
VANDERLIN
MEDICA.

JOHANNIS ANTONIDÆ
VANDER LINDEN,
Doct. & Professoris Medicinæ Practicæ ordinarii
in Academia Lugduno-Batava,

SELECTA
MEDICA,
ET AD EA
EXERCITATIONES
BATAVÆ.

AMSTELODAMI,
Apud LUDOVICUM & DANIELEM
ELSEVIRIOS.

CIƆ IƆC LVI.

F

CLARISSIMO VIRO,

DOMINO

JACOBO GOLIO,

PHILOSOPHIÆ DOCTORI,

MATHESIOS ET LINGUÆ ARABICÆ

PROFESSORI EXIMIO,

ACADEMIÆ,

QUÆ LUGDUNI BATAVORUM EST,

TERTIUM RECTORI MAGNIFICO,

COLLEGÆ ET AMICO

COLENDISSIMO, CONJUNCTISSIMO

O. S. O.

O.

JOHANNES ANTONIDES

VANDER LINDEN,

P. M. P.

P.

AGNIFICE RECTOR:

Magnifica Papiniani vox eſt: *Beneficio adfici hominem, intereſt hominis.* Ejus certe primum, qui adficitur: ſed & ejus plurimum, qui adficit. Homines quippe, qui ſe in adjutorium mutuum & factos & natos ſciunt, multis ac magnis pariter atque parvis quotidie experimentis diſcunt, Societatem ſuam eſſe lapidum fornicationi ſimillimam, & cadere, niſi invicem obſtent, atque hoc ipſo ſuſtineri. Quemadmodum lapidibus autem coagmentandis valide, ſunt calx & lutum: ſic animis conglutinandis, beneficia & officia. Beneficiis quippe ultro citroque natis & acceptis, quam magna communitate, quam firma ſocietate, quam fida familiaritate inter ſe homines devinciantur, ſi quis homo non eſt expertus, næ ille hominum pene eſt infeliciſſimus! Nam uti apex infelicitatis eſt, deſtitui

amore

amore Dei: ita proximum huic, carere Hominum favore. Quo carere non poteſt, non ſolet, quiſquis ſua beneficiis officia adjungit, & bene de omnibus merendo ſaltem aliquibus ſeſe ut ſtudet inſinuare, ita & inſinuat reapſe generoſis, hoc eſt, bene ad virtutem compoſitis. Quo fructu animus capere regius, hoc eſt, lætari dando ſolitus, majorem nequit. Neque enim reperias in rebus humanis aut majus quid homine grato & memoria acceptorum benefactorem obſervante, aut præſtantius amico dulci, fideli, certo. Qualem invenire neceſſe eſt, quiſquis generoſum in pectus influit. Ut inveniat autem, multos intereſt beneficio adficere. prorſus ut Chriſtus & Dominus noſter, qui leproſos ſanabat decem, ut unus, & is Samaritanus, reverteret glorificans Deum, ac procidens in faciem ad pedes ejus, gratias ei ageret. Rurſus, ut terræ intereſt fecundæ, pluvia irrigari cum tempeſtiva tum ſerotina: ſic animi, beneficiis adfici, generoſi. Erectus enim & in omnem grates viceſque gratas reddendi occaſionem intentus animus cultu & honore atque reverentia ſemper, ceu

 publica

publica confeſſione, non minus adnititur compenſare, quæ accepit, beneficia; quam terra ſeſe frugum ubertate dignam monſtrare cœleſtibus, quibus impraegnata fuit, aquis. Quæ ſicuti hoc ipſo Benefactoris ſui laudes proclamat, & in eaſdem ſuæ benedictionis uſum fructumque percepturos invitat: ita ſuis ille in referendam gratiam pronus promtuſque animus editis in publicum teſtimoniis non modo fatetur, ſolvere ſe quod debet, & adhuc debere quod ſolvit; ſed & recognoſcere ingratos docet, quæ facere debeant. Atque utinam heic tantum exempla valerent, quantum valere in vitia cernimus! Videremus certe vel unius exemplo mille ſapere, non ſolum ad reddendam gratiam, ſed ad novam reddendo promerendam. Atque ita creſcentibus hominum inter ſe ſtudiis creſcerent charitas, gaudium, pax, longanimitas, humanitas, beneficentia, fides, placiditas, temperantia, & quid non virtutum ad humanam inter ſe ſocietatem arctius conferruminandam tam potentium quam neceſſariarum? Nunc, quia non ratione componimur, ſed exemplis à ratione abducimur

ducimur, & alios erga nos experimur ingratos atque immemores accepti, idem nobis plerique putamus licere, errori non eo minus fœdo, quia frequenti, facientes locum. Qui sicuti ex communi, quæ in cunctis est hominibus, amaritudinis radice suppullulat; ita exemplis proserpit ad plurimos. Quin in eam res nunc adductæ sunt consuetudinem multitudine heic peccantium, ut pene tam nihil homines à se existiment alienum, quam beneficii non dicam remunerandi, sed vel rememorandi necessitate alligari. Quæ procul dubio inter alias causa est, quare suspiciones, æmulationes, invidiæ, iræ, inimicitiæ, lites, contentiones, dissidia, alia id genus pessima inter homines vitia invalescant magis ac magis. Sed næ nimis ego longas perambages contendo ad id, quod intendo, & epistolæ excedo modum! Multa sunt tua, MAGNIFICE RECTOR, in me beneficia, merita multa, munera multa. Quæ etsi mihi sint in numerato, non enumero tamen; ut ne hoc ipso videar velle depreciare, quæ quemadmodum facio maximi, ita maxima, quod revera sunt, volo credi. Quid

enim

enim, non ſint talia, quæ à benevolo affectu, ab animo benefico, ab amore erga immeritum propenſiſſimo ſunt profecta? Omnibus his quamquam me referendis agnoſco non ſatis parem, non propterea tamen committere debeo, ut videatur eorum aut tibi gratia periiſſe, aut mihi excidiſſe memoria. Tibi hactenus optime de plurimis, quæ tua ſumma humanitas eſt, merito bovem ſi forte nemo immolavit præter Pyrrhiam, velim ego alter eſſe. Offero itaque induſtriæ & laboris hunc noſtri fœtum, non equidem in acceptionem ſoluti, ſed confeſſionem debiti, atque ut confeſſio iſta ſit ſignificatio animi grati. Unus namque mihi ſcopus eſt iſte, quotieſcumque mei aut benefactoris aut amici nomen impono meis libris. Nam etſi eæ tibi ſint animi virtutes, ingenium excelſum atque expertum, judicium acre & ſincerum, eruditio varia ac ſumma, ut nullius dare in clientelam meliore poſſim jure librum, quem clariſſimo tuo nunc nomini nuncupo; non facio tamen: non fiducia alicujus meriti aut magni, quod eſſe mihi in his ingenioli mei exercitationibus perſuadeam,

ſuadeam; ſed diffidentiâ utriuſque: imo confidentia propoſiti. quod fuit, novis rem medicam cogitationibus adjuvare, aut veteres ſaltem illuſtrare & ab inconvenientibus expoſitionibus liberare. Quo in conatu ſi quod operæ feci pretium, ſi quid hominum docui utile ſaluti, ſi quid lectoris attuli dignum exſpectatione, multas magnaſque debeo gratias Illi, à quo omnia ad nos in omnibus bona deſcendunt. Cætera non ſum vel in memet ipſum, nedum in Te aut quemquam hominum tam iniquus, quem meis hæſitationibus, ignorantiis, erroribus (quis autem homo non errat?) rogare patronum velim. Batavo more, hoc eſt, libere & modeſte ego quos intererat doceri, aggreſſus ſum, quod mei eſt muneris, docendi ſtudium approbare. Si approbo, feci quod debui, quod volui. Voluntati opera ſi non reſpondet, ſatis eſt quod volui, quod debui. Et in his (quod ipſo in opere non ſemel ſum profeſſus, quodque magnis nunc literis profiteor ac ſpondeo) habebit me debendi vel prima æra reum, quiſquis noſtra hæc dignabitur legere & cenſere (nam ut magnus & de

Ecclesia Dei meritissimus Lutherus verissime: *Solis libris Canonicis debemus fidem, cæteris omnibus judicium.*) atque subvenire nostræ cum ignorantiæ, tum hæsitantiæ, veriora, & meliora, & utiliora suggerendo monendoque. Modestiæ limites uspiam an excesserim, etiam ad Te, cujus est in præsens videre, ne quid Academia quaqua ratione detrimenti capiat, tuumque incorruptibile judicium atque acerrimam censuram defero; cum hac sponsione, me pro non scripto habiturum, quod haut scribendum putabis. Sed finio, & te pro tuo erga me amore rogo, ut pari benevolentia librum hunc, pignus mei erga te obsequii excipias, qua annis abhinc quatuor suscipiebas liberum meum. Quem quia publica superioris anni calamitas ad beatas à nobis sedes transtulit, liberi vicem liber, mei imago altera suppleat. Deum Opt. Max. denique precor obnixe, ut Te tuosque sospitet atque impertiat salutem plurimam & plenissimam, Fructusque uberes ac diuturnos ex hujuscemodi laboribus & Auctori & Lectori evenire faciat, ad suam gloriam, & hominum salutem. Lugd. Batavorum, XXVI. Augusti, CIƆ IƆC LVI.

NOMENCLATOR EXERCITATIONVM,

locorumque propositorum primo hoc libro.

XII. *SCOMPHVS PLEVRITICVS.* Hippocrates v. Epid. I. 3.

XIII. *OENIADES FAMELICOSVS.* Hippocrates v. Epid. II. 6.

XIV. *MANTISSA OENIADAE.* Galenus VI. Epid. III. 29.

XV. *NICIPPVS GONORRHOEVS.* Hippocrates IV. Epid. XXIX.

XVI. *CLONIGVS NEPHRITICVS.* Hippocrates VII. Epid. LV.

JOHAN-

JOHANNIS ANTONIDÆ VANDER LINDEN

SELECTORVM MEDICORVM

LIBER PRIMVS.

I.

Medico futuro necessaria.

Hippocrates Lege, t. II. 8.

Χρὴ γὰρ, ὅστις μέλλει ἰητρικῆς ξύνεσιν ἀτρεκέως ἁρμόζεσθαι, τῶν δέ μιν ἐπίβολον γενέσθαι· φύσιος, διδασκαλίης, τόπου εὐφυέος, παιδομαθίης, φιλοπονίης, χρόνου.

QVISQVIS *Medicinæ scientiam sibi vere comparare volet, eum oportet hæc esse adeptum: Naturam, Institutionem à puero, Locum aptum, Amorem laboris, Tempus.*

COMMENTARIVS.

§ I.

DICTVRVS A. H. ad vos hodie, gaudium simul & metum ab ipso loco concipio. Gaudium, & (cur celem?) magnum. Movemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum quos diligimus, aut admiramur, adsunt vestigia. Atticum olim ipsæ suæ Athenæ non tam operibus magnificis, exquisitisque

ſitiſque antiquorum artibus delectabant, quam recordatione ſummorum virorum, ubi quis habitare, ubi ſedere, ubi diſputare erat ſolitus. Sic commovetur animus mihi, & quatitur lætitiæ ſenſu, cum rediiſſe me hunc in locum video, unde diximus olim, ego, pater, avus. Hic primus. & primum in primordiis Academiæ hujus; cum eam ex decreto Illuſtrium DD. Ordd. & Curatorum inauguraret. pluries poſtea undetriginta annis? quibus totis integer vitæ, ſtudio indefeſſo, piâ eruditione, & erudita pietate omnibus in timore Domini præivit ad Sapientiam: ſacram iſtam, & ſolam. Non mea hæc HENRICI ANTONIDÆ laus eſt, ſed veſtra, qui vidiſtis ſenem, qui audiviſtis, qui noviſtis, & quibus ille bene voluit aut fecit. Rara, & ô quam cara mihi! neque minus quam pro optumo patrimonio ANTONIUS pater optumus à vita & medica praxi reliquit. ſed ab utra gratiorem, aut graviorem, non dixero. Vir enim vitæ fuit, & modeſtiæ æquabilis, & qui

virtutibus omnem
Fortunam domuit; numquamque levantibus alte
Intumuit rebus: valideve prementibus umquam
Succubuit.

Praxi vero, quam Enchuſæ primum exercuit, deinde Amſtelædami, domi foriſque clarus, ubique feliciſſimus. Et quamquam nullo honeſtamento eguit virtus ejus, magnum ſui decus: quaſcumque tamen conſequutus eſt à praxi amicitias, rei familiaris copias, laudem, honores, gloriam, ad omnia iſta locus hic ipſe gradum fecit.

§ 2. MIHI quoque ad quem dignitatis jamnunc maxime producitis Nobiliſſ. & Ampliſſ. D D. Curatores. Grator, gratulor animitus, vobis pro dato munere, mihi in accepto. Munere certe, quo magnificentius aliud ſperare non potui, aut optare glorioſius. Munere, quo quis negotioſius non quæſierit; ego otioſius non invenerim. Pro quo, quia eſſe in re & mercede reliquator debeo, animo vicem, & vocem plenis faucibus rependo. Vicem, ſi, quod Seneca aſſerit, *animus animo ſuf-*

mò sufficit, & referendæ gratiæ benigne libenterque accipere. Ego facio, non ut solvisse me putem, sed ut securior debeam. Omnino *beneficium qui dat, vult excipi grate. habet quod voluit, si bene acceptum est.* Ego sic accipio, nec aliter, quam ipsi accipi voluistis. Jam habetis, quod petitis, & quod unum petitis, ego gratus sum. Non differo. non differo, quemadmodum referre gratiam potero? refero. aut quando ille veniet dies, quo vobis animum meum ostendam? hic ipse est, quo vos vestrum ostenditis.

§ 3. Excipio tanti muneris beneficium, amplector, gaudeo: & magis, quod in magni me & sempiternæ memoriæ viri, MENELAI WINSEMII vestigia posuistis. quem Frisium patria; ego patrem, quia Magistrum, glorior: illa Doctorem; ego Ductorem: illa Professorem; ego Promotorem: illa decus; ego exemplum omnis elegantiæ, doctrinæ, virtutis. Erat enim non solum

Ἰατρὸς ἀνὴρ πολλῶν ἀντάξιος ἄλλων.

sed præ multis hujus ævi

doctu', fidelis,
Suavis homo, facundu', suo contentu', beatus,
Scitu', secunda loquens in tempore, commodu', verbum
Paucum, molta tenens anteiqua, sepolta, vetusta;
Quai faciunt mores veteresque novosque tenentem;
Moltarum veterum legum, divomque hominumque
Prudentem, quei molta loqueive tacereve posset.

Sed quid ago? dum elogium orno, dolorem refrico; non apud te solum Magnifice D. Rector, PIERI WINSEMI clarissime, quem privatim ille tangit; sed Collegas omnes, Discipulos omnes, omnes amicos, & in his ipsum me. Quippe tam adfligit immaturus obitus viri, quem diurnare oportuit, ne quis succederet; quam delectat successio pene immerenti, non petenti oblata. Nam licet

Indignum neque me series inhonora parentum
Obscurum proavis, & priscæ lucis egentem
Indocta de stirpe tulit:

non merui tamen; ætate destitutus: non petivi, etsi cupivi, verecundia retardatus.

§ 4. Vos tamen Nobiliss. & Ampliss. Viri tanquam petenti contulistis, ne quid negasse videamini, quem meruisse existumatis: tanquam merenti exolvistis, ut debuisse fateamini, qui non petierat. Et sic gratus agnosco grande beneficium; & glorior, ut æstumare ostendam. quomodo enim intelligere possum, nisi profitear; aut profiteri, nisi meruisse videar? Igitur negemne amicos operam absenti dedisse, causam egisse? Non equidem. nec vereor palam omnibus ferre, non mea me virtute, sed vestro adjutorio consequutum esse dignitatem hanc. Quam me hilarem suscipere non dantibus solum manifestum volo, sed & vobis; ut fructum præsentem capiatis tam seriæ, tam sedulæ commendationis. Justa enim causa est lætitiæ, lætum amicum videre: justior, fecisse. Grate ad me istam pervenisse indico, effusis affectibus: quod non vobis tantum audientibus; sed omnibus testor: & nihil magis præstaturum me, quam ut memoria meritorum hæreat. quia *nec referre gratiam potest, nisi qui meminit, & qui meminit, jam refert.* Nominari singuli vultis? non nomino. quia petitionis honorem vos recusatis, ne petiisse ipse videar. Vela itaque transfero, & nictu nutuque vestro, velut clavo, orationis meæ proram ad rectum cursum verto.

§ 5. De FUTURO MEDICO, imo docto, *necessariis* dicturio; non, utputo, inopportune huic loco; non saltem, quam adeo, professioni. Sed cum amplissimum hunc & nobilium & doctiorum cœtum conspicio, cum me, metus invadit: etsi, fateor, à me major: qui valde bene

Dicendi norim quam sit mihi curta supellex:

& quam eloquentiæ meam non satis

fragilem tuto

Commisi pelago ratem.

Commisi tamen. vos, ut fortiter occupet portum, Zephyro benevolentiæ vestræ, quotquot adestis, adflate atque dirigite. Et vos, quorum audivisse, quæ dico, interest, aut scivisse,

quæ-

quæso ista mittere non in auras, sed aures, & animos.

§ 6. *Quisquis autem Medicinæ scientiam sibi vere comparare volet, eum oportet hæc esse adeptum: Naturam, Doctrinam, Institutionem à puero, Locum aptum, Amorem laboris, Tempus.*

§ 7. Ex lege ista Hippocratis sunt, magni sapientum ducis, qui fallere non potuit, non falli. Medicus dixit, ex medicis natus, ab medicis educatus, & qui vitam omnem in medicam artem impendit, eamque (ut Quinctiliani Celsique verbis dicam) *multo labore, assiduo studio, varia exercitatione, pluribus experimentis, altissima prudentia, præstantissimis consiliis longe post hominum memoriam clarissime condidit.* Nec dubium mihi, quin Senex ista scripserit, & satis ex usu rerum prudentiæ adeptus. Dignissimus enim sapientia viri liber est, sive rerum veritatem spectes, sive elegantiam instrumentorum. Aristoteles an ab hoc fonte hausit? civitati, quæ beata futura est, & recte administrabitur, opus esse bonis probisque viris; his, ut fiant tales, natura, consuetudine, ratione. Galenum certum est fecisse, & ipsissimis pene verbis docuisse, quibus maxume ad profectum quis indigeat, & quæ convenire in illo debeant, qui cujuscujus rei quærit, veritatem cupit cognoscere; aut non cognoscens non desperare de invenienda. Et primum quidem omnium opus est

§ 8. NATURA. nimirum non ea tantum agendi potestate, quam in prima creatione cunctis rebus pro sua cuique conditione indidit Deus. sed peculiari ista & ingenita cuilibet nostrum aptitudine ac propensione ad hoc illudve studii, prout

Trahit sua quemque voluptas.

Ut vero apti ad Medicinam simus, multa nobis naturam oportuit suppeditasse, qua corpus, qua animum.

§ 9. *Corpus* esse sanum inprimis debet, & validum laboribus ferendis, & muneri diu noctuque obeundo promtum. Tale quisquis nactus est, servare eum sibi vel in exemplum ægris decet, optima & frugali vivendi ratione, & quæ paucis sit

contenta. Ne forte in ſui cura negligentiori opprobretur tritum illud,

Ἄλλων ἰατρὸς, αὐτὸς ἕλκεσι βρύων.

Sed vel eam quoque ob cauſam maxume, quod animi mores motuſque, corporis plerumque temperiem ſequantur. Atque omnino certum eſt, memoriam, ingenium, judicium, quibus ante omnia pollere medicum oportet, plurium virium, aut languoris, à nobis capere. Dederit memoriam natura tenaciſſimam, non tenet, ſi aſſiduo mero madet. ingenium perſpicaciſſimum, quam caligat ciborum nebulis involutum! judicium acerrimum, ecce, quam obtunditur, quibus edere & bibere, vivere eſt! Adeo ut non ſit corpori ſolum, ſed & menti ὑγιείας ἄσκησις, ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων. neque tantum, quod Seneca dixit, *magna pars libertatis bene moratus venter*; ſed & ſanitatis; addo, felicitatis.

§ 10. *Pulchritudinem* præterea corpori Hippocrates requirit. nempe, ut vel ſolo aſpectu medici, in ſpem valetudinis ægri erigantur. Forma enim corporis, oris dignitas, frontis gravitas, vultus majeſtas, fulgor, vigor, ac lumen oculorum, ſpectantes movet, tenetque; imo, ut Leucippe dicebat, *acutius telo vulnerat, & per oculos in animam deſluit*. Ut non immerito Theophraſtus *ſilentem fraudem* pulchritudinem vocaverit; & *regnum abſque ſatellitio* Carneades. quod, quæ volunt, impetrent ſine vi formoſi. Pulchre Curtius de Alexandro Magno notavit, etiam *hominibus barbaris in corporum majeſtate venerationem eſſe, magnorumque operum non alios capaces putare, quam quos eximiâ ſpecie donare fortuna dignata eſt.* Quod ſi ex Euripide rogetis, cur ſit ὅτι καλὸν φίλον ἀεί; Reſpondebit pro me Ariſtoteles, Cæci hanc interrogationem eſſe.

§ 11. Sed quid refert bonam eſſe domum, ſi hoſpes malus? corpus ſanum, ſi mens non ſana? facie illud decorum, ſi moribus animus inhoneſtus? De Socrate philoſopho Appulejus teſtatur; *ultro eum ſuaſiſſe diſcipulis ſuis, crebro ut ſemet in ſpeculo contemplarentur, uti qui eorum foret pulchritudine ſibi complacitus, impendio procuraret, ne dignitatem corporis malis moribus dedecoraret:*

qui

qui vero minus se commendabilem forma putaret, sedulo operam daret, ut virtutis laude turpitudinem tegeret. Facite juvenes, facite medici, & omnes, & vos, qui à forma non poteſtis, præ cæteris gratos vos omnibus & venerabiles præbete; veſtitu primum mundo & elegante, & quem pauperes non reſpiciant, non deſpiciant divites.

§ 12. Bonum medicum Hippocrates cognoſcere docet *ex veſtitu, ejuſdemque elegantia ac frugalitate, non ad ſuperfluitatem comparata, ſed ad bonam potius exiſtumationem tum eruditionis, tum virtutis, & ad peregrinationem.* quod de veſte dixi, idem de corpore me exiſtumate dicere. nam hoc quoque natura, ut quamdam veſtem animo circumdedit: velamentum ejus eſt. Comi igitur, & coli debet; ſed forma, quæ viros decet, neglecta, & abſque muliebri molimine. Hoc vero valde ſtudete, ut modeſtus vobis ſit inceſſus, ac probus vultus, & conveniens prudenti viro, non tantum medico, geſtus. Atque iſta facilem apud omnes acceſſum parabunt; quem virtute deinde veſtra promovete, non in favorem ſolum, ſed amorem. qui fons eſt, & cauſa fiduciæ illius ægrorum in medicos, cui comparandæ tantopere connitendum hortatur in prognoſticis Hippocrates. Omnino enim plures curat, cui plures fidunt. Et huic gratia major eſt, & merces.

§ 13. Ut vero opinionem ſibi & auctoritatem Medici concilient, non tantum promtitudinem adferre ad medendum & ſtudium oportet, ſed animadvertere inſuper, ut, ex illiuſdem divini Senis monito, animo ſint, & circa omnem vitam probe compoſiti. Bonis ac honeſtis moribus, & gravibus, & humanis, & ad quorumcumque converſationem juſti ac temperati; diſſimilium tamen difficiles, quamquam ad ſui ſimilium ſolertes & familiares. Graves repugnantibus; ſed in reſpondendo tolerantes, promti, acuti; nihil abſque demonſtratione proferentes; pura oratione utentes, gratiis delibuti; & pro gloria ex his orta depugnantes; animorum tamen & errorum purgationem è certa demonſtratione provenientem veritatis ſtudio lubenter admittentes. In expectanda occaſione patientes,

tes, in cognoſcenda prudentes, in arripienda præſentes. Nuſquam tumidi, nuſquam timidi. ſed ad perſpiciendas res neceſſarias promti, & ad exequendas bene conſideratas ſtrenui. Præterea ſobrii, continentes, liberales, veraces, fideles: & qui pietatem toto animo & mente diligant, promant, aſſerant, tamquam virtutum principem, & ſine qua nemo vere modeſtus aut honeſtus umquam erit. Eſt profecto pietas ante omnes virtutes utilis, & habet promiſſionem præſentis & futuræ vitæ. Atque iſtis quidem dotibus quiſquis inſtructus ornatuſque fuerit, ſatis arti noſtræ aptum fore nemo negaverit.

§ 14. Quemadmodum vero aptitudo hæc à natura eſt maxima ex parte: ita inclinatio omnis in quamcumque artem nobis eſt ingenita, & origo ejus à parentibus; hoc eſt, è ſemine elicita, per traducem transfuſa, & more viventium à ſimili genita. Hinc, quia maxuma eſt generantium diſſimilitudo, *ingeniorum fit incredibilis quædam varietas; ut nec pauciores animorum pene, quam corporum formæ*, neque minus variæ ſint in nobis naturæ, quam ipſi vultus. Qui ſicut in humano genere multiformes, & alius aliter pulcher aut decorus eſt, turpis aut fœdior: ſic in naturis cernimus, aliam aliò ſua ſponte ire: & ab iſtis volentes duci quoſlibet, aut trahi nolentes ad varia ſtudia.

Invenias quod quiſque velit. non omnibus unum eſt,
Quod placet. hic ſpinas colligit, ille roſas.

Unde eſt, quod alius ſacrarum magis, alius humanarum legum, alius noſtra medendi ſcientia tenetur. Alium quoque architectura, alium pictura; alium agricultura, alium mercatura delectat: &

Multos caſtra juvant, & lituo tubæ
Permiſtus ſonitus, bellaque matribus
Deteſtata.

Quin eiſdem artibus qui ſe dedunt, rare admodum, ſe ſequuntur paſſibus æquis. Nimirum, quia

Τερπνὸν δ' ἐν ἀνθρώποις ἴσον ἔσσεται οὐδέν.

Neque quæ ſequantur digna omnibus omnia videntur. *Quod intel-*

intelligi, inquit Fabius, *ex ipsis oratoribus potest, qui tantum inter se distant genere dicendi, ut nemo sit alteri similis: quamvis plurimi se ad eorum quos probabant, imitationem composuerint.* A Deo hæc partitio est, qui singulis sua dona libere & liberaliter concedit.

§ 15. Interea certissimum, quod dixi, à natura omnem istam propensionem; &, quod Plato asseruit, omnium disciplinarum semina ex illius fontibus profecta esse. Seneca utrumque agnoscit; & *insita esse nobis omnium ætatum, omniumque artium semina, magistrumque ex occulto Deum producere ingenia.* Objicienti, *Natura hæc mihi præstat. Non intelligis te*, respondet, *cum hoc dicis, mutare nomen Deo? Quid enim aliud est natura, quam Deus, & divina ratio, toti mundo & partibus ejus inserta?* Et alibi caussam etiam appellationis adjungit: *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis. Est enim ex quo nata sunt omnia.* Lactantius approbat &, *melius*, ait, *Stoicorum omnium acutissimus Seneca, qui vidit nil aliud Naturam esse, quam Deum.* Nos etsi abunde scimus è sacris, *Deum omnia esse in omnibus:* Naturam tamen malumus à Deo distinguere &, ut fecimus, pro indita & insita habere Vi, qua Creaturæ omnes ἐκ ȣ̃ σιὺ, ut Hippocrates amat loqui, *μαθοῦσαι τὰ δέοντα ποιεῖν, καὶ ποιοῦσιν.* Igitur, ex Pindari mente, τὸ δὲ φυᾷ κράτιστον ἅπαν. Hippocrates præcipuum omnium naturam vocat. *Nam si adfuerit his, qui artibus animum applicant, per omnia penetrant. Indocilis enim usus, sapientiæ & arti adjunctus, docebitur, ut initium accipiat. Quippe natura defluit & commiscetur cum sapientia, ad cognoscendum ea, quæ ab ipsa natura facta sunt.* Exemplo sint in quacumque arte, aut opere clari isti viri; Hippocrates, Plato, Aristoteles, Homerus, Virgilius, Demosthenes, Cicero, Archimedes, Apelles, Polycletus; & quos longum esset nimis omnes recensere.

§ 16. Istis igitur nominibus inseri qui cupis, & cum voto dicis,

Non omnis moriar: multaque pars mei
Vitabit Libitinam: usque ego postera
Crescam laude recens:

tecum serio disputa, & te examina, & quid velis, & quid pos-

ſis. & an ducem habeas naturam, quæ non ſolum velut Mercurius digitum in viam intendat, ſed Minerva præeat: ne tibi fiant, quod Hippocrates prædicit, φύσιος ἀντιπρασσούσης, κενεὰ πάντα: aut quæ contra aquam navigantibus. Etenim, ut recte Seneca, *male reſpondent coacta ingenia*: optime, volens Genius. cujus in te indolem ſemel cognoſce: cognitæ totum te trade, & firmiter inhæreſce: nec nuta, nec muta. ſi facis, jactabere, & natabis ſemper inter cupidinum novos fluctus. Non enim ratio, ſed opinio tibi illas ingeret: cui inſitum, variare, & pœnitere. Ut chamæleon, quoniam aura (ut putatur) non cibo veſcitur, hianti ſemper eſt ore: ſic tu cupidine eris, ſi ventus inflet opinionis. Fluctuabis inter varia conſilia: nihil libere voles, nihil abſolute, nihil ſemper. hoc hodie ſpernes, cras appetes, imo ne hora quidem tecum eſſe poteris; ſed ut reſcula, quæ flumini innatat, temere impinges in hanc illamve partem. Et dum

Certa amittimus, incerta appetimus: illud evenit,
In labore atque in dolore ut mors obrepat interim.

Nemini fiat: ſed quo quiſque vergere naturam ſuam viderit, ire ſinat. non ſolam tamen, ſed comite

§ 17. DOCTRINA. Quæ rectam indolem ſi non corrigit, certe pronam dirigit, & vim promovet inſitam, atque animi illa bona, ad quæ nati ſumus, velut ſopita excitat, cum irritatrix acceſſit. Neque conſummata ſatis ſine ea ipſa natura eſt, aut profecto parum ornata, vel etiam inſtructa, ad ſuum vel alienum uſum. Videtiſne arbores pleraſque ſine cultura creſcere, & foliis ligniſque luxuriare? ſed alius fructus vix adeſt, & umbram ac ſpeciem modo premunt. At in cultis, & humana manu factis, inſitione etiam emendatis, uſum cernitis multiplicem, & fructificare, non ſolum obumbrare. Itaque limen aditumque noſtræ artis ſi quis Naturæ ductu ſubierit, Doctrinæ & ſapientiæ opus auxilio, ut penetret, ac ſcandat.

§ 18. Sed vero, quod de poëta Horatius, non quis de medico male quæſierit; Natura fiat laudatior, an arte? qui vere liceat reſpondeat,

ego

ego nec studium sine divite vena,
Nec rude quid prosit, video, ingenium: alterius sic
Altera poscit opem res, & conjurat amice:

potiores tamen Natura partes obtinere videtur. Pythagoræ est, non fieri ex quovis ligno Mercurium; sic non omnis natura apta est omni arti. De Socrate Athenæus: *Ex thymbra nemo lanceam fecerit, neque è Socrate probum militem*; neque virum medicum magis, quam oratorem, ex eo, quem rus mittendum Fabius jubet. *Illud enim*, inquit ipse, *inprimis testandum est, nihil præcepta atque artes valere, nisi adjuvante natura.* Quæ rursus adjuta cura magis evalescit. ut recte Cicero pro Archia poëta docuerit, *bene ad aliquid natos disciplinis adjutos fieri præstantiores, & veræ laudis præconium mereri.* Et nemo nescit,

Quid mens rite, quid indoles
Nutrita faustis sub penetralibus
Posit.

§ 19. Quantum arti natura vero præstet, clare manifestum ex αὐτοδιδάκτοις est, & qui magistrum habent nullum. Quales Epicurum & Heraclitum Ephesium se gloriatos fuisse, Cicero, Seneca, & Laertius referunt. Sed & doctrina quid possit, in Xenocrate videre est apud eumdem Laertium. Quem licet fuisse scribat *natura stupidum*; *& Platonem, Aristoteli eum conferentem, solitum dicere; equo quem asinum junxi? huic calcaribus opus est, illi fræno:* tamen à vita, & plurimis, quæ recenset, scriptis commendat.

§ 20. Dicam igitur Senecæ verbis; *Neminem per se satis valere, ut emergat: oportere manum aliquis porrigat, aliquis educat. Quosdam ait Epicurus ad veritatem sine ullius adjutorio contendere. hoc maxume laudat. quibus ex se impetus fuit, qui seipsos protulerunt. quosdam indigere ope aliena, non ituros, si nemo præcesserit. Egregium hoc quoque, sed secundæ sortis ingenium. Præter hæc adhuc invenies aliud hominum genus, ne ipsum quidem fastidiendum, eorum qui cogi ad rectum compellique possunt: quibus non duce tantum opus sit, sed adjutore &, ut ita dicam, coactore. Itaque alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit. Quamvis enim ad eumdem finem uterque perve-*

pervenerit: tamen major est laus, idem effecisse in difficiliore materia. Putate enim duo ædificia excitata esse, ambo paria, æque excelsa, æque magnifica: alterum dura area accepit, illic protinus opus excrevit: alterius fundamenta lassarunt, in mollem ac fluidam demissa humum: multumque laboris exhaustum est, dum pervenitur ad solidum. Apparet in altero, quicquid factum est: alterius, magna pars & difficilior latet. Quædam ingenia facilia & expedita: quædam manufacienda sunt, & in fundamentis suis occupanda. Itaque ego, concludit Seneca, *illum feliciorem dixerim, qui nihil negotii secum habuit: hunc quidem de se melius meruisse, qui malignitatem naturæ suæ vicit, & ad sapientiam se non perduxit, sed extraxit.* Interea recte consulit Quinctilianus *imbecillis ingeniis, ut tantum in id, quo vocat natura, ducantur. Ita enim, quod solum possunt, melius efficient,* naturam doctrina perficiente. Cujus quam maxume illustris in iis erit effectus,

quos protinus anni
Formavere rudes.

Etenim ut in semente posita spes messis est: ita totius reliquæ vitæ à prima

§ 21. INSTITUTIONE. Quam in partem novellam plantam flexeris, adulta inclinabit: pariter omnino ingenium est, bonum, si in bona ætate cœperit. Facile est, teneros adhuc animos componere: difficulter reciduntur vitia, quæ nobiscum creverunt. *Natura enim tenacissimi sumus eorum, quæ rudibus annis percipimus: ut sapor, quo nova imbuis, durat: nec lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt. Et hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ deteriora sunt. Frangas enim citius, quam corrigas, quæ in pravum induruerunt. Adeo à teneris assuescere multum est.* Educatio igitur maxumam parentium diligentiam, plurimumque profuturam desiderat: præcipue eam, ut, quemadmodum flexanimam liberorum infantiam ad salubrium rerum patientiam cogunt: flentium corpora, ac repugnantium, diligenti cura fovent: & ne membra libertas immatura detorqueat, in rectum exitura constringunt: ita mox liberales artes & bonos mores inculcent; istas studiorum, hos vitæ fundamenta.

§ 22. Non

§ 22. Non enim audiendi hic ſeveriores illi magiſtri, qui totum iſtud literarium ac liberale ſtudium rejiciebant ac damnabant. Cynici inprimis, qui παραιτοῦνται, ut Laertii verba ſunt, τὰ ἐγκύκλια μαθήματα. Aut Zeno Stoicæ caput, qui (quod objectum à multis) *liberalem doctrinam inutilem declarat.* Quanto prudentius Xenocrates (ut olim in Manuductione noſtra ad Medicinam diximus (cuidam amuſo & rudi, ad philoſophiam tamen & diatribam ſuam adſpiranti: πορεύου, ἔφη· λαβὰς γὰρ οὐκ ἔχεις φιλοσοφίας. Ut nempe anſæ humorem non continent, vaſi tamen neceſſariæ ſunt ad uſum: ſic literis & *liberalibus artibus,* inquit Seneca, *filios erudimus. non quia virtutem dare poſſint, ſed quia animum ad accipiendam illam præparant.* Recte Philo: *Ut in ædibus veſtibula ſunt ante fores, in oppidis prourbia, per quæ in ipſa itur: ſic virtuti præjacent liberales artes. Hæc enim via eſt, quæ fert ad illam.* & ſcita allegoria hoc ingerit, & prolem Abramo ex Agar ancilla ſuſceptam, cum parere Sara non poſſet, huc ducit. *Non enim ſumus,* ait, *apti prolem ex Virtute ſuſcipere, niſi prius miſceamur ejus ancillæ. Eſt autem Sapientiæ* omnis, tam humanæ, quam divinæ, *ancilla, illa quæ in liberalibus artibus ſcientia ponitur.* Nam *ſicut in magnis fabulis aut argumentis, magna etiam prooemia eſſe oportet: ſic iſtic. maximum enim argumentum Virtus eſt, ut quæ circa grandem materiam verſatur, vitam totam. Iure igitur non levibus aut brevibus utetur prooemiis, ſed Grammatica, Geometria, Aſtronomia, Rhetorica, Muſica, alia omni Logica contemplatione imbuetur: quorum teſſera eſt, Saræ ancilla.*

§ 23. De ſingulis iſtis meritoriis artificiis, quantum utilia Medico ſint, ſi præparent ingenium, non dicam. Fecerunt alias, & faciunt quotidie ſingulorum Profeſſores. Vos audite, juventus: & putate minus licere vobis ſine iſtis, & naturæ potiſſimum cognitione, à Phyſico tradita acceptaque, intrare noſtram Scholam, quam olim Platonis, ἀγεωμετρήτοις. Moribus inſuper *conferre plurimum etiam liberales ſcientias,* Chryſippus palam ſcripſit. An non ſcriberet, qui caput ſapientiæ Socratem ſciebat ita his inſtructum, ut *Euripidem etiam ab eo in ſcribendis Tragœdiis adjutum,* manaverit in vulgus? Omnino ru-

ditas illa ingenii, & animi tam faſtidiendus ac ludibrioſus faſtus, quam ipſa agreſtis ferocitas exuenda per has vere humaniores artes ſunt, & homini humanitas reddenda.

Ingenuas didiciſſe fideliter artes,
Emollit mores, nec ſinit eſſe feros.

Homo enim, ait Plato, *rectæ inſtitutionis & doctrinæ compos, diviniſſimum & mitiſſimum animalium redditur: aliter autem, & vel non ſatis, vel non recte inſtitutus, ferociſſimum & maxume indomitum omnium, quæ fert tellus.*

§ 24. Valde imprimam vobis verba hæc *parentes*; & utinam iis poſſem, qui hodie ad naturam, ea contenti, omnia falſo relegant. falſo, dico. quia *quantum domitus factuſque equus diſtat ab indomito* (olim ita Ariſtippus:) *tantum doctus ab indocto.* aut qui infantiam ſtatim deliciis ſolvunt, & bonam indolem indulgentia: & quæ in pueris elucet ſpes plurimorum, emori ætate ſinunt, deficiente non natura, ſed cura. *Hebetes enim*, veriſſime Fabius, *& indociles non magis ſecundum naturam hominis eduntur, quam prodigioſa corpora, & monſtris inſignia.* Protinus ergo, ut eritis parentes facti, nullum tempus, ex Chryſippi monito, vacare cura oportet; ſed acrem quammaxume impendere, ut liberorum veſtrorum corpora non immerſione in gelidam, quod fieri barbaris quibuſdam accepimus; ſed à deſidia atque otio abſtinentia firmetis, & procul à contactu deliciarum animos imbuatis virtutis præceptis, quo ſemel ea indurati, undique invulnerabiles præſtentur. ſtatimque doceatis non tantum recte, rectaque & vera loqui, ſed

Γράμματα μαθεῖν δεῖ, καὶ μαθόντα νοῦν ἔχειν·

ipſa nimirum, ut diximus,

Fundamenta, quibus nixatur vita ſaluſque.

Neque prius ad Academiam, ad

§ 25. LOCVM conſummandæ ſcientiæ & ſapientiæ APTVM mittere velitis, quam ſatis literarum & liberalium artium imbuiſſe, honeſtoſque mores & modeſtos induiſſe, atq; animum doctum compoſitumque habere videritis. Hoc quia plerique hodie non facitis, de Academiis querimini, & Profeſſoribus;

parum

parum in ſtudiis proficere juventutem veſtram, deficere in moribus plurimum. Scholas non Muſarum palæſtras eſſe, aut Virtutum: ſed vere, quod dicuntur, Otia ignavorum, & voluptatum ludos, & ſeminaria vitiorum. Pudet audire, parentes. pudet, utinam falſo, dicere. Vos, vos eſtis in culpa, & mollis iſta veſtra filiorum educatio, & nimia indulgentia, qua nervos omnes & mentis & corporis frangitis.

§ 26. De cunis non dicam, aut quod nutricibus Chryſippus dabat, triennio, nimis quam laxo nobis, & delicato, & purpurato. Poſtea quid fit, cum eo ætatis puer pervenit, ut jam ſit pædagogo ſubdendus? Inſtitutionis cura, majoris operæ &, ut Sophocles ait, πολλῶν χαλινῶν ἔργον, οἰακῶν τε ἅμα, committitur ſtatim non viro, cujus inculpata ſit vita, mores juſtæ reprehenſioni non obnoxii, & peritia minime vulgaris: ſed ignaviæ alicui ac ventris ſtupido mancipio, & ebrioſo, & peſſimis vitiis, & crudis moribus obſito. qui, quod didicit, artificii & ſuis manibus laborare pertæſus, ſcholam inſtruit, ut paupertatem effugiat. Aliquando vetulæ quoque, nullius pretii mulierculæ. nimirum ut ſedere tantum diſcant nondum majoribus idonei, & minervali parcatur. Quaſi vero faſtidiendum ſit hoc, quantulumcumque eſt, uſque ad ſeptem annos lucrum. Quaſi vero non perdatur, quod male collocatur. Utinam aliquis Crates vobis acclamet ad tales ſcholas cum tenella ætate euntibus. *Quo tenditis homines, qui rei faciundæ omne impenditis ſtudium: filiis, quibus opes veſtras relinquetis, curam perparvam?*

§ 27. Atque hic initiamenta fiunt literarum, & ſermonis, & calami inepta, & pejora morum rudimenta, poſtmodum dediſcenda, & à meliore quopiam magiſtro non monitionibus tantum & verecundia, ſed verbis & verberibus interdum evellenda. Qui ſi conetur facere,

priuſquam ſeptuennis eſt, ſi eum attigas manu,
Extemplo puer pædagogo tabula dirumpit caput.
Cum patrem adeas poſtulatu, puero ſic dicit pater:
Noſter eſto, dum te poteris defenſare injuria.
Provocatur pædagogus: eho ſenex minimi pretii.

Ne at-

Ne attigas puerum ista causa, quando fecit strenue.
It magister, quasi lucerna uncto expretus linteo.

Principium ecce male dispensatæ libertatis, in petulantiam brevi & audaciam erupturæ.

§ 28. Revera brevi: quia vix sexdecennes illi ipsi filioli sunt, quin se doctore doctiores putant, & scholam ferulamque fastidientes patribus eunt persuasum, abunde sibi tirocinia esse posita, neque restare, quod in trivialibus addere majus possint. nimirum,

αἴξ οὔπω τέτοκεν, ἔριφος δ' ἐπὶ δώμασι παίζει.
Nondum enixa capra est, jam ludit in ædibus hædus.

Gaudent taciti patres: & magna non jam sperantes, sed promittentes de filiis sibi, pessime auscultant, quos perdite amant. Ideoque sicut omnia, spes quoque suas ambitioni donantes, ad vota properant, & cruda adhuc studia in Academiam propellunt, & non artes, sed facultates ipsas, quibus nihil esse majus confitentur, pueris induunt adhuc nascentibus.

§ 29. Interea *domi* sæpe, & intra limina vestra quæ non dictu fœda pueri vident, quæ non pudenda audiunt, & discunt miseri antequam sciant vitia esse? Inde liberi vestri soluti ac fluentes, non accipiunt ex Academiis mala ista, sed in Academias afferunt. &, quod pessimum est, in bonos, malitiæ; in probos, nequitiæ; in sedulos, inertiæ; in sobrios, ebrietatis; in temperantes, cujuscumque luxuriæ virus transferunt. Nam quotidiano usu atque illecebris, facile par similisque talibus efficitur, quisquis etiam à culpa vacuus in amicitiam eorum inciderit. Et quemadmodum, ut scite Epictetus, *fieri non potest, quin qui versetur & adhæreat fuligine tincto, & ipse fuliginem ab eo participet:* ita malignus comes quamvis candido ac simplici rubiginem suam affricat. *Sumuntur,* ait Seneca, *à conversantibus mores: &, ut quædam in contactos corporis vitia transiliunt; ita animus mala sua proximis tradit.* Et promtissime quidem adolescentibus. quorum animi molles & ætate fluxi, dolis haud difficulter capiuntur, cum novitate aliqua blandiuntur, aut specie virtutum. Nam ut venena vinis admixta, medicorum scito, perni-

perniciter & perniciose penetrant: sic illicia hæc peccatorum adsita virtuti.

§30. Quare si non redeunt ad vos multi ex filiis vestris, quales vultis; scite, dolere nos bonorum vicem. de cæteris, à vobis non venisse. Scite Plautinum illud, *ingenium patrum habere, quo sapiunt*, quo vivunt. Scite, non animum mutare, qui cœlum. sequi eos, quocumque pervenerint, vitia. Scite, tardius absolvere, qui nimium properant. Pythagoras dicet, *qui brevi tempore præ pudore disciplinam non patiuntur, omni tempore in pudore insipientiæ permansuros.*

§31. Equidem nescio, quæ sint in urbe hac, aut Academia, studiorum remoræ, si non istæ: quæ morum corruptelæ, si non istæ. Ingenio enim loci hominumque vix alia urbs aptior Musarum otio videtur. Et bene judicasse, quis non judicat? Situ salubris est & amœna: in medio prato, in media segete. Mari proxuma, & aulæ; & utriusque beneficiis, non vitiis. Non istud horret iratum: non hanc adblandientem metuit. Annonam si spectes; de Frisia dicam, quod poeta de Ægypto, externæ mercis non indigam omnium rerum vilitate & copia gloriari. Quam vivitur hic parvo bene! Experti estis, qui alias, vicinas etiam provincias, urbesque inhabitastis. De hominibus, civibusque quid prædicem? Solem non videre magis ad humanitatem & benignitatem factos. Appello vos, qui insedistis: probitatem & candorem vidistis, officia & alacritatem ad ministrandum.

§32. Iam vero Academia qualis? In qua nihil desideretis, quod sit studiis vestris promovendis. Instrumenta habetis omnibus & singulis necessaria. Bibliothecam cujuscumque generis & scientiæ librorum suppellectile instructissimam. Theatrum anatomicis exercitiis, & corporum sectionibus accommodatissimum. Hortum amœnitate & plantarum copia nulli secundum. & quem dubitetis majore cura oculorum deliciis, an sumtu discentium utilitati adornaverit nuperrime ὁ μακαρίτης noster WINSEMIVS. Cujus ille fructum quamvis vix, ac ne vix quidem, proh dolor! libavit; abunde

tamen & pleno cornu fruetur in nominis claritudine, quam illi immortalem Academia, noſtraque potiſſimum Medicina debet; & dabit in omnem memoriam, qui Vere novo redit *ſemper idem floribus honos.*

§ 33. Doctores inſuper & Profeſſores habetis, natos ad omnes & optimas artes. Qui non tantum voce, ſed & vita docent. Qui cum dixerint quid faciendum ſit, probant faciendo. Qui parentum erga vos animos gerunt; & ſucceſſiſſe ſe in eorum locum, à quibus ſibi liberi traduntur, exiſtumant. Quibus potior cura non eſt, quam ut vos publice privatimque docendo, & ad eruditionem, virtutem, ac pietatem præeundo, quomodocumque familiæ ac reipublicæ utiles aliquando, parentibus veſtris, civibuſque reddant.

§ 34. Vos, nobiliſſimi juvenes, ſequimini & militate ſub felicibus illis ſignis, & ductu omnium noſtro auſpiciiſque vincite, & mereamini non unam palmam. Ut poſſitis, ingenium exercete, & naturæ illud fertile ſolum aſſiduo vomere invertite &, quæ nos doctrinarum ſemina injecturi ſumus, ſudoris pluvia irrigate, & diligentiæ calore ad frugem maturate. quam fruſtra poſtea quæretis, niſi avide, imo calide in hoc flore ævi ſtudia veſtra proſequamini; non quidem cum impetu, ſed ſtabili quodam animi tenore. Alioquin cum ad extrema veneritis, ſero intelligetis miſeri, tamdiu vos, dum nihil egiſtis, occupatos fuiſſe.

§ 35. Videor audire dicentes, at ardua, per quæ vocamur, & confragoſa ſunt. Quaſi quid plano adeatur excelſum! Sed ne tam abrupta quidem ſunt, quam putatis. prima tantum pars ſaxa rupeſque habet, & invii ſpeciem: ſicut pleraque ex longinquo ſpeculantibus abſciſſa & connexa videri ſolent, cum aciem longinquitas fallat. Deinde propius adeuntibus eadem illa, quæ in unum congeſſerat error oculorum, paullatim adaperiuntur: tum illius, quæ præcipitia ex intervallo apparebant, redit lene faſtigium. Quicquid igitur ſub viæ ingreſſum duri aut moleſti occurrit, non abſterreat aut pedem ſiſtat, ſed ſuperate

§ 36.

§ 36. LABORE. quo Deos omnia vendere, vetus & vera gnome est. Si facitis, facilis ista ipsa erit ad eruditionem, non tantum medicinam, via; ipsoque successu experiemini, non me vanæ vobis auctorem rei venire. Inite modo bonis auspiciis, & pergite diis ipsis bene juvantibus, certi serio volentibus omnia fieri leviora. *Generosa res est, respicientem non ad suas, sed ad naturæ suæ vires, conari alta, tentare, & mente majora concipere, quam quæ etiam ingenti animo adornatis effici possunt. Qui sibi hoc proposuerunt, laboribus, quanticumque illi sunt, parent, animo fulcientes corpus.* Vos proponite, & prodibitis aliquo saltem tenus: si non datur ultra: quo non potestis, nos juvabimus; & quas ferri à nobis suppetias petetis, feremus promte. *Idem,* inquit apud Senecam Attalus, *& docenti & discenti debet esse propositum: ut ille prodesse velit, hic proficere.* Nos certe volumus. & de me quidem spondeo, Homerico versu, vestrum esse,

ὅσον μὲν ἐγὼ δυνάμαι χερσίν τε, ποσίν τε,
Καὶ σθένεϊ.

quidquid ego possum manibus, pedibusque &
Robore.

Cogitate medicinæ mystæ, & ex re, & ex commodo æstimate, quam sint futuri jucundi acti labores, qui cum lucro honorem, nobile præmium victoribus dabunt. Gloria sola multis

quemvis perferre laborem
Suadet, & inducit noctes sudare serenas.

vos & hæc, & magna opum vis manet, si fortiore animo contenditis, ut efficiamini viri cum cura dicendi. Sed ut fiatis, opus est

§ 37. TEMPORE. nihil enim magnum repentinum. Videtis quam omnis ordo rerum & natura per constitutos gradus procedat. Non, nisi ex surculo, fit arbor. Pueri sumus ante, quam senes. Literas discimus ante, quam verba legere. Colores distinguere, & miscere ante, quam tabulæ inducere. Fundamenta jacimus, ædem superstructuri. Non ut perdamus tempus aut operam, sed ne perdamus. Ut rerum natura sacra sua non simul tradit: sic neque Æsculapius, quem ævum agnoscit medicinæ parentem. Initiatos nos credimus; in vestibulo

bulo hæremus. Vos hærete lubenter:& nihil parvum autumate, quod ad magna ducit. De literis intellego latinis græcisque. De artibus puerilibus intellego: liceat sic cum Seneca liberales appellasse. Hærete in istis, dum pueri estis, & nihil agere animus majus potest. Sed omnes siquidem comprehendere non vacat, attingite tamen, multum singulæ voluptatis, plurimum utilitatis daturas. Physica vero longissimum vos teneant; & ad considerandam vestram Universique naturam, veri avidi insurgite. *Quod, inquietis, erit pretium operæ?* Iam dixi, & *quo nullum*, respondet Seneca, *majus est, nosse naturam. Neque enim quidquam habet in se hujus materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura usui*, medico præcipue, *quam quod hominem magnificentia sua detinet.* Vos tamen neutra detineant, ne supervacua discentes, necessaria non discatis. & vos nimia liberalium artium consectatio nimis liberos, molestos, verbosos, intempestivos, vobis placentes faciat; quales ad se nemo facile æger medicos admiserit, nisi & illi mens ægrotet.

§ 38. Festinate igitur ad ipsa medicinæ sacra, & transcursis libatisque solertissimis nugis, rebusque nihil aliud quam animum oblectantibus, ad illa quæ vobis aliquam opem, & vestra indigentibus sunt latura, properate. *Nemo qui obstetricem parturienti filiæ solicitus accersit, edictum & ludorum ordinem perlegit. Nemo qui ad incendium domus suæ currit, tabulam latruncularιam perspicit, ut sciat quomodo alligatus exeat calculus.* Neque vos, qui ad usus humanos contenditis, in inutilibus & parum profuturis moremini, aut tempus consumite: quod sufficere nec ad necessaria quidem potest, etiamsi custoditum diligentissime fuerit.

§ 39. Vos custodite, & valde cavete, ne qua ejus pars elabatur nihil agentibus, ne qua male agentibus. Turpissima est jactura, quæ per neglegentiam venit, aut ignaviam; sed turpior, quæ per malitiam, & malam vitam. Utramque fugite supra ipsam pestem, imo fugate. Non enim hæc magis corrumpendo corpori est, quam ista animæ. Ignavia semel admissa, *subit*, ut ille inquit, *inertiæ ipsius quædam dulcedo, & invisa primo desidia postre-*

poſtremo amatur. Amata, non tantum corpus animumque virilem effeminat; ſed, quod eleganter Hippocrates, ζητέει, ἐς κακίην, καὶ ἀφέλκεται, *ducit ad improbitatem, & abducit:* fitque improbitatis inexpugnabilis acies, ubi morbus invaleſcens in animo, licentiam ſibi & audaciam male agendi adjunxerit. Profecto diſcimus nihil agendo male agere. Ut non diſcatis, *robur & æs triplex circa pectus* induite contra vitiorum iſtum giganteum ducem. Contra quem ut fortiter pugnetis, ſumite vobis baculum diligentis conſtantiæ; peram temperantiæ: lapides ſobrietatis, frugalitatis, vigilantiæ, modeſtiæ, humanitatis; & fundam inprimis pietatis. Si facitis, proſtraturi belluam eſtis, & potituri victoria, qua id agetis, ut meliore veſtri parte duretis, & à mortalitate ipſa vos vindicetis, longiſſimum vobis ævum ingenii fama, honoreſque & opes artis uſu abunde promittente.

II.

Sapientia Medica.

Hipp. l. de Eleg. t. v. 66.

Διὸ δεῖ μετάγειν τὴν σοφίην ἐς τὴν ἰητρικὴν, καὶ τὴν ἰητρικὴν ἐς τὴν σοφίην. ἰητρὸς γὰρ φιλόσοφος, ἰσόθεος· οὐ πολλὴ γὰρ διαφορὴ ἐπὶ τὰ ἕτερα· καὶ γὰρ ἔνι τὰ πρὸς σοφίην ἐν ἰητρικῇ πάντα. ἀφιλαργυρίη. ἐντροπή. ἐρυθρίησις. καταστολή. δόξα. κρίσις. ἡσυχίη. ἀπάντησις. καθαριότης. γνωμολογίη. εἴδησις τῶν πρὸς βίον χρηστῶν καὶ ἀναγκαίων καθαρσίων· ἀπεμπόλησις. ἀδεισιδαιμονίη. ὑπεροχὴ θεία.

IDCIRCO *oportet adjungere sapientiam ad medicinam, & medicinam ad sapientiam. Medicus enim philosophus, par Deo. Haud magna enim differentia inter utramque. Nam & insunt medicinæ omnia quæ ad sapientiam. Liberalitas. correctio modesta. verecundia. humilitas. majestas. judicium. quies. obviam itio. puritas. sermo sententiosus. purgatrix animi scientia. nundinationis & superstitionis fuga. sublimitas heroica.*

COMMENTARIVS.

§ I.

QVEMADMODVM A. H. omnes homines, qui sese student arte aliqua præstare cæteris suæ professionis: ita præsidem salutis humanæ professuros vel inprimis summa ope niti decet, ne sermone magis, quam opere tales deprehendantur. Exigui sæpe laboris est, ut videamur medici: ut simus numquam non longe difficillimi. Esse medicus nemo, etiam sciens artem, potest, nisi idem sapiens. Ut videamur, solius scientiæ munus est: sæpe ne scientiæ quidem, sed

ſed jactantiæ tantum. Quam facile ſe cuicumque medicum profeſſo credit vulgus? quantumvis compertum habeat, quam ſit in nullo mendacio periculum majus. Scientia etiam maxime catos cautoſque capit. Sciens habetur, quiſquis de Natura humana, de Sanitate, de Morbis, & morbos facientibus Cauſis, & factis ab utriſque Symptomatis, de Signis itidem atque Remediis, totaque Curandi valetudinem ratione prolixe, appoſite, docte novit diſſerere.

§ 2. Quæ ſicuti univerſa præcognita habere neceſſe eſt, priuſquam faciendæ arti ſe dare quis & abrotanum ægro auſit: ita multoplurimum poteſt ad potentis in arte viri nomen atque exiſtimationem ſibi parandum. Quæ paraſſe, cum ad alia expedit medico, tum præſertim ad fiduciam de ſe plenam ingenerandam animis ægrotantium. Plures enim curat, cui fidunt plures. Certe æger & languens ſpiritus excitatus ac vegetatus opinione hac bona, Medicum ſuum morbum noſſe ac poſſe curare, curationi ſe ſocium jungit occulta quadam conſpiratione, ineffabili alacritate, conſtantia invicta. Magna pars curationis eſt, velle curari. Oſtendunt ſe velle, non qui de Sanitate ſua, optimo vitæ condimento, ne quid à Cauſis morbificis detrimenti capiat aut, ſi cepit, ipſa de Vita ſoliciti, ne quis gravior Morbus ſupremum acceleret diem, Medicum adeunt, accerſive jubent: ſed qui intrepide ejus ſeſe fidei atque virtuti committunt. Ut vero homines iſta ſe confidentia ſuis medicis tradant, indicibile quantum valeat modeſte ab his & in occaſione oſtentata artis illa ſcientia. Ad quam comparandam, quæ ſint Futuro Medico neceſſaria, expoſui, cum ante hos duodecim annos ad illam in Franekerana Academia docendam introducerer.

§ 3. Ex qua cum Deo viſum ſit me in hunc locum & cathedram magnis prædeceſſorum nominibus claram, quam & patriæ amor mihi & propinquorum dilectio & amicorum cordium conjunctio commendant, veſtro quidem Nobiliſſ. & Ampliſſ. DD. Curatores ac Spectatiſſimi Conſules judicio, quamvis trepidum collocare, omnino hoc muneris mei auſpicium,

cium, quod Deus Opt. Max. ſibi glorioſum, Academiæ utile, mihi meiſque ſalutare velit, & hujus auguſtiſſimæ panegyris exſpectatio flagitant, ut de argumento aliquo ſermonem faciam, quod neque ignobile ſit, neque alienum ab ea Medicinæ parte, quam mihi Nobiliſſ. & Ampliſſ. DD. Curatores ex ordine Collegii & Facultatis noſtræ decreverunt.

§ 4. E quorum bona voluntate Practica, ut vocant, docturo viſum fuit non aliud argumentum accommodatius illo ipſo, quod ab initio non obſcure innui. Putavi, inquam, *Qua* SAPIENTIA *inſtructos* eſſe oporteat, qui ſe faciendæ medicinæ accingunt, dicere me hoc tempore poſſe è ſapientiſſimo medicorum & cum fructu non illorum tantum, ſed & omnium qui intereſtis, quique præſentia veſtra hunc actum condecorare voluiſtis. Illorum quidem, qui ſe ad diſcendam medicinam parant, ut inſtituto pectoris ſui ſcrutinio ſolicite inquirant, eæ ne ibi virtutes habitent, ſine quibus Medicus neque benedictionem à Deo conſequi, neque complacentiam apud homines poteſt. Etſiquidem ſemina ibi quis reperiat bona, ea irriget ſtudio proficiendi, foveat amore proximi, fecundet timore Domini, qui eſt principium ſapientiæ. Quæ ſi cui deeſt, poſtulet, ſed cum fide, à Deo, qui dat eam omnibus benigne, nec exprobrat. Veſtro autem, Auditores, ut lapidem aliquem Lydium vobis exhibeam, ad quem examen inſtituere eorum queatis, quibus aliquando mandare imperium vitæ & necis in vos atque veſtros cogemini.

§ 5. Non minima pars felicitatis humanæ eſt, bene valere, ac neque Medico neque iatralipta egere. At quotuſquiſque morborum ſemina vel non inſita habet vel non manufacta. Ea naturæ beneficio ſopita quoties non aut vis major aut injuria ſui ipſius excitat? Imo quotuſquiſque non ſe data opera conjicit in cruditatis mortarium, gravium ærumnarum piſtillo contundendum? Unde cum fere nemo exeat ſine ope Medici, quis non ſatagat de multum celeris atque fidelis opera. Fidelitas in curando cuique à Sapientia medica, celeritas à Prudentia promittitur.

§. 6 De

§ 6. De iſta inpræſentiarum verba facturus non arbitror neceſſarium, ut infacundiæ meæ veniam petam, Oratorum more, qui cum omnes ingenii nervos intendunt, & laxant frenos linguæ, dudum præexercitatæ, tamen excuſant dicendi tenuitatem & ruditatem eloquii. Confido non eſſe, qui à Medico aliam eloquentiam poſtulet, quam à qua ruſticitas abſit & dicacitas. Fateor, pulchra ab ingenio & facundia laus eſt. at morbi non eloquentia, ſed remediis curantur. Quæ ſi quis elinguis, uſu diſcretus bene norit, hunc aliquanto majorem medicum futurum, quam ſi ſine uſu linguam ſuam excoluerit, certiſſimum eſt. Qua perſuaſione ſemper malui notitiæ auxiliorum tempus impendere, quam cultui ſermonis. Satis habens oratione clara & juxta uſum eorum, ad quos mihi quotidie loquendum eſt, expreſſiſſe animi ſenſa. Agam & nunc pro conſuetudine, & tamquam hæc docturus indoctos, & doctos habiturus judices. Illos interea attentos, hos æquos mihi, omnes faventes depoſco rogoque obnixe, operam daturus quo ne vel flagrante appetitu dimittamini vel detineamini ſatiato.

§ 7. Vetere ævo nullam virtuti, nullam doctrinæ immaturam ætatem rati, Scientia ſimul & Sapientia ſuos inde à teneris imbuebant. Optimo conſilio. Nam qui ſementem cupiunt, opportuno tempore ſeminent neceſſe eſt. Non aliud in homine opportunius adoleſcentia, tam ad docendum promta, quam prona ad diſcendum. Et ut tranquillo cœlo placidoque mari nautæ, quæ contra tempeſtatem ſunt, expediunt: ſic in iſta ætate, nondum tot curis aut fluctibus expoſita, jure præpares, quæ ſint uſui vitæ. Iſta ſunt, quæ dixi. E quibus Scientia per ſe neceſſaria eſt: Sapientia propter illam. Non eſt, cui non aliquam in hoc theatro mundi perſonam Deus impoſuit. Noſtræ curæ eſt, eam aptare nobis: ubi aptavimus, bene agere. Aptamus ſcientia. Scientiam inſtitutione & ſtudio acquirimus. Inſtitutione, ſi proba eſt, ſi liberalitate ac fidelitate probata. Studio, ſi diligens & conſtans, ſeque dat bonis & utilibus, imo ex utilibus neceſſariis tantum. Quorſum enim

ſupervacua? Quemadmodum vero hiſtriones non ſolum præmeditati exeunt in proſcenium; ſed & prodituri veſtem ſuperinduunt concinnam rebus regendis: ita quiſque noſtrûm jam aptus ſcientia, ſuperveſtire ſe ſapientia debet, ſiquidem ex decoro acceptam velit perſonam tueri. Tantoque id omnibus neceſſarium eſt magis, quanto graviorem quis ſuſcepit. Graviſſimam medicus ſuſtinet. Nam & vitam hominis, chariſſimum pignus, & in uno interdum capite totius familiæ, imo civitatis, imo reipublicæ ſalutem ſibi concreditam habet. Quamobrem ſapienter illi Hippocrates, magnus ſapientum doctor, magnus prudentum ductor conſulit *μετάγειν τὴν σοφίην ἐς τὴν ἰητρικὴν, καὶ τὴν ἰητρικὴν ἐς τὴν σοφίην*, ſive Sapientiam cum medicina, ſive Medicinam cum ſapientia conjungere.

§ 8. SOPHIA noſtro eadem, quæ Philoſophia Pythagoræ eſt. Stoicis Ars vitæ dicebatur. Conſtabat autem perpetuo ſtudio ſe corrigendi & cum recta ratione aliis utendi fruendi. Prima ſapientia eſt vita laudabilis: altera, omnes homines, quibuſcum verſandum eſt, iſthac anſa præhendere, qua & tolerabiliores ſunt, & ad uſum aptiores. Hoc vere vivere eſt, & tota vita diſcendum eſt. Sed & in rebus humanis mala mixta bonis, & vitia virtutibus adſita, & potiore ubivis numero eſſe, alio doctore quam nobiſmet ipſis non indigemus. Quis opus ergo arte neget, qua & diſcernamus ſingula, & eligamus perpetuo meliora?

§ 9. Quod de manu Philoſophus, ego de Sapientia non male uſurpavero, eſſe *ὄργανον πρὸ τῶν ὀργάνων*. Inſtrumenta velut vivendi, cum ſibi tum aliis, Scientiæ ſunt. Hæc tamen recte capere nemo atque uſurpare in ſuum & proximi commodum poteſt ſapientiæ dextra carens. Quæ quanti ſit in cujuſvis vitæ uſu momenti, ut melius intelligas, adi illud hominum genus, quod egregie eruditum audit, quodque variis linguis atque ſcientiis inſtructum eſt, & in arte profeſſa uſque ad ſtuporem excellit, hanc interim vivendi artem non callet: educ extra ſphæram ſuam, videbis ſubito velut in alium terrarum orbem delatos, neque linguam intelligere, neque viam ad forum aut

curiam tenere. Neque aliud Thaletem, contemplatum sidera exeuntem, inque fossam incidentem monere anus voluit, quam non ita cœlo & rebus sublimibus esse studendum, ut interim quæ ante pedes, quæque in vulgus sunt necessaria, scire negligas.

§ 10. Quicquid homo facit, facit propter ventrem, ut eum saturet cibis & expleat voluptate ac lætitia. Neutrum sine opibus potest. Opes acquisituro opus est arte, quam vendat: opus artificio, ut vendat & aurum pro arte emat. Ut enim pisces hamo & esca: ita homines scientia & sapientia capiuntur. Utraque enim per se indigens, altera alterius auxilio veget. Sane sapientia, nullius scientiæ exercitio occupata, nihil nisi lucerna est, modio supposita. Neque ullius scientiæ usus plenus haberi perfectusque potest sine sapientia. Medicina certe si absque ea erit, idem erit quod sine Sole mundus. Quem ille nisi calore foveat, vivificet influxu, illustret lumine, neque domicilium humani generis commodum, neque sufficiens vitæ penuarium erit, neque utilis liber ad Opificis potentiam agnoscendam, sapientiam admirandam, bonitatem prædicandam.

§ 11. Medicina omnium artium præclarissima est, & lucrosissima. Habet enim vænalem rem inæstimabilem, dat salutem hominibus. qua re propius accedere ad Deum non datur. At nisi sapientia & vitæ ars artem medicam comitetur, & ducat, & insinuet animis hominum, omnium erit neglectissima. A natura quisque medicinam odimus, quia vitam diligimus & curari pertimescimus. Vitæ amor cum modum nesciat, etiam tuta timere facit; nec facile, etiam cum extrema necessitas urget, medico se credit, metuens incidere in carnificem aut vespillonem.

§ 12. Norunt medici suum officium esse, ut tuto, ut celeriter, ut jucunde curent. Sed cum fere periculosa esse nimium & festinatio & voluptas soleat: & voluptati plurimum potius detrahere, & remittere aliquid de celeritate volunt, quam in discrimen adducere ægrum. Æger contra, sibi indulgens, de-

licatius haberi mavult, neque hacpropter minus aut cito aut tuto liberari. Ideo ſi quem pedetentim procedere videt, aut non ſatis gnarum medendi, aut quæſtui ſervire cenſet, & ad alienum commodum pro ſuo venire. Galenicis appellatis medicamentis ſi quis inſiſtat, jus longum & nauſeæ plenum averſatur. In Chymicis ſuavitas placet & doſis exigua: verum illi venenum ſubeſſe, huic periculum metuit. Quas cordibus humanis præceptas opiniones niſi ſapiente quadam dexteritate medicus exſtirpare norit, quis arti honor, quod pretium erit?

§ 13. Quo vero major indies & uſque ac uſque nova hominum, morborumque & caſuum varietas ſe nobis offert, tanto minus debemus vitæ hujus magiſtra egere. Res nobis cum omnis ſortis hominibus eſt, imis, ſummis, medioxumis. Res cum mortalibus eſt, & quam longiſſimum vivere cupientibus: cum morti proximis eſt, & ſpem vitæ prolixam foventibus: cum morientibus eſt, ſed valde nolentibus mori. Res cum conjugibus, parentibus, liberis eſt, charis nominibus. Res cum adoleſcentibus & fugientibus interim dum alludunt ad gaudia & bullas vitæ hujus: cum adultis, deque liberorum educatione atque elocatione & promotione ſollicitis: cum confectis ætate eſt, ſed numquam adeo ſe ſenes putantibus, quin unum adhuc annum vivere ſe poſſe credant. Res cum ægris, cum neceſſariis ægrotantis eſt. Ægri quibus non quæſtiunculis nos & querelis ſuſpicionibuſque ac lamentationibus exercent. Apud neceſſarios mille artibus inſtructum oportet, cujus intereſt amici eſſe omnibus, nulli inimici. In morbis nunc tegendis, nunc detegendis, quanta ſapientia, quanta ſagacitate ſit opus, nemo, niſi inexpertus, ignorat. Omnibus horis ſapere debet, quem non aliquis caſus convincere criminis debet.

§ 14. Perneceſſaria igitur medicis eſt ἄσκησις τέχνης ἐπιτηδείας ſeu ſtudium perpetuum & indefeſſa exercitatio artis placendi virtute & obſequio liberali hominibus, quos tractare debent. Pretioſa res utilis quæque ſcientia eſt: ſapientia, ſive

ars vitæ, pretioſior: inæſtimabilis vero erudita ſapientia aut ſapiens eruditio. Quemadmodum formoſa mulier, ſi nativæ formæ artis inſuper cultum adhibet, venuſtior redditur, cunctorumque oculos rapit: ita moribus & gratiis exornata ſcientia extollit caput viri & ſedere juxta principes facit.

§ 15. Medicus ſi arti ſuæ, quam theorematis non fallacibus apprehendit, quam uſu atque obſervatione ſedula confirmavit, Aglajam cum majeſtate venerandam, Thaliam cum humanitate amabilem, Euphroſynen cum decore prudentem, illas Gratias dextra præferat, dubium ſine dubio faciet omnibus, magis ne ob virtutem amandus, quam honorandus ſit ob neceſſitatem. Crede mihi, ille medicus, cui peritia artis intus lucet, foris ſapientiæ lumen allucet, non poteſt non omnibus εὐσχημονέστερος, elegantior atq; ornatior videri, & haberi χαριέστερος, gratioſior acceptiorque, & utroque nomine ἐνδοξότερος celebrior reddi, majoremque longe ac late ſibi exiſtimationem atque laudem conſequi.

§ 16. Sublimius iſta ac ſuccinctius Aſclepiadarum princeps: ἰητρὸς φιλόσοφος, ἰσόθεος. Quemadmodum Deus ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos: ſic Medicus idemque Philoſophus ſi dilectione proximi æque pauperi ac diviti, nec ſolum corpori medicinam, ſed & animo adferre, & virtutis amore omnibus ad eam præire ac omne ſuum bonum communicare magno pronoque affectu laboret, ille quidem Deo conſentaneum dignumque animum ac facultatem gerere, recte meritoque judicandus eſt. Ita autem facere omnes decet, qui placere Deo volumus, & ſatisfacere arti, cui reapſe, quæ ad ſapientiam civilemque prudentiam ac converſationem requiruntur, inſunt univerſa.

§ 17. PIETAS certe, ut caput virtutum, ſic anima medicinæ eſt. ἡ περὶ θεῶν εἴδησις, inquit admirabilis Senex, ἐν νόῳ αὐτῇ ἐμπλέκεται. q. d. Scientia de Deo, ejuſque præſentia in rebus ad ſanitatis morborumque cognitionem ac curationem attinentibus, tam altis firmiſque radicibus ſe in animum atque conſcientiam medicinæ defigit, ut nulla inde vi evelli queat.

§ 18. Quo ſane non parum conferunt VIRTUTES, præter Pietatem, in Medicis requiſitæ. Quarum nomina & circa medendum officia ſi vultis, audite ex Hippocrate, qui illa quidem hoc ordine recitat: *Liberalitas, Correctio modeſta, Verecundia, Humilitas, Majeſtas, Iudicium, Quies, Obviam itio, Puritas, Sermo ſententioſus, Purgatrix animi ſcientia, Nundinationis & ſuperſtitionis fuga, Sublimitas heroica.*

§ 19. Amabiliſſima virtutum LIBERALITAS eſt, & magna ſapientiæ portio, noviſſe bonis, quæ ſolertia comparavit, bene ac benefice uti. Utitur bene, quiſquis ad propriam neceſſitatem parce, ad voluptatem ſobrie, & ad amicorum utilitatem munifice pecuniam ſuam impendit. nec tantum; ſed nullam, etiam ignotis, exhibendæ humanitatis occaſionem omittit. Utitur benefice, quiſquis non divitibus tamquam eſcam in hamo, ſed egenis communicat ſicut fructum gratitudinis erga Deum, qui largitur. Non poteſt medicus majori fenori pecuniam dare, quam ſi pauperum tabernas inviſens ibi benigno hilarique animo eroget, quod ſit levando morbi tædio & valetudini citius recuperandæ.

§ 20. Quæ virtus ſicuti nomen bonum, quo nihil eſt fragrantius, medico conciliat: ita amorem illa, quam ἐντροπὴν noſter, ego MODESTAM CORRECTIONEM vocavi. Dici non poteſt, quibus de cauſis & quoties ægri delinquant, fere ſemper cupidiores facere quæ morbo grata, quam quæ ſanitati conducunt. Initia morborum famem plerumque & ſitim deſiderant. At vacuus cibi æger haud facile impetrat à ſe, ut neque aliud quam expedit, neque ejus ipſius nimium ſumat. Doloribus excarnificatus ſtatim condemnat, ſi quid non ſtatim profuit. Faſtidii ex morbo plenus cito removet, ſi quid paulum ſaltem juvat, impatiens profectum tempore expleri. Mortem metuens contra morbum tamen obfirmate pugnare, ſuccisis cupiditatibus non ſuſtinet. In diſcrimine verſans, quamvis medicum intelligat officium facere, ſuum negligit: convenientia jubere, obedire non vult: nihil non pro ſanitate prudenter fideliterque moliri, tamen temere ſe neſcio

nescio quibus non medicastris officiosissime occidendum tradit. Liberaliter agere se credunt, qui visitationes medicis pro dono remittunt, qui remedia illorum arbitrio relinquunt; in usu liberi sunt: quasi quæratur, quid medicum deceat, non quid ægrum. Mille præterea modis contra se, contra Medicum, adstantes & Deum peccant ægroti, nunc cruciatibus abrepti & vehementia appetituum, nunc fortitudine vacillante, nunc fide. His se opponere præsens virtus debet, & ita castigare peccata, ut peccare desinat castigatus: ita fugienda dissuadere, ut persuadeat sequenda: ita semper & ubique sive clam sive palam objurgare, ut si oratio amarorem, ratio amorem præferat. Qua dexteritate si verecundiam ægroto & salubrem peccanti pudorem inseras &, quam causa ejus verecundiam ipse assumis, simul pia animi compassione in illum transfundas, siquidem sana mens est, facile omnem peccandi reprimes licentiam, hortatricem plurimi mali.

§ 21. VERECUNDIA vero etiam ad alia medicus opus habet, ceu custodem suæ & alienæ integritatis. Quid enim non manibus medici, non oculis auribusque creditur? Admitti ad secreta corporis parum est: etiam animi in sinum ipsius tanquam confessionarii deponuntur: nec tantum ægri, sed & conjunctorum ægro cujuscumque necessitudinis vinculo. Quæ sicuti nemo ingenuus accipit sine *rubore*, sequi constantissimos etiam sapientes solito: ita absque *pudore* nemo in scrinio cordis obsignat. Tantoque major verecundiæ necessitas est, quanto impietati proximius, quem consilio regere, quem fide tueri, quem arte debes servare ac potes, hujus famam calumniæ, tranquillitatem rixæ, fortunas miseriæ prodere, unoque interdum verbo damnum creare irreparabile.

§ 22. Sed & hoc boni verecundia habet, quod sit & mater & nutrix HUMILITATIS. Cujus virtutis sapientissimo suasu medicus sese Deo primum, & propter Deum hominibus, etiam inferioribus se, subjicit. Deo quidem, ut & ipse servetur ad vitam æternam &, Deo operæ suæ benedicente, alios servet ad vitam præsentem. Hominibus vero, ut apud hos talento suo lucretur,

tur, quod reddat Domino, ne in die illo magno inveniatur servus inutilis. Quo plus autem lucretur, & decem potius quam quinque, numquam præsumit se scire artem, sed indies circumspecte experiundo addiscit: & quanto plus addiscit & plura: tanto magis & plura intelligit se nescire, & plus se coram Deo hominibusque humiliat, quo & ampliorem scientiam ab illo accipiat, & fenori sortem apud hos majorem exponat. Sicuti vero, qui fenus sorti quotannis: ita qui eruditionis momenta prioribus quotidie addit, licet parum proficere videatur, semper proficit. Et sicuti ibi non tantum sors crescit, sed & fenus: ita heic. Humilibus Deus gratiam dat, quærentibus invenire, sudantibus vesci pane. Resistit superbis, odit ignavos, plenos dimittit inanes.

§ 23. Nolim vero sic se Medicus humiliet coram opis suæ & consilii egenis, ut interim obliviscatur τῆς δόξης καὶ ἀνακυριώτου, EXISTIMATIONIS inquam, & IMPERII. Qui se vilem facit, despectui habetur, & indignus honore, timore, amore. quibus carere nequit, si nolit inutilis sibi atque aliis fieri. Quem non amant ægri, ei nec facile corpus animumque nudant, & raro, quamvis in propria commoda, admittunt ad intimam morbi secretioris notitiam. Quem non timent, ejus neque præcepta audiunt, neque monitiones curant. Quem non honorant, nec verentur abuti ad sordida quæque & servilia ministeria. Minister es, medice: sed & dominus. Ergo servire disce: disce imperare. Imperium humilitate tempera: servitium majestate exorna. Demitte fasces, quoties obsequentem tibi curas: tolle, cum indulgentem sibi. Si consolandus æger, si erigendus est, ad suspecta tempora accurre, asside solicitus, gemitus ejus non securus excipe, serena vultum, mellitaque pectore verba prome, & prosperum felicemque eventum promitte, si auscultet. Si quid præcipiendum, fac intelligat, cui bono. Hoc enim medici est & benevolæ voluntatis: tyranni, imperare tantum & arcana imperii consilia habere. Tali medico Aristoteles: Parebo lubens, sed more philosophico: credam, si vera sciam: ut sciam, effice demon-

demonſtrando. Intemperanti ſeverus, refractario durus eſto: mortem minitare, minitare miſeriam longam & inſuperabilem. Iube pareat, ne pereat. Ut pareat, cave gratia verbum tuum & fructu careat. Cavebis, ſi oſtendas pro ipſo te, non pro fama artis extimeſcere. Oſtende nullum miniſterium oneri tibi, nullum faſtidio eſſe, dummodo ſervare poſſis periclitantem.

§ 24. Quæ ſicuti magni IUDICII ſunt: ita non minoris, deprehendiſſe animi morbum. Nam fortes pudet puſillanimitatem profiteri: prudentes, metum mortis: in ſpem vitæ melioris doctos, amorem hujus. Raro quiſquam ita compoſitas vitæ, familiæ, arcæ ſuæ rationes habet, ut hinc ſecuro liceat migrare. Illum ætatis male collocatæ, hunc liberorum minorennium, alium nominum, alium creditorũ difficilis cura tangit & angit. Quem ut premant corde dolorem, quid non prætendunt dejecto vultui, abjecto animo? Optima ratione agere videntur, qui ſpem vultu ſimulant, dum vitæ flammulam curarum fumo ſuffocant. Aſſuetæ naturæ vel morbi culpa nitentes in vetita infinitis artibus fallere medicum ſtudent, ſe fallunt. Falſi & ingraveſcere morbum ſentientes, culpam omnem, quaſi nihil ipſi deliquiſſent, rejiciunt in Medicum. Heic ſapientia opus & induſtria. neque tantum in cognoſcendo affectu, ſed & in compeſcendo. Hoc caſu interdum, ut elicias intentionem, id ſuadendum eſt, quo videntur inclinare. Cum elicuiſti, adverſus omnium animos gerere ſe pro cujuſque natura ut neceſſarium, ita non parvæ artis eſt. Cum vero paſſiones non bonæ plurimum remorari curationem conſuerint, medici eſt prohibere, ne quid ad notitiam ægrotantis perveniat, quod ſolicitare animum ipſius poſſit.

§ 25. Cujus tranquillationi QUIES etiam à remediorum uſu conceſſa quandoque non parum prodeſt. Sæpe nulla res magis adjuvat laborantem, quam tempeſtiva abſtinentia, non jam dico à cibo, ſed medicina. Audiant, qui intereſſe honoris ſui arbitrantur, ne qua viſitatio tranſeat ſine Recipe. Aliquando ſola dies & quies ut graves morbos ſanant, ſic magnos motus ſedant. Sine illa dolorum multi, multi humorum non co-

quuntur: ſine hac mens & natura non coquunt. Quid enim, facere-ne officium alterutra poteſt, ſemper novante medico, & aliis atque aliis irritamentis avocante? In alimentis varietas delectat: in medicamentis, paucitas. Sicuti in Ethicis idem vagus & vanus eſt: ita in Medicis præſcriptor immodicus fit proſcriptor exitioſus.

§26. Præter has alia virtus eſt, nomen ab officio ſortita, ἀπάντησις: OBVIAM ITIO diceret eloquentiæ Romanæ magiſter. Nam ut maxime in hactenus auditis inculpatum ſe præſtet medicis: niſi tamen in promtu ſit ratio, qua occurrat erroribus futuris factiſve ab ægris, vel adſtantibus aut rebus externis, brevis mora, una hora perdit, quod longa dies dedit. Factos emendare non ſemper licet: nec prævenire fortuitos. Futuris conſulat docendo quemque quid ſui muneris ſit, quid fieri de tempore in tempus debeat, quid non fieri. In neceſſariis mutationibus provideat, ne ſibi imputetur culpa ejus, quod præter ſpem evênit. Conſequetur id prædictione. non apud ægrum, ſed adſtantes: non quoſvis, ſed quorum hæc ſcire intereſt, conjugem, parentes, amicorum aliquos. Nam cum omnibus conferre tutum non eſt: multo minus cum ægro ea, quæ in futurum agenda aut patienda ſunt, ſi faſtidium creare, aut metum queant. Prædicturus poſtici memineris.

§27. Turpe probrum eſt, ἄλλων ἰατρὸς αὐτὸς ἕλκεσι βρύων. Quod ne opprobretur, καθαρειότης præſtare debet. MVNDITIES autem curanda in veſtitu, corpore, animo. Veſtitus ſit elegans & honeſtus, ad ambulationem comparatus & ad exiſtimationem cum eruditionis tum virtutis. In pomis indicium verminoſitatis eſt grata maturitatis ſpecie ante tempus allubeſcere. In medicis ad omnem modum modificata veſtis, comta coma, annulatus ubique digitus prætentus, hæc ſunt ſigna ſui pretium ab exteriore corporis, non interiore animi cultu petentis. In tales dithyrambicum ſcomma ſalſiſſimi Comicorum eſt, σφραγιδονυχαργοκομήτας vocantis. Scientiæ medicinalis pars magna ſobrietas eſt, virtus præſcribens voluntatis imperio cibum potumque, prout ſatis eſt ad neceſſitatem.

Sobrie-

Sobrietatis egregium argumentum bona valetudo eſt, & corpus non obnoxium fetoribus fedisve coloribus. E corporis robore, tolerandis laboribus ſuis hoſpitiſque animi apto, conjectura raro fallax petitur caſti viri & ſubdolæ veneris voluptatibus hamatis non credentis indulgentiſque. Eam virtutem Hippocrates tam neceſſariam ſtatuit curaturo pudentiſſimas feminas, nedum noſtri partes pudibundas, ut votum ei facere prius voluerit initiandos ſacræ medicinæ orgiis. Fibula vero imponenda non verendis ſolum, ſed inprimis linguæ, heu! nimium hodie in multis effreni: quod Anacharſis Scytha ſingulari hieroglyphico ſignificavit, iſta quidem dormiens ſiniſtra manu, hanc dextra continere conſuetus. Inter leges Charondæ erat, Μηδεὶς αἰσχρορρημονείτω· *Nemo pudenda loquatur.* Rationem nos docuit Doctor divinus, quia cujuſque verbi inutilis, nedum turpis reddituri ſumus rationem.

§ 28. De qua quominus teneamur, multum γνωμολογίη poteſt, & VERBORUM PARSIMONIA. Ita tamen ſermonis parcum eſſe oportet, ut ne omittas, quod eſt officii ejus. Grande vitium eſt abſtinentia heic nimia. Injicit enim ſuſpicionem aut tanti te alios non facere, quanti te ipſum; aut ſapientiam taciturnitate ſimulare, fugereque teſtes habere ſermonis indocti. Minus vitium fere putatur, majus eſt, abundare verbis. Nam præterquam quod garrulus medicus non raro alter morbus ſit ægroto, omnino neceſſe eſt multum deficere multa loquentem. Qui hoc intelligunt, labia ſua continent, proferuntque verba dumtaxat neceſſaria & opportuna, aureaque poma in phialis argenteis offerunt.

§ 29. Ad quod plurimum confert ANIMI PURGATIO ab improbitate non tantum, ſed & imperitia rerum, quæ ſunt ad vitam neceſſariæ ac utiles. Improbi boulimia quadam turpiloquii: imperiti pica vaniloquii laborant. Utrobique cacothymia eſt: ſed malignior in iſtis; in his minus mala, ideoque emendabilior. Quamvis enim imperitia malus theſaurus ſit, & infelix opulentia his qui eam poſſident, cùm opinione tum re vera, tranquillitatis animi & lætitiæ expers, timiditatis & te-

 meritatis

meritatis nutrix: attamen non tam obſtructas aures, pectuſque habet obſeratum, quin admittat doctrinam & medicinam. At improbi, quotidie vorando vomendoque injuſtitiam, maledicendi facultatem moliti ægerrime ſaneſcunt. Imperitiæ Philoſophia medendum: improbitati, Theoſophia. qua parum proficiente, deſperata res eſt. Si erit, fugiendus ille tibi ægro medicus, quiſquis erit, & quiſquis particeps eſſe non vis iræ, quam in ſe concitat. Amasjæ ægrotanti & conſultum de convaleſcentia Deum Ecronis mittenti occurrit per Eliam Deus Iſraëlis & dixit, Ex illo lecto, quo aſcendiſti, non es deſcenſurus, ſed certo certius moriturus. Annon hujus culpæ & pœnæ obnoxios ſe reddunt, qui præteritis medicis piis & probis probatiſque, opera utuntur ebrioſi & improbi?

§ 30. Cujus ſpeciem ſubire fugiens, fugere non modo, quæcumque offendunt, vitia debent: ſed præcipue habentia ſpeciem boni. Non videtur malum NVNDINATIO medica, ſive paciſci cum ægris de ſoſtro. Nec eſt, ſi ipſe ægrotus urgeat, metu ne non detentus mercede velut hamo medicus ſe deſerat, vel curationem protrahendo quæſtum ex morbi longitudine faciat uberiorem. Ægrotum medico diffidere, ſemper inutile eſt. Itaque obſequio præſta ſecurum potius, quam ut curatione inter initia non ſuccedente, removeri ſubito, nec ſine nota velis.

§ 31. Cæterum, Medicorum maximus ἀπεμπόλησιν commendans, condemnat ejuſcemodi pactiones. Juremerito. Nam aditum intercludunt inopi & peregrino, in promtu non habenti quod numeret. At lex Naturæ κοσμοπολίτῃ ſuo homini dictat, quo quiſque auxilii magis eget, eo eſſe illum faventiore ſtudio ac opera enixiore juvandum. Naturæ legem lex Scripturæ confirmat: Quod tibi factum velles, feceris alteri. Quis vero indigus opis alienæ, eam non anhelat, & bis dari fatetur, ſi cito detur. Indigent maxime manu vitam tolerantes. quoniam his ſub manuum feriis non molunt molitores. Talibus non adeſſe auxilio, eſt opprimere. At qui opprimit tenuem, probro afficit Opificem ejus.

πτωχοὶ γὰρ Διός εἰσιν ἅπαντες
ξεῖνοί τε πτωχοί τε.

Utinam ad animum revocarent, qui locupletibus aſſurgunt,& pauperes diem jubent ad fores præſtolari. Contra tales olim coram Judice juſtiſſimo ſtabunt Gentiles iſti.

§ 32. Etiam cum divitibus paciſci præjudicat honeſtati atque utilitati. Illi: quia convenit medico, quo ad artem, ejus ſtudio teneri: quo ad indigos artis, humanum eſſe & nulli non æque officioſum. Humanitas gloriæ & lucri parens eſt. Denique ad auctoritatem confert bona voluntate ad fideliter curandum ferri potius, quam obligari auctoramento ſervitutis. Imo ſatius eſt debendi reos habere reges, quam avaritiæ de ſe ſuſpicionem præbere. Quin potius, quam diffidendo de ſanatorum gratitudine amittat opinionem virtutis, malit fidendo decipi & opis opumque jacturam facere. Quid ſi egeat? Paucis eget in victu & amictu frugalis. Liberis multi ſi ſtuderent honeſtas divitias, virtute ſua & eruditione augendas relinquere, eſſet in mundo otioſorum & prodigorum minus.

§ 33. Majus periculum à SUPERSTITIONE eſt. tum quia religioni adſidet tam prope, ut imagine ſanctitatis ſe inſinuet & abripiat humanam imbecillitatem: tum quia ſecum adducit timorem atque inquietudinem, tortores horrendos. Imbecillior quiſque noſtrum in triſtibus & adverſis eſt. Tunc pietas omnibus & religio maxime verſantur in animis. Tunc & vanitati patemus & ludibrio mentium humanarũ, ſuperſtitioni. quæ ſe ducem nobis ad rupem ſalutis Deum offerens, abducit ad hominem, ſcipionem arundinis. Ita, cum gravis metus eſt, ægri falluntur, ita propinqui ægrorum, quorumque intereſt ſervari periclitantem. Quaſi enim medicus ſua vi & arte valeat ſanitatem reddere: ita in ipſum intendunt oculos, fiduciamque ponunt. Hinc tam ſolicite orant nulli diligentiæ, nulli induſtriæ parcere, auri montes promittentes. Quin adeo non pauci modum excedunt in colendo medicum, ut non ſerviliter, muliebriter, pueriliter ſe gerant: verumetiam innixi pectore arundini, hæc illud intret & perforet cor, atque ita

vitam perdant, quam ſe lucraturos nimium ſperabant.

§ 34. Tuum eſt, Medice, tui cultum omnem prohibere, Dei inculcare, & nulla non occaſione docere, ipſum eſſe qui, te ſalutaria præſcribente, ægro uſurpante, ſolus dare ſanitatem poteſt. Quod etſi veriſſimum ſit, cave tamen tumiditati tuæ aut timiditati obtendas, & rebus tua culpa improſperis dicas, Sic fuit in fatis, ſic placuit ſuperis, contra Deum nihil poſſumus. Poſſumus cum Deo contra morbum, etiam divinum. In omni tamen morbo, cujus neque indoles ſtatim, neq; curatio patet, τὸ θεῖον cauſari, ſuperſtitioſi eſt. Ejuſdem eſt, fortunæ inſtabilitate terreri, quo minus in ſplendida perſona periclitari, quam in vulgari, conjectura auſit: ne occidiſſe, niſi ſervarit, videatur, maleque audiens honore ſimul & lucro mulctetur. Heic medicum ἀδεισιδαίμονα vult Hippocrates, & neque panicum admittere, neque committere turpi metu, quod ſit probroſum arti & ſibi. quin confidere Deum allaborare laboranti in vinea ſua, & gloriam ipſius, hominumque ſalutem ſcopum habenti omnium affectuum atque operationum.

§ 35. Supereſt tandem ὑπεροχὴ θεῖα, virtutum medicarum noviſſima, ſi locum; nobiliſſima, ſi uſum ſpectemus, extendentem ſeſe ad ſingulas antecedentium, & aperientem nobis ſpatioſiſſimum dicendi campum. quem quia decurrere data fides non ſinit, ſumma dumtaxat capita tangam.

§ 36. Ea igitur SVBLIMITATIS HEROICÆ natura eſt. Medicinam diſcit, ut ſuæ proſpiciat aliorumque ſaluti, neque ſubſit imperitiæ vulgi medicorum. Quo in cenſu adſcribi exhorreſcens, quidquid arduum, quidquid præclara mente dignum Scientia medica habet, id ſibi deſtinat, ſudore parandum; arbitrata quemvis Mechanicum in ſua arte excellentem majoris æſtimandum, quam duodecada Doctorum, qui, præter inane nomen, nihil ſunt: Sutoremque magiſtrum, qui calceos bene faciendo rem faciat bonam ſuam, longe utiliorem reipublicæ, quam Dominum doctorem, qui otioſa per urbem diſcurſatione ſaxa terendo non lucratur, quod calceorum refectioni ſatis.

§ 37. Unde

§ 37. Unde non contenta ſcripturis humanis, copias confert ad originalem codicem Dei, & in hoc Naturæ arcana requirit. At cum ſciat eum non intelligi niſi ab eo, qui ſpiritu Scriptoris ſit afflatus, hoc & ſemper & ſerio agit, ut in omni re precibus & ſupplicatione, cum gratiarum actione, petitiones ſuæ innoteſcant apud Deum. Quod quiſquam alius novit in arte, id neſcire turpe ducit. Propterea nihil non tentat, ut ſciat. Doctis ſe jungit, inſinuat, probat, omni ſtudio, obſequio, cultu.

§ 38. Scientiam adepta, non otio ſe, non luxui dat: ſed negotio & labori, non ſibi hominem, ſed toti natum mundo credens. Sicuti Deus, omnium creator, nihil odit eorum, quæ fecit: ſic generoſus animus, omnium debitor, omnibus bene velle ac facere ſatagit, non curans notus an ignotus, amicus an inimicus, dives an pauper, magnus an minimus ſit. Et hic eſt cultus, quem ſuæ præſtat menti, divinitatis ad imaginem creatæ. Quam quia reſplendere in ſe, aliiſque vult pro exemplo eſſe, præſtantiores ipſe ſemper in oculis gerit, iiſque ſimilis fieri optat curatque. Ideoque nec ullius pudore afficitur magis quam ſuo, ſi quando à tramite recti decentiſque deviaverit vel latum unguem.

§ 39. Vitiis infeſtus, ſuis, alienis, ſe corrigit prius, tum corripit alium, in ſe nihil excuſans, in aliis plurima, præſertim in ægris & ad lapſum infirmitate pronis. Injuriam nulli facit: ſibi ne fiat, cavet. Si cavere non poteſt, neque ad animum, cum ſua puritas aliorum maculis nequeat inſpergi, vocat, neque vindictam exigit. Omnibus ſe admirabili celſitudine ſubmittit, ut excellat omnes & devinciat ſibi.

§ 40. Calumniis nemo magis obnoxius, quam medicus eſt. Cauſa eſt contrarietas decretorum artis & vulgi. Profluentem alvum ſanguinemve ſiſti vulgus petit, medicus ducit data medicina, venave ſecta. Unde quidem non miramur cauſam mortis (omnes enim ne ſalus quidem ipſa ſervaverit) tribui non morbi vi, non ægrotantis alteriuſve errori, ſed noſtro tantum, & incurrere medicos, ceu re male geſta, in indignationem,

nem, in odia, in calumnias eorum, qui in defuncto passi sunt abortum magnorum conceptuum. Istis interim tantum abest ut excelsus animus & sui in nullo male conscius torqueatur, ut ne moveatur quidem; imo libenter ignoscat &, si usus ferat, pro malo bonum reddat: non quia timet, sed quia sic vult illos accipere legem benefaciendi seque imitandi: & quia se dignum novit, qui cunctis benefaciat, vincatque ferinos animos humanitate, & efficiat humanos. Quod si nequit, Deum precatur, ut reddat probos, nec ullam ob culpam puniat, nisi ad salutem.

§ 41. Cujuscumque valetudini præfectus erit, ejus bona non corporis solum, sed & animi fortunæque curat, ut sua: providens & imperans cunctis ad eam necessaria, idque non aliter ac cor & caput, non coacte, non superbe, sed lubenter & quasi unum è membris. Sorte sua contentus non quærit quæ sua sunt, sed quæ alterius. Ideo in malis boni speciem amat, in bonis etiam mali odit, nihil ipse agens indecore. Ne agat, superfluitates & delitias & res amputat omnes, quæ ab hoc proposito ipsum divertunt. Contra, quod se in eodem promovendo est, id recto judicio sequitur, & gratulatur sibi assequuto.

§ 42. Denique omnia ut accepta Deo refert, ita ad gloriam ejus impendit. Qui cum sit finis optimus maximus, ad quem nos nostraque omnia dirigere oportet, veneramur Deum, ut nos sanctificet & confirmet in studio abdicandi omnem turpitudinem, pietatem sectandi, vera & utilia docendi, eorumque sincera & liberali professione nos commendandi apud omnem conscientiam hominum in conspectu Dei. DIXI.

III. Pie-

III.

Pietas Hippocratea.

l. de Eleg. t. VI. 95.

ΚΑΙ` γὰρ μάλιστα ἡ περὶ θεῶν εἴδησις ἐν νόῳ αὐτῷ ἐμπλέκεται. ἐν γὰρ τοῖσι ἄλλοισι πάθεσι καὶ ἐν συμπτώμασιν εὑρίσκεται τὰ πολλὰ πρὸς θεῶν ἐντίμως κειμένη ἡ ἰητρική. οἱ δὲ ἰητροὶ θεοῖσι παρακεχωρήκασιν. οὐ γὰρ ἔνι περιττὸν ἐν αὐτέῃ τὸ δυναστεῦον. καὶ γὰρ οὗτοι πολλὰ μὲν μεταχειρέονται, πολλὰ δὲ κεκράτηται αὐτέοισι δι' ἑωυτέων.

NAM *vel inprimis conſcientia de diis ipſi innectitur. Etenim cum in aliis affectionibus tum in morbis comperitur plurimum apud deos in honore eſſe medicina. Medici autem diis cedunt. Neque enim otioſum eſt in ipſa id, quod omnia habet in poteſtate. Hi enim multa dirigunt, multa quoque vincuntur ipſis per ipſos.*

COMMENTARIVS.

§ I.

PIETATEM, A. H. *utilem* Gentium Doctor *ad omnia dicit, & habere promiſsionem vitæ cum præſentis tum futuræ.* Vitam ſane promittit Deus, ſed vere vitam, & apud ſe agendam, imo & coram ſe. Promiſſio enim hujus vitæ, non tam eſt ſpatiis extendendæ, quam opportune in æternitatem atque incorruptionem transferendæ. Quotquot huc ſuo tempore transferri anhelamus, exercere nos ad pietatem debemus. Pietatis exercitium hoc conſiſtit cum in ſincero cultu Dei, tum in fideli exſequutione muneris ſuſcepti. Muneris obeundi ſatagit, qui proximum diligit, vel hoc nomine, quod ſe quoque novit in eodem infirmitatis luto hæ-

rere & alienæ misericordiæ atque opis egenum. Dei venerandi cura neminem non sollicitat, quem vel divina gratia invitat, aut vis occultior irritat. Sane, ut se colendi & propter se proximum diligendi formulam Deus Populo suo in monte Sinai præscripsit: sic ante & post Legem ibi latam Non-Populo in cordibus illam inscripsit, & Naturæ dictamen hoc ad opus Legis stimulum dedit.

§ 2. Ut ne longius abeam, testimonium hujus egregium nobis dedit Hippocrates Cous: quem Latinus ait *primum ex omnibus memoria dignis ab studio Sapientiæ Medicinam separasse*; quemque nos hoc ipso nuper in loco docuimus necessario utramque & felicissimo conjugio conglutinasse. Magno utrumque jure. Sapientiam profitentes voluit HOC agere, & totos incumbere animis præparandis ad frugem bonam. Medicinam professuros imbui primum Sapientia voluit, matre ac magistra virtutum. Sine quibus scientia quæ est, non nisi præceptrix, imo incentrix est ad omne vitium.

§ 3. *Sapientiæ* palmarium facit τὴν περὶ θεῶν εἴδησιν. quam si interpretari *de Deo scientiam* non licet, licet *conscientiam*. Hujus fuit ab omni ævo testari ad corda hominum, Deum esse, & à Deo omnia, ideoque pura mente Mentem purissimam colendam. At scientia amplius dictat: mihi Deum, mihi Patrem, mihi vitam, salutem, hæreditatem esse, ideoque ex toto corde, ex tota anima, ex totis viribus diligendum. Et hæc vera solidaque pietas est. Altera pietatis tantum umbra. Quæ præluſtris admodum & sic satis *procul superstitione* cum fuerit in Maximo medicorum, quid ni *Hippocraticæ* ἀδεισιδαιμονίας ceu religiosæ probitatis exemplo mihi liceat Medicis eorumque filiis monstrare viam ad veram in suo munere PIETATEM persequendam, perque eam se Deo gratos, hominibus charos, artisque operibus prosperos, inclytos, opulentos, beatos reddendos?

§ 4. Cum enim hac sive opportunitate loquendi, sive potius necessitate (quam & actus iste solemnis & ordo Facultatis obtulit, imposuit) neque silere mihi liceat, neque non ali-

quid

quid dicere quod & juvare poſſit & delectare: conabor utrumque, non tam dictione diſerta & pro dignitate auditorii comta atque ornata; neque tam argumenti novitate apud alios, quam inſigni, ut ſpero, ut voveo, utilitate commendabili cum apud hunc, quem adſtare mihi Medicinæ Candidatum videtis, tum apud illos qui in eodem ſtadio ad eamdem coronam decurrunt.

§ 5. Te quidem, doctiſſime EVERARDI, quem labor tuus, quem cura præceptorum, divinuſque favor ad hanc ſtudiorum metam, imo majorum carceres feliciter deduxere: te, inquam, cum hoc ſive viatico ſive mandato ex alma hac Academia ἀπολύω dimiſſumque eo ad ſerviendum Deo & hominibus ea in arte, cujus ipſe Deus autor optimus, fautor maximus eſt. Cæteros intelligere cupio, cui ſe muneri parent: utque ſe præparent enixius, præfigere ſcopum ad quem oculis animiſque intenti curriculum dirigant, cum monito, ut ne properent ad faciendam artem, quæ auxilii cauſa diſcitur, niſi præhabita ſcientia neceſſaria & conſcientia intemerata, ſi non erroribus lubricæ juventutis, ſaltem nequitiis nimium petulantis.

§ 6. Iſtam ſive Scientiam ſive Conſcientiam de Deo Hippocrates *animo Medici innexam* cum dicit, fatetur illum tam multis tam magnis & manifeſtis teſtimoniis de divina in rebus operibuſque medicis cum præſentia tum providentia convinci, ut locus dubitationi non ſit, ſit venerationi & precibus aſſiduis pro obtinenda utriuſque demonſtratione ad gloriam ſui nominis, ad honorem artis à ſe creatæ, ad ſalutem denique ejus opera utentis ægri. Quamvis enim rebus humanis ſemper interveniat divinum Numen, non ſemper tamen apparet.

§ 7. Apparet, & quidem manifeſtiſſime, in Natura Hominis, quem curat. Cujus tanta in omnibus, ſuperque omnia Mentis excellentia, tanta vis ac vigor eſt, ut ſi Deus non eſt, ipſa ſit Deus. Quæ Arato cauſa canendi, *Progenies divina ſumus.* hoc adeo verum, ut hoc ceu maximo & confeſſo argumento uſus ſit Apoſtolus ad coarguendos Athenienſes ignorantiæ

ſuæ in colendo per ſculptilia Deo vivo, quamvis ignoto ſibi. Apparet deinde in Structura hominis. Quæ talis eſt, ut ſi de ea noſtrum audias, audias *omnes deos eam exornaſſe:* 1. Diæt. XIV. Tam illi nihil ad integritatem, nihil ad vitæ uſum fructumque, nihil ad pulchritudinem aut majeſtatem deeſt. Apparet denique in Functionibus hominis. Quas undecumque æſtimes, reperies præſtantiſſimas. Mihi à modo, à fine ſufficit.

§ 8. *Modum* ſi inſpicimus, quis facile comprehendat, non quo cibus aut ſanguis coquatur; quo conſtituatur in utero fœtus, quo naſcatur; quo ſenſus natis motuſque omnes fiant: ſed quo Artifex quiſque facit, quæ facit? Annon ita eſt, ut Hippocrates eleganter notavit eodem in loco? *Homines ex manifeſtis obſcura conjicere neſciunt. Artibus quippe uſi, ſimilibus humanæ naturæ,* hoc eſt, inſtitutis ad imitationem eorum, quæ in corpore Natura, ars Dei gerit, hoc ipſum tamen *ignorant. Etenim divina mens docuit* homines *imitari ſua ipſorum, ſcientes* quidem *quæ faciant, at neſcientes quæ imitentur.*

§ 9. Quod ad *finem*, cum Epicteto non dicam, Deum introduxiſſe in mundum hominem, ut inſpectorem operum ſuorum: nec tantum ut inſpectorem, ſed & interpretem. Dicam cum Cæcilio, *Homo homini Deus, ſi ſuum officium ſciat.* Officium hominis eſt, Omni modo, tempore, arte, opera, facultatibus devincire hominum inter homines ſocietatem. Exoptatiſſimum medici eſt apud indigentes, ceu procurantis *homini* bonum, quo ſine nullum aliud gratum eſſe aut jucundum poteſt.

§ 10. Ab iſtis ad *ſanitatem*, ad *morbos* ſi provehimur, quis adeo puer eſt, qui non & illos videat à Deo diſpenſari, adimi, reddi, prout ipſi placet, nobis expedit. Quando intereſt honoris Dei, ut vivamus, ut valeamus, jubet nos vivere, & valere, ſed cum eo, ut quæ Dei ſunt, reddamus Deo; quæ Cæſaris, Cæſari; cæteriſque ſingulis quæ debemus. Quando rurſus vel à peccatis gravioribus vel publicis pœnis præſervandi ſumus, recipit nos ad ſe, & hoſtibus omnibus ſubductos collocat in tuto. Inde eſt, quod etiam ſpes interdum fruſtretur, & moriatur

riatur aliquis, de quo medicus ſecurus primo fuit. Inde quod interdum deſerti à medicis convaleſcant, imo & in ipſis quaſi funeribus quidam reviviſcant.

§ 11. Videmus & merito miramur omnes in tam innumerabili numero mortalium ſui ſimilem occurrere nulli, neminemque eſſe qui non in vultu, voce, inceſſu, manu proprium habeat characterem, quo & agnoſci queat & à quovis alio dignoſci. Quod quanto ad civilem converſationem commodo, quantis malis præcavendis vel deprehendendis ſit, neceſſe non habeo dicere. Neque minus admirabile, quin incredibile vulgo eſt, in tanta Corporum varietate, in tanta multitudine Morborum, qui tribus millibus trecentiſque plures & ſuis ſinguli nominibus naturiſque diſtincti corpuſculum hoc inde ab origine ad ſummum uſque diem obſident, in tanta Cauſarum ſæpe obſcuritate, tantaque Symptomatum perplexitate poſſe tamen Medicos ſingula diſcriminare & quid certi ſtatuere.

§ 12. Etiam hi qui ſupra vulgus ſe ſapere putant, ſi non omnium, magnæ partis naturam incomprehenſibilem judicant. Et, non poſſe comprehendi, patere volunt ex eorum, qui in commune conſilium adhibentur, diſcordia. Quam enim ſæpe inter ipſos medicos non convenit? Heic mihi in memoriam redit præloquium Legis Hippocraticæ. *Medicina*, ait, *omnium artium præclariſſima eſt. Verum propter ignorantiam cum eorum qui illam exercent, tum eorum qui temere hos ipſos judicant, omnium artium prope infima cenſetur.*

§ 13. Certe non protinus crimen artis eſt, ſi quod profeſſoris eſt. Habet Ars & acceptas Deo refert certas notas & characteres infallibiles Morborum: habet indubitata veſtigia perſequendi Cauſas: habet illuſtria in ſingulis Symptomata, Signaque non apta imponere prudenti. Prudenti, inquam, nec tantum artem docto. Sed quotuſquiſque hodie à doctrina, à prudentia laudem habet, aut meretur? Vetus querela eſt: *Medici fama multi, opere valde pauci!*

§ 14. Imo ſi ita pergant ſumtuum in ſtudia faciendorum intolerabilis parentibus gravitas; ſtudioſorum multa adeun-

tium, nihil penetrantium defunctoria opera; Academiarum communis nec facile ſanabilis indulgentia: quid tandem de Artibus erit? quid de fructu, quem Reſpublica exſpectat? Averte barbariem Deus. Da tempora meliora: inſpira juventæ voluntatem & voluptatem bona & bene diſcendi: erige quod collapſum eſt, firma quod nutat: neque ſic umquam ira tua exardeat ob peccata noſtra, ut, quod amor patriæ, quod zelus tuæ in ea domus nos totis animis abominari cogit atque deprecari, ſinas ſuggeſta clamantibus, fora rabulis, urbes vitæ neciſque tyrannis impleri.

§ 15. Præter hæc, ſi *remedia* ſpectemus, præſentem refert quælibet herba Deum. Hoc ſi Poëta intellexit de ſola ſpecie externa, tamen magna profeſſio eſt. Tam enim eximia omnium pulchritudo eſt, ut Os veritatis dicat, ne Salomonem quidem cum univerſa gloria ſua ſic amictum fuiſſe, ut unum ex liliis agri. Nobis majus argumentum eſt in occultis earum poteſtatibus. Quas ſicuti non aliunde quam à Deo habere loquuntur admirandæ plerarumque Signaturæ: ſic & à ſolo nobis Deo manifeſtari quotidianæ morborum Curationes teſtantur. Pie Herophilus *medicamenta Manus Dei* vocat. ſunt enim. Scimus univerſi ex nihilo Creatorem nullis adſtrictum mediis, nullis remediis eſſe. Attamen placuit ipſi ordinariam benedictionis ſuæ efficaciam creaturis alligare, perque has tum neceſſitatibus noſtris tum infirmitatibus conſultum ire. Hæc infirmitas noſtra eſt, quod creaturæ potius quam creatori fidamus: de præſentibus gaudeamus, ſolliciti de iis quæ non videmus. Ut ne ergo in tentationem nos urgens neceſſitas ducat & abducat illa à fide & fiducia in Deum, placuit Deo præſenti eſſe medicamentis & gratiam ſuam ægrotantium fidei guſtandam præbere.

§ 16. Quando igitur tanta nos circumſtat teſtium nubes, & tam multiplicibus experimentis *cum in aliis* corporis *affectionibus tum in morbis* morborumque remediis *comperitur plurimum apud Deum in honore eſſe medicina* ac peculiaris Dei circa hanc providentia: quid aliud ſupereſt, quam ut *Medici Deo cedant*

gloriam

gloriam ſuam. Et eccur medice non cedas? Quid habes enim quod non acceperis? Quod ſi accepiſti, quid gloriaris tamquam non accipiens. Quod medendi ſcientiam calles, conceſſu & beneficio Dei eſt. Quod cura tua feliciter ſub manu ſuccedat, benedicente Deo eſt. Quod uſque & uſque proficis in cognitione Naturæ & Artis, gratia divina eſt.

§ 17. Certe animum ſi advertas, tam nihil in oculis tuis parvum reperies, quod non magnum in ſe contineat Numen. *Neque enim* uſpiam *in Medicina otioſum eſt* ID *quod omnia habet in poteſtate.* Fac itaque propitium tibi rebuſque tuis. Facies non confidendo viribus tuis, & confitendo earum impotentiam apud potentem omnia & volentem potentiam ſuam in noſtra imbecillitate proficere. Cujus nos quandoque Deus ut commonefaciat, & fiducia ſui exorbitantes revocet in viam pietatis; ſolet etiam optimis conſiliis noſtris non adeſſe, & inde ſalutem mittere, unde exſpectabat nemo.

§ 18. Novit hoc & agnovit Hippocrates. *Multa,* ait, dii in arte *dirigunt* ad nutum ſuum: *multa quoque* mala *vincuntur ipſis per ipſos* ſeu ſe ſolis, ſine ope & ex inſperato medici. Diffiteri nequimus, etiam hodie multa multos perpeti à multis medicis & expendere omnia ſua & nihil adjuvari, quin ire in deterius. Quæ cauſa malorum? Quia non ſapiunt neque medici neque ægri.

§ 19. Hæc *ſapientia* eſt, noviſſe optimum & viam ad illud. Illud qui norunt, non ſemper recta via quærunt. Avia via, imo invia eſt, ægrum medico, medicum arte niti. Deus eſt, qui vulnus facit, & manus ipſius ſanant. Breviſſima igitur ad ſanitatem via eſt rectiſſima ad Deum. Pie prudentis medici eſt, non ſe ſolum in eam conjicere, ſed & doctorem ſe & ductorem præbere ægro ad illud bonum à Summo Bono conſequendum. Quin hoc fidelitatis potius erga ægrotantem documentum eſt. Qua de latius alias. Medicus ſi per ſuam manum valetudinem bonam reddi ægroto deſiderat, ne deſinat cum timore & tremore Deum invocare, ut ſe velit induere omnibus neceſſariis ad medicinam cuicumque probe faciendam.

§ 20. Ad

§20. Ad hoc necessaria sunt *notitia* Morbi & *inventio* Remediorum, eorumq; *administratio* commoda. Omnibus ergo precibus venerandus Deus, ut velit prudens judicium suggerere ad perspiciendum omnia scitu factuq; requisita: ut velit signa morborum causarumque in abdito latentium ostendere: ut velit memoriam remediorum renovare, & salutaria in ignotis & inexpertis suppeditare: ut velit curandi opportunitates, quibus nihil sæpe celerius, patefacere & frontibus capillatis præbere apprehendendas: ut denique velit auxiliis cooperari benedictione.

§ 21. Quæ bona si votis nostris largiatur Deus, natura nos, nedum accepta beneficia obligant manus ad cœlum tendere in gratiarum actionem. Cum enim conscientia nobis dictet, tam nihil nos à nobis habere, quam nos ipsos non habemus: quid æquius esse, quid decentius nobis, quid Deo gratius potest, aut ad gratiæ continuationem efficacius, quam ei, unde cuncta & esse habemus, accepta fateri cuncta & venerantes gratantesque referre?

§ 22. Ista quidem ad omnes. Tempus est, ut se oratio convertat ad Candidatum nostrum, cujus gratia instituta est, cujusque exspectationi deinceps satisfaciendum est. Etenim propterea venit in hunc locum & conspectum omnium vestrum, ut post edita vitæ probæ & probatæ eruditionis insignia documenta, cum privatim tum publice, tandem laboris sui sudorisque fructum gustet. Primus ei gustus à favore vestro est, quem honorifica vestra præsentia testatum venistis. Alter erit ab honore, quo majorem nos conferre nequimus, quemque ei jamjam collatum imus ex voluntate ac jussu Magn. Rect. totiusque & unanimi consensu Senatus Acad. ac Facultatis Medicæ. Tertius erit & jucundissimus à felici praxi. Ad quam quia viam aperire Academia debet, fas est bene merentibus faciat. Egregie noster hic meruit, & volupe mihi est, hoc ei testimonium publice & publico nomine dicere, & hoc ipso invitare plures ad similem laudem merendam.

§ 23. Cæterum tu ipse, doctissime Candidate, nosti Hippocratem,

pocratem, artis nostræ principem, initia ab jurejurando fecisse, neque ab hoc more umquam recessisse posteros, quod scirent sacram esse Medicinam, ideoque ejus orgiis neminem initiandum nisi sacramento pietati & vitæ sanctitati dato. Itaque in formulam ejus me præeuntem non tam auribus quam animo sequere, ut & nunc scias & memineris semper quid à te Populi salus requirat, quid æquitas, quid honestas. Nempe hoc agimus, ut

Ὅρκου προσθεθέντος, ἐπιμελεστέρα
Ψυχὴ καθεστῆ· δισσὰ γὰρ φυλάσσεται,
Φιλῶν τε μέμψιν, κ' εἰς Θεοὺς ἁμαρτάνειν.
Attentior mens sit tibi dejurio
Constricta, cogitetque diras sedulo
Cavere proximi, Deumque offendere.

§.24. JURAMENTI *formula.* Testor Deum Omnipotentem, me hoc jusjurandum pro virili servaturum. Præceptores, qui me hanc artem docuerunt, & ad hunc honoris gradum evexerunt, parentum loco habiturum. Victus rationem ægris commodam & salutarem præscripturum. Neque ullius intercessione noxium pharmacum cuiquam propinaturum. Sed sancte & caste vitam artemq; meam instituturum. In quascumque domos ingrediar, ad ægrotantium duntaxat salutem ingressurum, & ab omni injuria inferenda procul futurum. Quæcumque inter curandum videro audiverove, siquidem ea efferri non expediat, silentio suppressurũ. Hocce jusjurandum integre servanti, mihi & vita & arte feliciter frui cõtingat. Si sciens fefellero & pejeravero, contraria omnia eveniant. Hęccine spondes?

§ 25. Accipe nunc, doctiss. Candidate honores, quos tibi Academia hæc decrevit, meritisque tuis rependit, & cum voto offert, ut tibi tuisque faustos ac multis salutares velit Fons salutis omnis, omnisque boni Dominus Deus noster benedictus in secula. In cujus nomine, pro auctoritate qua in præsentiarum fungor, te ANTONIUM EVERARDI *Medioburgo-Zelandum* Medicinæ Doctorem creo, pronuncio, saluto: teque non solum titulo Doctoris, sed & omnibus præeminentiis

G atque

atque privilegiis exorno, dono, quibus vel jure vel more uti-frui concessum est à Principibus mundi & hic & ubicumque locorum iis, qui ad istum dignitatis gradum ascendunt tramite recto: faciens tibi potestatem ex cathedra suprema docendi, interpretandi, de medicina respondendi, eamque domi & foris, consiliis, auxiliis faciendi, ut & omnia quæ ad veri Medici manus munusque pertinent.

§ 26. Quemadmodum vero Principes ipsi cum ad imperandum populis terrisque immittuntur, investiri cerimoniis quibusdam, imperii majestatem ostentantibus, solent: haut diversa ratione ritus quosdam adhibent Academiæ iis, quos efferre supra vulgus volunt, & honoribus à se auctos etiam aliis honorandos offerre. Ego amplius quid meditor &, sicuti vietores circulis quibusdam vasa adstringunt atque alligant, ne quid effluat; sic ego molior rituum horum monitis tuum animum, ne humor ille melioris doctrinæ, quam auribus hausisti, quem combibisti pectore pleno.

§ 27. LOCUS iste, in quem pedem intulisti, Doctorum ordini sacer est. Exue igitur calceos juvenilium affectuum, cupiditatum, studiorum. Affectus pietate compesce: cupiditates moderetur probitas: studia charitas dirigat, & eris charus Deo ac hominibus.

§ 28. TOGAM sumsisti: Viris te inseruisti. Vir nomen dignitatis esse & ad vim virtutemque corporis ac animi referri ICtus ait; & tacite istis, utriusque curam viro habendam, si is esse, non tantum videri velit. Tu habe. Corporis quidem, ut & impiger ad praxis labores & ad studia promovenda sis indefessus: utque, dum papulas observas alienas, ipse obsitus ulceribus non conspiciare. Sanitatis ergo, à qua robur omne & firmitudo corpori est, præcepta aliis faciendo persuade, non solum suade dicendo. Animi cura proxima sit, & ut sanus habitare sano in corpore possit.

§ 29. PILEUM capiti tuo impono, libertatem dono, quod debes, faciendi, non quod vis, nisi velis quod debes. Quæ debeas, scies, si memor es eorum quæ jurasti. Ea namque

vera

vera libertas eſt, ſancte & caſte vitam artemque inſtituere.

§30. ANNVLVS, quem digito indo, non tam nobilitatis tibi teſtis, quam hortator ad virtutem aſſiduus ſit. Materia ſinceritatis te admoneat; forma, concordiæ: ſculptura, prudentiæ. Valde enim iſtis tibi opus in communi cum aliis medicis cura. In qua ſi conſulendum eſt, dic, quod ſentis, candide & libere; quod noſti, liberaliter: ſi faciendum eſt, noxium puta, ſi unitas deſit bonis. Quam ſi eſſe inter te & collegas ad ægri tuumque commodum velis, cave quem non admittas ad conſilium, aut proſperæ ſanationis laudem tibi ſumas, quæ revera neutri debetur. Sanitas enim ſolius Dei munus eſt. Deo autem modeſtia placet & humilitas: hominibus, vocari in partem lucri & laudis.

§31. LIBER iſte, quem *clauſum* propono, fatetur adferre te veram cognitionem ad uſum artis: non eam tamen, in qua liceat acquieſcere. Turpe eſt, niſi in libris non ſapere. In promtu habere conſilium oportet. Sæpe id procul à libris, in arena capiendum eſt; nempe cum occaſio adeſt. Nam occaſio eſt, in qua tempus non eſt. Hinc Druides olim *fas non putabant ſua literis mandare, quod nollent eos, qui diſcunt, literis confiſos, minus memoriæ ſtudere,* minuſque ingenio & judicio pollere.

§32. Non licere autem libros deinceps tibi, ſcientiarum rivos claudere, indigitat LIBER APERTVS. Nam ſicuti non ſufficit ſemel rigari prata, quibus ſemper novam ſitim Solis calor facit: ita nec ſtuduiſſe, & bene, ſatis eſt his, quibus nullus non dies aliquid pridem noti ſubtrahit & apportat aliquid novi & ignoti. Quæ quia, ſubitò ſi incidant, facile quem terrent & immemorem reddunt officii: ſatius eſt, contra hæc præmunire ſe lectione & recordatione: quibus doctrina alitur, augetur, perficitur. Sed & propterea aliquid quotidie proficiendum eſt in cognitione utilium, ut non ſplendide magis accepiſſe titulum, quam poſſidere dignior videare.

§33. Sed ſtringo &, oſculi vice, DEXTRAM tibi porrigo, atque meum tuumque animum præſenti pignore firmo. Tuum in fide, quam Præceptoribus & ad hunc honoris gra-

dum evectoribus promisisti, quamque omnibus ac singulis, qui umquam te Medico utentur, coram tot testibus obsignasti. Meum in amicitia ac familiaritate, quam nunc intimius tecum contraho, animitus cupiens tibi bene velle ac facere.

34. Tibi vero regi æterno, immortali, invisibili, soli sapienti Deo, sit honor & gloria in secula seculorum. Amen.

IV.

Aristippus Iliacus.

Hipp. v. Epid. t. xxxv. 96.

ἈΡΙΣΤΙΠΠΟΣ ἐς τὴν κοιλίην ἐτοξεύθη, ἄνω βίη χαλεπῶς. ἄλγος κοιλίης δεινόν. καὶ ἐπίμπρατο ταχέως. κάτω δὲ οὐ [δὲν] διεχώρεεν. ἀσώδης ἦν. [ἤμεεν] χολώδεα κατακορέα. καὶ ὅτε ἐπήμεσεν ἐδόκει ῥήιον εἶναι. μετ' ὀλίγον δὲ πάλιν τὰ ἀλγήματα δεινά. καὶ ἡ κοιλίη ὡς ἐν εἰλεοῖσι. θέρμαι. δίψαι. καὶ ἐν τῇσιν ἑπτὰ ἡμέρῃσιν ἐτελεύτησεν.

ARISTIPPVS *in ventrem sagitta vulneratus est: sursum, vi; graviter. Dolor ventris vehemens. Et inflammabatur subito. Deorsum vero nihil excernebat. Anxiosus erat. Vomebat biliosa meraca valde. Cumque evomuisset, visus est melius habere. Attamen paulo post iterum dolores vehementes. Ac venter velut in ileis. Calores. Sitis. Et in septem diebus obiit.*

COMMENTARIVS.

§ I.

DIDICISSE fideliter Artem, ad faciendam viæ plusquam dimidium est. Quo se pervenisse putet nemo, nisi & Universalium præcepta & præceptorum in Singularibus usum tenuerit atque perspexerit probe. Et discas oportet &, quod didiceris, agendo confirmes. Sed cum in nulla artium experiundi difficultas sit major, non equidem miramur

miramur perſpicaciorem quemque è Medicorum filiis, ſi rogetur, Num præcepta doctus facere apposite omnia ad ſanandum poſſit? reſpondere, Qui poſſim, niſi quis præierit? Itaque qui præceptis tradendis operam pro virili damus; fructuoſiorem eam reddituri videmur, ſi & præceptorum uſum commonſtremus. Huic fini nihil præ Hiſtoriis ſervit. ceu quæ veluti Cynoſura ſunt ad quemvis Morbum in quocumque Homine cognoſcendum citius, dignoſcendum facilius, prænoſcendum certius, curandum denique tutius, ſi ſanabilis: ſin, palliandum jucundius, ſi abſtinere curatione non licet. In iſtis multas ob cauſas prærogativa Hippocrateis jure merito debetur. Lubet itaque, data occaſione, ſeligere ex iis aliquam & commentariolo illuſtratam (tali, unde cum indoles Morbi tum ratio Medendi pateſcat) cenſuræ eruditiorum exponere, quo & ipſi aliquid è congreſſu diſcamus, quod docere alios deinde poſſimus. Audi Deus votum noſtrum & exaudi publico bono!

§ 2. NOMEN *affectui* hujus ægroti apud Hippocratem cæteroſque Græcos eſt εἰλεὸς vel εἱλεός. Nam utroque modo ſcriptum reperio: primo heic & alibi ſæpiſſime, altero VII. Epid. t. XVII. eodem caſu. Unde quæri poteſt, utra lectio ſit præferenda? Sane ambiguum fecere auctores, ſit ne ab εἰλεῖν an εἱλεῖν. Illud *coarctare* ſignificat. Sed hoc quid? *Volvere & contorquere.* Galenus cum ſcribit VI. Loc. aff. II. in hoc affectu δοκεῖν οἷον χορδήν τινα περιεστράφθαι τὸ ἔντερον *videri adinstar fidis cujuſdam contorqueri inteſtinum*, ultimum acceptat. Sed Hofmanno ſi credimus III. Inſt. CXLVII. § 1. *loquitur Galenus ex vulgi opinione.* Hoccine facere Medicum & præire aliis in errorem? An potius dicendum: feciſſe per ignorantiam rei melioris? Neque injuriam tanto viro dicimus, ſi quædam ignoraſſe fateamur: præcipue in his quæ raro eveniunt, & quando eveniunt, certo ſciri citra cadaverum inciſionem nequeunt. Ad quam perſuaſiſſimum habeo in ſplendidis perſonis numquam, in vulgaribus rariſſime fuiſſe admiſſos apud lacerationem mortuorum & fœdam vocantes, ceu è Celſi nobiliſſimo procemio conſtat.

 § 3. Me-

§ 3. Memorabilis eſt Riverii obſervatio cent.III.obſ.XXVI. *Guil. Patris*, ait, *aperto cadavere inventum eſt inteſtinum ileon tribus complicationibus convolutum & quaſi compactum in unam maſſam circa finem illius: tota autem illa inteſtini portio complicata, gangræna affecta erat, cum portione meſenterii ſibi adjuncta.* (Idem obſervat Ballonius I. Conſ. XXXI.) *Inteſtina reliqua ampliſſima apparebant, ut brachii magnitudinem æquarent. Præterea inteſtinum gangræna affectum perforatum erat ſupra complicationem. Exiſtimo à pondere materiæ contentæ in ſuperioribus inteſtinis fuiſſe diſruptum, poſtquam ſphacelo affectum eſt. Per illud foramen tota excrementorum illuvies in abdomen effluxerat, & mora ſua partem ani interiorem corruperat, in qua etiam foramen aliud apparuit, per quod excrementa effluebant per alvum, & obſtructionis apertionem mentiebantur.* Quoniam circa extremum ſuum laxioribus gyris annexum meſaræo ileum eſt, fieri poteſt, ut ibi velut pannus complicetur. quod ſatis impediendo tranſitui. Hoc ſi vidit & ſcivit Galeni ſeculum, noſtro doctior vulgus fuit.

§ 4. Nos derivari quidem ab *εἰλεῖν* concedimus, ſed ſub ſignificatu *volvendi* aut *vertendi*. Inteſtinorum *volutio* nihil eſt aliud, quam acceleratio motus periſtaltici. Quæ ſi præcipitetur, fit *revolutio* ſive converſio ſurſum: Duretus in Coac. c. XXI. qua de Leient. 4. Eſt igitur ileus, utriuſque inteſtini ſurſum revolutio, qua nec alvus, nec ſpiritus infra tranſmittitur; ſed contra cibus & ſtercus, cum inveteraverit, per os redditur. In iſta motus acceleratione quia neceſſario inteſtina *coarctantur*, paret tolerabilem eſſe originationem ab *εἰλεῖν*. Cujus tamen verbi aliam poſtea ſignificationem adferemus ex Heſych.

§ 5. Apud Latinos duplex morbo nomen eſt: *Ileus* & *Volvolus*. Hoc verbo verbum redditum è Græco: illud inflexum tantum. Scaliger in de Inſomn. XLV. *iſti multa inepte: ſicut & cum, ileon, volvolum appellant: at, ile, Latinum jam eſt: item, iliacus. Volvolus autem morbus non poteſt dici: cujus neque materia, neque effectio volvitur.* Volvitur pars affecta, ut dixi. Sed eccur vir illuſtris ait, *ile, Latinum jam eſt*: olim ne non erat? Utitur Plinius in XI. cap. XXXVII.

§ 6. Cœ-

§ 6. Cœlius III. Acut. XVII. appellat *acutum tormentum.* Cauſa ei triplex. Vel quod exiſtiment ægrotantes convolvi atque torqueri ſuorum inteſtinorum verticula, ſive τὰς τῶν ἐντέρων ἕλικας εἰλεῖσθαι, ut Actuarius ait I. Meth. med. XXI. Vel quod ſpiritus ob abſtinentiam clauſus ſeſe involvens vinctiones atq; tormenta efficiat. Vel quod vehementia dolorum ſupra eas partes quæ patiuntur, ægrotantes arcuati convolutique plicentur.

§ 7. Quod ad *uſum* vocis, notat Mercurialis V. Var. lect. XI. *omnia inteſtinorum atque ventris tormina uno fere Ilei vocabulo ſignificata apud antiquos fuiſſe, neque hoc latere iis poſſe, qui in ipſorum monumentis volvendis diligenter ſunt verſati.* Ut verum fatear, de quibuſdam mihi, nondum de omnibus licuit. Hoc è Celſo liquet, ejus ætate demum cœptum eſſe, quod hodieque obtinet, ut *Ileos* vocaretur qui in *tenuiore inteſtino* conſiſtit. Viſe ad eum lib. IV. cap. XIII. Sed & qui in *pleniore* accidit ejuſdem generis, eodem vocabulo appellabant veteres. De quo ut conſtet, ſic ſtatuo de

§ 8. DIFFERENTIA *morbi.* Volvolus *alius* Iliacus, *alius* Colicus eſt. *Ille,* Tenuioris: *hic,* Plenioris inteſtini affectus eſt. De *illo* in præſentiarum: de *altero,* in proximis. *Ille,* acutior eſt, & Loci ratione ac Symptomatis gravior, & raro non cum certa deſperatione conjunctus. Duretus ait l. c. *Levia inteſtini tenuioris mala ſunt graviora, quam craſſioris prægrandia.* Ita eſt: & hac propter, quod commune Ilei nomen ſibi appropriavit. Ergo cum ſimpliciter nomino *ileum,* intelligi Volvólum iliacum velim: cum *volvolum,* etiam Colicum. Namque animus ita heic tradere *communia* utrique, ut lumen præferant *propriis* atque *peculiaribus* ægroto.

§ 9. Sed & *cauſæ* ratione Ileus eſt legitimus aut ſpurius. *Ille* nobis in præſens propoſitus. de quo priuſquam dicere pergo, videor operæ facturus pretium, ſi quid de altero & in gratiam diſcipulorum Hippocratis de duobus apud hunc difficilioribus locis præmittam. Unus eſt l. de Gland. t. IX. 78. alter l. de Flat. t. XIV. 147. qui, niſi fallor, majorem partem ex illo pendet & lucem ſuam mutuare debet.

§ 10. Prior

§ 10. Prior itaque, sed paulo altius repetitus, ita habet. ἢν δὲ τὸ ὀπίσω ῥεῦμα ἢ δι' ὑπερώης τὸ ἀφικνόμενον φλέγμα ἐς τὴν κοιλίην, ῥέουσι μὲν καὶ αἱ κοιλίαι τούτων, νοσέουσι δὲ οὔ. ἀναμένοντος δὲ κάτω τοῦ φλέγματος, εἰλεοί, τὰ πάθη χρόνια. Foesius: *Quod si fluxio posteriore parte procedat, aut per palatum pituita ad ventrem perveniat, iis quidem ventres fluunt, non tamen ægrotant. Sed si infra pituita permaneat, volvuli fiunt, affectiones diuturnæ.* Si sic accipias Præceptoris verba, ineptius quidquam aut obscurius dici non potuit. Quæ enim *pars* illa *posterior* est, unde fluxio procedat? aut illa, per quam perveniat in ventrem? Unde disjunctiva, *aut?* cum Aldinus, Frobenianus, tuus legant ἧ non ἣ. Neque enim credo, cum ista Latio dares, præ oculis habuisse vitiatum heic Zuingeri codicem, ubi est ἡ pro ἧ. Esse enim hoc erratum ejus qui præfuit corrigendis typothetarum festinationibus, versio ostendit, quæ Cornariana est, & raro non melior nova.

§ 11. Agit Hippocrates de *fluoribus à capite.* Eos autem dixerat esse septem: per *aures*, per *oculos*, per *nares*: tres. Alios per Palatum in *guttur*, in *gulam.* Alios per Venas in *medullam spinalem* & *sanguinem.* Omnes septem. numero videlicet inito ex Partibus *recipientibus.* Nam *mittens* una, Caput. imo tres: Cavum, quod inter Meninges est: Ventriculi cerebri: & Venæ perreptantes utrumque, Cerebrum & Obvolucrum ejus. A *cavo* intermembraneo per Os cribriforme via ad Oculos naresque: per Aquæductum ad Aures est. A *ventriculis*, cisterna cerebri, per Infundibulum ad Palatum: & facilis hinc ad Guttur ac Gulam, & hinc ad Pulmones ac Ventrem est defluxio. Vides mandantes duas. Inter has media, Viscus cerebri est. Illæ igitur extimæ & oppositæ. Extimæ certe: nam ut Cavum ultra, sic Ventriculus intra meningem (cerebrum heic succingentem, ibi continentem) est. Oppositæ etiam: nam à Cavo foras viæ tendunt: à Ventriculis intus & ad interiora. Istæ, etiam situ, anteriores sunt. Paret ergo, cur dixerit: *Si vero retro fluxus sit per palatum: deveniens pituita in ventrem, fluunt quidem alvi horum, non ægrotant tamen.* Talibus ἀφρώδεα τὰ διαχωρήματα *spumosæ sunt dejectiones*, aph. xxx. lib. VII. Acre enim

enim salsumque serum & pituitam deterget intestinis & affluxum concietex vasis & miscet eo agitatve alvi pituitam. Quæ profluens securum à morbo corpus facit.

§ 12. Pergit Hippocrates: *Restitante autem in alvo pituita, volvuli, morbi diuturni.* Τὸ κάτω *alvum* reddo, monitore Foesio in Oecon. quin auctore in historia Hylæ IV. Epid. t. XX. Restitare heic pituita potest, si mucosa est; insipida, lenis, & lenta inquam. Insipida destillans aut non observatur aut devoratur plerumque. Mitis molesta non est. Lenta hæret facile in Ilei anfractibus. Ubi calore loci resoluta in flatus, dolores movet torminosos. Hinc concitata peristole in omnem partem volvit atque revolvit intestinum. Hos *volvolos* vocat Dictator. Zuingerus heic: *An Colicum intelligit? Nam Ileos proprie dictus, inflammatio scilicet ilei, inter acutos connumeratur. Videtur,* inquit Foesius in Oecon. ad εἰλεός. Ego, & citra hæsitationem, intelligit. Nam Celsi demum ætate, ut jam ante dixi, cœptum est distingui inter tenuioris & plenioris intestini morbum. Intelligit vero Tiberianum tormentum. Sub hoc enim, ut bene Celsus lib. IV. cap. XIV. *vehemens inflatio, vehementes dolores* sunt, & *intestinum quod verti videtur, prope spiritum elidit.* Intelligere autem conjicio ex eo, quod εἰλεοὶ dicat, non εἰλεός. Ubi enim intelligi malum inflammatorium vult, plerumque εἰλεὸς est, raro εἰλεοί. Hoc inscribitur textui XV. l. III. de Morbis. Sed, nisi fallor, in oculis habuit utramque speciem, Iliacam & Colicam; de qua ad historiam decumbentis apud Tisamenum. Sanè mos est Hippocrati plurium numero appellare, ubi plures ejusdem affectus & consimiles sunt species, solisque partibus affectis distinctæ. Ubi vero à flatu morbum vix semel, aut iterum non plurium numero effert. Sed satis argumenti nobis est, quod jungat morbis diuturnis. Ileus vero νόσημά ἐστι ὀξὺ καὶ ἐπικίνδυνον *morbus est acutus & valde periculosus,* l. de Affect. XXII.

§ 13. Sed ut omnem tibi dubitationem, si pote, excutiam, veni mecum ad locum alterum, qui est l. de Flat. t. XIV. 147. τῶν δὲ ἄλλων ἀρρωστημάτων, ὁκόσοι μὲν ἂν εἰλεοὶ εἶεν, ἢ εἰλήματα, ἢ στρόφοι, ἢ ἕτερα ἀποστηρίγματα, φύσας εἶναι αἴτια ἅπασιν ἡγέομαι·

φανερὸν εἶναι. *Morborum vero, quotquot equidem volvoli fuerint, aut conclusiones, aut tormina, aut alii infixus, flatus esse causas, omnibus existimo notum esse.* Quid sunt *volvoli à flatu*, si non sunt nobis dicti *dolores colici?* Credo autem *volvolos* vocare, quod veri Ilei instar retro volvat sursumque regerat & reddat per os quidquid per os fuit acceptum. Vide annon hi sint intelligendi etiam aph. XXII. lib. III. Mihi id probatu non esset difficile. Volvolis affinia sunt *tormina.* non quæ Celsus sic appellat lib. IV. cap. XV. sed qualia mulieri, si concepit, mulsa ciet: V. Aph. XLI. quorumque meminit IV. Aph. XI. Vulgus nostras vocat *buik-krimping* aut *krimping in de buik.* Ab his famosa Sena est in purgationibus. Differunt autem volvoli & tormina notabili nota. In illis quies nulla: in his frequens est. In illis dolor dolorem, velut unda undam urget, procelloso mari. In his dolor per vices affligit, velut æstu quodam accedens & recedens.

§ 14. Sed εἰλήματα quid sunt? Fixi dolores & velut clavi muro pacti. Ὀδύνη ἰσχυρὴ *dolor validus, firmus,* dicitur aph. XXVI. lib. VII. Confer Arn. Villanovanum lib. II. Breviar. cap. XXXII. Nostrates, *besloten winden.* Causa enim flatus est intra tunicas intestini inclusus. Vide Galenum II. Loc. aff. V. & XII Meth. VIII. Hac propter *conclusiones* reddidi: consentiente vocis origine. quam arcesso ab εἰλεῖσθαι, quod Phavorinus ait ἴσον εἶναι ἐν τοῖς τοιούτοις τῷ συγκλείεσθαι *tantumdem esse in talibus ac concludi.* Hesychius: εἰλοῦσι· συγκλείουσι, συνέχουσιν. Et mox: εἰλεῦνται· συγκλείονται.

§ 15. Hinc rursus apparet, quare & ἀῤῥωστήματα & ἀποστηρίγματα vocarit affectus propositos. Ἀῤῥώστημα Stoici definiebant νόσημα μετ' ἀσθενείας *morbum cum infirmitate.* Talis nullus non est recensorum. Solent quippe post se amplitudinem ex distentione, ex cruciatu debilitatem, & laxitatem ex utroque singularem relinquere in intestino (vide exempla apud Fernelium VI. Pathol. X. & Hildanum Cent. I. obs. LI.) unde deinceps hoc se constringere circa vaporantem chylum non potens de facili in prius malum recidit. Novi qui vel minimum frigus

pedum

pedum coguntur hac miseria lüere. Atque illa causa est, quare repetentes dolores & affligant acerbius & removeantur difficilius. Notus est aph. XXXIII. lib. IV. & hujus in istis ἀῤῥωςήμασιν exemplum habes notabile.

§ 16. Ἀποςηρίγματα Cornario redduntur *oppilationes:* Foesio, *confirmati & inhærentes morbi.* Zuingerus, ad emphasin attendens, *infixiones* vertit. Maluimus nos, *infixus*, ut dicimus *abscessus* pro eo quod Græcis est ἀπόςημα. Hoc nobis eruditissimi ejus viri commentarius suggessit. *Eadem, inquit, ratio vocis* ἀποςηρίγματος *(à verbo* ςηρίζω*, inhæreo, figo)* quæ ἀποςήματος. Quid cum Latinissimus medicorum lib. II. cap. VII. *abscessum* reddat ex I. Progn. 38. non videtur in nostrum verbum actionem habere Aristarchus Criticus. Eadem itaque heic sunt ἀποςηρίγματα, quæ πάθη χρόνια in textu proposito. Unde veniat quis non immerito in suspicionem, pro εἰλεοὶ τὰ πάθη χρόνια scriptum fuisse, εἰλεοὶ καὶ πάθη χρόνια *ilei & affectiones diuturnæ.* Certum enim, obnoxios defluxionibus à capite ad ventrem, si aquosæ sint & retineantur, modo iliosos fieri, modo torminosos, aut firmis fixisque diu doloribus excarnificari. Si vero nihil immutandum censes, habes argumentum maximum ejus, in quo hactenus desudavi. Redeamus nunc ad Ileum in casu Aristippi propositum.

§ 17. DEFINIRI *Ileus* proprie vereque dictus debet Inflammatio intestini tenuis. Φλεγμονὴν vocat Aretæus II. Caus. Acut. VI. Galenus ipse in III. Epid. II. 6. in III. Aph. XXII. & VI. Aph. XLIV. ac VI. Loc. aff. II. Noster diserte: *inflammabatur subito.* Et III. de Morb. t. XV. cit. εἰλεοὶ γίνονται ὑπὸ τῆς φλεγμασίης *Volvuli fiunt ab inflammatione.* Ubi locum habet interpretatio Galeni, quam reperies in com. ad aph. VII l. I. scilicet antiquo vocis usu perinde esse, εἴτ᾽ οὖν τὰς ἰδίας ὀνομαζομένας φλεγμονὰς ἐθέλοι τὶς ἀκούειν, εἴτε συμπεριλαμβάνειν αὐταῖς καὶ τοὺς πυρετοὺς, *utrum quis velit proprie dictas Inflammationes intelligere, an vero una cum ipsis Febres.* Addo, ut intelligas, verbum. Inflammatio alia in Sanguine, alia in Membris est. Illa, πυρετὸς *febris:* hæc, φλεγμονὴ καὶ φλεγμασία *phlegmone & tumor in-*

flammatorius dicitur. Phlegmone sine febre numquam est, quin est Febris topica, & fit ex Febre seu inflammatione sanguinis. Nisi enim sanguis ferveat in Vasis & hinc accipiat impetum, quo stagnat in Membris, phlegmone non fit. Factam vero ut distinguerent à causa sua, hanc quidem *febrim* appellarunt, illam vero *phlegmonem*. Subest & alia ratio. In *febre*, sedata inflammatione seu fervore sanguinis, curatus est morbus. In *phlegmone* (intellige *concepta*, non quæ in conceptu est) semper inflammationi conquiescenti superest pus in parte, pars maxima morbi, & novam curationem, quæque locum non habeat in febre, requirens.

§ 18. Si itaque *Ileus* est *inflammatio*, non recte Hofmannus inseruit catalogo *solutionem continui*. Verum est, solvitur continuum partis cum inflammatur. Sed novum non est, Morbi symptoma morbum esse. quin Symptomata pleraque omnia sunt morbi. Eodem jure posses adstituere *morbis magnitudinis* aut *figuræ*, si hos æstimes ex sententia vulgi medicorum. Nam & noster ordo suum vulgus habet, & in eo magna nomina.

§ 19. Inepte denique, qui per *dolorem*, symptoma definiunt. Non possum non limis aspicere pessimum hoc definiendi genus. Quo tamen aliud frequentius non est. An igitur ignorant Medici, Symptomata esse accidentia? accidentium vero proprie definitionem non esse? multo minus esse ad artis usum? Hoc quidem confessum est apud omnes, qui docent Symptomata non indicare: præsertim qui sciunt, Definitionem morbi & Indicationem remedii esse rem unam, & verbis dumtaxat ac terminis differre. Quæ enim *definitio* dicitur in acquirenda cognitione morbi, eadem dicitur *indicatio* in exsequenda curatione. Nobis *ileus* definiebatur *inflammatio intestini tenuis*. Quid heic deest ad planam & plenam perfectamque *orationem, qua quid sit esse rei indicetur?* Hæc enim definitio definitionis est I. Top. v. & II. Anal. x. Qui novit, quid *inflammatio* sit, quod *intestinum tenue*: non potest ignorare, quid sit *ileus*. Sed neque potest ignorare, quomodo is curan-

curandus sit, qui novit quæ *remedia* postulet inflammatio, & qua ratione usum eorum circumscribat *pars affecta*. Propius: *verba* Definitionis singula sunt *indicantia* totidem: *verba* Indicantibus ὑπεναντία *subcontraria* sunt *indicata* seu remedia morbi. Ecce in exemplo simplici: nostrum enim compositius est, præut tribus verbis queat expediri. Plethora, quæ est *sanguinis repletio*, indicat *sanguinis depletionem*: II. Aph. XXII. Verum eam rem aliquando ex professo.

§ 20. Accidentium proprie definitionem non esse, ratio est, quod propriam essentiam non habeant, nempe sic ut per se substent. Esse enim accidentium est inesse. Impropria vero, quæ ipsis concedi definitio potest, arti est inutilis. Quanto itaque absurdius, qui ediscere volenti usque ad memoriæ defatigationem, recitare volenti usque ad ravim longas & ex meris symptomatis, nec omnibus veris ac propriis contexunt obtruduntque definitiones. Talis, stupendi exempli, est hæc. *Ileos est intestinorum motus inversus, in quo nec chylus recte distribuitur, & excrementa, quæ per alvum excerni debent, retinentur & tandem per os rejiciuntur, ob motum intestinorum inversum, ob quem etiam via intestinorum, per quam alvi excrementa deorsum feruntur, intercipitur ita, ut nec feces nec flatus ullus per alvum emittatur, sed per vomitum primo alimenta assumta & cibi mutati seu corrupti, tandem procedente malo etiam alvi feces magno ægro fastidio & tædio per os rejiciantur.* Insania non est, dicere, hæc esse insaniæ. Sunt tamen ejus, quem ajunt in cathedris quibusdam nisi capite aperto non nominari. Si verum est, quo abit immerita adulatio? Vide, si non credis, Practicæ lib. III. part. II. sect. II. cap. I.

§ 21. PARS *affecta* sunt intestina tenuia potissimum, Jejunum & Ileum vulgo dictum. Dixi, *potissimum*: quia non potest non participare calamitatem Colon, ob continuitatem & contiguitatem. Neque fuit heic immune. id è Signis parebit. Nomen interim à Tenui habet: quod in hoc incipiat, graviusque affligat. Ergo Aristippum cum dicit fuisse vulneratum.

§ 22. *In ventrem*, intelligere non *ventriculum* oportet cum

 inter-

interpretibus, quos ſe ſequi Foeſius dicit in com. n. 98. ſed ſimpliciter *ventrem.* Verum eſt, τὴν κοιλίην VI. Aph. XVIII. *ventriculum* reddi à Celſo in V. cap. XXVI. 2. Sed cum ampliſſima hujus vocis ſignificatio ſit, paret interpretationem petendam à circumſtantiis eſſe. Symptomata autem docebunt *morbum* eſſe, quem propoſui. Hunc ſi ventriculo adſcriberemus, riderent nos pueri noſtri. Vulgare eſt, inflicto vulneri primum nomen ab externa parte dare, donec exploraveris in quam penetrarit, aut id accidentia oſtenderint. Ex hac conſuetudine noſter dicit *vulneratum in ventrem:* mox traditurus indicia partis, præter cutaneas, læſæ. Porro in vulneribus cum ſæpe contingat &, ſi contingit, pejus habeatur, externo vulneri non reſpondere internum ſitu: non debere hoc in hiſtoria negligi, ſuo nos exemplo Dictator noſter docet. Stabat Ariſtippus *ſuperior*, cum in eum emitteretur ſagitta. Ergo cum ἄνω *ſurſum* verſus intendendum eſſet, factum ut feriretur *in ventrem* quidem, ſed ex poſituræ neceſſitate ſub umbilico. Hinc ſagitta ſurſum pervadens lacerare omnino debuit inteſtina tenuia, ac forte meſenterium: non potuit tamen aſſequi ventriculum. Non bene itaque τὸ ἄνω Anutius heic refert ad τὴν ἄνω κοιλίην, quem *ventriculum* interdum Veteres vocabant, ceu videre ad Gal. IV. Vict. acut. 110. & II. in de Hum. 37. Neque ſcriptura permittit hanc expoſitionem. Quando enim ventriculum intelligunt, vel τὸ ἄνω præponunt, ceu jam vidimus; vel repetunt articulum, τὴν κοιλίην τὴν ἄνω dicentes. Heic præterea interpungitur utroque loco. Sed & Foeſius fatetur poſſe τὸ ἄνω heic idem quod ἐπ' ἄνω ſignificare. Quo vero retuleris *ſupra?* niſi ad *locum*, in quo ſtetit percuſſus reſpectu ſagittarii?

§ 23. CAUSA *inflammationis* eſt Sanguis in parte læſa ſtagnans. *Stagnationis*, influxus vehementior, refluxus impeditior. *Vehementiæ* illius, fervor in majoribus vaſis. *Fervoris*, exacerbatio Spiritus irritati. *Irritationis*, dolor. *Doloris*, alia atque alia. *Dolor* autem quanto major, eo plus ſanguinis ad laborantia inteſtina concit. Hinc *frequentatur* periſtole, qua naturaliter tranſmittuntur infra humores, flatus, feces. Hinc

implen-

implentur arteriæ: hinc *tenduntur*. Hinc *arctantur* tunicæ inte-
ſtinorum: hinc *comprimuntur* venæ. Hinc *impeditur* ſanguis
pari celeritate per has regredi, qua irruit ad illas.

§ 24. Sed hoc audiamus ab Hippocrate l. de Flat. t. XIII. 143.
*βίᾳ γὰρ τὸ αἷμα βιαζόμενον διὰ στενῆς ὁδοῦ θερμὸν ἐόν, οὐ δύναται πε-
ραιοῦσθαι ταχέως· πολλὰ γὰρ ἐμποδών ἐστι αὐτῷ κωλύματα καὶ ἐμφράγ-
ματα. Sanguis vi coactus per anguſtam viam, cum calidus ſit, non
poteſt tranſire celeriter: multa enim ei impedimento ſunt obſtacula &
obſtructiones. Vis cogens* fervor eſt. Fervoris eſt, mentiri pletho-
ram, & hanc ſupra modum urgere, motumque accelerare, &
præ feſtinatione proficere minus. Ubi enim impetuoſus &
turgens æſtu ſanguis pervenit ad viarum anguſtias, ad arteria-
rum extremos ſurculos, ſe ipſe prohibet facili tranſitu per car-
nes ad venas. *Καὶ τίς δὲ περὶ τῶν μικροτέρων πόρων θαυμάζειεν, ὅπου γε
καὶ τῶν θεάτρων ἀθρόως ἐξιόντες πολλοὶ κατὰ τὰς διεξόδους ἴσχονται· Ec-
quis vero de minoribus meatibus miretur, cum etiam theatris confer-
tim exeuntes multi in oſtiis detineantur*, inquit eleganter Gale-
nus III. Tuen. ſan. II. Qui locus integre lectus conferet tironi
plurimum ad hujus intellectum. Noſtræ *παραφερίου* quod
deeſt, ſervabimus commentario, quem meditamur ad Sangui-
nis periodum Hippocraticam.

§ 25. Ponebam vero inter *cauſas* Inflammationis, artatio-
nem inteſtinorum. Non meum hoc, ſed Præceptoris eſt III.
de Morb. XV. *Εἰλεοὶ δὲ γίνονται, τῆς μὲν ἄνω κοιλίης, θερμαινομένης·
τῆς δὲ κάτω, ψυχομένης. ξυναυαίνεται γὰρ τὸ ἔντερον, καὶ ξυμπλέεται
ὑπὸ τῆς φλεγμασίης· Ilei fiunt, ſuperiore quidem ventre, calefacto:
inferiore autem, refrigerato. Reſiccatur enim inteſtinum & coarta-
tur ab inflammatione.* Ad hæc commentarius eſt Pet. Salii, viri
doctiſſimi, p. 309. *Iſto loco agit Hippocrates de eo qui proprie Vol-
vulus appellatur, & vi inflammationis inteſtina apprehendentis cauſa-
tur. Hunc autem fieri dicit, cum ſupernus ventriculus caleſcit, infer-
nus autem frigeſcit. Illum vero caleſcere, hunc frigeſcere, quoniam
inflammatio inteſtina reſiccat & obturat. Reſiccat quidem, quoniam
præ fervore ea torret. Obturat vero, quoniam ea præ tumore occludit.
Ex quo fervore, tumore, reſiccatione, ac obturatione hoc ſuccedit, ut*

partes

partes infra locum inflammatum existentes propria atque influentis sanguinis opulentia privatæ frigescant, quæ autem supra inflammationem existunt, magis calescant; in eis residente humorum calidorum tum copia, tum fluxione, tum etiam ad easdem, & præcipue ad supernum ventriculum eorum fluxione recurrente & vomitum excitante.

§ 26. Istis quod addam, vix habeo. Notari tamen velim, τὴν ἄνω κοιλίην, *ventriculum* heic: τὴν κάτω, *colon* significare. Prius confirmat quod modo dicebam contra Foesium. Posterioris vestigium habes IV. Epid. XII. Vestigium voco ob synecdochem, quam ibi reperies, contenti; fecis pro alvo seu alveo suo. *Deinde*, ab inflammatione intus nata fieri ileum affluente sanguine per arterias mesaraicas. Esse vero hunc affluxum adeo impetuosum, ut secum rapiat sanguinem iturientem per mesocolicas ad intestinum crassius, & hinc suo nectare fraudatum hoc refrigerari, ut partes solent defectæ à spiritu vivifico. *Tertio*, non contradicere hæc modo dictis de tracto in consensum Colo. Aristippo enim causa inflammationis dolor fuit: doloris, vulnus. Vulnerato tenui condolet crassum intestinum ob οὐλομελίην καὶ ἔργον, *communem naturam* inquam, & *societatem operis*. vide Physiolog. nostra c. XV. 52. 53.

§ 27. Prosequamur vero *causas* Doloris, Ilei causæ, accuratius. Prima censetur *Aetas*. Archigenes apud Aetium tetr. III. s. 1. c. XXVIII. *familiarem ætati puerili* dicit. Sed hæc non nisi πρόφασις est, seu corporis ad hunc morbum inclinatio, seu potius aptitudo quædam. Causam veram Aretæus dicit, *familiarem cruditatem*. Uterque ait, ob consuetudinem & humiditatem intestinorum sæpius evadere. Nempe in humido flamma si non exstinguitur, retunditur certe plurimum.

§ 28. Secunda, *Obesitas* & in ventriosis potissimum. Vidit mecum Ampl. Tulpius in Elizabetha Johannis, honesta vidua. Et hoc fidem facit aph. XLIV. lib. II. ubi οἱ παχέες σφόδρα κατὰ φύσιν sunt non solum *carnium sanguinisque pleni*, ut athletæ; sed & obesi. Unde Celsus suum hunc aphorismum faciens lib. II. cap. I. fin. reddit, *Obesi plerumque acutis morbis, & difficultate*

spirandi

ſpirandi ſtrangulantur, ſubitoque ſæpe moriuntur. Quod in corpore tenuiore vix evenit.

§ 29. *Diu ſedere* in marmore parum obtectis poſterioribus analyticis. Namque non tantum ψύξις τὰ κατὰ κοιλίην σκληρυνεῖ *refrigeratio ventrem durat*, VI. Epid. V. 26. ſed & flatibus implet & excruciat inteſtina. Confer ad Galeni & Valleſii commentarios.

§ 30. Quarta, *Anni tempus*. Aph. XXII. lib. III. morbis autumnalibus accenſentur εἰλεοὶ *volvoli*. Aetius: *æſtate quam vere, autumno quam hyeme magis oritur.* Aretæus addit: *utroque magis æſtate.* Ibn Sina f. XVI. l. III. tr. IV. c. XXIX. *peſtilens aeris contagium* huc adſcribit. Alex. Benedictus lib. XIX. cap. VIII. *Ileos veluti peſtis contagione alios corripit, provincias occupat.*

§ 31. Quinta, eademque frequentiſſima, Aretæo eſt συνεχὴς μὲν διαφθορὴ σιτίων πολλῶν τε καὶ ποικίλων, καὶ οὐ ξυνηθέων, καὶ ἄλλη ἐπ' ἄλλῃ ἀπεψίη. *Continens corruptio ciborum multorum ac multigenerum, minuſque conſuetorum, & alia ſuper aliam cruditas.* Exempla ſunt apud Foreſtum lib. XXI. obſ. XVI. XIX. & Ballonium I. Conſ. LXIII.

§ 32. Sexta, ψυχροποσίη ἐφ' ἱδρῶτι, ἄδδην καὶ χανδόν. *Potio frigidæ à ſudore, ad ſatietatem ac ſubita.* Caſus eſt ruſtici apud Ibn Zoar II. Theiſir tr. I. c. II. in quem Zacutus II. Med. princ. hiſt. XCVIII. Alius apud Jacchinum in IX. ad Almanſ. c. LVI.

§ 33. Septima, Εἰλεώδεα vocata Cappadoci, *apta nata ileum facere.* Tale dicitur *atramentum ſepiæ*, ibi & apud Aetium, alioſque. De quo in proxima dicam ex profeſſo.

§ 34. Octava, *Venena.* Hoc nomine in Alexipharmacis Nicander damnat *aconitum*, v. 22. *ſpumam argenti*, v. 597. *fungos* Aurelianus: *arſenicum* Foreſtus obſ. XXIII. *bupreſtin* & *lithargyrum* Jacchinus.

§ 35. Nona, *Refrigeratio ſubita* poſt exercitia valida. Curavit Foreſtus obſ. XVIII. Ego tertio in Sibrando Petri, nauta Franekerano.

§ 36. Decima, τὰ σπυραθώδη. Quæ, docente Galeno IV. Vict. acut. 17. ſunt διαχωρήματα ξηρὰ *excrementa ſicca* & coacta

in globulos, ut ſtercus caprillum. quod Varinus in Ἀποπατῆσαι ſcribit σπυράδα, καὶ σπυράθιον, καὶ σπύραθον, ἢ σπύρδανα vocari. Unde Hippocrati II. Mulicbr. XLI. ἡ σπυρὰς *pilula medicinalis* eſt, magnitudine globuli caprilli. Excernenda vero σπυραθώδη *adinſtar ſtercoris caprilli* durantur & formantur κατωπτημένων τῶν σκυβάλων *extoſtis ſcybalis*. Heſychius: σκύβαλα, κόπρος. Hinc Cyrilli gloſſę: σκύβαλον. *ſtercus, retrimentum.* puta, cujuſcũmq; animalis. Toſtio fit ſubducto ſcoriæ ſero & rapto in venas ab æſtu ſanguinis cordiſque. Quibus inquinamentis irritati ſpiritus de facili fervent. Quibus itaque αἱ κοιλίαι σπυραθώδεες *alvi caprino more* habent, ut appellat Hippocrates in Coac. 481. his magna ad ileum ἀφορμὴ ſeu *cauſa impulſiva* delitet in corpore. Hippocrates de Affect. t. XXII. ἡ δὲ τοιαύτη νοῦσος γίνεται, ὅταν τῆς κόπρου ξυγκαυθῇ ἀθρόον ἐν τῷ ἐντέρῳ, περὶ τοῦτο περιίσταται φλέγμα. *Hic morbus fit, quando ſtercoris confertum fuerit combuſtum & circa hoc obducitur pituita.* cujus tenacitate firmius agglutinata inteſtino nequeunt ſine incredibili & indicibili labore excerni. à quo incaleſcens ſanguis vehementius confluit ad partem laborantem. Curavit Rulandus VII. 74. & X. 99.

§ 37. Undecima, *Hæmorrhoides ſuppreſſæ.* Notavit Ballonius I. Conſ. LXIII.

§ 38. Duodecima, *Lochia retenta.* Hinc incipiens malum vidi & curavi in puerpera quatriduana Catharina filia D. Livii à Scheltinga Friſiæ Ord. à Secretis & Acad. Franekeranæ Curatoris, conjuge autem D. Auli ab Haerſma Smallingerlandii Prætoris & eorumdem Ord. Delegati, quos mihi amiciſſimos & faventiſſimos non debui non honoris cauſa nominare.

§ 39. Decimatertia, *Ira.* Hanc obſervavit Tulpius II. Obſ. XLI.

§ 40. Decimaquarta, *Intemperies calida.* Videſis ad Hofmannum III. Inſt. CXLVII. 8.

§ 41. Decimaquinta, *Obſtructio à Pituitæ copia.* Salius de Aff. part. XI. contra Galenum: cui cauſa hæc probabilis non videtur in com. ad aph. XLIV. lib. VI. Hinc tamen cœpit volvulus, qui interemit D. Maignam Med. & Regium in Mathematicis Prof.

Prof. referente Ballonio I. Conf.XXXI. Arbitrabimur nos exercitatione VII. ad Tifameni colicam.

§ 42. Decimafexta, *Scirrhus.* Meminit Galenus in VI. Aph. XLIV. Vidit Hildanus Cent. I. obf. LXI.

§ 43. Decimafeptima, *Lumbrici.* In exemplum necdum incidi.

§ 44. Decimaoctava, *Ingreffus inteftinorum mutuus.* Columbus fcribit in XV. Rer. anat. fe animadvertiffe in nonnullis, quos dolor iliacus enecaverat, fpatio ampliore, quam fit digiti longitudo. Vereor ne mendacium nobis dixerit. Si verum, adftituo cafui Guil. Patris, cujus memini § 2. hujus: & effectum potius ilei fuiffe credo, quam caufam.

§ 45. Decimanona, *Ofcheocele*, five ea fpecies herniæ, fub qua *pondere in fcrotum devolvitur, aut omentum, aut etiam inteftinum,* ut Celfus interpretatur lib. VII. cap. XVIII. Meminit Aretæus laudato jam loco. Videre Ballonius I. Conf. XXXI. & II. Conf. XXIV. Ferdinandus Hift. LXXIV. Foreftus obf. XVII. Frambefarius V. Can. III. conf. I. Hildanus I. Obf. LXI. Horftius IV. Obf. XIII. & ego in Petro Kingma, Præturæ Franekeranæ à Secretis.

§ 46. Vigefima, *Bubonocele.* Cujus fe domefticum exemplum habuiffe teftatur Hofmannus, Inft. d. c. § 10. Curavit Foreftus obf. XX.

§ 47. Vigefimaprima *Exomphalos.* Foreftus obf. XXI. XXII. Vidiffe Hippocratem quoque, paret II. Epid. I. 19. *αἱ ᾗ (ῥήξιες) σμικρὸν ἄνωθεν τȣ̃ ὀμφαλȣ̃ ἐν δεξιᾷ, ὀδυνώδεες αὗται καὶ ἀσώδεες, καὶ κοπρεήμετοι, οἷον καὶ τὸ πιτλάκȣ·* *Ruptiones vero* five herniæ, *nonnihil fupra umbilicum in dextra factæ, dolorificæ funt & anxiofæ, & merdivomæ, ficut illud Pittaci.* vide Vallefium heic.

§ 48. Vigefimafecunda, *Abfceffus.* Meminit Galenus etiam IV. Aph. XLIV. Plenius explicat III. Vict. ac. 33. & fere in hunc fenfum. Cum exulceratio levis eft inteftini, fi à ciborum tranfitu proritetur, nec exitum cito habeant; tum evenire, ut inteftinum hoc novo ftimulo laceffitum non tranfmittat quæ læfura videntur; fed mutata velificatione curfum deinceps in-

flectat sursum contra naturam, quem deorsum tenere erat assueta.

§ 49. Vigesimatertia, Ἀδόκητος πληγὴ *inopinatum vulnus.* Codd. Aretæi addunt σὺν. temere. Ista Aristippum sustulit, & Neapolim: cujus historia utrobique illius sequitur. Nos Aristippi expendamus propius.

§ 50. *Dolor ventris vehemens.* Causa *doloris*, vulnus. *Vulneris*, sagitta & sagittarius. *Sagittæ* cum soleant magna *vi* amitti, magna *violentia* ferire, mirum non est fuisse *graviter* vulneratum. Celsus l. III. c. IV. § 3. *Nihil tam facile in corpore quam sagitta conditur, eademque altißime insidit. Hæc autem eveniunt, & quia magna vi fertur illa, & quia ipsa in angusto est.* Credibile, cum in hypogastrium ex inferiore loco sit illatum, pluribus locis penetrasse intestinorum anfractus. Etiamne majus quid denotat illud χαλεπῶς? Omnino: si, quod fere fiebat, sagitta spiculis fuit cincta. Talis enim & magis laniat & minus recipi retro potest. Namque, quod tum faciendum est, ut propellatur donec ab altera parte adprehendi & extrahi potest: id fieri hujuscemodi in casu non potest. Itaque & multitudo plagarum & laceratio partium & natura loci, quo sensibilior alius non est, auctores fuere vehementis illius doloris.

§ 51. SIGNA nobis consideranda sunt duum generum: Δηλωτικὰ καὶ Προγνωστικὰ, *Indicativa* & *Prænuntiativa* dixeris Latine. *Ista* nobis Præsentia demonstrant: *hæc*, Futura præmonstrant. *Ista* rursus sunt Communia aut Propria. *Communia* appello, quæ Speciem morbi indicant: *propria*, quæ Individuum. *Illa*, omnibus Individuis communem naturam: *hæc*, Cuique propriam manifestant. *Illa*, fiunt ratione Morbi, qua morbus: *hæc*, ratione Partis, quam occupavit. Do exemplum nostro clarius, & quo Galenus ipse utitur l. de Const. art. c. XV. Pleuritis, est inflammatio lateris. Heic quæ adsunt *signa* Inflammationis, *communia* sunt Pleuritidi & Arthritidi: quæ vero adsunt *signa* Lateris affecti, ea ut Pleuritidi sunt *propria*, ita illam distinguunt ab Arthritide & quavis alia inflammatione. Unde illa Παθογνωμονικὰ q. d. *Affectus indicativa:* hæc, Διαγνωστικὰ

γικὰ discretiva aut *distinctiva* vocantur. Nempe, Morbi *natura specifica* ex signis Pathognomonicis noscitur: *differentia* vero *individualis* ex Diagnosticis dignoscitur, hoc est, distincte noscitur seu internoscitur ab omni simili. Cæcus apud Marcum VIII. 24. à Luce mundi lucem recipiens oculis dicebat, *Video homines: nam velut arbores cerno ambulantes,* hoc erat pathognomonicum. *Deinde iterum imposuit D. Iesus manus oculis ejus, jussitque aperire oculos: & restitutus est, & vidit* (N.) *procul & dilucide omnes.* hoc erat diagnosticum. Repeto. Novi characterem amici in incedendo. Occurrentem in solitudine video à longo; pavor occupat artus, quia notus an hostis sit homo quem video, non agnosco. Accedit propius, characterem nosco, pono metum. Accedit propius, vultum nosco, in amplexus ruo. Heic signum pathognomonicum hominis est motus accedentis: diagnostica sunt, character & vultus. Atque hinc jam discat Hofmannus, quod scire avet IV. Inst. I. § II. τὰ διαγνωστικὰ *quid differant* ἀπὸ τῶν παθογνωμονικῶν. Et ista necesse habui præliminariter dicere, ut & viam mihi aperirem ad Methodum *semeioticam*, & simul velut cubito removerem illos φορτικοὺς, qui superba quadam ignorantia & vel aperta morositate vel occulta sugillatione non cessant obstare his qui in exscribendo sunt feliciores, quam ipsi in inveniendo, judicando & accurate rem pensitando.

§ 52. *Pathognomonicorum* itaque signorum primum est *Febris*. Galenus in IV. Aph. LXXIII. Noster *inflammabatur*. Necessario, qua totum, qua ventrem, etiam totum. Sane inflammatio non fit sine febri, acuta, ardente. quin, ut audivinus supra, inflammatio est febris: eaque quo celerius corripit, partemque usu aut sensu magis nobilem, eo major. Heic *ardens* procul dubio fuit. Cui proprium (II. Crisib. VI.) incipere sine rigore. Cujus nulla heic mentio. Hoc ex nostra consuetudine. Nam antiquitus nulla Febris, quæ symptoma esset, eo nomine veniebat: sed Inflammationis, quæcumque fieret viscere incenso. Ita Galenus in VII. Aph. XLII. Perpetua tamen veritate id non constat. De hoc ipso affectu Hippocrates l. de Affect.

 t. XXII.

t. XXII. Εἰλεὸς ὅταν λάβῃ, ἡ γαστὴρ σκληρὴ γίνεται. καὶ διαχωρέει οὐδέν. ἡ ὀδύνη κάτω πᾶσαν τὴν κοιλίην ἔχει, καὶ πυρετὸς, καὶ δίψα. *Quum ileus prehendit, venter durescit: nihil egerit: dolor inferius totum ventrem habet, & febris, & sitis.*

§ 53. Secundum, *Ardor*, imo *æstus* loci inflammati & vicini seu tenuibus inequitantis Coli. cujus res agitur paries cum proximus ardet. Et æstum potius intellexerim per *inflammabatur*, quam *ardorem*. Ratio: ponitur ceu effectum vehementis doloris. Deinde, quod usurpat vocabulum Præceptor, proprie significat acri & subtili calore uri. Nicander Ther. v. 36. de Hæmorrhoo, cave ne mordeat, inquit. Etenim

Τῆς μὲν ὀδαξαμένης, τὰ μὲν ἀθρόα πίμπραται οὖλα·
Vruntur subito gingivæ, si fera mordet.

Ubi Scholiastes: ἀποκαίεται καὶ πυροῦται *suburitur & ignescit*, vel ut pipere aut pyrethro manso. Si neque hoc placet & prius malis, do expressius: θέρμαι *calores*. Quare plurium numero? Ad significandum æstuationes inflammatorii caloris in parte laborante, & hinc se per vices tollentis atque eructantis.

§ 54. Tertium, *Tumor ventris*: non sublimis, quod fortioris indicium VI. Aph. VII. sed contractus & durior initio: postea enim venter intumescit paulatim (ceu bene notat Chiffletius Obs. XXVIII.) & fit sublimis. Notatum in eo, qui Larissæ hasta lata percutiebatur à tergo, ut acies infra umbilicum exiret: V. Epid. t. XI. Heic siletur. An quia à ventre emitti sanguis per plagam potuit ob loci declivitatem?

§ 55. Quartum, *Renisus*. Celsus: *Si nihil tumet, duas manus imponere oportet, supra summum ventrem, paulatimque deducere. Invenietur enim mali locus, qui necesse est renitatur.*

§ 56. Quintũ, *Dolores ventris vehementes*. Hoc repetitũ in historia docet, distinguendũ esse inter *dolorem* quem fecit vulneratio, causam inflammationis, & *dolores* quos facit inflammatio. Πάντων δὲ τουτέων αἰτίη ἐστὶ πνεύματος ἡ διέξοδος. τοῦτο γὰρ ὁκόταν προσπέσῃ πρὸς τόπους ἁπαλοὺς καὶ ἀηθέας καὶ ἀθίκτους, ὥσπερ τόξευμα ἐγκεῖται. *Omnium vero eorum causa est spiritus transitio. Quoties enim hic incidit in partes teneras & talium insuetas ac integras, velut spiculum incumbit*

cumbit lancinatque: Hipp. de Flat. t. xiv. 148. Altera cauſa, ſiccus flatus, qui deorſum properans & exitu interclufus, ſurſum repetit, colon tendit divellitque, & tanto impetu, ut ſtercora quatiat. Hinc habent enim, quod ſpumoſa & velut turbidum fermentum appareant, ſi prodeant, & bubuli ſtercoris inſtar innatent aquis.

§ 57. Sextum, *Anxietas magna.* Noſter, ἀσώδης ἴω. Hippocrati ἄσαι ſignificant *faſtidia*, v. Aph. LXI: *nauſeas*, Coac. CXLII: *morſus cordis*, VII. Epid. t. IX: *anxietatem cordis*, IV. Vict. acut. 47: δυσφορίαν *difficilem tolerantiam*, II. Vict. ac. 22: ἀλυσμὸν *conſilii inopiam*, Galenus in Exeg. & I. Epid. ægr. XI: ῥιπτασμὸν *jactationem irrequietam*, II. Vict. ac. 22. Hui, quantum verbum! & quam in uno verbo includitur πόνος πολὺς *multus labor*, ut Aretæus dicit. Cauſæ tantorum malorum, bileſcens fervore ſanguis, bilis in ventriculum reptans, neceſſitati non reſpondens ſpiritus aut ſpiratio. Iſtæ præcipue. nam & aliæ adferri queunt.

§ 58. Septimum, Ἀναπνοὴ κακὴ *Reſpiratio mala*, ex Aretæo. Malitia non una: concitata, eliſa, ſublimis, revulſa, magna, obſcura, alia.

§ 59. Octavum, *Lipothymia.* Galenus I. ad Glauc. XIV. Ballonius I. Conſ. XXXI. *Quidam volunt in* ileo ex *inflammatione ſtatim gangrænam conſequi, quod falſum eſt. Nam hinc perſuadentur quod leipothymiam frequentem adeſſe videant: at non eſt neceſſe inde inferre à gangræna id conſequi: ſiquidem facile communicatur id vitii ventriculo ob viciniam. Et teter vapor eorum quæ excernuntur facile leipothymiam adducere poteſt.* Agnoſco ab utraque hac cauſa deficere nobis animum poſſe. Hoc tamen in caſu neutram agnoſco. Non *conſenſum ventriculi*, quia ubi *duo dolores ſunt ſimul, non tamen in eadem parte, vehementior obſcurat alterum,* II. Aph. XLVI. Heic vehementior procul dubio inteſtini dolor, quam ventriculi eſt: non dicam, quia ex conſenſu hic eſt: ſubſunt rationes momentoſiores. Prima, ſenſibilius longe inteſtinum eſt, ob ſubſtantiam membranaceam magis. Ventriculus enim carnoſior. Secunda, inteſtinum plus vaſorum

habet.

habet. Huc ergò copiosior affluxus. Tertia, ad intestinum fervens bile jecur se deonerat. Quæ etsi nostro ad ventriculum ferretur, non potuit non nonnihil defervescere, priusquam in eum perveniret. Quarta, flatus siccus & in arcto mire efficax ad torquendum, & addendam afflicto afflictionem. Non *tetrum vaporem*. Ubi primum anceps oratio facit, ut dubitem, debeamne intelligere eum fetorem, quo reddita ore horrenda sunt spiritui odoranti; an eum quem retenta per lacteas aut mesaraicas efferunt ad cor. Si *priorem:* mirum est, non deficere, saltem in acutissimis febribus, quibus etiam sanis anima morticinam mephitim & horribile præsentibus supraq; omne putidum olet. Si *posteriorem:* aveo discere, quei in tanta περιστολῆς conturbatione, membranæ contractione, cavitatis dilatatione, vasorum compressione possit in hæc subire vapor fœtens. Ergo, quæ verior causa? Jactatio & quassatio spiritus.

§ 60. Nonum, ἔξωχροι, ψυχροὶ τὸ πᾶν σκῆνος, *præpallidi, frigidi totum corpus.* Τὸ σκῆνος eleganter de *corpore* seu tabernaculo veri hominis dici, dixi in Physiol. VI. 136. Possis vero illud signum dupliciter interpretari. Primo: solemnis est in qualibet inflammatione προσώπȣ εὔχροια *faciei saturus rubor*, ut appellat Hippocrates Coac. 213. & explicat Galenus I. Prorrh. II. 14. Dicitur autem *saturus rubor*, qui fixus & stabilis est, non ut in verecundiam datis refluus, non insitus, nec gentilitius. Hic animum linquentibus sæpe perit, neque ad se redeuntibus redit. Spiritus hoc concedentis morbo indicium certum est. Manent itaque *præpallidi* & *frigidi*, ut in defectu erant: videlicet subducto præsidio limitibus in tutelam interiorum & nobiliorum partium. Secundo: secundum placitum aph. XLVIII. lib. IV. nisi mavis Coac. 115. ἐν ὀξεῖ τὰ μὲν ἔξωθεν περιψύχεσθαι, τὰ δὲ ἔσωθεν καίεσθαι, κακόν. *In acuto externa perfrigerari, interna uri, malum.* Aphorismum latine dedit Celsus lib. II. cap. VI. Τὰ ἔξω quæ dicantur, exposui in eisdem Physiolog. XV. 12. Ad cætera satis est expositorum, unde mentem Dictatoris intelligas.

§ 61. Decimum, *Sitis* perpetua & inexstinguibilis. Hippocrates

crates III. de Morb. XV. καὶ δίψαν ἔχει *& ſitim habet*: ob æſtum ſanguinis & pulmonis fumum linguæ obductum poroſque claudentem, ut ne ſubire ſaliva queat, & rigare membrum & eluere volatilem ſalem. Cur heic dicit δίψαι? An ut denotet bibendi cum neceſſitatem tum frequentiam. imo ut ſubjiciat nobis *geminam ſitim*: & eam, quam propoſui; & præterea aliam à partibus affectis. Ob inflammationis enim vehementiam exarefactæ, non ſubmittunt linguæ ſalivam, quin pro ſaliva ſubmittunt bilem, amarum pro dulci, ignem pro aqua, pro mulcedine irritamenta malorum.

§ 62. Undecimum, *Vomitus*. Hippocrates ibidem: καὶ ἐμέειν ἐνίοτε. πρῶτον μὲν, φλεγματώδεα. ἔπειτα δὲ, χολώδεα. τελευτῶν δὲ, κόπρον. *cogiturque vomere ſubinde. primum quidem, pituitoſa. deinde, bilioſa. moriens vero, ſtercus.* Aliud *pituitoſum*, aliud *pituita* eſt. *Pituita* eſt crudum chyli. *Pituitoſum* heic eſt chylus crudus. Illa & à natura fit, & ſecundum naturam, quamvis ex neceſſitate materiæ. Illud prorſus præter naturam, niſi malis, contra. Sæpe interim *pituitoſum* pro *pituita* ponitur. Sic *bilioſum* dicitur, quidquid bilis eſt, aut bili analogum. *Bilis* propriè eſt, quod bilaria eructat. *Bilioſum*, quidquid ex cibis in ventriculo amareſcit uſtione aut corruptione. *Stercus* eſt, quidquid à ſentina corporis regurgitat. Quibus hæc miſeria miſeratione digna accidit, κοπρεμέμετοι *merdivomi* dicuntur II. Epid. I. 19. redi, ſi placet, ad § 46. hujus. Qua materiam itaque vomitus ilioſis obtingit triplex: I. Cibi chylique: II. Bilis: III. Stercoris. Ariſtippo erat *bilioſus meracus*. An frequens? Si conjecturæ locus & experientiæ in ſimilibus, Sic ſatis. Qui poſt meri potionem poſtridie coguntur vinum cum bile ſua reguſtare, admodum ſiticuloſi fiunt ob ſpirituum agitationem, & ventriculi fauciumque amaricationem: ſi biberint, inprimis vetulam cereviſiam, ebullit hæc & fermentat reliquias bilis & novam toties vomitionem ciet; à qua tum melius habent. Noſter,

§ 63. *Cum evomuiſſet, viſus eſt melius habere.* Non ſinam mihi perſuaderi, non niſi ſemel atque iterum hoc obſervatum fuiſſe. Neque volvoli natura eſt, neque meræ bilis, ut non

ſæpe concitet ad vomendum. Quin illud μετ᾽ ὀλίγον, recolle-ctiones citas bilis & neceſſitates rejiciendi innuit. Quæ præ-terea circa hoc ſymptoma oporteat notare, dicam alibi. Interea redi ad Hofmannum Inſt. c. c. § 14.

§ 64. Fuerunt *communia* Signa, ſive quæ Ileo, etſi maxime velis, ſoli tribuere non poſſis. Sequuntur *diagnoſtica*, ſive quæ Ileum eſſe dubitare non ſinunt. Tale primum eſt, *Deorſum ni-hil excerni*: ut heic. Et hoc proprium atque inſeparabile eſſe Galenus dicit VII. Aph. x. Quin VI. Aph. XLIV. addit, *Etiamſi quis acerrimo utatur clyſtere*. Confer ad Euſt. Rudium l. II. Art. med. c. XXIX.

§ 65. Secundum, ἄνω ἡ φορὴ, πνευμάτων, φλέγματος, χολῆς. ἐμοῦσι γοῦν τάδε. *Omnia petentia ſurſum, flatus, pituita, bilis, & hæc vomitione reddita*: ex Aretæo. qui iſta ait evenire, ἢν ἐπὶ πᾶσι ἴσχῃ ὁ εἰλεὸς *ſiquidem omnino invaluerit ileus*. Cum enim omnia iſta & ſint & agitentur in inteſtino, & vero deorſum excerni nequeant, supereſt ut ſurſum petant & exeant qua claudi via nequit. Ariſtippus ſi *ſæpius bilem vomuit*, (quo ducunt, *cumque evomuiſſet, viſus eſt melius habere: attamen paulo poſt iterum dolores vehementes.*) quæ & unde fuit? *Merá* fuit, & proculdubio è capſula expreſſa. Sed cum ne in talibus quidem vacua ab obi-tu veſica inveniatur: non videtur, quod hinc venit, reſpondere copiæ vomitæ. Dixi, ſanguinem ab æſtu inflammatorio exuri in bilem: hæc ſufficit quod pluribus vomitibus ſufficit. Sed neq; excretam copia æſtimare debet, ſed qualitate. Plus laboratur in uncia meræ bilis, quam in libris pituitæ mixtæ bile à ven-triculo.

§ 66. Tertium, *Anus* tam *arcte clauſus*, ut ne tenuiſſimam fiſtulam admittat. Hoccine ſignificant noſtri Senis iſta, *Ven-ter velut in ileis?* Nihil ventri peculiare ab ileo accidit, præter hoc. Cætera cauſari etiam alii morbi queunt. Si diſplicet ta-men, rogo te Oedipum: nam acceptare non poſſum, quod Valleſius in com. dicit, *Explicare magnitudinem doloris*. De hoc Hippocrates, *vehementes:* quod plus. *Vehemens*, quod magna vi ac celeriter movetur. Sed dubitantis iſta ſunt, an affirmantis?

Hujus.

Hujus. Q. d. enim, quamvis à vulnere morbus, ab externa causa inceperit, ne dubites, Ileum esse: nam venter solito illi more habet. Neque vis est in synecdoche partis. inprimis cum ano clauso venter totus hinc à flatu tumeat, à bile turgeat, atque ita ab utroque doleat, ut paulo post anima sæpe stercus oleat.

§ 67. *Prognosticis* præmitto repetens universale & vetus Hippocratis de Aff. XXII. Ἔστι δὲ τὸ νόσημα ὀξὺ καὶ ἐπικίνδυνον· *Est autem præceps morbus & periculosus admodum.* Plane ad hunc sensum vetus medicus & eruditus scriptor Theod. Priscianus lib. II. cap. IX. *Ileorum paßio acuta est & sub angusto tempore periculosa.* Ecquas ob causas? *Primo quod ventris totius & stomachi ventositate tenduntur: vesicæ, inguinum, coxarum, & omnium vicinarum partium doloribus opprimuntur: scybalorum interclusione nimia conligantur.* Verbotenus ista repereris apud Gariopontum lib. III. cap XXVIII. Scriptor Latinus est & Christianus, corrupto tamen ab Arabibus nomine.

§ 68. Præmitto alterum & certum Aretæi: ἐντέροισι γίγνεται μὲν φλεγμονὴ, ὀδύνην ὀλεθρίην ἐμποιοῦσα. θνήσκουσι γὰρ μυρίοι στρόφοισι καρτεροῖσι. *Intestinis accidit inflammatio, dolorem apportans lethalem. Moriuntur enim milleni torminibus validis.* ἢν γὰρ ἐπὶ πᾶσιν ἴσχῃ ὁ εἰλεὸς *nam si quem in totum habeat ileus*, non dicam albæ gallinæ filius sit oportet, sed dilectus Deo, si se evasurum sperare ausit. Nulla salus, nisi Deus è machina.

§ 69. Mortis *futuræ* signum primum, *Acerbitas doloris.* Nihil æque spiritum inflammat, agitat, fatigat, dissipat.

§ 70. Secundum, *Vomere.* Aph. x. lib. VII. ἐπὶ εἰλεῷ ἔμετος, κακόν· *Ad ileum vomitus, malum.* Malorum hoc primum est. Sed merito quis miretur, quei ponat pro *signo* morbi, quod videtur ipse *morbus* esse. Philotheus: εἰλεός ἐστιν ἔμετος τῆς κόπρου *Ileus est vomitus stercoris.* Sed huic contradicit Galenus: ἔμετος δὲ οὐκ ἀεὶ σύνεστιν· *vomitus vero non semper adest.* Huic iterum Brasavolus contradicit: *Nos vero usque ad hoc tempus (sunt autem vigintiduo anni, quod hanc artem exercemus) nondum vidimus ileon sine vomitu.* Contradictio heic nulla: omnes ex vero.

§ 71. Quod ad *aphorismum*: distinguendum est inter incipientem

pientem ileum & progredientem. Incipienti vomitus non adeſt: cum adeſt, habes certum indicium invaleſcentis morbi. Morbus etiam in principio periculoſus: addit periculo vomitus, nam in deterius rem ire ſignificat. Prius didiceris ex Aretæo. ξυνέεσι δὲ αὐτέοισι, εἰ μὲν ἐπιεικὴς εἰλεὸς εἴη, πόνος ἑλιοσόμενος, στομάχου πλάδος, ἔκλυσις, μαλακίη, ἐρεύξιες κεναὶ καὶ οὐδὲν ὠφελεῦσαι, κοιλίη ὑποβορβορύζουσα φύσῃσι, ἔδοι πορείη μέσφι ἕδρης, διέξοδοι δὲ ἀτελέες. *Adeſt illis, ſiquidem mitior ileus fuerit, dolor torminoſus, ventriculi humiditas, exolutio, malacia, fructus inanes & nihil juvantes, venter ſubmurmurans flatibus, profectio uſque ad ſedem, exitus vero imperfecti.* Signa cedro digna. *Mitior* ileus in initio eſt: *mitis* numquam eſt. & qui poſſit eſſe *morbus acutus & diſcriminis plenus?* ut ex Hippocrate audivimus. ὁ πόνος, *labor* recte, & *dolor* redditur. Heic utrumque ſignificat. Nam & labor eſt in periſtole citata: & *dolor* à flatu tendente. *Ventriculi humiditatem* cognoveris ex ſalivatione & natatione veluti cordis in aqua. Vulgi hæc phraſis eſt: ſignificans copioſioris ad ventriculum ſeri influxum, & in eum effuſi fluctuationem. Ἔκλυσις heic ventriculi affectus eſt, non cordis. A nimia quippe humiditate *exolvitur* tonus viſceris. Hinc μαλακία *effeminatio* atque proſtratio omnis appetitus. Hinc *ructus*, ſed *inanes*. Ita vocat erugendi conatus, ſub quibus frequens flatus inquietat ſtomachum, ſed qui prodire nequeat, quia ſe ad illius impetum hic dictum factum conſtringit: ideo nec juvant. Simile ventri inferiori accidit. Murmurat flatibus. Flatus viam deorſum petunt. Perrumpere anum conati ſiſtuntur, ſtringente ſe ſphinctere: hinc revolvuntur: hinc tormina ſæviora. De *flatu revoluto* quid judicet Hippocrates, vide I. Progn. II. 24. Coac. 495.

§ 72. Poſt hæc pergit Cappadox, & *omnia ſurſum ferri* dicit, *flatum, pituitam, bilem, & hæc vomitu reddi.* Vomitus itaque ad ileum accedens ingraveſcere morbum, & adducere certum periculum arguit. De hoc Celſus: *Si ſuperior pars affecta eſt, cibus: ſi inferior, ſtercus per os redditur: ſi utrumlibet vetus eſt, adjicitur periculo vomitus bilioſus mali odoris, aut varius, aut niger.* An legendum? *ſi utrumlibet, verus eſt. Adjicit periculo vomitus bilioſus.* Sic

Sic quidem ſenſus planus eſt, & rei conformis, & ſucceſſioni ſymptomatum. Scito interim me meam conjecturam nulli obtrudere: quin lubentiſſime velle commutare cum medicina, quam ex membranis dudum Cl. Rhodius parat Hippocrati Latino; non merito ſic appellari, ſi bonum Heurnii, viri clariſſimi, judicium eſt in Orat. de modo ſtud. med. *pluris Latinitatem ejus, quam Medicinam faciendam.* Me, non novi medicum poſt Hippocratem, Latino ſapientiorem, quique Arcana artis & ſciverit melius & ſcripſerit fidelius.

§ 73. Ex iſtis intelligi poteſt, ſententiam Galeni fuiſſe, *vomitum ileo non adeſſe protinus*, ſed ſupervenire aucto. Atque illud ἀεὶ *ſemper* accipi debere de tractu morbi, non de ægris. Vis medice? Vomitus eſt ſymptoma ἐπιγινόμενον vi morbi augeſcentis, non vero συνεδρεῦον ſive concomitans invadentem. Niſi ſic intelligi vult, quare addit dictis? ἀλλ' ὅταν ὀλεθρίως ἔχωσι *niſi quando pernicioſe habent.* Ita vero habere dicuntur, non ſolum quibus deſperata res; ſed & quibus *gravis metus, ſine certa tamen deſperatione eſt*, ut loquitur Celſus lib. v. cap. xxvi.

§ 74. Quia vero ileus, quamdiu intra ſymptomata mitioris eſt, facile pro ileo non habetur; non haberi vero non poteſt pro vero ileo, ſi vomitus ſupervenit, inprimis ſtercoris; quin hic colophonem morbo pariter ac vitæ imponat: hacpropter non male Philotheus per id definivit, quod vel nominare os purum horret. Si vero Braſavolus numquam vidit ileon ſine vomitu, aut initio non adfuit, aut non agnovit. Nos in Sibrando Petri bis vidimus veritatem dicere Aretæum.

§ 75. Tertium, *Vomere, nec juvari.* Nam ſi quæ juvare debent, non juvant, malum.

§ 76. Quartum, *Vomere cibum.* Sæpius periculum majus eſt in vomitu cibi quam ſtercoris: tum ob Vomendi cauſam, tum ob Symptoma ipſum. Nam vomendi cauſa eſt phlegmone ſyſtrophica. Cujus periculo illud adjicitur, quod vomitione cibi & chyli tollitur nutricatus. Ut ne dicam interim quæ & quanta ex crebra vomēdi contentione ſymptomata excitentur.

§ 77. Quintum, *Vomere meraca.* Quorum nihil umquam in

 bonis

bonis ducendum: II. Prorrh. 28. Coac. 560. Auget malum τὸ κατακορέα. Plus hoc quam ἄκρητος *meraca.* Hæc videntur ſæpe talia: illa numquam non ſunt. Expoſuit Foeſius in Oeconomia, & bene.

§ 78. Sextum, *Vomere bilioſa mali odoris, varia, nigra.* Significare hæc Duretus (p.m. 355. l. 39) ait *adducta in ſympathiam hepar & lienem, & multum vitiata ac valde afflicta.* Apud me tantæ dignationis ſervilia illa viſcera non ſunt. Subeſt lethalior cauſa. Sanguis, præ æſtu converſus in bilem eſt: ex jactatione ſeceſſit & corruptus eſt: corruptus denique & bilioſus uſti ſunt & in atram bilem tranſierunt. Jam vero, *ſanguinem ſuperne, qualiſcumque ſit,* efferri, *malum:* IV. Aph. XXV.

§ 79. Septimum, *Vomere & obſurdeſcere:* Coac. 470. Duretus l. II. Coac. c. XXII. 4. *Surditate utraque: tum ea quam facit exolutio partis illius cerebri, unde vis audiendi manat: tum ea quæ* fit impedito appulſu τῶν ἀκουστῶν, *per obſtructionem meatus auditorii.* Neutram rationem intelligo: non magis, quam ſi oraculum dictaſſet vir ſummus. Inculcat tamen illas non ſemel: ceu videre p.m. 42. l. 29. p. 208. l. 34. p. 495. l. 8. Ego vero agnoſco Galeni rationem I. Prorrh. I. 32. obſurdeſcere ilioſos inter vomendum τῆς ἀκουστικῆς δυνάμεως νενεκρωμένης *auditiva facultate emortua.* Hanc rationem agnoſco inquam, ſed non ſine παραμυθίας. hac nempe:

§ 80. *Facultas* eſt *ſpiritus* ipſe. Auctor Hiſt. philoſ. c. XII. *facultas ſpiritus eſſe videtur, qui merito corpus exiſtimatur.* Quin Galenus ipſe XI. Meth. III. τὴν τῆς δυνάμεως οὐσίαν συμπληροῦσθαι διά τε τοῦ πνεύματος καὶ τῆς σαρκώδους ἰδέας καὶ τῶν στερεῶν *facultatis eſſentiam compleri* ſcribit, *ex ſpiritu & carnoſo genere ac ſolidis.* Quæ ſi vel locus iſte ſineret vel ego velim revocare ad limam, parvo ſane negotio poſteriora deraſero & oſtendero, *rem unam* eſſe, quem Spiritum, Calidum influens, atque Facultatem vocamus: itidemque *Spiritum,* nomen eſſe totius; *calidum* vero & *facultatem,* nomina partium, ex quibus eſſentiatur ſpiritus. Ergo propius ad rem.

§ 81. *Obſurdeſcere* in aut à vomitu, malum eſt, non ut cauſa, ſed

ſed ſignum. Malum eſt, non ideo inquam, quia *facultas audiendi abolita eſt*: quam enim multis conceditur ſurdis vivere & cætera bene? ſed quia Spiritum conſumtum, Calidum diſſipatum, Facultatem collapſam, Cor exhauſtum, Ignem defectum, Naturam denique victam (tot vocibus rem deſignamus eamdem) ſignificat. Et habes effatum Præceptoris Coac. 72. Τοῖσιν ἀσθενέως ἤδη διακειμένοισι, μὴ βλέπειν, ἢ μὴ ἀκούειν, ἢ διαστρέφεσθαι χεῖλος, ἢ ὀφθαλμὸν, ἢ ῥῖνα· θανάσιμον. *Invalide decumbentibus, non videre, aut non audire, aut diſtorqueri labrum, vel oculum, vel naſum, lethale.* Sunt certe *decumbentes* omnes invalidi & inepti rebus, alienis, ſuis, ſuam præſentiam commodare. Parum hoc præ eo quod importat adverbium *invalide*. Significat enim eo uſque viribus fractos, ut ne quidem Naturæ neceſſitatibus ulla in parte queant vel conari ſatisfacere. Verum de his, quæ ad *decubitum*, alibi plenius.

§ 82. Octavum, *Perpalleſcere*. Indicium hoc exuſti ſanguinis & deficientis ſpiritui fomitis. Neapoli χρῶμα κατεχύθη λεπτὸν. ὠχρὸν. μέλαν ἐόν. Cornarius: *color per corpus diffuſus eſt, tenuis, pallidus, niger.* Foeſius: *colore tenui, pallido, nigricante ſuffuſus eſt.* Ad verbum: *color ſuffuſus tenuis, pallidus, cum eſſet niger.* Fixiſſimus colorum eſt niger, minimeque obnoxius mutationi. Abiit in adagium: *Æthiops colorem non mutat.* Sic neque μελάγχρους (qui dicitur VI. Epid. II. 27. & Gloſſis Græcol. exponitur *fuſcus*) facile admittit colorem alium. Mihi, *color*, noſtro heic in emphaſi videtur dici pro eo, qui communis eſt & *verus* apud Terentium in Eun. act. II. ſc. III. 26. & Neapoli præter naturam effulſit in facie, index interni æſtus. Hunc *tenuem* dicit: tum quia obtunderetur, nec emicare ex pleno poſſet; tum quia fugax eſſet. Fugientem inſequitur *pallidus*. Pallorem intelligo *luteum* quem vocat Horatius Epod. ode x. Cauſam cognoveris ex modo dictis § 75.

§ 83. Nonum, *Fœdus odor* à tota compagine perſpirans. Hippocrates I. Prorrh. III. 66. Ἐπὶ εἰλεοῖσι δυσώδεσι, πυρετῷ ὀξεῖ, ὑποχονδρίῳ μετεώρῳ χρονιωτέρῳ, τὰ παρ' οὓς ἐπαρθέντα κτείνει. *Super volvulum graveolentem, febrim acutam, hypochondrium ſublime*

me inveteratius, parotides exurgentes occidunt. Hippocratem solitum κτ̀ σωνδρομὴν τ̃ συμπτωμάτων τὰς πϱογνώσεις γϱάφειν *secundum concursum symptomatum,* hoc est omnibus consentanea *prognostica scribere,* ex vero heic monet Galenus, atque adeo neque in hoc neque in aliis ab uno aut altero repetendam prænotionis certitudinem, aut in quolibet fundandam prædictionis infallibilitatem. Rem ipsam leviori brachio defunctus materiam posteris addendi reliquit. Nos tria in his considerabimus. Primo, Syndromen symptomatum propositorum ceu causam parotidum. Secundo, Rationem quare talem illæ syndromen consequantur. Tertio, Quare hæc consequentia occidat. Syndrome rursus tribus constat symptomatis. Quorum ultimum nobis erit primum, utpote priorum, ut putamus, causa.

§ 84. *Hypochondrium,* absolute usurpatum, καϑ' ἐξοχὴν *dextrum* significare docet Galenus III. Epid. II. hist. II. Eodem intelligi etiam *viscera quæ ibi sunt,* ipse noster dicit III. Vict. ac. 30. *Sublime* dicitur, quodcumque tumet ab *inflatione,* IV. Aph. LXXIII. *inflammatione,* III. Progn. 33. 34. aut *scirrho,* IV. Aph. LXIV. A scirrho *elatum* heic esse intelligendum, τὸ χϱονιώτεϱον ostendit. quod *inveteratius* reddo, cum Dioscoride: cui βὴξ χϱόνιος lib. I. cap. CII. est *tussis inveterata;* & lib. II. cap. XXVIII. χϱόνιοι τ̃ τενόντων ἀποστάσεις *inveterati tendinum tumores,* non *rigores,* ut male Ruellius. intelligit enim γάγγλιον, ἀπόστημα νεῦϱου ἄπονον, ut Pollux lib. II. cap. XXV. 3. nescio ex quo medico recte definit. Cornarius dixerat, *diutius permanentibus:* Foesius, *ex longo intervallo tumescentibus.* Uterque vel falso, vel dubie. Nam Hippocrates intelligit de *tumore* præcedaneo, non consectario. Rarum non est obstrui hepar, & obdurari. Unde non secreta bilis & cumulata in vasis, inquinat & incendit sanguinem. Hæc postmodum causa est inflammationis iliacæ. Cui cum necessario adsit

§ 85. *Febris acuta,* imo hæc sit de essentia Inflammationis: videtur heic frustra nominari. Non certe. Inflammatoria febris topica est: hæc, humoralis. Illa, morbus est: hæc, symptoma.

ptoma. Vehementia quippe Iliacæ exagitatus ſanguis ſecedit, putreſcit, corrumpitur, aduritur. Hoc ſubjectum novæ Febris eſt. Quæ licet *per ſe* ſit Morbus: ſi *cauſam* reſpicis, Symptoma eſt: ſi quæ *ſequuntur* parotides, Cauſa dici debet. Hoc ſi intelligent noſtri, ex multis ſe difficultatibus expedient, in quibus nunc velut mus in pice hærent. Hujus febris geminum in præſens effectum eſt: proprium & commune. *Proprium* eſt

§ 86. *Graveolentia.* Varia hæc & in variis notata. Heic proculdubio quid magni ſignificat, & certæ mortis cauſam. Fetor morticino fedior non eſt, aut abominabilior. Nam odit ſpiritus corruptionem, & horret mortem. Sed cui olidum iſtud referre acceptum debeo? *Potes,* inquit Galenus, *ſtercori vomito: potes reſpirationi, ructui, flatui, corpori.* Hoc eſt aliquem in trivio conſtituere. Sed mihi certum eſt, à *corpore* eſſe. Cujus τὸ ὅλη cum viderit ille, quare τὸ δι᾽ ὅλη non dixit? Dixi modo. Cauſa eſt gangræna ſanguinis. Hoc ſi inauditum tibi eſt, faciam ut per occaſionem audias & intelligas. *Commune* febris & ſanguinis corrupti & tumidi jecoris ſymptoma ſunt

§ 87. *Parotides,* ſive tumores ſub auribus: Ægineta lib. III. c. 23. Earum cauſam, *partium tenſionem & intemperiem magnam,* dicit Galenus I. Epid. I. 10. Utraque heic. Tales *exſurgunt* dolenter & ſunt afflicto afflictio. Confer Coac. 199. & Duretum p.m. 114. Ejuſcemodi vero parotides, mirum non eſt, ſi

§ 88. *Occidunt,* ut cauſa & ſignum. Sunt enim qualitate & loco malignæ. Qualitate, quia ſemifluæ & inſuperabiles: loco, quia & dolores hic acerbi ſunt, & materia hinc facile refluit. Signum vero ſunt conatus extremi Naturæ cum morbo & morte luctantis. Confer Duretum l. II. Coac. IV. 3.

§ 89. Decimum, *Frigere* corpore toto, dum viſcera æſtuant: IV. Aph. XLVIII. In III. de Morb. XV. ſingulariter *frigus abdominis* notatur. Ἀλγέει δὲ καὶ πᾶσαν τὴν γαστέρα, *friget vero præſertim toto ventre.* Celſus lib. II. cap. IV. mali morbi ſignum vocat, *caput calidum habere, ventre & lateribus frigentibus.* Cauſam require apud Aphoriſmorum interpretes.

§ 90. Undecimum, Ὄμματα αὐχμηρά. καθαρώδεα. ἐνδε-

δινημθύα. ἀτενίζοντ۞ ἐν καρδίῃ. Hæc quoque in Neapoli annotata, ſed parum feliciter explicata. Cornarius reddit: *Oculi ſicci, ſtupore rigidi, intus converſi, intuentes in corde.* Foeſius: *oculis erat ſqualidis, ſplendidis, intus revolutis, & defixis.* Videamus, & aliquid ad ſingula dicamus.

§ 91. Ὄμματ۞ αὐχμηρὰ, *oculi ſicci, ſqualidi:* utrumvis recte quidem, ſed hoc melius. Oculi ut humidi ſunt, ſic humore ſemper irrigari gaudent. Amica aſpergine privati ſiccantur & aſperantur. *Squalidum* dicit utrumque. Lucretius eleganter II. de Rer. nat. 13.

Omnis enim ſenſus quæ mulcet cauſa juvatque,
Haut ſine principiali aliquo lævore creata eſt:
At contra quæcumque moleſta atque aſpera conſtat,
Non aliquo ſine materiæ ſqualore reperta eſt.

Papias: *Squalor, ariditas, inquinatio, ſordes, deformitas, pallor, tabes, macies, ſitus.* Sane magnum verbum & aptum morbo magno.

§ 92. Καθαρώδεα. Calvus & Cornarius legerunt καρώδεα, *conſentientibus quibuſdam exemplaribus,* inquit Foeſius. Cui vel hoc nomine immortales debentur gratiæ, quod adeo fideliter membranas omnes excuſſerit, omnemque lectionis varietatem eruerit ac ſervaverit non tam memoriæ, quam expoſitioni fidæ. cujus adhuc magna eſt (abſit invidia dicto) penuria penes pleroſque interpretes. Ego, licet pleraque exemplaria retineant prius, poſterius tamen retinendum puto. Impoſſibile enim, oculos *ſqualere* & *ſplendere.* Squalentes vero numquam non torpidi, obſcuri, & velut ſtupore rigidi. Illius argumentum certum habes I. Progn. I. 10. ubi junguntur ὄψιες αὐχμῶσαι καὶ ἀλαμπέες *oculi ſqualentes, nec ſplendentes.* Eſt vero *oculus ſqualens,* de quo I. Prorrh. II. II. ὄμμα ἀμαυρέμενον, φλαυρὸν· καὶ τὸ πεπηγὸς καὶ ἀχλυῶδες, κακόν· *Oculus hebeſcens, non bonum: concretus vero & caliginoſus, malum.* Τὸ φλαῦρον reddo *non bonum,* auctoritate Galeni, per οὐκ ἀγαθὸν exponentis III. Vict. acut. 33. Proprie ſignificat *malum incipiens,* & requirit tale verbum, quo indicetur ægri res convertere ſe in ma-

malum, & ire in deterius. *Concretus* oculus dicitur, qui glaciei inſtar riget. *Caliginoſus*, cui jam tenebræ ſunt, prænunciæ mortis longum dormiendæ. Erotianus : ἀχλὺς λέγεται ποία τις ἀμαύρωσις καὶ σκοτία περὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς. *Caligo dicitur offuſcatio quædam & tenebræ circa oculos.* Oculi proprie dicuntur *caligare*, quibus vel aer tenebroſus, vel ſpiritus fumoſus intercipit uſum lucis. Ille offunditur foris : hic oculi humores & vel aqueum ſolum obſcurat. Aliud genus Amauroſis eſt, cum oculi lux extinguitur defectu ſpirituum. Spiritu non influente, ceſſat calor quoque. Hujus defectu neceſſario frigent & rigent oculi. Cum hoc fit, videntur moribundi adſpicere adſtantes oculis *caroſis*, hoc eſt talibus, quales his apparent qui palpebris apertis profunde dormiunt: & hoc eſt ἀτενίζειν κεκαρωμένως *intueri caroſo*, VII. Epid. XV.

§ 93. Ἐνδεδινημένα ὄμματα. reddo, *Tremuli oculi.* Eſt autem *tremor* heic nihil aliud quam motus convulſivus muſculorum ocularium & mira celeritate atque inceſſanter oculi orbitam in omnem partem raptantium. Erotianus : πεποίηται παρὰ τὴν δίνησιν, ἥτις ἐστὶ κυκλοτερὴς περιστροφή· *deducitur à dineſis, quæ eſt oculi toto orbe detorſio* ſeu cita & crebra in omnem partem agitatio & quaſi circumvolutio. Vide ad Galenum I. Progn. I. II. itemque Duretum II. Coac. XXIV. 4. ſeu p. m. 380. l. 23.

§ 94. Ἀτενίζοντες. Quid ſit ἀτενίζειν notum : nempe fixis in aliquem oculis intueri illum. Occurrit in N. T. non ſemel. Heic licet videantur in adſtantes oculi fixi, non vident tamen. Interim quaſi viderent, ita apparent intuentibus. Id vero eſt à pellucente humore cryſtallino.

§ 95. *Quod ſequitur,* ἐν καρδίῃ, *etſi per belle quadrare poteſt, ut ad oris ventriculi dolorem refertur, vitioſe tamen huc irrepſit, ut ſatis patet ex lib.* VII. *Epid. etſi pleriſque manuſcriptis teſtatum ſit. Aut certe in ſequentem hiſtoriam relegandum, quemadmodum legitur lib.* VII. *Epid.* Iſta Foeſii cenſura eſt in commentario ad V. Epid. p. m. 255. F. Quod ad *prius*, mihi iſtud adjectitium prorſus videtur & hiſtoriæ Neapolis tam belle quadrare ac fronti ocrea, aut galea tibiæ. Accepto autem *poſterius* : relegandum eſſe

 in

in ſequentem hiſtoriam. Ea VII. Epid. LV. ſic incipit: Ἐν Καρδίῃ τῷ Μητροδώρου παιδί. Suſpicor legendum, Ἐν Κρανῶνι. ut IV. Epid. VI. Ἐν Κρανῶνι τῇ Νικοστράτου. & ſæpius alibi ejus loci mentio eſt. Κραννὼν Strabo meminit in Theſſalia l. IX. p. 442.

§ 96. Mortis *imminentis* ſigna heic quæ ſint, paucis comprehendit Aretæus. ἢν δὲ καὶ θνήσκειν μέλλωσι, ἱδρὼς ψυχρὸς, δυσουρίη, ἕδρη ἀπολελημμένη, ὡς μηδὲ ἰσχνὸν ἔλασμα διελάσαι· κόπρων ἔμετοι, ἄνθρωποι ἄφωνοι, σφυγμοὶ πρόσθεν μὲν ἀραιοὶ, σμικροί· πρὸ θανάτου δὲ σμικρότατοι, καὶ πυκνότατοι, καὶ ἐκλείποντες. *Morituris vero, ſudor frigidus: dyſuria: ſedes adſtricta, ut ne quidem tenue ſpecillum inſeri queat: ſtercorum vomitus: homines muti: pulſus ante quidem rari, parvi; ſub mortem vero minimi, & frequentiſſimi, ac deficientes.* Adeamus ſingula & cauſam atque certitudinem ſignificationis ex morbo perquiramus.

§ 97. Primum erat, *Sudor frigidus.* Significat multa. quæ non adeo. Heic, & Viſcus conflagrare & in incendio reſtinguendo Naturam uſque eo laborare, ut amplius non poſſit. Viſcere incenſo externa refrigerari intelleximus antea. Accurrit enim ſpiritus ad partem laborantem: ſcilicet ut præſenti periculo occurrat. Externa, cuſtode remoto, diffluere ſinunt vaporem vivificum. Qui in ſuperficie corporis coiens induit ſudoris frigidi atque unctuoſi ſpeciem.

§ 98. Alterum, *Dyſuria.* Duretus II. Coac. XXII. 6. *Commune ſymptoma eſt dyſuria multorum morborum, quibus imbecillitas, impotentia, & impeditio comparantur faciendi urinam. Fibrarum* (vide nos, ſi placet, in Phyſiol. c. V. 170.) *laxitas in veſica, imbecillam facit vim expellendi. Eadem quoque impotentiam infert mejendi, exoluta prorſus veſica. Idem facit* ἀναισθησία *veſicæ, i. ſenſus amiſſio, unde nulla ſenſio excitatur urinæ ſtabulantis in ipſa veſica,* parte acerrimi licet ſenſus. Et iſta cauſa obtinet in ileo deſperato. Sed cum ſtimulatrix ad mejendum cauſa adſit, urinæ cùm acrimonia fervens tum copia ſufficiens, cur nulla ſenſio excitatur? An quia mens ægrotat, II. Aph. VI? Non eſt neceſſarium. Elizabethæ Johannis conſtabat ad extremum mens. Pridie obitus, morbi poſtridie querebatur de mejendi difficultate.

An

An quia major minorem dolor obſcurat, II. Aph. XLVI? Nec puto, & obſtat caſus memoratus. An ſphincteris reſolutio? Non eſt credibile. Hæc ſympathia eſt partium vicinarum: nempe, inteſtini recti, cui inſidet veſica. Quemadmodum enim veſicâ inflammatâ nihil reddit alvus niſi πρὸς ἀνάγκην *coacta*, Coac. 471: ſic ano contracto ſimul veſicam ſtringi, etiam ſani experimur.

§ 99. Tertium, *Sedes conſtricta*. Pudens locutio, & obſervanda prorſus atque imitanda facienti artem. Phraſis Aretæi eſt: ſed verba Hippocratis. Ἕδρη, hoc ſignificatu, reperitur V. Epid. XXIV. & VII. Epid. XVIII. *ſeſſionem* vertit Aurelianus IV. Chron. III. p. 460. quem veteris Medicinæ Criticum appellat Criticorum erudititſſimus Caſp. Barthius V. Adverſ. XVII. Nos Plinium ſequebamur lib. XXI. cap. XX. *Participium*, quod additur, frequens eſt Hippocrati, non eadem tamen ſignificatione. vide ad Foeſii Oecon. Reperitur autem ἡ ἀπολελαμμένη κοιλίη I. Prorrh. II. 56. & III. 23. & II. Epid. III. In Coac. 158. κοιλίη ἀπειλεμμένη ſcriptum eſt. Sic & κοιλίην ἀπειλημμένοι Coac. 177. pro eo, quod eſt κοιλίην ἀπολελαμμένοι, Coac. 154. & ἀπολελαμμένοι ſimpliciter, Coac. 186. Non dubito, quin verior ſit & propter Ioniſmum ſuavior ſcriptio Aretæi, facile inter Græcos poſt Hippocratem principis medici. Neque novi, qui Morborum cauſas atque ſigna numeroſius aut illuſtrius tradiderit. Galeno ad Prorrh. ἀπολελαμμένη exponitur ἐπεχομένη & ἐπεσχημένη: Erotiano, ἐστεγνωμένη. Latine dicas, *alvum ex toto ſuppreſſam*, cum Celſo lib. II. cap. IV. Obiter Foeſii conjectura de Heſychii loco aſſerenda mihi & in totum reſtituenda. Ἀπολελαμμέναι, κοιναὶ παρὰ Ἱπποκράτει. Reſcribe: Ἀπολελαμμέναι κοιλίαι, ἀπειλημμέναι παρὰ Ἱπποκράτει. nempe credo utrumque verbum exſcripſiſſe, & alterum per alterum explicaſſe. Quid vero ſit ἀπειλημμένος Suidas dicit exponens κεκρατημένος *retentus*. Plenius Phavorinus: ἀπειλημμένοι, συνειλημμένοι, συγκεκλεισμένοι, κεκρατημένοι· *coarctati, concluſi, retenti.*

§ 100. Nemo autem melius id verbum & ad Præceptoris mentem concinnius explicuit quam Cappadox noſter. ἕδρη

ἀπολελημμένη, ὡς μηδὲ ἰσχνὸν ἔλασμα διελάσαι, *sedes adeo coarctata, ut etiam tenuem fiſtulam nequaquam admittat.* Ergo κοιλίη ἀπολελαμμένη *eſt alvus adeo cohibita, ut omnino nihil infra tranſmittat.* Talis alvi ex toto ſuppreſſio cauſam habet non in excernendo, ſed excernente. *Eſt enim plurimæ debilitatis, atque alienatarum, vel mortuarum partium ſignum:* libet enim aptis ad noſtrum ſenſum verbis Siccenſis medici è loco laudato depromtis uti. Scio autem, ardore febrili omnem ſuccum exhauriente, qui & molliendo inteſtino & vehiculo eſſe fecibus deferendis ſolebat, tantum non in lapideam duritiam durari feces. Verum cum heic revolvantur ſurſum, cauſari id non poſſis. Sed unde illa *ſedis ſtrictura* eſt? Velim id quemque in ſe experiri, quam vehementer ani ſphincter ſe conſtringat, cum ſiccior eum flatus deſubito impetit & perrumpere feſtinat. Heic etiam alia cauſa eſt, & major: ἀναῤῥοπίη & *revolutio* inteſtinorum. An hæc præterea in ſe contrahuntur & revelluntur ſurſum? Certe videmus ventre dolentes mirum ſe incurvare & velut conglobare, ac manibus quoque ventrem comprimere in ſolatium doloris. qui in Ileo tantus eſt, ut propter hunc vocarint illum *Domine miſerere mei:* Arculanus in IX. ad Almanſ. cap. CII. addit votum Franc. Pedemontanus in Suppl. Meſ. part. IV. ſect. I. cap. I. p. 55. B. *à quo nos tueatur Chriſtus, qui omnium eſt protector.* addo, *amen.*

§ 101. Rarum verbum eſt, quod heic occurrit, ἔλασμα. Pro quo Iun. Craſſus *acum* reddit. Sed acum non eſſe ad obſcænos uſus, quis neſcit? *Fiſtula* eſt, quod dedi. Ita vocant Latini medici eam clyſteris partem, quæ podici immittitur cum infundenda in inteſtinum decoctio liquoris eſt. Cælius l.l. p. 453. *non erit incommodum etiam ex utraque parte, clyſteris fiſtulam cavernare, quam Græci amphitreton vocant, quo poſſint medicaminum liquida per utramque inteſtinorum lateribus advenire.* Fuiſſe in hoc ipſo affectu nobilem clyſterum apud Veteres uſum, comperta res eſt, & liquet ex Hippocrate III. de Morb. XV. & l. de Aff. XXII. Volens itaque clyſterem ſuffundere miniſter medici (ita vocatur VI. Epid. V. I.) reperit anum clauſum,

ſum, & introvorſum retractum. Tum ratio docuit, id eſſe morbi extremi: eventus, lethalis. Conſtat itaque, quid ἔλαζ-μα ſit. Sed unde ſit, non conſtat. Eſt ab ἐλᾷν, procul dubio. Sed qua ſignificatione? nam plures habere conſtat ex Matth. Debarenſis in Euſtathium indice. Τὸ ἐλᾷν idem heic quod *ἀνορύττειν refodere* aut *fodere* ſimpliciter.

§ 102. Quartum, *Stercorum vomitus*. Priſcianus: *etiam (dictu horribile & viſu) ſtercora per os coguntur excludere.* Merito igitur ileoſorum *mortem crudelem & obſcœnam* appellat Arculanus. *Crudelem*: ob cruciatus impatibiles, imo incredibiles. *Obſcœnam*: ob cacationem trans linguam. Quod verbi honeſtæ aures ſi abominentur, cogitent quam res ipſa ſit abominabilis; & quis ſit peccati fructus; ac diſcant, non ea parte peccare, qua puniri facile & in exemplum queunt.

§ 103. Porro Hofmannus vere: *error gravis eſt, dicere ſtercora eſſe ſignum affectorum tenuium.* Stabulantur enim in craſſiore inteſtino feces & ſtercora, quæ aliunde proficiſci nequeunt quam ubi ſunt. At nihil ejuſmodi eſt in tenuiore. Non ergo à craſſis illa revolvuntur, niſi ſecundario affectis, & rebus deſperatis.

§ 104. Sed gravis heic controverſia ſurgit, ſatin' recte noſter hoc *ſignum* inter *lethalia* ponat. Aggregator Brixienſis Pract. cap. xc. *vidi aliquos ſanari ex his, qui ſtercus per os emiſerunt.* Pedemontanus: *ſi accidat ut ſterquilinoſum emittatur per vomitum, eſt mortale ſecundum Galenum; ſed illud tamen non eſt ſemper: vidimus enim & aliquos ſanari.* Arculanus: *aliquos vidi perveniſſe ad vomitum ſtercorum cum accidentibus fortibus & evaſiſſe.* Oportet inquilinum Italiæ morbum eſſe, quod iſti homines plures evaſiſſe viderint, quam noſtri vidiſſe ſe teſtentur. An dicendum cum Braſavolo in com. ad aph. x. lib. VII. *omnino non eſſe,* quod putas *perfectum ſtercus, ſed cibum corruptum, qui nondum ſtercoris perfectam formam acquiſivit.* Et mox: *Nos in his quos ex ileo curavimus, fetidiſſimas materias exire vidimus. An vero hæ materiæ, quas exire videbamus, eſſent perfectum ſtercus, an non eſſent, judicent alii. Id certum eſt, tetrius olere, quam ſtercus. credo ob corruptionem* addi-

additam : erantque ſtercore liquidiora in mediocritatem redacto. Confer dicta mihi § 56. In Ariſtippo nihil tale. An ſanguinis in inteſtina effuſi & concreti pondus impedivit? An periſtole continuari non potuit, ob ſciſſa inteſtina?

§ 105. Quintum, *Homines muti.* Hoc ἐσχάτης νεκρώσεώς ἐστι γνώρισμα τῶν οὕτως ἐχόντων *pene emortui caloris indicium eſt in iis qui ſic afficiuntur:* quæ verba ſunt Galeni III. Epid. III. hiſt. III. Hoc valde velim notare eos, qui functionem lædi non putant niſi organo læſo. Sæpe partes Fernelianæ integræ tamen agere ceſſant, ſolius ſpiritus defectu. Heic ego latus fodico Hippocraticæ, imo Galenicæ doctrinæ deſertoribus. Nonne vivit quod vivificat? Nonne pars eſt, per quem partes ſunt & agunt, quod ſunt aguntque. Quare heic verum non eſt tritiſſimum illud Scholarum? *Per quod unumquodque eſt tale, id ipſum eſt magis tale.* Quam vellem Heurnius noſter de Fernelio judicium tuliſſet, quod de Celſo audivimus § 72. hujus.

§ 106. Quibus omnibus addi velim, *Dolorum ſubitam remiſſionem.* indicium ſphacelo præhenſarum partium. Redi, ſi placet, ad § 59. & ſubjunge his Ballonii allata ibi verba.

§ 107. Inter *lethaliſſima* erat Ariſtippo, Lethalem morbum incepiſſe à vulnere lethali, VI. Aph. XVIII. *Non igitur,* ait Valleſius, *mirum mortuum eſſe hominem ſeptem diebus, cum alioqui volvulus ſoleat quatuor interimere. Fortaſſe mireris magis, quod tamdiu durare potuerit. Sed neque id mirum. Quia affectiones, quæ cauſam habent evidentem, cæteris paribus, cum minus malo fiunt corporis apparatu.* Quando igitur caſus talis eſt, unde negant redire quemquam: non oportet *attingere, nec ſubire ſpeciem ejus, ut occiſi, quem ſors ipſius peremit,* inquit Celſus l. V. c. XXVI. Quare nec operam ludo, memor eorum quæ Actuarius ſcribit IV. Meth. Med. VI. *Quod ſi ex vulnere in inteſtinis inflammatio proceſſerit, hæc difficilius curationem admittit. Tentanda tamen eſt per ea quæ emolliunt, & vulneribus induntur; utique ſi craſſiora inteſtina fuerint affecta: ea namque interdum curantur, quum interim tenuia omnem curandi rationem reſpuant.* Ergo curationem reſervemus alteri caſui, quem faciam ab hoc tertium, ordine ſeptimum.

V. SE-

V.

Sepia Volvox.

Aretæus II. de Cauſ. Acut. VI.

Αἰτίη τοῦ εἰλεοῦ, συνεχὴς μὲν διαφθορὴ σιτίων πολλῶν τε καὶ ποικίλων, καὶ οὐ ξυνηθέων, καὶ ἄλλη ἐπ' ἄλλῃ ἀπεψίη, μάλιστα δ' ἐπὶ τοῖσιν εἰλεώδεσιν, ὁκοῖόν τι μέλανι σηπίης.

CAUSA *Ilei, continua quidem corruptio ciborum multorumque & multigenerum, neq; conſuetorum, ac alia ſuper aliam cruditas, maxime vero ſuper hæc quæ apta nata ſunt volvulum facere, quale quid atramentum ſepiæ eſt.*

COMMENTARIUS.

§ I.

SEPIÆ *atramentum* Ilei quandoque *cauſam* eſſe ex Aretæo audivimus exercitatione præcedente. Præſente animus eſt eam rem adire propius, & videre quid Natura arcani condiderit in ſinu aſtutiſſimi piſcium. Res enim comperta & iis in locis famoſa eſt, ubi venire incibum ſolet. Incomperta vero, ſaltem indicta ratio eſt, quæ illa facultas faciendi Volvolum ſit. Scio heic de facili ſe expedire Magiſtros ignorantiæ: eia, Occultarum qualitatum doctores volebam. Sed quam nulla parte iſti Acutiſſimi ſatisfaciant cupidis diſcendi & erectioris ingenii atq; emunctioris naſi Naturæ filiis, ego quidem neceſſe non habeo dicere. Neque lubet huc congerere aut jactantias adoleſcentiæ incautæ & cui facile quidvis, pro ſcito inſcitum obtruſeris: aut querelas adultorum, magno ſibi fumos emtos dolentium. Neque licet hic notare præpoſteros Scholaſticorum conatus, quibus occludunt potius, quam aperiunt oſtium ingredi quærentibus ad cryptas Naturæ, & hinc ceu divite penu accipere non tam ob-

obsonia vitæ eruditæ, quam necessaria faciendæ medicinæ. Vere, vere Arbiter, arbitratus es:

Quod satiare potest, dives Natura ministrat:
Quod docet infrenis gloria, fine caret.

§ 2. Optare licet & libet rogare, ut tandem aliquando Naturæ interpretes provehantur ultra Principia, de quibus jam tot seculis disputatum est tam infeliciter; & post toties auditas de Auditione physica lectiones, audire etiam auditores suos velint Historiam animalium, quæque in his sunt fiuntque quotidie, eorum rationes scire ex libris de Causis: ita Scaliger, magnum illud nomen, de Partibus inscriptos appellare solet. Huc noster in præsens labor. Cui quam vellem supersedere, & declinare invidiam missæ in messem falcis alienam. Neque enim sum nescius, quid sit illud, quod ut vitam beatiorem, sic artem facit feliciorem:

Res non parta labore, sed relicta.

§ 3. Quando itaque per se stat, quo minus heic & in similibus scienda sciamus, ignoscant Philosophi, quod aut in sterili Scientia aut Opinione damnosa saltem eos nos nostræ juventutis hærere non patiamur, qui se sciunt præparari ad Artem quæ salutis causa reperta est, & hac propter sic instrui avent, ut ἀτρεκέως αὐτῆς γνῶσιν λαβόντες, οὕτως ἀνὰ τὰς πόλιας φοιτῶντες, μὴ λόγῳ μοῦνον, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ ἰητροὶ νομίζονται, *vera ipsius cognitione comparata* & (quod addo) comparatæ publico meritisque dato testimonio accepto, *tandem per urbes ambulando, non sermone solum, sed & ipso opere Medici famigerabiles fiant* &, quod longe pulcherrimum est, digito monstrentur ab his, quibus salutem reddiderunt, benedicente Deo suum opus operantibus cum scientia & conscientia bona. Quem & huic benedicere rogamus: memores scilicet Pythagoreæ & verissimæ sive monitionis sive promissionis in Carminib. v. 49. 52.

Θεοῖσιν ἀποδεξάμενος τελέσαι· τούτων δὲ κρατήσας,
Γνώσῃ δ' ἧ θέμις ἐστὶ φύσιν περὶ παντὸς ὁμοίην.
Ὥστε σε μήτε ἄελπτ' ἐλπίζειν, μήτε τι λήθειν.
Quippe juvare Deum venerans, auditus ab illo,

Natu-

Naturam similem sibi, qua fas, omnia noſces:
Vt neque quid lateat, neque non ſperabile ſperes.

§ 4. *Sepiam* Ulyſſes Aldrouandus (l. I. de Mollibus c. I. § Quid molle. p. m. 2.) variis variorum teſtimoniis comprobavit connumerari inter *Mollia* dicta Plinio lib. IX. c. XXVIII. Quæ appellatio, ut hoc obiter dicam, merito non placet Scaligero in I. Hiſt. anim. II. t. II. *Quia enim Græcis eſt* τὰ μαλάκια: *non autem,* τὰ μαλακά: *penitus explicanda ejus verbi vis fuit. Itaque nos,* inquit, *vocem,* Molluſca, *commenti ſumus Latina ſane proportione. Nam* nucem molluſcam *Macrobius à Suevio dici propter mollitudinem oſtendit* II. Saturnal. XIV. (De Suevio Tranquillus videndus l. de Ill. Gram. c. V.) Meminit etiam Plinius lib. XV. cap. XXII. Sic l. XVI. c. XVII. *molluſcum* vocat *Aceris tuber, quod nequaquam tanta ſit mollitie, atque nodi ipſi.* Mollucas *quoque vocant cancros Hiſtri, quibus amiſſa veteri cruſta, nova ſubit tenera.*

§ 5. *Deſcriptionem* Sepiæ habes apud eundem cap. IV. p. 46. aut Rondeletium XVII. de Piſcib. II. Quod nobis nunc ſervire debet, illud eſt, quod Philoſophus IV. Hiſt. II. 32. dicit: σπλάγχνον δ' οὐδὲν ἔχει τῶν μαλακίων, ἀλλ' ἣν καλοῦσι μύτιν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ θολόν. *Nullum molluſcorum habet inteſtinum: ſed mytidem, & in ea atramentum.* Et hoc eſt, cujus natura nobis inveſtiganda primum, quam definire de noxa quidquã queamus, quam infert.

§ 6. Græci ſuperiores θολὸν dixere, quem recentiores μέλαν. Scribendum ne vero, θόλος, an θολός? nam utroque modo & in eadem ſignificatione occurrit. Hoc quidem muneris erat Lexicographorum. Verum illi cum alte heic & ſecure dormiant, videtur vellenda auris ipſis, ut in poſterum Scapulæ ſcapulis imponere quoque ea velint, quæ etiam nunc poſt toties repetitas editiones reſtant addenda, nec minus neceſſaria iis, quæ ſuffuratus à Stephano, doctiſſimo & diligentiſſimo viro, fuit. Hoc vero longe facilius eſt, quam tuo Marte inſtruere iſtud inæſtimabile, ſi bonum & bonis refertum, eruditionis omnigenæ penu. Quare igitur, quibus ad id otii eſt, tam ſegnes ſunt in faciendo nobis Lexicon, quod rerum dubites ditius ſit, an verborum undiquaque conquiſitorum &

expositorum ex voluntate Naturæ? τὰ μὲν γὰρ ὀνόματα, φύσιος νομοθετήματά ἐστι· *Nomina quippe Naturæ placita sunt*, l. de Art. III. 14. Sed an culpa potius penes eos est, qui quisque in sua Facultate negligunt accurare, quæ quis alius artis non callens nequit? Hoc ergo pro nobis respondeat, quibus præter expectationem, forte & libitum, sumus heic aut diligentiores aut molestiores.

§ 7. *Verbum*, quod præ manu, accipitur *sensu* vel Substantivo vel Adjectivo. *Isto* modo rursus duplice: Masculo femineoque. Quas significationes ut *articulo*, sic *accentu* oportet distinguere. Faciamus è vestigiis Auctorum bonorum, & mox corrigamus quæ apud nostros corrupta leguntur.

§ 8. *Substantive* ὁ θόλος duo significat. Primo, *lutum* aut *limum*. Athenæus lib. VII. cap. XIII. de Anguillis: λεπτὰ γὰρ ἔχουσι τὰ βράγχια, καὶ αὐτίκα ὑπὸ τοῦ θόλου τοὺς πόρους ἐπιπωματίζονται· *Etenim angustas habent branchias, ideoque mox à limo obturantur meatus*. Hinc est θολόω *turbo*. Hinc θολερὸν *turbidum*. Usurpat hoc Hippocrates sæpius & variis de rebus: videbimus aliquando, si vult Dominus & ego vivo. Hinc secundo, ob similitudinem haut dubie, θόλος dictus est *succus* ille turbidus & turbator aquarum, quem Polypi pariter ac Sepiæ habent in peculiari mytide ad proprios usus, fundentesque mirum eo aquas collutulant atque infuscant.

§ 9. Hinc corrige primum Hippocratis quæ sunt IV. Epid. XI. ὁλῷ ἰκέλη ἡ κάθαρσις, *tholo similis purgatio*: lego enim θόλῳ. Deinde Galeni glossas. Ὀλον· τὸ μέλαν τῆς σηπίας. Iterum: Ὀλώδεα· θολερὰ ἢ μέλανα. Iterum: Ὀλερόν· δυσῶδες ἢ μέλαν, ἀπὸ τοῦ τῶν σηπίων ὄλου. Scribe: Θόλον, θολώδεα, θολερὸν, θόλου. Tertio, Hesychium & Phavorinum in Ὀλός. An vero utrumque receptum fuit, & aliquibus inter pronunciandum more Doriensium excidit capitalis litera, *mortiferum signum* appellatum Martiali VII. Epigr. XXXVI. ac suo propterea merito exosum & *nigrum*. confer ad Casauboni com. ad Persii Sat. IV. p. 322. Isti conjecturæ favet Suidas: Ὀλός· θολός. Nihilominus ubique præscripsero theta: & cur non *nigræ* rei?

§ 10.

§ 10. Ἡ θόλος, molliore scilicet sensu *tholus* multa significat. Primo ac proprie, καμάραν *testudinem*: ex Hesychio. Servius ad IX. Æn. 408. *Tholus est testudinis umbilicus, id est, veluti scutum in medio tecto.* Ex hoc suspendi dona solita discas ibidem. Unde Papinius II. Theb. 733. *figamque superbis Arma tholis*: non solum luculenter, sed & proprie: nam notat partem superam. Secundo, στρογγυλοειδῆ οἶκον, ut Hesychius: sive περιφερὲς οἰκοδόμημα, ut Etymologus. *Ædificium rotundum*: Varro III. de Re rust. v. Tertio, τόπον ἐν ᾧ τὰ συμποτικὰ σκεύη ἀπόκειται *locum in quo compotoria vasa reponuntur*, inquit Hesychius. Hujuscemodi thecas vitreorum in multis etiam hodie nostratium domibus suspensas de pariete videas. Quarto, οἴκημα κυκλοτερὲς, εἰς ὃ τὰ καθ' ἑκάστην χρήσιμα τῶν σκευῶν ἐτίθεντο, οἷον πίνακες, κρατῆρες, ἐκπώματα: *domicilium circulare, in quo vasa, quorum erat quotidianus usus, asservabantur, uti mensæ, crateres, scyphi.* ita Varinus & Scholiastes Hom. ad Odyss. χ'. 442. Quinto, τόπον τινὰ ἐν τοῖς ἀρχείοις *locum quemdam in archivis*, ut refert Etymologici auctor. Ulpianus l. 9. § 6. ff. de Pœnis: *locus, quo in publico instrumenta deponuntur, archium forte, vel grammatophylacium.* Hujuscemodi loca hodieque è lateribus construuntur, & fastigium habent rotundum: quo nempe ab incendiis sint tutiora. E Cyrilli (quem Philoponum arbitrabatur Henr. Stephanus) Collect. vocum quæ variantes accentum variant significationem, cognoveris fuisse speciatim θόλον dictum *Locum scripturarum Athenis.* Sexto, τόπον ἐν ᾧ ἐδείπνουν οἱ πρυτάνεις *locum in quo Prytanei cœnitabant.* Pollux lib. VIII. cap. XV. ἡ θόλος, ἐν ᾗ συνεδείπνουν ἑκάστης ἡμέρας πεντήκοντα τῶν πεντακοσίων βουλῆς. *Tholus, in quo concœnabant quotidie quinquaginta ex Quingentumvirali Senatu.* In eodem quoque alimoniam suam habuisse videntur Scribæ publici, quos nunc à Secretis vocamus. Ulpianus ad Orat. Demosthenis de Fals. leg. p. m. 388. B. ἡ δὲ Θόλος, τόπος ἦν, ἔνθα ἐσιτοδοτοῦντο οἱ τοῦ δημοσίου γραμματεῖς, ἢ χειροτονηθέντες ἐκ τῆς πόλεως. *Tholus erat locus, ubi victus dabatur publicis Scribis, aut Magistratui, ex civitate.* Hunc vero locum Tholum appellatum scribit διὰ τὸ θολοειδὲς, καὶ στρογγύλον ἔχει τὸ σχῆμα *quia tholiformem*

mem & rotundam habet figuram. De ratione ergo tholi est rotunditas. Quid denique apud Martialem II. Epigr. LIX. sit *Tholus Cæsareus,* expositum est à Scaligero II. Auson. lect. XXVI. Ubi plura licet observaverit vir plane δαιμόνιος, cavere tamen non potuit, ut ne incurreret in censuram Ramiresii. *cui morbum hunc sonticum sive perpetuum* Cl. Musambertius ait ad I. Epigr. LXIX. *ut si quid cui bene dictum, id male dictum velit, & vice versa.* Mala hæc malignitas est, & detestanda doctos ingenuas artes. Hoc habebam. Cum quibus Philologiæ studiosus conferat Bernardini Baldi Lexicon Vitruvianum in THOLUS.

§ II. Adjective tandem ὁ θολὸς est *turbidus* aut *turbatus.* Cyrillus: Θολὸς, *turbidus.* Hesychius: Θολὸν, τεταραγμένον *turbatum.* Hoc etiam apud Varinum est. Quibus vero auctoribus ista vocis acceptio insolens sane nitatur, non facile dixero. Quæ si nulla est; judicent doctiores, velint ne potius sequi judicium Eustathii ad Hom. p. m. 794. l. 30. Τὸ θολὸς ἐπὶ σηπίας, πρὸς ἀντιδιαστολὴν τοῦ θόλου τοῦ ἐπὶ κτισμάτων, ὀξύνεται. καὶ οὕτω οἱ ῥηθέντες σοφοί. *Tholus in sepia, ad differentiam Tholi in structuris, acuitur. Atque ita quidem qui dicuntur Sophi.*

§ 12. Quinam hi? lubet enim hoc interjicere. Hesychius: Σοφὸς, φιλότεχνος, καὶ ἐξευρετός· *Sophus, studiosus artium, & solers.* Iterum: Σοφία, πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη· *Sophia, omnis ars atque scientia.* Artium genera antiquitus è scopo & fine distinguebant. Unde evenit, ut una eademque res aliis atque aliis artibus subjiciatur. Unde & celebrata illa apud Lucianum (in Paras. non procul init.) *artis* definitio. Τέχνη ἐστὶ σύστημα καταλήψεων ἐγγεγυμνασμένων πρὸς τι τέλος εὔχρηστον τῶν ἐν βίῳ. *Ars est systema comprehensionum exercitatarum ad finem utilem vitæ.* Secundum hanc definitionem itaque quamvis Artium determinat cujusque institutum vitæ. Hoc cum servile aliis, aliis sit liberale: hinc Artium aliæ βάναυσοι *sordidæ,* aliæ λογικαὶ καὶ σεμναὶ *liberales & ingenuo dignæ sunt.* Istæ non raro τέχναι *artes* peculiariter dicuntur. Quamvis enim dedeceant ad meliora natum, omnes tamen sunt ἐμπειρία, ὁδῷ καὶ τάξει βαδίζουσα *peritia, ratione ac ordine procedens.* Nulla certe tam vilis, quæ carere al-

terutra

terutra poteſt. Utraque eminens artifices facit & quos *magiſtros* appellare dignamur. Et quare non? cum cuique ſua ars ſit ἀκριβὴς ἐπιστήμη ὃ πράγματος *examußitata ſcientia operandi*, ut Phavorinus egregie iterum. Qui hanc in arte quamvis plebeja ſunt conſecuti, merito fiunt pluris, quam *doctorculi* iſti ſemicrudi, qui liberalem licet illiberalius ſordidiuſque profitentur, quam cerdo aliquis aut circitor. *Artes* interim excellenter vocantur, quæ ut ingenuum ſcitumq; ornant, ita ornari honeſto ac liberali exercitio deſiderant amantque. Harum aliæ παιδείας, *Diſciplinæ* nomine veniebant: aliæ, δυνάμεως ſive *Facultatis*. Παιδεία eſt ἐγκύκλιος ἢ ἰδία, *communis* aut *propria*. Ἐγκύκλιος, quæ communiter omnibus convenit, qui pro eruditis haberi, & elegantibus volunt. Sic Seneca (epiſt. LXXXVIII. quæ inſcribitur de ſtudiis liberalibus) teſtatur artes illas, quas *liberales* appellant Latini, à Græcis eſſe ἐγκυκλίους dictas. Iterum Varinus: Ἐγκύκλιος παιδεία, ἡ γραμματικὴ, ἡ ποιητικὴ, ἡ ῥητορικὴ, ἡ φιλοσοφία, ἡ μαθηματικὴ, καὶ πᾶσα τέχνη καὶ ἐπιστήμη, διὰ τὸ περιέναι ταῦτα τοὺς σοφοὺς, ὡς διά τινος κύκλου. *Communis diſciplina dicitur Grammatica, Poëtica, Rhetorica, Philoſophia, Mathematica, & omnis ars atque ſcientia, eo quod ordine per eas velut circulum ducerentur eruditi.* Nempe unam poſt aliam adibant, quotquot eruditorum choro ſe inſertum ibant, φιλότεχνοι *artium ſtudioſi* ab honeſtiſſimo ſtudio dicti. Quin & qui eas docebant, omnes ad ſe venientes per eumdem circulum ducebant. Vides ibi primo loco *Grammaticam*. cum qua imperite quidam confundunt γραμματιστικὴν ſive *ſcientiam recte legendi & ſcribendi*, pueris tradi ſolitam à pedaneis magiſtris. *neque enim ea inter artes liberales eſt*, inquit Seneca, *ſed mox præcipiendis locum parat*. Veræ Grammaticæ *ſpecies*, non membra ſunt, τεχνικὴ, ἐξηγητικὴ, κριτική. Quarum *prima* tradit rationem emendate loquendi: *altera*, enarrandi poëtas, hiſtoricos, oratores, imo ſcriptorum omne genus: *tertia*, judicandi de his ipſis. Vides ergo Grammatici nomen quam ſit auguſtum, quamque pudere neminem debeat illo audire. Viden' vero etiam, quid requiratur, ut mereare tantum nomen? Memoriam oportet vivam bibliothe-

cam

cam esse, ingenium perspicacissimum, judicium solidum atque incorruptum. Si cui ergo istas Natura dotes dedit, si labor extulit & ad plenam maturitatem perduxit, talem quis neget maximo suo merito σοφὸν *sapientem* dici? Non intra verba hæc sapientia est, ne nomine hoc indignam existimes. De verbis judicare nequit, quisquis res nescit. Quarum ignorantia cum indies subrepat magis, quis stantem præ foribus barbariem arceri posse putet? nisi existant in omni Facultate sapientes Grammatici, qui è suis singuli fontibus Rerum veritates eruant, Verbisque propriis asserant, & Phrasibus illustrent dubitationi ac contentioni non obnoxiis. Quo utinam nostris quoque meditationibus aliquid conferamus! Huc enim imus: imo nunc redimus.

§ 13. Alterum rei, qua de agere instituimus, & familiarius hodie *nomen* est μέλαν. Hoc primum apud Dioscoridem reperimus lib. II. cap. XXIII. Neque improbabile est id accepisse à vulgo. non solum quia ipse fatetur in præf. multa se *ἐξ ἀνακρίσεως τῶν παρ' ἑκάστοις ἐπιχωρίων percontando, ubi singula essent vernacula,* cognovisse: sed vel inprimis, quia vocum Græcanicarum non satis fuit gnarus. ita enim de eo testatur Galenus XI. Fac. simpl. ubi de pinguedine. Et videtur ipse id haut obscure fateri, cum rogat lectorem *μὴ τὴν ἐν λόγοις δύναμιν σκοπεῖν, ἀλλὰ τὴν ἐν τοῖς πράγμασι μετ' ἐμπειρίας ἐπιμέλειαν spectare non in verbis præstantiam, sed potius adhibitam rebus cum peritia curam.* Accedit, quod militiam sequenti incommodum esset in impedimentis habere libros, saltem ad studium suum non adeo facientes. Quidquid sit, paret è Galeni glossis adeo antiquatam illo seculo fuisse τῆς θολῆς vocem, ut exegesis egeret. Et hinc natam illam fluctuationem existimo, quam tollere sum conatus. Quando enim vera rerum vocabula & convenientia sibi amittimus, non possumus non in ambiguitates incidere. Quas distinguere tametsi parva res videatur, & tantum non supervacua properantibus, *ἐν δὲ τῇ χρείᾳ τῶν πραγμάτων ἱκανῶς ἀξιόλογον ὑπάρχει ad rerum tamen usum valde est operæpretium,* inquit Galenus I. Temp. VII.

§ 14.

§ 14. Est & apud Hippocratem τ͂ μέλανος mentio: non illo tamen vel genere vel usu. Simpliciter enim cum ponitur & genere masculino, *veratrum nigrum* significat. Habes I. Vict. acut. I. II. ἄγει δὲ μέλας μὲν, κάλλιον καὶ χρησιμώτερος πεπλίου. *Purgat veratrum nigrum melius atque utilius peplio.* Adire si locum libet, videsis annon hinc desumtus sit aph. XVIII. lib IV.

§ 15. Satis verborum de *verbis* Græcis. Imo non satis, interpellat nescio quis Hippocraticæ lectionis studiosus. Quare, non? inquam ego. Quia negasti jam modo, τὸ μέλαν, hoc *genere*, apud Hippocratem reperiri. Sic est: & pernegabo, si necesse. sed addidi, *usu* simili. Neque enim ignoro, τὰ μέλανα III. Vict. acut. 38. ac alias sæpe numero plurali, significatione autem singulari, poni pro *atra bile*, pro χολὴ μέλαινα quæ dicitur IV. Aph. XXII. & seq. Obiter enim tiro notet, familiaria esse Præceptori adjectiva & pluralia neutra abstractorum singularium loco. Sic τὰ μελαγχολικὰ pro μελαγχολία morbo III. Aph. XXII. & id genus cum ibi, tum passim alibi. Sed locus, quod equidem scio, non est, ubi τὸ μέλαν significet *atramentum*, aut quid simile.

§ 16. Atqui Galenus in Exegesi vocum Hippocraticarum, μέλαν τὸ κύπριον exponit τὴν κυπρίαν σποδόν, *Cyprium spodium.* Et Foesii, viri oppido docti, ad hæc annotatio est in Oecon. *Quibus verbis subnotari mihi haut dubie videtur locus* I. *Muliebr.* LXIII. *ubi tamen vitiose* μελάνθιον τὸ κύπριον *pro* μέλαν *in publicatis codicibus legitur. Quod etiam animadvertit Cornarius, qui atramentum & spodium Cyprium vertit. Ejus autem illic ad pessum usus est, ut medicamenti desiccantis, & sine acrimonia, aut morsu adstringentis.* Istum ne locum subnotaverit Galenus, neque affirmare possim, neque negare velim. Hoc scio, nihil eorum, quæ Foesius adfert, non esse alienum à mente Hippocratis. Quod ne dixisse videar cum injuria viri, tantum de Præceptore meriti, quantum nemo præterea; operæ erit repræsentare locum, & paulo quidem altius repetitum è codice Aldino, utpote è membranis fidelius expresso.

§ 17. Κλυζέτω δὲ τὰς ὑστέρας, τῷ οἴνῳ, καὶ τῷ ναρκισσίνῳ ἐλαίῳ,

τῇ ὑστεραίῃ. ἢν δὲ μὴ ᾖ ναρκίσσινον, οἴνῳ μόνῳ. ταῦτα ὅκως σοι πρὸ τῶν ἐπιμηνίων ἡμέρῃ μιῇ πρόσθεν ποιήσηται. ἐπὴν δὲ τὰ ἐπιμήνια γένηται, τὰς μὲν ἐν ἀρχῇ ἡμέρας, τρίβουσαν μελάνθιον τὸ κύπριον, καὶ ἅλος χόνδρον ἐπιχέασα εἰρίῳ ἀναφορύξαι καὶ τὸ ἐν τῷ σώματι ἐχέτω ἐπ' ὀλίγον. καὶ νῆστις οἶνον ἄκρητον εὐώδεα ἐπιρροφεέτω. ἐπὴν δὲ παύσηται τὰ ἐπιμήνια τὴν ἡμέρην τὸ ξὺν τῇ γλείχονι προστιθεὶς, καὶ πρὸς τὸν ἄνδρα ἴτω.

§ 18. Quæ si quis, prout jacent, transferre in Latinum conetur, necessario vibia varam sequetur. (quo de Martinium & Baldum adi in Lex. Philolog. & Vitruv.) Integre ut reddamus, faciamus primum integra. Leves mendæ sunt, τρίβουσαν pro τρίβουσα: & γλείχονι pro γλήχονι. Hanc Cornarius emendavit dudum: illam Foesius ex mss. Servini. Τὰς an τρεῖς ἡμέρας cum Calvo legas, non interest. Interest στόματι an σώματι. Illud sequitur Fabius: hoc, Cordæus, & merito. Pessus enim submitti in corpus debet, non subsistere ad ostium naturæ. *In corpore habeat*, inquit: significanter & pudenter. Sic nos hodieque loquimur de mittendis in sinum pudoris. Pro ἐπ' ὀλίγον quod ἐπόμενον legant Vaticana, nihil est. Et ista quidem momenti sunt levioris.

§ 19. Longe gravissimi videtur (cujus causa tantum à proposito exorbitamus,) μελάνθιον τὸ κύπριον. Foesius in Notis, num. 175. *Cornarius μέλαν τὸ κύπριον legisse videtur, & Galeni expositionem in Exegesi adhibuisse, ut scripsimus in Oeconomia. μελάνθιον tamen legunt quotquot videre licuit exemplaria, etsi alias Melanthium Cyprium ab Hippocrate usurpari non memini.* Hoc quidem verissimum est: & nemo Melanthium à solo natali commendat. Plinius lib. xx. cap. XVII. ab odore & colore: *optimum quod excitatissimi odoris, & quam nigerrimum.* unde *nigellam* recentiores dixerunt. Tale Prosp. Alpinus de Plant. exot. cap. LXXIII. nasci mirabile in Creta testatur: & aliud Bauhinus IV. Theat. Bot. x. Syriaci meminit Hist. gener. plant. lib. VII. cap. XI. Cyprii, quod sciam, nemo. Quo ipso iterum cadit Cordæi conatus, reddentis *nigellam Cypriam.*

§ 20. Verum quid opus tam solicite inquisito, quam *speciem*

ciem uſurpaverit? Conſtat *melanthio* uſum, & ad diverſos uſus, & vario modo. Lib. de Steril. t. XIX. ad conceptum jubet ἄκρον μελανθίου, γυναικὶ διδόναι ἐν οἴνῳ μέλανι στρυφνῷ *ſummitates nigellæ mulieri dare ex vino nigro acerbo.* Ad ſtrangulationem cordis ab utero peſſum ex melanthio & melle præſcribit II. de Morb. mul. LXXX. Ad bilem ab utero purgandam ex vino dat, & ſubdit in peſſo, I. de Morb. mul. XCVIII. Eodem uteros ulceratos colluit l. de Nat. mul. XXIX. Sed longum foret omnia huc adducere loca, & inutile.

§ 21. Fallitur præterea Foeſius, cum adſtrictionis cauſa ſubjici opinatur. Dioſcorides lib. III. cap. CXIII. πινόμενον δὲ πλείους ἡμέρας, ἔμμηνα καὶ οὖρα καὶ γάλα ἄγει· *multis diebus potum, menſtrua & urinas & lac ciet.* καὶ ἕλμινθας *& vermes*, addit ex antiquo codice Andr. Lacuna. confer Alpinum de Plant. Æg. c. XLII. Menſtruis ducendis præſcribitur I. Muliebr. c. etiam loco qui præ manu eſt. de quibus non dubitabis, ſi moleſtum non eſt Maur. Cordæi (com. IV. ſent. VII. & com. VII. ſent. I.) commentarium ſane egregium conſulere. Eodem textu multa in hunc uſum commendat: inter alia κύπερον ſeu κύπειρον (nam utroque modo legitur) *Cyperum*. quem & Dioſcorides lib. I. cap. III. ἔμμηνα ἄγειν *menſes provocare* ſcribit: etiam Galenus VII. Fac. ſimpl. qui præterea ei tribuit facultatem calefaciendi & exſiccandi abſque acrimonia, ac modice adſtringendi. Quod addo, ut ſi quis omnino opus illis facultatibus putet, non deſideret in Cypero.

§ 22. Unde jam non dubito ſcripſiſſe Præceptorem, μελάνθιον καὶ κύπερον. Quei dubitem vero, qui habeo ipſum Hippocratem, imo diſſentientes ipſos mihi conſentientes? Lib. II. Muliebr. t. XC. ad uteri dolorem cum ſtranguria in clyſmo præſcribit μελανθίου τοῦ κυπείρου ἴσον. Reddit Cornarius, *melanthii & cyperi tantumdem.* Subnotat Foeſius num. 371. ad verba propoſita: *Sic quidem legunt exemplaria omnia: ſed* μελανθίου, κυπέρου *lego, ex ſuperiore medicamento & prius adductis locis, quod hic apertius deſcribitur.* Ut jam non dicam Servini codicem pro κυπείρου legiſſe πείρου. manifeſto indicio

corruptæ ſcriptionis & veræ lectionis, quam ſequutus eſt Cornarius.

§ 23. An ergo librarii primum ſupinitas ſcripſit aut *μελάνιον*, aut *μέλανθον*? Illud certe Gloſſarium agnoſcit, *Atramentum*, *μελάνιον* interpretans. Quod ad hoc, in promtu erat imperito ſuſpicari, τὸ μέλανθον dici ut χάλκανθον (quo de vide Salmaſii τοῦ πάνυ Exerc. Plin. p. 1158. D. ac porro) & in illius gratiam καὶ κύπρον facere τὸ κύπριον : ſciens nempe laudari quod è Cypro atramentum. Plinius lib. XXXIV. cap. XII. *Probant maxime Cyprium in medicinæ uſu.* Sed hæccine non vidiſſe Galenum? imo ignoraſſe *Spodii Cyprii* facultates ex Dioſcoride, lib. V. cap. LXXXV. Verum hujus quidem contrarium liquet IX. Simpl p. 70. H. Unde vel illum Hippocratis locum non habuit præ oculis: aut, ſi habuit, ceſpitavit.

§ 24. Erit haut dubie, qui iſta legens dicat: Bone vir, potuiſſes hæc tribus verbis. Potui. neque optarim certe tanto mihi ſemper labore conſtare unius verbi criſin. Sed adeo paucis me ſi abſolviſſem, annon rationibus non additis ſine ratione viderer repudiaſſe tantorum Virorum auctoritatem? Neque vero fugere me poteſt, quam temere multi hodie loquantur de iis, qui non dicam ſeſe ſtudent ſupra vulgus efferre, ſed errores vulgi proferre & ceu ſcopulos ad vitandum proponere. Hoc ſi uſpiam licet, nobis neceſſarium eſt, medicinam profitentibus. Tandem ergo pro Græcis reddamus Latina, & materiam noſtram proſequamur.

§ 25. *Eluito vero uterum, vino & narciſſino oleo, poſtridie. Quod ſi non adſit narciſſinum, vino ſolo. Hæc tibi facienda ſunt uno die ante menſtruorum tempus. Dehinc ſi menſtrua appareant, primis quidem diebus pulveret melanthium ac cyperum, & ſalis micam adjiciat, lanaque exceptum hoc in corpore habeat aliquantiſper; atque jejuna vinum merum odoratum ſuperbibat. Deinde, ubi ceſſarint menſtrua, per diem unum quod cum pulegio* paratur peſſarium *ſubjiciat, atque ad virum eat.*

§ 26. Quod igitur Græci μέλαν τῆς σηπίας, *atramentum Sepiæ* dicebant Latini: uti è locis ſuo loco adducendis è Tullio Plinio-

nioque liquebit. Absque *additione* quidem neutri umquam efferebant. scilicet, ut ne confunderent cum eo quod scribendis libris parabatur. Novissimum caput Dioscoridis est περὶ μέλανος. Cicero ad Q. fratr. lib. II. 16. *Calamo & atramento temperato, charta etiam dentata res agetur.* Ab isthoc usu γραφικὸν Galeno IV. κατ' τόπ. ult. qua de Glabris: *scriptorium* Celso lib. VIII. cap. IV: *librarium* Vitruvio dicitur lib. VII. cap. X. Hodie *hoc* nomine venit quod typographiæ servit. Sed quodnam *temperatum* est? Dilutum aqua & sic accommodatum usui. Hoc VI. Anthol. XXVI. 3. γραφικὸν ῥέεθρον *scriptorius fluor*: & I. ejusd. XVIII. μέλαν ποτὸν *atramentum liquidum* dicitur. Veteres quippe solidum faciebant, & formatum in pastillos. Quod, cum uti vellent, temperabant aqua. *Veteris* parandi modum habes apud Dioscoridem l. c. *Liquidi* vero & melioris notæ apud Cardanum XIII. de Rer. var. LXIV. *Atramentale* vel *atramentarium*, in quo atramentum hoc reponebatur ad intingendum calamum, ἐμβάφιον Græci, Glossæ μελανδοχεῖον appellant. Hoc vero me Salmasius docuit in Exerc. Plin. p. 374. E. Quibus iterum præmissis, deinceps ad rem nostram veniamus propius, &

§ 27. Quid rei sit *atramentum* Sepiæ, inquiramus. Plinius, *pro sanguine esse sepiis* dicit lib. IX cap. XXIX. Sed nulli Secundum esse in oscitando secundum, toties notatum est à viris eruditis. Heic novum exemplum, nec castigatum à quoquam habes. Intelligemus enim ex Aristotele *geminam* habere Sepias *mytidem*: unam, quæ *cordis* loco sit & contineat ὑγρὸν ἀνάλογον τῷ αἵματι *humorem analogum sanguini*: alteram, *receptaculum atramenti*. Hoc si Rondeletius scivisset, pepercisset haud dubie labori, quem sumsit in docendo, *atramentum non contineri in mytide*. Philosophus habet pro *excremento*. Nicander in Alexiph. v. 473. vocat χολήν. quod Scholiastes exponit per τὸ μέλαν. Ælianus I. de Anim. XXXIV. ἀπόσφαγμα. Phile de Propriet. anim. c. LXXXIII. ἀπόσφαγμα. Hoc esse Hipponactis in Iambis (de quo Suidas) testis Athenæus. qui & interpretes ait exponere τὸ σηπίας μέλαν *sepiæ atramentum*. Eidem etiam Eustathius

tribuit in Parecb. ad Hom. Iliad. ψ'. p. m. 1286. l. 5. Galenus in Exeg. ὑπόσφαγμα· ὅλου τοῦ μέλανος τῆς σηπίας τὸ οἷον ὑπότρυγον. Lege: θόλου ἢ τοῦ μέλ. & expone: *Hypoſpagma: tholi ſive atramenti Sepiæ velut ſedimen.* conſtat enim poſterius eſſe gloſſema prioris. Sic Heſychius: Ἀπόσφαγμα· παράθημα τρυγῶδες· *Apoſphagma: ſedimen feculentum.*

§ 28. Atramenti *generationem* docet Philoſophus IV. Part. V. γίνεται δὲ ὁ θόλος, καθάπερ τοῖς ὄρνισιν ὑπόστημα τὸ λευκὸν ἐπὶ τοῦ περιττώματος γεῶδες, οὕτω καὶ τούτοις ὁ θόλος, διὰ τὸ μηδὲ ταῦτα ἔχειν τὴν κύστιν. ἐκκρίνεται γὰρ τὸ γεωδέστατον εἰς αὐτόν. καὶ τῇ σηπίᾳ πλεῖστον, διὰ τὸ πλεῖστον ἔχειν γεῶδες. σημεῖον δὲ τὸ σήπιον, τοιοῦτον ὄν. Si uſpiam Philoſophus interprete eget, certe heic, ſive verba ſpectes, ſive rem. Pro illis Gaza quæ dedit, nemo intelligat Græce non intelligens. Caſaubonus an mentem auctoris ſit aſſequutus, judicent doctiores. Mihi verba prementi hæc ſe obtulerunt. *Fit autem tholus, ut avibus ſedimentum album in excremento terrenum, ſic & his tholus, quia nec iſta habent veſicam. Excernitur enim quod maxime terrenum in illum: & ſepiæ plurimum eſt, quia plurimum habet terreni. Signum eſt ſepium, quod tale eſt.*

§ 29. Quorum ſenſus cum longe difficilimus ſit, ſiquidem dilucide ſatis à me expoſitus non videatur, non poſco veniam primum experiunti, ſed paro palmam meliora docenti. Aliorum ego errores non tanta poſſum lenitate corrigere, quanta meos ſeveritate corrigi velim. Severitate inquam, non feritate. Quam enim humanum eſt, erranti comiter monſtrare viam: tam eſt inhumanum, errorem ut exprobres, convitiis veritatem extorquere; maxime à parato ingenue non tantum (quod Seneca vult IV. de Benef. 38.) fateri: *Aliud putavi: deceptus ſum:* verum etiam gratias referre accendenti lumen cordi ad evadendum è tenebris ignorantiæ. Quam enim non eſt turpe, cum re mutare conſilium: tam eſt honeſtum profiteri, per quos profeceris. Hæc ex animo præfatus venio ad rem.

§ 30. Quoniam igitur *tholum* comparat *avium ſedimento albo terreno* quod *in excremento* cernitur: paret, ante omnia ſciendum eſſe, *quid ſit* illud, cui Molluſcorum tholus in generationis

nis modo assimilatur. Hoc vero non videor aliunde rectius ostendere posse, quam ex Harveji de Gen. anim. libro inæstimabili. Scribit diligentissimus Naturæ indagator exerc. 10. *excrementum quoddam liquidum, album, & lucidum, ex avium renibus cum urina per ureteres in communem cavitatem seu cloacam delabi, fecesque alvi ibidem cooperire, atque una prodire foras. Esse vero crassiorem avium urinæ partem, quam in nostra sedimentum sive hypostasin nominamus.* Addit exerc. 6. fin. *Aves majorem hujus copiam obtinere: eamque à serosa urinæ parte distingui colore albo sive argenteo: & non modo in cloaca reperiri (ubi abundat) alvique feces circumlinere, sed etiam in toto ureterum ductu; qui à renum tunicis, hac ipsa albedine discernuntur.* Denique subdit ibidem: *Majorem quoque hujus, quam serosæ & tenuioris partis, copiam esse: & esse consistentiæ, inter crassam urinam & stercoraceum excrementum, mediæ; adeo ut, ureterem pertransiens, lac coagulatum sive leviter densatum referat; forasque ejectum, cito facileque in crustam friabilem concrescat.* Cujus rei experimentum quod narrat exerc. 10. de insula Scotica Basse, & jucundum est & prorsus fide dignum apud nostratium quotquot Eijerlandiam viderunt, Texellæ proximam insulam, cuniculis partim, partim avibus habitatam ac nominatam ab ovis, quæ secure ab omni volucrium genere ponuntur ibi & incubantur.

§ 31. *Gypsea* hæc avium *creta* ejusdem materiæ est cum Tophis chiragricorum. Est autem Pituitæ, quæ ex necessitate materiæ in omnium fit ventriculis, pars subtilior, terrestrior, & salsior. Quæ cum cremore chyli subiens ad cor eo usque calore hujus acri excoquitur, ut fiat apta gypsescere, seu evadere in substantiam calci cognatam, ut vocat Plinius lib. XXXVI. cap. XXIV. Quemadmodum vero fiat, quod fieri apta est, non hic dicendi locus est. Venabimur aliquando occasionem explicandi eam rem ex professo. Meretur enim vel propterea sciri, ut desinamus consilium à nobis flagitantibus occinere è I. de Ponto IV. 255. *Tollere nodosam nescit medicina podagram.*

§ 32. Quo igitur modo avium hoc ὑπόστημα λευκὸν *sedimentum album*: eodem & *tholus* fit, seu Sepiarum sedimentum atrum,

atrum. Sed quæ *materia* ejus eſt, vel *efficiens* cauſa? *Hanc* enim quod attinet, cum ſint exſangues, & ob id frigidiores: nemo in Sepiis eam facile vim caloris agnoverit, qui exurere hoc excrementum in atramentum queat. Cujus in *materia* ſeu alimentis an ſita ratio ſit, non itidem affirmare poſſum. Ariſtoteles VIII. Hiſt. II. 24. τὰ δὲ μαλάκια πάντα σαρκοφάγα ἐστί· *Molluſca autem omnia carnivora ſunt.* An ergo ſubmerſorum cadavera ſequuntur & depaſcuntur? Hoc unde ſciri poteſt? An ineſcantur animalium carnibus? Hoc argumento uſus eſt Philoſophus ibidem t. 34. ad contrarium de Mugile & Capitone probandum. Etiam ſi vero illud verum ſit, nondum conſtat ratio, quare carnium excrementa ſint nigra in Sepiis. Nam in Congris, & channis, & thynnis, aliiſque (t. 28. enumeratis) ſola carne veſcentibus non idem obſervatur. An præterea cœno gaudent Sepiæ. Parere inter algas juxta terram, notatum V. Hiſt. XVIII. 196. Imo προσγειός ἐστι ὁ βίος αὐτῶν *littoralis eſt vita earum,* IV. Part. V. Unde & in noſtra littora ſæpe ejiciuntur à tempeſtate. Si neque in cœno eſſe putes cauſæ ſatis atrando in tantum excremento: noviſſimum mihi confugium erit ad Naturam. quæ uti accepit hoc atramentum voluntate Jubentis ſic fieri; ita continuat factum poteſtate ſibi facta à Domino ſuo. Ultra quam rationem qui quæritat aliam, næ ille cum ratione tollere ſcientiam videtur! Merito enim Sapientes priſci *terminum quemdam conſtituendum decreverunt, ultra quem rationibus progredi non poſſent: cum multa in Naturæ penetralibus occulta ſint plena energia, quorum cauſas indagare nec poteſt, nec capit humanæ conjectura mentis. Naturæ enim obſcuritate & abdita majeſtate latent, potiuſque hæc admirari, quam ſciri voluit.*

§ 33. Atrum hoc ſedimentum vero *excrementum* eſſe probat argumentis duobus. *Vno*, quod Sepiæ perinde ac Aves non *habeant veſicam,* urinariam nempe. Cauſam dicit Philoſophus IV. Part. I. κύστιν δ' οὔτε οἱ ἰχθύες ἔχουσιν. τρέπεται γὰρ εἰς τὰς φολίδας τὸ ὑγρόν. ἐπιλευκαίνεται δὲ τὸ περίττωμα πᾶσι καὶ τούτοις, καθάπερ τοῖς ὄρνισιν. *Veſicam vero neque piſces habent. Abit enim humor in ſquamas. Albicat vero excrementum omnibus etiam*

his,

his, ſicut avibus. Sepiis cum nullæ ſquamæ ſint, veroſimile eſt *humorem*, urinis analogum, in ſepium converti. *Altero*, quia *quod maxime terrenum excernitur in illum* locum ſcilicet, in quem colligi Natura voluit, & è quo & unde κτ̀ τ̀ καλέμενον αὐλὸν *per fiſtulam, quam vocant*, emitti. Suidas: αὐλὸς, ἐπιμήκης φυσητήρ· *oblonga ad efflandum fiſtula.* Hinc pro *camino* uſurpat Philippus VI. Epigr. 170. Vide ad Cœlium Rhodiginum XII. Lect. antiq. V. & Caſauboni in Athenæum Animadv. lib. VII. cap. XIX.

§ 34. Quis autem *locus* iſte eſt, in quem Sepiæ ſuum excrementum deponunt? Philoſophus IV. Part. V. ἔχει τ̀ καλέμενον θόλον ἐν χιτῶνι ὑμενώδει, τὴν ἔξοδον ἔχοντι καὶ τὸ πέρας, ἧπερ ἀφιᾶσι τὸ περίττωμα τ̃ κοιλίας. *Habent tholum dictum in tunica membranacea, exitum habenti & finem, qua emittunt excrementum alvi.* Illi tunicæ proprium nomen erat μύτις. Id jam è IV. Hiſt. II. 32. audivimus ſupra § 5. *Nullum*, inquiebat, *molluſcorum habet inteſtinum*, ἀλλ' ἣν καλοῦσι μύτιν, καὶ ἐπὶ ταύτῃ θόλον, *ſed mytidem, quam vocant, & in ea atramentum.* Scaliger τὴν μύτιν *fiſcum* recte reddi putat: quia ſit perſimilis κύστει *veſicæ*, eique comparet Athenæus VII. Deipnoſ. XXI. ἐν δὲ τῇ μύτιδι ὁ θολός ἐστιν. αὕτη δὲ κεῖται παρ' αὐτὸ τὸ στόμα, κύστεως τρόπον ἐπέχουσα. *In mytide tholus eſt. Hæc vero jacet prope ipſum os, veſicæ figuram habens.* Quin κύστιν diſerte vocat Plutarchus de Solert. anim. p. m. 978. A. τὴν γὰρ καλουμένην κύστιν παρὰ τ̀ τράχηλον ἔχουσα πλήρη ζοφερᾶς ὑγρότητος, ἣν θολὸν καλοῦσιν· *etenim veſicam, ut vocant, prope collum habens plenam atri humoris, quem tholum vocant.* Vix dubitem pro κύστιν ſcripſiſſe μύτιν. Nam qui contentum ſcivit θόλον, idem continens μύτιν vocari non potuit non ſcire. Interim ſicuti poſterioribus θόλος dicta fuit χολή, ceu vidimus 27. hujus: ita μύτις & κύστις facile permutari potuere.

§ 35. Pro μύτις etiam μυτ̃ις legitur in gloſſis Heſychianis, & exponitur non de *atramentario* (quid ni ſic enim veſiculam tholi liceat appellare?) ſed *atramento* ipſo. Μυτ̃ις, τὸ μέλαν τ̃ σηπίας, ὅπερ ἐν τῷ στόματι ἔχουσα ἐκκρίνει. Iſta, niſi fallor, tranſumta ſunt ex Galeni Exeg. μύτις καλεῖται μὲν οὕτως καὶ τὸ ἐν τῷ σηπίας στόματι μέλαν, ἀλλὰ καὶ ἰχθύς τις ὑπὸ τ̃ Ἱπποκράτους δηλοῦ-

ται. Utrobique legendum σώματι pro στόματι. Neque enim in ore atramentum gerit. Satis hoc ab illo abest. Neque situm ad ostium est, per quod excernitur. Interest enim αὐλὸς *fistula* inter locum quo exit, & loculum quo continetur.

§ 36. Sed quis ille *piscis*, qui μύτις dicatur Hippocrati? Ego ne quidem scio ubi nominetur. Foesius etiam, licet ista ex Galeno & Hesychio referat in Oeconomia, locum tamen non indicavit. Apud Hesychium est: Μύτης, ἰχθὺς θήλεια, ἥτις ἀνδρὸς ἄῤῥενος οὐ νέμεται· *Mytes, piscis femina, quæ sine mare non degit.* Hoc Philosophus v. Hist. xii. 87. diserte Sepiis tribuit. βαδίζουσι δὲ κατὰ ζυγά, inquit: *degunt autem conjugatim.* An ergo sepiæ feminæ nomen *mytidi* fuit? Apud Hippocratem in ii. de Diæt. xi. 170. φυκὶς piscis nominatur. Pro quo an μύτις subrepserit, non ausim profiteri. In eo sexus discrimen notat Aristoteles vi. Hist. xiii. 145. διαφέρει δὲ ὁ ἄῤῥην φύκης τῆς θηλείας· *Differt fuca mas à femina.* Casaubonus ad illud Athenæi lib. viii. cap. xiv. καὶ τῶν πετραίων ὁ φυκὴν καὶ ἡ φυκὶς *& è saxatilibus Phycen & Phycis*, subnotat: *Ætate magnitudineque differre tantum quidam volunt: alii sexu.* Sed ego hinc: tu ad Aldrouandum i. de Piscib. viii. si quantæ sint de Phycide lites cupis cognoscere.

§ 37. Cæterum quæ in his duobus paragraphis dixi, fortassis ex uno Philosophi intelliges melius. qui est iv. Hist. ii. 35. ἡ μὲν οὖν μύτις κεῖται ὑπὸ τὸ στόμα, καὶ διὰ ταύτης τείνει ὁ στόμαχος· ᾗ δὲ εἰς τὸ ἔντερον ἀνατείνει κάτωθεν ὁ θολὸς, καὶ τῷ αὐτῷ ὑμένι ἔχει περιεχόμενον τὸν πόρον τῷ ἐντέρῳ, καὶ ἀφίησι κατὰ ταὐτὸν, τόν τε θολὸν καὶ τὸ περίττωμα. *Igitur mytis sita est sub ore: per hanc transmittit gula: qua vero ad intestinum pergit deorsum, tholus continetur: atque eâdem membranâ habet obvolutum ipsum meatum cum intestino: & emittit per eumdem tam atramentum quam excrementum.* Ὁ πόρος idem heic, qui αὐλὸς supra. Male ergo Theodorus *foramen* vertit. Aliud est τρῆμα, aliud πόρος. Licet ignorare medici videantur, cum Cutis *foramina* passim *poros* vocent. *Foramen* proprie est locus apertus forando. Forant cutim igniculi, quos Natura extrudit, ut ne suffocetur ignis vitalis. *Porus* fora-

foramini addit etiam prolixitatem. Qui propterea dictus est *αὐλὸς*, ut teretis ſpatii tractum intelligas.

§ 38. Noli vero cum iſta Mytide confundere *membranam*, quam Cordis loco habere Sepias & *mytidem* quoque appellatam ſcribit Philoſophus IV. Part. V. & nos innuimus non ita pridem. Locum poſtea dabimus integrum, ut ne cogamur repetere.

§ 39. Pergit & dicit, *ſepiæ plurimum eſſe*: habita ſcilicet comparatione cum Polypis & Loliis ac Loliginibus. Tot enim mollucorum genera ſunt. Galenus III. Fac. alim. 35. Μαλάκια καλεῖται τὰ μήτε λεπίδας ἔχοντα, μήτε τραχὺ, μήτε ὀστρακῶδες τὸ δέρμα, μαλακὸν δ' οὕτως ὡς ἀνθρώποις. ἔστι δὲ ταῦτα, πολύποδές τε καὶ σηπίαι, καὶ τευθίδες, ὅσα τ' ἄλλα τούτοις ἔοικεν. *Molluca vocantur, quæ neque ſquamas habent neque aſperam aut teſtaceam cutim, ſed mollem velut homines. Sunt autem hujus generis Polypi & Sepiæ, ac Loligines, & quæ præterea ſunt his ſimilia.* Sed quare τῶν τευθῶν *loliorum* non meminit? An hos non novit? an vero non veniebant in cibum? Utrumque fortaſſis dici poſſit duas ob cauſas, dictas Philoſopho IV. Hiſt. I. 19. 22. Una eſt: ἔστι δὲ τὸ γένος ὀλίγον τῶν τευθῶν· *Loliorum genus infrequentius eſt.* Hujus cauſa, & prioris altera: ἔστι δὲ πελάγιον, ὥσπερ καὶ ἡ τευθίς· *altum mare colit, ut loligo.* Verum ego comprehendiſſe ultimis verbis puto. Non multum enim differre Lolium à Loligine diſcas ex eodem Ariſtotelis loco t. 20.

§ 40. Qua de cauſa vero *tanto plus* Atramenti habet Sepia, quam quodvis aliud Molluſcorum? Adfert Philoſophus duas: unam in textu præſenti, à Materia petitam: alteram, à Fine, in alio. Prima eſt: *quia plurimum habet terreni.* Non repeto, Efficientis virtute habeat, an ex Materiæ neceſſitate: habet. Habere autem argumento ſunt *Tholus* & *Sepium.* Quorum *ille* terreni, quod habet Sepia, feculentiſſimum: *hoc,* puriſſimum eſt. De *tholo* pergemus dicere, poſtquam de Sepio pauca ſubtexuerimus.

§ 41. Σήπιον priſci quod vocabant, id Græci poſteriores σηπίας ὄστρακον. Athenæus lib. VII. cap. XVI. ἔχει δὲ καὶ τὸ λεγό-

μένον ὄςρακον *habet vero etiam quod ostracium* (servat Plinius l. XXXII. c. X.) *dicitur*: oblivione proculdubio nominis vetusti & proprii. Novum quippe *generale* esse didiceris è Galeni XI. Fac. simpl. 28. ἱκανῶς τὸ σηπίας ὄςρακον χαῦνόν ἐςιν, ὐχ ὥσπερ τὰ τῶν ὀςρείων λιθώδη. Reddit Gaudanus: *Sepiarum testa admodum laxa est, non ut ostreorum lapidosa.* Miror non observasse discrimen inter ὄςρια & ὄςρεα, genus & speciem. Galenus ante lineas non multas περὶ ὀςρείων. Ὄςρια καλοῦσιν ἔνιοι πάντα τὰ ὀςρακόδερμα πρὸς Ἀριςοτέλους ὀνομασθέντα. τὸ δ᾽ ὄςρεον λεγόμενον εἶδος ἕν τι τῶν ὀςρείων. *Ostria vocant quidam omnia ostracoderma ab Aristotele nominata. Quod vero ostreum dicitur, species quædam una est ostriorum.* Hujus discriminis manifestum vestigium reperies apud Athenæum lib. III. cap. XIII. αἱ μὲν ὑγρότητες, ἐν αἷς ἂν ἑψηθῇ τι τῶν ὀςρείων, ταρακτικαὶ, καὶ ὑπακτικαὶ τῆς κοιλίας εἰσίν· *Humores, in quibus quid ostriorum est coctum, turbant & solvunt alvum.* Servavi ubique Græca, sequutus exempla eorum, qui ne in materna quidem lingua vel potuerunt vel voluerunt omnia facere Latina. Cujusmodi tamen si cupias, dabo pro ὄςρια *testacea*: namque constat hoc nomine vocari quicumque piscium *cortice, aut silicum duritia, aut crustis integuntur*, uti Plinius discriminat lib. IX. cap. XII. Interpretationis nostræ rationem ex eodem cognoveris & eodem libro, cap. XXVIII. *Piscium* sunt *tria genera: in primis quæ mollia appellantur: deinde contecta crustis tenuibus: postremo testis conclusa duris.* Sunt ista ex IV. Hist. de Anim. I. transumta. quousque? patefaciet collatio. Recte autem *testis duris*: est enim ὄςριον aut ὄςρεον, ab ossis firmitate, ὀςοῦν στερεόν. Sic *crustæ* durities à glacie, κρύος. Τὸ ὀςρακόδερμα si Græce ambias, *testicoria* dabit Scaliger ad I. Hist. II. II. Testis vero cum duritia competat, quei ὄςρακον χαῦνον reddi *testa laxa* potest? *Laxum* proprie quod molle, vacuum, non distentum, nec plenum. Videtur enim Græcæ originis esse. Glossarium: λαγαρὸς *laxus.* Phavorinus: λαγαρὸν, τὸ μὴ ναςὸν, ὑπόκενον. *Laxum, non solidum, subvacuum.* Si talis *testa* sepiæ, male ὄςρακον: sin hoc nomine recte dicitur, τὸ χαῦνον heic non erit *laxum*. Nec est. Exposuerim per κραῦρον sive ἄθραυ-

στον *friabile.* quale certe eſt, & eſſe mox è Philoſopho audiemus. Gabr. Humelbergius in com. ad Serenum cap. XI. *Sepias* ait *duabus conſtare partibus. Vna, quæ duriore teſta claudatur: & altera quæ hanc foris claudit teſta.* Fuerit itaque generis teſtacei. Cum iſta legerem, dicebam mecum, quid eſt ſepia in littore, ſi non eſt interpres in re ignota?

§ 42. Plinius lib. XXXII. cap. VII. *ſepiæ corticem* vocat, & *ſepiarum oſſa.* Sed *cortex* cum ſit corium tegens (*corium* vero, quo caro tegitur, quodque deglubi à carne poteſt; ut certe cortex poteſt à carne teſtudinis, cujus tegumentum ſic vocat lib. IX. cap. XII.) *ſepium* contra tegatur, non tegat: non video appellationis rationem. Videor autem alterius videre. Arbitror enim *os ſepiæ* dici, non quia os, ſed oſſis vicem eſt. Ariſtoteles IV. Hiſt. I. 37. Τῇ μὲν οὖν σηπίᾳ καὶ τῇ τευθίδι καὶ τῷ τεύθῳ, ἐντός ἐστι τὰ στερεὰ, ἐν τῷ πρανεῖ τοῦ σώματος, ἃ καλοῦσι, τὸ μὲν, σήπιον, τὸ δὲ, ξίφος. Διαφέρει δὲ, τὸ μὲν γὰρ σήπιον ἰσχυρὸν καὶ πλατύ ἐστι μεταξὺ ἀκάνθης καὶ ὀστοῦ, ἔχον ἐν αὑτῷ ψαθυρότητα σομφώδη· τὸ δὲ τευθίδων, λεπτὸν καὶ χονδρωδέστερον. *Sepiæ quidem & loligini & lolio, intus eſt pars firma, ſub dorſo corporis. Illius ſepium, horum gladium vocant. Ea tamen inter ſe differunt. Sepium namque firmius & latius, media concretione inter ſpinam & os: continens quamdam friabilem raritatem. At gladius loliginum tenuis ac magis vergens ad cartilaginis naturam.* Sæpe admodum reperitur ſepium in noſtris littoribus: huc ſepiis tempeſtate ejectis, aut fluitantibus, quibus præcidit caput Larus, piſcium venator maximus. quo de pulcherrimi verſus ſunt apud Homerum Odyſſ. ε'. 50. Ubi nuncium Jovis multum celerem atque fidelem comparat Laro, avium perniciſſimo in volando & irruendo in piſces ſummo natantes mari. Unde κοῦφοι *leves* Lari dicuntur ab Oppiano I. Halieut. 424. Ad quem confer Ritterſhuſium I. Cyneg. 71. Sed poëtam audiamus.

Πιερίην δ' ἐπιβὰς, ἐξ αἰθέρος ἔμπεσε πόντῳ,
Σεύατ' ἔπειτ' ἐπὶ κῦμα λάρῳ ὄρνιθι ἐοικὼς,
Ὅστε κατὰ δεινοὺς κόλπους ἁλὸς ἀτρυγέτοιο
Ἰχθῦς ἀγρώσσων, πυκινὰ πτερὰ δεύεται ἅλμῃ.

Pro quibus iſta apud Virgilium repereris IV. Æneid. 252.

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis
Conſtitit, hinc toto præceps ſe corpore in undas
Miſit avi ſimilis, quæ circum littora, circum
Piſcoſos ſcopulos humilis volat æquora juxta.

Ad quæ vide Petr. Nannium I. Miſc. XV. & de la Cerda ibi.

§ 43. *Sepium* porro totum *album* eſt, & tantum non cretaceum: ut è ſucco terreo genitum dubitare nequeas. Exterius corticem habet cruſtaceum, ſive duriuſculum & lævem. Sub eo eſt ſubſtantia tenera, aſperaque ac quaſi pumicoſa. Quæ cum exaruit, prorſus eſt friabilis, non aliter ac ſi concreta ſpuma eſſet. quale quid ex noſtri maris accolis rudiores eſſe cum putent, hinc *ze-ſchuim*, id eſt, *maris ſpumam* nominarunt.

§ 44. Sed cui *uſui* eſt ſepium? Sepiis quidem ad natandum. Nam ſuper hoc immobili eas movere corpus docet ratio. Docet enim Philoſophus l. de Anim. ingr. cap. III. ἀεὶ μεταβάλλειν τὸ κινούμενον, ἀποστηριζόμενον πρὸς τὸ ὑποκείμενον αὐτῷ, *ſemper ſe movere quod movetur, innixum ei quod ſubjicitur motui.* Etenim *ut directus inflèxuſque maneret, natura his adminiculis faciendum cenſuit*, inquit Aldrouandus I. de Mollib. p. 48. E. Bellonius lib. II. de Aquatilib. cap. II. p. 339. *os ſepiæ datum eſt fungoſum in ſupina parte, ne facile immergatur.* Hoc quia non capio, nec carpo. *Alter* ſepii uſus & varius ad medicinam eſt. De quibus videndus Galenus XI. Simpl. fac. 28. in primis Aldrouandus h.t. qui ſtudioſe collegit ex noſtris, quidquid huc facit. In cæteros uſus inquiſitio non noſtra eſſe debet.

§ 45. Alteram rationem *copiæ* Atramenti reddit Philoſophus à Fine; & eo quidem duplici. Utuntur enim atramento ſuo Sepiæ ad occulendum vel Se vel Ova ſua. Hoc quia ſpontaneum, illud coactum eſt, faciemus initium à naturaliori.

§ 46. De hoc V. Hiſt. XVIII. 193. leguntur hæc. Αἱ δὲ σηπίαι ἀποτίκτουσι, καὶ γίνεται ὅμοια μύρτοις μεγάλοις καὶ μέλασιν· ἐπαφίησι γὰρ τὸν θόλον· καὶ ἀλλήλων ἐχόμενά ἐστιν, οἷον βότρυς τὸ πᾶν, περιπεπλεγμένα ἑνί τινι, καὶ οὐκ ἀπόσπαστα ἀλλήλων. ἀφίησι γὰρ ὁ ἄρρην ὑγρότητά τινα μυξώδη· ὃ τῇ γλισχρότητι παρέπεται, καὶ αὐξάνεται.

ταύτῃ

ταύτῃ δὲ τὰ ὠὰ διδύς μὲν ἐστι λευκά· ὅταν δὲ ἀφῇ τὸ θολὸν, καὶ μείζω καὶ μέλανα. Pro quibus Scaliger: *Sepiæ edunt ſimilia myrtilis nigris grandioribus: ſuperinfundunt enim iis atramentum: quo ita racematim cohærent, ut cuncta uni cuipiam nexu agglomerata, nec quæ facile ſeparari poßint. Emittit enim mas venereum humorem quemdam muſcidum, qui viſcidam naturam conſequitur: atque hac creſcunt ova. Statim enim edita, candida ſunt: effuſo autem atramento, & grandiora & nigra.*

§ 47. Theodorus pro γίνεται ὅμοια μύρτοις μεγάλοις, *magnitudinem myrtorum capiunt.* Male primum, *myrtorum.* Aliud μύρτος, aliud μύρτον. Etenim μύρτος, *myrtus*, eſt inter arbores odoratas, ſemper virentes, & ad multa valde utiles: etenim nihil eſt in Myrto, quod non alicui rei utile. De quo aliquam multa notatu digna collegit ex Theophraſto aliiſque Rever. D. Joh. Coccejus, Collega & amicus conjunctiſſimus, in eruditis ſuis in XII. Prophetas commentariis ad illud Zach. I. 8. *& is*, Angelus Domini, *ſtabat inter myrtos.* Quibus commentariis utinam ſimiles haberemus non tantum in reliquos Prophetas, ſed & univerſa Vet. ac Novi Teſt. Prophetica. Quid enim aut Eccleſiæ aut cujuſque piorum conſcientiæ (εἰς πάντα πλοῦτον τῆς πληροφορίας τῆς συνέσεως, εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ μυστηρίου τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καὶ Χριστοῦ· ἐν ᾧ εἰσι πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώσεως ἀπόκρυφοι. *in omnem exuberantiam certitudinis animadverſionis ad cognitionem myſterii Dei Patris & Chriſti*, hoc eſt, conſilii arcani de juſtitia & ſalute noſtra, quod eſt inter Patrem & Filium: utpote *in quo* myſterio *omnes theſauri ſapientiæ & cognitionis ſunt abſconditi*) deſiderabilius eſſe poteſt, quam veritatem verborum Dei non ſolum in Filio dato, in Chriſto capite, ſed & corporis Chriſti Eccleſiæ regimine atque in omnibus tentationibus atque afflictionibus conſervatione perſpicere de tempore in tempus ex implementis. Quibus ut teſtimonium perhiberent, idcirco nobis tot nobiles omnium gentium ac temporum hiſtorias divina cum benignitas tum providentia ſervavit. O utinam plures in Eccleſia, imo omnes ſic propheταremus! quod erat fidelis ſervi Dei votum ac reſponſum pro-

prohibere roganti, Num. XI. 28. 29. Quæ quis præterea de Myrto forte requiret, ea exhibebit itidem meus olius Joh. Bodæus in commentariis luculentiſſimis ad Theophraſtum p. 375. & ſeq. aliquot, aliiſque. Μύρτον vero myrti fructus eſt. *Myrtilum* vocabat Scaliger: ut à palma palmulam dicimus. In officinis receptum eſt *myrtillos* vocare myrti baccas. De utriſque videſis ad Hofmannum II. de Medic. offic. cap CLVI.

§ 48. Male etiam dixit, *capiunt magnitudinem.* Nam ſi capere heic vult dicere, *acquirere:* male intelligas: ſtatim enim Sepiæ ova tanta ſunt. Si vero *capere* vult, ſicut cum dicit pro Milone; *amentiam ejus capere* i. e. continere *non poterant civitas, Italia, provinciæ & regna:* tamen non dicitur Latine, *capit magnitudinem.* Quamvis non male paulo poſt, pro γίνεται οἷον ῥάγες βότρυος ἐλάσσους *craſſitudinem acinorum uvæ minorum capiunt,* i.e. acquirunt: quamvis elegantius dixiſſet, ut Scaliger, *evadunt quaſi acini racemorum, ſed minores.*

§ 49. Ovis, cum pepererunt, ἐπαφίησι τὸν θόλον *ſuperinfundunt atramentum.* Etiam θορὸν ſcriptum eſt. Sed illud omnino retinendum. Agit enim de partu feminæ & ſtudio ejus circa id quod peperit. Ova enim quia *ſtatim edita candida ſunt,* & prædæ obvia, ſtatim denigrat, ut præſtet tuta. Cauſa enim denigrandi, cuſtodia ovorum. Medium, atramentum. Ideo enim ἐπαφίησι. Nobile decompoſitum: ἐπὶ, ἀπὸ, ἵημι. Tantum dicit: ἐπὶ τὰ ὠὰ ἀφ᾽ αὐτῶν αἱ σηπίαι ἱᾶσι τὸν θόλον, *ovis ſuis à ſe-ipſis ſepiæ ſuperinfundunt de ſuo atramento.* Quo ne dubites vero hoc eſſe de feminis accipiendum, addo è textu 196. ſeq. ἡ δὲ σηπία ἀποτίκτει καὶ ἀπορραίνει ἐξ ἀναγωγῆς· *Sepia autem parturit & irrorat alternatim repetitis vicibus.* Repetitis nempe vicibus enitendi & denigrandi. Non poteſt enim ova ſua omnia continuo parere. Rationem dat: ὡς μετὰ πόνου γινομένης τῆς προέσεως, *propterea quod laborioſus ejus nixus ſit.* Hinc cogitur interquieſcere, ut recipiat vires, quas exhauſit nitendo. Hinc ſatagit abſcondere ova quæ peperit, quo ne mala ſorte male habeantur interim. Ratio itaque ſuperinfuſionis atramenti eſt, ut hoc latibulo tuta evadant. Parturit & denigrat ergo alternatim & repetitis

petitis vicibus. Hoc eſt, ἐξ ἀναγωγῆς. Theodorus, *interpoſita quiete*. Oratio manca: non enim poſſis niſi ad prius applicare. Nam inter partum & aſperſum non interponit quietem: ſed inter utrumque factos atque iteratos. Ἀναγωγὴ eſt *receſſus*. Unde ſenſus abditi, *anagogici*. Dioſcorides II. Parab. XXX. & Galenus VII. καὶ. τόπ. IV. ἀναγωγὴν αἵματος vocant *eductionem ſanguinis* & ſurſum & iterum iterumque factam. Heic vero ἐξ ἀναγωγῆς eſt *ex reductione*: ſicut reſpiratio fit ἐξ ἀναγωγῆς, *per vices* ducendo reddendoque ſpiritum.

§ 50. Alterum commodum, quod ovis adfert atramenti ſuperinfuſio, eſt quod *eo ita racematim cohæreant, ut cuncta uni cuipiam nexu agglomerata, nec quæ facile ſeparari queant*. Græce erat: καὶ ἀλλήλων ἐχόμενά ἐστιν οἷον βότρυς, τὸ πᾶν περιπεπλεγμένα ἑνί τινι, καὶ οὐκ εὐαπόσπαστα. Hoc nemo facile intellexerit niſi ex libro Naturæ. è quo deſcripſit buxoque inſcripſit primum Rondeletius XVII. de Piſcib. III. *Seorſum*, inquit, *hic ſepiarum ova, qualia à mari rejiciuntur, depingenda curavimus, ut melius intelligant & agnoſcant ſtudioſi, quæ de his ab Ariſtotele literis prodita ſunt*. Et poſtea: *Hæc quæ exhibemus ſepiarum ova eſſe ab Ariſtotele deſcripta, aſpectus ipſe docet. Sunt enim racematim compacta, tamquam à pediculo dependentia, oblonga, initio baccæ myrti, tandem avellanæ nucis magnitudine, folliculo vel membranula contecta, cohærentia; foris affuſo atramento nigra, intus alba*. Qui poteſt & his delectatur, inſpiciat figuram vel ibi vel quam rudiore cœlo expreſſit Aldrouandus p. m. 53. & videbit ova *juxta ſe invicem poſita eſſe inſtar botri*. Βότρυς ſunt in racemo connexæ plures uvæ. Heſychius: βότρυες τὰς ῥάγας ἔχουσι πυκνὰς καὶ κατὰ συστροφάς· i. e. *botri habent acinos denſos & conglobatim*. Gloſſarium: *Globus*, συστροφή. Ramulus, unde acini dependent ſuis pediculis, *ſcapus* dicitur. Sic quoque ova *cuncta undique ſunt annexa uni cuipiam* ſcapo, adeoque tenaciter, ut *non ſint avulſu facilia*. Agglutinat enim illa ſcapo ſuo gluten atramentarium.

§ 51. Atenimvero, ſi recte putamus, hoc opus eſt *humoris maſculi* potius. Quaſi enim redditurus rationem, quare ova ſepiæ ſuo ſcapo tam firmiter adhæreſcant, ut avelli vix queant:

ita protinus subdit: ἀφίησι γὰρ ὁ ἄῤῥην ὑγρότητά τινα μυξώδη, *emittit enim mas humorem quemdam muco similem.* Ὁ γὰρ ἄῤῥην τῶν σηπιῶν, ὅταν ἐκτέκῃ ἡ θήλεια, ἐπιῤῥαίνει τὰ ᾠά· *Sepia enim mas, ubi peperit femina, irrorat ova,* uti notatum est in VI. Hist. XIII. 143. Quo irrorat, *nova voce,* inquit Scaliger, *sed pulcherrima appellat* ὑγρότητα μυξώδη: quem ille *lentorem venereum* reddit. Galenus III. de Artic. 65. Μυξῶδες ὑγρὸν εἴωθεν ὀνομάζειν, τὸ γλίσχρον τε καὶ λευκόν· *Muccosus humor consuevit dici, qui albus est & lentus, viscosus, tenax.* Hæc enim omnia significat τὸ γλίσχρον. Illius vero humoris *visciditate adhærescunt, atque augentur.* Legerim itaque: ὑπὸ τῇ γλισχρότητι παρέχεται, καὶ αὐξάνεται. Quam hæc verba fatigarint illustrem Commentatorem, videsis apud ipsum. Quorsum namque velim in alieno labore laborare?

§ 52. Sequitur tandem: ταύτῃ δὲ τὰ ᾠὰ εὐθὺς μὲν ἐστι λευκά· ὅταν δὲ ἀφῇ τὸν θολὸν, καὶ μείζω, καὶ μέλανα. *Itaque ova statim quidem sunt alba: ubi vero adsperserit atramentum, & grandiora, & nigra.* Obscura oratio, si quæ alia. In textu est, θολόν: Scaliger mavult, θορόν. Ego ciccum non interduim (quo de vide Lipsii notam ad Plauti Rud. act. II. sc. VII. 22. exhibitam à Cl. Boxhornio τῷ πάνυ. interim monente C. Barthio XXVI. Adversf. XXVII. ex Hesychio disce *ciccum* esse parvæ & contemtibilis cicadæ speciem. κίκκος, ὁ νέος τέττιξ.) utro modo legas: nisi enim commoda accedat expositio, neutra vox quadrat. Neque enim ova ab *atramento* grandescunt, aut nigrescunt à *genitura.*

§ 53. An dicendum ergo? Marem primo quidem adspergere τὸν θορὸν *semen suum*: sed hoc cum album sit, eodem mox instinctu ac fine τὸν θολὸν *atramentum suum* superinfundere, quo suum antea ovis femina. Possis sic quoque accipere: Ova excludi alba: his protinus adesse marem & adspergere semen suum (ὅταν γὰρ ἐκτίκτῃ, παρεπόμενος ὁ ἄῤῥην ἐπιῤῥαίνει ἐπὶ τὰ ᾠὰ τὸν θορόν· *Etenim dum parit, sequens mas aspergit ova semine suo,* VI. Hist. XIII. 142.) hinc grandescere: quamvis atramento denigrata. Placet itaque Scaligeri sententia. Non enim genitalia sunt ova, nisi mas semine prolifico irroret, ejusque virtute ani-

animentur ac perficiantur. Poſſem heic de Seminis genitalis aſperſu & effectu non pauca mittere in diſquiſitionem: inprimis illud, quod Harvejus de Gen. anim. exerc. 49. fin. ſe alibi uberius explicaturum promittit: *quidnam ſit Contagium illud prolificum, aut conceptus primus? num corporeum quid, an incorporeum?* Sed mitto iſta in præſentiarum, quo ne nimium nunc abeam à ſcopo: erit enim, ubi illa debebimus neceſſario examinare.

§ 54. Utuntur præterea atramento ſuo Sepiæ, ejuſque magna quantitate indigent ad occulendum ſe, quoties incidit metus, ut ne capiantur. Plinius lib. IX. cap. XXIX. *Sepiæ ubi ſenſere ſe apprehendi effuſo atramento infuſcata aqua abſconduntur.* Athenæus lib. VII. c. XXI. διωκομένη ἡ σηπία τὸν θόλον ἀφίησι, καὶ ἐν αὐτῷ κρύπτεται, ἐμφήνασα φυγὴν εἰς τοὔμπροσθεν. *Fugiens ſepia atramentum ſpargit, & in eo abſconditur, ſimulans fugere antorſum.* Nervoſe Tullius II. Nat. deor. *atramenti effuſione ſepiæ ſe tutantur.* Nobile emblema Algemiſtæ, auri plauſtra promittentis &, decocto quod emunxit, atro ſe fumo involventis ac per caminum evolantis atque evadentis occulte, relicto nimium credulis fœtore laboratorii, ac dolore conſcientiæ ob decocta ſibi ſuiſque neceſſaria ad vivendum, pudoreque magno apud conſcios vaniſſimæ ſpei & certæ avaritiæ, radicis omnium malorum: I. Tim. VI. 10. Confer ad Plutarchum l. de Solert. anim. p. m. 978.

§ 55. Quando itaque ſalutis præſidium in atramento eſſe Sepiæ Natura voluit, perquam provide magnam ei præ cæteris Mollucis copiam procuravit. De *copia* hac Philoſophus in IV. Hiſt. II. 33. τοῦτον δὲ [τὸν θόλον] ἐπὶ πλεῖστον αὐτὸν καὶ μέγιστον ἡ σηπία ἔχει· Theodorus: *quod plurimum in ſepia eſt.* Ad quæ ſummi Commentatoris ſubnotatio eſt. *Theodorus alterum tantùm & agnovit & recepit & repoſuit. Nam profecto videtur abundare* τὸ μέγιστον. *Nam quamquam cum Herodoto dicas* μεγίστους ποταμοὺς: *tamen dubito an dicamus recte maximum vinum, cum multum valde vini velis intelligere.* Ego licet neſcius non ſim favere utrique lectionem IV. de Part. V. quam mox proferemus: nihilominus

nihil attinet præſentis vitium cauſari. Poſſis enim commodiſſime ſic reddere : *Atramenti hujus plurimum vel inprimis ſepiæ habent.* Τὸ μέγιστον ſic accipi ſolitum videre eſt è Thucydidis loco non uno. Sic lib. I. p. 46. edit. Steph. μέγιστον δὲ, τῇ τῶν χρημάτων σπάνει κωλύσονται, *Inprimis vero, opum penuria prohibebuntur.* Similiter lib. IV. p. 144. 156. alibi.

§ 56 Habent etiam Polypi ſuum tholum, quin & omne genus Mollucorum, & ad cuſtodiam ſui. Ita Philoſophus loco, quem dudum producturio. πρὸς βοήθειαν δὲ καὶ σωτηρίαν ἔχει ταῦτα τὸν καλούμενον θόλον, ἐν χιτῶνι ὑμενώδει προσπεφυκότα, τὴν ἔξοδον ἔχοντα καὶ τὸ πέρας, ᾗπερ ἀφιᾶσι τὸ περίττωμα τῆς κοιλίας κατὰ τὸν καλούμενον αὐλόν. οὗτος δ' ἐστὶν ἐν τοῖς ὑπτίοις. ἔχει μὲν οὖν πάντα τὰ μαλάκια τοῦτο τὸ μόριον ἴδιον. μάλιστα δ' ἡ σηπία, καὶ πλεῖστον. ὅταν γὰρ φοβηθῶσι καὶ δεδίασιν, οἷον φράγμα πρὸς τοῦ σώματος ποιοῦνται τὴν τοῦ ὑγροῦ μέλανσιν καὶ θόλωσιν. αἱ μὲν τευθίδες καὶ πολύποδες ἔχουσιν ἄνωθεν τὸν θόλον ἐπὶ τῇ μυτίδι μᾶλλον· ἡ δὲ σηπία, πρὸς τῇ κοιλίᾳ κάτω. πλείω γὰρ ἔχει, διὰ τὸ χρῆσθαι μᾶλλον. τοῦτο δ' αὐτῇ συμβαίνει, διὰ τὸ πρόσγειον μὲν εἶναι τὸν βίον αὐτῆς, μὴ ἔχειν δὲ ἄλλην βοήθειαν, ὥσπερ ὁ πολύπους ἔχει τὰς πλεκτάνας χρησίμους καὶ τὴν χρώματος μεταβολήν, ἣ συμβαίνει αὐτῷ ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ θόλου πρόεσις, διὰ δειλίαν. ἡ τευθὶς πελάγιόν ἐστι μόνον τούτων. πλείω μὲν οὖν ἔχει ἡ σηπία παρὰ τοῦτο τὸν θόλον. κάτω δὲ, διὰ τὸ πλείω. ῥᾴδιον γάρ ἐστι προΐεσθαι καὶ πόρρωθεν ἀπὸ τοῦ πλείονος. *In præſidium vero ſalutis iſta tholum, ut vocant, habent in tunica membranacea contentum, quæ exitum finemque habeat, qua emittunt excrementum alvi per fiſtulam appellatam. Hæc vero eſt in parte ſupina. Habent itaque omnia molluca hanc particulam propriam : maxime vero Sepia, & plurimum. Quando enim terrentur & timent, velut ſepem circa corpus faciunt aquæ infuſcationem atque turbationem. Lolligines ac polypi tholum in mytide habent ſuperius magis : Sepia vero, inferius ad alvum. Plus enim habet, quia magis utitur. Hoc vero ei evenit, quia littoralem degit vitam, neque habet aliud præſidium, quemadmodum Polypus qui habet brachia accommodata & coloris mutationem, quæ accidit ei ſicut & tholi effuſio, præ metu. Loligo ſola altum mare colit. Illa igitur de cauſa plus tholi habet Sepia.*

Inferius autem, quia plus. Facilius enim emittitur, & longius, qui multus est.

§ 57. Duo in his præcipue notanda: Quod Molluca omnia habeant tholum, & quare. Πολύπȣ θόλον meminit Hippocrates II. de Morb. t. LXXI. hunc Latine *tholum* rectius, quam *atramentum* reddas: neque enim tale est: sed *rubramentum* potius. Deinde neque Athenæo hac ratione contradicimus testanti VII. Deipnos. XIX. ὑπέρυθρον *subrubrum* esse: neque cum Cœlio Rhodigino XIII. Antiq. lect. XXXII. incidemus in dubitationem, satin' recte Polypi tholus atramentum dicatur. *Ruber* dictus color albi & atri exactissima mistura est. *Subruber*, rubor dilutus. Diluit album. Videtur ergo nullum esse Polypis in tholo suo præsidium. Nullum: hoc enim ipsis in brachiis colorisque mutatione datum. πλεκτάναι proprie & ad verbum sunt *amplexabula*. Cæsaris hoc verbum, IV. Hist. 23. Ovidius *flagella* dixit IV. Metamorph. 366. simul ostendens his uti pro armis.

Utque sub æquoribus deprensum Polypus hostem
Continet ex omni demissis parte flagellis.

Cujus ergo gratia Tholum habent? σημεῖα *notæ*, diceret Philosophus: nempe qua sese probent è genere Mollucorum. Habent enim omnia hanc particulam propriam adeo, ut operæ pretium magis cuculos feceris, quam alio in genere marinorum frustra quæsieris.

§ 58. In sepiis vero vere atramentum est, & maxima copia, & inferius ad alvum. *Vere* atramentum est, & eo aptius infuscandis turbandisque aquis, intra quas velut murum sese subducant. Quibus certe ceu spissis tenebris offusis conspectum dum intercipiunt ingruenti hosti, interim se recipiunt in tutum. *Copia* major est, quia sæpius utuntur. Quia enim πρόσγειοι (hoc est, non *terreni*, ut Plinium l. IX. c. XXIX. secutus male reddidit Theodorus: neque enim dicas piscem terrenum, nisi qui exeat in terram, ut vitulum, hippopotamum, crocodilum, ranam: sed) *accolæ littoris* sunt, in varia vitæ discrimina incidunt. Ad quæ promtum sibi subsidium ut esset,

in promtu atramentum habent, ſcilicet tali loco, unde emitti facile ac longe lateque poſſit.

§ 59. Quæ cauſa ſpargendi vero? metus, an aſtus? Metum heic dicit, & in IV. Hiſt. II. 34. ἀφίησι μὲν οὖν ἅπαντα, ὅταν φοβηθῇ· μάλιστα δ' ἡ σηπία· *Atque hoc emittunt omnia, cum perterrefiunt: præſertim Sepia.* Quam aſtu id, eoque ſingulari facere ait in IX. Hiſt. XXXVII. 275. Audiamus *jucundiſſimam & mellifluam narrationem,* ut vocat Pluſquamcommentator Ariſtotelicus. τῶν δὲ μαλακίων πανουργότατον μὲν ἡ σηπία. καὶ μόνον χρῆται τῷ θολῷ κρύψεως χάριν, καὶ οὐ μόνον φοβουμένη. ὁ δὲ πολύπους καὶ ἡ τευθὶς, διὰ φόβον ἀφίησι τὸν θολόν. ἀφίησι δὲ ταῦτα πάντα οὐδέποτε ἀθρόον τὸν θολόν. καὶ ὅταν ἀφῇ, αὐξάνεται πάλιν. ἡ δὲ σηπία, ὥσπερ εἴρηται, τῷ τε θολῷ πολλάκις χρῆται κρύψεως χάριν· καὶ προδείξασα εἰς τὸ πρόσθεν, ἀναστρέφεται εἰς τὸν θολόν. Pro quibus doctiſſimus Interpres. *Molluſcorum autem aſtutiſſima ſepia eſt. Solaque utitur atramento, non modo ob metum: verumetiam ad latitandum. Polypus autem & lolliguncula, ob pavorem emittunt illud. Verum hæc omnia numquam emittunt univerſum. Quinetiam amiſſum deintegrò augetur. At ſepia, quemadmodum dictum eſt, & atramento ſæpe utitur pro latibulo, & cum ſeſe promota oſtenderit, revertitur in ſuum atramentum.*

§ 60. Heic primum mirari ſubit, quemadmodum *Sepiam* dicat molluſcorum *aſtutiſſimam*, aſtum mox qui maximum narrat de Polypo. Καὶ θηρεύει (inquit t. 280.) τοὺς ἰχθῦς, τὸ χρῶμα μεταβάλλων, καὶ ποιῶν ὅμοιον οἷς ἂν πλησιάζῃ λίθοις· *Venatur piſces colorem mutans, efficienſque, ut quibus hæſerit lapidibus, ſimilis ſit.* Ubi Scaliger: *Mirificam poteſtatem: puto ſubduci ſuccum totius corporis: & transfluere: neque enim alio modo poteſt. Ita inanem chamæleonem tranſmittere ſubjecti ſoli colorem. Sane translucidum corpus Polypi eſt. Neque ſatis mutare. Oportet etiam aſſimilare. Ita etiam in poteſtatibus naturalibus eſt tranſmutans, & eſt aſſimilans, & uniens. Vnum tamen eſſe alibi diſputavimus. Neque enim tranſmutans mutat ſimpliciter, ſed ſic. Non enim genera ſunt, niſi in ſpeciebus: neque ſpecies, niſi in individuis. Mutatio in genere non invenitur in genere, ſed ſeparatur per intellectum.* Habes vero de coloris

in

in Polypo mutatione apud Plutarchum in Quæſt. nat. Problem. XIX. p. m. 916. B. Vide & Cardanum VII. De var. rer. XXXVII. & Aldrouandum I. de Mollib. II. tit. Problemata. p. m. 37. & Dalechampii Annot. ad IX. Plinii XXIX. f.

§ 61. Si ab aſtu iſtud eſt, multum eſt. Nam piſces loca non metuunt. Ergo ne id quidem quod eſſe putarunt locum. Ergo πανουργότατος Polypus, qui etiam innoxiam faciem mentiatur: non Sepia, quæ cum ſe putat latere, prodit ſe ipſo latibulo.

§ 62. Sed ſi verum eſt, quod de Sepia protinus ſubjungit, nulla erit Polypi prærogativa. λέγεται δ' ὑπό τινων, ὡς καὶ ἡ σηπία τοῦτο ποιεῖ. παρόμοιον γάρ φασι τὸ χρῶμα τὸ αὑτῆς ποιεῖν τῷ τόπῳ περὶ ὃν διατρίβει. *Fertur à quibuſdam hoc idem facere etiam Sepiam: ſuum enim colorem ajunt aſsimilare loco in quo verſatur.* Ubi cum bis dicat, λέγεται, φασὶ, *fertur, ajunt*: paret, non affirmare: imo aliorum uti teſtimoniis. Quare hoc relinquamus in medio.

§ 63. Dicamus vero comparationem à Philoſopho inſtitutam ſpectare ſolertiam non in quærendo cibo, ſed evadendo periculo. Ubi ὁ πολύπους, ἀνόητον μέν ἐστι· καὶ γὰρ πρὸς τὴν χεῖρα βαδίζει τοῦ ἀνθρώπου καθιεμένην· *Polypus ſtolidus eſt: accedit enim ad hominis manum demiſſam.* Ad quæ laudatus Interpres: *Reddit cauſam ſtoliditatis.* βαδίζει, *inquit, quoniam motus animalis debet eſſe ex conſilio & electione. Et dixit* χεῖρα, *quoniam ea capitur. Et dixit* ἀνθρώπου, *quæ eſt peſsima bellua. Et recte* καθιεμένην, *quoniam accedit etiam ad fruſtulum panni coccinei. quo capitur à Liguribus.* Sepia cautior. Neque enim adit periculum: cum ſentit, metuit & abjicit atramentum, & fugam ſimulat, & mox *cum ſe promota oſtenderit, revertitur in ſuum atramentum*, ſubiens in infuſcatam turbidamque velut in aſylum. Vide hac de re verſus elegantes Græcos quidem apud Oppianum III. Halieut. 156 Latinos vero apud Ovidium in fragm. Halieut. v. 19 qui quia breviores ſunt & forte materia illorum, non pigrabor adſcribere.

Sepia tarda fugæ, tenui cum forte ſub unda

De-

Deprensa est, jam jamque manus timet illa rapaceis,
Inficiens æquor nigrum movet illa cruorem,
Avertitque vices, oculos frustrata sequentes.

Ubi *tenuis unda* eadem & clara est, qualis esse sub malacia solet, reside limo & arena. Per se marina crassa substantiæ est. Vere autem dictum: latitando latibulum prodere. Emblema peccatoris. Vivum exemplum & primum in primo homine, Gen. III.7.8.9.10. Hodie in quo non est? Peccamus in proximum: negamus peccasse, & dum peccatum peccato latibulum quærimus, prodimur hoc ipso. Virtutum vitiorumque hieroglyphica ista rebus suis à Creatore inscripta utinam haut negligenter inspiceremus, notantesque converteremus in salutares usus! Si quod enim turpe simulachrum vitii est in bruto: quanto ipsum vitium turpius est in nobis? Si quæ virtutis imago pulchra in illo est: quanto ipsa virtus decentior fulgebit in nobis, & allucebit illustrior se componentibus ad ipsam?

§ 64. Cæterum quod Sepia se in effusum suum atramentum recipiat, propterea eam *solam uti atramento* dicit. Polypus & lolliguncula quidem, etiam emittunt illud: sed non utuntur ad tuendam vitam. Commune itaque Molluscis omnibus & habere atramentum & abjicere: at proprium Sepiæ, amisso uti, & salutis habere refugium, quando est in periculo ut capiatur à potentiore aliquo, & præda fiat atque esca piscis alterius. Hujus enim oculis subductus evasit in tutum. Bruta quippe nisi præsentibus objectis non moventur. Quod itaque jam modo dicebamus, Sepiam prodere latibulum in hoc se recipiendo, oportet quoad hominem intelligere. qui etiam, quæ oculus non videt, intellectu prosequitur. In hanc rem variorum collectanea repereris apud Aldrouandum p. 55.

§ 65. Emittunt vero Mollusca omnia atramentum suum διὰ φόβον. Theodorus, *per metum*. Melius, *propter metum*. Elegantius, *præ metu*. Sæpe enim præverbium *præ* causale est, significans aliquid saltem ordine naturæ antegrediens effectum. *Metus* est motus spiritus ad cor, ceu fugientis in arcem.

Ille

Ille vero partem ceu ſtationem deſerens impotentem reddit continendo quod continet. Pulchre illa Philoſophus in IV. de Part. V. ἀναίμων δ' ὄντων, καὶ τούτων κατεψυγμένων, καὶ φοβητικῶν, ὥσπερ ἐνίοις ὅταν δείσωσιν, ἡ κοιλία ταράττεται· τοῖς δ' ἐκτὸς ἐκ τῆς κύστεως ῥεῖ περίττωσις. καὶ τούτοις τοῦτο συμβαίνει μὲν ἐξ ἀνάγκης ἀφιέναι διὰ δειλίαν, ὥσπερ ἐκ κύστεως τοῖς ἐπουροῦσιν. ἡ δὲ φύσις ἅμα τῷ τοιούτῳ περιττώματι καταχρῆται πρὸς βοήθειαν καὶ σωτηρίαν αὐτῶν. *Quoniam exangues ſunt* ſepiæ, *& idcirco frigidæ ac meticuloſæ, velut aliquibus, cum perterrentur, alvus turbatur; aliis foras è veſica fluit lotium. Atque his* (Sepiis nempe) *hoc quidem accidit ex neceſſitate emitti propter metum, velut qui vitio veſicæ urinam faciunt. Natura interim iſthoc excremento abutitur ad cuſtodiam ac ſalutem.*

§ 66. In tranſitu nota, τὸ καταχρῆσθαι *abuti* heic vulgata ſignificatione non venire, ſed philoſophica prorſus. Boëthius ad illud Ciceronis in Topicis, *Vſus enim, non abuſus legatus eſt,* ſubnotat: *Vtimur iis, quæ nobis utentibus permanent: iis vero abutimur, quæ nobis utentibus pereunt.* Non ſic acceperis heic. Neque enim idcirco effundit atramentum Sepia, ut utatur, licet periturum ſciat. *Tanta ſolertia animalium hebetiſſimis non eſt,* ut mea nunc faciam verba Plinii, quæ contrario licet ſenſu ſunt lib. IX. cap. XXX. *Abuſus* heic idem quod uſus per accidens eſt. Accidit Sepiis atramento uti, quod abjecerunt. Quomodo? Quis dixerit? An ſimile vero eſt: Sepiam, ubi ſe promota oſtenderit, conſpecto rurſus prædone refugere, videntemque turbidam in ea ſe abdere? Audivimus ſupra, *parere inter harundines, aut ſicubi enata alga,* ut Plinius ait lib. IX. cap. LI. Amat itaque obſcura & quærit, & viſis utitur pro latibulo.

§ 67. *Exangues* eſſe Sepias ſæpius Philoſophus dicit: primum I. Hiſt. IV. Ineſt interim humor illis, quo vel natura vel vi ſi priventur, intereunt: ineſt etiam aliud, in quo ille exiſtit humor. De part. IV. c. V. δεῖ δὲ δηλονότι καὶ τοῖς ἐναίμοις ὑπαρχόντων κατὰ τὸ κύριον τῶν αἰσθήσεων, ἔχειν ἀνάλογόν τι μόριον. τοῦτο γὰρ δεῖ πᾶσιν ὑπάρχειν τοῖς ζώοις. ἔστι δὲ τοῦτο τοῖς μὲν μαλακοῖς (reſcribe, μαλακίοις) ἐν ὑμένι κείμενον ὑγρόν. καὶ καλεῖται μύτις ὑπό τινων. τοιοῦτον δ' ἕτερον καὶ τοῖς μαλακοστράκοις ἐστί, καὶ καλεῖται κἀκεῖ-

νο μύτις. ἔστι δ' ὑγρὸν καὶ σωματῶδες ἅμα τοῦτο τὸ μόριον. ἐπὶ δὲ τῆς μύτιδος τὸ ἔντερον ἔξωθεν, καὶ ὁ θόλος πρὸς τῷ ἐντέρῳ, ὅπως ὅτι πλεῖστον ἀπέχῃ τῆς εἰσόδου, καὶ τὸ δυσχερὲς ἄποθεν ᾖ τοῦ βελτίονος καὶ τῆς ἀρχῆς. ὅτι δὲ ἐστι τὸ ἀνάλογον τῇ τοῦτο τὸ μόριον, δηλοῖ ὁ τόπος· οὗτος γάρ ἐστιν ὁ αὐτός· καὶ ἡ γλυκύτης τῆς ὑγρότητος, ὡς οὖσα πεπεμμένη καὶ αἱματώδης. *Nempe oportet habere ſimilem quamdam particulam ei, cui in ſanguineis ineſt principatus ſenſuum. Hanc enim oportet omnibus ineſſe animalibus. Hæc vero in Mollucis eſt membranâ contentus humor, vocaturque Mytis ab aliquibus. Similis alia eſt in Teſtimollibus, vocaturque & hæc Mytis. Humida vero & corpulenta ſimul hæc particula eſt. Iuxta Mytidem vero exterius eſt inteſtinum, & Tholus juxta inteſtinum, ut ab introitu plurimum abſit, & feculentum procul ſit ab utili & ipſo principio. Quod vero huic illa particula ſit analoga, oſtendit locus (hic enim eſt idem ipſe) & dulcedo humoris, qui & coctus eſt & ſanguilentus.* Habent itaque Sepiæ pro corde Mytidem & humorem in ea ſanguilentum pro ſanguine. Frigidæ ergo præ ſanguineis. Quorum cum δειλότερα τὰ λίαν ὑδατώδη *meticuloſiora ſint ea quæ valde aquoſum* habent ſanguinem: oportet ſane meticuloſiſſima eſſe exanguia & quæ vice ſanguinis habent ἰχῶρα.

§ 68. Quæ vox qua altera ſit Latine reddenda, non uſquequaque liquet. Sane ea ſollicitum habuit eruditiorum Coryphæum ad I. Hiſt. I. 6. *Exempla fluidarum*, inquit, *facilia omnia, una vox tardat curſum noſtrum*, ἰχώρ: *ſane ejus uſus non unus. Nam Homerus* Deorum ſanguinem *ſic appellat; quod eſt etiam in hiſtoria Alexandri magni. Eſt &* cruor, *qui in cadaveribus eſt. Eſt &* ſanies *quædam apud medicos. Eſt &* id quod pro ſanguine *datum eſt inſectis. Hic vero nullum horum poteſt ſignificare. Non ſaniem: naturalem enim rem dicit. Non id quod eſt in inſectis: nam hoc eſt analogum, & reſpondet ei parti*, ἔτι ὅσα ἀνάλογα τούτοις præterea aquæ ſequuntur proportionem horum. *Igitur videtur intelligere quatuor humiditates, quæ aliud à ſanguine apud principem Avicennam exactiſſime digeruntur.* Idem mihi non tantum, ſed ipſi Scaligero non videtur ad I. Hiſt. IV. 31. *Veteres enim vix videntur agnoviſſe ſecundas humiditates.* Docebo aliquando, ne agnoviſſe quidem, & primum

mum hoc Ibn Sinæ commentum esse, & absque ratione atque usu.

§ 69. Docet deinde Philosophus, qua ratione effluat præ metu Sepiis atramentum suum. Docet autem exemplis: & à nobis quidem. *Velut aliquibus*, inquit, *cum perterrentur, alvus turbatur; aliis urina profluit.* Hujus etiam meminit & causam reddit Alex. Aphrodiseus I. Probl. XIII. Διὰ τί καὶ τρέμουσιν [οἱ φοβούμενοι;] ὅτι καὶ ἡ ψυχικὴ δύναμις κατὰ συμπάθειαν τῆς φύσεως φεύγουσα τὰ νεῦρα καταλιμπάνει, ἅπερ ἐφύλαττον τὰ ἄτρομα μόρια. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ ἀποπατοῦσι καὶ οὐροῦσιν ἀπροαιρέτως. οἱ γὰρ κλείοντες τοὺς πόρους τῶν περιττωμάτων μύες, νῦν ἀσθενοῦντες ἀφιᾶσι τὰ περιττά. *Quare etiam tremunt metuentes? Quia animalis vis consensu naturæ fugiens nervos derelinquit, quæ membra custodiebant intrepida. Propterea vero etiam ab alvo secedunt & urinam faciunt involuntarie. Qui enim claudebant meatus excrementorum musculi, nunc languentes emittunt illa.* Non est verecundiorum quisquam, qui id in se non experiatur in occasione. His vero αὐτὸς ὁ φόβος ὠφελεῖ, καὶ πρὸς ἀγαθοῦ τοῖς ἀνθρώποις ἐξεύρηται, *ipse timor prodest, quin hominum bono inventus est*, inquit Clemens Alex. I. Pædag. VIII. Cui vero? Ut sit *modestiæ magister.* quem tamen *infidelem* vocat Plinius Paneg. c. XLV. & recte quidem. Solus *fidelis* est timor Domini: hic enim est initium sapientiæ: Psalm. CXI. 10. Prov. IX. 10.

§ 70. Cæterum Alexandri verba, imo rem ipsam ut intelligas melius, meminisse oportet, Ani & vesicæ janitores musculos in officio contineri à gemina virtute, naturali & animali. Non jam distinguo naturalem à vitali. Hujus est motum conferre, quo musculi inflentur & inflati tendantur. At penes Animalem facultatem arbitrium est & jus & norma regendi motum seu impetum illum & dirigendi in officia certa. Nobis in hæc euntem Spiritum cum retinet metus, Sphincteres custode remoto remittunt (imo omnes musculi: hinc enim tremor) contentionem, emissuri certo contenta, nisi protinus ad officium redire cogeret voluntas. Quæ cum desit omnibus infra nos animalibus, eapropter *his quidem accidit ex*

necessitate emitti præ metu, quæ sola vis vitalis retinebat. *Velut*, inquit, *qui vitio vesicæ urinam faciunt.* Quæ illa vitia sint, à Practicis requirendum, à Paulo lib. III. cap. XLV. fin. aliisque passim.

§ 71. Τὸ ἐπȣρεῖν *urinam facere* dixi, auctoritate l. 14. § 4. ff. de Ædil. edicto. Adscribo verba legis commentarii vice. *Pedius ait, non ob eam rem sanum non esse, quod in lecto, somno vinoque pressus, aut etiam pigritia surgendi urinam facit. Sin autem vitio vesicæ collectum humorem continere non potest, non quia urinam in lecto facit, sed quia vitiosam vesicam habet, redhiberi posse.* Gothofredus annotat: *hi ἐνȣρεῖν Græcis dicuntur, quibus luxatus cervicis vesicæ musculus hoc vitium parit. Parit autem frequentissime in pueris.* Ubi monendi sunt Advocati, si forte ea lex recitanda coram Medicis fuerit, *laxatus* uti dicere velint, si esse ludibrio illis nolint. Scio apud nostros esse τὸ ἐνȣρεῖν familiarius: sed ideo corrigi istud prius non siverim. Neque concesserim Foesio τὸ ἐνȣρέω pro simplici ȣρέω accipere: & Hippocratis quod adducit è VII. Epid. XV. ἐνȣρήζη τῇ ἕκτῃ ἐν νυκτὶ ὀλίγον, vertere, *sexto die noctu paucam urinam reddidit.* Cornarius invenustius licet, ad verba concinnius tamen: *Sexta die in nocte stratum modice perminxit.* Τὸ ἐνȣρέειν Stephanus recte apud Dioscoridem lib. II. cap. LII. pro *immingere lecto* dici ait. Etiam ne, cum τὸ ἐπȣρέειν *mingere super* aut simpliciter *mingere* exponit? Non videtur. Præpositio enim heic vult vel *in* vel *sub*. Itaque vel *immejere* reddam è Persii Sat. VI. 73. vel *submejere*. Glossæ Isidori: *Submejes, qui subtus mejit,* sive in lectulo mingit.

§ 72. Præter ista, Philosophus *duo* notat circa atramenti effusionem. Alterum, *quod numquam emittant universum.* Alterum, *quod amissum deintegrò augeatur.* Quibus equidem occurrit dubitationi duplici, ut recte observatum est à Scaligero. Dicat quis: non ejiciunt totum: quia tandem carerent. Respondet: recrescere. Dicat alter: tandem deficientur, atque ita Natura frustrabitur principiis suis. Non, inquit, sed regeneratur. Ostensum in præcedentibus fuit, excrementum esse

hoc

hoc atramentum: excrementa vero quoniam fiunt ex necessitate alimentorum, quibus quodque genus animantium utitur: siquidem alimenta non desint, non deerunt excrementa. Quin si verum esset, quod Plinius repetito dicit lib. XI. cap. III. *Sepias in mari sanguinis vicem atramentum obtinere:* regenerari ex alimentis dicendum foret. Nunc hoc nihil est: quia illud falsum, vel eodem teste lib. IX. cap. XXVIII. ubi piscibus sanguine carentibus adstituit Sepiam. Quibus nunc è Franc. Massarii Castigat. in IX. Plinii, cap. XXIX. hoc addo: *Si sepia atramentum pro sanguine obtineret, non effunderet, sed pro sui corporis alimento conservaret: nec tunica illa membranea tantum, sed aliis quoque partibus contineretur, cum sanguis sit nutrimentum & materia spiritus, quibus continetur vita & actus omnis. Vnde nonnulli animam esse sanguinem prodiderunt, sicut Critias, ut traditur ab Aristotele* I. *de Anim.* II. 32. *Non igitur atramentum Sepiæ pro sanguine continetur, sed humor sive succus ille in carne sepiæ contentus. qui si exprimatur, non niger, sed clarus & albicans potius apparebit.* Hic est ille humor, cujus ex Aristotele ad § 67. meminimus: *mytis* ibi vocatus.

§ 73. Sed ad alia & quæ rem nostram concernunt propius. Ea quidem duo sunt: *An* & *quale* alimentum sit Sepiæ atramentum.

§ 74. Quod ad *prius*, certum est venire in cibum non modo Sepiam, sed & Atramentum ejus. Et *sepia* quidem estur recens, aut inveterata. Recens iterum multimodis præparata mensis infertur: elixa, assa, frixa. Quæ ejus partes elixæ apponerentur olim, quæ frixæ, docet Alexis Improbâ, citante Athenæo VII. Deipnos. XXI. Recentes nullius esse in Oceano pretii scribit Bellonius II. de Aquat. II. p. 334. Miratur Aldrouandus, cum à coquis præferantur inveteratis & sale conditis. Coqui gulæ student. Oceanum qui accolunt, fastidientis stomachi ac pituita onusti auxilium in salsamentis quærunt. Enchusanis meis ἀλεξίκακος Harengus est. Quotannis enim in patriam urbem bene salitus adveniens incredibile quam brevi tempore quam multis causariis causationem omnem adimat, & restituat valetudini speratæ. Unde

& passim Enchusanorum medicus audit: nullo sane alio suo merito, quam salituræ. cujus quanta dos sit, vel unius Gari frequentatissimus apud Veteres usus docere potest. Atque isthuc respexisse Ioh. Bruyerinum l. XXI. de Re. cib. XII. puto, cum ait: *Recentes fastidium statim pariunt: salitæ jejunia verna egregie solantur.* In Galliæ maritimis etiam vento exiccatis Sepiis vescuntur, ut Græci olim Polypis, & Belgæ Rajis ac Scorpiis, & Asellis Norwegi.

§ 75. Quo vero cumque modo præparetur Sepia, cibus est concoctionis difficillimæ. Interea de eo quoque verum est quod Celsus ait lib. II. cap. II. *quo valentior quæque materia est, eo minus facile concoquitur, sed si concocta est, plus alit.* Galenus l de Cibis boni & mali suc. c. IV. & ex eo Oribasius I. Euporist. XIX. *τὰ μαλάκια καλούμενα, τευθίδες, καὶ σηπίαι, καὶ πολύποδες, ὅσα τ' ἄλλα τὰ τοιαῦτα παχὺν καὶ γλίσχρον ἔχουσι τὸν χυμόν· Molluca quæ vocantur, ut lolligines, sepiæ, polypi, & quæ præterea sunt ejus generis, crassum & lentum habent succum.* Neque mirum sane, cum sint duræ carnis & difficilis concoctionis. In his enim facile fatiscit ignis noster, & ante opus absolutum. Quod si fit, crudus manet & imperfectus chylus, & tantum non pituita. Duritiæ carnis Cardanus hanc in com. ad aph. XVIII. lib. II. rationem adfert. *Quæ*, inquit, *Mollia sunt, quoniam cute sola teguntur, ideo durissimam carnem sortita sunt: fluctibus enim aliter obtunderentur, & cujuscumque minimi piscis injuriæ expositi essent: ob id durissima sunt carne & difficilimæ concoctionis.*

§ 76. Testatur hoc Galenus III. de Alim. fac. XXXV. *Τὰ μαλάκια σκληρόσαρκά ἐστι καὶ δύσπεπτα, καὶ βραχὺν ἐν ἑαυτοῖς περιέχοντα τὸν ἁλυκὸν χυμόν. εἰ μέν τοι πεφθείη, τροφὴν οὐκ ὀλίγην δίδωσι τῷ σώματι. πλεῖστον δ' οὖν καὶ ταῦτα τὸν ὠμὸν ἐργάζεται χυμόν. Mollusca duræ carnis sunt & difficilis concoctionis, & paucum quid salsi succi in se continent. Siquidem vero concoquantur, alimentum non paucum præbent corpori. Plurimum igitur etiam hæc crudi faciunt succi.* Eadem & totidem pene verbis Ægineta lib. I. cap. XCII. & Oribasius II. Collectan. LV. & ex recentioribus Hugo Fridævallis IV. de San. tu. IV. Simeon Sethi quoque, sed addita salu-

salubrius utendi cautione. Exhibeo totum caput ex mss. quod ex Vaticana & manu præterea Leonis Allatii, eruditissimi Viri, correctum habeo ab Excellentiss. D. Johanne Rhodio, amico colendissimo. Ἡ σηπία δύσπεπτός ἐστιν καὶ ὀλίγον ἔχει ἐν ἑαυτῇ τὸν ἁλυκὸν χυμόν. ἐὰν μέντοι πεφθῇ, τροφὴν οὐκ ὀλίγην δίδωσι τῷ σώματι. ἀπογεννᾷ δὲ ὠμὸν χυμόν. διὸ δεῖ μετὰ δρομαίων (editus & Reg. cod. δριμέων) ἀρτυμάτων ταύτην προσφέρεσθαι, καὶ οἶνον ἐπιπίνειν ταύτῃ παλαιὸν καὶ λεπτόν. *Sepia difficilis concoctionis est & parum habet in se salsi succi. Quod si concoquatur, nutrimenti non parum præbet corpori. Generat vero crudum succum. Idcirco oportet cum acribus condimentis eam apponere, & vinum illi superbibere vetus ac tenue.*

§ 77. Quæ vero Sepias condiendi ratio olim, quæ materia fuerit, Cælius Apitius docet in IX. de Re culin. cap. IV. In verbis quia nonnihil obscuri est, libuit subjicere & lucem dare. *In Sepia farsili condienda piper Ligusticum, apii semen, careum, mel, liquamen, vini condimenta coctiva calefacies, & sepiam inde apertam perfundes, atque ita farcies coctam cerebellis elixis enervatis cum pipere tritis, quibus commisceas ova cruda quod satis est, piper integrum, esitia minuta & sicca, sues & in bullientem ollam mittes, ita ut coire impensa possint.* Quo modo heic primò scriptum est *piper Ligusticum*, ita passim apud eumdem reperias. Ita vero appellabant, partim ob acrimoniam, partim à solo nativo. De hoc Plinius lib. XIX. cap. VIII. *Ligusticum silvestre est, in Liguriæ suæ montibus. Seritur* [*jam* vel *etiam*] *ubique. Suavius sativum, sed sine viribus. Panacem aliqui vocant.* Confer ad Ill. Salmasii Plin. exerc. p. 1274. & seq. *Liquamen* idem quod Garum est. Hoc te docebunt ex Cassiani Bassi Eclogis de Agricultura excerpta lib. XX. cap. XLV. ubi tamen λικουλμένον pro λικουάμεν corrupte legitur. Quod ex duobus Janis, iisque Græce Latineque doctissimis neutrum, non Cornarium interpretem, non Gruterum ejus interpretationis castigatorem animadvertisse miror. *Vina* veteres multimodis condiebant. Extat hac de re in eisdem Geopon. cap. XIII. lib. VII. Ita Plautus Mil. act. III. sc. II. II. *nardinum* absolute, pro nardino vino,

sive

ſive nardo condito. ut *murrhinum* pro murrha condito. Confer iterum ad Salmaſii laudatas modo Exerc. p. 466. Hæc tamen deſiderantur in Hiſtoria Vinorum, quam Andr. Baccius egregie alias adornavit. *Coctiva,* ni fallor, erant culinæ parata & cibis condiendis. Veteres enim, ut ex Theophraſto docet Adr. Turnebus II. Adverſ. XXIX. vel in ipſa compotatione ſubito miſcebant unguentum vino, vel jam ante ſic medicatum curatumque habebant. *Eſitia* ſive *hyſitia* (nam utroque modo ſcribi conſtat ex lib. VIII. cap. VIII. qua de Lepore hyſitiato) quemadmodum fierent, docetur lib. II. cap. I. Qua hodie vero Sepias ratione reddant & ſapidiores & ſalubriores, tradidit Bartholomæus Scappus, Italicæ popinæ magiſter, lib. III. de Re coquin. cap. CIV. referente Aldrouando p. 59. Nobis enim videre librum non licuit.

§ 78. Porro, non eſt de nihilo quod Simeon *illi vinum ſuperbibere vetus ac tenue* jubeat. Ὁ γὰρ παλαιὸς οἶνος καὶ τὴν γαστέρα προτρέπει, καὶ τὰς ἐμφράξεις ἀποφράττει, καὶ ὠφέλιμός ἐστιν οἷς ἀθροίζεται φλεγματικὸς χυλὸς ἐν σώματι. *Vetus enim vinum ventrem ducit, & obſtructiones deobſtruit, & convenit quibus coacervatur pituitoſus chylus in corpore:* ut recte noſter, ubi de Vino. Et alvum quidem movet ratione terrei illius, quod *tartarum* nunc vocamus. Hippocrates II. de Diæta XIII. 224. ἔχει δέ τι καὶ καθαρτικὸν ἀπὸ τῆς ὕλης. *Habet vero etiam quid purgantis à materia.* Cætera autem facultate calefacit lentaque incidit & attenuat quæ ſunt craſſioris ſubſtantiæ. Unde ergo conſuetudo oſtreis ſuperbibendi Hiſpanicum dulce & tantum non muſteum, muſtoque aut Syrupis aliiſve neſcio quibus non fucis adulteratum?

§ 79. Si vero ita eſt, ut modo dicebamus, Sepiam eſſe numquam non difficilem concoctu, quid eſt de ſententia Siphnii Diphyli, quam ex ejus l. De his quæ offeruntur ſanis ac ægris, exſcribit Athenæus lib. VIII. cap. XIV. ἡ δὲ σηπία καὶ ἑψομένη μὲν ἁπαλὴ καὶ εὔστομος καὶ εὔπεπτος, ἔτι δ' εὐκοίλιος. ὁ δ' ἀπ' αὐτῆς χυλὸς λεπτυντικός ἐστιν αἵματος, καὶ κινητικὸς τῆς δι' αἱμορροΐδων ἐκκρίσεως. *Sepia & elixa quidem tenera eſt ac grata ori,*

&

& facilis coctu, quin & alvum laxat. Ejus jus attenuat ſanguinem, fluxumque hujus per hæmorrhoides ciet. Ad hæc Jul. Alexandrini animadverſio eſt lib. XIV. Salubr. cap. XII. *Tenellas valde, ſcilicet minimum adultas eſſe oportet Sepias, ut vera reperiantur, quæ de his Diphilus ſcripta reliquit, teneritudinem illis, & concoctionis excretioniſque facilitatem tribuens; attenuarique inde ſanguinem, & hæmorrhoidas cieri ſcribens. Nam alioqui meliorum Authorum teſtimonio, illorumque fide, qui frequentius ederint, contraria omnia veriora aſſeverabimus: alvum tamen inde emolliri, omnium confeſſione fatebimur, id videlicet præſtante ſalſuginoſa illa ſucci, quem diximus, facultate.*

§ 80. Faciem iſta veri, veritatem non habent. Veri ſimilitudo fundata eſt in canone Ibn Sinæ II. Can. II. 553. *Eligatur,* inquit, *ex piſcibus duram carnem habentibus ille, qui minor eſt: & ex habentibus mollem carnem ille, qui eſt major, ad terminum aliquem.* Quem canonem Schola Salerna his verſiculis incluſit cap. XXX.

Si piſces molles, magno tu corpore tolles.
Si piſces duri, parvi ſunt plus valituri.

Rationem ſubſcribit Arn. de Villanova: *Quia mollities provenit ex humiditate, quæ in novello piſce indigeſta eſt, in vetulo vero digeſtibilior. Quare novelli piſces magis phlegmata generant, quam vetuli. Si vero dura carne conditi fuerint, juvenes erunt ſaniores, id eſt, digeſtibiliores.* Latinitas rudis & ſeculi balbutientis.

§ 81. Huic canoni ſuam veritatem conſtare, non debemus velle alio doctore aliove teſte probare, quam qui etiam ſtultorum magiſter eſt. Neque dubium, habere locum in Sepiis. Quæ cum omni ætate ſint duræ carnis: procul dubio durioris ſunt adultæ. *Quam ob cauſam etiam cædi antea verberibus ſolere, quam excoquantur,* Andr. Matthiolus ſcribit ad Dioſcor. lib. II. cap. XX. Mirum vero, cum carne ſint adeo firma, ut fuſtigatione molliendæ prius quam coquendæ veniant, tam cito adoleſcere & in tantam magnitudinem. Οὐ διετίζουσι γὰρ αἱ σηπίαι, ut Philoſophus ait IX. Hiſt. XXXVII. 287. ſive ut Plinius vertit lib. IX. cap. XXX. *neque enim ſepiis bimatu longior vita.*

Quo ſpatio *binûm cubitorum* evadunt: quin plurimo majores, ſi vera ſunt quæ Trebius Niger è comitibus L. Luculli Proconſulis Bæticæ prodidit, & ex eo Secundus. Hic enim relatâ Polypi monſtroſa hiſtoriâ (cujus tamen etiam Ælianus XIII. de Anim. VI. meminit) adjicit, *Sepias quoque ejuſdem magnitudinis expulſas in litus Carteja.* Quanta ea fuerit, non dicitur. Strabo III. Geogr. p. m. 145. C. ibi Polypos, qui talentum pendant, reperiri memorat: ex fide tamen aliorum. *Talentum* Atticum minus (hoc enim intelligendum eſſe, quando Autores ſimpliciter loquuntur, monuit me Scriptor anonymus, cujus Comparationem ponderum, menſurarum, ac monetarum veterum cum hodiernis habeo mſ.) pependit libras Romanas LXII. & uncias VI. ſive Marcas Colonienſes LXXXVII. lotones VIII. momenta IV. & $\frac{21}{32}$ eodem æſtimatore.

§ 82. Ingens ſane pondus, & hoc ipſo ſtupendum magis, ſi intra biennium in id aut Polypus aut Sepia excreſcat. Si hiſtoria vera eſt, malim cum Matthiolo dicere, etiam *denis & bis denis annis vivere.* καὶ δὴ καὶ τὰ μείζω τῶν ἐλαττόνων μακροβιώτερα, inquit Philoſophus l. de Long. & brev. vitæ cap. IV. *Quippe majora minoribus longæviora ſunt* neceſſario in eodem genere. Ita loquor, ut Zoographo reſpondeam, cujus verba recitat Aldrouandus p. 51. *Vitæ longitudo*, ait, *corporis magnitudinem non ſequitur, ut d. l. indicat Ariſtoteles: cujus hac in parte authoritas convelli à Matthiolo non debuit.* Neque convellitur etiam. Hoc enim voluiſſe puto: ſi biennio Sepiæ binûm cubitûm evadant, opus decennio aut pluribus annis eſſe, ut in incredibilem illam molem increſcant. Neque enim piſcis ſalix eſt.

§ 83. Interea Alexandrinæ interpretationis benignitatem vehementer exoſculamur, & agnoſcimus in ea exemplar modeſtiæ & ἐπιεικείας illius, quæ ſemper & ubique ut deſiderabilis, ita & laudabilis eſt in quovis interprete. Atenimvero ut credamus, fuiſſe hoc propoſitum auctori, à nobis non impetramus. Quare enim non æque heic diſcrimen notat, quod ætas & magnitudo facit, ac mox in Polypo & ante in Torpedine, Squatina, aliis, fecerat? Deinde, ut concepta eſt oratio,

tio, aliud velle non intelligas, quam Sepiam omnem, præcipue vero elixam esse teneram & facilem concoctu.

§ 84. Ergone verior conjectura erit, quæ dixit Diphilus, dicta esse respectu ægrotantis & casus specialis? Namque & Hippocrates inflammato Uteri ore II. de Muliebr. XXVIII. jubet ὀψοῖσι χρῆσθαι πολυποδίοισι ἑφθοῖσι, ἢ σηπιδίοισι *in prandiis uti parvis polypis coctis, aut sepiolis.* Sic ejusdem operis lib. I. t. LXXIV. Secundis retentis puerperæ vult ea dari, ἐφ' ὧν μάλιστα καθαίρεται τὰ λοχεῖα, σκίροδα ἑφθὰ, ἢ ὀπτὰ ἐν οἴνῳ ἢ ἐλαίῳ μετὰ πολυποδίων, ἢ σηπιδίων· *à quibus maxime purgantur lochia, allia elixa aut assa, in vino & oleo cum parvis polypis aut sepiolis.*

§ 85. Maur. Cordæus in hunc locum com. IV. sent. XVI. lectorem judicare vult, *num σηπιδίων nomine ova intelligi voluerit Hippocrates, num vero ipsasmet sepiolas.* Videtur autem ipsus huc inclinare. addit enim: *Sepiarum ova Plinio urinam cient in cibum assumta & renum lentorem detergunt.* Quando itaque facta nobis judicandi potestas est, promamus sententiam. Dictator cum diserte nominet σηπίης ὠὰ *sepiæ ova* & præscribat variis in casibus, ut videre II. Muliebr. t. c. & XXXI. de Nat. mul. t. XXIX. ac sæpius in iisdem libris: quid causæ esse potest, cur heic velimus aliud illo vocabulo intelligi, quam quod communi usu sit receptum? præsertim cum raro non jungat Sepiam & Polypum, ceu perinde habens, utro quis vescatur, cum alterutro utendum est? Eodem enim loco habere Mollusca omnia, paret non solum è II. de Diæt. XI. quem paulo post adducemus; sed & ex I. Muliebr. LXXXV. fin. qui tamen vetustate morbi faciem gerit adeo collapsam, ut valetudinis videatur prorsus desperatæ esse. Curemus ergo.

§ 86. Quæ publice leguntur, ita habent. καὶ τοῖσι μαλθακοῖσι πρὸς ὕπνον χρήσθω. καὶ πολυποσίῃ. καὶ τοῖσι ἄλλοισι μαλθακοῖσι. καὶ ὄψοισι θαλασσίοισι μᾶλλον, ἢ κρέασι. Cornarius pro his: *& mollibus ad somnum utatur, & multa potione, & aliis mollibus, & opsoniis marinis potius, quam carnibus.* Hæc & similia fecere, ut Hippocratis medicina hactenus admirationi magis quam quam usui sit. Corrige: καὶ τοῖσι μαλακίοισι πρὸς ὕπνον

χρήσθω. καὶ πολυποδίῳ, καὶ τοῖσιν ἄλλοισι μαλακίοισι. καὶ ὄψοισι θαλασσίοισι μᾶλλον, ἢ κρέασι. Redde: *Mollucis sub somno utere: nempe parvis polypis, aliisque ejus generis & opsoniis marinis potius, quam carnibus.* Huic parallelus locus est l. de Nat. mul. t. II. f. & ad præsentis normam emaculandus. Foesii conatum videsis in Oecon. ad μαλάσσεσθαι & in Notis ad n. 274. Ὄψον *obsonium* quid diceretur priscis ex eadem Oecon. disces aut ex Jul. Alexandrino XVIII. Sal. II. & seq. aut Gul. Stuckii I. Antiq. conviv. VII. & II. ejusd. XI.

§ 87. Quod si neque ista fuit Siphnii sententia, malim cum Mnesitheo Atheniensi facere, cujus ibidem verba ex l. de Eduliis recitantur. τὸ δὲ τῶν μαλακίων γένος, οἷα πολυπόδων τε καὶ σηπιῶν καὶ τῶν τοιούτων, τὴν μὲν σάρκα δύσπεπτον ἔχει, διὸ καὶ πρὸς ἀφροδισιασμοὺς ἁρμόττουσιν. αὐτοὶ μὲν γάρ εἰσι πνευματώδεις. ὁ δὲ τῶν ἀφροδισιασμῶν καιρὸς πνευματώδους προσδεῖται διαθέσεως. βελτίω δὲ ταῦτα γίνεται ἑψηθέντα. τὰς γὰρ ὑγρότητας ἔχει πονηράς. ἰδεῖν γοῦν ἐστιν οἵας ἀφίησι πλυνόμενα· ταύτας οὖν ἡ ἕψησις ἐκκαλεῖται τῆς σαρκός. μαλακῆς γὰρ τῆς πυρώσεως, καὶ μεθ' ὑγροῦ διδομένης οἱονεὶ πλύσις τις αὐτῶν γίνεται. τὰ δ' ὀπτώμενα καταξηραίνει τὰς ὑγρότητας. ἔτι δὲ καὶ τῆς σαρκὸς αὐτῶν φύσει σκληρᾶς οὔσης, κατὰ λόγον οὕτως ἔχει γίνεσθαι αὐτά. Pro quibus Dalechampius. *Mollium genus, ut Sepiæ, Polypi, & ejusmodi reliqui, carnem habet concoctu difficilem, ac ideo convenientem ad irritamenta Veneris, quia flatuosa sit, & flatuoso spiritu coitus egeat. Iurulenta hæc salubriora sunt. Pravo enim humore scatent, qualem videmus, dum eluuntur, ab illis reddi, quem ex illorum carne elicit illa coctura. Igneus namque blandus calor, cum humore adhibitus, illis tamquam pro lotura est. In assis exiccatur vitiosus ille humor, & ideo carnem, quæ natura durior est, durescere magis, est rationi consentaneum.*

§ 88. Quæ vel propterea mihi arrident magis, quod videam esse quam maxime consentanea iis quæ Senex noster scripsit eodem lib. II. de Diæt. t. XI. 177. πολύποδες δὲ, καὶ σηπίαι, καὶ τὰ τοιαῦτα, οὔτε κοῦφα ὡς δοκεῖ ἐστιν, οὔτε διαχωρητικά. διὸ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς βαρύνουσιν ἐσθιόμενοι· πλὴν οἱ ζωμοὶ τούτων διαχωρέουσι. *Polypi vero, & Sepiæ, & id genus, neque leves sunt,*

uti videntur, neque per alvum secedunt. Quapropter etiam oculos gravant comesti: nisi quod jura eorum bene secedant.

§ 89. Molluca *oculos gravare* nemo est qui praeterea dicit, neque ratio subest. Quamobrem ego quidem non dubito affirmare locum hunc corruptum esse, & pro ὀφθαλμοὺς reponere στομάχους. Stant ab hac emendatione, non codices quidem in queis vulgata lectio habetur: sed particula πλὴν, si volumus ejus vim recta ratione expendere. Sensus verborum est. Putet forte quis Polypos & Sepias leves esse, ideo quod in genere sunt Mollucorum: non sunt. quin contra στερεωτέρην τὴν σάρκα ἔχουσι *duriorem carnem habent* & quae in ventre haereat diutius. Hacpropter ventriculum comesti gravant. Alvum tamen cient jura eorum: utpote in quae elixando deponitur illud salsum quod habent.

§ 90. Τὸ κοῦφον, *leve*, idem Hippocrati quod facile concoctu est. Quod tale sit, oportet esse rarum & nullo negotio penetrabile calori. Noster de petrosis t. c. 171. ἀραιὴν τὴν σάρκα καὶ κούφην ἔχουσιν, *raram carnem ac levem habent*. Rarum ut facile admittit ignem naturae: ita levatur facile. Κοῦφον δέ ἐστι, τὸ ἐξ ἑαυτοῦ φερόμενον εἰς τὸν ἄνω τόπον· *Leve enim est, quod suapte natura fertur in superiorem locum*, inquit Varinus. *Tale vero quod est, minime gravat ventriculum.* Hinc v. Aph. XXVI. ὕδωρ τὸ ταχέως θερμαινόμενον καὶ ταχέως ψυχόμενον, κουφότατον· *aqua quae cito calefit & cito refrigeratur, levissima*, dicitur. Ubi Galenus τὸ κουφότατον exponit τὸ μὴ βαρῦνον τὴν γαστέρα καὶ διερχόμενον ταχέως, *quod non gravat ventriculum & transit cito.* Noster de Maza h. l. t. VI. 57. μᾶζα προφυρηθεῖσα, ῥανθὴ ἄτριπτος, κούφη, καὶ διαχωρέει, καὶ ψύχει. ψύχει μὲν, ὅτι ψυχρῷ ὕδατι ὑγρὴ ἐγένετο. διαχωρέει δὲ, ὅτι ταχέως πέσσεται. κούφη δὲ, ὅτι πολλὴ τροφὴ (editi πολλῆς τροφῆς, male) μετὰ τοῦ πνεύματος ἔξω ἀποκρίνεται. *Maza pridem subacta* (πάλαι ξυνκεκομμένη VII. Epid. XXXIII.) *cum aqua tantum, sine intritione, levis est, & facile secedit, ac frigefacit. Frigefacit, quia frigida aqua madefacta est. Facile secedit, quia cito coquitur. Levis vero est, quia multum alimenti cum flatu excernitur.* Cujus deinde causam, quam subjungit, considerare velim, qui *lacteas venas*

 Asellio

Asellio primum appellatas, Hippocrati nostro incognitas putant. Ego enim in hoc me non moror nunc.

§ 91. Quin addo ex eodem locum tertium, qui est t. IX. 140. βόϊα κρέα, ἰσχυρὰ, καὶ στάσιμα, καὶ δύσπεπτα τῇσι κοιλίῃσι. *Carnes bubulæ robustæ sunt, & tardæ ac difficiles concoctu ventribus.* Τὸ ἰσχυρὸν Celsus lib. II. cap. XVIII. reddit *valens, validum, robustum:* primo tamen utitur frequentius. Τὸ στάσιμον vulgo quidem significat *stabile, constans, fixum, quietum, tardum, grave,* & si quid præterea verborum habetur ad significandam vel absentiam motus vel impotentiam, aut difficultatem movendi. Hippocrates tamen etiam accipit *active,* de his, quæ sistere motum queunt. Sic II. Muliebr. II. fin. στάσιμα τοῦ αἵματος dicuntur *quæ sistunt sanguinem* profluentem. Sic apud Plutarchum init. l. de Prim. frig. ψυχρὸν στάσιμον *frigidum stativum* dicere malo, quam *statui seu quieti accommodatum* cum Xylandro: opponitur enim, κινητικὸν δὲ τὸ θερμὸν *motivum vero calidum.* Glossæ Cyr. *Stativus,* στάσιμος. Accipio autem heic *stativum* non pro eo quod stat, sed stare facit, sive vim sistendi habet: prorsus ut Scaligero IV. de Caus. Lat. L. XCVIII. *tempestivus* dicitur *non, ut dixere, significasse occultiorem actionem: sed fuisse is, qui tempore temperaret.* Vel ut Veteres dixere *subcisivum* tempus aut operam. *Tempus:* quod operam sibi succideret. *Operam:* quæ temporis succideret portionem. Duco autem *stativum* non à verbo *sto,* sed *sisto.* Diciturque Græce στάσιμον, ut κρίσιμον. quod Galenus I. Vict. II. exponit *crisin faciens, eique faciendæ ac promovendæ conveniens.*

§ 92. Quo præhabito dispiciendum nunc est, uter melius, egone qui κρέα στάσιμα *carnes tardæ concoctionis* dixi; an Cornarius & Foesius, qui *alvum sistere.* Hoc si voluit Dictator, cur ordinem Naturæ pervertit, & prius dixit *alvum sistere,* quam *concoqui difficulter?* Si enim bubulæ carnes ventrem durum reddunt, idcirco faciunt, quia non fuere bene concoctæ. Hujuscemodi quippe nec facile devolvuntur ad inferiora, & facile exiccantur devoluta ac compinguntur duranturque: præterquam quod copiosiora suggerant excrementa. Hoc ita-

itaque voluit Hippocrates: bubulas tardare in ventriculo & gravare eum, ac longo tempore multoque labore vix perduci ad finem concoctionis & chyli bonitatem. Par ratio in Sepiis & Polypis omnique genere Mollucorum eſt.

§ 93. Cæterum gula negat bonum ex Sepiis fieri jus abſque *atramento.* Hacpropter *piſcatores,* ſcribit Bellonius, *quoties ad deficientium per ſenectutem & fluctuantium cadavera Laros turmatim advolantes conſpiciunt, eo ſe conferre & ſive vivas ſive mortuas reperiant, hoc inprimis operam dare, ut ne, dum extrahunt aquis, atramentum temere diffluat.* Itane, atramentum quoque voluptarium eſt? & in excremento cupediæ inſunt? Ego cum illo fecerim, de quo Antiphanes Piſcatrice, citante Athenæo lib. VIII. cap. IV. Inducitur ea in fabula quidam piſcem emens à piſcatore aut piſcario. Ac primum ſepias dari ſibi poſtulat, ut more emturientium diſpiciat quam bonæ ſint. Offeruntur vivæ. prehendit. Illæ atramento ſuo & ipſum & ſe inquinant. Ideo increpat emtor venditorem, quod non projecerit in mare prius & abluerit. Nolebat enim videri, non Sepias accepiſſe, ſed fedum ſtercus.

Τὰς σηπίας δὸς πρῶτον. Ἡράκλεις ἄναξ,
Ἅπαντα πεθολώκασιν. οὐ βαλεῖς πάλιν
Εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ πλυνεῖς; μὴ φῶσί με
Σκῶρ μιαρὸν, οὐχὶ σηπίας εἰληφέναι.

Sic enim omnino, qui corruptiſſime extant, reſtituendi verſiculi videntur, præeuntibus mſſ. & Caſaubono, eruditiſſimo viro. In ultimo erat Δωρειὰς, ἀλλ᾽ οὐδὲ σηπ. & hinc nata Dalechampii nota: *δωρειὰς munera* heic ſignificare *pecuniam & nummos, quorum contactu manus ſordent & nigreſcunt. Comico autem ſale Sepias vocaſſe munera, quæ accipientium manus inficiunt. Sed,* inquit Caſaubonus, *hæc vox corrupta alterius locum occupat. nam interpretum ſomnia vigilantibus non poſſunt placere.* Neque etiam libri habent δωρεὰς. Licebat autem poëtæ *ſtercus* vocare atramentum: eſt enim revera. Unde & Hippocratem vidimus (§ 9.) homerdam ei comparaſſe.

§ 94. Mirum itaque, in ſtercore homines voluptuari, & ſe

ſe corrumpere. Abominabile, quod de monſtro illo Imperatoris Commodo refert Æl. Lampridius p. m. 50. A. *ſæpe pretioſiſſimis cibis humana ſtercora miſcuiſſe, nec abſtinuiſſe guſtum, aliis (ut putabat) irriſis.* Ad quæ Caſaubonus: *Homo furioſus putabat magnum facere, cum ſuos convivas ab eſu ciborum, quibus ipſe delectabatur, hac ſpurcitie averteret.* Mihi quidem, fateor lubens, atratum Sepiarum jus ſi apponeretur, nihilominus averſarer, quam Propheta olim placentam βολβίτοις κόπρυ ἀνθρωπίνης *fimo ſtercoris humani* ſubactam: Ezech. IV: 12. 14.

§ 95. Inquiebam vero, Sepiarum ſe ſtercore amatores ejus corrumpere. Hoc vero fidem ut inveniat, citare ad teſtimonium oportet, qui de facultatibus atramenti hujus teſtari queunt. Dioſcorides lib. II. cap. XXIII. Σηπίας ἑψηθείσης τὸ μέλαν βιβρωσκόμενον δύσπεπτον. κοιλίας μαλακτικόν. *Sepiæ elixæ atramentum comeſtum difficile concoctu: alvum mollit.* Valde ſuſpicor huic loco ſubeſſe mendam, quamvis nullam in libris varietatem reperiam; præterquam quod Saraceni editio expunxerit articulum τὸ, quem Aldina habet ut Ruelliana, Vergiliana vero poſt μέλαν. Verba prout jacent, vix alio ſenſu acceperis quam quo Marcellus reddidit: *ægre concoquitur ſi comedatur decoctæ ſepiæ atramentum.* Hoc neque ſolum eſtur, neque coquitur cum Sepia. Eximunt crudæ coqui, ſi adeſt, una cum mytide ſua & ſervant ad embammata. Ita è Scappo Aldrouandus p. 60. E. *Quod ſi vero juſculum quis nigrum eſſe velit, miſceat atramentum cum vini modico, aut omphacii, iterumque coquat ad ebullitionem uſque: tum inferat ſuper inſperſis aromatis dulcibus.* Servit itaque tingendis juribus & ad intinctum. Fortaſſean ſcripſerat Anazarbæus: Σηπίας ἑψηθείσης τὸ κρέας βιβρωσκόμενον, δύσπεπτον· τὸ δὲ μέλαν, κοιλίας μαλακτικόν. Scripſiſſe vero, ſilentibus libris, affirmare non auſim. Mea interim conjectura cui non placet, doceat me quæſo veriorem ſententiam & conciliet Dioſcoridem Hippocrati, quem audivimus dicere, Sepias non movere alvum, quamvis jus earum moveat.

§ 96. Celſus lib. II. cap. XXIX. in catalogo rerum, quæ alvum

vum movent, etiam *ſepiarum atramentum* collocat. Gul. Pantinus ad hunc locum ait, *facere id incidendi atque detergendi ſua poteſtate.* Unde hoc hauſerit, neſcio. Bald. Ronſſeus, rogatus de alliis, reſpondet de cepis. *Sepiæ*, inquit, *ſalſum quodammodo humorem in ſe continent, unde & alvo ducendæ accommodæ ſunt. Vocat autem ſepiarum atramentum, liquorem qui his pro ſanguine ineſt.* Utrumque falſum, nedum ineptum commentario.

§ 97. Hippocrates VII. Epid. XL. Τὰ χολερικὰ ἐκ σηπίης *choleram ex Sepia* concitari ſcribit. Aretæus II. de Cauſ. acut. V. ἡ χολέρα παλίνορσός ἐστι φορὴ τῆς ὕλης τῆς ἐν τῷ παντὶ ἐς τὸν στόμαχον, καὶ τὴν κοιλίην, καὶ τὰ ἔντερα, ὀξύτατον κακόν· διεκθέει δ' ὕπερθεν μὲν ἐς ἔμετον τὰ ἐν τῷ στομάχῳ ἀλιζόμενα· διὰ δὲ τῆς κάτω διεξόδου τὰ ἐν τῇ κοιλίῃ καὶ τοῖς ἐντέροις ὑγρά. *Cholera eſt materiæ, quæ eſt in toto, vehemens refluxus ad ventriculum & ventrem atque inteſtina: acutiſſimum malum. Erumpunt vero, ſurſum quidem, per vomitum, quæ in ventriculo ſunt coacervata: deorſum vero, per alvum, quæ in ventre atque inteſtinis ſunt humida.* Oportet itaque vel ſuapte natura vel corruptione ſubita perquam maligna, imo venenata eſſe, quæ tantam tamque periculoſam ſeditionem concitare queunt.

§ 98. Valleſius VII. Epid. 81. duo in Sepiis cauſatur: Subſtantiæ nitroſitatem & concoctionis difficultatem. Utrumque id vitii habere ex antedictis conſtat. Sed vero cum elixas conſtet ſalſilaginem deponere in jus, ex quo coquuntur, non videtur illa cauſa eſſe: ſaltem non in edulcatis & tantũ non inſipidis elixatione redditis. Aetius I. tetr. II. 190. Σηπίας ἀποπνιγείσης ἐν ὄξει, ἣν ἅμα ἐλαίῳ τὸ ὄξος δώῃς πίνειν, σώσεις τὸν ἱπποκάμπης θαλαττίας φάρμακον εἰληφότα. *Sepiæ ſuffocatæ in aceto, ſi ſimul cum oleo acetum dederis bibendum, ſervabis eum qui Hippocampæ marinæ venenum accepit.* De *Hippocampa* videatur Aldrouandus VI. de Inſect. XVI. *Venenum* quale & ubi habeat, ſolus Ælianus XIV. Animal. XX. docet. Veneno hoc potionatos inter multa alia & inſolentia, ſi cum aliorum venenorum ſymptomatis conferantur, ἐμέτων ἐπιθυμίαν ἐξάπτεσθαι *vomendi cupiditate flagrare* ſcribit. Huic promovendæ & reddendo per vo-

mitum veneno Sepia quod confert, procul dubio eſt nitroſum illud, quod ſuffocata deponit in acetum. Coquendi difficultas etiam cholericæ affectionis cauſa eſſe non videtur, niſi quibus nidoroſa cruditate onuſtus jam ventriculus fuerit. Ea quippe à calore, copioſius ad durum cibum concoquendum affluente, magis exuſta corruptaque mordicando & rodendo Spiritum ciet ad intempeſtivam & periculi plenam excretionem.

§ 99. Quando itaque non ſtatim aut neceſſario cauſa Choleræ eſt, quod difficilis eſt concoctionis: ſiquidem de Sepiis ipſis, quod Præceptor dicit, intelligendum eſt, acceperim de *τηγανισταῖς*, de *frixis in ſartagine* inquam. Alexis Improbâ coquum inducit hæc loquentem.

σηπίαι πόσου;
Δραχμῆς μιᾶς τρεῖς. τῶν δὲ τὰς μὲν πλεκτάνας,
Καὶ τὰ πτερύγια συντεμὼν ἑφθὰ ποῶ.
Τὸ δ' ἄλλο σῶμα κατατεμὼν πολλοὺς κύβους,
Σμήσας τε λεπτοῖς ἁλσὶ δειπνούντων ἅμα
Ἐπὶ τὸ τάγηνον σίζον, ἐπεισιὼν φέρω.

quanti Sepiæ?
Tres una drachma. Cape, flagella tu, ſimul
Et has reſectas pinnas elixa bene.
Reliquum minutim corpus in cubos ſeca,
Tuſoque ſale perfrica, cœnantibus-
que mox appone ſtridulum è ſartagine.

§ 100. Quare autem ſic apparatæ tam valide omnes corporis cardines commovent? An quia ſalſum, quod habent, non deponunt, ſed retinent; quin etiam nitroſius multo ac nidoroſius acquirunt, ideoque acrius & ad ſtimulandum effrenius? Sane hoc quidem ſequi videtur ex iis quæ Galenus tradit III. de Alim. fac. II. *ὅσα μὲν γὰρ ὀπτῶντες, ἢ τηγανίζοντες ἐσθίουσι, ξηροτέραν τροφὴν διδόασι τῷ σώματι. ὅσα δὲ ἐν ὕδατι προαφεψοῦσιν, ὑγροτέραν. ὅσα δ' ἐν ταῖς λοπάσιν ἀρτύοντες, ἐν τῷ μεταξὺ τούτων ἐστί.* *Quæcumque aſſantes aut frigentes comedunt, ſiccius alimentum corpori præbent. Quæ vero ex aqua præcoquunt, humidius.*

Quæ

Quæ vero in ollis præparant, medio inter iſta modo habent. In *his* interim magnum merito diſcrimen conſtituit, pro varietate eorum quibus condiri ſolent, quæ in ollis ſuffocantur. Eſt & inſigne aliud ratione præparationis ipſius, prout vel elixationi ea ſimilior, vel aſſationi fuerit.

§ 101. Major dubitatio circa *aſſa* atque *elixa* eſt. Contraria enim iſtis Galeni legeris apud Ariſtotelem IV. Meteor. III. ξηρότερα τὰ ἑφθὰ τῶν ὀπτῶν. οὐ γὰρ ἀνασπᾷ εἰς αὐτὰ τὸ ὑγρὸν τὰ ἑψόμενα· ἀλλ' ἐκκρίνεται ἐξ αὐτῶν τὸ ὑγρὸν, ὑπὸ τῆς ἐν τῷ ἔξω ὑγρῷ θερμασίας. *Sicciora ſunt elixa aſſis. Neque enim elixa attrahunt in ſe humidum: quin excernitur ex iis humidum à calore qui eſt in externo humido.* Tranſpoſui nonnihil verba Philoſophi, non tamen præter mentem ipſius. Theſis quippe eſt in primo colo. Eam deinde gemina ratione confirmat. Prima in textu præmittitur theſi: altera ſubjicitur. Prima eſt: quæ elixantur, non attrahere humorem, ex quo coquuntur, in ſe. Altera, huic contraria eſt: quæ elixantur, etiam proprium & connatum humidum deponunt in jus. Et hæc quidem ratio teſtimonium ab experientia habet. Namque carnes elixatione privari ſuo humido, jura docent: quibus, cum diutius illæ coquuntur, reapſe plus ineſt alimenti, quam carnibus coctis. Priori autem rationi ratio alia videtur adverſari. Ut enim elixatio fiat, omnino neceſſe, uti humor externus ſubeat & penetret in carnes. Id ſi fiat, quei non humectantur? Si non fiat, qua nititur ratione præceptum Hippocratis, quod eſt II. de Diæt. XIII. 347? χρὴ τῶν μὲν ὑγρῶν σιτίων, πυροῦντα καὶ φώζοντα, τὴν ὑγρασίην ἐξαιρέεσθαι. τῶν δὲ ξηρῶν, βρέχοντα καὶ νοτίζοντα. *Oportet humidorum quidem ciborum torrendo atque aſſando humiditatem auferre. Siccorum vero, irrigando & humectando.*

§ 102. Ex iſtis perplexitatibus ut evadamus (unde nos evadere vel inprimis intereſt ob praxin & commodum quod redundare hinc ad multos cum ſanos tum ægros poteſt) ſcire decet, *Cibos* natura ſua eſſe vel humidos vel ſiccos. Valde humidi, ſeu humidum habentes aquoſius, elixatione fiunt exucci. Experimur in carne vitulina. ea tenera eſt, & ſapida, aſſa: eli-

xa, non item. Aſſatæ enim citius cruſtam inducit ignis, quam evocare omne humidum queat. quod itaque remanet & intra carnem agitatur, velut elixat eam & mire reddit teneram. E contrario bubula, quæ ſiccior eſt, etiam ſiccior fit aſſatione. Habet enim humidi parum & quod facile ante obductam cruſtam evaporat urgente igneo & ſicco calore. Hoc ipſum tamen aceti irroratione præveniſſe celebrem quemdam coquum ſcribit Alexis Lebete. Et certum eſt, quod hac ratione

Τὰ κρέα δ' ἔσται οὐκ ἀπεξηραμμένα,
Ἔγχυλα δ' ἀτρέμα καὶ δροσώδη τὴν χρόαν.
Aſſata caro non fiet retorrida,
Quin ſucculenta & inſtar roris tenera.

Vide Athenæum lib. IX. cap. VIII. Et iſta quidem maxime obtinent, aſſatione facta in veru.

§ 103. Quæ autem craticulis imponuntur, aut prunis ipſis, magnam partem cruda manent, aut omnino fiunt retorrida. Deque his potiſſimum acceperim iſta Philochori apud eumdem lib. XIV. cap. XX. τὴν μὲν γὰρ ὄπτησιν ἐλάττους παρέχεσθαι ὠφελείας, τὴν δὲ ἕψησιν οὐ μόνον τὴν ὠμότητα περιαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ σκληρὰ μαλάττειν δύνασθαι, καὶ τὰ λοιπὰ πεπαίνειν. *Aſſationem quidem pauciores præbere utilitates, elixationem vero non ſolum adimere cruditatem, ſed & dura mollire poſſe, ac reliqua coquere.*

§ 104. Hippocratis vero accipienda eſſe de forti ſeu exuperanti humido ac ſicco, ex proxime præcedentibus clarum eſt. τῶν μὲν οὖν ἰσχυρῶν σιτίων, ἕψοντα πολλάκις καὶ διαψύχοντα, τὴν δύναμιν ἀφαιρέειν, καὶ προστιθέναι δὲ πάλιν χρή. Cornarius: *Fortium igitur eduliorum vim ſæpe coquendo ac frigefaciendo detrahere oportet, & vice verſa augere.* Frigidum hoc loco eſt *frigefacere.* Agit enim de correctione ciborum per ignem & aquam. Et apud Thucydidem, coætaneum Hippocratis, τὸ διαψύχειν *exiccare* ſignificat: ceu videre lib. VI. p. 236. Steph. Malim itaque: *Firmorum ciborum facultatem ſæpe elixando & exiccando auferre, itidemque augere oportet.* Dicuntur autem *firmi cibi*, qui multum habent alimenti. quod cum extrahere ex iis Natura

non

non poteſt, ſive ob ſiccitatem nimiam, ſive ob humiditatem: oportet hanc quidem corrigere per ignem; illam vero, per aquam.

§ 105. *Frixa* in ſartagine alimentum præbent non modo ſiccum ob humidi abſumtionem ſuæque ſubſtantiæ uſtionem: verum etiam nidoroſum & pronum abire in porraceam, eaque deteriorem æruginoſam bilem, propter oleum nempe, aliudve pingue uſtum, quo ſunt imprægnata. Quando itaque ſalubris eſſe hæc ciborum præparatio non poteſt, proculdubio nocentior futura eſt, ſi adhibeatur piſcibus duris, concoctu difficilibus, ſucco ſalſis, minutim conciſis. Deſinamus itaque mirari, Choleram à Sepiæ frixæ eſu concitari: præſertim, ſi bilioſus & choleræ obnoxius iis veſcatur illa.

§ 106. Tantum vero ſi metuendum eſt malum à Sepia male præparata: quid non ſperandum ab *atramento* ejus? Quod intelleximus eſſe excrementum, terreum, lentum, concretile, difficilis concoctionis, acre, incidens, detergens, alvumque movens, & fortaſſe venenatum.

§ 107. Sepiæ morſum venenatum eſſe Ælianus ſcribit v. de Anim. XLIV. ἔχει δῆγμα ἡ σηπία ἰῶδες, καὶ τοὺς ὀδόντας ἰσχυροὺς ὑπολανθανόντας. ἦν δὲ ἄρα δηκτικὸν καὶ ὄζμυλος, καὶ ὁ πολύπους. καὶ δάκνει μὲν αὖ οὗτος σηπίας βιαιότερον· οὐ μὴν ἰοῦ μεθίησιν ἧττον. *Morſum Sepia venenatum habet, denteſque validos in occulto. Etiam mordent Oſmylus & Polypus. Et hic quidem vi majore vulnerat: ſed minus relinquit veneni.* De *Oſmylo*, qui ſpecies eſt Polypi, videſis ad Aldrouandum I. de Mollib. III. p. 42. G. De *Polypo* & *Sepia* Æliano conſentit Oppianus II. Halieut. 454.

Οὐ μὲν θὴν ἀβλαβερὸν ἔχει δάκος, εἴ τε χαράξῃ
Πούλυπος ἑρπυστὴρ, ἢ σηπίη· ἀλλὰ καὶ αὐτοῖς
Ἐντρέφεται βαιὸς μὲν, ἀτὰρ βλαπτήριος ἰχώρ.
Non eſt innocuum vulnus, quodcumque momordit
Reptator Polypus, vel Sepia: nam licet ipſis.
Sit ſanies non multa, tamen comperta veneni eſt.

Diſerte *venenum* etiam Phile vocat l. de Anim. propr. c. LXXXIII. mutuatus haut dubie ſua ex Oppiano. Cujus mentem quam

non fuerit assecutus Aldrouandus p. 63. B. ista docent. *Oppianus quoque Polypo & Sepiæ venenatum morsum tribuit, sed exigui detrimenti.* Hinc & male reprehendit Edoard. Wottonum, qui x. de Diff. anim. CCXXVI. scripserit: *Morsu non lædit Sepia, sed noxia quædam sanies è corpore ejus effluit.* Quæ sit illa sanies, & qua è parte profluat, non dicitur. Optassem sane, addidissent Auctores, ubi habeat Sepia venenum suum. Nunc nobis conjecturæ gloria relicta est. Non facile quemquam mordebit Sepia, nisi manum persequentem se in̄ latibulo suo & involutam atramento. Unde hoc ipso non potest non infici vulnus, priusquam aquis manus extrahatur. Vulneri atramentum infusum proculdubio pravis suis qualitatibus doloremque & inflammationem ciet vehementes. Quibus quam facile membrum obruatur & oppressum adducatur in periculum gangrænæ, ignotum esse nulli potest, qui modo aliquid aut in ratione videt, aut vidit in praxi.

§ 108. Et de *Sepia* quidem, ejusque *atramento* hactenus, quæ observare in rem præsentem licuit. Reddenda deinceps est ratio mihi, propter quam *Volvocem* appellarim, quo propius hac audita veniam ad examen ejus proprietatis, quam Sepiæ atramento tribuit Aretæus noster.

§ 109. *Volvox* insecti genus est, infestum uvis. Plinius lib. XVII. cap. XXVIII. *Alii volvocem appellant animal prærodens pubescentes uvas.* Inquit, *alii:* quia ipse paulo ante & ante ipsum M. Cato de Re rust. cap. XCV. *convolvolum* nominaverant. Apud Columellam l. de Arborib. cap. XV. *volucra* dicitur. *Genus est animalis*, inquit, *volucra appellatur, id fere prærodit teneros adhuc pampinos & uvas.* Ubi Phil. Beroaldus annotat: *Ex lectione Pliniana commonitus lego volvox.* Quod uti non improbo, ita nec approbo. Cur enim *volucra* non dicatur, ut *involucre* apud Plautum Capt. act. II. sc. II. 17. ubi tamen *involucrum* legi vult Adr. Turnebus lib. XIV. Adverf. cap. VII. & interpretatur linteum illud, quod tondendorum humeris injiciunt tonsores, quo ne inquinetur vestis capillorum segmentis. ὠμόλινον vocant Plutarchus & Pollux lib. X. cap. XVII. quamvis heic libri

bri ὀμόλινον edant, neque corrigant editores. Videatur de illo Casaubonus ad Athenæum lib. III. cap. XIX. & lib. IX. cap. XVIII. Apud Hippocratem l. de Affect. t. XXX. & l. de Int. aff. t. X. τὸ ὠμόλινον est *linum crudum.* Cujus illi ad ustionem & linamenta usum fuisse docet Foesius in Oecon.

§ 110. Quem vero *convolvulum* Cato, eumpse *involvolum* vocat Plautus Cistel. act. IV. sc. II. 63.

LA. *Imitatur nequam bestiam & damnificam.* PH. *quamnam, amabo?*

LA. *Involvolum, quæ in pampini folio intorta implicat se.*

Et hinc Appellationis cujusque ratio paret, & simul Inscriptionis nostræ.

§ 111. *Appellationis* ratio est, quod se intorqueat & implicet folio pampini. Festus: *Involvulus, vermiculi genus, qui se involvit pampino.* Hinc desumsit Georg. Alexandrinus in Enarr. prisc. vocum de Re rust. *Colvolvulus, à convolvendo: & est vermiculi genus, qui se involvit pampino: unde & involutus* (rescribe, *involvulus*) dictus.

§ 112. Est autem ἶψ Græcorum. Quo de Theophrastus III. de Caus. plant. XXVII. παραπλήσιον δὲ τὸ συμβαῖνόν ἐστι καὶ τῇ ἀμπέλῳ. καὶ γὰρ ἐν ταύτῃ τοῖς νοτίοις οἱ ἶπες γίνονται μᾶλλον ἅτε διυγραινομένης, καὶ τοῦ ἀέρος γονίμου ὄντος, εἶτ' εὐθὺς ἐξεσθίουσι τὸ ὁμογενές. *Huic proximum quod vitibus evenit. In his enim, austro potissimum, vermes Ipes vocitati gignuntur: utpote cum istæ humescunt, atque aer fœtificet, tum ii quoque materiem sibi congenerem statim erodunt.* Gazæ sunt hæc. Ad quæ Scaliger lib. III. cap. XXX. Ἶπες *dicuntur vermiculi, quos puto vocatos à Catone convolvolos. frigent hic Grammatici.* quid mirum? dum nemo Physicorum ipsis ignem faciat. Horum vere culpa est: ut nostram esse, non Grammaticorum dixi supra (§ 6.) in iis quæ nos attinent. Nisi enim ad hæc, quæ concernunt Artes, artifices; quæ Naturam, ejus consulti præferant facem: nihil exigere à Vocum interpretibus oportet. Dissimulare non possum mirari sæpe me, hodie poni operæ adeo multum in Terminis scholasticis, adeo parum in Verbis philosophis explicandis. Caruisse enim nescimus

illis Sapientiam priſcam neſcimus? Quid ni vero & nos careamus? Mihi quidem iſta Scholaſticorum figmenta magnam partem ſemper viſæ ſunt araneæ, ad capienda non ſolum ingeniorum imbecillia ſtructæ, ſed & conſcientias infirmorum illaqueandas comparatæ. Neque enim, qui Beſtiæ nomen dederant, occultius deprædari animas potuere quam per philoſophiam & inania rerum verba in illam introducta. A qua ſeductione tamen præmonuit nos Apoſtolus Col. II: 9. Hoc ἐν παρόδῳ. De Ipe ſi quid amplius cupis cognoſcere, apud Aldrouandum require lib. IV. de Inſect. cap. V. Moufetum enim fruſtra adieris.

§ 113. *Inſcriptionis* meæ rationem fundavi in damno, quod facit Sepia atramento ſuo, ſi eſtur cum eo. *Volvolum* namque facit, ſive Inflammationem Iliacam, à qua non tantum inteſtina maximis cum cruciatibus prærodantur atq; intorqueantur, verum etiam ægrotantes adducantur in extremum ac præſens vitæ periculum.

§ 114. *Qua* autem *vi*, Manifeſta an Occulta, volvolum faciat Sepiæ atramentum, videtur dubium facere illud verbum, quo ipſum infamat Aretæus. Recenſurus quippe cauſas Ilei ſeu Volvuli, in primo loco ponit *continuam corruptionem ciborum multorumque & multigenerum, neque conſuetorum*: in ſecundo, *cruditatem, ac aliam ſuper aliam*, μάλιστα δ' ἐπὶ τοῖσιν εἰλεώδεσιν *maxime vero ſuper volvuloſa.*

§ 115. Τὸ εἰλεῶδες *volvoloſum* nunc reddo, dictante analogia, Græca pariter ac Latina. Quoties namque qualitatem ſub exceſſu quodam notare volebant Græci, è Nomine eſſentiali Denominativum terminabant in ώδης. Ita οἰνώδης eſt, qui οἴνȣ *vini* plus appetit, quam par ſit: aut qui plus vini obtinet, vel ejus quod vini eſt; ut puta ſubſtantiæ, aut ſaporis, aut odoris, aut coloris. Ita εἰλεῶδες dicitur, quod eam vim qualitatis habet à natura ſua, ut Volvolum ciere de facili queat. Hoc vero Latinis eſt *volvoloſum*, quaſi multum Volvoli habens, hoc eſt, affectus aut affectionis. *Priore* ſenſu, *volvoloſum* dicitur, quod volvolo, eoque inſigni, laborat. *Poſteriore*, quod produ-

producere hunc affectum poteſt, ſeu idoneum eſt volvulo faciendo. Hanc poteſtatem quoniam à natura ſua habet, eapropter in textu τὸ εἰλεῶδες reddidi, *quod aptum natum eſt facere volvulum*: paraphraſtice magis, quàm verbo ad verbum. ſcilicet, ibi perſpicuitatem ſectabar, vim vocis reſervans commentario. Eam vero *vim volvuloſam* ineſſe in Sepiæ atramento, fruſtra quis probari à me petierit: credimus hoc Experientiæ, credimus Aretæo teſtanti, credimus Hippocrati confirmanti. Non alia enim facultate Choleram ciet, ac Ileum.

§ 116. Eam vero *facultatem* quid opus eſt arceſſere ab Occultis qualitatibus? *quæ*, ut veriſſime Hofmannus ait in III. Inſt. c. XXIX. 3. *ſolis literis differunt à pura ignorantia*. Sunt in aperto, quibus adſcribas. Sane quod tale eſt, quale Atramentum ſepiæ eſſe audivimus § 106. id ſatis habet in ſe, quo omnes Naturæ cardines concutiat, & in Spiritu orgaſmum, in Sanguine æſtum atque adfluxum concitet ad Membrum illud, quod laborat in liberando ſe à noxa tam difficili, neque periculoſa minus quam laborioſa.

§ 117. Etenim, quod ſuo corpori eſt *excrementum*, quei noſtro ſit alimentum? Quod *terreum* eſt & cœnoſum, quei convertatur in ſuccum bonum? Si non poteſt, non poteſt non gravare corpus & fatigare coquum corporis. Quod *lentum* eſt, quei non lenteſcat magis, & adhæreſcat tenacius, & eludat conatum expellentis, & hoc ipſo irritet ad expellendum vehementius? *Concretile* quod eſt, & *acre*, quid obſtat, cur non coctione evadat in gypſum? *Cognata enim calci res gypſum eſt*, ut Plinius recte lib. XXXVI. cap. XXIV. Quod vim habet *incidendi*, habet & incitandi. *Deterget*, ſed ita, ut non poſſit non erodere. *Erodere* enim Galenus V. de Simpl. fac. XIV. docet, quod ſimul craſſarum partium eſt, & acre ac mordax. Quod denique tale eſt, quantum à *veneno* abeſt? Me ſi audias, nihil prorſus. *Vis venenata* enim ignea eſt, noſtroque Igni inſuperabilis, quia à ſubjecto ſuo inſeparabilis, ob partium ſive craſſitiem ſive lentitudinem.

§ 118. Atramentum itaque Sepiæ comeſtum *movere alvum*, nemo quiſquam mirabitur, qui id ciere Naturam ad ſui excretionem intelligit. Ea citatio ſi concitatior eſt, fit Cholera quidem, cum mobile venenum eſt: ſin, Ileus. Ubi ubi enim in enitendo Natura laborat, iſtuc vehementius impulſat Sanguinem, arietem ſuum: ut impetu hujus obſtacula quæcumque removeat. Si non ſuccedat, fit Inflammatio. Quomodo? Expoſui ad Ariſtippum § 23. & ſequentibus: nec lubet actum agere, & apponere bis coctam.

§ 119. Oportet vero concitationem iſtam Naturæ vehementem eſſe, ſi ſumto Sepiæ atramento Cruditas & corruptio ciborum contingat ſimul. Sane *corruptio ciborum multorumque & multigenerum, neque conſuetorum, ac alia ſuper aliam cruditas*, per ſe ſatis ſunt adducendo hominem in certum vitæ diſcrimen. Quid ergo ſperandum, ſi ad cauſam peſſimam pejor accedat? ſi Sepiæ, inquam, atramento ex ſe volvuloſo ſeu ad volvulum faciendum propenſo ſuperveniat Cauſa non minus potens in conturbanda Natura & Inflammatione cienda.

§ 120. Oſtendimus itaque hactenus, eſſe in Sepiæ atramento ſatis *manifeſtas* & qualitates & cauſas Ilei: ut adeo neceſſe non habeamus ad *occultas* confugiendo, inſcitiæ ſimul atque ignaviæ turpitudinem prodere. Quod omnino eos facere mihi perſuadeo, qui ad Aſylum iſtud citra neceſſitatem ſe recipiunt. Quo de quia paucis dicere non licet, dicere ex profeſſo ſtudebo, & ad hoc captare occaſionem. Namque & illa materia, & quidquid eodem facit, meretur è ſpiſſis tenebris in lucem dari, & vindicari à tribulis atque ſpinis, qui inutilem nobis reddidere agrum fertiliſſimum. Sane hoc exculto fertilior non eſt aut eſſe poteſt in ferenda fruge Salutis ægrotantium & Honoris medentium.

§ 121. Unum addo & abeo ad alia. Sepiæ atramentum, quibus venenum non eſt (neque enim omnia omnibus venena ſunt) tamen fugiendum eſſe, ob tenebras, quibus impurare & infuſcare Sanguinem neceſſe eſt, ſi pervadere ad eum contingat. Si enim lucernis admixtum facere poteſt, ut nigri videantur qui

adſunt;

adsunt: quid ni Spiritui tenebras offundere queat permixtum Sanguini, & causa Insaniæ fieri? Quomodo? inquis. Videbimus, si vult Dominus, ad Alcippum insanientem. De isto autem Plinius lib. XXXII. cap. X. fin. *Sepiæ atramento tanta vis est, ut, in lucerna addito, Æthiopas videri, ablato priore lumine, Anaxilaus tradat.*

§ 122. Idcirco usui fuit præstigiatoribus ad illudendum oculis imperitorum. Sextus Empiricus I. Pyrrh. Hypot. XIV. καί γε οἱ γόητες χρίοντες τὰς θρυαλλίδας ἰῷ χαλκοῦ καὶ θολῷ σηπίας, ποιοῦσιν, ὁτὲ μὲν χαλκοῦς, ὁτὲ δὲ μέλανας φαίνεσθαι τοὺς παρόντας διὰ τὴν βραχεῖαν τοῦ μιχθέντος παρασποράν. *Quin & præstigiatores ellychnia ungentes ærugine aut atramento Sepiæ, faciunt uti modo quidem ærei, modo autem nigri appareant præsentes, per exiguum illud quod mixturæ adsperserunt.* Quo è loco desumta, saltem corrigenda sunt, quæ & vitiose & temere exscripta sunt à Sim. Sethi cap. de Sepia: si modo ipsus culpari queat: neque enim in mss. meo reperiuntur. Editi legunt: λέγεται δὲ ὡς εἴ τις θρυαλλίδα σηπίας μέλανι καὶ ἰῷ χαλκοῦ ἐγχρίσει, ποιήσει τοὺς μὲν χαλκοῦς, τοὺς δὲ μέλανας φαίνεσθαι, καὶ διὰ τὴν τῶν καταμιχθέντων κατασποράν. *Ajunt vero, quod si quis ellychnia sepiæ atramento aut viridi æris inungat, facturus sit hos quidem æreos, illos autem atros videri, per adjectionem eorum quæ admixta sunt.* Ludicrum hoc plenius explicat Jo. Bapt. Porta Magiæ nat. XX. 9. & ait omni colore id imitari quem posse. Et ne detegatur fraus ac frustretur illusio, jubet noctu quidem aliud lumen non inferri præter præstigio destinatum; die vero etiam omne Solis arcere. Tenebras quippe amant opera tenebrarum. Simile quid in fucinis ait evenire, ubi campanæ conflantur. Apud nos turvarum genus subsalsum est, quod accensum facit, ut quotquot foco adstant aut ab eo illustrantur, colore appareant tam squalido ac morticino, ut mirari satis id peregrini & ignari causæ nequeant. Medemur adjecto sale. certo argumento, Sulphuris esse, quod Salis putamus. *Turvæ* vocabulum si cui insolens in Latinitate videatur, sciat me non ignorare, in Nomenclatore *cespitem bituminosum* & *glebam fossilem* dici ab Hadr. Junio; maluisse tamen nostrate uti nomine, ut res est nostras.

VI.

Stranguria Iliosa.

Hippocrates VI. Aphor. XLIV.

Ὁκόσοισιν ἐκ στραγγουρίης εἰλεὸς ἐπιγίνεται, ἐν ἑπτὰ ἡμέρῃσιν ἀπόλλυνται, ἢν μὴ πυρετοῦ ἐπιγενομένου ἅλις τὸ οὖρον ῥυῇ.

Quibus ex stranguria volvulus supervenit, intra septem dies pereunt, nisi febre superveniente satis urina fluat.

COMMENTARIVS.

§ 1.

Galeni *expositio* ad hunc Aphorismum talis est, ut videri possit velut organista cęcus palpasse veritatis tonum potius, quam veram ac genuinam Dictatoris sententiam assequutus. Principio multus est in eo, ut ostendat intelligi de Ileo vero effatum non posse. Deinde, non ausus quidem aperti mendacii arguere Virum à veracitate sibi I. de Dieb. crit. III. laudatum, erumpit tamen in hæc verba. βέλτιον οὖν ἀγνοεῖν ὁμολογεῖν ὅπως εἴρηται τὰ κατὰ τὸν ἀφορισμὸν τοῦτον ὑφ' Ἱπποκράτους. οὔτε γὰρ ὁ λόγος ἐνδείκνυται τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, οὔτ' ἡ πεῖρα διδάσκει, τρίτον δ' οὐδὲν ἔχομεν ἄλλο πρὸς πίστιν. εἴγε μὴ ὦπται ποτὲ τοιοῦτος ἄρρωστος, οὔτ' ὑφ' Ἱπποκράτους, οὔτ' ὑπ' ἄλλου τινὸς, οὔτε γὰρ εἰ γνήσιός ἐστιν ὁ ἀφορισμὸς, εἰπεῖν ἔχω. *Præstat igitur fateri nos ignorare, quo sensu dicantur ab Hippocrate quæ hoc in aphorismo proponuntur. Neque enim ratio demonstrat veritatem ejus, neque experientia docet: aliud vero tertium non habemus ad fidem. Si vero haut umquam visus est talis æger, vel ab Hippocrate, vel ab alio quopiam, neque, an legitimus sit aphorismus, dicere possum.*

§ 2. Tandem calculum quasi revocans, quo ne ἀσύμβολος huc venisse videatur, sententiam promit, sed adeo defunctorie, ac tanta

ac tanta cum hæſitantia, ut deſeruiſſe cauſam cenſeas, non definiviſſe. Audiamus. πλῆθος οὖν ὠμῶν καὶ παχέων χυμῶν ἅμα σφύξει σφοδρᾷ, βέλτιόν ἐστιν ὑποτίθεσθαι τῶν εἰρημένων συμπτωμάτων αἴτιον. οὕτως γὰρ ἂν μόνος ὅ, τε πυρετὸς ἴαμα γένοιτο τῆς διαθέσεως, ἥ, τε τῶν εἰργομένων οὔρων κένωσις. οὕτως γὰρ εἴωθε παχέα καὶ ἀθρόα κενοῦσθαι πεττομένων αὐτῶν. *Igitur copiam craſſorum & crudorum humorum cum frigore vehementi, ſatius eſt ſupponere dictorum ſymptomatum cauſam. Sic namque ſola febris extiterit, & medela affectus, & prohibitarum urinarum vacuatio. Sic enim conſuerunt craſſa & multa ac coacervata vacuari, ubi cocta fuerint.*

§ 3. Cardani, ſtupendo ingenio viri, ad hæc cenſura eſt com. in eumdem aphoriſmum. *Accidit hic Galeno, quod equis & hominibus ocioſis, ut, cum exercere ſe coguntur, mirum in modum torqueantur. Inſuetus enim attingere difficultates, quæ in aliis erant aphoriſmis, atque illorum ſenſa, non verba exprimere: ſic cum nimis turpe eſſet rem quaſi præſtigioſam non attingere, delaſſatur rei magnitudine. Et certe in hoc indulgentia dignus eſſet, ut qui ſupra humanas quaſi vires ſit, ſi ſe in aliis virum præſtitiſſet: verum ea dignus non eſt, cum Grammaticum in aliis agat, non Medicum.* Quod ego judicium licet approbare nec auſim, nec poſſim: attamen non contineo me, quin heic ſtudioſæ juventuti repræſentem prudens atque utile conſilium Fabii, quod eſt x. Inſt. orat. 1. *Neque id ſtatim legenti perſuaſum ſit, omnia quæ magni auctores dixerint, utique eſſe perfecta. Nam & labuntur aliquando, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum ſuorum voluptati: nec ſemper intendunt animum, & nonnumquam fatigantur.* Dabo pro virili operam, ut habeas vivum hujus in Galeno exemplar.

§ 4. Philotheo, qui Græcorum interpretum ſecundus eſt, Galenum ſibi ducem legenti accidit quod eſt Matth. xv. 14. Ideo nec exſcribo ejus verba. inprimis cum Cl. D. Adolfus Vorſtius, publicus Hippocratis & longe doctiſſimus apud nos interpres, Collega & amicus honorandus, faciat ſpem Græce Latineque edendi à ſe Theophili, ut mſs. ſuo codici inſcriptum habet nomen.

§ 5. Recentiores itidem ab Anteſignano ſuo deſerti, pala-

tum eunt & certi, quod afferant, non inveniunt. Hinc illa in omnium ſcriptis obvia titubatio, & tantum non veri deſertio. Vide quos lubet, & annon omnes mihi teſtimonium dicant, verum eſſe, quod de omnibus dico. Ergo & aphoriſmum hunc in ipſo velut funere reddamus luci, & lucem ex eo iis, quæ Exerc. IV. 9. & ſeq. aliquot diximus. Quanto vero integrior eſt & nobilior palma, tanto alacrius humeros ſubjiciamus difficultati, & exploremus, ſint ne ferendo oneri, quod tantus vir ſupra humanas quaſi vires eſſe judicavit.

§ 6. Quemadmodum vero Juris interpretes in rebus facti proponere primo caſum, & ad hunc mox legem exponere conſueverunt: ſic ego noſtræ regioni familiarem valde do in anteceſſum. GALLUS *per Belgium autumno calido ac ſicco iter faciens ſitienſque, muſteam rure cerevifiam ac leviter aceſcentem haurit indulgentius: oboritur ſtranguria: ſequitur volvulus & vomitus: ſubſequitur febris: fluit urina: liberatur.*

§ 7. Ex iſtis *cauſis* queat ne Gallo incipere Stranguria, ſi dubites, monſtro ipſius Foreſti, omnibus noti, ex Italia & Gallia in patriam reverſi exemplum lib. XXV. obſ. II. & IV. Queatne vero Volvulus ſupervenire ſtranguriæ, non ſinit nos in dubium vocare auctoritas Hippocratis. cujus certe fidem nemo hactenus elevare potuit. Hominem fuiſſe, quis dubitat? Erraſſe etiam, quis negat? Fatetur ipſe v. Epid. XIV. & laudatur hoc nomine à Celſo lib. VIII. cap. IV. & proficere in virtute volentibus proponitur in exemplum à Plutarcho p. m. 82. D. Annon meminimus quid ſcribat I. Vet. med. t. XVI. 45. κἂν ἐγὼ τοῦτον ἰητρὸν ἰσχυρῶς ἐπαινέοιμι, τὸν σμικρὰ ἁμαρτάνοντα. τὸ δ᾽ ἀκριβὲς ὀλιγάκις ἐστὶν καθιδεῖν. *Sane illum ego Medicum valde laudaverim, qui minimum peccat. Perfectum enim raro videre eſt.* Hæc novimus. Sed erronea tradidiſſe nobis, quis demonſtravit aut demonſtrabit? Sine hoc ſi erit, ut eſt, licebit nobis ſtare auctoritate viri, quem nemo non fecit maximi, niſi qui non intelligit ſatis.

§ 8. Quod ad præſens negotium, mihi quidem vel cogitare nefas, nedum profiteri, *non viſum talem ægrum ab Hippocrate.* Ille non viderit, quod noſtris toties videre datum eſt? An itaque

aphoriſ-

aphorismum hunc finxit, & crucem fixit ingeniis? Falsum ergo tuum, Galene, testimonium est. *Verax* enim dici non meretur, qui non vera cum studio consilioque non bono inscribit posteritati. Ergo & tu vehementer falleris Macrobi, qui invidiosissimum Seni nostro, simul & verissimum scripsisti elogium in I. Saturn. VI. Fuisse enim *tam fallere quam falli nescium*, quei verum est, si experimenti incertus, figmenti certus prodidit quod *ab aliquo visum non est?* Vidisse *stranguriam*, plusquam certum est. Vidisse *conjunctum ei dolorem ventris vehementem atque interdum remittentem*, discas licet ex I. Morb. mul. t. IV. Si itaque urinæ stillicidio adjunctum ventris immanem dolorem vidit, & putavit hunc iliosum esse, nec fuit, falsus est. Vin' audire, quid in Lege t. III. 43. dicat de Opinione? *ποιεῖ ἀγνοεῖν facit ignorare.* aut qui sint Opinionis fructus? Habes l. de Eleg. t. IV. 60. *οἴησις, μάλιστα ἐν ἰητρικῇ, αἰτίην μὲν τοῖσι κεχρημένοισιν, ὄλεθρον δὲ τοῖσι χρεομένοισιν ἐπιφέρει. Opinio, maxime in medicina, crimen quidem nitentibus ipsa, perniciem vero utentibus adfert.* Ergo, si se putavit scire quod nescivit, fefellit se: si quod nescivit, ceu certum scripsit, fefellit alios. Hoc in probum non cadit, neque illud in virum prudentem.

§ 9. Porro, ad *casum*, quem præscripsi, accommodabilem esse *aphorismum*, nullus dubito. At ætas Hippocratis ignoravit cerevisiam. Puerilis objectio. Neque lubet nunc hoc saxum volvere. Interim te, qui forte tanti id putas, rogo exponas mihi quid sit II. de Diæt. t. VII. 98. *πλύμα σιτηρὸς ἐπὶ πυρί.* aut hoc quid differat ab *extractis farinarum*, è quibus nunc coquunt cerevisiam? Ex vero Marcianus l. Leg. serv. D. de leg. & fideic. III. § 3. *omnes discere possunt & omne artificium incrementum recipit.* Causam reddit Philosophus I. Eth. VII. *παντὸς γὰρ, προσθεῖναι τὸ ἐλλεῖπον· cujusvis est, adjicere quod desideratur.* præsertim iis, quibus maxime studemus, quod *humanæ naturæ congrua sint*, ut ibidem JCtus ait. De *biræ* autem, seu, ut posteriora secula appellarunt, *cerevisiæ* vetustissimo usu videsis Casp. Barthium Advers. XI. 32. & quem ibi laudat Hadr. Junium Animadv. II. 12.

§ 10. Sed esto, non noverit Cerevisiam & fecerit primam ejus mentio-

mentionem Jonas Scotus in Vita Columbani cap. XVI. novit tamen στραγγουρίης ἁλίσκεσθαι, ὅκου ὕδατα πίνουσι παντοδαπώτατα, καὶ ὁκόσοι ὕδασιν ἐπακτοῖσι χρέονται, *ſtranguria corripi, ubi aquas bibunt plurimorum generum, & quotquot aquis advectitiis utuntur.* vide l. de Aër. aq. & loc. n. 103. Nihil eſt apud nos frequentius, quam ſtranguriosum reddi ex mutatione cereviſiæ, hoc eſt, potus conſueti, ut aqua veteribus erat, hodieque gentibus eſt pleriſque. Unde Hippocratis d. l. n. 76. conſilium eſt: ὅστις μὲν ὑγιαίνει τε καὶ ἔρρωται, μηδὲν διακρίνειν, ἀλλὰ πίνειν αἰεὶ τὸ παρεόν. *Qui ſanus eſt & bene valet, nihil diſcernere, ſed bibere ſemper, quod offertur, debet.* Hoc ipſum Corn. Celſo, ſapientiſſimo medico, in tantum placuit, ut hinc auſpicatus ſit Medicinam ſuam. quòd ante Hier. Rubeum animadvertit nemo, quod ſciam.

§ 11. Impedimentis itaque ſublatis, quæ nobis videbantur obſtitura, deinceps rem ipſam proſequamur. *Aphoriſmum* propoſitum eorum è numero eſſe, qui præſignificant aliquid futurum, ne quidem opus eſt monito; niſi propter hos, qui in cujuſvis expoſitione *ſcopum* cenſent ante omnia indicandum, ſive ad quam Medicinæ partem pertineat præceptum quod ſuppeditatur, cuique uſui eſſe in facienda arte queat. Verum de hoc quidem aliquid nos ſub finem, & poſt evolutionem genuini verique ſenſus. In præſenti *duo* ſe nobis offerunt potiſſimum examinanda: Morbus & Eventus ejus. *Morbus*, quo de heic agitur, eſt Volvulus ex ſtranguria. Hunc ait habere *eventum* in omnibus funeſtum, certa tamen ſub conditione. *Quibus* volvulus ex ſtranguria *ſupervenit, in ſeptem diebus pereant*, niſi *febre ſuperveniente ſatis urina fluat.*

§ 12. *Subjectum* itaque præcepti aphoriſtici, eſt *Volvulus ex ſtranguria.* Ubi cum Stranguria *cauſæ*, Volvulus *effecti* rationem habeat: oportet ſciviſſe, *primum*, quid *Stranguria* heic, quid *Volvulus* ſignificet: *deinde*, quid notet particula *ex.*

§ 13. *Stranguriam* nuncupant, quum urina ſtillatim guttatimque redditur. Id alias dolore nullo, alias vehementi fit. Utrumque è Galeno didiceris: illud, com. ad aph. XLVIII. lib. VII. hoc, VI. Loc. aff. IV. Quæ nullo fit dolore penis aut veſicæ, eam

nec

nec posse alteri causam esse doloris, per se clarum puto. Quare non alia heic quam ea venit accipienda, quæ cum dolore acri & irritatione fit. Quod bene intelligens Celsus, & aphorismum, qui præ manu est, suum faciens, *difficultatem urinæ* reddit lib. II. cap. VIII. *Denique ipsa febris (quod maxime mirum videri potest) sæpe præsidio est. Nam & ex difficultate urinæ morbum tenuioris intestini ortum, si urinam per calorem movet, levat.* Rectene vero? nam *urinæ difficultas* proprie *dysuria* est. Cælius Aurelianus V. Tard. IV. *Difficultas autem, quam iidem dysuriam appellant.* Recte vero, si recte distinguis inter *difficultatem* quæ Stranguriæ propria est, & *eam* quæ Dysuriæ. Heic *difficultas* significat omnem molestiam, quam quis mingere volens experitur in enitendo reddendove urinam. In *enitendo* difficultas est, cum diu quis conari cogitur antequam profluat urina, quantumvis ipso in fluxu fluat deinde libere ac facile. Novi, quibus hoc familiare est, & sine querela. In *reddendo* difficultas est, cum ardet urina: sive hujus id culpa fiat, sive partium quas transit. Vide Fernelium VI. Pathol. XIII. Dicebam vero, *mingere volens*: neque enim Dysuria fit, nisi plenâ vesicâ: usque eo saltem, ut necesse habeat dimittere quod sollicitat. In *stranguria* tantum non perpetua difficultas est, ob nullius non guttæ huc confluentis asperrimam incessionem atque indicibilem in exeundo laborem. Vesica enim, velut si lupum teneret auribus, ita retinere simul & reddere urinam horret. Dici non potest, quem στραγγίζει τὸ οὖρον, quem *cruciat urina*, quantis ille prematur angustiis, quamque miris miserisque modis contorto corpore velut anguilla se volutare cogatur. Vegetius III. Art. veter. XV. *Vesicæ indignatio his agnoscitur signis: mingere non potest, omnia crura flectuntur, demittitur venter ad terram.* Venuste *indignationem* vocat, quoties ante tempus & acri stimulo Vesica cogitur summo cum dolore exiguum aliquid eniti. Spiritus hæc indignatio est dolentis & horrentis dolorem. *Stranguria* igitur heic significat stillantem cum dolore urinam. Confer ad Galenum VI. Aph. I.

§ 14. *Volvulum* quod attinet, non tam facile expeditu est. *Verum* intelligunt Victorius, Thriverus, Fuchsius; sive, qui sit

Inflammatio inteſtini. Obloquitur Cardanus & negat *de phlegmone eſſe intelligendum, quod eam ſemper acuta conſequatur febris, ut non ſit neceſſarium ſupervenire.* Veriſſimum hoc, & notatu dignum quod Hippocrates l. de Flat. VII. 83. ait: τοῦτο τὸ νόσημα πᾶσιν ἐφεδρεύειν τοῖσι νοσήμασι, μάλιστα ἢ φλεγμονῇ· *morbum hunc omnibus accedere morbis: numquam autem non inflammationi.* Hinc adeo Martianus in Notat. hoc ipſum notare ſupervacuum cenſet. *Ad veritatem*, inquit, *præſentis aphoriſmi demonſtrandam, non eſt, cur eos Volvulos excipiamus, eaſque Strangurias, quæ ab inflammatione dependent, quando in ipſomet contextu ſatis artificioſe excipiuntur, per illa verba, niſi febre accedente. Cum enim hi morbi ab inflammatione dependere non poſſint, quin febris concomitetur, eamque excludat, dum inquit, accedente: ſignum eſt, eos morbos intellexiſſe, qui ſine febre & inflammatione fiunt.* Valleſius inſuper rationem addit, quare neceſſario debeas de his accipere. *Si ex inflammatione fiunt, nequaquam accedente febre poſſunt curari, neque febris movebit admodum urinam.*

§ 15. Hac ratione Charybdin prætervecti Interpretes, tantum non in Scyllam incidiſſe videntur, quotquot Volvulum *ex crudis ac craſſis frigidiſque ſuccis* urgent. Urgent autem hunc, præter antedictos, cæteri omnes. Dux gregis eſt Galenus: eorum inquam, quos habemus. Nam & ante ipſum multi eadem in ſententia fuere. Videre interim hac ipſa in re Galeni inconſtantiam eſt. Qui enim inter initia commentationis dixerat, οὐ πάνυ τι πιθανὸν *non admodum probabile* ſibi videri, ex humoribus craſſis ac viſcoſis ejuſcemodi poſſe alvo anguſtiam oboriri, quæ cauſa ſit Volvuli ſeu regurgitationis ſtercorum ad os: ſub finem, velut oblitus ſui; ad ipſam illam ceu ſacram anchoram ſe confert. Quo nomine tamen laudatur à Braſavolo, ceu *eam expoſitionem aſſignans, quæ vera eſt, ſi quæ altera vera ſit.* Si ita eſt, merito miratur Valleſius, *cur Galenus tantam hujus aphoriſmi difficultatem eſſe putet, ut, quid ſibi velit Hippocrates, neſcire fateatur.* Mercurialis è contrario negat *Galenum voluiſſe ileum ſic fieri. Sed dato,* inquit, *quod fieri poſſit, plane non convenit præſenti aphoriſmo.* Rationem, quam adfert, non examino. Neque enim hoc ago, ut ſingulorum

rum Interpretum dicta excutiam omnia, neu lites hinc inde motas componam.

§ 16. Videamus potius, possit ne Ileus ab *infarctu pituitæ* fieri, & quomodo. *Posse* quidem contendit Salius l. de Affect. partic. cap. XI. ceu dudum monui ad Aristippum IV. 41. At quo argumento probat? *Testantur historiæ, à viris celeberrimis enarratæ.* Quibus? Non dicit: nec vacat inquirere. Sufficit repetivisse quod è Ballonio exemplum adduxi ibi. *D. Maignam*, inquit, *volvulo interiit impetu magno pituitâ multâ in intestina prolapsâ ibique collectâ & putrefactâ: unde abscessus factus; hinc morbus.* Pituita cum putrescit, salsescit: ita Galenus II. de Diff. febr. VI. Pituitam vero salsam esse calidam, tenuem, acrem, nemo dubitat. Hæc tamen, nisi exulcerato intestino, volvulum non civit. Confer quod attuli ex Galeno eadem exerc. 48. Quod si sic sese res habuit etiam iis in historiis, ad quas provocat Diversus: quid ibi invenit sententiæ suæ præsidii? Vidi aliquando Vitream pituitam magnitudine majoris pugni magno conatu, imo cruciatu dejectam; exhinc Volvulum nec metui nec vidi.

§ 17. Sed & hoc si libet, pone (τίθἡ δ' εἰ βȣ́λἡ καὶ τȣ̃το, inquiebat Galenus) posse Ileum à Pituita, à crudo crassoque & frigidissimo humore fieri: docendum erat, *quomodo* id fiat. Heic vero silent omnes. Consulto sane: præstat quippe tacere, quam nihil docere. Mihi hanc rem consideranti nihil se offert, quod verisimile putari, nedum verum possit. Modus enim per se non est, quo Volvulum faciat humor pituitosus. Neque alius est per accidens, nisi quatenus intercludit viam fecibus. Duretus II. Coac. XXII. 8. ubi eadem sententia repetitur: *Non hic revolutio est tenuioris intestini à phlegmone. Sed intestini crassioris oppilatio, causa est ilei.* An autem alia ratione, quam exposui exerc. IV. 36? Si non, inflammatio existit, & redit difficultas pridie mota. Jam & hoc si concedimus, adhuc obscurum est, quemadmodum Stranguriæ accedat Ileus ex hac ipsa causa. Hoc ipsum tamen plenius mox examinabimus.

§ 18. *Ileum* itaque *verum* heic si non possum intelligere, quem debeo? *Spurium* quem vocavi, atque à *flatibus* generari, eadem

exercit. IV. 9. 12. 13. oſtendi. Imo forte ipſiſſimum illum, quem deſcribit Hippocrates l. de Int. aff. t. XLVII. cuique id nominis convenit non ex vero, ſed ob ſimilitudinem quamdam. Placet ibi explicatio Joan. Martini, ad illud καλέεται. *Hippocrates l. III. de Morb. t. XV. & l. de Affect. t. XXII. cum de Ileo in propria ſignificatione loquitur, quatenus videlicet inflammatio eſt, ſimpliciter appellat εἰλεόν: hic autem appoſitum verbum καλέεται oſtendit ileum in minus uſitata ſignificatione uſurpari.* confer nos exerc. d. 12. Neque de alio accipi poteſt, quod eſt Coac. 106. οἱ πυρετοὶ ἰλιγγώδεες, καὶ ἄνευ εἰλέων, καὶ μετὰ εἰλέων, ὀλέθριοι· *Febres vertiginoſæ, ſeu abſque volvulis, ſeu cum volvulis, pernicioſæ.* Ubi recte quidem Ballonius I. Conſil. LV. *ilei nomen non proprie ſumi* ait, *ſed pro ſimili ſymptomate quale in iliacis paßionibus contingit, nempe pro vomitione aßidua. Quod notandum*, inquit. Duretus quoque I. Coac. III. ILEOS heic exponit *inteſtinorum tormina cum cardiωgmo, ſine ulla dejectione, per* ἄνω εἴλησιν, i.e. *revolutionem ad ſuperiora, vel chyli, vel ipſius fecis alvinæ.* Nobilem præterea locum habes II. Epid. VI. 25. quem proxima exercitatione imus explicatum.

§ 19. Videamus porro, quid velit particula ὡς. Cujus vim ut intelligamus, meminiſſe oportet *diviſionis* Morborum in Disjunctos & Conjunctos. *Disjuncti*, auctore Fernelio I. Pathol. X. ſunt, qui in diſtantibus ſejunctiſque partibus conſiſtunt, quarum nec functio nec uſus eſt communis, nec una alteri affectum confert & impertitur. *Conjunctos* idem primus in Connexos & Conſequentes digeſſit, commode; etſi non ſine ἐναντιοφανείας offendiculo expoſuit. Definiens illos ait: *Conſequentes aut Connexi morbi ſunt, quorum prior poſterioris eſt cauſa.* Oſtenſis deinde & modis & exemplis ſucceſſionum, tandem ſubdit: *Qui morbi commutatione quadam ſuccedunt, & quorum prior in poſteriorem abit, Conſequentes quidem, at raro Connexi dicuntur, quod raro prior ſit poſterioris cauſa.* Hoc ſane ſpeciem contradictionis habet. Si enim, in conſequentia morborum, raro prior eſt poſterioris cauſa: quei convenit ipſis præmiſſa definitio? Qua nos accepta dicimus, diſcrimen in eo eſſe, quod *Morbo* morbus accedat in *connexis*, ſuccedat in *conſequentibus*. Nempe *ibi* prior & cauſa manet

manet duratque: *heic*, abit aut cessat. *Hoc* per μετάπτωσιν fit: *illud*, per ἐπιγένεσιν: ceu plene olim in Med. medulla docui. unde repeti poterunt: nobis enim hoc satis in rem præsentem.

§ 20. Quibus præhabitis jam quæstionis est, quo sit præpositio ἐκ referenda, ad Disjunctos morbos, an Conjunctos: eosque Connexos, an Consequentes? Brasavolus de Disjunctis accipit. *Intelligere oportet, vel fieri* ex, *id est*, post *urinæ stillicidium ileum: vel* ex, *id est*, postquam *urinæ stillicidium cœpit*, etiam *fiat ileos. non tamen ratione stillicidii, sed ratione sui ex materia aliqua crassa obstruente, quæ forte etiam urinæ stillicidium facit.* Hæc sententia prius fuerat Hugonis Senensis, ut comperi. Fuchsius de eisdem an Connexis intelligat, non ausim definire. *Nobis sane videtur*, inquit, *particula* ἐκ *hoc loco idem quod* μετὰ, *id est*, post *significare: ut sit sensus, Quibus post urinæ stillicidium ileos succedit, ii intra septimum diem propter immensos, quos ileos excitat, dolores, & quod urina retinetur, pereunt.* Videtur urgere temporis dumtaxat successionem, seu nolle simultaneam utriusque affectus generationem aut apparitionem. Huic iterum contradicit Mercurialis, & ita vult esse *simul*, ut ordinem originis inter se non habeant. *Certe magna est difficultas, si placeat tueri literam Hippocratis* ἐκ στραγγουρίης, *quemadmodum in animo habuit Galenus. Verum si legamus, ut habetur in Coacis prænotionibus,* ἐπὶ στραγγουρίῃ, *id est, si in stillicidio urinæ superveniat ileus, id erit quod supra dicebat, scilicet fieri ileum cum stranguria ex pituita crassa non modo ad vesicam, verum etiam ad tenue intestinum perlata.* Hoc si satis clarum non putes, perge ad hæc: *Stranguriam & ileum simul factos ob pituitam viscidam, ante septimam diem interire*, legerim *interficere*. Philotheus idem sentit, sed alium post alium apparere affectum. ὁ δὲ ἱπποκράτης ἐπὶ στραγγουρίᾳ τὸν εἰλεὸν ἐπιτίθεται, καὶ καλῶς. Καὶ γὰρ πρώτῃ (ἡμέρᾳ) οὐκ εἰδοποιεῖται τοῦ εἰλεοῦ. ἐνδέχεται γὰρ μέχρι τεσσάρων καὶ πέντε ἡμερῶν ἐν τοῖς ἐντέροις εἶναι τὴν ἔμφραξιν, καὶ μὴ εἶναι διαφανῆ τὸν εἰλεόν. ἡ δὲ στραγγουρία ἀπὸ πρώτης ἡμέρας διαφαίνεται. *Hippocrates vero ad stranguriam superaddit ileum; ac recte. Prima enim die nullum volvuli indicium est. Contingit enim per quatuor aut quinque dies esse in intestinis obstructionem, nec tamen apparere volvulum:*

vulum: ſtranguria autem inde à primo die apparet. Hoc modo *præpoſitio* fuerit temporis index. Quod alienum à vero. Sed iſtæ ſunt Interpretum næniæ. Res eſt:

§ 21. Præpoſitio *ex* ſemper nota *principii* eſt: ac ſæpe quidem *effectivi*: ut heic. Suo enim impulſu Stranguriofus dolor cauſa fit Iliaci. Eadem ratio eſt τοῦ ἐπὶ, quod eſt Coac. 475. Significat enim non tantum fieri Ileum, qui non erat: ſed & fieri occaſione Stranguriæ præexiſtentis. Duretus ad Coac. 100. lib. I. τὸ ἐπὶ *proprie ſignificat fieri per progreſſum & ſympathiam alterius morbi.* Ne longum faciam in re confeſſa, velim examinari & conferri aph. XXV. lib. VII. cum aph. IV. lib. V. Quod ibi eſt, ἐκ φαρμακοποσίης: heic eſt, ἐπὶ ὑπερκαθάρσει. Neutrobi vero vel dubitare ulli venit in mentem, *convulſionem* vel *medicamento poto* vel *immodicæ purgationi* ſupervenientem non agnoſcere hanc cauſam efficientem. Dederim vel ſexcenta ejuſcemodi, ſi opus, loca. Oportuit itaque recedentes à ſimpliciſſima & uſitatiſſima interpretandi formula ad contrariam atque inſolentem, non ſine ratione hanc obtrudere, ſed cum ratione perſuadere.

§ 22. Obſtat præterea novæ iſti acceptioni illud, ἐπιγίνεται, *ſupervenit*, ut recte atque efficaciter redditur à noſtris. Quo in verbo triplex emphaſis obſervari debet. Significat enim Affectus ad affectum acceſſionem, Acceſſionis occaſionem, & Accedentis conditionem. Inquam ſignificare

§ 23. *Primo*, Affectus ad affectum acceſſionem. De hoc egregius eſt apud Galenum locus in com. aph. XI. lib. VII. ubi docturus quid interſit inter τὸ μεταπίπτειν καὶ ἐπιγίνεσθαι, inter *ſuccedere* & *accedere*, inter *tranſire* & *ſupervenire*, ait: μεταπίπτει μὲν οὖν, ὅταν τοῦ προτέρου παυσαμένου ἕτερον γένηται. ἐπιγίνεται δὲ, ὅταν διαμένοντος ἐκείνου, προσγένηται ἕτερον. *Succedit* affectus, *quum priore ceſſante alius exiſtit. Supervenit autem, quum permanente illo, accedit alius*, vice velut auctarii. Confer ad Duretum II. Coac. XXIV. I. ſeu p. m. 375. l. 49. Fernelio *prior*, Conſequens: *poſterior*, Connexus fuit appellatus: ceu modo monebam.

§ 24. *Secundo*, Acceſſionis occaſionem, ſive Cauſam eſſe morbum priorem, eumque ſua vi ac poteſtate producere. Iterum

rum Galenus VI. Aph. XXXV. ἐπιγίνεσθαι τοῖς πάθεσιν ἕτερα πάθη τε καὶ συμπτώματα, τοῖς παλαιοῖς ἰατροῖς ἔθος ἐστὶ λέγειν, ὅσα κατὰ τὸν αὐτοῦ πάθους λόγον αὐξανομένους συμβαίνειν εἴωθε. *Supervenire morbi & symptomata morbis* (quot modis id fiat, docet Philotheus ad aph. I. lib. VI.) *dicuntur prisco more, quotquot ipsius morbi aucti ratione accedere consueverunt.* Unde Foesius VI. Epid. VIII. 32. (VII. 299. G) per τὰ ἐπιγινόμενα ait *non simpliciter* τὰ συμπτώματα *intelligi, sed quæ morbis necessario, eorumque increscentium ratione succedunt & accidunt, morbosque necessario comitantur.* Rectissime. & habes insignem locum com. ad aph. LVIII. lib. V. οὐχ ἁπλῶς ἕτερον ἑτέρῳ πάθος ἐπιγίνεσθαι πέφυκεν, ἀλλὰ τοῖς ἀξιολόγοις κατὰ μέγεθος· *Non simpliciter quilibet affectus cuivis supervenire aptus natus est, sed magnitudinem sufficientem adeptis.* Et hæc *prima* conditio superveniendi est. *Altera* est, ut superveniat κατὰ λόγον αὐτῷ τοῦ πάθους *secundum rationem ipsius morbi*: hoc est, ut morbus accedens à priore ceu primaria causa sui pendeat, non vero alterius causæ externæ aut remotioris efficientiâ existat. Id enim com. ad aph. XXXV. lib. VI. est, ἐπιγεγονέναι τι λόγῳ τοῦ νοσήματος, οὐ διὰ τὴν πρόφασίν τινα· *supervenire ratione morbi, non propter externam aliquam causam.* Sic & ad aph. XVI. ejusdem libri vult διὰ μηδὲν ἄλλο πρόσκαιρόν τε καὶ πρόδηλον ἐπιγεγονέναι τὸ σύμπτωμα· ἀλλὰ τῷ λόγῳ τοῦ νοσήματος. *ob nullum aliud temporarium ac manifestum supervenire symptoma: sed ratione morbi.* Addit rationem egregiam: ὅσα γὰρ δι' ἄλλο τι, καὶ μὴ διὰ τὸ νόσημα χρὴ κατά τι τὸ σημεῖον, τῷ δηλουμένῳ πρὸς αὐτοῦ. *Quæcumque enim per aliud quid, & non per morbum facta sunt, non possunt monstrare ipsius indolem; siquidem oporteat signum quadamtenus connecti ei, quod per ipsum significatur.* Quæ loca ut eodem tendunt, ita merentur notari bene.

§ 25. *Tertio*, Accedentis conditionem. De *qua* non convenit tamen Auctoribus: *aliis* semper in malam, *aliis* sæpe in bonam partem accipi asseverantibus. Pro *illis* sunt & Hippocrates & ratio & mille exempla. Hippocratis verba sunt l. de Affect. t. XXIII. τῶν γὰρ νουσημάτων ὅ, τι ἂν ἕτερον ἐφ' ἑτέρῳ γένηται, ὡς τὰ πολλὰ ἀποκτείνει. *In morbis siquidem alius super alium fiat, ut plurimum occidit.*

cidit. Quare vero? ὅταν γὰρ ἀσθενεῖ τῷ σώματι ὄντι ὑπὸ τῆς παρούσης νούσου, ἑτέρη νοῦσος ἐπιγένηται, πρὸς ἀπόλλυται ὑπὸ ἀσθενείης, πρὶν ἢ τὴν ἑτέρην νοῦσον, τὴν ὑστέρην γενομένην, τελευτῆσαι. *Quum enim infirmo corpori à præsente morbo, alius morbus ſupervenerit, prius præ imbecillitate perit, quam morbus poſterior deſinat.* Exemplorum abunde eſt cum aliis aphoriſmorum libris, tum inprimis noviſſimo: qui & propterea περὶ τῶν ἐπιγινομένων quibuſdam olim inſcriptus traditur.

§ 26. Pro *aliis* & in *bonam* quoque *partem* dici volentibus Galenus eſſe & exempla quædam videntur. Ille ad aph. XI. lib. VII. Φαίνεται νῦν περὶ τῶν ἐπιγινομένων ὁ Ἱπποκράτης γράφων, οἷς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καὶ τὸ κακοῖς εἶναι ὑπάρχει, ὥστε κἂν μὴ προσκέηται τὸ κακὸν, ἤτοι γε ἐπακουστέον αὐτὸ, κατὰ τὸν ἀπὸ κοινοῦ λεγόμενον τρόπον, ἢ δυνάμει δηλοῦσθαι νομιστέον. ἅπασα γὰρ ἡ τῶν οὕτως ἐπιγινομένων σύστασις, οὐ σμικροῖς οὐδ' ἐπιεικέσιν ἕπεται νοσήμασιν, ἀλλὰ μεγάλοις τε καὶ κακοήθεσιν. *Videtur nunc de ſupervenientibus agere, quibus ſtatim ab initio malis eſſe contingit: adeo ut licet non adjiciatur hoc malum, ſubaudiendum tamen ſit ex more recepto, aut poteſtate ſignificari putandum. Tota enim eorum quæ ſic ſuperveniunt conſtitutio eſt, ut non parvos ac benignos ſequantur morbos, ſed magnos malignoſque.* Quo è contextu parere videtur, non ſemper ἐπιγινόμενα, *adſcititia*, hoc habere peculiare, ut pravis, inquiunt, affectionibus adhæreant: quin contingere poſſe etiam mitioribus. Mutatur ſtatus quæſtionis. Quæſtio non eſt, an Morbi adſcititii ſemper ſuperveniant morbis magnitudine aut malignitate inſignibus: ſed, an Morbo morbum ſupervenire ſemper malum ſit. Hoc ajumus, & evincit vel illa ſola ratio, quod nullus morbus alterum ſibi adjungit, niſi auctus vi ac poteſtate ad id neceſſaria.

§ 27. *Exempla*, VI. Aph. I. XI. XII. XV. XL. XLVIII. & VII. Aph. V. XLIX. & aliis id genus locis propoſita, quod attinet: ſunt illa, fateor, *eventu bona.* Hoc tamen impedire non poteſt, quo minus ſint & dicantur *mala per ſe*: quatenus nempe & in natura ſua conſiderantur, & morbis jam exiſtentibus creſcentibuſque auctario accedunt. Poteſt interim per ſe mala res eſſe ſignum bonum. V. gr. δυσφορίη noctis, quæ præcedit acceſſionem criticam,

ticam, procul dubio mala eſt & terribilis, utpote afflictiſſimis à morbo viribus ſuperveniens. Ea ipſa tamen ſpem jubet habere bonam: quatenus ſignificat, Morbum jam ultimum ſui roboris periclitari. cui ſi ferendo ſit Natura, ſupereſſe, ut fatiſcat ille & victoriam huic cedat. Sic dyſenteriam & hydropem per ſe malum eſſe & inſaniæ non ſupervenire niſi auctæ, dubitari nequit. Interea alterutrum ſuperveniens ſignum edit bonum: quatenus nempe τῷ λόγῳ τῆς μεταστάσεως, ἴαμα γίνεται μανίας, *ratione tranſlationis materiæ morbificæ, medela fit inſaniæ*, inquit Interpres. Nec aliter ac ἐν τοῖς ὀξέσι νοσήμασι τὰ σφοδρότατα τῶν συμπτωμάτων, κρίσεις ἀγαθὰς ἐργάζεσθαι, *in acutis morbis vehementiſſima ſymptomata, criſes bonas facere* ait eodem in commentario Galenus.

§ 28. Addo, lucis gratia & litis, ſi pote, decidendæ: *Quæ* ſuperveniunt augeſcentibus morbis, ea conſiderari ut Effecta vel Signa poſſunt. Ut *effecta* ſunt, ſemper mala ſunt: ut *ſigna*, ſæpe bona. Inquies: quei poteſt *effectum* malæ rei, *ſignum* eſſe bonæ? Annon συνῆφθαι χρὴ κατά τι τὸ σημεῖον τῷ δηλουμένῳ πρὸς αὐτοῦ, *conjungi oportet aliqua ratione ſignum rei à ſe ſignificatæ?* Ita ſane recte à Galeno audivimus. Unde ergo *malum* habet, ut ſignificet *bonum?* Accipe. *Quæcumque* ægrotantibus eveniunt, cauſam habent geminam: Morbum & Naturam. *illum*, proximam: *hanc*, primam. In *morbis* nihil fit, niſi *natura* faciente. Niſi enim *ſpiritus*, Naturæ accenſus, materiam morbificam agitaret, agitando irritaret, irritando exacerbaret: nihil gravius ægrotanti obtingeret, ſupra quæ comitari venientem conſuerunt. Nunc quia neceſſe eſt Calidi vitalis in Materiam morbificam actione hanc in conditiones vel meliores redigi vel deteriores adigi: non poſſumus non quæ accidunt *mala* quidem Morbo, *bona* autem Naturæ acceptum referre. Hinc adeo quicumque *morbus* Morbo ſupervenit, cum hujus aucti ratione ſuperveniat, *per ſe* malum eſt. Quod ſi boni quid eidem ineſt, ad ſignificationem eventus ſperati, id Naturæ deberi certum eſt, etiam mala dirigentis ad ſalutem. Verbo: *ſupervenientia*, quatenus à Morbo ſunt, ſemper ſunt malum: quatenus à Natura, quandoque bonum. Inquam, *quandoque*: non ſemper enim Natura vincit.

Cum vincitur, malum quoque Naturæ debemus, ſed *per accidens*: quatenus nempe exaſperat & ſæviorem reddit materiam morbificam agendo in illam.

§ 29. Cui minus iſta placent, videat, an Ballonii placeant, quæ dedit in Definit. med. ubi de verbo ἐπιγίνεσθαι. Vult hoc interdum latius ſumi, interdum ſtrictius. *Strictius uſurpato nomine*, inquit, τὸ ἐπιγινόμενον *neceſſario malum ſignificat: nempe quod ſit conſectarium & conſequens morbi ſtatum deteriorem. Sed latius eodem ſumto, morbo manſuetiore reddito, naturaque contra vim morbi erecta, bonum ſignificare poteſt. Quoties enim febrium ratione increſcentium & factarum deteriorum & dyſenterias & alia id genus ſupervenire videmus, tametſi nos ſtatim terrent, felici tamen ſucceſſu & eventu nos exhilarant ac ſolantur.* Quibus ego nunc hoc ſubnoto: *Supervenientia*, quatenus terrent, mala ſunt, utpote à Morbo: quatenus eventu ſolantur, bona ſunt, utpote à Natura. Merito autem terrent, quæ fiunt in Morbo, à Morbo, circa Morbum, tot conditionibus mala. Sincerum vero bonum non eſt, quod malo aſſidet. Si ergo denominari τὰ ἐπιγινόμενα à potiori debeant, *mala* vocabo, quamvis ſperare bonum jubeant. Hæc prolixius quidem, ſed ad uſum, & inſtructionem profitentium.

§ 30. Quando itaque jam evicimus, niſi me fallo, loqui Aphoriſtam de Ileo, qui *ſupervenit* Stranguriæ, & quidem ingraveſcenti: alterum ſit, *qua ratione* Volvulus ſtranguriæ accedat. Galenus omnibus, quotquot ante ſe ad aphoriſmos ſunt commentati, viſum ait, τῆς κύστεως φλεγμαινούσης, στενοχωρίαν ἔν τισι τῶν ἐντέρων ἐκ τῆς παραθλίψεως γενομένην, ἐπιφέρειν τὸ πάθος τὸ εἰλεόν· *Veſicâ inflammatâ, anguſtiam in aliquibus inteſtinorum ex compreſſione factam, adferre ileum.* Sed his experientiam opponit, & argumentum à majori. Illa docet nihil tale prægnantibus, nihil his accidere, qui plenâ veſicâ moriuntur ex iſchuria: quanto minus igitur metuendum id mali ab inflammatione veſicæ? quam conſtat numquam aſſurgere in tantum tumorem, qui comprimere inteſtinum rectum, nedum cætera poſſit. Interea nihil ipſe melioris reponit.

§ 31. Sed nec iſta Thrivero placent: *Demus Galeno*, inquit, *quod*

quod inflammatio, utpote procacior, id facere nequeat, ſaltem ob aliam cauſam, forte obſtructionem ex grumo aut craſſo humore urina retenta, ac præter omnem modum veſica impleta, univerſum ventrem obſtipare poterit. Mirum itaque, quod illi ileus non ſupervenerit, qui poſt iſchuriam octo dierum urinæ tandem reddidit libras ſedecim. Meminit ejus ex Geſneri ſchedis Jo. Schenckius l. 111. Obſerv. p. m. 533. Nob. V. Davidi Sweerts d. de Weerdt, Avunculo p.m. vidi ex iſchuria à calculo veſicæ in tantam molem intumuiſſe abdomen diebus decem, ut aſcitem juraſſes aquoſiſſimum. Remedio ad calculum frangendum ab affine Antonio vander Linden accepto retentoque (ſæpius enim ante reddiderat vomitu) uno impetu excrevit, præter calculi fragminum ſquamarumque & arenarum vim incredibilem, pluſquam hauſtrum urinæ. Quis illi dubitet præter omnem modum diſtentam fuiſſe veſicam? Interea volvulus nullus, ac ne ſuſpicio quidem ejus.

§ 32. Pergit opponere Brachelius: *In colicis quibuſdam vidimus ad tempus (tanta erat per totum ventrem anguſtia) vel ipſam urinam retineri. Multo facilius tumor magnus veſicæ ipſum rectum inteſtinum penitus comprimere poßit.* Hoc argumentum ita Liebautius in ſchol. ad Hollerii com. in aph. exſcripſit, ut ſuum putes. Nulla conſequentia eſt, Coli inflatu fieri iſchuria poteſt, ergo & Veſicæ diſtentu ileus. Hujus ratio nulla eſt: illius etiam alia longe. Spiritus dolori intentus, raro non aliqua officiorum negligit.

§ 33. Etiam reſponſat magiſtro: *Nec eſt gravis Galeni accuſatio ex iis, quæ in prægnantibus apparent: levius enim fertur uterus, hoc eſt fœtus in utero, quam aliud malum.* Demus, quod nulla ratio concedit, multo minus experientia quotidiana. Adſtiti parturienti, à qua ante partum aquæ profluxerunt hauſtra minimum quatuor, feliciter partu & puerperio ſuccedentibus. Huic prægnanti nulla querela, niſi de urinæ incontinentia & ſarcina.

§ 34. Opponit iterum: *Iam & in prægnantibus aliquando & urinam & alvum difficiliora vidimus: imo ſuppreßis menſibus* VI. *de Loc. aff.* IV. *aliquando urinam difficile reddi ipſemet eſt teſtis.* Ecquid ergo

mirum est (licet rarissime eveniat) urinâ retentâ ventrem quoque retineri? Ne momento quidem majoris hæc consequentia est, ac prior. Uterus inter utriusque excernendi cloacam desidens, angustat exitus, ut sine nixu nihil transmittant. Mensibus suppressis sæpe acrius ad renes serum confluens facit illam difficultatem urinæ.

§ 35. Experientiam denique allegat: *Certe nos vidimus in duabus mulieribus ad aliquod tempus utrumque excrementum cum magna corporis anxietate concludi.* Non hoc in quæstione est: sed an à vesica intestinum compressum, & hinc ileum videris. Mirabere lector, scio, quid me moverit tam levibus argumentis tantum temporis dare. Ut discant juniores, non temere quidvis acceptare, sed considerare primum.

§ 36. Proximum est, at sequius, quod causatur Heurnius noster. Vult *ileum* istum fieri *à materia crassa flatulenta; quæ vesicæ collum obstruit: hinc enim turget vesica ab urina, & intestinum opprimit.* Itane? flatus vesicæ possit, quod aqua, quod fœtus non possit? Quis vero vel fando audivit, flatus obstruere collum vesicæ? Per penem pedere quosdam exemplis testatum fecit idem Schenchius l. IV. Obs. p. m. 581.

§ 37. Cardanus magno veniens promissor hiatu, adeo juvenatur, ut pene pigeat referre. Audiamus tamen, & discamus in alterum non dicere, cujus sua quemque culpa redarguit. *Intestinum ileon cum repletur pituita crassa, antequam obturetur, dolorem facit nullum, præsertim si potus sit humor quidam crudus terreus, medius inter pituitam ferme ac melancholiam: in cujus maxima copia pars defertur ad vesicam, & urinæ facit difficultatem. Quod si cum hac affectione totum impleatur intestinum, obturato meatu, & quod in loco calido sit, dolores insurgunt acerbissimi, & vomitus fecis, & reliqua quæ sequi solent talem morbum: unde æger omnino strangulatur, suppressa omnino urina ob dolorem & compressionem intestini: & quoniam totus venter flatu distenditur, & ob vesicæ dolores obstruitur omnino meatus intestini ad inferiora, unde fit morbus valde acutus & perniciosus, nisi febris valida superveniens dissolvat pituitam crassam utrimque, & urinam multam emittendo, primum vesicæ tumorem dissolvat,*

dissolvat, ut nec comprimat intestina, nec comprimatur ab illis: quo impedimento sublato allevata natura, pars pituitæ à jecore tracta per renes & vesicam expellatur, tenuior scilicet, crassior autem colliquata per intestina descendat, atque tandem cum fecibus compresso à musculis ventre exeat, & plane à morbo æger liberetur. Absurdus sim, si, quæ in his absurda sunt, refellere singula velim. Mihi quidem una litura satis.

§ 38. Duretus II. Coac. XXII. 8. stranguriæ ileum supervenire ait, *non quidem retrogressu pituitæ, in vesicam illapsæ, ad crassius intestinum; nec intestini oppressione à vesica: sed pituitæ illabentis in utrumque alveum propagatione, aut pariter in utroque cumulata congerie.* Qualem vero pituitam intelligat, paulo ante dixerat, Stranguriæ suam originem assignans: nempe *inferri hoc symptoma vesicæ appulsu pituitæ putris & glutinosæ, quæ difficulter & ægre exprimatur, nec liberum habeat exitum suo coactu, sed paulatim destillet.* His & iis quæ supra (§ 17.) adduximus prorsus contraria scribit in Annot. ad I. Holl. de Morb. int. XLVII. p. m. 495. *Non tamen omnis volvulus fit à stranguria, sed is quem facit obstructio crassioris pituitæ, & tenuium intestinorum inflammatio.*

§ 39. Vallesius ex una causa & stranguriam evenire & volvulum supervenire censet. *Cum stillicidium evenit ob crassos & lentos succos, redundantibus plurimum talibus succis, aut in toto corpore, aut in officinis concoctionum, fieri solet etiam volvulus.* Hanc sententiam sequitur Martianus quoque. sed neq; modum & ipse ostendit, quo possit ex hac causa volvulus stranguriæ vel accedere vel succedere. Persuadeo mihi neutrum potuisse, nec posse quemquam. Sed apinarum satis, tricarumque.

§ 40. Desid. Jacotius VI. Coac. II. 54. hactenus Vallesio consentit, quod unam quoque causam agnoscat, copiam crudorum & crassorum humorum in intestino. Ex ea tamen stranguriam atque ileum accersit via alia & plausibiliore. *Ea,* inquit, *copia initio vesicæ molestiam quamdam affert in mejendo, quod pars tenuior pituitæ ad vesicam convertatur, unde stranguria* κτ̀ δηγμὸν, *per morsum, eo modo, quo ipsam constat fieri pure ex ulcere, aut abscessu, vel jecinoris urinæ mixto, aut vasis se expurgantibus. Mox gravitas &*

 frigi-

frigiditas ventris ſuperveniunt cum alvi duritie, unde coli dolor, & interdum, quamquam rarius, ileus. In hanc rem adducit ex Hippocrate locum è l. de Gland. quem nos explicavimus exerc. IV. 10. & deinceps.

§ 41. Scopum nemo mihi proximius attigiſſe videtur, quam Gul. Ballonius, examuſſitati judicii vir, cuique primum non facile quis dederit. Hujus verbis è 1. Conſil. med. XXXI. repræſentatis mox lucis aliquid ab noſtro ingenio adferre ſatagemus. Ait: *Sed ſententia Hippocratis ut non eſt temere pronunciata, ita veritati maxime conſona videtur. Fieri enim maxime poteſt, ut ſtillicidium urinæ contingat à raptu pituitæ ſalſæ acidæve ad renes. Quæ ſi forte, ut fere fit in morborum ſucceſſionibus, in inteſtina regeratur, aut in iiſdem reſiſtat, paulo vegetiore calore in flatus converſa dolores vix tolerabiles excitabit. Hinc in gyrum inteſtinum convolvitur, diſſolvitur, intumeſcit. Et ab acerbitate doloris ileos ſeu rejectio omnium humorum per os vitiato motu periſtaltico.*

§ 42. Primo colo tacita quædam reſponſio ad Galenum eſt: quem ante lineas non multas dixerat *non velle admittere illum Aphoriſmum Hippocratis germanum eſſe.* Hunc ludum luſit Galenus non ſemel, ut ſpuria eſſe diceret, quæ non intelligeret. Habes præterea exemplum V. Aph. LXIII. & VI. Aph. XXVI. Parum eſſet, ſi intra paucos aphoriſmos ſtetiſſet cenſura: quin auſa eſt totos libros damnare, eoſque nobiliſſimos. Sed non eſt hic querendi aut diſceptandi de his locus. Si quando cenſebimus cenſuram librorum Hippocratis, quam ſuæ editioni præfixit Mercurialis, ſtudebimus ſtudioſe hanc rem proferre in apricum.

§ 43. In cæteris exponit, *quæ* ſit Stranguriæ cauſa, *quæ* ſupervenientis huic Ilei. *Stranguriam* fieri ait *à raptu pituitæ ſalſæ acidæve ad renes.* Omnino neceſſe eſt acre atque aculeatum eſſe, quod allaturum ſit urinæ ſtillantis moleſtiam. Salſa acidaque talia eſſe, neſcio an quiſquam dubitet. Utriuſque generis pituitam de facili in nobis errore victus generari, res eſt quotidianis exemplis comperta. Sæpe *acida* cauſam habet debilem calorem: *ſalſa*, valentem nimis & urentem. Alterutra fœtus ventriculus potui

potui eam illiquefacit; præsertim si is admittere promtus sit. Chymia enim docuit, non omne, ut vocant, menstruum extrahendis tincturis quibuslibet aptum esse, sed suum cuique tribuendum. Potus illiquefactam sibi pituitam ad vesicam devehens, si illam ibi contingat stagnantem præcipitari, & exeuntem urinam sequi, ac colli plicis infigi atque velut hamulis affigi, non potest non dolore facto ad stringendum se cogere sphincterem, & ad urinam non nisi guttatim emittendum.

§ 44. *Ilei* causam ab eadem pituita repetit, sed regesta in Intestinum, aut in hoc residua. De *hac* concedi potest: cum eo tamen, ut *acidam* scias in *flatum* attenuari copiosiorem; *salsam*, in vehementiorem. *Regestionem* quod attinet, eam sic accipimus, ut pituitæ ad renes delatæ partem saccari & destillari in vesicam putemus, partem redire in venas & Naturæ solicitudine referri, unde venerat. Hoc uti fieri posse non dubito: ita, factum esse, nescio quibus indiciis certo nobis constare queat. Deinde, cum stranguria, protinus; tormina, post tempus appareant: Natura vero succurrere parti laboranti soleat, & in eam humores impulsare: amittere fidem illud de regestione videtur. Accedit, quod Ileus ingravescenti demum & magis ac magis excrucianti stranguriæ superveniat. Ratio autem vult, exacerbari dolores stranguriosos affluxu potius copiosioris materiæ morbificæ, quam partis ejus refluxu à parte, si non affecta, saltem affectæ causam dolendi transmittente.

§ 45. Superest, ut & nos sententiam dicamus. Ea est. *Stranguriam se debere affluentiæ salsorum, cinereorum, biliosorum, aut si quid præterea est acrium ac mordacium in sanguine. Quod si illa invadat crudum aliquem, cuique plurima in intestinis pituita, eaque mucosa obhæret: fieri potest, ut irritatus strangurioso cruciatu spiritus & incalescens sanguinem ad intestina impulset fervidiorem, & hinc in flatum pituita resolvatur, atque is torminibus omnia impleat cieatque volvulum difficillimum & periculi certum, nisi è machina adsit Natura, imo naturæ auctor & rector Deus.*

§ 46. Non puto in his esse, quod probatione indigeat apud versatos in lectione auctorum, aut curatione hominum. Quo

ne

ne interim gratis hæc ſumere potius mihi, quam docere poſſe videar, operæ eſt confirmandæ ſententiæ quædam ſubnotaſſe

§ 47. *Primum* erat, Stranguriam ab acri urina eſſe. Ad hoc ſiſto tibi egregium locum è I. Epid. II. 41. μοῦνον δὲ χρηστὸν καὶ μέγιστον τῶν γινομένων σημείων, καὶ πλείστους ἐῤῥύσατο τῶν ὄντων ἐπὶ τοῖσι μεγίστοισι κινδύνοισιν, οἷσιν ἐπὶ τὸ στραγγουριῶδες ἐτράπετο. *Vnum fuit utile ac maximum omnium quæ apparebant ſignorum, quod & plurimos liberavit eorũ qui erant in maximis periculis, quibus in ſtranguriam ſe convertit morbus.* Illam vero obortam tranſlatione mordicantis materiæ ad veſicam aperte oſtendunt, quæ mox ſequuntur. χρόνια δὲ τούτοισι τὰ περὶ στραγγουρίην καὶ ἐπίπονα ἦν. οὖρα δὲ τούτοισιν ἦν πουλλὰ, παχέα, ποικίλα, καὶ ἐρυθρὰ, μυξόπυα μετ᾽ ὀδύνης. *Diuturnæ autem his ſtranguriæ & laborioſæ fuere. Vrinæ vero multæ, craſſæ, variæ, & rubræ, muco-purulentæ cum dolore.* In caſu quem propoſui § 6. in corporeublioſo, quale fere habent ejus gentis homines præſertim juniores, in peregrinante & tali quidem tempeſtate, an ſtranguria poſſit oboriri, dubitare non ſinit aph. XVI. & XXII. lib. III. Eidem & à capite ſubmitti cauſa potuit ſtranguriosi doloris. Hippocrates II. de Morb. I. οὐρέεται πολλὸν ὅταν ὑπερθερμανθῇ ἡ κεφαλή. τήκεται γὰρ ἐν αὐτῇ τὸ φλέγμα. τηκόμενον δὲ χωρέει τὸ μὲν, ἐς τὰς ῥῖνας· τὸ δὲ, ἐς τὸ στόμα· τὸ δὲ, διὰ τῶν φλεβῶν αἳ ἄγουσιν· ὅταν δὲ ἐς τὸ αἰδοῖον ἀφίκηται, οὐρέει καὶ πάσχει οἷάπερ ὑπὸ στραγγουρίης. *Mingitur multum, quum valde incaluerit caput. Liquatur enim in ipſo pituita. Liquata autem abit partim ad nares, partim ad os, partim per venas* (his παράλληλα habes l. de Gland. t. VIII. tacta nobis exerc. IV. II.) *quæ pertinent ad pudendum. Quo ſimul atque appulit, mejit, eademque patitur quæ à ſtranguria.* Si fuſus & fuſione ſalſior recidere in venas queat, perque eas ad pudendum deferri: quid ni ad renes & veſicam divergere poſſe credimus? Etenim, ut egregie ex Hippocrate Duretus docet III. Coac. III. I. *triplex* eſt omnis Urinæ *materia.* Una quidem, de cruditate rerum earum quæ aſſumuntur. Altera, de liquore ſeroſo eorum, qui ſunt in venis, humorum. Tertia, de humoribus atque corporibus, quæ liquuntur. Confer ad Galenum VII. Epid. V. 15. unde iſta ſunt deſumta.

§ 48. *Alte-*

§ 48. *Alterum* erat, Stranguriam invadere crudum posse. *Crudus* dicitur, & qui non concoxit, & qui ægre concoquit. De eo, *qui non concoxit*, oportet Celsi, quod est lib. II. cap. x. præceptum accipere, quo *minime crudo sanguis mittendus* præcipitur. Sic & M. Tullius usurpat in II. de Finib. *crudique postridie se rursus ingurgitant.* Ubi mihi *crudus* idem, qui *expletus* Celso lib. I. cap. II. in fine. De eo, *qui ægre concoquit*, usurpare Horatius videtur I. Sat. v. 49.

Namque pila lippis inimicum, & ludere crudis.

Potest hoc sic accipi: *pila ludere inimicum lippis & crudis.* Celsi eodem capite præceptum est: *Qui non concoxit, ex toto conquiescere debet, ac neque labori se, neq; exercitationi, neque negotio credere.* Malim tamen in sensu diviso accipere: *pila lippis, & ludere crudis inimicum.* Quod *pila* etiam oculos exerceat, docet Galen. l. de Parv. pil. exerc. cap. III. Quam vero lippientibus noxia sit exercitatio, videre est apud Celsum lib. I. cap. v. Neque minus noxium est *crudis ludere*, hoc est, operam veneriis dare. Nam & ea vis est hujus verbi. Livius Andronicus: *Adsatim edi, bibi, lusi.* Pro quo Plautus Pseud. act. IV. sc. VII. 35. *Edunt, bibunt, scortantur.* Sic apud Athenæum legimus Sardanapali monumento inscriptum inter alia fuisse: ἔσθιε, πῖνε, παῖζε: Ubi τὸ παίζειν, non aliter ac Latinis *ludere*, sumitur pro ἐρᾶν sive ἀφροδιάζειν, ut Chærilus vertit metrorum legi numerisque adstringens detestandum illud effeminatissimi hominum, nedum regum. Conjunxit ista quoque princeps Poëtarum Odyss. Ο΄. 372.

Ὧν ἔφαγόν τ' ἔπιόν τε καὶ αἰδοίοισιν ἔδωκα.

Apostolus impiam hanc Epicureorum vocem ex Jesaj. XXII. 13. redarguens I. Cor. XV. 32. omittit ultimum, ceu minus σεμνὸν καὶ εὔφημον: adeoque suo nobis exemplo præit in observationem præcepti Philippensibus à se scripti IV. 8. Cæterum *crudis* obesse veneris usum, facile collegeris ex iis, quæ περὶ τῆς λαγνείης ab Hippocrate dicuntur II. de Diæt. t. XXII. *Gallum* nostrum sequioris generis fuisse *crudum*, mutatio loci & victus, jactatio multiplex, constitutio tempestatis, alia dictant. Quibus vero infelicior concoctio est, simul & copia pituitæ est. Ab hac vero

ſtranguriam fieri cum inculcent Scriptores practici; neque dubium eſt, poſſe etiam fieri crudis.

§ 49. *Tertium* erat, Crudo pituitam converti in flatum poſſe. Ita viſum Galeno fuit II. Progn. 2. πνεύματος φυσώδους τὴν γένεσιν εὔλογόν ἐστιν ἐπιφέρειν ταῖς ἀπεψίαις. i. e. *Spiritus flatulenti generatio cruditatibus merito tribuitur.* Confer & ad IV. de San. tu. V. init. *Efficiens* calor eſt: ſed is debilior, præut conſumere, quos genuit, flatus queat. Vide ſis iterum Galenum III. de Cauſ. ſympt. III. & XIV. Meth. med. VII. Niſi malis expendere Hippocratis locum l. de Loc. in hom. t. LVI.

§ 50. *Vltimum* erat, Flatum inflantem inteſtina ciere volvulum. Sane, ut flatuum generatio eſt vera ſuboles cruditatis: ſic eorum in inteſtinis detentio ſæpe cauſam habet alvum non ſatis apertam, familiare iter facientibus vitium. Flatu vero exitum non habente, naſcuntur στρόφοι καὶ περὶ τὸν ὀμφαλὸν πόνοι, *tormina & partium circa umbilicum dolores*, quos vocat aph. XI. lib. IV. Hinc concitata vis periſtaltica cum deorſum nihil promovere queat, ad motum naturali contrarium impellens inteſtina, facit τὴν ἄνω εἴλησιν, *revolutionem ſurſum*; unde nominantur οἱ στρόφοι, proximeque abſunt à volvulo. Cujus ut prænuncii eſſe: ita & in eum degenerare conſuerunt, ſi, quæ in inteſtinis delitent, agitari à flatibus contingat, & remeare omnia ſurſum.

§ 51. Hiccine vero *volvulus* ſine inflammatione eſt? Eſt ſane incipiens & ſalutaris. Salutaris vero eſſe non poteſt, niſi qui ſit à flatu humido. De hoc vero accipiendum eſt, quod in IV. Vict. acut. 21. ſcripſit Galenus: οὐδέποτε ἡ τῶν πνευμάτων ἀπόληψις ἐπιφέρει φλογώδη διάθεσιν ἐν ὑποχονδρίῳ. *Nunquam flatuum interceptio adfert inflammatoriam diſpoſitionem hypochondrio.* Flatus enim humidi (in quos converti pituita dulcis ſolet) humectant molliuntque, ut laxari inteſtinorum tunicæ queant, & facilem tranſitum præbere ſanguini ad ſe copioſius citato. Quod ſi ſiccior flatus erit, præcaveri inflammatio non poteſt procedente malo. Nam & vehementior ſub eo dolor eſt, & fervor acerrimus, & impetus major ad inteſtina. Quæ uti per vim viam ſibi faciunt ad inteſtina, ita facile eadem obruunt multitudine.

§ 52. Quan-

§ 52. Quando itaque, ut perſuadeo mihi, certum fecimus, loqui Aphoriſtam de *Ileo*, qui *ſupervenit* & quidem ingraveſcenti *ſtranguriæ*; & generari illum à *flatibus*, citraque *inflammationem*, ſaltem his, quibus ſpes eſſe debet evadendi: examinemus porro *Prognoſticum*, quod de *eventu* ipſius tradit. Hoc tale eſt, ut oſtendat, tali in caſu *gravem metum, ſine certa tamen deſperatione eſſe*, ut Celſi nunc ad hæc applicem verba è lib. V. cap. XXVI. Quantus ſit *metus*, oſtendunt illa: *pereunt in ſeptem diebus*, *quibus* ex Stranguria volvulus ſupervenit. *Conditio*, qua metus iſte adſtringitur, eſt: *niſi febre ſuperveniente ſatis urina fluat*. In *utroque* rurſus tria occurrunt ſpectanda. In *primo*: Eventus, tempus, perſonæ. In *altero*: Spem evadendi quid faciat, quid augeat, quid denique ratam jubeat.

§ 53. *Eventum* aphoriſmus præſagit funeſtum. ἀπόλλυνται, *pereunt*. Ita Leonicenus, primus aphoriſmorum interpres. Plantius: *moriuntur*. At hoc potius eſt ἀποθνήσκουσιν. habes aph. X. lib. V. *Perire* nobis dicuntur, qui eunt in declivi umbræ-mortis. *Mori* vero, qui ad umbram hanc jam pervenere. In *illis* ſymptomata ſunt ὀλέθρια ἢ θανάσιμα, *pernicioſa ſeu lethalia*. In *his* θανατώδη καὶ ἀνέλπιστα, *mortifera & deſperata*. *Iſta*, imminentem mortem: *hæc*, præſentem ſignificant. Eſt itaque τοῦ ἀπολέσθαι ea vis in ſignificando, ut *certam & neceſſariam mortem denunciet*, ſed *certa ſub conditione*. Ea conditio *quandoque* ſalutem adfert, *quandoque* mortem differt. *Illius* exemplum, ſimile ei quod præſens, proponit aph. LI. lib. VI: *hujus* vero aph. X. lib. V. modo laudatus. Quam miſera vero ac miſeranda mors immineat ex Stranguria ilioſa aut Ileo ſtranguriosо pereuntibus, conjicere eſt ex ſymptomatis. De quibus reviſe ad Ariſtippum IV. 69. uſque ad finem.

§ 54. *Tempus* contrahit aphoriſmus in breve. ἐν ἑπτὰ ἡμέρῃσιν, *intra ſeptem dies*. Is terminus multis caſibus præfinitus, cum in aphoriſmis, tum aliis in prognoſticis. Exempla extant plura, ſed quid attinet referre? imo jam monſtravi. Hoc è loco paret, quemadmodum accipiendum ſit, quod pro his in Coacis legimus: ἑβδομαῖοι ἀπόλλυνται. Pro quo Hollerius & Duretus: *ſeptimo die interimit*, ille; hic, *perimit*. Celſus lib. II. cap. VIII.

intra septimum diem occidit: rectissime. Neque enim vult Dictator, *septimo die mori*, quibus mortale malum est: possunt enim illum non attingere: sed *ultra septimum* non prorogari talibus fatum. Hoc uti clarum: ita obscurum est, quod esse debeat *principium numerationis*: ille-ne dies, quo Stranguria cœpit; an ille, quo Ileus supervenit. Nihil impedit in sævioribus ab isto, in paulo *mitioribus* ab hoc initium facere.

§ 55. *Quæ* vero tam properæ mortis *causa* est? Vallesius dicit: *cum uterque dolor per se sit gravissimus, & vesicæ & intestinorum gracilium, nulla facultas adeo constans erit, ut ambos dolores ferre possit ultra septem dies: quare intra id tempus morietur, qui ita laborabit.* Scio, dolore nihil accidere Naturæ ægrius. Scio, ne Herculem quidem adversus duos. Sed & hoc scio, etiam graviores in dysenteria & cum profusione sanguinis viriumque sustineri dolores. Et verum sæpicule comperi, quod admodum nostrati vulgo esse in ore consuevit: *nemo moritur ex dolore.* Quo respicit forte illud Poëtæ, II. de Ponto VII. 481.

Iam dolor in morem venit meus.

§ 56. Heurnius valde heic mirificus est. *Pereunt dolorum acerbitate*, ait, *& excrementorum palindrome ad partes principes. Nam urina etiam refluit ad nobiles partes.* De primo dixi, quod sentio. Alterum non satis, tertium non intelligo. Quæ sunt illa *excrementa?* an, quæ stricte sic dicuntur, Alvi feces? His nescio an recte παλινδρομίω adscripseris, cum sursum revolvuntur. Concessero tamen, si ita Hippocrates fuit locutus. Extra quem, quam vellem nostros non loqui! Quæ sunt deinde *partes principes?* Si cum Sereno cap. XVII. & Prisciano Log. c. XXIX. *ventriculum* dignemur isto honore, habemus *unam*. Quæ sunt *aliæ?* Per *urinam* vero quid nunc intelligat, nescio. Ego didici eam demum appellari *urinam*, quæ collecta est in vesica, mictionemque manet. Hæc vero, qua ratione *refluere* ad partes nobiles queat, non capio. Si intelligit *serum*, quod saccari nequiens redit in venas: scire *velim*, quid hinc periculi, tam magni, tam subiti?

§ 57. Mihi veriorem causam suggerit ejus dein doctissimi viri observatio, quam statim subjicit. *Si febris sine urinæ promo-*

tione

tione accesserit, erit symptomatica inflammationis. Vt vidi in quadam matrona, quæ septimo die ab hoc malo obiit. Nimirum, Volvulo stranguriæ superveniente, aphorismus sperare nos jubet *salutare* Febris. *Illud* vero consistit in profusione urinæ. *Febris* itaque si accedat, neque copiosa mictio succedat, argumento est, *eam* Febrim non Naturæ opus esse, sed Inflammationis succedaneam; atque adeo Volvulum flatulentum in inflammatorium, spurium in verum transivisse. De hoc vero quid sperandum sit, vidimus in Aristippo § 67,68. Quæ si junguntur cum his quæ proposui § 25. non spes erit ulla, sed mors in olla. Etenim (ut Galeni huc ex Aph. II. 26. adferam & accommodem) οὐκ ἀναμένει χρόνον ἡ συντονία τοῦ νοσήματος· ἀλλὰ ἐν τάχει καταλύει μὲν τὴν δύναμιν, ὀξύν τε θάνατον ἐπιφέρει. *non patitur moram contentio morbi: sed cito quidem exolvit vires, celeremque mortem inducit.*

§ 58. *Personam* aphorismus excusat nullam. ὁκόσοισι, *quibuscumque* supervenit ex stranguria volvulus, ii pereunt intra diem septimum, si longum est, confectum, sæpius non affectum; nisi à periculo Febris vindicet. Quemadmodum vero non *sexus*, non *ætas* excusare à periculo: ita ad remedium, ad febrim concipiendam conferre multum potest. Corpora sane biliosa & juniora de facili in febrim exardescere compertum est: non tam ob promtam biliosi à sanguine secessionem, quam subitam Spiritus iracundiam. Verum hac de re opportunior in doctrina de Febribus disserendi erit locus.

§ 59. *Spem evadendi* è tanto discrimine collocat aphorismus in Febri. ἢν μὴ πυρετὸς ἐπιγένηται, *nisi febris superveniat.* Admodum solemne est & frequens Hippocrati præsidium salutis à *febri* arcessere, *quod maxime mirum videri potest*, ut à Celso jamante audivimus § 13. Octies minimum id in Aphorismis facit: sæpius alibi. Præ omnibus maxime notabilis est locus I. de Morb. VI. unde magna ex parte satisfieri potest scrupulo eorum, qui non intelligunt, quemadmodum Malum malo mederi queat. Nos & hoc jam dictæ tractationi reservabimus.

§ 60. In præsenti hoc unum dumtaxat in quorumdam gratiam examinabimus: *Quæ* sit illa febris, quæ superveniens tan-

tum malum finiat? Mercurialis respondet, non placere sibi eorum opinionem, qui *Ephemeram* ad id sufficere arbitrantur. Ratio non admittendi eam, est: *quoniam calor cujusque Ephemeræ blandus est, ac parum durans, quo fit ut minime possit humorem crassum, crudum, viscidum, & copiosum consumere. Ex quo mihi placet,* inquit, *magis sententia eorum, qui existimarunt febrem debere esse putridam, magnam, & acutam: quo scilicet caloris magnitudo perseverantiaque tam pertinaces humores evincere, ac eliquatos per urinam depellere possit.*

§ 61. Febrim *putridam* vocari, quæ ex putredine humorũ sit orta, paret è 1. de Diff. febr. III. fin. Eam, si magna & acuta est (qualis esse comes putredini humorum consuevit auctore Galeno ad III. Epid. 1. 2.) adferre periculum, non auferre, exempla nullo non die obvia docent. nec alio fundamento nititur aph. XIX. lib. II.

§ 62. *Deinde*, quia οἱ ἐπὶ χυμοῖς ἀναπτόμενοι πυρετοί εἰσιν οὐ συμπτώματα νοσημάτων, ἀλλ᾽ αὐτοὶ νοσήματα, *in humoribus excitatæ febres sunt non symptomata morborum, sed ipsæ morbi:* non potest non habere locum in his, quod ex Hippocrate adduxi § 25. At quæ sanatura est Febris, debet esse non Symptoma, sed symptomatica: non Morbus, sed opus Naturæ. *Symptomaticum* appello, quod occasione morbi suboritur, non à morbo tamen. At *symptoma* morbum sequitur velut umbra corpus. *Opus naturæ* dicitur, quod Natura facit ἀπὸ ταὐτομάτου, *sponte sua, per se, sine adminiculis:* coacta interim periculo, quod intentat morbus.

§ 63. *Tertio*, obstat Humoris & natura & situs. De *natura* Crudi & viscidi humoris notabile heic illud est, quod Galenus II. de Febr. diff. IV. scribit: δυσέξαπτός τε ἐστι, καὶ βραδύπορος, καὶ πολλαχόθι κατὰ τοὺς πόρους ἰσχόμενος· *Difficulter accenditur, tarde movetur, ac sæpe in meatibus detinetur.* Unde profecto idonior est, πρὸς τὸ θλίβειν καὶ βαρύνειν τὴν δύναμιν, *ad affligendam ac gravandam Virtutem*, quam ad juvandam eo in negotio, quod numquam fit, si cito non fiat. Quod ad *situm* Humoris, dixisse oportuit, *quem* Febris eliquet & eliquatum per urinam depellat: illumne, qui in Venis, an qui in Intestinis continetur, an utrumque. Si *illum* tantum, quomodo solvitur Ileus? Si *hunc* tantum, quo-

quomodo ſolvitur Stranguria? Si *utrumque*, cur hunc potius rapit in Venas, quam illum exigat per Inteſtina?

§ 64. *Quarto*, obſtat Naturæ conſuetudo. De qua Galenus IV. Vict. ac. 17. ὅτι δι' ἀποστημάτων μᾶλλον ἢ ἐκκρίσεων, οἱ ἐπὶ φλέγματι σηπομένῳ γινόμενοι πυρετοὶ τὴν λύσιν ἔχουσι, πολλάκις δέδεικται. *Quod per abſceſſus magis quam excretiones à pituita putrida factæ febres ſolvantur, ſæpenumero demonſtratum eſt.* Dices ne vero? hoc in caſu non putreſcere Pituitam, ſed eliquari dumtaxat. At negat Galenus II. de Febr. diff. V. ὅταν ὁ φλεγματώδης πλεονάζῃ χυμὸς, ἕπεσθαι πυρετὸν εἰ μὴ σαπείη πρότερον· *quum pituitoſus abundaverit humor, ſequi febrim, niſi putreſcat prius.* Hoc ſi concedis, quei præcavet Natura, ne pituita putreſcens ſalſeſcat & augeat ſtranguriam potius, quam ſolvat? Si non concedis, nominanda febris eſt, quæ ex putredine naſci & ſubito ſuum pariter ac ſtranguriæ ileique fomitem ſecernere & excernere poſſit. Cui iſtæ non ſufficiunt, objiciam plures difficultates. Mercuriali interim aliiſque non licuit aliter loqui. ἑνὸς γὰρ ἀτόπου δοθέντος, τἆλλα συμβαίνει. *Vno enim abſurdo dato, cætera coincidunt*, inquit Philoſophus I. Phyſ. II. 10.

§ 65. Duretus *acutam* quoque febrim urget II. Coac. XXII. 8: ſed *obortam ex collectione, motu, & putredine bilis acerrimæ, quam genuit ſævi doloris acerbitas, cum vacuitate ſomni conjuncta. Nihil enim perinde facit ad corruptionem, unde bilis proventus*, inquit, *ac ſævi doloris cruciatus & fortes vigiliæ*. Redi ad § 61. & 62.

§ 66. Propior vero eſt ſententia Bened. Victorii. *Non dico febrem magnam, cujus calor exardeſcit, ſed illam, cujus meminit Hippocrates aph.* LV. *lib.* IV. *cujuſque calor adeo mitis eſt, ut ſpiritum flatuoſum inventum diſſolvat, & vias* affectæ *partis aperiat.* Sane dotes illæ & munera, quæ acceptum Calido aph. XXII. lib. V. refert, non ſunt excedentis immodice, ſed commode, hoc eſt, non ultra quam ſit Naturæ conveniens ad opus operandum. Natura pariter ſuum ignem, ſpiritum influentem aptat rebus à ſe gerendis, majorem modo, modo minorem ſuccendens, & continuans ſuccenſum modo longius, modo brevius, prout neceſſitas flagitat. Non arbitror vero poſſe hanc febrem revocari ad ali-

quod

quod genus earum, quas Galenus tradidit. Ego ſuo loco *flatulentam* appellabo, & appellationis hujus rationem dabo.

§ 67. *Spem* factam à febri *auget* Urinæ fluxus. *ἢν μὴ πυρετοῦ ἐπιγινομένου τὸ οὖρον ῥυῇ, niſi febre ſuperveniente urina fluat*: hoc eſt, quæ hactenus ægre ſtillabat, nunc libere proruat. Ubi hoc potiſſimum in diſquiſitionem mittendum, *quemadmodum* Febris id beneficii præſtet: videtur enim contrarium potius ab illa exſpectandum, inprimis ſi acuta ſit, ut volunt plerique. Talis namque, ſeri quod aquoſius, alio digerit: quod craſſius, urit. Illud paucioris mictionis: hoc, ardentis cauſa eſt non raro. Ego mihi perſuadeo: Febris, ad præſens opus moderatæ, beneficio attenuari in inteſtinis reſes chyli crudum & pituitam huc congeſtam, eamque una cum flatibus ſibi permixtis attrahi in venas & hinc ad renes deductam præſtare materiam copioſiori urinæ. Niſi fallor, huc nos ducit paralyſis ſuccedens colicæ. Etiam magnum eſt quod ſuggerit aph. LXXIII. lib. IV. ὁκόσοισιν ὑποχόνδρια μετέωρα διαβορβορύζοντα, ὀσφύος ἀλγήματος ἐπιγινομένου, τουτέοισιν αἱ κοιλίαι καθυγραίνονται, ἢν μὴ φῦσαι καταῤῥαγέωσιν, ἢ οὔρου πλῆθος ἐπέλθῃ. ἐν πυρετοῖσι δὲ ταῦτα. *Quibus hypochondria ſublata murmurant, lumborum dolore ſuperveniente, alvi iis humectantur, niſi flatus prorumpant, aut urinæ multitudo prodeat. In febribus autem hæc.* Nos hæc, in gratiam eorum quæ diximus, breviter penſiculemus. Paret autem conferenti cum iis quæ II. Progn. 25. & II. Coac. XI. II. 21. leguntur, hinc quidem eſſe tranſumta, heic vero concinnius atque explicatius propoſita ab eo qui Aphoriſmorum fuit collector.

§ 68. *Hypochondria* μετέωρα, *ſublata* eadem & πεφυσημένα *inflata* eſſe, è Galeni commentario conſtat. *Inflatio* autem cum deſubito ſoleat exiſtere, paret hinc, quid in Coaca ſint τὰ πρόσφατα τῶν ἐπαρμάτων. quæ nempe in Prognoſtico dicuntur νεαρὰ κυρτώματα *recentes tumores*, ſive qui à nuperrima occaſione ſint oborti. Oboriuntur autem Inteſtinis inflatis ſublatiſque & ſimul in altum hypochondria tollentibus, hoc eſt, eam epigaſtrii partem quæ non tam ſubjacet interius, quam adjacet inferius cartilaginibus notharum coſtarum. Sic enim cum Galeno vocem

heic

heic accipimus è Medico cap. x. Velim & Braſavoli commentarium huc conferas.

§ 69. Dicuntur autem διαβορβορύζειν, quoties in iis frequens murmur ſeu, ut Græci, βορβορυγμὸς auditur. καλεῖται δ' οὗτος ὁ ψόφος τοῦ πνεύματος, ὅταν μὴ μέγας ᾖ, μηδὲ πολύς, σὺν ὑγρότητι δέ τινι μετρίᾳ κινούμενος ἐπὶ τὰ κάτω. *Borborygmus vero dicitur ſonus flatus, qui neque vehemens ſit, neque multus, ſed cum humiditate quadam moderata impulſus ad alvum.* Ἐπὶ τὰ κάτω, *ad inferiores partes* reddidit Celſus lib. II. cap. III: obſcurius. Nos clarius. Nam *alvum* ſignificare, recte Foëſius in Oecon. probat è IV. Epid. t. XX. ceu monui ad Ariſtippum, IV. 12. Hinc καταπερικὰ Galenus VII. Meth. med. XXIII. appellari ea ex Purgantibus ſcribit, quæ per alvum ſubducunt. Interpres *dejectoria* reddidit. Ad alvum vero impelli flatus nequit, niſi ipſis in inteſtinis fuerit conceptus. Neque enim arbitror, aliquem cogitare heic de flatu, qui vel intra omenti alas fluctuet, vel eo in cavo quod Lienem inter & Ventriculum interjacet. Alterutro in loco enim ſi eſt, qua ratione impelli ad alvum poteſt? Mihi ne dubitandum quidem videtur, in ſumma mediaque Coli parte contineri iſtos flatus, qui & tumere hypochondria & murmurare faciunt. Cum enim *hypochondria* dicit, plurium numero, intelligi haud dubie vult, totam Epigaſtrii regionem inflatione tolli. Certe hoc quotidiani experimenti eſt, præſertim in feminis crudis. Eodem nos Coli & ſitus & abuſus vocant. Quid ſi vero Epigaſtricæ tumorem dicamus eſſe à Ventriculo flatibus diſtento? In illo flatus concipi, in Colo colligi, veriſſime Fernelius dixit II. Path. XIX.

§ 70. *Lumborum dolor* qua de cauſa *ſuperveniat*, non ſatis in aperto eſt. Quod enim Galenus ait, neſcio quid habeat veri ſimile. Ait: συμβαίνει τῷ τοιούτῳ βορβορυγμῷ κατιόντι τὸν ἐκ τῶν ὑποχονδρίων ὄγκον εἰς τὰ κατὰ τὴν ὀσφὺν ἅμα ἑαυτῷ καταφέρειν, ἐφ' ᾧ τεινομένων τῶν ἐνταῦθα μορίων, ἄλγημά τι γίγνεσθαι κατ' αὐτήν. *Accidit ejuſcemodi borborygmo devoluto, ut hypochondriorum tumorem ad lumbos una ſecum deferat, & inde tenſis, quæ ibi ſunt, partibus, dolor aliquis fiat in ipſis.* Meræ tenebræ! Quibus lucem dare Mercurialis conatus, tantum non cauſam reddit deſperatam. *Lumbos*

esse super intestina sitos ex ipsa anatome non est difficile perspicere. Itaque ubi flatus à superioribus partibus ad ea feruntur, dolorem tendendo ipsis lumbis ingenerant,

§ 71. Plausibilior sententia Hollerii est, modo si faveret anatome. *Flatus*, inquit, *in tenuibus & flexuosis intestinis, ad hypochondria & ilia sitis inclusi, post longum murmur tandem si eruperint ad lumbos, ubi sunt crassa intestina, cæcum & colon, illic fit distentio & dolor.* Plausibilior rursus Cardani est. *In febribus si tumeant hypochondria, & murmurent, humores cum flatu contineri in ventre decernitur. Nam si humores soli, nec dissoluti, murmur non aderit. Sin flatus soli, etiam non murmurabunt, verum à febre solventur. Si ergo lumbi doleant, materia descendit. Vnde alvi humectantur, si crassior illa fuerit: si tenuior, conversa à calore febrili in aqueam substantiam per urinas educitur, non per sudores, cum nimis in profundo decumbat: si tenuissima sit, per flatus erumpit. Causa diversitatis ergo est quadruplex: Agens, & est calor febrilis: Materia crassa, tenuis, vel tenuissima: Locus, & est tensio hypochondriorum cum murmure in eisdem: & Motus ad inferiora, scilicet ad lumbos.* In talibus commentariis secure Slendrianus dormire solet. Neque miror. Facile est, fidem commodare dictis: verum rectumque perspicere, hic opus, hic labor est. At in labore, præsertim animi, fatigatio est: in fatigatione, dolor. Quæ cum frangant corporum robora, & fumare culinam non faciant: mavult ille videri doctus, quam esse. Si operæ pretium foret, mitterem in vannum rationis, & ventilando docerem, meras paleas esse.

§ 72. Nostra conjectura est: *dolorem* hunc Lumborum prorsus esse similem ei quem patiuntur Feminæ menstruum brevi soluturæ; fierique à tensione Arteriæ per lumbos descendentis. *Tensio* autem à Sero turgente est, aut à Sanguine fervente. *Serum* quod turget, plerumque biliosum, quandoque aquosum est. Si *biliosum* fuerit, exspectare oportet, ut *alvi humectentur*, hoc est, diarrhœa obveniat. confer aph. xx. lib. iv. Si fuerit *aquosum*, prodibit potius *urinæ multitudo*. Quam augeri ab humidis intestinorum, & calore febrili dissolutis ac raptis in venas, prorsus est rationi atque experimentis consentaneum. confer

confer aph. LXXXIII. lib. IV. Quod si à *fervente sanguine* est, facile est, ut intestina incalescant, & hinc *flatus* attenuati *prorumpant.* confer rursus quæ Ballonius ad hunc aph. scribit I. Conf. LXIII. Sed redeo ad propositum. In quo

§ 73. *Spem* denique *ratam* esse jubet *quantitas* Urinæ exeuntis. ἢν μὴ ἅλις τὸ οὖρον ῥυῇ, *nisi satis urina fluat.* Ita Leonicenus: quem sequebamur. Alii: *nisi copiosa urina fluxerit.* Non statim copiosum multumque est, quod satis. Sæpe, quod satis est, parum est. *Pro peccato magno paulum supplicii satis est patri*, inquit Chremes Andr. act. V. sc. I. 32. Sic & in politicis obtinet, *in auctores criminum vindicari: ut metus ad omnes, ad paucos pœna perveniat*, uti Vegetius III. de Re milit. IV. notat. Sic Tacitus de Puteolanis, XIII. Annal. XLVIII. *Paucorum supplicio rediit oppidanis concordia.* Etiam *Natura* observat, & sæpe Tertianas exactas solvit excretione tantilli bilis circa os: sæpe à Peste liberat uno anthrace. Unde illud aph. XXIII. lib. I. *Excreta non copia sunt æstimanda, sed si exeant qualia oportet, & ferat facile.* Hoc *satis* est, quod sufficit liberando à morbo. Hoc vero quandoque multum est, quandoque modicum. Videre hoc optimæ Hesychii glossæ. Ἅλις· ἱκανῶς, πλῆρες ἢ αὔταρκες· ἔστι δὲ καὶ μετρίως. Quomodo etiam Latini accipiunt. Nota est elegantissima gnome: *Quod satis est, cui satis non est; ei nihil satis erit.* Nec aliter præsenti in aphorismo acceperim. Confer aph. LI. l. II. & XXXIV. lib. V. & vide quantum distet τὸ ἅλις ἀπὸ τοῦ πολλοῦ, *satis à multo.*

§ 74. Atque hactenus spero me Aphorismi veritatem asseruisse, ac difficultatem sustulisse. Si *istud*, benigne lector, mecum judicas, jubeamus valere Stupanum cum hoc suo judicio, quod promit p. m. 407: *Aphorismum hunc spurium esse, & nec in experientia, nec in ratione ullum habere fundamentum.* Quod ad *alterum*, ne quid omnino dubii in mea expositione supersit, & ut expungam nomen, quod apud te contraxi § 11. hujus, sisto locum è II. Epid. VI. 25. supra promissum, & vel propterea dignum commentario, quod *pulcherrimam & sibi experimento probatam docere curationem Volvuli* dicat Franc. Vallesius, magnæ eruditionis majorisque nominis interpres Hippocratis.

VII.

Volvulus Colicus.

Hippocrates II. Epid. VI. 25.

Ε'ΙΛΕΟΥ͂ λαπάρης ψυχροῦ [ἐπιγινομένου,] οἶνον πολλὸν ἄκρητον κατὰ λόγον διδόναι, ἔστ' ἂν ὕπνος, ἢ σκελέων ὀδύνη γένηται. λύει δὲ καὶ δυσεντερίη ἄνευ ὀδύνης.

VOLVULO *inanium frigido* [*oborto,*] *vinum multum meracum secundum rationem dato, donec somnus, aut crurum dolor fiat. Solvit vero etiam febris, & dysenteria sine dolore.*

COMMENTARIVS.

§ I.

CONTINGIT *vere* mihi, proverbio quod dici solet, μετὰ τὴν μαραθῶνα μάχη. *post Marathonem pugna.* Exercitatione enim tota nupera colluctandum mihi cum Interpretibus fuit, inde à capite ad calcem usque. Ista lis hanc litem sevit. Coëgit certe ad proposita Hippocratis verba provocare: coëgit explicare, quod nihilo amplius lucis acceperint à commentatoribus. Quod uti sine cujusquam injuria dictum volo: ita non desinam suum cuique tribuere, & quod quisque dixit bene, referre probe. *Habet autem hæc sententia miras speculationes*, inquit Mercurialis: & vere, ut videbimus. Unde tantum abest, ut videri debeamus laborem adire supervacaneum, quod multa jam de Volvulis prodiderimus: ut è contrario ausimus cum eodem *& fructum & voluptatem* promittere ad eam attendentibus.

§ 2. Εἰλεοῦ. Lib. de Crisib. t. XII. ubi hæc sententia repetitur, scribitur εἰλεοῦ. utrobique recte: alia licet atque alia ab origine sit & hæc & illa scriptio: ceu ostendimus in Aristippo, IV. 2. 4.

Exscribo

Exſcribo vero locum, quem indigitavi: quia etiam poſtea ſæpius erit cum propoſito conferendus. Εἰλεοῦ ἐπιγενομένου, οἶνον ψυχρὸν δίδου πίνειν πουλὺν ἄκρητον κατ' ὀλίγον, ἕως ὕπνος ἢ σκελέων ὀδύνη γένηται. λύει δὲ καὶ πυρετὸς ἢ δυσεντερίη. *Volvulo oborto, vinum frigidum da bibendum multum meracum paulatim, donec ſomnus aut crurum dolor fiat. Solvit vero etiam febris aut dyſenteria.*

§ 3. Quod ad *rem*, protinus dubium eſt, *uter* Volvulus ſit intelligendus, tenuioris an plenioris inteſtini. Foëſius in com. VII. 140. D. εἰλεὸν *tenuioris inteſtini morbum cum* Celſo *dicimus, alii volvulum.* Si recte, male nos inſcripſimus. Sed diſerte Celſus: Tenuioris inteſtini morbum *acutum* eſſe, imo *inflammationem* dicit lib. IV. cap. XIII. At hoc convenire *epitheto* non poteſt, quod præ ſe codices ferunt, & ſine hæſitantia acceptat Foëſius. Multo minus convenit curationi, quam præſcribit noſter. Quis enim auſit *acuto* morbo, quantumvis levi, dare vinum, multum, meracum? Convenit utrumque, ſi eum morbum intelligimus, *qui inteſtino pleniore eſt*, & *vehemens inflatio* dicitur capite ſequenti. Hic eſt, quem jam ætate Celſi κωλικὸν nominabant medici: non κόρδιον, ut libri, aut χόρδιον, ut Foëſius corrigit in Oecon.

§ 4. Λαπάρης. Sic quidem nullus librorum legit: omnes, λαπαροῦ. Neque meminit Foëſius variantis lectionis: utut ipſe ſcribat λαπαρου. Quæ ſcriptio ſi fidem mſs. ſequitur, & propior eſt noſtræ correctioni, & favet non parum. Sit correctoris, nihil refert: noſtræ aliunde ſuum momentum eſt. Foëſius reddit, *non intenſo ſed levi*: ſuo more, hoc eſt, non verbo ad verbum, ſed quoties non ſatis aſſequitur mentem auctoris, παραφραστικῶς libereque additis quæ ſibi videntur ad ſenſum plenius declarandum aut exornandum facere. Quo nomine mihi quidem laudandus non venit. Subnotat deinde: *Mollem vero hic dicit levem nec dolores intenſos excitantem, qualis eſt qui inflammationem ſecum non habet,* ἐπιεικῆ *Aretæus* (II. de Cauſ. acut. VI.) *vocat.* Jam hæc conciliare cum prioribus nequeo, ſiquidem pergit ex Celſi ſententia loqui. *Primum*, Ileum eſſe tenuioris inteſtini morbum acutum & dolores intenſos non excitare. *Deinde*, Ileum fieri inteſtino inflammato & inflammationem ſecum non habere. *Prius* utriuſ-

que coli membrum Celſus expreſſim ex Hippocrate, ceu oſtendimus exerc. IV. 12. 17. *Poſterius* interim requirit τὸ λαπαρȣ̃, ſi rectum eſt. At rectum non eſſe arguit, quod Ileus nullus *mollis* aut *levis*: omnis è contrario *acutus* & *gravis* ſit.

§ 5. Non ſatis enim conſiderate Aretæus in partes vocatur. Cui ἐπιτάκης εἰλεὸς, non eſt *levis ileus*: ſed *incipiens* & intra prima mitioraque ſymptomata adhuc conſiſtens. Cui mox inſequente colo opponit eum, qui ἐπὶ πᾶσιν ἴσχει *in totum habet* ægrum. Operæ fuerit inſpicere textum, & vel ex uno ſymptomate diſcere veritatem, quam urgeo. *Inſeparabile* Ilei ſymptoma, & vere umbra, eſt Dolor. Ἐντέροισι γίγνεται μὲν φλεγμονὴ, ὀδύνην ὀλεθρίην ἐμποιȣ̃σα. *Inteſtinis oboritur inflammatio, dolorem funeſtum inducens*. Repetitur II. Cur. ac. V. *Dolor* hic initio levior, poſtea gravior eſt. *Levior* noſtro πόνος ἑλιοσόμενος: *gravior*, πόνος πȣλὺς dicitur. Quæ redditurus Jun. Craſſus, pro iſto dixit, *dolor oberrans*: pro illo, *acerbo dolore cruciantur*. Hoc quidem vere; haut ſcite tamen: illud etiam inſcite. Πόνος πȣλὺς nunc dicitur, qui initio capitis ςρόφοι καρτεροὶ, *tormentum acutum*, ut vertit Cæl. Aurelianus III. Acut. XVII. Heſychius: πολὺ, ἀντὶ τȣ̃ μέγα. Exemplum eſt aph. LXVII. lib. VII. Phavorinus: πολὺς, σφοδρός. Maluiſſem ergo: *dolor vehemens*, hoc eſt, magnus & velox. Πόνος ἑλιοσόμενος proprie eſt, qui facit *ut inteſtinum verti* videatur, ut eleganter Celſus lib. IV. cap. XIV. *Videtur* autem *verti*, quod torminibus ceu tumultuantibus undis urgeri videtur. Poſſis ergo *torminoſum* reddere, ſeu plenum torminibus. At *dolor oberrans* eſt, qui nulla in parte diu eſt, ſedemve figit: ſed in aliam atque aliam iterumque mox aliam tranſit, an tranſilit? vulgo, *vagus*.

§ 6. Quando igitur non quadrat, quod libri præ ſe ferunt, nihil occurrebat Scripturæ vicinius eo quod reſtituimus. Ἡ λαπάρη quid ſit, ex ipſa experientia atque ex uſu cum Hippocratis tum Poëtæ ſe didiciſſe ſcribit Galenus II. de Fract. 70. nempe quod eſt μεταξὺ τȣ̃ τε τȣ̃ θώρακος ὀςῶν, καὶ τȣ̃ ἰδίως καλȣμένων λαγόνων ὀςῶν, *inter thoracis & quæ propria vocantur ilium oſſa*. Progn. II. I. λαπάρας nominari ab Homero ait, quos Hippocrates ibi

&

& ſæpe alibi *κενεῶνας*; Plinius, *ilia*; vulgo, *inania* vocant. Sub iſtis ſitum eſſe Colon inteſtinum, autopſia oſtendit. Hoc afflicto, dolere ſibi homines ajunt, quod alterutro in latere abdominis coxas inter & coſtas interjacet. Quandoque dolor eam Coli partem occupat, quæ Ventriculo adjacet. A quo non rectius ille diſtinguitur, quam deſignatione partis quam cruciat.

§ 7. Colicorum frequentiſſimus *dexter* eſt: adeo etiam, ut Galenus VI. de Loc.aff. II. ſcribat quoſdam negaſſe fieri in ſiniſtris. De iſto Celſus: *Is autem morbus, qui inteſtino pleniore eſt, in ea maxime parte eſt, quam cæcam eſſe propoſui.* Cæcum colo appendet, qua oritur ab ileo. Oritur autem dextra parte, prope ſummum inguen. Sub illam originem Valvula eſt, quam Coli appellant ſectionum magiſtri. Hanc ibi flatibus reprimendis, non fecibus præſtructam monuimus II. Phyſiol. IV. 73. Cæteris in partibus Coli non facile flatus incluſus detinetur. Quod ego conſideraſſe arbitror, quos modo dicebamus non admittere Colicum ſiniſtri coli. At facile eſt, ut exitum, qua oportet, non inveniens revolvatur ad ſuperiora, & ſiſtatur à valvula. Cum fit, *inteſtinum vi diſtendit atque divellit, magno certe & immani cruciatu, magnoque ſenſu doloris*, inquit Fernelius VI. Path. X.

§ 8. Ψυχρῶ. Libri ψυχρὸν legunt, & connectunt cum ſequentibus. Alter locus expreſſe, *οἶνον ψυχρὸν*: quaſi locum dubitationi non relinquens. Quo minus mirere, Interpretes ad unum omnes ſequi. Quo magis mirere, Foëſio veniſſe in ſuſpicionem, & tantum non aperte damnatum. Laudato enim Vini uſu &, quare heic conveniat, oſtenſo, mox addit: *ψυχρὸν cur adhibeat, non eſt facile conſequi. Quoddam exemplar ψυχρῶ legit, ad ſuperiora referens, ut ad cauſam intendiſſe videatur. Calvus hanc dictionem omnino neglexit, codicum fide forte adjutus: neque enim magnum momentum habet.* Habet certe, quod naturam morbi oſtendit.

§ 9. *Morbus*, quo de heic agit, Volvulus eſt. At ille *varius* eſt, *qua* Partem, *qua* Materiam. Qua *partem laborantem*, alius Iliacus eſt, alius Colicus. Qua *materiam morbificam*, alius ab Humore eſt, alius à Flatu. Volvulum faciens *humor* omnis eſt calidus:

calidus: Sanguis quippe, aut Bilis. Quorum respectu *flatus* frigidus dicitur. Simpliciter enim nihil est in vivente frigidum, excepta specie quadam Pituitæ vitreæ. Cujus memini vidisse dejectum ab alvo frustum instar pugni. Quamdiu hærebat in sinistro colo, & cum inde propelleretur ope purgantis, qua transibat, velut à glacie frigus sentiebatur. Vidi hoc Amstelædami in viro mercatore famoso. Vidi & Franekeræ in Imkia Horatii, ab umbilico excretos aliquot centenos ex eadem pituita factos globulos magnitudine lusoriorum & minores eosque pellucidos instar crystallini Oculorum cocti, & frigidos instar crystalli

§ 10. *Volvulo* itaque remedium vinum præscribens, necesse habuit definire, cui conferat. Definit à parte: *inanium*. Definit à materia: *frigido*, hoc est, à frigida materia nato. At talis nulla est, quæ facere Colicum possit immediate, præter flatum. Fuerit ne Colicus, quem se passum à *Vitrea* Praxagoræ dicta *pituita* scribit Galenus II. de Loc. aff. V. ipse dubitat: quare nec objici nobis heic ille potest. Nobiscum est doctissimus Vallesius: *docet curationem volvuli; non omnis (neque enim ejus, qui ob inflammationem fit, & quem acuta febris comitatur) sed ejus, qui à flatu crasso distendente aut feces duras ad intestina gracilia efferente, aut à succo frigido impacto.* De hoc quid sentiam, exposui præcedente exerc. VI. 17.

§ 11. Neque puto fore qui objiciat è l. de Affect. t. XLVII. Qui fecerit tamen, ostendat in eo mihi symptomata Ilei, & ostendam ipsi non nisi à Flatu esse. Accedit, quod *actu* Frigida augendis doloribus magis, quam discutiendis flatibus, causæ doloris, serviant. Celsus κωλικὸν Cassii, medicamentum egregie calidum, *ex aqua calida sumi* præterea jubet. Consule practicos, & inprimis Lud. Septalium Animadv. VII. 82. Concludo igitur: Affectum, quo de heic agit Præceptor, esse *Colicum à flatu.* Quod & curatio ostendit. ad quam mox transeo.

§ 12. Ἐπιγινομένως. In textu proposito verbum hoc non est: supplevimus ex parallelo, perspicuitatis gratia. Quid significet in Semeioticis, nuper docuimus. Heic simpliciter accipio pro *oborior*, *existo*. Reddere vero etiam *supervenire* licet, hoc est, subito

ſubito atque inopinato venire & ſanitatem invadere. Nam ut indigitato mihi loco (VI.21.) monui, τὸ ἐπὶ ſignificat fieri quod non erat. Confer ad Duretum I. Coac. 100. Cornarius ibi loci, unde tranſumtum eſt id verbum, reddidit, *ſi accedat*, & conjunxit cum præcedentibus præpoſitâ copulâ, cujus libri neque editi neque manu exarati meminere. Ea interim copula occaſionem Proſp. Martiano dedit abeundi à ſententia priorum interpretum. Meretur vir doctiſſimus & bene de Hippocrate meritus, ut ipſius commentum examinemus quoque, eoque magis, quo ſpeciem veri habet majorem. Videamus autem primo verba Hippocratis, prout ea Latio donavit is quem laudavi, quemque nimium ſecuri ſequuntur paſſim commentatores. Videamus deinde, quid ſubnotarit Proſper, & quam proſpere.

§ 13. Hippocratis verba ſunt: *Qui ab alvi profluvio multo tempore detinentur una cum tuſſi, non liberantur, ſi non dolores vehementes in pedes inciderint. Si vero vult commutatio ac correctio naturæ fieri, poſtquam non amplius alvus profluit, aut inanem omnem egeſtionem habuerit, flatus foras prodeuntes accidunt. Nullum itaque humorem manifeſtum habent. Quare ei qui ita habet, ſecure exhibere ſcies ea quæ conveniunt : & ſi volvulus accedat, vinum frigidum*, &c. Habes fundamentum: videamus, quid ſuperſtruxerit Martianus. *Præſentem curationem non omnibus volvulis convenire certum eſt, ſed illi tantummodo, qui diuturno alvi profluvio una cum tuſſi ſedato ſuccedit: idque copula* [&] *manifeſtum facit, quæ à principio appoſita eſt, nec rationi aliena eſt hæc curatio. Nam cum diuturnum alvi profluvium cum tuſſi ortum ducat à materia pituitoſa à capite ad ventriculum & inteſtina prolabente, cujus portio exigua in aſperam arteriam dilabatur, unde tuſſis excitatur, his ſedatis volvulum fieri, eſt rationabile. Fit enim quando, fluore alvi ſedato, materia pituitoſa in inteſtinis retinetur, quæ inteſtinis adhærens, naturam ſtimulando inanes ad egerendum conatus faciat, cum nihil præter flatus excernatur, qui ſi tandem retineatur ob feces intus conglobatas, tunc volvuloſam affectionem faciunt.*

§ 14. Ego dicentem iſthæc, non probantem audio. quale hominum genus Ars noſtra magno numero habet. *Dicit*, intel-

ligendum Volvulum, qui longo alvi profluvio, sed jam sedato, succedit. Jam pridem ostendi, quæ vis sit verbo ἐπιγίνεσθαι. Non est ἐπιγινόμενον Morbus, qui priori discedenti, nedum discesso, succedit: sed qui etiamnum præsenti & ingravescenti accedit, & una cum illo, quem Causam habet, ceu alter hostis ægrotantem invadit atq; affligit. Sed *probat* à copula & curatione. De *copula*, ut dixi, constat inspicienti libros, ab omnibus & ipsius Cornarii græco ignorari, quem tamen ille ad tria manuscripta exhibuit pluribus quater mille locis redintegratiorem. Janum suspicor de suo illam interjecisse, quod putaret posteriora ex prioribus pendere atque explicari aptius. Martianum suspicor præter Marinelli codicem alium, saltem heic, non consuluisse.

§ 14. *Curationem* quadrare præsupposito Volvulo ut ostendat, multa sibi sumit, quæ nemo ipsi rerum gnarus concesserit. *Principio*, Diarrhœam, qua de dixerat Hippocrates, oriri à pituita deflua à capite ad ventriculum. Cujus quod vel minimum vestigium reperit in textu? Frequentior diarrhœa est à cruditate. Aristoteles I. de Gen. anim. XIX. ἐν ταῖς κοιλίαις διὰ τὴν ἀπεψίαν γίνεται διάῤῥοια. *in ventribus ob cruditatem fit diarrhœa.* Cruditatem fieri à catarrho posse, nullus dubito. At quo? Pituitæ. Cujus? Salsæ. At hæc, semel concitato profluvio, relictura pituitam in intestinis non videtur. *Quibus à capite fit defluxio, iis per diarrhœas spumosæ sunt dejectiones*: Aph. VII. 37. *Spuma*, à quassatione aquei est. *Quassatio*, ab agitatione flatus. *Agitatio*, ab irritatione salsi. *Salem* scribit Dioscorides abstergere, expurgare, extenuare, lib. V. cap. CXXVI.

§ 15. Esto autem, *Pituita dulcis* sit causa fluoris: fluore cessante supersit pituitæ hujus quantumlibet in intestinis: quæ ratio rationabilem facit successionem novi morbi? Multæ. attende. Prima: *Pituita intestinis adhærens Naturam stimulat.* Quo stimulo? Ipsa quippe stimulo bile eget, ut detergatur & excernatur. Secunda: *Conatus ad egerendum facit inanes.* Pituita stimulans, an Natura stimulata? Quare autem non redit diarrhœa? Constat enim facientibus praxin, quin & sui curam habere doctis, nullius adeo facilem ac diarrhœæ recidivam esse in his, quos semel habuit.

buit. Tertia: *Flatus, soli exire soliti, retinentur.* Quemadmodum? Pituita enim usque & usque stimulat, stimulataque Natura conatur eam egerere: conatu in pituitam irrito, erumpunt flatus tamen. Quarta: *Retinentur tandem ob feces conglobatas.* Feces *durantur* siccatione aut mora. *Siccatio* fieri oblitis pituita intestinis an possit, dictu promtius, quam doctu. *Mora*, ignavorum est. *Ignava* intestina sunt, quoties non stimulantur: urgente stimulo egerunt, quod præ manu est; si non humorem (diserte autem in textu, οὐκ ἔχουσιν οὐδὲν, *non habent ullum*) saltem *flatum*, quo nunquam non intestina plena sunt, præsertim infirma ex longo profluvio. *Retenti* volvulosam affectionem faciunt. Absque hoc sæpicule *flatus* (præsertim humidos & quales à superstite pituita fieri putamus) retineri, vix ulli incompertum est. Non statim, si quæ tormina etiam graviora oboriuntur, Volvulus existit.

§ 16. Sed esto, iterum concedimus Notatori omnia ista; sed cum eo, ut demonstret singula in Hippocraticis contineri. Quam petitionem æquissimam esse discimus ex Galeno ad III. Epid. I. 4. *In commentationibus*, inquit, *propositum est novisse sententiam scriptoris. Oportet itaque non prius se ad eam accingere, quam præhabitâ exactâ singulorum notitiâ. Ac primo quidem scire, quemadmodum scrutanda sit mens auctoris: deinde, quid recte aut secus dictum sit. Hoc facientem vero meminisse, demonstrationes esse adhibendas in tractatione cujusque ad medicinam attinentis theorematis. Quotquot vero interpretum demonstrare dicta sibi nequeunt, circumveniunt auditores & abducunt à sententia scriptoris, existimantes, quæ dicunt, ea propter credi.* Nisi itaque, quæ sunt à Martiano dicta, demonstrentur esse in præmissis Hippocraticis, conclusionem ipsi nunquam largiemur.

§ 17. Cæterum, quid sit de *affectu*, ex *curatione* liquebit uberius. *Eam* Præceptor geminam proponit: ab *Arte* & à *Natura*. *Illam*, loco priore: *hanc*, sequiore. Eccur vero, cum sit *Natura* dignior, ejusque cura optabilior atque opera præstantior? & *Ars* non aliam sibi vindicare laudem queat, quam obsequii promti & ministerii fidelis? Factum id non sine causa fuit. Quamvis

 enim

enim *Natura* sit morborum medicus, non semper tamen quod faciundum est, se sola potest. Quin & cum spes est posse, præstat tamen juvare, juxta illud Celsi lib. II. cap. XIV. *Potest enim morbus, etiam qui per se finem habiturus est, citius tamen adhibito auxilio tolli.* Causa potior: *Artifex* instruitur & jubetur suum agere. *Non est* artificis, negotium omne in Naturam rejicere, & interea ægrotantem in incerto habere. *Medico* laboranti *Natura* allaborat & benedicit labori *Deus*, largitor Artis & auctor Naturæ.

§ 18. Potuit itaque in *præcepto* subsistere Dictator. Non subsistit: gemina de causa. Noluit *primo* Medicum, non succedente cura, desperare: quod experientia ostenderit superesse spem in Natura. Voluit *deinde* Materiæ, remedio præscriptæ, bonitatem confirmare ex similitudine ejus, quod Natura invenit rebus etiam desperatis. Examinemus singula. Artificem jubet οἶνον πολλὸν ἄκρητον κατὰ λόγον διδόναι, *vinum multum meracum secundum rationem dare.*

§ 19. Διδόναι. Lucis causa verbum hoc huc transtuli. Frequens nostro infinitivus pro imperativo venit. Grammaticis id in elegantiis est. Exempla sunt Aph. II. 19. & seq. Hoc loco dubium esse non sinit, quod locus, exhibet parallelus: δίδου πίνειν, *da bibendum.*

§ 20. Οἶνον. *Vinum* etiam alibi in Volvulis præscribit Hippocrates: sed aliud atque aliud, & alio atque alio tempore. Lib. III. de Morb. t. XV. etiam in *vero* Ileo offert vinum, sed ἐν τῷ προόσθεν χρόνῳ *in progressu temporis.* Tempore enim vincuntur Morbi, à Natura pariter, ac Arte. Ergo eo tempore, quo dolor remisit.

§ 21. Idem velle videtur Aretæus II. Cur. acut. V. ἢν δὲ ἄπυος ἔῃ, καὶ οἶνος ἔς τε τὴν τῶν ἐντέρων θέρμην, ἀτὰρ ἠδὲ ἐς ἀνάκλησιν τῆς δυνάμιος. *Si absque suppuratione erit, etiam vinum confert, non solum ad intestinorum calorem, sed & ad instaurationem virtutis.* Pro ἄπυος alii legunt ἄπονος: haut equidem male. Malim tamen prius, & explicare secundum illud, quod Alexander scribit lib. X. cap. I. p. 591. οἴνου δὲ τῆς μὲν φλεγμονῆς ζεούσης ἔτι, καὶ τῶν πυρετῶν ἐπικρατούντων, ἀπεχέσθωσαν. πέψεως δὲ σημείων φανέντων, ἐὰν καὶ

ἢ τὰ τῆς δυνάμεως ἀσθενῆ σοι φανείη, οὐδὲν ἄτοπον αὐτοῖς τοῖς λεπτὸν καὶ ὑδατῶδη οἶνον προσφέρεσθαι. *Vino autem, adhuc fervente inflammatione, & febribus invalescentibus, abstineant. Coctionis autem signis apparentibus, siquidem viribus imbecillus tibi videatur, absurdum non est ipsis tenue & aquosum vinum offerre.*

§ 22. Hisce contrarius videtur Celsus lib. IV. cap. XIII. *Ubi dolor & febricula quierunt, tum demum uti cibo pleniore, potui vero nihil præter quam puram aquam. Nam sive quid vinolentum, sive acidum est, id huic morbo alienum est.* Recte quidem: at à morbo vinum viribus reficiendis dare, alienum non est. *Neque* enim *viribus corporis utilius aliud,* inquit Plinius lib. XIV. cap. I. Et lib. XXIII. cap. I. *Vino aluntur vires, sanguis colosque hominum.* Quin ipse Celsus *vinum* lib. II. cap. XVIII. facit *valentissimi generis*, seu *in quo plurimum alimenti sit:* id enim *valentissimum* se vocare initio monuerat.

§ 23. Πολλὸν. *Multum*, non simpliciter, sed quantum sufficit conciliando somno. Hic enim scopus, in quem oportet intendere. Cui assequendo uti *vinum* non est, si intra modum bibitur: ita adducendo in periculum est, si majore copia & amplius justo. Ἐκ πολυποσίης quid sperandum sit, Aph. VII. 7. & V. 5. abunde docent. Quamvis autem non semper invehat graviora ista: semper tamen οἶνος ἄκρητος πολὺς ποθεὶς, διατίθησί πως τὸν ἄνθρωπον ἀσθενέα, *vinum merum liberalius bibitum reddit hominem infirmum,* inquit Hippocrates l. de Vet. med. t. XXXVII. 133.

§ 24. Ἄκρητον. Latini *immixtum* aut *merum* reddunt. *Illud* fere, cum adjectiva forma venit: *hoc*, cum substantiva, ut IV. Epid. t. VII. & V. Epid. t. XXXII. Iisdem varie τὸ *merum* usurpatur. Primo, pro *quovis vino.* Ita enim accipere Horatii oportet, quod I. Epist. XIV. II. est:

Nocturno certare mero: putere diurno.

Iste mos esse ebriosorum solet. Apostolus I. Thess. V. 7. οἱ μεθυσκόμενοι, νυκτὸς μεθύουσιν· *ebriosi, noctu se inebriant.* Fructus est, *putere*, h. e. pessime fœtere & putrescere. Putor enim & putredo sunt comites individui. Secundo, pro *vino immixto*, seu aqua non diluto. Hippocrates III. de Morb. t. XV. f. αὐτίτην vocat,

 ab

ab ea significatione vocis αὐτὸς, qua ponitur pro μόνος: ut Latinis *ipse* pro *solus*. Casauboni ista observatio est ad Athenæi lib. I. cap. XXIV. Festo *merum* exponitur solum ac purum. Andr. Baccius ergo II. de Nat. vin. XII. recte observat, verbum hoc *non tam significare robur in vinis, quam puritatem*. Tertio, pro *vino sincero*, hoc est, non fuco, non unguento, non medicamine ullo adulterato. Quod tale est, *innocens* dicitur Plinio lib. XXIII. cap. I. Ausonius utrumque conjungit Epigr. XIX. 12.

Potare immixtum sueta merumque merum.

Quarto, pro *vino vinoso* & nobili, quodque aquam ferre & ætatem potest. Cos vocant hodie: quod se colore, odore, sapore probet. Alii passim *theologicum*, ex Arnoldo de Villanova. quem vide in Enarrat. ad Schol. Salernit. cap. VIII. § penult. De hoc accipi puto locis, quæ ex Epidemiis modo citavi.

§ 25. Quibus è *significationibus* præsentis loci *novissimam* esse arbitror. Cum enim *indicatio* sit calefaciendi, & caloris beneficio coquendi cruda, ac discutiendi flatus conceptos: paret offerendam materiam esse, quæ id possit. Celsus lib. II. cap. XXVI. *calefacit vinum, & quo meracius est, eo magis*. Dioscorides lib. V. cap. XI. speciatim merum & id liberalius potum commendat πρὸς ἐμπνευμάτωσιν χρονίαν *ad inflationem diutinam*. Exscripsit Plinius laudato loco. Hollerius I. de Morb. int. XLI. *Colicis vina optima, quæ tenui sunt substantia & odorifera*. Idem & aliis non paucis placuit. Licet consulere medendi magistros. Verbo: *dederim* Vinum album, tenue, odoratum, ac dulce.

§ 26. Κατὰ λόγον. Quid hoc hoc in loco significet, ex parallelo forte cognoveris. Legimus ibi, καθ' ὀλίγον. Pro quo Vallesius in com. κατὰ μυκρον. vitiose, & unde? Suspicio est, è Latino reddidisse, originali non inspecto. Κατὰ μικρὸν repereris in Coacis sent. 293. proque eo, κατὰ μικρὸν, I. Prorrh. III. 54. Ammonius l. περὶ ὁμ. καὶ διαφ. λέξ. differre ait, ὀλίγον & μικρὸν, *paucum & parvum*. Τὸ μὲν γὰρ Ὀλίγον, ἐπ' ἀριθμοῦ· τὸ δὲ Μικρὸν, ἐπὶ μεγέθους τάσσεται. *Paucum, numero: Parvum, magnitudini debetur*. Ita si est, neutrum quadrat. Etenim, κατὰ μικρὸν *parce* dat, qui per partes &, data parte, partem reservat in alios usus. Καθ' ὀλίγον *sen-*

sim

sim dat, qui ita paulatim ut sentias, imo ut accepisse non sentias. Cum isto non convenit *multum* : neque cum illo *frequens* : neque cum utroque *ratio*, quam attendere heic jubemur.

§ 27. Vallesius: *detur multum merum, sed paulatim, crebro scilicet & exiguo haustu. Ita enim paulatim retinebitur, & coquetur, & coquet, & reliqua præstabit bona. Hoc docuit Hippocrates, dicens, vinum multum paulatim date. Et hoc idem est, quod nunc intelligit, dicens*, κατὰ λόγον *secundum rationem. Nimirum illud datur ad hanc passionem secundum rationem, quod datur frigidum, multum, merum, & paulatim. Reliqua quidem, ob causas dictas: frigidum vero, ut ita quoque minus evomatur.* Hoc ultimum si ita est, videri non debent in ægros suos peccare, qui purgantia & alia revomitioni, ob nauseosum saporem, obnoxia medicamenta concedunt frigida bibere. Non patitur tamen Septalius III. Animadv. 13.

§ 28 Mercurialis istam rationem neq; probat, neq; improbat. Quærens enim, *cur frigidum vinum det?* Resp. *nonnulli existimarunt consuluisse hoc Hippocratem, ne vomerent: quia, qui volvulo morbo laborant, valde propensi sunt ad vomitum, vinum autem calidum facillime vomitum excitat: hinc veteres ad provocandum vomitum utebantur vino tepido, non secus atque nos tepidis aquis. Ego non damno hanc rationem: puto tamen aliam etiam referri posse. Quæ est, vinum immense frigidum extinguit calorem nativum: quod moderate est frigidum magis calefacit, quia frigus cogit & auget magis calorem. Quare puto ego etiam frigidum vinum dari voluisse, ut majorem calorem faceret, qui facilius materiam frigidam, fomitem morbi, dissiparet.* Ego examini ista non gravarer submittere, nisi jam docuissem ψυχρῷ legendum, non ψυχρὸν; & ad *Volvulum* referendum, non *vinum* esse. Quare potius institutum prosequor.

§ 29. Mercurialis: *Aliqui putarunt hanc rationem esse, ut detur* paulatim, *ne vomitus excitetur. Imo recte vult dari* multum, *ut depellat à loco ad locum.* Hoc uti plenius intelligas, redire debes ad hæc: *Videamus jam qua ratione Hippocrates vult dari vinum multum & merum. Potest hic morbus solvi dissipatione, vel potest finiri, quia materia potest transmutari ab uno loco ad alium. Finitur per dissipationem, cum à calore nativo humor convertitur in vaporem: per transmuta-*

mutationem, cum à re tenui, velut à quodam vecte, depellitur ab uno loco ad alium. Adeo ut, sive velimus dißipare hunc humorem frigidum, sive ad alium locum depellere, conveniat vinum multum & merum. Nam id debet Medicus semper studere, ut remedia adhibeat, quæ si non uno modo prosint, alio modo conferant.

§ 30. Quei fieri id possit, ego sane non intelligo. Doctus sum, & in hoc confirmor per experientiam, *Medicamenta* omnia certo modo agere, non alio atque alio. Purgandi causa si quid dederis, frustra exspectes ut urinas sudoresve cieat, si spem fefellerit. Deinde, cum non ab *humore* hunc Volvulum, sed *flatu* esse docuerim; non est, quod heic hæreamus. Nobis id satis est, Viro docto doctum opposuisse, Italum Hispano: scilicet, ne cujus autoritas præponderaret, faceretque glaucoma alterutri adhærescere cogitanti.

§ 31. Κατὰ λόγον itaque, non κατ' ὀλίγον & heic & l. de Judic. legendum. Quemadmodum vero accipiendum sit, non aliunde melius perceperis, quam ex aph. LII. lib. II. Ubi κατὰ λόγον *secundum rationem* facere omnia dicitur, qui ex certa Rerum notitia depromtæ *indicationi* innixus, talem remedii materiam administrat, quæ satisfacere intentioni potest & satisfaciet, suas modo partes Natura peragat. Λόγος enim, seu *ratio* Hippocrati eadem est, quæ ἔνδειξις *indicatio* dici Galeno consuevit. Lib. IV. Meth. med. cap. VI. Hippocrati tribuit hanc laudem, quod omnium, quos novit, primus invenerit *indicationem*: per quam fit omnis methodus medendi, II. M. m. VII. Ex vero esse hoc testimonium, non facile quisquam negarit, qui Rationalis audire gestit. At quotusquisque est, veramque rationem medendi Hippocraticam novit? Mihi haut difficile foret & hoc & illud ostendere, nisi longius abeundum à proposito esset. Nobis nunc sufficiet, illam *rationem* monstrasse, *secundum* quam *Vinum multum merumque* præscripsit Dictator: quo omne ejus artificium liqueat, simulque ei consentaneum esse, quod hactenus commentati sumus de *natura* Volvuli propositi.

§ 32. *Volvulus* hic, inflatio coli est. Morbi *genus*, Inflatio dicit: *speciem*, Colon determinat. *Inflatio*, morbus, Remedium

indicat:

indicat: *Colon*, pars affecta, Materiam remedii monstrat. *Remedium* est Discutiens flatus. *Materiam* flatibus discutiendis aptam suggerit tam Diætetica, quam Pharmaceutica aut Chirurgica. Heic è prima petit. optimo consilio: non tantum, quia nulla jucundior; sed &, quia nulla aut efficacior aut tutior. *Colon*, pars est, ob naturam membraneam, valde sensilis: ob copiam vasorum, egregie calida: ob sensibilitatem, admodum dolorifica: ob caliditatem, obnoxia inflammationi. Quando itaque inflari Colon non potest sine dolore, neu dolere sine æstu, neu æstuare sine periculo inflammationis, neu inflammari sine periculo mortificationis: paret, ejuscemodi requirendam esse Materiam, quæ & Spiritum mulcendo leniat dolorem, & Partem humectando temperet æstum, & Fuligines emittendo præveniat inflammationem ac mortificationem.

§ 33. Quæ tot beneficia cum universa simul insint *mero*, ac præterea nulli uni rei: recte quidem & ex arte illud præscribit. Vinum *calefacere*, præsertim generosum, nemo dubitat. Vinum *humectare*, præsertim hornum, ratio docet, quam suggerit aquea ejus natura. Confer ad Andr. Baccium II. de Nat. vin. II. & Hofmannum v. Instit. XXV.3.4. Vinum *nutrire* negabat Mercurialis: quo præmio, dicet Hofmannus ibidem § 2. Vinum *lenire* dolorem, cum animi, tum corporis, omnibus notissimum est. confer ad Psalm. CIV. 15. Prov. XXXI. 6. Luc. X. 34. Vinum *digerere* flatus & humores aqueos, experientia satis testatur. vide & Dioscoridem lib. V. cap. XI.

§ 34. Vallesius aliter: *Vinum multum paulatim datum potest facere febrem & dysenteriam: omnes ergo bonos Volvuli exitus, qui numerantur quatuor, somnus, dolor artuum, febris & dysenteria sine dolore, facere solet vinum. Quare volvulo admodum salutare sit.* Optandum esset in arte, Vino succendi febrem posse, qua accensa toties est opus. *Est enim* (inquit Celsus lib. III. cap. IX. fine) *circumspecti quoque hominis & novare interdum, & augere morbum, &* [nota] *febres accendere.* Persuadeo mihi, si mero ceu vero ὑποκαύμαλι noster Calor regi, ut à Chymico suus, posset, Morbum non fore incurabilem, maxime eo in genere, qui diurnare solent,

& ſæpe ξυναποθνήσκειν *commori*, ut dicitur aph. XXXIX. lib. II.

§ 35. Ἔστ' ἄν. Pro hoc eſt ἕως in parallelo, pari ſenſu. Definit enim *quantitatem* Vini ſumendi. Nam pro lubitu ægrotanti vel dare vinum vel potare non licet. Nempe ſi in ſecunda valetudine, maxime in adverſa verum eſt, quod Mneſitheus ait, adferre vinum,

τοῖς μὲν ὀρθῶς χρωμένοις
Ἀγαθὸν μέγιστον· τοῖς δ' ἀτάκτως, τοὔμπαλιν.
non parvum bonum quidem
Sumentibus eſſe: perperam vero, malum.

Sed quare non potius id ab Hippocrate, & plenius audimus? Verba ſunt l. de Affect. t. LII. fin. οἶνος καὶ μέλι κάλλιστα κέκριται ἐν ἀνθρώποισιν, ἢν πρὸς φύσιν καὶ ὑγιαίνουσι καὶ ἀσθενέουσι σὺν καιρῷ καὶ μετριότητι προσφέροιντο. *Vinum & mel optima judicata ſunt hominibus, ſiquidem naturæ convenienter tam ſanis quam infirmis cum tempore & modo offerantur.*

§ 36. Illapropter Eubulus apud Deipnoſ. II. 2. Bacchum fingit dicentem:

Τρεῖς γὰρ μόνους κρατῆρας ἐγκεραννύω
Τοῖς εὖ φρονοῦσι. Τὸν μὲν ὑγιείας ἕνα,
Ὃν πρῶτον ἐκπίνουσι· Τὸν δὲ δεύτερον
Ἔρωτος, ἡδονῆς τε· Τὸν τρίτον δ' ὕπνου.
Ὃν ἐκπιόντες οἱ σοφοὶ κεκλημένοι
Οἴκαδε βαδίζουσ'.
Prudentibus non miſceo plures tribus
Calices. Sit unus ſanitatis pharmacum:
Amoris alter & jucunditatis: at
Somni dator cum tertius proceſſerit,
Citra moram domum petat, quiſquis ſapit.

Hoc ſi ſaperet ſæpe ſtudioſa Juventus, non promoverentur in illum locum, unde exire non datur, niſi ultimo quadrante perſoluto. Ægrotantes vero vel imprimis hoc ſapere debent; neque perſuadere ſibi, facta licentia bibendi vinum, multum non nocere, ſi parum juvat. Ut enim temporibus medicina valet: ita & doſibus ſeu quantitate definita. Omne nimium vertitur in vitium.

§ 37. Cæ-

§ 37. Cæterum, cum experiantur Medici, ſibi tam prudenter præſcribentibus, quam convenienter concedentibus *uſum* Vini, ſæpe ægrotos εἰκότως ἀδυνατέειν πείθεσθαι, μὴ πειθομένους δὲ περιπίπτειν τοῖσι θανάτοισιν, *ut oportet non poſſe dicto audientes eſſe, non obedientes vero incidere in mortem*, l. de Arte, t. XII. 52: idcirco eſt, quod multi longe malint in totum abſtinere ægros à vino, quam concedentes ſubire ſpeciem alicujus, ut occiſi, quem intemperantia ipſius peremit. Unde videas, etiam dictante ex occulto Natura ac nocte dieque Ægris flagitantibus hauſtum vini, imperare tamen Medicos non dari, etiam ſub pœna capitis.

§ 38. Ergone ignorant, quam familiare remedium Hippocrati fuerit vinum, non jam dicam in Morbis frigidis, ſed in Febribus ipſis, & quidem acutis? In *febre Ardente* dari jubet vinoſum, album, aquatum, II. de Morb. t. LXI. Ut & in *febre Bilioſa*, ibid. t. XXXVI. dulce autem, III. de Morb. VI. In *febre Interficiente*, album aquoſum, II. de Morb. LXV. Ut & in *febre Singultiente*, ibid. t. LXII. Quod certe genus omne Febrium eſſe graviſſimum, Symptomata loquuntur. Heic vero ſi licet, quid ni liceat in *Mitioribus*? In quibus quoties non iſti moroſuli Imperatores in ruborem dantur etiam hodie ab Ægris, non ſuſtinentibus obluctari tacito Naturæ dictamini, & clam vinum ſæpe ad ſatietatem bibentibus? Mater mea, SARA SWEERTS *dicta* DE WEERDT, ex nobili & antiqua Bruxellis familia HOSPITUM ſive GLADIFERORUM oriunda, moratiſſima & abſtinentiſſima alias femina, abſtineri à vino non potuit etiam in acutiſſimis febribus, imo curari nunquam ſine vino. Verum hac de re alibi latius. Sunt enim exempla mihi vel centum in promtu. Et medicus non eſt, cui non idem contingat videre in praxi: ſed facit glaucoma, quod præjudicium oculis ſuffudit, ut velut noctuæ cæcutiant in clara luce.

§ 39. Ὕπνος. *Somnum* à vino conciliari multis in locis Galenus oſtendit. Videlicet IV. Sanit. tu. IV. & I. de Cauſ. ſympt. VIII. ac alibi. Inde Dioſcoridi οἶνος ὑπνοποιός, *vinum ſomniferum* dicitur lib. V. cap. XI. Verum quid attinet τὸ ὅτι probare, præſertim apud eos, qui ſe dormire negant, niſi mero permaduerint.

duerint. Videamus potius τὸ διότι, sive *quemadmodum* Somnus à vino fiat. Ut hoc intelligamus, exponere *ortum* primo Somni oportet. De hoc Hippocrates III. de Diæt. IX. ὁ δὲ ὕπνος γίνεται τῆς σαρκὸς ὑγρανθείσης, καὶ χέεται τὸ αἷμα, καὶ γαληνίζει διαχεομένου τὸ πνεῦμα. *Somnus vero fit carne humectata, spargiturque sanguis & sparso quiescit spiritus.* Verum est, dici hoc de *somno*, quem plenitudo facit, nata tunc cum labores superantur à cibis: sed nihil refert, pari modo etiam *naturalem* Somnum fieri si dicamus. Incipiente enim plenitudine somni sunt æque ἡδέες *jucundi* atque grati, ac maxime naturales: hoc solum ab his diversi, quod & longiores sint, & diu quoque obrepant.

§ 40. *Vina*, præsertim dulcia tenuia, ὑγραίνειν τὸ σῶμα *humectare corpus*, diserte Hippocrates dicit II. de Diæt. t. XIII. 232. Eadem carnibus implendis spiritibusque sufflaminandis esse idonea, cognoveris ex eodem lib. t. XIX. 366. Τὰ γλυκέα, πληρωτικά ἐστι, διότι ἐξ ὀλίγου ὄγκου, πολύχοά ἐστι. θερμαινόμενα δὲ καὶ διαχεόμενα, πληροῖ τὸ θερμὸν ἐν τῷ σώματι, καὶ γαληνιάζειν ποιέει. *Dulcia replent, quia ex parva mole multum diffunduntur. Calefacta vero & diffusa replent calidum in corpore, & quiescere faciunt.* Quod sit illud *calidum*, cognoveris ex I. de Diæt. t. XIII. 145. illud nempe, quod *medio circuitu* à Corde per arterias & venas in cor circumfluit. Vide nos II. Physiolog. XV. 48. 49. Quo ne dubites, ait: ἐν τούτῳ, ὕπνος, ἐγρήγορσις· *in hoc, somnus, vigilia.*

§ 41. Quomodo autem *repletur* Calidum à dulcibus calefactis & diffusis? Mutantur in vaporem, quovis rore suaviorem. Ros hic cum surgit & diffunditur in omne corpus, tument venæ, turgent carnes. αἱ δὲ φῦσαι, περιπεσοῦσαι τὰ ἐναιμότατα τοῦ σώματος, ἔψυξαν· *Flatus autem, cum in ea corporis incidunt, quæ sanguinis sunt plenissima, refrigerant*: l. de Flat. t. X. 110. Sic & αὐτόματος ὁ ἀὴρ εἰσελθὼν εἰς τὰς φλέβας, στενοχωρίην ποιήσῃ τοῖσι τοῦ αἵματος διεξόδοισι· *Sponte sua aër ingressus in venas, angustat meatus per quos transire sanguis debet*: d. l. XVII. 179.

§ 42. Unde jam tandem intelligi potest, quod legimus l. de Affect. t. XXXV. f. ὅσα δὲ ὕπνον ποιέει, ἀτρεμίην δεῖ τῷ αἵματι παρέχειν· *Quæ somnum faciunt, quietem debent sanguini conciliare*: non sim-

fimpliciter, fed à labore circumeundi ad Habitum corporis in gratiam converfationis cum rebus externis. Galeni de *fomno* fomnia ftudiofe collegit. Vid. Vidius I. de Tu. valet. memb. VII. Secundum quæ velle Hippocratem explicare, eft ab officio interpretis aberrare: cujus eft obfcura Auctoris ex ipfomet, non alio illuftrare.

§ 43. Ἐς τ' ἂν ὕπνος γένηται, *ufque dum fomnus fiat*. h. e. Bibendum vini, quod fufficit conciliando fomno: una vice, an pluribus, nil refert. Bibendum *calidum* potius, quam frigidum. Omne enim *calidum* ἀνώδυνον καὶ παρηγορικὸν *dolorem lenit mitigatque*: v. Aph. XXII. Cui *bono* vero fomnus? Ut

Detur quieti tempus, & fomno gravis
Vis victa, morbo pectus oppreffum levet,

refpondeo nunc Senecæ verbis ex Herc. fur. act. IV. 1042. Certe ὕπνος ἰατρὸς, *fomnus medicus* eft, ficut eum Sophocles Eriphile appellabat, tefte Clem. Alexandrino VI. Strom. p. m. 621. B. *Medetur* vero Spiritui fimul & Parti laboranti. *Spiritui*: dolore furentem tranquillando, & labore defectum reficiendo. *Parti*: fanguinis ad eam irruentis impetum fuftinendo, & flatum humectando, denfandoque.

§ 44. *Confert* vero Somnus cum aliarum Partium morbis, tum Vifcerum inprimis. In hoc notabilis aphorifmus eft VI. Epid. V. 10. Πόνος, τοῖσιν ἄρθροισι· σαρκὶ, σῖτος· ὕπνος, σπλάγχνοισι· *Labor, articulis: carni, cibus: fomnus, vifceribus* eft neceffarius, plurimumque confert. Prorfus enim affentior Vallefio, fic verba concipienti & exponenti. Expofitio ejus hæc eft: *Commendatur præcipue labor ad articulos, cibus ad carnes, fomnus ad vifcera: quia exercitatio præftat habilitatem ad motus, qui in articulis aguntur: cibus nutritionem, qua carnes maxime augentur: fomnus concoctiones, quæ in vifceribus maxime vigent.*

§ 45. Ἡ σκελέων ὀδύνη. Mercurialis: *Dixi hunc morbum vel difsipatione vel tranfmutatione finiri. Vbi finitur difsipatione, elevantur vapores in cerebrum, qui occludentes meatus inducunt fomnum.* Neque verba hæc, neque rationem verborum fatis capio. *Finiri* morbus nequit nifi diffipatione ejus, quod morbum facit. *Facit*

autem flatus, ceu oſtenſum eſt antea. *Flatus* vero, ſicut eſt pituitoſæ cruditatis ſuboles: ita nec attenuatus gignere vaporem poteſt, idoneum faciendo ſomno naturali.

§ 46. Sed ſit Volvuli præſentis cauſa *humor frigidus*, *viſcidus & craſſus*; quod Mercurialis ait: qua ratione demonſtrabit, ejus diſſipatione fieri ſomnum naturalem? quem ὑπὸ πλήθους ὑγροῦ χρηστοῦ, *à copia humidi utilis*, recte Galenus arceſſit Prorrh. II. 29. At aliud in nobis eſſe *humidum utile* conciliando ſomno præter *alimentum*, neſcio num quis docuerit aut docere poſſit. Perſuadeo mihi, idem heic Galenum voluiſſe, quod Ariſtoteles l. de Som. & vig. cap. III. ἐκ τῆς περὶ τροφὴν ἀναθυμιάσεως γίνεσθαι τὸ πάθος τοῦτο. *Hunc affectum fieri ex evaporatione quæ accidit alimento dum coquitur.* Ita enim verto potius, quam cum Gaza, *ex evaporatione circa alimentum*: nam hoc, ſi non falſum, obſcurum reddit.

§ 47. Sed neque *rationem dicti* intelligo. Quemadmodum enim, ſi *diſſipatur*, hoc eſt, digeritur foras humor frigidus, vapores aſcendunt in cerebrum? Aut ſi huc pervadunt, *ſoporem* non faciunt pro ſomno? Hoc enim Galenus vult, & eo, quem citavi, loco & multis aliis. Ut jam de viis, quibus in cerebrum aſcendant vapores ab inteſtinis, controverſiam ipſi non faciam. Hoc ſentientibus feci Diſp. Phyſiol. L IV. § 5.

§ 48. Pergit: *Fit etiam tranſmutatione humorum, ut huc illuc ferantur, & cum coxa ſit locus proximus inteſtinis, facile fertur humor in coxam & dolorem infert.* Hoc ſi, quam facile dictu eſt, tam facile probatu eſſet, nemo non homo acceptaret. Nunc *primo* dubium eſt, quid ſit *huc illuc ferri.* An humores quoque frigidi & viſcidi, ac inteſtinis detenti, turgent? Quid enim aliud eſt *turgere*, quam *huc illuc ferri*, ſive ut Galenus exponit IV. Aph. X, ἄλλεσθαι κατὰ τὸ σῶμα, *vagari per corpus?* Quæ *deinde* major vis ſequelæ eſt in hoc argumento: Coxa eſt locus proximus inteſtinis, idcirco facile in eam humor fertur & infert dolorem? quam in hoc: Baculus ſtat in angulo, ergo cras pluet? Vidit, credo, hanc inconſequentiam noſter Hieronymus: eapropter fidem uti dictis conciliet, τὸ ὅτι primum ex Paulo probat: ac triplici

mox

mox ratione comprobat τὸ διότι. Has primum excutiamus: nam isti locus deinceps erit, & opportunior.

§ 49. Quærit ergo: *Sed quæ est ratio propter quam possit humor depelli ab intestinis ad articulos?* Hoc quærere annon est fatentis difficultatem rei, & incertitudinem rationis? *Quæstio*, inquit Tullius IV. Acad. quæst. p. m. 37. *est appetitio cognitionis, quæstionisque finis inventio.* Quæstioni propositæ respondet hunc in modum. *Fit*, inquit, *tribus modis. Vnum est, quem Hippocrates nobis proponit* VI. *Epid.* V. 2. *scilicet quod Natura prudens sæpe sponte nobis reperit vias arcanas, ita ut non sint quærendæ viæ apud naturam; Alius modus est, quia eadem materia, quæ à capite delabitur ad intestina, præcipitari potest ad articulos. Tertius, quia in dolore ilei exagitantur articuli, & incalescunt: hinc fit, ut humor attenuatus feratur in jecur, & deinde in articulos.*

§ 50. De *primo* res cum sit altioris indaginis, expediri certe tribus, quod ajunt, verbis nequit. In præsenti hoc unum sufficit: Ubi quærendæ viæ apud Naturam non sunt: ibi nec speranda ab Arte est transpositio materiæ morbificæ ad locum naturaliter inaccessibilem. In *secundo* est ignoratio elenchi. Quæstio de alliis est, responsio de cepis. Non quæritur an à Capite ad intestina simul & articulos delabi eadem (non numero, sed genere) materia possit? Sed, qua ratione humor frigidus & viscidus ab intestinis transferatur ad articulos? *Tertius* æque aberrat à scopo. Si verum est antecedens, Articuli jactatione calent præ doloris impatientia. Jactatione etiam humor si attenuetur, non id adscribi vino potest. At huic debet. Vult enim dari *merum*, donec somnus aut crurum dolor fiat. Humorem attenuatum ab intestinis ferri in jecur, à dogmate Galeni est. Quod cum sequitur, vitio non damus. Nam & nobis id persuaderi sivimus, quamdiu Ductum chyliferum ignoravimus. Humorem in jecur receptum, quibus viis Natura transferat in articulos, Galenistarum nemo dicere potuit.

§ 51. Non minus vacillat τὸ ὅτι: videlicet, An humor frigidus & viscidus ab intestinis feratur in coxam, & dolorem inferat. Concesso priore, *posterius* tamen falsum est. Frigida dolere

non

non faciunt, nisi agant vehementer, XII. Meth. med. VII. hoc est, qualitate sua excedant: ac neque tunc per se, sed per accidens, ceu alibi ex Hippocrate demonstramus. At humor frigidus quantum attenuatur, tantum remittit de frigore & virtute huic adsita. Attenuari autem necesse habet, ut transmittatur per angustias viarum ad coxam.

§ 52. Sed neque *prioris* ulla est observatio. At Paulus narrat lib. III. cap. XLIII. vagasse sub ditione Romana tempore suo Morbum quemdam colicum, qui aliquibus in Comitialem morbum, aliquibus in Artuum resolutionem vertebatur. At *colicus* ille ab humoribus erat non frigidis & viscidis, sed calidis & acribus, imo malignis. Ostendit, præter alia, curatio. De qua nobile est, quod observat ipse Ægineta. *Ex illo laborantes medicus quidam Italus curavit* ἄπιστόν τινα ψυκτικὴν ἐπιτηδεύσας καὶ πολυμερεστέραν τὴν δίαιταν, *adhibens diætam supra fidem refrigerantem & mira præstantem.* Sic enim reddere me (non cum Andernaco, *curavit victus quadam ratione infideli refrigerante & maxime temeraria*) jubet cum ratio, tum eventus. *Ratio* fundata est in axiomate recepto: Contraria contrariis curantur. De *eventu* Paulus post expositam illam diætam, καὶ πλείστους οὕτω κατὰ τὸ παράδοξον ἐξιάσατο· καὶ τοὺς εἰς ἐπιληψίαν ἢ παράλυσιν ἤδη τινὰς ἀρξαμένους μεταπτώσεως, *atque plurimos sic præter opinionem personavit: imo aliquos qui jam in epilepsiam aut paralysin cœperant labi.* Quæ ergo ista doctissimi viri παραβλεψία fuit? Plenius de his videsis apud Franc. Citesium in doctissima diatriba de Novo & populari apud Pictones dolore Colicô biliosô. Zacutus etsi historiam è Paulo recitet II. de Med. princ. hist. LXXXIX. nihil tamen ad eam memorabile attulit.

§ 53. Sed & præterea error huic expositioni subest, isque geminus. *Vnus*, quod τὸ σκέλη de *coxa* vel *articulis* interpretatur: cum constet ita dici *totum* membrum, *pedem* totum, ceu ostendimus II. Physiolog. XIV. 104. *Totum* dicens intelligi velim, non Ossa tantum, aut Commissuras ossium; sed organum totum. *Alter*, quem & inprimis notasse Mercurialem decuit, hic est: Hippocratem jubere eousque vinum dari, donec fiat *crurum* non reso-

resolutio, sed *dolor.* Atenimvero non *dolorem* cruribus adfert, sed *sensum* aufert Paralysis.

§ 54. Prosp. Martianus, novissimus horum verborum interpres, ita ad hæc scribit. *Ex hoc textu colligimus, pituitam crassam & viscidam in intestinis & circa naturales partes consistentem à medicamentis attenuatam facile ad crura & ad articulos impelli. Quod etiam experimento cognovit Hippocrates illius, cui intestinum in dextra parte dolebat, & arthritide correptus quietior erat, postquam vero hic curatus fuit, magis dolebat:* VI. *Epid.* IV. 7. O quam est ἡ κρίσις χαλεπὴ, *judicium difficile!* I. Aph. I. Plane alius iste casus est.

§ 55. Egregia ad eum Foesii notatio est. *Satis,* inquit, *constat istud de Coli intestini dolore intelligi, in morbo articulari obveniente eumque allevante ex humoris transpositione quadam. Quod etiam apertius indicat lectio l.* περὶ χυμῶν *in fine: quam & secutus est vetus interpres* (is Fab. Calvus est.) *Hac autem sententia innuit Hippocrates, eos qui articulari morbo conflictantur, sæpe intestini coli dolore & distentione vexari, quod sæpius in artis operibus experimur. Humoribus igitur ad intestina depositis, mirum non est aliquantum articulorum dolores allevari, ut & iis curatis iterum articulorum dolores ingravescere.* Præsens itaque casus Arthritici est, cui Dolor colicus superveniat ἐκ μεταστάσεως humoris morbifici ad intestinum: non vero Colici, cui Arthritis ex simili causa obtingat: multo minus Colici, cui Dolor crurum eveniat ex felici curatione, qui noster est. Totum locum doctissime explicuit Hier. Reusnerus l. de Scorb. exerc. I. p. 86, & deinceps. Confer & Vallesium VI. Epid. IV. 3.

§ 56. Quid ergo heic est σκελέων ὀδυνὴ, *crurum dolor?* Non repeto, *Crura* heic significare pedes totos. Accipio autem potissimum de Carnibus. Quas illapsu humorum subito minus magis dolere posse, nemo expertus negaverit. *Doloris* varias esse species, & alias aliis molestiores, observatissimum est. Non statim ergo, qui *dolorem* dicit, *acutum* intelligit. *Generis* pro *specie* usurpationi ea plerumque emphasis inest, ut quod in illo maxime est remissum vel intensum significet. Utrum vero, ex *causa dolendi* æstimandum est. Eam præsenti in casu *flatum* agnovimus supra. *Is-ne* ergo vi Vini transfertur ad crura? Hoc fateri

nihil vetat. Neque *flatui* materiæ tenui ac mobili audent eam translationem negare, qui *pituitæ*, quamvis attenuatæ, nihilominus lentæ ac tenaci, tam liberaliter concedunt.

§ 57. Quemadmodum vero Flatus *dolorem* carnibus primo, ac mox *hydropem* inferat, docet Hippocrates l. de Flat. XVIII. 186. ὁκόταν ὑπὸ βίης διαστέωσιν αἱ σάρκες ἀπ' ἀλλήλων, εἰς δὲ τὴν διάστασιν ὑποδράμῃ πνεῦμα, τοῦτον [malim τοῦτο, ut Aph. II. 17.] τὸν πόνον παρέχει. ἢν δὲ διὰ τῶν σαρκῶν αἱ φῦσαι διεξιοῦσαι, τοὺς πόρους τοῦ σώματος ἀραιοὺς ποιήσωσιν· ἕπεται δὲ τῇσι φύσεσιν [lege, φύσησιν] ὑγρασίη, ἧς τὴν ὁδὸν ὁ ἀὴρ ἀπηργάσατο. διαβρόχου δὲ γενομένου τοῦ σώματος, ὑπεκτήκονται μὲν αἱ σάρκες, οἰδήματα δὲ ἐς τὰς κνήμας καταβαίνει, καὶ λέγεται τὸ τοιοῦτον νόσημα ὕδρωψ. *Quum præ vi divelluntur carnes à se invicem, divulsionem vero hanc subintrarit spiritus, dolorem id exhibet. Si vero per carnes flatus pertranseuntes, poros corporis rarefecerint, sequitur flatus humectatio, cujus viam aër jam fecerat. Madido autem facto corpore, subextabescunt quidem carnes, œdemata autem in suras descendunt, diciturque hic morbus Hydrops.* Explicationem repete à Zuingero p. 305. aut Alemanno ad t. XXXIV. Hoc vero symptoma novum Volvulo non esse cognoveris ex l. de Aff. int. t. XLVII. ubi τὰ σκέλεα βαρέα, *crura gravia*, nihil admodum differre autumo ab eo, quod heic σκελέων ὀδύνη *crurum dolor* dicitur. Nam & inter species dolorum censeri *gravativum* quoque, Galenus auctor nobis Aph. V. 5.

§ 58. Fuit *remedium* Artis: sequitur, Naturæ. *Notate* (ait Mercurialis, & merito) *mirabile artificium. Prius dixit, qua Arte sit curandus hic morbus: nunc dicit, quomodo Natura curet.*

§ 59. Λύει δὲ καὶ πυρετὸς, καὶ δυσεντερίη ἄνευ ὀδύνης. *Solvit vero etiam febris, & dysenteria sine dolore.* Hujus coli *geminum* Scopum agnovi supra. *Alterum*, faciendi spem salutis à Natura. Sæpe enim, Artis operâ neglectâ aut irritâ, aliam Natura & ex insperato præstat. *Alterum*, faciendi fidem remedio ab Arte. Quod enim remedium operatione convenit cum eo, quod Natura pro se molitur: id non potest non tuto atque cum successu adhiberi. Non errat Ars in quibus imitatur Naturam. Natura quippe monstratrix agendorum est optima: Arti nostræ non

modo

modo ad imitandum propoſita, ſed & præpoſita ad imperandum. Artis itaque auxilium probum eſt, ſi probatum Naturæ. Natura *flatum* attenuando ſæpe condenſat in fluorem, ut egerat commodius. Alterutro etiam Ars habet opus facto, Colicum uti dolorem remolliat. Aptum ad ea *vinum* eſſe, viſum fuit. Nunc conſideremus Naturæ munera.

§ 60. *Αὐτ.* Dici verbum hoc de *Morbi ſolutione* conſuevit, ac ſæpius ea *quæ* Naturæ beneficio, quandoque & Artis auxilio obtingit. *Naturæ beneficium eſt*, ad quam nihil confert Ars. Dici & de *plena ſolutione* conſuevit. *Plena* eſt, quæ morbum omnimodo ſive *ex toto tollit*, ut Celſus loquitur lib. II. cap. VIII, reddens Aph. XXVI. lib. II. Neque refert, *ſubito* ea ſolutio fiat, an *paulatim*. Præſenti in caſu, ſi per *febrem* Natura flatum digerat, *ſubita*: ſi per *dyſenteriam*, ſolutio fit *paulatina*. Galenus ſcribit in com. ad Aph. modo laudatum, conſueviſſe Hippocratem dicere: Ταῦτα ἐπιγινόμενά τισι λύειν αὐτῶν τὴν κατασκευήν, ὅσα τελέως ἐκθεραπεύει τὸν ἄνθρωπον, οὐχ ὅσα γεννᾷ πάθος ἕτερον, οὐδὲν ἧττον τοῦ πρόσθεν ἐπικίνδυνον· *ex his quæ aliquibus ſuperveniunt, ea ſolvere illorum apparatum, quæ integre percurant hominem, non quæ generant affectum alium, non minus priore periculoſum.* Recte equidem, ſi *ſolutio* tam Ægri reſpectu, quam Morbi diceretur. Conſiderari *morbus* ſequens ut remedium prioris debet. *Remedium* inquam, quod Natura invenit. Hoc ſi *morbum*, cujus gratia fit, ex toto tollit, *vere ſolvit*, quamvis in totum *æger* non ſit liberatus.

§ 61. Meretur his ſubſcribi, quod recte quidem conſideratione dignum cenſuit Mercurialis: nempe *cur Hippocrates, quando proponit auxilia Artis, dicat, dare oportet vinum: ubi autem proponit remedia Naturæ, dicat, ſolvit febris & dyſenteria.* Reſpondet: *in facienda medicina nihil præſtat Medicus: ſola Natura curat: adhibet Medicus tantum remedium. Præterea, ubi loquitur Hippocrates de Medici munere, inquit, dare oportet: quando autem Natura curat, non poteſt hæc dici adhibere remedium, ſed ſolvere maxime proprie.* Quam vellem & ipſe proprietatem loquendi ſervaſſet! Improprie, *Natura curat*. Naturæ eſt *ſanare*, hoc eſt, ſanitatem præſtare: Me-

dici, *curare*, hoc eſt, omnia appoſite facere ad ſanandum, ut bene Fernelius 1. Therap. 1. Quod ſi unum eſt & verum Medici officium, falſum eſt, *nihil ipſum in facienda medicina præſtare*. Si voluit, *nihil ſanitatis præſtare Medicum*, recte hoc quidem, attamen obſcure: fortean nec recte. Vide nos 1. Phyſiolog. III. 24. 26. 41. & IV. 29. 30.

§ 62. Αὐτ ἢ ϰ. Conjunctivæ iſtæ, *vero etiam*, oſtendunt non minus præſidii ad ſalutem in Natura, quam Arte eſſe. Digitum deinde intendunt in ſimilitudinem, quam habet Remedium artificiale cum naturali. Hæc neſcio an aſſequuti ſint interpretes, qui reddiderunt, *Solvit autem & febris & dyſenteria*. Poſſit enim hoc ſic accipi, quaſi Febris & Dyſenteria medelę ſint Dolori crurum, in quem tranſivit Colicus: quo tamen nihil eſt huic loco inconvenientius.

§ 63. Πυρετὸς. Celſus lib. II. cap. VIII. *Febris (quod maxime mirum videri poteſt) ſæpe præſidio eſt.* Hujus tot ſunt exempla apud Hippocratem, ut ſatis mirari nequeam eſſe etiam hodie, qui Campanellæ id commentum autument & uno novitatis nomine damnent, ceu profectum ab homine non Medico. Contendit Campanella, & multis, lib. VII. Medicinal. cap. II. art. I. *nullam Febrem eſſe morbum, ſed remedium contra morbos*. Ejus ſententiam ſequutus eſt & brevibus propoſuit Joan. de Mey in Comm. phyſ. cap. V. loc. V. ad Deut. 28. v. 22. Nobis uti hæc ipſa non diſplicet: ita nec placet abſolute. Nam & Hippocrates l. de Flat. VII. 83. diſerte Morborum in cenſu Febrem habet. Habebimus vero de hoc diſſerendi & locum aptum & campum latum in lib. de Febrium natura, quem paramus. In præſenti vidiſſe rationem ſufficit, qua Febris ſolvit Colicum.

§ 64. Qua de Mercurialis: *Febris diſſipat ſuo calore hunc morbum, ut vinum merum.* Obſcura iterum oratio. Neque enim *Vinum* ſuo calore agit in morbum: ſed *Natura* ſuo, ſed aucto & roborato adjectione *meri*, habentis in ſe plurimum recreando cordi idoneum. Dicamus ergo, *Naturæ* opus eſſe calore igneo ad reſolutionem & diſcuſſionem flatus multi, craſſi, frigidi. Illum caloris gradum Ars præſtat *mero* dato; nec alio remedio citius,

tius, tutius, jucundius. Abſque hoc acceſſu ſi eſt, nihilominus Natura, nunquam non ſtudioſa ſui, ſua ſponte accendi materiam aptam corripit & flammam ſuſcitat majorem, qua flatus non aliter attenuat ac diſſipat, ac flatum matutinum Sol æſtivus ad meridiem vergens. Ut autem in ira Sanguis exæſtuat præ indignatione: ita in febri præ dolore & inquietudine, qua afficitur Spiritus.

§ 65. Καὶ. Hoc & *connexive* redditum, & *disjunctive* reperio. *Illo* modo apud Valleſium & Mercurialem: *altero*, apud Cornarium & Foëſium. *Vnde* gemina nobis dubitatio ſe objicit. *Vna*, rectene *aut* pro καὶ reddatur. *Altera*, utrum heic rectius, *aut* an *&*. Satisfecere jamdudum *primæ* Grammatici, productis locis, ubi aliter non poſſis. Exemplis non immorabor alienis: ſiſto tibi Aph. XLVI. lib. VII, conferendum cum XXXI. lib. VI. Quod ad *ſecundam*, in textu jam prætuli τὸ *&*. Quod non ita tamen accipiendum cenſeo, quaſi Volvulus iſte non ſolvatur niſi à Febre & Dyſenteria ſimul. Sola enim Febris ſufficere poteſt: neque opus adjungi huic Dyſenteriam. Quæ idem an queat, non comite, nedum duce Febre, credo definiri citra experientiam non poſſe. Quam quia præ manu non habeo, ἐπέχω. Tu autem, qui definire id voles, memineris ejus quod eſt II. Prorrh. t. XXX. αἱ δὲ δυσεντερίαι ξὺν πυρετῷ μὲν ἢν ἐπιῶσιν, πονηραί· *Dyſenteriæ vero cum febre quidem ſi acceſſerint, pravæ.*

§ 65. Δυσεντερίη ἄνευ ὀδύνης. *Dyſenteria ſine dolore* num quæ ſit, merito ambigunt Interpretes. Videtur enim implicare contradictionem, *dyſenteriam* eſſe & *ſine dolore* eſſe. Diſerte Hippocrates l. de Affect. t. XXIV. δυσεντερίη ὅταν ἔχῃ, ὀδύνην ἔχει κατὰ πᾶσαν τὴν κοιλίην, καὶ στρόφος· *Dyſenteria quum habet, dolorem habet æger toto ventre, & tormen* adeſt. Dolere ægrum haut equidem mirum eſt, quando τό, τε ἔντερον ξύεται καὶ ἑλκοῦται *inteſtinum raditur & ulceratur*, ut noſter iterum loquitur III. de Diæt. t. XII. Illapropter eſt, quod quidam, referente Valleſio, cenſuerint hinc delendum illud, *ſine dolore*, ut codicis corruptione interjectum: præſertim cum l. de Judiciis non reperiatur. Verumenimvero placet mihi judicium eorum, qui hoc in loco ſimpliciter *diar-*

rhœam intelligunt,ſeu id Profluvii alvini genus, quod neque ſanguinolentas habet excretiones, neque dolorem, niſi forte tolerabilem & fugacem. Etenim *ὀδύνη cruciatum* proprie ſignificat, ceu videbimus in Oeniade. *Dyſenteriæ* quoque diſtinctionem, quod ad *vocem*, dabimus alibi latiorem.

§ 66. Sed quomodo hoc in caſu *diarrhœa* ſive *dyſenteria* & fit & ſolvit Colicum? *Fieri* puto agitatione ichorum ſeu colluviei in meſenterio delitentis. *Solvere* vero, colluvie hac in inteſtina prorumpente & humectante illa & urgente excretionem ſui. Qua procedente, quid miri erit, illi flatum involvi, & ſimul exire? Hoc voluiſſe Valleſium autumo, cum *dyſenteriæ* voce heic intelligi cenſet *perturbationem alvi*, hoc eſt, ſubitam ac liberalem profuſionem. Videſis etiam Foëſii Oecon. in *ταραχὴν*.

§ 67. Antequam hinc abeamus, occurrendum neceſſario & *apertæ* Criminationi & *apparenti* Contradictioni. *Illa*, Artis operam: *hæc*, Naturæ concernit. *Illa*, à Cælio Aureliano profecta eſt: *hæc*, ab Hippocrate ipſo. *Hanc* nobis, quia & momenti eſt levioris & expeditu facilioris & affinis proxime dictis, præmittere viſum.

§ 68. Hippocratis *ἐναντιοφανῆ* putatur eſſe iis in verbis, quæ leguntur III. de Morb. in fin. t. XV. Ubi hæc repereris: *ἢν δὲ εἰλεοῦ ἀφέντος, πυρετὸς αὐτὸν ἐπιλάβῃ, ἀνέλπιστος. ἴσως γὰρ καὶ ἡ κάτω κοιλίη λυθεῖσα, ἀποκτείνειεν ἄν.* Pro quibus Cornarius: *Quod ſi volvulo amoto, febris ipſum corripiat, deſperatus eſt. Fortaßis enim & inferna alvus ſoluta ipſum occiderit.* Si enim ita eſt, quei aut *Febris* ſperabilis, aut *Alvi profluvium* ſalutare eſt? Non eſt, ſi idem utrobique caſus eſt. Non eſt: ſed alius heic, alius ibi. Ibi de *Volvulo* agitur, quæ ſit Inflatio: heic, de *Volvulo*, quæ ſit Inflammatio. Quæ *inflatio* eſt, ei & Febris & Diarrhœa convenit, quam Natura facit. Quæ *inflammatio* eſt, ei nec Febris nec Diarrhœa convenit, quam Morbus non facit. Inflammatio ſine febri non eſt: imo inflammatio eſt febris, ut dixi ad Ariſt. IV. 17. A qua diverſa eſt, quæ corripit *εἰλεοῦ ἀφέντος cum Volvulus abit* vel *abiit*. nihil enim vetat utrovis modo interpretari. Inflammatione ſedata, quæ denuo invadit Febris, haud dubie fundatur in colluvie prava meſenterii: quæ torquente Volvulo & æſtuante Spiritu moveri

moveri potuerit, non promoveri. Quæ curationi ad tempus concedens, si ad indolem deinde redeat, novamque febrim suscitet, *desperatus* æger est. Fractus enim viribus tolerare furorem morbi gravioris nequibit. Dum interim & ab hoc discrimine se studet Natura vindicare, fieri potest, ut *alvus solvatur* quidem, moriatur tamen æger, dum una profunditur vis vitalis, juxta illud effatum Aph. aut XXVII. lib. VI. aut XIV. lib. V. Quorum rationes vel in totum vel magna ex parte dependent ex Aph. II. 51. Tetigit hanc difficultatem Martianus quoque. quem vide licet.

§ 69. Cælii Aureliani III. Acut. XVII. p. m. 215. *criminatio* ista est. *Secundo libro epidemion multum vini meraci, atque frigidi dari jubet, donec somnus, vel dolor fiat crurum, suspicione causarum sollicitatus: existimat enim vel constituit fieri paßionem incendio superiorum, & frigore inferiorum. Contrarias igitur virtute materias adhibendas judicavit, non intuens paßionem ex tumore fuisse confectam.* Egregie fallitur Methodicus ille Siccensis, & non in una re. *Caput* erroris est, quod confundat Volvulum sanguineum & flatulentum, inflammationem cum inflatione. De *hoc* agitur II. Epid. De *illo* in III. de Morb. *Hunc* ait fieri τῆς μὲν ἄνω κοιλίης, θερμαινομένης· τῆς δὲ κάτω, ψυχομένης. Quæ debuit Cælius reddere, non, *incendio superiorum, & frigore inferiorum*: sed, *superiore ventre calefacto, inferiore autem refrigerato.* Quis heic *superior venter* dicatur, facile intelligitur ex eo, cum statim initio curationis præcipit καθῆραι τὴν ἄνω κοιλίην ὡς τάχιστα *purgare ventriculum quam citißime.* Unde intelligere eum oportuit, principium mali esse à Maligna Cruditate intra Ventriculum stabulante. Ad cujus incitationem cum inflammatur ventriculus, & calor omnis huc convertitur, necessario ἡ κάτω κοιλία *inferior venter* refrigeratur, sive id de Abdomine intelligas quod umbilico subest, sive, quod malo, de Intestino colo: nam & hoc illa appellatione venisse priscis ostendi II. Physiolog. IV. 71. *Denique* dari vult, *non* Vinum frigidum, *sed* Volvulo frigido, ceu evicimus ab initio. Et in hoc nimis equidem inconsiderate sequutus est fidem codicis corrupti, & aliis auctor extitit errandi.

VIII.

VIII.

Tisameni Colica.

Hippocrates III. Epid. II. 6.

ἩΠΑΡᾺ Τισαμενῷ γυνὴ κατέκειτο, ᾗ τὰ εἰλεώδεα δυσφόρως ὥρμησεν. ἔμετοι πολλοί. τὸ ποτὸν κατέχειν οὐκ ἠδύνατο. πόνοι περὶ ὑποχόνδρια. καὶ ἐν τοῖσι κάτω κατὰ κοιλίην πόνοι. στρόφοι ξυνεχέες. οὐ διψώδης. ἐπεθερμαίνετο. ἄκρεα ψυχρὰ διὰ τέλεος. ἀσώδης. ἄγρυπνος. οὖρα, ὀλίγα, λεπτά. διαχωρήματα, ὠμὰ, λεπτὰ, ὀλίγα. ὠφελέειν οὐκ ἔτι ἠδύνατο. ἀπέθανεν.

APUD *Tisamenum mulier decumbebat, cui volvulosa moleste concitabantur. Vomitiones multæ. Potum retinere non poterat. Dolores circa hypochondria. Et in inferioribus secundum ventrem dolores. Vermina perpetua. Non siticulosa. Incalescebat. Extrema continenter frigida. Anxiosa. Pervigil. Vrinæ, paucæ, tenues. Excreta, cruda, tenuia, pauca. Iuvare non amplius poterant. Mortua est.*

COMMENTARIVS.

§ I.

NOMEN *morbo*, quem proponit historia, Colico præscripsi: non ex seculi more, sed amore temporis antiquissimi. Quod quoties respicio, fateor, suspicio: veneratus quidem illius *σοφολογίαν*, detestatus autem nostri *λογοσοφίαν*. Non possum aliter vocare studium, quod docentium hactenus nonnullos, discentium tenet plurimos, excolendi imo excolandi Verborum subtilitates, Rerum vero veritates

tates atque utilitates aut negligendi aut deglutiendi. Quantum absimiles sunt illi gemmariis, qui emtori incauto pro adamante arnhemium, pro vero spurium obtrudunt? hi pueris, qui longo & difficili itinere ad littus excurrunt, concharum testulas collectum, quas abjiciant à triduo? Mirum! non tandem illis contingere, quod pueris in Euangelio (Lucæ VII. 32.) ut canant tibiis, & nemo saltet: non hos intelligere, quam operose & sumtuose nihil agant. Imo nec mirum. *Verba*, ait Symmachus Epist. IV. 7. *rebus sunt faciliora.* Facilitatem omni in re amamus omnes. Doctori quid facilius quam nectere nodos, & ambiguam significationem verbis alligare, deinde dissolvere? Sed hoc revera quid est, nisi sedere volentibus officiose subsellia supponere & subtrahere furtim? Audi juventus: cujuscumque sermonem videris circa terminos, rejectaneos rerum cortices, sollicitum accuratumque, scito animum quoque non minus esse pusillis occupatum. In arduis virtus liquet. Debes illa sequi, si hanc vis assequi. Vetus sapientia in oculis habenda. Illa verbis, ut occasione, utebatur: inepta ad fallendum sciens, nisi inter disputandum: sciens, *ne agricolam quidem, aut gubernatorem disputatione, sed usu fieri:* sciens, *nihil istas cogitationes ad medicinam pertinere*; & id *eo disci, quod qui diversa de his senserint, ad eamdem tamen sanitatem homines perduxerint*, ut recte apud Celsum in procœmio sentiunt Empirici. Priscis cura verborum, rerum erat sollicitudo. Nec alia intentione nos de Nomine verbum præmittimus, nisi ut constet de Re.

§ 2. Quemadmodum igitur Intestinum re unum, appellatione est geminum, ob propria quædam utrivis: ita Affectio, qua de nunc & in quarta egimus, una est, sed facimus geminam, cum ob Partem cui insidet, tum ob Curam qua indiget. Ibi cura erat non diffamandi præsidia, quæ multis fuere ex usu: heic erit monstrandi illa, & usum rectum. Ibi pars laborans, Ileum: heic, Colon est. Licet enim (quod & ante monui) fieri non possit, ut non aliquid mali propter vicinum malum patiatur alterutra; Tenuioris intestini inflammatio, inquam, non ad Plenius propagetur, neque hujus ad illud: multum tamen interest, utra in parte morbus inceperit. Quem uti ab ileo Iliacum, ita Colicum à

colo vocamus. Quid ni liceat enim hoc ex mente eorum, unde rem accepimus? Nam *colicum*, quem nunc appellamus, Tiberii edicto innotuit primum, ut è Plinii lib. XXVI. cap. I, constat. Hoc ipsum tamen si se probare consuetudini nequeat, & ad vitandam homonymiam, nominetur *Volvulus colicus*. Habeat *nomen* à Symptomate: *cognomen*, à Parte affecta.

§ 3. Cæterum intendenti ad scopum *duplex* obtentum velum cerno, quodque necessario ante mihi submovendum, si ferire velim. *Alterum* à Pragmaticis est: *alterum*, ab Interpretibus.

§ 4. De *Pragmaticis* Salii verba sunt l. de Aff. part. cap. XI. *Omnes scribentes ex Galeno lib.* VI. *de Loc. aff. cap.* II. *& in* VI. *Aph.* XLIV. *& aliis locis habent, hanc affectionem intestinis tenuibus (ex quibus præcipue in hoc morbo intestinum ileon patitur) propriam esse: cujus ratione hic morbus à læsa parte nomen desumens, ut habetur* II. *Meth. med.* I. *dictus est ileos. Huic sententiæ non acquiesco, quoniam video, omnes prædictas causas, quæ in intestinis tenuibus ileum, eamdem in crassis etiam producere posse.*

§ 5. Alterum contra nos præjudicium fecere *Interpretes*, qui in hoc conspirant omnes, *Volvulum iliacum* esse, qui describitur hoc casu. Me, quam vellem καλὸν ἐυκείμενον μὴ κινέειν *malum benepositum non movere*! quam vellem videri non altius sapere! Sed sicuti athletarum bonus habitus non est à Natura: sic neque omnis interpretatio ab Arte. Et sicuti plenitudine speciosus ille videtur, periculosus est: sic interpretatio quæcumque mala in arte, quo plurium suffartum est consensu, eo plura ægrotantibus damna creat & irreparabiliora. Quare sicuti illum solvere haud cunctanter jubemur, quo rursus initium novæ nutricationis corpus sumat, Aph. I. 3: sic professis artem, qua nulla magis confert ad vitæ usum, quæque ad salutem humanam ut inventa est, ita exerceri debet, hæc cura atque necessitas incumbit, ut palam & intrepide, auxilio Dei freti, eamdem purgent à commentis speciosis, fermentis noxiis. Quod & nos dum intra modestiæ limites conamur, nihil equidem præsumimus, quod ad nostrum non pertinet munus.

§ 6. Quod ergo ad *primum*, pedibus eo in sententiam Di-
versi,

versi, diversam à vulgi: vel hoc nomine; & quod hic soleat εἰς δόξαν μᾶλλον, ἢ τἀληθὲς ἀποβλέπειν· *opinionem magis, quam veritatem spectare*, ut ex vero notat Manuel Imp. cap. LXXXIX. Quam cum neque heic ille videat, quamvis à Salio monitus, age excitemus argumentorum stimulis è veterno.

§ 7. Definitur Definit. Auctori εἰλεὸς, φλεγμονὴ ἐντέρων, ὥστε μήτε φύσας, μήτε διαχωρήματα διεξιέναι, στροφὰς δὲ ἰσχυρὰς παρακολουθεῖν καὶ ἀλγήματα ὑπερβεβηκότα. *Volvolus* est *inflammatio intestinorum, quæ neque flatus, neque excrementa pertransire sinit, quin tormina valida doloresque excessivos excitet.* Adeo certum ab omni ævo fuit, *intestinorum* in censu *crassum magnumque*, quod κόλον eapropter vocant, haberi, ut easdem ob causas, ceu prærogativas, ἔντερον simpliciter Hippocrates vocarit VI. Epid. IV. 3. Huic etiam accidere *inflammationem*, expressim docent quæ supra IV. 36, citavi è l. de Affect. t. XXII. *Volvolus fit quando confertum stercus comburitur.* Inquies: hinc probari quidem, *Scybala* esse causam volvoli: sed incerte, utrius. Ergo perge ad hæc: καὶ τὸ ἔντερον, ἅτε τούτων ἀθρόων ἐνεσκληκότων, φλεγμαίνει. *Et intestinum, quippe his confertis inobduratis, inflammatur.*

§ 8. Sed neque scio quemquam esse inter eos qui ante Galenum & post ipsum aliquot seculis vixerunt, qui Colicum ab inflammatione non agnoverit. Videsis ad Aretæum II. Caus. acut. VI. & II. Curat. ac. V. Celsum l. IV. c. XIII. Cælium III. Acut. XVII. Aëtium tetr. III. s. IV. c. XXVIII. Trallianum l. X. c. I. init. Actuarium l. IV. c. VI. Nonum c. CLXXI. Quin Salius de Aff. part. c. XI. ipsum Galenum scribit Ileum VI. Aph. XLIV. & VI. Loc. aff. II. tribuere Intestinis tenuibus non ex propria sententia, sed antiquorum, & hoc patere consideranti loca. Imo III. Epid. II. 7. non acceptasse hanc, sed clare asserere, Ileum etiam in crassis fieri intestinis. *Cui opinioni*, addit, *ultra ea quæ nos vidimus & notavimus, adstipulatur historia à Ioanne Famelio enarrata de eo, cui intestina, ex copia pituitæ obstructa, ileon & omnimodam fecum retentionem induxerunt. Hoc enim secto, inventum est colon ipsum, non intestina tenuia, hac materia oppletum & obstructum.*

§ 9. Habemus textum expressum in Medico, cap. XIII. εἰλεὸς

δὲ καὶ κωλικὴ διάθεσις, φλεγμοναί εἰσιν ἐντέρων. ἡ μὲν, τοῦ λεπτοῦ· ἡ δὲ, τοῦ κώλου. διὸ, καὶ ἀποκλείεται τά τε διαχωρήματα, καὶ αἱ φῦσαι ἐνειλούμεναι τοῖς ἐντέροις, τῷ μὴ ἔχειν τὴν ἔξοδον, ἀλγήματα σφοδρὰ παρέχουσι καὶ στρόφους. ὀξύτερος δὲ καὶ τῇ διαθέσει καὶ τοῖς συμπτώμασιν ὁ εἰλεὸς καὶ κινδυνωδέστερος, ἔμετοί τε γίνονται τῶν εἰλεωδῶν (rescribe, ἰλυωδῶν i.e. βορβορωδῶν) τοῖς ἐσχάτοις ἔχουσιν. *Ileus & Colica passio sunt inflammationes intestinorum. Illa quidem, Tenuis: hæc vero, Coli. Eapropter & detinentur alvi feces: & flatus oberrantes in intestinis, quia non habent exitum, dolores vehementes exhibent, & tormina. Acutior vero, cùm affectu; tum symptomatis, est Ileus, & periculosissimus, fiuntque vomitus fecosorum his qui extreme habent.* Non patiuntur ista nos dubitare, neu addere verbum.

§ 10. Addo tamen varias ob causas memorabilem historiam, & apprime huc facientem nobilis in Stoica disciplina Philosophi, quem Lebadiæ Taurus, cum ægra valetudine oppressum decumbere intellexisset, omisso itinere quo aliò maturandum erat, perrexit propere videre, sequente inter alios ei comites A. Gellio, qui narrat in Noct. Att. XII. 5. *Et ubi ad ædes, in quibus ille ægrotus erat, pervenimus, videmus hominem doloribus, cruciatibusque allabi, quod Græci χῶλον, id est laxum intestinum dicunt, & febri simul adrapida afflictari, gemitusque ex eo compressos erumpere, spiritusque & anhelitus è pectore ejus evadere: non dolorem magis indicantes, quam pugnam adversus dolorem. Post deinde cum Taurus, & medicos accersisset, collocutusque de facienda medela esset, & eum ipsum ad retinendam patientiam testimonio tolerantiæ, quam videbat, perhibito stabilisset; egreßique deinde ad vehicula, & ad comites rediremus: Vidistis, inquit Taurus, non sane jucundum spectaculum; sed cognitu tamen utile, congredientes compugnantesque Philosophum & dolorem. Faciebat vis illa, & natura morbi, quod erat suum, distractionem cruciatumque membrorum. Faciebat contra ratio, & natura animi, quod erat æque suum. Perpetiebatur, & cohibebat, coercebatque intra sese violentias effrenati doloris. Nullos ejulatus, nullas complorationes, ne ullas quidem voces indecoras edebat. Signa tamen quædam (sicuti vidistis) existebant virtutis & corporis de possessione hominis pugnantium.*

§ 11. Repræsentamus hæc ex editione Veneta A. M.CCCC.LXXVII.

quæ

quæ ſine dubio è mſs. fuit fideliter adornata. Faciundum id propterea fuit, quia recentiores videri volunt emendaſſe primum colon. Noviſſimæ edunt: *videmus hominem doloribus cruciatibuſque alvi, quod Græci colon dicunt, & febri ſimul ad rapida afflictari*, &c. Conſentienter iis, quæ ſunt lib. XVII. cap. XI: *aridiora ex iis recrementa in alvum convenire, quod Græce κόλον* (non κῶλον, ceu oſtendimus II. Phyſiol. IV. 72.) *dicitur*. Critici viderint, & quibus ad membranas datur aditus, an non ſcriptum fuerit: *videmus hominem doloribus cruciatibuſque alligari, quod Græci κολικὸν dicunt, & febri ſimul adrapida afflictari, ſpirituſque & anhelitus è pectore ejus evadere, gemituſque ex eo compreſſos erumpere, non dolorem magis indicantes, quam pugnam adverſus dolorem.*

§ 12. Frequens apud Latinos occurrit *alligari* pro haberi obnoxius ſeu adeo adſtrictus alicui rei, ut cedere aut concedere ad aliam non liceat. Heic Agellium reſpexiſſe ad Medicorum loquendi modum, veriſimile eſt: quibus *haberi à morbo*, eſt in poteſtate ejus eſſe. Sic *alligari doloribus & cruciatibus* eſt miſerrime & crudeliſſime ab his haberi & pati. Non aliter Belgæ: *hy is deerlijk aen't kolijk vaſt*. Hoc enim Græci κολικὸν πάθος: unde Medicinæ reſtauratores ſemibarbari, *colicam paſſionem* dixerunt.

§ 13. Cum vero Philoſophum dicit *febri ſimul adrapida adflictari*: oſtendit clare, laboraſſe Inflammatione coli. Huic enim, non ei qui ex flatu eſt dolor, *febris* adjungitur *adrapida*, hoc eſt, valde acuta & vehemens vireſque rapiens ſævitia cruciatuum. Videturque morbi vis tanta fuiſſe, ut *ſpiritum* fecerit *turbidum*. Videbant enim ſpiritum è pectore evadere. In febribus vero videri ſpiritus nequit, niſi turbidus. Hippocrates πνεῦμα θολερὸν vocat ter: l. de Humor. p. 115. l. 2. & 1. Prorrh. 1. 4. & Coac. 49. *Qui* quid ſit, non vidi qui docuerit. Noſtro olim è conceptu, eoque juvenili, non pœnitendo tamen, qui conatus eſt dicere, non potuit, non exercitatus ſatis in Hippocraticis.

§ 14. Quamvis vero tanta eſſet & vis morbi & anxietas cordis, tantum tamen abfuit, ut quid Stoica patientia indignum admitteret, aut impatientiam voce aliqua ſignificaret, ut ipſi *gemitus* in pectore *compreſſi, ex eo erumperent*, non emitterentur.

§ 15. Atque hoc modo quidem si verba Auctoris & concipiantur & accipiantur, magnum quid faciunt ad αὔξησιν roboris animi, quo se ille Stoicus induebat, aut potius induere studebat supra naturam humanam, imo & *contra voluntatem, contraque judicium animi*, ut bene judicabat quisquis ille juvenis è sectatoribus Tauri.

§ 16. Quanto fortius qui Christo nomen dedimus, sensu dolorum, & recordatione ac pœnitudine peccatorum, cujus illi sunt merita, Naturæ liberum facimus suos gemitus emittere, ut simul Spiritus sua suspiria adjungat & amittat ad Illum, qui lubenter nostros gemitus audit suspirantes & rogantes, *Quousque, Domine, oblivisceris mei etiam atque etiam: quousque occultabis faciem tuam à me. Aspice, responde mihi, Domine; Deus mi, Illumina oculos meos, ne dormiam mortem*: Psal. XIII. 1. 3. Christiani est, *gloriari in infirmitatibus suis*, II. Cor. XII. 15, non in *carnificina sui*.

§ 17. Locus *dolens* porro si sit is, ubi situm est Colon, quis hoc laborare neget? Hippocrates III. de Morb. XV. καὶ ἔχει ὀδύνην μάλιστα μὲν περὶ τὰ ὑποχόνδρια· *Habetque dolorem maxime quidem circa hypochondria.* Ad quæ repositum esse utrumque Coli flexum ignorare non potuit, qui hominem τὰ κόλα ἔχειν οἷα κυνὸς, μείζω δέ· *Crassa habere instar canis, sed majora* scivit: VI. Epid. IV. 6. & de Nat. oss. VI.

§ 18. Causas vero quod attinet, cum totum Intestinum ab iisdem ramis habeat Arterias, ab iisdem Venas: quid impedit, cur non æque ad inferius quam superius irruere exæstuans fonte suo sanguis possit? inprimis si quæ causa dolendi est in hoc intestino, immuni altero?

§ 19. Signa denique sive *symptomata* evincunt veritatem quam profitemur. Colon inflammatum οὔτε τῶν ἄνωθεν πινομένων φαρμάκων δέχεται, ἀλλ' ἀνεμέει, οὔτε τῶν κάτωθεν προσφερομένων κλυσμάτων δέχεται· *neque per superiora assumtum medicamentum recipit, sed revomit: neque ex his, quæ per inferiora subduntur, ullum admittit*, ceu notat Hippocrates ibidem loci. Ut brevis sim, quia multa restant, adscribo iterum Salii verba. *Vomitus fecum in omni ileo exitiali superveniens, potius attestatur, crassa intestina in eo affici*

quam

quam tenuia: in tenuibus enim materia succosa & coctioni & distributioni & alimoniæ apta, in cujus gratiam hæc condita sunt, continetur: at in crassis materia vere stercorosa coadunatur, in hisce alvi feces speciem primum & nomen habent. Huic sententiæ adstipulatur Galenus III. *Fac. nat.* XIII. *ubi docebat, in ileo stercus à loco infra ileon intestinum existente, quod erit crassum, ascendere ad partes superiores, & hinc vomitum causare.*

§ 20. Ex hactenus dictis paret, quam vere dictum sit ab Aretæo: ἀτὰρ καὶ κόλῳ τὰ αὐτὰ πάθεα γίγνεται, καὶ ἡ αὐτὴ συμμορφή. *Sed & in Colo eædem passiones fiunt, omniaque similia adsunt, & eadem facies rerum est.* Quarum? ἃ μὲν τοῖσι λεπτοῖσιν ἐντέροισι ξυνεμπίπτει, *quæ tenuibus intestinis coincidunt.* Ratio est in substantia & structura. In quibus cum intestinum crassum à tenui non differat, quei non iisdem affectibus utrumque sit obnoxium? Vide nos in II. Physiolog. IV. 55.

§ 21. Quando constat igitur ex istis cum rationibus tum auctoritatibus experientia subnixis, & quas plures adferre possum, *dari* Volvulum colicum: sequitur, ut & alterum dubium submoveamus atque ostendamus, *Colicum* fuisse, ex qua obiit, cujus propositum imus historiam quam miserabilem tam *admiratione & discussione dignam*, judicio Mercurialis Præl. Pis. ad Epid. hist. XXIII: *non modo propter morbi acutiem ingentem, verum etiam quia Hippocrates de ætate nil dicit; de vita anteacta, minus; aut de quoquam alio, ex quo possimus colligere aut saltem conjicere, quæ faciunt ad universum morbi statum.* Hoccine judicium Practici est? Ego ne quidem in Cathedrario toleraverim, quique medicinam fecisset nulli. Non decebant Virum nugæ: dixit quod dicendum, quod sciendum erat. Nostræ curæ erit, ut liqueat.

§ 22. *Apud Tisamenum.* Editi legunt: παρὰ Τισαμενοῦ, *à Tisameno,* scilicet *veniens,* ut II. Epid. II. 7. Prætuli, παρὰ Τισαμενῷ: tum quia codices plurimos ita habere testatur Foësius: tum quia id placere omnibus Interpretibus video: tum quia magis est ex Usu loquendi passim, nedum medicis recepto. Illud παρὰ verò significet ne *apud*, id est; domi, an *prope* seu in vicinia Tisameni, nihil interest ad rem. Me in prius inclinare rubrica ostendit, & facit

facit usus quem dixi: & in hoc satis præsidii est mihi contra Mercurialem. qui τῷ *apud* admisso, hoc tamen negat indicare, *quod in domo Tisameni esset, sed quod domus, ubi erat ægrotans, prope domum ipsius Tisameni esset.* Festus: *Apud, mutuam loci & personæ conjunctionem significat: ut cum dicitur cœno apud amicum.* A qua phrasi quid differt hæc, *decumbebat apud Tisamenum?* Grammaticis *apud* est ab *apo*, comprehendo: quia *apud* notat comprehensionem & contactum rei. Scaliger de Caus. LL. cap. CLVII. *Apud, fuit, ad pedes.* Haut ergo dubium, decubuisse in domo Tisameni, non viciniæ ejus. quod Hippocrati est κατά. ut videre IV. Epid. t. XXIV. ubi ὁ κατὰ μηδοσάδεω recte exponitur, *qui prope Medosadam* habitabat aut decumbebat.

§ 23. Quis fuerit *Tisamenus*, tam bene Hieronymus novit, acsi habitasset, ubi decubuisse ægram somniat. *Tisamenus Eleus erat ex gente Iamidarum, qui & ipsi medici erant, & artem aruspicinam callebant, ac ob alia clara facinora omnibus notus.* Nota sunt hæc ex Herodoti Call. l. IX. p. 229. Sed unde constat, *nostram* apud *hunc* decubuisse. Cum enim τὸ Τισάμενος sit ὄνομα κύριον, ut Suidas notat: unde constat ita fuisse huic *proprium*, ut præterea homini non sit impositum? Quia *illud certum est, Tisamenum, de quo Herodotus, vixisse Hippocratis ætate, ut is fuisse facile potuerit.* In scholis ajunt: *A posse ad esse non valet consequentia.* Hæc sunt otiosorum.

§ 24. *Mulier.* Rursus ille: *utrum virgo, an nupta, an alterius conditionis esset, non dicit Hippocrates, vel ob modestiam, vel quia ignoraret. Ignorasse* quis credat? inprimis cum *conditionis* notitia plurimum conferat ad notitiam causæ, & ipse hanc jubeat ἀνερωτῶν αὐτίκα ἀτρεκέως *interrogando protinus bene exquirere*, l. de Morb. mul. t. LXVII. fin. unde & ipse repetis in com. ad Progn. t. I. p. III. 576. *Modestiam* vero non servet, qui præcipit aliis l. de Med. t. II. 24. *Pudicitiam* non servet, qui in castitatem jurat l. Jur. t. II. 25? non servet in dictis, qui vetat in factis, ibid. n. 30? Sed ecquid vel *immodestiæ* est in virgine, devirginata, nupta, prægnante, pariente, puerpera, aut cujusvis alius conditionis, vel in muliere simpliciter appellanda *honestatis majoris?* ut ais ad Melideæ

lideæ hist. XIV. p.102. Imo, dicis, *debent medici, qui curant mulieres, non tam oculos & manus, quam animum habere castos, ut vix, quas curant, cognoscant & nomina propria ignorent.* Prius certe juramus & rogamus Deum, det nobis *fedus pangere oculis nostris*, Ijobi XXXI.1. Absit vero, ut cognoscamus, quas curamus. Harum vero nomina ignorare, nescio quid honesti habeat: nisi forte ubi in pretio lenonia est, & claustris serisque opus habet facile expugnabilis pudicitia. Sed videamus, annon expresserit ægræ conconditionem noster.

§ 25. Γυνὴ scriptoribus Græcis, ut *mulier* Latinis, pro *conjugata* aut *marita* dicitur proprie. Musæus v.287. Παρθένος ἠματίη, νυχίη γυνή· *Virgo diu, noctu mulier.* Confer ad Theocritum Id. XXIII.65.& Aristænetum Epist.II.7.& Longum l.III.Pastor. Quinctilianus Inst.VI.4. *Cicero objurgantibus quod sexagenarius Popiliam virginem duxisset, cras mulier erit, inquit.* Ulpianus l.alioquin. D.de contr. emt. *Quid si ego me virginem emere putarem, cum esset jam mulier.*

§ 26. Hinc vero est, quod sæpe pro *uxore*, interdum & pro *sponsa* accipiatur. Pro *uxore* sumit Homerus Od. ζ.183: versibus cedro dignis.

Ἢ ὅθ' ὁμοφρονέοντε νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή. πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ' εὐμενέτῃσι· μάλιστα δέ τ' ἔκλυον αὐτοί.
Cum bene conveniunt animis, cum pace fruuntur
Vir mulierque domi, tristique dolore fatigant
Invidiam, exhilarantque bonos, & nomen honestum
Acquirunt sibi.

Uxoris est & Virum vitæ societate exhilarare, tanquam adjutorium ei datum divinitus, & Prægnatem fieri ac parere, liberisque domum implere, ac civibus rempublicam. Unde haut dubie Socrates apud Platonem in Cratylo p. m. 284. B. γυνὴ δὲ, γονή μοι φαίνεται βούλεσθαι εἶναι· *mulier vero, mater mihi videtur esse velle.* Imo vult: ut & *vitis fructiferæ* (Psal. CXXVIII.3.) laudem & pariendi fructum consequatur *salutem æternam*, promissum sibi 1.Tim. II. 15, *si maneat in fide & charitate ac sanctificatione cum*

modestia. Reddebam vero τὸ γονή, *mater*, præeunte Hesychio, & Γονὴν, γένεσιν, μητέρα, καὶ τὸ σπέρμα, *genituram, matrem, ac semen* exponente. Pro *sponsa* sumit Matthæus Euangelista cap. I. 20. 24. Ignatius in Fabulis:

Ἀνὴρ γαλῆν γυναῖκα πρὸς δόμους ἄγει·

Sponsam maritus mulierem ducit domum.

§ 27. Non memini, ubi γυνή pro *virgine* simpliciter dicatur. Hoc me Mercurialis si docuisset, habuissem ei gratias. Inquies: Servator mundi, in secula benedictus, maledicto è ligno alloquens adstantem matrem appellat γύναι, Joh. XIX. 26: at hæc procul dubio *virgo* fuit. Sic pie credimus, fuisse intaminatam, imo intactam viro. Similis compellatio Joh. II. 4. Dices, compellasse heic ceu *feminam*: nam sic quoque ea vox accipitur. Non puto tamen hoc significatu heic accipi, quod Mater Domini publice haberetur *mulier*, atque *uxor* Josephi, Matth. I. 20. sive *vidua* jam iis in nuptiis esset, quod verisimilius, sive sola sine marito illis interesset. Neque obstant mihi Aph. V. 32. 33. & qui præterea sunt tales loci, quibus tales traduntur casus, in quos virgo æque ac devirginata potest incidere. Γυνή heic, ut ante, *sexus* nomen, non *conditionis* ejus est.

§ 28. At apud Latinos etiam *virgo* dicta fuit *mulier*. L. 13. ff. de Verb. sign. *Mulieris appellatione etiam virgo viripotens continetur.* Jurisconsulti similiter accipiunt § 7. l. quæritur. ff. de Ædil. ed. *Mulierem ita artam, ut mulier fieri non possit, sanam non videri constat.* Video heic discrimen: at, quod prætendunt lexica, non video. Primo loco *mulier* dicitur, cujus naturam vir exploravit, si non penetravit. Etiam commissu fit mulier, non tantum admissu viri. *Virgo* non est, quam vir cognovit, quæque didicit verba nupta. Tanta floris virginei teneritudo est, ut ne primoribus quidem digitis libari se patiatur, quin auditu ipso contaminetur, ut apud Heliodorum IV. Æthiop. p. m. 180, Chariclea respondet patri. Cyprianus de Hab. virg. p. m. 154: *Virgo non esse tantum, sed & intelligi debet & credi: ut nemo cum virginem viderit, dubitet an virgo sit.* Ergone *virginem* quis suspicetur, quæ viri venit in domum ac potestatem?

§ 29. Ex

§ 29. Ex iſtis certum puto, *maritam* fuiſſe, de qua in præſens ſermo eſt Hippocrati: non tamen *uxorem* Tiſameni. *Nomen* ignoraſſe credo. Nam appellare ſuo quemque ſolet, cum novit, & à marito aut hero uxor aut ancilla dici non poſſet. Medicis quidem haut quidquam eſt familiarius, quam ignorare nomina mulierum. Etiam meminiſſe eorum ſæpe non ſolemus, licet audiamus. Nam cui bono vel hoc vel illud? An veriſimile eſt, *hoſpitem* fuiſſe apud Tiſamenum? Talium raro nomina, niſi magna ſint, novimus aut noviſſe deſideramus.

§ 30. *Decumbebat.* Hoc dicere Græci Latinique ſolent de eo, qui valetudine impeditur ſuis negotiis intereſſe. Verum enimvero cum multa habeam circa eam rem notanda, & mereantur illa obſervationem ſingularem, dicam hac de re ex profeſſo. Sed *cur decumbebat?* quærit heic Phrygius. *Quia*, inquit, *detinebatur volvulo. Neque enim ſunt ex iis morbis, qui dant inducias: ſed ex iis, qui ſtatim, ac invadunt, ægrotantes decumbere cogunt.* Hoc peracutorum eſt. Quo in genere haud dubie Coli quoque inflammatio eſt. *Cujus* hanc hiſtoriam eſſe non dixiſſem, ſi mihi æque ac Phrygio liquerent heic *apertiſſima inflammationis inteſtinorum tenuium indicia.*

§ 31. *Cui volvuloſa moleſte concitabantur.* Mercurialis de hoc ne gry: ſollicitus interim ex qua cauſa ortum ſit malum. Etiam Valleſius præterit pede ſicco. Foëſius hoc annotat: *Certas quaſdam morborum affectiones & notas, quæ affectum ipſum circumſcribunt, & ex quibus vera morbi natura elicitur, ſic ſæpe proponit Hippocrates.* Ego ad *cauſam* & *modum invadendi* refero. *Volvuloſa* enim dicuntur quæ apta nata ſunt volvolum facere, ceu monui exerc. V. 115. Clarum hoc ex Aretæo: quem morbi cauſis adſtituere εἰλεώδεα, ante vidimus. Iſta cum primum inciperent, *moleſte concitabantur*, h.e. cũ omnis generis afflictione invadebant & invaleſcebant. *Omnia enim nomina quibus faſtidia cordis & corporis explicantur;* ἄση, ἀλυσμὸς, ἀπορία, ῥιπτασμὸς, ἀδημονία, βληστρισμὸς, μετεωρισμὸς, *nauſea, tædium, anxietas, jactatio, deſperatio, inquietudo, exſurrectio; omnia*, inquit Duretus 1. Coac. 2. p. m. 4. l. 10, *ſub nomine continentur* τῆς δυσφορίας, *non ſolum in idea ſymptomatum prædictorum, ſed in ip-*

ſorum cauſa; ut ſiti, dolore, cordis morſu, ardore, dyſpnœa, oppreſſione viſcerum, corporis gravitate, & cæteris, quæ moleſtiam ægris pariunt intolerabilem. Statim igitur ab initio apparuit, quanto hæc mulier malo corriperetur, & quam evaſu difficili. Unde pene certum mihi, originem habuiſſe ex *ſanguinis maligne putridi* ſive *corrupti* fervore & exæſtuatione in has partes. *Morbus* itaque morbo *connexus* fuit, Volvolus colicus Lipyriæ febri.

§ 32. VOLVULUM fuiſſe, ut nemo dubitat, ſic neque dubitare ſinunt, primò, quod adeſſent

§ 33. *Vomitiones multæ.* Mercurialis: *ſiquis vomit, non protinus eſt Iliacus: ſed qui multos vomitus habet, hoc eſt, frequentes copioſos atque varios, de eo dubitari poteſt.* Merito. Quia enim ventriculo ſubjuncta inteſtina ſunt, paret conſenſus neceſſitas. Quod ſi vomitiones iſtæ nulla fere arte compeſci queant, & alvus adſtricta eſt, de eo jam dubitari vix poteſt. Secundò, quod

§ 34. *Potum retinere non poterat.* Τὸ ποτὸν quidquid potui datur: *ſive* Potus vere; *ſive* Cibus ſorbilis, quo ſemper ægros, præſertim acuto quopiam morbo detentos, alebat Hippocrates; *ſive* Potio medicata. Quale quale eſſet, *retinere non poterat.* Impletus quippe eo ventriculus preſſit inteſtinum: hinc doloris exacerbatio: hinc irritatio Naturæ ad excuſſionem moleſti.

§ 35. COLICUM fuiſſe probant mihi, primo, quod eſſent

§ 36. *Dolores circa hypochondria.* Autopſia oſtendit, Colon è dextris inanibus ſe elevare ad cava Hepatis & contactum Veſiculæ, hinc ſub Ventriculi fundo tranſverſim pergere ad confinia Lienis, & hinc deorſum, iterumque ſurſum ad Renem, tandem ad Rectum deſcendere. Satis ergo *ſitus* Doloris demonſtrat affectum Craſſum fuiſſe inteſtinum, non Tenue. Hoc enim laborans prodit ſe locis ſupra & infra umbilicum. Hoc ipſum ſignum habuimus ſupra ad cognitionem Volvoli propoſitum; heic exemplo confirmatum. Secundo, quod ſentirentur

§ 37. *Et in inferioribus ſecundum ventrem dolores.* Iſta quid velint, non intellexeris, niſi expoſitis pene ſingulis verbis.

§ 38. *Ventrem* intelligo non totum, ſed Ventriculum. Quamvis enim ita ſit, ut Mercurialis ait, *cum inteſtina ſint ſibi ipſis continua*

tinua vix unam partem ipsorum affici posse, quin simul & aliæ afficiantur: hæc ratio tamen non cogit sic interpretari, & quidem invitis quæ adduntur. Nam si in toto fuere dolores, quid vult *secundum ventrem?* quid, *in inferioribus?* Τῆς κοιλίας vocabulo interdum *ventriculum* venire, præter Celsum testis Philotheus in com. aph. XV. lib. I. & Erotianus in κοιλίη. Utriusque verba reperies in Oecon. Hipp. si neutrum habes. Mecum heic Phrygius est in Hist. Epid. part. II. ægr. IX.

§ 39. *Secundum*, heic idem, quod juxta vel prope est. *Prope* enim, quod positum loco secundo. Ventriculo proximũ Colon: illud nempe, quod hypochondria interjacet, cuique ille ceu *inferiori* insidet. Curatio docet, in Colica Tiberiana quandoque dolores in dextro, quandoque in sinistro hypochondrio, quandoque *in inferioribus secundum ventrem* magis excruciare. Ne quam suspicionem igitur dolores circa hypochondria facerent Jecoris & Lienis vel solum vel primario affecti, addit etiam fuisse ea in parte Intestini, quæ prope ventriculum inferius est.

§ 40. Phrygium miror, apprehendisse hanc veritatem & sivisse de manu tamen elabi. *Quod scribit secundum ventriculum, id est, post ventriculum: quod idem est, ac si diceret, inter umbilicum & ventriculum, qui locus est præcipue* [nota] *patiens.* Viden' tenere verum? At, quam non retinet! *Etiam dici posset infra secundum ventriculum, id est, post secundum ventriculum. Nam & intestina dicuntur quodammodo ventriculi, propter ipsorum cavitatem, quod videtur Galenus confirmare* IV. *de Usu part.* XVIII. *Tota etiam cavitas per ventrem intelligitur, quæ est infra thoracem, & includitur etiam venter qui coctioni inservit, uti Galenus habet* VII. *Aph.* LV. *Ergo, cum dicit infra secundum ventriculum, aut intelligit totam cavitatem, aut dicitur de tenui intestino, quod secundum est post ventriculum, cum succedat jejuno: idque mihi magis probabile videtur, cum gracilia intestina præcipue affici ex omnium consensu habeamus.* Absque hoc præjudicio si fuisset, pedepressius verum fuisset persecutus, neque tam facile ad inania dilapsus.

§ 41. Tota illa expositio niti videtur ignorantia linguæ. Ne trivialis quidem ἐν τοῖσι κάτω τῆς κοιλίης exposuerit *in his quæ*

infra ſecundum ventriculum ſunt : id enim Græci dicerent, ἐν τοῖσι κάτω τῆς δευτέρης κοιλίης. Ecquis vero umquam *Inteſtinum tenue* dixit *ſecundum* h. e. *alterum ventriculum?* Fieri potuit, ut aliquis eorum qui Duodenum ſoliti erant ἔκφυσιν τῆς γαστρὸς *proceſſum ventriculi* appellare, Inteſtinum tenue *ſecundum* à ventriculo dixerit. Quod ſi & iſtud concedamus, *Inteſtinum tenue* heic per *ſecundum ventriculum* venire: major exiſtit difficultas. Quæ enim ſunt illæ partes, quæ *infra ſecundum ventriculum*, ſeu *infra inteſtinum tenue* ſitæ, pati, quæ dicuntur, queunt? Neque enim illud, ἐν τοῖσι, vacat in textu. Tertio, *colicum* fuiſſe probant

§ 42. *Vermina perpetua.* Spectat hoc ad *proprietatem* Doloris, à qua non parvum indicium inter alia Partis affectæ capere Galenus jubet I. Loc. aff. v. Hoc dictu facile: non item, quid audire per στρόφους oporteat. Lepidum caput, qui dubites! Quid aliud quam *tormina?* Annon ita omnes acceptant? Celſus aph. XI. lib. IV: reddens lib. II. cap. VII, *ubi circa umbilicum inteſtina torquentur, στρόφον Græci nominant.* Non poſſum diffiteri. tamen non placet. Si enim per *tormina* intellexit, cruciatus & dolores inteſtina torquentes ac velut divellentes lacerantesque: quorſum tertio repetivit? Non ille mos Hippocrati, non ob ſingularem rationem idem dicendi in hiſtoria. ubi revera emphaſin ſuam habere ſingula debent.

§ 43. Placet *vermina.* Feſtus: *Vermina dicuntur dolores corporis cum quodam minuto motu, quaſi à vermibus ſcindatur. hic dolor Græce στρόφος dicitur.* Hoc vidiſſe Bened. Victorium & ninihilominus *vermina* exponere (com. ad Aph. VI. 44:) *vehementes dolores & fortes cruciatus*, mirum eſt. *Vermina* continentia ſunt, non vehementia. In his inſignis *proprietas* eſt. Familiaris & communis *utrique inteſtino* eſt dolor torminoſus. *Colo* proprius & rarus, verminoſus. *Torminoſus* excruciat magis membranea: *verminoſus* in carne eſt, quæ plenior Craſſis. *Ille*, raro non à flatu: *hic*, numquam non ab acri humore. Talis fuit, qui huc confluerer Sanguis maligne putridus, & putredine fervoreque bilioſus. Sic reddere etiam Aph. IV. 11, oportet, non *tormina* cum interpretibus. Caſus quippe eſt Meſenterii leviter inflammati,

mati, sive potius ignescentis uredine quadam fecis melancholicæ huc depositæ. Matth. Martinus refert ad *prognostica* Colici doloris nothi: non recte. Namque dolor hic ut symptoma illius ponitur aperte satis in aphorismo.

§ 44. Cæterum vermina ista *perpetua* cum dicit, bis autem *dolores* causatur: ex eo, hos quidem per intervalla repetivisse & torsisse vehementius, non citra causam quis existimet. Argumento mihi, quod *subinde incalescebat*. Quo autem tempore videbantur quiescere *tormina*, aderant *vermina*. Ut enim *illa* à Sanguinis pravi & efferi ad intestinum confluxu: ita *hæc* fiebant ab eo, qui cumulatus in Colo firmiterque fixus incessanter creberrimis punctionibus sic lancinat, ut arrodi videatur velut à vermiculis. Furoris illius & languoris quasi in sanguine vices causam habent malignitatem.

§ 45. FEBRIM, quæ aderat, *lipyriam* fuisse arguunt, primo illud

§ 46. *Incalescebat*. Τὸ ἔτι addit heic significato, dicitque vim caloris exurentis internas corporis partes, & quidem magis magisque. Secundo, quod essent

§ 47. *Extrema continenter frigida*. Hoc signum est Causi malignissimi, inquit Galenus IV. Aph. XLVIII. Hic est, qui λειπυρίας dicitur ἀπὸ τοῦ λείπειν τὸ πῦρ ἐν τοῖς ἄκροις, *ab eo quod deficit calor in extremis*. Scilicet intestino bello ardens Natura potiores omnes copias in vitæ præsidia contrahit, omnino paucissimis ad limitum tutelam relictis. Sicuti vero populus gravissime efferatur, cum uritur annona: sic incendio visceris quod subministrare toti alimoniam debet, comes est singularis δυσφορία & molestia atque anxietas incredibilis, quamvis ex parte spectabilis in jacendi habitu, omnis figuræ & loci & situs impatientissimo, inque difficili tolerantia omnium symptomatum, quæ inferuntur ab illa inflammatione & interceptione officii ad vitam tuendam necessarii. Hanc enim esse Lipyriæ causam docet Galenus l. de Cris. II. 7.

§ 48. Quod ad verba notandum, primo, *aliud* esse τὰ ἄκρεα, *aliud* τὰ ἔξωθεν. Sub *illis* continentur, præter manus ac pedes, frons, nares, auriculæ. Sub *his* etiam universitatis superficies, excepto

excepto thorace ſeu ventre medio imoque. Deinde, *aliud* ψυχρὸν eſſe, *aliud* περίψυχρον. *Frigidum* dicitur, quod ſegne eſt & pigrum in movendo. *Perfrigidum*, quod velut gelu obriguit & factum eſt immobile. *Vtrumque* ejuſcemodi eſt *vel* Firmiter fixo & ſtabili frigore, *vel* Tali quod ſubinde permutatas cum calore fugaci gaudet habere vices. Denique, *aliud* περιοδικὸν, *aliud* eſſe συνεχὲς frigus. *Periodicum* familiare febribus eſt intermittentibus. *Continens* ſemper eſt *vel* à Syſtrophica viſcerum phlegmone, *vel* à Cauſo, *vel* à Lipyria febre. Huic mulieri ab omnibus fuit. Tertio, quod eſſet

§ 49. *Anxioſa*. Qualem ſe proculdubio prodidit faſtidio & contumacia miſerabili in eos qui præſto erant; quin & omnium rerum impatientia inſolenti, more illorum quos præ animi occulto dolore etiam in ſecunda valetudine tædet ſubinde eorum quæ prius placuerant. Quarto, quod eſſet

§ 50. *Pervigil*. Sperabilis ſomnus non eſt, ubi Spiritus furit & urit tanto æſtu ſanguinem: ubi deinde, ad illum exſtinguendum, nihil adfertur.

§ 51. MALIGNAM fuiſſe indicio fuit, quod *non ſitiret*. Ubi enim gravis ſitiendi neceſſitas eſt, ubi tantum in parte ventriculo contigua incendium eſt, ubi tam vehemens in ſanguine æſtus eſt, omnino ſitim oportet eſſe inextinguibilem. Nullam eſſe, malignum eſt. Soboles quippe peſſimæ cacochymiæ & proxime ad peſtilentem accedentis. Quod vero prius dicatur *Non ſiticuloſa*, quam *incaleſcebat*: id extra omne dubium ponit *malignitatis* argumentum. Si enim eodem ordine nobiſcum illud Hippocrates recenſuiſſet, videri poterat à Magnitudine morbi profectum, quod *vel* nulla ſenſio cauſæ ſitiferæ excitata *vel* reſoluta eſſet vis cupida potionis. Illud in delirantibus, hoc in morientibus frequens admodum. Hiſtoriæ itaque convenientior ordo Naturæ; doctrinæ, Methodus prudentiæ.

§ 52. Quæ ab *urinis* & ab alvo *excretis* ſigna ſequuntur, *communia* ſunt omnibus enumeratis, quamquam non eâdem efficaciâ ſignificent ſingula, ſed certius alia, alia incertius. De *urinis* admonitio Galeni eſt in comment. *Memineris eas inſpicere in omnibus ven-*

ventris, thoracis, pulmonis, ac nervorum affectibus. Nam bonæ si videntur, magnum præbent momentum ad salutem: sin pravæ, adjiciunt & ipsæ ad ægrotantis periculum.

§ 53. In hac muliere *Vrinæ* erant, primo, *paucæ*: tum ob exhaustam omnem sanguinis rorulentam humiditatem, à febris æstu quo incanduit: tum ob defectum potus, isti fervori imò furori sanguinis necessarii. Potus autem heic deficit, quia sitis non est. Sed & alibi cum assumitur, vel absumitur in intestinis & ab horum incendio flagrantibus visceribus, vel in siccos flatus resolvitur, vel cum bile revomitur. Atque ita nihil non eorum significarunt, quæ ista in muliere erant scienda.

§ 54. Deinde, *tenues*: cum ob consumtionem pituitosi illius, quod aquosis seri partibus permixtum confert ad corpulentiam urinæ plurimum: tum ob facultatem coquendi collapsam. Et hanc ob causam quis arbitretur factum, quod *coloris* nulla mentio. Non ita tamen est. *Tenues* Præceptor *urinas* appellat, quæ revera sunt tales, aquosas, crudas, decolores. Unde simul quandoque jungit οὖρα λεπτὰ, καὶ ἄπεπτα, καὶ ἄχροα, II. Epid. I. 25. Quales uti nullum præsentis, sic neque futuræ coctionis signum præ se ferunt, ut bene subnotat Vallesius. Ubi vero sperabilis non est coctio, nec est evasio.

§ 55. Urinis respondent *Excreta, cruda, tenuia, pauca*. Ubi protinus se magna difficultas ingerit contra nos. Si enim ita est, ut audivimus exercitatione quarta affirmare Galenum & suo infortunio confirmare Aristippum, proprium esse atque inseparabile Ileo, nihil deorsum excerni: quei dici mulier ista potest laborasse Ileo? Ista difficultas Mercuriali expressit ista: *certe hoc non est facile intellectu, nisi dicamus id ipsum dixisse de dejectionibus, quæ ante morbum factum exibant, quasve fuisse tales consonat rationi.* Nihil æque dissonat rationi, ac interpretatio hæc menti Hippocratis. Cujus mos non est antegressa morbum novissimo referre loco, nec indicatâ memorandi causâ.

§ 56. Vallesius eumpse nodum ense rescindit, non solvit arte. *Mirum*, ait, *quod volvulo tanto laborans, dejectiones habuerit. Nam, ut diximus, nihil omnino solent per sedem emittere. Sed neque hic fuit*

pars quæpiam excrementorum, expultricis facultatis vi præcipue pulsa, sed tenue quiddam & crudum, ut quidam ichor, calore hepatis & mesenterii liquescens. Atque ita fuerit ἐκ τῶν ἐπιγινομένων κακοηθεσ-μένῳ τῷ πάθει, *ex his quæ superveniunt malignescenti affectui*, ut Galenus loquitur in commentario.

§ 57. Sed, meo judicio, quod cum meliori tamen lubens commutavero, fuere *excreta* Signum morbi per se minus gravis. Verissime Hofmannus III. Inst. CXLVII. 13: *In leviori malo etiam fluidior est alvus.* (vidi in Sibrando Petri ter.) *Nihil descendere est signum morbi desperati.* Ergo soluta huic alvus spem præbuit evadendi à volvolo, si modo abfuisset malignitas, soboles latentis alicubi cacochymiæ pravæ. Quam cum mitigare non posset, conaretur tamen Natura, quædam *excreta* sunt, sed *cruda, tenuia, pauca:* qualia esse solent, ubi vel prærepta occasio coquendi est, vel collapsa virtus. Nunquam vires sunt debiliores, quam cum sanguine putrido. Nunquam citius deficiunt, imo ruunt in perniciem, quam illo insuper incenso. Abs quibus heic si fuisset, sperabilis salus fuisset. Nam revera Volvolus colicus, comparatus cum Iliaco, non tantum non est lethalis, sed & sanabilis, non tantum in initio, sed & in progressu. Nam & cum sedem fixit, ob loci conditionem transire in abscessum potest. Nec dubium mihi, quin isthuc tendant novissima verba, licet alio trahant Interpretes.

§ 58. *Iuvare non amplius poterant.* Galenus in comm. legit, ὠφελέειν οὐδὲν ἠδυνάτο. Huic consentire duos codd. mss. ait Foësius. Sed reapse non interest, οὐκ ἔτι an οὐδὲν legas. Interest, quomodo accipias. Foësius scribit: *Nil amplius juvare poterat.* subscribit: *quæ desperatam ægram nullisque evictum remediis morbum cedere potuisse significant.* Vallesius vertit: *non erat remedio locus.* quod in com. repetens ait: *Tantus erat morbus, ex quo tam cito mortua est, ut nullus fuerit remedio locus.* In eumdem sensum Mercurialis: *Hippocrates cum dixit urinas & excretiones alvi fuisse tenues & crudas, quis non videt hæc signa necis futuræ suspicionem? ita ut merito statim subjunxerit nullũ remedium sibi contulisse, atq; ipsam interiisse.*

§ 59. Atenimvero, si hoc modo exponenda verba sunt, dicere

cere debuit, ὠφελέεσθαι οὐκ ἔτι ἠδυνάτο *juvari non amplius poterat.* Nunc dixit, ὠφελέειν, active. Quo verbo se suamque operam si intellexit, quare dixit ἠδυνάτο, in tertia? Mihi hic sensus verborum videtur. Quibus in volvolo nihil deorsum exit, ii perniciose laborant. Quibus autem alvus aperta est, licet in discrimine versentur, desperandi tamen causa non est. Si enim exeant, qualia oportet, confert & facile ferunt: sive à Natura ista educantur, sive ab Arte. Si vero Excreta non substantia, non quantitate, non qualitate faciunt spem coctionis, nec spes esse salutis potest. Sola namque coctione Morbi acuti viam, duce Natura, inveniunt ad crisin. Quamvis igitur mulier hæc non incideret in illud *Miserere mei* quod vocant barbari nostri, in vomitum stercoris inquam: quod alvi apertæ beneficium est; *excreta* tamen nihil amplius juvare poterant, aut conferre quidquam ad causam morbi principalem demendam corpori. Ergo

§ 60. *Mortua est.* Non tam Volvoli acerbis cruciatibus devicta, quam Causi malignissimi circumventa fraude. Quoto die autem? Nil refert scire. Ideo nec subnotavit Dictator. Nam hoc malo; quam dicere cum Mercuriali, *oblitum fuisse, vel non habuisse otium:* scilicet, ad unum verbum adscribendum! Non male tamen ille contra Vallesium negat, ita statim mortuam esse, ut vix dies interfuerit. Nec improbo hactenus rationem, quam adfert ex Aph. XLIV. lib. VI. Ubi Hippocrates: *quibus ex stranguria volvolus supervenit, in septem diebus moriuntur, nisi febre superveniente abunde urina fluxerit.* repetitur in Coacis sent. 475. Hinc infert: *ileus suapte natura est exitialis; multo exitialior est, si alteri superveniat: si igitur ileus, quando exitialior est, non interimit statim prima die: multo minus potuit ileus hujus misellæ prima die eam interimere.* Nec solet fere, ante tertiam quartamve: etiam quando Volvolus est iliacus & vehementissimus. Verum hanc misellam repentinus Virium collapsus præcipitavit in exitium. Unde mirum videri non debet, si obierit secundo aut tertio summum die: quod Galenus suspicatur. Aphorismum laudatum nuper exposuimus.

§ 61. Hactenus, ni fallor, subductis velis, omnium ante oculos exhibui veritates, quas ab initio proposui. Tempus est, ut

Methodum *curandi* Volvolum ſanabilem proſequar, & in totum me data fide liberem. *Sanabilem* dico, reſpiciens ad Naturam, cujus opus eſt *ſanare* ſeu ſanitatem redintegrare & velut reddere ægrotanti. *Curabilis* enim omnis morbus eſt, quamvis ſanari nequeat. Artis eſt *curare*, ne quid Naturæ, morborum medico, deſit eorum, quæ indiget ad ſecretionem & excretionem cujuſcumque rei corpori alienæ atque noxiæ. Morbi *curabilitas* à cognitione dependet. Hippocrates l. de Arte xx. 96. ὅδ' ἦν μὲν ἀρκέσῃ πρὸς τὸ ὀφθῆναι, ἐξαρκέσει καὶ πρὸς τὸ ἰαθῆναι. *Quiſquis fuerit par cognoſcendo, erit & abunde curando.* Morbum quem novi, ſi curare non poſſum, oſtendo Artem me vix ſemidoctum. Artis nobiliſſimæ partes ſunt, Methodus cum inveniendi tum adminiſtrandi remedia, quibus acceptis Naturam ſuperare Morbum poſſe ſpes eſt, niſi jam ante ſuperata ſit à morbo. Hoc caſu enim nihil non fruſtra fit à Medico: quare nec oportet apud vulgum infamare præſidia, quæ multis fuere ſaluti: II. Meth. med. IX.

§ 62. *Methodum* quia profiteor, hoc eſt, certam, tutam, brevem viam reducendi Volvoloſos ad ſanitatem priſtinam: hujus vero carceres ſunt Indicationes: oportet has indicare primum. Quod ita conſtitutum eſt facere, ut præliminio pauca quædam de *illis* in genere dicam, atque *fontes* oſtendam unde promanant, & deinde veniam ad rem, quam ago.

§ 63. *Indicatio* eſt monſtratio juvantis. Si hoc eſt *officium* Indicationum, *monſtrare juvans*: non merentur equidem hoc nomen, quotquot *inutiles* habemus in arte. *Tales* vero ſunt cujus cujus generis Genericæ omnes. Præter quas tamen earumque nuda nomina, vix aliquid docetur hodie Juventus noſtra. Sub examine rogatus, *quot* ſunt Indicationes? magiſtraliter reſpondet, ſi dicat, tres: *Conſervatoria*, quæ à Viribus; *Præſervatoria*, quæ à Cauſa morbi; & *Curatoria*, quæ à Morbo ipſo deſumitur. Sed ecquid majus reſponſio talis dicit, *quam quod ſit cuilibet ex plebe notum?* diceret Galenus VI. Meth. med. II. *Non enim ſcire, quid fieri oporteat, id magna res eſt, cum hoc omnibus hominibus natura inſit: ſed, quibus rationibus id efficias, id vero ſcire artificum eſt.* Certe eſt, & quidem unice neceſſarium, *quid* Morbus hic, & *in hoc*

Ægro,

Ægro, & *hoc* Tempore requirat. Nam, ut bene Celſus lib. III. cap. I. monet, *illud ignorari non oportet, quod non omnibus ægris eadem auxilia conveniunt.* Quod vero *huic* conveniat, id eſt quod ſcire nemo niſi per Indicationes poteſt. Empirici habent ſua *ſecreta*, quorum ſi nullum reſpondeat, exhauſta ars eſt. At quanta res ſit Rationalis indicatio, & quam dives ad medicamentorum copiam parandam, non tantum Galenus VI. κ. τόπ. I. dicit: ſed & oſtendit III. κ. γέν. II.

§ 64. *Iuvans* dicitur, quo auxiliamur Naturæ: hoc eſt, vires ejus augemus, excitando aut confirmando, donec expulerit hoſtem Morbum & amicam Sanitatem redintegrarit.

§ 65. In *juvante* quolibet tria nobis occurrunt diſtincte cognoſcenda, perque Indicationes inveſtiganda: *videlicet*, Remedium ipſum, Materia remedii, & Rectus uſus materiæ. E *quibus* Principale primum eſt: cætera, Minus-principalia. *Principale* dicimus, ratione non ſui, ſed fundamenti quo nititur, ſeu Indicantis quod ſuggerit. Nam *indicata* ſi conferas inter ſe, & æſtimes ex ſe, nobiliſſimum eſt noviſſimum. *Rectus uſus* enim eſt & anima Materiæ & vita Remedii & forma Utriuſque. Quod enim *hæc* Materia remedium, *hoc* Remedium auxilium, & vere exiſtant & recte dicantur, hoc totum habent ab Uſu recto. Non interim heic executionem ſpectamus, ſed inventionem: non rem, ſed originem: non Indicatum, ſed Indicans.

§ 66. *Indicans* quippe ſeu fundamentum *principalis* Indicati, ſeu potioris partis Juvantium, eſt Eſſentia rei nocentis: *minus-principalium* vero, Connexa eſſentiæ.

§ 67. *Eſſentiam* docere definitio debet. Profecto, qui ſic Morbum quemcumque definiunt, ut non ſingula verba præbeant *Indicationem* eamque *utilem*, Principalem vel Minus-principalem: magno ſuo immerito Rationales medici audiunt: Empirici ſunt, non ex ratione medicinam invenientes; verum, poſt inventam medicinam, rationem quærentes. Cæterum *eſſentia* Morbi indicat *Remedium*, ſeu Quid agendum.

§ 68. *Connexa eſſentiæ* ſunt duûm generum: τὰ Ἐπουσιώδη nempe, καὶ τὰ Περιστατικά. *Priora* rurſus ſunt duplicia: Conjuncta

 eſſentiæ,

essentiæ, vel Adjuncta. *Conjuncta* morbi, quæ quidem ab *essentia* ipsius sunt inseparabilia, ut Magnitudo, motus, mos, indicant *Materiam remedii*, seu Quo agendum. *Adjuncta* morbo sunt Causæ vel Symptomata: *hæc*, Antecedentia; *illa*, Consequentia. *Neutra*, qua talia, indicant. Non *causa*, qua causa: quia egit, non agit. At non agens, non nocens, non indicat. Manifesta res in Causa procatarctica est. quam recte negant indicare: quia affecit & abiit. Non *symptoma* deinde, ut symptoma: quia tantum est umbra morbi. Nam ut umbram dimovere frustra laboramus, corpore non remoto: ita & symptoma. *Utraque* rursus indicant, quatenus nimirum aut Morbus sunt, aut Morbi vices gerunt. *Morbus* est re ipsa, quæ, ratione effectus, dicitur Causa conjuncta aut antecedens interna. *Morbi vicem* gerit Symptoma quodcumque habet aut speciem Morbi aut efficaciam Causæ. Istis ergo casibus, non aliter ac Morbus ipse, cujus sunt vel Causa vel Symptoma, indicant Remedium quoque, aliud tamen & contra se dirigendum.

§ 69. Supersunt denique τὰ Περιστατικὰ, *circumstantiæ*. Quarum appellatione nos comprehendere solemus *quidquid* ad Indicantis principalis neque Essentiam, neque Essentiæ connexa pertinet. Hujus generis sunt in *Rebus* vulgo *naturalibus* dictis, Proprietas cum Hominis tum Partis laborantis, Vires, Ætas, Sexus, Vitæ genus, & Consuetudo: in *præter-naturalibus*, Morbi tempora, paroxysmi, numerus, & symptomata: in *non-naturalibus* denique, Cœlum & Solum. Hæc sunt, quæ *Rectum usum* moderantur, seu Quomodo agendum indicant. *Rectus usus* vero consistit in *Materiæ* cum *adhibendæ* Forma & Quantitate, tum *adhibitionis* Tempore ac Ordine, si multiplex requiritur.

§ 70. Hoc vero singulariter de *Partibus affectis* notandum, indicare variis modis. Quatenus enim *Partes* sunt, indicant Remedium: quatenus *tales* sunt, puta nobiles vel ignobiles, Materiam remedii. Quatenus vero *affectæ* sunt, indicant Locum adhibendi auxilii. Quod non ita accipiendum, acsi *præcise* Partibus affectis debeant auxilia applicari: non, sed fundamentum sunt prudenti conjecturæ ad Remedii materiam adhibendam iis locis,

qui

qui maxime juvando ſunt; ſive ſint Affecti ipſi, ſive in Vicinia poſiti, ſive Longe remoti. Obſtrigillatorem audio: *Vnum, qua unum.* Novi optime. Nolo tamen nunc reſpondere, vel ulterius mihi dicta proſequi. Scribimus hæc doctis: tirones lacte foven-di. Hiſce igitur in tranſitu præhabitis, rem noſtram deinceps agamus, &, quas ſuggerat Volvulus indicationes, videamus. Interim rogo te cum his, quæ dixi, quæque ſum dicturus, conferre Jul. Guaſtavinium 1. Loc. de Med. ſelect. XIX.

§ 71. Cæterum, ut oſtendam, quemadmodum *Indicationes* contineantur in *definitione* Volvuli, repetam hanc & in ſua elementa, hoc eſt, in *indicantia* reſolvam. *Volvolus eſt inflammatio inteſtini.* Logicis canonibus (ſupra quam fert uſus medicus & hinc dependens τρόπος ἐπιστήμης) adſtricti mallent, credo, per *phlegmonen* definiri, vocem ambiguitati non obnoxiam. Namque *verbalia* iſta apud Latinos ſignificant & *Motum* qui fit & *Terminum* qui factus eſt; videnturque incertum facere, utro modo accipere debeas. Sed hoc ipſo conferunt plurimum noſtris rebus. Nam & Morbum comprehendunt, & Cauſam morbi. *Morbus* eſt Sanguis ſtagnans in inteſtinis. *Hunc* morbi Cauſam continentem vocant fautores ejus. Revera eſt Morbus ipſe, præbens Indicationem curatoriam, non præſervatoriam. Intemperies quippe, in qua vulgo collocant Principale morbi, merum Symptoma eſt, cum Sanguine accedens & recedens. *Cauſa* morbi eſt Spiritus & Sanguis fervens in Vaſis majoribus & hinc in Partem affectam nunc majore nunc minore impetu ac copia impulſus & magis illam magiſque afficiens. Hæc Conjuncta cauſa eſt ſeu προηγουμένη proxima. Nam remota ſeu Antecedens eſt, quæcumque iſti fervori fermentum ſubminiſtrat, Dolor & doloris auctor.

§ 72. Viſis indicantibus, videamus *Indicationes* à ſingulis illorum profluentes. *Inteſtinum*, pars affecta, poſtulat Roborationem. *Sanguis* in eodem *ſtagnans*, Fluxionem liberam. *Spiritus fervens*, Tranquillationem. *Sanguis* fontibus ſuis *exæſtuans*, Refrigerium: *impetu magno* in partem laborantem *ruens*, Revulſionem; *minore* quidem, ſed immodice adhuc *influens*, Averſio-

nem.

nem. *Dolor*, Mitigationem. *Doloris auctor*, Remotionem sui.

§ 73. Indicationibus inventis, etiam *Indicata*, hoc est, Remedia & remediorum Materiam è triplici sylva, Diætetica, Pharmaceutica, Chirurgica, legendam ostendamus atque operi nos accingamus.

§ 74. *Removendo* auctori doloris sua cuilibet remedia debentur: de quibus mox, quantum hæc tractatio requirit.

§ 75. *Incipienti* inflammationi an repellentia & refrigerantia conveniunt? Sic censet Salius de Aff. part. XI. Mihi & ratio & experientia persuasit, vix aliud damnosius consilium esse, etiam in externis inflammationibus, inprimis si quid ἐρυσιπελατῶδες subsit. Interim non nescius, ita præcipere & Medicos passim eorumque ministros Chirurgos.

§ 76. *Mitigando* dolori serviunt Clysteres, fomenta, insessiones, balnea, sacculi, cataplasmata, emollientia & humectantia. Galenus Med.c.XIII. τὰ πολλὰ δ᾽ ἐξοιτίαις καὶ καταπλάσμασι τοῖς ἀνιεῖσι καὶ λύουσι τὰς φλεγμονάς. Interpres: *plerumque abstinentia, & cataplasmata mitigantia & inflammationem discutientia* sunt auxilio. Rana cum grillo. Quid enim *abstinentia* & *cataplasmatis*? Græcumne est, ἐξοιτία? Non certe. Legam, donec aliud docear, ἀξουγγίαις: ac reddam, *Sæpe vero axungiis ac cataplasmatis mitigantibus & solventibus inflammationes* curandus. Quem ἀξουγγία offendit, ceu æque barbarum; ei monstro ad Galenum VII. κ. γένη V. ἐκ παλαιοῦ στέατος τοῦ καλουμένου πρὸς ἁπάντων ἤδη συνήθως ἀξουγγίου, *ex veteri sevo, quod ab omnibus nunc usitate axungia dicitur*. Glossarium vetus: *Axungia*, λίπος ἐν ᾧ τοὺς ἄξονας χρίουσιν. Isidorus XX. Orig. II. *Axungia, ab* [axis] *unctione vocata*. Cæterum *veteri sevo* plus esse efficaciæ ad mitigandas inflammationes, ex eo Galenus de Simpl. fac. XI. 3, qua de Pinguedine, docet, quod χρονίζον ἅπαν στέαρ ἑαυτοῦ γίνεται θερμότερόν τε καὶ λεπτομερέστερον, ὥστε καὶ διαφορητικώτερον, *inveterascens omne sevum seipso fiat & calidius & tenuiorum partium, ut & resolventius*. Axungiæ vero usus est non per se, sed in cataplasmatis. Galenus ibidem loci cum dixisset, *Pinguedinem* κατὰ τὴν ἐνέργειαν ἐγγὺς ἐλαίου τὴν δύναμιν, μαλακτικώτερον μὲν ἐλαίου, καὶ πεπτικώτερον εἶναι, *in operatione proxime oleum posse, sed*

magis

magis oleo emollire ac maturare: protinus subdit, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς πρὸς φλεγμονὰς ἁρμόττουσιν καταπλάσμασι μίγνυται, *& hac propter his quæ inflammationibus congruunt cataplasmatis miscetur.* Supra omnia est *Omentum* è bene pingui ac vivo vervece extractum & ventri quam calidissime impositum. Celsus jubet *demittere totum hominem in oleum calidum. Si dolor non quiescit, etiam in alvum ex parte inferiore tres aut quatuor cyathos calidi olei dare.* consulte.

§ 77. *Aversioni* conveniunt cum in pede Vena secta, tum Cucurbitulæ abdomini admotæ. Celsus: *Remedium est sanguinem mittere, vel cucurbitulas pluribus locis admovere, non ubique cute incisa. Id enim duobus aut tribus locis satis est.* De loco Venæsectionis Alexander lib. x. cap. I. p. m. 589: *Porro si supprimi contingat præ magnitudine inflammationis, etiam urinas, non est insolens secare venam in malleolo aut circa tarsum. Sæpe enim nobis sic facientibus, & alvi excretio, & urinarum facta est.* Recte quidem, sed subducto prius Venis, quod abundabat. Præcedere enim debet ἐξ ὅλου τοῦ σώματος καὶ μετὰ μικρὸν ἡ κένωσις, *ea vacuatio quæ ex toto corpore & paulatim* sanguinem auferat, & impetus vehementiam retundat.

§ 78. De *cucurbitulis* Aretæus: *Cucurbitulæ parvæ quidem sint, sed crebræ, alia juxta alias admota ad epigastrium, ad ilia, inguinibus tenus: quin posterius ad coxas usque, ad renes & spinam.* Salius male sentire ait, qui Cucurbitulas *abdomini* applicant: male sentiens ipse, hinc attrahi materiam ad læsum membrum, ideoq; *artubus* admovendas esse. Recte interim Petr. Fr. Phrygius in Hist. Epid. p. 11. ægr. IX. sub finem admonet adolescentes, *ne præcipitanter in hujusmodi casibus Cucurbitulis utantur: quia, etsi ex Alexandro sit veluti incantamentum cucurbitula ventri admota* (in Colica quidem inflatione, non inflammatione: vide p. 581.) *animadvertere oportet sæpissime contingere, ut repleto corpore, magna admota cucurbitula major humoris quantitas trahatur, & sæpe non existens inflammatio concitetur. Est enim validissimum remedium ad attrahenda ea, quæ intus sunt, ad extimas partes. Et propterea, si corpus sit plethoricum, est id remedii genus suspectum. Et vidi ego bis ægrotantes gravissime affectos ex cucurbitulæ admotione, & alterum mortuum* (cujus historiam narrat sub finem, mox ante Curationem.) Facile autem credo vidisse:

quantus enim numerus inertium est! ἀτεχνίη δὲ, θρασύτητος τιθήνη· *Inertia vero, temeritatis nutrix* dicitur in Lege III.40. Quid vero, cum ratio destituit, temeritas non designat?

§ 79. *Revulsioni* Missio sanguinis è cubito aut manu. Galenus Med. c. XIII. ἑκάτερον τὸ πάθος, ἐν ἀρχῇ μὲν φλεβοτομίᾳ· *Vterque affectus in initio quidem Venæsectione* curandus. Ad *cubitum* vero Vena cur secari debeat, repetenda ratio à Corde est. Cor enim sicut est principium & causa motus moderati in Sanguine: ita & immoderati. Quando itaque impetus ferventis Sanguinis per Arteriam descendentem ad inferiora ruit: revellere illum nemo potest, nisi coacta Natura ad succurrendum inanitis Partibus supernis.

§ 80. *Refrigerio* Sanguinis, Cibi potusque convenientes inflammationi. Celsus *potui nihil præter puram aquam* dat: recte, assuetis ei. Nostratium moribus tenuissima cerevisia convenit magis. Aliis aqua, cum qua hordeum sit incoctum ac sacchari quod satis contemperatum.

§ 81. *Tranquillationi* Spiritus, Somnus & Somnifera. Cælius ægros à *somno* abstinendos censet: pernicioso consilio. In *somniferis* nobis laudatissimus Syrupus è Papavere. Veteres habebant *etiam medicamentum ejus rei causa comparatum, quod* κωλικὸν *nominabant*, ἀπὸ τοῦ μεγίστας ὀδύνας ἔχοντος πάθους, *ab affectu qui maximos dolores habet*, auctore Galeno IX. κ. τόπ. IV. *Id se reperisse Caßius gloriabatur*, referente Celso lib. IV. cap. XIV. De *colicis* Galenus in Medico: ἐνεργέστερον δὲ βοηθεῖ τὰ ἔνδοθεν ἐνιέμενα κωλικὰ φάρμακα. τῶν τε γὰρ ἀλγημάτων ῥύεται, καὶ ὕπνον ἐπάγει, καὶ τὴν διαχώρησιν [lege, διαφόρησιν] κινεῖ. *Efficacius vero auxiliantur quæ intus assumuntur Colica medicamenta. Nam & dolores leniunt, & somnum adducunt, & perspirationem promovent.*

§ 82. *Fluxionem liberam* Sanguinis per Partem affectam procurant præcedentia omnia & si quæ præterea excogitari queunt leniendis intestinis.

§ 83. *Roborationi* denique horum faciunt quæcumque moderate refrigerant & adstringunt, cum intus data, tum foris imposita. Notandum & heic Celsi monitum: *Vbi dolor & febricula quie-*

quierunt, tum demum uti cibo pleniore, sed neque inflante, neque duro, neque valido, ne intestina adhuc imbecilla lædantur; potui vero nihil præter puram aquam. Nam sive quid vinolentum, sive acidum est, id huic morbo alienum est. Ac postea quoque vitare oportet balneum, ambulationem, gestationem, cæterosque corporis motus. Nam facile id malum redire consuevit, & sive quem frigus subit, sive aliqua jactatio, nisi bene jam confirmatis intestinis, revertitur. Omnibus *victus* ab initio sit tenuis, refrigerans, emolliens.

§ 84. Sed roget forte tiro, Unde *incipiendum* in tanto concursu rerum poscentium Medici operam? Respondet Galenus Meth. med. aurei operis lib. VII. cap. XII. *Vbi ab aliquo affectuum haud parvum periculum est, præferendum indicatum quod urget (ubi aliud Efficiens postulat, aliud Effectum) tum quod Causam respicit. Vbi vero non interest curari hoc ante illud, quod Ordo dictat. Et in eo quidem indicato, quod urget, spectanda est magnitudo affectus. Magnitudo autem triplex est: Vna, ex Functionis læsæ præstantia: altera, ex Propria affectus essentia: tertia, ex Facultate, quæ læsum corpus gubernat, æstimatur. In eo autem indicato, quod Causam respicit, considerandum, quodnam ex his, quæ inter se implicata sunt, aptum natum sit augere aut gignere reliqua, quodve rursus ortum suum vel augmentum ab illo accipiat. In eo denique quod Ordo dictat, quid ante quid, aut quid cum quo, aut quid post quid posit sanari.* Quorum sane nullum latere potest ei, qui legitimas è rebus Indicationes eruere novit, & collocare ordine.

§ 85. *Secundo* sciendum, Non in omnibus ægris omnibus remediis esse locum; sed *delectum* instituendum; atque aliis & aliis pugnandum, prout cujusque ægrotantis res & circumstantiæ postulare videbuntur. Hoc vero est, quod non potest dici, sed debet disci. Disci inquam marte magis suo & ducibus natura, doctrina, exercitatione; quam magistris quantumvis fidis. Ut interim viam præmonstremus, Cynosura nobis erunt Causæ, à quibus nasci primum malum solet. Causæ inquam antecedentes & sua præsentia morbum augentes foventésque.

§ 86. Quotquot enim è longinquo dumtaxat concurrunt, ut *Ætas, Sedis refrigeratio, Anni tempus, Aëris contagium,* non nisi

προφάσεις ſunt vel ἀφορμαὶ, neque quidquam indicant. *Obeſitas* extenuationem licet requirat, non patet tamen ſubitis remediis & huic tanto malo neceſſariis. Nam, ut bene monet Aretæus II. Cur. acut. V. χρὴ ὦν μήτε σμικρότερόν τι γίγνεσθαι τὸν ἰητρὸν τοῦ πάθεος, μήτε βραδύτερον· *Oportet neque minorem in ullo reperiri medicum morbo, neque tardiorem.* Hæc eſt illa ἀκρίβεια, quam Præceptor exigit Aph. I. 6.

§ 87. Si itaque morbum *Corrupti cibi* accerſunt, *Venæſectione* Aretæus abſtinere ſuadet: *Vomitu* autem, ex aqua & oleo, frequenter uti. De *Vomitu* conſilium placet. Ratio placendi, quam Celſus habet lib. I. 3: *Vtilis eſt vomitus plenis & bilioſis omnibus, ſi vel nimium ſe replerunt, vel parum concoxerunt. Nam ſive plus eſt, quam concoqui poßit, periclitari, ne corrumpatur, non oportet. Si vero corruptum eſt, nihil commodius eſt, quam id, qua via expelli primum poteſt, ejicere.* Placet & de *Materia vomendi.* quia revera hoc in caſu *ſatis eſt ea vomitus cauſa ſumi, quæ ſanis quoque ſumenda eſſent,* ut iterum Cornelius ait lib. II. cap. XIII. Aretæus: ἐμέειν ἀπὸ ὕδατος θαμινὰ, συχνὸν πίνειν ἔλαιον, εἶτα αὖθις ἐξεμέειν· *Vomendum ab aqua frequenter, bibendum multum olei, iterumque revomendum.* Cui ergo vomuiſſe proderit, ſi ex facili vomit, aquam tamquam tepidam ante debet aſſumere: ſi difficilius, aquæ vel oleum adjicere vel ex Aceto ſyrupum, vel Aſari pauca folia incoquere.

§ 88. Circa *Venæſectionem* cauto opus eſt. Non differenda enim, ſi à vomitu dolores non ſenſibiliter remittant. Mittatur interim ſanguis parcius, & iterato potius.

§ 89. Poſtea ſubducantur *Enematis*, quæ inter vomendum ad inferius inteſtinum deſcenderunt, aut pridie erant congeſta. Sint illa emollientia valde, doloremque mitigantia, nihil aut parum irritantia. Egregium Hadr. Mynſichti eſt ſect. XXVI. 29.

℞. Decocti hordei,
Lactis, ana Lib. ſemis.
Succi Plantaginis Unc. unam.
Sævi hircini Unc. ſemis.
Philonii Perſici Drachm. unam.
Sacchari rubri Unc. unam & ſemis.

Olei

Olei rosacei Unc. tres.

M. f. Clyster.

Aëtius ante cibum, per ampliorem fistulam & copia pro ratione corporis largiore, etiam ad duas heminas infundi jubet. Observavit Forestus XXI. 16. Foris *fomenta* atque *inunctiones* conveniunt, & *balnea* aquæ dulcis. Vide sis ad eumdem & ad Ballonium I. Consf. LXIII. Intus *oleum* Forestus ex Amygdalis dulcibus & recens dat.

§ 90. Concedente morbo, quietis humoribus, ad *purgationem* reliquiarum, Mannam. Notatu dignum præceptum est quod Alexander inculcat lib. x. cap. I. p. 569, & 589. *Si affectus colicus cum inflammatione fiat, omnino non audebis purgans dare, præsertim non in initio. Qui enim id ausi sunt, periculorum autores ac mortis facti sunt ægrotantibus.* In fine morbi, ante somnum & ad διαφόρησιν, Theriacam. *Alimenta* sint juscula temperata & insulsa.

§ 91. Si aut *Venenata* aut *Venena* noxam hanc crearint, *Vomitoria* maxime conveniunt ex cerevisia cum butyro oleove aut amygdalino multo. Post hæc *Antidota*, præsertim appropriata.

§ 92. Si *Refrigeratio subita* fuerit in causa, *Sanguinis missio*, ait Ægineta lib. v. cap. ult. *protinus adhibita imminens periculum dissolvit.* Inprimis si & *enema* subdatur ex oleo Napi silvestris, & pro *fomento* omentum sit. Calidorum usus, quem aliqui suadent, merito suspectus est. Ego non facile dedero aromatis conditos potus, aut alliata brodia, aliave id genus.

§ 93. Si à *Fecibus* factus est venter durus & nihil excernit, & dolor inferius totum ventrem habet, monet Hippocrates l. de Affect. XXII. *Lavare multa ac calida. Tum bibere quæ alvum movent, & urinam subducunt. Ac clysterem subdere, si recipiat. Si vero non admittat clysterem, fistula alligata collo vesicæ inflare flatum multum. Cum elatum fuerit intestinum à flatu & venter, exempta fistula, injicere protinus clysterem. Quod si recipiat, dejiciet & sanus erit.*

§ 94. *Balneæ* quia digerunt, sedant ebullitiones sanguinis.

§ 95. Cum *bibere quæ moveant alvum* jubet, bibenda cave *purgantia* putes. Celsus lib. II. c. XII. *dejicienda alvus est, si levi medicina contenti sumus, pura aqua: si leni, ex aqua, in qua fæ-*

num græcum, *vel ptiſana*, *vel malva decocta ſit.* Horum loco nos cum fructu damus *ſerum lactis* quam recentiſſimum.

§ 96. *Clyſter* ſubdendus fiat ex Malvis, Violaria, Mercuriali, dulcibus oleis, præſertim Napi ſilveſtris, aliiſque ſimilibus blando calore præditis rebus. Quæ ſi non ſufficiant, addatur quod & *ſcybala* fundat. Hoc præ aliis facit Gemmæ ſal. Etiam probata mihi Rulandi formula Cent. x. 99.

℞. Ol. ſem. Lini Uncias ſex.

Troch. Alhandali Drachm. unam & ſemis.

Bulliant leviter. Parum ejus umbilico inungatur: reliquum per ſiphunculum injiciatur.

§ 97. Si infundi clyſter nequit ob nimis confertum ſtercus & refertum inteſtinum, num hoc *inflandum* prius eſt, quam injiciatur enema? Ita jubebat Hippocrates. Cujus mentem, additis cautionibus neceſſariis, exponit Trallianus lib. x. cap. 1. p. 582. edit. Guint. Non intellexit Fr. Sanchez De Morb. III. int. XIII. ideo contradicit: ſed rationibus non momentoſis. Uſos ſe cum ſucceſſu ſcribunt Amatus I. Obſ. c. & Zacutus II. Prax. admir. XXVIII. Illi Salius non multum fidit: nec ego huic. novi virum & venalem plumam. Paſchalius I. de Cur. morb. XL. monet veſicam debere geminam habere fiſtulam, ut alterâ quidem clyſma ſubeat, alterâ flatus exeat. Hoc ſi negem me intelligere, non mentior.

§ 98. Quod ſi æger obſtinate nolit clyſterem accipere, ſubſtituatur *Glans* ex Hieræ Gal. pulvere, ex Troch. Alhandali, ac Sale gemmæ, exceptis melle. Si nihil aut non ſatis illa poſſit, auſim cum Rulando, ſi inter initia malum eſt, Spiritum vitæ aureum dare, toties ipſi laudatum. Deſcribit Hartmannus in Praxi Chymiatrica, ubi de Aſcite.

§ 99. *Cibus* omnis fugiendus non liquidus aut crudus. Potus ſit arte calidus, non potentia. Nihil enim utilius humido calore ad emolliendas concretiones.

§ 100. Si à *Flatu* eſt, diſcutiendus. In hoc genere laudat Hartmannus *mixturam* ex Spirituum Vini & Salis ana Drachma ſemis vel Scrupulis duobus, in aqua communi tepida. Laudat Mynſichtus hunc hauſtum ſect. III. II.

Conſ.

℞. Conf. Rosarum rubr. Unc. unam.
Rad. Zedoariæ Drachm. unam.
Aquæ Chamæmeli Unc. quatuor.
Coque q. s. & in colaturæ claræ unciis duabus dissolve
Laudani opiati (sect. III. 2. descripti) gr. sex.
Specifici colici sui (sect. III. 5.) Scrup. semis.
Syr. Aurantiorum Drachm. tres.
Olei carminativi sui (sect. IX. 2.) gutt. unam.
Spir. Salis nitri q. s. ad gratiam.
M. f. Haustus.

Ubi & alia vide. Sed patiens quiescat, ait, licet id ei difficile. Zacutus II. Med. Princ. hist. obs. XVI. mirifice commendat *enema* quoddam. Quod quia revera egregie respondet indicationibus, adscribo formulam pro junioribus.

℞. Vini Canarini,
Urinæ impubis, ana Unc. quinque.
Spiritus Vini Unc. duas.
Balsami Peruviani,
Stercoris caprini, ana Drach. duas.
Sem. Anisi,
Cumini,
Dauci,
Feniculi,
Seselios,
Castorei, ana Drachm. unam.

Bulliant parum in diplomate & vase diligentissime obturato. Colaturæ adde
Olei rutacei Unc. duas.
M. f. Clyster.

Scribonius Largus de Comp. med. cap. 118. præscribit *in oleo domestico incoquere rutam quamplurimam ; & hinc caldam heminam adjicere priori aquæ* (nempe cui bene incoctum sit fœnum græcum) *& utrisque admiscere aphronitri triti sescunciam, & per clysteria caldam immittere. Hoc ego*, inquit, *jam stercus per os dejicientem sanavi unguentarii cujusdam servum.* Ego, alterutro clystere infuso,

infuso, suaserim simul *omentum vervecinum* abdomini imponere. Dici non potest, quantum hoc demulceat æstuantia viscera.

§ 101. Si à *Lochiis* retentis est, è vestigio *Sanguis mittendus* è pede, etiam utroque, iterumque. Abdomini *omentum* superponatur. *Enema* injiciatur pure pute emolliens, vel ex solo Amygdalino dulci oleo.

§ 102. Si ab *Hæmorrhoidibus* suppressis est, *Sanguis mittatur* è brachio, bis, ter. *Hirudines* ano admoveantur, aliaque agantur, quæ fluxum earum revocare queunt.

§ 103. Si ab *Ira* inceperit, etiam è brachio *Sanguis* detrahendus, etiam sæpius. Quid si plethorico accidat, num ad animi usque defectionem educere expedit? Forte quis putet ex Aph. I. 23: quod æger par esse videatur. Postea Syrupus detur è Papavere. Foveatur *omento* abdomen. Subjiciatur simul Mynsichti *enema* sect. XXVI. 28.

℞. Olei Amygdalor. dulc.
Sem. Lini, ana Lib. semis.
Mucag. sem. Cydoneorum cum lacte extractæ Unc. IV.
M. f. Clyster.

Cum stitit fervor sanguinis, nec dolor amplius inquietat, depuretur & depurgetur sanguis à biliosis, quæ concepit.

§ 105. Si præcessit *Intemperies calida*, eodem modo curatio molienda. Sub finem ea ipsa corrigenda remediis propriis.

§ 106. *A Scirrho* malum incurabile est. Etiam ab *Abscessu*. Quei enim tantus effectus tolli queat manente tanta causa? Recte Salius de Aff. part. XI. *Si ex scirrho, cancro, vel consimili tumore evenerit, non recipit curationem, quoniam res eo ducta est ex his, ut ars medica nihil polleat. Hi enim affectus dum ad omnimodam occlusionem intestinorum deveniunt, vel ex se curationem non admittunt, vel si admitterent, hoc diuturno tempore esset peragendum. at morbus hic celeri indiget medicatione.*

§ 107. A *Lumbricis* si forte erit, occurrendum primo venienti inflammationi. Mox illis abigendis studendum. Quibus remediis? Pleni eorum sunt Practicorum libri. Vitanda interim calida.

§ 108. Quid si ab *Ingressu intestinorum mutuo* est, an ex usu esse potest

poteſt è plumbo globulus deglutitus? Satius eſt & heic & alibi communibus uti & expertis remediis, dubia vero & calumniæ obnoxia circumforaneis relinquere, ut bene ſuadet Sanchez l. l. Qui fallitur, cum hoc remedium recentes nonnullos excogitaſſe putat. Niſi eo in numero habeat Alexandrum quoque, & Cælium Aurelianum. Quorum ille, loco quem citavi, ita ejus meminit, ut appareat vetuſtioris uſus fuiſſe. *Quoniam*, inquit, *nonnulli uſi ſunt καταποτίοις ἀπὸ μολύβδου pilulis è plumbo, neceſſe eſt de hoc quoque nonnihil dicere.* Dicit autem poſtea, *licere iis uti: ſed cum nulla inflammatio infeſtat, & præcipue inter initia.* Cælius III. Acut. XVII. p. 217: *Adjuvat etiam plurimos plumbi catapotium tranſvoratum. Impellit enim pondere, & excludit obtrudentia:* lege, *obſtruentia.* Nam & Alexander non laudat, niſi in Colicis ex duri ſtercoris obſtructione. Quin & ipſe Aurelianus (p. 218.) improbat. *Plumbum vero tranſvoratum premit quidem, atque impellit pondere, ſed tactu neceſſario frigidat, atque inteſtina denſitate coacta vexatione diſtendit.*

§ 109. Si ab aliqua *Hernia* eſt, recte quidem *Venæſectio* inſtituitur, revulſionis gratia: curatio tamen potiſſima conſiſtit in reſtitutione elapſi inteſtini in locum &, ne elabantur iterum, retentione faſciâ, funda, cingulo ferreo, prout ſolent qui hernia laborant. Qua de re vide Paræum lib. VII. cap. XV. Rouſſetum de Part. cæſ. ſ. III. c. III. Francum de Herniis c. XVI. XIX. Hildanum cent. I. obſ. LXXII. Frambeſarium lib. V. Can. tit. VI. diſt. III. conſ. I. Aquapendentem de Oper. chir. p. I. cap. LII. LXXII. LXXIII.

§ 110. Si denique à *Vulnere* eſt, Medici eſt, quamprimum inflammationem omni modo ſedare præſcriptis remediis: Chirurgi, vulnus curare. Quemadmodum vero Inteſtinorum vulnera tractanda ſint, diſcere licebit à Paræo lib. IX. cap. XXXIV. Peccettio lib. II. cap. 80. p. 374. Magato lib. II. cap. LXIX. Foreſto VI. Obſ. chir. VII. Aquapendente Oper. chir. p. II. lib. II. cap. XLVI. aliiſque.

IX.

Cappadox Hepaticus.

Plautus Curc. act. II. sc. I. 15.

PALINURUS. *Qui hic est homo,*
Cum collativo ventre, atque oculis herbeis?
De forma novi, de colore non queo
Novisse. jamjam novi. leno est Cappadox.
Congrediar. CAP. *salve Palinure.* PAL. *ô scelerum caput,*
Salveto. quid agis? CAP. *vivo.* PAL. *nempe ut dignus es.*
Sed quid tibi est? CAP. *Lien necat, Renes dolent,*
Pulmones distrahuntur, cruciatur Iecur,
Radices cordis pereunt, Hiræ omnes dolent.
PAL. *Tum te igitur morbus agitat hepatarius.*
CAP. *Facile'st miserum irridere.* PAL. *quin tu aliquot dies*
Perdura, dum intestina exputescunt tibi.
Nunc dum salsura sat bona'st, si id feceris,
Vænire poteris intestinis vilius.
CAP. *Lien dierectu'st.* PAL. *ambula, id lieni optimum'st.*

COMMENTARIUS.

§ I.

MORTALIUM *sapientissimus* animadversu dignam admodum posteris gnomen reliquit Prov. XIV. 31. Ὁ συκοφαντῶν πένητα, παροξύνει τὸν ποιήσαντα αὐτόν· ὁ δὲ τιμῶν αὐτὸν, ἐλεεῖ πτωχόν· *Qui irridet pauperem, contumelia afficit factorem ejus: at qui honorat ipsum, miseretur mendici.* Nihil vetat *pauperis* appellatione quemcumque miserum intelligere. *Miseria* est, carere animi, corporis, fortunæ dotibus & ad vivendum, valendum, sapiendum necessariis. Sed *ego*, ait Teucer apud Sophoclem Ajace flagellif. v. 1051,

καὶ

καὶ ταῦτα καὶ πάντ' ἀεὶ
φάσκοιμ' ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεούς·
& hæc & semper omnia
Censeo mortalibus molirier deos:

aliis in bonum nempe, in malum aliis. Triclinius ibi: καλῶς τὸ φάναι πάντα κατὰ γνώμην θεῶν γίγνεσθαι. εἰσὶ γάρ τινες ἑτεροδοξοῦντες. *Pulchre dictum, omnia ex mente deorum fieri. sunt enim qui dissentiunt.*

§ 2. Hæc si ut sciebant Gentiles, ita considerassent bene, non adeo faciles fuissent in irridendo miserum, imo miseriæ auctorem. Nunc quia γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν, ἢ εὐχαρίστησαν, ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτῶν καρδία, καὶ φάσκοντες εἶναι σοφοὶ, ἐμωράνθησαν· *noscentes Deum, non ut Deum glorificarunt, neu gratias ei egerunt, vani facti sunt in ratiocinationibus suis, & obtenebratum est insipiens eorum cor, & putantes se esse sapientes, facti sunt stulti*, inquit Apostolus ad Rom. I. 21.

§ 3. *Stultitiæ* hujus præsigne argumentum passim exhibent Comici scurræ & quotquot plebis aucupio studebant, atque abusui. Quam ut naso velut adunco suspensam circumducerent pro lubitu, nihil non exprimendo risui excogitabant. Hinc non modo jocos undiquaque, sed & dicteria captabant, sic ut sæpe maxime, cum minime expectaret theatrum. Nam somnum spectatores non tenebant, nisi diffluerent risu, & inopinatis salibus excitarentur. Hacpropter, quidquid in mentem poëtis, etiam in buccam veniebat &, licentia quadam intolerabili (præsertim in bene constituta republica) effutiebant omnia, inusitata dicta & obscœna, optimorum cavillationes, singulorum contumelias, sententias perversas, ideoque inexpectatas, aliaque id genus innumera. Neque enim, quod alias divinitus ab Aristotele dictum est l. de Poët. c. v. τοῦ αἰσχροῦ εἶναι τὸ γελοῖον μόριον, *partem turpitudinis esse* volebant *id, quod ridiculum est*. Rationem puto in Quinctiliani dicto esse VI. Inst. orat. III. *quod à derisu non procul absit risus.*

§ 4. Sed ne præfando rem trahamus, videsis Palinuri in persona, quam *procax natura multorum sit alienis in miseriis*, ut ait Plinius l. XXVI. c. I. Vide etiam, quam facile, sed quam turpe sit *mi-*

ſerum irridere, quem *gratioſum reddere miſeriæ* debebant, ut ex vero notat Valerius v. Memorab. III. 3. Denique quam miſerum ſit, *miſeriæ* illum cùm *fructum*, quem propoſuit Apoſtolus Hebr. XII. 11, tum *auctorem* ignorare, quem Parœmiographus monſtravit, & illum juſtificare & laudare in omnibus judiciis atque operibus ſuis. Et hic eſt ille fructus, quem nos decet ex talium lectione nobis fenerari.

§ 5. Cæterum invenit & *Medicus* heic, in quo induſtriam ſuam atque diligentiam exerceat. Hoc fine *hiſtoriam* hanc è Plauto, urbaniſſimo ſcurrarum, recenſemus, ut & Grammaticis præeamus ad intellectum eorum quæ medice in ea dicuntur, & Medicis ad pedes apponamus ignem æmulationis ac merendi laudem non unam in illuſtrandis bonis Auctoribus, quorumque lectu ipſi atque intellectu proficere ſua in arte queunt.

§ 6. HISTORIA, *Hepatici* eſt. Auctori Defin. med. (p. 398. l. 18. Gr. Iſag. p. 47. E. Lat. edit.) dicuntur ἡπατικοὶ, οἷς ἥπατος πόνος παρακολουθεῖ χρόνιος, μετ' ἐπάρματος καὶ σκληρείας, καὶ ἀχροίας τοῦ σώματος. *Hepatici, quos diuturnus jecoris dolor habet, cum tumore & duritia, & pallore corporis.* Iſtis tantum non contraria ſcribit Galenus VIII. κατὰ τόπ. VII. *Hepaticus proprie dictus affectus, ſine præternaturali circa particulas tumore fit, Medicis inflammatione hepar aut abſceſſu laborare aut ſcirrho dicentibus, aut quid aliud tale pati; non tamen Hepaticum vocantibus illum hominem, cui accidit aliquid eorum. Sed quum, citra manifeſtum aliquod in viſcere malum, circa proprias actiones debilitatur, tunc ægrum appellant hepaticum.*

§ 7. Galeno rurſus contrariatur veterum Medicorum & lector diligentiſſimus & cenſor liberrimus Cœlius Aurelianus III. Tard. IV. qua *de Iecoroſis, quos Græci Epaticos vocant, & Lienoſis, quos Splenicos dicunt. Utraque*, inquit, *paſſio à locis patientibus nomen accepit. Siquidem eſt in jecore, vel in liene conſtituta, tumore ſcilicet effecta, ſive collectione, vel duritia, atq; ſaxitate, quam ſcirrhoſin vocant.*

§ 8. Idem, ſi attendimus, Celſus dicit lib. IV. cap. VIII. *Alterius quoque viſceris morbus, id eſt, jecinoris æque modo longus, modo acutus eſſe conſuevit, ἡπατικὸν Græci vocant.* Ubi haut dubie *acuti* appel-

appellatione intelligit Inflammationem: *longi* vero, Abſceſſum & ſcirrhum. Confer ſequentia, non dubitabis. Minus, ſi & Priſcianum adeas II. Log. XXVI. Minime vero, ſi Hippocratem ipſum l. de Int. aff. t. XXX. & duobus ſequentibus. Certum quippe agi in illis de Hepatis inflammatione varia. Quod & doctiſſimus Joan. Martinus obſervat in Explic. ad textum priorem, ſibi XXVIII. Neque diffitetur Galenus VIII. κ. τόπ. VII. *Primum igitur omnium diſcernendum eſt, num debilitas quædam viſceris adſit, aut alia quædam affectio ipſum apprehenderit, aut citra debilitatem affectum ſit inflammatione, aut induratione, aut abſceſſu, aut obſtructione: quemadmodum &, an eryſipelatodem habeat affectionem, aut ulcus, aut corruptionem aliquam: nam & in hoc* [nota] *Hepaticam affectionem dicunt.*

§ 9. Fallitur ergo Hofmannus III. Inſt. XXXI. I. cum ſcribit, *antiquitus non quovis modo affectum hepar habentes*, ἡπατικοὺς hepaticos *dici ſolitos, ſed eos tantum, qui frigida hepatis intemperie laborant.* Intemperies iſtæ quod in pretio nunc tanto ſint, id Galeno debent. Hippocrates enim l. de Vet. med. t. XXII. & deinceps, ceu inutiles arti juſſerat exulare. Neque quem monſtraverit quis, qui ante Galenum appellarit *Hepaticum* eum, qui jecore frigido eſt.

§ 10. Circumſpectius eam vocem Gorrhæus definivit. Ἡπατικοὶ *generaliter quidem dici poſſunt omnes qui ex jecinore quovis modo affecto laborant: nunquam tamen tam late ejus vocis ſignificationem Medici extenderunt, ſed Veteres quidem ſic appellarunt eos qui propter jecinoris inflammationem febricitarent. Recentiores vero non ita, ſed ſi tumor aliquis in hepate eſt, hepatis inflammationem, vel abſceſſum, vel ſcirrhum, vel aliter morbum ipſum appellant, non autem hepaticam affectionem: cum vero citra manifeſtum aliquod jecinoris malum imbecillitas ſola acciderit, tum ægrum hepaticum appellant.* Viden' *recentioribus* adſtitui Galenum? Nec equidem injuria: conſtat enim ſex pene ſeculis fuiſſe juniorem Hippocrate. Quem propterea *vetuſtiſſimum medicum* vocat I. Progn. I. 25. *veterem magiſtrum*, l. adverſ. Lyc. cap. I. *auctorem antiquum*, I. de Criſ. V. Ego etiam *neotericis* auſim adſcribere, ceu qui veterem veramque Medici-

nam adeo difformavit, ut quis non agnoſcat illam hodie.

§ 11. Ergo in gratiam juventutis noſtræ ſic definiamus hanc litem. *Hepatici* appellatio alia vetus eſt, alia nova. *Vetus* iterum propria & impropria. *Proprie* ſic dicebantur, quibus Hepar eſſet inflammatum: *improprie*, quibus Inflammatio tranſiiſſet in abſceſſum aut duritiam & ſcirrhum. *Nova* eſt, quæ ſolos jecore debiles, non ex materiata quidem intemperie, ſed nuda vocare hoc nomine dignatur. At quo de *Hepatico* noſter? Procul dubio, veteris notitiæ. Neque enim ſomniare Plautus potuit, quid poſt annos quaſi quadringentos ſomniaturus eſſet Galenus. Chronologi inter Hippocratem natum & Plautum mortuum numerant ad ſecula duo duodena luſtra.

§ 12. Nec dubium eſt agi heic de PURULENTO *hepate*, atque adeo ſecundæ appellationis *hepaticum* deſignari, more vulgi: cui ſe Comici, ut modo audivimus, impendio accommodabant. Id vero dubium non eſſe, *ſymptomata* loquuntur. Quæ ut ſunt *effecta* Morborum, ita & *indicia*. In quibus explicandis quid ni veſtigia Poëtæ legemus? cujus tantum eſt in diſponendis illis artificium, ut Artifex ipſe majus quid heic nequeat præſtare. En ἐν τύπῳ.

§ 13. Noviſſe morbum, *primæ* curæ eſt: *deinde*, Quid ex eo ſit ſperandum. *Notitiæ* morbi, *rudiori* quidem ſerviunt *Pathognomonica* duo, Collativus venter & Oculi herbei: *pleniori* vero, *Diagnoſtica* ſex; Dolor nempe lienis, renum, pulmonum, jecoris, cordis, hirarum omnium. Ex his, ubi *cognovit* Morbum hepaticum eſſe, *præſagit* fore, ut Inteſtina exputeſcant. Tandem, ne quid facetiis deſit, *conſilium* dat putanti Lienem dierectum eſſe. Adeamus ſingula.

§ 14. PAL. *Qui hic eſt homo, cum collativo ventre.* Feſtus: *Conlativum ventrem, magnum & turgidũ dixit Plautus.* At quæ ratio dicendi? *quia in eum omnia edulia conferuntur.* Si de aliquo menſarum aſſecla ſermo eſſet, ſuſpicari liceret, turgere homini ventrem à ſatietate. Sed ecquis tantus eſt lurco, cui pleno venter protenſo ſeſquipede extet? Turget edonibus & bene onuſtis: non adeo tamen, neque totus, & ad breve tempus. Lambinus: *Ego puto lenonis ventrem*

trem collativum *eo esse dictum, quod propter vitium corporis & viscerum omne alimentum, quod deberet in omne corpus distribui, in eum conferatur: & hoc pacto visceribus omnibus vitiatis, venter intumescat.* Vulgi ista opinio est, tumescere ventrē cum suo partes alimento fraudat.

§ 15. Nobis certum, designari *hydropem* quem ἀσκίτην Græci nominant. An quia καθάπερ ἐν ἀσκῷ τινι τῷ περιτοναίῳ καταϰέκλειϛαι τὸ ὑγρόν· *Velut utre aliquo peritonæo conclusus est humor?* Ita Galenus ad Aph. XI. lib. IV. Melius, qui nomen hoc à similitudine *utris repleti* ajunt impositum. Excipiendo quippe humori fiebant olim utres. Fit autem, cum *intus in unum aqua contrahitur*, inquit Celsus lib. III. cap. XXI. Crescentibus aquis, tumet venter.

§ 16. Tumorem hunc *collativum* vocat, ceu collatione factum. Ut enim, Eustathio ad Il. π΄. p. m. 1085. l. 47. auctore, τὸ ἀπὸ συμβολῆς δεῖπνον *collativa cœna* dicitur, ἐν ᾧ συνέβαλλον ἕκαστος τὸ πρὸς ἰσχὺν εἰς χρείαν συνδείπνου συμβολιμαίου, *in qua quisque conferebant pro sua facultate ad usum convivii collatitii:* ita *venter* seu tumor ventris *collativus* appellatur is, qui surgit Visceribus ichorem pro sanguine accipientibus à Corde, eumque ceu inutile pondus in cava Abdominis exudantibus velut in cisternam. Viscera aquis extillare, didiceris ex Aph. LV. lib. V. At quomodo? Non est hic locus dicendi.

§ 17. *atque oculis herbeis.* Foësius in Oeconomia, ad χλωρόν: *Herbeos oculos dicit Plautus Curc. hoc est, herbacei coloris & virides, quales in magna viscerum obstructione & insigni cacochymia conspiciuntur, quod est argumentum bilis. Vnde idem Menæchmis* [act. V. sc. II. 76.]

Viden' tu illi oculos virere? ut viridis exoritur color
Ex temporibus atque fronte! ut oculi scintillant! vide.

Non arbitror, *virentes* oculos & *herbeos* eosdem esse heic & ibi. Heic de *insania* sermo est. Cui quis *herbeos oculos* tribuerit, nondum scio. Quare pedibus eo in expositionem Ill. Salmasii. cui heic *virere* est *lucere.* Hoc vero Hippocrati Coac. 351, est ἐκλαμπρύνειν, & in notis non solidæ mentis. Nec alius *viridis color* est, ex *temporibus atque fronte oriens*, quam emicans furoris flamma in vultu, seu

vultus

Vultus flammeum intendens jubar,

ut Seneca Troadibus loquitur, qua de Hectoris umbra, v. 449.

§ 18. At vero *herbeus* eſt, quem ὠχρὸν Græci: vulgo *olivaſtrum* vocant. Eſt vero idem, qui *pallor luteus* Horatio, Epod. x. 16: qui *luror buxeus* Apulejo, IX. Metam. p. m. 393. *Ictericis* proprius iſte color eſt, præſertim quibus τὸ δεξιὸν ὑποχόνδριον σκληρὸν, *dextrum hypochondrium durum* eſt: Aph. IV. 64. & VI. 42. Celſus lib. III. cap. XXIV. *Color autem eum morbum detegit, maxime oculorum, in quibus quod album eſſe debet, fit luteum.* Sic & apud Hippocratem ὀφθαλμοὶ χλωροὶ *oculi lutei* inter Icteri ſigna, & primo loco ſunt II. de Morb. t. XXXV. & ſeq.

§ 19. *De forma novi.* hoc eſt, de *facie* Corporis, eaque peculiari, ceu proprio charactere. *Character* enim etiam à compoſitione membrorum, à conformatione lineamentorum, à figura, ſtatura, habitu, inceſſu, voce ſuus cuique eſt. Terentius Hecyrâ act. III. ſc. IV. 25.

Pᴀʀ. *At non novi hominis faciem.* Pᴀ. *at faciam ut noveris:*
Magnus, rubicundus, criſpus, craſſus, cæſius,
Cadaveroſa facie.

Graphice hanc depingit Hippocrates I. Progn. I. 6. & Coac. 212. *Hepaticis* corpus ſera macie collabitur, ut mirum non ſit, diutius ex mole agnoſci. *Novi*, inquit: ut ſolemus cum quem noviſſe nos putamus adventantem. Nam dubitationem involvit iſthæc affirmatio. Paret ex eo, quod eveſtigio ſubdit:

§ 20. *de colore non queo Noviſſe.* Nam ἡ χροιὴ διαφέρει τῆς πρόσθεν· σιδιοειδὴς γὰρ ἐστιν· *color differt à priore: malicorio enim ſimilis eſt:* l. de Aff. int. t. XXXI. Celſus l. III. c. XXIV. *ubi diutius manet morbus, totum corpus cum pallore quodam inalbeſcit.* Dum enim non coquitur Sanguis, neu defecatur, neceſſe eſt abire verum colorem, buxantemque pallorem ſuccedere. Eſt enim conſentaneum, ut color humori ſimilis effloreſcat.

§ 21. *jam jam novi.* Quia vel propius ille accederet, vel propius ipſe attenderet. Quum enim

In vultu color eſt ſine ſanguine,

ut Naſo canit Metam. VI. 304, conſiderare characterem reliquum con-

consuevimus, in mole corporis, in figura, lineamentis, aliisque pridem notis vestigiis. Quæ cum in oculos atque memoriam venirent Palinuro, statim nominat hominem, &

§ 22. *leno est Cappadox*, inquit. Glossæ: *Leno*, πορνοβοσκὸς, sive *qui scorta alit*. Flagitiosum genus hominũ, peccantium & peccare facientium, *pernicies communis adolescentium, perjurum, pestis*, ut ipse de se ἐπαφρίζων τὰς ἑαυτῦ αἰσχύνας *despumans sua probra* Leno testatur apud Terentium Adelph. act. II. sc. I. 34. Peior lenone *productor* est. Leno est, definiente Ulpiano, *qui quæstuaria mancipia habet*, l. 4. ff. de his qui infam. sive *qui mulieres quæstuarias prostituit*, l. 43. § 7. ff. de ritu nupt. *Productor* vero, Pædiano autore, *qui ad stuprum conciliat personas invitas, & in quibus stupra exercita legibus vindicantur*. Nam in scorta stuprum legibus non vindicabatur. videsis l. 22. & 29. C. ad leg. Jul. de adult. Æschines in Timarchum p. m. 289. A, etiam eos vocat προαγωγὺς, οἱ τῶ ἐξαμαρτάνειν ἐπιθυμένων, ὀκνύντων [δὲ] καὶ αἰσχυνομένων ἀλλήλοις ἐντυγχάνειν, αὐτὴν αὐτῶν ἀναίδειαν παρασχόντες ἐπὶ μισθῷ, τὸ πρᾶγμα εἰς διάπειραν καὶ λόγον καθιςᾶσι· *Productores, qui, quos libido ad peccandum impellit, timor autem & pudor retinet à congressu, ipsi pro illis impudentiam mercede sumentes, rem ad tentamen atque sermonem deducunt*. Hæc alludit Naso III. Amor. XI. 682.

Vendibilis culpa facta puella mea est.
Me lenone placet: duce me productus amator:
Ianua per nostras est adaperta manus.

Rectius & plenius Socrates Theæteto p. m. 111. B. τὴν προαγωγείαν appellat πᾶσαν ἄδικόν τε καὶ ἄτεχνον συναγωγὴν ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς, *omnem illegitimam & amoribus non conciliatam adductionem viri ad mulierem*. Interpretes *lenocinium* vertunt & heic & ibi & apud Aristotelem Eth. v. 5. cum *introductionem* deberent cum Cicerone ad Attic. I. 15: aut *productionem* ex ejusdem Verrinar. III. confer ad Cæl. Rhodiginum Lect. antiq. XIV. 8. Τὸ ἄτεχνον cum commutare cum Latino non possem, per ambitum verborum rem tamen enuntiandam censui.

§ 23. *Congrediar*. CA. *Salve Palinure*. Laudabile prorsus humanitatis officium salutatio est. Hoc enim superiores suam inferio-

ferioribus benevolentiam teſtantur: inferiores autem ſuperiorum ſibi favorem conciliant: pares denique æqualitatem ſervant. *In ritibus* (inquit Alexander Genial. dier. II. 19.) *longe præſtantiſſimum ſemper fuiſſe, ſuo quemque nomine ſalutare, & ſalutem reddere ſalutanti.* Ovidius de Arte II. 53.

Nomine quemque ſuo (nulla eſt jactura) ſaluta.

Craſſum Plutarchus p.m. 544. D, refert nulli civi Romano occurriſſe tam obſcuro, vel abjecto, quem ſalutantem non nomine ſuo reſalutaret. De Octavio Suetonius c. 53: promiſcuis ſalutationibus admiſiſſe & plebē, & in ſenatu nominatim ſingulos ſalutaſſe.

§ 24. PA. *O ſcelerum caput, Salveto. quid agis.* Servus lenonem quo loco habeat, paret. *Salvere* ergo cur jubet? Quia, non impertire reſalutatione ſalutatorem, inſolentiæ eſt immodicæ, aut incivilitatis pluſquam ruſticæ. Videas eam tamen ſæpe in Craſſulis primæ plebis, cum ſupra ſortem elevantur, præſertim ſi imponantur pulvinari. Velut enim in alium terrarum orbem delati, ita exuunt omnium, etiam eorum quibuſcum ſunt educati, notitiam: quoſque pridie ſalutando præveniſſent, his ſalutem ſalutantibus reddere mutuam negligunt ſecuri: quibuſque genua occurrentibus tetigiſſent, his pileum ad genua demittentibus nudare caput non dignantur: multum eſt, cum primoribus digitis tollere ſe velle ſimulant: at quantum eſt, ſi detegant eatenus, ut perſpirare vento liceat. O quantum eſt in rebus inane!

§ 25. Poſt datam & acceptam ſalutem vulgare erat, *Quid agis?* Confer ad noſtrum Aulul. act. I. ſc. II. 39: ad Horatium I. Serm. v. 4: ad Plinium Epiſt. III. 20: & aliorum loco ad Briſſonum VIII. de Form. p.m. 744. Martialis Epigr. II. 67, facete in quemdam enecantem ſe hac interrogatione:

Occurris quocumque loco mihi, Poſtume, clamas
Protinus, & prima eſt hac tua vox, QUID AGIS?
Hoc, ſi me decies una conveneris hora,
Dicis: habes puto tu, Poſtume, nil quod agas.

§ 26. CA. *Vivo.* Multimodis hoc verbum & ſumitur & pronunciatur. *Vivit,* qui ſpirat, qui ſanus eſt, qui bene valet, qui jucunde agit. Qui *ſpirat,* inquam. Seneca Troad. v. 955. *Spirat. revixit.*

vixit. Qui ſpirat, ægerrimo corpore, cum de ſe dicere minus non poteſt, *vivo* ait, ſubmiſſa voce & teſtatrice dolorum. Alter gradus eſt, *ſanitate frui illibata.* Martialis Epigr. VI. 70.

Non eſt vivere, ſed valere, vita.

Non vivere autumat, qui ſane non vivit. Sic & Ovidius III. Amor. VI. 414, cum ab amica receptus gaudio frui non poſſet:

Sed neque tunc vixi: nec vir, ut ante, fui.

Plus eſt, *bene valere.* Celſus lib. I. c. I. *Sanus homo, qui & bene valet.* Tullius IV. Acad. p. m. 33. *Ita eſt maxima in ſenſibus veritas, ſi & ſani ſunt, & valentes.* Ubi *valere* eſt vigere & vegete ac fortiter agenda perficere. Denique eum *vivere*, qui in ſumma eſt lætitia, ſuo ævo dictum perhibet Marcellus in *Vitulantes.* Quo de verbo adi ſis ad Gulielmii notas ad Plautum Perſa act. II. ſc. III. 2. Seneca Tragicus Herc. fur. v. 177. *Dum fata ſinunt Vivite læti.*

Ita capienda quoque hæc verba ſunt apud Largium Deſignatianũ Epiſt. ad Valentinianum his elegantiſſimis verbis: *Nec mare ſemper poteſt eſſe tranquillum, nec unus in diem venti ſpiritus durat, nec ſecurus nauta ratem poteſt ſcandere, quum æquor mole fluctuum tollitur: ſic neque mortales poſſunt ſemper eſſe validi aut viventes, ſed, pro ætatis & temporis varietate, diverſis morborum aguntur incommodis.* An, *malorum*, ſcripſit? Malim. quippe aliud validi, aliud experiuntur felices. Illi morbis aguntur: hi, calamitatibus. Subnotandum & hoc, *in diem* ſignificare, perpetuo, tenore non interrupto.

§ 27. PA. *nempe ut dignus es.* Eia, lapſis ſufficiat ruina ſua. An neſcis, miſeris ultimum eſſe, miſerationem quoque perdere? Miſericordiam qui non dat alteri, tollit ſibi. Semper autem in aliis hominibus nos ipſos cogitare debemus, & meminiſſe ejus quod Sophocles Philoctete monet v. 520:

Χρὴ δ' ἐκτὸς ὄντα πημάτων, τὰ δείν' ὁρᾷν·

Expers calamitatum cogitet mala:

imo alterius è malis diſcat miſereri prius, quam rogare miſericordiam cogatur. Quid autem eſt *miſericordia*, niſi alienæ miſeriæ quædam in noſtro corde compaſſio, qua utique, ſi poſſimus, ſubvenire compellimur. Neque enim miſerebitur tantum miſericors, ſed ſuccurret, ſed proderit. Videſis Auguſtinum

de Civit. IX. 5. & Senecam de Clement. II.6. & fusius ante 5.

§ 28. *Sed quid tibi est?* Medicorum hæc formula est. Hippocrates l.de Affect.t.XXXVI. ὅταν ἐπὶ νοσέοντα ἀφίκῃ, ἐπανερωτᾷν χρὴ ἃ πάσχει. *Quum ad ægrotum inviseris, interrogare oportet quæ patiatur.*

§ 29. CA. *Lien necat.* Tristis res est sine dubio dolor, aspera, amara, inimica naturæ, ad patiendum tolerandumque difficilis. At ni esset (ut Ciceronis nunc mihi verba assumam è II. Tusc.p.m.358.) *in animis omnium fere natura molle quiddam, demissum, humile, enervatum quodammodo & languidum:* non adeo protinus nostris querimoniis initium à dolore faceremus. Dolor est, quidquid heic Cappadox causatur.

§ 30. *Lien necat,* ait. *Necat*, i.e. mori facit, magnitudine sua & doloris. Tumere lien sine dolore potest. Dolere lien sine tumore non potest. De *tumore* nobile est Hippocratis indicium II. Prorrh.t.XLII. οἷσι δὲ τὰ ὑπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπαίρεται ἰσχυρῶς, τούτους σπλῆνας μεγάλους εὑρήσεις ἔχοντας. *Quibus oculorum subcava attolluntur valde, hos lienes magnos deprehendes habere.* Quæ dicantur *subcava* Oculorum, exposui II.Physiol.x.85. *Causa* tumoris ὕδρωψ. Qua voce Parenti medicinæ *serum* venit IV.de Morb.t.IX: maxime cum *abundat* in venis, Aph.VI.14. Sæpius autem cum tumore *dolor* est. Ita Lycino σπλὴν μέγας ὀδυνώδης *lien magnus dolorisque plenus* fiebat VI. Epid.VI. fine. De aff.int. t.XXXIV. qua de Scorbuto: ὁ σπλὴν οἰδέει, καὶ σκληρός ἐστι. καὶ ὀδύναι ὀξεῖαι ἐμπίπτουσιν ἐς τὸν σπλῆνα. *Lien tumet ac durus est. & dolores acuti incidunt in lienem.* Quorum causam reddere non est difficile scienti visceris naturam, structuram, usuram. Natura, sensilis: structura, tantum non invius: officio denique lien sequester est excrementi aquosocrassi. Iterum ad nos, si placet, revise II. Physiol.v.25.26.86.

§ 31. Lenoni tumuisse splenem, & magnum atque molestum in modum, satis eo apertum est, quod prodiens in scenam dixit:

Valetudo decrescit, accrescit labor.
Nam jam, quasi Zona, liene cinctus ambulo.

A quis ponderosus lien, & pondere suo præceps degravat thoracis septum, nec sinit ad obsequium Naturæ duci. Factus hinc

πυκνο-

πυκνοπνδύματ☉ non aliter ambulabat, ac constricta nimis arcte zona quis cinctus solet.

§ 31. *Necari* autem, spirare nequiens videtur: præsertim in intenta ambulatione cursuque. Hoc apud nostrum Acanthio queritur Merc. act. I. sc. II. 13.

genua hunc cursorem deserunt.
Perii! seditionem facit lien, occupat præcordia.
Perii! animam nequeo vortere.

Plinius Nat. histor. XI. 37. *Peculiare cursus impedimentum aliquando in liene: quamobrem inuritur cursorum laborantibus. Et per vulnus etiam exemto vivere animalia tradunt.* De hoc Aureliani verissimum judicium etiam heic transcribere è Chron. II. 4. lubet: *Decidi vel auferri lienem, voce quidem dictum, non officio completum accepimus.* Plinium excusare nitentes è praxi quid adferant, dixi & refelli laudato loco ad § 22.

§ 32. *Seditionem facit lien*, pungendo pulsandoque. Quam sint lienis *punctiones* aculeatæ, experiuntur aliqui etiam sanorum, quamprimum incalescunt. *Pulsatio* itidem frequens illi. Heu! quanta illa fuit, cujus Obs. II. 28. meminit D. Nic. Tulpius, Amstelædamensis Reip. Consul gravissimus, quem nunquam sine laude loqui neque quo me dignatur amor finit, neque pro amore quem debeo honor. Verbo causam. Incalescens cursu sanguis turget & urget celeriorem per viscus transitum: at hærens in angustiis (quæ ibi sunt maximæ) humor magis acrior dolorem primum, mox tumorem facit, denique pulsum.

§ 34. Ab hoc *cor lienosum* dicitur Casina act. II. sc. VI. 62.

præ metu ubi sim nescio.
Perii! cor lienosum opinor habeo, jamdudum salit.
De labore pectus tundit.

Dissaldeus sic explicat, ac si Olympio *lienosum* se opinetur, & Cor consensu lienis laborare παλμῷ, *palpitationem* Medici quam vocamus. Oppido nescio, rectene *Cor lienosum* dicatur quod Lieni consentit. Certum est, metuentibus Spiritum se retinere in corde. Hinc αἵματ☉ φλεβῶν στάσις *sanguinis in venis statio* (quæ vocatur VI. Epid. VII.) seu quies accidit primum. Stante sanguine,

cor æſtu turget & de labore pectus tundit. Arbitror ergo *cor lienoſum* dici, quod fuliginibus oppreſſum palpitat, perinde ac ſanguinis æſtu obſtructior lien.

§ 35. *Præcordia* eidem dicitur *occupare* Lien, *cum extenditur ab hypochondrio ſiniſtro in dextrum, cinguli modo.* Quis umquam medicus ſic fuit locutus? Vereor interim, ne huic locutioni occaſionem præbuerit Serenus, ita orſus cap. XXII.

Quando lien tumido circumligat ilia vinclo.

Sed id fieri retractione Septi & conſtrictione zonæ, certius eſt. Ex Celſi l. IV. c. I. diſcere eſt, *præcordia* dici, quod hypochondria interjacet. In quorum ſiniſtro cum *longitudinis craſſitudiniſque modicæ paulum à coſtarum regione in uterum*, i. e. imi ventris cavitatem, *excedere* ejuſdem Celſi monitu debeat: ſiquidem tumeſcit, etiam ad præcordia vergit, iiſque magnam partem occupatis exprimit hanc, quam audivimus, querelam; maxime in curſu.

§ 36. *Perii! animam nequeo vortere.* Quid heic ſignificet *anima*, vel ex uno Plinii loco perceperis. Is eſt lib. XI. cap. XXXVII. *Sub corde* (i. e. circa cor) *pulmo eſt, ſpirandique officina, attrahens ac reddens animam, idcirco ſpongioſus ac fiſtulis inanibus cavus.* Ut nihil heic ſit *animam vortere*, niſi ſpiritum ſeu aërem attractum pulmonibus reddere. Recte vero pulmonibus reciprocans ſpiritus Latinis *anima* dicitur ex Græco antiquo ἀνέμη, quæ idem eſt quod ἄνεμος. Hæc prima querela eſt. Altera:

§ 37. *Renes dolent.* Partim compreſſu tumentium viſcerum: partim acrimonia affluentis ſeri. De *primo* nemo dubitat, niſi qui poſituram partium ignorat. Prætulerim vero *alterum*, & retulerim ad *quartum* Renum morbum, Hippocrati propoſitum l. de Aff. int. t. XVIII. In quo iſta patiuntur. ὀδύναι πιέζουσιν αὐτὸν εἰς τὴν λαπάρην, καὶ ἐς τὸν κενεῶνα, καὶ ἐς τὴν ὀσφὺν, καὶ ἐς τοὺς μύας τῆς ὀσφύος, καὶ πάσχει ὁκοῖα γυνὴ ὠδίνουσα. καὶ οὐκ ἀνέχεται ἐπὶ τοῦ ὑγιέος κατακεῖσθαι, ἀλλ' ἄγαν πονέει. καὶ ὁ κενεὼν δοκέει καταπρεμᾶσθαι ὡς ἀπορηγνύμενα. *Dolores affligunt ipſum qua Ilia, qua Inania, ac Lumbos, lumborumque muſculos, & patitur qualia mulier parturiens. Neque ſuſtinet in ſanum* latus *decumbere, ſed amplius dolet. Atque Inanibus videntur appendi velut dilaniata.* Ubi igitur omnia circum-

cumcirca renes dolent, quid mirum hominem rudem & qui se non novit, causari renes. Sed & partitudinis velut labores se experiri, questus initio erat:

Geminos in ventre habere videor filios.

Nihil metuo, nisi ne medius disrumpar miser.

scilicet ut feminæ parientes solent. Geminorum *alter* Lien, *alter* est Iecur. De *illo* vidimus: de *hoc* videbimus.

§ 38. Morbus iste fit ἀπὸ χολῆς καὶ φλέγματος, *à bile & pituita*, inquit Hippocrates. Obstructus tumidusque Lien neque facere fermentum potest, neque transmittere ad Portam & hinc per jecur in venas. Absque quo tamen si est, neque Bilis sequestrari à sanguine, neque Chymus ex debito præparari intra ipsum potest. Unde & acrius necessario fit Serum, & pituitosius quod ad Renes secernitur. Hippocrates diserte in signis: τὸ δ' οὖρον μόλις περιέρχεται ὑπὸ φλεγμασίης ἢ παχύτητος τοῦ ὀῤῥοῦ. *Vrina vix procedit ob ardorem aut crassitiem seri.* Libri legunt in fine οὔρου. Sed legendum ut rescripsi, modo si verum est, ὀῤῥὸν non dici οὖρον nisi saccatum. Quod tamen ex vero docere autumo Duretum I. Coac. 5. & II. Coac. XXII. §. 7. & eodem opere sæpius alibi. Cum hoc summo Medico facit summus Criticus & seculi phœnix Salmasius Interpr. Aph. LXXIX. sect. IV. de Calculo, p. 22. & postea.

§ 39. *Pulmones distrahuntur.* In hoc mihi videtur imitatus Sophoclem Trachiniis v. 787.

καὶ διώδυνος

Σπαραγμὸς αὐτοῦ πνευμόνων ἀνθήψατο·

ac perdolens

Ejus prehendit cruciatus pulmones.

Interpres & separavit cohærentia & πνευμόνων vice *viscera* reddidit, sine exemplo ac necessitate & cum manifesta jactura sensus. Quo de non potest non constare consideranti. *Distrahi pulmones* ægri queruntur, quoties ulcerantur & cum stertore respirant.

§ 40. Non occurrit alius ad hæc intelligenda locus aptior, quã qui est I. de Morb. t. x. Ubi de Empyis ἀπὸ χολῆς ἢ φλέγματος, *à bile & pituita* factis, sic scribit: διαφθείρεται, ἐνσπαμένου τε ἢ σηπομένου

πομύξου [τοῦ φλέγματος] ἑλκοῦταί τε ὁ πλεύμων, καὶ διάπυος γίνεται. καὶ οὐκ ἔτι ἔσω ἕλκει ἐς ἑωυτὸν, ὅτι καὶ ἄξιον λόγου τῆς τροφῆς, οὔτε τι ἀποκαθαίρεται ἀπ' αὐτοῦ ἄνω οὐδὲν, ἀλλὰ πνίγεταί τε καὶ δυσπνοεῖ αἰεὶ ἐπὶ μᾶλλον. καὶ ῥέγχει ἀναπνέων, καὶ ἀναπνέει αὐτόθεν ἄνωθεν ἐκ τῶν στηθέων. *Corrumpitur, intus remanente ac putrescente pituita, ulceraturque pulmo, & purulentus evadit. Ac neque deinceps intro trahit ad se quod effatu dignum sit alimenti, neque prorsus quid repurgat à se sursum, sed suffocatur & spirat semper difficilius magis ac magis. Et stertit respirans, & respirat deinde è summo pectore.* Modo dixi, ob fermenti inopiam non secerni bilem, & pituitescere sanguinem. Inde fit, quod (dicam Herculis Oetæi verbis apud Senecam v.1219.) *Sanguinis quondam capax*

Tumidi jecur pulmonis arentis fibras

Distendat: ipsum interea ardens felle siccato:

ceu quarto loco queritur Cappadox, egregio morborum agmine circumseptus.

§ 41. *Cruciatur jecur.* Non id vel concesserint, qui omnem sensum Nervis deferri, his autem carere Viscus ajunt: vel explicaverint, qui Vitam ignorant sine Sensu non esse, utut esse sine exaltato possit. De hoc abunde egimus in II. Physiolog. XVI. 95, & deinceps. Noster etiam *cruciari* seu dolore tantum non intolerabili ob irrequietum rodentis fellis morsum affligi *jecur* ait. Inquies: Nescire vulgus quid doleat, etiam cum dolet. Hinc quidvis caussari impatientia doloris potius: nempe, quo ne videantur dolere minus, & minus condoleat ipsis alius. Jurisconsultos etiam stare peritis & probatæ artis, ceu paret l. 1. ff. de insp. ventre: multo magis fas esse, ut heic summorum Medicorum judicio stemus. Galenum vero de Loc. aff. II. 4. *gravitatis* dumtaxat *sensum* tribuere jecori cum tumet præter naturam. Hepar autem huic homini tumidum fuisse, ex propria confessione satis liquere.

§ 42. Quando enim dicit,

Geminos in ventre habere videor filios:

id non sic intelligendum, ut Lambinus explicat: *quia utrimque & à dextra & à læva cingit me lien, venterque, eo tumidiore & majore facto, mihi distenditur, proinde ambulo ac si geminos in utero filios geram:*

ram: ſed quod ita hinc Jecur hinc Lien tumentes impleant atque diſtendant ventrem, perinde ac mulieris ventrem occupare & gravare gemelli ſolent.

§ 43. Ad quæ paucis: Nihil horum me fugere: interea credere Plautum ſequutum veſtigia incorruptæ Medicinæ, ceu qui Hippocrate ducentis admodum annis poſterior, Galeno trecentis minimum prior vixit. Audi vero quid de Hepaticis ab atra bile dicat Dictator noſter in l. de Aff. int. t. xxx. ἐς τὸ ἧπαρ ὀδύνη ὀξείη ἐμπίπτει αὐτῷ· *in jecur dolor acutus incidit ipſi.* Deinde, etiam remittente morbo, ἐν τῷ ἥπατι ἡ ὀδύνη μούνη λείπεται. καὶ αὕτη ποτὲ μὲν ἰσχυρὴ, ποτὲ δὲ ἧσσω διαπαύσουσα. ἐνίοτε δὲ ὀξείη λαμβάνει. καὶ πολλάκις ἐξαπίνης ἀφῆκε τὴν ψυχήν. *In hepate dolor ſolus relinquitur. & is quandoque vehemens, quandoque nonnihil quieſcens. Aliquando vero acutus præhendit: ac ſæpe derepente aufert animam.* Conſidera & textum ſequentem.

§ 44. Sed video quid reſponderi poſſit (neque enim eam laudem mereri cupio, quam Chryſippo tribuit Galenus de Decr. III. 7. *laudandus eſt,* inquit, *quod de induſtria ſubticuerit ea quæ opinionem ſuam evertunt.*) nempe ſic ſe rem habere in Hepate, ut ſcribit Galenus ad Aph. 5. lib. VI. τοῦ ἥπατος τοῦ μὲν σαρκώδους φλεγμαίνοντος ὀδύνη γίνεται βαρεῖα. τοῦ δὲ περιεχομένου χιτῶνος ἢ τῶν ἀγγείων, ὀξεῖα. *Hepatis caro quidem ſi inflammetur, dolor fit gravis: ſi vero veſtiens eam tunica aut vaſa, acutus.* Atque de hoc accipiendum eſſe, quod Serenus canit principio cap. XXI:

Si molles jecoris fibras dolor hauriet acer,

h.e. vehemens, fortis & urgens. eſſe enim ſæpe idem τὸ δριμὺ quod ὀξὺ, *acre & acutum,* docet Galenus ad VI. Epid. I. 29. Verumenimvero in quacumque demum libræ lance pono allatam diſtinctionem, ſive phyſica, ſiva medica, deprehendo non habere id ponderis, quod ſibi imaginantur ſequaces. Rotunde: *Diſtinctio* iſta nec vera eſt, nec utilis.

§ 45. *Vera* non eſt: quia impoſſibilis eſt Inflammatio aut Membranæ ſolius aut Vaſorum tantum. *Inflammatio* eſt tumor à Sanguinis immodici influxu: operoſe hoc demonſtrante Galeno l. de Tum. pr. n. c. II. Sanguis etſi fluidus ſit, ſponte tamen

ſua non influit in membra. Galenus de Fac.ſimpl.III.25. trahi à carnibus,ut ferrum à magnete,ait. Mira res! Fiat tamen à ſanis. At ſanæ non amplius juſto trahunt. Unde igitur influxus immodici? Vulgus, *à dolore*, ait. Sed vero, dolet ne Pars antequam doleat? etiam ne, cum dolet, dolere vult magis? Dolendi cauſa ſi calor eſt, putat ne flammam ſe, infuſo oleo, extincturam? Si materia moleſta quæpiam, eam ne non poteſt expellere niſi attractâ moleſtiam daturâ majorem & ſe in periculum gangrænæ? Cui ergo bono Excretrix facultas? Tantum ne, ut expellat excrementa naturalia? non item, ut quæ vitium cepere? Perſolæ nugæ! diceret noſter heic act. I. ſc. III.36. *Dolorem* in cauſis eſſe inflammationis,ad Ariſtippum dixi § 23. At dolor aliam ſemper agnoſcit, rem acrem & continui ſolutricem. Hanc ut è parte, cui inſidet, amoliatur ſui ſemper ſtudioſa Natura, ſpiritum iſtuc ac ſanguinem impulſat, quibus ceu vectibus impellat & protrudat è ſede ſua materiam morbificam.

§ 46. Scio non accepturos hoc, quotquot in verba Galeni jurant. Etiam ne, ſi ſtitero Pythagoræ ſui verba, admittent? Fore credo, qui ſcripta nolint. Legant ergo vel invitiſſimi. κοινός τις ἐστὶν οὗτος ὁ λόγος ἐφ' ὧν ἡ φύσις ἐκκρίνῃ τι μετὰ βίας, ὡς τὴν ῥοπὴν ἐκεῖσε γίνεσθαι τοῦ τε αἵματος καὶ τοῦ πνεύματος, οἷς ὥσπερ τισὶν ὀργάνοις χρωμένη, διωθεῖται τὰ λυποῦντα βίᾳ. κατὰ τοῦτο γοῦν καὶ τοῖς ὀδυνωμένοις μορίοις ἐπιγίνονται φλεγμοναὶ, τῆς φύσεως μὲν ἐκκρῖναί τε καὶ διώσασθαι σπευδούσης τὸ τὴν ὀδύνην ἐργαζόμενον, ἵνα δὲ τοῦτο πράξῃ, πληρούσης αἵματός τε καὶ πνεύματος αὐτό. Quæ reddidiſſe mihi ſi non verba verbis, fideliter tamen atque efficaciter, ſufficit. *Naturæ uſitatum eſt, quotiens aliquid valide excretum contendit, ut eo impetum conciat cum Sanguinis tum Spiritus; quibus ceu machinis uſa cum robore expellat ea quæ infeſtant. Eumdem in modum Partibus dolentibus obtingunt Inflammationes: feſtinante ſcilicet Natura ſecernere & excernere id quod dolorem facit, utque id obtineat, implente Partem ſanguine ac ſpiritu.* Sunt vero hæc (nam & futuros credo, qui cognoſcere volent, εἰ ἔχοι ταῦτα οὕτως *num ita ſe hæc habeant.* à quo ſtudio in ſacris laudantur Berœenſes Act. XVII.II.) deſcripta ex com. ad Aph. LIII. lib. V.

§ 47. Po-

§ 47. Posuimus fundamentum, quod impudens ipsa inscitia non revellat. Inædificemus deinceps Veritati palatium. *Influentis* in membrum sanguinis *principium* & *causa* est Natura: *castellum*, Cor: *canalis*, Arteria. Quorum prius ut est à Galeno, ita & sequentia; ceu evici apertis itidem locis in II. Physiolog. VI: 139. & seq. Ejusdem confessione (IV. de Usu part. XIII.) παντάπασι μικρὰ ἡ ἀρτηρία *perquam parva arteria* est, quæ hepar subit: satis interim opportuna subministrando materiam inflammationi, si qua necessitas huc Naturam impellat. Ab illa una igitur & Carnem & Membranam oportet habere quas habent arteriolas. Sane nemo Anatomicorum una plures deduxit ad jecur, licet intra viscus unam in plures diducat. Per unam ergo omnis est à Corde ad hepar influxus Sanguinis, cum vivificantis tum inflammantis. Sub judice lis est: in Carnem se demittat, an subsistat in Membrana potius. Sed hanc definivit Cl. Walæi observatio apud Bartholinum I. Anat. ref. XIV. Altera lis est: Sima tantum, an etiam Gibba adeat. Hoc malo: saltem concedo. Quæ enim vel particula partis carere Arteria aut beneficio ejus potest?

§ 48. Quotiens igitur exundans æstu Sanguis irruit in Hepar, necesse ad Portas primum subeat & hinc in Membranam penetret. Qua inflammata & negante iter sanguini, necesse impleri etiam Vasa citeriora, vasisque excidere sanguinem in parenchyma. Neque enim dubium, ad dolorem dolore addito concitari affluxum majorem. Neque dubium, Sanguinis irruentis copiam neque Membrana recipi neque Vasis retineri posse, ita ut in Carnem non simul prorumpat. Quæ nobis persuadebit ratio, rationem esse in Visceribus aliam, aliam in Artubus? In summum digitum si incidat inflammatio, acciente sanguinem infixa spinula, quam brevi manus intumescit tota? Oculus cum inflammatur, ardet Adnata primum tumentibus & in conspectum se dantibus alias inconspicuis ipsius arteriolis: nisi occurras, quam subito etiam extra orbitam extumescit? Ita est, ut à Galeno audivimus, Natura noxam amoliri gestiens impulsat eo sanguinem, ubi sedes est mali: at sanguinem mittendo, nec recipiendo, noxam adfert periculosiorem.

§ 49. Sed esto, sit *distinctio* vera: ecquam *utilitatem* habet? Nullam certe. Ne quidem Galenus, si vivat, docere nos *indicia* possit, quibus Membranam solam, sola Vasa inflammari cognoscamus. Agedum, periclitetur quisquis Magistri consulendum honori putet. Sed vero ne vereor quidem, ne quis heic se discipulus supra magistrum efferat. Ipse l. de Loc. aff. v. 7, quam laborat, ut discrimina nobis Hepatis & Musculorum, illiusque Gibbi aut Simi inflammati suggerat! Quibus ipsis in signis quanta nobis dubitandi materies sit relicta, ostendi poterat, nisi receptui esset canendum nimis haud dubie longum extra oleas vagato. Quid si & illam distinctionem admitti posse concedamus? Admissa, dic quæso, quid ad praxin, quid ad remediorum cum inventionem tum applicationem confert? Si quis vel unum hoc ostenderit, non pudebit manum dare, victumque fateri. Vincar: triumphabo de errore tamen.

§ 50. *Radices cordis pereunt.* Velut canis è Nilo bibit & fugit, ita hunc in transitu locum tetigi nuper in II. Phys. VI. 138. Nunc urgeor pedem figere & immorari. Quid sit *cor*, nisi excors nescit nemo. Quæ sint *radices cordis*, qui dicere sit ausus, vidi neminem. Tentavi primum laudato loco, & ostendi ab Hippocrate phrasin esse & significare, *Fontes* sanguinis & interiores cordis recessus exiccari & totum corpus hinc fraudatum genio emaciari. A cordis enim marcore marcorem corporis pendere disertissimis dicit Galenus l. de Marcore c. I. εἴπερ ὁ μαρασμὸς ὅλου τοῦ σώματός ἐστι πάθος, οὐκ ἄνευ τῆς ἀρχῆς τοῦ ζώου παθόντος γίνεται. ὥστ' ἀνάγκη τὸ σῶμα τῆς καρδίας ξηραίνεσθαι τοῖς μαραινομένοις. *Siquidem marcor totius corporis est affectus, non sine principio animalis affecto fit: ut necesse sit corpus Cordis exiccari marcescentibus.* Notari in transitu potest, quam facile sit hoc è loco evincere, Cor esse non tam Principem partem totius, quam Principium nutritionis, si bene; sin male habeat, marcoris in toto.

§ 51. Nostræ autem, quod ad rem præsentem, expositioni favere non parum videtur, quod apud nostrum occurrit in Mercatore act. I. sc. II. 91. *Cor miserum meum,*
Quod guttatim contabescit, quasi in aquam indideris salem.

Ubi

Ubi *contabeſcere* eſt quod Hippocrati φθίνειν l. de Loc. in hom. t. XXXVI. ὅτε σπλὴν θάλλει, τὸ σῶμα φθίνει· *Quum lien floret, corpus tabet.* Dicitur vero φθίνειν, Galeno expoſitore in Gloſſis, quidquid συντήκεται, ἰσχναίνεται, μειοῦται, ἀτροφεῖ· *Colliqueſcit, extenuatur, minuitur, non nutritur.* Etiam *phthiſin cordi intus inhærere* Plinius ait in Ægypto compertum regibus corpora mortuorum ad ſcrutandos morbos inſecantibus, l. XIX. c. V. Ex quo exſcripſit Juniore illo magis junior Plinius Valerianus de Remed. IV. I. Phil. Melanthon l. de Anim. p. m. 540. refert Marchioni Caſimiro adeo præ mœſtitia contabuiſſe Cor, *ut ſimile fuerit pyro toſto.* Hoc ipſum vidi & vidit mecum nobilis Studioſorum corona in cadavere Eliæ Raes, quod ſecui VI. Oct. M. DC. LIII. in Noſocomio hujus urbis. Mortuus ex multorum menſium eſurie erat. Eſurire & ſitire coëgerat Ulcus cancroſum, horrendum, ingens. Quod cum totam Gulam, qua Arteriæ adjacet mox ſub Larynge occupaſſet, noviſſimis vitæ diebus liquidi cujuſcumque ne guttam quidem tranſmittebat. Non illa mihi dicendi copia eſt, quæ vel adumbrare queat aut corporis maciem aut viſcerum & inteſtinorum omnium tabem. Cernere ibi erat, quam miſerrimum mortis genus ſit fame perire. Mirabilius longe eſt, quod Bern. Teleſius de Rer. nat. V. 18. memorat de illuſtri quodam Romano, cujus Cor diuturnitate morbi ita defecerat, ut præter tunicam nulla cordis portio reperta fuerit.

§ 52. Vere igitur & venuſte Charinus, cum *guttatim* ſibi cor præ dolore ait *contabeſcere,* hoc eſt, adeo paulatim parviſque momentis, ut contabuiſſe citius deprehendatur, quam contabeſcere. Talibus non modo non nutritur Cor: ſed & colliqueſcente Humido extenuatur: ſed & extenuato Solido minuitur. In quibus cum ſint retinacula Calidi, vitæ auctoris, non potuit eorum ſolutionem ſignificantius exprimere, quam dicendo, *radices cordis pereunt.* Senſit vero *perire,* partim ex Virium decremento, partim ex Abdominis incremento, conjunctis haut dubie cum ardore doloreque cordis. Sanguine enim in ichorem colliquato & in abdominis uterum deſtillante, guttatim licet, immenſum tamen in tumorem venter excreſcit.

Kk 3 § 53. *Hiræ*

§ 53. *Hiræ omnes dolent.* Veteres libri *chiræ* legunt. At *hiræ* reposuere dudum Adr. Turnebus Adverſ. XI. 7: & Luc. Fruterius Veriſimil. I. 3. Quid autem *hira* ſit, è Feſto primum eruerunt Critici. *Hira*, ait, *quæ diminutive dicitur hilla, quam Græci dicunt* νῆστιν, *inteſtinum eſt, quod Iejunum vocant.* Unde Papias: *Hira, jejunum inteſtinum.* Nonius tamen *hillas* etiam de aliis inteſtinis dixiſſe Veteres docet cap. II. 410. Macrobius in Somn. Scip. I. 6: *Ad cibum & ſpiritum accipiendum reddendumque ſunt deputata, guttur, ſtomachus, alvus, veſica, & inteſtina principalia tria: quorum unum diſſipium vocatur; quod ventrem & cætera inteſtina ſecernit: alterum medium, quod Græci* μεσέντερον *dicunt: tertium, quod veteres hiram vocarunt; habeturque præcipuum inteſtinorum omnium, & cibi retrimenta deducit.* Ubi ſi *præcipuum* idem quod *maximum* eſt, quemadmodum Terentius accipit Adelph. act. II. ſc. III. 5: procul dubio *colon* venit intelligendum. Hoc enim & maximum præ cæteris eſt craſſitie atque amplitudine, & intra ſe cibi retrimenta deducit atque educit in tempore foras. Quod vero *diſſipium* Inteſtinorum in cenſu habeat, in hoc conſentientem ſibi Iſidorum habet XI. Orig. I. *Diſſeptum, inteſtinum quod diſcernit ventrem & cætera inteſtina à pulmone vel corde.*

§ 54. Cæterum quia in criticas amœnitates laxare animum cœpimus, etiam evagemur ulterius paulo. In verbis Macrobii facile patior doctiſſimum Fruterium reſcribere *diſſiptum*, & hoc ſequi Pontanum, & dici pro *diſſeptum*, ut *conſiptum* pro *conſeptum* Ennio apud Pompejum. Interea diffiteri nequeo, hujus me neceſſitatem non videre. Nam ut à conjungo *conjugium*, à diſcindo *diſcidium* (quæ tamen vox apud omnes bonos auctores depravata dicitur Giſanio in Conlect. ad Lucretium.) recte habent: ita *diſſipium* à diſſipio pro diſſepio. Hoc vero ne toleraverim quidem, quod *imum* pro *unum* ſupponit. Cujus enim reſpectu dicatur Septum *imum*, quod & ordine ab Auctore & loco à Natura ponitur *ſummum* inteſtinorum? Dixerat, *inteſtina principalia tria* eſſe. Quæ ſint illa tria oſtenſurus enumerat & deſcribit potiſſimum ab officio, quod ſpectabat. *Vnum*, inquit, i. e. primum *diſſipium vocatur.* Sic & in I. Acad. Cicero p. m. 12. iiſdem verbis

bis *partes* Philoſophiæ ex ſententia Platonis recenſet. Quorum hoc ſtudii eſt, plura dabunt exempla. Τὸ μεσέντερον rectum eſt. Ita & Ruffus II. de Part. XI. Hippocrates μεσεντέριον ſcribit l. de Off. nat. t. XVI. & II. Epid. IV. quem ſequimur hodieque omnes.

§ 55. Ad propoſitum revertentibus pretii erit etiam Arnobium adiiſſe & ſimul ei medicinam feciſſe. Locus eſt lib. VII. p. 230. edit. noviſſ. cujus verba in prioribus hoc modo concepta fuere: *Non ſimiliter fendicas, quæ & ipſæ ſunt diræ, quas plebis oratio illa ſolet, cum eloquitur, nuncupare.* Stewechii conjectura, quæ pro *diræ* reſtituit *hiræ*, & *hillas* pro *illa*, fuit proba & probata Elmenhorſtio & Heraldo. Quid ergo cauſæ fuit, quod vir doctiſſimus, qui noviſſimam editionem apud nos procuravit, *ilia* repoſuerit in locum illius *illa?* Quid enim ilibus cum hillis? Leves iſtæ: turpior eſt in *fendicas* menda. Quid ſunt *fendicæ?* Nemo dum vel dicere tentavit, vel reponere melius. Ex lectionibus, quas Joſ. Scaliger ad oram ſui libri adſcripſerat, diſco in Mſs. Regio legi *pendices*. Unde certum eſt mihi in autographo fuiſſe *pantices*.

§ 56. Qui vero *pantices* dicantur, intellectu eſt non admodum difficile ex Plauti illo, qui eſt Pſeud. act. I. ſc. II. 51:

vino modo cupidæ eſtis:
Eo vos voſtros pantices uſque adeo madefacitis, cum
ego ſim hic ſiccus.

Etenim *inteſtina* heic ſignificari, prorſus credo Ill. Salmaſio, ſic exponenti ad Capt. act. IV. ſc. II. 116. & hinc eſſe *panticinari* ſeu ventrem ſaburrare, collurconum more. *Pantices madefacere* eſt, quod noſtrum temporum bibones dicunt, *de darmen ſpoelen*, inteſtina eluere. Scilicet, nolentes clyſteris egere, malunt per priora infundere quod lubricet alvum. Cui uſui muſteam hodie cereviſiam habent. *Pantices laxi* è contrario apud Martialem VI. Epigr. LXIV. 19, dicuntur repurgatione vacui: ut *cibi vacivitate laxi lactes*, id eſt, minime diſtenti, ſed flaccidi & collapſi, Curculioni act. II. ſc. III. 40.

§ 57. Porro quæ de *hira* diximus hactenus, ea jam dudum à præſtantiſſimis viris occupata ſunt omnia. In quibus acquieſcere ſi velim, habebo forte plus honoris, Plautum tamen non ju-

vero. Apud quem *hira* neque Iejunum inteſtinum, neque Colon ſignificare poteſt. Queritur enim Cappadox de *hiris omnibus*, non de *una* tantum. Nullus dubito, *hiras* heic ſignificare *inteſtina* ſive *interanea* dicta: non tam Plinio XXII. 18; quam Columellæ de Re ruſt. IX. 14: *Quidam exemtis interaneis occiſas aves intus includunt.* ubi intelligendum eſſe quidquid eſt viſcerum in ventre imo, res loquitur. Hoc ſignificatu pluribus in locis venit apud Plinium Valerianum. (quo de vide quæſo ſis quantum abeat *judicium* Caſp. Barthii, ſummi critici, à *cenſura* Hier. Mercurialis, inſignis medici. *Illud* invenies Adverſ. VI. 17: *hanc*, Var. lect. II. I.) Ecce unum & apprime noſtræ rei ſervientem lib. IV. cap. III. ubi de Ruta prædicat, quod *Matricis & omnium interaneorum dolorem ſtatim mitigat cum butyro & oleo decocta.* Ergo *matrix* etiam in interaneis ſeu inteſtinis eſt? Sane eſt: quamvis peritonæi diſſipio ſecreta ab iis quæ utero continentur. *Vterum* nunc è Celſi III. 1, & III. 21, appello cavitatem abdominis. Nos præterea juvat Onomaſticon vetus, cui omnis doctorum chorus plurimum tribuit: *Hira*, ἐγκοίλιον. At ita dicitur quidquid illa cavitate recipitur, hepar inprimis & lien. Pollux II. Onomaſt. IV. 38: Τὰ ἐνιδρυμένα ταῖς πλευραῖς σπλάγχνα, ἐγκοίλια καλεῖται· *recondita coſtis viſcera, hiræ vocantur.*

§ 58. Ergo ut finem meis nugis imponam, ſic ſentio. *Hira* quandoque ſtrictius ſignificat, quandoque laxius. *Hoc* modo, Jejunum inteſtinum: *illo*, inteſtina dicta omnia, quod corporis interiore parte cohibentur, inquit Iſidorus XI. Orig. I. Phavorinus: ἔντερα· οἱονεὶ ἐνδότερά τινα ὄντα. Huc nobis Gloſſæ præeunt: *Hira*, ἐγκοίλιον, νῆστις. Cappadox itaque cum queſtus eſſet de Viſcerum principalibus & quæ ſola fere vulgus vel noviſſe ſolet vel cauſari: quo ne vel longum faciat ſuis querelis (facile enim ad eas hebetantur aures) & tamen ipſis ſimul ingerat paſſionum ſuarum magnitudinem, ait, *hiræ omnes dolent.* Ita noſtri: *al mijn ingevvanden doen my ſeer*; h. e. nihil intus eſt in corpore, quod non doleat. Non poteſt aliter, ubi ſeroſus, ſalſus, acris ichor pro ſanguine influit in partium ſenſibiliora.

§ 59. Olim ſi lenonum, ut cauponum hodie lenocinantium, vita

vita fuit in vino & venere: videri Cappadox potuit ceu qui ſanitatem impenderit Partium nequiſſimis, gulæ & quam nominare honeſte non licet. Noſtrates, ſi quem ebriolum viderint ex iſtis veſanis voluptatibus marceſcere, dicere ſolent, *hy verdrinckt long en lever*. Mihi ſane nolim tanto conſtare gulam. Quo magis miror his illecebris capi ſapientes & doctos, juveneſque ſeneſque, quibus nemo non, ocyus aut ſerius, pertrahitur in querelam hanc lenoniam. Nemo prudens nõ intelligit, quid deſignem. & quid ni aperte nominem? Sunt *vinum-ardens* & *tabacum*, in quibus ſe tam multi corrumpunt hodie. Quibus ſi ſocia *venus* detur, facit ut brevis ſit ad mortem via. Confer ad Andr. Baccium de Vin. nat. III. 20.

§ 60. *Tum te igitur morbus agitat hepatarius*. Sentit ſe leno irrideri his, ceu conſtabit deinde ex reſponſo: oportet ergo ironia ſit aliubi. Eam alibi, quam in voce *hepatarius*, non quæſiero. Qua ego non quemlibet Morbum, qui ad Hepar pertinere queat, intellexero: ſed *ſcirrhum* proprie, natum à torrida bile. Quam *quæ* cauſa genuerit, hariolari quidem nemo poterit. Hodie & noſtratibus eam raro non matutinum Cordis incendium gignit, cui fovendo deinceps cætero die Rhenanum modo, modo quod ſubvehitur è Gallia vinum velut

ligna ſuper foco ... *Large reponunt*.

Namque, ut poëta Cyrenæus (quem recte Eratoſthenem eſſe Caſaubonus probat ex Heſychio in ναρθηκιῶντες: cujuſque & Suidas meminit ſub hoc nomine) Deipnoſ. 11. 2. bene canit,

Οἶνός τοι πυρὶ ἶσον ἔχει μένος· *Eſt eadem vino quæ vis igni.*

Unde & πυρὸς ἀπειλὴν Clem. Alexandrinus vocat in Pædag. II. 2. p. m. 151. c. Interpres vertit: *ignis minas*. Credo hoc ſuppeditaſſe Heſychii gloſſas: cui ἀπειλὴ exponitur ὀργὴ *ira*. Videamus vero an conveniat.

§ 61. Laudat Pædagogus τοὺς σωφροσύνης τὸ φάρμακον ἐπιποθοῦντας τὸ ὕδωρ· φεύγοντας ἢ ὅτι μάλιστα πορρωτάτω τὸν οἶνον, οἷον πυρὸς ἀπειλήν· *qui moderatæ vitæ medicamentum aquam appetunt: vinum autem tamquam ignis minas quam longiſſime fugiunt*. Hæc ſunt Gentiani Serveti. Ego putarim ſic & venuſtius & concin-

nius reddi: *qui prudentiæ pharmacum expetunt aquam: fugiunt vero quam longißime vinum ceu ignis gloriam.* Varinus: ἀπελλὴ, τὸ καύχημα λέγεται. *Ignis gloriam* ergo vocarit id, in quo velut gloriatur & exultat ignis: ſive omnem materiam facilem ad exardeſcendum, & in qua ut citiſſime concipitur, ita & ardet ſingulari cum vigore tumoreque. Neſcio, an hinc ſit Belgarum *glory*. ita appellant vividam & fugacem flammam, è virgultis ad repentinos uſus excitatam, aliiſque id genus cremiis. εὔφλεκτα vocant Græci.

§ 62. Quidquid ſit, vel hoc certiſſimum eſt, in his quæ data homini in cibum ſunt, aut ad voluptatem, non reperiri ſupra Vinum aptius quid vel Ignem ipſius incendere, vel οἰήσεως τὸν νοῦν ἐμπιπλᾶν *arrogantia mentem implere*, ut è Platonis Cratylo (p.m. 279.D) recitat Athenæus 11.1. Homo ſi *vini* parũ infundit in cordis lampada, recreatur: ſi parum addit, roboratur: ſi pergit, exhilaratur: poſtea ſi non abſtinet, inflammatur, tumultuatur, furit. Eſſe illam Pædagogi mentem, liquet ex ſequentibus.

§ 63. Quæ quia præceptum habent notatu & obſervatu dignum, merentur & heic legi. Ἀρέσκει οὖν τοὺς παῖδας, καὶ τὰς κόρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀπέχεσθαι τοῦ φαρμάκου τούτου. οὐ γὰρ κατάλληλον ζεούσῃ ἡλικίᾳ τῶν ὑγρῶν τὸ θερμότατον, ἐπεγχεῖν τὸν οἶνον, οἱονεὶ πῦρ ἐποχετεύοντες πυρί· ἐξ οὗ ὁρμαί τε ἄγριαι, καὶ φλεγμαίνουσαι ἐπιθυμίαι, καὶ διάπυρον ἦθος [alii, εἶδος] ἐκκαίεται. *Placet igitur pueros, & puellas utplurimum, abſtinere hoc pharmaco. Non enim convenit, ferventi ætati vinum ſuperinfundere, humidorum calidißimum, velut ignem adjicientes igni: ex quo feroces impetus, & inflammantes appetitus, & igneus mos agendi* [aut *vultus*] *exardeſcit.* Confer ad Platonem de Legib. 11. p. 796. A. unde hæc tranſumta videntur.

§ 64. Dixi me *ſcirrhum* Iecoris intelligere: non quemlibet tamen; ſed qui conſectariam habet Hydropis illam ſpeciem, ubi *intus in unum* [forte rectius legas, *uterum*] *aqua contrahitur, & moto corpore ita movetur, ut impetus ejus conſpici poßit*: quæ ſunt Celſi III. 21. Quæ uti occaſione *durati* Hepatis & bilioſum fervidumque ſanguinis non defecantis: ita fit effectione *igniti* Cordis & chyloſum fibroſumque ſanguinis in ichorem colliquantis. Cordi igniendo nihil eſt idonius, quam Ardens-vinum: præſertim

medi-

medicatum & jejuno ſumtum. Huic proximum Apſinthites eſt,& quæ præterea eſſe in delitiis matutinis ſolent.

§ 65. Veteres etiam mane *merum* non ſumere tantum, ſed & bibere ſolitos, prorſus ut nos hodie, certum eſt. *Sumſiſſe* docet ἀκρατισμὸς idcirco dictus: nempe, ut Athenæus Deipnoſ. I. 9. ait, διὰ τὸ ἐν ἀκράτῳ βρέχειν καὶ προσίεσθαι ψωμοὺς, *quod mero immacerarent aut intingerent bucceas.* Βούκκας è Latino vocarunt Græco-barbari: & hinc Dorothæus doct. XVIII, βουκάκρατον *bucceam mero intinctam* ad jentandum. Vide ſis ad Gloſſarium Meurſii. Athenæo conſentit Theon apud Plutarchum Symp. VIII. 6. φασὶ γὰρ ἐκείνους ἐργατικοὺς ἅμα καὶ σώφρονας ὄντας ἕωθεν ἐσθίειν ἄρτον ἐν ἀκράτῳ καὶ μηδὲν ἄλλο. i.e. *Hi docent, illos cum & laboribus dediti & temperantes eſſent, mane panem edere mero intinctum, aliud nihil.* Quo præcepto aliud dari talibus non potuit inſalubrius. De iſto autem copioſius Gul. Stuckius Antiq. conviv. I. 7.

§ 66. Theocriti ſcholiaſtes Idyll. I. 51. etiam ſeorſim aliquid ediſſe panis & ſuperbibiſſe vini ſolitos ſcribit. οἱ μέλλοντες πολεμεῖν, πρωΐας ἔτι οὔσης, ὀλίγον τινὰ ἤσθιον ἄρτον, καὶ ἄκρατον οἶνον ἔπινον, ὡς θερμοὶ ὦσι, καὶ μὴ δειλιῶσι, ὃ καὶ ἀκρατισμὸν ἐκάλουν. *Ituri in prælium, cum mane adhuc eſſet, nonnihil de pane comedebant, & vini meri bibebant, ut calidi* [h. e. audaces] *eſſent, neque metuerent. Quod & jentaculum vocarunt.* Unde cum diluceat, non omnes intinctum jentaſſe; ſed quoſdam voluptati ſuæ gratificantes ſeorſim de pane guſtare & vinum ſolitos: vix dubitandum fuit, quin modum non raro exceſſerint.

§ 67. Certe etiam tunc ſe largius invitare ſolitos vinulentiores, ſatis oſtendit χλευασμὸς iſte, quo quam poterant contumelioſiſſime Judæorum quidam deridebant Apoſtolos Act. II. 13. quum recepiſſent virtutem Spirit. S. ſecundum promiſſum Domini jamjam aſcenſuri in cœlum, Actor. I. 8. Dicebant enim, ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί. Quibus è verbis quemadmodum inferam quod intendo, exponã exercitatione proxima. Invitat enim me τὸ γλεῦκος, ut plenius & ſeorſim de toto hoc loco dicam.

§ 68. CA. *Facile eſt miſerum irridere.* Facile quidem: pudendum tamen. Si enim, uti ex vero Quinctilianus Inſt.

orat. v. 3. ait, *adversus miseros inhumanus est etiam jocus*: quanto est inhumanior, valetudinis insectatio, præsertim si culpa caret. Certe potuit hic leno non sua culpa incidisse in illud malorum agmen. Potuit miser fieri magnitudine morbi. Potuit imperitiâ medici. Cujus utinam essent exempla infrequentiora! Sed hæc est dicacitas illa scurrilis & scenica, tota ad risum & irrisum comparata. Sæpe miror, qui nominant nomen Christi, ejuscemodi scholas lubenter frequentare, ubi ab hominum quisquiliis irrisi & ridentes audiunt, quo de ne intimum quidem amicum paterentur se monere. Miror alios & probos etiam ab talibus magistris discere velle ridendi cum materiam tum modum. Certe nimium ubique risus pretium est, si probitatis impendio constat.

§ 69. PA. *Quintu aliquot dies Perdura, dum intestina exputescunt tibi. Nunc dum salsura sat bona 'st, si id feceris, Vænire poteris intestinis vilius.* Ita est, ut Turnebus notat Adverf. XXVII. 27: *Hic plane lascivire Poetam quadam gari & liquaminis imagine, quæ ex intestinis piscium putridis quadam tabe & salitis fiebant, careque vænum ibant.* Universum *gari* seu *liquaminis* conficiendi modum, eumque non unum Cassianus Bassus tradit in Excerptis Geoponicis lib. XX. cap. ult. Huic usui maxime erant τὰ ἔγκατα τῶν ἰχθύων *intestina piscium*, sive quidquid horum alvo continetur, viscera omnia. Ea solebant ἁλίζεσθαι καὶ ἐν ἡλίῳ ταριχεύεσθαι, πυκνῶς δονούμενα, *saliri & in sole liquari, sæpius agitata.* Liquatio ista sane nihil nisi putredo erat. Plinius lib. XXXI. cap. VII: *Aliud etiamnum liquoris exquisiti genus, quod garon vocavere, intestinis piscium, cæterisque quæ abjicienda essent, sale maceratis, ut sit putrescentium sanies.* Quomodo recte appellatum puto, quod subrubicundo vulnerum ichori esset non absimile. Cassianus: τὸ δὲ κάλλιον γάρος τὸ καλούμενον αἱμάτιον· *Optimum garum est, quod vocatur hæmatium; quasi sanguiculum dicas*, inquit Dalechampius in Annot. ad Plinium XXXI. 8. b. At *sanguiculum* Plinius *sanguinem hædi in cibum formatum* vocat l. XXVIII. 14. Is αἱμαλιὰ dicebatur Græcis. vide Cæl. Rhodiginum Antiq. XIV. 56. De *garo* plura quisquis cognoscere desiderat, adi sis ad Marc. Donatum Dilucid. in Æl. Lampridii Heliogab. § Rom. ducum primus. Nobis, quod dixi, satis est in præsenti.

§ 70. Ve-

§ 70. Verosimile vero spectasse Poëtam ad dejectiones Hepaticis & hepatis vitio Hydropicis familiares. De quibus Galenus in v. de Loc. aff. VII. *Ita si velut sanguini fecem videritis per sedem excerni, scite & illud esse Hepatici indicium. Itaque si, quod excernitur, tenue & ichori-simile fuerit, indicium est visceris ad sanguificandum impotentis. at quod velut fex* est, nota est *superassantis sanguinem. Namque & hoc sæpe videntes memineritis eos qui in initiis ichores sanguinolentos, successu temporis crassum ac melancholicum sanguinem excernere: tandem vero etiam exacte atram bilem.* Quibus subjungere lubet nobilem Hollerii observationem, quam memoriæ prodidit de Morb. intern. I. 39. in scholiis. *Hospiti leonis argentei in vico D. Iacobi inventa sunt siderata intestina & omnino corrupta, quasi sugillata, humor plurimus cruentus, & loturæ carnium saturatæ sanguine similis.* Atque hæc videtur Palinurus lenoni præsagire, cum *perdurare* jubet vitamque trahere *dum intestina exputescant sibi,* atque in saniem colliquescant assimilem *pretiosæ malorum piscium saniei,* quam vocat Seneca in Epist. XCV. De *pretio* videre est apud Plinium XXXI. 8. initio.

§ 71. CA. *Lien dierectu'st.* Hoc verbum excellenter exercuit Criticos, & forte etiam nunc esset in obscuris, si non explicasset admirandissimus Salmasius, quo majorem promtioremque secula non viderunt in talibus Oedipum. Docet ad nostri Captiv. act. III. sc. IV. 103. esse Græcum latinissans. Græcum est διάῤῥηκτος. Hinc Latinum *dierectus*, id est, disruptus. *Disrumpi* lienem posse, duobus exemplis testatum fecit Amplis. D. Tulpius Observ. II. 29. Cum quibus nihil assimile habet, quod Hier. ab Aquapendente refert de Operat. chir. c. LI. Ibi enim sine vulnere externo lien disruptus fuit percussu scipionis: heic securis acies sub valentiore percussione chartam & abdomen & lienem uno ictu præcidit. Nempe erat Patavii vir alicujus nominis, qui profitebatur excisionem lienis scirrhosi hoc modo. *Charta supra lienem obduratum, & supra chartam acie securis imposita, tum malleo securim percutiebat valide, & ita dimittebat patientes, seu curatos.* Quos vidit D. Tulpius, uterque mortuus est brevi. Et omnis deinde ratio demonstrat, vivere neminem cum splene

rupto posse. Neque persuadeo mihi voluisse Poëtam id in rigore intelligi. A vulgo est hæc phrasis. Is, cùm quod membrum misero modo cruciatur, solet dicere id sibi disrumpi. Ita *dierectum cor* loco, quem laudavi, dicitur id, quod præ anxietatum magnitudine velut dilacerari videtur. Hodieque familiare id genus loquendi est nostratibus: *mijn hart berst my*. Ita mori non credunt ante dierectum cor, queis fauces præcludit filia restionis. Cappadocem supra audivimus de liene querentem, ceu de fonte omnis, quod pateretur, mali. Perstat in opinione: non obstante, quod agitari ab hepatario morbo diceret Palinurus.

§ 72. PA. *Ambula, id lieni optumum 'st.* Janus Gulielmius Quæst. in Curcul. c. III: *Censebimus ne temere à servo ludibundo, an vere dictum, & lienosos juvari moderata ambulatiuncula?* Et vere hoc dictum est, & de ambulatione ampliore. Celsus lib. IV. cap. IX. qua de tumore lienis: *Hoc vitium quies auget. Itaque exercitatione & labore opus est.* Quod ab Hippocrate consilium esse docent quæ leguntur l. de Int. aff. t. XXXIII. qua de primo Lienis morbo: ἢν δὲ δυνατὸς ᾖ, ἀναγκάζειν αὐτὸν πρίειν ξύλα τριήκοντα ἡμέρας. καὶ ἀπ' ἄκρων τῶν ὤμων παλαιέτω. καὶ περιπατεέτω δι' ἡμέρης. καὶ ὄψιος εὑδεέτω. πρωῒος δὲ ἐγειρέσθω. *Quod si sufficiat, cogendus est secare ligna per triginta dies. Et summis humeris se exerceat: & obambulet de die: & sero dormiat: ac mane surgat.* Sic & l. d. Affect. t. XXI. consulit Lienem habentibus magnum, ξηραίνειν τὸ σῶμα καὶ ἰσχναίνειν σιτίοισι καὶ ποτοῖσι, καὶ ἐμέτοισι, καὶ γυμνασίοισιν ὡς πλείστοισι, καὶ περιπάτοισι· *Siccare corpus & extenuare cibis potibusque, & vomitionibus, atque exercitiis quam plurimis, ac deambulationibus.*

§ 73. Viden', non velle in quiete esse Lienosum? Quies enim augendis obstructionibus servit, sicut labor deobstruendis visceribus. Etenim ῥαθυμίη ὑγραίνει καὶ ἀσθενὲς τὸ σῶμα ποιέει. ἀτρεμίζουσα γὰρ ἡ ψυχὴ, οὐκ ἀναλίσκει τὸ ὑγρὸν ἐκ τοῦ σώματος. πόνος δὲ ξηραίνει, καὶ τὸ σῶμα ἰσχυρὸν ποιέει· *otium humectat & infirmum corpus reddit. Quiescens enim anima non absumit humidum è corpore. Labor vero siccat, & corpus firmat*: inquit Præceptor II. de Diæt. t. XXIV. Quæ quia notissima sunt Medicorum filiis, cesso hæc protendere.

X.

Vini Pleni.

S. Lucas Actor. II. 13.

Ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον, Ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί.	ALII *vero subsannantes dicebant, Quia vini pleni sunt.*

COMMENTARIUS.

§ 1.

ASSEREBAM *pronuper* Veteres etiam mane *Merum* non modo gustare cum buccella panis *solitos*, sed & *bibere* seorsim, & quidem *liberalius*, ac sæpe ad ebrietatem usque. Cui assertioni fidem uti apud te facerem plenam, post varia à Gentilibus mutuata loca produxi insuper hunc, quem proposui. Qui quia intentioni meæ directo non favebat, promisi consequentiæ rationem me proximo in discursu demonstraturum. Quod ita nunc constitui facere, ut *primo* Argumentum exponam, seu rationem, qua abutebantur Judæi ad calumniam, quam evomebant in Apostolos. *deinde* Argumentationem, seu modum potius, quo illam profitebantur & objectabant.

§ 2. *Argumentum* erat, Ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί. Pro quibus Vulgata & Erasmus reddidere: *Quia musto pleni sunt.* Summus vir D. Heinsius Exerc. sacr. p. m. 269: *Hoc in loco recentioribus vox* musti *non placet. Et certe cum primitiarum festo, mustum proprie sic dictum, nondum esset, cujus mense Tisri, sive vindemiæ, qui & ab eo dictus, primus usus; vix potuisse fieri videtur, ut musto essent pleni: sive* γλεύκους *potius, ut ipsam vocem servemus.* In recentioribus illis vel primi nominis est magnus Beza noster. qui notationibus in eumpse locum ita scribit. *Mustum fateor à Græcis* γλεῦκος *dici: sed quum hæc gesta sint ipso die Pentecostes, quo tempore nullum*

nullum est mustum malo in genere pro vino dulci & præstanti accipere: præsertim cum mustum raro & multo minus quam vinum inebriare testentur Philosophi. De hoc problema habet Plutarchus Sympos. III.7. quod examinat Andr. Baccius in Hist. vinor. I.18.

§ 3. Itaque apparet dubium esse, *quid* Γλεῦκος significet. Si enim *mustum* seu Vinum novum dicas, major existit difficultas. Quei namque *mustum* Vere fuerit, quod Autumnus vel dederat vel daturus erat? De *hoc* quidem cogitari non potuit. *Illud* vero quemadmodum in septimum mensem servaverint, ut etiam tunc fuerit in delitiis & quidem matutinis seu incorrupti palati, nec non aptum inebriando, non dicitur. Sin *vox*, non Mustum significet, sed aliud quid, quid fuerit, dicendum erat. Nescimus fecisse hactenus quemquam. *Theologos* non miror hoc sui studii non facere. Non facit enim ad fidem historiæ. Referebat, ebrios esse, aut non: non, si essent, quo vino. Quare autem *Physicus* nihil heic, nihil *Medicus* tentavit? cum *illius* sit Veritatem scutari; *hujus* ad Utilitatem omnia dirigere? Criticorum nonnemo tentavit: sed quam feliciter, malo te instituta collatione discere, quam dicendo videri cornicum oculos confixisse. Nostræ curæ erit, miscuisse utile dulci.

§ 4. *Vinorum* genera numero comprehendi posse, nemo facile existimet: sunt enim innumera atque infinita. Quamobrem nec omnia dicentur, sed quæ à *sapore* sumuntur tantum: nec omnia rursus, sed ad rem facientia: *quippe totidem pene sunt, quot agri*, inquit verissime Plinius XIV. 2.

§ 5. Hippocrates II. de Diæt. t. XIII, *triplex* Vinorum genus à Sapore agnoscit: dulcia, austera, acida. E quibus nunc non nisi *primum* considerabimus: cætera enim non esse ad voluptuandum, facile quis experiatur. Medicinæ loco quod quis sumit, eo se nemo inebriabit.

§ 6. De *acidis* quid exspectes Hippocrates dicit eodem t. XIII. 237. *οἱ ὀξυωδαῖοι οἶνοι, ψύχουσι, καὶ ἰσχναίνουσι, καὶ ὑγραίνουσι. ψύχουσι μὲν καὶ ἰσχναίνουσι, κένωσιν τοῦ ὑγροῦ ἀπὸ τοῦ σώματος ποιεύμενοι. ὑγραίνουσι δὲ, ἀπὸ τοῦ ἐσιόντος ὕδατος σὺν τῷ οἴνῳ. Acida vina refrigerant, attenuant, humectant. Refrigerant quidem & attenuant,*

vacua-

vacuationem humidi à corpore faciendo. Humectant vero per ſubeuntem cum vino aquam. Sunt enim aquoſa valde. Hoc vero viſum eſt dignum addi ad ea quæ habet Hofmannus v. Inſt. xxv. 3, diſputans, Num quod vinum refrigeret. Si enim Baccio Hiſt. vin. II.2. licuit Galeni verbis, quæ ſunt l. de Cibis XII. in fine, uti tamquam deciſoriis: quanto amplius ponderis ineſſe putabimus his, quæ ratione ſtabiliuntur, eaque infallibili? Tale autem ad nos raro non Moſella mittit, niſi uvam Sol continuus & ardentior excoxerit valde.

§ 7. Quod ad *auſtera*, præterquam quod nulla ſe guſtui probent, etiam raro ſe ſanitati commendant. Si enim ſimul *nigra* fuerint, ξηρότεροι, καὶ οὐ διαχωρεῦνται, οὔτε οὐρέονται, οὔτε πτύουσι· *ſicciora ſunt, & non ſecedunt, neque mejere faciunt, neque ſputare.* Sin *alba*, θερμαίνουσιν, οὐρέονται δὲ μᾶλλον ἢ διαχωρέουσιν· *calefaciunt, redduntur que per urinam magis aut per ſeceſſum,* inquit Hippocrates t. eod. 225.228. *Vtraque* adſtringunt: ſed potentius *nigra*. Unde iterum noſter l.de Hum. uſu t.IX. 10. ὅσα δὲ ψύξιος [lege, σύψιος δέονται] ὁ μέλας οἶνος καὶ εἴρια καταρῆναι· *quæ vero adſtrictione indigent, nigro vino cum lana irrigare oportet.*

§ 8. Igitur ad *dulcia* adeamus, quo nos ipſa *vox* vocat, cujus in gratiam hoc omne ſcribimus. Eſt autem *dulcium* Vinorum duplex genus: *unum*, quod Natura tale: *alterum*, quod Arte eſt.

§ 9. Quod *natura* Dulce vinum eſt, *vel* Excellenter tale eſt, *vel* Remiſſe. *Illud* genus propter excellentiam puto ſimpliciter οἶνος γλυκὺς *vinum dulce* Græcis vocari ſolitum. Etiam de *illo* Galeni accipio quod ſcribit cum alibi tum l.de Att.vict.XII: *nullum album dulce reperiri.* Niſi enim hanc παραμυθίαν admittimus, non poteſt exculpari. Quæſivit mantelum tamen Andr. Baccius in Hiſt. vin. II. 7. Vult de Italiæ vinis Galenum loquutum. Mirum, cum ea regio nunc *alba* multa habeat, eaque generoſa ſimul & egregie *dulcia*, quæ guſtavi non ſemel, quin & ante paucos dies, unde illa? Quemadmodum vinum nigrum mutetur in album, & viciſſim, modum unum Varro tradit in Geop. VII. 21: alium Apitius II. de Re cul. I. 7. Sed vitem nigram in albam quemadmodum mutes, docet nemo: nec veriſimile eſt

Mm poſſe

posse id natura vel arte fieri. De *capnia* Theophrastus testatur de Caus. plant. v. 2, uvas ferre quandoque albas, quandoque nigras. Sed hoc ita refert, ut videatur ipse dubitasse. Itaque dixit, *καθάπερ φασὶ*, *ut ajunt*.

§ 10. Sed neque hoc prætendit Baccius: sed esse advectitia. Ergo, si alibi fuere, nimis liberaliter fuit loquutus. Hippocrates l. de Affect. t. XLIX: *γλυκὺς οἶνος, κομιστικὸς, καὶ διουρητικὸς, καὶ φλεγματώδης· Dulce vinum refectivum, diureticum, & pituitosum est*. Quæ conditiones certe non cadunt in dulce nigrum. Quod cum, fatente Galeno, omne sit crassum: quænam sunt *tenuia dulcia*, *λεπτοὶ γλυκέες*, II. de Diæt. XIII. 232, si *alba* non sunt? de quibus sermo tamen est in proxime præcedentibus. Sed, ut concludam, nullius momenti istam esse causationem, nemo non perspiciet, cui modo vacat inspicere loca, quæ ipsus profert ex Galeno. Imo, si placet, confer auctorem sibi ipsi lib. v. p. 224. D. & vide quam fuerit antea scriptorum non satis memor.

§ 11. Cæterum *absolute* Dulcia dicuntur vina, quæ istuc maturitatis pervenere, ut controversiam quasi facere videantur his, quæ ars fecit ex musto dulci dulcissima. Hæc esse arbitror, quæ Poeta in Georg. I. 241. vocat *mollissima vina*. Nam *molle* idē quod *maturum* esse, notius est, præut moneri debeat. Nostrates etiam, si quod se vinum amabile gustui præbet, id hac fere consuerunt laude prosequi, *'t is een mollige vvijn*, molle vinum est. Ea autem mollitudo, ut maturitatis, ita & ætatis argumentum est. Sic *merum molle* dicitur Venusino I. Carm. VII. 19, quod quamprimum bibendo est. Alias quippe merum, & omne vinum generosum, acre fit & amarum ab annis.

§ 12. De *illo* Hippocrates II. de Diæt. XIII. 252: *ὁ δὲ γλυκὺς οἶνος, διαχωρέει μᾶλλον τοῖσι φλεγματώδεσιν· Dulce vinum alvo promtius secedit pituitosis*. Quamobrem Galenus ergo de San. tu. VI. 2, biliosis ventribus præscribit? præsertim si sitim facit, ut ipse dicit de Vict. acut. III. 2.

§ 13. *Alterum* genus est *remisse* Dulcium. Id *οἶνος γλυκάζων*, *vinum dulcescens* Dioscoridi dicitur in VI. 17. ubi ei, qui Mandragoram bibit, præmisso vomitu conferre ait nitrum & apsinthium

σὺν

σιω γλυκεῖ ἢ οἴνῳ γλυκάζοντι: *ex vino dulci aut passo*, Ruellius: *cum passo aut vino dulci*, Cornarius. Neuter recte: minus tamen ille. Nam neque γλυκὺς *vinum dulce* significat: neque οἶνος γλυκάζων, *passum*. Ad verbum: *cum dulci aut vino dulcescenti*. De *isto* mox. Vinum *dulcescens* autem non id dicitur proprie, quod suavitatem tempore acquirit: sed quod, suo licet in genere sit optime à sole & solo coctum, attamen non pervenit ad illum dulcoris excessum, quem in alteris agnovimus. Hujuscemodi sunt, quotquot ex albis meliora nobis Gallia mittit.

§ 14. Quæ *arte* Dulcia sunt, eorum duplex quoque genus est: *unum*, Vinum est revera: *alterum*, Mustum sive ex musto potius.

§ 15. *Vinorum* si quod olim non satis esset sapidum, conditura dulcabant. Hanc aromatis alii, alii musto aut ex musto coctis faciebant. *Aromatis* condire vinum Pamphilus docet in Geop. VI.20, & ibidem Cassianus VII. 13: ut & Columella XII. 20. 28. A *musto* Vinum dulce faciendi modum ostendit Didymus in eisdem Excerptis Geop. VII. 19. Sed & quæ fiebant *ex musto*, dulcandis vinis serviisse cognoveris ex his quæ postea adducemus è Columella. Hoccine vero sit, quod à LXX. interpretibus redditur γλυκασμὸς apud Ioelem III.18, aut γλύκασμα dicitur Phavorino, ex origine vocum suspicamur quidem, sed affirmare non possumus.

§ 16. Hodie in hunc usum fere *Saccharum*, & quæ è saccharo, veniunt. Oenopolæ vinorum acidiuscula & aquosiora facere dulcia & pinguia solent syrupo, quem post se relinquit Saccharum, cum crystallizatione fit καντὸν ἢ καντίον, *angulosum*. Quod verbum medii seculi Græcorum esse, seu à puritate veteris elegantiæ abeuntium, Salmasius te Exerc. Plin. p. 1022. D, & Meursius in Glossario docebunt. Meminerint ergo Medici, *primum*, in suis Recipe scribere *Saccharum* non *candum* aut *candidum*; sed *cantum* aut *cantium*. Quemadmodum scriptum est in Pharmacopœa Amstelædamensi, & ut sic scriberetur obtinui in ejus olim confectione ab Clariss. Medicis, quibuscum fui ad hoc negotium deputatus. Meminerint *deinde* Belgæ mei, queis adeo est or-

thographia curæ, uti deinceps quoque ſcribant *Suiker-kant-ys*. Quo aliud rei vocabulum convenire magis non poteſt. Eſt enim, quod dicitur, inſtar glaciei & mire anguloſum.

§ 17. Ad *extemporaneos* in menſa uſus plerique utuntur Saccharo puriſſimo & in panes, quos vocant, formato. Delicatiores etiam nobile vinum & fere ultima menſa edulcant *Sacchara* quodam *ſpumeo*, cui *canto* noſtri nomen, cognomen autem dederunt à parte, qua ſedemus. Ecce, quam iniqua gula in Naturam, ſerva in dominam ſit. Miror ſæpe in conviviis, cum quotidie nos ipſa Natura cujuſque noſtra admoneat, quam paucis, quam parvis rebus, quam vilibus egeat ad vitam atque ſanitatem: niti interea homines non quo Natura aurigatur, cui ſe ſapiens accommodat; ſed quo gula, ſanitatis corruptrix & interemtrix vitæ. Quot enim quotidie non necat? Plures certe, quam gladius.

§ 18. Ex *muſto* Dulcia multa ſunt, & multivaria. Quæ commode ad *duo* itidem genera reducimus: *unum* eorum, quæ ad Potandum parantur: *alterum* vero eorum, quæ ad Uſus præcipue alios. De *his* dicam primo loco, quia abeunt ab intentione noſtra longius: de *cæteris* deinde.

§ 19. *Hujus* itaque generis fiebant Carœnum, Defrutum, & Sapa. De *quibus* Palladius Octobr. XVIII: *Cum omnia uno genere conficiantur ex muſto, modus his & virtutem mutabit, & nomina.* Hoc eſt, quod alias diximus, & firmiter tenendum eſt: In *artibus*, quæ differunt ſubſtantiæ modo, differre ſpecie. *Speciem* quippe forma conſtituit. At *forma* quid aliud quam ſubſtantiæ modus eſt? Quo variato variari *virtutem* ſimul neceſſe eſt. Hanc *varietatem* Artifex ut dignoſci faciat, *nomen* rei à ſe factæ aliud atque aliud imponit.

§ 20. Sed *quomodo* Virtutem variat Subſtantiæ modus? Diſpoſitive. Quatenus nempe ἡ δωύαμις ἔνυλος, *poteſtas materialis*, non ſe poteſt exerere aliter, quam permittit materiæ diſpoſitio. *Diſpoſitio* autem hæc in particularum minimarum inter ſe coordinatarum figura conſiſtit potiſſimum. Quid enim, ſi partium ſenſilium figuram variare diſpoſitionem corporis ceu inſtrumenti concedimus, non idem fatebimur de figuris particularum inſen-

insensilium? præsertim cum ἐκ τῶν ἐλαχίστων τὰ μέγιστα, *ex minimis maxima* fiant?

§ 21. Quæ vero isthæc nova Philosophia est? inquis. Falleris, amice. Doctrina est ipsius Hippocratis l. de Vet. med. XXXIX. 146. En! δεῖν δέ μοι δοκεῖ καὶ ταῦτ' εἰδέναι, ὅσα τῷ ἀνθρώπῳ παθήματα ἀπὸ δυνάμιων ἔρχεται, καὶ ὅσα ἀπὸ σχημάτων. λέγω δὴ τί τοῦτο. δύναμιν μὲν εἶναι, τῶν χυμῶν τὰς ἀκρότητάς τε καὶ ἰσχύς. σχήματα δὲ λέγω, ὅσα ἔνεστιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. *Oportere autem mihi videtur & hæc novisse, qui affectus homini à facultatibus veniant, & qui à figuris. Quod dico hoc est. Facultatem scilicet esse humorum summas vires. Figuras vero intelligo, quæ insunt in homine.* Exemplis deinde aliquot dilucidata hac propositione, tandem concludit t. XL. 157. f. ταῦτα δὲ πάσχει διὰ τὴν φύσιν τοῦ σχήματος. *Hæc vero patitur ob naturam figuræ.*

§ 22. *Cujus* varietatem quoque esse causam varietatis in effectibus, etiam cognoveris ex his quæ scribit Plinius XXII. 24. *Est & ratio subtilitatis immensæ à Platone descendens: corpusculis rerum lævibus, scabris, angulosis, rotundis magis aut minus ad aliorum naturam accedentibus: ideo non eadem omnibus amara aut dulcia esse. Sic & in lassitudine proniores esse ad iracundiam, & in siti: ergo & hæc animi asperitas, seu potius animæ, dulciore succo mitigatur.*

§ 23. Quæ ego non ideo tantum adscripsi, quia de consensu antiquorum in hoc placito testantur: sed vel inprimis, ut discant præcipites quidam non statim ceu nova damnare quæ in suis libris non legunt: quin scrutari Veteres primum, & ex his cognoscere, quam vere cecinerit Caspar Barthius, ille Varro Germanus, Zod. Christ. x. p. 224.

eadem toto diludit fabula mundo.
Immutata parum persona, sed immutata
Orbe redit patulo : scena una est, histrioque idem :
Gens eadem : casus iidem. Variabile saltim
Effigies alternat opus. Nil fingere factu
Aut dictu valeas mirum invisumque.

Si feceris, etiam hæc vetera esse perspicies, quæ hodie Cartesio auctore reddita luci aspicis ut nova, & despicis propterea, quia

intuere illa per conspicilium præjudicio viridicatum. Sed satis, si forte non nimium de re aliena, non tantum ab instituto, sed & communi sensu.

§ 24. *Carœnum* Palladius scribit, itemque Marcellus Empiricus cap. XXVI, circa finem: at *carenum* Isidorus Orig. XX. 3, & Cæl. Apitius IX. de Re cul. VIII. 3, ac sæpe alibi. Sed pro illis est origo vocis. De qua Adr. Turnebus Adverſ. XIII. 23: *vocabuli origo ita obscura est, ut à Grammaticis nullis sit perscripta. Ego autem vinum velut caricum esse fere crediderim: etsi nihil præter conjecturam adferre possum.* Ac mox *vinum caricum* dictum opinatur, *quod primi id Cares decoxere, & nomine de se affecere.* Sed ista quidem vere conjectura est: & hac ineptior Brasavoli; qui in Syrup. exam. *calenum* dici à Caleno oppido contendit. *Vini caleni* Deipnosophista meminit in I. 21, & præfert Falerno, toties auctoribus laudato. vide Plinium XXIII. I. Isidorus verosimilius forte: *Carenum, eo quod fervendo parte careat.*

§ 25. Sed miror, neque huic, neque Turnebo, viris Græce doctissimis suboluisse, *vocem* Græcam esse τὸ κάρρινον: præsertim cum Turnebus meminerit extare apud Nic. Myrepsum de Antid. I. 5: & Fuchsius in Notis jam id monuisset.

§ 26. Videtur autem *nata* Vox ex effectu & modo substantiæ. Conficiebatur quippe *carœnum*, Palladio auctore, *cum, tertia perdita, duæ partes remanserint.* Isidorus: *Tertia parte musti amissa, quod remanserit carenum est.* Quæ amissio non tanta est, ut propterea vinum non sit, quod superest. Hoc ipsum tamen τὸ κάρη καρῶν *caput gravare* magis quam vinum merum, ratio & in simili experientia docent.

§ 27. *Ratio* primum, quia vinum musteum est. *Mustum vero inflat & fervet in ventre*, inquit Hippocrates II. de Diæt. X. III. 233. Perinde *vinum musteum* venis & sanguini infusum. Inflatus vero fervensque sanguis non potest non gravem capiti dolorem adferre, dum in transitu exilia vasorum, per meninges discurrentium, distendit & crassæ membranas velut à se divellit. Ista cum surgit nebula, *ebrietas* primum: mox cum urget, *sopor* obrepit. Hic est, quem *proprie* Græci κάρον nominant. Nam & *improprie* Medici

Medici appellant *carum*, qui isti omnia similis est, excepta causa. Mecum facit Casaubonus ad Athen. XI. 9. Verum de hoc alias.

§ 28. *Experientia* deinde ostendit in Vino novo & vetere saccharato. *Novum vinum* Dioscorides V. 7, δυσόνειρον dicit, seu quod quietem inquietam reddat & perturbet insomniis dirisque visis. Pro quo Hippocrates dixit l. de Vet. med. XIX. 55, δυσκοιτέειν καὶ ἐνυπνιάζεσθαι τεταραγμένα καὶ θορυβώδεα. Pro his Celsus II. 2, in notis adversæ valetudinis futuræ: *si gravior somnus pressit, si tumultuosa somnia fuerunt, si sæpius expergiscitur aliquis, quam assuevit, deinde iterum soporatur.* Vide quam multa Anazarbæus uno verbo comprehenderit. Similiter qui *Vinum saccharatum* bibunt insueti vel aliquanto largius, vix dici potest quanta ipsis obveniat καρηβαρεία sive *gravatio capitis*, ut appellat Cæl. Aurelianus Tard. IV. 3.

§ 29. Quemadmodum vero rari usus Carœnum erat: ita è contrario vulgatissimi, quod ἕψημα Græci, *defrutum* Latini nominabant. In quibus *primum* Vocabulis quædam necessaria annotabimus, *antequam* Rem definiamus.

§ 30. Quod ad *nomen* Græcum, scire licet, *primum*, Non esse confundendum ἕψημα cum οἴνῳ ἑφθῷ, *Hepsema* cum *Vino cocto*. Dalechampius, quod mirere, facit tamen apud Athenæum I. 24. Dicit hic: ἄπυρον δὲ εἶπε, τὸν οὐχ ἑψημένον. ἐχρῶντο γὰρ ἑφθοῖς οἴνοις. Vertit ille: *ἄπυρον autem is vocat, quod decoctum non est. Nam sapa etiam ac defruto quondam usi sunt.* Reddendum erat: *Crudum dicit, quod non est coctum. Nam & coctis vinis utebantur.* Τὸ ἄπυρον id dicitur proprie, quod est expers ignis sive hujus vim non sensit. Ita Hesychius ἄπυρα σκεύη interpretatur τὰ οὐ παρέχοντα χρῆσιν ἐν πυρί, *quæ usum non exhibent ad ignem.* Sic & apud Suidam, ἄπυρος τροφή, ἡ δι᾽ ὀπώρας καὶ λαχάνων· *Crudus victus* dicitur, *qui intra poma & olera est.* Hæc enim igne non indigent, quo coquantur ante quam edantur. *Cruda* quippe sumere ea licet. Talibus victitasse Zenonem memorat Laertius p.m. 452. D. Sic quoque *crudum vinum* est, quod super igne non fuit. Solebant quippe veteres, cum pluviosus annus aut alias mustum esset à

vin-

vindemia imbecillius, decoquere aliquatenus vinum. Democritus in Geop. VII. 4, ſcribit feciſſe id alios uſque ad vigeſimæ partis, alios ad quintæ conſumtionem. Haut dubie ut arte vino ſapiditatem atque durabilitatem conciliarent, quæ Natura dare nequiverat.

§ 31. *Deinde*, Ἕψημα *ſtrictius* quandoque, quandoque *latius* dici. *Hoc modo* ἑψήματα appellabant Cocta olera aut legumina vel alia. Clem. Alexandrinus Pædag. II. I. p.m. 148. c. inter tenuis menſæ cibos enumerat ἑψήματα παντοδαπὰ, ζωμῶν ἄνευ· *pulmenta omnigena, ſine juribus*. Dicit, *omnigena*, reſpiciens ad *materiam*, ex qua coquebantur. *Forma* quippe uniuſmodi erat.

§ 32. *Materiam* præbebant fere *legumina*. vide ad Theophraſtum Hiſt. IV. 5. Etiam *fructus* alii. Ariſtoteles de Part. II. 7: τὰ τῶν χεδρόπων ἑψήματα καὶ τῶν ἄλλων καρπῶν. *pulmenta leguminum aliorumque frumentorum*. Heſychius: καρπὸς, σῖτος. In his & *milium* erat. è quo hodieque nobile fit pulmentum. Heſychius: κεγχρίνη, τὸ ἐκ κέγχρου ἕψημα. *Cenchrine, pulmentum de milio*. Dicebam vero etiam ex *oleribus* fieri, & frequenter admodum ruri. Plato de Republ. II. p.m. 601. A: καὶ λάχανα, οἷα δὴ ἐν ἀγροῖς, ἑψήματα ἑψήσονται· *aque olera, quemadmodum ruri, in pulmenta coquent*. Hippocrates ea ξύμφορα εἰς ἄφοδον *mollire ventrem* ait l. de Aff. t. L. Hæc *materia* fuit.

§ 33. *Forma* vero, ut coquerentur tamdiu, donec frigeſcentibus ſuperficies in tenuem cruſtam concreſceret. Cognoveris è Philoſopho de Gen. anim. II. 3. f. τοῖς δ᾽ ὑγροῖς μὲν, σωματώδεσι δὲ, θερμαινομένοις περιΐσταται, καθάπερ ἐν τοῖς ἑψήμασι ψυχομένοις τὸ περίξηρον. *Humidis quidem, ſed corpulentis, ubi incaluere, in ſuperficie concreſcit, velut in pulmentis frigeſcentibus cruſta quædam*. Ea γραῦς Græcis dicitur, quaſi dicas *anum* aut *vetulam*. vide Galenum de San. tu. IV. 4.

§ 34. *Strictius* vero ἕψημα vocabant Muſtum decoctum ad conſiſtentiam, minorem majoremve. Hoc me credere facit, *primum*, Quod lexica videam promiſcue τὸ ἕψημα interpretari *defrutum* & *ſapam*. Gloſſarium: *Defrutum*, ἕψημα. Iterum: *Sapa*, ἕψημα. Similiter Onomaſticum & alii. *Deinde*, Facultatum, quas

quas ei adſcribit Hippocrates, communitas. Ἕψημα, inquit II de Diæt. XIII. 242, θερμαίνει, καὶ ὑγραίνει, καὶ ὑπάγει. θερμαίνει μὲν, ὅτι οἰνῶδες. ὑγραίνει δὲ, ὅτι τρόφιμον. ὑπάγει δὲ, ὅτι γλυκύ. *Hepſema calefacit, & humectat, & ſubducit. Calefacit, quia vinoſum. Humectat, quia alit. Subducit, quia dulce. Vltimo* huic videtur contrariari Dioſcorides in v.9: ſed ſine ratione. In *altero* notes, Alimenti præcipuum munus eſſe, ut humectet. In *primo* autem, Hepſemata fieri ex generoſis vinis ſolita, quæque ferendo eſſent ignem. Qui cum plurimum vinoſi digerat, ſi nihilominus Hepſema futurum eſt vinoſum, oportet Muſtum ſit perquam generoſum.

§ 35. *Hepſema* in Latinitatem prior intulit Plinius XIV. 9. Dicebatur vero ſic ob prærogativam, quam habet ſupra cætera omnia ejuſdem artificii. *Prærogativam* vero ipſam habet *partim* à Materia, *partim* ab Utilitate. Qua *materiam*, nihil eſt eorum, quæ fert tellus, Vino præcellentius. Quod merito Poetas ſcribit Athenæus II.3. vocaſſe εὔφρονα καρπὸν ἀρούρης, *jucundum fructum terræ*. vide ad Homerum Iliad. γ'. 246. Certe vinum ipſum bonum eſt, & quidquid ex eo. vide in quo Vitis glorietur Jud. IX.13. & confer Pſalm. CIV. 15. *Vtilitas* tanta eſt, ut hinc quidam Græcorum dictum οἶνον ἀπὸ τῆς ὀνήσεως exiſtimaverint. Teſtis iterum mihi Deipnoſophiſta in II. initio. Quibus ſpeciatim uſibus *hepſema* ſervierit, paulo poſt dicam.

§ 36. Quod ad *nomen* Latinum, ſupra propoſitum, obſcuræ hactenus originis eſt. Quo ipſo invitamur aliquid meditari, Grammaticis ex uſu quod ſiet. *Defrutare vinum* Columellæ II. 22. eſt, decoquere muſtum ad ſpiſſitudinem. *Decoctum* communiore vocabulo dicebatur *defrutum*. Quod verbum ſi cui arceſſere à Græcis libet, fortaſſe licet. Φρύγειν, *frigere* (pro quo Attici φρύττειν) eſt coquere quid in ſartagine ex oleo aut butyro, quod fere præferunt noſtrates βουτυροφάγοι. Belgarum verbum, *fruiten*, liquido Græcum eſt. Quod ſicuti videtur fictum ſumtumque à ſtrepitu, quem edunt pinguia cum torrentur: ſimiliter Latinos ſuum arbitror formaſſe ad ſonum, quem ſpiſſeſcente materia vapor edit erumpens. Sæpe in culina, cum pulmenta coquunt, audire eſt, *phrut, phrut*. pro quo noſtrates *prut*. Unde cum

pulmentum eo devenit, ut iſtum edat ſonum, dicere ſolent, *de bry pruttelt*, q. d. pulmentum defrutat, ſeu ſono oſtendit uſque quo ſit coctione redactum.

§ 37. Inde *pruttelen* nobis eſt γογγύζειν, *murmurare*. Quod ipſum verbum fictum eſt ad imitationem ſoni, quem murmurantes ita proferunt, ut loqui audias, verum quid dicant non intelligas. Hoc enim *murmurantium* eſt, indignationem neque premere, neque promere. Premere eam non potentes loquuntur, quæ non audent promere. Loquuntur ergo, ſed verbis obſcuris, ſenſu preſſo, nec impreſſo voci veſtigio iræ, nedum execrationis. Hoc vero eſt efflare verba potius, quam pronuntiare.

§ 38. Perottus à *fruor* deducit, cujus præteritum ſit *frutus*. Sed *frutus* non dicitur, inquit pure dicendi maximus auctor Voſſius de Arte Gramm. III. 32. Eſt vero, addit, *defrutum* ex *defruitum*: quia ex eo omnis muſti fructus percipitur. Nam, ut Feſtus ait, *Defrui dicebant antiqui, ut deamare, deperire, ſignificantes omnem fructum percipere*. Si iſta negem placere mihi, audiam fortaſſe, Sus Minervam. Nego tamen, & tamdiu donec oſtendatur, quemadmodum omnis muſti fructus percipiatur in defruto. Etiamne dotes Vini habet, ſeu muſti defecati, quod fecum plus quam vini habet? Veroſimilius Iſidorus Orig. XXX. 3. *Defrutum dictum eſt, quod defrudetur, & quaſi fraudem patiatur*. Non credo.

§ 39. Quod ad *uſum* Vocis, quandoquidem non ad eamdem ſemper ſpiſſitatem decoquere Muſtum ſolerent, ſed aliquando ad dimidiam, aliquando ad tertiam: hinc eſt, quod *defrutum* ſignificaret *modo* quodvis Hepſema, *modo* quod eſſet maxime decoctum. Apud accuratiores *proprie* dicebatur *defrutum*, quod ad tertiam: *ſapa*, quod ad dimidiam decoctum erat. Quid ergo iſta Plinii volunt? *quod alii hepſema, noſtri ſapam appellant, muſto uſque ad tertiam partem menſuræ decocto: quod ubi factum ad dimidiam eſt, defrutum vocamus*. Error memoriæ eſt, quæ amanuenſi *tertiam* dictavit, ubi *dimidiam* debuit, & contra *dimidiam* ubi *tertiam* dicere oportebat. Hoc vero dilucebit clare ex conſideratione ſingulorum.

§ 40. *Defrutum* Latinis *à defervendo dictum, ubi ad ſpiſſitudinem forti-*

fortiter despumaverit, effectum est, inquit Palladius Oct. XVIII. Nota, cum *defrutum* ait à *defervendo* dictum, respicere ad originem rei potius, quam nominis. Præterquam enim quod *deferbitum* non dicatur: etiam violentum esset hinc *defrutum* formare.

§ 41. In *re ipsa* non modo consentit Columella in XII. 20: sed & quo spissius fuerit decoctum, eo melius ait. *Si natura tenue mustum erit, cum ad tertiam partem fuerit decoctum, ignis subtrahendus est, & fornax protinus aqua refrigeranda: quod si fecerimus, nihilominus defrutum infra tertiam partem vasis consedit. Sed id quamvis aliquid detrimenti habeat, prodest tamen: nam quanto plus decoquitur (si modo non est adustum) melius & spissius fit.*

§ 42. Quibus è verbis observes, primum, *Mensuram decoquendi.* Ea erat vel ad tertiam vel intra. Si mustum decoqueretur ad tertiam, refrigescens considebat infra eam. Quamdiu enim calet decoctum, plenum vaporibus tumet: quibus evanidis sidit. Qui considere ad tertiam volebant, ad dimidiam decoquebant. Hoc licebat in mustis crassioribus: illud vero expediebat in tenuibus, quo ne situm ducerent. cui magis sunt obnoxia, quæ sunt aquosiora magis. Valde hoc Pharmacopœi experiuntur in Sambuci rob, quod vocant.

§ 43. Deinde, *Modum decoquendi.* Quem plenius tamen exponit capite præcedente. *Vvas*, inquit, *sereno siccoque die quam maturissimas legemus, quibus proculcatis mustum, quod defluxerit ante quam prælo pes eximatur, satis de lacu in vasa defrutaria deferemus, levique primum igne, & tenuibus admodum lignis, quæ cremia rustici appellant, fornacem incendemus, ut ex commodo mustum ferveat. Isque qui præerit huic decoquendo, cola juncea vel spartea ex crudo* [*id est non malleato*] *sparto præparata habeat. Itemque fasciculos fœniculi fustibus illigatos, quos possit utique ad fundum vasorum demittere, ut quidquid fecis subsederit, exagitet & in summum reducat: tum colis omnem spurcitiam, quæ redundarit, expurget. Nec absistat id facere, donec videbitur eliquatum omni fece mustum carere: tum sive mala cydonia, quæ percocta sublaturus sit, seu quoscumque voluerit, convenientes odores adjiciat, & nihilo minus subinde fœniculo peragitet, ne quid subsederit, quod possit plumbum perforare. Cum deinde jam acriorem potuerit*

ignem vas sustinere, id est cum aliqua jam parte mustum in se fervebit, tum codices & vastiora ligna subjiciantur, sed ita ne fundum contingant. Quod nisi vitatum fuerit, vel vas ipsum, quod aliquando contingit, pertundetur; vel, si id factum non erit, utique aduretur mustum, & amaritudine concepta condituris fiet inutile.

§ 44. Tertio, *Cautelam decoquendi.* Cavendum quippe, ne aduratur. Ad hoc, præter id quod jam audivimus, necessarium est eodem monitore, ut *ipsa vasa, quibus sapa aut defrutum coquitur, plumbea potius, quam ænea sint. Nam in coctura æruginem remittunt ænea, & medicaminis saporem vitiant.* Hodie ad ejuscemodi usus vasa adhibent ænea, seu quæ perforationi non sunt exposita. Quo ne vero æruginem remittant, obducunt intus fuso stanno.

§ 45. Denique, *Terminum decoquendi.* Nam quanto plus defrutum decoquitur, tanto fit melius, cum ad Penum, tum ad Usum. *Illius* rationem jam intelleximus: spectare nempe præcautionem *situs.* quo facile obducitur, si quid remansit aquei seu potius pituitosi. Quomodo nunc appello, quod substantia aqueum, substantiæ modo lentum est. Pure aquea enim, cum evaporant, difflantur. At mucida lanugo illa, quæ superficiei obhærescit, vaporis lentitudinem ac tenacitatem arguit. Ad *usum* vero Poeta allusit in Georg. IV. 268.

igni pinguia multo Defruta.

Pinguia vocat, quia sunt spissa & dulcia. nam *pingue* pro *dulci* recte dici, auctor nobis Galenus est VI. Epid. v. 14, & alibi. A *multo* autem *igne* spissitudo est: à *spissitudine*, dulcedo: à *dulcedine*, gratia usus. Ab *utraque* vero est, quod

Dulci defruta sint lutosa cœno,

ut satis ingeniose Papinius lusit in IV. Silv. IV. 708.

§ 46. Inter *defrutum* vero & *carœnum* erat, quæ *sapa* Latinis, σίραιον Græcis fuit nominata. Heic iterum necesse habeo aliquid præliminio dicere de *vocibus* istis, antequam ad rem deveniamus. Dicam vero primum de Græco.

§ 47. Hesychius: Ἕψημα, ὅπερ ἔνιοι σιραὶ καλοῦσιν, ἄλλοι γλυκύ. Scribe, inquit Vir magnus, ὅπερ ἔνιοι σείραιον καλοῦσιν, ἄλλοι γλεῦκος. Scribes, ὅπερ ἔνιοι σίραιον καλοῦσιν, ἄλλοι γλυκύ, siquidem audis

audis non me, ſed ipſum Heſychium. Σίραιον, τὸ ἀπὸ τῆς σαφίδος ἕψημα· οἱ δὲ γλυκύ. καὶ ἑψημένον οἶνον. Phavorinus: Σιραίῳ, τῷ γλυκεῖ ἑψήματι, παρὰ τῷ Ἱπποκράτει. Deſumſit è Galeni gloſſis, aut Erotiani. Apud illum præterea ſic ſcribitur l. κ. χρόν III. 2. p. 346. l. 46: & l. de Atten. vict. XII: ac alibi. Apud Hippocratem reperitur I. Muliebr. t. XCI: iterumque II. t. LXIII. Ubi tamen utroque loco legitur non σίραιον, ſed οἶνος σίραιος. de quo mox. Etiam σίραιον ſcribunt Ariſtophanes & Scholiaſtes Veſpis p. m. 493. B. F. Unde recte Dalechampius & Caſaubonus pro τῷ σισίραιον, quod Athenæo IV. 21. ſubrepſit, reſcribunt σίραιον, præeunte mſs. Videtur hæc non vidiſſe Seberus: alioqui confidentius apud Pollucem VI. 2. idem reſtituiſſet pro σισαίραιον, quod plane mendoſum eſt.

§ 48. Cæterum quod alteram emendationem attinet, apud Heſychium non eſſe in locum τὸ γλυκὺ reponendum γλεῦκος, vel unum Euſtatii illud evicerit, quod eſt Odyſſ. α'. p. m. 1385. l. 14: καὶ τὸ γλυκὺ ἐκ τοῦ γλεύκους. Si enim dulce eſt ex muſto, non eſt muſtum. Neque eſt, qui σίραιον & γλεῦκος pro ſynonymis habuerit. Quæ eapropter debui paulo plenius proponere, ut ne obſtet mihi auctoritas Exercitatoris ſacri.

§ 49. Latini quoque *ſiræum* dixere. Plinius XIV. 9: *Nam ſiræum, quod alii hepſema, noſtri ſapam appellant.* Diſtinguere autem, quod ex *muſto* fiebat Siræum, oportet ab eo, quod ex *caricis* aut *palmulis*. Nam ex his quoque Siræum confeciſſe ſcribit Ægineta VII. 14. σίραιον [libri σίρεον, vitioſe] ἐστι, τό, τε ἀπὸ τοῦ γλεύκους ἑψομένου, καὶ τὸ ἀπὸ τῶν ἰσχάδων καὶ φοινίκων, καὶ αὐτὸ τὸ γλυκὺ γλεῦκος σὺν τῷ μέλιτι. *Siræum dicitur, non tantum quod ex muſto cocto fit; ſed & quod ex caricis atque palmulis; & ipſum hoc dulce, muſtum cum melle.* Quod ex ficubus coquebatur, id Galenus l. de Att. vict. XII. aſſimilat corrupto melli. Credibile vero eſt, & hoc & ex dactylis pinguibus (τὸ τῶν λιπαρῶν φοινίκων ἀφέψημα, ut Paulus ait III. 28. qua de curatione Arteriacorum) quod fiebat, veniſſe potiſſimum tenuioris fortunæ hominibus in uſum.

§ 50. Etiamne vero *muſtum cum melle* decoquebant ad conſiſtentiam ceu *ſpeciem* Siræi novam. Ita quidem videtur ex iſtis

Æginetæ. Hoccine vero fuerit, quod Græci appellabant μελιηδὲς, quasi ἐκ μέλιτος ἡδὺ *dulce ex melle?* Suspicor id quidem: affirmare tamen præter auctoritatem non ausim. Quæ conjectura tamen si vera est, confundi cum eo, quod etiam *dulci è genere est, melitites* non debet, quam *mellinam* vocat Plautus Pseud. act. II. sc. IV. 51. unde *mellilla*, ὑποκοριστικὸν, Casina act. I. sc. I. 47. *Melitites* quippe erat οἰνόμελι ἀπὸ γλεύκους *mulsum è musto* factum. Faciendi *modum* tradidit Dioscorides V. 16. *alium* Berytius in Geop. VIII. 25. At *hoc* quia homines comperiebantur inflationibus obnoxium & ventriculo incommodum esse, seculis jam fieri desiit. *Solebat tamen inveteratum alvi causa dari in febre*, ut Plinius notat XXII. 24.

§ 51. *Sapa* vero quemadmodum conficeretur, intelligas etiam è Palladio. *Sapa*, inquit, *ubi ad tertias redacta descenderit*. Plinius XXIII. 2: *Vino cognata res sapa est, musto decocto, donec tertia pars supersit*. Quibus videtur (ut iterum hoc moneam) Columella contrarius l. XII. 19. *Quidam partem quartam musti, nonnulli tertiam decoquunt. Nec dubium, quin ad dimidiam si quis excoxerit, meliorem sapam facturus sit, eoque usibus utiliorem, adeo quidem, ut etiam vice defruti, sapa mustum, quod est ex veteribus vineis, condire possit.* Non. Marcellus XVII. 14: Sapa, *quod nunc* mellaceum *dicimus, mustum ad mediam partem decoctum*. Probat è Varronis I. de Vita P. R. *Sapam appellabant, quod de musto ad mediam partem decoxerant.*

§ 52. Quæ quo concilies modo, nisi quem supra innui? dicendo nempe, ad dimidiam excoxisse quod refrigescens volebant ad tertiam considere. Revera enim hinc dictum Græcis σίραιον fuit, quod esset εἰς σιρὸν *ad dimidiam* coctum. Cyrilli glossæ: Σιρὸς, *Civisa*. pro quo Vulcanius, *Simissa*: uti mox apud illum Σιρωτὴς οἴνου ἢ ἄλλου τινὸς ὑγροῦ, *Simissator* exponitur, sive qui decoquit ad dimidiam. Rectum puto, *semissa* & *semissator*. prorsus ut *semissarius hæres* dicitur Florentino is *qui ex parte dimidia institutus* est, l. Legatum 116. § 1. ff. de Leg. & fideic. itemque *semissalis usura* Modestino l. Septicia 10. ff. de Pollicitationib.

§ 53. *Sapa* igitur, qua *formam* seu consistentiam, spissior Carœno

rœno fuit, mollior Defruto. Quod ad *materiam* vero, *ſapa* fit ex muſto vel albo vel nigro. *Ex albo melior*, inquit Plinius XXIII. 2: non tantum quia ſapidior; ſed & quia μαλακτικὸς τῶν ἄλλων μᾶλλον, *ventrem præ aliis mollit*. Ita Dioſcorides v. 9. Ex *nigro* enim *muſto* Sapa haut dubie adſtringit.

§ 54. Erat autem *ſapa* per ſe ſapida admodum. *Sapidiorem* tamen qui volebant, optimi vini ſextarios C. ad muſti VIII. adjiciebant. Hanc præparationem ſeu optimam commendat Leontinus in Geop. VIII. 31. Alii *aromatis* condiebant. vide ad Columellam XII. 20.

§ 55. Paret itaque, ingenii hæc, non naturæ opera eſſe: & eſſe non ad bibendum comparata, ſed *omnia in adulterium mellis excogitata*, uti Plinius ait XIV. 9. Ariſtophanes loco, quem modo laudabam, diſerte σίραιον ἀντὶ μέλιτος, *ſapam pro melle* ſubſtituit. Inquies: *quemadmodum* Sapa ſaltem ad bibendum non ſit facta, cum, referente Plinio XXII. 2, *Fabianus autor ſit, venenum eſſe, ſi quis jejunus à balineis eam bibat*. Forte quis recens à balneo & antequam ibi inſudaſſet, æſtuante corpore & onuſto pravis humoribus, dilutam vino ſapam bibens ſubito fuit extinctus cum talibus ſymptomatis, quæ potionatis alias accidere eſſet obſervatum. Id ſi accidit, ut ſane potuit accidere, non miror veneni inſtar habitam eo in caſu ſapam. Quam facile enim eſt, ut ſapa ferveat & inſtar mellis fermentet humores pravos & ſeceſſionem (quam putredinem appellat vulgus) faciat in ſanguine, ſpiritumque enervet enecetque.

§ 56. Sed vero, *potui* iſta, ſaltem mera, non fuiſſe, colligi & equidem haut obſcure poteſt è Galeni l. de Att. vict. XII: *Vina*, inquit, *quæ dulcia admodum ſunt, omnia ſanguinem craſſum gignunt: nigra namque hæc ſunt, & conſiſtentiâ craſſa, & iis adhuc magis Siræum quod vocant, id eſt, ſapa. Eſt autem id muſtum plurimum coctum*. Ecce, craſſiora erant, præut bibi indiluta poſſent; & talem gignebant ſanguinem, qualem nemo cupiat, ideoque cavet quæ materiam ei præbere queunt. Cum enim τὸ αἷμα τὸ ἐν ἀνθρώπῳ πλεῖστον ξυμβάλλεται μέρος συνέσιος, *Sanguis, qui in homine eſt, potiorem partem contribuat ad prudentiam*, uti ex vero dicit

Hip-

Hippocrates I. de Morb. t. XXVIII. & l. de Flat. XX. 209: conferat vero hoc, quod ad eam confert, puritate ſua & pelluciditate: nemo equidem non obſcurare hanc cavebit, quiſquis vel experimento didicit, quam Spiritus noſter oderit tenebras, amet autem habitare in lucido.

§ 57. Ut jam non dicam, *matutino* potui id expeti potiſſimum, quod ipſum coctione non egeat, quin ſerviat pridianæ cœnæ reliquiis conficiendis & digerendis. At vero *συπτικὸς πᾶς στίερος*, *aſtringit omne ſiræum*, monente Dioſcoride v. 9. unde nec facile confert ulli, qui conſuevit alvum habere obedientem.

§ 58. Accedit tertium: quod *intus facile vitientur defrutum, paſſum, & quidquid nimis dulce eſt*, auctore Celſo II. 28. Cauſam aperiet Hippocrates tibi, ſi adire libet, l. de Vet. med. t. XXIV. 76. Sed exſcribamus verba in gratiam eorum, quibus ad manum liber non eſt. ἀλλ' ὅ, τι ἰσχυρὸν ἑκάστου, καὶ τὸ κρέσσον τῆς φύσιος τῆς ἀνθρωπίνης, οὗ μὴ ἠδυνάσατο κρατέειν, τοῦτο βλάπτειν ἡγήσαντο, καὶ τοῦτο ἐζητήσαντο ἀφελέειν. ἰσχυρότατον δέ ἐστι τοῦ μὲν γλυκέος τὸ γλυκύτατον. *Sed quod in unoquoque forte eſt, & potentius Natura humana, quod non potuit ſuperare, hoc lædere arbitrati ſunt, atque hoc studuerunt auferre. Potentiſſimum vero eſt inter dulcia dulciſſimum.* Quid autem *melle dulcius?* Jud. XIV. 18. Certe nihil in his, quæ ſponte nobis Naturæ ſuppeditantur. Quid autem *ſapa potentius?* quæ & in adulterium mellis fuit excogitata, & excocta è muſto plurimum omnino retinet in ſe vini. Cujus ſi *Aſclepiades*, autore Plinio XXIII. I, *utilitatem æquari vix deorum* (gentilium nempe, quæ per Dei gratiam *idola ſcimus nihil eſſe in mundo, & nullum Deum alium niſi unum*, I. Cor. VIII. 4.) *potentia poſſe pronunciavit*: quanto meliore nobis jure licet de Vino affirmare, non habere æquipollens ſibi in humanam naturam? Effecta teſtantur, quam ne robuſtiſſimus quidem Vinum impune laceſſat. confer ad Prov. XXIII. 29. & deinceps.

§ 59. Ergo igitur ſi potui non fuere, cui *uſui* erant? Ad condimenta & medicamenta.

§ 60. *Medicamenti* loco ſæpe ſapam ac defrutum veniſſe olim, clarius eſt è Medicorum libris, præut oſtendi loca debeant: imo

jam

jam oſtendimus in Hippocrate & Galeno, principibus viris. adde interim Dioſcoridem v. 9.

§ 61. Serviebant autem potiſſimum *condiendis* cum Vinis, tum Cibis. *Vinis* primum. Columella XII. 20: *memineris anniculo defruto, cujus jam bonitas explorata eſt, vinum condire: nam vitioſo medicamine fructus, qui perceptus eſt, vitiatur.* Et mox cap. 21: *Poteſt tamen etiam poſt dies novem, quam refrixerit, adjici in vinum: ſed melius eſt, ſi anno requieverit.* Præmittit autem cap. 19. monitum egregium, quod utinam hodie audirent Oenopolæ! *Quæcumque vini nota ſine condimento valet perennari, optimam eam eſſe cenſemus, nec omnino quidquam permiſcendum, quo naturalis ſapor ejus infuſcetur. Id enim præſtantiſſimum eſt, quod ſuapte natura placere poterit.* Quidquid ſit, ſaltem, ut ex eodem pergamus loqui, *cavendum eſt, ne conditus ſapor intelligatur: nam ea res emtorem fugat:* cap. 20. Me certe, qui nihil æque odi ac vinum adulteratum. Natura dulce & maturitate bonum amo, non arte. Interea etiam veriſſimum eſt hodie, quod ſuo jam tempore queſtus fuit Plinius in XXIII. I: *Iam vero nec Proceres uſquam ſinceris utuntur. Eo venêre mores, ut nomina modo cellarum væneant, ſtatimque in lacubus vindemiæ adulterentur: ergo, mirum dictu, innocentius jam eſt quodcumque & ignobilius.* Hodie ne hoc quidem expers manet fuci.

§ 62. *Vinum* vero, quod admixtum ſibi Hepſema haberet, dicebatur priſcis γλεῦξις ἢ γλύξις. Athenæus I. 24. καὶ γλύξις δ᾽ οἶνος καλεῖται, ὁ τὸ ἕψημα ἔχων· *Glyxis verò id vinum dicitur, quod mixtum ſibi hepſema habet.* Euſtathius ad Odyſſ. α΄. p. m. 1385. l. 14: καὶ γλεῦξις κατὰ Παυσανίαν, οἶνος πολὺ ἕψημα ἔχων. ὃ νῦν φησὶ σίριλινος· *Gleuxis ſecundum Pauſaniam eſt vinum habens multum hepſematis admixtum ſibi: quod nunc dicitur Sirinum.* Tale fuiſſe arbitror quod οἶνος σίραιος *vinum ſiræum* dicebatur Hippocrati ſupra § 47. Solum namque *ſiræum* infuſionibus non ſatis aptum. Diluebatur itaque vino. Hoc *ſiræum* aut *ſirinum* aut *ſirium*, ut Dioſcorides. Heſychius inter γλεῦξιν & γλύξιν facere diſcrimen videtur. Γλεῦξις· οἶνος, ἕψημα. Revera, ut jam audivimus, fuit οἶνος σὺν ἑψήματι: non *vinum* aut *hepſema*; ſed *vinum cum hepſemate.*

§ 63. Iterum: Γλύξις· ὁ ἀνέμωδης οἶνος, καὶ ἄγονος, οἱ ἔνιοι ἀπαλόστομον, οἱ δὲ γλεῦξιν. *Glyxis, effœtum vinum atque infecundum, quod quidam ori-molle, alii gleuxin vocant.* Priore colo quid velit, non assequor satis. Utrumne intelligit, quod Plautus Pænulo act. III. sc. III. 87, vocat *vinum edentulum*, sive quod sine dentibus, quasi nimia vetustate, est? vide Lipsium Antiq. lect. II. 19. An vero *tale*, quod sterilitatem adferret? cujusmodi Herea, oppidum Arcadiæ, dicitur habuisse, quod infecundas redderet mulieres. Atheneus de Trœzenio I. 24: ὁ δὲ Τροιζήνιος οἶνος ἀγόνους φησὶ τοὺς πίνοντας· *Træzenium vinum infecundos dicitur facere bibentes.* Suspicor tamen, pro ἄγονος legendum esse ἄτονος. Sane hoc malim, dicique *vinum* ἀνεμωδὲς, quod *ætate:* ἄτονον, quod *natura infirmum* est. Hoc genus vini *salubre* non esse, cognoscimus è Dioscoride, v. 9. Οἱ δὲ καλούμενοι ἀπαράχυτοι, inquit, ἔχοντες δὲ ἕψημα μεμιγμένον, κεφαλῆς εἰσὶ πληρωτικοὶ, μέθης γεννητικοὶ, δυσδιάπνευστοι, κακοστόμαχοι. hoc est: *Vinorum quotquot maris expertia sunt, habent autem hepsema permixtum, caput implent, temulentiam gignunt, difficile transpirant, aliena stomacho sunt.* Hesychio οἶνος ἀπαράχυτος exponitur, ᾧ οὐ προστέθειται θάλασσα, *cui non est additum mare.* Eodem modo interpretatur Galenus Meth. med. XII. 4. Cui vero admixta esset *marina*, id Celsus modo *salsum* simpliciter vocat, ut lib. I. cap. 6: modo *salsum Græcum*, ut III. 6. 24. & alibi. *Græcorum* namque id inventum erat, vinorum sola ignobilia condientium mari. *Quomodo?* docet Dioscorides v. 27. itemque Columella XII. 25. *Quare?* docet Plutarchus in Quæst. nat. X. *Species* salsi septem recenset Plinius XIV. 8. Quod vero esset ἀθάλασσον, *maris expers*, diximus cum Horatio II. Sat. VIII. 15.

§ 64. Etiam *cibis* Sapam atque defrutum condiendis venisse, multis auctorum locis testatissimum est. Præ aliis videri Cæl. Apitius potest, qui sæpesæpius eorum meminit omnibus pene in libris de Re culinaria. De *talibus* Cibis accipio Celsi judicium l. I. 2. *Condita omnia duabus de causis inutilia sunt, quoniam & plus propter dulcedinem assumitur, & quod modo par est, tamen ægrius concoquitur.* Vere ita est, ut medici sentiunt: *Cibus simplicissimus, cibus optimus.* Præterquam enim quod minoris constet, fructus est majo-

majoris. Nam & parvo saturat, & facile coquitur, & plus alit. Martialis ea propter recte

Convictum facilem, sine arte mensam

recenset inter

Vitam quæ faciunt beatiorem.

§ 65. Præcipue vero *nigrandis juribus* Sapa faciebat. Jam non contineo me, ut non aliquantum de proposito decedam & aperiam aliquid veteris historiæ. Namque hæc sunt curarum nostrarum delinimenta.

§ 66. Olim frequenti in usu fuit *jus* duplex, album & nigrum. *Ζωμὸς λευκὸς, jus album* quodnam diceretur, & qua ratione conficeretur, intelligi è duobus Galeni locis potest. *Vnus* est l. de Alim. fac. III. 30. Quæ quia ab Oribasio sunt exscripta in Conlect. II. 51: suffecerit mihi Latina inde desumsisse, prout Rasarius exhibuit. *Piscium molli carne præditorum apparatus ad concoctionem optimus est is, qui ex albo jure conficitur, quod quidem parant hoc modo. In aquam copiosam olei quod satis sit effundito, parumque anethi & porri addito: quum pisces semicocti fuerint, tantum salis adjicito, ut totum jus nondum salsum videatur. Hîc apparatus vel ipsis ægrotis est accommodatus.* Non suaserim tamen nostris palatis apponi.

§ 67. Hoc interim modo non conficiebatur *album jus*, nisi quoties *carnes* æger cuperet. Simpliciter enim *olera* tantum admittebat. Oribasius diserte Conlect. IV. 1. § 13: *Album jus atque simplex ex sola aqua & oleo, pauco anethi & porri, & sale modico injecto post idoneam coctionem, conficitur.* Plinius XXXII. 9, *pisces* ad alvum emolliendam jubet *coqui cum anetho, apio, coriandro, porro, additis oleo & sale.* Subnotat Dalechampius: *Tale est album jus, toties à Galeno memoratum.*

§ 68. De *carnibus* quod dixi, id vero clarum est ex *altero* Galeni, quem intendebam, loco. Is est Ὑγιεινῶν IV. 10. εἰ δὲ σαρκὸς βούλοιτο γεύσασθαι, τὴν τῶν πετραίων ἰχθύων ἢ ὀνίσκων ἐν λευκῷ ζωμῷ καλῶς ἑψήσαντα διδόναι. προσαγορεύω δὲ λευκὸν ζωμὸν ὅταν ἄνευ σαρκός τε, καὶ πολὺ μᾶλλον τῆς ἄλλης καρυκείας, σκευασθῇ ἀνήθου τε καὶ ἁλῶν ἐμβληθέντων εἰς ὕδωρ σὺν ἐλαίῳ καὶ πράσῳ βραχεῖ. Pro

quibus Linacer nobis ista dedit. *Quod si carnem quoque gustare velit, saxatiles pisces vel oniscos in albo jure bene elixos dabis. Voco jus album, cum sine garo, magisque etiam sine supervacua conditurà, cujusmodi καρυκείαν Græci vocant, præparatur, anetho saleque cum oleo & porri exiguo in aquam conjectis.*

§ 69. Quibus in verbis tria iterum se offerunt consideratu digna. *Primum*, Quid ὀνίσκοι, *aselli*, fuerint antiquis. *Deinde*, Quemadmodum *sine carne* Jus album fieri dicatur, si Oniscos aut similes pisces admitteret. *Denique*, Quid fuerit καρυκεία. *Primum*, quia nequit tribus, quod ajunt, verbis expediri, reservabimus in proximam exercitationem.

§ 70. Quod ad *alterum*, Linacer, *sine garo*, reponens pro eo, quod nostris in libris est ἄνευ σαρκὸς, *sine carne*, videtur usus manu exarato codice. Interea editos exhibere quod rectum est, ostendunt verba proxime præcedentia & præscripta. Ad *quæstionem* ergo.

§ 71. Apostolus 1. Cor. XV. 39: ἄλλη μὲν σὰρξ κτηνῶν, ἄλλη δὲ ἰχθύων, ἄλλη δὲ πτηνῶν· *alia est caro pecorum, alia piscium, alia volucrium*. Hoc adeo certum est, ut vulgus ne admittat quidem *pisces* in censum carnium. Medici admittunt, ceu videre in Galeni istis: sed ita, ut in æstimatione nutrimenti, quod præbent, plane distinguant, & pro *carne* habeant non nisi eam, quam præbet *omne animal quadrupes domi natum, omnis fera, omnis avis*, quemadmodum hæc digerit Celsus II. 18. Qui & propterea cum ibidem dicit, *plus alimenti est in carne, quam in ullo alio*: pisces omnino secludit à valore & censu carnium. confer ad Hippocratem l. de Affect. t. XLVI. ubi ἰχθύες κοῦφον ἔδεσμα, *pisces leve edulium* dicuntur. Ubi *leve* dici, quod & facile concoquitur & parum nutrit, resciveris ex collatione horum Celsi, *Levior piscis inter saxa editus*, &c. cum textu XI. lib. II. de Diæta.

§ 72. Quando itaque *pisces* Carnibus non adnumerabant, recte *Ius sine* carnibus dicebatur, quod nihil earum recepisset, quæ propter excellentem vim nutriendi ceu prærogativa quadam singulari appellantur *caro*. Ut adeo etiam Galeni ista, quæ proposuimus, plane evincant appellatum fuisse *Ius album*, in quo vel

olera

olera tantum, vel præterea piſces fuiſſent cocti: at non item carnes. *Modum* Juris albi faciendi varium tradit Cæl. Apitius de Re cul. VII. 6: novum vero & noſtri ſeculi ac ſuæ præſertim gentis hominibus vel aptiorem vel ſapidiorem, Jul. Alexandrinus Salubr. XIX. 15.

§ 73. Præter hæc quærebamus, Quid καρυκεία fuerit. *Proprie*, Conditura quæ cum caryca fiebat: *improprie*, Conditura quælibet ad imitationem illius facta. Itaque, ut, qualis eſſet ea conditura, intelligamus, ſciendum eſt, *quid* Caryca fuerit.

§ 74. Τῆς καρύκης *inventum* Athenæus XII. 3. refert ad Lydos, hominum molliſſimos: memoratque ſuis ibi nominibus Auctores ſeptemdecim, qui ejus conficiendæ rationem tradidiſſent. Propterea vero, fortaſſe & quod appararent illi ſuaviſſimam, in proverbium abiit καρύκη Λυδῶν. vide ſis ad Eraſmum p. m. 193. 446. 510. Quantivis vero pretii eſſet, nihilominus ei Timon Pyrrhonius Sillorum II. non comparare tantum, ſed & præferre auſus eſt *conchum* Græcorum, vilem cibum & facilem paratu: idque propterea, quod ἡ πᾶσα περιοστεύφηλος οἰζύς, *ærumna ſit quaſi perpetua comes ambitioſarum cupediarum.* Vere enim ita eſt, ut Parœmiographus ſacer ait Prov. XXIII. 21: *comeſſator depauperabitur.*

§ 75. Ex quibus *caryca* Lydorum vero conficeretur, Athenæus non dicit. *Materia* præcipua fuere Sanguis & Hedyſmata, ceu ex Heſychio paret, & inprimis Phavorino. Heſychius: καρύκη· βρῶμα λύδιον, ἐξ αἵματος καὶ ἄλλων ἡδυσμάτων συγκείμενον. *Prima* ergo materia, *ſanguis.* Cujus animalis? Quo quiſque maxime delectaretur. Scribit Galenus de Alim. fac. III. 18. *leporinum* celebrari ut jucundiſſimum: etiam *ſuillum* edi; quo & hodie paſſim Belgæ delectamur in farciminibus. Homero laudatur *caprinus.* Eadem & Ægineta habet lib. I. 85.

76. *Hedyſmata* Galenus *aromata* exponit in gloſſis. Per *quæ* intelligi putem, non ea dumtaxat quæ aut India mittebat, aut felix Arabia: ſed & quidquid domi natum conciliare poteſt condituræ & odorem ſuavem & gratum ſaporem. Videre id apud Aretæum eſt de Cur. diut. I. 2. ubi exponens quæ καρυκεία Cephalææ

conveniat, ait: καλοὶ γὰρ οἱ ἐν τῇ καρυκείᾳ καρποὶ, κάρου, κοριάνου, ἀνίσου, σελίνου δὲ τούτων κρέασσων, ἡ ἡδύοσμος ἡ βοτάνη, καὶ γλήχων· *Bona namque in conditura sunt semina cari, coriandri, anisi, quibus melius est apii, mentha herba, ac pulegium.* confer & Platinam de Tuenda valet. III. 7. 10. in initiis.

§ 77. Etiamne vero *alia* Materia fuerit adhibita, non possum dicere. Suspicamur tamen ex eo, quod pro *succo* sufficere *sanguis* non videtur. Videtur enim non absimilis fuisse Carycarum compositio à compositione Unguentorum. Qua de Plinius XIII. 1: *Ratio faciendi duplex: succus & corpus: ille olei generibus fere constat, hoc odorum. Hæc stymmata vocant, illa hedysmata.* Ubi *stymmata* vocat, quæ consistentiam seu corpus darent unguentis: *hedysmata* vero succos, quibus ea exciperentur. Sic quoque in *carycæ* confectione præter sanguinem credimus addidisse sapam aut defrutum aut quid simile.

§ 78. *Forma* Carycæ quæ fuerit, nuspiam expresse docetur. Phavorinus, cum eam modo βρῶμα *edulium*, modo ἀπότριμμα *intritum*, modo ἕψημα *decoctum* vocat, videtur variam indigitasse, ac consistentiorem aliquando, aliquando molliorem fuisse. Hoc vero certum est, *nigricante colore* fuisse, sive à Sanguine eum, sive aliunde haberet. Phavorinus causam reddens, quare λύδιον βρῶμα dictum esset καρύκη, disertis ait, ἐπειδὴ μέλαν ἐστί, *quia nigrum est.* Unde & ipse &, è quo pleraque sua desumsit, Hesychius, τὸ καρυκεύειν exponunt per συσκοτίζειν καὶ ἀναδεύειν, *infuscare & immiscere.*

§ 79. Non arbitror autem vere ac simpliciter *nigram* Carycam fuisse, sed ex ruffo-nigricantem, sive phœnicio colore, *castanatum* quem nuncupamus à cortice castaneæ, quem refert. Huc nos ducunt Hippocratis illa quæ referuntur IV. Epid. t. XIII, de duobus fratribus, qui Cecropis erant domestici: οἷσι τὰ μέλανα κατ᾽ ἀρχὰς διῄει. ἀπότρυγα. καρυκοειδέα. ἐκ κατακορέων ἀφρωδέων χολώδεα ἦσαν. *His nigra ab initiis exibant: quasi fex: carycæ similia: ex saturatis spumosis biliosa erant.* Hac gradatione meliorari consuerunt excreta, & sæpe est hæc observare in evadentibus à gravi morbo & colluvie pancreatis.

§ 80. Et

§80. Et iſta mihi ratio videtur, quare *quodvis* Conditum deinceps, modo Jus ſapidum facere & infuſcare adinſtar Lydiæ poſſet, καρύκη fuerit appellatum. Tale eſt, quo noſtrates coqui profundunt artocreas ex bubula carne: *bruine ſauſſe*. Tale vero vel inprimis eſt, quod pro intinctu ſuperfunditur aſſo lepori: *haſe-ſauſſe*. Tale eſt, in quo Carpiones elixant. cujus formulam exhibet Jul. Alexandrinus Salubr. xx. 13.

§81. Galenus itaque per καρυκείαν intellexit omnem talem Condituram, qua delitioſum Jus, & fuſcum fieret. Fere enim jurium in gratiam fiebant. Quæ ratio eſt, quare Heſychio etiam καρύκη exponatur περίεργος ζωμός. Pro quo ſi quis, Linacrum ſecutus, reddere velit, *Caryca eſt ſupervacuum jus:* non ſonabit bene. Concinnius, ſi dicas: *Caryca eſt jus ambitioſum* Ita enim appellant Græci pariter ac Latini ea quæ fiunt affectato ſtudio, enixa opera, ingenti ſumtu, cuique omnino liceret parcere & nihilominus ſatisfacere non tantum neceſſitati, ſed & voluptati.

§82. Ita οἶνοι περίεργοι Dioſcoridi v. 19. dicuntur *vina*, quæ ſunt *majore cura & opera confecta*, ut exponit ibi Marc. Vergilius, cujus heic ſectiones ſequebamur: nam cæteris in libris reperies cap. 27. Talis fuit Amminæi confectio, quam Didymus tradit in Geop. VIII. 21: & aliorum, quæ haut opus recenſere. De *quibus* Plinii pene ſimile judicium eſt in XXIII. cap. 1: quale eſt Plutarchi Symp. IV. 1. in fine, de *Aburtacis*, *Candulis*, *Carycis*, atque id genus eduliis: eſſe nempe περίεργα καὶ σπερμολογικά, *ſupervacua atque inutilia.* Quæ omni in menſa deſiderare, cupediorum eſt. *Cupedii* dicuntur κνιποὶ, *faſtidioſi* illi, qui attingere nihil eorum in menſa ſolent, quo populus utitur; quin & in omni delitiarum affluentia, niſi quid novum atque inexſpectatum, & ad ambitionem, non utilitatem comparatum apponatur, conſueti electilia ſectari nihil inveniunt, quod faciat ad palatum.

§83. Quando itaque Galenus *jus album* fieri abſque ulla καρυκείας dicit, etiam *ſapam* & *defrutum* excludit. *Horum* enim ſi quid ſuffunditur juri, nigreſcit. Ita ſcribit Galenus 1. Prorrh. 1. 13. dejectiones ſæpe ſequi colorem eorum quæ quis comedit: & hoc apparere manifeſto in his, *qui ederunt decoctum leporinum* ſan-

sanguinem, vel jus nigrum eorum, quæ cum multa conficiuntur sapa.

§ 84. *Nigri juris* inventionem Lampriæ tribuere videtur Euphron in Adelphis:

Ζωμὸς μέλας ἐγένετο πρώτῳ Λαμπρίᾳ.

Ad quæ Casaubonus in Animadv. ad Athen. IX. 6: *Nugatur hic coquus, juris nigri inventum Lampriæ tribuens, cum Lacedæmonios ab antiquissimis temporibus eo usos constet. aut ita accipe hunc versum: excelluisse Lampriam in parando eo jusculo, & primas tulisse.*

§ 85. Sed tempus est redeundi, unde sumus digressi, ac progrediendi ad *illud* Dulcium genus, quod supra § 18. primo proposui loco, & Potui potiorem partem inservire, atque ad intentionem nostram spectare propius dixi.

§ 86. Hoc ipsum vero *genus* Dulcium, quia non uniusmodi est, digeremus etiam, ordinis clarioris & doctrinæ causa, in *duas* velut classes: quarum *altera* Passum cum suis speciebus contineat, *altera* Non-passum.

§ 87. Latinis *passum* quod dicebatur, id Græcis modo γλυκὺς, modo γλυκύ. Neutro genere reperies apud Dioscoridem in VI. 2: ubi Cantharides habenti in intestinis, infundi ex melicrato nitrum jubet, & superdare οἶνον ἢ γλυκὺ, *vinum aut passum.* Onomasticon: *Passum*, γλυκύ. Sic vero etiam *masculo* genere reperies cum alibi tum lib. V. 9. Eodem etiam apud Athenæum XIV. 18. ubi ex Theopompo festivam narrat historiam. nempe Amithrochatem regem Indorum literis ab Antiocho postulasse emi suo sumtu ac mitti sibi Passum & ficus ac Sophistam. Rescripsit urbane Antiochus: ἰσχάδας μὲν καὶ γλυκὺν ἀποστελοῦμέν σοι, σοφιστὴν δ᾽ ἐν Ἕλλησιν οὐ νόμιμον πωλεῖσθαι· *Caricas & passum mittemus tibi: sophistam vero apud Græcos leges non sinunt vendi.*

§ 88. Nosse si quis velit, qui illo tempore fuerint *sophistæ*, resciet è Plutarcho in Themisthoclis vita, p. m. 112. D. quem ibi ait fuisse sectatorem Mnesiphili Phrearii, οὔτε ῥήτορος, οὔτε τῶν φυσικῶν κληθέντων, ἀλλὰ τὴν καλουμένην σοφίαν, οὖσαν δὲ δεινότητα πολιτικὴν, καὶ δραστήριον σύνεσιν, ἐπιτήδευμα πεποιημένου καὶ διασώζοντος, ὥσπερ αἵρεσιν ἐκ διαδοχῆς ἀπὸ Σόλωνος· *qui neque Rhetor erat, neque iis è Philosophis qui dicebantur Physici, sed studii sui faciebat*

ciebat eam quæ Sapientia dicitur, quæque est solertia politica ac negotiosa prudentia, eamque tenuit ceu sectam ex traditione Solonis. Quo de Agellius XI. 18: *fuisse ex septem illis inclytis sapientibus.* Cum istis Plutarchi confer egregium Protagoræ promissum apud Platonem p.m. 222.D.

§ 89. Alias vero etiam *sophistæ* dicebantur, qui se sapientes videri magis, quam esse studebant, pecuniarum honorisque gratia. Quales hodie si quæsitum Diogenes redivivus iret, etiamne inveniret? Etiam sine lucerna. etiam nostro in ordine. Hippocrates tibi, si nosse vis, notas dicet l. de Eleg. I. 16. ἀγορὴν ἐργαζόμενοι, μετὰ βαναυσίης ἀπατέουσι, καὶ ἐν πόλεσιν ἀνακυκλέουσι, ὑπερηφανέως κεκοσμημένοι· *multitudini studentes*, & auræ populari atque ad se concursui, *cum ambitione* & prædicatione sui non tantum *adulantur* magnatibus divitibusque, sed & *obsequiose colunt*, quemcumque sperant posse se apud alios commendare: & hæc propter *in urbibus frequenter obeunt* salutatum atque se suumque servitium oblatum, *nitide* ac muliebriter sæpe *comti*, quo scilicet in æstimationem ac fiduciam sui admirabundum & facile ad splendentia stupens vulgus adducant istis velut illiciis, nihil in dictis factisque omnibus habentes prius, quam ut quæstui serviant.

§ 90. Contra tales excellenter olim Socrates disputavit, ceu videre in Hippia. Quo fructu autem? ut cicutam bibere sit coactus. Hujus enim hanc causam dicit Laertius p. m. 113. C: ὅτι διήλεγχε τοὺς μεγαλοφρονοῦντας, *quod redargueret magna de seipsis sentientes.* Idem istud cum nostri non possint hodie, hoc adimere tamen sophis sophistæ satagunt, quod ex pari cum vita procedere ait Pratensis ad Decretum c. XI. q. I. c. nolo. Verbo, *famam*, sive Nomen bonum. quod omnibus divitiis est potius, Prov. XXII. I. Sed hæc velut ἐν παρενθέσει.

§ 91. Porro, quemadmodum à *sapore* Græci hunc uvæ fructum nominabant γλυκύ: ita *passum* Latini, à patiendo. Servius ad Georg. II. 93: *Passum dicitur à patiendo. nam mustum decoquitur, & inde fit passum.* Fallitur: hoc enim, ceu vidimus, Sapa dicebatur, aut Defrutum. Varro in I. de vita P. R. *Passum nominabant, si*

in vindemia uvam diutius coctam legerent, eamque paßi eſſent in ſole aduri. Non. Marcellus tamen cap. I. 38, *uvam paſſam* dictam putat, quod ſit rugis implicata. Nam *paſſum eſt proprie rugoſum vel ſiccum,* inquit: additis è Plauto & Lucillio locis, quibus id doceatur. Sed ſtare iſta ſimul queunt: aduri in ſole, ſiccari æſtu, ſiccatione rugeſcere, atque ita ſimul hæc omnia pati.

§ 92. Sed videamus potius, quid eſſet *paſſum.* Atque heic primum occurrit *ratio faciendi.* Hanc ſtrictiſſime Dioſcorides proponit in v. 9: ὁ δ' ἐκ τῆς ἡλοπεδευθείσης σαφυλῆς ἢ ἐπὶ τῶν κλημάτων ἀπληθείσης, καὶ τριβομένης γινόμενος, γλυκύς· *Paſſum fit ex inſolata uva aut in palmitibus aduſta, & conculcata.* Locus, ubi hæc inſolatio atque exſiccatio fiebat, ἡλόπεδον dicebatur. Vide ſis ad Heſychium & Euſtathium ad Odyſſ. η'. p.m. 1573. l. 23.

§ 93. Plinius vero fuſius iſta perſequitur in XIV. 9. *Fieri certum eſt ex uvis diutius in vite ſole aduſtis, aut fervente oleo. Quidam ſiccantes ſole, donec paulo amplius dimidium pondus ſuperſit, tuſaſque leniter exprimunt: deinde, quantum expreſſere, adjiciunt vinaceis aquæ puteanæ, ut & ſecundarium paſſum faciant. Diligentiores eodem modo ſiccatis acinos eximunt: ac ſine ſarmentis madefactos vino excellenti, donec intumeſcant, premunt: & hoc genus ante cætera laudant: ac ſimili modo aqua addita, ſecundarium faciunt.*

§ 94. Obſerva in his *paſſum* Veteribus duplex feciſſe: primarium & ſecundarium. *Primarium* oportuit vinoſiſſimum fuiſſe, ſimul & dulciſſimum. *Vinoſißimum* quidem, propter evaporatum fervore Solis aqueum omne, quod acinos turgidiores facere, quam vinoſiores, ſolet. *Dulcißimum* vero, propter excoctum magis vinoſum. Quæ coquuntur enim, uti uſque & uſque craſſeſcunt, ita dulceſcunt. Nullus autem ignis delicatius coquit, quam Solis. Neque ulla coctio jucundior, quam humidi atque in humido eſt. *Secundarium* contra dilutum valde, & turbidum haut dubie fuit. *Dilutum*, propter aquam. *Turbidum*, propter craſſamentum, quod majore vi exprimebatur.

§ 95. Palladius Octobr. XIX: *Paſſum nunc fiet ante vindemiam. Leguntur ergo uvæ paſſæ quamplurimæ, & in fiſcellis clauſæ junco factis aliquatenus rariore contextu, virgis primo fortiter verberantur.*

Deinde

Deinde ubi uvarum corpus vi contusionis exoluerit, cochleâ supposita sporta comprimitur. Hinc passum est quidquid effluxerit, & conditum vasculo, mellis more, servatur. Si recte attendis, modus iste à Plinianis diversus est, facitque *passum mellaceum* magis, & culinæ accommodatius.

§ 96. Columella denique in XII. 39, *optimum* Passum sic fieri ex Magone præcipit, ut & ipse fecisse se testatur. *Vvam præcoquam bene maturam legere, acina arida aut vitiosa rejicere, furcas vel palos, qui cannas sustineant, inter quaternos pedes figere, & perticis jugare. Tum insuper cannas ponere, & in sole pandere uvas, & noctibus tegere, ne irrorentur. Cum deinde exaruerint acina decerpere, & in dolium aut in seriam conjicere, eodem mustum quam optimum, sic ut grana submersa sint, adjicere: ubi combiberint uvæ, seque impleverint, sexto die in fiscellam conferre & prælo premere, passumque tollere. Postea vinaceos calcare adjecto recentissimo musto, quod ex aliis factum fuerit, quas per triduum insolaveris: tum permiscere & subactam brisam prælo subjicere, passumque secundarium statim vasis oblinitis includere, ne fiat austerius: deinde post viginti vel triginta dies, cum deferbuerit, in alia vasa deliquare, & confestim opercula gypsare & pelliculare.* Atque hoc quidem modo è quacumque uva, dulci dum, præcocta alba faciebant passum.

§ 97. Quo tamen nobilius erat, quod fiebat *ex uva, quam sticam vocant, nos apianam, item scirpulam,* inquit Plinius XIV.9. Cogendi ratio diversa à priore. Columella iterum: *Passum si ex uva apiana facere volueris, uvam apianam integram legito, acina corrupta purgato, & secernito. Postea in perticis suspendito, perticæ uti semper in sole sint facito. Vbi satis corrugata erunt acina demito, & sine scopionibus in dolium conjicito, pedibusque bene calcato. Vbi unum tabulatum feceris, vinum vetus conspergito, postea alterum supercalcato, item vinum conspergito. Eodem modo tertium calcato, & infuso vino ita superponito, ut supernatet, & finito dies quinque: postea pedibus proculcato, & in fiscina nova uvas premito.*

§ 98. Et hic *sumtuosior* modus fuit. Qui autem sumtui parcere, & necessitati tamen prospicere satagebant, alium excogitarunt. *Quidam,* inquit, *aquam cælestem veterem ad hunc usum*

præparant, & ad tertias decoquunt: deinde cum sic uvas, ut suprascriptum est, passas fecerunt, decoctam aquam pro vino adjiciunt, & cætera similiter administrant. Hoc, ubi lignorum copia est, vilissime constat, & est in usu vel dulcius, quam superiores notæ passi.

§ 99. Inter *apianas uvas* Columella III. 2. *magnis dotibus tres commendat, omnes feraces.* In his *venuculas* Plinius. Hæc enim eadem est, quæ *scirpula atque sticula* dicebatur. Disertis hoc Columella. Quare hinc emendandus Plinius XIV. 2: *Venuculam Campani malunt sirculam vocare, alii staculam.* lege, *scirpulam vocare, alii sticulam.* Hodie eam *moscatellam* nominamus. Indicat hoc Dalechampius Annot. in hoc caput lit. e.

§ 100. Cæterum judicio Poetæ Georg. II. 93, *passo Psythia utilior* est. Hesychius: ψιθία, εἶδος ἀμπέλου. *Speciem vitis albæ* fuisse Florentinus dicit in Geop. V. 2. Eam *vitem Græculam* dicit Columella III. 2. Cæl. Rhodiginus Antiq. lect. XV. 19. eamdem cum Pramnia facit. At hoc quei verum sit, non video. *Vinum* namque *pramnium* austerum: *Psythium* dulce est. De *illo* paulo post liquebit.

§ 101. De *hoc* testantur Eubuli versus apud Athenæum I. 22:

Οἶνον γάρ με ψύθιον γεύσας ἡδὺν ἄκρατον,
Διψῶντα λαβὼν ὄξος παρέθηκε πρὸς τὰ στήθη.

Quemadmodum aliarum rerum vænalium exemplar proponi: ita vini & id genus gustus solet præberi. Sed sæpe admodum fieri videas, ut alius gustus præbeatur, aliud exemplar ostendatur, alia deinde merces tradatur. Id nunc conqueritur iste sibi apud cauponem contigisse. Datum enim Psythium vinum quam optimum gustandum, deinde vero ὄξος *acetum* sitienti esse propositum, quod graviter læderet stomachum. Ubi per ὄξος intelligi non *acetum* proprie dictum velim, sed οἶνον ὀξώδη quod vocat Pollux VI. 2. Latine possis *acetum nativum* dicere. Vide ad Hofmannum V. Inst. XXV. 4. ubi Scipionem suum refert lusisse Ratisbona reducem, fuisse se

Heic ubi nativum colles lachrymantur acetum.

§ 102. De *Surrentino* Tiberius Cæsar dicebat consensisse medicos, ut nobilitatē ei darent, alioquin esse *generosum acetum.* auctor

Plinius

Plinius XIV. 6. Cave putes tamen hoc fuisse *crucium vinum*, quod in extremis porrigebant sitienti Salvatori. Vere *acetum* fuit. Hoc enim potui etiam fuisse veteribus, non ex historiis tantum scimus, verum etiam ex libris Juris Civilis Romanorum l. 3. § 5. ff. De penu leg.

§ 103. Ex *vite* Psythia *passum*, Psythium & Melampsythium vocat Plinius XIV. 9. De *hoc* Dioscorides V. 9: γλυκὺς μέλας, καλούμενος δὲ μελαμψίθιος, παχύς ἐστι καὶ πολύτροφος. *Passum nigrum, quod vocatur Melampsithium, crassum est & multi nutrimenti.* Hinc si corrigere Hesychium voles, pro Μελανλιμίθιος lege Μελαμψίθιος, οἶνός τις. Laudantur ibidem Dioscoridi γλυκὺς κρητικὸς, καὶ πρότροπος, καὶ πράμνιος. De quibus vide an placeant, quæ scribit Cornarius in com. ad Gal. de Comp. κ. τόπ. lib. III. cap. I. pag. 360.

§ 104. *Passum Creticum*, inquit Andr. Baccius Hist. vinor. I. 9, *adhuc habetur in Candia, quod more antiquo uvis in vite passis, vel contortis pediculis, ac exemtis pampinis, vel conspersis in suspensa crate pertenui gypso, septem dierum spatio, comprimunt excipiuntque electissimum vinum, quam Malvasiam dicunt.* Confer ad eumdem lib. X. p. 331. & seq.

§ 105. *Passum protropum* nisi sit cum *primario* idem, non dixero quid sit. Nam ex uva passa passum sua sponte effluere posse, non videtur. Recte enim Nonius IV. 364: *Passum dicitur genus liquoris, quod ex uva passa cogitur.* Nam & pellicula uvæ contractior est, præut transmittat liquorem: & lentior, præut sine pressu majore rumpatur: & succus denique ipse pinguior, præut etiam cute rupta effluat sponte.

§ 106. *Pramnium* à Vite dicatur, an aliunde, incertum est. Didymus à *vite* dictum arbitrabatur. Alii vero *nigrum* sic proprie appellari: alii quodcumque est πρὸς παραμονὴν ἐπιτήδειον, *aptum durare*: alii denique, quod πραΰνει τὸ μένος *leniat animum*. vide ad Athenæum I. 24. confer Plinium XIV. 4. Quidquid sit, hoc certum est, fuisse nigrum atque durum. Hesychius: Πράμνιος οἶνος, ὁ ἀπὸ τῆς πραμνίας ἀμπέλου. ἔστι δὲ καὶ ἐγκώμιον οἴνου, καὶ σκληρὸς οἶνος. *Vinum durum* dici quod austerum validumque est,

multis docet Salmaſius Plin. exercit. p. 345. Nobis unus ille locus ſufficit qui apud Athenæum eſt I. 24. cujuſque Vir illuſtris non meminit. Πράμνιος οἶνός ἐστιν οὔτε γλυκὺς, οὔτε παχὺς, ἀλλ' αὐστηρὸς, καὶ σκληρὸς, καὶ δύναμιν ἔχων διαφέρουσαν. οἵῳ Ἀριστοφάνης οὐκ ἥδεσθαι Ἀθηναίους φησὶ λέγων, τὸν Ἀθηναίων δῆμον οὔτε ποιηταῖς ἥδεσθαι σκληροῖς καὶ ἀστεμφέσιν, οὔτε πραμνίοις σκληροῖσιν οἴνοις, συνάγουσι τὰς ὀφρῦς τε καὶ τὴν κοιλίαν. *Pramnium vinum eſt neque dulce, neque craſſum, ſed auſterum, & durum, & inſigniter validum. Quali Ariſtophanes ſcribit non delectari Athenienſes. Populo, inquit, Athenienſi non placent aſperi & horridi Poetæ, neque Pramnia vina dura, quæ contrahunt & ſupercilium & alvum.*

§ 107. *Hujus* gratia tamen dare Hippocrates ſolebat: ceu videre I. de Morb. mul. t. LXXXI. quin & ad *fluxum rubrum* mulieribus præſcribit II. de Morb. ear. t. LXXVI. Et quia auſteritate ſua etiam ſiccat egregie, *eluere* eo naturam femineam jubet, cum ulceratur ex partu, I. de Morb. mul. t. CXXVI. Ex eodem Hecamede cum caſeo & polenta *cyceonem* parat apud Homerum Iliad. λ'. 623. 638. *Hunc* ipſum Hippocrates ſorbendum puerperæ dabat, ſi diarrhœa præhendiſſet à partu, I. de Morb. mul. t. CXII. Quando igitur in II. de Diæt. VI. 69. ait: κυκεὼν ἐπ' οἴνῳ μὲν, θερμαίνει, καὶ τρέφει, καὶ ἵστησιν· *Cyceon ex vino calefacit, & nutrit, & ſiſtit*: accipiendum hoc inprimis eſt de eo, qui ex duro auſteroque vino fiebat. Cujuſcemodi hodie eſt, quod *vin-tint* appellamus.

§ 108. Supereſt *nobiliſſimum* Paſſi genus, quod *Vinum dulce* vocat Columella XII. 27. Cujus faciendi modum proponit talem. *Vvas*, inquit, *legito, in ſole per triduum expandito, quarto die meridiano tempore calidas uvas proculcato, muſtum lixivum* [*hoc eſt, ante quam prælo preſſum ſit, quod in lacum muſti fluxerit*] *tollito, cum deferbuerit in ſextarios quinquaginta irim bene pinſitam nec plus unciæ pondere addito, vinum à fecibus eliquatum diffundito. Hoc vinum erit ſuave, firmum, corpori ſalubre.* Egregiæ dotes! quibus quid requiras in vino majus?

§ 109. Dos *prima*, magna: *ſuavitas*. Id vero vinum *ſuave* dicimus, quod viſui jucundum, olfactui gratum, guſtui molle eſt; omni-

omnibus autem iſtis amabile ſpiritui, magnoque hoc merito ſuo expetendum eſt.

§ 110. Dos *altera*, major: *firmitas*. Græci ἄτονον vocant, cui unus velut & perpetuus tenor atque conſtantia virtutis ac mollitudinis eſt. Plinius hoc expreſſurus, qua de Maroneo, *vis ei*, inquit, *vigorque indomitus*: XIV. 4.

§ 111. Vini *vim* æſtimare ex poteſtate non tam inebriandi oportet, quam ferendi aquam. Quod facile & potenter inebriat, Latini *vehemens* vocant, Græci καρωτικόν. Celſus II. 18: *vinum vehemens valentiſſimi generis eſt*. Heſychius: Καρωθεὶς, τὴν κεφαλὴν σιαθεὶς, (lege, σεισθεὶς,) μεθυσθεὶς, ἢ βιασθεὶς. Quod vero aquæ multum ſuſtinet, Latini *generoſum*, Græci πολυφόρον appellant. vide ad Galenum de Vict. ac. III. 20. Pollux VI. 2: ἐπῄνουν δὲ οἶνον τὸν τρία φέροντα, τουτέστι τὸ τριπλὸν τοῦ ὕδατος· *Commendabant vero vinum quod tria ferebat, hoc eſt, triplum aquæ*. Hoc ordinarium puto. Nam quod *maroneum* vicies tanto aquæ miſcendum Homerus prodidit, ſingulare eſt. Si facere *polyphorum* velis, oſtendit artificium Paxamus in Geop. VII. 23.

§ 112. Athenæus IV. 26, ex fama refert Amphictyonem regem primum docuiſſe Athenienſes τὴν σύμμετρον κρᾶσιν τοῦ οἴνου *vini temperationem convenientem*, uniuſcujuſlibet naturæ ſcilicet. Naucratites Deipnoſophiſta: ἐὰν ὑπερβάλλῃς τὸν ἐν τῷ κεράματι οἶνον, εἰς ὕβριν φέρει. ἐὰν δὲ ἴσον ἴσῳ προσφέρῃ, μανίαν ποιεῖ. ἂν δ' ἄκρατον, παράλυσιν σωμάτων. διὸ στοχαστέον τοῦ συμμέτρου. *Si aqua in cramate ſuperet vinum, ad contumeliam ducit. Si parem pari addas, inſaniam facit. Sin vero immixtum bibas, reſolutionem corporum. Quamobrem conjicere, quid conveniat, oportet.* citat Euſtathius Odyſſ. ι'. p.m.1624. l.34. Quod tamen præceptum non amant οἰνόφλυγες, id eſt, expoſitore Heſychio, οἱ κατεπίθυμοι οἴνου *qui vinum vehementi deſiderio proſequuntur*. (quos eleganter mei populares nuncupant *wijn-vliegen*.) Solent enim in ore habere illud Diphili in Pæderaſtis: τὸ μὴν

Ὑδαρὲς ἅπαν τοῦτ' ἐστὶ τῇ ψυχῇ κακόν·

Eſt animæ nocuum vinum quodcumque adaquatum.

§ 113. Vini *vigorem* duratio arguit. Firma vina ſint oportet,

quæ

quæ ætatem ferant. Memorabile, quod Plinius refert XIV. 4. *Anno fuit omnium generum bonitas, L. Opimio Consule, cum C. Gracchus Tribunus plebem seditionibus agitans interemtus: ea cœli temperies fulsit, quam cocturam vocant, solis opere, natali urbis DCXXXIV. durantque adhuc vina ducentis fere annis, jam in speciem redacta mellis asperi: etenim hæc natura vinis in vetustate est: nec potari per se queunt, si non pervincat aqua, usque in amaritudinem carie indomita: sed cæteris vinis commendandis minima aliqua mistura medicamenta sunt.*

§ 114. Notat vero etiam Plinius XXIII. 1: *Quo generosius vinum est, hoc magis vetustate crassescere, & in amaritudinem corpori minime utilem coire.* Quare autem hoc fiat, causam reddit Theophrastus de Caus. plant. VI. 10. *τοῦτό γε συμβαίνει, διότι τὸ πότιμον ὁ ἀὴρ ἐξάγει καὶ τὸ περιέχον. ἀπιόντος γὰρ τούτου, καταλείπεται τὸ γεῶδες καὶ πικρόν. Hoc vero accidit, quia potabile exigit aer ambiens. Abeunte enim illo, relinquitur terreum & amarum.* Merito dubitatur, an ignavus in subterraneis cellis aer penetrare vasa, subire in vinum, & attenuare ejus *τὸ πότιμον*, atque educere possit. Crassius hoc philosophema est, præut intelligas.

§ 115. Neque sane hoc vult Philosophus: quamquam velle videatur. Neque vis illa potabilis vini sponte exhalat sua. Exigitur, ab interno Igne, per se: ab externo Frigido, per accidens. Exhalatio fit, à frigido Ambientis per *ἀντιπερίστασιν*: à calido Vini, per irrequietam agitationem. Circumstat vini calorem frigus, atque obsidet & cogit. Idcirco est *ἀντὶ*, quia contrarium: *περὶ*, quia cohibens: *στάσις*, quia indimotum & validum. Obsessione ignis unitur: unione roboratur: roboratus invalescit & subigit atque attenuat particulas substantiæ terreas pariter ac aqueas. Hæ quia progrediente motu redduntur perquam subtiles, non est mirum evadere per ligni poros, & commisceri aeri. Atque ita perit *τὸ πότιμον* Vini, seu id propter quod usui erat ad potandum.

§ 116. Terreæ, quæ remanent, dum motu continuo atteruntur magis magisque, itidem valde tenues & aculeatæ fiunt. Atque hinc est, quod degustatæ videantur amaræ. Tenuitate quippe sua facile se ingerunt in linguæ poros & penetrant in altum.

tum, ubi offendentes ſpiritum, primum ſenſitivum, ſuos illi aculeos infigunt, atque ita is πικρὗται ſeu amareſcit & exacerbatur. Πικρότης enim vini revera non *amaritudo*, ſed *acrimonia* eſt. Sic πικρὸν, piper. Sic & Galli *vin picquant*, vinum acre, vocant, quodque ſpiritum acutius ſtimulat. Hanc, quam dixi, etiam Philoſophi mentem fuiſſe non eſt dubium. Ideo enim dixit, ἀπιόντος. quod ſignificat *abitum ſpontaneum*, ſeu motum ab intrinſeco. Nam ſi τὸ περιέχον *ambiens* extraheret τὸ πότιμον *potabile*, alio id verbo debuiſſet dicere.

§ 117. Dos *tertia*, maxima: *ſalubritas*. Auctor l. de Sectis ad eos qui introducuntur, cap. I. ait, *Salubria ab antiquis dicta fuiſſe, quæ & præſentem ſanitatem conſervant, & collapſum redintegrant.* Utrovis modo *ſalubre* Paſſum hoc ſi fuit, neque tam conſentientibus Medicis ut nobilitatem ei darent, quam experientia eorum qui ſumerent; nemo quiſquam mirabitur, vel hoc nomine ſolo fuiſſe hominibus expetitum, atque in illo ſe non tantum oblectaſſe multos, ſed & corrupiſſe.

§ 118. Huic *paſſo* affine eſt, quod ὑπόχυτον Græci, aut διάχυτον vocant. Athenæus I. 24: Timachidas Rhodius ὑπόχυτον τινὰ οἶνον ἐν Ῥόδῳ καλεῖ παραπλήσιον τῷ γλυκεῖ· *Hypochytum quoddam vinum Rhodi eſſe dicit aſſimile paſſo.* Plinius in XIV. 9. plenius: *His adjiciunt aliqui, quod vocant diachyton, uvis in ſole ſiccatis loco clauſo per dies ſeptem, in cratibus, totidem pedes à terra alte, noctibus à rore defenſis, octavo die calcatis. Ita fieri optimi odoris ſaporiſque.* Faciendi modum hunc ſi compares cum præcedente, videbis non recte pro eodem haberi à Dalechampio in Annot. ad hunc locum.

§ 119. Priuſquam hinc diſcedam, aliquid etiam de *murina* dicendum: nam & hanc inter Dulcia habebant antiqui & in delitiis. Agellius X. 23: *Qui de victu atque cultu pop. Romani ſcripſerunt, mulieres Romæ atque in Latio ætatem abſtemias egiſſe, hoc eſt, vino ſemper, quod temetum priſca lingua appellabatur, abſtinuiſſe dicunt: inſtitutumque ut cognatis oſculum ferrent, reprehendendi cauſa, ut odor indicium faceret, ſi bibiſſent. Bibere autem ſolitas ferunt loream, paſſum, murinam, & quæ id genus optant potu dulcia.* Quod

ad primum vide Plinium XIV. 13. & Dalechampium ibi lit. a. & quos citat Elmenhorst. Observ. in Arnob. l. II. p. 102. noviss. edit.

§ 120. Dulcibus *loram* cur accensuerint, ex confectione ejus patet, qua de Columella XII. 40. *Quantum vini uno die feceris, ejus partem decimam quot metretas efficiat considerato, & totidem metretas aquæ dulcis in vinacea, sed quibus unius diei vinum expressum erit, addito: eodem & [nota] spumas defruti sive sapæ & fecem ex lacu confundito & permisceto, eamque intritam macerari una nocte sinito, postero die pedibus proculcato, & sic permistam prælo subjicito: quod deinde fluxerit aut doliis aut amphoris condito &, cum deferbuerit, obturato. Hanc ipsam loram M. Columella ex aqua vetere faciebat, & nonnumquam plus biennio innoxiam servabat.* Vide præterea ad Dioscoridem V. 13.

§ 121. Cæterum *dulcibus* Murinam quoque veteres adstituisse, etiam Plinius affirmat in XIV. 13. Ubi productis è Plauti Pseudolo act. II. sc. IV. 50. his versibus:

P S. *Quod si opus ut dulce promat, id ex se ecquid dabit?*

C A. *Rogas? Murinam, passum, defrutum, mellam.*

protinus subjicit: *Quibus apparet non inter vina modo murrhinam, sed inter dulcia quoque nominatum.* Inter *dulcia*, intellige non *vina*, sed *quæ* fiebant ex vinis.

§ 122. Sed *murina* quæ fuit? De ea namque magna est à veritate aberratio; quamquam in quærenda illa multi & multum laborarint. Quo ipso extimulamur ad symbolam conferendam.

§ 123. Ante omnia igitur distinguendum est inter *murinam* & *murrhinam*, tamquam diversissima vina, & quoad confectionem commune nihil prorsus habentia. Certam nobis distinguendi rationem faciunt Hesychianæ glossæ, omnium quæ ad nos veterum venerunt doctissimæ. Μυῤῥίνην, ἔνιοι μὲν, οἶνον μυῤῥίνην καλοῦσιν· οἱ δὲ ποτὸν ἐσκευασμένον· οἱ δὲ πόσιν φασὶν, ᾗ ἐπεχεῖτο μύρον. *Myrrhinam aliqui vinum aromaticum dixere: alii potum factitium: alii denique potionem, cui affusum est unguentum.* Vides ejusdem ibi nominis *triplex* Vinum. de quibus necessario singulis aliquid nos commentari oportet, si volumus ex hac controversia evadere.

§ 124. Sed

§ 124. Sed antequam eo descendamus, observandum est, *primum*, Quam σμύρναν Græci, διὰ τὸ μυρίζον, καὶ ὀδῶδες, Æoles μύῤῥαν dixisse: & hinc Latinos, *myrrham* aut *murram*. De *hoc* quidem liquebit in locis postea citandis. *Prioris* vero auctor nobis est Athenæus XV. 11: μύῤῥα γὰρ ἡ σμύρνα παρ' Αἰολεῦσι, ἐπειδὴ τὰ πολλὰ τῶν μύρων διὰ σμύρνης ἐσκευάζετο, καὶ ἥγε στακτὴ καλουμένη διὰ μόνης ταύτης. Locum istum cum non intelligeret interpres, necessario male vertit. Verba enim hoc sonant: *Pro smyrna myrrha dicebatur Aeolibus, quia compluria unguenta cum myrrha fiebant, & quæ stacte dicebatur ex sola illa.* De *stacte* videsis egregia in Salmasii Plin. exerc. p. 520. & seq. & alibi locorum, quæ index indicabit. Brevibus Theophrastus l. de Odorib. 11. 48: καὶ ἐκ τῆς σμύρνης κοπτομένης ἔλαιον ῥεῖ. στακτὴ δὲ καλεῖται, διὰ τὸ μικρὸν στάζειν. *Ex myrrha contusa oleum fluit. Stacte dicitur, quia minutatim stillat.* confer Furlani commentarium. De *hac* intelligendi veniunt auctores, quum *myrrham* unguentis adscribunt. Varro de L. L. V. p. m. 62. l. 8: *Ubi lucet, censor, scribæ, magistratus, murrha, unguentis unguntur.* Locus illustris, & qui auctario esse Dempstero possit Antiq. Rom. VII. 10. docet enim, quo ritu *lustrum* conderent Censores.

§ 125. Observandum, *secundo*, Myrrham *proprie* Lacrymam arboris in Arabia nascentis dici. qua de porro videre licet Dioscoridem I. 78. Quod ad nobis heic contemplabiles *facultates*, Myrrha amara, acris, odorata est. *Amarore* meruit inter salubria haberi, interque antidota, neque ultimo sane loco. *Salubritatis* persuasio è re amara dulcem fecit usui. Quod *antidotus* est, eo se non parum commendat, temporibus præsertim suspectæ malignitatis. Flagrat præterea spiritu *saporis* acri & *odoris* boni. Et inde habet, quod non tantum *inter* Aromata adscribatur, sed & *aroma* pro Myrrha ponatur simpliciter.

§ 126. *Aromatis* adscribi, notum est. Do *testes* tamen *Græcos* duos. *Alterum*, S. Johannem XIX. 39. 40. Nicodemus ibi dicitur attulisse μίγμα σμύρνης καὶ ἀλόης ὡσεὶ λίτρας ἑκατόν, *mixturam myrrhæ & aloes quasi libras centum.* Ad quid? Ad ungendum & pollingendum corpus Christi. Sequitur enim protinus: ἔλαβον

ξον τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ, καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων, καθὼς ἔθος ἐστὶ τοῖς Ἰουδαίοις ἐνταφιάζειν. *Acceperunt igitur corpus Iesu, & pollinxerunt illud fasciis cum aromatis, sicut mos est Iudæis sepeliendi.* Ubi quæ possunt *aromata* intelligi, præter *myrrham* & *aloem*, de quibus præcessit? Addo *alterum*, Dionysium Periegesios v. 936. ὄδωδεν

Ἢ θύου, ἢ σμύρνης, εὐώδεος ἢ καλάμοιο,
Ἢ καὶ θεσπεσίοιο πεπαινομένου λιβάνοιο,
Ἢ κασίης.

Latinum denique addo, Marcellum Empir. cap. XXIII: *Tus, costum, folium, myrrham, styracem, crocomagma.*

§ 127. Etiam simpliciter positum *aroma* Myrrham significare clarum est è duobus Plinii locis. *Alter* est XXXVII. 10: *Aromatites, inquit, & ipsa in Arabia traditur gigni, sed & in AEgypto circa Pyras* [lege, corrigente Salmasio, *Philas*] *ubique lapidosa, myrrhæ coloris & odoris, ob hoc reginis frequentata.* Locus *alter* XVI. 16: *Aromatiten quoque invenio factitatum tantum non unguentorum compositione, primo ex myrrha, ut diximus* (cap. XIII.) *mox & nardo Celtico, calamo, aspalatho, offis in mustum aut dulce vinum dejectis.* Vides heic *vinum*, ibi *gemmam* vocari *aromatiten* ab odore, quem spirant, myrrhæ. Neque quadraret ea denominatio, nisi *aroma* Myrrham significaret absolute. Quibus præhabitis, venio nunc ad *species* Myrrhinæ propositas.

§ 128. Quarum *prima* Hesychio est, *Vinum myrrhinum.* Μυῤῥίνην, inquit, ἔνιοι μὲν, οἶνον μυῤῥίνην καλοῦσι. Reddidi: *Myrrhinam aliqui vinum aromaticum dixere.* Præsenti glossa nullus dubito, quin *nativum* Vinum intelligat Grammaticus: vel propterea, quod illi *potum factitium* opponat in sequenti. Cyrilli glossæ: Ἀρωματεῖον, *Murina.* Græco si quis fuit usus, dictum puto de *taberna speciaria* sive quæ promercales habet species aromaticas: prorsus ut ἰατρεῖον est *officina medica.* Glossis itaque rescripserim, ἀρωματίζων, subintellige οἶνος. ut jam *Murina* sit *aromatizans vinum*, hoc est, odoris suavitate atque fragrantia excellens, idque beneficio Naturæ.

§ 129. *Sapriam* laudat hoc nomine Hermippus Deipnos. I. 23. &

& ipso nectare, qui deorum est potus, nobilius esse, non obscure declarat. Versus sunt venusti.

Ἔστι δὲ πρὸς οἶνος, ὃν δὴ σαπρίαν καλέουσι·
Οὗ καὶ ἀπὸ στόματος σταμνῶν ὑπανοιγομενάων
Ὄζει ἴων, ὄζει δὲ ῥόδων, ὄζει δ' ὑακίνθου,
Ὀσμὴ θεσπεσία. κατὰ πᾶν δ' ἔχει ὑψιρεφὲς δῶ,
Ἀμβροσία καὶ νέκταρ ὁμοῦ. τοῦτ' ἐστὶ τὸ νέκταρ.

Latine hoc dicunt:

Est aliud vinum, Saprian quod nomine dicunt:
Hujus, aperta cadi leviter cum labra patescunt,
Admirandus odor, spirans violasque, rosasque,
Purpureosque hyacinthos: quin simul omnia replet
Ambrosia cum nectare. Nectar hoc arbitror ipsum.

§ 130. Eustathius ad Hom. Odyss. β'. p. m. 1449. l. 10. ex Athenæo etiam exscriptis his verbis subscribit: τὸν δὲ τοιοῦτον οἶνον, ὑπονοητέον ἀνθοσμίαν εἶναι· *Hoc vinum sciendum est anthosmiam esse.* Si ita est, confecta res est. Pollux II. Onom. IV. 14: οἶνος ἀνθοσμίας, εὐώδης. Est hoc ex Aristophanis scholiaste, Ranis act. V. sc. I. 32. Hesychius: Ἀνθοσμίας οἶνος, εὔπνους, ἢ ἄνθος ἔχων. Quibus, ut paret, *Anthosmias* idem est, quod *Vinum odoratum, fragrans, aut florem habens.*

§ 131. *Aliud* est Vinum florem habens, *aliud* Flos vini. *Flos vini* tenuissime significat tenuem vini in summo natantem spumam. Ita doctissimus Turnebus XXIX. 34. accipit in illo Plinii XIV. 21: *Flos vini candidus probatur: rubens triste signum est, si non is vini color sit.* Ubi longe tamen aliud significat. Nempe id, quod doliari vino in superficie effloreſcit & concrescit: Belgis, *kaem* aut *kiem.* Planum hoc cum è Cæcilii illo apud Nonium II. 354: *Ego neque florem, neque floces volo mihi, vinum volo.* Tum è Columella XII. 30: *Si vinum florere incipit, sæpius curare oportebit: ne flos ejus pessum eat, & saporem vitiet. Quanto major æstus erit, eo sæpius convenit vinum nutriri, refrigerarique, & ventilari: nam quamdiu frigidum erit, tamdiu recte manebit.* Ubi *florere* est in summo velut pelle obduci. Oenopolæ dicunt: *pand setten.*

§ 132. Efficacius cum ſignificat, *flos* odor eſt & fragrantia vini. Lucretius de Rer. nat. III. 222:

Quod genus eſt Bacchi cum flos evanuit, aut cum
Spiritus unguenti ſuavis diffugit in auras.

Una res: *flos* & *ſpiritus*. Uterque *ſubtiliſſimum* corpus, imo corporis *effluvium* eſt; *ille* Vini, *hic* Unguenti: adeo etiam, ut dicat & conſtet, licet vel hic vel ille ſuo *de corpore ceſſit*,

Nihil oculis tamen eſſe minor res ipſa videtur
Propterea, neque detractum de pondere quidquam.

§ 133. Denique *flos vini* ſignificat ipſum vinum, ſed egregium & purum. Plautus Ciſtell. act. I. ſc. II. 8: *adeo me complevi flore Liberi*, id eſt, nobili & ſuavi vino. Eodem trahitur & illud:

Flos veteris vini meis naribus objectus eſt: Curcul. act. I. ſc. II. I. Verum heic *flos vini idem* eſt & odor veteris vetuſti, quem hoc potenter ſpirare ac late ſolet diffundere. Ita exponere & antecedentia pariter ac conſequentia jubent. Quæ confer ſis. Denique poſtea audiemus, *florem vini* ſignificare partem ejus optimam & ex uvis, antequam calcentur, effluentem. Ita *flos olei* dicitur Plinio XV. 6: *ſalis* Catoni de Re ruſt. LXXXVIII: *ignis* Mart. Capellæ VI. initio. Et hæc quidem, *flos vini* ſignificat.

§ 134. Dicitur vero *florem habere* Vinum, quod & uvam recentem reſipit, & odoris boni velut moſchi ſpiritu fragrat. Tale nullum vinum eſt, niſi ſit ἡδὺ καὶ ἁπαλὸν, *ſuave & molle*, ut exponit Ariſtophanis ſcholiaſtes eodem loco. Inde eſt, quod Heſychio ἄνθινος οἶνος, ἡδυσμένος ἀπὸ βοτρύων exponatur. Libri, ἀπὸ βοτανῶν. Si recte, ἄνθινος οἶνος erit potius *medicatum vinum*, ſive quod gratiam acquirit ab herbis odoriferis. Cujuſmodi plura conficere docemur à Dioſcoride lib. v. cap. 35. ad 63. & à Caſſiano Baſſo Geop. VIII. 2. ac ſequentibus aliquot. Noſtræ interea conjecturæ favet Phavorinus, cum ἀνθοσμίου exponit ἡδέος, εὐόσμου ὥσπερ τὰ ἄνθη, ἢ ὡς ἀπὸ εἴδους ἀμπέλου. confer & Suidam ibi, & Foëſium in Ἄνθινον οἶνον.

§ 135. Non ſemper vero adjectivum eſt ἀνθοσμίας, interdum etiam ſubſtantiva forma uſurpatur. Xenophon Hiſt. Græc. IV. ὡς οὐκ ἐθέλουν πίνειν, εἰ μὴ ἀνθοσμίας εἴη. Simili phraſi τοῦ ἀρωμάτι-

μαπίζοντ@ dici, & subaudiri οἶνον, quid vetat? Quidquid sit, satis clarum ex istis, quæ proposui, puto, eumdem esse οἶνον μυῤῥίνlω ᾗ ἀρωματίζοντ@, *myrrhinam* & *aromaticum vinum*, seu quod à vite suavissime fragrat. Hoc enim ἄρωμα significare, itidem Cyrilli glossæ indicant, cum exponunt, *Odoramentum*, *Suavitas odorum*.

§ 136. Quæ quia excellentissima est in Vino odorato vetere: idcirco illud lena vinosissuma comparat cuivis optimæ speciei aromaticæ, & simul egregie ostendit, quod vinum vere aromaticum sit. Lepidi versus, & qui eadem opera exhibeant characterem *mulieris* οἰνόφλυγ@ seu *vino cupidæ* nativum & luculentum.

Flos veteris vini meis naribus objectus est.
Ejus amos cupidam me huc prolicit per tenebras.
Vbi ubi est? prope me est. euex habeo. Salve anime mi,
Liberi lepos. ut veteris vetusti cupida sum!
Nam omnium unguentûm odor præ tuo nautea est.
Tu mihi stacte, tu cinnamonum, tu rosa,
Tu crocum & casia est, tu bdellium. nam ubi
Tu profusus, ibi ego me pervelim sepultam.
Sed quum adhuc naso odos obsecutus es meo,
Da vicißim meo gutturi gaudium.

§ 137. Non potest elegantius describi *anthosmias* sive οἶν@ ἡδὺς καὶ πολύοσμ@ *vinum suave & longe lateque fragrans*, ut interpretatur Suidas. Hoc itaque *vinum myrrhinum* vel *myrrhina* simpliciter dicebatur à præcellentia odoris, quem liquidæ myrrhæ instar gratissime fundit. Intellige *ejus* Myrrhæ, qua Veteres gaudebant; cujusque σακτὴ seu *liquor expressus* ut erat fragrantissimus, ita & pretiosissimus. Nunc non fit: sed neque Myrrha ipsa satis sincera ad nos advehitur. Eapropter Arabes & recentiores Medici *storacem liquidum* vel *storacis liquorem* potius pro *stacte* passim accipiunt.

§ 138. Species *altera* Myrrhinæ dicitur Hesychio *potus factitius* fuisse. *Prior* ergo, ut inferebam, *naturalis*. Venit autem *hac appellatione* Potio omnis myrrhæ odore condita. Plinius XIV. 13: *Lautißima apud priscos vina erant, myrrhæ odore condita*. Ita scripsisse Plinium ipsemet clamare videtur in paulo post sequentibus

cap.

cap. XVI. verbis quæ exhibui § 127. Ubi tamen *myrrhæ* in locum, *pomorum* restituit Salmasius Exerc. Plin. p. 710. volente loco, quem ipse è Plauti Persa citat.

§ 139. Quam emendationem uti facile pro indubitatissima possumus admittere: ita nobis duriuscule dictum videtur illud: *mirifice nugatur Plinius, qui murrinam veterum putet à myrrha dictam, aut ullum vinum myrrha conditum in usu communi ac delitiis apud priscos fuisse.* Etiamne posteris nugari videbitur, si quis hodie scribat, in communi usu & jejunorum delitiis esse *Vinum* quod *apsinthites* vocant, quodque conficiunt immaceratione apsinthii, cardui benedicti, centaurii minoris, similium in amaricando potentium? Frisii in hoc potu usque adeo luxuriantur, ut constet mihi uno in diversorio Leovardiæ, provinciæ metropoli, aliquot supra quinquagenos cados fuisse consumtos uno anno. *Cados* voco, quos vulgus *Oxhoofden*. Æstimatur *quisque* amphoris octoginta: *amphora*, libris octo seu unciis nonaginta sex.

§ 140. Sed attendamus verba auctoris. Ait, *lautißima vina* fuisse, quæ *myrrhæ odore condita* essent. Non eadem ratio *odoris*, quæ *saporis* est. Unde est, quod utplurimum τὰ εὔοσμα *odorata* sint δύσχυλα, καὶ στρυφνὰ, καὶ ὑπόπικρα, *sapore ingrata, & acerba, & subamara*, inquit Theophrastus l. de Odorib. n. 11. Hoc in numero *myrrha* est: cujus ut sapor amarus, ita odor gratissimus. Quem qui detestantur, digni sunt, quorum naribus subjiciatur, quod rustici deficientis ante pharmacopolion. *Odorem* myrrhinum vero vinis conciliabant *vel* conditu vinorum *vel* suffitu vasorum. Plinius XIV. 21: *dolia absterſa myrrha suffiri, ipsasque sæpius cellas* jubet: *hoc* quidem ad conservationem: *illud* vero etiam ad condituram. Quam quia suavem deprehendebant, fugacem vero: eapropter myrrhæ aliquid vinis infundebant. Verum quantitate tam parva, quæ odorem dare, saporem non posset. Videbimus mox exemplum, & in eo veritatem, quam urgemus. Vulgo dolia & cados *thure* suffiri consueverant, ut ostendit Diophanes in Geop. VI. 12.

§ 141. Plinii sententiæ præter hæc favet Festus: *Murrata potione usos antiquos indicio est, quod etiam nunc Aediles per supplicationes*

tiones diis addunt ad pulvinaria, & quod duodecim tabulis cavetur, ne mortuo indatur, ut ait Varro in Antiquitatum lib. I. Ejuſcemodi potio fuit ἐσμυρνισμένος οἶνος, *vinum myrratum*, quod Chriſto Domino noſtro tantum non animam ob immenſas anxietates, vigilias, jactationes, verberationes, ſanguiniſque profuſiones deficienti dederunt Judæi, cum jamjam crucifigendus eſſet.

§ 142. Notant viri docti, Hebræos homini ad ſupplicii locum perducto exhibere vinum thure aut myrrha mixtum ſolitos; eo fine, ut eriperetur noxio horror mortis dolorumque ſenſus. Beza in Annot. ad Marci xv. 23. ex Galatino, ſive potius Judæorum Sanhedrin, hæc adfert: *Edita confeſſione, potatur reus vino thure condito, ut inde mens ejus turbetur, & vehementius inebrietur, juxta illud quod dicitur, Date ſiceram perituro, & vinum iis qui amaro ſunt animo.* Mirum eſt *thus* heic nominari, cum nullæ tales ejus memorentur facultates. *Myrrham* καρωτικὴν *ſoporiferam* Dioſcorides ſcribit I. 78.

§ 143. Quod vero illum morem attinet potandi reos, ſive exhilarandi cauſa, ſive quadamtenus ſoporandi: ſimilis quidam fuit apud Athenienſes. Heic enim promulgata capitis damnatione, cum è loco judicii exibant rei, ducendi ad ſupplicium, habebant facultatem largius ſumendi cibum vinumque: ſimul etiam tria, quæ modo cumque vellent, proloquendi. Quod ad *prius*, ſimile quid apud nos obtinet. Horis enim ante exſecutionem vigintiquatuor minimum denuntiatur reis, uti ſe ad audiendam mortis ſententiam mortemque adeundam præparent. Ab eo tempore è ſqualido carcere in meliorem locum deductis conceditur, quidquid cibi potuſque rogaverint. De *altero* Suidas ad Τὰ τρία. Τοῖς ἐπὶ θάνατον ἀγομένοις ἐξῆν σίτου καὶ οἴνου πληρωθεῖσι τρία λέγειν, ἃ βούλοιντο. μεθ' ἃ φιμωθέντες ἀπήγοντο τὴν πρὸς θάνατον. i. e. *His, qui ad mortem ducebantur, licebat cibo atque vino repletis tria dicere, quæ vellent, iiſque dictis ore obturato abducebantur via ad mortem.* Adagium erat, εἴποις τὰ τρία. Cujus uſum negat ſe Eraſmus apud quemquam reperiſſe.

§ 144. Ejuſcemodi *potio* autem, quæ facit oblivisci malorum, νηπενθὴς dicta fuit à Poëta Odyſſ. δ'. 220:

εἰς οἶνον βάλε φάρμακον, ἔνθεν ἔπινον
Νηπενθές τ', ἄχολόν τε, κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων.

Plinius xxv.2: *Nobile illud nepenthes oblivionem tristitiæ veniamque afferens.* Qualis ea potio fuerit, incertum. Poëtam volunt hoc dicere: Helenam aliquod medicamentum somniferum vino immiscuisse, & bibendum marito atque Telemacho dedisse. Quod equidem verisimile non est. Hoc enim agebat, ut exhilararet ipsos, tristitiamque animis depelleret.

§ 145. Constantinus, Gorrhæus, Martinius, alii putant fuisse νεκταρίτην οἶνον, *nectarites vinum*, quod vocat Dioscorides in v.66. Ὁ δὲ νεκταρίτης σκευάζεται ἐκ τοῦ ἐλενίου. ὃ ἔνιοι μηδικὴν, οἱ δὲ ἰδαῖον φλόμον, οἱ δὲ ὀρέστιον, οἱ δὲ νεκτάρεον καλοῦσιν. ἐλενίου ῥίζης ξηρᾶς < ε. ἐνδήσας εἰς ὀθόνιον, κάθες εἰς χόας ς΄. γλεύκους, καὶ μετὰ γ΄. μῆνας ἀπόχει. *Nectarites fit ex helenio. Quod alii Medicam, alii Symphytum, alii Verbascum Idæum, alii Orestium, alii Nectarium vocant.* (totam hanc synonymiam Ruellius interpres prætervidit.) *Helenii radicis siccæ drachmas quinque liga in linteo, mitte in congios sex musti, atque post tres menses diffunde.* Sed huic non eæ vires, saltem præsignes: quidquid etiam scribat Plinius xxi. 21: *Helenium ab Helena, ut diximus, natum, favere creditur formæ. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eumque quem habuerit nepenthes illud prædicatum ab Homero, quod eo tristitia omnis aboleatur.* Dioscorides nihil tale. Et si quid habet ejus virtutis Nectarites, habere à vino potius credendum, quam ab helenio.

§ 146. Longe vero est similius, fuisse *Vinum* aliquod *aromatites*, huic usui paratum. Habet ejuscemodi geminam descriptionem Dioscorides v.64. Quibus hoc laudis tribuit: καὶ τοῖς διὰ κρυμὸν ὁδεύουσιν ἁρμόζει πινόμενος. καὶ πρὸς τοὺς πάχος ῥευμάτων· περιποιεῖ δὲ καὶ εὐχροιαν, ὑπνωτικός τε ἐστὶ καὶ ἀνώδυνος. Pro quibus Ruellius: *atque iis qui per frigora iter faciunt, potum convenit: pituitæ crassitiem extenuat:-colorem alit, somnum conciliat, dolorem finit.*

§ 147. Inepte: *colorem alit.* Ergone fovet, quem invenit? εὐχροιαν περιποιεῖν est *bonum colorem conciliare*, sive *coloratiorem facere*, ut Celsus loquitur ii.2.

§ 148. Ineptius vero: *pituitæ crassitiem extenuat.* Græce quod est:

est, ἁρμόζει καὶ πρὸς τοὺς πάχος γινῶντας, plane alium sensum habet. Πάχος γινᾷν est *corpulentiam acquirere*, sive *habitior fieri*, ut ibidem Celsus loquitur. Conducit itaque his qui fiunt, ne fiant. Plinius XI. 54: *Augescunt corpora dulcibus, atque pinguibus & potu: minuuntur siccis & aridis, frigidisque, ac siti.* Hippocrates l. de Sal. diæt. t. 11. Τοῖς δὲ εἴδεσι τοῖσι σαρκώδεσι καὶ μαλθακοῖσι καὶ ἐρυθροῖσι, ξυμφέρει δὴ τὸν πλείονα χρόνον τοῦ ἐνιαυτοῦ, ξηροτέροισι διαιτήμασι χρέεσθαι. ὑγρὴ γὰρ ἡ φύσις τῶν εἰδέων τουτέων. *Habitu carnosis ac mollibus atque rubicundis, convenit potiore parte anni, sicciore victu uti. Humida enim constitutio eorum habituum est.* Confer & ad Galenum l. de Atten. vict. cap. 1, ubi *acria* in illum finem singulariter conferre testatur. Unde & apud Plinium pro *aridis* forte *acribus* legendum: præsertim cum constet variare ibi codices.

§ 149. Porro si ea fuit Hebræis consuetudo, quam notavimus, etiam probabile est: Judæos cæteris quidem reis potionem myrrhinam melioris notæ dedisse, seu tale aliquod aromatites vinum, quod & gustatu suave esset & in stuporem quodammodo mentem daret: Christo autem ὄξος μετὰ χολῆς μεμιγμένον *acetum cum felle mixtum*, uti appellat Matthæus XXVII. 34. vide & Lactantium de Vera sapient. IV. 18. Quæ verba non posse in *propria* significatione accipi, neque de *vero* Aceto aut *genuino* Felle, prorsus consentio doctissimo Bezæ. Claret ex omnibus circumstantiis, fuisse unam & eamdem potionem, quam uterque Euangelista, aliter atque aliter licet, describit.

§ 150. S. Marcus ait obtulisse Domino οἶνον ἐσμυρνισμένον, hoc est, ut ego interpretor, *vinum cum admixta myrrha*. Plane enim persuadeo mihi, fuisse extemporaneam *mixturam* myrrhæ cum vino. Judæi enim & quorum proterviæ atque ludibrio traditus erat Salvator, ut nihil non, ita & hoc in contumeliam ipsius excogitarunt. Volebant videri nihil de solemnibus remittere, & ob id etiam ipsi de more *myrrhinam* ceu nepenthes offerre. Offerunt itaque *vinum:* sed quale? Vappam. Philoxeni glossæ: *Vappa*, ὀξίνης. nempe in ὄξος cœptum mutari vinum. Unde, & merito, ὄξος vocat Spir. S. apud Matthæum. Offerunt *murrha-*

tum: ſed quale? Non odore myrrhæ conditum lautiſſimo: ſed ſapore ejus amaricatum ingratiſſimo, ſive in quo recens myrrham diluiſſent. Quam vero ingrata talis potio fuerit, facile cogitare eſt. Et hacpropter *fellis* loco habuit ILLE, qui per ſpiritum ſuum prædixerat fore, *ut darent ſibi in refectione ſua venenum, & in ſiti ſua acetum*: Pſalm. LXIX. 22. *Prius* colon ſpectat præſens factum: *poſterius*, quod pendenti in cruce contigit in extremo agone angoreque: Matth. XXVII. 48. Marc. XV. 36. Joh. XIX. 29. 30.

§ 151. Atque ex his, niſi fallor, ſatis conſtat, fuiſſe olim in uſu *myrrhatam potionem*. Verum id præterea liquet *cum* ex Dioſcoridis de Mat. med. v. 65: *tum* ex Plutarchi Iſide p. m. 383. E. & 384. B. Et *ille* quidem expreſſe vinum conficere ex myrrha, pipere, iride, atque aniſo docet. *Alter* vero Ægyptios ait τῷ κῦφι χρῆσθαι καὶ πόματι καὶ κράματι· *Cyphi uti in potu & vino*. Erat autem *cyphi* Confectio quædam aromatica ex ſedecim rebus religioſe concinnata. *Ingredientia* erant, Mel, vinum, uva paſſa, cyperus, reſina, myrrha, aſpalathum, ſeſeli, juncus odoratus, bitumen, thyum (quo de conſule Cl. Salmaſii Plin. exerc. p. 953. A.) lapathum, juniperus major ac minor, cardamomũ, & calamus. *Forma* erat ſolida, & forte non abſimilis, qua conficitur hodie *Chocolatâ*, quam vocant. de qua habes Ant. Colmeneri libellum à M. Ant. Severino editum Latine. *Vſus* Cyphi erat ad alterandũ aerem peſtiferum, temperandum corpus, recreandum ſpiritum & à pravis miaſmatis vindicandum, animum denique ab hominum carnificibus curis liberandum. Has enim tot dotes odoratu præſtabat. *Confectionem* hanc vino diluiſſe etiam & bibiſſe, idem teſtatur. Ab Ægyptiis eam didiciſſe Romanos, & funeribus ſuis reſperſiſſe olim, ſed propter ſumtum vetitam XII. tabulis arbitratur Dion. Gothofredus in Notis ad earum fragm. l. Ne ſumtuoſa aſperſio h.

§ 152. Sed forte excipies: *utrumque* illud, Medicamentum potius dicendum ducendumque, quam vinum. Quippe *prius* Dioſcorides πρὸς καταῤῥους, βῆχας, ὠμότητας, ἐμπνευματώσεις καὶ πλάδον στομάχου· *ad catarrhos, tuſſes, cruditates, inflationes, atque flacciditatem ventriculi* condiri ſcribit. Et *cyphi* Plutarchus *potum* ſcribit τὰ ἐντὸς καθαίρειν, κοιλίας μαλακτικόν· *interiora purgare,*

quoniam

quoniam alvum emollit. Aliæ hæ quæſtiones: *Fuerit* ne myrrhata potio in uſu? &, *Cui* uſui fuerit? Quamquam quid vetat, ut ne nimium ſolliciti de valetudine, etiam in ſecunda frequentent adverſæ præſidia? Quod merito tamen vetat Celſus lib. I. cap. I.

§ 153. Extra controverſiam vero iterum hoc Feſtus ponit: *Myrrina genus potionis, quæ Græce dicitur nectar. Hanc mulieres vocabant murriolam, quidam murratum vinum.* Propterea nempe quod murra ingrederetur confectionem ejus. Quam ſane nobiliſſimam nobis, ex antiquitatis reliquiis ſervatam, prodidit Caſſianus Baſſus in Geop. VIII. 24. Quam ecce, vel hoc fructu, ut videas, quo primum intenderit Feſtus, & conſtet, non ipſum fuiſſe auctorem errandi doctis, ſed ſuam inadvertentiam. Ἄλλοι δὲ οὕτως ποιοῦσι. σμύρνης γράμματα ϛ΄. κασίας γρ. ιβ΄. κόστου γρ. β΄. νάρδου γρ. δ΄. πεπέρεως γρ. δ΄. μέλιτος ἀττικοῦ ξέσ. ϛ΄. οἴνου ξέσ. κδ΄. μίσγουσι καὶ ἀποτίθενται ἐν ἡλίῳ, ὑπὸ τὴν τοῦ κυνὸς ἐπιτολὴν ἐπὶ ἡμέρας μ΄. τοῦτο καλοῦσι νέκταρ. *Alii vero ſic faciunt. Myrrhæ ſcrup.* VI. *Caſiæ ſcrup.* XII. *Coſti ſcrup.* XII. *Nardi ſcrup.* IV. *Piperis ſcrup.* IV. *Mellis Attici ſextarios* VI. *Vini ſext.* XXIV. *commiſcent & exponunt ad Solem, ſub Caniculæ ortum, ad dies* XL. *Hoc nectar vocant.*

§ 154. Equidem merito: ſuaviſſima enim confectio eſt. Neque dubito fuiſſe inter veterum lautitias. Etiamne vero feminarum? Nihil vetat. Imo illud, quod ex Agellio audivimus: vino erat interdictum. Adeone ſtricte, ut nullo modo guſtare liceret? De hoc non conſtat. Si conſtet tamen, nihil prohibet ſuſpicari, pro *vino* confectioni *muſtum* adhibuiſſe. Nam & œnomeli ex muſto feciſſe conſtat. At cum experirentur hoc φυσῶδες εἶναι, καὶ ἀκατάλληλον στομάχῳ, *flatuoſum eſſe, & inconveniens ventriculo,* condire deinde aromatis ſolitos, quæ illud vitii corrigerent. Ideo autem ſemper dulce manſiſſe, ſpeciebus aromaticis τὴν γλυκύτητα ei ſuam ſervantibus.

§ 155. Potuere etiam ad *murrinæ* confectionem adhibuiſſe *aquam* celeſtem, & feciſſe hydromel pro œnomeli. *Hydromelitis* ſuavis admodum compoſitio eſt, quam idem Baſſus tradit in Geop. VIII. 26. *Alias* præparationes exhibet Dioſcorides V. 17. ubi & convenire μικροσφύκτοις καὶ ἀσθενέσιν ait, *pulſu parvis & debilibus.*

bilibus. Qualis cum magna pars feminarum ſit, non facile credam abſtineri potuiſſe iis, quæ valetudinis prætextu negari non poterant.

§ 156. Vix etiam dubito, quin *myrrhinæ* appellatione Plautus vel iſtud Nectar vel ſimile intellexerit loco quem propoſui. Sed objicit Hadr. Junius Animadv. v. 19, *amarorem* Myrrhæ: ceu qui pro gratis ingratas potius potiones faciat. Facilis reſponſio. Quæſitus in confectione Nectaris, non *ſapor* Myrrhæ, ſed *odor*, eſt enim εὐώδης. Illud vero *quantitas* docet. *Sextariis* quippe *triginta*, ſcilicet *vini* XXIV, ſeu unciis trecentis: *mellis* autem VI, ſeu unciis centum & quinquaginta, adduntur *myrrhæ* ſcrupuli VI, ſeu grana centum quadraginta quatuor. Ut adeo quotquot *ternæ* Oenomelitis unciæ recipiant granum unum & alterius partem duodevigeſimam. Quaſi vero hoc obſcurare dulcedinem mellis poſſit, & amaricare potionem. Si quis, non obſtante illo, juſtus tamen metus eſt, eum *inſolatio* diſcutit omnino. Quin *hæc* penitiſſime pervadens omnia, omnia ſubtiliſſime ſolvens atque exactiſſime miſcens, incredibile quid addit delitiarum, etiam præcipitando ſi quid mixtioni ineptius repererit. Nota in tranſitu: *Sextarium* pendere *vini* Uncias ſedecim totidemque ſcrupulos: *mellis* Uncias vigintiquinque.

§ 157. Sed ecce etiam aliam, eamque ſingulari elogio commendatam deſcriptionem *myrrhinæ* ex Vindanionio Geop. VII. 36. *Iridis optimæ drachm.* IV. *Feniculi ſeminis tryblium unum. Farinæ tantumdum. Piperis dr.* I. *Myrrhæ troglitidis dr.* II. *Seſelis dr.* I. ſs. *Mei dr.* I. ſs. *Apii dr.* II. *His contuſis affunde vini odorati albi quod ſatis, & tere atque in maſſas forma, eaſque linteolo denſo involutas mitte in vas, ac ſuperaffunde vinum optimum, & obtura, poſt dies quatuor aperiens, bibe calicem jejunus. Præſtat vero cum muſto fieri.* Elegans elogium vero eſt, quod inſcriptio præ ſe fert his verbis, prout ea Palatinus olim codex exhibebat: Οἴνου μέχρις γήρους ὑγιείαν φυλάττοντος ἀδιάπτωτος σκευασία. h. e. *Vini, uſque ad ſenectam conſervantis ſanitatem, firma confectio.* Quo ſi quis ſemper utatur, ἄνοσος διαμένει *incolumis perdurat*, addit in textu. Nota vero, *tryblium* fuiſſe menſuram trium unciarum totidemq; drachmarum capax.

§ 158. Pli-

§ 158. Plinius ergo recte, qui *myrrhinam* Plauti inter Vina simul & Dulcia adscribit. Charini etiam responsio promittit nobile quid & delitiosum. *Rogas*, inquis, *ecquid daturus sit?* Dabit *myrrhinam*, *passum*, *defrutum*, *mellam*, meras delitias. Et par erat optima quæq; potionum reperiri apud eum, qui instruxerat *thermopolium*, sive tabernam ubi confectæ dulcesque potiones vænibant, quas bibere calidas solitos testatur Turnebus Adversf.xx. 10. Non ideo, quia potari non poterant nisi dissolutæ, quod videtur Andr. Baccius innuere Hist. vin. IV. p. 176: sed quia plus est suavitatis in calido potu. Confer ad Hier. Mercurialis Var. lect. I. 8. & Joh. Freinshemium de Cat. potu cap. I. §. 2.4.

§ 159. *Myrrhina* hæc procul dubio fuit in pretio: & testatur hoc Posidippus Comicus apud Athenæum I. 23. cujus hæc sunt verba: μυρτίτης δ' ἡ μυῤῥίνης οἶνος κεῖται παρὰ Ποσειδίππῳ·

Διψηρὸς ἄποτος, ὁ μυῤῥίνης ὁ τίμιος.

Sed perperam, inquit Cl. Salmasius Plin. exerc. p. 711. B, *legitur in Athenæo* μυρτίτης *pro* μυῤῥίνης. *qui fortasse error est Abbreviatoris censentis* τὸν μυῤῥίνην οἶνον ἀπὸ τῆς μυῤῥίνης *aut* μυρσίνης *dici. Sic enim myrtum appellant veteres. Sed* μυῤῥινίτης *dicendus esset* (aut μυρσινίτης, ut apud Dioscoridem v. 37.) *non* μυῤῥίνης. Nempe id vinum, quod ex Myrti nigræ virgultis cum foliis & baccis in musto ad dimidium decoctis conficitur. Verum hoc ne bibendo quidem erat. Erat μυρτίτης: quo de Dioscorides v. 36. Verum hoc, quamvis stomacho utile, nihil minus quam delitiosum erat.

§ 160. Quæ ratio sola satis est ad eumdem errorem eodem modo corrigendum in Artemidori Oneirocrit. I. 68. Verba sunt: οἰνόμελι μὲν καὶ μελίμηλον καὶ ὑδρόμυλον καὶ μυρτίτην, καὶ πάντα τὸν ἐσκευασμένον οἶνον πίνειν, πλουσίοις μὲν ἀγαθὸν διὰ τὸ τρυφᾶν· πένησι δὲ, μοχθηρόν. οὐ γὰρ πρότερον ὁρμῶσιν ἐπὶ τὰ τοιαῦτα πόματα, εἰ μὴ ὑπὸ νόσου ἀναγκάζοιντο. Restituo primum: ὑδρόμηλον καὶ μυῤῥίνην. Verto deinde: *Oenomeli aut melimeli aut hydromeli aut myrrhinam, aut quod aliud confectum vinum bibere, divitibus quidem bonum, propterea quod in delitiis vitam transigant: egenis vero malum. Neque enim prius appetunt ejuscemodi potus, nisi à*

morbo

morbo cogantur. Ὑδρόμηλον, pro ὑδρόμελι, recentiorum est. Reperies etiam apud Cassianum in Geop. VIII. 26.

§ 161. *Melimelum* quid sit, videre apud Columellam XII. 45. ubi tradens rationem conservandi Cydonea ait, *nihil certius aut melius expertum se, quam ut cydonea maturissima integra sine macula, & sereno cælo decrescente luna legantur, & in lagena nova, quæ sit patentissimi oris detersa lanugine, quæ malis inest, componantur leviter & laxe, ne collidi possint: deinde cum ad fauces usque fuerint composita, vimineis surculis sic transversis arctentur, ut modice mala comprimant, nec patiantur ea cum acceperint liquorem, sublevari: tum quam optimo & liquidissimo melle vas usque ad summum ita repleatur, ut pomum submersum sit. Hæc ratio non solum ipsa mala custodit, sed etiam liquorem mulsei saporis præbet, qui sine noxa possit interdum dari febricitantibus: isque vocatur melimeli.* Turnebus Adverſ. XVII. 13. *melomeli* scribendum existimat. Ita quidem analogia vult. Tum vero *melimelum* pomorum in genere est. Plinius XV. 14: *quæ nunc melimela dicuntur, à sapore melleo.* Aliter ergo olim. Varro de Re rust. I. 59: *pomorum quæ antea mustea vocabant, nunc melimela appellant.* Confer ad Stapelii com. in Theophr. hist. plant. IV. 6. pag. 399.

§ 162. Species *tertia* Myrinæ dicitur Hesychio fuisse *Potio, cui superfusum erat unguentum.* De hoc planissime constat ex Polluce VI. 2: ἦν δέ τις καὶ μυῤῥίνης οἶνος, μύρῳ κεκερασμένος. οἱ δὲ τὸν γλυκὺν οὕτως οἴονται κεκλῆσθαι. *Erat & myrinum vinum, myro permistum. Sunt autem qui eo nomine passum vocari existimant.* Rectum est, οἶνος μύρινος, *Vinum myrinum*, i. e. unguento temperatum. Rectum quoque, μυῤῥίνης. ut enim à voce φύλλον, ὁ φυλλίνης: ita à μύρον est ὁ μυῤῥίνης &, geminata canina litera, μυῤῥίνης. Latinis *murrina* est à murra. *Murra* autem unguentum significat, idem quod μύρον. Cyrilli glossæ: μύρον, *Vnguentum, Murra.* Quod enim (ut supra § 124) notabamus compluria unguenta non sine myrrha fierent, & ipsa pretiosum esset unguentum, propterea non tantum μύρον de *Myrrha* Græci absolute & κατ' ἐξοχὴν dixerunt: sed & *myrrham* Latini de unguento quolibet aromatico.

§ 163. Achmeti in Oneirocrit. CXCVI. 11: dicitur οἶνος συγκεκερασμ-

κεκραμμένος *vinum adulteratum*, & significare, si quis se bibere illud somniet, *θλίψιν εἰς τὸ πλεῖστον αὐτοῦ ἀνάλογον τῆς ζέσεως*, *jacturam bonorum pro modo fervoris*, quo bibi scilicet somniatur. Namque, ut est apud Iuvenalem Sat. VI. 302, oportet bene calida esse,

Ut perfusa mero spument unguenta Falerno.

§ 164. De *passo* Myrrhinâ qui interpretetur, non cognovi. Recte interim de *vino* Hadr. Junius Animadv. V. 19. accipit hoc Sutrii Comici, ubi Glyceram meretriculam ita loquentem introducit:

Myrinum mihi adfer, quo virilibus armis occursem fortiuncula.

Nam & mulierum libidinosiores vino præsertim aromatite incalescere in complexum, vulgare nostras adagium innuit: *Femina subebria, Venus in lecto.* De *eodem* Dalechampius illud Diphili in Deficiente interpretatur ad Athenæum IV. 4: ubi coquus ait, artis suæ principale atque palmarium esse,

Τὸ τῶν ἐδομένων τὰ στόματα προειδέναι.
Οἷον, Ῥοδίους κέκληκας; εἰσιοῦσι δὰς
Εὐθὺς ἀπὸ θερμοῦ τὴν μεγάλην αὐτοῖς σπάσῃ
Ἀπὸ ζέσεως σίλουρον, ἢ λεβίαν, ἐφ' ᾧ
Χαιρῇ πολὺ μᾶλλον, ἢ μυρίνην προσεγχέας.
Prænosse linguam & ora convivantium.
Rhodios vocasti forte? quando intraverint,
Magnum è camino præbeas ipsis statim
Silurum elixum, Lebiamve, quo magis
Facto placebis, quam queas murinâ datâ.

Dissentiunt Mercurialis Var. lect. V. I. & Brodæus Miscell. IV. 20. uterque sine ratione tamen, saltem ad quam respondêri sit opus, aut responsum non sit.

§ 165. Frisiorum gulonibus expetitum valde laudatumque est, aliis Absinthite vino, aliis Hamburgensi bira cum butyro thermopotare gutturem, ut Plautus loquitur Trinummo act. IV. sc. III. 7. Qui hoc sæpius vidi, causam non habeo dubitandi, etiamne verum sit, Veteres *unguenta* Vinis superfudisse, & bibisse. Sed vero res est multorum auctoritatibus testatissima.

§ 166. Theophrastus l. de Odorib. p. 183. Furlanæ edit. *οἱ τὰ μύρα κεραννύντες, ἢ τῷ οἴνῳ ἐπιχέοντες*: *Qui unguenta miscent,*

aut

aut vino superfundunt. Plinius XIII. 3: *At hercule jam quidam etiam in potus addunt: tantique amaritudo est, ut odore prodigo fruantur ex utraque parte corporis.* Si recte hæc assequor, vult eos, qui unguenta bibunt, hoc consequi luxuria, ut, sive ructent sive vissent, semper fruantur odore unguenti ceu teste & exprobratore prodigalitatis. confer ad Clem. Alexandrinum Pædag. II. 8. p. m. 177.

§ 167. *Luxuriæ* argumentum fuisse etiam notat Ælianus Var. hist. XII. 31: Τί δὲ, οὐκ ἐκεῖνα τοῖς Ἕλλησι τρυφῆς ἀπόδειξις; μύρῳ γὰρ οἶνον μιγνύντες οὕτως ἔπινον, καὶ ὑπερηγάπαζον τὴν τοιαύτην κρᾶσιν. καὶ ἐκαλεῖτο ὁ οἶνος μυρρινίτης (lege, μυρρίνης.) μέμνηται δὲ αὐτοῦ Φιλιππίδης ὁ τῆς κωμῳδίας ποιητής. *Quid autem, nonne hæc in Græcis luxuriæ indicium sunt? Vnguento enim vinum miscentes bibebant, eaque mixtura prorsus abutebantur. Vocabatur hoc vinum myrrhina. Meminit vero ejus Philippides Comœdiæ scriptor.* de quo vide sis ad Suidam. Quid sit ibi ὑπερηγάπαζε δὲ τὴν κρᾶσιν τοῦ μύρου, fortean Plinii hæc dicent: *Hæc est materia luxus è cunctis maxime supervacui. Exceduntque quadringenos denarios libræ. Tanti emitur voluptas aliena.*

§ 168. Uti vero *luxuriæ* erat argumentum, ita & *libidinis* incitamentum. Huc spectat illud meretriculæ, quod modo citabamus. Fulgentius Mytholog. III. 9. qua de Myrrha & Adonide: *Ideo venerem amasse Adonin dicunt, quod hoc genus pigmenti* (id est, unguenti: loquitur enim de succo Myrrhæ, seu potius myrrha stacte) *sit valde fervidum. Vnde & Petronius Arbiter ad libidinis concitamentum, Myrrhinum se poculum bibisse refert.*

§ 169. Quare merito fuere *omnia ista*, ut Plinius memorat XIV. 17, *ab Themisone summo autore damnata. Et hercule coactus eorum usus videri potest, nisi si quis naturæ opus esse credit aromaticen, & ex unguentis vina composita.*

§ 170. Quænam vero *unguenta* in compotationibus adhiberentur, abunde docet Athenæus in XV. 12. ubi magnum eorum offendes catalogum. quem nihil attinet heic recitare.

§ 171. Sed de *passo* Vino satis. Transeamus ad genus alterum, quod appellabam *Non-passum*, propterea quod fiat ex Uva matura quidem, sed integra, nullamque sui diminutionem passa

ab

ab exquisito Solis ardore aliave insolita violentia. Plinius *medium inter dulcia vinumque* dicit XIV. 9. Neque enim meretur haberi in numero *aut* Dulcium *aut* Vinorum. Non *dulcium*: quia ex musto est. Non *vinorum*: quia prohibetur fervere.

§ 172. Hoc *genus* autem triplex est: γλεῦκος, & ἀγλευκές, & quid inter hæc medium.

§ 173. Γλεῦκος *mustum* significat in communi, sive, ut olim scribebatur, *mostum*. Ita quippe nominabant Latini οἶνον μόσχον *vinum novellum*, seu potius *liquorem* illum, qui recens ab uvis effluit, & quamdiu non ferbuit, seu vinum mistum fecibus est. Dicebam, *potius*: quia Vinum novum *proprie* est, quod nuper ferbuit, fecesque suas recens defecavit. Esse enim *diversa*, Mustum & Vinum novum, ex utriusque facultatibus cognoveris. De *musto* Hippocrates II. de Diæt. XIII. 233: γλεῦκος φυσᾷ, καὶ ὑπάγει, καὶ ἐκταράσσει ζέον ἐν τῇ κοιλίῃ, καὶ διαχωρεῖ. *Mustum inflat, & subigit, & perturbat fervens in ventre, alvumque subducit.* De *vino novo* Dioscorides V. 7: ὁ δὲ νέος ἐμπνευματικός, δύσπεπτος, δυσόνειρος, οὐρητικός. *Novum vero inflat, ægre concoquitur, insomniis inquietat, urinam ciet.*

§ 174. *Mustum* vero duplex est: lixivum & vulgare.

§ 175. Mustum *lixivum* dicitur, quod lixæ seu aquæ instar effluit ex uvis ante expertam vim. Columella XII. 41: *Mustum lixivum de lacu statim tollito. Hoc autem erit, quod distillaverit, antequam nimium calcetur uva.* Corrige: *quod sponte distillaverit, antequam nimirum calcetur uva.* Plinius XIV. 9: *protropum appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur uvæ.* Columella iterum cap. 40: *mustum lixivum (hoc est, antequam prælo pressum, quod in lacum musti fluxerit) tollito.* Ubi quæ in parenthesi dicuntur, haut dubie glossema sunt. Confer ad Cæl. Rhodiginum XXVIII. 34.

§ 176. Græcis hoc *genus* Musti πρόχυμα dicebatur. Florentinus Geop. VI. 16: πρὶν θλιβῆναι τοὺς βότρυας τὸ ἐξ αὐτῶν αὐτομάτως ἀποστάζον γλεῦκος, ὃ πρόχυμά τινες καλοῦσι. *Quod, priusquam calcentur uvæ, ex his sponte extillat mustum, quod prochyma quidam vocant.*

§ 177. Frequentius erat, οἶνος πρότροπος ἢ πρόδρομος, *Vinum protropum* aut *prodromum.* Pollux VI. 2: Πρότροπος δὲ ἦν τις οἶνος, ὁ πρὶν ἀποθλίβεσθαι [scilicet, τοὺς βότρυας] ἐκρυείς· *Protropum erat vini species, quod citra pressuram effluit*, adeoque prælum prævertit. Belgæ dicerent *voorloop.* Quod verbum usitatissimum est Destillatoribus, quos vocamus. Hesychius: Πρότροπος, οἶνός τις, οὐ γλεύκους τὸ πρόρευμα. Rescribo: οἶνός τις, ἢ οὐ γλεύκους τὸ πρόχυμα. Reddo: *Protropum, vinum quoddam, aut musti quod sponte profluit.* Revera enim hoc nominis conveniebat etiam *speciei* Vini certæ. Athenæus I. 24: οἱ Μιτυληναῖοι τὸν παρ' αὐτοῖς γλυκὺν οἶνον πρόδρομον καλοῦσιν. ἄλλοι δὲ πρότροπον ἢ πρόδρομον. *Mitylenæi vinum suum dulce Prodromum vocant. alii vero Protropum aut Prodromum.* Hujus generis est, quod hodieque *lacrymam* Itali cum Hebræis appellitant.

§ 178. Quin & Passi *lixivum* dicebatur protropum. Athenæus, II. 7: λαμβανέτω, τὸν καλούμενον πρότροπον, γλυκὺν Λέσβιον· *sumat, quod vocant protropum, passum Lesbium.* Ælianus Var. hist. XII. 31: καὶ ἐπὶ τούτοις [τοῖς Λεσβίοις] γλυκύς τις ἐκαλεῖτο, πρέπων τῷ ὀνόματι καὶ τὴν γεῦσιν. Interpres: *& præter hæc aliud Dulce vocabatur, sapore etiam referens.* Corrige primum: πρότροπος τῷ ὀνόματι καὶ τῇ γεύσει. tum redde: *& apud hos* [Lesbios scilicet] *Passum quoddam celebratur, Protropum nomine saporeque.* Unde & apud Vitruvium Archit. VIII. 3. recte Philander, pro *vinum protyrum*, restituit *protropum.* Loquitur enim de Lesbio vino.

§ 179. Hujus generis *scybelites* erat, quod toties Galenus commendat. vide Meth. med. VI. 31: de Dign. puls. I. 1: & in l. de Comp. med. sæpissime. Fuisse vero è *genere* Protropi passi, ex Aetio liquet, nec non Myrepso. Aetius III. tetr. I. 24: Σκυβελίτης δὲ οἶνός ἐστιν, ὁ αὐτομάτως ἀποστάζων, ἐκ τῶν πατηθεισῶν σταφυλῶν, καὶ τὸν οἶνον ἀποβαλλουσῶν. *Scybelites vinum est, quod sponte destillat ex uvis passis, vinumque ultro fundentibus.* Myrepsus de Antid. cap. CXLV. ἐστι δὲ σκυβελίτης οἶνος, ὁ μετὰ τὸ πατηθῆναι σταφυλὰς ἀποστάζων οἶνος. *Scybelites vinum est, quod exstillat posteaquam uvæ passæ sunt* solem, & conjectæ in torcular se mutuo premunt.

§ 180. Mustum *vulgare* appello, quod vi expressum est. *Vim*

præ-

præſtat *vel* Pes *vel* Prelum. *Pes* primum: deinde *prelum.* Unde *muſtum* licet diſtinguere in Primarium & Secundarium.

§ 181. *Primarium* nuncupo, quod uvis calcatis ſeu pede preſſis effluit. Ex hoc muſto *Vina, preſſa* vocat non ſemel Horatius: ceu videre IV. Carm. XII. 14: & Epod. XIII. 8. 9. Græcis, *τραπητοὶ οἶνοι. Heſychio τραπεῖν* eſt *ληνοπατεῖν, calcare torcular.* A Græco habent ſuum *trappen* Germani.

§ 182. *Secundarium* vero, quod preſſiore pede aut prelo etiam exprimitur aut extorquetur. Hoc quia quandoque circumciſo pede, quandoque non circumciſo fiebat: inde eſt, quod alii *tortivum*, à preſſuræ modo illud appellarent; alii *circumciſitium*, à cura acinis quam adhibebant poſt primam preſſuram. *Hoc* rurſus aliquando exprimebant in eumdem lacum, aliquando ſervabant ſeorſum. Quæ ſane notanda ſunt antiquarum lectionum ſtudioſo. Sed inſpiciamus quædam huc facientia.

§ 183. Varro de Re ruſt. I. 54: *Quæ calcatæ uvæ erunt, earum ſcopi cum folliculis ſubjiciendi ſub prelum, ut ſi quid reliqui habeant muſti, exprimatur in eumdem lacum. Cum deſiit ſub prælo fluere, quidam circumcidunt extrema, & rurſus premunt: & rurſus, cum expreſſum, circumciſitium appellant, ac ſeorſum, quod expreſſum eſt, ſervant, quod reſipit ferrum. Expreſſi acinorum folliculi in dolia conjiciuntur, eoque aqua additur: ea vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hieme.* Quibus quia exhibetur ratio tota exprimendi uvas & in varios uſus, non debet mihi vitio eſſe, quod paulum rurſus de via digreſſus ſubnotem quæcumque lucem iſtis, qua rem, qua verba, queunt dare.

§ 184. *Quæ calcatæ uvæ erunt.* Semper ante calcabantur uvæ, quam prelo vinacea ſubderentur. Eo alludunt Prophetæ, Jeſaja LXIII. 3. & Johannes Apoc. XIV. 20. Cæterum cum conſtet facile vitiari muſtum, & infici fœtore, & diſponi ad corruptionem, eapropter Apulejus in Geop. VI. II. jubet *εἰσιέναι εἰς τὴν ληνὸν τοὺς πατοῦντας, δεῖ μάλα τὰ περὶ τοὺς πόδας κεκαθαρμένους, καὶ μηδένα αὐτῶν ἐν τῷ ληνῷ μήτε ἐσθίειν, μήτε πίνειν, μήτε εἰσιέναι καὶ ἐξιέναι πολλάκις. καὶ εἴ τις ἀνάγκη γένοιτο τοῦ ἀπελθεῖν, μὴ γυμνοῖς τοῖς ποσὶν ἀπιέτω. δεῖ δὲ καὶ ἠμφιέσθαι καὶ διαζώματα ἔχειν τοὺς πατοῦντας, διὰ*

τοὺς ἐπιζομένους [lego, ἐπιζωσμένους] ἱδρῶτας· *ingredi in torcular calcatores, valde bene pedes purgatos, neque quemquam ipsorum in torculari vel edere vel bibere, neque ingredi vel exire sæpius. Et si qua necessitas incidat exeundi, ne nudis pedibus abeat. Oportet vero etiam indutos esse calcatores & subligaribus tectos propter sudores obortos.* Quos consulto admodum misceri musto prohibet, ut & omne quod vino malum saporem odoremve dare potest. Rationem dat Columella XII. 28: *quia nulla res alienum odorem celerius ad se ducit, quam vinum.* Quod & Plinius observat in collocatione doliorum, & monet XIV. 21, *doliis etiam intervalla dari, ne inter sese vitia serpant, contagione vini semper ocyssima.*

§ 185. *Earum scopi.* Quos Varro *scopos*, Cato *scopiones* vocat cap. CXII. Sed depravatus est locus. Legendum quippe, emendatore Jos. Scaligero: *Tum acina de uvis miscellis decerpito de scopione. inde in dolium.* confer ad Ausonii Popmæ Notas. Apud Columellam bis perperam legitur *scipiones*, XII. 39. & 43. Est autem *scopus*, ramosum id, ligneumque, quo dependent acini. Ita Ruellius in I. de Stirpib. II. Cælius Rhodiginus Antiq. lect. XII. 14, cum *scapo* confundit: admodum inconsiderate. *Nam ut in papavere,* inquit, *pars semen continens vocatur scapus, sic & in uvis quo grana continentur, eodem censetur vocabulo.* Quibus in verbis cum recte non habeat antecedens, quid speres de consectario? In isto enim nimis secure sequutus fuit Plinium XIX. 8. cujus ibi verba sunt: *papaveris nigri scapo inciso lacteus succus excipitur.* Rectum est: *scaphio inciso.* Nam σκάφιον est *caput*, auctore Polluce II. Onom. IV. I. & auctoritate Aristophanis. cujus hunc versum (unde? incertum quippe.) citat:

Ἵνα μὴ κατεαγῇς τὸ σκάφιον πληγεὶς ξύλῳ·

Tibi ne dolatum fuste frangatur caput.

Quemadmodum igitur *caput* Poëtæ κωδείαν vocabant: ita Plinius vicissim τὴν κωδίαν sive τὴν τοῦ μήκωνος κεφαλὴν, *papaveris caput*, appellavit *scaphium.* Ita pro eo quod Theophrastus Hist. plant. IV. 10. de Loto dixerat: ἐν δὲ τῷ Εὐφράτῃ τὴν κωδίαν φασὶ καὶ τὰ ἄνθη δύνειν: reddidit XIII. 18, *Hoc amplius in Euphrate tradunt & scaphium & florem mergi.* ita enim & heic legendum; siquidem respexit

spexit ad illum Philosophi locum, quem proposuimus. Si vero ad illum, qui legitur de Caus. plant. II. 26: ubi non κωδίαν *caput*, sed τὸν καυλὸν ait ὅτε μὲν ἀναβαίνεσθαι, ὅτε δὲ δύεσθαι, *caulem quandoque emergere, quandoque mergi*: recte *scapum* reddidit. Nam *scapus* idem qui *caulis*. Ita *asphodeli scapum* Columella dixit IX. 4: *ferulæ scapum* Plinius XIII. 22. Hinc ob similitudinem *scapus columnæ* dictus, qui est inter spiram & capitulum. de quibus consule Bernardini Baldi Lexicon Vitruvianum. At *scopus* est, quod dixi. E quo quia acini dependent, hinc κρεμαστῆρας vocat Florentinus Geop. V. 17.

§ 186. *Cum folliculis.* Plinius *acinorum* modo *corium*, modo *corticem*; interdum *cutem* vocat: ubivis metaphorice. Proprie enim *vinacea* dicuntur Latinis. στέμφυλα Græci. Quamquam posteriores id nominis tribuerint *gigartis* seu granis carni inclusis, ut videbimus postea.

§ 187. *Subjiciendi sub prelum.* Servius Georg. II. 242: *prela* esse trabes proprie scribit, qua uva jam calcata premitur. Quod ideo notandum, quia Literatores pro eodem usurpant torculare, lacum, & prelum. Vide ad Grapaldum de Part. ædium I. 3. De *structura* Torcularis adi sis ad Catonem cap. XVIII. & ad Vitruvium VI. 9. Nota interim *torculare* Catonianum esse diversum à Vitruviano, atque etiam à nostræ ætatis torcularibus. *Quod ego*, inquit ad Catonem Popma, *cum instituissem apertius & fusius describere, animadverti vix posse verbis illustrari, & si maxime illustretur, nullam utilitatem habere, sane non magnam. itaque omisi.* Utinam hoc saperemus omnes, & in hac vitæ brevitate studeremus non nisi utilia discere atque docere! Totius interim machinæ partes prosequitur l. de Instr. fundi n. XI.

§ 188. *Ut si quid reliqui habeant musti.* Scilicet expresso *succo* seu sanguine uvarum, superest *caro*. qui & *callus* Plinio in uvis duracinis. Illam gravior pressura conterens velut in succum resolvit. *Sanguinem uvæ* Moses vocavit primus Deut. XXXII. 14: deinde plurimi, quos citat Casaubonus Animadv. in Suet. II. 24. adi & ad Salmasii Plin. exerc. p. 12. 84. c. Dictus vero *sanguis* proprie, qui ex nigris uvis. compara Prov. XXIII. 31.

§ 189. Ex-

§ 189. *Exprimatur in eumdem lacum.* Hoc mustum alios in alium lacum expressisse & seorsim servasse conjicio ex illis, quæ præcipit Cato cap. xxiii: *Tortivum mustum circumcidaneum suo cuique dolio dividito, additoque pariter.* Intercidisse copulam, & scriptum fuisse, *Tortivum mustum & circumcidaneum*; clamat, quod sequitur, præceptum; *suo cuique dolio dividito*, hoc est, seorsim reponito, & alio in vase Tortivum, in alio Circumcidaneum. Quin & alterum: *addito pariter*, hoc est, utrique pari mensura modoque admisceto defrutum, aut marmor, aut resinam, quo misceri hæc jusserat cum musto *præliganeo*. Fiebat hoc ex *uvis miscellis*. Varro i. 53: *nam & præcox, & miscella, quam vocant nigram, multo ante coquitur, quo prior legenda.* Forte & ex *uvis pretiis* quas nominat Maro Georg. ii. 95: & *cito maturescere* Columella iii. 2: & *ollis utilissimas* Plinius dicit in xiv. 2. Vinum istud *præleganeum* operarii bibebant.

§ 190. Confirmat porro me in proposito Columella xii. 37. ubi Vinum simile græco facere docens ait: *Vvas præcoquas quam maturissimas legito, easque triduum in Sole siccato, quarto die calcato, & mustum, quod nihil habeat ex tortivo, conjicito in seriam, diligenterque curato, ut cum deferbuerit, feces expurgentur. Deinde quinto die, cum purgaveris mustum, salis cocti & cribrati duos sextarios, vel quod minimum, adjicito unum sextarium in sextarios undequinquaginta. Quidam etiam defruti sextarium miscent: nonnulli etiam duos adjiciunt, si existimant vini notam parum esse firmam.*

§ 191. Græci *marinam* suffundere vinis solebant, quæ travehebantur in titulum, præterquam Chiis. De hoc *more* etiam Athenæus i. 25. *Species* aliquot refert Plinius xiv. 8. *Modos* aliquot faciendi Dioscorides v. 28. Confer & ad Catonem cap. xxv. & cv. atque Columellam xii. 21. *Quare* fecerint, Plutarchus quærit in Quæst. nat. x. *Græca* ergo *vina* dicebantur, quotquot essent suffusa mari. Plautus Rudentib. act. ii. sc. vii. 30:

> *Quasi vinis Græcis Neptunus nobis suffudit mare:*
> *Itaque alvom prodi speravit nobis salsis poculis.*

Dicitur *alvum prodere*, quod ipsam cogit ex inopinato se profundere.

dare. Parabantur autem *salsa vina* ἐ πρὸς κοιλίας ὑπαγωγὴν *ad ventris subductionem*, inquit Anazarbæus dicto loco.

§ 192. *Cum desiit sub prelo fluere, quidam circumcidunt extrema, & rursus premunt.* Columella XII. 36: *Mustum tortivum est, quod, post primam pressuram, vinaceorum circumciso pede, exprimitur.* Nisi fallor, *cremasterum* in uvis triplices sunt partes: Pes, scopiones, pediculi. *Pes* est, è quo uva dependet à sarmento. *Scopiones*, qui ramorum instar è pede ceu stipite exurgunt. *Pediculi* denique, summitates scoporum, quibus appendent acini. Uti vero pedes *uvarum*, κρεμαστῆρες appellantur Florentino Geop. V. 17: ita *pomorum*, πέλματα Democrito Geop. X. 25: *ficuum* vero, πέσματα Africano Geop. X. 56. Palladius, uno in omnibus nomine, *tenaces* aut *tenacia* nominat. *Pes* ergo velut radix racemi est. Pro qua etiam sumitur apud Columellam XII. 43. *Latius* significat id totum ramosum ligneumque, quod acinos inter & sarmenta est. Ita heic sumi argumento est, quod pro *pede* Cato dixerit *extrema*. Quæ uterque *circumcidere* jubet, priusquam denuo vinacea prelo subjiciantur. Apulejus Geop. VI. 11. etiam *grana* extrahi jubet. ἐμβληθείσας δὲ, inquit, τὰς σαφυλὰς εἰς τοὺς λιωοὺς, εὐθὺς τοῖς ποσὶν ἀποθλιβέτωσαν οἱ πρὸς τοῦτο τεταγμένοι, πᾶσάν τε ῥᾶγα ὁμαλῶς πατήσαντες ἀνασυρέτωσαν τὰ σέμφυλα, τουτέστι τὰ γίγαρτα, ὥστε τὸ πολὺ τοῦ ἀποῤῥυῆναι εἰς τὸ ὑπολήνιον, δεύτερον δὲ πατήσαντες, ἀπαλλαττέσθωσαν. *Injectas in torcularia uvas statim pedibus conterunto, quibus hoc demandatum est, omnibusque acinis æqualiter compressis extrahunto vinacia, hoc est grana, quo possit quamplurimum liquoris defluere in lacum, atque ubi denuo calcarunt, discedunto.* Τὰ σέμφυλα etiam Anatolius in Geop. VI. 13. per γίγαρτα interpretatur. uterque nove. Sunt enim proprie *vinacia* seu *folliculi*, ut dicebam modo. Interea etiam Latini *vinacia* dicunt pro nucleis. Palladius Sept. XI: *vinacia, quæ in acinis celantur, hoc est, grana.* glossema hoc. Quia namque, auctore Varrone I. 48, *granum dicitur, quod est intimum solidum*, visum fuit lectori non incommode *vinacium* per *granum* exponi. Sed & illud novum est. Est & illud, λιωὸν exponere *lacum*. facit interpres Apocal. XIV. 19. 20. At hoc est ὑπολήνιον: sicuti ληνὸς, *torcular*.

§ 193. *Et rursus, cum expressum, circumcisitium appellant.* Ita enim scribendum, postulante analogia & vestigiis priscæ scripturæ. Libri edunt, *circumsitum:* membranæ, *circumcisicitum,* notante Pet. Victorio in Explan. suarum in Varronem castigationum. Cato, ut audivimus, *circumcidaneum* appellabat. *Circumcidere* heic est amputare & auferre inutilia.

§ 194. *Ac seorsum, quod expressum est, servant.* Cui usui? Non dicit. Credibile inter vina operaria habita, quæ ex isto genere musti fierent. Plinius XIV. 19. notat, *nefastum habitum, prolibare diis vinum, quod circumcisis vinaceis profluxerit.* Num in hoc etiam, & similibus Gentiles verarunt dictum Apostolo Rom. II. 14? *Gentes non habentes Legem, sibi ipsis sunt lex, & natura faciunt quæ sunt Legis.* Nempe natura ipsos docebat, haut fas esse, offerre Deo quid vitiosi, Levit. XXII. 20. aut quod offerre Præsidi suo non auderent, Malach. I. 8. Tale vero fuisse id vinum, notat quod sequitur apud Varronem.

§ 195. *Quod resipit ferrum.* Jos. Scaliger heic: *resipit ferum* dixit, ut Dioscorides, ἀπόβρωμον ὄζει. An scriptum fuit? *resipit fecem.* quæ procul dubio plurima huic musto.

§ 196. *Expressi acinorum folliculi in dolia conjiciuntur, eoque aqua additur: ea vocatur lora, quod lota acina, ac pro vino operariis datur hieme.* Quod ad potus hujus *appellationes*, Latinis non alio, quod sciam, quam *loræ* nomine venit. Nonius XVII. 11: *Loram dicebant in vindemia, cum expressissent acinis mustum, & folliculos in dolium conjecissent.* Aliquando tamen dicebant *loriolam*, diminutive. Varro I. de Vita pop. Rom. *Loriolam nominabant cum ex uvis expressum erat mustum, & ad folliculos seu vinacea adjiciebant aquam.* Hotomannus & ex eo Gothofredus ad l. Si quis 9. ff. de Tritico leg. etiam *acinaticium* Ulpiano dictum, loram esse existimant. Quæ cum fieret, non ex acinis, sed acinorum folliculis, non potest lora esse. Sciendum enim, monitore Dalechampio Hist. gen. plant. V. 24, *acinum* non pro uvæ vinaceo, sed fructu toto accipi, qui ex *succo*, & parte quæ veluti caro est, & ex vinaceis, & ex ambiente cute constat. Ita esse liquet è Catone cap. CXIII.

§ 197. Sed

§ 197. Sed esto, *acina* sint hoc quod putant: ita dicendum esset *Vinum acinaceum*; prorsus ut *acinus vinaceus* dicitur, ad differentiam aliorum. Nam & ebulo & sambuco aliisque suus est acinus. vide Turnebum Adversf.IV.6. Mercurialis Var. lect.V.I. contendit *protropi* quoddam & nobile genus fuisse. Sententiæ auctorem facit Cassiodorum in Var.XII.4. qui tamen suum *Acinaticum, cui nomen ex acino esse* dicit, adeo describit ambitiose, ut studio obscurasse rem, non explicasse videatur. Exscripsit locum Lud. Nonnius de Re cibar.IV.13. & dimisit cum hac suspicione, *speciem* Passi protropi esse.

§ 198. Sed cum Jurisconsultus dicat initio legis, *Si quis vinum legaverit, omne continetur, quod ex vinea natum vinum permansit:* & vero nemo non *protropum* in vinis habeat: quid dici potest ineptius, quam appellatione *vini* Vinum contineri. Viderint ergo periti, annon scripserit Ulpianus *concinnaticium*. Non. Marcellus I.207: *apud veteres* cinnus *potionis genus ex multis liquoribus confectum dici solet.* Rursus 295: Cinnus *est commistio plurimorum, unde &* concinnare *dicitur.* Ut adeo *concinnaticium vinum* Jurisconsulto sit idem, qui σκευαστὸς οἶνος Dioscoridi V.45: *factitium vinum* Plinio XIV. 16. Clarum hoc consideranti & verba legis & seriem rerum ea propositarum. Proponit enim, quæ oporteat *appellatione* Vini continere, quæ non. Non *mulsum*, non *zythum*, nec *camum*, nec *cervesiam*, nec *hydromeli*, nec *conditum*, nec *passum*, nec *defrutum*. Etenim, *priora* ex vinea non fiebant: *posteriora* fiebant, sed potius conditura loco, quam ad bibendum. Continetur vero *passum*, nisi contraria sit mens testatoris: itemque *œnomeli* plane, id est dulcissimum vinum. Quibus ita digestis, tandem subjicit: *Concinnaticium plane vino continetur.* Quid enim aliud est quam vinum variorum additione concinnatum & medicatum? Græcis varie nominabatur. Vulgatius nomen, δευτερίας. pro quo alii, δευτερίνας. Hesychius: Δευτερίναρ, ὁ μετὰ τὸ ὕδωρ ἐπιχεθῆναι εἰς τὰ στέμφυλα οἶνος. Joh. Meursius in Notis ad Caton. n. 25. pro δευτερίναρ rescribit δευτερίας. Sed ostendit Casaubonus Animadv. ad Athen.VIII.II. probum esse δευτερίνας, atque usurpatum Spartanis, qui caninam literam plurimum

adamabant & frequentabant: quemadmodum & Dores. Si vacat adire, reperies id genus magno numero. Hesychius iterum: Δεύτερεία, κάπηλιπος οἶνος, δευτελής. *Deuteria, residuum vinum, vile.* Cyrilli glossæ δεύτερεῖον *secundarium* exponunt. Unde & Plinius XIV. capiti X. inscripsit, *De deuteriis & secundariis.* Dicebatur & πότιμος. Dioscorides V. 13. Ὁ δὲ καλούμενος δευτερίας, ὃν ἔνιοι πότιμον καλοῦσι· *Deuterias dictus, quem aliqui loram vocant.*

§ 199. Loræ *genera* Plinius tria facit. Primum: *Decima parte aquæ addita, quæ musti expressa sit, & ita nocte ac die madefactis vinaceis, rursusque prælo subjectis.* Alterum, *quomodo Græci factitavere, tertia parte ejus, quod expressum sit, addita aquæ, expressoque decocto ad tertias partes.* Dioscorides præterea *salem* addit. Tertium est, *fecibus vini expressum, quod fecatum Cato appellat* cap. CLIII. Græci, τρυγηφάνιον. Pollux VI. 32: τὸ δ' ἐκ τῶν στεμφύλων πιεσθέντων ἀποῤῥέον, τρυγηφάνιος. Interpres: *Cæterum quod ex fracibus uvarum effluit, fex dicitur.* inepte. Nam *fraces*, expositore Plinio XV. 6, sunt *carnes* olivarum, & inde *feces* olei. Agellius XI. 7: *floces audierat prisca voce significare vini fecem è vinaceis expressam, sicuti fraces ex oleis.* Reddendum erat: *quod è vinaceis pressis effluit, fecatum* vinum vocant: nempe quia pura puta τρὺξ φαίνεται *fex videtur.* Pollux iterum VI. 2: ὁ μὲν δευτερίας, καὶ τρυγηφάνιος ἐκαλεῖτο. Quartum addit Columella XII. 40: quam & *loram optimam* dicit. Dioscorides *loris* adstituit ἀδυνάμον, quod vocabant, & faciebant ex pari mensura aquæ ac musti, ferventibus donec excoqueretur aquæ mensura. Plinius XIV. 16. *aquæ dimidium* dumtaxat addebat.

§ 200. *Loram* bibebant feminæ, familia, operarii, rurales. De *feminis* nuper ex Agellio audivimus. Quod ille videtur omnino habere ex Varronis I. de Vita pop. Rom. *Antiquæ mulieres majores natu,* inquit, *bibebant loram aut sapam, aut defrutum aut passum, quam murrhinam quidam Plautum appellare putant.* Nempe, *non licebat vinum feminis Romæ bibere,* inquit Plinius XIV. 13, & testantur plures auctores. Quorum catalogum exhibet Elmenhorstius ad Arnob. p. 102. edit. novissimæ. Interim natu majoribus, ætatis respectu, concedebatur aliquid eorum, quæ præter vinum

vinum fiebant ex uva. *Familiæ* datam loram, è Catone ſcimus. Cap. XXV. *vinaceos, ſi voles*, ait, *lavito paululum, & lora erit familiæ, quod bibat*. Iterum cap. LVII: *Vinum familiæ, ubi vindemia facta erit, loram bibant menſes tres. Menſe quarto heminam in dies*. Familiæ vero in uſus veniſſe credo, quod eſſet notæ melioris. *Operariis* contra datam viliorem. Plinius XIV. 10: *Non poſſunt jure dici vina, quæ Græci deuteria, Cato & nos loram, maceratis aqua vinaceis: ſed tamen inter vina operaria numerantur*. Eodem potu etiam ſe *ruſticos* oblectaſſe patet ex Anatolii Geop. VI. 13. ἡ γὰρ, inquit, ἐκ στεμφύλων τρὺξ, ἣν ἐπιχωρίως καλοῦσι θάμναν, οὐκ ἀηδὲς πόμα τοῖς ἀγροίκοις γίνεται. Interpres: *Etenim fex ex vinaceis, quam vernacula lingua Thamnam appellant, non injucundus potus ruralibus fit*. Sed occurriſſe non videtur Cornario, quod Feſtus notat: *Tryga antiqui vinū dicebant*. Theocriti ſcholiaſtes Idyll. VII. 70: Τρὺξ δὲ ὁ κυρίως νέος οἶνος λέγεται. καταχρηστικῶς δὲ, καὶ ὁ παλαιός. *Tryx proprie novum vinum dicitur: abuſive vero, etiam vetus*. Heſychius: Τρύγα, οἶνον ἀδιήθητον, ἀπὸ λίνου. *Tryga* vocabant *vinum non defecatum*, quale recens *à torculari* eſſe ſolet. Iterum: Τρὺξ, ὁ νέος οἶνος, καὶ γλεῦκος ἀδιήθητον· *Tryx, novum vinum, & muſtum non defecatum*. Quare vertendum fuit: *Quod è vinaceis fit vinum, patrio nomine Thamna, haut injucundus potus eſt ruſticis*. Sed ſatis de eo, quod non erat noſtri propoſiti. ad hoc ergo revertamur.

§ 201. Erat ergo *duplex* Muſti potioris genus: *lixivum* ſive ſpontaneum, & *calcatum* ſive pedibus expreſſum: Dixi, *potioris*: quia Muſta cætera vilioris erant, præut uſibus nunc dicendis ſervire poſſent. Ex *iſtis* enim induſtria & cura faciebant quid *medium* inter Dulcia dicta & Vinum. Faciebant namque ex *lixivo*, Γλεῦκος; ex *calcato*, Aïgleuces.

§ 202. Τὸ ἀίγλευκες, quod è Græcis appellat Plinius, unde habuerit, neſcitur hodie. Quippe *vocis* Græcæ ne veſtigium quidem reperire eſt apud auctores, quos habemus. Hoc vero me quærere, non magis ad rem pertinet, quam Ulyſſes ubi erraverit. quo de vide ſis ad Senecam Epiſt. LXXXVIII. & confer correptionem illam Bionis apud Stobæum Serm. VIII. Nota interea res eſt. quod ſufficit.

 § 203. *Quem-*

§ 203. *Quemadmodum* namque fiat, ita exponit Plinius: *Quod Græci aïgleuces vocant, hoc eſt, ſemper muſtum, id evenit cura, quoniam fervere prohibetur: ſic appellant muſti in vina tranſitum. Ergo mergunt è lacu protinus in aquam cados, donec bruma tranſeat, & conſuetudo fiat algendi.* Ante Plinium reperimus Catonem docuiſſe etiam ejus conficiendi modum. Ait cap. CXXI: *Muſtum ſi voles totum annum habere, in amphoram muſtum indito, & corticem oppicato, demittito in piſcinam, poſt trigeſimum diem eximito, totum annum muſtum erit, & dulce.*

§ 204. *Quale* cur permanere compreſſu frigoris obſidentis queat tam longo tempore, quæſitum fuit à Plutarcho olim in Quæſt. nat. XXVII. *Cauſa* duplex, inquit. *Vna*, quod prohibeatur fervere. Fervor enim à calore eſt. Interno quidem, ſed qui ſe promovere nequit in illum actum, quamdiu cogendo frigus, incraſſandoque poteſt plus, quam calor movendo & attenuando. *Altera*, quod calidum, obſidio frigoris impeditum evadere, invadat magis & ſubigat muſti crudiora, & ſubacta contemperet vinoſis, atque ita in longum tempus conſervet dulcedinem, qui proprius muſti ſapor eſt.

§ 205. Huic vi coacto manere muſto ſimile eſt, quod noſtrates Oenopolæ appellitant *ſtomme*, q. d. *mutum* Vinum. Hoc fit, muſto è lacu in dolia infuſo, quæ prius fumo ſulphuris ſint ſuffumigata, donec non amplius ardere in ipſis ſulphur queat. Hoc ceu adulterio inficiuntur & emolliuntur hodie vinorum aſperiora quæque. Etiamne per ſe bibatur, neſcio. Hoc ſcio, reddere vina valde inſalubria & gravedinoſa.

§ 206. Ab *iſto* diverſum eſt, *materia* pariter & *forma*, quod γλεῦκος Græci recentiores appellabant, ob excellentiam ſuam & dulcedinis prærogativam ſingularem. Vetuſtiſſimis namque temporibus notum fuiſſe, ſaltem hoc nomine, nuſpiam comparet. Dixi vero, *excellenter* Γλεῦκος appellatum, propter rationes ſcilicet allatas jam ſupra § 173.

§ 207. *Vtramvis* ibi propoſitam ſignificationẽ Varinus conjungit in hiſce verbis: Γλεῦκος τὸ ἀποστάλαγμα τῆς σταφυλῆς, πρὶν πατηθῇ. ἢ γλεῦκος, ὁ νέος οἶνος· ὁ λεγόμενος μοῦστος. Reddidero: *Gleucus dicitur*

citur

citur destillamentum uvæ, priusquam calcetur: aut novum vinum; quod vulgo dicitur mustum. Prius etiam habet Hesychius, etiam Suidas, & totidem verbis: nisi quod ille ἀπόσταγμα habeat, pro ἀποστάλαγμα, pari sensu. Dixi, *gleucus*, auctoritate eorum, qui *gleucinum* Oleum hinc & fecere & dixere: Columellæ, inquam, XII. 51: & Plinii XXIII: 4. aliorumque. Plinius XIV. 19, itemque Vitruvius VIII. 3. *protropum* appellant, & quod erat Græcis nomen, civitate donata, retinuerunt: quo ne excogitato novo novam rem designare viderentur.

§ 208. *Nomina* cum rebus accipere sapientium est. At rebus admissis, peregrinitatis damnare nomina, revera est γλωσσομανῶν, seu eorum, qui maternæ linguæ amore vesano capti malunt non intelligi in conversatione civili, quam peregrinis in sermone vocibus uti, quantumvis receptis. Μανία quippe dicitur omne vehemens desiderium atque studium cujuscumque rei. Sic *insanire* Cornificio Rhet. ad Herenn. IV. p. m. 125, & frequens alias verbum ostentatione contenti studii deque rebus magnificis, sola libidine contra rationem sæpe institutis. compara Venusinum II. Serm. III. 64. 224. Qua de causa Eunapius in vita Proæresii p. 143. volens desiderii, quod aliquando Anatolium corripuit videndæ Græciæ, cum magnitudinem tum laudabilitatem commendare, dixit, χρυσῆς τινὸς αὐτὸν μανίας ὑπολαβούσης, *aurea quadam ipsum insania subeunte.* Nempe *aurea* tum vocabant Latini, quæ sunt amabilia & laudabilia. exempla videsis plura apud C. Barthium Adversi. XLIX. 8. Cæterum quam vim habeat τὸ μανία in compositis, cum quosdam vocamus γυναικομανεῖς aut χρυσομανεῖς; edisserit Galenus de Decr. IV. 5. quem consule & confer ad Athenæum XI. II, atque Casaubonum ibi. nobis quippe hæc indicasse nunc satis. Aliquid etiam in hanc rem dixi II. Physiolog. VI. 36. & dicam postea.

§ 209. *Materia* quæ fuerit, ex qua gleucus fieret, dixi: *Mustum protropum* nempe. *Faciendi* modus alius & alius. *Ignobilior* est, quem proponit Florentinus in Geop. VI. 16. Πρὶν θλιβῆναι, inquit, τοὺς βότρυας τὸ ἐξ αὐτῶν αὐτομάτως ἀποστάζον γλεῦκος, ὃ πρόχυμά τινες καλοῦσι, βάλε αὐθήμερον εἰς ἀγγεῖον πεπισσωμένον

ἔσωθεν

ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ὥστε ἡμίσεα εἶναι τὰ ἀγγεῖα, καὶ πώμασον ἐπιμελῶς γύψῳ. ἐπὶ πολὺν γὰρ χρόνον διαμένει τὸ γλεῦκος σφόδρα γλυκύ. πολὺ δὲ μᾶλλον φυλαχθήσεται, ἐὰν δὲ ἀγγείου πωμασθέντος δέρματι, εἰς φρέαρ τοῦτο ἐμβληθῇ ἐπὶ ἡμέρας λ΄. διὰ γὰρ τὸ μὴ ἀναζέσαι, ἔσται διὰ παντὸς γλεῦκος. hoc est: *Quod, priusquam calcentur uvæ, ex his sponte extillat mustum (quod prochyma nonnulli nominant) conde eodem die in vas picatum intus, ita ut dimidia tantum impleantur vasa, & obtura accurate gypso. Sic enim ad longum tempus perseverat mustum valde dulce. Multo vero magis servabitur, si vas vesica obturatum demittatur in puteum ad dies triginta. Propterea enim quod non ferveat, erit semper mustum.*

§ 210. Quæ si compares cum superioribus, censebis & hoc esse *aïgleuces* potius, quam *gleucus*. Certe est, & hoc, & illud; sive potius *medium* quid inter utrumque. *Gleucus* est, qua *materiam*: est enim ex Musto lixivo. *Aigleuces* est, qua *formam*: prohibetur enim fervere, seu transire in vinum. *Causa* etiam eadem prohibens: *frigus*, sive piscinæ, sive putei. Videtur interim *differre* ab Aïgleuce: quod *hoc* Amphoris mergeretur; *illud* Picatis conderetur vasis. Unde ut *saporem* non ingratum, ita & *salubritatem* accipiebat longe gratiorem. De *picatis* Vinis, quæ cum pice musta condiebant, Dioscorides testatur v. 48, quod calefaciant, concoquant, abstergant, & purgent per superiora. Quas ob dotes credibile est expetita fuisse ad usus etiam matutinos. Quippe jejuni vini-potores enumeratarum necessitatum obtentu plerumque solent excusare factum, præter naturam & publicam consuetudinem initum.

§ 211. Verum *gleucus* quemadmodum fieret, brevibus Plinius, verum sic satis accurate tamen exponit in XIV. 9. *Sed inter hæc genera potuum ponere debeo & Protropum*, inquit. *Ita appellatur à quibusdam mustum sponte defluens, antequam calcentur uvæ. Hoc protinus diffusum lagenis suis defervere paßi, postea in Sole quadraginta diebus torrent æstatis secutæ ipso Canis ortu.*

§ 212. Miretur quis, quare *protropum* Dulcibus adstituat, cum Vinum sit. Si enim *fervore* musta in vinum transeunt: quid ni *vinum* sit, posteaquam deferbuit hoc mustum? Patiebantur autem

autem defervere lagenis ſuis, in quas protinus è lacu diffuderant. Igitur quid dicendum? Niſi fallor, hoc: *vinum* eſſe, tenuitate & puritate ſubſtantiæ: *dulce* vero, dulcedine & mixtura pinguioris fecum.

§ 213. Etenim ratio ſuadet, *muſtum* Protropum habere & minus fecis & minus feculentæ, præſertim quod ex uva matura atque lecta ſtillavit. Credibile quippe in hanc rem diligentius uvam non ſolum legi ſolitam, ſed & eligi. Quo maturior autem uva fuerit, hoc eſt coctior à Sole, eo & generoſius muſtum fundit, & minime turbidum. Sed & quo dulcior uva fuerit, eo oportet fecem eſſe & pinguiorem & pituitoſiorem, ſi huc transferre hoc verbum claritatis gratia licet.

§ 214. Quæ vero fex talis eſt, eadem & idonea eſt *toſtione* Caniculæ velut excoqui & permiſceri exactius cum vino, & permixtum reddere vinum mollius atque ſuavius palato, præſertim integro. Solem ſub Canicula ardere vehementius, res eſt cunctis notiſſima terris. Is æſtus quid poſſit, multarum rerum inſolationes docent. Chymici æmulari eum volentes excogitarunt Ignem circulatorium, quem vocant. Quo ſicuti perfectius omnia excoquunt, & miſcibilia miſcent ſubtilius, & heterogenea depurgant exactius, atque ita mirum in modum exaltant virtutem medicinæ: ita Sol vinum natura optimum in lagenis percoquens reddit ſua virtute multimodis præſtantius, quodque ſe omnibus gratiis commendet guſtanti.

§ 215. Γλεῦκος igitur, quod nomine proprio ſic vocabant, & Vinum erat, & Protropum nobile. *Vinum* fuiſſe conſtat vel ex eo, quod fervore in hanc naturam ex muſto tranſiret. *Protropum* cur appellarint, Plinius cauſam dicit, quod fieret ex muſto ſpontaneo ſeu præveniente preſſuram. Ergone *idem* fuit cum Vino protropo, quod Mitylenæi vocabant? Negare non poſſum: nec poſſum affirmare. Ut fuerit, neceſſe non eſt. Ut enim *muſtum* protropum fieret *vinum*, opus ſolo fervore erat: ut fieret *gleucus*, cura inſuper; nempe *muſti* diffuſione in lagenas, & *vini* toſtione ad ſolem. quæ brevi facit, quod ætas tempore. Olympiodorus ad Meteorolog. IV. 34: ἃ σώζουσιν τῷ γλεύκει πνεύματα παχέα καὶ

φυσώδη τινὰ, τῷ χρόνῳ διαφορεῖται. *Qui insunt musto spiritus crassi atque flatulenti, tempore digeruntur.* Ubi forte rectius φλέγματα legeris. namque quid vetat hoc nomine vini τὸ ὑδατῶδες, *aquosum* appellare? Destillatrix ars non aliter appellat hodie.

§ 216. *Nobile* denique à qualitatibus fuit: inprimis à facultatibus. Non solum *qualitatibus* enim, sinceritate, tenuitate, saporis odorisque gratia se commendabat: sed & *facultatibus* egregiis, potissimum vero salubritate. Plistonicus apud Athenæum II. 6. εὐστόμαχον *ventriculo convenire* ait. Hæc culina corporis est. Cui si bene est, bene est & toti. Toti namque ventriculus operatur. Illi igitur ut bene sit, vel inprimis operam dare satagunt sanitatis studiosi. Galenus præterea l. de Atten. victu c. XII. multum Protropo juvari ait *omnes* Affectus thoracis ac pulmonis, qui diuturni sunt & sine febre, præsertim qui per sputa purgari debent. Arteriacis præscribit l. de Comp. κ. τόπ. VII. 2: Hæmoptyicis l. eod. 4: Hepaticis, VIII. 8.

§ 217. Hier. Mercurialis in Var. lect. I. 17: *Ipse enim puto vinum, quod Amos Propheta* VI. 6, in phialis *vocavit, & quod Tertullianus l. Adv. Marcionem* IV. p. 524. c. liquatum *dixit, hoc ipsum Protropum fuisse.* Ego puto, in neutro ipsum bene putare.

§ 218. Non in *primo:* quia ad *scopum* Prophetæ nihil faciebat, *cujuscemodi* Vinum biberent principes utriusque domus Israelis, quibus Væ denunciat: faciebat, bibere ipsos *ex pateris vini* (ita enim Sacri sermonis gnarissimus interpres vertit) hoc est, crateribus capacioribus vinum ingurgitare, eoque se quovis die proluere. *Scopus* scilicet Prophetæ erat, exprobrare primoribus populi securitatis culpam. In hanc facile incidimus homines, cum abundantia omnium rerum est: facilius, cum vino se & delitiis dant. Erant illa in Israele. Ideo *seponebant diem mali*, qui timendus erat. Illius securitatis vero argumenta erant: I. Lecti eburnei sive in accubitu sive in decubitu & somno. II. Somnus profundus & multus; ut in spondis suis computrescere & diffluere viderentur. III. Cibus opimus & delitiosus. IV. Musicæ studium, idque ad pruritum aurium & effeminandum animum. V. Οἰνοφλυγία seu temeti sectatio. VI. Prodigalitas ac luxus in optimis

timis unguentis, quibus se delibuebant. VII. Inadvertentia ad fractionem Josephi, fratris, quasi ad se non spectaret, neu res esset dolenda. Ea vero stupidissima est & inexcusabilis securitas, non putare quod

Tunc sua res agitur, paries cum proximus ardet.

§ 219. Non in *altero*. Paret enim conferenti, Septimium versione Græca usum, & hanc voluisse exprimere. LXX. interpretes dixerant: οἱ πίνοντες τὸν διυλισμένον οἶνον. Tertullianus verbo ad verbum: *qui bibunt vinum liquatum.* Quod διυλίζειν aut σακκίζειν Græci: id *liquare* aut *saccare* dicebant Latini.

§ 220. Transcolabant vero *vinum* tribus potissimum de causis. *Vna* erat, ut depurarent, relictis in sacco fecibus. Ita Dioscorides in v. 49. de Apsinthite: ἀψίνθιον ἐπιμελῶς μίξαντες καταγγίζουσι· καταστάθέντα δὲ διυλίζουσι· *apsinthium accurate miscentes diffundunt in vas: ubi subsedit, eliquant.* Columella XII. 27: *vinum à fecibus eliquatum.* Martialis XII. Epigr. LXI. 3:

Turbida sollicito transmittere Cæcuba sacco.

Egregia metaphora est, qua verbum transfert hoc sensu ad animam Clemens in Pædag. I. 6. p. m. 96. B: οἱ διυλισμὸν μὲν τοῦ πνεύματος τὴν μνήμην τῶν κρειττόνων εἶναι φασιν. διυλισμὸν δὲ νοοῦσι τὸν ἀπὸ τῆς ὑπομνήσεως τῶν ἀμεινόνων, τῶν χειρόνων χωρισμόν· *Qui transcolationem spiritus memoriam meliorum esse dicunt. Transcolationem vero intelligunt, quæ fit, recordatione meliorum, deteriorum segregatio.*

§ 221. *Altera* erat, ut vini vim sacco frangerent. Hoc dicitur Plutarcho Probl. VI. 7, ἐξευνουχίζειν οἶνον: ut Plinio XIX. 4, *castrare vinum.* confer ad Cæl. Rhodiginum XXVIII. 26. Non minus eleganter hoc *vitiare* dixit Horatius. ita II. Sat. IV. 64. de Massicis vinis: *Integrum perdunt lino vitiata saporem.*

Sacci ergo linei. hodie, lanei. Scribonius Largus de Comp. med. XXIX. 122, *vinum Falernum non saccatum* commendat ad remedia colica. Theophrastus de Caus. plant. VI. 9, *myrtum* dicit habere *vinosum succum* talem, ὃς ἐφίσταται τῷ οἴνῳ σακκιζομένῳ· ac est *qui innatat vino cum saccatur.*

§ 222. Porro οἶνος σεσακκισμένος, *vinum saccatum*, aliquibus Græcorum etiam σακκίας simpliciter dicebatur. Pollux VI. 2:

σακκίας δὲ, ὁ διυλισμένος οἶνος. Quod additur, καὶ σάκτος παρ' Εὐπόλιδι, vult, *Eupolidem* eo nomine etiam appellaſſe *ſacculario*, hoc eſt, eum *qui vetitas in ſacculo artes exercens, partem ſubducit, partem ſubtrahit*: uti explicat Ulpianus l. Saccularii 7. D. de Extraord. criminib. ubi videſis Gothofredi notas. Intelligit autem, quos *guichelaers* & *beurſe-ſnÿders* Belgæ vocant. Plautus *perenticidam* Epid. act. III. ſc. II. 13. dixit jocans fictoque nomine eum, qui peram incidit & exenterat marſupium. Cæterum illuc pertinet *quæſtio* apud Plutarchum in Sympoſ. VI. 7: *an* Vinum ſaccandum ſit ? Nobilis ea, neque prætervehenda medico. reperiet quippe, quæ ſuos transferre ad uſus queat.

§ 223. *Tertia* erat, ut vino conciliarent *vel* Odorem peregrinum, *vel* Saporem peculiarem, *vel* Poteſtatem medicinalem. Quod vini genus hodie *Hippocraticum* nuncupamus, ſi *ſaccis* Aromata ſunt addita, & *colato* Saccharum. Noſtrates *ſponſæ lachrymam* appellant : quia exhiberi ſolet venientibus gratulatum ipſi. Plinius XX. 17, de Aniſo: *Saccis quoque additur.* quibus ſcilicet vina eliquantur. Quod addit : *Cum amaris nucibus vina commendat*: id fortean reſpicit morem amygdalis tritis oblinendi labra ſacci.

§ 224. Cæterum *varia*, quæ ſaccis adderentur, olim erant in uſu. Florentinus Geop. VII. 37. qua de Vinis ſaccatis: Τὸν ὑλιστῆρα εἰς ἅλμην καθ' ἑαυτὴν, ἢ εἰς θαλάττιον μετὰ ποτίμου ὕδατος μιχθὲν ἔμβαλε ἐπὶ β'. ἡμέρας, καὶ μετὰ τοῦτο οἴνῳ διάβρεχε. καὶ ὅταν χρεία αὐτοῦ ᾖ, ἐκπίεσον αὐτὸν, εἶτα τὰ χείλη τοῦ ὑλιστῆρος ἀμυγδάλοις ἢ καρύοις τριφθεῖσι διάχριε. τοῖς δὲ διηθεῖσιν οἴνοις, οἱ μὲν ἀνίσου, ἢ ἀσβόλης, οἱ δὲ γύψου, ἢ ἑψητοῦ, ἢ μέλιτος, ἢ οἴνου καλοῦ τρυγὸς, ἢ ὀρόβου ἀλεύρου μιγνύουσι. *Saccum in muriam ſeorſim, aut in marinam potabili mixtam ad biduum immitte, poſteaque vino perfunde. Quum voles uti, exprime, ac mox labra ſacci amygdalis aut nucibus tritis obline. Saccatis autem vinis alii aniſum, aut fuliginem, alii gypſum, aut defrutum, aut vini boni fecem, aut orobaceam farinam miſcent.* Pro διηθεῖσιν οἴνοις legerim διηθουμένοις οἴνοις, ut rubrica habet. Addebantur quippe hæc *vinis ſaccandis*, non *ſaccatis*: pars, ut odorem ſaporemve darent : pars, ut limpidiora tranſmitterentur.

 § 225. Hinc

§ 225. Hinc jam perceperis δηθικοὶ οἶνοι quæ dicantur Theophrasto de Cauſ. plant. VI. 24: ἡ αὐτὴ δ' αἰτία, inquit, καὶ τοῦ θᾶττον παρίστασθαι τοὺς δηθικοὺς (vetus, ἠθικοὺς. malim, δηθητικοὺς) τῶν οἴνων. Gaza: *Hæc eadem cauſa eſt, & quamobrem genus vini quod morale vocatum eſt, celerius purgetur conſiſtatque.* Mirum eſt, tam abſonam atque ridiculam interpretationem toleraſſe, qui ſe *Gazæ interpretationem, cum alias autoris Græci mentem non recte exprimeret, alias obſcure admodum Latine efferret, paſſim caſtigaſſe* ſcribit Lectori. Reddendum erat: *Hæcipſa cauſa eſt, quare ſaccata vina citius afficiant,* ſenſus pariter ac mentem.

§ 226. Hactenus, ni fallor, liquido ſatis manifeſtavi, quid Γλεῦκος in *propria* ſignificatione fuerit. Dico, *propria:* nam quod γλεῦκος *muſtum* ſignificet, id per tranſlationem factum dicit eruditiſſimus Barthius in Adverſ. V. 2. Supereſt quæſtionis, *num* id præciſe heic ſit intelligendum? Ratio dubitandi vero gemina ſe mihi offert.

§ 227. *Una,* Quod non videtur ea quantitate potuiſſe haberi, quæ ſufficeret multorum uſui, nedum abuſui. Imo vero quid non hominum induſtria machinatur in paranda affluentia ejus rei, quæ in pretio eſt, & lucrum dare poteſt? Polyænus Strateg: IV. Alex. 32. ex ænea columna, cui inſcriptus erat catalogus eorum, quæ Perſarum reges in apparatum prandii atque cœnæ conſumerent quotquot diebus, memorat fuiſſe ibi γλεύκους ἐξ οἴνου πέντε μάρεις, *gleucus è vino quinque maries.* Qualis menſura eſſet μάρις, jam ante dixerat: μάρις ἐστὶ δέκα χοεῖς ἀττικοί· *Maris valet decem choas Atticos.* Secundum meum vero Anonymum *Chus atticus* capiebat vini libras VIII. cum unciis IV. *Maris* itaque menſura fuit librarum LXXXIII. & unciarum IV. Demenſum ergo quotidianum erat librarum CCCCXVI. & unciarum VIII. Nota vero locutionem: γλεῦκος ἐξ οἴνου. Nam γλεῦκος ſimpliciter dictum, expreſſum ex uvis muſtum erat. At illud nobile, ex liquore protropo, qui proxime & quaſi vinum cenſebatur.

§ 228. *Altera,* Quod præterea habuerint, in quibus ſe oblectare jejuni, & corrumpere poſſent. Præter enim *concinnaticia* Vina varia, varia itidem in Dulcibus erant, quæ ſatis illecebrarum

in qualitatibus, causarum satis in facultatibus habebant, ad persuadendum sui jejunis usum, etiam liberaliorem.

§ 229. Erant, ut vidimus, *aïgleuces* Plinii, & *vinum dulce* Columellæ. In *prius* inclinat Exercitationum sacrarum auctor eruditissimus: sed ita, ut neget se velle acriter cum iis contendere, qui *musti* voce hic utuntur. Neque sunt tanti res crisios, ut & alibi scripsi, ut propterea quis artes fideliter doctus debeat ἁμιλλᾶσθαι ταῖς μούσαις, *certare cum musis*, ut Galenus ait Meth. med. I. 9. fine. Non est hic animus mihi. Sed neque alterius in sententiam eundi non prælucente ratione. Quam nisi quis ferat, frustra me ductare non potest.

§ 230. Contra, *rationem* Plutarchus nobis in Symp. III. 7. suppeditat, quare minime assentiamur his, qui dictant, voce γλεύκους heic *mustum* intelligi, sive natura tale, seu arte esset: quique cum seculi moribus congruisse existimant, ut se musto etiam mane inebriarent, seu recens illud, seu perenne esset. Quæ propterea non admittimus, quod compertum sit, τὸ γλεῦκος ἥκιστα μεθύσκειν, *mustum minime inebriare*.

§ 231. *Cujus* ibi quatuor exponuntur causæ. *Primam* Hagiæ tribuit. qui dicebat, *dulce usquequaque offendere & satie capere. Ea-propter non facile quem musti bibiturum, quod satis sit inebriando. Appetitionem quippe fastidio reprimit.* Quare vero? Causam dicit, eamque egregiam, Hippocrates II. de Diæt. XIX. 366. τὰ γλυκέα, inquit, πληρωτικά ἐστι, διότι ἐξ ὀλίγου ὄγκου, πολύχοά ἐστι. θερμαινόμενα δὲ καὶ διαχεόμενα, πληροῖ τὸ θερμὸν ἐν τῷ σώματι, καὶ γαληνιάζειν ποιεῖ. *Dulcia replent* [aut *satiant*,] *quia ex parva mole multum se diffundunt. Calefacta vero & diffusa, replent* [ac *satiant*] *calidum in corpore, & quiescere faciunt.* Quæ lucis etsi egere sciam apud sermonis Hippocratici non satis gnaros, cogor abstinere tamen, quia res est & profundioris meditationis & profusioris tractationis, præut sine longa aberratione expediri heic queat. Patere igitur, amice, differri. Interea confer ad Philosophum Probl. XXII. 2. 3. & Macrobium Saturn. VII. 7.

§ 232. *Alteram* Aristænetus Nicæus in quibusdam se libris legisse ajebat, idque memoria recolere, ὅτι γλυκὺς μιχθεὶς οἴνῳ

παύει μέθην. Xylander: *Dulcia vino admixta reprimere ebrietatem.* Non hoc dicunt Græca: ſed, *Quod paſſum mixtum vino ſedet ebrietatem.* Quibus autem in libris hoc legerit Nicæus, quis dicet? Philoſophus in Probl. III. 13. habet quid tale. Quærit enim, quare, τοῦ γλυκέος ἐπιπολαστικοῦ ὄντος, ἐάν τι μεθύων ἤδη ἐπιπίῃ γλυκὺ, καταπέττεται ὁ ἐνυπάρχων οἶνος, καὶ ἧττον ἐνοχλεῖ; *quum paſſum fluitet, ſi quis ebrius jam ſuperbibat paſſum, concoquatur hauſtum vinum, minuſque infeſtet?* Nam & heic τὸ γλυκὺ *paſſum* ſignificare, prorſus aſſentior Mercuriali Var. lect. I. 17: ſiquidem vel ad hoc problema reſpexit, vel ad præcedens duodecimum: quo quæritur, quare ὁ γλυκὺς, καὶ ἄκρατος, καὶ ὁ κυκεὼν μεταξὺ διαπινόμενοι ἐν τοῖς πότοις, νήφειν ποιοῦσι; *paſſum, idque merum, & cyceon mixta potibus, impediant ebrietatem?*

§ 233. Quod vero etiam de *paſſo* accipiat locum, qui eſt Meteor. IV. 9. non probo. imo placet judicium Lud. Septalii & Jul. Guaſtavinii in com. ad probl. jamjam citatum. Miror interim, quare Ariſtotelem maluerint argumentis à Galeno potius, quam ipſomet petitis defendere. Si quis enim verba ipſa conſulit, non poteſt non fateri, ſermonem in iis de *quolibet* Vino dulci eſſe. Comparat enim inter ſe oleum, aquam, vinum. Ἔλαιον, inquit, θυμιατόν ἐστιν, ἀλλ᾽ οὐκ ἀτμιστόν. ὕδωρ δ᾽ οὐ θυμιατὸν, ἀλλ᾽ ἀτμιστόν. οἶνος δ᾽, ὁ μὲν γλυκὺς, θυμιᾶται· πίων γάρ. καὶ ταυτὰ ποιεῖ τῷ ἐλαίῳ. οὔτε γὰρ ὑπὸ ψύχους πήγνυται, καίεταί τε. ἔστι δὲ ὀνόματι οἶνος· ἔργῳ δ᾽ οὐκ ἔστιν. οὐ γὰρ οἰνώδης ὁ χυμός. διὸ καὶ οὐ μεθύσκει. Reddo: *Oleum exhalat, non evaporat. Aqua non exhalat, ſed evaporat. Vinum, ſiquidem dulce ſit, exhalat: nam pingue eſt. Eadem quippe facit cum oleo. Neque enim à frigore coit, uritur etiam. Nomine vinum eſt: effectu non eſt. Non enim vinoſus ei ſapor. ideo nec inebriat.*

§ 234. Si neſcis, quid interſit inter *exhalare* & *evaporare*, exponet tibi Philoſophus eodem capite & paulo præcedentibus ea, quæ exhibuimus. *Vinoſus* ſapor *ſuavis* eſt, non *dulcis*. Quorum diſcrimen & Plutarchus heic & Macrobius laudato loco ediſſerunt accuratius. ubi vide, ſi libet.

§ 235. Cæterum, τὸ γλυκὺς non *abſolute* in verbis Philoſophi poni, ſed *relative*, conſentit mihi Alex. Aphrodiſeus in com. p. 138.

138.l.17. λέγει δὲ καὶ τῶν οἴνων, τὸν μὲν γλυκὺν, θυμιᾶσθαι. *Dicit autem vinorum dulce quidem, exhalare.* Grammaticus sic integre hoc efferret: *Ex numero vinorum, vinum dulce quidem exhalat.* consule Vossium de Arte grammat. VII. 10. confer ad Hippocratem l. de Affect. t. XLIV. ubi similem loquendi modum offendes. Sed ne quidem *absolute* cum ponitur ὁ γλυκὺς, præter *passum* aliud non significat, ceu ostendimus §. 87. Denique, *vinum protropum* Plinii (quod & agnoscit heic Mercurialis & urget maxime) cui appellatum *dulce*, neque fuerit dicit, neque dicere potuit.

§ 236. Porro aliud, quam *passum*, Aristænetum non intellexisse, argumento etiam est, quod protinus sequitur præceptum nonnullorum medicorum, quos ait *consulere ebriis, ut dormituri panem melli intinctum edant.* Facultates enim si compares, Passo nihil melli vicinius est.

§ 237. Præceptum ipsum quod attinet, ejus forte rationem intellexeris ex ejusdem Philosophi Probl. III. 35. ubi quærenti, *Cur oleum contra ebrietatem valeat?* respondet: *Quia urinas ciet & laxat viam potui.* Ejusdem quoque potestatis esse mel, testantur Dioscorides II. 101: & Galenus de Comp. κ. τόπ. VIII. 8. ut & alibi, aliique.

§ 238. Quod si *passum* Vino intermixtum, aut *melli* buccea panis intincta resistat ebrietati, conjicere licet etiam alia eam *dulcia* arcere. Quod & revera comperiuntur, quotquot *sacchar*o dulcatum bibunt. Belle itidem procedit *argumentatio* Aristæneti, quam subjicit. εἰ τοίνυν αἱ γλυκύτητες ἀμβλύνουσιν ἄκρατον, εἰκότως ὁ νέος οἶνος οὐ μεθύσκει πρὶν ἂν ἡ γλυκύτης μεταβάλῃ. *Siquidem igitur dulcia hebetant merum, verisimile est mustum non inebriare priusquam dulcedo abierit,* hoc est, in vinum transierit.

§ 239. Neque potest aliter esse, si consideres illud Hippocratis l. de Affect. t. XLIX: τὰ γλυκέα, ὑγρασίην μὲν καὶ φλέγμα παρέχει. *Dulcia aquam atque pituitam faciunt*: hoc est, augent in corpore non modo *aqueum* illud, quod, ut recte Foësius in Oecon. notat, pars potior sudorum est; sed & *pituitam*, quæ ψυχρότατον τῇ φύσει *frigidissima naturâ* dicitur I. de Morb. t. XXII. & l. de Nat. hom. t. XII. His vero auctis in corpore segnitiem oboriri, torporem-

poremque necesse est. Ita enim est in statu etiam sanitatis, uti scribit Hippocrates l. de Morb. sacro t. VIII. ὁκόταν τὸ φλέγμα ψυχρὸν παραῤῥυῇ εἰς τὸ αἷμα, θερμὸν ἐὸν, ἀποψύχει καὶ ἵστησι τὸ αἷμα· *Quum pituita, quæ frigida est, confluxerit in sanguinem, qui calidus est, refrigerat & sistit sanguinem.*

§ 240. Atque hæc jam causa est ejus, quod Hippocrates de Vict. acut. III. 2. dicit: ὁ μὲν γλυκὺς [οἶνος] ἧσσόν ἐστι καρηβαρικώτερος τοῦ οἰνώδεος, καὶ ἧσσον φρενῶν ἁπτόμενος· *Dulce vinum minus inebriat quam vinosum, minusque mentem ferit.* Suidas: καρηβαρία· ἡ μέθη· Iterum: καρηβαρῶν· τὴν κεφαλὴν καρούμενος ἐξ οἴνου. Hesychius: καρηβαρεῖ· βαρύνεται κεφαλήν· ἐξ οἴνου μεθύει. Vino qui inebriantur, his caput raro non gravatur. Causa gravedinis est fervor sanguinis. Sanguis, qui fervet, tumet & urget. Tumet, propter vaporem: urget, propter æstum. Æstum vero vaporemque plurimum intra se concipere ebrios nimio certius est. Tumescens sanguis magis magisque vasa implet & distendit. Dum vero vi majore impellitur in angusta vasorum & instat transire ex arteriis in venas, ipse sibi transitum facit usque & usque difficiliorem. Inde altius altiusque stagnat in visceribus. Ea stagnatio atque distensio cum accidunt arteriis inter duræ matris meninges discursantibus, omnino has necesse est à se quodammodo divelli, & dolere ob hanc quasi-divulsionem. confer quæ in simili casu scripsi ad Aristippum IV. 24.

§ 241. Inquies: Si *ista* Causa gravedinis est, si *ista* Pars affecta est, quare *gravativus* dolor, non acutus est? cum membranarum proprius dolor sit acutus? *Non* dicam, quisquis hoc novisti, novisse etiam *discrimen* quod in dolendo evenit membranarum crassioribus & tenuioribus, carnosioribus & excarnibus. *Potior* ratio est in stupore spiritus. Nam & *calidum* frequentiore usu, aut immoderatiore invehit νάρκωσιν γνώμης *torporem mentis*, Aph. V. 16. *Stupet* autem *spiritus* multis de causis. *Quia* vaporum multitudine disjungitur obruiturque. *Quia* succenditur plus justo, nec refrigeratur satis. At in temperato Sensus melior: ut Motus in fervido fortior. *Quia* denique dissipatur. cui attestatur vel inprimis νεύρων ἀκρατέα *nervorum impotentia.* Οἱ γὰρ μεθύοντες

(inquit Etymologici magni auctor in μέθη) ἀκίνητοί εἰσι μέχρις ἂν ἀπομεθυσθῶσιν· *Ebrii enim, donec exhalarint crapulam, dubii stantque labantque pedes*, ut è Poetæ Fast. VI. 676, mihi sic liceat παραφράζειν illud ἀκίνητοί εἰσι. Neque enim *immobiles* ebrii, nisi soporati, sunt. Hinc, quia

Pedes captat primum, luctator dolosus

Vinum dicitur in Pseudolo act.v.sc.1.6.*Vtriusque* imaginem videris in disticho, quod Magno hujus Academiæ lumini olim, cum aspersior flore Liberi non satis per plateam gressus firmaret, excidisse sæpius ex patre & patruo HERBERTO, studiorum tunc causa heic commorantibus intellexi. Ipsi versus ingeniosi sunt.

Sta pes. sta mi pes. sta pes. ne labere mi pes.
Sta pes: aut lapides hi tibi lectus erunt.

§ 242. Cæterum, quæ supra dixi de gravitate capitis, ea tibi poterunt in commentarium esse eorum, quæ de eadem scribit Hippocrates l. de Flat. XIII. 140. πόνοι τῆς κεφαλῆς ἅμα τῷ πυρετῷ γίνονται, διὰ τόδε. στενοχωρίη τῇσι διεξόδοισιν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ αἵματος γίνεται. πεπλήρωνται γὰρ ἠέρος. πληθεῖσαι δὲ καὶ πρησθεῖσαι, τὸν πόνον ἐμποιέουσι ἐν τῇ κεφαλῇ. βίᾳ γὰρ τὸ αἷμα βιαζόμενον διὰ στενῆς ὁδοῦ θερμὸν ἐὸν, οὐ δύναται περαιοῦσθαι ταχέως. πολλὰ γὰρ ἐμποδών ἐστιν αὐτῷ κωλύματα καὶ ἐμφράγματα. *Dolores capitis una cum febre fiunt hac de causa. Angustantur viæ qua transit in capite sanguis. Implentur enim aere. Impletæ vero & inflatæ, dolorem efficiunt in capite. Vi namque sanguis coactus per angustam viam, cum sit calidus, non potest transire celeriter. Multa enim ei impedimento sunt obstacula atque obturamenta.* Non debet autem te offendere, quod quæ sunt ex ebrietate, comparem his quæ sunt ex febri. Etenim si recte putes, ebrietas est febris diaria. Quo magis cavendum est, ut ne *sine mensura bibatur vinum, quod cum mensura emitur*, ut sapienter monet Petr. Chrysologus serm. CLXXIV. p. 433. D.

§ 243. Causam *tertiam*, quare Mustum non inebriet, Aristoteli acceptum Plutarchus refert. Eam minoris facit, quod sit obvia & facilis intellectu. Est autem βαρύτης τοῦ γλεύκους, ἡ διακόπτουσα τὴν κοιλίαν, *gravitas musti, interpellans alvum.* Quid hoc sit, intellexeris ex Hippocrate iterum II. de Diæt. XIII. 234.

Γλυκὺς,

γλεῦκος, φυσᾷ μὲν, ὅτι θερμαίνει· ὑπάγει δὲ ἐκ τοῦ σώματος, ὅτι καθαίρει· ταράσσει δὲ, ζέον ἐν τῇ κοιλίῃ, καὶ διαχωρέει. *Mustum inflat, quia calefacit: subducit è corpore, quia purgat: turbat denique, fervens in ventre, & secedit.* Hoc si non facit, facile est, ut lienosis præsertim, faciat aquam intercutem. Qua de adisis ad eumdem l. de Affect. int. t. XXVIII. & Io. Martinum ibi sent. XXVI. 6.

§ 244. Unde autem musto ea *gravitas* sit, docet Philosophus Meteorolog. IV. 10. *Quia novum vinum plus terræ habet, quam vetus.* Sed id unde constat? *Quia & incrassatur calido maxime, & cogitur minus à frigido.* Incrassari vero à calore probat exemplo cujusdam Arcadici vini, quod οὕτως ἀναξηραίνεται ὑπὸ τοῦ καπνοῦ ἐν τοῖς ἀσκοῖς, ὥστε ξυόμενον πίνεσθαι, *ita exiccatur à fumo in utribus,* insensibiliter transpirante humido, *ut rasum bibatur:* certo argumento, habere plurimum terreni. *Fumo* autem excoquere & condire vina familiare fuit priscis. vide sis ad Andr. Baccium. Hist. vinor. I. 16.

§ 245. Non arbitror fore, qui ex Olympiodori com. ad Meteorolog. IV. 34. opponat: τὸ γλεῦκος καθὸ μὲν γλεῦκος, λεπτότατόν ἐστιν· *Mustum, qua mustum, tenuissimum est.* Neque enim contradictoria sunt, dilutu tenuissimum esse, &, habere plurimum limosi. Hoc certe, διὰ τὸ μὴ εἶναι εὔπεπτον *propterea quod nequeat concoqui,* uti Philosophus ait in Probl. I. 48; idcirco causa *purgationis* est, quam Natura gravata illo pondere & inritata molitur ad præcautionem mali majoris.

§ 246. *Quarta* seu *ultima* cujus sit, non dicitur. Est autem hæc: *quod musto insit plurimum flatulenti atque aquosi.* Illud scilicet, à *pressura:* hoc, à *natura.* Uti vero illud *cito* digeritur: ita *hoc* non nisi fervore & ætate. A *quibus* priusquam digeratur, obtundit vinum & impedit, quo ne queat suam vim ostentare. Hic enim sensus verborum est. Quæ cum mendose admodum edantur (quod & Parisina bis indicat appositis asteriscis) operæ fuerit emendasse. Lege igitur: καὶ τὸ πολὺ συμμένειν πνευματῶδες καὶ ὑδατῶδες. ὧν τὸ μὲν εὐθὺς ἐκπίπτει βιαζόμενον· τὸ δὲ πέφυκε, τὸ ὑδατῶδες, ἀμβλύτερον ποιεῖν τοῦ οἴνου παλαίωσις· καὶ ἐπίτασιν λαμβάνει, ἐκκρινομένου τοῦ ὑδατώδους. καὶ γίνεται μέτρῳ μὲν ἐλάττων ὁ οἶ-

 νος,

νος, δυνάμει δὲ σφοδρότερος. Redde: *tum quod multum musto insit flatulenti atque aquosi. Quorum alterum quidem statim evolat, vi facta: alterum vero (aquosum nempe) hebetare solet vini ætas. & vires* vinum *accipit, quum excernitur aquosum. Et fit mensura quidem minus vinum, at potestate potentius.*

§ 247. Atque ex istis vel solis rationibus omnino constat, *mustum* inebriando non esse. Quibus etiam tenentur respondere, qui *aïgleuces* supponunt. Quod optimis rationibus quoque ostendi potest minus aptum fuisse ad reddendum ebrios, si qui biberent. nam venisse in potum, nemo docet. Quin persuadeo mihi condiendis potius vinis adhibitum, prorsus ut hodie illud *aïgleuces* sive *semper-mustum*, cujus faciebam mentionem.

§ 248. Quæ quidem placere haut facile ulli queunt, quin cogatur fateri, γλεῦκος quod designatur, vere *illud* fuisse, quod non modo *vinum* esset, sed vere *flos vini* seu optimum uvarum; quodque se excellenti cum suavitate tum salubritate insinuaret in palatum & desiderium bibentium; quodque satis idoneum quoque deprehenderetur ad feriendam mentem iis, qui & jejuni biberent, & bibendo modum nonnihil excederent. Hujus testem habemus Hedylum in Epigrammatis:

Ἦυλει δὴ γλεύκους μεμεθυσμένα παίγνια Μουσέων.

Ebria cantabat Musarum ludicra gleucu.

If. Casaubonus Animadv. in Athen. IV. 24: *aut omnia me fallunt, aut verissime ita emendamus. nam* γλαύκης *ineptum est multis modis. nostrum* γλεύκους *plane confirmat vox* μεμεθυσμένα. Non est dubium, consentiente præsertim mss. Non consentio tamen exponenti τὸ γλεῦκος *mustum.*

§ 249. Etiamsi vero hæc ratio, ex ipsa rei natura desumta ostensaque, merito debebat sufficere iis, qui nullum pro sua sententia constabilienda adferunt momentum: momentosam tamen addo aliam. Non possumus non credere, Spiritum S. optime novisse & *genus* & *nomen* Potionis, quam & innuebant Irrisores isti, & bibebant jejuni, sive valetudinis causa, sive delitiarum. Si ita est, quæ causa est, cur non suo *nomine*, eoque publice noto nominaverit rem notissimam? Talem quippe nominare

Irrisores adstantibus erat necesse, nisi ipsi vellent irrisui esse. Dicere enim, ebrium quem esse ex eo, ex quo inebriari nemo solet aut potest, non est calumniantis. Ipsus enim novit, ejuscemodi tela ferire aures, non animos, nec hærere posse, aut nocere ei, in quem jaciuntur. Fidem mendacium ut inveniat, oportet sit simile vero. Irrisores itaque si scapham scapham dixerunt (qui mos est maledicorum) quidni Spir. Sanctus scriptori sacro rem gemino vulgatoque nomine dictaverit?

§ 250. Quod vero illud virus erat, quod in S. Apostolos evomebant Judæi irrisores? Ὅτι γλεύκους μεμεστωμένοι εἰσί. Jeremias Propheta consideratione malorum, quæ imminebant Prophetis & Sacerdotibus hypocritis, ita se conturbatum ait XXIII. 9, ut esset ὡς ἄνθρωπος συνεχόμενος ἀπὸ οἴνου, *tamquam vir qui agitatus à vino*, non potest se continere, quin loquatur & operta recludat. Fusius hoc Eratosthenes apud Stobæum Serm. XLIV. 3:

Οἶνός τε πυρὶ ἴσον ἔχει μένος· εὖτ᾽ ἂν ἐς ἄνδρας
Ἔλθῃ, κυμαίνει δ᾽ οἷα Λίβυσσαν ἅλα
Βορρῆς ἠὲ νότος· τὰ δὲ καὶ κεκρυμμένα φαίνει
Βυσσόθεν ἐκ δ᾽ ἀνδρῶν πάντ᾽ ἐτίναξε νόον.

Vis eadem vino & flammæ. Vini ignis inerrans
Pectoribus, Libycum ceu mare circumagit;
Quod Notus aut Boreas jactatis commovet alis,
Et sinit in toto corde latere nihil.

§ 251. Hesychius: Μεμεστωμένοι, πεπληρωμένοι. Cyrilli lexicon: Μεμεστωμένος, *Fartus*, *Confertus*. Iterum: Μεστὸν, *Cumulatum*. Μεστός, *Onustus*. Belgæ dicerent: *opgepropt vol, overladen van wijn, overstalligh droncken*.

§ 252. Cl. Heinsius: *Quia autem creber usus* τοῦ γλεύκους *delicatioribus ac mollibus placebat, aut reddebat tales, eo qui uterentur,* γλευκίσται *dicebantur. Hesychius:* Γλευκίσας, ὑπὸ τοῦ γλεύκους γενόμενος ἔκλυτος καὶ παρειμένος, ἢ ἀπὸ τῶν οἴνων. *Scribe*, ἢ ἀτονῶν. Imo scribe, ut libri edunt, etiam Phavorini, qui verbotenus sua solet ex illo describere: ἢ παρειμένος ἀπὸ τῶν οἴνων. Grammatici enim volunt ita appellari non modo eum, qui speciatim hoc vini genere, sed & quovis alio sit solutus atque effeminatus.

§ 253. Fœdum crimen & gentibus ipsis abominatum. Fœdius vero, si luce committeretur, etiamsi à servo. Plautus Pseudolo act. v. sc. II. 6:

S I. *Quid tu, malum, ergo in os mihi ebrius irructas?*
P s. *Molliter siste nunc me, cave ne cadam: non vides me ut madide madeam?*
S I. *Quæ isthæc audacia est, ac si interdius cum corolla ebrium incedere?* P s. *lubet.*

Neroni dat vitio Tacitus in Annal. XIV. I, quod *medio diei per vinum & epulas incalesceret.* adeo turpe erat de die potare.

§ 254. Proinde veteres serio cavebant ebrietatem hoc tempore. Accius, poeta vetus:

Nemo umquam vidit ebrium ire interdiu.

Eapropter de vespere convivabantur, ut noctu essent ebrii. quem morem atro carbone notat etiam Apostolus I. Thessal. v. 7. Scilicet nocturnam pro ebrietate seu vitio non habebant. Quæ Satanæ persuasio utinam non audiretur ab iis etiam, qui nominant nomen Christi, & quos omnino ab omni injustitia oportet recedere, II. Tim. II. 19: & meminisse, omnia esse nuda & patentia oculis ejus quicum nobis est negotium, Hebr. IV. 13. Psal. XXXIII. 13. 14. CXXXIX. 2. 3. 8. 12. confer & Diphili quæ citat Clemens Alexandrinus Strom. v. p. 606. B.

§ 255. Etiam ulterius provehebantur Gentiles (scilicet ut intelligas dictum Apostolo Rom. I. 24.) & tantum non laudabant *ebrietatem*, modo *intempestiva* esset. prorsus ut Lacædemonii furtum, teste Agellio XI. 18, aliisque. De *ebrietate* Quinctilianus Declamat. CCCXXXI: *nec ebrietatem facit illa potio, post quam concidendum est; sed tempestivum convivium, & aviditas nimia.* Dicebantur *tempestive* epulari & convivari, qui præveniebant horam diei nonam, quæ erat cœnæ ordinaria. vide Lipsium Excurs. ad XIV. Annal. A. Discas vero licet inde, fugisse diurnam ebrietatem non amore virtutis, non valetudinis: sed ne existimationis suæ jacturam facerent apud populum. Rari quippe à conviviis surgebant non ebrii. Nolebant igitur videri redeuntes, & titubantes, & fieri *spectacula vulgi*, uti Naso ait Fast. III. 539.

§ 256. Istis

§ 256. Iſtis fœdius crimen erat ante diem medium deprehendi in vino. Sero hæc lues Romanos invaſit, Iſraelitas multis ante ſeculis. De *illis* Seneca Epiſt. CXXIII: *Iſti non videntur tibi contra naturam vivere, qui jejuni bibunt, qui vinum recipiunt inanibus venis, & ad cibum ebrii tranſeunt? Atqui frequens hoc adoleſcentium vitium eſt, qui vires excolunt. Poſt prandium aut cœnam bibere vulgare eſt. Hoc patresfamiliæ ruſtici faciunt, & veræ voluptatis ignari. Merum illud delectat, quod non innatat cibo, quod libere penetrat ad nervos. Illa ebrietas juvat, quæ in vacunm venit.* Apparet ſic rem peſſimam deteſtari tamquam recentis moris. Id vero clarius eluceſcit ex Plutarchi Sympoſ. VIII. 9: οὐδὲ γὰρ ὕδωρ οἱ παλαιοὶ πρὶν ἐντραγεῖν ἔπινον. οἱ δὲ νῦν ἄσιτοι προμεθυσθέντες, ἅπτονται τῆς τροφῆς διαβρόχῳ τῷ σώματι καὶ ζέοντι, λεπτὰ καὶ τομὰ καὶ ὀξέα προσφέροντες, ὑπέκκαυμα τῆς ὀρέξεως, εἶτα οὕτως ἐμφερόμενοι τῶν ἄλλων. hoc eſt: *Ne quidem aquam Veteres bibebant, antequam cibum ſumſiſſent. Nunc vero ante cibum ſumtum inebriati, accipiunt illum madido corpore & fervente: tenuiaque & acria atque acuta, ſuccendiculum appetitus ingerentes, ſic demum feruntur ad alia.* De *antiquis* quod ait, id vel de Plauti ævo prioribus intelligendum eſt, vel de ejus ævi frugalioribus. Quam bene enim jam tum Plutarchi ſeculo græcari didicerint Romani, obvium eſt vel in noſtri monumentis.

§ 257. De *Iſraelitis* quod dixi, dilucet ex Propheta Jeſaia V. 11. ubi queritur & denunciat *Væ ſurgentibus ſummo mane, ut ſectentur potum inebriantem, & prorogantibus uſque ad crepuſculum, donec vinum incendat ipſos.* Hoc turpiſſimo more & quem ne nominari quidem oportuit inter eos, qui ſe gloriabantur Dei populum, nitebatur veriſimilitudo atrocis illius calumniæ, qua non tam innocentiam atque famam ſanctorum hominum homines impuriſſimi lacerabant, quam præſentem Spiritum Sanctum dæmones incarnati inceſſebant.

§ 258. Profecto, ſi fuiſſet prorſus *inuſitatum*, Merum bibere jejunis, quæ demum impudentia vel auſa fuiſſet ſine ulla ſpecie veri tantum & tam ſplendidum mendacium coram tot teſtibus eructare, vel non metuere redargutionem publicam? Gentes ipſæ

ipsæ norant, nulla se injuria magis lædi, quam si quis mendacium sibi diceret, teste Demosthene de Falsa legat. p. m. 321. E. Unde Cicero de Offic. III. 20. ait, *non cadere in virum bonum mentiri, aut criminari.* Nec dubium voluisse, qui id dicebant, Judæos videri viri boni. qua specie non semel ipsum Dominum adire & aggredi consueverant. Fateor ita esse, ut Quinctilianus Declamat. XI. ait: *nullus innocens huc usque felix est, ut diligentiæ fingentium par sit.* Sed & hoc me Tragicus Troad. v. 167. docuit:

Majora veris monstra vix capiunt fidem.

Cujuscemodi certe hoc fuisset, si nihil ejus populo innotuisset ante id temporis.

§ 259. Quibus de causis uti non dubito invaluisse tunc temporis illum mane bibendi & vinum in vacuum admittendi morem pessimum atque inimicissimum cum naturæ tum moribus bonis: ita valde suspicor, quod hæc non effuderint infandi homines, nisi ipsi ἅλις βεβαρηότες οἴνῳ *satis onusti vino*, uti loquitur Apollinaris in Psalmo ξή. Extremum vero infortunium est homini sobrio, ebriorum esse ludibrium.

§ 260. Atque hactenus expendimus *argumentum*, quod servire sibi scurræ isti voluerunt ad improperandum convicium hoc ignominiosum, quod audivimus, mortaliū sanctissimis. Superest: ut paucis consideremus quoque *modum*, quo id ipsum objectabant. Ἕτεροι δὲ χλευάζοντες ἔλεγον· *Alii vero subsannantes dicebant.*

§ 261. Inquit, *alii*: quia erant qui in stuporem atque in admirationem dati hæsitabant, quid judicare deberent de eo, quod homines Galilæos illiteratos & idiotas (Act. IV. 13.) audirent tot linguis loqui τὰ μεγαλεῖα τοῦ Θεοῦ, *magnalia Dei*, ut reddit Interpres vetus. Cujus translationem perperam mutari vel hoc ostendit, quod efficacius designet quod debet, quam quæ reponitur vox *magnifica.* At non est illa Latinitatis purioris? Non sit, recepta tamen usu, & ab egregiis atque antiquis Ecclesiæ scriptoribus civitate donata. Onomasticon vetus, cui nemo non doctus tribuit plurimum: *Magnalia*, μεγαλεῖα. Tertullianus ad Uxor. II. 7: *Sensit magnalia, vidit experimenta.* Epicorum auctor adv. Marcionem I. 54:

Dat

Dat dextram mancus, loquitur magnalia mutus.

Iterum III. 54:

Armatus virtute Dei magnalia geßit.

§ 262. Græcum etiam in D. Virginis Cantico reperitur Lucæ I. 49: ἐποίησέ μοι μεγαλεῖα ὁ δυνατός· *fecit mihi magnalia ille Potens*, h.e. fidem, misericordiam, potentiam suam declaravit in me. *Fidem:* adimplendo promissum Gen. III. 15. & specialius Jes. VII. 14. *Misericordiam*: respiciendo ad se *humilem ancillam suam*, hoc est, hominem & conditionis abjectæ in oculis hominum. compara II. Sam. VII. 12. 18. 19. *Potentiam* denique: inumbrando se virtute sua & imprægnando Virginem superventu Spiritus sui, Lucæ I. 35.

§ 263. Quemadmodum vero *isti* attoniti præstolabantur, quò tandem evaderent miracula, quæ stupebant: ita *alii* non itidem silentio illa transmittebant, sed aperta sanna excipiebant, hoc est, contemnebant ignominioso ludibrio & condemnabant impudentissimo mendacio. *Mendacium* quippe, quod audivimus, χλευάζοντες ἔλεγον *subsannantes dicebant* & irructabant Apostolis in os & addita sanna seu gestu petulante reddebant probrosius.

§ 264. Ut hæc propius intelligamus, observandum est, *irridendi* modum esse triplicem: *unum*, qui Verbis: *alterum*, qui Gestibus: *tertium*, qui fit Utrisque.

§ 265. Irrisio quæ *verbis* fit, quædam modestior est, alia dicacior. *Modestior* est: quæ verum dicit, sed ita, ut *expectationibus*, inquit Cicero in Orat. II. p.m. 425, *decipiendis, & naturis aliorum irridendis, ipsarum ridicule indicandis, & similitudine turpioris, & dissimulatione, & subabsurda dicendo, & stulta reprehendendo, risus moveantur.* Huic locus in *facetiis* est datus. sed quæ dedecent revera pium: neq; enim expertes sunt mali. à cujus etiam specie abstinere nos jubemur I. Thess. V. 22. Interea sæpe cogimur illo modo tentare emendationem ejus, qui se non patitur aperte moneri. *Probi* votum est & verbum probum: *Tundat me Iustus; gratia est: & redarguat me; unguentum capitis*: Psalm. CXLI. 5. De *improbis* scriptum est: *Qui erudit derisorem, recipit sibi ignominiam: qui corripit improbum, parat convitium sibi*; Prov. IX. 7. Quare *ne corripito*

irrisorem, quo ne odio prosequatur te: potius *corripe sapientem, & amabit te*: ibidem vers. 8.

§ 266. *Dicacior* irrisio est, quæ, ut acrius mordeat, speciem sæpe convitiantis subit. Hæc *iracundi* est, aut *maligni*. Etiam deterioris commatis *cavillatio* est: genus facetiæ (scilicet!) quod fit mentiendo. In foro *cavillari* proprie dicitur patronus imperitus, qui, quum vere clienti suo cavere non possit, comminiscitur tamen aliquid & se simulat prospicere illi ne decipiatur, quum revera nihil agat, nisi ut circumveniat judicem, aut hoc si non succedat, fallat clientem. vide l. quid enim, 1. ff. de reg. Caton. l. natura 177. ff. de verb. signif. l. 12. § 3. C. de ædific. privat. quibus vice commentarii adde Scaligeri Castigationes ad Festum, ibi. Unde recte Valla ait in Elegant. VI. 49, *cavillationem* esse subdolam rationem, quam quis mendacii sibi conscius licet, vincendi tamen causa profert. Ea *boni* habet speciem. *Mali* vero, etiam aperte, quæ mendacium fingit in opprobrium. Philoxenus glossis: *Cavillatio*, κακοήθεια, εἰρωνεία, ἐνέδρα, ἀπάτη, παρεγχείρησις. Sane prægnans vitium & quo vix aliud hominem dedecet magis.

§ 267. *Maligna* irrisio est, quando quis alteri *mendacium* improperat *verbis* non tantum *acutis* & quæ sicarum instar transfodiant cor ejus, quem feriunt; verumetiam *probrosis*, hoc est, objectantibus crimen infame, horrendum, ingens, idque tam impudenter, tam vafre, tam callide, ut facile hæreat animis præsentium & imprudentiorum.

§ 268. Irrisio, quæ *gestibus* fit, Latinis *sanna*, Græcis χλεύη & μῶκος dicitur. Onomasticon: *Sanna*, χλεύη. Cyrilli Lexicon Græcolat. vetus: χλεύη, *Inlusorium, Ludibrium*. Iterum: Χλευάζω, *Seduco, Increpo, Derideo*. Revera *simul* ista facit subsannator. Mendacio *seducit* adstantes, saltem seducere tentat. Vitii accusatione *increpat*, hoc est, cum clamore convitiatur & maledicit, quem arguit. Plenis denique buccis *deridet* ipsum ceu indignum qui probos inter & honestos versetur. Invenio pro *subsannatore* Latinos etiam *gannatorem* dixisse. Philoxeni glossæ: *Gannator*, χλευαστής. Itidem: *Gannat*, χλευάζει.

§ 269. Ea-

§ 269. Eadem notione vox *μῶκος* ponitur: quamquam & pro *ſubſannatore* ponatur. Cyrilli lexicon: Μῶκος, *hæc Sanna*. Philoxeni gloſſæ: *Sanna*, *Subſannator*, Μῶκος. Ubi vides *utramque* ſignificationem conjungi. Atenimvero, aut fallor, aut hæc accentu olim fuere diſcriminata. Quare legerim: *Sanna*, Μῶκος. *Subſannator*, Μωκός. Diſerte ſic Etymologici auctor: Μωκὸς, *χλευαστὴς, μωρὸς, σκώπτης*. Stephanus etiam, oxytonως ſe in veteri ſuo lexico reperiſſe ſcriptum teſtatur. Quare non vereor hinc emendare Grammaticos, Heſychium, Phavorinum, Suidam: & ubicumque demum de *perſona* dicitur, accentum retrahere ad ultimam; relicto, ubi *rem* ſignificat. A *μῶκος* eſt *μωκάζω*. & hinc haut dubie Galli habent ſuum *mocquer*: quod & ipſis ſignificat *ſubſannare* ſeu contumelioſe irridere.

§ 270. Definitore autem Simplicio ad Epictetum, *μῶκός ἐστιν ὁ μυκτηρισμὸς καὶ ὁ διὰ ποιοῦ σχήματος ἐκπλισμός· Sanna eſt deriſio cum certo geſtu, contemtus indice.* Hic *geſtus* pro cujuſque laſcivia & fuit olim & eſt hodieque multiplex. Commode retuleris ad duo genera. Sunt enim *irriſorii*, ut dentium anteriorum monſtratio, oris & labiorum in alterum latus diſtortio, & ſi quis præterea talis eſt nequitiæ oſtentus.

§ 271. Sunt etiam, & his nequiores, *obſcœni*. Apex omnium eſt, oſtenſio partium, quas ut honeſte nominare non licet, ita nudari natura ſine pudore non ſinit. Hac contumelia miles Romanus univerſos publice Judæos affecit, idque die quarta Paſchatis, feſtorum primi & maxime ſolemnis, & quidem ſtans ſupra porticum templi. Memorat Joſephus Antiq. Judaic. xx. 4. Quod ipſis eveniſſe ne dubites citra ſingulare Dei judicium. Apud quem juſtum eſt reddere, ut afflictionem affligentibus, II. Theſſ. I. 6: ita & irriſionem irriſoribus, Pſalm. CIX. 17.

§ 272. *Vſitatiores* ſunt & fuerunt ſemper modi iſti, quos adfert Perſius Satyra I. 58:

O Iane, à tergo quem nulla ciconia pinſit,
Nec manus auriculas imitata eſt mobilis albas,
Nec linguæ, quantum ſitiat canis Appula, tantum.

Quos modos etiam Hieronymus in Epiſt. ad Ruſticum monachum,

chum, sed aliter, exprimit. *Ne credas laudatoribus tuis: imo irrisoribus aurem ne libenter accommodes: qui cum te adulationibus foverint, & quodammodo impotem mentis effecerint: si subito respexeris, aut ciconiarum deprehendes post te colla curvari: aut manu auriculas agitari asini: aut æstuantem canis protendi linguam.* Quæ sannæ quam turpes sint, ut liqueat magis, dicemus de singulis aliquid.

§ 273. *Primus* sannæ modus est, quæ *ciconia* dicitur. Fit indice digito in eum directo quem ridebant, & crebra ejusdem curvati motitatione, atque sic ad imitationem ciconiæ rostro pinsentis. ita eruditissimus Casaubonus ad Persium. Dicitur autem *pinsere*, quoties, ut Ovidius Metamorph. VI. 97. canit,

Ipsa sibi plaudit crepitante ciconia rostro.

Unde & *crotalistria* dicta Petronio fuit in Satyrico cap. XXXVII. quod rostri collisu sonum ceu *crotalo* efficiat. quo de adisis Turnebum Adversf. VIII. 18. & Salmasii Notas in Vopiscum p. 492. c. & Georg. Erhardi Symbolas in Petronium h. l.

§ 274. Cæterum quod *pinsere* dicatur tunc, transumtum est non à sono, sed motu quo sonum edit. Uti enim is creber est & concitatus: ita qui aut adulatores à tergo aut contemtores ante oculos hoc modo illudunt, crebro, quem intendunt atque incurvant, digitum motitant, prorsus ut *pinsentes*, hoc est, tundentes far aut subigentes farinam frequenti agitatione vel comminuun vel dant in massam. Quo facto an significare volunt, dignos esset qui in pistrinum tradantur, ceu inutiles rebus momenti gerendis & solum aptos negotiis operosis & corpus fatigantibus viresque ejus requirentibus tantum?

§ 275. Illius *ciconiæ* etiam Hieronymus meminit præf. in Sophoniam Prophetam, ubi cum respondendum videretur his qui se irridendum existimabant, quod omissis viris ad feminas scriberet potissimum, ait: *si scirent Holdam viris tacentibus prophetasse, & Deboram hostes Israel, Barach timente superasse, numquam post tergum meum manum incurvarent in ciconiam.* Ergone hac sanna *effeminatum* significare voluerunt?

§ 276. Itali hodie digitorum *impudico* quidem protenso, indice vero & annulari sic juxta complicatis ut extent primi nodi, pollice

pollice autem minimoque abſconditis *ciconiam* faciunt, Sodomitam quoties indigitare, aut Androgynon volunt: an & ſignificare *ciconia* dignum. Ita vero appellant βασάνου ſeu *gabuli* genus, ex quo unus tantum poteſt ſuſpendi. vide Georg. Pachymerium Mechanic. XII. 16.

§ 277. Niſi fallor, *ciconiam pinſere* Græcis erat τὸ σιφνιάζειν. Heſychius enim exponit καταδακτυλίζειν. addens: διαβέβληνται γὰρ οἱ Σίφνιοι ὡς παιδικοῖς χρώμενοι. σιφνιάσαι οὖν τὸ σκιμαλίσαι. De hoc videri poſſunt ad Rob. Conſtantini Lexicon, quæ conjecturam noſtram confirmant. Alio tendit Eraſmus in Adagio, σιφνιάζειν: ut & Hadr. Junius in Adagiis, ad illud, *Siphnia arrha.*

§ 278. *Altera* ſannæ ſpecies eſt *auricularum affixio.* Qua de Caſaubonus: *quos eſſe aſinos ſignificare volebant, oppoſito temporibus pollice, & manu commota ſannam eis faciebant. Ratio autem eſt, quia ſolus fere ex animalibus homo aures à natura accepit immobiles: aſinus contra maxime mobiles.* Addit mox: *huic ſannæ affine eſſe, quod ad contemtum rei alicujus declarandum, caput movebant, quia aliter non poterant.* Vocat in teſtimonium Galeni illud l. de Diff. pulſ. II. 3: ἐπὶ τούτοις ὁ γέρων ὥσπερ ὄνος ἔσειεν ἤδη τὰ ὦτα· *his auditis ſenex inſtar aſini movere cœpit aures.* Non ut illuderet Galeno, ſed applauderet potius. Ex ſequentibus enim liquet, voluiſſe ſenem, quamvis eorum, quæ diceret Galenus, revera nihil intelligeret, tamen perinde quaſi nihil non intelligeret & probaret, ita hoc nutu alludere. Eſt enim aſino naturale, ſubinde movere auriculas; quaſi ſignificet ſe jam intelligere, cum nihil etiam audierit. A noſtra heic mente ſtat Eraſmus in Adagio, *Aſinus ad lyram.*

§ 279. Revera autem huic ſannæ *affinis* eſt illa, qua pollice & minoribus digitis complicatis & fronti admotis, duo reliqui eriguntur divaricati velut in furcam. *cornua* vocant. Hac ſanna ſanniones illudunt, cui ſua conjux illudit.

§ 280. In foro *furcam* appellant homines nefarii & nullo jure alios in jus vocantes & ab aliis ſumma injuria ſe vocari volentes, ſemperque hoc omni in lite omni vafritie agentes, ut Judex cogatur ſe admittere ad juramentum ſive judiciale ſive ſuppletivum aut neceſſarium JCtis dictum. Quo rem adducere ſi queunt,

victoriam in furca gerunt sceleſtiſſimi homines & innocentium in oppreſſionem nati. His quia *idem* eſt jurare & ludere lingua digitiſque, jactare illud Euripidis ſolent, quod eſt Hippolyto verſu 611:

Ἡ γλῶσσ' ὀμώμοχ', ἡ δὲ φρὴν ἀνώμοτος·
Iuravi lingua, mentem injuratam gero.

ita enim Cicero vertit lib. de Offic. III. 29. Pia eſt in hanc rem & ſerio audienda admonitio Poetæ cujuſdam Chriſtiani apud Hincmarum Remenſem Archiepiſc. in l. Hlotharii regis & Tetbergæ reginæ divortio, exhibitum in Bibliotheca Patrum tom. IX. p. 179.

At ſi jurandi te cauſa perurget & arctat,
Id puris verbis, id gere mente pia.
Nec verbi arte putes te fallere poſſe Tonantem,
Cui nihil abſtruſum eſt, cui tua corda patent.
Qui non ut juras, ſed ut is juraſſe putavit,
Cui juras, audit: ſicque es utrique reus:
Nempe Deo, in vanum cujus vis ſumere nomen;
Et ſocio, quem atra fallere fraude paras.

Certe ita eſt, ut Iſidorus ait in II. de Summo bono: *Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conſcientiæ teſtis eſt, ſic illud accipit, ſicut ille, cui juratur, intelligit.* Sed in viam.

§ 281. *Vltimus* ſannæ modus eſt, *linguam exertare* ad alicujus contumeliam. Qui mos unde ſit deſumtus, nemo ignorat. Feſſorum *canum* eſt, cum ſole fervente & fervida præſertim regione (qualis Apulia eſt) currunt, ex ore patulo linguam projicere & frigidum haurire anhelantes. Idem de *tauro* teſtatur Nonnus Dionyſiac. XI. 157. Quam vetus hæc ſanna ſit, apparet ex hiſtoria illius Galli, qui cum T. Manlio Torquato pugnavit apud Livium lib. VII. & Agellium IX. 13. Quid *obſcœni* ea ſanna notet, ſi ſcire licet, dicere non licet. Nobis dictum eſt: πᾶς λόγος σαπρὸς ἐκ τοῦ στόματος ὑμῶν μὴ ἐκπορευέσθω· *Nullus ſermo putidus ex ore veſtro egrediatur*: Epheſ. IV. 29. compara ibidem V. 3. 4. Coloſſ. III. 5. 8. Matth. XII. 36.

§ 282. Ex his jam ſatis intelligitur, quid ſit *irridere* Verbis

& Factis simul, & esse hanc gravissimam contumeliam. Cæcilius Fallacia:

Facile ærumnam ferre possum, si inde abest injuria:
Etiamque injuriam, nisi contra constat contumelia.

citat Nonius v.32. & ex eo Lipsius ad Senecam de Const. v.53. confer ad Demosthenem Orat. adv. Midiam p.m.614. E.

§ 283. Judæi itaque quando notantur illud virus, quod vidimus, χλευάζοντες *cum sanna* evomuisse in Apostolos, procul dubio *verbis* injuriosis addidere *gestum* contumeliosum. Nam qui in ipsum *Dominum* illusisse satis non habuerant, nisi inspuissent insuper, Matth. XXVII. 29. 30: cur pepercisse *Discipulis* credamus, & quos sciebant cum Jesu fuisse, Act. IV. 13. *Neque enim discipulus supra magistrum, neque servus supra dominum suum:* Matth. X.24.25. Joh. XV. 20.

§ 284. Sed *ad hæc* Apostoli quid? quid ni enim etiam de hoc verbum addemus, mantissæ loco? Illi non (ut fere mos est hominum, raro non fœnum in cornu irasque promtas habentium) contumeliam pro contumelia reponere: imo ne dicere quidem,

Non soles respicere te, cum dicis injuste alteri?

Verum memores dictorum Domini Matth. V. 11. 44, contumeliam & contemtum contemnere: ad injuriam paucissimis respondere necessaria eximendo cum scandalo tum scrupulo, quem teneris conscientiis & animis stupore miraculi suspensis injecerant: denique bonum pro malo rependere & bene agendo ceu capistro frenare illorum amentium ignorantiam, 1.Pet. II. 15.

§ 285. Profecto magnum est, & magni animi, *spernere se sperni*. uti pio olim, nec invenusto carmine demonstravit meus b.m. avus HENRICUS ANTONIDES VANDER LINDEN, SS. Theol. Doct. & Profess. in Acad. Frisiorum, quæ Franekeræ est: sumto sibi argumento, *Disce contemnere & contemni*. Philemon apud Stobæum Serm. XCII. 2:

Ἥδιον οὐδὲν, οὐδὲ μουσικώτερον
Ἔστ', ἢ δύνασθαι λοιδορούμενον φέρειν.
Ὁ λοιδορῶν γὰρ, ἂν ὁ λοιδορούμενος
Μὴ προσποιῆται, λοιδορεῖται ὁ λοιδορῶν.

Iucundius vel erudito dignius
Nihil est, quam ferre posse contumeliam.
Convitio, si te petentem negligis;
Convitium ad convitiatorem redit.

§ 286. Nam, uti non male Seneca de Const. cap. XVII, *genus ultionis est, eripere ei, qui fecit, contumeliæ voluptatem. Solent dicere: Miserum me, puto non intellexit! adeo fructus contumeliæ in sensu, & indignatione patientis est.* Tertullianus de Patientia cap. VIII: *Omnis injuria, seu lingua seu manu incussa, cum patientiam offenderit, eodem exitu dispungetur, quo telum aliquod in petra constantissimæ duritiæ libratum & obtusum. Concidet enim ibidem irrita opera & infructuosa, & nonnumquam repercussum in eum qui emisit, reciproco impetu sæviet. Nempe idcirco quis te læsit, ut doleas: quia fructus lædentis in dolore læsa est. Ergo cum fructum ejus evertis non dolendo, ipse doleat necesse est amissione fructus sui.*

§ 287. Sed plus illo præstitere Viri sancti. Exemplo docuere se discipulos Christi esse & didicisse ab eo *mites esse & humiles corde*, Matth. XI. 29. Eph. IV. 2: & *non reddere malum pro malo, aut convitium pro convitio, sed contra, benedicere: ut qui sciebant se ad hoc vocatos esse ut benedictionis hæreditatem possiderent*, 1. Pet. III. 9. Atque ea demum vera ratione ostendêre, se & *spiritu vivere*, & *spiritu incedere*, Gal. V. 25. Nam *fructus Spiritus, est charitas, gaudium, pax, lenitas, benignitas, probitas, fides, mansuetudo, temperantia*, Gal. V. 22. Eph. V. 9.

§ 288. Interea, ne qui forte offenderent in hoc scandalum, quem velut offendiculi lapidem ponebant impii, duobus verbis respondet Apostolus, sed adeo efficacibus, ut nebula citius discuti à Sole non possit, quam Veritati cesserit hoc mendacium. *Οὐχ, ὡς ὑμεῖς ὑπολαμβάνετε, οὗτοι μεθύουσιν· ἔστι γὰρ ὥρα τρίτη τῆς ἡμέρας·* *Non*, inquit, *ut vos suspicamini, isti ebrii sunt: est enim hora tertia diei.* Verbo *primo* Factum negat: *altero*, Negationis reddit rationem.

§ 289. *Factum* negat, non simpliciter, sed ita ut simul ipsos coarguat præcipitis judicii.

§ 290. *Negatio* facti est: *Non sunt isti ebrii.* Ad quæ Cl. D. Hein-

Heinſius: *Ex eo loco patet, quam ingenioſe nonnunquam indulgeant ſibi, & acumen aliquod novum ament, etiam antiqui. Quemadmodum cum iſta verba ſic acceperunt, ac ſi dictum eſſet, fuiſſe quidem, neque tamen ut exiſtimarent ipſi, ebrios. Sanctam enim ebrietatem fuiſſe.* Cui deinde confirmando adducit Cyrilli Hieroſolymitani è Cath. XVII. verba, quæ non recito. Poſt quæ merito miratur argumentum: *Hi, non, ut vos exiſtimatis, ſed, ſpiritualiter, ebrii ſunt.*

§ 291. Quod ad *alterum*, Cunctator eſſe debet, qui judicabit de ſalute aut fama alterius. Thucydides l. I. qua de Pauſaniæ condemnatione: δεῖ μὴ ταχεῖς εἶναι περὶ ἀνδρὸς, ἀναμφισβητήτων τεκμηρίων, βουλεύσασθαί τι ἀνήκεστον· *Oportet minime feſtinos eſſe ad decernendum quid gravius de homine ſine teſtimoniis meridiana luce clarioribus.* Cicero pro Cæcina p. m. 576: *ea res, de qua exiſtimationis periculum eſt, tardiſſime judicetur.* Apoſtolus itaque cum reſpondet, non eſt ita, *ut vos ſuſpicamini*, hoc aperte ſatis ſignificat, ſe contra humanitatis jura omnia damnari prius, quam cognoviſſent maledici & præcipites iſti nequam. Gentili placuit dixiſſe: *Si judicas, cognoſce.* vide ad Senecam Medea verſ. 194. & confer ad Sariſberienſem Policrat. V. 6.

§ 292. Cæterum, cum ea, *quæ quidem ſunt criminum, plerumque infitiatione defendantur*, ut Cicero ait de Orat. II. p. m. 371: Apoſtolus tamen maluit in ipſa herba calumniam opprimere, & prævenire, ne quod pravæ ſuſpicionis virus adſpergeret animorum tenerioribus & qui ejus, quod audirent, cauſam mirarentur, nec aſſequerentur tamen, ideoque ſuſpenſi & ſolliciti avebant videre, quid eſſet eventurum ex illo miraculo.

§ 293. Qua ſe ſuoſque defendit, *ratio* eſt: *eſt enim hora tertia diei.* Cujus autem? Sanctæ. de qua dictum erat, *Et lætaberis coram Iehova, Deo tuo,* Deut. XVI. II. Ea tamen lege, ut *prius ſacrificia offerrent*, Lev. XXIII. 17. 18; *ac convenirent*, Deut. XXVIII. 26; & cæteris vacarent ſacris, ut, his peractis, tum ſe darent conviviis atque exhilarationi animorum cum gratiarum actione pro liberatione ex Ægypto, domo ſervitutis. Neque enim voluit Deus *quæ feciſſet in terra Ægypti Pharaoni & omnibus ſervis ejus & toti terræ ejus, tentationes illas magnas, quas viderant, ſigna & prodigia*

illa magna, recedere ab animo ipſorum ullo dierum vitæ ſuæ, quin nota ea facere filiis ſuis & nepotibus ſuis: Deut. XXIX. 2. IV. 9.

§ 294. Illius autem diei *hora* erat ab orto ſole *tertia*, eaque deſtinata *offerendo* Agno, Exod. XXIX. 39. Num. XXVIII. 4. videlicet in *typum* Agni illius Dei, qui tollit peccata mundi, Joh. I. 29; & in conſummatione ſeculorum ſemet ipſe obtulit pro peccatoribus ſuper ligno, ceu altari, crucis: Hebr. IX. 14. 26. Phil. II. 7. 8. Hebr. VII. 27. Rom. V. 6. Coloſſ. II. 14.

§ 295. Ea itaque hora cum & ipſi conveniſſent ad feſti celebrationem & facienda ſacra quæ juſſerat Lex, optime omnino negat Apoſtolus illa ratione niti ſuſpicionem ejus, de quo accuſati eſſent. Quaſi dicat: Turpe eſt inebriari nocte: turpius, die profeſto: turpiſſimum, mane. Quemadmodum ergo in nos, quorum vitam inter vos actam noviſtis, cadere ſuſpicio poteſt, nos ebrios eſſe die feſto, & quidem ineunte, atque ea hora, qua prima ſacra ſunt facienda? Atqui ita malo & ego hæc accipere, quam cum vulgo. Quaſi Apoſtolus hoc voluerit, eſſe neminem, qui vino ea hora daret operam. Cujus jam contrarium docui in præcedentibus.

§ 296. Non ſatis vero habuit Apoſtolus, inſigni argumento oſtendiſſe, quam non eſſet hoc mendacium in damnum potens: etiam bonum rependit pro malo, & docere ipſos atque inſtruere incipit interpretatione Prophetiæ, quæ ultimis iſta temporibus fore prædixerat, ejuſque applicatione ad conſcientias auditorum. Unde factum eſt, ut compuncti fuerint corde, & reſipuerint, & baptizarentur in nomine Jeſu Chriſti, quotquot erant ordinati ad vitam æternam: Actor. II. 37. 38. XIII. 48.

§ 297. Da, *Domine* JESU, ut, quoties de hoc miraculo miſſionis & dono Spiritus tui vel legimus vel audimus, non ſit in noſtrum ullo cor malum & infidele; quin contra & hunc & omnem tuum tuorumque Apoſtolorum ſermonem accipiamus corde aperto, animo erecto, deſiderio flagrante, amore ſollicito, ſtudio denique indefeſſo atque obſequio promto. quo, qui ſumus in tuo nomine baptizati, in tua fide vivamus, tuaſque laudes celebremus & nunc & in ſecula ſeculorum. AMEN.

XI. *Aſel-*

XI.

Asellus Lucius.

Athenæus Deipnoſ. VII. 18.

ΟΝΟΣ καὶ ὈΝΙΣΚΟΣ. Ὄνος, φησὶν Ἀριστοτέλης ἐν τῷ περὶ ζωικῶν, ἔχει στόμα ἀνερρωγὸς ὁμοίως τοῖς γαλεοῖς, καὶ οὐ συναγελαστικός. καὶ μόνος οὗτος ἰχθύων τὴν καρδίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔχει, καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ λίθους ἐμφερεῖς μύλαις. φωλεύει τε μόνος ἐν ταῖς ὑπὸ κύνα θερμοτάταις ἡμέραις, τῶν ἄλλων ταῖς χειμεριωτάταις φωλευόντων.

ASINUS & ASELLUS. *Aſinus, inquit Ariſtoteles in opere de Animalibus, habet os reſciſſum adinſtar galeorum, neque congregalis eſt. Solus vero hic piſcium cor in ventre habet, & in cerebro lapides ſimiles maxillis. Latitatque ſolus calidiſſimis ſub Cane diebus, cum cæteri frigidiſſimis ſe abſcondant.*

COMMENTARIUS.

§ I.

LAUDATISSIMUM *veteribus* Aſellum piſcem fuiſſe, vel hoc inprimis teſtatur, quod Saxatilibus eum adſtituerint, & illorum vice Ægrotis conceſſerint, etiam quando alium quemquam dare non liceret. *Saxatilibus* quidem ita adſtituit, ut etiam in bonitate parem faciat Galenus in Meth. med. VIII.2. τῶν ἰχθύων οἱ πετραῖοι πάντες ἀγαθὸν ἔδεσμα. οὐδὲν δ' ἧττον αὐτῶν οἱ ὀνίσκοι: *Piſcium ſaxatiles omnes ſunt bonum edulium. Neque minus ipſis Aſelli.* Quæ cauſa fuit, quare etiam Pleuriticis offerri permiſerit in com. de Vict. acut. I. 27. *Si æger,* inquit, *aquam mulſam ptiſanamque faſtidiverit, piſces ſaxatiles ſunt maxime idonei, atque ex non-ſaxatilibus Aſelli.* Similiter etiam de

Alim. fac. III. 30, piscibus molli carne præditis ex Philotimo accensens *asellos*, tandem de omnibus ejus generis pronuntiat, *eorum alimentum hominibus otiosis, senibus, imbecillis & ægrotis esse convenientissimum.*

§ 2. Xenocrates, Galeno non semel laudatus auctor, in l. de Alim. ex Aquatilib. ponit Asellos *medios* inter pisces σκληροσάρκους & ἁπαλοσάρκους, *duræ & mollis carnis*. Postea vero ejus *facultates* laudans ait: Ὀνίσκος οὐ δριμὺς, εὔχυμος, εὐδιοίκητος, εὐδιαχώρητος, τρόφιμος. *Asellus non acris, succo bonus, distributu facilis, facilis secessu, alimenti plenus.* Libri edunt, ἄχυλος, δυσδιοίκητος. Ad quæ Conr. Gesnerus in Scholiis: *lege εὔχυμος, id est, boni succi, ut Rasarius quoque vertit. Galenus lib. 7. Methodi, & alibi testatur Asellos pisces esse boni succi, carnis mollis, non glutinosæ, minus tamen friabiles quam saxatiles sint, alioqui saxatilibus proximos, concoctu faciles: ut mireris quomodo, cum tales sint, δυσδιοίκητοι à Xenocrate existimentur.* Non credo sic censuisse virum: sed à librario id vitii esse vix dubitandum. Quorum hominum oscitantia atque audacia quam multa sint, in optimis quibusque auctoribus corrupta nemo est qui ignorat. Qua de re videatur Joan. Ger. Vossius de Arte grammat. I. 6.

§ 3. *Asellus* itaque cum tanto in honore fuerit olim, quid *fuerit*, non sine causa quæritant Viri docti. Imo vero, cum tam frequenti fuerit in usu ac tanta cum utilitate, *quid fuerit*, etiam magis merito quæritant Medici hodierni.

§ 4. Ulysses Aldrouandus l. de Piscib. III. cap. I. qua de *forma* Aselli, omni studio contendit *asellum* esse, qui junior adhuc Hollandis *bolck*, adultus *kabellau* nuncupatur. Sed fefellit ipsum quisquis has appellationes suppeditavit. Res ita habet: *Piscium*, quibus hoc nomen damus hodie, triplex & toto genere distinctum genus est. *Primum* minimumque facit *Asellus mollis* dictus Hadr. Junio in Nomenclatura. Is cum adhuc parvulus est, *molenaer* Hollandis, *gadde* Frisiis: cum justæ magnitudinis, utrisque *bolk* vel *wijting* dicitur vulgo. *Alterum* genus constituit *Asellus minor* eidem dictus. Is cum adolevit, *schelvis*: antea vero, *uiltje* vocari consuevit. *Tertium* genus & maximum est, quod

iterum Junio *Asellus*, sed simpliciter nuncupatur. Hic est, qui *kabeljau* appellatur, quando adoluit: cum adolescit, sive minor sive major fuerit, *gulle* aut *golle*, τῷ o μικρῷ quam mollissime pronunciato; quin & diminutiva forma, *gulletje*, quamdiu valde parvus est. Atque ita oportuit *genera* Asellorum digerere, si vera sunt. Quod non fecisse Aldrouandum, facile condonamus doctissimo Viro & ex relatu hæc referenti. Miror autem Schöneveldium ista non considerasse melius in Ichthyologia sua p. 17: sed sequi errorem Aldrouandi.

§ 5. Quem & ex eo cognoscas, quod pisces *genere* diversos, sola *ætate* discriminet. Aliud omnino *genus* Cabeljavi, *aliud* Schelvissi faciunt. Patiantur eruditi has appellationes rogo, aut nos doceant genuinas. Lev. Lemnius de Occult. nat. mirac. IV. 2: *Schelvis à squamis, vulgo schellen appellatum censeo, quibus densius contectus obductusque est, ac velut lorica munitus: eoque fit, ut, cum elixandus est (nam torreri recusat) cultro deradi debeat ac desquamari: secus quam Asellus, vulgo Cabeljau, qui lævore perpolitus est, cuteque molli, nec squamosa.* compara quæ idem scribit eodem opere lib. II. cap. 30.

§ 6. Deinde vero, cum laudis, qua suum *asellum* Veteres prosequuntur, ne minimum quidem convenire videatur *nostro*, sive quem eodem appellamus nomine: non tanti putare *auctorem*, quamvis de publico meritissimum oportet, cujus reverentia absterreamur ab *inquisitione* Veri atque Utilis. *Veri* quidem, propter utilitatem. *Utilis* vero, propter sanitatem. Quo plenior enim & certior est nostra de rebus cognitio, tanto majore ipsis cum fiducia atque securitate utimur. Præterquam quod certæ *ignaviæ* esset, quæ magni fructus sunt vel non adire propter invidiam, vel præterire propter laborem, quo constant necessario, quæ Veterum è libris eruenda occurrunt. Verum:

Qui è nuce nucleum esse volt, frangit nucem,

inquiebat apud Plautum Palinurus Curcul. act. I. sc. I. 55.

§ 7. De *laude* quod dixi, sive quam non accedat *asellus* noster ad meritum veteris, ad hoc probandum non habeo opus aliud, præter publicum, testimonium requirere. Etenim tantum ab-

est, ut inter Pisces *leves* & *salubres* habeant Medici, ut econtrario & optima cum ratione adnumerent Piscibus *duris* seu carnem habentibus firmiorem & ob id concoctu difficiliorem. Si enim ita est, ut est & scribit Hippocrates in II. de Diæt. XI. 171. quod οἱ πλανῆται καὶ κυματοπλῆγες τεθρυμμένοι τῷ πόνῳ, στερεωτέρην τὴν σάρκα ἔχουσιν· *Errones & undifragi subacti labore, firmiorem carnem habent*: non potest *noster* Asellus non collocari in hoc censu. Nam & brevius mare colit, & ubi vehemens æstus, vehementes & crebri fluctus sunt: neque umquam stationem servat, quin errat continuo, adeo ut ubi stetit hodie, inde cras absit multis milliaribus. Ista quidem accepimus ex ore Piscatorum, quos *Doggers* appellamus, qui nempe eos ad ταρίχευσιν, ad *salituram*, toti pene Europæ subvehendam, exire captatum quotannis magno apud nos numero consueverunt.

§ 8. Quin & *famosus* Asellus iste noster est apud vulgus, & quidem ex eo, quod sæpe admodum deprehendatur accersere febres. Quod quia Medici sibi persuadent eum facere substantiæ suæ virositate quadam: idcirco est, quod nemo ipsum habeat in salubribus; contra causariis, nedum ægrotantibus simpliciter omnibus interdicant. Quod uti cum ratione semper fieri non credo: ita nec *istam* rationem esse, *quare* Febris quandoque exsurgat post esum de Asello seu Cabeljavo.

§ 9. Ego hujus *causam* quotiescunque rogor, sic soleo respondere. *Primum*, Non accidere id, nisi corporibus ad febriendum dispositis. *Dispositionem* vero hanc consistere in variis. *nempe*, in Retentione alicujus quod debuit excerni: juxta illud Hippocratis, ἢν μὴ ἀποκαθαίρηται ὁ ἄνθρωπος, νοσεῖ· *nisi expurgetur homo, ægrotat*: IV. de Morb. t. XXIV. *tum* in Naturæ conatu assiduo ad amotionem ejus, quod se molestat. Ita enim est, ut iterum Præceptor ait: ἰητρικὴ τὸ λυπέον ἀπαλλάσσει, καὶ ὑφ' οὗ πονεῖ ἀφαιρέουσα, ὑγιέα ποιεῖ· ἡ δὲ φύσις αὐτομάτη ταῦτα ἐπίσταται. *Medicina, quod affligit, abigit & à quo quis ægrotat, tollens sanum facit. At Natura hæc sua sponte novit*: I. de Diæt. XVII. 181. quasi dicat, *Ars* quid facere debeat, nisi Naturæ indicio non novit. *Natura* quippe est, quæ δηλοῖ τοῖσι τὰ τῆς τέχνης εἰδόσιν, ἃ ποιητέα· *ostendit artis peritis*,

peritis, quæ facienda sunt: l. de Arte XXII. 113. *denique* in Ignitione quadam, quam ex Naturæ illo conatu paulatim concipiunt corpora, præsertim per Vim externam aliquam aut Oppressionem internam prædebilitata. Huc iterum Dictator præit. ἤτε βίη, καὶ ἡ πληθώρη, ἢν μὴ ἀποκαθαίρωνται οἱ ἄνθρωποι, θερμαίνουσι τὰ σώματα· *Tum vis externa, tum plethora, si non depurgentur homines, calefaciunt corpora*: IV. de Morb. t. XXV.

§ 10. *Deinde*, Corporibus sic dispositis si qua ἀφορμὴ, *irritatrix causa* superveniat, quæ *spiritum*, Naturæ accensum, excieat ad laborem laboriosiorem, fervescere illum & facile effervescere in *materiam* dudum retentam. Quæ agitata & attenuata magis illum usque & usque extimulat, donec vel ipsa mitigetur & expurgetur, vel ipsum fatiget superetque.

§ 11. *Denique*, experimenta, quæ quotidie sunt cuique in se, id ostendere manifesto, à sumto cibo nobis excitari Calorem & vegetari, ad concoctionem illius, & tanto quidem magis, quo firmioris alimenti, solidioris substantiæ, rarioris usus fuerit, quem assumsimus. Hoc vero in iis, quos habet Febris hectica, adeo est obvium, ut nostri id in potioribus Morbi signis ponant.

§ 12. Quando igitur omnes imbecilliores stomacho (*quo in numero magna pars*, ut bene Celsus I. 2. notat, *urbanorum, omnesque pene cupidi literarum sunt*) experiantur difficilioris concoctionis esse Asellos nostros: non est, quod miremur, unde quis pransus de illo incendatur in febrim. Præsertim si urgentiori forte tunc appetitui indulserit. Augeri quippe is ante morbum fere consuevit. Scilicet propter incipientem corporis ἐμπύρωσιν seu ignitionem. Quemadmodum turvarum struem ventulus aut sulphuratum facile, cum ignita est, succendit in flammam: non aliter corpora concipiunt febrim ex hac aut illa Re non-naturali, quæ modo apta est irritare Spiritum nostrum, raro non ex se nimis irritabilem. ceu abunde docet ira, ille furor brevis.

§ 13. Posset vel ista ratio sufficere ad persuadendum, *asellum* Veterum non esse, quem nos hoc nomine nominamus; sed alium longe, quinimo diversum toto genere. Quemadmodum revera est. Nam veterum

§ 14.

§ 14. ASELLUS *Lucius* eſt. Hoc me primus docuit ſummus vir, Jul. Scaliger in com. 1. Hiſt. anim. VI. 42. *Lucius*, inquit, *Aſellus eſt: laudatus à priſcis Medicis, & Plinio: nunc quoque & expetitus, pro locorum tamen natura. Nam è ſtagnis tam marinis, quam dulcibus, laxa carne eſt, inſipida, fuſca. E fluminibus, candida carne, ſuffulta, cohærente, friabili: ut cuivis optimorum comparari queat. Marinorum genera diverſa. Idcirco Gallo etiam* Merlucium, *quaſi* Maris Lucium *vocant*.

§ 15. Quæ quia dicuntur, non probantur: manet nos hic labor. Neque enim vel ipſi ratum habere, vel alios volumus hoc, quod nullis rationum momentis conſtabilivit is, qui profitetur. Mihi quidem religio eſt, ullius hominis tantam putare auctoritatem, cui quidvis citra rationem aliamve probationem affirmanti aut credere velim, aut credi jubere. Laboris itaque pretium erit, hoc ex ipſa antiquitate oſtendiſſe: non ſolum propter notitiam ejus; verum ut, quod alias monui, vel hinc diſcamus non temere Recentioribus credere, & de antiquitate citra auctoritatem ſtatuentibus, aut hanc ad ſuos ſenſus detorquentibus. Cujus etiam vivum in hoc negotio exemplum ſe nobis offeret.

§ 16. Illapropter propoſui ex Athenæo, contemporaneo Plutarchi, textum nobilem. Quem tamen *Ariſtotelis* eſſe profitetur, & deſumtum ἐκ τῶ περὶ ζωϊκῶν, *ex opere de Animalibus*. Hoccine opus idem ſit cum illo, quod habemus, cum *Hiſtoria de Animalibus* inquam, an vero diverſum, ſub judice lis eſt, neque noſtrum eam componere. Apollonius Hiſt. admir. cap. XXVII, pro *diverſis* habet. Ejus verba ſunt: Ἀριστοτέλης δ' ἐν τοῖς ζωϊκοῖς· δύο γάρ εἰσιν αὐτοῦ πραγματεῖαι, ἡ μὲν περὶ ζώων, ἡ δὲ περὶ τῶν ζωϊκῶν· *Ariſtoteles in opere de Animalibus: duo enim ſunt ipſius opera: unum, de Animantibus: alterum, de Animalibus.* Conſule vero tu, ſi otium eſt, de hac re Franc. Patritium I. Diſcuſſ. Peripatetic. III. p. 24.

§ 17. Quidquid ſit, hodie Athenæi diligentiæ quæ debemus, nuſpiam comparent in iſtis quidem novem libris Hiſtoriarũ, qui extant. vide & Caſaubonum in Animadv. VII. 13. & Mauſſacũ Prolegom. in Scaligeri com. ad Hiſt. de Animal. Neſciendum vero

non

non eſt, pleraque etiam legi apud Ælianum de Animal. VI. 30. ad quod caput ſubinde ſine ulteriore indicio provocabo in expoſitione *verborum* Athenæi. Quibus tamen etiam ab aliis auctoribus fenerabimur lucis quidquid poterimus.

§ 18. ΟΝΟΣ καὶ ΟΝΙΣΚΟΣ. *Lemma* hoc ſeu argumentum rei tractandæ eſſe, ne moneri quidem debet. Latine nemo non reddit: ASINUS & ASELLUS. De quibus *nominibus* ut aliquid primo loco dicamus, *homonymia* jubet. Etenim rectiſſime apud Philoſophos dicitur, neceſſario de rebus ipſis falli, qui recte vocabula non didicerunt intelligere. & hoc Galenus monet Meth. med. I. 5.

§ 19. Ὄνος, *aſinus*, & vulgo & *propriiſſime* ſignificat *animal*, ac primo *quadrupes*, illud inviſum nobis, vel ſolo nomine, propter infamem animam, quanquam utiliſſimum, neque multis in negotiis atque terris minus equo neceſſarium: ceu videre in encomio, quod ei ſcripſit Agrippa de Van. ſcient. cap. CII. niſi mavis adire ad Cl. D. Heinſii Orationem, qua *laudes* Aſini fuſiſſime & diſerte eſt proſecutus.

§ 20. Secundo, *piſcem* ſignificat. Excerpta Gloſſarii Floriacenſis, qua De piſcibus, bis: *Aſellus*, Ὀνίσκος. Sic & Cyrilli lexicon: Ὀνίσκος, ἰχθύς, *Aſellus*. Heſychius: Ὄνος, ἰχθύς ποιός, ὁ καὶ ὀνίσκος λεγόμενος· *Aſinus, aliquis piſcis, qui & aſellus dicitur*. Phavorinus: Ὄνος, κοινῶς μὲν τὸ ζῶον. τό, τε χερσαῖον καὶ ὁ ἰχθύς, ὁ καὶ ὀνίσκος καὶ βάκχος. *Aſinus*, ſignificat *communiter quidem animal: cum quadrupes, tum piſcem, qui & Aſellus ac Bacchus* nominatur.

§ 21. Tertio, *inſectum* ſignificat, & quidem duum generum. *Primo* nempe illud, quod alias κουπαρίδα Dioſcorides II. 37: *porcellionem* Cælius Aurelianus Chron. I. 4: *cutionem* Marcellus Empiricus vocat cap. IX. quo de forte alibi dicam plura. Interea adire licet I. Ant. Saraceni Scholia in Dioſcorid. d. l. vel Rob. Conſtantini Lexicon, & ex hoc diſcere, quam male confundatur cum *millepeda* Plinii XXIX. 6. *Deinde* & ſpeciem *locuſtæ*, quæ alias ἀσίρακος nominatur, auctore Dioſcoride II. 57.

§ 22. *Improprie* vero ſic appellatur *homo ſtolidus*. Plautus Pſeud. act. I. ſc. II. 4: *Neque ego homines magis aſinos umquam vidi.*

 Inde

Inde *asellus bipes* apud Juvenalem Sat. IX. 92. Et hæc in *viventibus* Ὄνος significat: in *non-viventibus* autem multo plura. Quæ non adeo, ut ne abeam à ſcopo: præſertim cum pleraque Heſychius, Phavorinus, & ex his Conſtantinus ſuis in Lexicis jam obſervaverint.

§ 23. Ὀνίσκος, *aſellus*, etiam de *quadrupede* dicitur, ſed Poetis uſitatius. Plinius de *eodem* uſurpat quidem in XVII. 5: ſed loquens de vili & nullius pretii. De *piſce* autem longe frequentius hoc verbum dicitur, quam prius: ceu liquebit ex locis, quæ allegabimus. Cæterum & heic ambiguitas ſubeſt non contemnenda, quam mox evolutum imus. Sæpius vero etiam *porcelliones* Græcis ὀνίσκοι, quam ὄνοι dicuntur; ſicut hodie numquam non *aſelli* Latine efferentibus. *Improprias*, quas habet, ſignificationes ex antedicta cauſa prætereo quoque.

§ 24. Porro, Ὄνος & Ὀνίσκος quoties de *piſce* dicuntur, neque unum neque eumdem ſignificant. Id vero cognoſcere eſt ex iis, quæ protinus à textu noſtro ſequuntur. Διαφέρει δὲ ὄνος ὀνίσκου, ὥς φησι Δωρίων ἐν τῷ περὶ ἰχθύων, γράφων οὕτως· Ὄνος, ὃν καλοῦσί τινες γάδον. Γαλλερίδας, ὃν καλοῦσί τινες ὀνίσκον τε καὶ μάξεινον. Εὐθύδημος δὲ ἐν τῷ περὶ ταρίχων· οἱ μὲν βάκχον φησὶ καλοῦσιν, οἱ δὲ γελλαρίαν, οἱ δὲ ὀνίσκον. Ἀρχέστρατος δέ φησι,

Τὸν δ' ὄνον Ἀνθηδὼν, τὸν καλλαρίαν καλέουσιν,
Ἐκτρέφει εὐμεγέθη· σομφὴν δὲ τρέφει τινὰ σάρκα·
Ἄλλοις οὐχ ἡδεῖαν, ἐμοὶ δὲ μάλιστά μιν ἁνδάνουσαν. χαίρει μὲν γὰρ ὁ μὲν τούτοις, ὁ δ' ἐκείνοις.

Pro quibus Latine do. *Differt aſinus ab aſello, ut ait Dorion in lib. de Piſcibus, ita ſcribens: Aſinus* eſt, *quem Gadum aliqui nominant. Galleridas, quem alii Aſellum & Maxinum. Euthydemus autem in lib. de Salſamentis: quidam Bacchum, inquit, vocant; alii Gellariam; alii Aſellum. Archeſtratus autem inquit,*

Callariam fere quem dicunt, Anthedon aſellum
Nutrit permagnum: ſed huic caro flaccida; multis
Injucunda quidem, verum mihi perplacet illa.
Sic aliis alius gaudet: ſua cuique voluptas.

§ 25. Ex quibus apparet, ὄνου & ὀνίσκου appellatione *varium* omni-

no Piſcem veniſſe. De *quibus* cum ſit neceſſe nobis ante conſtare, quam definire rem propoſitam queamus, oportet & hanc remoram removere.

§ 26. Dorion itaque τὸν Ὄνον, *aſinum* dicit eumdem eſſe, quem γάδον alii nuncupabant. De qua voce nihil reperio, præter id quod Heſychii in ruderibus nobis eſt ſervatum. Γάδος, * γάλοι. ἄλλοι ὄξος. Aſteriſcus appoſitus velut herma loci eſt non integri. Emendavero: Γάδος, γαλεός· ἄλλοις, ὄνος. *Gadus, galeus: aliis, aſinus.* Velle non arbitror, piſcem *eumdem* Galeum & Aſinum eſſe: ſed & *hunc* & *illum* Gadum nominari.

§ 27. Sed quæ *nominis* ratio communis? Heſychius iterum: Γάνδος, ὁ πολλὰ εἰδὼς, καὶ πανοῦργος· τινὲς ὁ γάδος. Quam *vafra* atque *malefica* non tantum *Galei*, verum etiam *Lucii* ſit natura, res eſt per variam experientiam notiſſima, & variis auctoribus teſtata. Ab hac natura autem ut γάδος Græcis, ita & *canis* Galeus, & *lupus* Lucius fuit denominatus. Davi hæc conjectura eſt, non Oedipi.

§ 28. Pergit: *Galleridas eſt, quem aliqui nunc Aſellum, nunc Maxinum vocant.* Heſychius: Γαλαρίας, ἰχθῦς ὁ ὀνικός. Corrige: ἰχθύς, ὁ ὀνίσκος· *Galarias, piſcis, Aſellus.* Apud eumdem reperio: Γαλίαι, οἱ ὀνίσκοι. Facit numerus, ut de eodem vix putem dici. Neque conſentio Aldrouando, qui III. de Picib. I. § Genera, exiſtimat *Callariam* ab Oppiano per ſyncopen *clariam*, metri cauſa, dictum. Locus eſt Halieutic. I. 105:

Ψῆτται, καὶ κλαρίαι, καὶ τρίγλιδες, ἔργα τ' ὀνίσκων.

Principio durius videtur τὸ καλλαρίας contrahere in κλαρίας. Ecquæ vero neceſſitas id jubebat? licuiſſet enim dicere, ψῆτται, καλλαρίαι. Et quid attinebat τοὺς κλαρίας ſeorſim nominare, ſi Aſellorum in genere eſſent? præſertim ſi hoc ipſis ſit cum cæteris commune,

Φέρβεσθαι πηλοῖσι καὶ ἐν τενάγεσσι θαλάσσης;

Paſci limoſoque vadi cœnoque tenaci?

Etenim hoc ibi vult ſolum, neque quid peculiare notat in Clariis.

§ 29. Inquies: *contradicere* Plinium nobis. Imo & ſibi & Eu-

thydemo. *Vnus* locus, quo Callariæ facit mentionem, eſt lib. XXXII. cap. XI. Ubi inter *peculiares mari* recenſetur *Callarias*: *aſellorum generis*, inquit, *niſi minor eſſet*. Quæ neſcio an poſſint aliter, quam iſto ſenſu accipi: Eam *formam* Callariæ eſſe, ut videri poſſit Aſellorum generis: non eſſe tamen. Quare? Quia ad ipſorum magnitudinem non pervenit.

§ 30. *Alter* locus eſt lib. IX. cap. XVII. *Aſellorum duo genera*, inquit, *callariæ minores & bacchi, qui non niſi in alto capiuntur, ideo prælati prioribus*. Contradicunt hæc Euthydemo *primum*. Hic enim *unius* Piſcis nomina dicit, *Bacchum*, *Gellariam*, *Aſellum*. Cui adſtipulatur iterum apud Athenæum Dorion in III. 32. dicens, τοῦτον ἕνα ὄντα ἰχθὺν πολλῶν ὀνομασιῶν τετυχηκέναι· καλεῖσθαι γὰρ βάκχον, καὶ ὀνίσκον, καὶ χελλάριον. *cum hic unus ſit piſcis, multa tamen nomina eſſe ſortitum: vocari enim & bacchum, & aſellum, & chellaram*. Credibile autem, cum ex profeſſo *de Salſamentis* ſcriberet Euthydemus, non ignoraſſe, qui piſces ſalituræ apti eſſent, & quo quiſque nomine inſigniti vulgo. *Deinde* & ipſi Plinio contradicunt. Quei enim ſimul iſta ſtare queunt: *Aſellorum* generis eſſe & non eſſe Callariam?

§ 31. Quin amplius *uterque* Plinii locus contradicunt Archeſtrato. Hic enim Anthedone εὐμεγέθη *ingentem* Callariam reperiri ſcribit; ſed flaccidiore carne: unde minus pleriſque ſaperet. Plinius vero aperte, *Callarias* eſſe & minores Bacchis, & propterea non in genere Aſellorum. Quod ſi Callarias eſt, quem Belgæ vocant *ſchelvis*: ex vero teſtari poſſum & producere teſtes, qui mecum ederunt de ejus generis piſce ultra quinque ſpithamas longo. Sed erat is carnis adeo ſolidæ, candicantis, delicatæ, ut vel ipſi Archeſtrato ſe commendare potuiſſet.

§ 32. Unde opinor, plane *diverſos* Piſces eſſe, noſtri maris *Schelvis*, & Euboici *callariam*. Etenim *ille* non niſi in alto capitur & piſcibus victitat. Hic vero vada ſequitur, quod plurimum nutrimenti reperiat. Oportet vero Anthedone vadoſum mare limoſumque fuiſſe. *Anthedon* quippe ultima erat in Bæotico, quod Eubœæ oppoſitum eſt, littore. Inde Ægas Euboicas, ex adverſo Anthedoni ſitas, trajectus erat ſtadiorum CXX: aliunde multo

minor. ita Strabo Geogr. IX. p. m. 404. D. *Stadium*, ut meus Anonymus calculat, erat pedum Græcorum, 600: Romanorum, 625: Bruxellensium, 658 $\frac{114}{167}$.

§ 33. Hinc iterum colligas, *callariam* Archestrati & Plinii eumdem esse. Plinius enim *callarias* inter & *bacchos* hoc statuit discriminis, quod *illi* in alto capiantur, & ideo præferantur prioribus: *isti* vero (nam hæc subintelliguntur) minus Bacchis boni sint, quod vadum ament, ibi limo victitent, & ex hoc magnitudinem acquirant, atque σομφότητα τῆς σαρκὸς, *carnis laxitatem instar fungi*. Quod si ita est, jam melioribus argumentis docendus sum, *callariam* esse nostrum *schelvis*, quod vult Ulysses.

§ 34. Denique addit & hoc Dorion: *Galleridam*, quem alii *asellum* nominabant, etiam *Maxinum* fuisse appellatum. *Quem* codices Athenæi typis exarati μάξινον indigitant, eumdem manuscripti μύξινον. Ita scribitur Aristoteli Hist. anim. VIII. 19. ubi tamen in vulgatis est μύελινον. Quod & Theodorus retinuit. *Quod si recipiatur*, inquit Vir summus in com. t. CCXIII, *eum fateor me non noscere*. At *myrini* cum neque Plinius meminerit, neque quisquam alius, quod sciam, quis recipiat? In veteribus Theophrasti editionibus l. de Piscibus in sicco degentibus non procul initio legitur, τοῖς μαζίναις καλουμένοις. *Quærunt*, inquit Casaubonus ad Athen. VIII. 2, *quinam sint isti* mazinæ, *quorum alius nemo fecerit mentionem. Fortasse*, inquit, *vera ubique scriptura*, μαξίνος *aut* μάξινος. *vel certe* μύξινος *ex Aristotele & membranis, ut dicebamus lib.* VII. 18. In hanc emendationem plane consentit Dan. Furlanus Annot. in eum locum, n. 3.

§ 35. Calculum addo, album hunc: nihil ista emendatione certius esse. Non dubitabis, si conferre libet ad Hist. V. 11. Sed ne cogare lectionem, adeundo librum, interrumpere, adscribo verba. In VIII. sunt: κεστρεῖ δὲ καὶ κεφάλῳ, καὶ ὃν καλοῦσί τινες μύξινον· *At mugili & capitoni, & ei quem nonnulli vocant myxinum*. In V. legeris: τῶν κεστρέων, οἱ μὲν χάλλωνες, καὶ ὁ σάργος, καὶ ὁ μύξων καλούμενος, καὶ ὁ κέφαλος. *Mugilum in genere, labeones, sargus, muco dictus, & capito*.

§ 36. Ubi ad text. LXXXII. Cæsar: *Nescio quomodo* σάργον *heic*

inter mugilum ſpecies interpoſuit. Ego ſcio, atque ex temet ipſo diſco com. ad Hiſt. II.108. *Agnoſcunt etiam Sargum inter Mugiles: alium à Sargo. de quo Oppianus* (Halieut. I. 132. IV. 267. 594.) *Quam ambiguitatem ut tollant, Sargonem non Sargum nominarunt.* Dalechampius *ſarginum* apud Athenæum VII. 16. Sed mitto hoc, quo ne incidam in controverſiam novam. Interea adiſis, amice, reliqua apud ingenioſiſſimum Commentatorem, egregium quid ſi volupe eſt diſcere de *Mugile* νῆστιν, ſive *jejuno.* Quem temere Athenæus ſpeciem à cæteris diverſam ſtatuit, propterea quod ex Archippo legerat, νήστεις κεστρέας: ut & apud Dorionem, Alexium, alios, quos ibi videre.

§ 37. Philoſophi ultimis in verbis τὸ χάλλωνες videtur librarii incuria ſubrepſiſſe pro χελῶνες, ut paſſim ſcribitur alibi. Pro quo cum *labeones* reddant omnes, an rectum eſt χειλῶνες? Nullus dubito. Servata ea lectio nobis VIII. Hiſt. II. 35. ἔστι δὲ ὁ μὲν κέφαλος, ὃν καλοῦσί τινες χειλῶνα, πρόσγειος. *In genere capitonum is, quem labeonem vocant, littoralis eſt.* Hinc, ni fallor, corrigendus Heſychius & Phavorinus: Χελμὼν, ἰχθύς ποιός. Reſcribe: χειλὼν. niſi forte ſit à noſtro piſcis alius. Sed quis alius meminit hujus? Quare qui Græcum ſervare interpretes volebant, *chilones* reddere debuerant.

§ 38. In *hominibus* hoc obſervat Cujacius, inſigne Juriſconſultorum decus, Obſerv. X. 26. Habes autem *verbum* apud Chariſium in Grammat. inſtit. Feſtum quoque. ubi Scaliger F. *Chilo.* Græci interpretantur προκέφαλον. Cyrilli lexicon non ſic. Προκέφαλος, *Capito.* An fefellere eruditorum Argum gloſſæ Philoxeni? ubi *Cillo,* προκέφαλος exponitur: rectiſſime, ſi *cilo,* cum Bonav. Vulcanio legas. Feſtus: Chilo *dicitur cognomento à magnitudine labrorum.* Cilo, *ſine aſpiratione, cui frons eſt eminentior, ac dextra ſiniſtraque velut reciſa videtur.* Chariſius: Cilones *dicuntur, quorum capita oblonga & compreſſa ſunt.* Chilones *autem cum aſpiratione ex Græco, à labris improbioribus, quæ illi* χείλη, *unde Chilones, improbius labeati.* Differt, à *cilone* fronto. *Ciloni* frons prominens: *frontoni* lata. Quid ergo vult Heraldus Animadv. ad Arnob. III. p. 108? *Cilo* cui frons veluti cellit. Nam *cellere,* κέλλειν, ἤγειν

ἦγεν κινεῖν. Ac mox: *Cilones, quibus frons quaſi cellit, & ſurſum movetur, ac ſurgit*. Sic ille. Arbitror *cillones* aut *cilliones* Priſcis dictos, quibus perpetuo *cilium* ſuperius pluſquam cilleret, ſive tremeret celerrima agitatione. Quod memini me in femina vidiſſe.

§ 39. A *cilone*, Silo: à *cillone*, Cyllo differunt. Nonius I.101: Silones, *ſuperciliis prominentibus dicti*. Iterum, ut ſæpe, fallitur. Philoxenus gloſſis: *Silo*, σιμός, Feſtus: Silus *appellatur naſo ſurſum verſus repando*. At *cyllo* eſt κυλλὸς, *mutilus*. Ciceroni in Salluſtium *cyllo* impudicis, & id genus hominum propudiis jungitur. Unde Cælius Antiq. lect. XXI.22, *cinædos* eſſe ac turpiter ceventes dicit. Vitia diverſa ergo: *chilo*, *cilo*, *cillo*, *cyllo*, *ſilo*. quæ cave confundas.

§ 40. *Labeonibus* nomen dedit prominens labrorum craſſities. Plinius XI.37: *Labra, à quibus Brocci, Labeones dicti*. Dalechampius reſcribit: *Brochi* ſive *Bronchi*. Non iidem, *Brochi* & *Bronchi*. Nonius I.102: *Bronci ſunt producto ore, & dentibus prominentibus*. Fallitur & hic. Philoxeni gloſſarium: *Brochus*, ὁ τὰ ἄνω χεῖλ☉ ὠδηκὼς, *cui ſuperius labrum prominet*. Vitium ei contrarium, quod in *mentonibus* Arnobio dictis in III. p. m. 108. *Mento* eſt, cui mentum extat. *Kevelkin* Belgæ vocant: ut & in II. Phyſiolog. XIII.5. obſervavi. At vero *bronchi* ſunt, qui *gutturoſi* dicuntur Ulpiano l. qui clavum. § 2. ff. de Ædil. edicto. Onomaſticon vetus: *Gutturoſi*, βρογχοκῦλαι. lege, βρογχοκῆλαι. Quid βρόχ☉ inter & βρόγχ☉ interſit, demonſtravi in eiſdem Phyſiolog. VI.198. Sed præſtat ab hoc diverticulo redeamus in viam.

§ 41. Ergo μύξινοι, *Mugilum* in genere. Euſtathius ad Hom. Iliad. ν'. p. m. 950.7: ὁ μυξῖν☉, κεφαλȣ μικρȣ εἶδ☉. λευκίσκων πλείονα εἴδη, κέφαλοι, κεστρεῖς, μυξῖνοι, χελλῶνες [ſcribe, χειλῶνες] οἱ καὶ βάκχοι. εἰκὸς δὲ τȣ̀ς μυξίνȣς, εἴπερ λέγονται γενικῶς λευκίσκοι, ὡς οἷα λευκοὶ, παρὰ τὴν γλαγόεσσαν γίνεσθαι μύξαν, ἣ κεῖται παρὰ τῷ Ὀππιανῷ. *Myxinus cephali parvi ſpecies. Leuciſcorum plures ſpecies: cephali, mugiles, chilones, qui & bacchi. Veriſimile myxinos, cum dicantur generatim leuciſci, quaſi dicas albi, ex lacteo naſci muco, in quo jacere dicuntur Oppiano.*

§ 42. In libris hæc reperire non eſt inter eos qui ſuperſunt nobis ex vigintiquinque millibus verſuum, quos Oppianum oportuit

oportuit ſcripſiſſe, ſi recitans eos apud Antoninum Imp. dono pro ſingulis ſingulos aureos accepit. ita enim teſtantur Suidas & Auctor incertus in Vita ipſius. Hodie ſi tales eſſent Mecænates, quot eſſent, Flacce, Marones? Nunc mortua poeſis cum Heinſio atque Barlæo, nulli veterum ſecundis, videtur. Nec equidem miror. Eruditionis quippe & veræ Virtutis aliud nunc neque pretium neque præmium eſt, præter laudis inane nihil. Quot non experiuntur, ſe famam proſequi, famem aſſequi?

Muſæ valete, queis, famem præter, nihil
Pretii, vicem laboris, eſt rependere.

§ 43. Euſtathii *priora* ſunt Hiceſii verba apud Athenæum VII.16. Qui & heic & in prioribus Philoſophi μύξινος, idem in ſequentibus μύξων dicebatur ſupra § 35. Etiam *myxona* vocat Plinius XXXII. 7. *Muconem* reddit Theodorus: feliciter. Μύξα *muco* enim alitur. Ariſtoteles VIII. Hiſt. 11.35. de *Mugile proculo:* βόσκεται δὲ ὁ περαίας μύξαν τὴν ἀφ' αὑτοῦ. διὸ καὶ νῆστίς ἐστιν ἀεί. *Alitur proculus muco ſuo: idcircoque ſemper jejunio inanis eſt.* Mugilem *proculum*, Scaligero præeunte, appello qui procul littora incolit. Hujus natura mira: *ſuo muco vivere*. Ponit indicium: quod *ſemper inanis* captus ſit. Νῆστις *jejunus* eſt, qui nihil guſtavit: poteſt tamen plenus eſſe pridianæ eſcæ. *Mucus* vero, quo alitur, γλαγόεις dicitur Oppiano: *lacteus* nobis. eſt enim à γλάγος, quod γάλα exponit Heſychius.

§ 44. Ut abſolvam, ſi quis dicta hactenus recte reputet, *aſellum* Dorionis fuiſſe Mugilum in genere, ſine dubitatione accipiet, cujus cujus etiam ſpeciei fuerit. Apparet enim non uni id nominis appoſuiſſe veteres. Confer ad Aldrouandum de Piſcibus IV.6. § Synonyma.

§ 45. Neque vero dubito *aſellos* Philotimi etiam eodem in genere collocare. Huc me plane ducunt, quæ ex eo recitat Galenus de Alim fac. III. 30: & inprimis Galeni de illis judicium. *Aſelli*, inquit, *qui probo utuntur alimento & mari puro, carnis bonitate cum ſaxatilibus contendunt: qui vero pravo alimento utuntur, aut in aquis miſtis & potiſſimum vitioſis degunt, carnis quidem mollitiem non abjiciunt, ſed pinguitudinem ac lentorem acquirunt, propter quem neque*

neque suaves amplius, ut ante, manent, sed alimentum ex seipsis excrementitium reddunt. Cabeljavos in mistis aquis & vitiosis degere nemo gnarus dixerit umquam: quod mihi nunc satis.

§ 46. De *mugilibus* Hippocratis judicium habemus II. de Diæt. XI. 173. ὁκόσοι δὲ τῶν ἰχθύων ἐν τοῖσι πηλώδεσι καὶ ὑδρηλοῖσι χωρίοισι τὰς τροφὰς ἔχουσιν, οἷον κέφαλοι, κεστραῖοι, ἐγχέλυες, καὶ οἱ λοιποὶ τοιοῦτοι, βαρύτεροι· διότι ἀπὸ τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ πηλοῦ, καὶ τῶν ἐν τουτέοισι φυομένων, τὰς τροφὰς ἔχουσιν: ἀφότων καὶ τὸ πνεῦμα εἰσιὸν ἐς τὸν ἄνθρωπον βλάπτει καὶ βαρύνει. *Quotquot piscium in cœnosis & paludosis locis alimenta habent, ut capitones, mugiles, anguillæ, & id genus cæteri, graviores sunt: propterea quod ex aqua, & cœno, & quæ in his nascuntur, alimenta habeant. A quibus etiam spiritus qui ingreditur in hominem, lædit & gravat.*

§ 47. Quibus in verbis hoc est notabile, quod & *spiritus* lædat gravetque hominem, qui ab ejuscemodi piscibus in ipsum ingreditur. In quovis alimento *duplex* substantia est, spirituosa & solida: in aliis tamen plus hujus, in aliis plus illius. *Spirituosam* nuncupo, quæ idonea est spiritescere seu converti in spiritum nostrum. *Solidam* vero, quæ liquescere quidem in fluorem, imo vaporem potest: non ita tamen, quin semper retineat potestatem redeundi ad soliditatem, modo defervere liceat, & tepescere quantum satis. Exemplar in vitulino jure habes. Cum calet enim, fluit aquæ instar; nec putaret inexpertus coire in tam spissam gelatinam posse. ita nunc succorum velut gelu vocant.

§ 48. Jam quod *spirituosi* habent isti Pisces alimenti, id vero spiritum humanum lædit & gravat. *Gravat*, quia feculentum. *Lædit*, quia gravat. *Feculentum* quid intelligas, intellige ex comparatione Ignei liquoris, quem eliciunt ejus rei periti ex Vino bono & Tritico malthino. Ita appello quod pluvio cœlo in spica aut quovis alio infortunio cœpit germinare & madore effeminari, atque operi pistorio esse inutile. (*Malthinum* Horatio I. Sat. II. 25. molle & effeminatum: sic exponente Turnebo Advers. VI. 9. XI. 23. Id nos in metaphora, *mouterigh.*) Ex hoc sublimatus & destillans liquor igneus quamdam longe subtilissimam secum favillam vehit: unde empyreuma illud est, quod

ſapimus inter bibendum. Non aliter noſter Ignis, ex paludoſorum Piſcium alimento ſeparans ſpirituoſum, ejuſcemodi fuliginum plus ſatis arripit & adjungit Spiritui vitali. Unde hic præter modum igneſcens & exhalans plus roridæ ſanguinis ſubſtantiæ lambit & abſumit ſecum. Hinc & ipſe opacatur & corpus fit ponderoſius. Quid mirum ergo, *gravari* Spiritum & laſſari magis, quando & *ipſe* paucior atque imbecillior, & *ſanguis* immobilior eſt, & geſtationi *corpus* minus idoneum. Ecce τὸ διότι, cujus τὸ ὅτι Præceptor modo tradidit. Nempe hoc *medico* ſufficit ad uſum: illud *phyſici* eſt, inquirere in cauſam, quare quodque fiat in natura.

§ 49. Inſalubre itaque *mugilum* genus. Addit *vitio*, quod ſuavis non ſit, niſi pinguis ſit. *Pinguedo* autem omnis mala. *Rationem* Galenus reddit l. de Alim. fac. III. 27. Et quidem τὰ πίονα τῶν κρεῶν, καυσώδεα· non *pinguedo* tantum *carnium*, ſed ipſæ *carnes pingues*, ut facile *inflammantur*, ita & *inflammant*. ſic enim & commode & vere explicantur illa Hippocratis in II. de Diæt. XVI. 338. Pejor hac *pinguedo* Piſcium eſt, maxime mugilum & anguillarum. de quibus Præceptor l. de Affect. int. t. VII: ταῦτα γὰρ τὴν πιμελὴν πολεμιωτάτην ἔχει πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἀνθρώπου· *illi enim pinguedinem habent inimiciſſimam naturæ hominis*. Paris malitiæ mugiles & capitones & anguillas eſſe didiceris non ex hoc tantum loco, & quem propoſui paulo ante, ſed & hujus libri altero qui eſt t. XIII.

§ 50. Sed de *anguillis* Hippocrates an vere affirmat? Ariſtoteles enim (VIII. Hiſt. II. 49.) teſtatur aut nihil aut parum pinguedinis habere. *Cur*, inquit, *mortuæ anguillæ non fluitant, ac ne ſurſum quidem efferuntur, veluti piſcium pars maxima?* Ejus *cauſa* gemina. *Vna*, ἔχουσι τὴν κοιλίαν μικρὰν, *habent ventrem parvum.* Unde aqua non implentur ut fluitent: ſed quaſi maſſa ad principia ſua deferuntur. E limo enim ortæ ſunt. *Altera*: δημὸν ὀλίγαι μὲν ἔχουσι, αἱ δὲ πλεῖσται οὐκ ἔχουσιν· *pinguedinem paucæ habent, plurimæ non habent*. Surſum ergo efferuntur, quia carent pinguedine. Pinguia enim fluitant. Hæc quidem recte. Sed & vere noſter. *Pinguis* anguilla dicitur, quoties πῖον τὸ γυῖον *pingue corpus* habet.

habet. Sane extra carnem paucæ habent *adipem*, ut plerique quando ipsis bene est, in ventre & circa intestina: sed totum corpus rarum, viscidum ac valde aereum est. Cæsar in commentario amplius addit *causam* Cadaverum fluitationis, & in specie *supinæ* Marium ac *pronæ* Feminarum. de qua plenius Lev. Lemnius de Occult. nat. mirac. II. 6. In *verbis* Philosophi nota obiter τὸ δημὸν *pinguedinem* exponi. Hesychius: Δημόν· λεῖπος [ex Varino legas, λίπος] ἢ ὄχλον. Ammonius de Simil. & diff. vocab. Δῆμος, τὸ πλῆθος τῆς πόλεως. Δημὸς, τὸ λίπος.

§ 51. *Pinguescit* vero Mugil miris modis. *Causam* dicit Philosophus VIII. Hist. II. 37: λαίμαργος δ' μάλιστα τῶν ἰχθύων ἐστὶν ὁ κεστρεὺς καὶ ἄπληστος· διὸ ἡ κοιλία περιτείνεται. καὶ ὅταν ᾖ μὴ νῆστις, φαῦλος. *Gulosissimus piscium mugil est, & inexplebilis: idcirco venter ei distenditur. Et cum est jejunus, deterior.* Nempe cum ipse non capit cibum, cibo non est idoneus. Quia enim voracissimus est, se consumit, si alimentum non sumit. Voracitas indicium caliditatis est. Caliditas nacta plurimum limi concoquit felicius. temperatur enim. Et hæc ratio pinguescendi. Cum non vorat, macrescit. Ignescit enim calor, & incendit corporis pingue, digeritque. Hinc dolet. Dolorem prævenit sese distendens limo. adeo etiam, ut (si Theodori quam vertendo expressit mentem sequare) vix moveatur. Verba enim novissima interpretatus est, *& nisi jejunus sit, iners*. Quasi dicat, nisi jejunum non esse agilem τὸ τάχιστον τῶν ἰχθύων, *qui* alias *velocissimus* est *piscium*, ut dicitur IX. Hist. XXXVII. 253. Ergo pleni Mugiles pinguissimi & suavissimi sunt. Veneti tamen pluris indicant jejunos, rumpunturque clamitando, inquit, bonis esse intestinis: sic enim vitiosa cœno declarant eorum qui sint saturi. Commendantur autem jejuni, quia ibi in æstuariis saturi olent limum: sed cedunt pinguedine saturis jejuni. Et sane φαῦλος non significat *inertiam* ad motum, sed *ineptiam* ad gustum.

§ 52. Quæ quare adjecerim, vides. Ut videas nempe, *verum* Asellum & veteribus commendatum non esse Mugilem myxinum, utut *asellus* Dorioni sit dictus. Hoc pessulo remoto igitur patet janua ad id, quo tendimus. Adeamus ergo ad *negotium* prin-

cipale, & conſideremus ſingulatim *notas*, quibus *aſinum* Lucium eſſe cognoſcamus certo. Sunt autem quinque.

§ 53. PRIMA *nota* eſt: Ὄνος ἔχει ςόμα ἀνεῤῥωγὸς ὁμοίως τοῖς γαλεοῖς. *Duo* ſunt in his dubia. *Alterum*: γαλεοῖς legendum ſit, an γαλέαις. *Alterum*: Quid ſit ςόμα ἀνεῤῥωγός.

§ 54. Quod ad *prius*, Utrumque nomen piſcis eſt: non unius tamen. De *iſto* Suidas: Γαλέα, ὁ ἰχθύς. καὶ γαλεὸς, ὁμοίως. *Galea, piſcis. & Galeus, ſimiliter.* Theodorus apud Ariſtotelem paſſim, pro *galea* Muſtelam reddit., pro *galeo* Muſtelum. Parvum hoc, quod in vocibus diſcrimen eſt, magnam fecit in rebus ipſis confuſionem. Quam præeunte Oppiano excuſſit examuſſitati judicii vir Jul. Scaliger in com. ad Hiſt. de Anim. II. 109. ex quo hæc compendio damus, quo liqueat deinde, cujus *ori*, Galei an Galeæ, aſſimiletur *os* Aſelli.

§ 55. Τῶν σελαχῶν (quæ Plinius, à firmitate & flexibilitate ſimul, optime *cartilaginea* appellavit in IX. 24.) *genera* ſumma tria ſunt: plana, longa, media. *Plani* cartilaginei ſunt Bos, Raja, Squatina, Torpedo, Rana, Squatraia, Paſtinaca, Lamia, Aquila. *Longi*, Lampetrarum ſpecies. De quibus eumpſe conſulas textu præcedente CVIII. p. 218. *Mediocris* longitudinis, γαλεοὶ: quos vocat Ariſtoteles Hiſt. I. 5. ac ſæpe poſtea.

§ 56. *Galeorum* ipſi ſpecies: Canes, Vulpes, Muſteli. *Canes*, majores & minores. *Illi* πελάγιοι & cetis maleficio tantum non pares. Hujus generis vix dubito fuiſſe, qui Prophetam abſorpſit & revomuit poſtea in aridam, Jonæ I. 17: II. 10. nam de Balæna cogitare ignorantium eſt id mare non alere has feras. *Minores* Gaza *caniculas* appellat: Latini *catellos* & *catellas*. Floriacenſis Excerpta de Piſcibus: *Catelli*, γαλεοί. Gloſſarium vetus: Γαλεὸς, ἰχθὺς, *Catella*. De his Aldrouandus III. 32. 33.

§ 57. *Muſtelorum* ſpecies: Centrinæ, Læves, Acanthiæ. *Centrinas* vide apud eumdem Ulyſſem III. 41. *Læves*, III. 35. *Acanthias* ſeu *Spinos*, III. 40. Non enim eſt animus excutere quæ ad rhombum noſtrum non faciunt. Aliter *iſta* Oppianus digeſſit in I. 373. ubi vide, & enucleatius apud Scaligerum loco, quem nominavi. Ubi & Æliani ab Oppiano & Ariſtotele in iſtis diſcre-

crepantiam reperies. Tantum de Galeis, Muſteliſque.

§ 58. Sed *muſtela*, quis piſcis? Equidem non *lampetra*: quamvis id ſentiant aliqui. *Lampetras* enim eſſe quas βδέλλας Strabo vocat in XVII. p. m. 827. D: *muſtelas* vero, quas deſcribit Ælianus in XII. II: *utraſq;* autem toto genere diverſas, argumentis demonſtravit tam illuſtribus Ill. Scaliger in com. II. Hiſt. de Anim. XIII. 108, ut plane non videam quid queat opponi. Provinciales habent *marinum* piſcem, quem *muſtelam* vocant etiamnum. Eam depingit Rondeletius de Piſcib. IX. 16. Huic non diſſimilem ſe vidiſſe Scaliger teſtatur in Rhætico lacu Brigantino. quem *æmulas marinis Muſtelas generare* ſcribit Plinius IX. 17. Quod & Jovius confirmat l. de Piſcib. Rom. cap. XXXIV. qui & *eum hodie lacum Hydrium eſſe in Tridentinorum finibus* ait. Adducit & Sipontini in hanc rem verba Rondeletius de Piſcib. XIV. 3.

§ 59. Quibus præhabitis deſcendo ad quæſtionem, γαλεοῖς an γαλέαις legendum ſit noſtro in textu. Aldrouandus (de Piſcib. III. cap. I. § Forma.) *poſterius* præfert, & Athenæi *locum corruptum eſſe non dubitat, legendumque* ταῖς γαλέαις. *Quas*, inquit, *Grammatici, ut erat etiam Athenæus, cum* τοῖς γαλεοῖς *ſæpenumero confundunt*. Crederem, ſi vel unum hujus culpæ conviciſſet. Cujus quem reum facere auſim, nemo quidem occurrit hactenus. Non adeo fas eſt inauditos damnare, & indefenſos, viros præſertim meritos de re literaria tam bene.

§ 60. Mea ſententia nihil refert, *utro* modo legas: quamquam ſtare pro libris malim. Patiar *femininum*, ſi Muſtela eſt, quam Rondeletius exhibet, & cui aſſimilem generat lacus Brigantinus. Sin, non patiar expungi *maſculinum*, ceu cui optime convenit comparari *os* Aſelli. Id vero liquebit magis explicato altero dubio, quo ambigebatur, quid intelligere oporteat per

§ 61. ϛόμα ἀνεῤῥωγός. Dalechampius reddit: *quibus apertum os hiat*. Quid potuit inconcinnius? Neque melius Ulyſſes, quamvis correctionem profeſſus: *habet os patulum ſive hians*. Græcis *os patulum* eſt ϛόμα ἀνεωγός. Cyrilli gloſſæ: Ἀνεωγὼς, *Apertus, Patulus, Propatulus*. Sic & *hiare* dicitur, quod ore aperto aut ſpiritum anhelat aut captat eſcam. Iſtud de *canibus*, deque *tauris* notavi-

 mus.

mus x. 281. De hoc Seneca Epist. LXXII: *Vidisti aliquando canem missa à domino frusta panis aut carnis aperto ore captantem? quidquid excepit, protinus integrum devorat, & semper ad spem futuri hiat.* Horatius II. Sat. v. 56: *corvum deludit hiantem.* quo de videsis ad Phædri Fab. XIII. Hoc ergo melius Ulysses, quod dicat *habere os patulum* sive *hians.* Male interim & sic. Neque enim Asellus *habet* Os hians, nisi cum hiat ad prædam ceu escam capiendam. Homines πανταχῆ κεχηνότας, seu *quibus os perpetuo hiat,*

Ponit Aristophanes fecunda in gente Meneni.

Scholiastes Avibus p.m. 549: *κεχηνότες, οἱ μωροί. τὸ γὰρ κεχηνέναι ἐπὶ τῶν ἀνοήτων λαμβάνεται. Hiantes, stulti. Hiare enim de insipientibus usurpatur.* Polemon Physiognom. II. 14. inter notas μωροπονήρων ponit *στόμα ἄθυρον, ἄκλειστον, ὡς διεσχισμένον· Os sine ostio, sine sera, quasi dissectum.* Pene gemina Adamantius habet. confer & Portam Physiogn. II. 16. IV. 19. *Labiis* ceu ostio *os non claudere,* obliviosorum est. Tales vero stolidi. Vide & Barthium Adversf. XXXIX. 2. *Sine sera* Os loquacium est. qui & ipsi in illo sunt censu.

§ 62. Ulyssis *error* alius in accipienda voce στόματος. Significat ea non solum *rictum*, sed & *cavum* interius. Utramque significationem expressit Philosophus I. Hist. II. 25. *καλεῖται δ', ὃ μὲν λαμβάνει, στόμα· vocatur pars, qua cibus capitur, os.* Admittitur *rictu*: immittitur in *cavum*: unde mox demittitur in gulam & ventrem. Ulysses de *cavo* accipit: *Ταῖς γαλέαις os excavatum est, ideoque hians ac patulum.* Sic vero non quadret ei τὸ ἀνεῤῥωγός. Quibus enim talis est *rictus*, his hiatus vastior & prædationi aptior: at *cavitas* profunda minus, & minus pro ratione spatiosa. Homini rictus parvus, magna cavitas est.

§ 63. Miror vero, priusquam sic pronunciaret Vir inclytus, non considerasse prius quæ scribit Philosophus de *differentia* Oris, cum, in *genere*, Animalium, II. Hist. VII. 81; tum, in *specie*, Piscium, de Part. IV. 13. *Priore* loco scriptum est: *τῶν μὲν γὰρ [τῶν ζώων] ἐστὶ τὰ στόματα ἀνεῤῥωγότα, ὥσπερ κυνὸς καὶ λέοντος, καὶ πάντων τῶν καρχαροδόντων. τὰ δὲ μικρότερα, ὥσπερ ἄνθρωπος. τὰ δὲ, μεταξὺ, ὥσπερ τὸ τῶν ὑῶν γένος. Animalium quippe aliis os est rescissum, ut cani, & leoni, & omnibus serratis: aliis parvum, ut homini: aliis,*

aliis, mediocre, ut generi ſuillo. De piſcibus ſpeciatim *poſteriore* in loco ait: ἔτι δὲ καὶ τῷ τὰ μὲν ἀνερρωγὸς ἔχειν τὸ στόμα, τὰ δὲ μύουρον. ὅσα μὲν σαρκοφάγα, ἀνερρωγὸς, ὥσπερ τὰ καρχαρόδοντα, διὰ τὸ ἐν τῷ στόματι εἶναι τοῖς τοιούτοις τὴν ἰσχύν. ὅσα δὲ μὴ σαρκοφάγα, μύουρον. *Differunt vero & in hoc, quod quidam reſciſſum habeant os, quidam myurum. Carnivori nempe, reſciſſum, ut ſerrati, propterea quod talibus in ore ſitum ſit robur. Qui vero carnibus non veſcuntur, myurum.*

§ 64. Utrobique τὸ ἀνερρωγὸς reddit *reſciſſum* Theodorus, Plinium ſequutus: qui VIII. 21. de Leone crocotta (ita enim ſcribendum docet Salmaſius Plin. exerc. p. 1008. C) *ore ad aures uſque reſciſſo.* Pro quo Solinus Polyhiſt. cap. LII: *ad aures uſque dehiſcente.* Quo è loco correxerunt Plinium, apud quem *nares* legebatur pro *aures.* Agnoſcamus heic utriuſque in conatu proprietatis exprimendæ impotentiam. Sane non debuit Naturæ factum ſignificari verbo, quod vim externam arguit. Cutem quippe non facit prius integram, deinde dividit, ut velut errorem corrigat patefaciendo viam alimentis. Multo minus aut inſtrumentum adhibet ad ſcindendum aut manum ad lacerandum. Vidiſſe hoc oculiſſumum Scaligerum, pene certum mihi. Vitaſſe conſtat, & reddidit τὸ ἀνερρωγὸς *hiatus vaſtus.* Revera talis eſt, cum hiant. Enim niſi hient, hiatus non eſt, nedum ingens & late patens. Sic rectius dixeris, *rictus longiſſimus.* Qui ſi aperiatur, tum demum fit hiatus vaſtus.

§ 65. Nota, etiam τὸ μύουρον eſſe ex his quæ pari poteſtate dici à Latinis nequeunt. Quare & heic Græcum ſervavimus, quemadmodum conſuevimus facere alias in doctrina de Pulſibus. ubi μύουρος aut μείουρος (nam utroque modo ſcribitur, & recte) dicitur is, qui perpetuò imminuitur donec intermittat. Similitudo deſumta à *caudis murinis,* quæ, qua uropygio hærent, craſſiores, paulatim inde attenuantur velut in apicem. Tale os Acipenſeri & Sturioni aliiſque eſt.

§ 66. In verbis Philoſophi præterea notare oportet duo: *primum,* Qui piſces ejuſcemodi rictum habeant: *deinde,* Qua de cauſa. Nam & iſtorum examinatio ſpectat ad negotium, quod tractamus.

§ 67. Quod

§ 67. Quod ad *prius*, Rictum longiſſimum & Hiatum ampliſſimum tribuit in *genere* quidem, τοῖς σαρκοφάγοις: in *ſpecie* vero, τοῖς καρχαρόδουσιν. Eſt & hoc verbum eorum in numero, quæ ſeſe ægerrime dant ad Latinitatem conſequendam. Doctiores reddunt, *ſerrati*. quos modo ſequebamur, quod aptius non occurreret. Non interea ignarus, in Onomaſtico τὸ *Serratus*, πριονώδης exponi. Moſchopulus ad Heſiodi Ἔργα II. 222. p.m.132. καρχαρόδοντα· τουτέστιν ὀξεῖς ἔχοντα τοὺς ὀδόντας, ὡς εἶναι τὴν συστοιχίαν αὐτῶν ὥσπερ κεχαραγμένην, ὡς τὸ πρίονα. *Serridentia: hoc eſt, acutos dentes habentia, & eodem ordine ac modo diſpoſitos, uti in ſerra.* Serræ dentibus aſſimiles dentes ſi forte princeps τῶν καρχαροδόντων Carcharias & præterea unus & alter habent, non tamen ſimilitudo quadrat in potiorem partem.

§ 68. Quid ſit καρχαροδεῖν, Heſychius exponit. Videlicet, τραχεῖς [καὶ] ὀξεῖς ὀδόντας ἔχειν· *aſperos & acutos dentes habere.* Ubi cave *aſperitatem* accipias de ſuperficie: ea quippe lævis eſt, ut in cæteris. Acceperim potius de *recurvitate* mucronum; qui omnes, hamorum inſtar, ſunt *omnino flexis mucronibus unci*, & gulam advorſum ſpectantes ipſâ figurâ ferociam oſtentant. Quo de locum habes egregium in III. de Part. anim. I: γαμψοὶ δὲ, διὰ τὸ τὴν ἀλκὴν σχεδὸν ἅπασαν αὐτοῖς διὰ τούτων εἶναι· *Adunci ſunt propterea quod robur pene omne ipſis exinde eſt.* Quod ſi non diſplicet, τὸ καρχαρόδους reddiderim *hamidens* Latine. Poſſis etiam τὴν τραχύτητα interpretari de *duritia* forti & feroci, quam habent iſtiuſcemodi dentes. Nam & in Cyrilli gloſſis τραχὺς, *ferox* exponitur: & ferociam ſuam ſolis dentibus Hamidentes piſces exercent.

§ 69. Cæterum, non in ſolo hoc ſubſiſtit *proprietas* Dentium in Serratis. Requiritur præterea, ut ſint ἀμφόδοντες ſive habeant ἄμφω τὰς σιαγόνας ὀδοντωμένας, *ambas maxillas*, ſuperam inferamque, *dentatas.* Plinius τὰ ἀμφόδοντα interpretatus eſt *utrimque dentata.* Quod merito non placet Scaligero II. Hiſt. anim. I. 61. Non enim componitur vox ex ἀμφί. *Vtrimque* enim eſt dextrum & ſiniſtrum. Quod & in iis obtinet, qui ſolam inferiorem dentatam habent maxillam. At ἄμφω ſe refert ad

utram-

utramque. Latini ad literam, *ambidens*. Festus: *Ambidens, sive bidens ovis appellabatur, quæ superioribus & inferioribus est dentibus.* confer ad Agellium XVI.6. ad Macrobium VI.9.

§ 70. Neque hoc satis. Requiritur *tertio*, ut clauso ore dentes unam velut seriem faciant. Faciunt hoc, dum vicissim occupant & implent alii aliorum intervalla. Hesychius: Καρχαρόδοντες, ὁμȣ̃ καὶ ἀμφόδοντες, οἱ ἀντεμβάλλοντες εἰς ἀλλήλȣς τȣ̀ς ὀδόντας. Reddo: *Hamidentes, simul & ambidentes, qui obimmittunt dentes inter se invicem.* Libri, pro ὁμȣ̃, habent ὁμοίως: certo errore. Neque enim dubium, respexisse Grammaticum ad Philosophi quæ extant I. Hist. I. 65: Καρχαρόδοντα γάρ ἐστιν, ὅσα ἐπαλλάττει τοὺς ὀδόντας τοὺς ὀξεῖς ὁμȣ̃. Pro quibus eruditissimus interpres: *Nam serrati dicuntur ipsi acuti, cum omnes simul mutatam habent superficiem.*

§ 71. Licet ne nobis de Cæsare dicere, quod ipse heic de Theodoro? *nisi alium diversum à nostro codicem habuerit ludit nos sua interpretatione.* Imo vero longe magis abit isthæc interpretatio à proposito Philosophi, quam Gazæ conatus iste: *series acutorum dentium mutua insertione pectinatim se constipat.* Putavit certe Theodorus se sic ἐμφαντικωτέρως exprimere mentem auctoris, quam fecisset Plinius, qui *serrati pectinatim coeuntes*, dixit in XI. 37. Olim pectines sic committebantur, ut dentes unius intercederent dentibus alterius. Videre id in quibusdam etiam hodie.

§ 72. Τὸ ἐπαλλάττειν Philosopho est, quod ἀντεμβάλλειν Grammatico. Quo in verbo ἀντὶ oppositionem significat: ἐν intervalla quæ sunt inter dentes ejusdem ordinis & subeuntur à dentibus oppositis. Etenim maxillæ superioris dentibus ex adverso sunt interdentia inferioris: & vicissim. Dixi, *interdentium*: prorsus ut *intercolumnium* Cicero ad Q. fratr. III: *intertignium* Vitruvius IV. 2. Quid ni liceat enim nobis verba facere nova secundum analogiam veterum, quoties sic poscit usus?

§ 73. Philosophi vero mentem egregia licet glossa expresserit Hesychius; non ita tamen, quin supersit singularis quædam emphasis in verbo ἐπαλλάττειν. Quæ ostendi meretur, vel ideo ut discamus vere Tullium monuisse in Hortensio; *Magna animi*

contentio adhibenda est in explicando Aristotele, si leges. Facit enim concisa & accurrata veterum oratio, ut, quantum verba ponderis habeant, non intelligas, nisi contra res ipsas ad fidelem rationis trutinam appendas.

§ 74. Τὸ ἐπαλλάττειν ergo hoc dicit: Dentium *alios aliorum vices implere.* Quia namque manifestis intervallis Serratorum dentes dirimuntur, eapropter nequeunt conscindere quod apprehendunt morsu, nisi oppositi, eorum qui velut deficiunt, & loca subeant & officia suppleant. Atque hæc demum vera *alternatio* est, sive per vices successio, cum in dentium superiorum inferiores, in inferiorum superiores quasi loco stant & faciunt, quod facere pro se quisque posset. Nobiscum est Phavorinus in καρχαρόδους. Τὰ ζῶα, inquit, τὰ κεχαραγμένους ἔχοντα τοὺς ὀδόντας, τουτέστι στρογγύλους, καὶ ὀξεῖς, καὶ ἐναλλάσσοντας ἑαυτῶν. Quorum hic sensus est: *Carcharodonta animalia sunt, quæ velut stilos ordine positos habent dentes, hoc est, teretes, & acutos, & alternatione continua alios aliis opem ferentes.*

§ 75. Romana in militia *stili* dicebantur præacuti pali terræ adfixi. Qui herbis & frondibus occulti, vel sine defensoribus, aditu adversarios prohibebant. Silius Italicus Pun. belli x. 414:

Et stilus occulitur, cæcum in vestigia telum.

Suidas, ad Ταρσοὶ καλάμων, memorat, quod Lazi, gens barbara, Romanos vicerint fuderintque, βόθρους ὀρύξαντες, καὶ δόρατα τοῖς βόθροις ἐγκαταπήξαντες, *scrobibus effossis, in quibus stilos defixerant.* Quod opus χάρακα Græci, *orbitam* Latini appellabant. Illis, à *sudibus* appellationem desumentibus: his, à *scrobibus*, in quibus istæ defigebantur. Hesychius: Χάραξι· φραγμοῖς ὀξέσι ξύλοις. Nempe, *Charaxis est sepes acutis lignis facta.* Galli, *palissade.* Cyrilli lexicon: Χάραξ, *Sudis, Redica.* Vulcanius: *Pertica.* Fuit: *terricla.* Philoxeni glossæ: *Terriclæ*, χαρακίδες. Latinis sic appellatæ ex eo, quod terreant hostes aut bestias ingressuras. Iterum: Χάραξις, *Orbita.* Fuisse vero istas scrobes in orbem effossas, docet Lipsius Poliorcet. II. 2.

§ 76. Hinc vero quam optime nunc cognoveris, quid *proprie* Piscis καρχαρόδους sit, sive κεχαραγμένους ἔχων τοὺς ὀδόντας. Talis

lis videlicet, qui maxillas habet, qua ſe mutuo reſpiciunt, latiores & variis præacutorum dentium ordinibus exaſperatas. Ordines iſti pauciores ſunt in aliis, plures in aliis. Videre eſt maxillas Carchariæ canis admodum multiplici ſtilorum ſerie horridas. Ordines iſti ſic ſunt utraque in maxilla diſpoſiti, ut clauſo ore queant ἐναλλάσσειν ἑαυτῶν, hoc eſt, ut Phavorinus ſemet ipſe explicat, μεταλλάσσειν τὴν τάξιν ἀντιστρόφως· *ordinem vice verſa tranſponere.* Quod fit, quo dixi modo: cum nempe utriuſque maxillæ dentes oppoſitorum occupant interdentia. Hoc enim eſt ἐναλλὰξ ἐμπίπτειν apud Ariſtotelem III. de Part. anim. I.

§ 77. Dicebam vero *proprie* hæc καρχαρόδοντα dici. Alias quippe, ut & ibidem loci & in II. Hiſt. XIII. 113, ait Ariſtoteles, καρχαρόδοντές εἰσι πάντες οἱ ἰχθύες, ἔξω τοῦ σκάρου· *Serrati ſunt omnes piſces, excepto ſcaro.* Intellige *omnes* qui habent dentes. Quidam namque carent, ut balena. Myſticeto pili pro dentibus, ut in III. Hiſt. XII. 164. Excipere etiam *denticem* oportet, cui mutili ſunt, & teretes dentes, atque æquales omnes, quaſi paxilli, qui citharæ aptantur, uti ex autopſia affirmat Scaliger ad II. Hiſt. II. 68. Iſtic autem καρχαρόδους eſt idem, qui ὀξεῖς ἔχων τοὺς ὀδόντας, ὡς εἶναι τὴν συστοιχίαν αὐτῶν ὥσπερ κεχαραγμένην ὡς τὸν πρίονα· *acutos habens dentes, atque ea ſerie diſpoſitos qua dentes in ſerra.*

§ 78. Nunc *cauſam* videamus, propter quam *carnivori* Piſces ejuſcemodi Oris ſtructuram, qua rictum atque dentes, acceperint. Dicit illam Philoſophus loco jam allegato. Audiamus. ὅσα μὲν βοηθείας χάριν, τὰ μὲν καρχαρόδοντα, πάντα ἀνερρωγότα. οὔσης γὰρ αὐτοῖς τῆς ἀλκῆς ἐν τοῖς δήγμασι, χρήσιμον τὸ μεγάλην εἶναι τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ στόματος. πλείοσι γὰρ καὶ κατὰ μεῖζον δήξεται ὅσονπερ ἂν ἐπὶ τὸ πλεῖον ἀναῤῥώγῃ τὸ στόμα. ἔχουσι δὲ καὶ τῶν ἰχθύων οἱ δηκτικοὶ καὶ σαρκοφάγοι τοιοῦτον στόμα. Reddo, lucis cauſa, aliquo cum fenore: *Quibus os armorum vice in auxilium & tutelam ſui datum eſt, velut ſerratis, ea id omnia habent reſciſſum. Quia namque unicum ipſis præſidium eſt in mordendo, expediebat magnum eſſe rictum oris. Pluribus enim & plus morſu apprehendere aptum natum eſt, cuicumque os longiore rictu & hiatu vaſtiore patet. Habent autem*

 ejuſce-

ejuſcemodi os piſcium mordaces & carnivori. Quo epitheto non recte inſignirentur piſces, ſi *caro* non acciperetur largiore ſignificatu, ſed eſſet univocum ad alia animalia.

§ 79. Quo vero piſcivori piſces firmius retineant quod apprehendêre, dati ipſis ſunt dentes acuti & alii aliis intercedentes, ſive ſerrati. *Serrati* primum, *ne contrario occurſu atterantur*, ut recte obſervat Plinius XI. 37. *Acuti* vero, ut infigant ſe in corpus, atque ſic velut uncis mordendo retineant capturam, enecentque promtius mox deglutiendam? Quæ tamen omnia quoque ſunt à Philoſopho. iterum namq; ille & eodem loco: τὰ δὲ ὀξεῖς καὶ ἐπαλλάσσοντας· ὅθεν καρχαρόδοντα καλεῖται. ἐπεὶ γὰρ ἐν τοῖς ὀδοῦσιν ἡ ἰσχὺς αὐτῶν: τοῦτο δὲ γένοιτ' ἂν διὰ τὴν ὀξύτητα. οἱ χρήσιμοι δὲ πρὸς τὴν ἀλκὴν, ἐναλλὰξ ἐμπίπτουσιν, ὅπως μὴ ἀμβλύνωνται τριβόμενοι πρὸς ἀλλήλους. *Quædam vero animalium dentes habent acutos & alternantes: unde ſerrata vocantur. Quoniam in dentibus eſt robur ipſorum: quod quidem habent ab acutie. Vt vero utiles ſint ad robur, ſibi invicem intercedunt, ut ne obtundantur mutuo attritu.*

§ 80. Quamobrem denique adeo ſint *acuti*, hanc ſubdit rationem: ὅτι ἀναγκαῖον ἐν ὑγροῖς οὖσι παραδέχεσθαι τὸ ὑγρὸν ἅμα τῇ τροφῇ, καὶ τοῦτο ταχέως ἐκπέμπειν. οὐ γὰρ ἐνδέχεται λεαίνοντας διατρίβειν. εἰσρέοι γὰρ τὸ ὑγρὸν ἐν τῇ κοιλίᾳ. διὰ τοῦτο πάντες εἰσὶν ὀξεῖς πρὸς τὴν διαίρεσιν. πάλιν καὶ πολλοὶ καὶ πολλαχῇ, ἵνα ἀντὶ τοῦ λεαίνειν εἰς πολλὰ κρεματίζωσι τῷ πλήθει. *Quod neceſſarium ſit, cum degant in aquis, ſubintrare aquam una cum cibo, eamque mox reddi. Non enim expedit molendo eſcam conterere: quoniam aqua ſimul influeret in ventrem. Eapropter dentes omnes ſunt acuti ad incidendum. Deinde & multi & multis ordinibus, ut vice molitionis in plura concerpant frequentia ſua.*

§ 81. Vocibus expoſitis, & dubiis ſublatis, applicemus nunc hanc primam conditionem, ſeu potius examinemus, *utri*, Cabeljavo an Lucio, conveniat magis id, quod Philoſophus dicit de Aſino atque Aſello ſuo.

§ 82. ἔχει στόμα ἀνερρωγὸς ὁμοίως τοῖς γαλεοῖς· *Habet os reſciſſum perinde ac galei.* Quibus verbis, ut oſtendimus, ſignificatur *Aſinum & Aſellum*, quos vocabant, habere os aſſimile ori Galeorum.

rum. *Similitudo* conſiſtit partim in Structura, partim in Uſu. In *ſtructura* primum: nam utrilibet generi *rictus* prælongus, *hiatus* vaſtus, *dentes* ſerrati ſunt, & multis ordinibus atque modis diſpoſiti. In *uſu* deinde: nam utrilibet ea ſtructura comparata eſt ad raptum & rapti conciſionem ſubitam. Nota vero, cum *Aſinos* & *Aſellos* pariter comparet Galeis, illos omnino eſſe ejuſdem ſpeciei debere & differre ſummum ſola ætate: atque ita *aſellos* eſſe Aſinos juniores; *aſinos* contra, Aſellos adultos.

§ 83. *Cabeljavo*, ſi bene attendis, non adeo longus eſt rictus. At quia vaſto *capite* eſt, hiatum facit ore aperto ampliſſimum. Eſt & *ventre* vaſto, & in quem facile condat Aſellum minorem, quem paſſim hodie, nos *ſchelviſſum* vocamus. Sæpeſæpius quippe inter exenterandum aliquis ejus generis & is ſic ſatis magnus atque integer eximitur. Ut enim piſcem devorant *totum*, ita & conficiunt. *Dentes* ipſi ſunt ſerrati quidem, ſed ordine ſimplici & breves valde, neque comparati ad concerptum momentaneum, ſed ad piſcem dumtaxat retinendum, quem ceperunt. In quo, non diu poſt capturam exemto, ne quidem veſtigia apparent morſuum. Quæ ſi bene conſiderentur, non video, quo jure Cabeljavus dici poſſit habere os, qua formam atque uſum, aſſimile Galeis ſive eorum Catellis aut Muſtelis. Præſertim ſi unius ſpeciei ſunt *aſinus* & *aſellus* Antiquorum. Etenim *cabeljavus* & *ſchelviſſus* Recentiorum diverſæ prorſus ſpeciei ſunt. Ita enim ſe res, quod ad ſpecies & ætates & nomina, habet, ut digeſſi paragrapho quarto.

§ 84. Nihil vero eſt in omnibus, quæ propoſui, quod non bene in *Lucium* quadret. De *rictu* Aldrouandus v. 39: *Roſtrum habet longum & rictum maximum.* Unde os diducens *hiatus* exiſtit ingens. *Dentes* habet ſerratos & introrſum pene omnes inclinantes, ut ſint totidem velut hami ad retinendum. *Habet* autem & ſuperius & inferius. *Superius*: non in maxilla tantum, ſed & palato. In *maxilla* innumeros. Sunt enim *ordines* ibi ſepteni. In quorum *intimo* ſeu primo dentes ſunt longiſſimi & robuſtiſſimi atque ἐπαλλάσσοντες τῶν κάτω ſeu clauſo in ore ſpatia occupantes inferiorum, ſuis interim ſpatiis occupatis ab inferioribus. In

secundo & cæteris ordine extrorsum, minores minoresque, attamen discrimine non magno. In *palato* itidem septem ordinibus & tractu prælongo extant parvi quidem, verum acutissimi simul & firmissimi denticuli, universi introrsum seu ingluviem spectantes. *Inferius* deinde, non in sola etiam maxilla, sed & ipsa in lingua dentes longo ductu habet. In *maxilla*, quæ ultra superiorem prominet, *anterius* quidem breves & præacutos atque introrsum vergentes: *posterius* vero longissimos obtinet, & incisorios acerrimos. In *lingua* valde sunt similes iis qui in palato, præcipue qua structuram atque copiam. In Lucio *dentes plurimos, haudque uno modo dispositos & diversarum acierum*, etiam Ulysses agnoscit ex Alb. Magno.

§ 85. Quæ constitutio *oris* Luciorum prorsus est in eumdem *usum*, cui sua servit Galeorum. Ad raptum videlicet, & capti subitam velut comminutionem. Quo non parum confert *robur* quod in comprimendo incredibile habet in maxilla inferiore. Quam vero rapaces & ad raptum audaces sint Lucii, paulo post exponemus plenius, quando prius exposuerimus, quid sibi velint verba sequentia in textu proposito. Venio enim ad

§ 86. Alteram *notam*. quæ est: καὶ οὐ συναγελαστικός· *neque congregalis est*. Nota & hæc insignis. De qua nota, *primum*: τὸ συναγελάζεσθαι significare primo, *convenire*: secundo, *congregari*: tertio, *gregatim degere*. Piscium *multi* conveniunt, qui non congregantur: *multi* congregantur, qui tamen non degunt gregatim. *Conveniunt* unum in locum etiam inimici: at non *congregantur*, nisi amici: at *gregatim non degunt*, nisi sint ejusdem speciei. *Inimici* conveniunt, οἷς ἡ αὐτὴ ἢ ἡ παραπλήσιος νομὴ, ἂν ᾖ ἄφθονος· *Quibus esca est aut eadem*, ut alga, *aut similis*, ut cœnum quod algæ subest, *si large suppetat* atque ita non sit causa quare alteri alter invideat. Verba sunt Philosophi in IX. Hist. 11. 65. *Amici* congregantur cum aut fœti sunt, aut edidere fœtus, ut hos tueantur ab injuria. *Ejusdem* speciei denique vivunt gregatim, ut sint tuti ab hostibus.

§ 87. Nota *secundum*: τὸ μὴ συναγελάζεσθαι dici in plenitudine suæ significationis de *istis* Piscibus, qui segregatim degunt non tantum inimici, sed adeo etiam ut ne suæ quidem speciei parcant,

cant, quin bellum faciant valentiores imbecillioribus, eosque devorent. Hac de re præclarus est apud Oppianum locus in Halieut. II. 43. Quem vel propterea vide, quia crebro laudatur ab eruditis. Vide & eruditissimas Conr. Rittershusii notas & in illum & in I. libri versum 336.

§ 88. In hac jam nota nobis argumentum est validissimum, *cabeljavum* Asinum non esse, neque *schelvissum* Asellum: sed *asinum* esse Lucium, *asellum* vero Lucillum. Rondeletius l. de Pisc. fluv. 13: *Aulici nostri Lucillum seu Lucium pede uno minorem Brocheton vocant; majorem, Lanceron; qui pedum duum triumve est magnitudine, Brochet.* Addit quod & verum & notabile est: *Lucius piscis etiam ad duûm triumve cubitorum longitudinem attingit in magnis lacubus Galliæ & Germaniæ.* Non *mentiri* Rondeletium, & alias certum est, & fidem facit, quod sæpe & patrem & patruos aliosq; rei memores audivi narrantes, se pueris in fossa arcis Sjaerdemanæ, quæ Franekeræ Frisiorum est, fuisse captum Lucium longum duodecim pedum, crassum vero viri bene quadrati. Hoc vero *notabile* est, ut hinc constet, tales Lucios feritate nihil concedere marinis Canibus, neque ulli viventium rectius comparari.

§ 89. Hoc vero *argumentum* est, quod innuebam: *Cabeljavus* non est Asinus, neque *schelvissus* Asellus antiquorum, *quia* tam *hic* quam *ille*, suo tamen quisque in genere, *degit gregatim*. Quod adeo est de *utrisque* certum apud nos, testimonio eorum qui magno quotannis numero piscatum illos enavigant in altum (nam *in alto longeque remoto mari capi tantum*, dudum notavit Lev. Lemnius de Occult. nat. mirac. IV. 2.) ut pene non sit certius, Solem oriri & occidere quotquot diebus. Etsi vero *cabeljavus* in Schelvissos, *schelvissus* in minores alios pisces prædetur, neuter tamen grassatur in sui generis.

§ 90. E contrario *Lucius*, non modo segregatim degit, sed & suis, major aut potentior minoribus & impotentioribus, non parcit. Scaliger ad I. Hist. v. 42: *Lucillum nos è Lucii ventre eximimus manu nostra.* vide & de Subtil. ad Card. exerc. CCI. Aldrouandus de Piscib. v. 39. § Forma: *Vidi ego magnitudine insigni Lucium, qui alium & ipsum insigniter grandem ventre contineret, & hic*

hic murem aquaticum. Heic vero quid opus testibus? Abunde satis sunt, quæ tum de suo tum ex Gesnero narrat Ulysses, qua de *natura* & *moribus* Lucii agit. *Ranas* captare Lucio ludus est: cujus ipsi autoptæ fuimus non semel. Unde & illas sibi habet infestissimas & mira solertia sibi insidiantes atque oculos effodientes, quoties insilire in caput ex insidiis datur. Cujus rei se spectatorem narrat Dubravius de Piscinis 1.6. *Glires* aquaticos vorare adeo est apud nos notum omnibus, ut hinc paulo majorem *een rotte-vanger* denominaverint. *Avibus* aquaticis, quas captare modo potest, non abstinere compertum est. Etiam, canum feliumque catellos in vivaria conjectos devorare. Quin ea est cum voracia tum audacia Lucii, ut eapropter Poetæ cuidam ignobili dictus sit *rex atque tyrannus aquarum.* citat Arnoldus de Villanova in com. ad Schol. Salernit. cap. xxx. Illa autem ratio est, cur soli vagentur Lucii & eodem in vivario inclusi minores semper majores devitent ac metuant occurrere.

§ 91. Quibus accedit *testimonium* Æliani de Animal. v.30: ὁ ἰχθὺς ὁ ὄνος, μονότροπός ἐστι, καὶ σὺν ἄλλοις βιοῦν οὐκ ἀνέχεται· *Piscis, asinus dictus, solivagus est, & cum aliis vivere non sustinet.* Saltem non cum carnivoris. Τοῖς ὠμοφάγοις, inquit Philosophus IX. Hist. 1.3, ἅπαντα πολεμεῖ, καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλοις· *Crudivoris omnia infesta sunt, & ipsa aliis.* Sane ita est, in feris bella ob cibum atque escam, ut in hominibus propter meum atque tuum conferuntur. Feris cum sua sibi alimonia abundanter suppetit, etiam inter se degunt ferocissima quæque tam in salo, quam solo, ut eodem libro observat Philosophus cap. 1.9: & 11.59.

§ 92. Itaque *tincas* atque *cyprinos* si secum vivere & eodem in vivario degere patitur Lucius, causa est cibi tam copia quam diversitas: non enim piscibus pisces isti victitant. *Tincam* etiam amari à Lucio ajunt, quod sit suus medicus. Cardanus de Subtil. x. p. m. 298: *Mirum est illud, quod à tot audivi viris, ut impudentius fuerit tot testibus mendacium non credere, quam veritatem adversus eorum auctoritatem tueri: Lupum piscem fluuiatilem, quem Lucium vocant Itali, scisso ventre ostendendi lactis causa, inde consuto, atque inter tinchas in vivariis reposito sanari humore earum, dum se illis lupus*

lupus affricat ventre. Hoc tamen causam habet manifestam, cum viscera non sunt oblæsa, & humor ipse glutinosus, aerque ad corruptionem minime paratus. Aldrouandus præterea testes dat Jovium de Piscib. Rom. c. XXXVI: & Gesnerum de Aquatilib. IV. p. 594. l. 30. Majolus vero etiam, in Canicularibus suis, colloqii X. fine, Ortelium.

§ 93. Cardani ista narratio cotem præbuit Scaligero, quo acueret in ipsum & stilum & ingenium. Respondet exerc. CCI: *Recitas, ut ais, de Lupo pisce miraculum: cui, diu, multumque ambigere videris, an sis fidem habiturus. Scito igitur verum esse. Demonstratum in publico vivario. Lucium ab emtore indicat piscator, aut piscinarius, quanti. Convenit, modo pinguis sit. Exemto alvum unam aperit, ostenditque, quantum subtus visceris. Si minus placeat: reddunt aquæ consutum. Etiam haut consutum ajunt quidam. Si verum est: Tinchæ affricatu, tamquam Sarcocolla de integro componi: jam desines mirari. Non æquum est, te ignorare, quod è piscibus gluten excipiatur. Quare & sine Tincha, quid probibet? Secum enim ipse sibi fert, quod ferat suppetias. Nonne vides: esitando, tractandoque eum, ut nobis digiti cohæreant.* Est istud *gluten* Sanguinis glutinosum sive fibrosum fusum calore: *balsamum* Naturæ appellant quidam hodie. Efficax etiam humanæ carnis vulnera sanare, si modo arceatur aer.

§ 94. Quod cum suggillat Cæsar, non se Naturam prius consuluisse ostendit. Ait: *Tu vero ludis, cum videris adjuvare velle caussam hisce verbis: Quod in ipsis aquis aer non sit paratus ad corruptionem. Quasi vero aqua non plus afferat vulneri, quam aer, corruptionis.* Ad quæ respondet Cardanus Actione I. num. 201: *dico nihil quod moveatur in aquis, putrescere, quod exedat aqua.* Hoc vult, siquidem recte capimus: Lucii vulnus eam ob causam conglutinari in aquis, quia non permittitur ejus labiis putrescere: putrescere non posse, quia haut umquam sordent: sordere non posse, quia abstergentur continuo: abstergeri vero natatione & aquarum appulsu atque lotione perpetua. Quibus paria aer præstare cum nequeat, hinc vulnerum quotquot aer contingit & afficit, transeunt in ulcera, sordida, diuturna, maligna.

Ddd §95. Quo-

§ 95. Quoniam ad hunc locum devenimus, videamus etiam Andabaticam summorum virorũ digladiationem de *nomine*. Cardanum monet Scaliger: *Lucium piscem cave appelles Lupum. Tam enim ab eo distat, quam Asinus à Lupo. Est enim ex genere Asellorum, fluviis aliisque dulcibus aquis peculiaris: sicuti mari Callarias, & aliæ species.* Exscripsit hæc Hugo Fridævallis de Sanit. tuenda IV. 29: sed ne laudato quidem viro, cui debebantur. Scaligero respondet Cardanus: *Lupum piscem marinum scio. Lupum fluviatilem à moribus Lucium quis poterit appellare.*

§ 96. Neque hoc vult Scaliger: sed Lucium *majoribus atque insignioribus meritis Lupi nomine dignum, quam Labracem Græcorum, qui noster est Lupus. Nam Labrax non prædonem significat, sed voracem. At Lupus ipse non latrocinatur, sed latrinatur. Lucius autem etiam sui generis minusculos & persequitur & devorat. Integrum enim Luciolum in Lucii ventre vidimus nos. Quamobrem aliquis fortasse Græculus, cum Aselli nomen ejus immanitati neutiquam congruere videret, Græco filo nomen texuit naturæ convenienter, contemta consuetudine.*

§ 97. Nimirum consuetudine obtinuerat, ut *asellus* diceretur *lupinâ* seu (ut Isidorus Orig. XII.6. loquitur) *improba voracitate* piscis atque adeo nomen haberet suæ naturæ prorsus incongruum. Quo spectat haut dubie illud Ovidii in Fragm. Halieut. 479:

Et tam deformi non dignus nomine Asellus.

Hoc ergo ut cum magis congruo commutaret Græculus aliquis, *Lucium* nominavit, quasi λυκεῖον *lupinum* seu lupinis moribus præditum. Melch. Sebizius de Alim. facult. III. 14. pag. 986: *Lucius nomen suum sortitus est à Græco vocabulo* λύκος, *quod Lupum sonat. Vnde & Lupus appellari solet; quoniam instar Lupi piscis est rapacissimus voracissimusque. Insidiatur enim non alterius solum speciei piscibus, sed etiam sui generis. Venatur enim & ranas & animalia alia in piscinas aut flumina lacusque conjecta, v. g. feles, canes, mures. Testatum hæc fecerunt coqui & ancillæ, quæ Lucios exenterarunt. In illorum namque ventre animalia ejusmodi invenerunt.*

§ 98. Sed neque Cardanus *lucium* simpliciter appellaverat *lupum*: sed cum προθυμίᾳ & prudenti circumspectione. *Lupum piscem*

piscem fluviatilem, inquit, *quem lucium Itali vocant.* Quasi dicat: Italorum *lucium* revera *lupum* esse, sed *fluviatilem*: quemadmodum *lupus* videri possit *lucius marinus*. Qui ut inconvenienter naturæ suæ λάβραξ Græcis: similiter ille fuit *asellus* Latinis appellatus. Λάβρακα *lupum* haut recte dici docet Scaliger, quia prædo non est. Nec esse, si velit, possit: quia dentes non habet, ceu notat ad 1.Hist.VI. 42.

§ 99. Posset videri *lucius* Latinis à λύκος dictus, deflexa appellatione ad modum sui sermonis. Hesychius: Λύκος, ποιὸς ἰχθύς· *Lupus, quidam piscis.* Ex quo apparet ἀβλεψία Rondeletii, affirmantis l. de Piscib.VI.II. *nomen* λύκε *cuiquam piscium tributum non reperiri.* Ideoque in illis Hicesii apud Athenæum VII. 7. (scribentis τὸν ἀνθίαν ὑπὸ μὲν τινων λύκον, ὑπὸ δ' ἄλλων καλλιώνυμον· *Anthiam ab aliquibus Lupum, ab aliis Callionymum* dici) legit λευκόν. In quam rescriptionem consentiat nemo, qui expenderit, quæ porro ibi ex Aristotele adferuntur. confer ad eruditissimum Casaubonum in Animadv. ad eum locum.

§ 100. Sed ut institutum peragamus, sit *lucio* Tinca familiaris, cæteris tamen piscibus adeo est infestus & invisus, ut piscinarum exstructores nihil habeant suis in curis prius, quam cavere ne quis Lucius in piscinam subeat, lupus & destructor futurus omnium, sumtus, spei, fructus, voluptatis. Enimvero quantopere etiam huic rei prospiciant, tamen Lucii reperiuntur in piscinis. Cujus quæ causa sit, juxta cum Occultis qualitatibus in profundo ignorantiæ velut cœno ignaviæ delitescit. Variorum opiniones Aldrouandus proponit. Vero simillima est Jani Dubravii de Piscinis III. 12: *Anaticulas* videlicet, luciorum ovis onustas, advolare sæpe ad piscinas, & in has vomitu reddere cruda atque incorrupta.

§ 101. TERTIA *nota* est: Καὶ μόνος οὗτος ἰχθύων τὴν καρδίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔχει· *Solus vero hic piscium cor in ventre habet.* Ælianus totidem verbis hoc ipsum de eodem testatur. Unde vix dubium est hausisse eodem è fonte. Quæ verba, si exponenda sunt ad literam, clara videntur. Obscurissima interim res est. Verba videntur hoc dicere: *inter pisces solum Asellum habere*

cor in ventre sub septo. Sed hoc falsum esse ex anatome ostendit, Rondeletius de Piscib. IX. 9. quem sequitur Salvianus de Piscibus hist. XXI.

§ 102. Rondeletii verba sunt: *Si τῆς κοιλίας nomine cavitatem illam intelligit, quæ diaphragmati subest, αὐτοψία id falsum esse convincit. Sin eam etiam cavitatem quæ superior est diaphragmate, eadem in parte cor habet, qua alii pisces omnes.* Quam observationem etiam ratione suffulcit: *Neque video cur Natura instituti sui oblita, in hoc pisce potius quam in alio, cor à ventriculo intestinisque non secluserit diaphragmate, cujus usum in piscibus, alibi exposuimus:* hoc opere, lib. III. cap. XIII. Pertinet ad rem nostram, quod ibi notat. *Qui pisces,* inquit, *pulmonibus non respirant, eos, ut pulmonibus, ita septo transverso carere necessario consequi videretur: quo si careant, omnes cor in ventre habere necesse est. Quare de asello tantum hoc non erat annotandum, quod ex Aristotele tradit Athenæus, sed de cæteris omnibus. Sed rem aliter habere experientia ipsa comprobat: nam & septum in omnibus fere est: quod si non esset, non minus aliis omnibus cor in ventre esset quam asello.*

§ 103. Quæ considerans Hier. Mercurialis in Var. lect. IV. 16. scribit: *Ego cum intelligam hoc fieri non posse, ut cor ibi sit, ubi cibi coquuntur, Philosophum adeo stupidum fuisse, ut hoc verum putaret, numquam crediderim. Idcirco si id umquam scripsit Aristoteles, nihil aliud significare voluit, quam immensam ejus animalis voracitatem, magnamque stomachi, respectu cordis, amplitudinem. Sicuti namque eos, qui ventrem fere non habent prominentem, dicimus in dorso illum gerere: similiter piscem, qui magnum stomachum haberet, cor pusillum, dixit Aristoteles cor in ventre habere.*

§ 104. Citat deinde hujus expositionis sive auctorem sive assertorem Clem. Alexandrinum. Cujus verba cum non ex pleno adscribat, damus integre: merentur enim exscribi, & alibi etiam, nec tantum apud auctorem legi, quem legunt pauci. Locus est in Pædag. lib. II. cap. I. in fine. Αὐτάρκης ἡ τροφὴ ἡ Ἰσραηλιτική· ἡ δὲ ἐθνικὴ, περιττή. σώφρων δ' οὐκ ἂν μελλήσαι (ita ex correctione Frid. Sylburgii lego. libri edunt: οὐδ' ἂν μελετήσαι) ποτὲ γλυκέως ὁ χρώμενος αὐτῇ, [ὡς] τὸν νοῦν ἐγκατορύξας τῇ κοιλίᾳ,

λία; τῷ ἰχθύι τῷ καλουμένῳ ὄνῳ τὰ μάλιστα ἐοικώς. ὃν δή φησιν Ἀριστοτέλης, μόνον τῶν ἄλλων ζώων ἐν τῇ γαστρὶ τὴν καρδίαν ἔχειν. τοῦτον ἐκτραπελόγαστρον Ἐπίχαρμος καλεῖ ὁ κωμικός. Τοιοῦτοι τῶν ἀνθρώπων οἱ εἰς γαστέρα πεπιστευκότες, ὧν Θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν, οἱ τὰ ἐπίγεια φρονοῦντες. τούτοις οὐκ ἀγαθὰ προεθέσπιζεν ὁ Ἀπόστολος, Ὧν τὸ τέλος, εἰπὼν, ἡ ἀπώλεια. Quæ sic vertenda putabam: *Ipse sibi sufficiens est victus Israeliticus: gentilis vero, superfluus. Sapiens quippe illo utens non volet umquam fieri [velut] qui mentem infoderit ventri, perquam similis pisci quem vocant Asinum. Quem ait Aristoteles solum ex cæteris animalibus in ventre cor habere. Hunc monstriventrem Epicharmus appellat comicus. Tales inter homines sunt, qui in ventrem crediderunt, quorum Deus est venter, & gloria in ignominia ipsorum, qui terrena sapiunt. Quibus nihil boni prædixit Apostolus: Quorum finis, inquiens, interitus.* Sunt hæc S. Pauli ad Philip. III. 19.

§ 105. Quæ interpretatio cum haut dubie recta sit, quis non miretur nobiscum, Mercurialem tam subito eam elevare, ut protinus subjiciat: *Quamquam aptius forte defendere Aristotelem possimus, si (quod scripsit Apulejus in prima pro se ipso oratione) eum dicamus scrisipsse, Asellum piscem in media alvo gerere cor, cum alia animalia potius medio in pectore habeant.*

§ 106. Sed videtur non intellexisse Mercurialis, quam aut non perspexisset Philosophi mentem Apulejus, aut in alium plane scopum allegaret. *Leporis marini*, quem nominabant, *proprietatem omnium rarissimam* dixerat, p. m. 163. *& hercule memorandam*, & in hoc consistere, quod *solus ille, cum sit cætera exossis,* XII. *numero ossa, ad similitudinem talorum suillorum, in ventre ejus connexa & cathenata sint. Quod,* inquit, *Aristoteles si scisset, numquam profecto omisisset scripto prodere: qui aselli piscis solius omnium in media alvo corculum situm pro maximo memoravit.*

§ 107. Conferamus verba, & liquebit liquido, justam nobis esse querelam inofficiosæ interpretationis. Enim διὰ πασῶν abit ab intentione Philosophi. Dicit hic: *Asinum* piscem præ cæteris sive solum τὴν καρδίαν ἐν τῇ κοιλίᾳ ἔχειν. Reddit ille: *Aselli solius in media alvo corculum situm.* Addidit de suo, *media.*

quæ quidem vis eſt manifeſta. Cur deinde, *in alvo* dicere, quam *in ventre* maluit, aut *ventriculo?* pro quo cum alias poni, oſtenſum nobis ſupra VIII. 38: tum heic debere, ratio jubet, cum experientia dicat non *in alvo* Piſcibus cor, ſed ſupra ſeptum eſſe ſitum, eo loco qui pectori reſpondet animalium pulmones habentium.

§ 108. τὴν κοιλίαν *ventriculum* Philoſopho alibi ſignificare, vix negaverit qui libros ejus vere philoſophicos de Animalibus vel inſpexerit, & vel illum ſolum locum viderit, qui eſt I. Hiſt. II. 25: καλεῖται δ', ὃ μὲν λαμβάνει τὴν τροφὴν, στόμα· εἰς ὃ δὲ δέχεται, κοιλία· τὸ δὲ λοιπὸν, πολυώνυμόν ἐστι. *Vocatur autem pars, qua cibus capitur, Os: in quam recipitur, Ventriculus: reliqua, multis nominibus appellatur.* Quo de loco judicium eſt maximi Interpretis: *Pulcherrimus cinnus orationis,* ὃ δέχεται τὴν τροφὴν, καὶ εἰς ὃ δέχεται. *Eodem verbo diverſa repræſentavit genera, activum, & paſſivum: declaravit nomina, hoc enim eſt veſtibulum ſcientiarum,* τὸ τί ὀνόματος: *ex quo,* τὸ τί ἦν εἶναι: *tum autem atrium eſt,* τὸ διὰ τί: *penetralia autem,* τὸ συμπέρασμα. Nota autem, *tertiam* partem appellare, quæ excrementis ſequeſtrandis & abducendis ſit deſtinata. Ejus *nomina* multa ait: recte. Quia ne excrementa quidem unius modi, quædam liquida, quædam ſolidiora.

§ 109. Idem vero ſatis aperte ſignificat Clemens, quando pro τῇ κοιλίᾳ reponit τῇ γαστρί. Quam vocem ſæpe admodum pro *ventriculo* uſurpari certum eſt: prorſus ut *venter* Latinis. *Hujus* videſis exemplum apud Plinium XIX. 5: & Juvenalem Sat. V. 6. *Illius* vero apud Hippocratem VI. Epid. IV. 6. Quin adeo hoc extra omnem controverſiam eſt, ut ipſius reſpectu γαστέρες *Ventres* dicti Græcis Latiniſque fuerint, οἱ περὶ τὴν γαστέρα μόνην ἀσχολούμενοι, καὶ μόνα τὰ τῆς γαστρὸς φρονοῦντες· *Qui circa ventrem ſolum occupantur, quæque ventris ſunt ſola ſapiunt,* ſicuti exponit Heſiodi ſcholiaſtes priſcus ad Theog. v. 26. Liceat heic paulum digredi.

§ 110. De *Græcis* conſtat ex *teſtimonio* Epimenidis poetæ de gentilibus ſuis Cretenſibus. Extat in epiſt. Pauli ad Tit. I. 12:

Κρῆτες ἀεὶ ψεῦσται, κακὰ θηρία, γαστέρες ἀργαί.
Cres ſemper mendax, mala beſtia, venter ineptus.

Addit

Addit Apostolus: *Testimonium hoc est verum.* Quare etiam monet Titum suum: ἔλεγχε αὐτοὺς ἀποτόμως, ἵνα ὑγιαίνωσιν ἐν τῇ πίστει· *redargue ipsos severe, ut sane sapiant in fide.*

§ 111. Τὸ ἀποτόμως *præcise* reddit Beza: & recte quidem. Vox enim respicit illud Medicorum: *Vre, Seca.* Scilicet, ita est ut Hippocrates Aph. I. 6. notat: ἐς τὰ ἔσχατα νουσήματα αἱ ἔσχαται θεραπεῖαι ἐς ἀκριβείην κράτισται. *Ad extremos morbos extrema remedia in rigore optima.* Sæpe *rigorem* Morbus extremus, *sæpe* non postulat. *Isto* in casu in nullo oportet Medicum minorem morbo inveniri, ceu notabam in VIII. 86. Quin persuasum habere sibi huc spectare, quod dicitur Aph. VIII. 6: *Quæcumque medicamenta non sanant, ferrum sanat: quæ ferrum non sanat, ignis sanat: quæ ignis non sanat, nihil sanabit.* Sed hoc consilium non extenderim ultra morbos manucurandos. In *cæteris*, Medicamentis curari aut Victu postulantibus, nulla facile vel ratio vel experientia rigorem definiat, sive extremi remedii satis cautum tutumque usum. Sed hoc alibi demonstrandum.

§ 112. Beza igitur *recte* quidem: at *luculentius* Erasmus τὸ ἀποτόμως *severiter* reddidit. Onomasticon: *Severitas*, ἀποτομία. Sane hoc verbum longe est ad animi sanationem accommodatius. *Severe* redarguit, I. *qui* Peccatum rigide & constanter accusat, objurgat, instat tempestive, intempestive, sine respectu personarum, ceu habens auctoritatem. qua de vise ad Jes. LVIII. 1. Ezech. III. 17: XXXIII. 7. Joh. XX. 23. collato Jer. I. 10. II. *qui*, ut Peccati gangrænam extirpet, horrorem audet peccatori incutere, cum detegendo ejus turpitudinem, tum exponendo merita quæ manent peccatorem & in hac & in futura præsertim vita. Si modo vita, & non potius mors appellanda est, quam quis agit extra Christum, in quo solo vita est, quæ est: Joh. I. 4: VI. 35. 48: XI. 25. 26. III. *qui*, ut Peccatum enervet & obtundat aculeum Mortis, cum omni longanimitate docet, quemadmodum, abnegata impietate & mundanis cupiditatibus, præsenti in seculo vivere sobrie & juste & pie oporteat eum, qui desiderat victoriam in Christo consequi & eam extorquere hostibus spiritualibus, quibuscum nobis omni tempore luctandum est: 2. Tim. IV. 2. Tit. II. 12. Eph. VI. 12.

§ 113. Qui

§ 113. Qui sic didicit vivere, is demum ὑγιαίνει seu *sane sapit* & *bene valet* mente ac conscientia, & *in fide* πάντα ἰσχύει ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι αὐτὸν Χριστῷ *omnia potest per eum qui irroborat ipsum Christus*: Phil. IV. 13. *Sane sapio*, Plautina phrasis est Amphitr. act. I. sc. I. 292.

§ 114. Sed ad *versum* ipsum, quem Eumenidis esse, non Callimachi, bene Beza docuit ad hunc Apostoli locum. *Versus* sane ingeniosissimus, & paucis comprehendens atque enarrans *omnem* Cretensium *cum* Naturam *tum* Vitam, foris atque domi.

§ 115. *Natura* quales? θηρία κακά. Scriptura sacra *bestias* appellitare consuevit homines & societates hominum carnaliter sapientium. vide Jes. LVI. 9. Dan. VII. toto, & alibi sæpius. Hujuscemodi *bestiarum* duplex genus est & fuit in mundo semper.

§ 116. *Alterum*, quod Vitam instituit ex formula Virtutis imaginariæ, quodque Deum reverenter habet: sed quem? & quo modo? Quem fingit sibi. quæ pura & puta εἰδωλολατρεία, *idolicultus* est. Philoxeni glossæ: *Imago*, εἰκών, εἴδωλον. *Tale* est, quidquid homo sibi ad colendum triunum Deum fingit aut pingit, sive rei sive modi, cujus vel umbram non reperit in Scripturis sacris & præceptis Dei. Infallibiliter id collegeris ex Deut. IV. 12. 15. Lev. XVIII. 3. 4. 5. collatis, cum isto, Rom. I. 21. 23: cum illo, 2. Reg. XVII. 19.

§ 117. Ἐθελοθρησκείαν vocat Apostolus ad Coloss. II. 23. Suidas: Ἐθελοθρησκεῖ, ὅστις τῷ ἰδίῳ θελήματι σέβει τὸ δοκοῦν. Reddam: *Voluntarie religiosus est, quisquis ex propria voluntate colit quod sibi placet.* Quem cultum ipsi Gentiles damnarunt. Ita in XII. Tab. legas: *Nemo privatim habessit Deos.* Habet, quisquis vel circa Objectum religionis vel circa Religionem ipsam non captivat cogitationem suam ad obediendum Christo, & doctrinæ ejus sine ratiocinatione se subjicit. Plato ipse in Eutyphrone docuit *religionem* debere non nisi divinæ voluntatis imperio definiri. Et vero quid est decentius, quam ut ab ILLO, qui jus & potestatem habet sui cultum imperandi, etiam accipiamus modum se colendi, deque rebus ad se & nostram salutem attinentibus sentiendi, loquendi? Valeant itaque ratiocinationes Philosophorum

rum gentilizantium & Theologorum philosophantium, qui præter formulam pietatis, quam nobis in Verbo suo gratiose patefecit Deus, exhibent aliam: nempe quam, obstetricante Ratione status, è cerebro suo peperit Jupiter Capitolinus, humeros firmantibus Ambitione & Avaritia.

§ 118. *Alterum*, quod malum nihil putat, nihil illicitum, nisi quod leges publici boni causa vetant puniuntque. In cæteris

Naturæ sequitur semina quisque suæ.

Quæ quam viperina nullo non in homine deliteant, satis explanate dicunt Jes. LIX. 4. Ezech. XVI. 3. Rom. III. 10. confer & ad Amesii Med. Theol. I. 12. Satis interim circumscripte breviterq; & naturam horum & vitam depinxit Lucilius in his versibus:

Nunc vero à mane ad noctem, festo atque profesto
Totus item pariterque die, populusque, patresque
Iactare, indufori se omnes, decedere nusquam.
Vni se atque eidem studio omnes dedere, & arti,
Verba dare ut caute possint, pugnare, dolose
Blandiri, certare, bonum simulare virum se,
Insidias facere, ut si hostes sint omnibus omnes.

§ 119. Utrique θηρία dicuntur in sacris: *isti* quidem, καλά: *illi* vero κακά. Homines animales inquam (sive qui ὅσα φυσικῶς, ὡς τὰ ἄλογα ζῶα, ἐπίστανται, ἐν τούτοις φθείρονται· *quæ naturaliter, velut bruta animalia, sciunt, in iis corrumpuntur*, uti S. Judas ait) coram Deo adinstar *bestiarum* sunt omnes. Quos si ex moribus æstimes, quidam *pulchræ*, nec incongrue, appellari possunt: alii *feræ*, quibus scilicet ingenium turpiter brutum est, & cum humano vix comparabile. Quos & eapropter *bestias* simpliciter appellare consuetum est etiam scriptoribus. Lactantius De vero cultu VI. 17: *Spectatæ sunt, spectanturque adhuc per orbem pœnæ cultorum Dei, in quibus excruciandis nova & inusitata tormenta excogitata sunt. Nam de mortis generibus horret animus recordari, cum immanium bestiarum ultra ipsam mortem carnificina sævierit.* Severus Imp. apud Æl. Lampridium p. m. 132. E: *Neque enim sub nobis ista facienda sunt, quæ sub impura illa bestia* (Heliogabalo) *nuper facta sunt.* Confer Psal. LXXIII. 21. 22: XLIX. 13. 21. Jobi XVIII. 3.

§ 120. *Conversatione* quales? *ἀεὶ ψεῦσται*. Qua nota turpior esse alia non potest. Ea quippe significatur, nihil in sermone verum, nihil in moribus fidum, nihil in conversatione tutum esse: econtrario, vana omnia, & subdola, & noxia. *ἐπεὶ τὸ ψεῦδος, ἅτε μετά τινος δόλου εἰρημένον, οὐκ ἀργός ἐστι λόγος, ἀλλ' εἰς κακίαν ἐνεργεῖ· quandoquidem mendacium, ceu quod aliquo cum dolo sit dictum, non est otiosus sermo, sed ad malitiam operatur*: ut verissime dictum est à Clem. Alexandrino Strom. VII. p. m. 731. A. Quin Epænetus, apud Plutarchum in Laconicis, non minus vere: *πάντων τοὺς ψεύστας τῶν ἁμαρτημάτων καὶ τῶν ἀδικημάτων αἰτίους εἶναι· Mendaces omnium peccatorum atque scelerum reos esse & auctores.*

§ 121. Si ita est, non jam dicam cum Sophocle Trach. 457, *ἐλευθέρῳ ingenuo*, sed cuicumque, qui nominat nomen Christi,

> *Ψευδεῖ καλεῖσθαι, κὴρ πρόσεστιν οὐ καλή·*
> *Habito mendaci sors iniqua contigit.*

Quid enim est infelicius, quam omnium odiis exponi & ceu inutile ac cancrosum membrum præscindi à societate & convictu bonorum? Quibus tamen expedit abscindere mendaces, non tantum quia per illos inquietantur, sed &, ni caveant, inficiuntur & corrumpuntur paulatim. confer Apostoli cum *votum*, Gal. V. 12; tum *monitum*, I. Cor. XV. 33. Quo de confer rursus Erasmum in Adagiis. Quapropter exhorrescentes mendacium, loquamur veritatem quisque proximo suo. Quo nos magno sane argumento S. Paulus vocat, Eph. IV. 25: *Quia sumus alii aliorum membra.* Etenim *in uno Spiritu nos omnes in unum corpus baptizati sumus*: scilicet, *ut ne dißidium sit in corpore, sed idem pro se invicem curent membra*: I. Cor. XII. 13. 25.

§ 122. *Vita* denique, seu domestica vivendi ratione, quales? *γαστέρες ἀργαί*. Circa hoc *duo* quæremus obiter: *alterum*, Quid verba hæc significent: *alterum*, Quare hoc poeta adjecerit.

§ 123. Quod ad *prius*, Phavorinus: *Γαστέρες, οἱ τροφῆς μόνης ἐπιμελούμενοι. Ventres, qui de solo cibo sunt solliciti.* Apud Hesychium gemina extant, sed bis vitiosa, & hinc emendanda. Addit poeta, *ἀργαί*. Gul. Canterus Nov. lect. I. 16, *γαστέρας ἀργάς* expo-

exponit *Ventres avidos & audaces*. Ego, versus gratia, *venter ineptus*, dixi. *Ineptum* vocant Latini, quod est alienum à re, à persona, causa, loco, tempore, modo. Glossarium: *Ociosus*, ἀργός. Cyrilli glossæ: Ἀργία, *Ocium*, *Cessacio*, *Socordia*, *Oscitantia*, *Pigritas*. Quare hoc *epitheton* Ventribus convenit vel inprimis.

§ 124. Cæterum, ut intelligas, qui dicantur *otiosi*, sciendum est: *Otium* triplex esse: bonum, malum, medium. *Bonum* est, qua *corpus*, quies post laborem, reficiendarum virium causa: qua *animum*, vacatio à peccatis, & occupatio in studiis sapientiæ atque virtutis, ut proficias & perficiaris in fide, spe, & charitate. *Malum* est otium, non laborare & laborem tamen alterius edere: non agere quod possis & debes, cum muneris, tum vitæ ratione. Isidori in glossis legitur: *Rendis*, *Requies otiosa*, hoc est, *negligens*, ut ego accipio. Quo in otio vel inprimis negotium est maximum pessimum, juxta illud Ennii in Iphigenia apud Agellium XIX. 10:

Otio qui nescit uti, plus habet negotii,
Otii minus, quam cum est negotium in negotio.
Nam cui quod agat institutum est, is nullo negotio
Id agit, studet ibi, mentemque atque animum delectat suum:
Otioso in otio animus nescit, quid quidem velit.
Hoc ita est, neque nunc domi nos, neque nunc militiæ sumus.
Imus huc, hinc illuc: cum illuc ventum est, ire illinc lubet:
Incerte errat animus, præterpropter vitam vivitur.

Ita enim hos versus conceptos à Poeta fuisse docet Cl. Vossius in Castigat. ad Fragm. veterum Tragicorum. Quare merito eum sequebamur. *Medium* denique, cum servi cessant ab opere, ad quod sunt conducti, quatenus licet conceditur que, citra mandatum aut vetitum.

§ 125. Memorabile est ista occasione quod Veteri in Vocabulario legitur. *Triplex est ocium: scilicet, Destitutorium, quod est ribaldorum, qui Athenis suspendebantur. Restitutorium, quando quis cessavit à labore & iterum accedit ad opus. Retributorium, quod datur emeritis & senibus.* Italicum est *ribaldus*. Martinius in Lex. philolog. exponit *nequam*, & deducit ab Italico *ribellar*, quod est *rebellare*, & putat inde *nequam* dictum *ribaldum*,

quod contra omnes virtutes rebellet. Quod sane est male otiosorum. Unde *pulvinaria Diaboli* vocantur apud nos. Nostrate sermone talis, *rabaud* appellitatur. Quod haut dubie mutuavimus à Gallis, qui *ribaud* dicunt. De *pœna* Ribaldorum & præter rationem otiosorum multa Zuingerus in Theatro p. 3457.

§ 126. Heic loci pejorem in partem dici τὸ γαστέρες ἀργαί, *Ventres otiosi*, ex prædicatis præcedentibus oppido liquet. Poetam puto per appositionem scripsisse, γαστέρες ἀργοί. Certe hoc malo, præeunte Phavorino in Γαστήρ. Ubi inquirens in originem vocis γαστρίμαργος, putat quod κατ' ἀντίφρασιν sit ὁ ἀργὸς γαστέρα, idque κατὰ τὸν εἰρηκότα τοῦ Κρῆτας γαστέρας ἀργούς, *secundum eum, qui Cretenses dixit ventres otiosos*. In quo falli Grammaticum cognoveris ex Clem. Alexandrini Pædag. II. I. p. m. 146. B. ἡ γαστριμαργία οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ ἀκρασία περὶ τὴν τροφήν. ὡς δὴ καὶ τοὔνομα περιέχει, μανία ἐπὶ γαστέρα. ἐπεὶ μάργος, ὁ μεμηνώς. *Gastrimargia nihil aliud est quam intemperantia in cibo: quemadmodum & nomen ipsum innuit, insania in ventrem. Margus enim, insanus.* Hesychius: Γαστριμάργοι· τῇ κοιλίᾳ μαινόμενοι, ἀκρατεῖς, ἄπληστοι, πολυφάγοι. *Gastrimargi, qui ventre insaniunt, intemperantes, avidi, comedones.* Hi vero sunt, quibus *venter velut solarium est*, ut ex Plauti Bæotia repetit Ammianus Marcellinus l. XXIII. p. 279. qua de Caspiis. vise, si placet, ad Lindenbrogii in eum Observationes, aut Hadr. Junii Adagia.

§ 127. *Posterius*, Quare nempe non satis habuerit Poeta dixisse de Cretensibus, quod *mendaces* essent & *malæ bestiæ*; sed addiderit insuper, *ventres otiosi*: ejus causam egregie explicat Casp. Barthius Adverſ. XLVII. 20. videlicet, *ne quis opinari posset, aliquo errore, communi etiam cæteris mortalibus, opum quærendarum causa eos solertia quadam ad reponendum multa converrere & contrahere, ne inopiam metuere habeant.* Hanc quippe opinionem ut demat, ostendit etiam privatim meros pigrosque ventres esse, & suum instar in fœda ingluvie se volutare, seque totos occupare in cura cuticulæ, tamquam ventri soli nati forent. Quin isto amplius significat, idcirco illos mendaciis serio dare operam, ut iis nunc hunc nunc illum circumveniant, quem his

retibus

retibus irretitum prædentur & ſpolient bonis; quo ipſi habeant, quod in voluptates ſuas inſumant. De quibus Radulfus Ardentius Hom. XXXIX. in Epiſt. III. Quadrageſimæ: *Qui plus colit ventrem quam Deum, Ventrem ſibi conſtituit Deum.* vide Philipp. III. 16. Inde illud Ergaſili apud Plautum Capt. act. IV. ſc. II. 97: *ita me amabit ſancta Saturitas!* jusjurandum, ſcilicet, hominis, ὃς τῇ γαστρὶ χαριζόμενος (ut Theognis loquitur in Gnomis 916.) ſive *qui ventri tantum gratificabatur*, & erat ſuo merito eſuriem dignus, nomine ſaltem hominis indignus. Numquam quippe quiſquam magis brutum eſt, quam cum ſaturitatem pietatis habet loco, & in iſta ſummum collocat bonorum.

§ 128. Quos à Latinis quoque appellatos *ventres*, conſtat ex Lucilii Sat. V.

Vivite Lurcones, Comedones, vivite Ventres.

Feſtus: *Lurcones, capacis gulæ homines & bonorum ſuorum conſumtores.* Nonius I. 34: *Lurcare eſt cum aviditate cibum ſumere.* Unde eſt noſtratium *lurken.* Scaliger de Cauſ. ling. Lat. c. XXII, id verbum deducit à ſonitu quem vorantes ſeu avide comedentes edunt. Sic *lurcare* eſſet, quod Belgæ dicunt *ſmakken*, quod & nos finximus ad ſonum. *Comedo* procul dubio idem qui *comeſſor* Iſidoro in Etymol. X. lit. C. ſive qui gulæ ac ventri immodice deditus comedit omnem ſubſtantiam ſuam.

§ 129. *Ventrium* primo in cenſu paraſiti. Quos eapropter *ventris operarios* Tertullianus appellat l. de Patientia c. XVI. *Patientia*, ait, *gentium terræ, falſa, probroſa, illa eſt, quæ ventris operarios, contumelioſis patronis ſubjectione libertatis addicit.* Ad quæ Beatus Rhenanus: *Appellat operarios ventris, cum paraſitos & alienarum menſarum aſſeclas, quibus nihil aliud magis curæ eſt, quam ut ventri ſatisfiat: tum eos, qui ſe in divitum clientelam tradunt, quibus illi poſtea abutantur. Nam contumelioſorum patrociniorum nomine Patronos contumelioſos intelligit, quibus tamen ob ventrem replendum clientes, imo propudioſa mancipia nuſquam non obſequantur.* Recte cepiſſe Tertulliani mentem, ex ipſiuſmet Apologetico apparet cap. XXXIX: *lucrum eſt pietatis nomine facere ſumtum. ſiquidem inopes quoſque refrigerio iſto juvamus, non qua penes vos paraſiti affectant ad gloriam*

famulandæ libertatis ſub auctoramento ventris inter contumelias ſaginandi; ſed qua penes Deum major eſt contemplatio mediocrium.

§ 130. Iſtud genus hominum ſervilium ſeu vilium animarum Græci appellabant etiam γαςρὶ δουλεύοντας. Plutarchus in Symp. IV. initio, non minus eleganter quam vere, τῇ γαςρὶ συνδείπνους, οὐ τῇ ψυχῇ, *ventre convivas, non anima.* Crates Cynicus, referente Cicerone in Lælio, appellare ſolebat σωκαταναιφάγους, id eſt, *ad nutum manducones*; quod coepulantes aliis, annuere dictis omnibus, ventris cauſa, neceſſe habeant. Videatur Terentius Eunuchis act. II. ſc. II. 17. aut Euripides Oreſte apud Stobæum Serm. LXIV.

§ 131. Præ cæteris pervenuſta eſt & elegans appellatio, qua iſtos menſarum aſſeclas inſectatur Ariſtophanes in Avibus p. m. 617. E. Meretur, præſertim cum ſit brevis, exſcribi ex toto: nam & lucem addunt iis, quæ diximus ſupra § 109.

Ἔστι δ' ἐν Φαναῖσι, πρὸς τῇ
Κλεψύδρᾳ πανοῦργον ἐγ-
γλωττογαστόρων γένος.
Ὃ θερίζουσίν τε καὶ σπεί-
ρουσι καὶ τρυγῶσι ταῖς γλώτ-
ταισι, συκάζουσί τε.

Quæ ſublatis pedibus ſic reddo: *Phanis ad Clepſydram verſipelle genus hominum eſt, quod linguam in ventre habet. Seminant, metunt, vindemiant, ficuſque legunt lingua.* Scholiaſtes: Ἐγγλωττογαστόρων· παρὰ τοὺς ἐγχειρογάστορας πέπαικται· Fallitur. Non ludit quippe ſuggillatque eos Comicus, *qui manu vitam tolerant*: verum eos, *qui lingua victum quærunt*; & *quaſi mures ſemper edunt alienum cibum*, ut de ſe & ſui ſimilibus teſtatur Paraſitus apud Plautum Captiveis act. I. ſc. I. 9. Itaque *in ventre linguam habere* dicuntur, quibus in ſolius ventris curam atque commodum ſemper eſt intenta; & hac propter ſermone ſe totos componunt ad placendum & aſſentationem, ut placendo comparent unde ventri ſit bene. Hoc in ordine non penulati tantum, ſed & togati ſunt. Malim eſſe Codrus, quam β penulatorum, ſi ſim α togatorum.

§ 132.

§ 132. Ex iis itaque, quæ hactenus disseruimus, apparet, quid sit *in ventre cor habere*: videlicet, hoc unum curare, ut farta semper sint intestina: & ut sint, nihil vile, turpe, sacrum putare; omnia audere, nec curare quo jure, qua injuria. Quale genus *ferarum* cum inter *homines* reperiatur nimis frequens: quid miramur, in *piscibus* Lucium reperiri, qui lupus sit incolis aquarum dulcium.

§ 133. Quæ si consideres, in promtu est ratio appellationis. Dicitur enim *lucius*, non quod siccatus luceat noctu, ut Bellonium arbitratum refert Gesnerus de Aquatilib. p. 593. l. 31: id enim falsum est: sed quod revera sit lupus, & formam atque mores simillimus marino. Quem *Merlucium*, quasi *Maris lucium* Gallis dici primum testati sunt Petr. Bellonius de Aquatilib. I. p. 122. & Rondeletius de Piscibus IX. 9. Batavis similiter Lucius dicitur *snoek*: Lupus vero, *ze-snoek*. Qui itaque vetus verumque nomen ignorabant, hos admodum verosimile est à *moribus* Piscem hunc λυκεῖον appellasse, hoc est, ut in glossis Hesychianis exponitur, φοβερὸν: quod comperissent nempe dulcibus aquis esse *metuendum* præ aliis cunctis in eisdem viventibus piscibus.

§ 134. Neque aliud Epicharmus voluit, quando in nuptiis Hebes nubentis Herculi memorat appositum quoque ὄνον ἐκτραπελογάστορα, *Asinum monstriventrem*. Heic iterum mirifice laborat Aldrouandus, ut *asinum* hunc transformet in *cabeljavum*. *Quod si item quis Epicharmum saltem nobis adversari dixerit, qui* ποικιλογάστορας ὄνους *cognominavit apud Athenæum* VII. 18. *id est, vario ventre Asellos, cum unicolor sit nostri piscis venter: huic quoque responsum volo, & hunc quoque locum viris doctissimis suspectum esse, cum in toto Asellorum genere nulli maculatus venter sit: legitque Hadr. Iunius in Adagiis* ἐκτραπελογάστορας, *id est, ventrem habentes portentosum, eo nimirum fretus argumento, quoniam Athenæus huic piscium soli cor in ventre esse dixerat: quod cum cordatis viris haud verisimile sit, libenter illi subscribo, qui* πελογάστορας *legendum censuit, id est, ventricosos, cum noster Onos in ventrem summopere excrescat.*

§ 135. Terminus iste medius si probi valoris est, jam ego inferam,

feram, *Lucium* hodiernum esse ipsissimum *asinum* Veterum. Ex tua sententia enim: *Qui* piscis habet genuinam *notam* Asini, est asinus: at *lucius* eam notam habet. Est enim *ventrosus*: te fatente, *necesse esse ut latißimum habeat ventrem hoc genus piscium.* Quare? quia vidisti *magnitudine insigni Lucium, qui alium & ipsum insigniter grandem ventre contineret, & hic rursus murem aquaticum*: lib. v. cap. XXXIX. p. 631. C. Imo audet invadere *majorem* Lucius, præut admitti in ventrem totus queat. Tunc tamen retinet etiam, & contrita parte quam devoraverat, deinde aliam atque aliam attrahit in ventrem, donec confecerit totum. Hujus se testem oculatum Gesnerus profitetur. Sed examinemus rem propius. Nimis enim istud levidense est, præut satisfacere intentioni Aristotelis queat.

§ 136. Casaubonus monet plerosque Athenæi codices scribere, σκῆπτρα πελογάστορας. Quæ scriptio omnino præ se fert vestigia ejus, quam proposuimus ex Clemente. Apud quem vidimus ἐκτρωπελόγαστρον. Pro quo ἐκτρωπελογάστορας legere & heic Sylburgius ex analogia jubet. Ita apis, φὼρ *fur* dictus, πλατυγάστωρ *lato ventre* dicitur à Philosopho in IX. Hist. XL. 336. Ita ἐελγάστωρ est, qui *ventriosus* Plauto Asin. act. II. sc. III. 20. Ita ἐγχειρογάστορες Hesychio exponuntur οἱ ἀπὸ τῶν χειρῶν ζῶντες, *qui de manibus*, h. e. labore manuum suarum *vivunt*. Nostrates dicunt: *die 't van de hand gaet inde tand.* His manuum otia, ferias dentibus, ventri esuriem pariunt.

§ 137. Τὸ ποικιλογάστορας merito & ex vera ratione rejicit Ulysses, præeunte Hipp. Salviano de Piscib. Hist. XXI. Dalechampius interim, licet eam lectionem servaverit in vertendo, in Annot. tamen agnoscit Junii correctionem. Quam cum pariter Aldrouandus rejicit & in locum reponit πελογάστορας: sane ostendit se neque mentem Junii assecutum, neque vim vocis adoptivæ.

§ 138. Græcum non puto πελογάστωρ. Si sit: opto doceri, quis usurpet. Hesychius duo nobis suppetit, πέλωρ & πέλωρον: quæ fortassean Græcis haut invitis coire in dictionem jusseris cum τῷ γαστήρ. Cum quo quodcumque illorum se conjunxerit, nascetur πελωρογάστωρ. Posset hoc admitti, si membranæ quid tale præ se

ſe ferrent. Heſychius: πέλωρ, μέγα, ὑπερφυές. Atque ita πελωρογάστωρ dicetur is, cui *venter magnus* eſt, ſive cui *nimiam* is & tantum non *portentoſam in molem excrevit.* Hoc quia *præter naturam* eſt, non video, quei dici de *cabeljavo* queat, niſi & fateare & doceas omnibus id contingere: omnem, inquam, *Aſinum in ventrem ſummopere*, hoc eſt, immodice *excreſcere.* Negari non poteſt, *cabeljavo* Ventrem tumidum eſſe, præſertim cum ovis turget: at non extra modum, multo minus naturam is tumor eſt.

§ 139. Cui homini *venter* tumet & extat paulo altius, προκοίλιος καὶ προγάστωρ Græcis, *ventroſus* dicitur Latinis. Teſtes habeo Philoxeni gloſſas, & Plinium XIV. 21: præter Plautum, quem laudavi. In phyſiognomonicis eſt in ſignis *inſulſi.* Adamantius II. 5: Τὸν δὲ ἀναίσθητον, τοιοῦτον εἶναι πρέπει, λευκὸν πάνυ, σαρκώδη, προγάστορα, παχυσκελῆ. *Inſulſum talem eſſe decet, album valde, carnoſum, ventroſum, cruribus craſſis.*

§ 140. Nec eſt, quod quis contra hæc opponens dicat, fefelliſſe ſignum in Socrate, qui cum ventroſus eſſet, nihilominus Pythiæ teſtimonio habitus eſt ἀνδρῶν ἁπάντων σοφώτατος, *cunctorum hominum ſapientiſſimus.* Notat *hoc* Laertius p. m. 113. *Illud* vero Maximus Tyrius Diſſert. XXIII: Σωκράτης ὁ τοῦ λιθοξόου, ὁ σιμὸς, ὁ προγάστωρ· *Socrates lapidarii filius, ille ſimus, ille ventroſus.* Per ſe notum eſt, quod monet Io. Bapt. Porta de Hum. phyſiogn. I. 16: *non ab uno ſigno ſecundum ſe ipſum, aut à duobus certe veritatem enunciandam; ſed à pluribus, & majoribus, atque ab iis omnibus, quæ adinvicem conveniunt.*

§ 141. Quando itaque πελωρογάστωρ Aſellus ſive Lucius dici ſecundum iſtam quidem compoſitionis rationem nequit: neceſſe eſt ad τὸ πέλωρον referamus. Quo de audiendus iterum Heſychius: Πέλωρα, θηρία, δείματα, τέρατα, σημεῖα μεγάλα· *feræ, terriculamenta, monſtra, prodigia.* Atque ita πελωρογάστωρ erit, qui *ventrem* habet *ferinum* & in omne obvium ſævientem, & hac-propter *formidabilem* cui cui modo nota eſt crudelis ipſius feritas. Annō vero *monſtroſus* eſt, qui & ſuum in genus ſævit? Hoc de *lucio* certum: de *cabeljavo* nemo notavit, utut conſtet carnivorum eſſe.

§ 142. Quam explicationem ſi acceptamus, jam non eſt neceſſe

cesse abire à lectione quam proposuimus in textu, & nostro in libro habemus ex jussu Casauboni. Non equidem alia ratione Epicharmus ἐκτραπελογάστορας ὄνους *monstriventres asinos* dixit, quam quod *monstrosum* sit habere ventrem adeo rapacem, ut suo simili non parcat, quo alias universa Natura gaudet, juxta Platonis illud in Protagora p. m. 234. F: Ὅμοιον τῷ ὁμοίῳ, φύσει συγγενές ἐστι· *Simile simili, natura cognatum est.*

§ 143. Ἐκτράπελον dicitur πᾶν τὸ τῆς κοινῆς φύσεως ἐκτρεπόμενον, *quidquid à communi seu ordinaria natura degenerat.* Hanc verbi vim intellexeris ex Hermogene de Form. orat. II. 10: ubi proprias & familiares poesi esse fabulosas omnes sententias ait, & facere homines alatos καὶ σύνθετα τινα ζῶα, ἢ ἐκτράπελα, οἷον, Πήγασοι, Γοργόνες, καὶ ὅσα τοιαῦτα, *& composita quædam animalia, aut monstrosa, quales sunt Pegasi, Gorgones, & id genus.* Plinius VII. 16. de pueris monstrosi incrementi loquens, *Ectrapelos,* ait, *Græci vocant eos: in Latino nomen non habent.*

§ 144. Hactenus, ni fallor, feliciter nobis sub manu res processit. At quo minus inoffenso pede procedamus, Ælianus facit, qui l. de Anim. v. 20, hoc *asellis* quidem, sed *marinis* tribuit, *qualis* Lucius non est. Ὄνος, inquit, ὁ θαλάττιος ἐν τῇ γαστρὶ τὴν καρδίαν ἔλαχεν ἔχειν, ὡς οἱ δεινότατοι αὐτὰ ὁμολογοῦσιν ἡμῖν, καὶ διδάσκουσιν. *Asino marino datum habere cor in ventre, quemadmodum peritissimi eorum asseverant nobis, & docent.*

§ 145. Oratio hæc talis est, ut plane nos adducat in hanc opinionem: Ælianum istud *secundum literam* intellexisse. Quod verum esse, nemo adeo peritus marinorum est, qui docere queat. Quia vero ipsus ad aliorum provocat testimonium, sane negat, & aperte satis, se periculum fecisse veritatis. Quod si, ut debuit, mystice verba accepit, vera etiam de *Mugile* sunt, quem ostendimus *asinum* Dorionis esse, & *marinum* piscem.

§ 146. Etenim de *hoc* quoque verum est, *habere cor in ventre:* sed non eodem prorsus sensu. *Mugil* notæ voracitatis est, non ferocitatis. Limo gulam vix explet, non carnibus, nedum sui generis. *Huic* itaque *loco* ad marginem si adscripsisset Gesnerus, *Gulosos cor dixeris in ventre habere*; quemadmodum adscripsit hoc

hoc *capiti* de Asello pisce seu Lucio nostro; attulisset solidam sane lucem pro maligna. Pro qua tamen ipsi debemus.

§ 147. Sed propius fortean ab Æliani sensu abibimus, si fateamur, cum adeo forma atque moribus se mutuo repræsentent *Merlucius* & *Lucius*: illum quidem esse *Asinum*, & marinum; hunc vero *Asellum*, & fluviatilem. Atque ita τὸ ὑποκοριστικὸν erit non *ætatis* nota, sed *loci* ubi degit. Qui *merlucium* Asinum dixerint, ante me fuerunt Rondeletius de Piscib. IX. 9. & Salvianus de Aquatilib. hist. XXI. Scaliger quoque, sed dubitans, ad VIII. Hist. de anim. XV. 172.

§ 148. QUARTA *nota* est: καὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ λίθους ἐμφερεῖς μύλαις· *& in cerebro lapides similes maxillis* habet. Heic se nobis *duo* iterum offerunt examinanda. *Vnum*: An lapides in cerebro habeant Lucii? nam de Cabeljavis certum est. *Alterum*: Si habent, quales? *Vtriusque* dubii arbiter non alius, quam sensus esse potest.

§ 149. De *primo* igitur audiamus testes. Do autem ex Aldrouando, quo ne vocari in examen queant. *Author obscurus de Natura rerum scribit Lucium in cerebro lapidem crystallo similem gerere, sed hoc cum ævum in longum duxerit. Gesnerus vero testatur sese in capite Lucii, etiam parvi, lapillos geminos candidos reperisse.* Hos reperire est in quovis Lucio: sed, etiam in magno, non magnos.

§ 150. *Alterum* explicatu paulo est difficilius, propter homonymiam vocis μύλη. Quam nos *maxillam*, Dalechampius *molam* reddidit. *Vtramvis* significare, auctor est Hesychius. Μύλαι· αἱ ἐπιγονατίδες ἢ σιαγόνες· *patellæ genuum aut maxillæ.* Jam vero, quia *lapides* Asini perhibentur ἐμφερεῖς μύλαις, (hoc est, non *rotundi*, ut male Edoard. Wottonus de Differ. anim. VIII. 172: sed qui, ut Ælianus bene, ἐοίκασι μύλαις τὸ σχῆμα) oportet nos sensus doceat, *utri* sint figura *similes*, Genu patellæ, an Maxillæ.

§ 151. *Patellæ* figuram esse δισκοειδῆ *housciformem*, ex Ruffi de Partib. III. 5. docui in Physiolog. XIV. 19. Nunc ergo, quos etiam *lapillos*, sive Lucii, sive Cabeljavi, compares cum patellis, *neutrius* similes his reperies. *Cabeljavi* in cerebro reperti lapilli

 oblongi

oblongi ſunt, parte altera acutiores, altera rotundiores, externa gibbi, interna cavi partim,partim tumidi, ubique aſperi vel inæquales.

§ 152. *Lucii* in cerebro qui reperiuntur, optime compares extremæ manui, ſed ad carpum abſectæ & pollice toto cæteriſque digitis,ſecundo articulo tenus,truncæ. Ita enim parte præcipua plani ſunt, & ſummo tantum latere velut dentati. *Dentationem* hanc feciſſe credo, quod *maxillis* comparaverint iſto ſeculo. Horridulos ſane dentes iſti faciunt lapillos, prorſus ut maxillæ ſunt aſperiores,& metuendi magis, qua parte dentes habet extantiores.

§ 153. Atque iſta quidem ut ſcripſimus, Naturæ in libro legimus: neque erramus, niſi forte ii *lapilli* veteribus deſignati non ſunt, quos pro illis habemus. Qua in re qui nos informare norunt melius, fecerint rem publico utilem, mihi pergratam, ceu paratiori ad diſcendum, quam aptiori ad docendum. Enim hoc agimus, ut voluntatem ubique noſtram promamus fenerandi quid concredito nobis talento; non vero, ut vel aliquam oſtentum præſumtionem eamus docendi ſeculum tam eruditum. Gloriari quippe homini non bonum: bonum, Deo gloriam dare, & dona ipſius impendere, in laudem Laudandi in ſecula,& ædificationem proximi.

§ 154. QUINTA *nota* eſt: φωλεύει τε μόνος ἐν ταῖς ὑπὸ κύνα θερμοτάταις ἡμέραις, τῶν ἄλλων ταῖς χειμεριωτάταις φωλευόντων· *Latitatque ſolus calidiſsimis ſub Cane diebus, cum cæteri frigidiſsimis ſe abſcondant.* Ælianus hæc extulit hoc modo: σειρίου δὲ ἐπιτολῇ φωλεύει μόνος, τῶν ἄλλων ἐν ταῖς κρυμωδεστάταις φωλεύειν εἰθισμένων· *Sirio orto latitat ſolus, cæteris in gelidiſsimis temporibus latitare conſuetis.*

§ 155. Τὸ φωλεύει Heſychius exponit οἰκουρεῖ, κρύπτει· *domi ſe continet, occultat ſe.* Unde φωλητὴρ, ὁ ἐν τῷ αὐτῷ τόπῳ καθεζόμενος ἀεί. *Latebricola, qui in eodem loco conſidet ſemper.* Latinum nomen è Plauti Trinummis eſt, act.II.ſc.I.14. ubi verſibus pervenuſtis admodum exponit, quemadmodum Amor ea conſuerit cupidis & ſectatoribus ſuis ſuadere atque conſulere, quæ nihil

nihil minus, quam ex re ipſorum & uſu eſſe deprehendantur experiundo. *Locus*, in quem ſe abſcondit, φωλεὸς dicitur Græcis, exponiturque in gloſſis Cyrilli, *luſtrum, latebra, latibulum*.

§ 156. *Cauſa* τοῦ φωλεύειν, ſive ſemet ſubducendi in latibulum, eſt, ut evitent incommoda. Quippe ſentiunt piſces. Ergo patiuntur ab exceſſu. Ergo moventur ad evitandum. Ergo mutant loca. Ergo latent. Quando *ſentire* piſces dixi, fateor hos, æque ac quadrupedes, τὴν περὶ τὸ θερμὸν καὶ ψυχρὸν μεταβολῆς αἴσθησιν ἔχειν σύμφυτον· *Innatam habere naturam ad ſenſu percipiendum & calidi & frigidi mutationem*: quemadmodum Philoſophi iſta, ut omnia, dexterrime tranſtulit Cæſar VIII. Hiſt. XII. 125.

§ 157. *Natura innata* iſta eſt Spiritus, quem Creator potenti Verbo ſuo ut *vivificare* Concreta aquarum juſſit, ita & *procurare* quæ ad tuendam vitam cujuſque ſuam ſunt neceſſaria. *Spiritus* iſte eſt corpus ſubtile, & perpetuum mobile, ac movens. *Movens*, inquam: non ſolo *impetu*, ſicut globum globus projectus; ſed *facultate* peculiari, quæ *apta nata* ſit *motum* ceu monitum foriſecus acceptum *dirigere* ad conſecutionem boni neceſſarii & fugam minantis noxam. *Facultatem* appello, quia facit velle, ſcire, poſſe Animal ea, quæ ad ſui conſervationem & propagationem requiruntur. De qua, quia amplius nunc dicere locus vetat, conabimur aliàs noſtras cogitationes aperire.

§ 158. Porro, *latitant* Piſces, ut & alia Animalia, πρὸς τὴν βοήθειαν καὶ τὰς ὑπερβολὰς τῆς ὥρας ἑκατέρας, *ut ſeſe communiant adverſus utriuſque temporis exceſſus*, inquit Philoſophus VIII. Hiſt. XII. 153. *Quidam* igitur, ut ſe ſubducant æſtui: *alii*, ut devitent frigus. *Frigoris* interea plures fugiunt incommoda, quam caloris. *Calor* pleriſque piſcium amicior. Ariſtoteles ait VIII. Hiſt. XIX. 212: μάλιστα πονοῦσιν ἐν τῷ χειμῶνι οἱ ἔχοντες λίθον ἐν τῇ κεφαλῇ. διὰ γὰρ τὸν λίθον ὑπὸ τοῦ ψύχους καταπηγνυνται καὶ ἐκπίπτουσι. *Maxime laborant per hyemem, qui in capite lapillum habent. Lapis enim facit, ut à frigore congelentur & adpellantur ad littus*. Oportet ſit *lapis* iſte cryſtalli inſtar frigidus & refrigerans: eoque magis, quo cœlum eſt frigidius. Quoties igitur *non ea* Vis calidi nativi eſt, quæ lapidis frigus ſuperet, ſuperetur ipſe neceſſe eſt. *Lapide* enim

inambulantem cerebro ſpiritum refrigerante, ſegneſcit ſanguis, torpeſcit motus, pigreſcit corpus. Quibus conſequenter auctis, perit tandem motus, ſenſus calor, vita: & ob hoc fluitare incipiunt & appelli ad littus.

§ 159. Si ita eſt, inquies: jam magnum eſt in eo *argumentum*, Lucium non eſſe aſellum. Non enim contra frigora latitat: ſed caumata. Oportebat autem frigus inimicum ſentire: propter lapidem ſcilicet. Quippe, aucto hujus frigore ab extraneo, vidimus quæ incommoda eveniant. Verum, non eſt is *lapis* in Luciis tantus, tantum ut frigus facere aut fovere queat, unde patiatur calor nativus. Modo monebamus, etiam in magno parvum eſſe lapidem. Calor contra, etiam parvo in Lucio magnus eſt. Cui rei argumento eſt ferocitas. Animalium namque omnis generis carnivora, calidiora quoque.

§ 160. Notemus porro circumſtantias *latitationis:* Tempus & Locum. Circa *tempus:* Quando, & Quamdiu. Circa *locum:* Ubi, & Quare.

§ 161. *Quando* Aſinus & Aſellus lateant, expreſſum in textu habemus: *ſub Cane calidiſſimis diebus.* Stemus heic parum & occaſione accepta quædam dicamus de re, cujus apud Hippocratem ſic ſatis frequens mentio eſt, & quam diſerte jubemur obſervare l. de Aere, aq. & loc. t. xxx. 117. addita ratione momentoſa ab utilitate, quam obſervatum eſt eam obſervationem in medicina præſtare.

§ 162. Sunt igitur in cœlo *Canes* duo: major & minor. *Minor*, προκύων Græcis nominatur. *Apud Romanos non habet nomen*, inquiebat Plinius in XVIII. 28; *niſi caniculam hanc velimus intelligi, hoc eſt minorem canem.* Capite ſequenti tamen *caniculam* nominat. Dionyſ. Petavius Diſſert. ad Uranolog. VII. 2: *Cum in priore loco dubitaſſet, an τὸ προκύωα Latine nominari Caniculam oporteret, in poſteriori, quaſi ita ſibi perſuaſiſſet, appellavit.* Equidem recte, niſi jam ante dediſſent id nomen Majori quoque. *Recte* Procyon, inquam, *canicula* Latine dici potuit, ſi ſtellarum in eo ſidere vel numerum vel lucem conſideres, quibus ſane plurimum concedit Majori.

§ 163. Hugo

§ 163. Hugo Grotius in Notis ad Germanici Imag. p. 70: Ὁ προκύων, *Antecanis* Ciceroni, quia Sirio est prior, hoc est, Septentrionalior. Apud auctorem in II. de Nat. deor. cap. 44. omnibus in libris (uno Palatino excepto, in quo *Anticanem* reperit Gesnerus) legitur:

Ante Canem, Grajis Procyon qui nomine fertur.

Latine quidem sic. Celsus II. 8: *aqua inter cutem.* Similiter: *sidus ante Canem.* Pro quo tam barbare dicitur *Antecanis*: quam nostris, *hydrops intercus.*

§ 164. Rationem *nominis* ab ortu esse, colligi ex Quintiliis atque Plinio potest. Ita enim Quintilii in Geop. I. 9: τῇ γ'. ἰουλίου, προκύων ἑῷος ἐπιτέλλει. τῇ κδ'. κύων ἑῷος ἐπιτέλλει. XIII. *Iulii Procyon matutinus exoritur.* XXIV. *Canis matutinus exoritur.* Plinius autem loco quem laudabam: XVII. *Calend. Augusti Assyriæ Procyon exoritur. Dein postridie fere ubique confessum inter omnes sidus indicans, quod Canis ortum vocamus.* Verum (indicio partim Salmasii Plin. exerc. p. 432. E, partim Petavii) legendum ex Interprete antiquo Germanici ad Aratum: *Deinde post triduum fere, ubique confessum,* &c. Hoc enim Plinium velle docet Petavius: XVII. Cal. Augusti Assyriæ exoriri Procynis stellam primam, alteram post triduum fere, & hanc ortu suo indicare non ita pridem oriturum Canem, sidus ubique confessum & conspicuum locis ac regionibus, quas percensuerat Plinius in XVIII. 25: antequam videlicet ortus stellarum & occasus ex astronomorum observationibus, & parapegmatibus excerperet.

§ 165. Ex istis notandum, *sidus* Procynis constare *duabus* dumtaxat stellis, utut *tribus* dicat Hyginus in Poet. astron. p. m. 270. *Prima* in collo est: *altera* in femore lucidissima, utpote primæ magnitudinis. Hæc *proprie* Procyon appellatur. Quod nempe Sirii canis ortum proxime præcedat & prænunciet. Sidus ipsum locatur ad circulum lacteum, Æquinoctialem inter & Zodiacum. Auctores collocant sub Geminis. Festus Avienus in Arati phænom. 903:

Vltimus est Procyon Geminorum subditus astro.

& Germanicus Cæsar in Arateis 437:

Sub

Sub Geminis Procyon fulgentia sidera surgit.

Plenius ista, & quæ ante notabamus, Vitruvius in IX. 7: *Geminos autem minusculus Canis sequitur contra Anguis caput, major itidem sequitur minorem.* Sed satis de Procyne.

§ 166. *Major canis*, κύων μεγάλος Arato in Phænom. 342, nobilis est multa admodum mentione apud auctores passim, & semper intelligendus, quoties loquuntur de Cane. Cæterum ea voce iterum modo ἄστρον sive *sidus*, modo ἀστὴρ seu *stella* venit intelligenda. Eratosthenes sive verius Achilles Tatius ad Arati phæn. c. v: Διαφέρει δὲ ἄστρον ἀστέρος. Τὸ μὲν γάρ ἐστιν εἴδωλον ἐκ πολλῶν ἀστέρων μεταμορφωμένον. τὸ δὲ καθ' μίαν γραφὴν περιοριζόμενον. Pro quibus Macrobius in Somn. Scip. I. 14: *Aster & Astron diversa significant. & Aster stella una est: Astron signum stellis coactum, quod nos Sidus vocamus.*

§ 167. Canis *astron* est, qui ἀστροκύων Horo Apollini Hieroglyph. I. 3. ut recte censet Dav. Hœschelius in Notis & Lud. de la Cerda ad illud Æneid. X. 273, *Sirius ardor.* quamquam hoc nomine alii *Sirium* ipsum nominent: ut videre ad Diod. Siculum Bibl. I. p. m. 7. C. & Plutarchum de Iside p. m. 372. D. vide & Salmasium de Annis clim. p. 615. Situm est ad austrum infra æquinoctialem. *Stellis* constat, designatore Grotio in Notis ad Germ. Imag. p. 63, *undetriginta*. Quando igitur Joh. Ruellius de Nat. stirp. II. 152, *sidus hoc octodecim fulgere stellis* scribit, intelligendus est de *propriis* Asterismo: cæteræ enim *informes* sunt, & extra sidus positæ; ita tamen in proximo, ut huc necessario referantur, cum neque referri ad aliud queant, neque singulare aliud constituere. Hyginus ergo, quando in Poet. astron. p. m. 265, *viginti* numerat, an ex informibus duas adstituit? Fingitur *canis* in Imaginibus *currens*: in astrothesia vero sua, *insidens* in posteriora & *erectus* in priores pedes oriri.

§ 168. Canis *aster* est stella, non astri tantum, sed & cœli pene totius ut maxima, ita & lucidissima. Achilles Tatius ad Arati Phæn. cap. II. ὁ δὲ κύων ἐστὶν ὁ λαμπρὸς τῆς γένυος [libri vitiose, τῆς θέννος] μείζων τῶν ἀπλανῶν πάντων ἀστέρων. *Canis est illa refulgens in maxilla, quæ magnitudine stellas omnes fixas superat.*

rat. Ejus deinde *ſplendor* tantus eſt, ut à Manilio Aſtron. I.397. propterea judicatus ſit *In radios vix Sole minor*: hoc eſt, interprete Scaligero, *vix Soli ipſi claritate cedere*. Sed iſta quidem hyperbole poetica eſt: alibi ſine riſu vix audienda. Omnino tamen præluſtris ille fulgor effecit, ut dicta fuerit *Magna ſtella*. Ita ſe Grotius Notar. ad Germ. Imag. p. 63. teſtatur inveniſſe in Lexico Medico: *Scera, id eſt, Magna ſtella*. Pro quo alibi, ſed paulo corruptius, inquit, legebatur: *Sceara, id eſt, Canis Major*. An utrobique legendum, *Mera?* Hyginus Fabulis cap. cxxx: *Icarius, Arcturus in ſideribus eſt dictus: Canis autem, Mera*. Sed utrumque habet bene. Quippe illam *vocem* Græcam eſſe, omiſſa terminatione Græca, docet ibidem Grotius. *Altera* vero nota eſt in Poetarum fabulis. vide ſis Ovidium in Metamorph. VII. 361.

§ 169. *Fulgore* ſuo etiam hoc conſecuta eſt, ut *nomina* occuparet omnia, quæ ſideri debentur. Dicitur κύων *canis* Hippocrati quidem ſemper. Aliquando ἄστρον ſimpliciter: ut in VII. Epid. t. VII. ubi Polycratis conjugem febri correptam ait θέρεος περὶ τὸ ἄστρον, *æſtate circa Canem*. Sane non aliud *ſidus* æque ab omni memoria incidit in obſervationem hominum: unde & excellenter *ſidus* dictus eſt Canis. Interea, quia & alia obſervabantur ſidera, & juſſerat obſervari Hippocrates, ceu pridem monui: idcirco addidit, *æſtate*; quia aliud hoc tempore in animadverſionem ſui non excitabat.

§ 170. Græcis aliis σείριος: & hinc *Sirius* Latinis. Galenus I. Epid. com. I. t. I: Κύων γὰρ τὸ σύμπαν ἄστρον. ὁ δὲ ἐπὶ τῆς γένυος αὐτοῦ Σείριος· ὃν ὀρθῶς ἂν τις ὀνομάζοι τὸν προκύνα, οὐ τὸν κύνα. q. d. *Totum quidem ſidus dicitur Canis: quæ vero in maxilla ejus eſt, Sirius: quem rectius tamen quis nominaverit Ante Canem, quam Canem*. De *primo* dictum.

§ 171. Quod ad *alterum*, τὸ Σείριος etſi utplurimum ſignificet fulgentiſſimam in ore Canis ſtellam: eſt tamen, ubi σείριος ἀστὴρ *Solem* ſignificat. ut apud Heſiodum Ἔργ. II. 35. ubi Proclus ſcholiaſtes: Τὸν ἥλιον ἐκάλεσε σείριον ἀστέρα, διὰ τὸ λάμπειν· τὸ γὰρ σειριᾶν. Quæ ſic accipio: *Solem appellat illuſtrem ſtellam, quod illuſtret. Hoc enim* τὸ σειριᾶν ſignificare, etiam ex Euſtathii com.

ad Hom. Odyſſ. μ'. p. m. 1709. l. 54. poteſt intelligi. Σειριῶες, τὰ ἄστρα. σείρια γὰρ καλοῦνται παρὰ τὸ σειριᾶν, ὅ ἐστιν ἀστράπτειν. *Sirenes, ſidera. Sidera enim vocantur à ſiderando, quod eſt incendere.* Antiquum eſt *cando*, pro candere facio. *Candeo* eſt albedine illuſtri niteo. *Nitor* iſte omnis à lumine. *Lumen* à luce. *Lux*, ſi non omnis, potior in Sole eſt, illo luminari magno, quod præeſt diei, Gen. I. 16. *Sol* itaque, ut eſt princeps ἄστρον, ita & præ Luna cæteriſque cunctis ſideribus ἀστεῖ, ſiderat, incendit, illuſtrat orbem terrarum.

§ 172. *Tertium*, Galeni in verbis notandum, illud eſt, quod ſuo judicio *Sirius*, Procyon rectius, quam Canis appellari potuiſſet. Verum in hoc verum eſt, quod obſervat Salmaſius Plin. exerc. p. 431. D. *multos* videlicet *Græcorum* τὸν κύνα & προκύνα *confudiſſe, & alterius hiſtoriam alteri adſcripſiſſe.* Manilius recte, qui *canem* vocat Aſtrum: *caniculam* vero, Aſtri fulgentiſſimam ſtellam. Ita enim de *utroque* Cane canit in v. 172:

Cum vero in vaſtos ſurgit Nemeæus hiatus,
Exoriturque Canis, latratque Canicula flammas,
Et rabit, igne ſuo geminans incendia Solis.

§ 173. *Canicula* deinde ſi Procyon diceretur, quam facile quis non ipſi iſtud alterum incendium tribueret, ſed *Cani* ſeu ſequentibus ſtellis: quæ tamen ἐλαφροὶ καὶ ἀνεπαχθεῖς εἰσιν ἡμῖν, *leviores & immoleſtæ ſunt nobis*, uti Theon ad Ptolom. Almag. VIII. ſcribit. Quod ab Arato tamen deſumtum. Verſus eſt in Phænom. 336: οἱ δὲ οἱ ἄλλοι
Σῆμ' ἔμβυαι μελέεσσιν ἐλαφρότεροι παρέκειν).

Pro quibus Feſtus Avienus verſu 743:

altera ſi qua
Stellarum fulgent rutila, ut quæ plurima longo
Bellua fert lateri, neque multa luce coruſcant
Et deſignandis tantum ſunt addita membris.

§ 174. Ut concludam hoc, repeto: *canem* Auctoribus, in *genere* quidem, Sidus totum dici: at *proprie*, Sideris eam ſtellam, quæ cæteras ortu & vigore cum lucis tum virtutis præcedit. Ergo deinceps expendamus, quid ſit,

§ 175. *Sub*

§ 175. *Sub Cane.* Verbo: eo tempore, quo Canis exoritur. Quibus equidem cum me satisfecisse non putem exspectationi eorum, qui insuper in studiis juvenilibus Astronomiam habuerunt: oportet & his paululum immoremur, atque de *ortu* Siderum, quam maxime fieri compendio potest, saltem necessaria nostræ rei illustrandæ repetamus ex Cœli contemplatrice scientia.

§ 176. Psalmista testatur in Psalmo XIX: *Deum* omnipotentem *Soli in cœlis posuisse tentorium. Et ipse* quovis mane *ut Sponsus prodit ex thalamo suo; alacris, ut heros, ad decurrendum iter. A fine cœlorum exitus illius & conversio illius ad fines eorum: & non est, quod occultetur à calore ejus.* Quibus verbis *utrumque* Solis motum, diurnum atque annuum designari, mihi dubium nec est, nec esse potest: utut intelligam & facile concedam, facilius cœli phænomena explicari ad captum discentium illo modo, cujus auctor Philolaus creditur, quo de apud Laertium atque alios; instaurator vero, Nic. Copernicus. Sed hanc litem non facio meam. Utro enim modo fiant ista, enarrant certe gloriam Creatoris sui: meo tamen judicio magis, si illo quem concipere homo non potest, quam si illo quem fingit sibi. Sed ad nostram rem.

§ 177. *Diurno* motu Sol quotquot diebus ortus vergit in occasum, noctem daturus hemisphærio infra cujus horizontem se condidit. *Annuo* autem motu quotidie aliquid promovet in partes cœli ortivas & signorum sequentia. Hinc fit, quod nihil occultetur à calore ejus in terris, & nihil non occultetur à luce ejus in cœlis. Quamquam enim *stellæ fixæ* eodem versus moveantur, movetur celerius tamen Sol, & eapropter paulatim assequitur singulas atque abscondit suis radiis à conspectu nostro; sed usque & usque promovens tandem concedit apparere iterum, sive se diluculo videndas præbere, priusquam ipse exeat è thalamo, & appropinquare propius ad finitorem incipiat. Præcedit itaque stella vel sidus, quia Sol procedit.

§ 178. Et hic est ille *ortus*, quo de intelligendi veniunt quotquot Siderum contemplationem necessariam duxere ad commoda vitæ præsentis. Ille non *ortus* proprie, sed *exortus* est: uti

non est *occasus* proprie, sed *occultatio*, cum Sol nostris oculis intervenit & impedit hanc illamve stellam cernere. Græcis *apparens* hic *ortus*, ἐπιτολή; *occasus*, κρύψις dicitur: sicut *ortus verus*, ἀνατολή; & *occasus verus*, δύσις. Ἀνατέλλει seu *vere oritur* Stella, quandocumq; supra horizontem emergit, sive cum Sole, sive ante vel post illum, brevi aut longe. Ἐπιτέλλει seu *apparenter oritur*, quandocumque exiens è radiis solaribus conspiciendam se nobis sub auroram præbet. *Apparentem* hunc ortum Astronomi recentiores *heliacum* appellarunt: Græci, ἐπιτολὴν ἑῴαν φαινομένην, *exortum matutinum apparentem*. Plura vide sis, si plura desideras circa multiplicem stellarum ortum atque occasum scire, apud Geminum in Elem. Astron. c. XI. apud Ptolomæum Almag. IX. 4. apud Achill. Tatium Isag. ad Arati phænom. c. XXXVII. & duobus sequentibus. apud Plinium XVIII. 25. apud Firmicum denique Astron. II. 8. & Ioan. Tzetzem in scholiis ad Hesiodum p. 130. edit. Heinsianæ. imo omnium vice, apud omnium expositorem Petavium Dissert. ad Uranolog. lib. I. cap. I. & II.

§ 179. Cæterum quando *heliace* Canis aster sive Canicula oriatur, definiri nisi ad certum locum atque tempus non potest. Quemadmodum vero id facere queant, quorum interest curate fecisse, laudatus jam mihi Petavius ostendit in eisdem Dissert. lib. I. cap. III. Apud quem lib. VII. cap. I. reperies quoque Veterum dissidia de *ortu* Caniculæ egregie solideque conciliata. Kalendaria qui conficiunt in populi usum, Caniculares inchoant ordinarie ad XVII. Julii & in septem hebdomadas prorogantes finiunt cum XXVII. Augusti: nimis admodum rudi Minerva, Πλατικῶς enim nobis hodie Caniculæ ortus heliacus incidit in Leonis gradum XXI, Augusti diem circiter XII. Romæ olim primo Juliano anno contigit in Leonis gradu VIII. Augusti fere secundo. confer ad Plinium II. 47. & XVIII. 28. Censorinum de Die nat. cap. XVIII. & XXI. Varronem de Re rust. I. 28. Servium in Virg. Æneid. X. 273.

§ 180. Itaque *initium* Canicularium valde nunc descivit ab ortu heliaco, unde illos antiquitus inchoabant. Unde sicuti recessit, ita deinde recedet magis ac magis. Hanc μετακίνησιν orbis

stellati

ſtellati priſca ætas ignorabat. Hacpropter deſignatos ſemel à majoribus ſuis ortus atque occaſus Siderum conſtanter ipſi non tantum tenebant, ſed & ad alios accommodabant nullo diſcrimine, qui certorum erant locorum proprii. Vide rurſus Petavium in eiſdem Diſſert. lib. II. cap. X.

§ 181. Hinc jam, quid *ſub Cane* ſignificet, intelligas. Videlicet, *ſtricte* quidem, ſub *ortu* Caniculæ, ſeu quando ipſa, Sole prætergreſſo, longius prodit in conſpectum matutinum. *Late* autem, ſub *tractu* Canicularium dierum, quos vocant & ad quadrageſimum ſecundum protendunt. *Priore* modo Aſtronomi uſurpant: *poſteriore*, cæteri omnes, qui ad Canem aliquid referre quaqua ratione conſueverunt.

§ 182. Hoc vero amplius intellexeris ex Aph. IV. 5: Ὑπὸ κύνα καὶ πρὸ κυνὸς ἐργώδεες αἱ φαρμακεῖαι· *Sub cane & ante canem laborioſæ ſunt purgationes.* Ubi *ſub cane* non poteſt non accipi de ſpatio temporis ſeu plurium dierum. Etenim τὸ ὑπὸ, *ſub*, Grammaticis *proprie* eſt Loco inferiore, *deinde* & Tempore poſteriore & quod poſt aliquid jam inchoatum ſequitur. *Improprie* vero de eo uſurpatur, quod nondum quidem adeſt, ſed inſtat. *Hanc* ſignificationem heic tollit τὸ πρὸ κυνὸς, *ante canem*, exortum nempe, vel apparentem diluculo. *Quod* puto eſſe illud *tempus*, quod inter *Canis* utrumque ortum matutinum, coſmicum & heliacum intercedit. *Ipſius* ortus tempus deſignare Philoſophus VIII. Hiſt. XV. 173. volens ait, ἐπὶ κυνὶ, hoc eſt, *ipſo Canis exortu*, ſive tempore quo primitus emergit ab obluminatione Solis, & deſeri ab ipſo incipit, magis magiſque ortum ejus anteverſurus.

§ 183. Poſt *quem* quod ſequitur deinceps, id μετὰ κύνα, *poſt canem* dicit Hippocrates I. Epid. II. 60. Μετὰ δὲ κύνα μέχρις ἀρκτούρου, θέρος θερμὸν, καύματα μεγάλα. *Poſt canem uſque ad Arcturum æſtas calida, caumata magna.* Columella ſcribit in IX. 14: *A canicula fere poſt quinquageſimum diem arcturum oriri.* Quod, inquit Petavius Diſſert. II. 8, de *ortu heliaco* verum eſt. Nam *ſirius* oriebatur, Cæſari, II. Auguſti; *arcturus*, XXI. Septembris. Ptolomæus de Inerrant. appar. & ſignif. *canis* ortum matutinum apparentem confert in XXVII. Julii: *arcturi* vero in III. Octob. Aetius

tetr. I. ſerm. III. 164: μηνὶ Σεπτεμβρίῳ ιζʹ Ἀρκτοῦρος ἐπιτέλλει. *Menſe Septembri* XVII. *Arcturus exoritur.* Huic *Canis exoritur* XIX. *Iulii*. Ergo *ibi* inter Canis & Arcturi ortū LXVIII: *hic*, LX. ſunt dies.

§ 184. Quæ non eum dumtaxat in finem ſubnoto, ut appareat cuique hanc temporum rationem ex ſuo tempore & loco æſtimandam eſſe: ſed præcipue, ut liqueat quanto intervallo Canicularium finis ſeu fervor æſtatis abſit ab ortu Arcturi, ſub quem âutumnare incipit: & hinc intelligas, quam periculoſum ſit vehementi & ſolito longiore æſtu æſtuantia corpora tradi vel inæqualitati tantum Autumni, nedum pluviis ab Arcturo & Auſtro continentibus ac peſtiferis, ceu accidit ea tempeſtate in Thaſo, cujus Præceptor meminit I. Epid. conſt. III.

§ 185. Sed *quare* Philoſophus dixit, *ſub cane* Aſinum & Aſellum latitare? Scaliger reſponderit VIII. Hiſt. xx. 173: *ut pudeat iſtos nugatores, qui negant ab aſtris quidquam fieri. Evertitur enim fundus maris exortu caniculæ, fervent maria, moventur ſtagna, ſentiuntque ipſius ſideris ardores non ſolum piſces, ſed & reliqua animalia.*

§ 186. Imo *homines* quoque. Idcirco enim Hippocrates l. de Aere & aq. xxx. 117. medicum vult obſervare & Canis ortum & Arcturi atque Pleiadum occaſum: quia τὰ μὲν νοσήματα μάλιστα ἐν ταύτῃσι τῇσιν ἡμέρῃσιν κρίνεται, καὶ τὰ μὲν ἀποφθίνει, τὰ δὲ λήγει, τὰ δὲ ἄλλα πάντα μεθίσταται εἰς ἕτερον εἶδος, καὶ ἑτέρην κατάστασιν· *morbi maxime in his diebus judicantur*, h. e. exacerbantur, *atque alii quidem perimunt, alii deſinunt, cæteri vero omnes tranſeunt in aliam ſpeciem, atque alium ſtatum.* In ſpecie notat l. de Affect. int. t. XLII: τὸν Τύφον ἐπιλαμβάνειν θέρεος ἐν ὥρῃ, ὁκόταν ὁ κύων τὸ ἄστρον ἐπιτέλλῃ, χολῆς κινηθείσης ἀνὰ τὸ σῶμα· *Typhum invadere æſtate eo tempore, quando Canis ſidus exoritur, bile mota per corpus.*

§ 187. Sed qua *virtute* hæc, & quidquid præterea eſt effectuum, edit? Multi hodie neſcio quibus ἀποῤῥοίαις Siderum ſtellarumve tribuunt. Chaldæorum quippe commentum eſt τὸ συμπαθεῖν τὰ ἐπίγεια τοῖς οὐρανίοις, καὶ κατὰ τὰς ἐκείνων ἀποῤῥοίας ἑκάστοτε ταῦτα νεοχμοῦσθαι. *Quod terrena conſenſionem habeant cum cœleſtibus, & ex illorum influxibus ea ſemper innoventur*: uti Sextus Empiricus & Gentianus Hervetus interpres ejus loquuntur in v.

Adv.

Adv. Mathem. p. m. 110. E. Ἀπόῤῥοια proprie est *defluxus*, non *influxus*. Hodie tamen passim ita vocant, auctore Iul. Firmico Astron. l. 1. c. 1. non Astrologi tantum, sed & Physicorum quotquot secure malunt super influxuum seu incomprehensibilium, nedum indicibilium facultatum pulvinari dormire, quam sudare in scrutinio causarum evidentium. Cicero *contagionem* appellat in l. de Divinat. II. 43, eam vim, quæ à stella defluit, & in sublunaria influit. Etenim *influxus* non tantum dicitur ratione corporis cui influit, sed etiam ejus unde virus defluit. Nam per *defluxum* sui corporis Sidus influit in corpus suppositum.

§ 188. Sapientia vetus *calori* Sideris omnia acceptum referebat. consentienter suo dogmati: Astra omnia igneæ esse naturæ. Quo de videantur ipsorum sententiæ apud Lipsium Physiolog. II. 14. De illo speciatim Proclus ad Hesiodi Ἔργ. II. 206: ὁ σείριος τοῦ ἡλίου προανατέλλων ὀξέα φλέγει, καὶ καυμάτων αἴτιός ἐστι τῶν ὑπὸ κυνὸς καλουμένων· *Sirius ante Solem mane apparens vehementer inflammat, & causa est caumatum, quæ vocantur, sub Cane.* Illud, ὀξέα φλέγει, ab Arato est, Phænom. 329. Germanicus Cæsar versu 335. reddidit: *vomit flammam.* Avienus v. 729:

Torret & immodicis terras coquit ignibus.

Grammaticus heic *activam* verbi significationem notet, neglectam Thesauro & ex hoc depromtis Lexicis.

§ 189. Ex hoc præterea loco dilucet, quæ καύματα Græci appellent. scilicet, *ardores* ardentissimos & propter excessum intolerabiles. περισκελῆ καύματα vocat Philochorus apud Athenæum in XIV. 20, quæ conjuncta sunt cum maximis squaloribus. vide sis Casaubonum in Athen. III. 19. XI. 7. XIV. 20. Latine etiam usurpata vox. Hieronymus ad Isaiam c. III: *dicuntur Græce θέριστρα ab eo quod ἐν θέρει, hoc est in æstate à caumate corpora protegant fœminarum.* Ubi *cauma* licet optime accipiatur de *ardore* Solis: videtur commode tamen etiam posse de *effectu* Ardoris exponi; de *rubore* inquam, atque *pustulis*, aut *maculis*, quæ excitantur in facie eorum, qui diutius ardente in Sole morantur non obtecti. Hesychius: Καῦμα κατάκαυμα, ἢ θῦμα, ἢ πύρωσις. Ubi τὸ κατάκαυμα est, quod Græci vetustiores χίμετλον, Latini *per-*

nionem

nionem dicunt. Hoc jam monuit Casaubonus locorum, quæ modo allegabam, primo. Θύμαϑ sunt pustulæ pruriginosæ ab æstu excitatæ: sicut ἐκθύματα, quæ ab æstuante Natura efflorescunt in cutem. Πύρωσις est ille ardens rubor, quo facies tota accenditur præsertim illis, qui fervidis diebus faciunt iter. Quo abeunte remanent sæpe ἐφηλίδες, *maculæ solares*, quas vocamus Belgæ, *sproten*. Sed hæc in transitu: ut multa, nostro nunc more.

§ 190. Rem ipsam quod attinet, non constitui in præsens suscipere patrocinium eorum, quos *nugatores* à Scaligero audivimus appellari. Profecto ab hac sententia stetit omni ævo prudentissimus quisque eruditorum. Veteres inter Geminus Rhodius est. Qui in Elem. Astron. cap. XIV. prolixa admodum & solida disputatione refellit errorem hunc nimis vulgarem. Nihil attinet argumentorum ejus singula producere. Sufficit unum hoc, cui & sensus attestatur, & ad institutum nostrum vel maxime pertinet.

§ 191. Si orienti Cani, inquit, ardoris illa vehementia, tamquam causæ, tribuenda est, oportet ea maxima sit tunc, quando cum Sole & conjungitur & oritur eodem momento. At experimur secus sese rem habere. Non enim intenditur æstus sub ἀνατολῇ, seu ortu cosmico; sed ἐπιτολῇ, seu ortu heliaco. Non, inquam, quando delitet sub Solis radiis: sed quando ab his exit, & prodit in conspectum matutinorum. Quod dum alibi citius contingit, alibi serius, vel hinc solum vacillat fides parapegmatum: quorum auctores in tempestatibus (quas ἐπισημασίας vocant) ex siderum ortu & occasu pronunciandis nituntur, non arte ac methodo certa, sed observatione tantum & longissimi temporis, ut profitentur, experientia. Gemini hanc rationem quæ porro confirment, docet jam sæpius mihi laudatus Petavius Dissert. ad Uranolog. II. 10. Quæ si cui forte non sufficiant, consideret porro argumenta, quæ ex media philosophia depromit cum ipse, tum præsertim Cl. Salmasius in l. de Annis climact. quo nemo alius se Astrologiæ figmentis opposuit vel conatu succidendi omnes ei nervos feliciore vel fructu uberiore.

§ 192. Quando igitur *æstus* Canicularium causam temere arcessunt

ceſſunt à Canicula, unde eum oportet repetere? A Sole, & ſolo. Sol ſolús, inquam, ut auctor caloris eſt, quo ſublunaria hæc foventur: ita & cauſa viciſſitudinum, quas ſingulis cum anni tum diei temporibus experimur. Quarum ratio haut dubie petenda eſt ex multiplici rerum varietate, quas edi in terra oportet. Quarum ut alia eſt atque alia natura: ita & alium atque alium caloris gradum requirit: & ne ſic quidem ſemper eumdem, ſed rurſus alium atque alium, prout præſens rei neceſſitas flagitat. Hoc quia eleganter (præeunte Philoſopho in I. Meteorolog. IX. 14.) docuit Salmaſius Operis laudati p. 777. non peccavero, ſi tanti Solis luce noſtras de Sole cogitationes illuſtrem.

§ 193. *Sol*, inquit, *quaſi maſculi vicem obtinet, & Mundo ceu feminæ vivificam illam virtutem & ζωογονικὴν infundit & inſinuat, per quam omnia creantur & ex involucris ſeminum ſuorum prodeunt. Nulla alia vis hoc præſtat, niſi caloris, qui principia, unde omnia gignuntur, clauſa reſerat, ac denſa relaxat. Alia etiam quæ rariora ſunt aut liquidiora, quam ut quidquam gignere poßint, condenſat & deſiccat. Vt ovum continet intra ſe ſemen, ex quo formatur pullus, & materiam, qua formatus intra teſtam ſuam ali poßit, donec excludatur ſtato tempore, & refracto tegmine in auram exeat, quod tamen ſine calore iners jaceret & tandem interiret, idem plane eſt de orbe terræ, & ſeminibus quæ incluſa gremio ſuo fovet. Niſi enim Sol calore ſuo ea excitaret ad formanda quæ inde poſſunt edi, inerte ſitu occupata & obſeſſa nihil umquam ederet, non metalla, non herbas, neque arbuſta, nec animalia omne genus. Nihil horum poſſet alere aut educare, quia nec ipſa pabula, nec alia quæ pro alimento ſunt omnibus creaturis, producere quiret. Quemadmodum autem ad pullum in ovo formandum ex ſemine ſuo, & inde vivum & animatum excludendum non opus eſt aliqua ſpeciali & propria virtute vivifica, ſed ſolo calore, qui potentiam illam ſeminis ζωογονικὴν in actum & formam educit, ſive à matre ipſa ovum fovente proficiſcatur, ſive à furno temperate calefacto: ſic ad genitalia terræ ſemina aperienda & vivificanda non aliquam ſpecialem & vitalem virtutem Sol illi immittere debet, ſed calefacientem ſolam, modo tanta non ſit, ut vim eorum naturalem torreat ac percoquat, neque tam imbecillis ut ſuſcitare eam non valeat. Hac ſola ergo*

calefaciendi poteſtate pollet Sol. Quæ prout terram ferit obliquis aut rectis radiis, interdum nimia eſt, interdum nimis infirma, interdum conveniens & apta ſeminibus ad rerum, quarum ſemina ſunt, formationem evocandis. Etiam, quæ ſequuntur, legi merentur: nos potiora dumtaxat exhibuimus.

§ 194. Dicat aliquis: Si in *ſolo* Sole cauſa caloris eſt, quem ſentimus, oportet illum æſtus facere maximos, quando inambulat Tropico æſtivo & radiis terram ferit rectioribus: at videmus, non illo tempore cœlum ardere, ſed quo attingit Leonis ſidus & aliquot poſtea ſeptimanis. Similiter diurnum æſtum non in meridie maximum, ſed pomeridie & Sole cadente ſentimus. Sane ſic oportet. Ea quippe natura Agentium naturalium eſt, ut vires acquirant agendo. Agendo enim magis ac magis aſſimilant ſibi patiens, ſive patientis in reſiſtendo vires imminuunt, ut ſcholæ amant loqui. Quo itaque plures partes patientis tranſeunt in partes agentis, eo magis par eſt vires quidem hujus accreſcere, illius autem decreſcere.

§ 195. Sed hoc ut clarius ediſſeramus, notandum eſt aliquid circa *temporum &* Rationem, *tum* Conſtitutionem.

§ 196. De *ratione* Temporum dignum eſt obſervatu, quod monet Theophraſtus l. de Sign. pluv. δίχα τέμνεται ὁ πᾶς χρόνος. *Tempus omne in duo tempora dividitur.* Intelligit autem *temporum*, quibus rerum durationes metimur, *potiora*: Annum, Menſem, Diem. *Diei* naturalis partes, inde ab origine, dictæ ſunt, Dies (vulgo civilis) & Nox. *Menſis* partes habeant ne nomen proprium, ignoro. Ideo nec ſollicitus de iis ero. *Anni* vero hodieque vocantur Æſtas & Hiems. *Diem* facit Sol oriens: *noctem*, occidens. *Menſem* inchoat Luna nova: *dimidiat* plena. *Æſtatem* Vergiliæ orientes faciebant Veteribus: *hiemem*, occidentes. Theophraſtus ibidem: διχοτομεῖ γὰρ τὸν μὲν ἐνιαυτὸν πλειάς τε δυομένη καὶ ἀνατέλλουσα. ἀπὸ γὰρ δύσεως μέχρι ἀνατολῆς, τὸ ἥμισυ τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐστιν. *Bipartito ſecant annum Vergiliæ occidentes & orientes. Nam ab occaſu ad ortum illarum, dimidium anni eſt.* Quod ipſum & Varro ſequitur de Re ruſt. I. 28. & Aratus 264. & Plinius XVIII. 29. aliique. Hippocrates in III. de Diæt. t. II. quamvis in quatuor

tuor partes Annum dividat: ita tamen illas digerit ac circumscribit, ut appareat Ver sui temporis hiemi, Autumnum æstati adstituisse: videatur hac de re plenius ad Petavium in Dissert. toties laudatis lib. II. cap. IX. Conferatur etiam Zuingerus in com. Hipp. p. 507.

§ 197. *Constitutionem* quod attinet, quemadmodum *die* Lux, *nocte* Tenebræ præpollent: sic *æstate* Calor, *hieme* Frigus dominatur. Sic & *Luna crescente* Humiditas, *decrescente* Siccitas deprehenditur major. Quod quemadmodum accipias, disces ex Plinii II. 99. 101. vel ex Lucilio apud Agellium VII. 20. imo Aristotele de Part. anim. IV. 5.

§ 198. Porro ut Sol *oriens* non subito tenebras, sed paulatim fugat: sic *ortus* eget tempore, ut & Frigus nocturnum superet, & dissipet Vapores ab eo collectos concretosque. *Docuit nos Godefridus VVendelinus* (verba sunt Petavii in Diss. II. 8.) *vir in his disciplinis apprime doctus, ac cœlestium observationum usu detritus, animadversum à se partim in Maßiliensi provincia, partim in Belgio, æstivis diebus & autumno, cum serenum maxime cœlum est, horizonti ἀτμώδη quemdam aerem incubare ad altitudinem partium circiter* XVII. aut XVIII. *densum adeo, ut per illum majores stellæ non traluceant, nisi supra horizontem gradibus aliquot extiterint.* Hoc adeo certum est, ut sæpe Sol ipse conspici per illum nequeat, nisi vel attenuaverit vel supra ipsum ascenderit. Belgæ, hoc casu, vocant *een bank.* Hæc ratio est, quare Diebus æstivis mane quidem tribus ab ortu horis præpolleat frigus, inde cœlum tepeat totidem, duabus deinde ante meridiem & post eam caleat, hinc ferveat & æstuet vehementius, iterumque defervere vespere soleat, & tepescere prorsus sub occasum, atque post mediam noctem omnino rursum refrigeretur.

§ 199. Plane similis ratio *anni* est. Sol rediens ad nostram plagam longo eget tempore, antequam & abigere Frigus brumale queat, & absumere Aquas ex pluviis, in queis terra tantum non natat. Hinc est, quod, superato demum solstitio & ad Leonem inclinante Sole, calere dies atque æstuare magis soleant, & in hoc æstu perseverare aliquot hebdomadis; donec ille obli-

quior factus & imbecillior, jam evocare vaporum plus incipit, quam discutere queat.

§. 200. Ostendimus itaque, *Solem* esse causam vicissitudinum omnium, quas non in diebus tantum, sed & toto anno deprehendimus. Unde jam incidit quæstio, *quare* Veteres ergo attribuerunt illas Sideribus certis? *Primo*, Quod annos ad Solem certa ratione directos non haberent. *Deinde*, quod in illarum mutationum tempora inciderent insignium quorumdam Astrorum vel ortus vel occasus, quos observare potissimum intererat τῶν περὶ γεωργίαν καὶ ναυτιλίαν τὸν βίον ἐχόντων· *eorum qui in solo saloque colendo vitam transigebant*, uti inter alios meminit Achilles Tatius Isag. in Phænom. Arati. c. XXXIX. Geminus egregie in Elem. Astron. c. XIV: Ἔστι δ' αὐτὸς ὁ ἥλιος παραίτιος τῶν καυμάτων κατὰ τὸ συνεχὲς τὸν αὐτὸν τόπον τῆς οἰκήσεως ἐπιπορευόμενος. οὐ δυνάμενοι δὲ κοινὴν ἡμέραν ἅπασιν ἀφορίσαι, ἐν ᾗ γίνονται αἱ ἐπιτάσεις τῶν καυμάτων. ἐπεὶ κατὰ τοῦτον τὸν καιρὸν ἐπέτελλεν οὗτος ὁ ἀστήρ. τῇ τούτου φάσει τὸν καιρὸν ἐσημειώσαντο. *Est autem ipse Sol causa caumatum, continuo ad eumdem locum habitationis accedens. Cum autem non possent omnibus communem diem determinare, in qua hæ intensiones æstuum fiunt, cumque circa hoc tempus oriretur hæc stella, hujus apparitione hoc tempus significaverunt*. Atque exhinc est, quod (referente Etymologo in σειραίνω) ἔνιοι πάντα τὰ ἄστρα σείρια καλοῦσι· σείρια ὄντα καὶ σημεῖα τῶν πλεόντων (rescribe, μελλόντων·) *aliqui omnia sidera appellent Siria: cum sint signa futurorum*. Porro, quia cuivis è plebe erat obvium ex apparitione stellarum notare tempora, idcirco evenit, ut mos iste ab ortu & occasu Siderum æstimandi tempora etiam postea obtinuerit, quando ad Solem constituta esset atque defixa civilis anni ratio. *Denique*, Quod putarent Siderum quædam saltem insigni, quamvis indicibili virtute prædita esse; qua & tempestatum mutationem facerent, & rusticis operis aut faverent aut adversarentur.

§. 201. Ex omnibus istis liquido liquet, *quare* Philosophus dixerit, *sub Cane*. Voluit quippe intelligi *dierum æstivorum æstuosiores*, hoc est, præ cæteris calidiores & squalidiores. Quibus non modo *aer* fervere consuevit; sed & *aqua* ipsa adeo interdum inte-

pescere,

pescere, ut etiam intima ejus & ima conturbentur atque exhalent opaca mephitim. Unde mirandum non est; si eam Piscis calidus subterfugiat, ceu inidoneam respirationi & vitæ noxiam.

§ 202. Sed, *quamdiu* Asinus & Asellus latent? Non definit hoc Philosophus, nisi in generalibus terminis. *Calidißimis diebus*, inquit. Quæ verba, duplicem admittere sensum videntur, si attendis & compares cum præcedentibus. Possis enim sic interpretari: *sub Cane*, hoc est, *calidißimis diebus* totius anni. Possis & sic: *diebus* illis, qui sunt *sub Cane*, seu inter Caniculares, *calidißimi*. Atque ita non *omnes* Caniculares, ut ibi: sed *aliqui* tantum erunt intelligendi; nempe qui inter ipsos sunt æstuosiores. Quales fere priores esse observatio quotannis docet. Dico, *fere*: quia interdum serius æstatis æstus urget.

§ 203. *Vtro* igitur *sensu* accipiemus heic? *Priorem* velle videntur Philosophi quæ leguntur VIII. Hist. XV. 171: *Quidam etiam pisces æstate latitant, ut Glaucus. Latet vero etiam Asinus, & Aurata. Quod autem Asinus lateat plurimo tempore, ejus argumentum est, quia plurimo transacto tempore capitur.* Sed ego heic *asinum* Dorionis, seu Mugilum generis aliquem intelligi propterea existimo, quoniam mox subindicat Philosophus, *marinum* Piscem esse, seu salsis in aquis degere.

§ 204. Quia enim videri poterat, non convenire *ulli* Piscium, condere se æstate, utpote quorum natura frigidior excitanda potius videtur & vegetanda caloribus: idcirco non tantum nominat eos, qui ab illis læduntur; sed & argumento præterea ab experimento docet revera se abscondere. *Argumentum*, inquit, *quod æstate lateant pisces videtur illud esse: quia siderum exortu capiantur: maxime vero caniculæ. Eo enim tempore subverti mare. Id quod in Bosphoro manifestius est. Limus enim sursum fertur, simulque efferuntur pisces. Ajunt etiam sæpenumero evenisse, ut fundo verriculis excitato, plures eodem verriculo, altero jactu, quam priore caperentur.* Historia plana ac facilis, utpote per propositiones consequentes sese. Quam interea interpretari nequeas nisi de *piscibus* ante *nominatis*: Glauco, Asino, Aurata. Mox enim docebimus ex nostro, *Asellum* se non limo condere, sed arena, nisi ubi aliud refu-

gium non habet: neque totis Canicularibus, nisi sint æstuosissimi & continenter.

§ 205. *Posteriorem* itaque explicationem præferimus. Latet *asellus* noster revera *sub Cane*, sed *fervidissimis* dumtaxat *diebus*. Atque hoc designat vocula, μόν© *solus*, quam addit in textu, & repetit Ælianus l. de Animal. VI. 30. Etenim *sub Cane* toto si latet, quei dici potest latere *solus*? cum jam eodem tempore & *glaucum* & *auratam* se subducere in latibula dicat expresse. Attestatur vero huic expositioni experientia. Quare quod Ælianus l. de Animal. IX. 38. dicit, id vel hoc sensu accipere oportet, vel de Mugile myxino aliove. Quod equidem malo. Ait enim *asinum* adnumerari iis piscibus, qui se abscondunt ἐν τοῖς μυχοῖς τῆς θαλάττης, *in latibulis maris*. Noster *asellus* vero, marinus non est. Nam qui *Merlucium* faciunt, satis vel hoc argumento refutantur, quod numquam lateat. *Scimus*, inquit Scaliger, *à piscatoribus in Oceano fere omnibus temporibus capi*. vide ad VIII. Hist. XV. 172.

§ 206. *Vbi* lateat Asellus, jam innui: *in arena* nempe. Diserte hoc Philosophus IX. Hist. XXXVII. 256: καταμμίζουσι δ' ἑαυτοὺς καὶ ὄν©, καὶ βάτραχ©, καὶ ψῆττα, καὶ ῥίνη· *Occultant sese arena, & asellus, & rana, & passer, & squatina*. Scaliger heic quoque ὄνον interpretatur *merlus* quem vocant Galli, quasi maris lucium: quod Lucii fluviatilis formā maxime repræsentet seu Lucio persimilis sit, ut Platina ait de Tuend. valet. x. 37. At supra dicebat, *non latitare* Merlucium, sed omni tempore capi à piscatoribus. Neque excusat contradictionem illud, *fere*. Hoc enim non de *latitatione* Merlucii, sed vel de migratione vel simili occasione, quare quandoque non capiatur, debere intelligi, docet intentio autoris. Quæ ibi est ostendere, *asello* Dorionis convenire quod ibi Philosophus ait, non Merlucio. Compara quæso loca.

§ 207. *Quare* denique in arena se occultet, hæc videtur causa esse, quod illa & frigidior sit, & gravior, & tolli in altum, ut limus, nequeat. Antea audivimus, exortu Caniculæ subverti fundum & limum ferri sursum. Cum ergo tuti in limo non sint, arenosa subeunt. Mirare hanc in piscibus prudentiam? Cogita eodem auctore doctos & noxam fugere & adire præsidium. Notat

Isidorus

Isidorus Orig. XII. 6: *Lupum, aviditas appellavit, piscem in captura ingeniosum. Etenim rete circumdatus fertur arenas arare cauda, atque conditus transire rete.* Cassiodorus Variar. XI. 40: *Pisceus lupus arenis se mollibus, ut plumbati lini insidias evadat, immergit: cujus ut supradicta* (lego, *supraducta*) *retia ejus tergum frustra dirasferint, alacer in undas exilit, & vitati periculi gaudia liberatus agnoscit.* Non ignoro ista Lupo marino passim tribui: sed quid vetat etiam Lucio fluviatili seu dulcium aquarum attribuere? Imo verisimilius est de his fuisse observatum primitus. Facilis quippe hæc observatio in aquis clarioribus, nec altis. Cæterum qui insidias hoc modo evadere docuit, docuit eodem se inlatebrare adversus Sirii æstum.

§ 208. Expendimus hactenus periodi novissimæ verba seu *notam* Aselli ultimam. Videamus etiam, quod præcipue nostri est *scopi*, cui hæc *conveniat*: Lucio, inquam, an Cabeljavo.

§ 209. Certe non *Cabeljavo.* De quo piscatores nostrates testantur, nullo umquam æstatis die latitare, nedum limo se, vel arena condere. Vere littora adnatat, ut ova ibi ponat. Æstate maris profunda sectatur & varie migrat de loco in locum, quamvis in statione diu sæpe & ad dies aliquot subsistat. Verum est, diebus Canicularibus in foro non conspici. Verum id non ex ea causa est, quod se abdiderit in latebras unde erui nequeat: sed quia qui capere eum maris accolæ solent, hoc tempore ad piscatum Harengorum omnes se conferunt, ceu operam lucrosiorem. Causa altera, quod non satis recens deferri ad forum queat: quia videlicet & ipse tunc est pinguior atq; opportunior putredini, & cito hanc consequitur fervore cœli. Hacpropter nec desideratur ab urbanis quibus ille *nequam est, nisi recens*, ut Plautus ait Asin. act. I. sc. III. 26: neque compensare pretio laborem potest. Ingens interim vis est Cabeljavorum, quæ æstate tota capitur & salitur & distribuitur à nostratibus per universam pene Europam, ceu jam ante etiam monui.

§ 210. *Lucio* vero quod non conveniat, nihil est in illis quæ proposuimus. Latet enim non nisi æstate: & quidem sub Cane: neque toto, nisi ferveat immodice totus: semper autem fervidissimis

mis & ſqualidiſſimis dierum. Latet porro, ubi licet, in arena: ubi vero non, in limo. In fluminibus qui degit, arena ſe in profundis obruere mavult, quam limo riparum. In foſſis & ſtagnis & brevioribus aquis qui verſatur, cum aliter non poſſit, in limo ſeſe abdit quam penitiſſime: adeo etiam, ut, quamvis ſagena ſeu everriculo agitentur & evertantur ſuperiora limi, tamen altero jactu non capiantur plures, quam priore.

§ 211. Hæc *vera* eſſe omnia de Lucio, ſi quis à ſe non impetrat, ut mihi ex vero referenti credat, meo exemplo conſulat eos qui ætatem in piſcatu exegerunt. Ego quidem adivi non unum, neque novitios, ſed veteranos & quibus comperi perſpectiſſimos fuiſſe mores piſcium cum marinorum tum dulcibus in aquis victitantium. Ex quorum relatu ac fide ſua nobis Philoſophum reliquiſſe, quis eſt qui dubitat? Franc. Patritius Diſcuſſ. Peripat. to. II. lib. VII. p. 257: *Hiſtoriam animalium Ariſtoteli non hic author aut ille, ſed hominum multa millia, ut Plinius loquitur, ſuppeditarunt, ex quorum relatu eam conſarcinavit. Quamvis ante eum Linus, multis annorum centuriis vetuſtior* καὶ ζώων καὶ καρπῶν γενέσεις *cantaſſet.* Plinii verba ſunt lib. VIII. cap. 16: *Alexandro Magno rege inflammato cupidine animalium naturas noſcendi, delegataque hac commentatione Ariſtoteli, ſummo viro, aliquot millia hominum in totius Aſiæ Græciæque tractu parere juſſa, omnium quos venatus, aucupia, piſcatuſque alebant: quibuſque vivaria, armenta, alvearia, piſcinæ, aviaria in cura erant: ne quid uſquam gentium ignoraretur ab eo: quos percontando, quinquaginta ferme volumina illa præclara de Animalibus condidit.*

§ 212. Atque ita, niſi vehementer fallor, edocui, *notas* Aſino & Aſello adſcriptas omnes & ſingulas quam *optime* quadrare in Lucium & Lucillum quos nominamus hodie: *nequaquam* vero in Cabeljavum. Si quis interim receptæ ſententiæ tenacior ſibi ſatisfactum iſthac commentatione non putet; hunc mihi probet rogo, *Cabeljavum* alio in mari, quam Septentrionale quod vocant, reperiri: imo potius, reperiri in mari vel Mediterraneo, vel Tyrrheno, vel alio aliquo auſtraliore. Noſtrates, qui omne navigabile annavigant, alibi negant Cabeljavos capi, quam ubi dixi.

dixi. Unde nec credibile, Græcos, præſertim priores, vidiſſe umquam Cabeljavum, nedum perſpectos ejus mores habuiſſe: in quorum notitiam nequibant venire, niſi ex relatu gentium barbararum & illo ipſis ſeculo penitus ignotarum.

§ 213. Sed *unum* ſupereſt, nec contemnendum dubium. Galenum audivimus (in initiis hujus exercitationis) *aſellos*, Piſcium ſaxatilibus pares in ſalubritate ſeu carnium bonitate facere. *Quæ* ſane *dos* Lucio cum non conveniat, non poteſt non inſolens videri metamorphoſis, quæ ὀνίσκον Græcorum transformet in *lucium* Romanorum. Non convenire eam *dotem* Lucio, Auſonius *experimento* docet; Salvianus etiam *ratione*. Quamobrem, ne præjudicii hic & ille obex te, amice Lector, præpediant pedibus ire in aſſenſum veritatis, ad quam aperire tibi viam hactenus & pluribus atque evidentibus argumentis ſum conatus; age etiam illos removeamus, & quidquid ſupereſt dubitationum.

§ 214. Auſonii tale exſtat de *lucio* teſtimonium in Moſella, ſive Edyllio x. 546.

Hic etiam Latio riſus prænomine, cultor
Stagnorum, querulis vis infeſtiſſima ranis,
Lucius obſcuras ulva cœnoque lacunas
Obſidet. Hic nullos menſarum lectus ad uſus,
Fervet fumoſis olido nidore popinis.

§ 215. Primum verſum ſanum eſſe qui mihi perſuaſerit, virum putabo. Etenim *riſus* ibi τί πρὸς ἔπος? Certe nihil. Quid *riſui* cum *lucio*? Reſcribe igitur, vel mea auctoritate: *lupus prænomine*. Scilicet, jam tum *nomen* ei Lucius erat: *prænomen*, Lupus. Obliterata, inquam, vetere appellatione obtinuit labente Latinitate, ut *Lupus Lucius* diceretur. Et ſic appellat Alb. Magnus, monente Jul. Scaligero in I. Hiſt. de Anim. VI. 42. non alio, ut ſuſpicor, conſilio, quam ut appellando *lucium*, piſcem eſſe: *lupum* vero mores ejus in inſidiando & prædando feroces atque ſimiles terreſtris Lupi deſignaret.

§ 216. Sed obſtare huic *emendationi* duo videntur. *Primo*: Verſui *lupus* non convenit. Ergone ignoras ejuſcemodi plura apud hunc poetam reperiri ἀρχαΐζοντα? Adi ſis ergo ad Joſ. Scaligeri

ligeri Auſon. lect. 11. 21. ubi talium ejus Archaiſmorum flores collegit plures. *Deinde*: Quod videatur Poeta ignoraſſe, verum vetuſque nomen huic piſci *aſello* eſſe. Sed id omnino non eſt veriſimile. Audi ſis ergo Jul. Scaligeri animadverſionem in Exerc. ad Card. CCI: *Auſonius ſui temporis ſecutus plebem, uſitatis nominibus pulcherrimum poema non eſt veritus inficere potius, quam aut ipſe in ambiguo jactari, aut jactare lectorem in obſcuro. Sic & Aloſam pro Clupea, ſive Thriſſa: Tincham pro Merula fluviatili poſuit.*

§ 217. Præterea in quarto verſu, pro *hic* malim legere, *hinc*. Reddit quippe rationem, quare non legatur ad menſæ uſus. Scilicet *ex hac cauſa*, quod ulva atque cœno paſcatur. Ita illud *hinc* Donatus exponit apud Terentium Andr. act. 1. ſc. 1. 99. Simili modo etiam uſurpat Latinitatis parens Orat. pro L. Flacco c. XXIII. p. m. 310. Tolerabilis interim lectio vulgata eſt.

§ 218. Contemtus *cauſa*, Poetæ dicta, eſt *locus*, ubi degit: ſignificata vero, *victus*, & hinc *ſapor* non gratus, atque *inſalubritas* odioſa. *Quam* quia potiſſimum urget Hippol. Salvianus, & rationibus præterea conatus eſt aſſerere, audiamus has ex opere de Piſcibus, hiſt. XXI. quo una deinde opera reſpondeamus utrique.

§ 219. *Quidam*, inquit, *inter alios piſces minus inſalubrem exiſtimavit: cui gregales Medici aſſentiuntur omnes, Piſcium omnium ſaluberrimum eſſe contendentes. Verum quam aberrent, ſi ad Galeni cenſuram expendatur, facile intelligi poterit. Is enim tum locorum ratione, tum carnis ſubſtantiâ, optimos piſces dijudicat. Quod ad locum ſpectat, omnibus ſaxatiles præfert: in ſecundo bonitatis loco pelagios conſtituit: poſt hos qui in marinis ſtagnis aut circa fluviorum mari illabentium oſtia degunt. Marinis vero fluviatiles: fluviatilibus autem lacuſtres ac paluſtres facit deteriores. Ex quibus*, pergit, *nemo non intelligit, loci ratione ne ſalubrem quidem, nedum ſaluberrimum Lucium cenſeri poſſe. Quod vero ad carnem attinet, ſicuti, eodem auctore, cibi reliqui, ſic & piſces, ſi ſalubres cenſendi ſunt, teneri ac friabiles ſint oportet. Vnde neque etiam iſtis nominibus ſalubris piſcis erit Lucius: ut qui friabilis non ſit, duruſque profecto exiſtat. Et propterea neque etiam concoctu facilis eſt.* Galeni quæ indigitat loca ſunt l. de Alim. fac. III. 25. 28. l. de Succ. bon. 9. l. de Att. vict. 8.

§ 220. Ille

§ 220. Ille *quidam* Bapt. Platina eſt, qui de Tuenda valetudine libros edidit decem, eruditionis non contemnendæ. Ille de *Lucii fluvialis* ſalubritate quæ dicit, eo adfert modo, ut pareat, ex publico magis conſenſu, quam ſuo judicio loqui. *Hic piſcis*, inquit, *inter alios minus inſalubris habetur.* Qui vero ſint iſti *gregales Medici*, qui ex his verbis extuderint hunc ſenſum, *Piſcium omnium ſaluberrimum eſſe Lucium*, equidem non potui reſciſcere. Si qui ad hoc affirmandum Platinæ auctoritate ſunt adducti, eos potius exiſtimem præ oculis habuiſſe ejuſdem libri cap. XIX. ubi ex Plinii IX. 54, laudat *piſcem lupum maxime qui inter duos pontes captus eſt Tiberis.* quo de videſis Dion. Lambinum ad Horatii II. Satyr. II. 31. namque ego mihi inquirendum non cenſeo, ſit ne Labrax an Lucius.

§ 221. Dubitavit certe Platina: *Aſſatur*, inquit, *in craticula lupus, ſi is eſt quem vulgo lucium vocant.* Libri *laciam* legunt & heic & iterum ad finem capitis. Ubi refert quemadmodum à ſe diſſenſerit Philippus Romanus, ſua ætate phyſicus egregius & diſciplinæ veterum diligentiſſimus rimator: atque ejus ille fuerit ſententiæ, *ſtirionem* [alii, *ſturionem*] *ſi ſaporem inſpicimus, eſſe quem veteres illi captum inter duos pontes tantopere laudabant: nec lucio eam laudem aſſcribendam putaverit. Vter noſter*, inquit, *melius dijudicet, liguritorum ſit judicium.* Philippi opinionem cum Poggio Florentino adſcribit Franc. Maſſarius Caſtig. in IX. Plin. p. 91: videtur hunc Platinæ locum non vidiſſe.

§ 222. *Salubritatis* piſcium notæ non Galeno primum, ſed Hippocrati debentur, ceu vetuſtiſſimo autori, ut appellat Celſus II. 14. Quod an ſciverit Salvianus, affirmare non poſſum. Poſſum: multis hodie videri ſatis, ſi laudent Virum, & unam aliquam vel alteram ex eo ſententiolam recitent omnium calamis tritam. *Locum* alias propoſui, eumque geminum. *unus* enim extat II. de Diæt. t. XI. *alter* I. de Affect. t. XLVI.

§ 223. *Ratio*, qua *lucium* Salvianus damnat inſalubritatis, gemina eſt: *altera*, à Loco, ubi degit: *altera*, à Carne.

§ 224. *Locum* quod attinet, certum eſt, etiam in lacubus, in paludibus, aliiſve cœno atque ulva obſitis locis degere. Sed

certum eſt & hoc, in fluviis quoque, in rivis rivuliſque limpidiſſimis, & ubi neque limus neque ulva eſt, reperiri. Campis edimus in Iſula captos adeo colore argenteos, ſapore delicatos, carne teneros, ut facile concederem cum quovis optimo fluviatilium comparari.

§ 225. Quamobrem Salviano nunc de *veris* Aſellis ſeu Luciis reſpondeo, quod de *putatitiis* Edoardus Wottonus l. de Differ. animal. VIII. 172. *Aſelli*, inquit, *non parum inter ſe diſcrepant. Nam qui in ſinceris aquis victitant, proboque utuntur alimento, carnis bonitate cum ſaxatilibus contendunt. Qui vero pravo aluntur nutrimento, aut in aquis quoquomodo mixtis degunt, præſertim ſi vitioſæ fuerint, mollem quidem habent carnem: verum ob pinguedinem lentoremque, neque ſuaves jam adeo ſunt, & alimentum gignunt excrementoſum.* Diſerte hoc de *Luciis* exponit Melch. Sebizius de Alim. facult. III. 14. p. 987. *Qui lucii*, inquit, *in fluminibus puris rapidiſque educantur, carnem habent duriuſculam ac friabilem, εὔπεπτον item, εὔχυμον, & excrementis vacantem. Qui in ſtagnis, lacubus, paludibus & piſcinis aluntur, limoſum virus redolent, mali ſucci ſunt, carneque conſtant glutinoſa & excrementitia.*

§ 226. *Altera* ratio deſumebatur à *carne*. Quam *duram* Lucio & *concoctu difficilem* ajebat Hippolytus. Sed *varia* eſt revera: mollior quandoque, quandoque durior; pro varietate vel loci vel ætatis. *Mollior* eſt, & lentior, & nidoroſior, qui ulva cœnoque obſcuras aquas incolit. Non ideo tamen, quia ulva aut cœno, ſed his veſcentibus ranis aliiſque lutariis piſcibus veſcitur. *Durior* contra, & friabilior, & ſuavior, qui puris in aquis & jugiter fluentibus verſatur. *Durior* itidem, quo major eſt. *Spithamæi* & paulo majores adeo ſe teneritudine dotibuſque aliis commendant, ut paria cum ipſis facere nequeat *Perca*, delicias menſarum quam vocat Auſonius eodem Edyll. x. 541. Sebizius iterum: *Delicatiſſimi ſunt Lucioli, præſertim novelli, quos hornos*, heurling *Germani vocant. Annoſi, duri ſunt, palato ingrati, & concoctu difficiles.* Interea *non* (ut Arn. Freitagius l. de Eſcul. & potul. facult. p. m. 118. cenſet) *peſſimi nutrimenti*, niſi ſit peſſimi generis.

§ 227. *Perca*, cujus meminit Auſonius, ſi eadem eſt cum noſtrate

nostrate, jam certe non intelligo, quod Poeta ipsi attribuit:

solidoque in corpore partes
Segmentis coeunt, sed dissociantur aristis.

Ubi, quod obiter adverto, pro *partes* legere *carnes* malim. Quid enim *partes* heic à *segmentis* differunt? aut quid est, si differant, *partes segmentis coeunt?* Planus sensus, si rescribas, *carnes.* Etenim *caro* multorum piscium inde à capite cauda tenus divisa cernitur in creberrima *segmenta.* Quæ nos *schilfers* dicimus: & *schilferen,* quando coctis facillime ea secedunt à se invicem. Quæ nota perquam recentium est.

§ 228. Quorumdam segmentis *aristæ* intercedunt. *Quæ* sunt velut pili ossei. *Aristas* prior de *pilis* dixit Persius Sat. III. 115:

Alges, cum excussit membris timor albus aristas.

Casaubonus ibi, p. m. 311: *aristas* posuit pro *pilis*, alludens ad Homerum, qui dixit λήϊα φρίττειν ἀσταχύεσσι, *sata horrere aristis.* vide Eustathium ad Iliad. δ'. p. m. 473. l. 1. Inde θρίσσα Hippocrati II. de Diæt. XI. 169, & Aristoteli IX. Hist. XXXVII. 271, dictus piscis, qui ejuscemodi pilis seu aristulis est refertissimus: ὅτι θριξὶν ὅμοια ἔχει ὀστᾶ, inquit Aristophanis scholiastes Acharn. act. II: sc. V. 63. p. 397. D. *Quibus* cum inter deglutiendum, (præsertim cum nec concisæ, nec exemtæ, nec comminutæ sunt) facile lacessant fauces, ne putemus occulta qualitate tussim ciere. Quam facere hoc genus piscium notat idem Scholiastes in Concionantib. p. m. 726. F. *Trissam* vero *Alosam* Ausonii putant Theod. Gaza ad d. l. Arist. & Greg. Tifernas ad Strabonem Geogr. XV. p. 707. A. Quo de Gul. Xylander tamen dubitat ibi. Consule vero etiam Casauboni Animadv. in Athen. VII. 24. & Ulyss. Aldrouandum de Piscib. IV. 4.

§ 229. Cæterum quia *nostrati* Percæ non ex toto convenit *nota*, quam tribuit *suæ* Poeta: nam etsi segmentis coeat earum caro, non tamen est aristosa: eapropter merito quis suspicetur, aliam hanc & illam esse. Auget suspicionem, quod Hippocrates de ea scribit d. t. 187: τῶν ταρίχων, οἱ λεγόμενοι πέρκαι ἰχθύες, ἰσχυρῶς ξηρότεροι· *Ex salsamentis, pisces Percæ dicti, longe siccissimi sunt.* Salituram *nostrates* Percæ non ferunt. *Marinæ* an saliantur &

ferant salem, non possum dicere. Res plena, ut paret, dubitationum. Quas nunc animus non est evolvendi.

§ 230. Hoc *unum* dicam pro *lucio* nostro: si hæc est bonitatis atque salubritatis nota, *segmentis coire carnes & dissociari aristis*: non *alium* Lucio alunt nostrates aquæ salubriorem. Adeo enim *utrumque* ipsi competit ex asse, ut nesciam piscem, cui æque conveniat. *Cyprinus* etiam aristulosus est, & valde: verum carnes ejus segmentis non coeunt. *Salmonum*, coeunt segmentis, sed non dissociantur aristis.

§ 231. Denique (ut desinamus & eodem in genere argumenti, unde occepimus) certum est examinanti, nihil quidquam *lucio* deesse ad laudem & notas salubritatis, quas suo *asello* Veteres velut unanimi consensu attribuerunt. Quod sane animadvertisse oportet Alex. Benedictum, Aloiś. Mundellam, Anton. Gaynerium, & quos præterea laudat Gesnerus de Aquatilib. IV. p. 595: qui suo olim tempore ejuscemodi in morbis in cibum Lucios & Lucillos concedebant, in quibus fere nemo idem ausit hodie. Quare non? Practicantibus nunc persuasum est, nescio à quibus, *In tenui victu non delinquere ægros*: illum vero consistere intra jus unius alteriusve carnis debere, & id sæpe non sincerum; sed, ne umquam medicina desit, nunc his nunc illis herbis medicatum. Nemo vero hanc metamorphosin artis miretur. Priscis enim verisque medendi rationibus atque materiis obliteratis, annon necesse est novas procudi? Equidem: si desperata illarum cognitio est. Non esse, vel hoc exemplo volui docere. Studium modo atque industriam adferamus, si non omnia, multa saltem quod ad Materiam medicam dabitur eruere è tenebris. Sin ita pergimus, uti nunc est mos, & docere & discere Medicinam, metuendum est, ut ne veniat aliquando ille dies, quo queramur potius querimoniam Horatii quæ est II. Carm. VI. 45; quā nobis applaudentes meritamq; laudem deposcentes gloriemur in hoc:

Lucrosa quid non progenuit dies?
AEtas avis præstantior extulit
Nos doctiores, mox daturos
Progeniem sapientiorem.

XII. *Scom-*

XII.

Scomphus Pleuriticus.

Hipp. v. Epid. t. 1. 3.

ΣΚΟ'ΜΦΟΣ ἐν Οἰνιάδῃσι πλευρίτιδι ἐχόμενος, ἀπέθανεν ἑβδομαῖος παρακόπτων. φάρμακον δὲ ἔπιε κατωτερικὸν, ταύτῃ τῇ ἡμέρῃ τῇ πρόσθεν καταινοέων· καὶ ἐκαθάρθη οὐ πολλά· καθαιρόμενος δὲ παρέκοψεν.

SCOMPHUS apud Oeniadas pleuritide detentus, mortuus est septima delirans. Verum medicamentũ biberat dejectorium, pridie ejus diei mentis compos: & purgatus est non multa. Purgatus vero deliravit.

COMMENTARIVS.

§ 1.

MEDICI *imperiti* in manus incidere, miseria est. *Imperitus* est, qui, quæ didicit præcepta medendi, exequi non didicit. Nam *illa* ad faciendam artem non adferre, *indocti* est, & indigni licentia faciendæ. *Hoc* genus timidum esse: *illud*, temerarium solet. δειλίη μὲν γὰρ ἀδυναμίην σημαίνει· θρασύτης δὲ, ἀτεχνίην. *Timiditas quippe impotentiam arguit: temeritas vero, imperitiam.* Fructus *timiditatis*, est prolongatio morbi: *temeritatis* vero, acceleratio mortis. Huc enim temeritati οὐχ ἱκανὴ φαίνεται ἐξουσία τοῦ νοσεῖν βίη, εἰ μὴ ξυνέλθοι τῇ τοῦ ἰητροῦ ἀπειρίη, *sufficere non videtur ægrotandi vis, nisi accedat ad eam medici imperitia,* inquit Hippocrates in Præc. t. 11. 17.

§ 2. Tanto festinantius autem accersita mors ingruit, quanto morbus est acutior. Nam, ut iterum ille l. de Affect. t. XII, τῶν νούσων σχεδόν τι μάλιστα αἱ ὀξεῖαι, καὶ ἀποκτείνουσι καὶ ἐπιπονώταταί εἰσι. καὶ δεῖ πρὸς αὐτὰς, φυλακῆς τε πλείστης, καὶ θεραπείης ἀκριβεστάτης. καὶ ἀπὸ τοῦ θεραπεύοντος, κακὸν μὲν μηδὲν προσγίνεσθαι,

νέεσθαι, ἀλλ' ἀρκέειν τὰ ἀπ' αὐτῶν τῶν νουσημάτων ὑπάρχοντα. ἀγαθὸν δὲ ὅ, τι ἂν οἷός τε ᾖ. καὶ ἢν μὲν ὀρθῶς θεραπευόμενος τοῦ ἰητροῦ ὑπὸ μεγέθεος τῆς νούσου κρατέηται ὁ κάμνων, οὐχὶ καὶ αὕτη ἡ ἁμαρτία τοῦ ἰητροῦ ἐστίν. ἢν δὲ μὴ θεραπευόμενος ὀρθῶς, μηδὲ [non, μὴ δὲ] γινώσκοντος, ὑπὸ τῆς νούσου κρατέηται, τοῦ ἰητροῦ. *Morborum maxime acuti, & occidunt & laboriosissimi sunt. Ad hos opus est, & custodia summa, & cura exactissima. Atq; à medico quidem nullum malum obtingere debet; quin sufficere, quæ sunt à morbo. Bonum vero, si is idoneus sit ad curandum. Quod si recte curante medico à magnitudine morbi superetur ægrotus, non ea culpa medici est. Contra, si non recte curante, neu cognoscente* morbum, *à morbo superetur* æger, *medici* hæc culpa est.

§ 3. Et hoc est, quod Ulpianus ait, & forte hinc accepit, l. 6. § 7. ff. de Off. præs. *Sicuti medico imputari eventus mortalitatis non debet, ita quod per imperitiam commisit, imputari ei debet: prætextu humanæ fragilitatis delictum decipientis in periculo homines innoxium esse non debet.* confer l. 8. ff. ad Leg. Aquil. & § 7. Inst. ad l. Aquil. Quæ leges hodie cum deviguerint, hinc est, quod adeo tenui cum profectu, jejunaque scientia provoletur ad Artem, qua male exercita damnosior alia non est.

§ 4. *Testimonium* nobis dicere Scomphus potest, cujus historiam vel ideo imus explicatum, & ut saltem ab hoc errore, quo periit ille & pereunt hodieque multi, aliquos revocemus: nam de omnibus quæ spes esse potest ignaro hoc & ignavo seculo?

§ 5. SCOMPHUS. *Viri* hoc nomen esse, opus dicto non erat, nisi id faceret ad erroris magnitudinem detegendam. *Viri* an *feminæ* frequentius pleuritide corripiantur, non disputo. Pro *illis* definivit Vascus Castellus v. Exercit. med. cap. IV. diff. VII. Pro *his* facere videtur, quod est l. de Muliebr. t. II. τό, τε σῶμα τῷ ἀνδρὶ οὐκ ἁπαλὸν ἐὸν, οὐχ' ὑπερπονέει, οὐδ' ὑπερθερμαίνεται ὑπὸ πληθώρης ὡς τῇ γυναικί. *Quumque corpus viro non sit tenerum, supra modum neque dolet, neque incalescit à plethora, velut mulieri.*

§ 6. Quidquid de eo sit, hoc certum est, *viros* valere magis, & succumbere injuriis minus. Hoc inquam certum est, *modo* ne hominem infirmum cum femina valente compares, neu assuetam laboribus cum otioso & molli. *Comparanda* enim non debent

μεγάλην

μεγάλην πρὸς ἄλληλα διαφορὰν ἔχειν, *magnam inter se differentiam habere*, stipulante Philosopho in III. Top.I. init.

§ 7. APUD OENIADAS. Interpretes: *in Oeniadis.* Quem in errorem ducti videntur ab Erotiano. cui Οἰνιάδα exponitur in Lex. Hipp. πόλις αἰτωλίας, κειμένη παρὰ ταῖς τοῦ ἀχελώου τοῦ ποταμοῦ πηγαῖς· *civitas Ætoliæ, sita ad Acheloi fluvii fontes.* Quot verba enim, tot sunt in illis errores.

§ 8. *Primus* est, quod civitatis nomen putet, quod civium est. Suidas: Οἰνιάδης καὶ οἰνιάδες, ὄνομα ἔθνους. Pausanias Messenicis seu l. IV. p. m. 262. l. 46: ἠπίσταντο γὰρ Οἰνιάδας Ἀκαρνάνων γῆν τε ἔχοντας ἀγαθὴν, καὶ Ἀθηναίοις διαφόρους τὸν πάντα ὄντας χρόνον· *Compertum quippe habebant Oeniadas Acarnanum cum terram possidere bonam, tum Athieniensibus inimicos omni fuisse tempore.* Nec aliter Diodorus Biblioth. XIX. p. 708. B.

§ 9. Fateor interim inveniri etiam apud Pausaniam, ubi *metonymice* ponitur pro *regione*, quam inhabitabant Oeniadæ. Videsis Attic. p. 20. l. 8. & Messen. p. 263. l. 23. Cujus licentiæ nulla apud nostrum necessitas est.

§ 10. *Alter* deinde error est, quod Oeniadas collocet ad *fontes* Acheloi, cum habitarint ad *ostium* Fluminis. *Illi* in Pindo monte erant: *hoc*, ad mare, quod vergit ad sinum Corinthiacum. Quin esse, qui ostium fluvii initium sinus statuant, auctor est Strabo lib. X. p. m. 450. B.

§ 11. De *illis* Ptolomæus Geogr. III. 15: τῶν δὲ ποταμῶν ὁ μὲν Ἀχελῶος ἔχει τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ Πίνδῳ ὄρει. *Ex fluviis Achelous quidem originem habet in Pindo monte.* De *altero* nobilis est Scholiastæ ad Thucyd. locus p. m. 83. οἰνιαί, πόλις ἐστὶν ἐν τῷ στόμῳ τοῦ ἀχελώου, ἡ καὶ νῦν δραγαμέστη λεγομένη. *Oenias, urbs est ad ostium Acheloi, quæ nunc Dragameste dicitur.*

§ 12. Error *tertius*, quod Oeniadem in Ætolia ponat, quæ sita in Acarnania erat. *AEtolos* enim & *Acarnanes* invicem conterminos *medius* Achelous distinguit: *his* Occasum versus, *illis* ad Ortum habitantibus. Ita Strabo p. 449. D. & Plinius IV. I. Sophianus tamen pro Erotiano est. Mappam enim ejus si inspicias, reperies Oeniadem ad ostium Acheloi quidem, sed ea Ætoliæ par-

te, qua procurrit in mare quod laudavi. Sed & illum facile est refutare ex Strabone. videsis ad pag. m. 450. D. & pag. 458. A.

§ 13. Quæ dixi hactenus, paucis omnia comprehendit unus Thucydides lib. II. prope fin. ἐς γὰρ οἰνιάδας ἀεί ποτε πολεμίους ὄντας μόνους ἀκαρνάνων οὐκ ἐδόκει δυνατὸν εἶναι, χειμῶνος ὄντος, στρατεύειν. ὁ γὰρ ἀχελῷος ποταμὸς ῥέων ἐκ πίνδου ὄρους διὰ δολοπίας, καὶ ἀγραιῶν, καὶ ἀμφιλόχων, καὶ διὰ τοῦ ἀκαρνανικοῦ πεδίου, ἄνωθεν μὲν παρὰ στράτον πόλιν, ἐς θάλασσαν διεξιεὶς παρ' οἰνιάδας, καὶ τὴν πόλιν αὐτοῖς περιλιμνάζων, ἄπορον ποιεῖ ὑπὸ τοῦ ὕδατος ἐν χειμῶνι στρατεύειν. Quæ satin' fideliter Latinis reddiderit interpres, videri malo quam referre. Reddendum erat: *Oeniadas, qui Acarnanum soli perpetuo sibi infesti erant, non videbatur possibile, cum hiems esset, invadere. Amnis enim Achelous è Pindo fluens per Dolopiam, & Agraos, & Amphilochos, perque Acarnanicum campum, superius quidem præter Stratum in mare exiens juxta Oeniadas, ac urbem ipsorum circumfluens, hieme præ aqua inaccessam facit volentibus invadere.*

§ 14. Ergo *gens*, Oeniadæ dicti: *urbs*, Oenias: etiam adjacens *regio*, auctore Stephano. Οἰνειάδαι, πόλις Ἀκαρνανίας πρὸς τῷ Ἀχελώῳ, ἡ καὶ Ἐρυσίχη καλουμένη. λέγεται καὶ Οἰνειὰς ἡ χώρα. ἔστι καὶ ἑτέρα τῆς Οἰταίας πόλις, Οἰνειάδαι. *Oeneadæ, urbs Acarnaniæ ad Acheloum, quæ & Erysiche vocata est. Dicitur & Oeneas regio. Est & alia Oetææ urbs, Oeneadæ dicta.* Nisi in principio ac fine legas, ut in medio, οἰνειὰς, aut erravit eumdem errorem cum Erotiano, aut abusus est Pausaniæ libertate. Altera ista in Oetæa Oenias quæ fuerit, nihil attinet investigare.

§ 15. PLEURITIDE. Morbi hujus historiam heic si velim exhibere, longum erit, & à proposito nos abducendo, & nulli in præsens usui. Sufficit notasse: *Morbum* esse lateris, inflammatorium, acutum, periculi insignis. Est autem *phlegmone* illa quibusdam vere φλεγμονώδης, quibusdam ἐρυσιπελατώδης, nonnullis etiam οἰδηματώδης. Nostris ista *sanguinea* dicitur: illa, *biliosa*: hæc, *pituitosa*: præeunte Hippocrate III. de Morb. t. XIX. Ex quibus uti *frequentiores*, Biliosæ sunt: ita *periculosiores*, Sanguineæ. Hoc judicium dictatoris est loco, quem innui. ἔστι δὲ ἡ μὲν χολώδης ἠπιωτέρη, ἢν μὴ ῥήγματα ἔχῃ ὁ κάμνων. εἰ δὲ μὴ, ἐπιπονωτέρη.

νωτέρη μϑ̀, θανατωδεστέρη ἢ ἄ. ἡ ἢ αἱματώδης ἰσχυρὴ καὶ ἐπίπονος καὶ θανατώδης. *Est autem biliosa quidem mitior, nisi quæ sugillata sint ægrotanti: alioqui doloris quidem plena, non tamen lethalis est. Sanguinea vero vehemens & plena doloris ac lethalis est.* Τὰ ῥήγματα *sugillata* exponere jubet locus, qui I. de Morb. t. XVI. legitur. confer l. de Flat. t. XVIII.

§ 16. Cujus generis *pleuritis* Scomphi fuerit, non dicitur. Davi mei conjectura est, *biliosam* fuisse. Hoc conjicit ex Facto medici & Eventu facti. *Medicus* purgavit: procul dubio demendæ materiæ gratia. Ea ergo biliosa fuit, aut pituitosa. nam auferendo *sanguini* Purgatio non facit. *Pituitosæ* putat non convenire, quæ evenere. *Purgatus* est non multa: purgatus deliravit: delirans mortuus est, & brevi. Quorum emphasis & ratio suis locis enucleabitur. Contra sequax est materia *biliosa*, & prona facere delirium cum agitatur, idque acutum atque lethiferum.

§ 17. DETENTUS. Ἐχόμενος: proprie, *habitus ab aliquo*. Heic, quod dedi, malo. *Detentus* enim dicitur, qui in potestate alicujus est, & rebus suis interesse impeditur, seu vi coactus, seu necessitate. Galeno exponitur ὡσεὶ κατεχόμενος καὶ βιαζόμενος, *quasi occupatus & coactus*: Aph. VI. 16. Hoc vero est *detineri* in Codice juris, qua de Usucap. transf. l. I. § cum autem.

§ 18. Morbi nos *detinent* magnitudine, quam adferunt, vel adquirunt. *Adferunt*, acuti: *adquirunt*, longi & diuturni. *Longus enim morbus cum penitus insedit, quod ad difficultatem pertinet acuto par est*, inquit Celsus l. III. c. I. Heic exemplum *prioris* est. Ea quippe vi Pleuritides invadere consuerunt, ut evestigio deprehensos cogant decumbere & rebus suis suam præsentiam negare.

§ 19. *Alterius* exemplum extat Aph. VI. 14. Quem Celsus (eodem lib. cap. XXV.) suum faciens, pro eo quod Græce erat ὑπὸ ὕδρωπος ἐχομένῳ, Latine vertit, *quos aqua inter cutem male habet*. Ubi *male* idem quod diu & periculose est. Paret ex initio cap. seq. ubi ista conjungit: *Diutius & periculosiùs Tabes eos male habet, quos invasit*, seu quibus eos progressus fecit, ut facta sit ægri potens. Nempe alludit ad illud hodieque familiare: Hectica *incipiens*, facile: *progressa*, difficile: *progreßior*, numquam curatur.

§ 20. MORTUUS EST. Heu! non fato ſuo, ſed occidio medici. Inquies: præpoſterum hoc judicium eſſe, & probroſum Arti, & injurioſum Artifici. Quid ergo? numquam ne medicum peccare putabimus? Quei id ſperandum ab homine? etiam perito? nedum ſemidocto? Quorum longe potior eſt ubique numerus.

§ 21. Fateor, ais: ſed humanitatis amore tegendus error eſt. Eſt certe apud extraneos: non apud ſocios artis. Quos cautos reddere aliena debent pericula. Ita enim eſt, ut Columella ait in I. de Re ruſt. c. I. *Non eſt ulla diſciplina, in qua non peccando diſcatur. Nam ubi quid perperam adminiſtratum ceſſerit improſpere, vitatur, quod fefellerat.* Felices ergo, qui peccatis erudiuntur, cum ſuis, tum aliorum!

§ 22. Et hic *noſter* in præſenti *ſcopus* eſt, Fugienda docere. Bene, inquis, ſi liquet de malefacto. Ita enim comparatum eſt cum Medicis, uti ad Democritum ſcribit Hippocrates Epiſt. xx. Ἰητρικῆς τέχνης κατορθώματα μὲν οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, οὐ πάνταπασιν ἐπαινοῦσι· Θεῷ δὲ πολλάκις προσαρτῶσιν. ἢν δέ τι ἡ φύσις ἀντιπρήξασα ἀπολέσῃ τὸν θεραπευόμενον, ἰητροὺς καταμέμφονται, παρέντες τὸ θεῖον. *Artis medicæ recte-facta quidem multi hominum non admodum laudant: ſed Deo ſæpe adſcribunt. Si quid vero contrafaciens Natura perdiderit eum qui curatur, Medicos accuſant, prætereuntes Numen.* Hæc *querela* Medicorum juſta de vulgo eſt.

§ 23. Imo, ais, non magis invidet Mendico mendicus, quam Medicus medico. Eſt enim Medicus invidum animal, ſi quod aliud. Verum & hæc criminatio niſi in noſtri ordinis vulgus non cadit. Non cadit in magnos viros, & fiduciam magnarum rerum habentes. Non cadit ſaltem in Hippocratem, quem non puduit errorem ſuum poſteritati tradere, *ne qui decipiantur eadem ratione, qua ipſe deceptus ante eſt,* ut cum laude Viri egregia refert Celſus VIII. 4. Ergo, ut liqueat de *peccato* Medici, opera deinceps nobis & ſerio danda.

§ 24. SEPTIMA. Valleſius: *Neque, mortuum eſſe, neque, ſeptima die id eſſe factum ex pleuritide, mirum eſt: quandoquidem morbus eſt è lethalium genere, & ſemper acutus, non raro etiam, præci-*

pue cum error aliquis in curatione committitur, acutißimus.

§ 25. *Pleuritidem* in genere *acutorum* esse, Hippocrates ipse loco non uno ait. Sic l. de Affect. t. VII: πλευρῖτις. περιπνευμονίη. καῦσος. φρενῖτις. αὗται καλέονται ὀξεῖαι. *Pleuritis, peripneumonia, causus, phrenitis, hi dicuntur acuti.* Iterum l. de Victu acut. I.7: ἔστι δὲ ταῦτα ὀξέα, ὁκοῖα ὠνόμασαν οἱ ἀρχαῖοι, πλευρῖτιν. καὶ φρενῖτιν. καὶ λήθαργον. καὶ καῦσον. *Sunt vero hi acuti, quemadmodum nominarunt veteres, pleuritis, peripneumonia, phrenitis, lethargus, causus.*

§ 26. *Pleuritidem* in genere *lethalium* esse, Hippocrates ipse nullo in loco ait. In I. de Morb. t. III. inter ἐνδοιαστὰ ἀπολῶσαί τε καὶ μὴ, *ambiguos occidendi vel non*, recensentur *peripneumonia, causus, phrenitis, pleuritis, angina, uva, hepatitis, splenitis, nephritis, dysenteria, mulieri fluxus sanguinolentus.*

§ 27. *Deinde*, Vallesius videtur mihi non satis attendisse ad vim vocis *lethalis*. Etenim *lethale* significat minimum id, quod ad mortem ducit utplurimnm. Sæpe idem est, quod *mortiferum*, seu necessario ac certo occidens. *Illud*, θανάσιμον Græcis dici: *hoc*, θανατῶδες, notavi olim & ex Hippocrate docui in Med. medulla, Semeiot. art. XV. 24. 25.

§ 28. *Neutrum* Pleuritidi convenit. Non *posterius*: obstat enim Aph. II. 19. Qui nobis hoc argumentum suppeditat. Si *pleuritis* est in *censu* Acutorum, tam non certa *mortis* in ea prædictio est, quam non est *salutis*. Quod si pleuriticos *certa* Mors manet: quid ni in illis *prædictio* Mortis *certa* est?

§ 29. Non *prius*: obstat enim Coac. CCC LXXXVII. quæ ita habet: αἱ χολώδεες ἅμα καὶ αἱματώδεες πλευρίτιδες, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ κρίνονται ἐνναταῖαι ἢ ἑνδεκαταῖαι. καὶ μάλιστα ὑγιάζονται. *Biliosæ pariter ac sanguineæ pleuritides, utplurimum judicantur nono aut undecimo: & plerumque sanantur.* Qui Aphorismus excerptus est è III. de Morb. t. XX. ubi tamen sine ulla limitatione legitur: κρίνονται ἐνναταῖαι ἢ ἑνδεκαταῖαι, καὶ οὗτοι ὑγιέες μᾶλλον γίνονται. *Iudicantur nono aut undecimo, atque hi sani plerumque evadunt.* confer ad l. de Affect. t. VIII. & II. de Morb. t. XL. & sequenti.

§ 30. Nota vero, *istos* Dies nisi manifesta de causa non præverti,

neque à Natura, neque à Morbo. confer Coac. 383. & 388. Non fit autem ullius heic mentio, cui queas judicii vel anticipationem tribuere, vel casum infelicem. confer I. de Morb. t. XXIII.

§ 31. DELIRANS. Vallesius iterum: *Ex pleuritide non admodum solent homines delirare, neque certe cum pleura habet cerebrum magnam consensionem: sed plerique ex pleuritide obeuntes, ad extremum usque sapiunt: Qui, inquam, ex sola pleuritide moriuntur. Nam ii, quibus Septum transversum inflammatum est, semper delirant. Et peripneumonicis crebro supervenit delirium. Pleuritis vero sæpe parit peripneumoniam, ac nonnumquam etiam septi inflammationem, eâ, quæ in membrana lateris est, serpente in partes proximas. Huic fortasse horum quippiam factum est: sin minus, succi malignitas & debilitas cerebri fuerunt in causa, ut per consensum in pleuritide deliraretur.*

§ 32. Quibus in verbis *quædam* acceptanda nobis: *quædam* rejicienda sunt: *quædam* denique prætermittenda, ceu ad rhombum nostrum neutiquam facientia.

§ 33. *Accepto*, & quidem *primum*: Ex sola pleuritide homines non delirare, quin etiam morientes ex illa sapere ad extremum usque. Hoc, inquam, accipio, quia experientia docet. *Deinde*: Cerebrum non consentire succingenti membranæ. Hoc ratio dicit, examinatis omnibus consentiendi modis.

§ 34. *Non accipio*, nempe *primum*: Nostro ad Lateris accessisse aut Pulmonis aut Septi inflammationem. Nec ausus fuit hoc affirmare: ideoque dubitandi formula usus. Ego ne dubito quidem: quin diserte nego alterutram supervenisse. Non ideo tantum, quia non est Medici periti, ὑπερορᾷν *prætervidere* (II. Epid. II. 17.) aliquid: neque Præceptoris fidelis, reticere scienda: neque Viri probi, gravare aliquem suspicione: sed quia abunde satis expressæ causæ delirii ac necis sunt.

§ 35. *Deinde*, non accipio: Succi malignitatem & Cerebri debilitatem. Præterquam enim quod nihil ejus liquet ex relatu, etiam incertum est, num iis ex causis nasci delirium queat. Quo etiam dato, tamen obtinere heic æquum est, quod Celsus ait de legibus ambiguis ff. de Legibus l. 29. *In ambigua voce legis ea po-*

ea potius accipienda est significatio, quæ vitio caret: præsertim cum etiam voluntas legis ex hoc colligi possit. Abunde vero satis ex sequentibus historiæ intelligi potest, quid Dictator voluerit.

§ 36. Hoc voluit: *Scomphum male habitum à medico, & ob id mortuum.* Hoc quia intererat posteritatis in *exemplum*, non debebat illa nescire uti exemplo. *Usus* vero sine ratione non est: neque *ratio* sine notitia eorum, super quibus exemplum est fundatum. *Illa* sunt: Morbus & Remedium. *Morbus:* Pleuritis, inflammatio lateris. Sub *hoc*, Febris & æstus spirituum: sub *hoc*, Dolor & laceratio spirituum: sub *hoc*, Dyspnœa & obsessio spirituum: sub *hoc*, Tussis & fatigatio spirituum est. *Remedium:* Medicamentum dejectorium, potens & multum movens ac nihil promovens. De *morbo* vidimus. Videamus de *remedio*, & ostendamus morti januam aperuisse.

§ 37. VERUM. Ista sane particula cum minime heic otiosa censeri queat, nescio quid aliud ab ea exspectes, nisi ut sequentem orationem præparet ad reddendam rationem ejus, quod in præcedente erat propositum. Conjunctiones *completivæ* enim etsi ornatus magis causa, quam rerum necessitate inventæ videantur: tamen augent sensum orationis: atque ita augent, ut pene societatem ineant cum Subdisjunctivis, sive his, quæ utramque partem ponunt ad electionem.

§ 38. In prima parte dictum erat: *Scomphus pleuritide detentus mortuus est septima delirans.* In altera: *Scomphus bibit catharticum & purgatus est non multa, quique pridie purgationis mente constabat, purgatus deliravit.* Ergo *delirium, & mors* hinc sequuta, *causam* habent *aut* Morbum, *aut* Medicum. Quippe *alterutra* eligenda. *Si* Medicum, utique *non* Morbum. *Verum*, non Morbum: est enim, & discernentis, & adversantis, atque contrarium affirmantis: *ergo*, Medicum. Quod argumentis probandum infallibilibus.

§ 39. MEDICAMENTUM. Quemadmodum φάρμακον Græcis dicitur ἀπὸ τοῦ φαρμάσσειν, τοῦ θεραπεύειν, expositore Hesychio: ita *Medicamentum* Latinis à *medicari*, hoc est, curare valetudinem. Nonius: *Medicamentum est, quo homines curantur:* hoc

est,

est, omnis illa apparatio, quæ Naturam humanam, quaqua ratione dispositionem ejus mutando, conservare apta nata est.

§ 40. *Communi* hac notione Medicamentum est, quidquid *aut* Culina parat, *aut* Officina: præsertim ex *præscripto* Medici, & ad *valetudinem* Hominis, *cum* tuendam, *tum* restituendam. *Vetus* hæc notio est, & Hippocrati expressa l. de Med. purg. circa init. ὑπολαμβάνειν γὰρ χρὴ καὶ τὰ σιτία τὰ τρέφοντα ἡμᾶς φάρμακα εἶναι· *Sed & cibos, qui alunt nos, habere pro pharmacis oportet.* Tam enim *medicina* Sanitatis sunt, quam Mortalitatis.

§ 41. *Propria* medicamenti notio ad illa solum spectat, quæ vim non alendi habent, sed agendi in corpus & Naturam aut invitandi aut inritandi in officium, quoties id ignavius obit. Hæc non aliunde petuntur, quam ex *medicinis*, ut appellat Comicus Amphitr. IV. sc. I. 5: hoc est, *tabernis* Medicorum seu *officinis* Pharmacopœorum, ut nunc appellamus.

§ 42. Et hæc rursus *latior* est significatio. *Stricte* enim dicitur de *Purgante*, tam *sursum*, quam *deorsum*. Habes eodem libro locum egregium apud Hippocratem, qua de interrogandis ægrotum, antequam purgantis quid exhibeas.

§ 43. *Strictissime* vero accipitur de eo dumtaxat *Purgantium* genere, quod *per secessum* ejicit τὰ ἀλλότρια, *aliena*, ut appellat Galenus Progn. II. 14. vide Foesium in Oecon. ad φαρμακεύειν.

§ 44. Hoc loco se significatio non ultra *Purgans* extendit. Non extendere, effectus arguit. Non enim est aliud medicamenti genus, quod in Morbis acutis & inflammationibus facere delirium queat.

§ 45. At quia simpliciter dicendo, *medicamentum bibisse*, cautum non erat dubitationi, Vomitioni illud, an Alvo ducendæ esset datum: idcirco mox addit, *dejectorium*.

§ 46. BIBERAT. Et hoc *formam* Medicamenti, spectat sicut, quod vidimus, *materiam* Remedii. *Medicamenta* parantur *forma* Solida *aut* Liquida. *Illa*, ut diutius morentur, & agant cum tardius tum efficacius: *hæc*, ut promtius & subeant in corpus, & se exerant. *Illa*, ad devorandum comparata: *hæc*, ad bibendum sunt.

Hæc,

Hæc, nauſeæ plus ſatis, ſi non nimis habent: ſed *illa* magis.

§ 47. DEJECTORIUM. Verbum idoneius aliud non occurrit, quo Græci vis exprimatur. Hoc adeo viſum eſt Grammaticis inſolens, ut hactenus locum in Lexicis non invenerit. Foeſius, cum ſæpius apud Hippocratem τὸ κατωτερικὸν legatur, unum modo locum monſtrat. Gorrhæus etiam unum apud Galenum, Meth. med. VII.13. ubi Interpres quidem nobis ad Latinum præivit, Fabius Pacius vero in com. p. 397. defendit Græcum, adverſus eum, qui repoſuit in margine καθαιρετικῶν, non ſine errore, inquit.

§ 48. Galenus ſicuti clare exponit, quid ſit φάρμακον κατωτερικὸν: ita iiſdem verbis ſcrupulum injicit facientibus medicinam, non contemnendum. Τοῦ ἥπατος τὰ κυρτὰ, πολλῆς μὲν ἐμπεπλησμένα κακοχυμίας διὰ τῶν ὑπηλάτων τε καὶ κατωτερικῶν ὀνομαζομένων ἐκκαθαίρεται φαρμάκων· *Hepatis curva, multâ ſiquidem impleta ſint cacochymiâ, alvum ſubducentibus & catotericis dictis medicamentis expurgantur*. At ad Glauc. II. 2. atque Meth. med. XIII. 17. eadem expurgari vult διὰ νεφρῶν, *per urinas*. Conſule, quo loco dixi, Fab. Pacium, & expende, an poſſis acquieſcere in ipſius conciliatione. Ego forte alias inveniam opportuniorem locum hæc examinandi.

§ 49. Cæterum cum ſit non unum *genus* eorum, quæ per alvum ſeu ſeceſſum purgant, è re præſenti erit obiter notaſſe, *quot* ſint, & *quod* eorum heic intelligendum ſit.

§ 50. Veteribus *duo* erant eorum genera: ἐκκοπρωτικὰ καὶ ὑπήλατα. Galenus VI. de Fac. ſimpl. qua de Aloe: ὑπάγει δὲ καὶ γαστέρα, τῶν ἐκκοπρωτικῶν καλουμένων οὖσα φαρμάκων· *ſubducit vero etiam alvum, cum ſit ex medicamentis Eccoproticis dictis*. Ita vero dicuntur, quæ inteſtinis ſtercora ſolum ſubducunt.

§ 51. Τῶν ὑπηλάτων meminit Hippocrates de Vict. acut. II. II. & IV. de Morb. t. XXXI. Erotianus hoc verbum exponens ait ita dici τὰ τὴν κάτω κοιλίαν καθαίροντα, *quæ inferiorem ventrem purgant*. Si ita eſt, etiam priora recte ſub his comprehenderis. Ex altero tamen Hippocratis, quæ dedi, loco deprehenderis dici de *catharticis* proprie dictis, ſive quæ *per alvum* expurgent, non

quæ *ab alvo*. Ex eodem disces, hæc ipsa rursus duplicia fuisse: *ἰσχυρὰ καὶ μαλακώτερα*, *valida & mitiora*. Hæc Galenus ad Glauc. I. 10. vocat ὑπήλατα ἐπιεικέα, *purgantia lenia*. Illa hodie *eradicativa* vocamus, auctoritate barbarorum interpretum Ibn Sinæ.

§ 52. Quibus constitutis, *quod genus* putabimus heic venisse in usum? *Summum* non exigo: *imum* non admitto. *Medium* uterque si ego & tu concedimus, diremta lis est. Non potes vero tu hoc non concedere, si intelligis vim vocis, qua appellat. Κατωτερικὸν namque est, quod ad inferiora sive ad alvum depurgat à vasis & visceribus supra intestina positis. Regio *prima*, Chilificationis organo circumscribitur: *altera*, Sanguificationis: *tertia*, Nutritionis seu Habitu corporis.

§ 53. *Prima*, evacuationis respectu, ultima est. Huc enim confluunt, ceu in communem cloacam, non ea tantum quæ Chilo exsiccato relinquuntur, sed & quæ à Sanguine deponuntur. Superior itaque *secunda* regio est. *Hanc* ergo quod purgat medicamentum, quia ad inferiorem depurgat excrementum, idcirco κατωτερικὸν, *dejectorium* recte dicitur. Præcipitat quippe peccantes materias ex superiore loco ad imum & corporis novissimum.

§ 54. MEDICAMENTUM *biberat dejectorium*. Quod? quando? quare? *Nihil* horum certo dici potest, tacente Magistro. Sed neque intererat illa scire. Non *primum*: quia agitur de Remedio, non de Materia remedii. Non *alterum*: quia toto tempore, quo Morbi furor urget, illicita Purgatio est. Non *tertium*: quia nulla in pleuritide tutum est purgare ante declinationem; præterquam ubi id incipiens morbus postulat. Sed in his cum omnis rei cardo versetur, oportet non dicere, sed docere.

§ 55. De *primo* primum. Qui novit, quid *remedium* inter & *materiam* ejus intersit: novit etiam, non esse locum *materiæ*, ubi non est *remedio*, cujus executioni illa servire debet. Frustra quis, inquam, sollicitus sit de *purgante*, ubi *purgatio* prohibetur. Vicissim, ubi *purgatio* seu *remedium* nociturum putatur: ibi nihil in *purgantium* sylva reperire est, quod dari innoxie queat.

§ 56. Si quod ergo nominasset Dictator, v. gr. helleborum nigrum,

nigrum, quem II. Vict. ac. t. II. ait conferre Lateris sub septo dolori: posteritas sibi persuaderet, peccatum esse non in *purgando*, sed in *purgante*. Potuisse enim *purgationem* utiliter institui & feliciter succedere, si modo *vel* Lenitiva fuissent antiquitati ad manum atque delectum, *vel* hunc instituisset ratio. Nunc temere fortium è genere datum esse helleborum, sive in inopia haberi delectus non potuerit, sive in copia cæcutiverit ratio.

§ 57. At ego: *peccatur* non in uno, ubi noxa est in omnibus. Lupus erit, quemcumque ex Lupi-catulis elegeris. Hoc audiant, qui *lenioribus* Veteres caruisse falso sibi imaginantur, & nesciunt, Mercurialis succo & id genus aliis ventrem suppurgasse. Audiant, qui Rhabarbarum pene numquam non tuto dari, multis in perniciem, scribunt. De *illis* dicam aliquando plenius. De *hoc* adi sis quæso Adolphi Occonis epistolam, quæ est XV. earum, quas collegit Scholzius, & in Cratonianis lib. II. p. m. 268. Adde & Manardum Epist. med. XVII. 6. & Fernelium Meth. med. V. 9. & Sennertum V. Inst. p. I. f. I. c. XI. Sed & laboris pretium erit vidisse, quid ebuccinatoribus istis ex Jul. Alexandrini Salubr. XXVI. 3. opponat Hofmannus I. de Med. offic. XXIX. 12.

§ 58. De *altero* expressus & repetitu dignissimus est locus apud Galenum II. Vict. ac. t. XI. Qui quia prolixior est, pro Græco Latinum dabo: sed ex illo: interpres enim non ubique satisfacit. *Novisse igitur illa oportet & meminisse, omnino vero non uti, memores illius aphorismi* (I. 24.) *quo dicit, In acutis morbis raro, & in principiis utendum esse purgantibus. Quum igitur morbus non solum fuerit acutus* (*cujuscemodi Pleuritis est,*) *sed & cum febre vehementissima: multo magis vitanda est exhibitio purgantis medicamenti, ac per venæsectionem potius vacuandum, etiamsi ad hypochondrium dolor pertineat. Nam etsi minus hinc, quam ex purgatione, sequatur commodi: multo tamen id securius est. Præsertim cum periculum plane nullum venæsectio habeat: maximæ vero sint calamitates, quæ à purgatione incidunt, inprimis cum quis inexploratam ægrotantis naturam habet. Sunt enim aliqui naturâ purgatu difficiles; quidam à levi medicamento purgantur copiose. Vnde si ignores naturam hominis, periculum est ne aut nimium evacues, aut nihil, aut moveas quidem, sed parum promoveas.*

veas. Ista vero omnia maximis damnis afficiunt acute ægrotantes, & quæ non facile, sicut in febrium expertibus, corriguntur.

§ 59. Occasio horum erat, quod Hippocrates, in Dolore lateris sub septo transverso, suasisset nigro veratro alvum, aut peplio ducere, juxta illud quod est Aphor. IV. 18. Galenus id facere nisi προεξελεγχηκότος non vult, nisi inquam *eum qui prius bene expenderit*, quid fieri tuto & cum fructu queat. Prudens monitio, & utinam semper esset Practicantibus ob oculos! Quod si vero tanta sit opus circumspectione, ubi etiam in Purgatione remedium est: si quando hæc non indicatur, neu requiritur, quid satis adhiberi cautionis potest ad faciendum bene, quod fieri omnino non debet?

§ 60. Hippocrates l. de Affect. t. VIII. in Pleuritide, si alvi ducendæ necessitas est, consulit τὴν κοιλίην θεραπεύειν ὑπάγουσι καὶ ψύχουσι κλύσμασι, *ventrem mollire infusis in eum subducentibus & refrigerantibus*, hoc est, leni clystere. Qualem Celsus jubet parare *ex aqua, in qua fœnum græcum, vel ptisana, vel malva decocta sit*: lib. II. cap. XII. Cave vero putes præceptum illud non ad omnem pleuritidem spectare. Dubitationi quippe locum ne relinqueret, protinus addit: οὕτω γὰρ τῇ νούσῳ τῇ ξυμπάσῃ συμφερώτατα, *sic enim huic Morbo & quidem Omni convenientissima* applicaveris.

§ 61. Etiam ultra hunc casum se Præceptoris consilium protendit. Auscultate quæso Rhabarbaristæ, & revocate ad animum quæ repræsento ex aureolo libello de Med. purg. prope fin. οὐ χρὴ τοῖς ἰσχυροῖς τῶν πυρετῶν φάρμακα καθαρτήρια προσφέρειν. ἀλλ' ἄν τινα δέῃ, ὑποκλύζειν χρὴ ὁποσάκις ἂν βούλει· ἀκινδυνώτερον γάρ. *Febrium validis medicamenta purgantia offerenda non sunt. Si quo verò opus sit, subluere alvum oportet, quotiescumque volueris: minus periculosum quippe.*

§ 62. Etiamne vero *periculum* subest suffusis in alvum, quod *minus* hoc *periculosum* dicat; neq; simpliciter, *tutum*? Sane subest. Practici norunt, non raro ex *lenitivo* Enemate, etiam quale Sennertus II. Pract. II. 16. laudat, largissimas accidere dejectiones. Qui ex ipsis veram causam non norunt, prætendere materiæ copiam,

piam, & ad exitum paratæ consuerunt. Sed ut, qui equo currenti & generoso subdunt calcaria, facile præcipitant in furorem: ita qui Naturam suarum rerum satagentem insuper extimulant, raro non cogunt præpostere quid agere.

§ 63. Inquiet hodiernorum aliquis: Concedi id posse de *validis* Febribus sive Ardentibus dictis: male tamen ad *acutas* simpliciter trahi, qualis comitari Pleuritidem consuevit. Celsum ergo audi lib. II. 12: *Alvus si vehementius fluit, aut sæpius ducitur, hominem infirmat. Ergo numquam in adversa valetudine medicamentum ejus rei causa recte datur, nisi ubi is morbus sine febre est. At ubi febres sunt, satius est ejus rei causa cibos potionesque assumere, qui simul & alant, & ventrem molliant.*

§ 64. Imo audi ipsum Hippocratem; cujus dogmata sunt prorsus irrefragabilia, ceu testimonium habentia à sanissima Ratione & certissima Experientia. Locus, qui extra omnem dubitationis aleam ponit quod urgemus, extat l. de Vict. acut. com. IV. t. 22. ὁκόσοι, inquit, δὲ τὰ φλεγμαίνοντα ἐν ἀρχῇ τῶν νούσων εὐθέως ἐπιχειρέουσι λύειν φαρμακείῃ, τοῦ μὲν ξυμπεπηγμένου καὶ φλεγμαίνοντος, οὐδὲν ἀφαιρέουσιν. οὐ γὰρ ἐνδιδοῖ, ὠμὸν ἐὸν τὸ πάθος. τὰ δὲ ἀντέχοντα τῷ νουσήματι καὶ ὑγιέα συντήκουσιν. ἀσθενέος δὲ τοῦ σώματος γινομένου, τὸ νόσημα ἐπικρατέει. ὁκόταν δὲ τὸ νόσημα ἐπικρατήσῃ τοῦ σώματος, τὸ τοιόνδε ἀνιάτως ἔχει. *Quicumque inflammationes in principio morborum protinus præsumunt solvere purgando, ejus quidem quod in partem impactum est & tumorem atque inflammationem facit, nihil auferunt: neque enim sequax est, quamdiu crudus est affectus. Quæ vero resistere morbo debent, sana nempe, colliquefaciunt. Infirmato autem corpore, morbus invalescit. Quum vero morbus superaverit vim corporis, ille hoc insanabiliter habet.* Quæ pene, cum provocatione ad hunc locum, totidem verbis repetuntur l. de Helleborismo t. II.

§ 65. Galenus in com. se refert ad Aph. XX. lib. I. & ibi se hunc locum exposuisse monet. Verum nisi sic accipias, *veritatem* hujus loci, ejusque *rationem* & propositam & expositam dicto Aphorismo, frustra adieris istum commentarium. Etenim ne mentionem quidem facit heic illius. Præterquam quod ita se

 gerat,

gerat, ὡς εἴ τις περὶ πόλιν αἰγίς, *velut si quis urbem clypeus circuiret.* Quo alicubi Plutarchus utitur de iis, qui se magnis putant defungi levi brachio posse.

§ 66. De *tertio* res minus aperta videtur: attamen non est. *Videtur*: siquidem attendunt juniores & ad slendrium illud, quod in praxi passim vident obtinere; & ad inconsideratam locutionem, qua uti consuevit scribacium vulgus, quod alii ex aliis sua compilare & obsoleta obtrudere pro novis gaudet. Quisquis hæc limis adspicis, patere me specimen producere ex Sennerto, centonariorum coryphæo. Is II. Pract. II. 17. posito pro fundamento, *Pleuritidis causam principalem esse plerumque Cacochymiam*: hinc infert, *Purgatione pariter ac Venæsectione esse opus: hanc præmitti tamen, illam sequi tutius.*

§ 67. Desidero *hujus* videre apud Hippocratem *vel* Præceptum *vel* Exemplum. Mihi certum, *alterutra* contentum abstinuisse semper ab altera. *Sanguinem* mitti, non facta Purgandi mentione, jubet I. de Morb. t. xxv. & in pectoris pleuritide, II. Vict. acut. 10. & IV. ejusd. 73. 74. 75. *Purgare* jubet, Venæsectionis mentione non facta, III. de Morb. t. xxII. quem locum paulo post exhibebimus: & II. Vict. acut. II. & IV. ejusd. 76. 77. in pleuritide hypochondrii. Qua de Sennerti dubitationem p. m. 239. confer cum t. 76. ejusdem lib. IV.

§ 68. *Purgationem* deinde Sennertus pag. 246. talibus circumscribit conditionibus, ut liqueat esse non semper necessariam. Cum est, præfert Galeni placitum: qui se prima, secunda, quarta, etiam quinta dedisse medicamentum scribit, non sola quarta, quod Hippocrates præcipiebat l. eodem t. 76.

§ 69. Sed enim, non advertit, *primo*: Male se ad *omnem* Pleuritidem trahere, quod de *hypochondriaca* scribit Dictator. *Deinde*: Quæ vis præcepti sit, τῷ πλευριτικῷ τὴν κοιλίην ὑποκάθαιρε, *huic pleuritico ventrem subpurga.* Etenim τὸ ὑπὸ ibi non tam *locum* expurgationis, quam *modum* significat. Nisi enim *subpurgare* heic sit leviter purgare, seu leni medicamento aut ea dosi dato, quæ dare in periculum nequeat: concilia mihi hunc textum cum t. 44. præcedente. Quem mox quoque dabimus.

§ 70.

§ 70. Esto tamen, significet *purgationem per alvum*: nihilominus bene monet, φαρμακεύειν δὲ τεταρταῖον. τὰς δὲ ἐξ ἀρχῆς τρεῖς ὑποκλύζειν. *purgandum quarto: tribus autem primis diebus clystere ventrem subducendum esse.* Quippe spes est, per enemata tenuem & sequacem materiam evocari posse. Si non respondeat, καὶ ἢν μὴ κουφίζῃ οὕτως, ὑποκάθαιρε, *& si non remittat sic, suppurga*, inquit.

§ 71. An & locum heic invenit *præceptum* de non dando Pharmaco potenti, ubi satis perspecta morbi natura non est? Extat hoc l. de Loc. in hom. t. XLVI. Sane etiam heic ἀγαθοῖσιν ἰητροῖσιν αἱ ὁμοιότητες πλάνας καὶ ἀπορίας, *bonis medicis similitudines creant errores atque difficultates*: VI. Epid. VIII. 49. Habes exemplum apud Ballonium I. Conf. XCVI. Quod totum legi hortor & cum nostris diligenter expendi.

§ 72. *Denique*: Sennertus non advertit, *Purgandum* esse, Præceptori ratum esse, & *cautionem* concernere *aut* Materiam purgantis, *aut* Formam materiæ. De qua decernere nemo nisi in individuo, Socrate aut Platone, hoc, illo potest.

§ 73. Sed porro monstremus, In *nulla* Pleuritide, *principio* Morbi id speciatim non exigente aut præterito, *purgandum* esse ante declinationem.

§ 74. De *hoc* interdictum *primo* est in III. de Morb. t. XXII. ἢν δὲ ὁ κάμνων χολώδης ᾖ τῇ φύσει, καὶ ληφθῇ τῇ νούσῳ ἀκάθαρτος ἐών, πρὶν ἀναπτύεσθαι τὸ σίαλον χολῶδες, τῷ φαρμάκῳ καθῆραι χολὴν δεῖ. ἐκπτύοντι δὲ ἤδη χολώδεα, μὴ δίδου τὸ φάρμακον. ἢν γὰρ δῷς, τὸ πτύσμα οὐ δυνήσεται ἄνω ἀνιέναι, ἀλλ᾽ ἑβδομαῖος ἢ ἐνναταῖος ἀποπνιγήσεται, ἢν μᾶλλον καὶ τὰ ὑποχόνδρια ἀλγέῃ. *Quod si æger biliosus sit natura, & corripiatur morbo non purgatus, priusquam spuatur saliva biliosa, medicamento bilis purganda bene. Iam spuenti vero biliosa ne dederis pharmacum. Si enim des, sputum non poterit sursum prodire: sed septimo aut nono suffocabitur, præsertim si etiam hypochondria doleant.*

§ 75. Natura proni in bilem nisi sponte eam vel arte repurgent in tempore, de facili cum in alios à bile morbos, tum in pleuriticum incidunt. Quod ergo ante morbum fieri debuit, invadente

dente morbo negligi non debet. Dictat hoc Aph. xxix. lib. II. Ἀρχομένων τῶν νούσων ἤν τι δοκέῃ κινέειν, κίνει. *Incipientibus morbis si quid videtur movendum, move.* Rationem dat sequens: quia περὶ τὰς ἀρχὰς, πάντα ἀσθενέστερα, *in initiis omnia sunt impotentiora;* scilicet ad nocendum, cum agitantur.

§ 76. *Numerus*, quo loquitur, tractum temporis significat. Habent enim *initia* morborum latitudinem suam, & sæpe insignem, etsi non semper parem. *Incipere* igitur Morbi heic dicuntur, non cum primum faciunt insultum; sed quamdiu post hunc non augentur novis symptomatis; neu vel Morbus ipse prodit se vires sumere, vel Natura se morbum aggredi.

§ 77. In pleuritide *augescentis* morbi signum faciunt sputa. Priusquam ergo hæc appareant, opportunitatem purgandi & ipsa in herba morbum jugulandi prætermittere, non est memoris καιρὸν *occasionem* dici, ἐν ᾧ χρόνος οὐ πολὺς, *in qua temporis non multum est*: Præc. init. Dum ergo occasio est, *purgandam bilem bene* esse, bene præcipit. *Bene* purgat, qui tempore, loco, modo purgat, & cum euphoria patientis. Quæ sperabilis non est, præterita occasione. Præteriisse hanc, sputa prodeuntia monent.

§ 78. *Iam spuenti*, inquit, sive quamprimum spuere cœpit *biliosa, ne dederis pharmacum*. Quare non? Quia *si des, nequibit prodire sputum*. Quare? Quia *spiritus* ab opere incepto avocatur & dissipatur. Quia *bilis* efferatur, agitatione partim, partim subtractione freni. *Freno* bili serum est. *Serum* etiam à mitissimis funditur & effunditur. *Sputo* non amplius procedente & stagnante, mors in olla. confer Aph. VII. 16.

§ 79. Cæterum hæc dilucebunt clare, si & *alterum* locum consideremus, quem me ex IV. Vict. ac. 44. producturum proposui. Agit in illo de *febribus*, quibus in initio tenues sunt urinæ. His, inquit, κοιλίην ὕπαγε κατ' ἀρχὰς κλυσμῷ. φάρμακα δὲ μὴ προσάγε τούτοισιν. ἢν γάρ τι κινήσῃς κατὰ κοιλίην, τὸ οὖρον οὐ πεπαίνεται. *ventrem in initiis subducito clystere. Pharmaca vero non offer illis: nam si quid moveris per ventrem, urina non coquitur.* Quare non? Quia ad *coctionem* virtute opus, & quiete. At *utramlibet* Purgationes, κινοῦσι μὲν σφοδρῶς τὸ σῶμα, ῥήσσουσι· *vehementer corpus commoventes,*

ventes, frangunt. Ita Galenus & veriſſime ait in commentario.

§ 80. Dabo, ais, *quod* turbare non poſſit: *lenitivum.* Sed hoc *vocabulo* hodie quia tirones capimus, imo decipimus, quid *illo* intelligis, quæſo? Num *aliquod* è genere τῶν ὑπηλάτων, an vero τῶν ἐκκοπρωτικῶν? Si *ejus*, quæ ſolummodo alvum ſuis fecibus deonerare queunt, jam clyſma ſufficit. Sin *ejus*, quæ vere purgant: dic age, cui in præcipiti caſu ſic confidas, ut neceſſe non habeas metuere, ne quid eveniat eorum, quæ evenire interdum Præceptor notat initio l. de Med. purg. ἐσθ' ὅτε αὐτὸ τὸ φάρμακον οὐ καθαίρει· ἐσθ' ὅτε δὲ ἄλλα καθαίρει, ἢ οἷα εἴωθε. ἐσθ' ὅτε δὲ ὑπερκαθαίρει. *Est ubi idem medicamentum non purgat: eſt ubi alia purgat, quam conſuevit: eſt ubi ſuperpurgat.*

§ 81. Ad *omnia* Medicamentum pronum eſt in Febribus acutis (quo in genere *Pleuritidem* Sennertus quoque & merito habet II. Pract. II.16. p.m. 228.) præcipue cum ἀκμάζουσιν ἢ καταιγίζουσιν, ut loquitur Hipp. Aph. II.29. & III. de Morb. t. XXIV. unde ſi non eſt aphoriſmus tranſumtus, ſaltem accipere interpretationem ſuam debet. Debet, inquam, quid τὸ ἀκμάζειν ſignificet, explicari ex loci alterius plane paralleli verbo καταιγίζειν. Faciamus nunc obiter: plenior quippe tractatio pertinet ad doctrinam de *temporibus* Morborum pathologicam.

§ 82. Philoxenus in Gloſſario: *Vigeo*, θάλλω, ἀκμάζω. Cyrillo tributæ Gloſſæ: ἀκμάζω, *Vigeo, adoleſco, pubeſco, vireſco.* Onomaſticon: *Vigeo*, ἐπακμάζω. Sed cum in eo etiam interpretes concordent, *vigere* Latinis eſſe, quod ἀκμάζειν Græcis: quare hoc præſumo teſtibus probare? Ut ne tironibus ſit dubium. imo ut perſuadeam ipſis: Latinos vim vocis Græcæ & ſciviſſe bene, & bene expreſſiſſe.

§ 83. Quod tamen ut plene liqueat, non erit præter inſtitutum oſtendere *originem* Vocis utriuſque. *Græca* quidem hanc exhibet Etymologici auctor. Ἀκμὴ, ἡ ἀκροτάτη ὀξύτης τοῦ σιδήρου κυρίως. ἣν ξηροῦ [lege, ξυροῦ] ἵσταται ἀκμῆς. παρὰ τὸ ἥκω, ὄνομα ῥηματικὸν ἡκὴ, ὃ σημαίνει τὴν ὀξύτητα· ἢ διὰ παντὸς ἴσου. ἀκὴ οὖν, καὶ πλεονασμῷ τοῦ μ', ἀκμή. *Acme, ſumma acies ferri proprie. In novaculæ ſtat acie. Ab* ἥκω, venio, *nomen verbale eſt* ἡκὴ, *quod ſignificat*

aciem. Quæ per omnia penetrat. Igitur ἀκὴ dicitur, & pleonaſmo literæ m, acme. Ex quo cum ſit ἀκμάζω, paret dici de eo, quod ſe acute atque celeriter movet ac promovet ; atque adeo vi agit quod agendum eſt.

§ 84. Hoc vero *vigere* Latinis erat. Feſtus: *Viget dictum videtur à vi agendo, ſed non in agendis hoſtilibus rebus, verum in his quæ celerrimo concitatoque animo ad bonam tendunt frugem.* Papias: *Vigentes, virtute pleni, quaſi vi agentes.* Et in hoc conſenſus eſt Grammaticorum: & ne vocari quidem, meo arbitratu, in dubium poteſt.

§ 85. Jam ſi memineris quæ dixi Exerc. VI. 28: in Morbo nihil fieri niſi Natura faciente: facile intellexeris, à *natura* Vigorem eſſe principaliter: à *morbo*, occaſionaliter, ſive quatenus hic illius functionibus impedimento eſt. *Quod* cum removere Natura nequit actione ordinaria, tum vero neceſſe habet ſe induere virtute extraordinaria & quæ ſufficiat ſuperandæ neceſſitati & imminenti exinde periculo. Itaque *vigor* Naturæ munus recte dicitur, ceu vi agentis non res hoſtiles & vitæ noxias, ſed contra hoſtem, contra Morbum, ut ab hujus violentia & quaſſatione fragilem corporis ollam vindicet atque præſervet. Quæ ſane bona fruges illa eſt, ad quam vigendo ſeu vi intenta tendit.

§ 86. Quoniam vero *materia* Morbifica velut crabro irritatur cum excitatur, & aculeis pungens intolerabilibus magis magiſque lacerat *ſpiritum*, Naturæ negotiorum procuratorem: idcirco eſt, quod *vigere* Morbus quoque dicatur tum, quando exacerbatus furit & operæ plurimum atque moleſtiæ creat Spiritui.

§ 87. Hoc tempore, hoc modo ſævientibus contra ſeinvicem, *hinc* Spiritu contra morbum, *hinc* Morbo contra ſpiritum; neceſſario Corpus, procelloſo velut turbine jactatur, nec aliter ac navis irato in mari. Hoc vero eſt, quod ante oculos nobis ponere Hippocrates voluit, vocabulo uſus καταιγίζειν. Eſt enim, Heſychio autore, καταιγὶς, ἐπιφορὰ ἀνέμου σφοδροῦ καὶ ἡ τῶν ὑδάτων ζάλη· *Procella, impetus venti vehementis & aquarum fluctuoſa tumultuatio.* Unde καταιγίζουσα θάλασσα dicitur Theæteto Scholaſtico

lastico I. Epigr. XLVI. 12. quod Horatio *mare iratum*, II. Epod. II. 6. & *tumultuosum*, III. Carm. I. 26.

§ 88. Jam si scias, quo *tempore* Morbi fiant ista: sciveris vel ex te, si modo res medicas sapis, quid in illo tibi sit faciundum. Si nescis aut dubitas, adi sis Hippocratem locis, quæ jam ante monstravi. Nempe, quod ad *prius*, Aphor. II. 30. ubi περὶ τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰ τέλη, πάντα ἀσθενέστερα· περὶ δὲ τὰς ἀκμὰς, ἰσχυρότερα· *Circa initia & fines, omnia remissiora: circa vigores autem, vehementiora dicuntur.* Quod ad *posterius*, Aphor. præcedentem. Quo jubet ἀρχομένων τῶν νούσων ἤν τι δοκέῃ κινέειν, κίνειν· ἀκμαζουσῶν δὲ, ἡσυχίην ἔχειν· *Incipientibus morbis si quid videtur movendum, movere: vigentibus autem, quiescere*: hoc est, ut I. Aph. 20. explicatur, μὴ κινέειν, μηδὲ νεωτεροποιέειν, μήτε φαρμακείησι, μήτ' ἄλλοισιν ἐρεθισμοῖσιν, ἀλλ' ἐᾷν· *Non movere, neque innovare, neque purgantibus, neque aliis irritamentis, sed sinere*: hoc est, omittere etiam quæ in principio forte feceras, nec impedire deinceps ulla ratione Naturam suo in opere; quin liberum facere faciundi pro se quæ novit, quæ cupit, quæ potest.

§ 89. Quæ *novit* primum: ἀπαίδευτος γὰρ ἡ φύσις ἐοῦσα, καὶ οὐ μαθοῦσα, τὰ δέοντα ποιέει. *Natura quippe licet ab aliquo instituta aut docta non sit, tamen quæ oportet, facit*: VI. Epid. V. 2.

§ 90. Quæ *cupit* deinde: cupit vero ἐς ἃ μὲν πέφυκεν, *ad quæ nata est* Natura: l. de Arte XIII. 55. *Nata* vero est ad conservationem ejus, quod fecit. Fecit autem corpus. Inquam: quo modo malleus in manu fabri format imaginem, Esai. XLIV. 12: sic Natura in manu Dei facit corpus, Jobi X. 8. Quemadmodum corpus constitutum deinde gubernet ac conservet, egregie dicit Aretæus. ἡ φύσις, inquit, πᾶσι σημαίνει, καὶ ὑγρῷ, καὶ πνεύματι, καὶ στερεοῖσι, καὶ τῇ τούτων εὐταξίῃ, καὶ ξυμμετρίῃ, ἐς ζωὴν διέπει τὸν ἄνθρωπον. *Natura omnibus adest, Sanguini, Spiritui, Membris; atque horum inter se coordinatione atque commensu vitam homini prorogat*: l. de Caus. & sign. Acut. II. 3. Hippocrates nervose: ἡ φύσις ἐξαρκέει πάντα πᾶσιν· *Natura sufficit omnia omnibus*: l. de Alim. IV. 9.

§ 91. Quæ *potest* denique: potest autem omnia valens: sed afflicta, multa non potest. Quæ idcirco nec exspectare ab ipsa,

nec poſtulare oportet. Nam qui φύσιν, ἐς ἃ μὴ πέφυκεν, ἀξιώσῃ δύνασθαι, *Naturam, ad quæ non eſt nata, autumat poſſe*: ille Hippocrati dicitur ἀγνοεῖν μανίην, ἁρμόζουσαν ἀνοίῃ μᾶλλον, ἢ ἀμαθίῃ· *inſanire inſaniam, quæ mereatur amentia potius, quam inſcitia appellari*: l. de Arte t. citato.

§ 92. Cæterum, quando *vigent* Morbi ſive, ut dixi, vi agunt majore (qua certe agunt quoquo modo ac tempore increſcentes) tum oportet non ſolum Medicum, ſed & Ægrotantem quieſcere atque abſtinere medicinis. Et hoc exerte præcipitur loco altero quem indigitavi: nempe III. de Morb. t. XXIV. Ὅταν κατακμάζουσιν αἱ νοῦσοι, ἡσυχάζειν καὶ τὸν κάμνοντα καὶ τὸν ἰητρὸν τῇσι θεραπείῃσιν· ὅκως μὴ κατεργάσηταί τι κακόν. *Quum furunt Morbi, abſtinere tam AEgrotantem quam Medicum medicationibus oportet.* Quare? *Ne* hic vel ille *efficiat aliquod malum.*

§ 93. Quo ne vero τῆς θεραπείας *vocabulum* ex præjudicio forte aliter heic interpretere, quam vel tuæ intentioni expediat, vel exſpectationi decumbentis: accipe ejus genuinam & maxime his, quæ diximus hactenus, conſentaneam acceptionem è Galeno ipſo. ſcilicet, quo ne, ſi citra tanti Magiſtri auctoritatem hæc diceremus, aſſenſum non impetrarent. Locus eſt in com. Aph. VI. 38. Τὸ θεραπεύειν, inquit, διττόν ἐστιν. ἓν μὲν τὸ, πάντα πράττειν ὡς ὑγιὲς ἀποφῆναι τὸ πεπονθὸς μέρος· ἕτερον δὲ, τὸ προνοεῖσθαι τὴν ἁρμόττουσαν τῷ πάθει πρόνοιαν, ὅπερ ἐστὶ παρηγορεῖν τε καὶ πραΰνειν αὐτὸ, καὶ μάλιστα ὅταν ᾖ μεθ' ἑλκώσεως. *Medicari, duobus modis* vel *dicitur* vel *fit. Vnus conſiſtit, in omnia agendo ut ſanitati reſtituatur Patiens pars. Alter vero, in procurando ut convenienter Affectui provideatur, hoc eſt, ut mitigetur & mulceatur ille, ac maxime quum fuerit cum ulceratione.*

§ 94. *Therapeia* igitur, vi conjugatorum, *geminam* Medicationem ſignificat: Veram & Palliativam, quam vocat ſeculi ſtilus.

§ 95. *Vera* hoc ſatagit, ut Pars male affecta, & per Affectum impedita fungi functiones ſuas, integritati priſtinæ reſtituatur. *Quam* ut procuret, non tam curat tollere illam umbraticam *diſpoſitionem* Partis, quem vulgo & eſſe volunt & vocant *morbum*: ſed ipſam

ſam *materiam* Morbificam, in qua Præternaturalis iſta diſpoſitio (quæ revera nihil aliud eſt, quam *Ens rationis* ſeu *Relatio*, ut egregie oſtendit Hofmannus in Animadv. ad Com. Montanum cap. I. & II.) fundatur, & qua poſita ponitur, abeunte abit.

§ 96. Vulgus medicorum *continentem* Morbi ſeu diſpoſitionis in Parte præternaturalis *cauſam* nuncupat: tam recte, ac ſi Sapientiæ profeſſor lapides & ligna vocet *cauſam* Domus jam conſtructæ & habitatæ.

§ 97. Ergone noſtri neſciunt? *primo*: à Galeno l. de Diff. ſympt. cap. I. *cauſam* dici, quæ ſuapte natura ei, *quod fit*, partem aliquam generationis confert? atque adeo Rerum dumtaxat *fientium* Cauſas eſſe, non autem *factarum*? ſive, ut clarius loquar, Res quaſlibet tum ſolum mereri *nomen* Cauſæ, cum generant aliquid; non autem, cum id ipſum à ſe, quaqua ratione, genitum factumve eſt? *Materia* igitur, ex qua *fit* Res, quem Morbum vocamus, & in qua *factus* fundatur Morbus, non eſt *cauſa* Morbi, ſed *pars*. Verbi gratia: Calculus obſtruens Urethram, non eſt *cauſa* Iſchuriæ, ſed *pars*. Sic neque Putridum ſanguinis eſt *cauſa* Synochi, ſed *pars*.

§ 98. Id *rationi* ſe ſerenanti à præjudiciis de facili liquebit, ſi conſideret omnem reſpectum, quem habere *materia* poteſt. Poteſt autem referri *vel* ad Efficiens *vel* ad Effectum: idque dupliciter, *quatenus* Factum eſt, *aut* Eſt in fieri. Si ad *efficiens* Materiam referas, non cauſa eſt, ſed cauſatum potius; non agens, ſed patiens revera. Si ad *effectum*, interim dum fit, tum veræ habet rationem *cauſæ*, nempe ut diſtinguatur à privatione. Sin ad *effectum*, ſeu rem generatam cum eſt, jam iterum eſt, non cauſa, ſed pars. Inquam, *pars*: & quidem *eſſentialis*, Vere *aut* Quaſi. *Vere*: ſi res facta eſt Subſtantia. quæ nihil eſt aliud quam Forma in materia. *Quaſi*: ſi res facta eſt Accidens in materia fundatum & exiſtendi continuitatem ab eadem accipiens.

§ 99. Galenus ergo recte, loco quem laudavi: τὴν μένουσαν διάθεσιν οἱ Ἕλληνες ὀνομάζουσι πάθος· ὥσπερ καὶ τὸ πεποιηκὸς, οὐκ ἔτι δὲ ποιοῦν, αἴτιον· *Græci permanentem diſpoſitionem*, ſive quæ in exiſtendo non pendet à conſervatione ſeu continuata effectione

Efficientis, *nominant Affectum* & morbum : *quemadmodum hoc, quod* illum *fecit, nec amplius facit, Causam.* Quod se Philosopho si non debet, consentit egregie. Etenim ille VII. Metaph. t. 55. clare inquit. τὸ ὃ ἐκίνησε πρῶτον αἴτιον ἐπὶ τῶν γινομένων ζητεῖται· *Causa, quæ movit primum, in his quæ fiunt, quæritur*: non igitur in his, quæ facta sunt. confer Fab. Pacium in com. ad I. Meth. med. pag. 292.

§ 100. An non meminere *secundo*? à Philosopho IV. Metaph. II. *efficientem* definiri, ὅθεν ἡ ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς, *unde principium motus?* At vero *motus* est res fluens. Cessante igitur *motu*, certum est cessare *actionem* Rei moventis seu Causæ efficientis. *Res* enim *movens*, quatenus suo motu aliquid efficit in alio, Causa dicitur efficiens. confer ad Metaph. VII. 7.

§ 101. An ignorant *denique*, aut absurdum putant? In *accidentibus* quoque reperiri aliquid quod *materiæ* instar sit, & aliud quod sit instar *formæ?* Sane utrumque secretam habet intellectionem: sed verba non habemus, quibus *veram* à *quasi* Materia separemus, & distinguamus *formam*, quæ cum Materia vera constituit Substantiam, ab *ea* quæ cum Quasi-materia constituit Accidens materiatum. Cujuscemodi est v.g. in bello, Acies : in populo, Senatus : in disciplinis, Methodus. *Aciei* namque *materia*, Milites sunt : *forma*, Dispositio ad pugnandum comparata. *Senatus* itidem *materia* Optimates civium sunt: *forma* vero, Consessus in curia ad consulendum. *Methodi* denique *materia* Res docendæ sunt: *forma*, Series ordinata & apta ad docendum.

§ 102. Simile *nobis* Morbus est, quicumque à Materia seu materialis est. Sic *Synochi*, ut maneam in exemplo, *materia* est Putridum sanguinis : *forma*, Febris seu fervor Spiritus excitatus à Natuta ad istud putridum & mortuum Sanguinis à vivo secernendum & excernendum. Sic *ischuriæ*, proprie dictæ, *materia* est Calculus vel Grumus sanguinis : *forma*, Obstructio urethræ. Quæ *heic*, ut ibi Sanguis, *subjectum* Morbi est, qui suus utrobique non aliter, ac vinculum pedibus accidit. Pedes ligati male sunt ad ambulandum dispositi. Ambulationis impeditæ causa est, non funis, non constrictio; sed funis constringens, quem Vinculum vocamus.

§ 103. In *hujuscemodi* Morbis *vera* Curatio, *directe* quidem, spectat *ablationem* Materiæ peccantis seu disponentis Partem ad male agendum: at *indirecte* Formam curat, seu dispositionem Partis præter naturam. Novit quippe *formam* Rei, destructa materia, existere non posse: posse vero *materiam* Rei, destructa forma.

§ 104. Itaque non curat *vere* & fideliter, qui *aut*, Impostorum more, extinguit *febrim* Sanguine non depurato; *aut*, Chirurgorum more, repellit *calculum* ab Urethra in vesicam.

§ 105. Dic mihi, quisquis hæc legis, ingenue, an putes *sanam* Vesicam esse, quam intra fluitat calculus? aut *sanum* Sanguinem, quem putredo contaminavit? quamvis *heic* Febris absit, nec *ibi* Obstructio adsit? Heic quia non præsumo dicturum hoc, cui sanum est sinciput: parco rationibus, ut tempori parcam, quibus *non sanas* esse, sed *affectas* Partes illas, facile possem & clare demonstrare.

§ 106. Accepto itaque hoc nunc pro confesso, quæro iterum, quo in *censu* Rerum præternaturalium putes ponendum *vel* Calculum in vesica natantem, *vel* Putridum in sanguine fluitans? Non certe *symptomatum*: nisi ostenderis *morbum* Vesicæ *aut* Sanguinis, quem velut umbra corpus fuerit sequutum, & quem hactenus ostendit nemo.

§ 107. Nemo non, inquis, adscribit *causis*. Si etiam tua, amice, hæc sententia est, fac intelligam *primo*: quei *nomen* Causæ conveniat Rei non causanti? conveniat, inquam, *calculo* Non obstruenti? *putrido* Non fermentanti? Nam velim & oportet te manere in respectu ad hos Morbos: & revera nequeas alios utrobique comminisci, & non mutare statum causæ.

§ 108. *Deinde:* quemadmodum *causet* Calculus obstructionem, *aut* Putridum febrim? De *illo* mihi imaginor: cum Vesica se comprimit, ut exprimat Urinam, tum initio sequi, velut pomum aquæ innatans eam sequitur quocumque deffluit, ac mox ad angustias Urethræ cum pervenit, in eas porro & urgeri à reliqua Urina & impelli à Vesica expellente. De *altero* hunc animo modum concipio: Quia istud *putridum* est Sanguis mortuus, & morte gravis

vis ac craſſus: *idcirco* & moveri & per anguſtias tranſire difficilius: *hinc* Fuliginum plus coacervari, & Excernendorum minus excerni: *hinc* Spiritum irritari & velut iraſci atque efferveſcere in Febrim.

§ 109. *Quos* ſi plauſibiles *modos* non exiſtimes, cedo mihi *vel* ſimiliores Vero, *vel* commodiores Utili, & viridi caput tibi lauro redimiam. Sin putabis tolerabiles eſſe, *quomodo* Principium ſunt, unde motus efficienter & effective procedat. Hoc ſciſco: *an* Calculus, ab alio non motus, ſe movet ipſe? ſua ſponte? ſua virtute? & eum in finem, ut obſtruat Urethram? Si ſic: mirum, ſi non & iſtius *motus*, ἡ μὲν νόησις καλεῖται, ἡ δὲ ποίησις. ἡ μὲν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ εἴδους, νόησις· ἡ δ' ἀπὸ τοῦ τελευταίου τῆς νοήσεως, ποίησις· *pars altera Intellectio dicatur, altera Effectio. Intellectio, reſpectu principii & ſpeciei*, præceptæ ſcilicet animo pro exemplari rei gerendæ: *Effectio, reſpectu ejus quod ultimum intendit intellectio.* vide Philoſophum Metaph. VII. 7.

§ 110. Quiſquis iſta (ut Nicandri Alexiph. 222. dicam verbis) λοξαῖς δὲ κόραις ταυρώδεα λεύσσεις, *Aſpicis obliquo taurinum lumine*, atque mihi ex Ariſtophanis Nubib. act. III. ſc. I. 6. reſpondes, *ſtultitiæ* eſſe, in Lapide

Τὸν Δία νομίζειν ὄντα τηλικουτονί·

Tot annos natum credere eſſe quem Iovem,

ſive à Creatore inditam Calculo virtutem faciendi motum ἀπὸ ταὐτομάτου, *ex ſe* aut *per ſe*: noli & hoc credere, putare me aliquem tam cæcum auribus ac mente exiſtere.

§ 111. Ergo per ſe clarum eſt: *Calculum* non ſemetipſum movere, ſed moveri aliunde ad obſtruendum. Par ratio eſt & Putridi ſanguinis & multorum talium. Non ergo *calculus* Obſtructionis *cauſa*, ſed *materia* eſt. Nam *cauſa* eſt, quæ agit: at *materia* agitur atque impellitur in anguſtias. Ubi cum hæret, jam in *urethra* Morbus eſt, & hic *morbus* Accidens urethræ. *Morbus*, inquam, cujus τὸ *formale*, Obſtructio: τὸ *materiale*, Calculus ſit. *Qui* Morbus procul omni controverſia eſt *accidens* Urethræ. utpote huic addibile aut ſubtractile citra ullam eſſentiæ mutationem: prorſus ut tu aut ego alius non ſumus ligati aut illigati.

Neque

Neque magis *ligatura* Pedibus nostris est accidens; quam *morbus*, Urethræ.

§ 112. Cedo, inquis, rationibus istis, & concedo, *calculum* Ischuriæ *morbi* Materiam esse, *non* Efficientem. Sed urit jam calculus iste mentem: *quid* Calculus sit, non obstruens, sed natans in Vesica. Verbo: *Morbus fiens*. Sane, *morbus*. Quia *materia*, Principale morbi, jam est ibi. *Principale*, inquam, Medicum: non Logicum. *Medicum*: quia Medicus res curat, non notiones. Nam *logicum* est Forma, sive *id quod* Materiæ dat esse & dici tali rei. Utputa *obstructio* Calculo dat esse & dici Ischuriæ, seu *vere* & *facto* Morbo. Quid namque aliud est *Ischuria*, quam *calculus obstruens urethram*.

§ 113. At *calculus* Fiens est *fiens* Ischuria. *Fieri* enim non potest, ut *crescente* Calculo, non aliquando vel magnitudine ipsius obturetur os urethræ. Quo facto, *factus* Morbus est: quia jam acquisivit eam *calculus* Formam, per quam vere jam & existat & dicatur *morbus*, Ischuria nempe. *Dicatur*: quia tum *vere* Dispositio præter naturam est: tum enim actu, ut pridem in potentia, *disponit* Membrum ad male agendum, ad retinendum lotium, quod reddendum erat. *Existat*: quia tum *vere* Functionem lædit, seu intercedit Excretioni urinæ.

§ 114. Ut enim *umbram* Corpus post se non mittit, nisi illustratum: sic *symptoma*, Morbum sequens velut umbra, existit ad præsentiam *non* Materiæ morbificæ, *sed* Formæ seu ponentis illam Materiam in actu, quo sit, quod dicitur, Morbus; quo possit facere, quod facit, Symptoma: sic *functio* læditur, *non* existente Calculo in vesica, *sed* Urethram obstruente. Non *obstruit* vero, nisi *vel* Minor in eam adigatur, *vel* Major arcte ipsi opponatur. Quod itaque calculo *vel* Fienti materiam addit unde augeatur, *vel* Factum, quaqua ratione, adigit in canalem urinarium, id *vere* Efficiens causa est *ischuriæ*, Morbi.

§ 115. Jam repeto ergo: *qui* Calculum urethræ impactum non exigit aut eximit, sed retro trudit, neque satisfacit *indicationi* Morbi, quæ est *ablatio* Calculi, non *mutatio* Habitudinis, τῆς σχέσεως, in calculo. Sic omnino *sanitati* Ægrum non restituit, quam-

vis id ſe facturum &, ſi ſuccedat, feciſſe glorietur, qui *febrim* extinguit *non depurato* Sanguine ab inquinamentis ſuis. Manet quippe *materia* Morbi; idque cum *potentia* ad Diſpoſitionem vel priorem vel deteriorem; eaque *tali*, quæ facile rurſus ducatur in *actum*, modo ſuperveniat *efficiens* Cauſa, quæ *formam* Materiæ, *obſtructionem* Calculo, *febrim* Putrido ſuperinducat. Quare vocamus illam *ſimulatam* Medicationem.

§ 116. *Simile* quid facit *palliativa* Medicatio, quæ dicitur. Nempe *hæc* Morbo non tollendo ſtudet, ſed mitigando & mulcendoque. Hæc *mitigatio* in Doloribus fit *ſtupefactione* Spiritus, ut ne ſentiat dolorem: in Fluxionibus, *adſtrictione* Viarum, ne quid tranſmittant materiæ: in Ulcerationibus, *incruſtatione* Cavi, quo ne ſanies ſordeſque emanent amplius. Tales *medici* ſæpe faciunt Ægrotanti, quod *eunuchi* Artaxerxis faciebant Hamani. Cujus quidem faciem tegebant tamquam ſubtracturi oculis & iræ Regis: interim & Regem verbis inflammabant & Hamanem mentione patibuli Mardochæo erecti in ſublime perniciter agebant: Eſtheræ VII. 8. 9. 10.

§ 117. Jam ergo conſtare arbitror, *quid* Galenus intelligat voce θεραπείας ſeu *medicationis*. Videlicet, *omne* Negotiorum genus, quod in *morbis* & circa *ægrotos* Medicus gerit: *ſive* ex Naturæ mandato, *ſive* ex Conſilio; idque hoc fine, ut periclitantem *aut* à Deſperatione ſervet, *aut* Spe lactet inani. *Primus* caſus obtinet in Vera medicatione: *alter*, in Palliativa interdum: *tertius*, in Simulata. *Iſto* Medicus facit, quod facit, bene: *illo*, utiliter: *hoc*, temere.

§ 118. Galeno itaque tam *laté* Medicationis vocem accipiente, & Hippocrate *omnem* Medicationem, dum *viget* & *furit* Morbus, interdicente; paret ultro, *interea* temporis penitus atque penitus *abſtinendum* Purgantibus eſſe, cujus cujus generis. Ratio (dicta § 80.) eſt: *quod* Purgans *aut* nihil purget ejus quod volebas purgari, *aut* aliud quam oportet, *aut* immodice.

§ 119. Si *nihil* aut *aliud* purgat, dediſti ſaltem fruſtra, ſi non temere. Si *immodice* purgat, in ſummum periculum adduxiſti jam periclitantem ex Morbo, & factus es tantum non proditor

Naturæ.

Naturæ. De *periculo* res clara eſt. Præterquam enim, quod τὸ κατὰ πολὺ καὶ ἐξαπίνης κενοῦν, σφαλερὸν, *plurimum & repente vacuare, periculoſum* dicatur Aph. II. 51: habemus etiam Aph. VI. 16. argumentum ab *experientia*, quæ vere ſtultorum in talibus magiſtra eſſe ſolet. Ὑπὸ πλευρίτιδος ἐχομένῳ διάρροια ἐπιγινομένη, κακόν· *Pleuritide detento diarrhœa ſuperveniens, malum.* Idem dicitur I. de Morb. t. VI. & dicit Petr. Salius in com. II. 45. ex hoc loco in Aphoriſmos eſſe tranſpoſitum.

§ 120. *Malum* id, ut ſignum & cauſa. *Signum* quippe eſt, adeo occupari Spiritum circa morbum, ut interim omittat aſſumta chilificare. Quæ vero Spiritus non concoquit, Febris corrumpit. Alimentum vero in ventriculo corruptum ἐξεθέρμηνε, καὶ ἐτάραξε ἂν τὸ σῶμα, καὶ ἐποίησε διάρροιαν. τοῦτο γὰρ ὀνομάζεται, ἕως ἂν αὐτὴ μούνη σαπεῖσα ἡ τροφὴ ὑποχωρέῃ. *excalfacit, & turbat corpus, facitque diarrhœam. Ita vero nominatur, quamdiu ſolummodo putrefactum alimentum ſecedit*: III. de Diæt. XII. 248.

§ 121. *Cauſa* vero mali eſt non unius, tum *quoad* Morbum, tum *quoad* Naturam ſeu medicum morbi. *Natura* quippe avocatur ab opere bono & utili ad pravum & nocivum, à coctione Materiæ morbificæ opportuna ad excretionem malignæ importunam. Sub qua *Spiritum* profundi ac conſumi non minus eſt neceſſe ac periculoſum, ac eſt cum empyis pus, aut aqua hydropicis ſinitur effluere copioſius. *Morbus* interea, dum alvus profluit, qua *materiam* ſuam recrudeſcit: non tantum, *quia* Sputa retinentur, ſed & *quia* Humores, qui fermentabantur, ſubſidunt & qualitates acquirunt coctioni redintegrandæ ineptas ac Parti ſimul moleſtiores.

§ 122. Fortaſſean putabit aliquis, *malum* Diarrhœam ſolummodo facere ἐν τῷ ἐχομένῳ [τουτέστι κατεχομένῳ καὶ βιαζομένῳ] ὑπὸ πλευρίτιδος· *in eo qui habetur* [*hoc eſt, detinetur & vim patitur*] *à pleuritide*, atque adeo in vehementi dumtaxat affectu: nam ἐπὶ μέντοι μετρίᾳ πλευρίτιδι, διάρροιαν ἐπιγινομένην, δύνασθαί ποτε τῷ λόγῳ τῆς κενώσεως ὠφελῆσαι· *in mediocri Pleuritide, diarrhœam ſupervenientem poſſe nonnumquam, ratione vacuationis, prodeſſe.*

§ 123. Galeni hoc commentum eſt; ſed commentū. Nam, ut hoc

certum est, *malo* Diarrhœam *majore* supervenire *graviori* Pleuritidi. ita & hoc: *malo* Diarrhœam *majore* supervenire, quo tempore quæque *gravior* Pleuritis est. Talis vero *omnis* est, quum *viget* in Naturam, & in *ipsam* Natura. Neque est quod vetat, ἔχεσθαι *haberi* Ægrotantem dici tunc, quando & vehementius affligitur & pessime valet & tota Natura occupata est si non à Morbo, omnino contra Morbum, ut se ab eo liberet. Verbo: ἔχεσθαι Ægrotus dicitur & in *vehementi* Morbo, & in *vehementia* Morbi.

§ 124. Quo intendisse mihi videtur Duretus, acerrimi vir judicii, quum com. ad 1. Coac. 77. sic reddit Aphorismum: *Si cui in dominatu pleuritidis diarrhœa superveniat.* Etenim *dominatur* Pleuritis quæcumque & quandocumque vehementior est. Sed isthuc non intenderit, ut forte quis ex antecedentibus putabit se probare posse: nihil refert. Nam præter quod recte dixerit tamen, neque stamus in talibus *dictorum* Authoritate, sed *experimentorum* Veritate, & nitentium his *rationum* Utilitare.

§.125. Concedo interea: *Diarrhœam* aliquando, ratione vacuationis, *prodesse* Pleuritico: sed eo *primum* casu, quem Galenus dicit, ὅταν φαίνηται τὰ τῆς πέψεως σημεῖα, τοῖς πάθεσι παρόντα, καὶ οὔτε φόβος ἐστὶν, ἀλλὰ καὶ ἀκινδύνως· *quum apparuerint coctionis signa in ipsis affectibus* (hoc est, iis quæ ex Locis affectis prodeunt) *neque ullus est metus, quin citra omne discrimen.* Sed cui nasus muccosus non est, facile heic odorabitur Galeni jejunitatem. Tunccine *morbus*, cum *domitus* est, dominatur? aut *habet* Ægrum, cum *cocta* Materia, *victa* vis est? Ergone non attendit, *malum* in Aphorismo prædicari de *diarrhœa* ἐπιγινομένη, non ἐπιφαινομένη? de ea quæ *supervenit* Pleuritidi vigenti & magnitudine vigoris ac malignitate humoris excreti; non de ea, quæ *se ostendit* Morbo declinante & Natura judicante seu excernente è vasis Cacochymiam, quæ originem Pleuritidi dederat?

§ 126. *Alius* casus est, quando *diarrhœa* Pleuritidi adest, priusquam ejus Materia sit firmata in Latere seu musculis intercostalibus. Hoc casu quippe *Natura* valens, & omnibus se expediendi occasionibus invigilans, insurgit quandoque in Materiam turgentem,

gentem, καὶ ἀνὰ εἰσικῇ αὐτὴ ἑωυτῇ τὴν ἔφοδον *& adinvenit ipsa sibi viam*, VI. Epid. v. 2, qua hostem visceribus exturbet, antequam se firmare queat in Parte, quam invasit. Sed *hic* quoque *casus* quid ad Aphorismum? Qui cum præsupponat Ægrum *haberi* à Pleuritide, saltem necesse est, ut *pleuritis* Facta sit, nec tantum fiens.

§ 127. Hippocrates II. Coac. XVI. 13 (secundum Duretum: unde cito, ut ejus tibi commentarium una opera commendem.) expedire ad salutem ait, πτύελον πᾶσι πλευριτικοῖσιν εὐπετέως τε καὶ ταχέως ἀναπτύεσθαι, *ut sputum omnibus pleuriticis ex facili atque cito expectoretur.* Nempe ratio est, quam ex observatione dat Coac. 7. cap. ejusdem: πτύαλον τριταῖον μὲν ἀρχόμενον πεπαίνεσθαι, ἢ πτύεσθαι, θάσσους ποιέει τὰς ἀπολύσιας· *Sputum quod tertio die incipit coqui & spui, citas facit discessiones.* Jam vero inter *conditiones*, quas adesse necesse est, ut cita & suppuratio & expectoratio fiat, requirit *hanc* quoque Coac. 23. sequente, ut ne sint χολώδεες αἱ τῆς κοιλίης διαχωρήσιες· *biliosæ alvi dejectiones.* Hæ namque materiam præripere & occasionem solent futurorum abscessuum. videsis vel heic Duretum, & vel ideo ut alios quoque à Galeno videas dissentire.

§ 128. Jam ergo, si est *malum*, Diarrhœam supervenire pleuritidi: non erit *periculosum*, Purgantibus illam accersere? *præsertim* Rhabarbaro, igneo medicamento? ut jam de Diaprunûm solutivo nihil, nihil de similibus medicinis & adhuc deterioris commatis dicam, quæ vidi etiam à famosis Practicis offerri.

§ 129. Galenus præterea IV. Vict. acut. 44. magno utitur argumento, à *quiete* Naturæ necessaria iis in rebus gerendis, quæ spectant *coctionem* Ciborum, & æmulam huic *maturationem* Humorum morbificorum. *Quemadmodum* Natura, inquit, *assumto in ventrem Cibo, indiget quiete cæterarum functionum, quo possit coctioni tantum vacare: par ratio est coctionis Humorum in venis.* Sit ratio par: non est necessitas par. Si enim *sano* Corpore & ad *coquendos* Cibos, familiare opus, *necessarium* est Spiritui *quiescere*, hoc est, non avocari ad alia: quanto magis erit *ægro* Corpore & ad *maturandos* Humores pravos ac sæpe rebelles valde, atque opus insuetum, laboriosum, periculosum?

§ 130. *Deinde*: Si *coctionem* Ciborum interturbet Naturæ consulta actio: *maturationem* Humorum non interturbabit Medici inconsulta molitio? Ergo si cavere *Natura* debet, ne quid aliud agat, quam quod pro salute sua agendum est: non cavebit *Medicus*, ne cogat illam agere, quod in perniciem suam aget?

§ 131. Imo vero, *externæ* Quietis, sive *quam* Medicus tenetur præstare, tanto major heic necessitas est: quanto *interna* minus à Morbo conceditur. *Labori* vero, quem Morbus creat, tanto plus additur laboris: quanto *plus* & *melius* ex judicio vulgi fuerit Ægrotus expurgatus. Etenim laudare *purgationem* Vulgus, etiam nostrum solet, quæ multa everrit, modo torminis faciat non multum.

§ 132. Quin tanta est in multis *supinitas*, ut non credat à Purgatione *malum* esse, quodcumque non eodem die & inter purgandum supervenit: tanta *perversitas*, ut etiam hoc casu, errorem suum fateri, non dicam apud *alios* erubescat, sed apud *seipsum* nolit. Sane *suum* errorem si agnoscerent, caverent in posterum, neque iterum vellent in naufragium agere ad eumdem scopulum. Quin, *more magnorum virorum, & fiduciam magnarum rerum habentium*, tironibus dicerent: *Cave, hic scopulus est*. Sed *levia ingenia, quia nihil habent, nihil sibi detrahunt*, inquit Celsus VIII.4.

§ 133. Imo *nec detrahi* sibi patiuntur. Nec equidem miror. Quotidianæ enim observationis est, *nullibi* Homines sensibiliores esse, quam in rebus lucri & damni; præsertim qui quæstui serviunt. Inde videas *peccato* manifestiore, præut negari queat, quæ non folia ficus prætendi? Si aliquid *injussu* factum est suo, quam id norunt arripere & sæpe non obscure ponere in causis deteriorationis. Parvum *errorem* quam attollunt. *Errorem* si causari non licet, neu *quod* Morbum potuerit exacerbare: itur ad sacram anchoram, ad *malignitatem* Humorum; quique suo discessu, ut molestiam in præsens, sic meliora mox omnia sint redituri pro istis malis. Si fallat *prognosticum* (uti non potest non fallere, pravis meliorum abitu factis deterioribus) reditur ad *indolem* Morbi & ad reliquias Materiæ morbificæ, &, uno alterove die intermisso, ad *purgationem* rursus. scilicet! ut

ſui nervi Morbo incidantur, & frangatur ipſi dura & obſtinata illa cervix. Interim *quid ſit*? Franguntur *vires* Naturæ, *ſpes fruſtratur, & moritur æger de quo medicus ſecurus erat*: Celſus II.6. in fine.

§ 134. Abunde hactenus &, niſi fallor, nervoſe docui, *primo*: Qua emphaſi dictum præſenti in hiſtoria fuerit, *Medicamentum biberat dejectorium*, temere ſcilicet propinatum. *Deinde*: Medicamentum tale bibi abſque noxa non poſſe Morbo vigente & furente. *Proximum* eſt, ut Res improſperas, quæ ſequutæ ſunt, huic uni cauſæ attribuiſſe Hippocratem porro declaremus.

§ 135. PRIDIE EJUS DIEI. Græce eſt: *ταύτῃ τῇ ἡμέρῃ τῇ πρόσθεν*. Pro quo Cornarius: *priore ante potionem die*. Foeſius: *ipſo ante purgationem die*. Quovis modo recte id redditur. interea licet eligere elegantius aut ſignificantius.

§ 136. Sed quare provocat ad *diem* qui proxime præceſſit *purgantis* Medicamenti exhibitionem ſumtionemve? Ne putaret quis, *jam tum* Delirio poſita fuiſſe fundamenta, & clam habita Medico, eumque ſi ſciviſſet illud, non fuiſſe præſcripturum. Imo vero hodie cum *imminere* Delirium videmus, prævenire malumus quam præveniri; & ne rapiatur bilis ad Cerebrum, mature eam ad alvum rapere.

§ 137. Et plauſibilius eſt, *tale quid* Medicum metuiſſe. Forte ex eo, quod *pridie* Scomphus *vel* ad Interrogata præ dolore non potuiſſet appoſite reſpondere, l. de Int. Affect. t. XLII: *vel* ad Oblata ſe ſatis bene non habuiſſet, Aph. II. 33. Quapropter ut hanc quoque ſuſpicionem poſteritati demeret Hippocrates, dicit *pridie* Purgationis inſtitutæ Scomphum fuiſſe compotem mentis.

§ 138. Forte ſcriptum fuit: *ταύτῃ τῇ ἡμέρῃ καὶ τῇ πρόσθεν*: *illo ipſo die & pridie*. Si fuit: fuit certe efficaciter dictum, Non tantum *illo die*, quo ſumſit & ante ſumtam medicinam; ſed & illius diei *pridie* erat

§ 139. MENTIS COMPOS. Τὸ *κατανοεῖν* idem heic eſt, quod Aph. II. 33, *τὸ ἐῤῥῶσθαι τὴν διάνοιαν*, *ratione valere*: hoc eſt, bene imaginari, recte ratiocinari, probe velle. adi ſis Hollerium in com. Sane omnibus in morbis hoc bonum eſſe, nemo dubitat; unde & nemo non in votis habet, quoties decumbit. At

quare

quare tantum in eo bonum eſt repoſitum? Reſpondet in com. Galenus: *quod Cerebrum & meninges, ut & ſpinalem medullam ac diaphragma, atque in univerſum nervoſas partes, præcipue quæ proximæ cerebro ſunt, πάντως omnimodo ſanæ ſignificentur.*

§ 140. *Bene*, ſi his partibus ſapimus. At *mentem* Hippocrates in calidiſſimo & validiſſimo Igne: *hunc*, in Corde ponit. vide nos II. Phyſiolog. VI. 113. & VIII. 172. & XVI. 279. ubi ſuo ſe gladio conficere Galenum videbis. *Ignis* ille eſt Spiritus à corde exiens, omnium in omnibus auctor.

§ 141. *Quem* quia Galenus ipſe toties fatetur eſſe *primum* Animæ inſtrumentum: cur non potius *conſtitutionem* Spiritus dixit oſtendi à *mente* ſeu functione rationis? præſertim cum conſtet, recenſarum à ſe Partium nullam non lædi, etiam graviter poſſe, illæſa mente. *Quam* ſenſus docet conſtare his, *quibus* Cerebrum diviſum eſt, Medulla reſoluta eſt, Septum tranſverſum percuſſum eſt, Caput ex vino, ex febre ardet aut etiam ſine ea dolet quam vehementiſſime. Sint hæc quantumvis magna, niſi Spiritus exinde de ſtatu ſuo deturbetur, conſtabit Mens & quod à ratione ſit alienum, ejus dicere aut facere Ægrotantem vel minimum non videbis.

§ 142. Quod ſi quandoque, *læſo* Cerebro, fiat delirium, id illi niſi per accidens non debetur: quatenus nempe aſcendentem ad ſe Spiritum non attemperat & aptat uſui. O utinam aliquando delirare deſinamus, & deſinamus omni cogitatione noſtra adhæreſcere Partium ſolidis, ac præterire id quod & eſſe ipſis & vivere ac vigere dat.

§ 143. ET PURGATUS EST. Procul dubio hoc erat *tam* Medico, *quam* Ægroto in votis. *Ægrotus* quia raro non cum nauſea & horrore bibit pharmacum, idcirco ſemper, cum bibit, optat, ut bene operetur, hoc eſt, multa exigat. Votis ſeceſſus ſæpe, ſucceſſus non ſemper reſpondent. Nihilominus erigitur in ſpem bonam: perſuaſus nempe, Purgando nihil non recte excerni, & tantum Morbo detrahi, quantum Corpori.

§ 144. *Medicus*, quia raro non averſantibus offert pharmacum, & ſumere tergiverſantibus; ut, quod ſe bene putat ſuadere, etiam

etiam persuadeat & suo ipsorum commodo obtineat, prætendere solet Purgandi necessitatem, Humorum copiam ac pravitatem, Morbi præterea deteriorationem & quod illis non in tempore vacuatis imminet periculum, si non vitæ, longitudinis saltem morbi.

§ 145. Eapropter *duo* habet in turpibus & fugiendis cavendis. *Alterum*, & Hippocrati damnatum l. de Med. purg. est: διδόντα φάρμακον ἀνθρώπῳ, ἀποκτεῖναι· *Si, qui dedit medicinam homini, occidat.* Neque enim ignorat, *Sectæ suæ non convenire, causas ulli præbere mortis: nec exitio, sed saluti hominum quæsitam esse medicinam.* uti fatetur ille apud Apulejum medicus Metamorph. x. p. m. 386. *Alterum*, Non purgari à medicina, quisquis accepit. Tam enim *timidi* nomen, quam *tumidi* horret: tam *imperiti*, quam *incauti*. Etenim persuasum est vulgo, Non minus *timiditate* Rem negligi, quam *tumiditate* præcipitari.

§ 146. NON MULTA. Ex *excretis* hoc, an *excretionibus* fuit æstimatum? Qui purgantur, *parum* licet singulis vicibus, modo *sæpe* exonerent, gratulari sibi & bene sperare solent. Etiam hoc jubet Medicus bonus, si quæ oportet, excerni videat. Sunt enim *excretiones* Materiæ morbificæ, si *paulatinæ* fuerint, *tutissimæ*: Aph. II. 51.

§ 147. Verisimile est, ad Scomphum *vocatum* Hippocratem, *cum deliraret* ille: ac tunc intellexisse, *purgatum fuisse*; sed, *non multa*. Quibus verbis adstantes & necessarios periclitantis credo innuisse, *neque* Plus justo purgatum fuisse, *neque* Non satis. *Non multa* enim, multorum *respectu* Multa non sunt: sunt, *respectu* Paucorum. *Quæ* si adstantium opinio fuit, ut fere simili in casu esse comperimur etiam hodie, *neque* Medicus apud illos, *neque* Medicamentum apud Medicum venit in suspicionem.

§ 148. Novum non est, *peccare* Medicum, & non deprehendi. Quis enim *deprehendat?* Certe *non* vulgus: *non*, quod curatur: *non*, quod curat. Non *hoc*: quia intueri *non* Remedium solet, *sed* Materiam. Quæ si *leniorum* è genere fuerit, peccatum non censet. Non *illud*: quia facta solet ex eventu notare. Unde si quod purgans *modum* in purgando non excedit, peccatum non putat.

§ 149. Sed *quare* Hippocrates, cum toties excreta jubeat non copia æſtimare, ſed ſubſtantia, 1. Aph. 2.23.25 : ſuo nunc ipſe à conſilio abit? Ut oſtendat, Medico ne quidem conjecturam ſuam reſpondiſſe.

§ 150. Ea enim vis phraſios eſt, ut ſignificet *infra expectationem pauca*. Nititur autem hæc *Expectatio* non ſolum *opinione* Cacochymiæ præſentis, ſed & *notis* Medicamenti viribus. Niſi enim *compertæ* Virtutis pharmacum propinavit, præſertim in Morbo acuto, ubi præceps occaſio eſt, & peccare, nedum bis, non licet: ſucceſſum ægro quei potuit, aut ſibi polliceri. Niſi etiam credidit corpori *ſubeſſe* Cacochymiam, & vacuationis egentem: nimis temeraria fuit & inexcuſabilis medicinæ oblatio.

§ 151. Quibus *intra* Purgationem & Venæſectionem tantum non tota Ars eſt, ſerio ſatagunt, *Ne quid minus*. Nempe eam fere quovis in morbo opinionem ingerunt ægrotantibus, ſcatere corpus humoribus pravis, magnam ſentinam & à longo tempore congeſtam eſſe exantlandam. Unde *copia* æſtimantes quod purgandum eſt, quid mirum *copia* æſtimare quod purgatum eſt? Sed in hoc non raro hic ille ἐξαπάτηται καὶ ἐξαπατᾶται *fallitur & fallit*: ut de iis ajebat Hippocrates l. de Vet. med. t. III. 10, qui rejecta veteri & bene conſtituta Medicina novam cudere conabantur.

§ 152. Sed *quare* Scomphus purgatus eſt *non multa?* Quia cruda adhuc & confuſa ſanguini bilis fuit. At *cruda* vetantur purgari, 1. Aph. 22. Neque perſuadeo mihi, *audere* Pharmacum ægro dare, qui non didicit cocta à crudis dignoſcere: *aut* Purgare medicum voluiſſe cruda; ſed aliquid *cauſæ* Morbi demere, ut hodieque prætendimus, qui in Morbis à cacochymia ad purgationem velut ſacram anchoram confugimus.

§ 153. Vidit forte ægros aliquando φανερῶς καὶ τοῦ πόνων καὶ τῆς θέρμης ἀπαλλάσσεσθαι *egregie ſimul à dolore & calore liberari*, poſteaquam eſſent à bile purgati, ſeu ſponte ſeu arte: l. de Vet. med. t. XXXIV. 116. Hoc *imitari* voluiſſe, nihil eſt credibilius, nihilque dici magis aut facere ad excuſationem Medici poteſt.

§ 154. Verum hoc conceſſo, fateamur neceſſe eſt, non illum *ratione* Medicinam feciſſe, ſed *conſilio* atque *experientia*. Quod revera

revera nihil eſt aliud, quam *diſcere periculis hominum, & experimenta per mortes agere*, uti Plinius ait XXIX. I. O utinam non hodie quoque multi ſic facerent medicinam! Utinam, qui Rationales audire ſuperbiunt, plus rationis haberent, & ſolidi in fundamentis!

§ 155. PURGATUS. Græce eſt, *καθαιρόμενος*. Utitur *præſenti*, ut ſignificet *tempus* quod circa purgationem erat, ſive quo purgabatur, adeoque inter purgandum, ſaltem non finita purgatione. *Præſens* quippe *tempus* intelligendum illud eſt, non quo præciſe loquendo purgabatur, ſeu deponebat ab alvo: ſed quo purgans erat in purgando, in actione ſua, & quamdiu non ceſſabat Naturam laceſſere ac ſtimulare ad excretionem.

§ 156. Medicina quippe *inſtans* ſeu individuum tempus revera non novit. Ἄκεσις χρόνῳ· *auxiliatio tempore fit*: l. Præcept. t. 1. 2. Ubi *tempus* ſane non poteſt niſi aliquod *ſpatium* ſignificare, quo indiget *omne* Medicamentum ad vires ſuas in plenum exerendas. *Hoc* ſpatium *uni* brevius, *alteri* longius præfinivit Experientia magis, quam Ratio. Purgantibus *diem* damus, minimum Civilem, ſæpe Naturalem. nam & ſequente *nocte* purgari non eſt ingratum vulgo, modo ne moleſte id & immodice fiat.

§ 157. Quibus præhabitis, infero: A purgatione *delirium* eſſe, quod purgato ſupervenit. Hippocrates aliquando ſic argumentabatur l. de Arte t. v. 29: πῶς οἷόν τε ἐςὶ τοῖς ὑγιανθεῖσιν ἄλλό τι αἰτιάσασθαι, ἢ τὴν τέχνην, εἴπερ χρώμενοι αὐτῇ, καὶ ὑπουργέοντες, ὑγιάνθησαν; *Quei poſſunt ii, qui ſanati ſunt, aliud quid cauſari, quam Artem, ſiquidem uſu ejus ac miniſterio ſint ſanati?* Sic ego: Medicus quam *aliam* heic prætendere *cauſam* Delirio poteſt, quam *purgans* intempeſtive datum, ſiquidem *uſu* & *actione* Purgantis in *delirium* Scomphus incidit, qui & ante ſumtum pharmacum & inter ſumendum mentis erat compos, nec laborabat Morbo facere delirium conſueto? ceu oſtendimus in præcedentibus.

§ 158. VERO. Neque heic *conjunctiva* vacat. quin diſerte *cauſam* Delirii facit purgationem, & pari prorſus vi atque efficacia, qua de audivimus jam ſupra. Valleſius: *Dicit purgatum eſſe hunc pharmaco deorſum dejiciente, & cum antea non deliraret, pur-*

gatum delirasse. Quæ verba quia sentiebat sic accipi posse, quemadmodum nos accipienda urgemus; eapropter mox se corrigit, sed mussando, velut non ausus Scapham scapham. *Non dicit purgationem attulisse delirium, verum narrat quod actum est, ut tu conjectes an attulerit.*

§ 159. Ego vero, & Batavo ore: Imo hoc ipsum dicit, adeoque expresse, *Purgationem attulisse delirium*; ut nulla vi alium in sensum rapi verba queant. Quin *ipsa* Vallesii excusatio, mera accusatio est: ceu mox audiemus. Et *quare* Hippocrates non æque heic rem aperte dixerit ac sæpe alibi fecisse videmus. De *Scamandro* diserte v. Epid. t. VII: αὖθις πίων τὸ καθαρτήριον ἰσχυρὸν [φάρμακον] ἑσπερινὸς, ἡλίου ἀνιόντος ἔθανεν. ἐδόκει δ' ἂν πλείονα χρόνον διενεγκεῖν, εἰ μὴ ὑπὸ τοῦ φαρμάκου τὴν ἰσχύν. *Iterum bibens illud admodum vehemens medicamentum vespere, Sole oriente mortuus est. Videbatur autem diu vitam toleraturus, nisi vis medicamenti intervenisset.* Ita & *Theophorbum* in Larissa mortuum ait ὑπὸ ἰσχύος τοῦ φαρμάκου ἄγαν, *à violentia medicamenti nimia*: text. VIII. vide & textum XVI. & quid ibi de *adolescentis* ex Eubœa, & *cujusdam* Viri, quem nominat, exitu pronunciet.

§ 160. Profecto (quid ni repetam enim?) *notari* Errores, interest Artis & Posteritatis: & quidem duabus utrobique de causis.

§ 161. *Artis* interest, *primo* & potissimum: *Quod in vicino sæpe quædam notæ posita* sunt, quæ si *non bonos*, *sed imperitos decipiunt*, etiam ab his ipsis notatæ attenduntur solicitius & caventur studiosius; præsertim junioribus, qui scientes in rebus humanis tam nihil fauste feliciterque agi, quod aliquis error non interpolet, meliora malunt alieno errore quam suo doceri. *Deinde* etiam, ut *ne protinus crimen Artis sit, si quod Professoris est*. Quod est, ut & prius, ex notatione Celsi II. 6.

§ 162. *Posteritatis* interest, *primo*: Ne publicus fiat error, aut si factus est, recti locum teneat. Novimus, quid Seneca dicat l. de Benef. IV. 36: *Demens est, qui fidem præstat errori*. Novimus, quid moneat ejusdem operis V. 2: *Quæramus quid optime factum sit, non quid usitatissimum.* Sed *error*, quamdiu convictus atque condemnatus non est, etiam aliis atque aliis errandi causa & auctor

auctor eſt. Præterquam quod auctoritatem acquirat diffundendo ſe ad plures, & acrem ſæpe ſtimulum, contra quem deinde durum ſit calcitrare volenti illum corrigere. Ab *auctoritate* vero metuendum non eſt, ſi *contradictum fuit*, hoc eſt, *allegata juſta læſio contra id quod agitur*, ut Pratenſis exponit Ulpiani verbum quod eſt in l. nam ita Divus. 39. ff. de Adoptionibus. *Deinde*: Ne ſuo quiſque tempore omittat errores notare & contradicere illis, quo ne tradantur per manus & latiſſime evagandi ſibi viam faciant.

§ 163. Et *iſtas* & *plures* forte *cauſas* habuit Præceptor, quare cenſuerit operæpretium eſſe, imo neceſſarium, *errores* Memoriæ ſacros facere. Eapropter, qui ſibi non pepercit, ceu vides textu XIV. in hiſtoria Autonomi; cur parceret aliis? *Quibus* pepercit tamen, non nominando. *Quo* certe ſe oſtendit errores odiſſe, non errantes. *Hoc* enim prudentis non eſt, neque ſuæ ſibi infirmitatis conſcii. Non *prudentis*: quia errorem notanti propoſita eſſe emendatio debet, non offenſio. Non *hominis*: quia cujuſvis eſt errare, & ſtare ſe putantis videre ne cadat, 1. Cor. x. 12. Quam vero nobis gratum eſt lapſis erigi, nec imprudentiæ interim argui: tam eſt errantium multis emendari, nec interim proſtitui.

§ 164. DELIRAVIT. Τὸ παρακόπτειν proprie eſt *cudere monetam falſam*. Lucianus Hermotimo p. m. 600. καθὰ τοὺς ἀργυρογνώμονας διαγιγνώσκειν ἅ, τε δόκιμα καὶ ἀκίβδηλα, καὶ ἃ παρακεκομμένα· *cum argentariis dignoſcere quæ proba & ſincera ſint, & quæ adulterata.*

§ 165. Jam quod in rerum Fortunæ commerciis ſunt *nummi*: id ſunt *verba*, in negotiis Animorum. *Verba* autem, rebus, veritate, ſignificatu probantur: ut *nummi*, materia, pondere, & iconio.

§ 166. *Sic* loqui, ut, cui loqueris, putet te ad cor ſuum loqui; tu vero, ſi ferat res, capi verbis tuis nequeas: ea & *prima* & ſubtiliſſima ſermonis adulteratio eſt. *Hæc* ſtudii Politicorum eſt, quos vocant hodie: hoc eſt, hominum ſuam ſapientiam ſapientium, non Dei. eorum inquam, quorum in manum datam terram ait S. Ijob IX. 24. nam cœlum eorum eſt, qui ſcientes nos

 alios

alios aliorum membra eſſe, depoſito mendacio loquuntur veritatem quiſque proximo ſuo: Eph. IV. 25. Pſal. XV. 2. Poſſis *iconii adulterium*, aut *ſignificatus* nominare.

§ 167. Species *altera* & ſtultiſſima eſt, figmenta loqui, & involutam fabulis veritatem. *Qualis* priſcorum Philoſophia fuit, & omnis Gentilium multorumque inter Chriſtianos hodie Theologia eſt. Hoc *adulterium* eſt *ponderis*. Quod verba non habent niſi à Veritate cum originis, tum enunciationis atque ſignificationis. *Illam* qui occultant, recte meritoque dicuntur cum ratione inſanire, & auferre clavem cognitionis, & non tantum ipſi non ingredi, ſed & ingredi volentes arcere. *Hujus* quoque rei & vel maxime culpabiles ſunt, qui noſtra in arte mirifice neſcio quæ Secreta uſque in cœlum laudibus extollunt, pudenda interim invidentia in ſecreto habent omnia: ignari, *Medicos ubique locorum laborare non tam penuria remediorum, quam legitimæ Methodi ad bene medendum cognitione. Quæ revera eſt Artis noſtræ ſecretum ſecretorum ſecretiſſimum: eheu, quam paucis notum!* Sunt hæc Cl. Guidonis Patini Doct. Medici Pariſienſis & Profeſſoris Regii, Domini & Amici mihi colendiſſimi verba ad me privatim ſcripta; ſed profecto digniſſima, quæ non chartaceis modo tabulis inſcribantur æternitati, ſed & cordibus eorum omnium, qui faciunt medicinam & facere ad proximi commodum ſatagunt.

§ 168. *Tertia* ſpecies eſt, quod vocamus *materiæ adulterium*; quia res non dicit, ut dici debent & amant, tam Audientis ratione, quam Dicentis. *Tale* eſt turpiloquium, vaniloquium, & omnis ſermo eorum, quos cum ratione loquendi dono aut Natura non donavit, aut Morbus privavit. Atque hujus proprie conſideratio ſpectat ad Medicos.

§ 169. Qui ergo per morbos mente moventur, dicuntur *παρακόπτειν* Græcis, propterea quod *κόπτουσι ῥήματα παρὰ λόγον καὶ ἀλλότρια τοῖς πράγμασι, cudunt verba præter rationem & aliena à rebus.* Id *proprie* Latinis eſt *delirare*, hoc eſt, de lira ſeu recto rationis recedere & aberrare. *Liram* veteres vocabant foſſam rectam, quæ contra agros tuendos ducitur, & in quam uligo terræ decurrit. auctor mihi Nonius.

§ 170. Τῶν παρακοψάντων ſeu *delirantium* duo ſunt propria. *Vnum*: Non habere illud *διηνεκὲς perpetuum*, quod in Phrenitide eſſe ſolet. *Alterum*: Impingere in *certum* Objectum velut in ſcopulum, & dicto factove oſtendere quaſſam mentis cymbam. Poſſis ex Ariſtotele hoc intelligere l. de Aud. mirab. p. m. 1152. E. ubi narrat, τινὰ ἐν Ἀβύδῳ παρακόψαντα τῇ διανοίᾳ, καὶ εἰς τὸ θέατρον ἐρχόμενον ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας, θεωρεῖν ὡς ὑποκρινομένων τινῶν καὶ ἐπισημαίνεσθαι· καὶ ὡς κατέστη τῆς παρακοπῆς, ἔφησεν ἐκεῖνον αὐτῷ τὸν χρόνον ἥδιστα βεβιῶσθαι.

§ 171. Quæ carmine reddidit Horatius II. Epiſt. II. 128.

fuit haut ignobilis Argis,
Qui ſe credebat miros audire tragœdos,
In vacuo lætus ſeſſor plauſorque theatro:
Cætera qui vitæ ſervaret munia recto
More, bonus ſane, poſſet qui ignoſcere ſervis,
Et ſigno læſo non inſanire lagenæ.
Hic, ubi cognatorum opibus, curiſque refectus,
Ad ſeſe rediit: pol me occidiſtis amici,
Non ſervaſtis, ait: cui ſic extorta voluptas:
Et demtus per vim mentis gratiſſimus error.

Confer & Lucianum l. Quomodo hiſt. conſcr. p. m. 657. & Athenæum in Deipnoſ. xII. fine.

§ 172. Sæpe vero etiam τὸ παρακόπτειν ſignificat id, quo gravius accidere homini non poteſt: τὸ μαίνεσθαι, inquam, *inſanire* ſive, ut Celſus loquitur III. 18, *animo deſipere*, & *conſilio falli*, ac *furere*. Non ſine ratione igitur Gorrhæus monuit in Definitionibus, *verbum eſſe apud Medicos ambiguum.* conſule Foeſium quoque in Oeconomia, in voce Παρακοπή.

§ 173. PURGATUS *vero deliravit.* Quandoquidem hoc *ratione* oſtendi jam ante, ſuperſedere nunc licebat: præſertim cum, *revera* Valleſius aliter non intellexerit. Ait enim: *quantum ſuſpicor, niſi accepiſſet pharmacum, aut non obiiſſet, aut non tam cito: tumque fortaſſe ſine delirio, aut delirium multo poſterius accidiſſet.*

§ 174. At quoniam præoccupatus falſa opinione animus ad veri rationem admittendam durus admodum atque perdifficilis inve-

invenitur; prudentis est etiam tollere, quem offendiculo fore lapidem suspicatur. Quamobrem, ut ne quis hoc *unicum* Exemplum putet à *medicamento* Delirantis esse, & ex illo *regulam* non faciendam: sistimus *alia* quoque, & quæ evenere in Morbis citra inflammationem; ut hinc intelligas quanto periculi magnitudo major sit in Pleuritide atque id genus Inflammationibus aliis, ubi ex *morbo* Spiritus est in delirium pronus.

§ 175. Exemplum *primum* est, quod suggerit Ballonius in Consil. I. 96. *Novimus mulierem*, inquit, *cui post phlebotomiam cum datum esset medicamentum sequenti die, quia inane fuit medicamentum & non potens satis, statim delira facta est.* Scompho nostro fuerit ne *missus* Sanguis ante acceptum Medicamentum, non dicitur. Si *non* fuit: vix quisquam hodie non gravius peccatum censeat. Sed *fuisse* missum, verisimile est. Ab antiquo enim id notum fuit, quod *remedium magni & recentis doloris sit sanguis missus*: Celsus IV. 6. Si *fuit* ergo, hactenus *similis* est casus.

§ 176. Nihilominus *dissimilis* in duobus. *Primum* in eo, quod Mulier ista *nullo*, Scomphus *acuto* laboraret Morbo. *Tum* in eo, quod Mulieri *nihil*, Scompho *non multum* egerit Medicamentum. Atenimvero tantum abest, ut ea disparitas præjudicet nobis, ut econtrario adjudicet quod postulamus. Si enim sanum corpus & quod præservationis duntaxat gratia utitur auxiliis, tanto cum periculo sumsit medicamentum, idque impotentius præut purgare potuerit: quanto erit periculosius in acuto morbo & ipso morbi furore medicamentum exhibere, quod putes purgando fore?

§ 177. Dicat aliquis: Ista *mulier* Delira idcirco facta est, quod medicamentum fuerit *inane*, & præter exspectationem nihil purgaverit. Neque enim *delirium* evenisset ipsi, si *potens satis* accepisset pharmacum. Nunc quia turbavit Corpus, neque quidquam exturbavit; quia movit Bilem, neque emovit: idcirco delata hæc in Cerebrum fuit &, occupata Mentis arce, delirare fecit.

§ 178. Fateor, si quid recte judico, eo aurigare Ballonium & ipsissimam veri speciem habere rationem istam, si aliunde delirium

rium quam à *bile* in Cerebrum decumbente non eſt. Non eſſe, oſtendam aliquando multis, ſi vivo, rationibus & præeunte Hippocrate, omnis boni nobis auctore. Mox interim exponam meæ ſententiæ in hoc negotio ſummam.

§ 179. Nunc velim hoc ſolummodo intelligere: quare *ſtatim* Delira facta ſit, ſi *nihil* Medicamentum egerit, nec potuerit agere? Et quare *nihil potuit*? An quia *leniſsimi* generis eſſet? an quia *humorum moli* proportione non reſpondebat? Si *iſtud* fuit: quei quiſquam umquam tutus à delirio erit qui pharmacum bibit? præſertim in Febribus? præſertim acutis? præſertim inflammatoriis? præſertim ſi potentius, imo vel medii ordinis bibit? Si *illud* fuit: quei potuit Cacochymiam agitare, & tam potenter, ut efferretur in Cerebrum? Si *agitavit* tantopere: quei non potuit vel aliquid ad ſe trahere & educere? loquor ex ſententia vulgi.

§ 180. Ut jam non dicam: *utrum* dicatur, egregie *accuſari* Medicum, *vel* Inſcitiæ, *vel* Imperitiæ. *Inſcitia* eſt enim, æſtimare magnitudinem rei nocentis, materiæ peccantis, cacochymiæ præſentis non noviſſe. *Imperitia* eſt, æſtimare proportionem rei juvantis, materiæ medicæ, purgantis exhibendi non noviſſe. *Imo*, inquis, *neutrum* ignoravit: ſed maluit bis bene, quam ſemel male. Sed revera hoc mantelum eſt, & pulchrum, & in quo facile hærent oculi eorum, quibus introſpicere in arcana Artis negatum eſt. Si ſcivit, *quæ* & *qualis* & *quanta* Cacochymia eſſet, quam ibat purgatum: cur non ſatisfecit indicationi? Quæ eſt ἀδυναμία medica, cujus Hippocrates meminit in Lege III. 39: ſi non hæc eſt, *minorem* ſe Morbo & exigentiæ Rei præbere? Quod vel imprimis fugiendum eſt in Morbis acutis. In his enim, (ut Aretæus II. Curat. acut. I. egregie) oportet ἀντίξοα, ἠδ' ὠκέα ἔμμεναι τὰ ἀλεξήματα, *pari paſſu auxilia* cum morbo, *quin celeriore ire*, ut prævertat, & viam illi ad occidendum intercipiat.

§ 181. Exemplum *alterum* ipſe ego vidi. Mulier ex tertiana convaleſcens, & neſcio quid cauſata accipit à Medico familiari infuſum Rhabarbari & Senæ cum duabus drachmis Diaphœnicon ſeu Electuarii è Palmulis. Purgatur cito & copioſe, nec moleſte tamen. Veſperaſcente die ad os reficiendum cappa-

res sumit ex oleo & aceto. Hinc mox ingentia tormina, dejectiones plurimæ, inquietudo summa, delirium, mors, & illa nocte.

§ 182. Per me licet *infelicem* hunc *casum* adscribere *errori* Purgatæ, non *vigori* Purgantis. Habeo tamen *rationes*, quæ mihi persuadeant huic potissimum tribuere. Perfrequens observatio est, *Purgantia* mane sumta, præterpropter meridiem absolvisse videri, & interquiescere adusque vesperam, tunc resumere vires & denuo purgare, imo & copiosius, quam mane, Humores à corpore prodigere. Docti & hoc sumus per Magistram stultorum: *Aceto* pene nihil par esse ad impellendum Purgantia, præsertim acria, in hypercatharsin. *Vtriusque* mihi rationes etsi sint in promtu, non nunc promam tamen.

§ 183. Potius nunc exponam, *quemadmodum* Delirium à purgatione fiat. Namque hoc dicendum restat. Dicam quod sentio & sufficere huic loco potest. Nam ex fundamento rem arcessere, & demonstrare, nec animus, nec locus est.

§ 184. *Purgantia* igitur stimulando irritant Spiritum, magis, minus, prout vel ipsa valent, aut valet Spiritus, sive obtusior hic aut sensilior est. Spiritus irritatus accenditur & flagrat ardentius, & se ac sanguinem, vehiculum suum, agitat concitatius. Qua agitatione ut sanguinem fundit & sæpe effundit in hypercatharsi: ita & se profundit. Profusus, lassus, attenuatus, accensus, irritatus, tot modis præter naturam affectus, uti non potest à Cerebro refrigerari & tranquillari & aptari ad munia rationis: ita nec potest à Mente regi & dirigi & figi in objectum seu propositum rationi ad considerandum: imo sæpe nec vult, præsertim si imaginibus addicta est; atque tunc

Fertur equis auriga, nec audit currus habenas.

§ 185. Vidimus *historiam*. Viderimus frustra, si non hoc docere nos potest: *Abstinendum purgationibus esse in pleuritide.* Quo de quia nobilis est Vallesii commentarius, & is non in omnium manibus, meretur exscribi, quamvis prolixior paulo. Quo quidem in labore me pudet pigrari, quando spes est promovendi aliorum studia.

§ 187.

§ 186. *Certe in pleuritide,* ait, *non est multi usus expurgatio. Nam vel in iis, quæ pertinent ad inferiores costas & ad hypochondrium finiuntur, in quibus Hippocrates de Vict. acut. 11. 76. jubet pharmaco uti, videtur Galeno id esse periculis multis plenum, ac proinde, quoad fieri posit, agendum sola sanguinis mißione. Non tamen proinde numquam est expurgandum. Nam in inclinatione, remittente inflammatione; cum corpus totum malo aliquo succo abundat, magnum expurgationi thoracis compendium affert expurgatio totius corporis. Sed & antequam fluxio in parte firmata sit, aliquando (etsi rarius) ob dictas inflammationes* [costarum notharum] *utile est revulsoria uti expurgatione. Id quod ne temere facias: sed cum febris non omnino magna, & missus sit sanguis satis, & succi à sanguinis natura degenerent, & nihilominus facultas fortis ad ferendam alvi fluxionem* (Aph. VI. 16.) *& ad inflammationis tempus legitimum transigendum, & natura propria hominis non repugnet, sed is sit qui facile expurgetur. Tantæ difficultatis est, Pleuriticum nondum inclinante morbo expurgare. Læduntur enim mille modis: aut aucta Febre & Inflammatione ab ipsis medicamentis: aut debilitata Virtute & Morbo nihil minuto, quod non evacuetur quod oportet, neque unde oportet: aut quod commoveantur multa, evacuentur vero pauciora, velut huic evenisse est probabile.*

§ 187. Quas rationes velut in compendio nobis exhibuit olim Cælius Aurelianus Acut. II. 19. *Purgativa,* inquit, *medicamina, quæ Græci καθαρτικὰ vocant, acrimoniæ causa, stomachum tumentem, atque hypezocota membranam acuunt in tumorem: & in periculum ventris effusionem provocantia, magnificam paßionis ingerunt vehementiam.*

§ 188. Atque hæc causa est, quare *neque* Cælium cap. 18. *neque* Celsum IV. 6. videas facere aliquam purgationis mentionem. Quin *ille,* si venter fluxerit, somno accersito, si permittat accessio, cohibere suadet, quo ne phlebotomiam impediat. Ex recentioribus confer Hollerium in I. de Morb. int. XXVI. in scholiis, qua inquirit, *Pleuritidi cathartica cur minus conferant.* Consule sis Zacutum quoque II. Med. princ. hist. XXII. q. 23. § *Prima.*

§ 189. Profecto sunt *istæ,* quas audivimus, *rationes* momentosissimæ. De quibus mihi licet lectori dicere, quod A. Varius

dicere confeſſori ſolebat de teſtibus : *Aut hoc rationum ſatis, aut neſcio quid ſatis ſit.* Refert M. Tullius de Finib.II.19.p.m.152.

§ 190 Quando itaque tales ſunt, debebant merito nos revocare à *ſlendrio* Practicorum. Si quem tamen nequeunt, hunc ſaltem terreant veſtigia & infelicium *exempla*. Scomphi vidimus: & vidit procul dubio plura Sol, quæ nunc terra abſcondit. Nunc *aliud* ecce è Ballonio Conſil. I. 96. quod aliquoties jam laudavi. Exhibet autem nobis hiſtoriam *pleuritidis* Nothæ ſeu hypochondriacæ, ut vocat. De qua vix quiſquam ambigit, admittatne *purgationem*, an non. Adeo id ratum cenſent. vide ſis Vaſcum Caſtellum v. Exerc. med. cap.XI. diff. I.

§ 191. Ballonii autem non omnia exſcribo, ſed ea dumtaxat, quæ faciunt in rem præſentem. *Cum circa finem diei quarti dubitaremus*, inquit, *an quarto ſecanda vena eſſet in tanta ſiccitate morbi, febre, difficultate ſpirandi, dolore: Ecce primarius medicus videns noſtras ſectiones inutiles, ratus collectionem eſſe quamdam, ad catharticum confugit, idque vehemens admodum, ut vi deturbaretur humor qui infra diaphragma conſiſteret. At cum humor nullus eſſet infra diaphragma morbi autor, irritum medicamentum fuit, & duabus poſt horis hypercatharſin induxit, & perturbationem tantam, ut brevi ægro intereundum fuerit.*

§ 192. Tantum *peccatum* Primarii ſi peccant, & in vulgo ob Scientiæ partim, partim Sapientiæ, quin & Experientiæ opinionem celebres: *quid* ſperandum ab his, qui ſine *ulla* Experientia, & cum *tenui* Scientia, ſaltim non ea quæ ſit neceſſaria & ſufficiens ad faciendam artem, creantur Doctores, hoc eſt, imperatores vitæ & necis? Quod ad cæteros, ille equidem mihi

Felix, quem faciunt aliena pericula cautum.

XIII. *Oenia-*

XIII.

Oeniades Famelicosus.

Hipp. v. Epid. t. 11. 6.

EN Οἰνιάδησιν ἀνὴρ νούσῳ εἴχετο. ὁκότε ἄσιτος εἴη, ἔμυζεν αὐτοῦ ἐν τῇ γαστρὶ ἰσχυρῶς καὶ ὠδυνᾶτο. καὶ ὅτε φαγόντι τὰ σιτία τριφθείη, καὶ χρόνος ἐπιγένοιτο μετὰ τὴν βρῶσιν τοῦ σιτίου, μετ' οὐ πολὺ, ταυτὸ τοῦτο ἔπασχε. καὶ ἔφθινε τὸ σῶμα καὶ ἐτήκετο. καὶ τροφὴ οὐκ ἐγένετο οἱ ἀπὸ τῶν σιτίων ἐσθίοντι. καὶ ὑπεχώρεεν ὁ σῖτος πονηρὸς καὶ συγκεκαυμένος. ὁκότε δὲ νεωστὶ βεβρωκὼς εἴη, αὐτὸν τοῦτον τὸν χρόνον ἥκιστα ἔμυζε, καὶ τὸ ἄλγος εἶχεν αὐτόν. οὗτος φάρμακα πίνων παντοδαπὰ καὶ ἄνω καὶ κάτω, οὐδὲν ὠφελέετο. φλεβοτομούμενος δὲ ἐν μέρει ἑκατέρην τὴν χεῖρα ἕως ἔξαιμος ἐγένετο, ἔπειτα ὠφελήθη, καὶ ἀπηλλάγη τοῦ κακοῦ.

APUD *Oeniadas vir morbo habebatur. Quoties sine cibo esset, sugebat ipsius in ventriculo fortiter & cruciabatur. Et quum pasto cibi essent contriti, ac tempus interveniret post comesturam cibi, non diu post, idē hoc patiebatur. Et tabescebat corpus ac liquescebat. Neque ali contingebat ipsi ex cibis edenti. Sed secedebat cibus pravus atq; combustus. Quū vero recens pastus esset, hoc temporis ipsum minime sugebat, vel dolor habebat ipsum. Hic medicamēta bibens omnigena & supra & infra, nihil proficiebat. Verum venam incisus per vices in utraque manu donec exsanguis fieret, deinceps profecit, & liberatus est malo.*

COMMENTARIVS.

§ I.

EXERCITATIONE *præcedente* Fugiendi exemplum: *nunc* Imitandi damus. *Ibi* exitum vidimus, ſub bona ſpe; triſtem: *heic* lætum videbimus ſub certa deſperatione. *Ibi*, Temeritas quid deſignet: *heic*, Ratio quid præſtet. *Ibi*, Imperitiam, quod puero gladium: *heic*, Manum velut Dei eſſe remedium conveniens. *Caſus* rarus eſt, & hoc ipſo dignior conſideratu. Præterquam, quod non minus admirabili rerum varietate ſe commendet, quam felicitate ſucceſſus; quem hodie nemo auderet ſperare, ſi primum res tentanda foret.

§ 2. APUD OENIADAS. In peregrinatione, quam circa Theſſaliæ urbes obierit, vidiſſe hæc Hippocratem, doctiſſimus Foeſius ſcribit in præfatis libri: illiuſque argumentum eſſe *ſcriptionis genus, preſſum, leviter ſubnotatum, ac tumultuario quodam modo ad memoriæ ſubſidium in conjectanea comparatum.*

§ 3. Quo in judicio uti acquieſcere tuto poſſumus: ita non poſſumus in eo, quod ſequitur. *Quo plerumque nomine ſubobſcurus eſt, & in referenda ægrorum hiſtoria diminutus, curationes vel tenuiter attingens, vel fere negligens, morborum ortum aut caſum jejune denuncians, ac pene ægros leviter ſubindicans. Qua in ægrorum recenſione ita ſe comparaſſe videtur, vix ut Medici perſonam ſuſtinens, ſed ut è plebe ſpectator quidam.*

§ 4. Miror hæc melius non conſideraſſe, antequam ſcriberet. Animum quiſquis advortit, deprehendet aliter ſcribi & relinqui poſteris, quæ ſcripta ſunt, non potuiſſe; neque per negligentiam Viri ſtetiſſe, quo minus iſta clara & plena numeriſque ſuis omnibus abſoluta habeamus. Quæcumque vidit Ipſe, ea ſunt non minus ad poſteritatis informationem accurata, ac quæ extant in aliis Epidemiorum libris. Quæ accepit ex ore Medicorum, referre non aliter potuit, ac illi narrabant.

§ 5. Multa vero etiam à Vulgo accepiſſe, dubium non eſt. At huius nota eſt ſocordia in attendendo, indiligentia in obſervando,

vando, negligentia in memorando, ruditas denique in narrando. Solet animum populus non nisi ad talia advertere, quæ potentius movent sensus, quæque admirationem sibi, aut stuporem faciunt. Nulla vel optimi Medici tanta esse sagacitas potest, quæ suffi-ciat expiscandis ex populo omnibus ad plenam notitiam necessa-riis: adeo ille infidus custos præteritorum est.

§ 6. Noluit tamen Hippocrates quidquam perire sibi eorum quæ intellexerat: utpote certus, nihil debere Medicum ὑπερορᾷν *prætervidere*, ceu monet ipse VI. Epid. II. 17. & ex ipso nos su-pra XII. 34: nihilque esse observatum, quod non facem præferre novis & observandis queat.

§ 7. Ita sane oportet, & hoc animo cum Hippocrate peregri-nari, *ut rei medicæ effectus & successum per multos locos cognoscas, & in his variis modis exercitere*: quemadmodum de ipso Soranus re-fert in Vita. Audiant qui è nostris Gallos, Italos, Germanos adeunt: & caveant, ne reduces, profecti quidem, sed nihil profe-cisse comperiantur.

§ 8. Quanto æquius est, & emunctioris nasi, de hoc *quinto* Epidemiorum libro judicium doctissimi Vallesii in Prooemio. *Habet illud peculiare, quod in aliis multi desiderant, historias fere om-nes & modos quibus curati sunt ægroti, continere. Vt hac ratione fieri possit, ut utilior, quam alii omnes, evadat hic liber, quia Practicæ me-dicinæ habet multo plus.* Cui equidem judicio, ceu verissimo nihil ego quod addam, præter merum assensum, non invenio. Addo tamen hoc votum: utinam imitarentur quotquot Medicinam factitant hodie, & multos nobis atque ex fide darent Observa-tionum suarum libros!

§ 9. VIR. Hoc *nomen* Sexus, ætatis, status, dignitatis est.

§ 10. *Dignitatis* hoc loco esse, non credimus. Medicorum quippe mos est, etiam hodie, lubenter nominare personas, quo-rum curationes feliciter sibi evenere. Facile enim se multitudo credit, cui intelligit se credidisse Nobiles & magnates, quique multa habent cum vita amittenda. Nempe, quemadmodum

Laudat venales qui vult extrudere merces;

& quotquot matutinis nescio quid raucum cornu inflat,

Surgite

Surgite jam pueri, vendit jentacula, pistor:
ita Medici (præsertim οἱ ἐπιθυμέοντες ἐκχαυνοῦν τὸν πολὺν ὄχλον qui dicuntur Hippocrati l. de Artic. f. 111. 20, sive *qui in hoc sunt toti, ut aucupentur auram popularem*) pene omni tempore atque loco arripiunt occasionem sua recte facta rememorandi. Galenus in hoc quam sedulus & quantus fuerit artifex præconiandi suas laudes, videre est l. de Diff. pulf. 111. 3: & 1. Progn. 111. 37: & 1. Epid. 111. 17: & inprimis de Præcogn. ad Posth. qui liber eum solum in finem videtur scriptus. Ubi vide quam magnifice cap. VIII. prædicet Boethi liberalitatem, qui sibi ob curatam uxorem miserit quadringentos aureos.

§ 11. *Mos* iste hodieque eorum est, qui quæstui serviunt. Is enim quoniam major ex populo est, quemadmodum Celsus notat lib. III. cap. IV.: hacpropter se illi student quam maxime commendare. Experti scilicet, quam parum dent *Six & Cinq*: &, quod dent, non habeant *As & Deux*.

§ 12. Etiam exemplis docti, quam raro alicui se primores & opulentiores urbium, præsertim magnarum, credere soleant, priusquam respondere barbam mulgens ausit, TOT. Quia namq; *Medicina*, quam facimus hodie, *Empiricæ* similior est, & soror germana ejus, quam in Urbe domina orbis suo tempore vigentem tot libris vexavit Galenus; licet se, quod esset Empiricorum sermonibus institutus, odisse illam posse neget de Loc. aff. III. 2: quia etiam *Rationalis medicinæ* vix ullas ex Academiis certas rationes adferimus: quia denique *artem medendi* indoctus vel intelligere nostras rationes (utpote suis Maximis maxime contrarias) vel judicare de præstantia cujusque nostrum non potest, eoque magis metuit esse primus, in quo experimentum fiat: eapropter est, quod aliud se commendandi argumentum efficacius non inveniant juniores, præter peritiam experiundo comparatã.

§ 13. *Deinde* incertum est, an VIR *maritum* heic significet, seu eum qui habebat uxorem. Non est necesse. Neque enim agitur de Tabe dorsali. de qua Hippocrates II. de Morb. t. XLIX: λαμβάνει δὲ μάλιστα νεογάμους, καὶ φιλολάγνους· *Corripit maxime novos maritos, & amantes veneris.*

§ 14.

§ 14. Significare *sexum*, uti dubium non est, sic dictu levius, & infra Præceptoris dignitatem. Cujus hoc ubique studium esse videmus, ut dicenda dicat verbis propriis atque emphaticis.

§ 15. Emphasis heic illa est, ut significet *aliquem* mediæ ætatis, quæ alias *tutissima* dicitur Celso lib. II. cap. I. ex Aph. II. 39. utpote *quæ neque juventæ calore, neque senectutis frigore infestatur*: & idcirco neque cum Adolescentibus tabi, III. Aph. 29; neque cum Senibus marasmo est obnoxia. Cæterum discemus ex hoc casu verum esse, quod Hippocrates dicit I. de Morb. t. XX: Διαφέρει ἐς τὸ εὐπετεστέρως τε ἀπαλλάσσειν καὶ δυσπετεστέρως ἀνὴρ γυναικός. *Differt, quod ad facilem ac difficilem curationem, vir à muliere.*

§ 16. MORBO. Definit. auctor p. 394. l. 36: Νόσος ἐστὶ δυσκρασία τῶν πρώτων κατὰ φύσιν, ἢ δυσκρασία τῶν ἐν ἡμῖν χυμῶν, ἢ τῶν φυσικῶν δυνάμεων παραποδισμὸς, ἢ τροπὴ σώματος ἐκ τοῦ κατὰ φύσιν εἰς τὸ παρὰ φύσιν. *Morbus est Intemperies eorum quæ prima sunt secundum naturam: aut Intemperies eorum, qui in nobis sunt, Humorum: aut Naturalium facultatum impedimentum: aut Corporis mutatio ex eo quod est secundum naturam in id quod præter naturam est.*

§ 17. Quarum definitionum *prima*, Primæ corporis nostri substantiæ convenit. Quam Hippocrati constituere dicuntur τὰ ἴσχοντα, ἢ ὁρμῶντα, ἢ ἐνισχόμενα σώματα· *Continentia, & Moventia, & Contenta corpora*. Nota: *corpora*. Morbus ergo priscis Auctoribus (è quibus sunt collectæ Definitiones istæ) *corporum intemperies*, non qualitatum erat, quod somniat Galenus, & refutat Hippocrates l. de Vet. med. t. XXII. & seq. aliquot.

§ 18. *Altera*, concernit Humores. In *quibus* Morbum agnoscere piaculum est Galenistis, & nescientibus Sanguinem non minus esse Partem corporis ac Manus aut Oculus.

§ 19. *Tertiam*, ad Spiritus refero. Hos enim *facultatum* appellatione sæpe venire etiam apud Galenum est in confesso. Vide ad Hofmannum II. Inst. III. 7. & III. earum IV. 4. Si qua *intemperies* Morbus est, in solo Spiritu est. Cæteræ enim partes vitaliter calent à Spiritu, non seipsis. Quid vero nobis cum Temperamento mixti, cadaveris?

§ 20. *Quarta* & novissima comprehendit quæcumque præter

naturam in corporibus nostris generantur. Græci πάθη vulgo & παθήματα vocant. videsis Galenum I. Epid. I. 23. de Præs. ex pulf. III. I. Meth. med. II. 3. Hæc ipsa in præsenti ab Hippocrate comprehenduntur appellatione νόσε *morbi*. Diserte l. de Flat. t. II. 22: αὐτίκα γὰρ λιμὸς, νοῦσός ἐστιν. ὃ, τι γὰρ ἂν λυπέῃ τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καλέεται νοῦσος· *Primum enim fames, morbus est. Quidquid enim vexat hominem, hoc dicitur morbus.* Plutarchus in Sympos. VI. 8. Zuingerus in com. & qui eum sequitur Hofmannus III. Instit. II. 2. late heic patere *morbi* significationem volunt. Esto: jam enim nihil attinet hoc impugnasse. Dicam tamen de eo aliquid suo tempore. Jam *symptomata* si velis venire heic appellatione Morbi, nihil in præsens refert: cum & ipsa magnam partem *morbos* esse deprehendas, in sua natura si consideres.

§ 21. HABEBATUR. Ita ad verbum. Græce enim est, εἴχετο. Cornarius vertit, *tenebatur*. Foesius vero, *detentus*. At hoc est, ἐχόμενος. quo de jam dixi ad Scomphum, X. 7. Sed & *utrumque* nimium heic videtur, *sive* Morbum adspicias, *sive* Symptoma morbi.

§ 22. *Morbi* primum non ea vehementia fuit, quæ lecto affixum *detineret*, neu sineret interesse rebus suis. Unde vulgus ne quidem adscribit *tales* Ægrotantibus: quin initio, cum quem videt solito vegetius appetere, amplius edere, citius concoquere; optime sani hæc, & pancratice valentis indicia putat. Etiam ista cum modum excedere animadvertit, tamen pro Ægroto non habet, quamdiu agit ὀρθοστάδην, stat, ambulat, suisque negotiis præsentiam suam accommodat.

§ 23. *Symptoma*, quod heic maxime in oculos incurrit, Esuries præfestina est. Huic vero etiam *neutrum* verbum videtur quadrare. *Tenere* enim & *detinere* non recte dicuntur, quæ de facili absistunt affligere. Quemadmodum nec *teneri* recte dicitur, qui medicinam habet paratam & promtam ei, quod affligit. Hoc vero *Fames* heic, seu indigentia alimenti est: cujus medicinam vel balbutire primum incipientes norunt in penu esse. Expertus & noster fuit. Quoties enim jejunio æger adivit penum, solatio fuit. Contrito cibo, rediit prius malum, & labor actus. Ut toties velut novo morbo videretur, *corripi* quoties in cibum fame stimularetur.

§ 24.

§ 24. *Corripiendi* verbo aliud aptius heic non reperio quod reddam pro Græco, ſi omnino non pateris ita me Dictatoris verba interpungere, ut exhibui. Nam in libris aliter, & ſecundi coli initium eſt finis primi. Omnes enim hoc modo: Ἐν οἰνιάδῃσι ἀνὴρ νούσῳ εἴχετο, ὁκότε ἄσιτος εἴη. ἔμυζεν αὐτοῦ ἐν τῇ γαστρὶ ἰσχυρῶς καὶ ὠδυνᾶτο. Quæ ſi retinenda cenſeas, melius non reddideris, quam hoc modo: *Apud Oeniadas vir morbo corripiebatur, quoties ſine cibo eſſet. Sugebat ipſius in ventriculo fortiter, & cruciabatur.*

§ 25. Ita, quod alicubi apud Lucianum eſt, λιμῷ ἐχόμενοι: id Henr. Stephanus reddit, *fame correpti.* Non aliter *fames* morbus, ac *febris* corripit. *Febre* quis *corripi* dicitur, non ſolum cum prima vice invaditur; ſed & quotquot paroxyſmis. Par ratio *famis præternaturalis* eſt. Quamquam enim non ipſe *Morbus*, cauſa famis ceſſet: ceſſat *fames* tamen, furor morbi, ad certum tempus. *Præſentis* enim morbi, à quo fames iſta fuit, velut paroxyſmi ſunt toties repetens toties ſedata eſuries.

§ 26. Sicuti vero tolerabilis eſt iſta *cum* Interpunctio *tum* Interpretatio, & facile à me conceditur eligi, quod cuique videbitur convenientiſſimum rei: ita nec meam temere quem ſinam damnare. Præterquam enim, quod novimus non alium facilius quam interpungendi errorem admitti, præſertim cum non eadem ejus ratio fuerit ſeculis priſcis, quæ ſequioribus: accedit, quod noſtra & ſimplicius & planius hiſtoriam proponat.

§ 27. *Propoſitionem*, inquam, in primo colo: *expoſitionem*, in ſequentibus. *Propoſitio* eſt: *Apud Oeniadas aliquis morbo habebatur.* Quo vero? Hoc quia diſerte dici non poterat, ſive *ignotus* eſſet, ſive *innominatus* ſeculo, reſpondetur velut interroganti; *Quoties ſine cibo eſſet, ſugebat ipſius in ventriculo fortiter & cruciabatur.* Quæ reſponſio ſi cui videtur infra dignitatem tanti Viri eſſe, nego eſſe. Verum eſt, *nomine* Morbi ignorato, *naturam* jubet è ſymptomatis cognoſcere. An non hoc ſatis? Quid refert, *quemadmodum* Morbus nominetur? Quid confert *nomen* ad Curationem?

§ 28. Galenus de Diff. febr. II. 6. mota quæſtione, quemad-

modum nominandus ſit *humor* Epialam febrim faciens, reſpondet Prodico: *ὅς τις ἂν ἐν τῷ σώματι χυμὸς ὑγρὸς ᾖ καὶ ψυχρὸς, ἡμεῖς μὲν ὀνομάζομεν φλέγμα, σὺ δ' εἰ βούλει κάλει σκινδαψόν. οὕτω ἄρα μοι μέλει τῶν ὀνομάτων.* *Quicumque in corpore humor humidus fuerit & frigidus, nos quidem nominamus Pituitam: tu vero, ſi vis, voca Scindapſum. adeo quippe me non tangit cura nominum.* Neque tangere Medicum debet, niſi eatenus, ut nolit paſſim uſitata commutare cum novis, quamvis in ſignificando aptioribus. Qui faciunt, nolunt aut ipſi intelligi, aut alios. Verba ſunt nummi intellectus. Minus valent probiora quidem, ſed minus intellecta. Conabimur tamen de *nomine* Morbi mox ſatisfacere ſollicitis. Nunc redeo ad Interpretes.

§ 29. Cornarii illud, *tenebatur*, rejectaneum non eſt, ſi non de *tempore* Affligendi, ſed *modo* accipiatur. Nam & fugacia mala ſæpe, cum invaſere, intolerabilem adferunt moleſtiam, & metum incutiunt magnum. *Tenent* ergo, quem apprehendêre, id temporis occupatum atque impeditum, ut, velit, nolit, cogatur omni negotio, quantumvis neceſſario atque urgente, prius habere, ad quod vocat Fames. *Tenentur* vero, quotquot Eſuries ventris ſui mancipia fecit, neque permittit propter aut privatas aut civiles aliquas neceſſitates obſervare tempora capiendi cibum. Tales vere ſunt λιμοκρατούμενοι, & ſervi ferocis beſtiæ.

§ 30. Foeſii quoque licet acceptare interpretamentum, & *proprie* heic accipere τὸ νοῦσος: ſi nempe reſpicimus ad *naturam* Affectus, qui Virum hunc tenuit, imo *detinuit* & ſe totum ſibi ac cibo dare compulit. Revera enim illa moleſtia, ille dolor, quo toties cruciabatur, quem toties placabat, non fuit niſi *ſymptoma* Morbi gravioris & in ipſis Venarum medullis inſidentis. Quod vero Morbus facit per Symptomata, non poteſt non putari ipſe feciſſe. *Illud*, inquit Juſtinianus IV. Inſt. VII. 8, *in ſumma admonendi ſumus, id quod juſſu patris dominive contractum fuerit: directo quoque poſſe à patre dominove condici, tamquam ſi principaliter cum ipſo negotium geſtum eſſet.*

§ 31. VIR MORBO *habebatur*. Cujus nominis aut generis? Magnum hoc quæſitum eſt, & in arte *Logicum*, hoc eſt tale, quod

quod disputabile revera in contrarium est, sed usum in actionibus non mutat, docente Galeno III. de Loc. aff. I. Tuto itaque ignorare cum hoc tum illud licet. Interea, quo ne silentio heic ceu mantelo videar vel scrutandi inertiam tegere, vel inveniendi spem abjectum ire; conabor & in hoc satisfacere curiosulis istis, qui majoris sæpe curæ ducunt ejuscemodi scire, quam quæ necesse habent ad factitandum. Ideo multi utilia non capiunt, quia supervacuis sunt repleti.

§ 32. Sed antequam hoc agam, Vallesii in transitu conjecturam consideremus. Ille oculis in *unum* duntaxat *Symptoma*, neque præcipui momenti defixis, inde tamen, *quid* Morbi tenuerit Oeniadem, sic satis fidenter promit. *Fortis suctus in ventriculo*, inquit, *& dolor, nisi cum recenti cibo madet, fieri potest, vel ob Melancholici succi circa hypochondria redundantiam, vel ob Maximam toto corpore fientem dissipationem.* Quanto equidem consultius Empirici olim, qui de *affectu* non pronunciabant, nisi pôst expensam τὴν συνδρομὴν sive *concursionem*, quam vocabant, sive *concursum* Symptomatum, quæ sensibus simul & eodem tempore offeruntur. vide ad Galenum Meth. med. II.4.

§ 33. Pergit deinde & ostendit illum *suctum* atque *dolorem* Oeniadæ à priore causa non contigisse. Argumentum ejus primum est: quod *Melanchymia non faciat tantam fecum exustionem & duritiem, neque tam citam ciborum contritionem, nisi esset atra bilis admodum exusta.* Alterum est: quod, *neque si talis sit, faciat ut corpus totum tabescat, & partes alimentum non sentiant, nisi aut desint cibi quos capiat, aut atra bilis toto corpore redundet, atque ita totum corpus siccet dissipetque.* Tertium est: *Quod si à melancholia hypochondriaca nascitur malum, necesse sit pharmacis hunc succum extrahentibus juvari.* Quia nempe *tales melancholici nulla ex re solent magis præsentaneum auxilium sentire, quam ex purgatione.*

§ 34. Quando igitur huic causæ locus in præsenti non erat; necesse, ipsius judicio, fuerit alteri. Concludit enim: *Cum igitur hæc haberet omnia* (videlicet, Fecum exustionem & duritiem, Ciborum contritionem citam, atque Tabem totius corporis) *& nihil pharmacis juvaretur, necesse erat fieri ob Maximam dissipatio-*

nem alimenti toto corpore, ob Calidam & ſiccam intemperiem, quæ aut citra humorem eſſet in ipſis carnibus, aut quod calidiſſimo ſanguine uterentur.

§ 35. Deſidero heic Autoris ἐπίκελσιν: vellem, inquam, apertius loquutum. Si enim *nuda* Intemperies fuit, non fuit à Sanguine. Si fuit à *ſanguine*, non fuit Intemperies nuda? Loquor ſecundum id, quod vulgo loquuntur de Intemperiebus cum & ſine materia. Non ignarus meliora fari Hofmannum III. Inſt. XI. 3. 7. Quæ placerent, ſi placerent Hippocrati l. de Vet. med. t. XXII. & deinceps, ceu jamente etiam monuimus.

§ 36. Mihi imaginabile non eſt, *quemadmodum* in Carnibus totius corporis vel exiſtat vel ſubſiſtat Intemperies calida & ſicca citra humorem. Hoc vero doceat me quæſo, quiſquis Valleſii, imo communis ſententiæ patrocinium volet ſuſcipere. Ii vero meminerint illius Peluſiotæ in Ep. IV. 205: τοῦ διδάσκοντος εἶναι, τὸ μηδὲν παραλεῖψαι τῶν φερόντων εἰς πειθώ. *Doctoris eſſe, nihil omittere quod faciat ad perſuadendum.* Niſi enim firmiora adferant, quam alii, hactenus fruſtrabuntur exſpectationem noſtram.

§ 37. Quod ſi *intemperies* Carnium à Sanguine eſt, eoque calidiſſimo ſive qua Calorem intemperatiſſimo: quid eſt hæc *intemperies* Sanguinis? ad quod *genus* Rerum præter naturam refers? Ad *cauſas*. Concedo, *reſpectu* Intemperiei in carnibus eſſe cauſam: ſed *reſpectu* Sui ipſius, *quatenus* Intemperies ſanguinis eſt, quid eſt? Annon *homo pater*, alius eſt *qua* Homo, alius *qua* Pater? Aliud *res* eſt in Eſſentia, *eadem* aliud in Ordine ad effectum. Quibus religio eſt *morbum* Sanguini adſcribere, fateantur neceſſe eſt, parum ſe verſatos in lectione Hippocratis, medicinæ parentis. vide I. de Morb. t. XVII: & IV. ejuſd. t. X: atque alibi. Quando igitur nihilo nos certiores heic Valleſius facit, age noſtro marte enitamur in lucem.

§ 38. Quod *nomen* Morbi attinet, quo vexabatur Oeniades, dico *primum*: Non eſſe inſolens Hippocrati, non nominare Morbum tunc, quando ex morbo Ægrotantis hiſtoriam refert. Quotus etiam quiſque Medicorum hodie Ægroto ſuo ſuum morbum nominat, imo nominare ſæpe poteſt, quem nihilo minus curat feliciter?

§ 39.

§ 39. *Deinde* : Annon revera tot *nomina* Morbo dat, quot quis Symptomata ejus atque ſigna enumerat? Quid eſt in Arte familiarius, quam Morbum ab eminenti aliquo & ſpecifico *ſymptomate* denominare? Ecquid vero aliud *ſymptomata* ſunt, quam Signa? Ecquid *ſigna*, præſertim Diagnoſtica aliud, quam totidem Nomina morbi?

§ 40. *Symptoma* & *ſignum* & *nomen*, unum ſunt, & non unum. *Vnum*, materialiter: *non unum*, formaliter. *Vnum ſunt*, quatenus res una eſt, quæ vario reſpectu aliter atque aliter nominatur tantum. *Non ſunt unum*, quatenus diverſum uſum reſpiciunt, & ex hoc appellantur. *Symptoma* eſt & effectum & ſignum & nomen Morbi. *Effectum*: quia & germen & fructus ejus. *Signum*: quia Medico notat cauſam ſuam, ſeu Morbum detegit notumque reddit. *Nomen*: quia hoc ceu proprio vocabulo appellat Morbum & deſignat alteri.

§ 41. *Proprio*, inquam: quia nihil eſſe χαρακτηριστικὸν, niſi *proprium* poteſt: ſive ἴδιον ſimpliciter, ſive ἰδιαίτατον ſit. Illud, *imperfectum* Logici: hoc, *perfectum* nuncupant. Illud, *generis* nota: hoc, *ſpeciei* eſt. Illud, *pathognomonicum* in Semeioticis: hoc, *diagnoſticum* Signum vocamus. vide ſupra Exerc. IV. 51.

§ 42. Porro, ſicuti *germen* & *fructus*, Plantæ: ſic *ſymptomata*, Morbi naturam denotant. Sed ut *germen*, Plantæ genus; *fructus*, ſpeciem notificat: ita & *ſymptoma*, Morbi, ſi *pathognomonicum* eſt, Genus; ſi *diagnoſticum*, Speciem demonſtrat. Exemplum ecce in exemplo præſenti. *Fames* & *tabes* procul dubio erant *effecta* Morbi, quo tenebatur Oeniades: quare & *ſigna*. & *tabes* quidem, Pathognomonicum; *fames* vero, Diagnoſticum. Jam vero, quam facile erat ab alterutro *nomen* Morbo imponere?

§ 43. Quare *Symptoma* quodcumque *proprium*, eſt & ſignum & nomen Morbi, ſi vis. *Signum*: quatenus per ipſum noſcitur & dignoſcitur. *Nomen*: quatenus per ipſum nuncupatur, & nuncupatus agnoſcitur. Niſi enim *nomen* ſciveris, *cognitio* rei perit. Hæc ratio eſt, quare Hippocrates Progn. III. 47, *ſigna* ὀνόματα vocet. Verba ſunt: ποθέειν ἢ χρὴ ὐδενὸς νυσήματος ὄνομα, ὅτι μὴ τυγχάνῃ ἐνθάδε γεγραμμένον· *Non eſt vero quod deſideres ullius morbi ſignum, quod non ſit heic ſcriptum.*

§ 44.

§ 44. Ubi ad unum omnes *nomen* reddunt, ubi *signum* ego. At vero propositum Præceptori erat, non *nomina* Morborum, sed *signa* tradere: neque quævis, sed *prognostica* tantum: neque omnium, sed *acutorum* tantum, & qui pendent ex acutis: neque rursus singulorum, sed *paucorum* & è quibus ejusdem naturæ cæteri queant ab artifice æstimari.

§ 45. Cæterũ τὸ ὄνομα heic *signum* significare, satis clarum videtur è protinus sequentibus. Redditurus quippe rationem, quare nemo ullius morbi, cujus nominatim mentio & prognosis ibi non est tradita, desiderare tamen signum debeat, ait: πάντες γὰρ ὁκόσοι ἐν τοῖσι χρόνοισι τοῖσι προειρημένοισι κρίνεται, γνώσῃ τοῖσι αὐτέοισι σημείοισιν· *Omnes enim qui in temporibus prædictis judicantur, nosces his ipsis signis.*

§ 46. Nempe cujusque *generis* Acutorum par est in eventu ratio: quare & *iisdem* Signis hic prænoscitur. Prædicturus igitur considera, cujus *generis* sit Morbus præsens, acutissimi, peracuti, an acuti. Si *acutissimi*, normam habes Anginam: si *peracuti*, Otalgiam in juvene: si *acuti*, Pleuritidem. Quare nullum *nomen*, nullum *signum* Morbi merito desideres, supra quod scriptum est hoc in libro. Observa modo, quæ paucas ante lineas Dictator jubet observare.

§ 47. Adscribo his confirmandis, quod ad significationem τοῦ ὀνόματος seu *nominis* pro *signo* sumti, quæ admirabilis Scaliger habet in l. de Caus. ling. Lat. cap. LXXVI. *Nomen*, inquit, *est nota rei permanentis. Itaque in ipsa appellatione comprehensa est vis quædam actionis: quasi ipsum esset causa quædam notionis. Nam à Nosco est Nomen: est enim imago quædam, qua quid noscitur: instrumentum quasi quoddam cognitionis: ac veteres quidem rectam viam institere, cum dicerent, quasi notamen. Verum minus recte bonam sententiam explicarunt. Notatum enim posterius est quam Notum: sic Notamen, quam Nomen: ut è contrario ab hoc illud potius sit. Multo minus audiendi sunt, qui à Græco ὄνομα, quod παρὰ τὸ νέμειν, sicut & νόμος, deduxere: quoniam quo pacto lex suum cuique tribuit: ita & nomen suam cuique imaginem rerum reddit. neque enim recte deductum intelligas ex ipsa, quam temere auferunt, vocali: sed ὄνομα rei ut titu-*

lus

lus fuit, à juvando, quasi ὀνέομαι: cujus usu rem agnosceres. Quibus, quia clare dicunt intelligenti quod volo, nihil adscribo.

§ 48. Quod si interea sese probare ista acceptio nulli præ novitate queat, & quis omnino contendere velit, τὸ ὄνομα esse quidem *signum*, non significare tamen; ego me propterea non induam, quin patiar & equidem haut invito recipi vulgarem: at cum eo, ut ne Galenum audias huc deerrans. Quo de Cardanus ad illum locum Progn. IV. 44: *Nulla est deterior Galeni, quam in hoc commento, interpretatio.* vel ideo, quod *τάχα ψευδὲς tantum non falsum* dicat se putare id, quod Hippocrates ibi profitetur; nempe, quod *nullius* Morbi nomen hoc in libro non sit scriptum. Quod judicium displicuit, & merito etiam, Hier. Mercuriali in Præl, ad hunc locum. Et hæc quidem in transitu, ut multa.

§ 49. Ostendimus vero prælustria *duo* Symptomata, unde denominari hic morbus poterat: *Famem* & *Tabem*. Quod à *neutro* tamen appellaverit, ratione fecisse, non temere puto. Dabimus hanc, ubi illud propius ostenderimus; & quidem de *Tabe* primū.

§ 50. Extat II. de Morb. t. LXIV. *descriptio* Morbi, qui inscribitur Αὐάντη, *Siccatorius* Interpretibus. Qui nisi occupassent, *tabes* rectius redderetur è Celsi III. 22: quod nempe, ut Festus ait, *Tabem eam, quæ faceret tabescere, apud antiquos usurpatum.*

§ 51. Apud Cornelium nostrum, *altera species tabis est, quam Græci καχεξίαν appellant, ubi malus corporis habitus est, ideoque omnia alimenta corrumpuntur. Quod fere fit, cum longo morbo vitiata corpora, etiamsi illo vacant, refectionem tamen non accipiunt: aut cum malis medicamentis corpus affectum est: aut cum diu necessaria defuerunt: aut cum insuitatos & inutiles cibos aliquis assumsit, aliquidve simile incidit. Huic præter tabem illud quoque nonnumquam accidere solet, ut per aßiduas pustulas aut ulcera summa cutis exasperetur, vel aliquæ corporis partes intumescant.* Confer ad hæc Cæl. Aureliani quæ scribit Tard. III. 6.

§ 52. Quod si vocabulum *nimis latum* putes, vide, velisne *Nutrimenti cessationem* vocare cum Cælio cap. 7. *Nutrimenti cessatio,* inquit, *quam Græci atrophian vocant, ab accidenti nomen sumsit. Contingit in paßione constitutis plurimus cibi appetitus, tum corruptio,*

 quibus-

quibusdam fastidium: item tenues atque latentes tepores sunt, neque febricula jugiter, & quibusdam inter plurimos dies soluta.

§ 53. Morbus ipse, qui dicitur *Auante*, hisce notis describitur ab Hipp. Οὐκ ἀνέχεται ἄσιτος, οὐδὲ βεβρωκώς, ἀλλ' ὅταν μὲν ἄσιτος ᾖ, τὰ σπλάγχνα μύζει, καὶ καρδιώσσει. καὶ ἐμέει ἄλλοτε ἀλλοῖα. καὶ χολήν. καὶ σίαλα. καὶ λάπην [scribe, λαπὴν.] καὶ δριμύ. καὶ ἐπὴν ἐμέσῃ, ῥάων δοκέει εἶναι ἐπ' ὀλίγον. ἐπὴν δὲ φάγῃ, ἐρύγματά οἱ γίνεται, καὶ φλογιᾷ. καὶ ἀποπατήσειν ἀεὶ οἴεται πουλύ. ἐπὴν ἢ καθίζηται, φῦσα ὑποχωρέει. καὶ τὴν κεφαλὴν ὀδύνη ἔχει. καὶ τὸ σῶμα πᾶν ὥσπερ ῥαφὶς [lege, ῥαφίσιν] κεντέειν δοκεῖ, ἄλλοτε ἄλλῃ. καὶ τὰ σκέλεα βαρέα καὶ ἀσθενέα. καὶ μινύθει. καὶ ἀσθενὴς γίνεται. Reddebam: *Non sustinet sine cibo, neque pastus. Quippe si sine cibo sit, viscera sugunt, ac corde dolet (premitur fame, anima deficit) & vomit alias alia: modo bilem, modo salivas, modo spumam crassam, modo acre. Vbi vomuerit, levior videtur esse ad breve tempus. Quum vero pastus fuerit, ructus ei fiunt, & ardet facie. Videturque multum semper depositurus: ubi consederit, crepitus exit. Caput dolor habet: Corpus totum velut acubus pungi videtur, modo hic, modo illic. Crura gravia sunt, & infirma. Tabescit denique, & debilitatur.*

§ 54. *Morbus* iste si bene expendatur, & intelligantur *rationes* Symptomatum, non poterit non videri germana soror ejus, qui Oeniadem afflixit; atque adeo Hippocratico more vocandus, Ἄλλη αὐάντη, *Tabes alia*. Rursus, si bene expendantur & comparentur *utriusque* Symptomata, non poterit non videri discrimen & ratio, quare Αὐάντην, *tabem* Hippocrates appellare non voluerit. Si *communia*, inquam, huic cum Oeniadis morbo spectes, etiam hic erit *Auantæ* species: sin *propria* cuique, rectius illi *aliud* Nomen & aptius dabitur.

§ 55. *Communia* habent: Non posse sine cibo esse. Ventriculo vacuo sentire suctionem, & corde dolere aut animâ deficere. Denique tabescere & consumi. Sunt hæc pauca quidem, sed principalia & à morbo quæque suo proxime profecta; & vel hoc nomina sufficientia reducendis ad *genus* unum, unoque nominandis *nomine* Morbis hactenus consimilibus.

§ 56. *Propria* sunt *Auantæ*: Non ferre cibum, sed gravari ex eo:

eo: nec durare posse nisi illo revomito, & tunc videri levior. Ventriculo vacuo & morso, mox vomere, nunc hoc, nunc illud. Ventriculo saturo, ructare, & facie flagrare. Desidendi perpetuum desiderium, & vanum. Capitis dolor. Corporis punctiones crebræ, & crebris locis. Crurum impotentia.

§ 57. *Oeniadæ* propria erant: Non modo ferre cibum, sed & melius habere hoc sumto, sumtumque continere & conficere præpropere, & ob id immodicum esurire. Dejicere rarius, sed cibum corruptum combustumque. Corpus colliquefieri. In quibus siquidem, instituta comparatione, magnum cernitur discrimen: ita in hoc sita ratio est, quare Hippocrates non dixerit, *Auanta habebatur*; sed, *morbo*, simpliciter.

§ 58. *Alterum* symptoma, *à quo* Morbus non nominatus nominari poterat, & revera nominatur hodie, *Fames* est. A qua nemo non nostrum Oeniadæ *morbum* appellaret βȣλιμον ἢ βȣλιμίαν cum Græcis, *furcillam* cum Latinis. De *hoc* quidem Morbi vocabulo constat ex Collectore veteris Lexici, quod Cyrillo adscribitur. Βȣλιμος, ὁ μέγας λοιμὸς, *Furcilla*. Τὸ λοιμὸς, pro λιμὸς, suspicor à typotheta esse. Librarii enim si fuit error, mirum cur non correxerit Vulcanius? Usurpavit vero iterum *furcillæ* vocabulum Leunclavius in vertendo Xenophonte, p. 206. E. & p. 329. E. Quæ quidem *furcillæ* notatio, uti minus est obvia, ita & passim ignorata.

§ 59. Ὁ βȣλιμος, ad verbum est, *magna fames*. Hofmannus III. Inst. XXIX. 5: *Cauto opus est, ne, quod vox jubet, Magnam famem interpretemur.* Atqui sic interpretati sunt *non* Medici tantum, *sed &* Non-medici.

§ 60. *Medici* primum. ita enim Alex. Trallianus lib. III. cap. IV: Ὁ βȣλιμος καλȣμενος, ὡς καὶ τȣνομα δηλοῖ, μέγας ἐστὶ λιμός. *Bulimus qui dicitur, ut & nomen indicat, magna est fames.* Ita Actuarius I. Meth. med. XXI: *Fames ingens, quam* βȣλιμον *nuncupant.* Quin & Agellius ex Erasistrati I. Διαιρέσεων ita scribit XVI. 3: *In eodem libro Erasistratus vim quandam famis non tolerabilem, quam Græci* βȣλιμον καὶ βȣπειναν *appellant, in diebus frigidissimis multo facilius accidere ait, quam cum serenum atque placidum est.*

§ 61. Medicis tribus tres *Non-medicos* ſubſtituo. Quorum tamen unum audivimus modo. Reliqui ſunt Heſychius & Feſtus. Heſychius: Βέλιμος, μέγας λιμός· *Bulimus, magna fames.* Feſtus: *Bulimum Græci magnam famem dicunt, adſueti magnis & amplis rebus præponere* BV, *à magnitudine ſcilicet bovis.* Ridere ſi libet mirificam originationem vocis hujus, adiſis ad Jo. Matth. Gradium in IX. Raſis II. 6. § *Quid nominis.* H. Nobis enim in prolixa, etiam ſine iis, futura tractatione non vacat exſcribere nugas.

§ 62. Notatu dignum eſt (quare autem? conſtabit ſuo tempore) *particulam* Βȣ originis Laconicæ eſſe. Heſychius iterum: Βȣ, τὸ μέγα καὶ πολὺ δηλοῖ, λάκωνες· *Bu, magnum atque multum ſignificat Laconibus.*

§ 63. Animadvertit è noſtris primus Braſavolus ad Aph. II. 21: *βȣ eſt particula intenſiva apud Græcos, ut βȣ́παις,* i. e. *magnus puer.* Hoc utitur Ariſtophanes Veſpis p. 516. E: ὢν ἔτι βȣ́παις. Interpres: *adhuc catulaſter.* Utrumque quia minus intellectum, liceat aliquid in tranſitu lucis philologicæ adferre.

§ 64. Scholiaſtes: ὁ βȣ́παις ἢ ἡλικίας ὄνομα, ὁ νέος, ἐφῆλιξ· *Catulaſter vero ætatis nomen eſt, juvenculus, adoleſcens.* Lege vero ἀφῆλιξ. nam ἐφῆλιξ eſt *coætaneus.* Heſychius: βȣ́παις· νέος μέγας, ἀφῆλιξ, μέγας παῖς. Confer ad Pollucem II. Onomaſt. II. 4. Eſt autem βȣ́παις idem, qui καρόπαις dicebatur aliis. Heſychius: καρόπαις· ἔπακμος παῖς, *adultus puer.* Noſtrates: *volwaſſen jongen.*

§ 65. Latinum nomen nos docent Gloſſæ. Lex. Græcol. vetus: βȣ́παις· *Carulester*: lege, *Catulaſter.* Gloſſarium: *Catulaſter,* βȣ́παις· Cæterum *catulaſter* ſeu *magnus puer* etiam Belgis dicitur. qui ea ætate eſt, qua *catulire* incipit, hoc eſt, oſtendere ſe velle maritari, ut Varro interpretatur de Re ruſt. II. 9.

§ 66. E quibus reſtituere debebant egregium & hactenus in mendo relictum Vitruvii locum VIII. 4: *Expoſuit eſſe in ea terra* (Iſmucenſi Afrorum) *ejuſmodi fontes, ut qui ibi procrearentur, voces ad cantandum egregias haberent. Ideoque ſemper* (ejus loci incolas) *tranſmarinos catulaſtros* (libri, *cataſtos.* quo de videſis Philandrum in Notis, & quam ſe fruſtra torqueat.) *emere formoſos,*

mosos, & puellas maturas, eosque conjungere, ut qui nascerentur ex his non solum egregia voce, sed etiam forma essent non invenusta. Confer ad Adr. Turnebum Adversf.xxiv, 7.

§ 67. Cæterum quod Festus ajebat, *à similitudine bovis* (quod vulgi judicio magnum est animal) desumtam rationem vocis esse, videtur colligi ex illo Aristophanis in Ranis act. III. sc. I. 20:

ῥήματ' ἂν βόεια δώδεκ' εἶπεν,
Ὀφρῦς ἔχοντα καὶ λόφους, δείν' ἄττα μορμορωπὰ
Ἄγνωτα τοῖς θεωμένοις.

Interpres: *verba duodecim bubula elocutus*
Est, quæ cristas haberent, & supercilia terrifica,
Larvata, spectatoribus ignota.

§ 68. Scholiastes: βόεια· μεγάλα καὶ τύπου πλέα. ὀφρῦς ἔχοντα· ὑψηλὰ καὶ ὑπερήφανα. μορμορωπά· καταπληκτικὰ, φοβερά. ἐκ μεταφορᾶς τῆς Μορμοῦς τῆς τὰ βρέφη φοβούσης. Quæ libri non bene interpungendo valde habent confusa & obscura. Ῥήματα βόεια εἰπεῖν Græcis est, quod Horatius reddidit, *sesquipedalia verba, ampullas projicere*, l. de Arte poet. 97. Ubi *sesquipedalia* non sunt nimium producta & longa verba, qualia multa sunt ab Aristophane ex scenæ usu conficta: sed quæ grande quid sonare videntur, cum audis; cum vides, ampullosa reperis, ceu inflata vento jactantiæ, cæterum inania rei & rationis. Cætera non attingo, ne videar Grammaticam profiteri.

§ 69. Constat ergo, recte βούλιμον reddi *Magnam famem.* Quid ergo Virum doctissimum movit scribere quod vidimus? Galeni auctoritas. *Vt enim*, inquit, *Galenus nos erudit* Aph. II. 21, *est quasi perpetua lipothymia, ortum habens ex Magna fame.* In Græco est: κατάπτωσις γάρ ἐστι δυνάμεως ὑπὸ τῆς ἔξωθεν ψύξεως ὁ βούλιμος, ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ πείνης. ad verbum: *Bulimus est collapsus facultatis ab externo frigore, incipiens à fame.* Non spero fore, qui vitio mihi vertat, si paribus armis cum Hofmanno depugnem, auctoritati auctoritatem, uni plures opponam.

§ 70. Non repeto, quod ex Erasistrato audivimus ab Agellio. Nobilis est locus apud Auctorem Definitionum: Βούλιμός ἐστι διάθεσις καθ' ἣν ἐπιζήτησις ἐκ μικρῶν διαλειμμάτων γίνεται

 τροφῆς.

τροφῆς. ἐκλύονται δὲ καὶ καταπίπτουσι, καὶ ἀχροοῦσι, καὶ καταψύχονται τὰ ἄκρα, θλίβονταί τε τὸν στόμαχον, καὶ σφυγμὸς ἐπ' αὐτῶν ἀμυδρὸς γίνεται. *Bulimus eſt diſpoſitio, in qua ex parvis intervallis ſit requiſitio alimenti. Deficiunt vero & concidunt, & decolorantur, & refrigerantur extrema, affliguntur ventriculo, & pulſus in ipſis ſit obſcurus.*

§ 71. Ecce morbum & ſymptomata ejus. *Morbus*, eſt diſpoſitio famelicoſa, ſive ex brevibus intervallis repetens cibum. *Symptomata* ſunt, exolutio virium & quæ ſequuntur. Ægineta II. cap. 51: βούλιμον λέγω τὴν ὑπερβάλλουσαν ἀτροφίαν· *Bulinum appello excedentem atrophiam.* Heic *quid* per *atrophiam* debeas intelligere, Celſus te docebit III. 22: *Tabis ſpecies plures ſunt. Vna eſt, qua corpus non alitur, & naturaliter ſemper aliquibus decedentibus, nullis vero in eorum locum ſubeuntibus, ſumma macies oritur, & niſi occurritur, tollit. ἀτροφίαν hanc Græci vocant.*

§ 72. Scio hæc vapulare Hofmanno III. Inſt. CXXXII. I. Quam immerito tamen, facile quivis viderit, cui modo lecta ſunt & intellecta, quæ ſcribit Hippocrates l. de Loc. in hom. t. LII. & ſeq. Quod vero corpus defectu alimenti non alitur, id neceſſe eſt *famelicum*, imo *famelicoſum* eſſe. Theod. Priſcianus denique *præter conſuetudinem edaces, bulimantes* vocat II. cap. 29. Adderem & è Cæl. Aureliano locum, niſi is poſtea mihi neceſſario repetendus foret.

§ 73. Quando igitur *talis* Oeniades erat, & quoties quidem redire ad cibum cogeretur, *quamobrem* Hippocrates non ab hoc *ſymptomate*, Bulimo haberi, dixit? An quia *notum* illi hoc malum non erat? Scio multos, ſi quod *nomen* Morbi non offendunt apud Præceptorem, protinus arbitrari *novum* Morbum eſſe & incognitum ipſi. Sed faciam aliquando, ſi Dominus vult, tam clarum, fuiſſe ipſi *cognitum* Bulimum, quam eſt me ſcribentem vivere.

§ 74. *Cauſa* vero duplex illi fuit. *Vna*, à Cauſa: *altera*, à Symptomate. *Cauſa* Bulimi, *externa*, Frigus eſt. *Symptoma* vero, *proprium* quidem atque inſeparabile, eſt Defectio animæ. Oeniadæ igitur cum neque à *frigore* Morbus ſuus eſſet, neque *defectio* Animæ ſuperveniret, non equidem licuit, qui habebat ipſum *morbus*, Bulimum nuncupare. Prudenter igitur abſtinuit *nomine* Hippocrates,

tes, quod rei non ſatis quadraret. Quantum enim fieri poteſt, danda ſemper opera eſt, ut

Conveniant rebus nomina quæque ſuis.

§ 75. QVOTIES. id eſt, quot vicibus. Nobis *cibus* ceu Mortalitatis medicina ſingulis diebus eſt neceſſaria. Unde & *quotidianum* petere juſſit ILLE, qui noluit nos eſſe ſollicitos de Victu & amictu, ſed ante omnia quærere Regnum cœlorum & Juſtitiam ipſius, ſub plena ac certa fiducia, fore, ut huic vitæ neceſſaria adjiciat PATER *noſter qui in cœlis eſt*, quique ſciens his ſuos indigere, & aperiens manus ſuas & ſatians omne vivens benevolentia, dat omnibus in ſe ſperantibus cibum ſuum in tempore ſuo: Matth. IV. 32. 33. Pſal. CXLV. 15. 16.

§ 76. *Sanorum* vero alii *ſemel* quotquot diebus, plerique *bis*, nonnulli etiam *ter* & *quater* Cibum ſumere ſunt aſſueti. De *veterum* circa hoc more, vide licet Caſauboni Animadv. ad Athen. lib. I. cap. VIII.

§ 77. *Quot* vicibus noſter hanc ſervitutem ſervire fuerit coactus, non dicitur. Cæterum cum *vigoris* cauſa & mulcendæ *famis* acerbæ, Cerberorum latrantiſſimi, id facere cogeretur: *fames* autem, cibis ſubito & vix contritis, rediret & urgeret iterum iterumque: facile conſtare poteſt, quanta vi adigeretur hoc ſaxum volvere, & uſque ac uſque revolvere.

§ 78. SINE CIBO. Ἄσιτος paſſim apud Lexicographos exponitur *jejunus*, ſive qui illo mane Panem non guſtavit aut Cibum non ſumſit, atque adeo *cibi vacivitate* adhuc *laxis lactibus* eſt, ut Phædromus Curc. ait act. II. ſc. III. 40. Galenus I. Epid. I. 28, τοὺς ἀσίτους dici Græcis ait τοὺς μὴ προσενεγμένους σιτία· *eos qui non aſſumunt cibos.* Qui dicuntur τροφὴν μὴ λαμβάνοντες, *cibum non capientes*, Aph. II. 8..

§ 79. Hippocrati III. Epid. ægr. III. poſt Stat. peſt. ἄσιτος dicitur in fine, qui ἀπόσιτος in principio. Ita vero appellabant eum *qui cibum* aut *non appetit*, V. Epid. XXI: aut *etiam faſtidit & averſatur*, Aph. IV. 17. Quamquam, ut verum fatear, mihi Aph. II. 32. aliaque loca conſideranti videatur, in *ſignificatione* Pathologica τὸ ἄσιτος rectius *inappetens* reddi: τὸ ἀπόσιτος vero, *faſtidiens*

ſtidiens cibum. Multi certe cibum non appetunt, qui tamen nec faſtidiunt.

§ 80. Et iſtæ quidem ſunt *uſitatæ* hactenus & *notæ* ſignificationes. *Quarum* tamen nulla quadrat ad præſens negotium. Tantum enim abfuit, ut non appeteret cibum, ut ſine eo durare non poſſet, neu tolerare anxietates, quibus cibi vacuum torqueret morbus.

§ 81. Ἄσιτος ergo heic, ut recte Interpretes, eſt *qui ſine cibo eſt*, ſive cujus Ventriculus nihil vel accepit illo die vel habet cibi, quia abſumſit, quando quando id erit. Conſumto enim alimento, quod erat aſſumtum, fames fit. Qui *famet*, ἄσιτος eſt, *ſine cibo*, ventre vacuo, famelicus & eſuriens ſeu cupidus edendi. Unde illud, ὁκόστε ἄσιτος εἴη, alius forte mallet verti, *quoties eſuriret*, aut (è Celſi I. 2. fine) *inani corpore eſſet.*

§ 82. ESSET. Cornarius quidem ſic: ſimplicius & rectius. Foeſius vero, *perſeveraret*. Varroni in IV. de LL. initio, *perſeverare eſt perſtare in eo, in quo oportet manere*. Græce eſt, διατελέειν. Oeniades famem urgentem quamvis cum conſtantia animi & quadam ſeveritate toleraſſet: tamen dicendus non erat *perſeverare ſine cibo*. Etenim, ut ibidem Varro ait, *in quo non debet pertendi, ſi pertendit, pertinacia eſt.*

§ 83. Si quid vero eſt, in quo *pertendi* nec debet, nec poteſt, Fames eſt. *Non debet*: quia durare vita vireſque ſine eo nequeunt. *Non poteſt*: quia aliud neceſſitatis æque durum telum non eſt, ac famis. Videbimus in hoc ipſo, quæ paſſus fuerit ſtatim ac cibus ei contritus eſſet. Non ſpero autem adeo quemquam inſanire, ut vitæ non pertæſus & habens quo latrantem ſtomachum placet, tamen malit eſurire & dolere magis.

§ 84. SUGEBAT. Græce eſt, ἔμυζεν. quamvis ἔμυσεν libri non recte edant. Foeſii heic annotatio eſt VII. 234. F: *Calvus iſtud omiſit. Cornarius de ventris ſuctu intelligit. Ego vero de ventris ſtrepitu, rugitu & murmure, aut ſtridore quodam intelligi malim, in eamque ſignificationem Hippocrati dici multis exemplis alias teſtatum faciemus. Etſi poteſt de peculiari ventriculi ſenſu ſumi, quo penuriam convenientis alimenti ejuſque, quod affine eſt & amicum, appetentiam præ ſe fert.*

se fert. Est autem sensus ille molestia quadam & dolor ex suctu & compressione ortus. In tali commentatione ecquid certi est? Negat: ait. Nec aliter in Oeconomia. ubi reperies illa loca seu exempla, ad quæ modo provocabat.

§ 85. Nobis quia certum est, *sugere* & *strepitum percipere*, res esse adeo diversas, ut præsenti in casu simul stare nequeant: necessario alterutrum eligendum est, & vel Cornario adhærescendum, vel Foesio. Cujus si Oeconomiam adeas, dubites, uspiamne apud Hippocratem τὸ μύζειν *sugendi* significatione veniat. Quamvis enim dicat Hesychium τὸ μύζει exponere θηλάζει, λείχει, πιέζει: ex Hippocrate tamen vel unum non producit locum. Quin ubi hoc significatu interpretatus fuit Cornarius: ibi *se ventris rugitu & sono quodam lubentius intelligere* profitetur: nuspiam tamen vel minima lubentiæ suæ reddita ratione. Dictatoris hoc, non doctoris est.

§ 86. Arbitrium ergo ad nos quia devenit, dicimus: Hippocrati non modo *consentaneum*, sed & huic loco *necessarium* Cornarii interpretamentum esse, & nullo modo convenire, quod substituit Foesius.

§ 87. Ad probationem *primi*, unum dumtaxat nunc, eumque pro omnibus locum exhibeo ex l. de Carn. t. VIII. 70. τὸ δὲ παιδίον ἐν τῇ γαστρὶ συνέχον τὰ χείλεα μύζει ἐκ τῶν μητρέων τῆς μητρὸς, καὶ ἕλκει τήν τε τροφὴν, καὶ τὸ πνεῦμα τῇ καρδίῃ εἴσω· τοῦτο γὰρ θερμότατόν ἐστιν ἐν τῷ παιδίῳ· ὅταν περ ἡ μήτηρ ἀναπνέῃ. *Puerulus in utero continens labia sugit è matrice matris, & trahit cum alimentum tum spiritum corde intro (hoc enim calidissimum est in puerulo) quamdiu mater respiraverit.*

§ 88. Cujus loci *non ille* sensus est, quem vulgo affricant: *nempe*, Fœtum suo ore atque agitatione labiorum (perinde ut solet infans è mamma) sugere lac, quod *per cæcos quosdam ductus in mammis genitum ad uterum remeat*, uti Prosp. Martiano visum in Notat. p. 50. c. Quemadmodum enim ore sugat, qui *continet labia*, id est, clausa habet & constricta?

§ 89. *Sensus* est: Quia constat, fœtum ore inaperto nutriri in utero, necesse est sugere ex ipsa matrice (cui velut Zoophytum

adhærescit beneficio Venarum umbilicalium coeuntium cûm arteriis uterinis) & trahere Alimentum ac Spiritum; non Ore, sed Corde, ceu quod propterea calidissimum est, & validissimum Naturæ, etiam in trahendo, organum.

§ 90. Non est hujus loci ex pleno hæc demonstrare. jam enim hoc agimus solum, ut ostendamus τὸ μύζειν *sugendi* quoque significatione à Præceptore usurpari. Pro quo quia ἀμύζειν est apud Xenophontem Exped. Cyri IV. p. 332. B: posset quis suspicari, annon apud nostrum scriptum fuerit ἤμυζεν.

§ 91. Eam vero significationem hoc loco *necessariam* esse, vel ex eo apparet, quod Cibo sumto remitteret suctio; absumto, rediret, & quidem cum dolore. Quem quia à strepitu ventris, & rugitu circum viscera edito, nemo umquam factum vidit, aut fieri posse docuit: nulla ratio est, cur illiquidum liquido præferamus.

§ 92. Considera quæ scribit Hippocrates II. de Morb. t. LIII. ubi sub *nomine* Erysipelatis in pulmone *describit* Ventriculo familiarem morbum, & inter alia ait: ὅταν τι φάγῃ, ἐπὶ τοῖσι σπλάγχνοισι μύζει, καὶ ἐρεύγεται ὀξύ. καὶ ἡ κοιλίη τρίζει. καὶ τὸ σῶμα ναρκᾷ. καὶ ὅταν ἐμέσῃ, δοκεῖ ῥάων εἶναι. ὅταν δὲ μὴ ἐμέσῃ ἀπιούσης τῆς ἡμέρης, στρόφος καὶ ὀδύνη ἐγγίνεται ἐν γαστρί. *Quum quid ederit, in visceribus rugit, & ructatur acidum, & venter stridet, & corpus torpet. Quum autem vomuerit, videtur sanus esse. Quum vero non vomuerit abeunte die, tormen & dolor fit in ventre.* Vides *dolorem* non à *rugitu* aut *strepitu*, sed *tormine* fieri; *sive* hoc à Flatibus retentis, *sive* ab Humore acido fiat.

§ 93. Ergo τὸ *Sugebat* retinendum heic. Sed quomodo intelligendum? More vulgi. Qui *suctum* appellare consuevit illum velut morsum & dolorem, quem omnis esuriens percipit circa præcordia, & quo in penu penuriam esse significatur τῷ κυρίῳ τοῦ ζώου: *Ei*, inquam, *quod penes est animal cum jus tum cura regendi.* Et revera *talis* Affectus est, quem in fame sentimus, ut vel jures *verum* suctum esse. Unde nec miror Galenum de Caus. sympt. I. 7, inter *causas* Famis recepisse, ignorantiâ meliorum, ceu videbimus, si vult Dominus, ad Aph. XXI. lib. I.

§ 94. IPSIUS IN VENTRICULO. Hofmannus II. Inst.

XXX.

XXX. I: Τὸ γαστὴρ *aliquando latißime accipitur pro Omni cavitate: aliquando preßius pro Abdomine seu inferiore ventre toto: aliquando preßißime pro solo Ventriculo.* Exemplum *hujus* heic & VI. Epid. IV. 6. habemus, & apud Galenum Vict. acut. II. 44. 47: ubi *στόμα τῆς γαστρὸς os ventriculi* diserte dicitur. *Illius*, IV. Epid. II. ubi γαστέρες ἀντεχόμεναι, καὶ ἐν τῇσι φαρμακείῃσιν οὐκ ὑπακούουσαι dicuntur *ventres tenaces, & purgationibus non obtemperantes*. Hoc intellexeris eodem è lib. t. VII. quem confer. *Istius* denique Aph. V. 30. & seq. ubi *uterum* sæpius significat.

§ 95. Theophylactus in cap. VII. Euang. Joh. auctor est, in Sacris etiam pro *corde* poni: nisi mavis *hospite* Cordis, *anima*. Cujus apud nos exemplum non est, quod memini. In *Illis* reperies Jobi XV. 2. 35: ubi vide sis Cl. Coccejum nostrum. Prov. XVIII. 8. XX. 27. XXII. 18. XXVI. 22. Joh. VII. 38. & forte alibi.

§ 96. Etsi vero non nesciam, Latinorum *venter* habere easdem significationes, & in specie de *Ventriculo* dici apud Plinium in XIX. 5: malui tamen hoc dare, quod inquisitioni non subest.

§ 97. Quare vero *suctio* ad Ventriculum pertingit. Reddit rationem in IV. de Morb. II. quia ἡ κοιλίη τῷ σώματι πάντων πηγή ἐστι, πλέη ἐοῦσα· *Ventriculus corpori omnium fons est, cum plenus est.* Cujus? τῆς ἰκμάδος τῆς ἀπὸ τῶν βρωμάτων καὶ πομάτων γινομένης· *Chili qui è cibis potibusque genitus est.* Ἕλκει δὲ καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα, ἐπ' ὅσον ἡ κοιλίη τι ἔχῃ ἐν ἑωυτῇ· *Ceterum trahit corpus, quamdiu Ventriculus quid habet in se.* Quum nihil habet amplius, oritur fames.

§ 98. FORTITER. Magnæ famis argumentum hoc fuisse magnum, nescio an inficias ire quispiam possit. Tametsi tamen poterit is, qui omnino *Famem* fuisse negat, qua laboravit Oeniades. Verum huic sequentia eximent omnem dubitationis scrupulum.

§ 99. ET. Conjunctio ista *connexiva* non tam Verbo verbum conjungit: quam Causæ effectum suum subjungit. Sicut enim Indigentia alimenti, causa suctionis: ita Suctio, causa cruciatus innuitur. Dixerat: Oeniadem morbo corripi, quoties sine cibo esset. Modum deinde correptionis incipit ab his, quæ sensui sunt evidentissima: Suctu & Dolore. Quando igitur *fortiter suxisse* ait,

se ait, *&* hinc *doluisse*: quid aliud intelligere datur, quam Suctionis magnitudini parem fuisse magnitudinem Doloris?

§ 100. CRUCIABATUR. Cornarius: *dolebat*. Foesius: *dolorem percipiebat*. Utrumque revera heic minus mihi videtur, præut *vel* Vim genuinam verbi Græci exhauriat, *vel* Effectum respondere causæ suæ ostendat. Certe plus est ὀδυνᾷν, quam πονεῖν: plus ὀδύνη, quam πόνος.

§ 101. Sunt apud Græcos *tria* Vocabula, πόνος, λύπη, ὀδύνη: & ab his *tria* Verba, πονεῖν, λυπεῖσθαι, ὀδυνᾷν: quæ *dolorem* & *dolere* significant, sæpe *promiscue*, sæpe *certo respectu* ad Corpus *aut* Animum *aut* utrumque. Invitat nos locus iste, quem explicatum imus, ut plenius aliquid de singulis dicamus.

§ 102. Πόνος proprie est *labor*: ut accipitur in illo, πόνοι σιτίων ἡγείσθωσαν, *labores præcedant cibos*, VI. Epid. IV. 28. Ducitur enim πόνος à πένομαι *efficio*. Nemo certe *laboris* molestiam subit, nisi ut quid efficiat.

§ 103. *Effectio* continuata fatigat. Unde τὸ πονέειν *fatigari* recte reddit Interpres Aph. II. 48. Inde & *labor* dictus Latinis, quod labare faciat vires, attritis inter agendum & dissipatis Spiritibus, valendi auctoribus.

§ 104. *Fatigatio* continuata dolorem creat. Quemadmodum docet Hippocrates II. Diæt. XXXI. 460. & deinceps. Illapropter & pro *dolore* dictus est πόνος, Aph. II. 46. 47. & sæpesæpius alibi.

§ 105. *Dolor* continuatus & Corpus lædit & nocet Membris: efficiens velut ἀνάπαυσιν τῶν ἐν τῷ ζῆν, ut loquitur Epicurus apud Laertium X. 787. B. hoc est, *Cessationem rerum omnium, quibus in vita fruimur, & actionum, quibus fungimur*: uti plenissime interpretatus est de Epicuro optime meritus, imo de Philosophis omnibus, Petr. Gassendus ὁ πάνυ, in Eth. Epic. p. 1303.

§ 106. Propter illud vero molestiæ, quod corpori adfert dolor, & quo hominem impedit rebus suis suam præsentiam commodare & frui, etiam βλάβην καὶ νόσον Græcis, *noxam* ac *morbum* significat. Galenus ad Aph. IV. 32: ὁ πόνος τὴν τε σφοδρὰν κίνησιν σημαίνει, καὶ τὴν ὀδύνην, καὶ τὴν βλάβην· *Labor, & vehementem motum*

motum significat, & dolorem, & noxam seu *morbum*. Confer ad Erotianum in Πόνοι σιτίων.

§ 107. Licuit vero mihi τὸ πόνος heic commutare cum Latino *labor*: quod æque apud hoc late pateat. Sumitur enim pro *opera* primum. Cicero in II. Tusc. p.m. 352: *Interest aliquid inter laborem & dolorem. sunt finitima omnino; sed tamen differunt aliquid. Labor est functio quædam vel animi vel corporis gravioris operis, & muneris: dolor autem motus asper in corpore, alienus à sensibus. Hæc duo Græci illi, quorum copiosior est lingua, quam nostra* (addit) *uno nomine appellant*. πόνε nimirum: ceu notat laudatus modo Gassendus eodem in opere p. 1341.

§ 108. Sumitur secundo pro *fatigatione*. Ita iterum Tullius in IV. Verrinar. *nullo labore faciebat*, i.e. tam facili negotio, ut minime lassaretur faciendo.

§ 109. Sumitur tertio pro *dolore*. Lucretius de Rer. nat. II. I:

Suave, mari magno turbantibus æquora ventis,
E terra magnum alterius spectare laborem.

Ad quæ insignis Criticus Casp. Barthius Adverf. XXXIII. I: *Nondum notata est vis* τοῦ laborem *Græcanica. Est enim* labor *hîc* dolor: *nam alioqui dolor suavitati & jocunditatis affectui opponitur. Atque inde est quod* laborare *Latinis* ægrotare *sonat.* & non tantum Corpori, sed & Animo tribuatur. Ita idem Barthius XXXII. 7. apud Senecam l. de Tranq. c. I. legit: *Non ignoro etiam quæ in spem laborant, Dignitatem dico & Eloquentiæ famam, & quidquid ad alienum suffragium venit, mora convalescere*: & explicat, *Quod enim ex alieno suffragio pendet, recte* in spem *ægrotare atque angi* (*hoc enim ex verborum serie & sententia hoc loci* τὸ laborare *valet*) *dicitur*; *non vero* in speciem, *cujus alia res est, nec his verbis grata. Optime vero*, spes, *quæ tota dignitates & famam præstolatur, ex alieno utraque suffragio.*

§ 110. Λύπη vero, *proprie* quidem videtur referenda ad *animum* solum, & ea esse, quæ dici *ægritudo* solet, seu animi ægri affectio. Ita Aristoteles in Eth. VII. 13. & alibi, aliique usurpant passim. Stoici apud Stobæum p. 176. definiunt λύπην δ' εἶναι συστολὴν ψυχῆς ἀπειθῆ λόγῳ· αἴτιον δ' αὐτῆς, τὸ δοξάζειν πρόσφατον,

καὶ παρεῖναι· *Aegritudinem, quod sit contractio animæ adversans rationi: causa vero ejus, opinio recens mali præsentis.*

§ 111. Brevius apud Laertium Zenone VII. p. 504. D: λύπη μὲν ἐστι, συστολὴ ἄλογος. Quod in Tusc. IV. p. 410, Cicero reddidit: *Aegritudo est animi adversante ratione contractio.* Tusc. III. p. 377. etiam πόνου καὶ λύπης discrimen curate proponit. *Proprie, ut ægrotatio in corpore, sic ægritudo in animo nomen habet, non sejunctum à dolore.* Et paulo ante, quæ huc referre oporteat: *Itaque præclare nostri, uti alia multa, molestiam, solicitudinem, angorem, propter similitudinem corporum ægrorum, ægritudinem nominaverunt.* Quæ quemadmodum in specie definiat, vide in IV. p. 411. & apud Stobæum d. l.

§ 112. Porro se *latius* quoque vox λύπη extendit: ad *corpus* scilicet. Alexander Dubit. IV. 6. disputans, *utra* duarum, λύπη, an πόνος, Voluptati opponatur; quando πόνος est *afflictatio corporis,* λύπη, *contractio animi*; propterea posteriorem hanc præfert: *quoniam*, inquit, πόνος *corpori solum competit*, λύπη *vero* ταῖς θλίψεσι τοῦ σώματος, καὶ αὐτῆς τῆς ψυχῆς, *tam corporis, quam animi afflictationibus competat: uti & utriusque relaxationibus*, ταῖς διαλύσεσι *competit Voluptas.* Paret ex Hesychio quoque: cui λύπη, πόνος exponitur, tamquam sint ἰσοδυναμοῦντα *æquivalentia* seu ejusdem in significando valoris. Et ita revera est, si spectes usum apud Auctores, ut necesse habeas *proprietatem* à Subjecto petere.

§ 113. Christus, ille benedictus in secula, redemtionis pretium se pro suis oblaturus Patri, & jam adiens passiones suas, imo experiens iram Justi, exigentis satisfactionem pro peccatis nostris, ait: Περίλυπός ἐστιν ἡ ψυχή μου ἕως θανάτου. *Vndiquaque afflicta est anima mea usque ad mortem*: Matth. XXVI. 38. Marc. XIV. 34.

§ 114. Ubi *animæ* appellatione Hominem totum venire (ut Gen. XIV. 21. & pluribus in Sacris locis) paret ex collatione cum Luc. XXII. 44. ubi ἱδρὼς αὐτοῦ ὡσεὶ θρόμβοι αἵματος καταβαίνοντες ἐπὶ τὴν γῆν, *Sudor ejus quasi grumi sanguinis descendentes in terram* defluxisse memoratur. Quod sicuti insigne humanæ infirmitatis argumentum fuit: ita fieri sine plusquam gravissima afflictatione humanitatis nequivit.

§ 115.

§ 115. *Grumos sanguinis*, præter Servatorem, qui sudaverit, observatus fuit nemo: qui *sanguinem*, unus, saltem quo de mihi constat: qui *ichorem sanguineum*, admodum pauci.

§ 116. Exemplum *ejus, qui* Sanguinem sudarit (quia & Christi hostibus omnem omnino ansam eripit dubitandi de possibilitate facti, & multis præterea de causis dignissimum memoria est) lubentissime exscribo ex Historicorum nostri seculi veracissimo atque augustissimo Thuano Hist. sui temp. lib. LXXXII. p. 69. ed. Francof. A. 1621. qua de Sixto V. Pont. Rom. *Ad hos casus*, ait, *qui fortunæ imputari potuerunt, accesserunt & alii à voluntate novi Pontificis profecti, qui naturæ ejus ab humanitate abhorrentis, qualis antea credi noluerat, plenam fidem fecere. quamquam alii id ab illo de industria factum putant, ut natalium humilitatem magnitudinis animi ostentatione & ingentis cœptis pensaret, magnaque statim initio magistratus de se tantæ dignitati ostenderet. utcumque sit insigne severitatis specimen dedit, in causa juvenis cujusdam Florentini, qui quod in heri sui ædibus in transtiberina regione latrunculatoribus de asino quid postulantibus aut exsequi volentibus sola denegatione simpliciter restiterat, quamquam postea non Aquarii, qui amissum asinum reposcebat, sed heri sui eum fuisse constitisset, nihilominus ad mortem damnatus est, ita Sixto volente ac jubente. nam quo minus Recuperatores in juvenem mortis sententiam ferrent, urbana lex obstabat, quæ quemquam ob ejusmodi crimina ante* XX *annum completum morte affici vetat. Cum duceretur ad supplicium juvenis multorum commiserationem excitavit, ipse præ doloris vehementia lacrymas cruentas fundere, & sanguinem pro sudore toto corpore mittere visus est. quod multi pro certo documento acceperunt, naturæ festinati crudeliter judicii severitatem impugnantis, & de magistratu ipso quasi percussore ultionem reposcentis.*

§ 117. Qui *ichorem sanguineum* sudarit, ejus *exemplum* quidem adfert Schenckius ex observationibus Wolphii p. 458. sui operis: *causas* vero Philosophus de Part. anim. III. 5. ostendens; non fieri facto ob *cachexiam* Corpore fluxo ac raro; ob *cruditatem* vero Sanguine serosiore, dum in venis eum coquere Calor exiguus nequit.

§ 118. Nihil horum quia in Servatore fuit, demitur humanæ ratio-

ratiocinationi omnis occasio extenuandi, quod *sine* Exemplo est (videsis Bezam in Annot.) non *sine* Ratione tamen. *Quam* etsi video vix reddi posse: tamen, quia Naturæ humanæ &, excepto peccato, nostræ per omnia simili (Hebr. II. 14. IV. 15.) id accidit, eique sanæ & valenti: non arbitror, non licere nobis aliquid adferre, quod & fidei nostræ confirmandæ sit.

§ 119. In *angore*, seu *ægritudine* Animam premente, coarctari Spiritum corporis in Corde, ostendunt summæ pectoris angustiæ. Quas oportet propterea tanto majores esse, quanto Animæ afflictiones sunt majores. Has vero quia certum est fuisse tunc in Mediatore tantas, quantas Divinæ justitiæ rigor exigebat: certum est, & angorem fuisse maximum. Satana præsertim & tunc & mox in cruce ad desperationem impellente. Post solemnem namque tentationem Diabolus abscessit ab ipso *ἄχρι καιροῦ ad tempus*, Luc. IV. 13. Istius vero novissimæ tentationis testis haut dubie fuit *cum* Angelus corroborans ipsum, Luc. XXII. 43; *tum* Vox illa constantiæ & fiduciæ in Deum patrem plenissima: *Deus mi, Deus mi, cur deseruisti me?* vide rursus Bezam nostrum Notis ad Matth. XXVII. 46. & Hebr. V. 5.

§ 120. In tanto autem Luctæ angore, in tanto Precum ardore occupato & abstracto à corporalibus muniis Spiritu, organo Animæ & retinaculo Sanguinis, quid ni putare licet, *modo* aliquo *simili* Sanguinem manasse è poris seu cutaneis arteriolarum osculis, *quo* Sudorem quotidie in morientibus & sæpe in gravi metu ac subita Cordis oppressione videmus? Profluens vero sanguis dictum factum coivit in grumos, non aliter ac vena emissus grumescere solet evanido spiritu. Quo non parum contulit noctis frigus.

§ 121. Ὀδύνη denique, quod tertium erat, neque de *solo* Corpore, neque de *solo* Animo usurpari, sed promiscue de *utrovis* solet. Id è locis vel mille ostendi potest. Sufficit unus, quem sufficit Hesychius. Ὀδύνη· λύπη, πόνος. ταπείνωσις παρὰ [τῶν] ἀλλοτρίων, ἢ ἀλγηδών. Ubi *priora*, ad Animam: *posteriora*, ad Corpus utrobique refero. *Animæ*, inquam, sunt λύπη & ταπείνωσις. *Corporis* vero, πόνος & ἀλγηδών. *Vtrobique* rursus *priora*, Causæ rationem:

poste-

posteriora, Effecti habent. *Causæ* sunt, λύπη & πόνος: *effecta*, ταπείνωσις & ἀλγηδών.

§ 122. Non est *animus*, qui, si λύπη *ægritudo* prehendit non ταπεινοῦται, non remittitur, non demittitur, humiliatur, abjicitur. Sapiens: *mœror in corde viri humiliat illum*, Prov. XII. 25: XV. 13. Imò non est qui illo casu, cum cor mordetur, non putet, demitti se & contrahi animo, rectum esse. Cicero Tusc. IV. p. 410: *Est igitur ægritudo, opinio recens mali præsentis: in quo demitti contrahique animo rectum esse videatur.*

§ 123. *Mala* vero, quorum præsentia ægrescit animus atq; submittitur, ἀλλότρια vocabant illi potissimum, qui Epicuri dogmata amplexabantur: uti videre est apud Gassendum rursus p. 1377. Latine reddunt, *aliena* aut *incommodantia*, prout *hoc* vel *illud* loco quadrat magis. *Aliena* quidẽ, quia οὐδὲν πρὸς ἡμᾶς *nibil ad nos attinent*, sicut ostendit Arrianus ad Epict. III. 26. p. m. 366. *Incommodantia* vero, quia animo molestiam creant, non tam sua, quam nostra culpa. videsis Eugraphii Notas ad Ter. Andr. act. II. sc. III. 37.

§ 124. Non est præterea *corpus*, quod laborando non doleat: præsertim laborem si obeat non consuetum, Aph. II. 49. *Consuetudo enim laborum* (inquit Tullius Tuscul. II. p. 353.) *perpeßionem dolorum efficiet faciliorem.* Tum quoque *laboriosis exercitationibus dolor intercurrit nonnumquam: sed ipse labor quasi callum quoddam obducit dolori.* Ad callum tamen non pervenitur, nisi διὰ πολλῶν πόνων καὶ ἀλγηδόνων *per multos labores atque dolores*, ut alicubi Xenophon loquitur: significans, *causam* Doloris, laborem esse. *Modum* seu rationem ab Hippocrate repetendum monui § 104. Hesychius ἀλγηδόνα, πόνον exponens ostendit, ita dici illum *proprie* Dolorem, qui ex labore oritur.

§ 125. Cæterum ὀδύνη, *dolor* redditur vulgo. Patimur: etiam de *minore* dici, quoties licet sine cura loqui. Non propterea tamen debet *vis* vera atque *natura* Verbi deperire, aut *hoc* impedire, quo minus *pleno* significatu reddatur, quandocumque id Subjecti ratio exigit, ut proprie atque signate loquamur, ita ut decet osores litium, quarum non alia esse fecundior genitrix quã amphibologia solet. *Plena* Vocis illius interpretatio est, quando

ærumna vertitur, cum Animæ; *cruciatus*, cum Corpori tribuitur.

§ 126. *Ærumna* Ciceroni *ægritudo laboriosa* definitur Tusc. IV. p. 411. prorsus ut ὀδύνη Stoicis λύπη ἐπίπονος, apud Laertium Zenone VII. p. 505. B. *Laboriosa* vero dicitur, quæ plena angoris, doloris, sollicitudinis, molestiæ, afflictationis est. *Ægritudinis* istæ species sunt: *angor*, premens: *dolor*, crucians: *sollicitudo*, cum cogitatione: *molestia*, permanens: *afflictatio*, cum vexatione corporis. videsis jammodo laudatum in Tusculanis locum, & Stobæum in Ecl. Eth. p. 176. ubi Græca reperies, quæ Cicero in Latium transtulit.

§ 127. Magnum quid ergo ὀδύνη seu *ærumna* est. Magnum, si *animum* spectes: magnum, si *corpus*, animo condolens. *Vexatio* enim, qua æger animus afflictat corpus, grave verbum est. *Vexari proprie dicitur* (auctore Agellio II. 6.) *qui fertur & raptatur, atque huc, atque illuc distrahitur.* Ita *jactatur* Corpus, cum semel Animus, non amplius sui potens, vehitur opinione præsentis mali. Ex *hac* Dysphoria etiam vulgus metiri *anxietatem* Cordis consuevit.

§ 128. *Anxietas* ista corde cum sedet, exest animum. Eapropter est, quod Etymologici auctor ὀδύνην deducat, παρὰ τὸ ἔδειν τὴν ψυχήν, *ab eo quod edat animam.* Quod quia malorum maximum est in hac vita, idcirco Pythagoras serio dehortatus est suos, μὴ ἐσθίειν τὴν καρδίαν, *Cor ut ne roderent suum.* videsis Erasmum in Adagiis: & inprimis Lil. Gyraldum in Pythag. Symb. XV. p. m. 118. Etenim revera nihil aliud est *ærumna*, quam πυρκαϊά τις ἀνήφαιστος καὶ ἄξυλος· *rogus quidam sine flamma & ligno.*

§ 129. *Cruciatus* quis dicatur Latinis, ex usu magis auctorum perdisci, quam commentariis Grammaticorum debet. Cicero de Harusp. respons. p. 492: *quos vulnere, ac dolore corporis cruciari, ac consumi vides.* Idem de Finib. II. p. 131: *inter eum, qui potiatur expetitis corporis voluptatibus, & eum, qui crucietur summis doloribus, medium esse eum, qui utroque careat.* Et postea p. 152: *cumulatus cruciatibus maximis toto corpore, nulla nec adjuncta, nec sperata voluptate.* Seneca Epist. LXXVIII: *Quos cruciatus, quanta mala pertuli? In equuleum impositi non sic distrahuntur. Nulli umquam fuit pejus.*

§ 130.

§ 130. Quibus è locis (quid enim attinet plura sollicitare?) satis hoc potest perspici, *cruciatum* significare Dolorem vehementem corporis, quiq; animam in consensum pertractam conficiat mœrore ac desperatione sæpe. Quæ quia in *cruciariis*, seu cruci affixis aut suffixis, non certiora quam miseriora sunt: idcirco *cruciatum* appellarunt Latini omnem πόνον λυπηρὸν, *dolorem corporis cum ægritudine*. Nostrates: *pijne die aen't hart gaet*. Stoici: ὀδύνην εἰσδυνοῦσαν καὶ καθικνουμένην. q. d. *dolorem penetrantem & ferientem cor*, prementemque illud anxietate & ægritudinis specie non una. Ubi *cordis* nomine *animam* intelligi, hospitem cordis, principale animalis aut hominis, ut fere in Sacris semper, dubium non est.

§ 131. Atque ex his jam æstimanda venit *vis* verbi ὠδυνᾶτο, quod est in textu. *Hoc* vero hoc loci plenam emphasin requirere monstrat *subjectum*, quo de prædicatur; nisi mavis *membrum*, cui attribuitur. Hoc, *ventriculum* esse, vidimus. Dixit enim: *Sugebat ipsius in ventriculo fortiter, & cruciabatur.* Suctionis *sedem* Ventriculum esse, præsertim qua cum ipso stomachus circa præcordia committitur, experimur esurientes καὶ ἀλγέοντες τὴν καρδίην *atque dolentes cor*, quacumque de causa.

§ 132. Hippocrates I. Prorrh. II. 40. & I. Epid. III. ægr. IV. cumque eo vetustas tota καρδίην, *Cor* vocant, quod recentiores τὸ στόμα τοῦ γαστρὸς, *os ventriculi*. Adisis Erotianum in καρδιώσσειν, & Foesium in καρδιαλγία & στόμαχος. Hanc vero *partem* esse tenerrimi & acutissimi sensus cum tangitur afficiturque, ostendunt symptomata. Quorum nulla sunt nullius etiam membri, quæ pari vehementia, æque cito, æque subito, æque graviter in consensum trahunt Cor hominis.

§ 133. Cæterum, quia prout valet Afficiens, ita variat Affectio: necesse est, prout sugitur aut mordetur Cor, ita & passionem ei, modo parvam, modo magnam evenire. *Illam* ego ex Hippocrate πόνον, *dolorem* nuncupavero: *hanc* vero, ὀδύνην τῆς καρδίας, *cruciatum cordis*; tam in Sanis, quam in Ægrotis. Quod *discrimen* clare videris, si attendis, in historia uxoris Epicratis I. Epid. III. ægr. V. Huic enim cum altero à partu die accidisset

καρδίης πόνος: decimo, & aucto morbo exacerbatoque, καρδίης ὀδύνη supervenit.

§134. Sed heic video paratam mihi objectionem: Quare ergo non dixit ἐκαρδιάλγει *corde dolebat*, ut II. Epid. II. initio? aut ἐκαρδίωσε *cruciabatur corde*, ut II. de Morb. t. LXIV.? quo de arbitrabimur postea. Nunc respondeo: quia *neutrum* heic quadrat.

§135. Non *prius*: quia auctore Erotiano, καρδιαλγεῖν λέγεται, τὸ μετὰ ναυτίας καὶ ὀδύνης ἀνιᾶσθαι τὸν στόμαχον· *Corde dolere dicitur, cum quis cum nausea atque cruciatu affligatur stomacho.* confer ad Galenum I. Epid. III. 21. & Hesychium in καρδιώττειν. Heic vero nauseæ nulla mentio. Neque enim morbus à Ventriculo est, aut vitiosis in eo humoribus.

§136. Non *posterius*: non si laxius accipitur; neque si strictius. Quando *latius* significat, synonymum prioris est. Ita Eustathius Odyss. δ'. p. 1508. l. 52. refert Ælium Dionysium τὸ καρδιώττειν apud Homerum exponere ναυτιᾶν καὶ ἀλγεῖν τὴν καρδίαν. Et Galenus II. de Fac. alim. qua de Piris, ait nihil aliud significare quam *symptoma succedens stomacho morso*. Si, *quale* hoc Symptoma sit, requiris, reperies in antecedentibus ναυτίαν καὶ ἔμετον, *nauseam & vomitum*. Quorum, ut dixi, nihil est heic.

§137. *Strictior* verbi usus est, ad quem nos manu velut ducunt Erotianus & Eustathius, locis quæ laudavi. Erotianus: ἔστι δὲ καὶ ἕτερος καρδιωγμὸς ὁ τῆς καρδίας κυρίως οὐ σπλάγχνου διωγμός. τουτέστιν ἀθρόως καὶ σφοδρῶς καὶ παλμὸς ἐν αὐτῷ γινόμενος. Barth. Eustathius reddit: *Est autem & alter cardiogmus, cordis proprie erosio, id est palpitatio, quæ frequenter, & vehementer in ipso fit.* Aliud δηγμὸς, aliud est διωγμός. Hesychii glossæ τὸ διώκειν exponunt etiam φεύγειν μεθ' ὁρμῆς, *fugere cum impetu.* Fuerit ergo καρδιωγμὸς heic διωγμὸς τῆς καρδίας, *impetuosa fuga cordis.* Quæ quid quæso aliud est, quam *præceps lapsus virium*? συγκοπὴ dicta Aretæo primum in II. de Caus. acut. 3, ac cæteris postea Græcis: Latinis, *animæ defectio*: ceu postea exponam plenius.

§138. Sed neque *huic* Oeniades dicitur obnoxius. Certe huc si res ipsius devenissent, conclamatum fuisset. Prudenter igitur Hip-

Hippocrates abstinuit iis verbis, quæ aliquid dicunt præter *anxiosum* Ventriculi *cruciatum*: videlicet Nauseam, præterea au defectionem dicunt. Cætera apud auctorem; verum est, medicinam poscunt; sed parare non vacat.

§ 139. Constat ergo καρδιωγμὸν priscis seculis dictum, quam sequentibus καρδιακὴν διάθεσιν Græce, *cardiacam passionem* Latine quoque vocarunt Medici: ceu videre in Def. med. & apud Cæl. Aurelianum II. 30. & seq. ubi Soranum definivisse eam ait *solutionem celerem atque acutam*, Cordis scilicet. Dixerat enim in fine cap. XXX: *Est igitur in nobis proprium, atque vigens, & dominium vitæ continens, cor: quapropter tamquam magna passio ab ea parte, quæ vim summæ potestatis habet, nomen sumsit.* Quid ibi τὸ *proprium*, quod Græci κύριον, significet, reperies in II. Physiol. XV. 14. Καρδιώττειν igitur est *anima deficere*: non quavis tamen de causa; sed occasionem præbente Affectu corporis.

§ 140. Hoc vero clarum est ex Eustathio. Verba attende, quibus inquit: Ὅτι παραμυθίαν ἐπὶ λύπῃ φράζει τὸ,

αὐτὰρ ἐμοὶ κραδίη καὶ θυμὸς,
Αὖτις ἐνὶ στήθεσσι καὶ ἀχνυμένω περ, ἰάνθη.

Καὶ ὅρα ὡς νῦν μὲν, ἰαίνεται καρδία· ὅτε δὲ ἄλλως πάσχει, τότε τὸ καρδιώττειν ἐπ' αὐτῆς λέγεται. Quorum quidem iste sensus est: *Exponit deinde quæ sit ægritudo, dicens:*

cor mihi cum animo certe,
Pectore contracto rursus mœrore fatiscit.

Vbi ecce nunc quidem, ἰαίνεται *(solvitur) cor. Quando autem alio modo patitur, tunc* τὸ καρδιώττειν *de ipso dicitur.*

§ 141. Quibus abunde satis innuit discrimen, quod est inter ἰαίνεσθαι & καρδιώττειν. Nempe ἰαίνεσθαι dicitur, qui ex Animi affectu deficit: καρδιώττειν vero, qui ex Morbo aliquo corporis. Ubi *morbi* appellatione comprehendi velim quidquid homini qualemcumque & quavis ratione molestiam exhibet. Juxta illud Antiphanis Medici apud Stobæum Serm. CCXXXIX:

Ἅπαν τὸ λυποῦν ἐστιν ἀνθρώπῳ νόσος·
Homini quod est molestum, id omne morbus est.

Hoc ipsum tamen apographum est ejus, quod est I. de Flat. II. 23.

ὅ, τι γὰρ ἂν λυπέῃ τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καλέεται νοῦσος. *Quidquid enim ægre facit homini, id vocatur morbus.*

§ 142. Proporro, quia inter omnes *defectionis* Caussas nulla manifestior, interque manifestas nulla gravior *Fame* est; eapropter vetustissimis temporibus dicebantur καρδιώττειν, qui sequentibus βουλιμιᾶν, seu Anima deficere propter famem. Quod quia nostris auditu novum, si non insolens erit: si erubescere nolo, non debeo videri hoc mihi credi, non auctoribus velle.

§ 143. Hesychius: τὸ καρδιώττειν ab aliquibus ait exponi δάκνεσθαι στόμαχον ὑπὸ λιμοῦ, *morderi stomacho à fame.* Ubi non tam *morsum stomachi*, quam huic succedens symptoma, *animæ defectionem* intelligendam esse colligo & ratione bona deduco ex iis, quæ è Galeni II. de Alim. fac. protuli § 136.

§ 144. Suidas: Καρδιώττειν σικελιῶται, ὃ ἡμεῖς βουλιμιᾶν. Ἀπολλόδωρος ἐν ἕκτῳ περὶ Ἐπιχάρμου, τοὺς σικελιώτας φησὶ τὸ τὸν στόμαχον ἐπιδάκνεσθαι ὑπὸ λιμοῦ καρδιώττειν λέγειν, ὅπερ βουλιμιᾶν λέγει ξενοφῶν. id est: καρδιώττειν *Siculi, quod nos* βουλιμιᾶν. *Apollodorus in* VI. *de Epicharmo, Siculos ait* καρδιώττειν *dicere, quum stomachus valde mordetur à fame, quod* βουλιμιᾶν *dicit Xenophon.* Pollux II. Onom. IV. 45: καρδιώττειν *Dores dicunt pro eo quod Xenophon* βουλιμιᾶν. Quisquis legisti apud Strabonem Geogr. VI. p. 267. Dores in Siciliam aliquando transfretasse & Megara condidisse, facili negotio Pollucem Suidæ conciliaveris. Τὸ βουλιμιᾶν ubi reperias apud Xenophontem, & quid pro eo reddiderit Leunclavius, monstravi supra § 58.

§ 145. Cæterum, quod præter Xenophontem à cunctis Grammaticis auctor non citetur alius, qui idem verbum & eodem significatu usurpaverit: ex hoc tantum non certo argui videtur, cæteris quidem Græcis inusitatum fuisse, acceptum vero ab eo, qui indicavit ipsi ignoranti, *Quis* esset *affectus*, quo defectos offendebat in via milites. Hermogenes Tarsensis, de Forma dictionis Xenophontis, testatur ei peculiare esse τὸ χρῆσθαι λέξεσι, πολὺ τῶν ἄλλων τῇ φύσει διεστηκυίαις λέξεων, *uti verbis, multum ab aliis verbis natura distantibus.* Neque dubito heic exemplum nos habere. Faciamus, hoc ut liqueat, paucis.

§ 146.

§146. *Famere & fame deficere*, plane diverſa ſunt, & ut Cauſa atque Effectum diſtincta. *Defectus* enim eſt *effectus* Famis. *Deficere* autem ob famem aliumve ſtomachi cruciatum, id erat καρδιώττειν, ceu docui. *Famere* autem uſque eo, ut in defectionis periculum adducare, id erat λιμώττειν. Galenus Aph. II. 16: Λιμώττειν *illos dicimus, qui per inopiam ciborum ad ſummum pervenere famis.* Heſychius itidem λιμώττοντας exponit πάνυ πεινῶντας *valde eſurientes. Hoc vero Lacedæmone dicebant* βουλιμιᾷν.

§147. Atque hanc *genuinam* Verbi ſignificationem eſſe, colligi non modo ex iis poteſt, quæ ſupra dixi de origine τοῦ βουλιμου: ſed & ex Alex. Aphrodiſei Probl. II. 73. ubi, in *cauſam* Picæ prægnantium inquirens, ſub finem ait: τοῦτο πάσχουσι καί τινες βουλιμιῶντες καὶ κολικευόμενοι, τῷ πάλιν πληροῦσθαι τὸ στόμα τοῦ γαστρὸς ἀλλοκότων χυμῶν. ὅθεν τὸ καθαρτήριον αὐτοὺς μεγάλως ὠφελεῖ. *Hoc patiuntur etiam quidam bulimantes & colici, propterea quod repleatur os ventriculi abſurdis humoribus. Vnde purgans ipſis magnopere confert.*

§148. Alex. Trallianus etiam VII. 4. ſub finem meminit Mulieris, quæ putabatur *bulimo* laborare, quod quantumvis multa comederet, tamen ſaturari ſe negaret. Ea, acceptâ hierâ, excrevit Vermem duodecim cubitos longum. Quo ejecto, inquit, τότε τοῦ ἀμέτρου καὶ μανιώδους ὀρέξεως ἐπαύσατο. ἐγνώσθη οὖν ὡς οὐκ ἦν βούλιμος. *Mox immoderata ac furioſa appetentia ceſſavit, innotuitque Bulimum non fuiſſe.* Quibus in locis cum *defectionis* nulla mentio fiat: paret, non eſſe de *eſſentia* Bulimi, quin hanc totam conſiſtere in eo, quod vox dixit, in Fame ingenti.

§149. Hoc vero uti ex ſuperfluo probemus, ex Ariſtophanis Pluto act. IV. ſc. III. 23. ſiſtimus locum, qui ſuſpicioni defectionis ne rimulam quidem aperit. Sycophantam animo ad ſe ingredi turbato atque minaci videntes Cario & Iuſtus, ait ille, ὡς σοβαρὸς εἰσελήλυθεν ὁ συκοφάντης· *quam turbidus aut minax ingreditur Sycophanta?* reſpondet Juſtus: δῆλον ὅτι βουλιμιᾷ· *perire paret ex fame.* Scholiaſtes: βουλιμιᾷ] πάνυ λιμώττει, καὶ πεινᾷ λίαν. ἀπὸ τοῦ βου ἐπιρρήματος, ὅπερ ἐπιτάσεώς ἐστι δηλωτικὸν, ἀντὶ τοῦ λίαν. ὥσπερ καὶ ἐν τῷ βούπεινα, μεγάλη πεῖνα. τινὲς δὲ εἶδος νόσου φασὶν, ἐν ἧ πολ-

λὰ

λὰ ἐσθίοντες, οὐ πληροῦνται. τῶν γὰρ συκοφαντῶν τοιοῦτος ὁ τρόπος. Reddo: βουλιμιᾷ, *admodum famet, & esurit valde. Est à particula* BU, *exaggerationis significativa, pro valde. Ut & in* βούπεινα, *magna esuries. Quidam vero ajunt speciem morbi esse, in quo multa edentes non saturantur. Sycophantarum namque is mos est.* Quo ne vero nescisse etiam recentiorum Medicorum acceptionem ejus verbi videatur, protinus è Galeni commentario ad Aphor. II. 21. subjungit illa verba, quæ exhibebamus § 69.

§ 150. Et vero non videtur quid amplius dicere voluisse, quisquis ille ἐμπείρων *eventi gnarus* fuit, qui Xenophontem sollicitum docuit, ὅτι σαφῶς βουλιμιῶσι, καὶ ἐάν τι φάγωσιν ἀναστήσονται· *quod revera fame premerentur, & si quid ederent, surrecturos.* Quasi diceret: Noli, dux, consternari: sola fames est, quæ enecat homines: fac quid edant, erigent se & pergent: neque enim illa à morbo defectio atque prostratio est. Nostras diceret: *Het is van klink klare honger, datse leggen blijven*: ex mera fame est, quod jaceant & retro maneant.

§ 151. Atenimvero quia *animæ defectio* & illustre Symptoma est, & de facili accidit extreme esurientibus, quin & familiare est iter facientibus per nives: eapropter deinceps dicti sunt βουλιμιᾷν, quotquot *anima præ fame deficerent*: quasi hoc *aut* proprium sit vehementer esurientibus, *aut* constare de famis magnitudine nequeat, nisi ex hoc symptomate. Atque ita τὸ βουλιμιᾷν paulatim successit in locum *duorum* Verborum τοῦ λιμώττειν καὶ τοῦ καρδιώττειν, *famere & deficere.*

§ 152. Unde factum, ut *posterioris* quidem verbi vim prorsus hodie nostri ignorent. Nempe de solo *morsu stomachi* exponentes ignorent, inquam, proprie significare, *Animam deficere* vehementia doloris, quem patitur Membrũ & membri consensu Animus. Certe, *quemadmodum* Corporis dolor sine aliqua solutione (sive sese Causa deforis insinuet, sive ab intrinseco existat) non est: *sic neque* Animi dolor fit, quin fiat ipsius quasi quædam solutio, seu quasi contusio, vellicatio, morsio, laceratio, distractio, &c. res pari ratione Animæ ac corpori ingrata, inamœna, dura, aspera, molesta, inimica.

§ 153.

§ 153. Et QUUM. Præcedente colo dictum erat: *Oeniadem*, quoties sine cibo esset, suctionem fortem passum, & cruciatum in ventriculo. Quæ narratio quia videri poterat nihil novi dicere, & quod non accidat iis, qui jejunium non ferunt, ut adolescentibus & pueris præcipue, præsertim qui inter ipsos sunt vividiores, Aph. I. 13: idcirco *factum* clarius expressurus, & à *morbo* esse ostensurus, in considerationem vocat *tempus*, quo ista evenerint.

§ 154. Medici *tempus* Cibis coquendis passim concedunt septem horarum, præter propter. Atenimvero experientia nos docuit, observatore Walæo nostro, non æque cito omnem cibum acquirere in ventriculo eam commutationem, qua transit in chilum, quin lac de die horæ spatio suam perfectionem accipere, tardius olera, & his tardius legumina, panem, pisces, carnes, præsertim bubulas, & id genus. vide illum Epist. I. de Motu chili. § Ita cibus, & seq. Nostrum cibos etiam solidissimos citius consumsisse, & ob hoc iterum iterumque esurivisse, mox videbimus.

§ 155. PASTO. *Pasci* proprie brutorum est. Plautus sic in Mostell. act. IV. sc. I. 22: *Ire vis, mula, foras pastum.* parœmiali, si quid recte video, forma. Nostrates dicerent: *Gy soekt te brassen op eens anders beurs.*

§ 156. Eidem rursus τὸ *pascere*, est edere, & de homine usurpatum eleganter in Rud. act. IV. sc. VII. 12:

In ætate hominum plurimæ
Fiunt transennæ, ubi decipiuntur dolis.
Atque in eas plerumque esca imponitur:
Quam si quis avidus pascit avariter,
Decipitur in transenna avaritia sua.

§ 157. Certe *plenus laqueorum* Mundus est, *plenus decipulorum*. Quæ nullibi non disponit ille Adversarius, qui perpetuo obit terram, & ambulat in ea indefessus quæritans quem decipiat & capiat devoretque velut leo rugiens: Ijobi I. 8. & I. Pet. I. 8. Qui uti procul dubio quotidie secum illud Plauti Bacchid. act. IV. sc. VI. 22. mussitat:

Nunc ab transenna hic turdus lumbricum petet:
Pendebit hodie pulchre, ita intendi tenus:

ita certe vigilandum est nobis, & orandum, ne ipsius in casses incidamus præda petita: 1. Pet. IV. 7. Luc. XXI. 34. 35. 36.

§ 158. Cæterum, cum & alii Latinitatis auctores, tam soluta quam ligata oratione *verbum* quod dedimus, usurpaverint eodem sensu; ceu videre apud Ovidium V. Trist. VIII. 14. & Æl. Spartianum p.m. 6.l.2. & quos ad hunc locum citat Is. Casaubonus in Notis: licuit certe nobis pro φαγόνῃ; *pasto* reddere. Præsertim hoc loci, ubi revera de *bruta fame* agitur, quæque Oeniadem, ὡς ἄλογον ζῶον, [καὶ] φυσικὸν, *ut brutum animal, & natura ductum sequens*, 2. Petr. II. 12, doloris stimulo coegit ire pastum, non exspectatis temporibus, quibus nos ratio & civiles necessitates obstringunt & assuefaciunt.

§ 159. Quomodo qui ventri servit homo, affectu bruto, φάγος dicitur Matth. XI. 19. Interpres, *edax*, reddit: vetus, *vorax*: non male uterque, alio licet atque alio sensu. *Edaces* enim multi cibi dicuntur Columellæ VI. 2. *Voraces* vero, qui præ aviditate tuburcinantur. Qui id faciunt, quia raptim manducant, odisse animam suam dicuntur Arabibus. Deinde & multum simul aëris ingurgitant, unde fluctuationes in ventriculo molestæ, & cruditates malæ, genitrices plerorumque morborum. confer ad Hofmannum V. Inst. XXIX. 5.

§ 160. CIBI. Σιτία Galeno (Vict. ac. IV. 91.) dicuntur μάλιστα μὲν οἱ ἐκ πυρῶν ἄρτοι, ἢ ἁπλῶς ἅπαντα τὰ ὁπωσοῦν σκευαζόμενα· *Præcipue quidem ex tritico panes, tum simpliciter omnia*, quæ alendo sunt, *quomodocumque parata*. Heic par est, *hoc modo* nos accipere. Velim *deinde* heic τῶν σιτίων appellatione pariter ποτὰ καὶ βρωτὰ *potulenta ac esculenta* intelligi, præeunte iterum Galeno, imo Hippocrate ipso in VI. Epid. V. 24. Velim *tertio* heic intelligi σιτία, *alimenta* quæcumque generis valentioris sunt. Celsus II. 18, *id valentissimum vocat, in quo plurimum alimenti est*.

§ 161. Quia namque justo solitoque citius quidem conficeret cibos, minus vero proficeret ex cibis; admodum vero est simile, si non suo instinctu, saltem Medici suasu sumsisse talis materiæ cibos, quæ & plurimum aleret & calori robusto apta minime intus vitiaretur. *Fere enim sequitur* (ut ibidem Celsus) *ut*

quo

quo valentior quæque materia est, eo minus facile concoquatur (addo, *& corrumpatur,*) *sed, si concocta est, plus alat*, tardiusque depereat. ἡ γὰρ δυσαλλοίωτος τροφὴ, δυσεξανάλωτος, inquit Hippocrates l. de Alim. t. XII. 31. *Quodcumque alimentum difficulter coquitur, difficulter consumitur.* Proprie δυσεξανάλωτον illud est, quod semel appositum membris perquam difficulter à calore atteritur & cum insensibili transpiratione digeritur.

§ 162. Quare vero σιτία dixit, *alimenta*, plurium numero? Ut significet, *tam* Valentis generis non fuisse, quod sedare famem posset: *tam* Difficilis concoctionis non fuisse, quod non citissime conficeret rabies. Quia namque constat ex sequentibus, Medico usum: vix dubitandum videtur, quin si talem cibum capere jusserit, qui & plurimum nutriendo valeret, & ægerrime concoqueretur.

§ 163. ESSENT CONTRITI. Celsus in procemio: *Ex naturalibus actionibus quam maxime pertinere ad rem concoctio videtur. Huic potissimum insistunt (qui Rationalem medicinam profitentur,) & duce alii Erasistrato, atteri cibum in ventre contendunt: alii Plistonico, Praxagoræ discipulo, putrescere: alii credunt Hippocrati, per calorem cibos concoqui.*

§ 164. Hippocratis hanc sententiam esse, variis è locis doceri potest. Insignis est, quem reperies I. de Diæt. XIII. 134. Difficilis vero, quem IV. de Morb. XVI. Difficilis hic, inquam, est non exercitatis in doctrina Præceptoris. Apud quos quia paucis eum exponere sufficienter nequeo, non ingrediar hunc campum, ut ne digrediar à proposito & incautus deerrem longius. confer ad Galenum de Vict. acut. II. 22. & de Fac. nat. III. 7.

§ 165. Quod nunc videndum, hoc est: quare si *per calorem cibos concoqui* voluerit, nunc *conteri* dicat? Non equidem sine ratione. Nam, uti ex Hippocratis sententia recte Galenus de Vict. ac. II. 22. docet, δεῖ τὴν πέψιν εἶναι παραπλησίαν ἑψήσει, ὡς ὑπὸ θερμοῦ γιγνομένην, οὐ ξηροῦ καὶ αὐχμώδους, ὁποῖόν ἐστι τὸ τῶν πυρετῶν, ἀλλ' ὑγροῦ καὶ ἀτμώδους, οἷον τὸ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ζώοις ἐστίν· *oportet coctionem esse similem elixationi, utpote à Calido factæ, non sicco & æstuoso, quale est Febrium; sed humido atque vaporoso, quale quod se-*

cundum naturam in animantibus est. confer ad Philosophum Meteorolog. IV. 3.

§ 166. *Elixatio* vero quemadmodum fiat, quotidie discere in culina est. Ibi videre est, panem aquæ aut lacti incoctum, motu igniculorum (qui per ollæ corpus penetrant in liquorem primum & hinc in panem) dissolvi panem & attenuari & liquefactum permisceri cum aqua aut lacte, atque ita redigi in unum corpus quasi homogeneum, quam pultem nominamus. Non aliter Spiritus à corde per ventriculi tunicas subiens in cibum potumque, agitando eos dissolvit & conjungit in unum, quod Chilum vocamus. Adi & Seb. Bassonem l. de Actione II. 2. & inprimis, qui Gallice intelligis, la Chambre in Conject. de Digest. v. 36. quo certe nemo ex Recentioribus explicuit Concoctionis modum melius, saltem ad meum sensum.

§ 167. Paret ergo *vaporosum* Calidum requiri ad chilificationem, seu fusionem cibi & potus cum eo concorporationem. Quod si non tale, sed *æstuosum* fuerit, hoc est, fervidum & siccum, nihil hoc ad concoctionem ineptius est. *Fervoris* enim vehementia facit, ut vapores ex humido geniti non subeant fundantque cibos, sed consumantur temere.

§ 168. *Siccus* & *acris* Calor, suis aculeis ubique ciborum solida forans, hoc unum agit, ut totidem fenestras aperiat, quibus evolet à se solutum & attenuatum humidum nativum seu gluten aridorum. Hoc vero quid aliud est, quam *conterere*, sive quæ inter se cohærebant, non tantum comminuere, sed & disjungere, atque dissipare quidem subtilia utiliaque, retinere vero exsucca & inepta nutriendo.

§ 169. Rhabarbarum pulverare volentes aliquantum torrent in sartagine, ut ita glutinum naturale exsiccent & solvant compagem aridiorum. Experimur vero abire cum illo illud fastidiosum atque igneum, cui potestas data purgandi erat, sive potius ad purgandum stimulandi Naturam.

§ 170. Non aliter in nobis *fervidus calor* ex Alimentis absumit *spirituosum* ac *glutinosum* illud, è quo noster cum Spiritus refici, tum Corpus nutriri debebat. Oeniadæ vero talis calor cum fuerit,

fuerit, non potuit, non debuit alio verbo nobis, quod fieret, significare. Vere *contritio* Ciborum, non *concoctio* erat.

§ 171. AC TEMPUS. Plutarchus περὶ τοῦ EI. p. 392. E. venuste: ὥσπερ ἀγγεῖον φθορᾶς καὶ γενέσεως, ὁ χρόνος· *Vterus quidam corruptionis & generationis, Tempus est.* Etenim *tempore* quod non fiat, nihil est sub cœlo. *Nihil*, quod non ex aliquo fiat. *Ex quo* quid fit, id desinit esse, quod erat. *Quod fit*, incipit esse, quod non erat. Non *qua* Materiam, sed *habitudinem* Materiæ, quam *formam* vocamus. confer ad Philosophum I. Phys. VII. 63. & I. de Cœlo IX. 92.

§ 172. Una *materia* Chili est, quæ Cibi ac potus: *forma* horum & illius non una. Quum *cibus* ac *potus* à Spiritu naturali agitantur, attenuantur, concorporantur; oritur certe alia dispositio particularum, in quas motu Calidi comminuuntur, quam erat in acceptis. *In his*, quæ erat, pereunte, existit quæ non erat. Atque ita corruptio unius est generatio alterius. quo de consule Philosophum in I. de Gen. & corr. III. 17. Atque ita rursus, ut quantum *perfectioni* decedit unius, tantum accedat alterius. *Gradibus* quippe hæc, ut tempore fiunt.

§ 173. *Quo* tamen breviore modo, modo longiore opus esse diximus; prout *materia* Alimenti rarior aut densior, & *Ignis* coquens subtilior aut corpulentior est. *Quæ* rarior, facilis concoctu: *quæ* densior & compactior, difficilis deprehenditur in coquendo, vel in culina. Quare vero ex hac quoq; non eâdem operâ discimus potestatem Ignis; & hinc prout valet, ita validius illi aut infirmius ad coquendum offerre? Ostrea super prunis in thermanterio aggestis suffocare volenti pene fames & mora bilem in nasum conciunt: succende chartam, citius coquuntur quam asparagi.

§ 174. Hoc si intelligis, desines mirari, quare Hippocrates II. de Morb. t. XLVI, in veræ Tabis curandæ præceptis dicat: ζωμὸν δὲ μὴ ῥοφεέτω. μηδὲ βαπτέσθω. ἰχθύσι δὲ χρήσθω, σκορπίοισι, καὶ σελάχεσιν ἑφθοῖσι. *Iusculum ne sorbeat: neque intingat. Piscibus vero utatur, scorpiis, & cartilagineis coctis.*

§ 175. Qui pisces *cartilaginei* dicantur videsis apud Aristotelem III. Hist. anim. I. quem cum primum fuisse, qui hoc nomen

eis imposuerit, Rob. Constantinus ait, fallitur egregie. Fefellit tamen ipsum Plinius lib. IX. cap. XXIV. *Cartilaginea Græce in universum Selache appellavit Aristoteles primus, hoc nomine eis imposito.* Hippocrates *genus* nominans, ostendit jam tum publice constitisse, quæ ejus essent species.

§ 176. Quare vero appellentur σελάχια, colligere est ex iis, quæ de ipsis scribit Galenus in III. de Alim. fac. XXXVI. Τραχὺ καὶ λαμπρὸν ἐν τῇ νυκτὶ τὸ δέρμα τῶν τοιούτων ἐστὶ ζώων. διὸ καί τινες ἀπὸ τοῦ σέλας ἔχειν ὠνομάσθαι φησὶν αὐτὰ σελάχια. *Asperum*, inquit, *& splendidum noctu tergus illorum est animalium. Vnde & ab eo, quod luceant, vocari illa Selachia ajunt.* Hesychio τὸ σέλας exponitur, φῶς, αὐγὴ, πῦρ, φλὸξ, φέγγος τοῦ πυρὸς, λαμπρότης· *lux, fulgor, ignis, flamma, splendor ignis, nitor.*

§ 177. INTERVENIRET. *hoc est*, Interponeret se rei gerendæ, atque adeo omnem quasi administrationem negotii, circa Ciborum concoctionem necessarii, ad sollicitudinem suam revocaret.

§ 178. Cæterum *intervenit* Tempus functionibus obeundis, *non* ut Causa quædam principalis, *sed* ut Conditio necessaria seu Causa sine qua Natura nihil efficere potest. Neque aliter ac doloribus coquendis, etiam cibis intervenit. De illo Seneca Epist. LXIII: *Cum intervenit spatium, omne, quod angebat, extinguitur, & pura ad nos voluptas venit.* Ita cum intervenit tempus, omne, quod assumtum est, concoquitur, & purum ad corpus alimentum venit.

§ 179. Notare vero heic est *singularem* Significationem τοῦ ἐπιγίνεσθαι. Vidit *eam* Foesius quoque, & conatus exprimere vertit: *ubi post cibi sumtionem tempus aliquod intercessisset.* Cornarius paulo laxius: *quum tempus post cibi esum accessisset.* Judicabit interim peritus lector, quod ex his interpretamentis malit.

§ 180. POST COMESTURAM. Catonis hoc verbum est cap. CLVII. ubi Brassicam, quæ *crispa* Romanis, Græcis σελινοειδὴς à similitudine Apii vocatur, *septem habere bona in comestura* ait. Quod sese verbum mihi non raritate commendavit, sed bonitate & analogia cum multis id genus. Ut enim κτίσις *creatura*,

φύσις

φύσις *Natura*, κλάσις *fractura*, ῥῆξις *ruptura*, & centum alia id genus recte atque significanter redduntur: ita & βρῶσις *comestura*.

§ 181. Significatur vero ejuscemodi verbalibus, *non tam* Motus seu actio, *quam* Id, ad quod agendo tenditur ac devenitur, Res acta seu facta, Opus.

§ 182. Ciborum concoctio quamvis jam inter edendum inchoetur, urgetur tamen & promovetur tum præcipue, quando assumto quod assumendum erat, Ventriculi orificium superius se constrinxit eo fine, ut ne vapores cibarii exhalent, sed sint medium emolliendi ac eliquandi solida & disponendi ad fluorem.

§ 183. Hoc est, quod dicit præpositio, *post*. Vult enim de *tempore* intelligi, quod inter absolutam Cibi sumtionem & confectionem intercedit.

§ 184. De *bonis* Brassicæ, quorum modo faciebam mentionem, nihil attinet heic dicere, ne extra oleas. Curiosus interim, cuique salivam Cato movit, legat aut ipsum ibi, aut Plinium XX. 9.

§ 185. CIBI. Σιτίȣ singulariter quare nunc dicat, qui modo pluraliter, non alia mihi ratio videtur, quam quod ventriculo recepti cibi, quot generum etiam fuerint, non nisi unam constituant massam ac materiam chili ex ea coquendi.

§ 186. Heic ego aurem vello illis, qui τὸ μέλλον τροφή, *futurum alimentum* Hippocrati l. de Alim. t. II. 5. dici *cibum* putant, etiam antequam assumtus est. Si enim locum hunc ipsum bene examinent, & conferant cum t. X. 23. (ubi, qui cibi & qualiter præparati conferant singulis ætatibus, Præceptor docet) facile sententiam suam cum meliore commutabunt: præsertim si & Galenum addant l. de Opt. sect. cap. XLV.

§ 187. NON DIU POST. *comesturam* Cibi, an *contritionem* Comesti? Non videtur interesse, *de utra* intelligas. Tam enim brevi intervallo conterebatur cibus, ut assumtus primum videretur. Satius tamen ad *inanitatem* Ventriculi referre, ceu causam suctionis & cruciatus. Nempe *pasto* Molestiæ istæ cessabant. Cessabant autem, donec cibi essent contriti, inque intestina delapsi. *Præsentibus* enim & *bonis* Ventriculus semper ἀπολαύει *voluptatur*, hoc est, doloris à fame delinimentum capiens volup-

tatis

tatis quodam (levi licet, nec duraturo) ſenſu perfunditur.

§ 188. *Senſus* iſte *beneficio* Vaporum contingit, qui excitati ab ingeſto cibo non modo Ventriculum æſtuantem humectant leniuntque; ſed & in Sanguinem rapti, hujus cum Fervorem temperant, *tum* Spiritus recreant aliquo modo. Gaſpar Aſellius l. de Lactib. c. xxi. iſtud verbum de *vera* Ventriculi *nutritione* interpretatur. non equidem male ex ſententia Galeni: male tamen ex decreto Naturæ, cujus ſatis ille parum conſultus fuit.

§ 189. Quoties miſeri *hujus* Oeniadæ conditionem apud animum revolvo, redit ante oculos mihi *imago* Eriſichthonis. cui Cererem fingit Ovidius Metamorph. viii. 749. molitam genus pœnæ miſerabile, & Famem rogaſſe, ut vellet ſacrilegum illum *peſtifera lacerare fame*. Fame vero dicta Cereris peragente, ſeque viro inſpirante, ecce mox in ipſo

furit ardor edendi,
Perque avidas fauces immenſaque viſcera regnat.
Utque rapax ignis non umquam alimenta recuſat,
Innumeraſque faces cremat: & quo copia major
Eſt data, plura cupit, turbaque voracior ipſa eſt:
Sic epulas omnes Eriſichthonis ora profani
Accipiunt poſcuntque ſimul: cibus omnis in illo
Cauſa cibi eſt, ſemperque locus fit inanis edendo.

§ 190. IDEM HOC PATIEBATUR. Videlicet *fortem* Suctionem & *permoleſtum* Cruciatum illum, quem vidimus & expoſuimus in præcedentibus. Unde certe apparet, quam improbus interpellator ſit Venter famelicus, quamque ex vero Poeta Odyſſ. ή. 216. dixerit:

Οὐ γάρ τι στυγερῇ ἐπὶ γαστέρι κύντερον ἄλλο
Ἔπλετο, ἥ τ' ἐκέλευσεν ἕο μνήσασθαι ἀνάγκῃ,
Αἰεί τ' ἐσθέμεναι καὶ ἐνιπλήσασθαι ἀνώγει.

Pro quibus hoc nunc ſeſquidiſtichon, quod incidit, repono:

Non eſt eſurie gravior dominante tyrannus,
Venter & immemores non ſinit eſſe ſui:
Uſque jubens edere & bibere & ſine fine repleri.

§ 191. Adeo *iſte* Morbus, qui tenebat Oeniadem, erat implacabilis-

placabile malum, ut minimæ etiam moræ impatiens invalesceret amplius impatientia, neque prius latrans & iratus venter placaretur, nisi

Αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο:

Postquam exemta fames, & amor compressus edendi

esset, nec esset tamen, ceu modo vidimus. Græcum illud Poëtarum coryphæi quod est Iliad. α'. 469. transtulit Latinorum primus Æneid. VIII. 184. ubi confer Lud. de la Cerda.

§ 192. ET TABESCEBAT. Galenus in Exegesi: φθίνει, δηλοῖ συντήκεται, ἰσχναίνεται, μειοῦται, ἀτροφεῖ. quæ Foesius in Oeconomia reddit: *colliquescit, extenuatur, cibum non sentit*.

§ 193. Verbum hoc novissimum poni videtur pro *non proficit ex cibo*. Celsum dicere, *medicinam sentire*, pro melius habere post medicinam, auctor est Henr. Stephanus, loco tamen non indicato. Me non memini legisse, quamvis diligenter legerim, quem ab Hippocrate secundum habeo. Non ideo tamen meritissimum virum accuso. quotusquisque enim non sæpe inter legendum dormitat?

§ 194. Sit ita est, ut Stephanus vult: nihilominus dubito, an τὸ ἀτροφεῖ reddatur recte, *cibum non sentit*. Maluissem è Celso III. 22, *tantummodo non alitur*, hoc est, adeo parum alitur, adeo contra imminuitur, ut *videatur* Nutritio cessare. Unde & Aurelianus Tard. III. 7, *nutrimenti cessationem* dicit, quam Græci ἀτροφίαν. Tam vero bliteum neminē puto, qui *revera* Nutritionem sibi persuadeat cessare posse, superstite vita. Hofmannus III. Inst. CXXXII. 1: *Nutritio cum aboletur, ipsa mors est. Vita enim & nutritio pari passu ambulant. Oportet ergo vocabulum heic accipiatur de imminuta nutrione.* Omnino: & hoc se optime intellexisse Celsus ostendit.

§ 195. *Deinde* dubito, an satis bene τὸ φθίνει exponatur ἀτροφεῖ. *Atrophia* quippe causa est τῆς φθίσιος, *imminutionis, extenuationis, colliquationis* Corporis seu molis carnosæ. Si patimur tamen metonymiam; patiamur alibi, non heic. Mox enim *causam* Tabis atrophiam dabit.

§ 196. *Denique* cum Hippocrates heic, ut alibi, conjungat φθίνειν καὶ συντήκεσθαι; ac revera plus sit *colliquescere*, quam *ta-*

bescere: diligenter attendendum, ne confundamus. φθίνειν proprie est *imminui, extenuari, macescere*. Nos *tabescere* dedimus. Papias: *Tabescit, qui nimio languore ad maciem venit.*

§ 197. Ubi oportet per *maciem* intelligere non solum ἰσχνότητα, *macilentiam*, seu nimiam carnium paucitatem; sed & καχεξίαν, seu *malum corporis habitum*, uti & Celsus III. 22. & Cælius Tard. III. 7. interpretantur. Vitiari namque corpora, quæ refectionem non accipiunt, necesse est, minimum qua colorem, sæpe & alia, quæ videre locis allegatis. Confer & Duretum III. Coac. tr. III. 14. § *Quibus*. Sed neque præter auctores illud ajo. In Glossario, ἰσχνότης *macies*: in Onomastico, *Macies* καχεξία exponitur.

§ 198. ET LIQUESCEBAT. Etiam l. de Vet. med. t. XX. 58. hoc priori jungit in simili negotio. Si cui, inquit, assueto prandere non protinus, ac cibi priores consumti sunt & alimonia eget corpus, novi suppeditentur, φθίνει καὶ συντήκεται ὑπὸ λιμοῦ, *tabescit & colliquescit à fame*. Obiter moneo advertere animum eos ad hanc paralleliam, quibus forte præter meam opinionem non satisfeci de *genere* Morbi, quo vexabatur Oeniades.

§ 199. *Liquescere* vero aut *colliquescere* dicitur corpus quod diffluit, sive cujus humidum calore igneo fit liquidum. Quando autem *funditur* humidum corporis, simul continaculis suis emittitur & permittitur sibi, ut, quantum & qua potest, se diffundat effundatque.

§ 200. *Effusio* hæc quandoque Manifesta est, quandoque Occulta. *Manifesta*: quando colliquamentum aut in Urinis & dejectionibus cernitur, aut in Sudoribus percipitur. *Occulta*: quando insensibiliter aut Exhalando diffluit, aut cum Excretis ab alvo effluit, quicquid decedit Partibus solidis, suo genio defraudatis, ob perditam nutricatus œconomiam. Confer ad Galenum de Caus. sympt. III. 2.

§ 201. *Utraque* mala est: *illa* pejor tamen. *Mala* vero est, ut signum & causa. Ut *signum*: quoniam colliquatio & consumtio habitus ostendit gravissime laborare Principatum nutritium. Ut *causa*: quoniam à toto Habitu, quæ refluunt liquamina partiũ, non pos-

possunt non magis ac magis impurare Sanguinem, nectar vitæ, simul & offendere Viscera multis incommodis.

§ 202. *Pejor* vero colliquatio manifesta est, ut signum quoque & causa. Ut *signum*: quoniam quæcumque Excreta conspurcata sunt ipsarum partium liquamine; omnia & singula pro se quæque feruntur tantum non certissimo exitio ægrotantium. Significant quippe Ignis liquefacientis flagrantem subtilitatem, & Vim spiritus exolutam. Ut *causa*: quoniam ob morticinum fœtorem, quo gaudent illa liquamina, frequentes animæ defectiones accidere consuerunt. A quibus quid exspectes, nisi ut indies in deterius eant res ægrotantium.

§ 203. NEQUE ALI CONTINGEBAT IPSI. Cornarius: *& alimentum ipsi non contingebat*. Foesius: *Neque alimentum percipiebatur*. impersonaliter. Cornario & mihi placuit personam designare, præeunte Auctore; &, dictante ratione, abeundum non esse à perspicuitate & singularitate historiæ, quæ narratur.

§ 204. Placuisset: *Neque alimentum percipiebat*. Placuisset inquam, nisi *aliud* esset, *alimentum* capere; *aliud*, percipere. *Capere* alimentum dicitur, qui assumit, mandit, deglutit, atque suum facit, suoque corpori acquirit. *Percipere* vero, qui, postquam assumta ventriculo contineri desierunt, fructum ex iis, eumque perfectum capit. *Fructum* ex alimentis percipimus, quando in Sanguinem transeunt. *Perfectum* fructum vero, quando Sanguis apponitur atque assimilatur Partibus nutriendis.

§ 205. Ex dictis paret, qua heic significatione veniat τροφὴ *alimentum*. Propriissime scilicet. *Alimenti* vox enim sumitur *vel* Improprie *vel* Proprie. *Improprie* rursus *vel* late *vel* stricte.

§ 206. *Late*, pro Victu seu omni eo, quod ad alendum corpus quaqua ratione necessarium est. Iavolenus l.6.ff. de Alim. leg. *Legatis alimentis, cibaria, & vestitus, & habitatio debebitur, quia sine his ali corpus non potest*. Ulpianus l.43. de V.S. *Verbo* victus *continentur quæ esui potuique, cultusque corporis, quæ ad vivendum homini necessaria sunt*. Græcis βίος & βίοτος dicitur: Hippocrati ac medicis, δίαιτα. De *hac* voce videsis ad Galenum III. Epid. III. 9.

De *illa* vero Euſtathium ad Hom. Iliad. ξ'. p.m. 971. l. 51.

§ 207. *Stricte* pro Specie victus, Cibariis videlicet, ſeu cibis potibuſque, ut accipiunt Iuriſconſulti iterum l. 15. ff. de Statu lib. Latini *victum* quoque appellant, & *amictui* contradiſtinguunt. Joh. Jac. Wiſſenbachius, Collega olim & amicus noſter, in Man. ad tit. de Verb. & Rer. ſign. l. 44. § 7: *Victus nomen quaſi regula Leſbia plus minuſve continet pro ratione ejus cui applicatur.* Minus non continet, quam id ex quo vivitur, ſeu materiem reparandi quod de ſubſtantia corpori deceſſit.

§ 208. *Proprie* accipitur tripliciter. Id vero diſcimus ex famigeratiſſimo ſimul & vexatiſſimo loco Hippocratis l. de Alim. II. 5. Τροφῆς δὲ τὸ τρέφον τοῦτο τροφὴ, καὶ τὸ οἷον τροφὴ, καὶ τὸ μέλλον τροφή. Quæ verba Latine ecce cum fœnore. *Alimenti* (ſeu ejus quod forinſecus ad Humani corporis jacturam reſarciendam aſſumitur, quodque variis Naturæ laboribus, ut nutriendo ſit, aptari poſtulat) triplex ratio & gradus eſt. Nam *quod nutrit*, ſive quod actu aſſimilatur & fit ſubſtantia partis, *hoc* & vere *alimentum* eſt, & κατ' ἐξοχὴν ſeu propriiſſime dicitur. Quod vero aptum nutriendo quidem eſt, ſed actum nutriendi non præſtat, hoc *quaſi alimentum* vocatur. Quod vero ad nutriendum aptum ſit, nondum eſt, hoc *futurum alimentum* appellatur. Hoc mihi quidem *proxime*, Chymus: *remote*, Chilus eſt. Alimentum *poteſtate*, Sanguis vaſorum eſt: *actu*, Vaſis effuſus & affuſus partibus.

§ 209. De *hoc* intelligo, quod ait, *non contingebat ipſi ali.* Quamvis enim ſuum *cuique* Sanguinis demenſum diſtribueretur Partibus, non apponebatur tamen, multo minus tranſibat in ſubſtantiam nutriendi.

§ 210. Verum, *hujus* Rationem ut videamus, ex re erit obiter & *Naturam* Sanguinis & *modum* Nutritionis expoſuiſſe.

§ 211. Quod ad *naturam* Sanguinis, ſciendum *primo*: Conſtare id, quod vaſis continetur, duobus: *Calido* & *Humido*, ut l. de Princ. t. IX. 79. 80: ſeu *Igne* & *Aqua*, ut I. de Diæt. t. V. 48, appellantur. Unde & ζέον ὕδωρ, *fervens aqua*, paſſim à Philoſopho dicitur. vide de Part. II. 2. Quemadmodum *fervet* Aqua vi Ignis ſuſcepti: *ita* Sanguis vi Spiritus. τὸ αἷμα γὰρ οὐκ ἔστι τῇ φύσει θερμόν· οὐδὲ γὰρ ἄλλο

ἀλλ' ὅτι ὕδωρ· ἀλλὰ θερμαίνεται. *Sanguis enim non est natura* sive per se *calidus* (*quemadmodum neque alia aliqua aqua*) *sed calefit*. l. de Corde t. x. fine. Celsus IV. 3: *Neque enim natura sanguinis est, ut utique caleat, sed ex his, quæ in homine sunt, is celerrime vel calescit, vel refrigescit*. Hoc *primum* Naturæ organum est, cum in movendo, tum in nutriendo. τὸ μὲν γὰρ πῦρ δύναται πάντα διὰ παντὸς κινῆσαι· τὸ δὲ ὕδωρ, πάντα διὰ παντὸς θρέψαι. *Ignis enim potest omnia omnino movere: Aqua vero, omnia omnino nutrire*: 1. de Diæt. v. 52.

§ 212. *Aqua Sanguinis* ergo est, quæ nutrit atque omnia conservat nutriendo. *Nutrienda* corporis, duo sunt: Spiritus & Solidæ partes. *Horum* gratia αἷμα ὑγρὸν καὶ στερεὸν, *Sanguis humidus ac solidus* est, l. de Alim. t. XI. 26.

§ 213. *Humidum* Sanguinis cave Serum putes. Est *pars* Sanguinis, sicut *butyrosa* Lactis, pinguis & aeria, seu tenuis ac levis, facillimeque inflammabilis, & idcirco nutrimentum seu succendiculum Spiritus. τὰ μὲν γὰρ ὑγρὰ καὶ μαλακά ἐστιν αὐτῷ [τῷ πυρὶ] τροφή· *Humida enim & mollia sunt ipsi* [*Igni*] *alimentum*. Quomodo autem? quoniam ἔνι καὶ ἐν τούτοισι ξηρότης οὐκ ἀναλισκομένη ὑπὸ τοῦ πυρός· *inest & in ipsis siccum, quod non consumitur ab igne*: 1. de Diæt. XII. 132. 133. ideoque Ignis fit. Τὸ ξηρότης *siccum* verti, præeunte Præceptore l. de Vet. med. t. XXXIV. 115.

§ 214. *Solidum* sanguinis est illud κολλῶδες *glutinosum*, quod sanguine misso, nec moto, coit in fibras: l. de Princ. t. IX. 80. Unde nunc *fibrosum* Sanguinis appellamus. Hoc natura terreum, lentum, ductile, minimeque ad inflammationem idoneum est. Τὰ μὲν οὖν στερεὰ, τὴν φύσιν ἐν τῷ ξυνεστηκότι καὶ ξηρῷ, οὐκ ἀναλίσκεται τῷ πυρὶ ἐς τὴν τροφὴν, ἀλλ' ἐγκρατέα γίνεται, καὶ ξυνίσταται· *Solida quippe*, quæ *naturam in consistenti & sicco* positam habent, *non concedunt Igni in alimentum, sed præfirma fiunt, & consistunt*: 1. de Diæt. t. XII. 129.

§ 215. Ex hoc *omnia* Membra membrorumque partes constitui, toto libro de Principiis docetur: aliis plus ejus, aliis minus accipientibus. adisis & expende. Hoc ipsum igitur sicuti est *materia* Constitutionis, ita & Nutritionis, vulgo dictæ; hoc est, reparationis ejus, quod Partibus deteritur fungendo. *Materia* hæc per se *alba* est. Quod enim in vasis rubeat Sanguis, id ha-

 bet

bet per accidens; ceu dudum animadvertit & demonſtravit Hier. Reuſnerus in Schol. ad Willichium de Urin. probat. c. VII. p. 79.

§ 216. Iam *modum* Nutritionis conſideremus. *Primo*: Solidum ſanguinis, quod fundente Igne partim, partim diluente Sero, valde eſt fluidum, pulſu Cordis & vehente Spiritu deducitur in Partium cujuſque cava, ſub ſpecie vaporis; quem Hippocrates, à parte meliore ſui, πνεῦμα *ſpiritum* vocat l. de Arte t. XVII. 76: à ſequiore vero, νοτίδα *vaporem*, l. Med. t. VI. 73.

§ 217. *Secundo*: quia neceſſario Sanguis tanto minus calet, quanto abeſt à fonte caloris longius: idcirco Solidum illud ſanguinis, ſub ſpecie vaporis in Partium anguſta propulſum, & ſic à Sanguine in vaſis fervente ſejunctum, neceſſario tepeſcit & denſeſcit.

§ 218. *Tertio*: Seri vaporibus aqueis inſenſibiliter à Membris (ſive intro ſive, foras) exhalantibus, magis deinde Solidi particulæ coeunt. Coeuntes vero fibreſcunt & tenacitate ſubſtantiæ adhæreſcunt, paulatimque acquirunt modum ſubſtantiæ ſimilem ei, cui ſunt appoſitæ.

§ 219. Hos ſive *gradus* ſive *modos* Appoſitionis alimenti ad partes Avicenniſtæ nobis deſignant, cum Alimentum ultimum ſive Solidum illud ſanguinis, à Maſſa vaſorum exhalans in Partium cavernulas, primo vocant *rorem*, mox *cambium*, noviſſime *gluten*. De quibus videſis plenius ad Cl. Plempium noſtrum in II. Fund. Med. III. 3.

§ 220. Ex dictis vero apparet: *Alimentum*, ut ſit tale, opus habere certo ac peculiari ſubſtantiæ modo. Quo ſine poſſibile non eſt, ut præſtet corpori fructum, quem deſiderat. Nam & heic veriſſimum eſt, quod Poeta canit de Arte poet. I. 106.

Eſt modus in rebus, ſunt certi denique fines,
Quos ultra citraque nequit conſiſtere rectum.

§ 221. *Modus* iſte *quædam* Materiæ conditio eſt, quam ex ſinu velut ejus educit *aut* Induſtria *aut* Natura ſumentis. *Induſtria* primum, multis modis præparando & aptando ad concoctionem. *Natura* deinde, coquendo & aptando ad nutritionem. *Induſtria* alimentum Naturæ præparat coquendo ad ignem, & maſticando

ac ſubigendo in ore. *Natura* rurſus hoc ſic præparatum porro aptat nutriendo, dum ex eo *Chilum* primo, mox *Sanguinem* facit: utrobique, *quod* Inutile, ſecernens & excernens; *quod* Utile vero, indeſinenter calefaciens ac movens & promovens ad uſum ſuum.

§ 222. Hoc *utile* vero ὑγρὸν ἐὸν κινέεται ὑπὸ τοῦ πυρὸς· κινεόμενον δὲ, ζωπυρέεται· *humidum cum ſit, movetur ab igne: dum movetur autem, vivificatur* ſeu vitalem calorem concipit.

§ 223. Dum nempe *Calidum* illud, quod Alimentorum materia habet inditum ſibi à Creatore, educitur in actum & vegetatur à Calido noſtro, & utrumque contemperatur Humido ſic, ut οὐδέτερον κρατῆσαι παντελῶς δύναται, *neutrum ſuperari in totum queat*: hoc eſt, *non* Calidum ab humido, *non* Humidum à calido: 1. de Diæt v. 54.

§ 224. *Humidum* deinde hoc ipſum, quia, ſi liquidum eſt nimis, non poteſt adhæreſcere Partibus nutriendis, idcirco, ὑπὸ τῆς κινήσιος καὶ τοῦ πυρὸς ξηραίνεται καὶ στερεοῦται, *à motu ac igne ſiccatur & ſolidatur*, atque ita requirit illum ſuæ ſubſtantiæ modum, quo aptum eſt, quamprimum tepeſcit, glutineſcere & ſua tenacitate adhæreſcere firmiter ei, cui affuſum eſt.

§ 225. Quibus, quantum in rem præſentem, præhabitis in promtu erit ratio, *quare* Oeniades bene comedens, tamen fructum ex cibis ſolidum non perciperet.

§ 226. *Principio* parum & id valde aqueum ac crudum à cibis aſſumtis delatum fuit in venas. Hoc ſuo adventu potuit non quidem comprimere *æſtum* Sanguinis, reprimere tamen, ὥσπερ εἴ τις ἐπὶ ὕδωρ ζέον, ἕτερον ψυχρὸν ὕδωρ ὑποχέει, παύεται τὸ ζέον. *quemadmodum ſi quis ad aquam ferventem, frigidam affundit, defervet fervens*: l. de Genit. VI. 19.

§ 227. Hoc ipſum *deinde*, quod à Ventriculo infunditur Sanguini, quia ineptum eſt vivificari & qua ſubſtantiam uſque eo ſpiſſari, ut in tempore & loco fibreſcat & agglutinari Partibus nutriendis queat: hinc eſt, quod moram non trahat in Cavis partium; ſed ejus quod aqueum eſt magis, evolet foras & pereat, quod terreum magis, redeat cum Sanguine in vaſa, & igniatur magis, magiſque fiat alendo ineptum.

§ 228.

§ 228. *Denique*: Partes solidæ, Humidi cum advectitii defectu, tum proprii detritu, fiunt aridæ atque porosæ. Hinc habent, quod moram Sanguini transfluenti facere nequeant: inde vero, quod transfluentis nihil agglutinari possit. Ut jam non dicam *igniri* Partes, & hinc penitus reddi inidoneas cogendis vaporibus, si qui forte nonnihil utiles ad ipsas deferuntur.

§ 229. Optima igitur ratione Dictator *collapsum corporis* acceptum retulit *defectui nutritionis*. Cujus insignem quoque locum habes I. de Morb. t. xxx. ubi modum ostendit, quo moriuntur homines & pereunt ex Phrenitide. Meretur adscribi, cum ob paralleliam, tum ob Sanguinis circulationem, cujus illustre habet vestigium.

§ 230. Ait ergo: παραφρονέουσιν ἐν τῇ νόσῳ διὰ παντὸς, ἅτε τοῦ αἵματος ἐφθαρμένου τε καὶ ἐκκεκινημένου τὴν εἰωθυῖαν κίνησιν. καὶ ἅτε παραφρονέοντες, οὔτε τι τῶν προσφερομένων δέχονται, ὅ, τι ἄξιον λόγου. ὅταν δὲ προΐῃ ὁ χρόνος, μαραίνονταί τε καὶ μινύθουσιν ὑπό τε τοῦ πυρετοῦ, καὶ ὑπὸ τοῦ μηδὲν τρέφεσθαι. *Delirant in morbo continue: quia Sanguis est & corruptus & concitatus qua consuetam motionem. Tum quia delirantes nihil quidquam eorum, quæ offeruntur, accipiunt, quod sit effatu dignum. Quum vero processerit tempus, marcescunt & tabescunt cum à febre, tum ab eo quod nihil nutriuntur.*

§ 231. Verba cedro digna, & è quibus discere possis quæ sunt maximi in arte momenti. *Primum*: Deliria quemadmodum obtingant hominibus ex corruptione Sanguinis & perturbatione Motus ei familiaris: non autem ex Intemperie nescio qua Cerebri, ut cum suo heic deliro duce delirant hodie Galenistæ.

§ 232. *Deinde*: Sanguinem εἰωθυίᾳ κινήσει *perenni motu* moveri in corpore. Quid enim aliud est εἰωθυῖα κίνησις *consuetus motus*, quam qui τὸ εἰωθὸς διαπράττεται, *ex more suo continenter agit*, quod agere ad necessitatem Naturæ debet? Quæ necessitas cum sit calefaciendi Corpus & suum cuique Membro demensum distribuendi: non potest non *perennem motum* Sanguis habere, habens in se quidquid est ad vitam necessarium. Nam, ut Aretæus eleganter de Curat. acut. II. 2, αἵματος ἡ φορή. αἷμα δὲ πάντων τροφή· πάντων δὲ θέρμη· πάντων δὲ χροιή. Latine dixero: *Sanguinis*

est

est æstus. Sanguini vero omnia alimentum, omnia calorem, omnia colorem debent. Reddidi, ut potui. Nam *optimis occupatis, quidquid aliter dixerimus, necesse est esse deterius*, inquit Quinctilianus Inst. x. 5.

§ 234. *Denique*: Mors quemadmodum obrepat consumto corpore & in consumti locum nihil reposito. Unde & hoc discas, *quid* Oeniadæ fuisset sperandum, nisi Hippocrates velut è cœlo adfuisset & servasset ipsum.

§ 235. EX CIBIS. Videtur hoc *sine causa* addi: cum aliunde ali, quam ex Cibis, non detur. Verum *hoc*, non *illud* est. Verba quippe innuunt, non potuisse aliquem cibum offerri, qui cederet ipsi in alimentum. Nam si quid ejus raperetur in venas, id nutrire non potuit ob causas jammodo allatas. Præcipuum corrumpebatur & secessit per alvum, ceu mox audiemus.

§ 236. EDENTI. Hoc quoque verbum facile quis habeat in superfluis. Quei fructum enim ex cibis percipiat, qui aliquem non sumit? Edas & bibas oportet, ut vivas. Οὐ γὰρ οἷόν τε ζῆν ἄνευ τροφῆς· *Neque enim ulli datum est vivere sine alimento*, inquit Philosophus in Polit. I. 8.

§ 237. Quare non? Causam reddit Lucretius de Rer. nat. IV. 856:

Illud item non est mirandum, corporis ipsa
Quod natura cibum quærit cujusque animantis.
Quippe etenim fluere, atque recedere corpora rebus
Multis modis docui; sed [vero] plurima debent
Ex animalibus his, quæ sunt exercita motu:
Multaque per sudorem ex alto pressa feruntur;
Multa per os exhalantur, cum languida anhelant.
His igitur rebus rarescit corpus, & omnis
Subruitur natura: dolor quam consequitur rem:
Propterea capitur cibus, ut suffulciat artus;
Et recreet vires interdatus; atque patentem
Per membra ac venas ut amorem obturet edendi.

§ 238. Hoc adeo non ignoravit Hippocrates, ut etiam professus sit l. de Ætate (quem libri conjungunt l. de Carn. t. XXI. 5.)

ὅτι ἑπταήμερος ὁ αἰών, *septem dierum esse ætatem* Hominis: & hoc ex eventu manifestum dixerit. εἴτις ἐθέλει ἑπτὰ ἡμέρας φαγεῖν ἢ πιεῖν μηδέν, οἱ μὲν πολλοὶ ἀποθνήσκουσιν ἐν αὐτῇσιν. εἰσὶ δέ τινες καὶ οἳ ὑπερβάλλουσιν, ἀποθνήσκουσι δ' ὅμως· *Si quis vult septem diebus nihil edere aut bibere, plerique quidem moriuntur in illis. Sunt tamen, qui excedunt, sed moriuntur nihilominus.* Nempe si in proposito aut necessitate illa perseverent.

§ 239. Plinius lib. XI. cap. LIV: Homini *non utique septimo lethalis inedia: durasse & ultra undecimum plerosque, certum est.* Quæ si ab Hippocrate accepit, ita accepit, ac si voluerit neminem sine cibo vitam posse ultra septimum protrahere. Non hoc Præceptor ait: sed, plerosque diutius non producere; quosdam tamen. Quinam vero sint, qui perseverare sine cibo potuque diutius possint, qui minus diu, didiceris vel ex aph. XIII. lib. I. Ubi si *senibus* adstituas, qui tales constitutione corporis, non solis annis sunt: perspicies rationem, quare multi narrentur multos annos durasse cum paucissimo cibo aut potu tantum.

§ 240. Oportet ergo *subsit* Emphatici aliquid verbo *edenti*. Subest illud: Quamvis Oeniades *sæpe* admodum & cibi *tantum* caperet, quod videbatur abunde alendo esse: tamen non alebatur.

§ 241. Nihil est, quod vulgus magis soleat admirari, quam videre aliquem belle edentem, nec tamen proficientem. Sæpe id videre est in convalescentibus à morbo, cum cibo utuntur copiosiore, quam conficere calor attritus possit: Aph. II. 8. Unde ὡς τὰ πολλὰ πάντες οἱ φαύλως ἔχοντες, κατ' ἀρχὰς μὲν εὐσιτέοντες, καὶ μηδὲν ἐπιδιδόντες, πρὸς τῷ τέλει πάλιν ἀσιτέουσι· *ut plurimum omnes debiles, circa initia quidem cibum bene sumentes, neque quidquam proficientes, tandem rursus aversantur illum*: Aph. II. 32. Τὸ φαύλως ἔχειν, *male habere* heic passim exponunt Interpretes: inconsiderate. Loquitur enim de *convalescentibus* Aphorismus, ut juxta cum Galeno diserte fatentur commentatores, & clarum est ex collatione cum Aph. 31. & 8. Dicuntur autem *convalescere*, morbo defuncti & debiles, quando incipiunt resumere vires, & fieri rursus habiles ad obeunda munera intermissa. At

male

male habere, qui adverſa valetudine afflictantur, ſive qui cum morbo adhuc luctantur. Foeſius in Oeconomia: φαύλως ἔχειν *eſt valetudine ambigua uti, neutro eſſe ſtatu, medioque inter ſanum & ægrum*. Equidem bene. Verum cum *duplex* iſte Status neuter ſit, Decidentiæ & Convaleſcentiæ: de *utro*, an *utroque* eſt accipiendum? De *utroque* accipiam, cum dabitur *prioris* exemplum. Quod mihi obſervatum non memini.

§ 242. SED. Græce eſt καὶ. Quæ *particula* tametſi raro non eſt *copulativa*; aliquando tamen vim induit *adverſativæ*, ſive quæ rei propoſitæ ſubjungit aliam priori adverſantem. Theophraſtus ſic uſurpat Hiſt. plant. III. 10. ubi Taxum ait ὅμοιον τὸ φύλλον ἔχειν τῇ ἐλάτῃ, καὶ λιπαρώτερον ἢ καὶ μαλακώτερον, *habere folium ſimile abieti, ſed pinguius atque mollius*. Non aliter accipitur Actor. x. 28.

§ 243. Poteſt etiam *conjunctio* καὶ accipi ut *expoſitiva*: quemadmodum in illo Æneid. I. 6: *Lavinaque venit Littora*. Sic apud Theophraſtum de Cauſ. plant. IV. 12. illud; καὶ κατὰ τροφὴν, ita ſumit eruditiſſimus Interpres, acſi ſcriptum fuiſſet, κατά γε τροφήν. vide pag. 247. 2. A.

§ 244. *Utro* modo ſumas, in idem recidet ſenſus. *Propoſitum* auctoris eſt, reddere rationem, *quare* Oeniades non nutriretur ex cibis, tametſi eos & ea quantitate ſumeret, ut videretur neceſſario fructum ex illis percepturus. *Cibus*, ut nutriat, concoqui, defecari, aſſumi, perfici, diſtribui, apponi denique Partibus debet. *Horum* nihil, inquit, fiebat: *ſed* ſeceſſit corruptus atque combuſtus. Unde tantum aberat, ut ali poſſet, ut certo tabeſcere debuerit & liqueſcere, & perire conſumtus: quia id, unde ſperabatur merito alimentum, cedebat in detrimentum.

§ 245. SECEDEBAT. *Mortale* nihil ſine alimento vivere, certum. *Alimentum* vero nullum ſincerum eſt: nullum tam utile, cui mixtum non ſit inutile. Hinc eſt, quod *confectionem Alimenti non minus neceſſario ſequantur Excrementa, quam fabrum ſcriniarium Scobes*, ut lepide Hofmannus ait v. Inſt. XXXV. I. Quemadmodum igitur *neceſſaria* Homini eſt Alimenti ingeſtio, ut fructum ex eo quæſitum percipiat: *ita &* Excrementi egeſtio, ne damnum ex eo non quæſitum accipiat. De hoc negotio varia ſunt apud Græ-

cos usitata verba, quæ pudentiore alio, aut aptiore reddi Latine non potuere, quam illo quod præscripsimus.

§ 246. *Secedere*, ὑποχωρέειν, quis dicitur *proprie*, quando se separat ab hominibus & confert in locum secretum, ad faciendum, quod ipsis coram, multis de causis non libet, non licet. Ita Dominus Iesus volens discipulos ex itinere ad se reversos paulum quiescere, ὑπεχώρησε κατ' ἰδίαν εἰς τόπον ἔρημον, *secessit privatim in locum desertum*: Luc. IX. 10. Marc. VI. 31.

§ 247. Causa *honoris*, quem debemus Deo, proximis, nobis ipsis, non licet nudare membra, quæ peccatum docuit ἀτιμώτερα εἶναι τοῦ σώματος, *minus honesta esse corporis*, I. Cor. XII. 23. Idcirco jussi erant Israelitæ exire castris ad secessum, ibi fodere, desidere, & terra mox tegere τὴν ἀσχημοσύνην *turpitudinem suam*. ita namque LXX. vocant hoc, quod homini εἰς τὴν κοιλίαν χωρεῖ, καὶ εἰς ἀφεδρῶνα ἐκβάλλεται, *in alvum abit, & in latrinam ejicitur*. vide Deut. XXIII. 12. 13. 14. Matth. XV. 17. Vide vero vel inprimis rationem, qua Legislator absterrere populum ab ista turpitudine committenda atque spurcitie objicienda oculis prætereuntium satagit. Christiani (pudendum dictu!) hac in parte ita se gerunt, ac si Sanctus Israelis in castris, in urbibus, in medio ipsorum non ambularet.

§ 248. *Græca* in hoc negotio usurpata, varia sunt, ut dixi: pleraque tamen eâdem ab origine, ab illo nempe verbo, quod jamjam audivimus ex ore Doctoris summi. *Simplex* est τὸ χωρεῖν. quod est, *aliquo tendere & ferri*. Qua significatione venit Præceptori in l. de Nat. hum. II. 13. ubi corpus dicitur πρὸς βίην χωρεῖν *ad robur ire*, cum, expositore Galeno, θερμὸν γίνεται *calescit*.

§ 249. Sed & *sequiore* significatione usurpat Aph. I. 23. Ubi τὰ χωρέοντα dicuntur, cujus cujus generis *excreta*, & quaqua demum parte exeuntia vel educta. Speciatim de *urina* dicitur II. Prorrh. t. XXXI. fine. ubi quod est, αἲν τὸ οὖρον χωρέηται, Celsus reddidit, *si ferri urina incipit*. lib. II. cap. VIII.

§ 250. *Usitatiora* tamen Hippocrati sunt hinc *composita*. quæ potissimum tria sunt: ὑποχωρέειν, διαχωρέειν, ἀποχωρέειν. Sunt autem

tem hæc *propria* Excernendis: quemadmodum Excernenti est τὸ ἀποπατεῖν.

§ 251. Etenim τὸ ἀποπατεῖν vi vocum componentium est, *de via decedere*, atque ita se separare à conspectu hominum. Quod quia facit omnis homo pudens ventrem levaturus, & ad hoc secessum quærit: hacpropter *metonymice* huc translatum verbum est. Ideo etiam ἀπόπατος (quod frequens Hippocrati de Excretione alvina) Erotiano exponitur ἀφόδευσις, q. d. *deviatio*. Foesius etsi apud Hippocratem dicat significare & *secessus* ad exonerandam alvum, & *dejectiones* ipsas: loca tamen non profert, nisi duo & quibus de *excreto* sumitur, non de *excretione* vel itione ad excernendum.

§ 252. Interim isto modo usurpavit Aristophanes Acharnan. act. I. sc. II. 39: εἰς ἀπόπατον ᾤχετο. Interpres: *in latrinam ivit*. sy! Scholiastes: Ἀπόπατος λέγεται, τῆς ἐκδεδιητημένης τροφῆς ἡ ἄφοδος· παρὰ τὸ ἐκτρέπεσθαι τῆς ὁδοῦ. πάτος γὰρ ἡ κοινὴ ὁδός. *Secessus dicitur, exsuccati alimenti dejectio: quia deceditur de via*, alvi nempe à ciborum scoriis exonerandæ gratia. *Nam* πάτος *est communis via*.

§ 253. Τῷ ὑποχωρέειν sæpe, sæpius τῷ διαχωρέειν, raro τῷ ἀποχωρέειν utitur Hippocrates: numquam tamen aliter, quam *medice*, hoc est, Significatione sequiore, & *qua* Actionem, & *qua* Agens.

§ 254. *Qua actionem*, non memini dixisse de alia, quam qua satagit Natura ἀποκουφίζεσθαι, *sublevari* à saburra inutilium & recrementorum, quæ una cum alimentis subiere in corpus. Hæc quia *aquea* partim, partim *terrea* sunt: quorum *illa* in Vesica; *hæc*, in Alvum confluunt: homo autem æque *vesicâ* depleta, quam *alvo* exonerata levatur, fiatque ad omnia agilior atque expeditior: eapropter est, quod Præceptor utroque in negotio usurpet utrumque verbum. De *urinis*, Aph. VII. 66: de *fecibus*, II. Prorrh. IX.

§ 255. Interim illo *discrimine*, quod notat Galenus ad Aph. II. 18. prope finem. Sed illa rursus *cautione*, quod ad verba ipsius, ut ne τὴν γαστέρα *alvum* ibi cum Interprete reddas, sed *ventrem*. Si enim istis: ὑποχώρησις ἐπὶ τῆς κατὰ τὴν γαστέρα μόνων λέγεται: voluit Galenus hoc, quod Leonicenus reddidit, *Subductio solum de*

iis dicitur, quæ per alvum dejiciuntur, aperte hanc sententiam refutat Aphorismus jam à me laudatus modo. Hoc vero voluisse, collegeris non obscure ex dictis ad Aph. VII. 64. Nec aliter intellexit Duretus III. Coac. IV. I: *Et vero Galeni judicium est in commentario ad Aph. prædictum, τὴν διαχώρησιν, tametsi de alvo transmissa fere dicatur: tamen de aliis quoque dici excretionibus. Quod non admittit ἡ ὑποχώρησις, quæ soli alvo transmissæ semper tribuitur.*

§ 256. Verbum *tertium*, τὸ ἀποχωρεῖν de *exeuntibus* per Alvum & Vesicam usurpatum reperies Aph. VII. 69.

§ 257. Quod attinet *agens*, cujus istæ actiones sunt, certum est, nuspiam *personæ* Verba præscripta tribui, semper vero *rei*. Non, inquam, *homo* dicitur ὑπο-ἢ-διαχωρεῖν, sed *materia* quæcumq; in secessu excernitur. Duretus indicato loco: Διαχωρεῖν. *quo verbo, transitus significatur eorū, quæ excluduntur διὰ τῶ ξυμφερόντων χωρίων, per loca commoda exclusioni dicata: sed, ut jam attigi, pertinet κατ᾽ ἐξοχὴν, ad ventris dejectionem. qua sponte fertur alvus, non coacta, non ægre, ut se exoneret fecibus rerum earum quæ assumuntur, ope adjuta fibrarum, in quibus vis est circumagendi feces atque ciendi peristaltico motu intestinorum proprio, donec transmissæ fuerint & exclusæ.* Unde Celsus ex II. Prorrh. IX. illa verba, ἣν ἀπόπατος διὰ πλείονος χρόνου οὐ διαχωρέη suis adscribens vertit: *Ubi pluribus diebus non descendit alvus.* eleganter.

§ 258. Quemadmodum namque recrementorum *secretiones* Naturæ sunt munia: ita & secretorum *excretiones*. Quamvis enim *has* sustinere ad tempus & differre potest homo: non potest tamen pro arbitrio ciere, aut ciente Natura cohibere. In infantibus & quos Natura gubernat, non Ratio, videre est omne genus Inutilium excerni ἀπὸ ταυτομάτου, *sponte sua*, hoc est, Naturæ pulsu & directu ad loca singulis convenientia. Etiam in adultis & catis quid Ratio potest in Sudoribus movendis? Multi invitissimi sudant. Multi cum sudare maxime volunt, tamen non sudant. Quid etiam in Menstruis feminarum potest? quibus illa singulis mensibus velut ad edictum Prætoris comparent.

§ 259.

§259. Sed & in his, in quibus se Ratio quid posse putat, quid potest? Naturam excreturientem sufflaminare pro tempore, & morari tantisper, donec eo secedamus, ubi honeste onus licet deponere. Hoc ipsum tamen quanta sæpe conjunctum cum molestia, quanta cum anxietate, imo periculo, etiam vitæ est? Avia materna CLARA WONDERER; patritia familia apud Noribergenses oriunda, Harlemum ad nuptias filiæ IACOBI *de la* FAILLE, honoratissimi viri, Compatris sui profecta & sponsæ assidens, desubito urgetur ad secessum. Pudor vetat surgere, & negotium facessere convivis, & quasi neglecti inante Naturæ præstandi officii conscientiam prodere. Dum ergo omni vi reprimit Naturæ laborem, fit fervor in Sanguine tantus, ut is perruptis catarractis suis summo cum impetu & tanta copia se profunderet per os, ut deficiente anima sublata inde pro mortua, & mortua fuerit diebus non admodum multis post.

§260. Quinetiam de TYCHONE BRAHE, summo viro, constat & memorat Gassendus in Vita lib. v. p. 206. cum ad cœnam apud illustrem Rosemberchium consideret non emissa, ut pro more habebat, urina, & paullo largius biberetur, tendi vesicā sensisse & aliquantisper quidem, sed denique tamen nihil moratum conviviorum leges, è mensa abiisse ac domum petivisse; verum orificio vesicæ obturato, & vi expultrice præ nimia retentione labefactata, urinam jam tum reddere non potuisse. Gravissimis exinde cruciatibus, vigiliis, interna febri, delirio obortis, sed tandem sua animo restituta serenitate, pladicissime exspirasse undecimo die.

§261. Meminit Tranquillus, Claudium Cæs. *meditatum edictū, quo veniam daret flatum crepitumque ventris in convivio emittendi: cum periclitatum quemdam præ pudore ex continentia reperisset*: vide c. 32. Extat & II. Epigr. XLIV, Nicarchi de Peditu ventris ejusque viribus seu crepitu carmen perelegans. quod vel ideo me non pudet exscribere, quia scire etiam illa, quæ pro obscœnis habemus, non est obscœnum; & omnino licet in talibus etiam agnoscere sapientiam Creatoris, qui corpus animale sic condidit, ut halitibus intra se compressis inutilia & nocitura possit ejectare. Audiamus ergo, quem laudavi, Poetam.

Πορδὴ

Πορδὴ ἀποκτείνει πολλοὺς ἀδιέξοδος οὖσα·
Πορδὴ καὶ σώζει, τραυλὸν ἱεῖσα μέλος.
Οὐκοῦν εἰ σώζει καὶ ἀποκτείνει πάλι πορδὴ,
Τοῖς βασιλεῦσιν ἴσην πορδὴ ἔχει δύναμιν;

Quæ ego, etsi non versibus æquis, sic Latine tamen reddere sum conatus:

Sat crepitus multos, nequiens prorumpere perdit:
Et servat, raucum rustica musa canens.
Ergo si jugulat crepitus, si liberat idem;
Quis neget hunc magnis Regibus esse parem?

§ 262. Non igitur injuria Stoici *etiam crepitus ajebant æque liberos, ac ructus, esse oportere.* auctor Cicero Famil. IX. 22. Et sane sanitati flatus retentos quia plurimum obesse comperiuntur Medici, idcirco præceptum Anglorum regi à Salernitana schola fuit:

Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Nec mictum retine, nec comprime fortiter anum.

§ 263. Cæterum poeta *peditum* Cantui comparans facit me meminisse ejus, quod memorat Augustinus de Civit. XIV. 24: *Nonnulli ab imo sine pudore ita numerosos pro arbitrio sonitus edunt, ut ex illa etiam parte cantare videantur.* Subnotat ibi Lud. Vives: *Talis fuit memoria nostra in hac terra Germanus quidam in comitatu Maximiliani Cæsaris, & Philippi ejus filii: nullum erat carmen, quod nō ille crepitibus podicis redderet.* Sed *unde* homini flatuum quod sufficeret ad inflandum illud cornu? Ab *aere* procul dubio. Quem in Ventriculum quoque, maxime tunc ire, cum vacat & hiante stomacho, certissimum est. Institutionistas inter primus notavit ex Hippocrate Hofmannus III. Inst. XXX. I. & LXI. 5.

§ 264. CIBUS. Foesius in Annot. VII. 234. F: Σῖτος *hic ciborum reliquias & excrementa significat, ut supra lib. IV. & alias plerumque apud Hippocratem. Istum autem locum subindicare videtur Erotianus his verbis:* σῖτος πονηρός· νῦν τὸν σῖτον ἀντὶ κόπρου τέταχε. De *hoc* quidem non dubito: poni, inquam, pro *stercore* seu, ut proprie nominatur, *homerda.* Certe id evincunt loca à diligentissimo viro producta in Oeconomia. Verumenimvero, quisquis locum præsentem considerabit, τὸν Σῖτον heic videbit non *ciborum*

borum reliquias & excrementa significare, sed *cibum* ipsum.

§ 265. Dilucet clare hoc *cum* ex Antecedentibus, *tum* ex Subsequentibus, *tum* ex Re ipsa. Ex *antecedentibus*: si enim *reliquiæ* dumtaxat Ciborum secedebant, quare corpus sartum tectum conservare non potuit? præsertim cum solito frequentius comederet & consumeret celerius? quare contra emacruit, extabuit, colliquit? Ex *subsequentibus*: nam si sola *excrementa* Ciborum exibant, quid opus his purgatis erat, cum sponte irent? aut si horum quædam relinquerentur, quare, cum omnis generis medicamenta sumeret, nullum ex his levamen sensit? Ex *re ipsa* denique: dijudicari quippe, quid secederet, non potuit, nisi ex Excretis: ἰδεῖν δὲ καὶ διαχώρησιν, *inspicere enim & dejectionem* oportet; monente nostro l. de Vict. ac. t. XLVII. Tam enim hoc turpe non est Medico, facienti officium: quam non est Regi sanaturo tangere strumam pediculosi. Visis excretis vero, licuit Cibum esse, qui excerneretur; sed corruptum, sed combustum.

§ 266. Si *talis* fuit, unde licuit, *Cibum* fuisse? *non* Alvi feces? *non* Corporis liquamen? Ex consistentia & qualitatibus aliis, spectari in talibus solitis. *Feces alvi* cum comburuntur, siccantur duranturque. vide ad Galenum I. Prorrh. II. 6. *Colliquamentum*, quod cernitur in dejectionibus, prætenue, oleosum, putidum est. vide rursus ad illum III. Epid. III. 72.

§ 267. PRAVUS. Non eâdem phrasi heic σῖτος πονηρὸς, *cibus pravus* dicitur; qua τροφὴ πονηρὴ, *alimentum pravum*, Aph. II. 36. Etenim *pravo alimento uti* dicitur, qui, *sive* Sponte, *sive* Coactus, sumit ordinarie tale, quod *aut* Sua natura pravum, *aut* Suæ naturæ est. *Sua natura* pravum est, quod simpliciter mali succi est, sive quod μοχθηρὸν εἴωθεν αἷμα γεννᾷν, *vitiosum consuevit sanguinem gignere*, uti Galenus loquitur in com. Catalogum talium exhibet Celsus II. 21. Respectu *naturæ Sumentis* pravum Alimentum est, quod ipsi, quacumque demum de causa, non confert. *Qui* Vitæ genus habet actuosum, *qui* Calidum acre, eorum in ventriculo teneri & delicati cibi raro non corrumpuntur.

§ 268. Præsenti in casu *cibus pravus* idem est, qui depravatus coquendo. Hesychius: πονηρὸν, κακοπαθῆ. Ita vero dicitur, quod

male affectum eſt, & affectione hac vitiatum, vitioque accepto malignum. Gloſſarium: *Malignus*, πονηρός. Iſidoro in x. Orig. *malignus* dicitur, *qui malitiæ opus peragit*. Peragit vero *non unum* Cibus in ventriculo jam factus *malignus*.

§ 269. *Quæ* autem ſint illa *mala*, ipſa ex origine vocis, optime cognoſcitur; ſi modo tam verum quam ſimillimum vero eſt, Latinis *malum* dediſſe Græcorum μαλὸν ἢ μαλερόν. Didiceris quippe ex Heſychio atque Euſtathio τὸ μαλερὸν ſignificare inter alia, ὀξὺ, ἰσχυρὸν, καυστικὸν, μαρανὶικὸν, φθαρτικὸν τῶ ἁπαλῶν σωμάτων. Adfertur & τὸ μαλὸν pro *exitioſo*. Quorum *nihil non* eſt in tali cibo, *qualis* Oeniadæ in ventriculo fiebat. Igneo quippe calore uſtus cibus, factus eſt egregie *acris, vehemens, uſtivus, tabificus, & corruptivus mollium corporum*, atque ita *exitioſus*

§ 270. Debebatur *acrimoniæ* (qua acute afficiebat ventriculi atque inteſtinorum tunicas, & inceſſanter eas lancinando ſtimulabat) quod retineri cibus nequiverit. Debebatur *vehementiæ*, quod illum morari intra ſe inteſtina non ſinerent, ſed ad exceſſum continenter promoverent, atque ita toties cogeretur patiens ſecedere & ſe deonerare, quoties eſcam ſumeret, & ſumtam perverteret vis ignea. A qua ut urebatur, ita & *uſtivam* vim concepit, & *tabificam* illam, qua *corrupit* carnes & quidquid præterea eſt *mollium corporum* in homine.

§ 271. Nequiit enim fieri, ut non iſtius *famis* Vis rabida raperet in Sanguinem una cum aquoſis etiam particulas terreas ſubtiles atque uſtas. Non poſſum vero *hoc*, quod tali in caſu rapitur intus, ulli rei aptius comparare, quam fumo querno. Qui cum maximam partem aqueus ſit: vapor tamen ſecum vehit craſſum quid & acre. Salem fixum arſenicalem vocant ſecretorum Naturæ rimatores, & nobilem ex eo parare medicinam docent contra Cancrum, oppobrium Chirurgorum.

§ 272. *Iſtæ* particulæ in partium molles delatæ, neque hinc relatæ aut evadentes cum eo quod perſpirat, macerant ipſas & attenuant & liquefaciunt adjumento non exeuntis fluoris. Ob cutis quippe ariditatem atque contractionem perſpiratio fit minor: minore copia inquam, & materiæ ſubtilioris tantum, quæ-

que

que avehere ſecum nihil craſſiuſculi poſſit. Unde *exitium* tandem certum eſt: dum videlicet multa deteruntur Subſtantiæ ſolidæ, apponuntur vero pauca.

§ 273. Quorum jam *effectuum* reſpectu recte rurſus *ille* Cibus πονηρὸς fuit ab Hippocrate dictus, hoc eſt, expoſitore iterum optimo Grammaticorum, κακὸς, δεινὸς, κακοῦργος· *malus*, *gravis*, *maleficus*.

§ 274. Dicitur, inquam, recte primo, *malus*. Vocabularium vetus: *Malus dicitur* à μέλας, *quod ſit niger & perverſus*. Eamdem originationem & Iſidorus agnoſcit in loco, quem jam laudavi. Probat judicioſiſſimus Scaliger de Subt. ccc. 3.

§ 275. Profecto *niger* eſt, & *perverſus* talis cibus. *Niger*, colore, ſubſtantia, effectu. *Colore*: quemadmodum? dicam ad ſequens in texu verbum. *Subſtantia*: eſt enim νεκρὸς, *mortuus*; utpote ſpiritu vivo nequaquam imprægnatus, quemadmodum Chilus ex cibo rite confectus. *Effectu* denique: quia ἀνιηρὸς, *triſtificus* & *formidabilis* eſt. Adfert triſtitiam cum dolore, quo affligit. Adfert *formidinem* cum tenebris, quas offundit ſpiritui, reddendo ſanguinem fuliginoſum & turbidum.

§ 276. Etiam *perverſus* eſt, hoc eſt, verſus à bono, & verſans in malo, uti eleganter in Elegantiis explicat Valla lib. v. cap. XXXI. *In malo* quemadmodum *verſetur* atque occupetur, vidimus. Sed *bonum*, à quo verſus eſt, quodnam eſt? *Officium* primo, quod debebat corpori. *Hoc* vero eſt, *alere* ſeu reſarcire jacturam, quam variis ab cauſis patitur corpus. *Facultas* deinde faciendi hoc officium. Δύναμις *facultas* Hippocrati dicitur, quæ ἰδιότης καθ' ὅλην τὴν οὐσίαν, *Proprietas totius eſſentiæ*, Galeno in VI. Epid. IV. 5. & ſæpe alibi.

§ 277. Ita vero eſſe evidentiſſimum eſt legenti conſiderate eam l. de Vet. med. partem, qua irrefragabilibus argumentis refutat Præceptor *opinionem* de Qualitatibus primis, quam ſuo tempore, prorſus ut hodie, fovebant Medici. Quod vero *proprietatem totius ſuæ eſſentiæ* amiſit; quodque alium è contrario *modum materiæ*, aliaſque *qualitates* toto genere diverſas à naturalibus & Naturæ noſtræ inimicas admiſit: id vero eſt, quod *malignum*

gnum vocamus. *Talis* autem eſt Cibus, qui quoquo modo eſt corruptus, eoque magis ſi præterea ſit combuſtus.

§ 278. Recte ſecundo *gravis* hic ipſe dicitur: non ideo quidem, quia ſua natura ponderoſus eſt; ſed quia moleſtus corpori eſt. *Ponderoſum* eſſe, liquebit inſtituta comparatione cum Chilo. *Hic* enim inſtar floris lactei totus eſt ſpumoſus ſeu Spiritu naturali humidoque plenus. *Ille* contra cœni inſtar compactus & turbidus. *Moleſtus* vero corpori, non tam pondere eſt, quam qualitatibus antedictis, quibus uſque & uſque Naturam ſtimulando omnem ejus ordinem ſubvertit.

§ 279. *Maleficum* denique recte dici, non aliis probare argumentis neceſſe eſt, præter quæ ſuppeditant mala ipſius opera, quæ propoſuimus. Et vero quid aliud exſpectes à malefico, quam maleficia? Caput autem maleficiorum, quæ improbe Cibus iſte admittit, illud eſt, quod fraudulenter corpori ſubtrahit nutritionis inſtrumentum. Hoc vero etiam pejus eſt, quia tegitur per officium. Dum enim aliquid ſubmittit corpori, quo placare videatur furorem famis velle, ceu Cerbero offam; interim ſerpit damnum à ſe creatum, certam perniciem, ſerius, ocyus, allaturum.

§ 280. ATQUE. *Corruptionis* ciborum in ventriculo modus non unus eſt. Galenus *triplicem* nos docuit l. de Sympt. cauſ. III. I: *duos* Communes, *unum* Proprium. *Communium* quidem *alter* eſt, quando fit ex illis Cruditas acida: *alter*, quando fit Cruditas nidoroſa dicta. *Proprius* denique eſt, quando prout cujuſque cibi natura eſt, ita fit alia atque alia. *Alii* enim ut putrida ſtercoris aut fimi: *alii* piſces crudos, aut indicibilem atque abſurdum putorem redolent. Oportebat ergo dici, *cujuſcemodi generis* Corruptio ciborum accideret Oeniadæ: præſertim cum ex alia atq; alia cauſa fiat quælibet illarum. Quam ſciviſſe intererat ad curationem quam maxime. Quare non ſatis habuit dixiſſe, *ſeceſſit cibus pravus*: addidit, *atque*

§ 281. COMBUSTUS. *hoc eſt*, uſtione conſumtus. Non quod *totum* Cibi redigeretur in nihilum: ſed quod *totus* Cibus ardore immodici ignis redderetur exſuccus, nidoroſus, inutilis.

§ 282.

§ 282. *Exsuccus*: quia privabatur illo *succo*, qui è Cibo ac potu elici coctione seu temperatione humidi & sicci debuit à Calore naturali in alimentum corpori. Hic est, quem Medici recentiores *cremorem* Chili nominare jam solent, ad distinctionem ejus *pultis*, quæ in Ventriculo ceu publica olla coquitur quotidie, & *chilus* vulgo dicitur, & habet (juxta illum succum) *scoriam* quoque seu recrementa ciborum. *Succus* ergo nobis pars melior chili est. Donatus ad Eunuch. act. II. sc. III. 26: *Succus est humor in corpore, quo abundant bene valentes. Succus proprie, quasi sugus: quod eum sibi ex alimentis membra sugant, ut se repleant*, atque reficiant eo. Hunc sanguini infusum & vim fervoremque Cordis expertum, *chymum* vocamus, ad distinctionem non Chili tantum, sed & Succi seu cremoris ejus jam exucti & sursum per Venas chiliferas commeantis.

§ 283. *Nidorosus* dicitur à nidore Medicis, quem ructuosus ejus spiritus effert. *Nidor* Grammaticis est odor nidens seu redolens adustionem. *Quem* cum accidit aliquem experiri ex saliva, ructu, vomitu, rancidis: indicio est, *Pingue* ciborum amburi & transire in quid simile Bili. *Simile*, dico: neque enim *vera* Bilis est. Interim non est, cur mori recepto non inhæreamus, modo nescii non simus, ita dici per ἀναλογίαν seu comparationem communium accidentium, odoris, saporis, coloris, consistentiæ, potestatis, & si quod præterea est.

§ 284. *Inutilis* denique: non ideo tantum, *quia* Non prodest: sed &, *quia* Obest. Nã *inutile* auctoribus Latinis dicitur, & quod alienum est ab utilitate communi, & quod noxam nocere, & damnum dare atque perniciem potest. *Vtrovis* modo *combustum* Cibum inutilẽ esse dilucet ex iis, quę de corruptione dicebamus in proximis.

§ 285. QUUM VERO. Ista sunt resumentis filum abruptum. Abruperat reddendæ rationis causa, primo: *quare* Oeniades post sumtam escam mox iterum resumere cogeretur? quia nempe vacuo ventriculo intolerandum dolebat. Secundo: *quare* Ipse nihilominus consumeretur? quia non alebatur ex cibis. Tertio: *quare* Non aleretur? quia assumta non ad corpus accederent, sed per alvum secederent. Quarto: *quare* Secederent & frustrarent

exſpectationem veſcentis? quia non elixarentur in ſuccum utilem, ſed urerentur in pravam noxiamque fecem.

§ 286. *Quibus* expoſitis, redit ad querelam, ſaltem præcipuam Patientis. Comperimur indies, vel de *ſolo* Dolore conqueri ægrotantes, vel *ſolum* cauſari &, ſi quæ præterea ſunt ſymptomata, huic acceptum referre. Hinc toties illam vocem audias: nequeo præ dolore aut creſcere aut florere.

§ 287. RECENS. Heſychius: νεωστὶ· ἀρτίως, προσφάτως, πρὸ μικροῦ· *Recens: dudum, nuper, paulo ante.* Quæ uti omnia dicuntur de parvo tempore (horæ unius duarumve aut trium) noviter præterlapſo, quale heic procul omni dubio intelligendum: ita non admodum refert, quodnam ex iſtis reponas. Malui tamen cum Interpretibus hoc reddere, quod & Græco propius, & certius, & ſimplicius eſſet.

§ 288. Τὸ νεωστὶ, *nove*, ni fallor, proprie eſt. At quia hoc pertinet ad rem, non tempus, uti Manutius docet Epiſt. II. 21: idcirco prætuli τὸ *recens*; ceu quod pertinet ad tempus, non rem. *Dudum* aut *nuper* potuiſſent dari: non dedi, quia etiam de remotiore tempore frequentari ſolent, comparatione facta ad remotiſſimum, tanquam antiquiſſimum. Referuntur enim non tantum ad horas, ſed & dies, imo & menſes, aliquando & annos.

§ 289. At *recens*, non poteſt aliter, quam de eo tempore intelligi, quod *paulo ante* fuit. Quo ipſo verbo etiam illud ſimplicius eſt: fortaſſe & ſignificantius. nam & particula *re* ſignificat iterationem. Atque adeo veriſſimum hoc in Oeniade fuit. Toties enim, ut ſupra dicebamus, exſtimulante, hortante, jubente, cogente dolore reſumens cibum, viſus fuit & recidere in morbum & renovare laborem.

§ 290. PASTUS ESSET. De hoc verbo cogitationes meas promſi jam ante. Neque habeo nunc addendum præter quod concernit verbum Græcum, ejuſque interpretationem. Græce eſt: βεβρωκὼς εἴη. Hoc Cornarius reddidit: *cibum accepiſſet*. Rectius *eſcam* dixiſſet. Lexicō vetus: *βρῶμα, Eſca*. Significat enim στερεὰν τροφὴν *ſolidum alimentū*: uti paret, collatis Apoſtoli locis, qui ſunt I. Cor. III. 2. & Hebr. V. 12. Et certe, ut & ante dixi, dubitandum non eſt, ſigni-

ſignificaſſe illo verbo, tale cibi genus ſumſiſſe virum, quod uti commolitione indigeret, ita & negotium exhibere calori poſſet.

§ 291. Deinde, non dicit Hippocrates, neque ſtatuto opus eſt, *decubuiſſe* Oeniadem, atque ita ei debuiſſe dari cibum, ut acciperet. Etenim accipimus ab aliis, quæ porriguntur. Hoc vero, niſi decumbentes & lecto affixi, non ſolemus. Quamdiu enim ſumus ὀρθοστάδιοι, ſtamus, ambulamus, nullum noſtro nobis miniſterium eſt jucundius atque in promtu magis. Hacpropter nemo non adire penum & ſibimet ipſe mavult ſumere cibum, quam præſtolari donec offerat alius.

§ 292. In arte τᾶς προσφορᾶς *oblata* pertinere ad decumbentes, oſtenditur Aph. II. 33. *Oblata* vero, ex uſu Græce loquentium, eſſe *cibos quibus veſcimur*, docet Caſaubonus ad Athenæum VIII. 14. Dicam ergo ipſius verbis: *quare interpres non recte*, ad ea quæ offeruntur. *ſaltem adderet*, in cibum. *Quamquam id quoque non probo.*

§ 293. Multo minus, quod commenti ſunt Braſavolus & Mercurialis. Qui, non obſtante, quod Galenus τᾶς προσφορᾶς de *cibis oblatis* tantum & recte eſſet interpretatus: nihilominus voluere extendere ſignificationem ad *omne* id quod offertur & adhibetur, ad Medicamenta pariter ac Alimenta: inſigni errore. quem erraſſe miramur ſane viros Græce doctos, præſertim Mercurialem, philologum præterea egregium.

§ 294. Sed præbuit illis occaſionem Galenus III. Epid. III. 55. ubi ait προσφερόμενα λέγειν, καὶ κοινῶς ἅπαντα τὰ βοηθήματα, καὶ ἰδίως τὰ ἐσθιόμενα καὶ πινόμενα· *Oblata dici, communiter quæcumque auxilia: proprie vero, cibos ac potus.* Inde & πρόσφορα exponuntur Heſychio τὰ ἐπιτηδείως προσφερόμενα, *quæ appoſite fiunt ad ſanandum*, diceret Fernelius Therap. I. 2.

§ 295. Ergone neſciendum eſt, *aliter* τὰ πρόσφορα accipi, *aliter* τᾶς προσφορᾶς? Heſychius iterum: πρόσφορον· ἐπιτήδειον, ἁρμόζον, οἰκεῖον· *idoneum, congruum, familiare.* Suidas: πρόσφορα· χρήσιμα, *utilia.*

§ 296. At ἡ προσφορὰ, *eſca* eſt proprie. Theophraſtus de Cauſ. plant. IV. 10: *Semina*, ait, *quæ leviore alimento utuntur*,

κουφα-

κουφοτέραν ποιεῖν καὶ τὴν προσφορὰν, id est, *leviorem cibum præstare*: ut loquitur Celsus II.18. Gaza vertit: *usum ciborum facere leviorem*: inepte sane. Non obstante, quod ἡ προσφορὰ pro *cibi usu atque sumtione*, ab ipso Theophrasto interdum usurpetur. Videre id laudato loco. Ubi Loti radicem dicit habere intus album quid & farinaceum, quod elixum vel assum præstet quid ἡδὺ ἐν τῇ προσφορᾷ, hoc est, *gratum cibis*, vertente Plinio XIII. 18. Et hinc, docente ibi Scaligero, προσφέρειν est *pascere oblatis cibis*. Sunt itaque αἱ προσφοραὶ in aphorismo *cibi ægro oblati ad vescendum*. confer l. de Loc. in hom. t. LIV.

§ 297. Neque alia *intentio* Aphorismi est, quam ostendere οὐ μικρὰν τῷ κάμνοντι τῆς σωτηρίας ἐλπίδα, *non parvam ægrotanti spem salutis* affulgere, si valeat Natura. An autem *valeat*, docet cognoscere è duobus, iisque maximis, quæ geruntur ipsius ductu: videlicet, Ratione & Coctione. Quæ si recte fiant, *bonum* sunt, & quidem ἐν πάσῃ νόσῳ, *in quovis morbo*. Etenim multa sunt in morbis bona, quæ non sunt in omnibus tamen. *Omni in morbo* bonum est, *mente valere*, & *bene habere circa cibos*.

§ 298. Dicuntur vero ἐῤῥῶσθαι τὴν διάνοιαν, qui περὶ ἀναγκαῖα *circa necessaria*, ut vocat Præceptor Coac. I. 103, nihil à ratione alienum, nihil ineptum, tamquam sui aut immemores aut negligentes, committunt. Dicuntur vero εὖ ἔχειν πρὸς τὰς προσφορὰς, non solum quibus appetitus manet, ut nimis anguste interpretatur Dux interpretum: sed & qui bene & sine molestia conficiunt cibum, & ex eo eatenus proficiunt, ut saltem Corpus sibi sentiant διαμένειν καὶ μηδὲν ἐνδιδόναι μᾶλλον τοῦ κατὰ λόγον, *perseverare & nihil imminui ultra quod rationi consentaneum est*: Aph. II. 28.

§ 299. Porro *utrumque* illud, si cui in morbo eveniat, *bonum* est omnino: *tam* ut Causa, *quam* ut Signum. Ut *signum* quidem: significat quippe *valere* Naturam & constare sibi, quin & habere roboris tantum, quo sufficiat *tum* Corpori de necessariis prospiciendo, *tum* Morbo coquendo & exigendo. *Robur* hoc Naturæ quia consistit in copia Calidi & bonitate Sanguinis: quæ sunt prima & principalia Naturæ instrumenta, quibus omnia ad Sanitatis cum tutelam tum medelam necessaria exequitur: paret, cur

cur etiam ut *causa* bonum sit bene habere ad cibos, & cum in his accipiendis, tum præterea in necessariis admittendis, ratione duci.

§ 300. Galenus *constantiam* Functionum acceptum referens Partibus solidis seu Membris potius quam Naturæ, hoc est, Instrumentis potius quam Agenti principali, magnis præbuit ansam erroribus. Quos quia omni occasione redarguimus, nihil attinet à proposito nunc divagari longius.

§ 301. Cornarii vero, quam vidimus, hallucinatio excusabilis est: non est Foesii. Qui, illud βεβρωκὼς εἴη exponens *cibum devorasset*, prorsus ad *alium* Morbum abducit legentis cogitationes. Quamvis enim *devoro* etiam modesta significatione pro *comedo* & *deglutio* sumatur: *proprie* est, magna aviditate multum cibi ad se rapere, non mandere, vix gustare, adeoque ventriculum implere, ut oneri sit non tantum, verum etiam revomatur sæpe.

§ 302. Hoc quia *canum* est, hinc *ille* Appetitus caninus fuit sequioribus seculis dictus. Qui *morbus* cum plane alius & alia ex *causa* sit, quam est ille, ex quo Oeniades laboravit, non debuit cum hoc ullo modo confundi. In tota nostri historia verbum non est, si modo recte accipis, quod *Caninum appetitum* sapit.

§ 303. Verum est, cibi vacuus durare non potuit præ stimulo famis. Verum huic satisfacturus non dicitur sine ratione se, ut brutum, gessisse. Verosimile, nihil immoderati in sumendo cibo admisisse, præterquam quod sæpius justo cogeretur se pascere. Verosimile etiam, qualibet vice fuisse cibo non admodum multo contentum & satiatum. Facile enim expletur Ventriculus debilis. Facile etiam gravatur Spiritus imbecillis.

§ 304. HOC TEMPORIS. Quo nempe cibus sumtus detineretur in ventriculo, & contereretur: sive, priusquam contritis cibis & dimissis, denuo igniretur ac doleret. Quantum fuerit id spatium, quod inter sumtionem cibi præcedentem & insequentem intercederet, idcirco non expressit Dictator, quia scire nihil interesset ad rem. Forte & quia non idem fuerit semper, sed longius modo, modo brevius, prout facilioris aut difficilioris digestionis cibi erant ingesti, & magis, minus sæviret morbi furor.

§ 305. IPSUM. Demonſtrativum hoc. Quare Foeſius ergo non expreſſit? Cornarius fecit, ſed referendo ad tempus, quod diximus, repleti ventriculi: *eo ipſo tempore.* Sed res loquitur, ſpectare ad *perſonam.* Vult enim Oeniadem ventriculo ſaturo, ſaltem placato & occupato in conſumendis quæ accepiſſet, non ſentiiſſe ſuctionis moleſtiam. Tunc enim *ipſum*

§ 306. MINIME SUGEBAT, ſeu fatigabat dolor. Dicit, ἥκιστα *minime.* Scilicet, ut ſine dolore numquam fuiſſe Oeniadem intelligamus: doluiſſe minus tamen pleno ventriculo: & quidem tanto minus, quo recentius cepiſſet cibum: atque adeo minime omnium, cum jamjam *paſtus eſſet.* Nempe ejuſcemodi in caſu ſeu affectione

Parva fit ardoris violenti pauſa parumper:
Inde redit rabies eadem, & furor ille reviſit:

uti alia licet, non diſſimili tamen de re canit egregie Lucretius IV. 1109.

§ 307. Foeſius heic iterum delirat, ſive de lira Hippocratica aberrat: reddit enim, *tum minime ſtrepitum ſentiebat.* Quod rectum non eſſe, aut conſentaneum rei, pridem oſtendi.

§ 308. VEL DOLOR HABEBAT IPSUM. *Gloſſema* hoc eſſe, plane nullus dubito. Cujuſcemodi multa ſubrepſiſſe priſcis Auctoribus, communis eſt eruditorum querela, quotquot ipſis illuſtrandis operam navant qualemcumque. Hippocrates ſatis habuit dixiſſe, *recens paſtum minime ſugebat.* Ideo nempe, quod exhinc ultro ſequeretur, *minime etiam tunc doluiſſe.* Lector ad id, quod principio dictum erat, reſpiciens adſcripſit & hoc margini, ad ſenſum pleniorem. Unde deinde librarius, rude rerum genus hominum, inferre in texum non dubitavit, quod omnino pertinere ad rem & conſentaneum propoſitis videbatur.

§ 309. Sed non ſit generis ſuppoſititii, tamen non probarim expoſitionem aut Cornarii aut Foeſii. qui reddunt, *neque dolor aderat* aut *detinebat.* Neque enim recens paſto aberat omnis dolor, uti jam monui; ſed *cruciatus* tantum, ſeu ἐνέργημα ὀδύνης, ut Heſychius alicubi vocat.

§ 310. Interpretes hoc comma ſic reddiderunt Latine, acſi Græ-

Græce ſcriptum fuiſſet, καὶ ἄλγος οὐκ εἶχεν αὐτόν. Etiam tunc debuiſſent: *& cruciatus non habebat ipſum.* Heſychius iterum: ἄλγεα: ἀλγεινὰ κακά, ὀδύναι, πήματα. Ubi quæ dicantur ἀλγεινὰ κακά, ex mox ſequenti gloſſa adverteris. Ἀλγεινή· χαλεπή. At vero χαλεπὸν, ſi quod aliud, magnum eſt & plenæ ſignificationis epithetum apud ſuos: quod Latini idcirco multis reddunt, & æque magnis, ſed ſumtis ſemper è natura rei, cui apponitur: par pari quippe nequeunt.

§ 311. *Cruciatus* iſte, quo Oeniades affligabatur cibo vacuus, quam fuerit *gravis*, id eſt, cum moleſtus tum acerbus quoque & ſævus atque periculoſus, intelligi potuit ex iis, quæ variis in locis de hoc *malo* ſunt antedicta.

§ 312. Eleganter uſus eſt hoc verbo Androtion, cum Hidrieum diceret, dicendi accepta poteſtate, χαλεπὸν eſſe, nec aliter ac Canem ſolutum vinculis incurrere in obvium quemque & mordere omnes. refert Ariſtoteles Rhet. III. 4. Latini tales *procaces* appellant, ſi dictis tantum: *petulantes*, ſi factis præterea modeſtiam excedunt.

§ 313. Atenimvero, cum *negativam* libri non habeant, unde eam mutuarunt Interpretes? A ſenſu: qui poſtulat certe. Idcirco nos, ut & nihil alieni ingereremus & nihilominus ſatisfaceremus ſenſui, particulam καὶ *disjunctive* ſumus interpretati. Nam & hoc modo uſurpari non modo ab aliis, ſed & ab Hippocrate ipſo, ſupra monuimus Exerc. VII. 65. Sed quod dixi, dico rurſus: *totum* hoc pro gloſſemate habeo. quare nec immoror diutius.

§ 314. Hucuſque occupati fuimus in expoſitione eorum, quæ concernunt *naturam* Morbi, & præhabere oportuit ad intelligendum, quæ deinceps de *curatione* Oeniadæ dicuntur. Eam vero *geminam* Hippocrates proponit: *unam*, Præpoſteram; *alteram*, Præproperam, hoc eſt, cito ducentem Ægrum ad metam votorum. *Iſtam* primo exhibet loco: *illam*, ultimo. Quod filum ſequemur porro.

§ 315. HIC. Ita mos eſt apud omnes, ut Pronomine demonſtrativo utamur, quotieſcumque deſignare Rem quamdam aut Perſonam neceſſe habemus, cujus Nomen aut nullum eſt,

aut non succurrit. Virum hunc *habuisse nomen*, non dubito. Hippocrates vero an propterea non indicaverit, præscribere solitus, quod esset *ignotum sibi*, aut quod memoriæ *non succurrerit*, non inquiro. Cui bono enim? Et jam dedimus *Oeniada*. Quod satis memoriæ: cui fere nominibus consultum imus.

§ 316. MEDICAMENTA. Τὸ φάρμακον fuisse apud Græcos, sicut *venenum* apud Latinos, medium atque commune vocabulum & quod significare & capere posset duas inter sese res contrarias, satis est notum, & notat loco non uno Eustathius ad Homerum, quæ reperire est in indice Matthæi Debarensis.

§ 317. Non. Marcellus etiam *medicamentum* de malo æque ac bono dictum ostendit. Dici quippe solitum *medicamentum* non id solum quo homines curantur, sed & quo hominum è medio tolluntur aliterve læduntur, dubium non est. Pro *auxilio* dici, nihil attinet probare: hujus enim multum ubique exemplorum reperias.

§ 318. Pro *veneno* posuit Varro περὶ ἐξαγωγῆς: *Quærit ab Annibale, cur biberit medicamentum? quia Romanis, inquit, me Prusiades tradere volebat.* Quodnam biberit, incertum. Alii enim taurinum sanguinem, alii aliud venenum, quod penes se habebat, miscuisse ferunt. vide sis ad Plutarchum Flaminio p.m.380.E.

§ 319. Pro *nocivo* usurpat Ulpianus § 1. l. 4. ff. fam. ercisc. ubi *Mala medicamenta* & *venena* distinguens, intelligi vult aut *nociva* aut *Magica* vel his similibus usibus destinata. Confer ad Hofmannum v. Instit. XLIII. I.

§ 320. Fuere ergo & *synonyma* & *ancipitia* hæc vocabula, seu quibus *omne contineretur, quod adhibitum naturam ejus cui adhibitum esset, mutat.* ita definit Gajus in l. 236. ff. de V.S. Hinc factum, ut φάρμακα, *medicamenta* aut *venena*, nominantes adjicerent, utrum bona an mala vellent. *Bona* Græci ἐσθλὰ aut ἀκεσώδυνα vocabant: *mala* vero λυγρὰ aut δηλητήρια. *Illa* nunc in sermonibus cum medicis tum vulgi *medicamenta* dicuntur simpliciter: quemadmodum cætera, *venena*: adeoque & *hæc* & *illa* rem certam demonstrant hodie, ut non sit opus adjectione alterius nominis ad distinctionem.

§ 321. *Medicamenta*, inquam, dicuntur nunc τὰ μὲν φέροντα

ἄκος,

ἄκος, οὐ μὴν ἄχος· *quæ ad ſanandum comparata ſunt, non ad occidendum.* Quemadmodum econtrario *venena* vocantur, τὰ μὲν φέροντα ἄχος, οὐ μὴν ἄκος· *quia exitium adferunt, non auxilium:* uti ex etymologia definit Euſtathius ad Hom. Iliad. ο'. p. 1022. l. 39. Quo de vide plura apud Meibomium in Jusj. Hipp. cap. XIV. 2. & ſeq.

§ 322. Τὸ ἄχος paulo plenius expoſui, quam videtur uſus concedere. Proprie enim eſt *dolor*, ſed talis, qui prorſus obſtupefacit & omnem homini ſenſum adimit. Quod non modo ex vere Venenis quædam faciunt: ſed & quæ Narcotica vocant, & doloribus ſedandis ſtupore ſenſuum nimis quidam facile offerunt. Quibus eveniſſe vidimus (quod Celſus cavendum monet lib. III. cap. XIV.) *ut quem obdormire volebant, poſtea excitare non poſſent.*

§ 323. Cæterum ab *ancipite* Vocis acceptione pendebat τῶν φαρμάκων diviſio in ἐπίπαστα, & χριστὰ, atque ποτά. Quam diſtinctionem velut ab Homero profectam laudat idem Interpres ad Iliad. δ'. p. 464. l. 35. Ἐπίπαστα vocabant, quæ vulneribus ſanandis apponuntur: χριστὰ, quibus inficiebant telorum cuſpides: ποτὰ denique, τὰ ποτὰ dicta Hippocrati l. de Affect. t. XLIII: ſicut Æſcylo πόπιμα, monente eodem Euſtathio: Latini *potabilia*, quia ad bibendum temperantur. Quæ *primi* generis, ſemper bona: quæ *ſecundi*, ſemper mala: quæ denique *tertii*, pro voluntate offerentis, aut bona, aut mala erant. Atque ita quidem obtinuit apud eos, qui Medici non eſſent.

§ 324. Apud Hippocratem facile eſt, ut quis ſibi perſuadeat, τὸ φάρμακον accipi de ſolo *purgatorio* Medicamento; inductus videlicet iis, quæ Galenus ſcribit de Fract. II. 29; aliiſque plurimis locis, videndis apud Foeſium in Oeconomia. nempe, τὸ φαρμακεύειν *non de cujuſvis medicamenti exhibitione dici, ſed de ſola purgantium.* Si enim ita eſt, videtur ex canone Conjugatorum ſequi, quod dicebam. Quod enim uni, tribuitur & alteri conjugatorum, inquiunt Logici. Et vero videtur id omnino certum ex hiſtoria Unctoris apud Harpalidem VII. Epid. t. VIII. Is, ut dicitur, ἔπιεν εἰκῇ φάρμακον, ἄνω καὶ κάτω. ἐκ τῆς καθάρσιος, πυρετός. *biberat temere pharmacum, ſupra & infra. Ex purgatione febris.*

§ 325. Atenimvero aliter ſe apud Præceptorem res habet. *Pharmacum* ipſi commune *nomen* Veneni & Medicamenti eſt: De *veneno* tamen non uſurpat, niſi adjecto τῷ θανάσιμον. Videre id in Jurejurando t. 11. 22. ubi φάρμακον θανάσιμον jurat nulli ſe daturum. De hoc vide iterum ad Meibomium XIV. 7. De *medicamentis* dici, uti dubium non eſt: ita eſſe vidimus, de quibus dicatur. Mirum vero, hujus *vocabuli* ne mentionem quidem feciſſe Foeſium, præſertim poſt illam expoſitionem *verbi* τοῦ φαρμακεύειν, quam audivimus. In quo tamen agnoſcimus parcitum labori noſtro. Hoc ipſo enim inoffenſe nobis, & brevius licebit exponere vocabuli uſum.

§ 326. Τὸ φάρμακον ergo Præceptori, *primum*, dicitur de *quolibet* Medicamento, cujus cujus facultatis fuerit. Textus eſt clarus & nobilis l. de Loc. in hom. t. LIV. πάντα φάρμακά εἰσι τὰ μετακινέοντα τὸ παρεόν. πάντα δὲ τὰ ἰσχυρότερα μετακινέουσιν. ἔξεστι δὲ, ἢν μὲν βούλῃ, φαρμάκῳ μετακινέειν· ἢν δὲ μὴ βούλῃ, σιτίῳ. *Medicamenta ſunt omnia, quæ mutant quod præſens. Quævis autem validiora mutant. Licet vero, ſiquidem velis, medicamento mutare: ſin nolis, cibo.* Ad quæ dari magnus commentarius poſſet, ſi hoc ageremus. Aliquid interim de Re, aliquid de Verbis dicendum.

§ 327. De *re* ecce judicium Franc. Perlæ, viri ſane docti, quod reperies in com. III. 49. *Generaliſſime acceptum* pharmaci *nomen omnia comprehendit, quæcumque vel aſſumta vel admota, humanum corpus immutare poſſunt, ſive in ſubſtantia, ſive in temperamento, vel quomodolibet aliter: ita ut etiam Venena complectatur. Hippocrates tamen de eo tantum loqui cenſendus eſt, quod in ægrotantis corporis utilitatem cedit. Medicamenta enim, ut habetur* II. *Meth. med.* I. *eatenus auxilia dicuntur, quatenus proſunt. De hoc igitur plura perpaucis verbis docentur in præſenti textu. Primo videlicet, in quo Medicamenti ratio conſiſtat, prout diſtinguitur ab Alimento. Secundo, quam proportionem habere debeat ſupra humanum corpus, ut illud immutet. Tertio, quod tranſmutatio fieri poſſit non modo à puro medicamento, verum etiam à cibo, qui medicamentoſus ſit, vel medicamento admixtus.*

§ 328. Quibus ego meliora, quantum in rem præſentem, adferre nequeo. Ideo nec piguit exſcribere. Imo vero gratum mihi

mihi & volupe eſt ſua auctoribus cum merita laude reddere, & profiteri apud alios, per quos ipſe proficiam. Quemadmodum vero quæ exhibui, bona ſunt: ita & quæ omiſi, ceu ad meum nunc ſcopum non facientia. quæ tamen ſi quis adibit, etiam doctior abibit.

§ 329. In *verbis* duo negligere non debui: τὸ μεϑακινέειν nempe, & τὸ πυρεόν. *Iſtud*, cum ter repetatur, Cornarius quidem conſtanter reddit, *tranſmovere*: Foeſius vero, tamquam rhetoricans, ſemper aliud, & primo loco, *dimovere*; mox, *immutare*; denique, *tranſmovere*. E quibus *primum* tamen habuiſſe pro palmario videtur: bis enim in mox ſequentibus repetit.

§ 330. Numquam ego quidem, cum in ejuſcemodi incido, ſatis mirari poſſum, tam parum eſſe ſollicitos interpretes, quid pro quo reponant. Quam licentiam ut maximam video in Foeſio: ita & deteſtor maxime. Quiſquis interpretis ſibi munus ſumit, nihil habere prius atque religioſius debet, quam ut paribus omnia reddat. Interpres collybiſtam ſe meminerit: ſpeciem mutet, non ſummam.

§ 331. Τὸ μεϑακινέειν, *mutare* eſt propriè & ſimpliciter; & omnino plus, quam *movere*; nedum *dimovere*, aut *tranſmovere*. Etenim *moveo*, proprie eſt de loco meare facio. Particula *di*, in voce ſecunda, etiam auget ſignificationem, ut *dimoveo* ſit valde moveo. Idem manifeſte facit præpoſitio *trans*, in tertia; & fortaſſe magis etiam.

§ 332. *Mutare* autem eſt facere ut aliquid aliter ſe habeat, quam ante. Id quod in genere facimus, quandocumque Morbum aut Morbi cauſam vel Symptomata ſic quoad ſtatum ſuum convertimus per medicamenta, ut vel deſinat eſſe, vel fiat aliud, vel idem manens exiſtat tamen ſub alio accidente. Scaliger ad I. Theophr. de Plant. p. m. 24. 2. D: *Cæteros motus ſiquis negare velit motus eſſe, poßit. Mutationes potius ſunt. Sola loci variatio, motus eſt.* De motibus rerum incorporearum non diſputo.

§ 333. Nos certe nihil mutamus, quod non movemus. In *excretionibus* res manifeſta eſt. Etiam in *ſecretionibus*. Etiam ne in *pepaſmis*? Certe. Et ſi non ſecundum totum materia removetur è ſua ſede: movetur tamen tota & ſecundum omnes particulas, ex

ex quibus congestione fuit constituta. Ita pus fit agitatione cruoris & transpositione partium subtilium & remollitione concretarum. Unde fit, ut in qualitatibus cæteris æque ac substantiæ modo mutetur suppurans cruor. Imo vero *quid* Modus substantiæ est aliud, quam certa ratio materiæ ex particularum componentium quantitate, figura, atque positura resultans. Quæ quidem omnia mutantur motu.

§ 334. De *alterationibus* quid sentiendum? Idem plane. Quid enim calefacere aut refrigerare est, quam alium materiæ modum inducere? Cujus illa respectu dicitur *ἀλλοιοῦσθαι alterari*, i.e. in alteram naturam, & à præsenti diversam, affectione transire. Quæ *diversitas*, si quid aliud quam alius modus materiæ est, quid est?

§ 335. Cæterum constat, ex usu recepto, τ ἀλλοίωσιν *Qualitatum* duntaxat *mutationem* dici. vide Galenum I. Fac. simpl. I. de Elem. I. 7. Quæ quia *species* tantum una est mutationum, quas facimus Medicamentis: non recte Galenus de Simpl. fac. III. 3. ejusque sequaces omnes *Medicamentum* definiunt, quod alterat secundum qualitatem. Quanto verius & ad rem concinnius Hippocrates, qui sua in definitione posuit tale verbum, quod *omni* Medicamento convenit conspicue. Ita enim loquor propter argutulos quosdam, qui forte præsument docere, *medicamenta* etiam Purgationes & sudorum atque urinæ similiumque evacuationes alteratione moliri. Quos scire vellem, Medicinam non rationum subtilitatibus constare, sed effectuum realitatibus. De primo satis.

§ 336. *Alterum* erat, τὸ παρεόν. Interpretes, *præsentem statum*, reddunt & respiciunt ad *conditionem* seu qualitatem *vel* Objecti quod movetur, *vel* Corporis in quo fit motus. Ego vero non dubito Præceptorem intellexisse ipsum *Objectum*, sive, ut nunc vocamus, *Indicans*. In cujus conditionibus absolute necessariis ponitur, ut sit *præsens*. vide Capivaccium in Meth. med. cap. IV.

§ 337. Hesychius: Παρὸν· ὑπάρχον, σῶον. Παρόντα· προκείμενα. Certe *indicans* nullum est, nisi in præsenti existat & se intellectui objiciat tale ut liqueat auxilium requirere. Ubi protinus è Galeno objicitur, *Præservatio est indicatio à futuro*, Meth. med. IV.

IV. 3. Reſpondet ad hoc Capivaccius: *tamen indicatio ſumitur à præſenti, ſed, ut poteſt lædere.* Non huc ego confugerem: neque neceſſe eſt.

§ 338. Quod ut demonſtrem, oportet huc adferre explicationem *triplicis* Potentiæ, quam è II. de Anim. v. 55. & VIII. Phyſ. IV. 31. proponunt Petr. Apponenſis in Concil. diff. XLVIII. Tho. à Veiga in com. ad Art. med. cap. XLVII. Hofmannus de Gen. hom. II. 3. 4. *Actus* ergo, cui *potentia* opponitur, *alius* eſt Primus, *alius* Secundus. *Primus* eſt uniuſcujuſque rei, quatenus eſt: *ſecundus*, quatenus per operationes ſuas prodit in conſpectum. *Illo*, Medicus (expedit enim exemplo rem & illuſtri declarare) eſt, qui ſcit Medicinam: *hoc*, qui facit.

§ 339. *Primo* illi *actui* opponitur *Potentia* triplex, quam volebã. Quarum *duæ* quidem *modo* Reales dicuntur, *modo* Formales. *Reales*: quia Subjectum potens certo modo poſitivo realiter diſponunt ad eſſe, eique per motum adveniunt, ut ex Ariſtotele docet Pendaſius II. Phyſ. fol. 370. col. 1. *Formales*: quia in Subjecto præſupponunt actum quemdam, qualis in nullo alio ejuſdem generis exiſtat à ſe, quique etiam ſit principium effectivum actus ſecundi. Sic, ut quis *potentia* Medicus dicatur, prærequiritur in homine ſcientia Artis, diſcendo comparata. Quæ cum adeſt, uti quem diſponit ad eſſe Medicum: ita & principium eſt atque cauſa operationum, quas homo operatur circa ſanitatem alterius. *Harum* potentiarum *una* Propinqua, *altera* Remota eſt. *Propinqua* eſt in Medico vigilante: *remota*, in dormiente. *Iſtæ* potentiæ revera nihil differunt ab actu primo.

§ 340. *Potentiarum* noviſſima eſt, quæ *materialis* appellari ſolet. Ea ſicuti nihildum eſt in re, ſed mera & ſola aptitudo ad priores: ita & dicitur per tranſlationem, & eſt *negatio* potius impotentiæ. vide Philoſophum v. Metaph. XII. 17. IX. 2. Talis eſt in ruſtico literas indocto ad Medicinam. Talis itidem ad purgandum eſt in Rhabarbaro pharmacopœorum. Quod cum ad uſum ex præſcripto bene eſt præparatum, tum habet Potentiam formalem remotam: proximam vero, cum in tempore datum ſumtumque eſt. Par ratio in Rebus cauſantibus morbos eſt.

§ 341. Applicemus ergo, exemplum atque casum accepantes, quem ipse Capivaccius proposuit. Sit qui quotannis mense Majo incidat in Pleuritidem veram. Huic causa est in Sanguine proculdubio. Quare & *potentia* causandi pleuritidem in eo est semper. At *materialis* & nuda tantum in Sanguine non quantitate, non qualitate aut motu irregulari.

§ 342. Quid si talis esse certis è signis deprehendatur proxime tempus, quo Morbus invadere solet: *num* indicabit præservationem? *Indicans* debet esse *agens*, & quidem in corpus ad demolitionem sanitatis. Hofmannus de hoc VI. Inst. x. 13. suo more, joco-serio inquam: *Mirum, ni dupondii nostri rident, dicentes Non entis nulla est actio.* Profecto quod secundum naturam est, in eam qua ratione concipi, nedum dici possit agere præternaturaliter? *Præservatio* vero est indicatio Morbi fientis seu, quod in idem recidit, Causæ jam agere incipientis. Quare hoc *vanum* est.

§ 343. Sed *neque necesse* dixi huc confugere. Nam si *sanguis* circa familiare morbo tempus *plethora* aut *cacochymia laboret*, jam adest Potentia realis, quamvis remota. Si *fervere* præterea *incipit*, jam adest Potentia proxima. Utrovis casu quid opus ad *futurum* malum prospectare, & ab eo præservare velle; ubi est ante oculos, quod curari postulat & ad se auxilium dirigi? Tolle malum præsens, simul & futura movebis. Sic *scybala* Alvi, sic *calculus* Vesicæ, molestiam adhucdum nullam omnino creantes, tamen postulant auferri, non quia *causæ* sunt potentia, sed quia *res præter naturam* actu, imo Morbi, saltem in fieri. Sublatis istis, omnis una abit metus. In hoc quoque impingit Hofmannus, tantus vir, VI. Inst. x. 14. Sed progrediamur in re incepta.

§ 344. Quando itaque *pharmacum* Hippocrates definit esse, *quidquid, quod præsens, mutat*: dubitari non potest, comprehendisse sub eo omne genus atque omnium facultatum medicamenta seu auxilia pharmaceutica. Id vero, si opus esset, longa exemplorum inductione probarem. Sed nemo potest adeo novus hospes esse in lectione librorum ipsius, qui non ultro hoc observarit. Quo minus vereor, ne quis mihi vitio vertat huic labori bre-

vitatis

vitatis causa supersedenti. Vellem, tam me rerum copia non faceret prolixum; & hæc prolixitas tam nulli esset fastidio, ac mihi non est omni occasione utilia docere.

§ 345. Porro, quamvis ita sit, non solet tamen Præceptor *ullum* Medicamentum nominare φάρμακον, quin simul *adjectivo* quodam significet, quale usurpari in rem præsentem velit. *Solis* in Purgantibus hanc regulam non observat: quin sæpe ea φάρμακα vocat *simpliciter*; etsi etiam adjicere soleat, quo præcise significet *purgans* per inferiora aut superiora. Ita eodem l. de Loc. in hom. t. LI: εἴτις βούλεται φάρμακον πίσαι ὑποχωρητικὸν ἢ ἐμετικόν· *Si quis vult medicamentum bibere dejectorium aut vomitorium.* Alibi in alia offendes utriusque synonyma. Ἐν παρόδῳ nota, τὸ καὶ disjunctive positum etiam heic, ut alibi monuimus.

§ 346. *Ratio* autem, quare per excellentiam φάρμακα appellet, ea videtur, quod præ omnibus aliis sint & frequentioris usus & efficacioris virtutis. Praxis hodierna tantum non in his proram & puppim collocat curationis: vetus, magna cum religione dabat. Celsum audi lib. II. cap. XII: *Alvus si vehementius fluit, aut sæpius ducitur, hominem infirmat. Ergo numquam in adversa valetudine medicamentum ejus rei causa recte datur, nisi ubi is morbus sine febre est. At ubi febres sunt, satius est ejus rei causa cibos potionesque assumere, qui simul & alant, & ventrem molliant.* Qui hæc & hujus generis saluberrima Viri monita elevare hodie non dubitant, non fecisse illum ajunt medicinam: ignari, eamdem fuisse Hippocrati mentem, unde sua pleraque transumsit Cornelius. Hoc vero docebimus alias.

§ 347. OMNIGENA. Quandoquidem φάρμακα nunc *omne genus* Medicamenta, nunc *sola* Purgantia dici à Præceptore intelleximus: existit certe non parva heic dubitatio, de quibus oporteat accipere. Videtur ratio pro Interpretibus stare, qui de *purgantibus* tantum intelligunt. Ratio est, quam Celsus habet lib. I. cap. III: *Si quid corruptum est, nihil commodius est, quam id, qua via primum expelli potest, ejicere.*

§ 348. Inquies: Verum est, corrumpebatur cibus omnis in ventriculo. sed & corruptus secedebat sponte Naturæ: quid ergo

opus purgato erat? Verosimile, persuasisse Medicum sibi, numquam non remansisse in ventriculo reliquias cibi & corruptelæ prioris: has autem velut contagio contaminasse & corrupisse semper novum. In quibus ἐγκαταλιμπανομένοις, *intus relictis*, si posuit Causam mali; quid mirum, omni studio ea subducere corpori conatum? Quotusquisque non idem faceret hodie?

§ 349. Hoc igitur admisso, *altera* dubitatio est circa *materiam* Purgantium. Etenim *varium genus* Purgantium est, ratione Objecti, Modi, Loci. *Objecti* ratione, seu *humoris*, quem ducunt, *alia* Cholagoga, *alia* Phlegmagoga, & sic porro, acceptis à Galeno vocabulis vocamus. *Vocabulis*, inquam: nam ab Hippocrate rem habemus. videre est l. de Affect. t. XXXIII.

§ 350. Cæterum illa licet proprie spectent *cacochymiam* seu Sanguinis vitiosum: solent tamen etiam ad auferendas *cruditates* dari, saltem hodie. Ex qua tamen consuetudine nostra non recte æstimationem facimus veteris. Quare aliquid de his definire velle, tantum non esset cum ratione insanire.

§ 351. Ratione *modi* duplicia esse Purgantia docui exercitatione præcedente XII. 49. Hodie inter *valida* & *lenia* interponunt *mediocria*: nescio, qua necessitate. Arabum id inventum esse, verosimile. Nisi & hi acceperint à Græcis recentioribus. Posteaquam enim descitum fuit à prisca medendi simplicitate & ratione certa, cœpit medicamentis Medicina luxuriare, & in farragine compositionum, præsertim usu probatarum, ponere fiduciam. Testes vel unius Galeni libri pharmaceutici. Quæ persuasio usque eo invaluit tempore, ut hodie sacra Medentium anchora sint, quibus hoc sigillum appendet, *Probatum est*.

§ 352. Etiamne vero, *omne genus*, heic significat, *valida* æque ac *lenia* fuisse in Oeniade tentata. De *his* nullum dubium est. De *alteris* credibile est, à Veratro aut simili aliquo non in totum abstinuisse Medicum, cum mitioribus res ex voto non succederet. Ita enim obtinet apud eos, qui experientiam sibi ducem, non methodum habent, ut, si *leniora* non satis faciunt, ad *validiora* etiam progrediantur. Præsertim quia jam tum usitatum erat etiam elleborum tabidis dare: vide II. de Morb. t. XLVI. & XLVIII.

§ 353.

§ 353. Ratione *loci*, per quem purgant, *alia* Vomitoria sunt, *alia* Dejectoria, ut appellavi exerc. XII. 47. *Hæc*, per superiora expurgant: *illa*, per inferiora. A *dejectoriis* Oeniadem hodie non excusarent Medici, quin ea probarent quam maxime, argumento Aph. I. 21.

§ 354. Quibus non respondentibus, cur putemus non ad *vomitoria* se conversuros, quibus perspectum est, *Morbos* oportère ταύτῃ ἐξάγειν ᾗ ἑκάστῳ ἔξοδος ἐγγυτάτω· *isthac exigere, qua cuique exitus est quam proximus*: l. de Loc. in hom. t. LV. Celsus hinc I. 3, *Vomitum* dicit *utilem plenis & biliosis omnibus, si vel nimium se replerunt, vel parum concoxerunt*. Quorum cum pleraque in Oeniade observarentur, vix credi potest à Vomitoriis abstinuisse. Præsertim cum toties ea commendet Hippocrates in Tabe, etiam vera, ut videre II. de Morb. t. cit.

§ 355. *Tertia* dubitatio est circa *formam* Medicamentorum: sicut *quarta* circa *locum*, quo sunt accepta. *Vtramlibet* proxima in textu verba creant. *Priorem* videlicet, τὸ πίνων: sicut *posteriorem* illud, καὶ ἄνω καὶ κάτω. Expendamus etiam.

§ 356. BIBENS. Hoc si *stricte* accipiendum, non potest intelligi præterquam de *liquidis ore sumtis*. Hodie *haustus*, ex formula, vocamus. *Bibere* enim est ore potulenta haurire & sorbere. Cæterum usus obtinuit, ut *haustus* nominemus *purgantes* tantum, & qui uno velut haustu sorberi queunt. Certe non sunt eæ delitiæ in potionibus medicis, ut si quis possit, non velit ebibere eas ἀπνευστί seu uno spiritu. Novi tamen matronam nobilem, quæ ingratissimas quasque tam lente pitissando sorbillabat olim, ut jurasses nectar & ambrosiam manu infusam tenere. Sæpe mihi cum bibenda medicina fuit, optavi istud palatum commodato.

§ 357. ET SUPRA ET INFRA. Interpretes si audimus, jam constat, hæc quo referre oporteat. Cornarius enim reddit: *pharmaca bibens sursum ac deorsum purgantia*. Foesius, sola constructione mutata: *sumtis medicamentis tum sursum tum deorsum purgantibus*. Sumunt ergo de *loco*, per quem Purgantia exigunt quæ purgant.

§ 358. Favet ipsis de Unctore quod legitur VII. Epid. t. VIII:

ἔπιον εἰκῆ φάρμακον, ἄνω καὶ κάτω. ἐκ δὲ τῆς καθάρσιος, πυρετός. *Bibit temere pharmacum, sursum atque deorsum. Ex purgatione vero, febris.* Apertius illud l. de Loc. in hom. t. XLV: Ἐπὴν φάρμακόν τις πιὼν ὑπερνοσῇ, καὶ κάτω καὶ ἄνω ὑποχωρέῃ, οἶνον καταῤῥοφεῖν. *Si medicamentum quis bibens superægrotaverit, & deorsum atque sursum dejecerit, vinum sorbeat.*

§ 359. Accedit, quod in Auante morbo, ad quem proxime accedere hunc ostendimus, jubeat (II. de Morb. LXIV.) φάρμακον πιπίσκειν. πρῶτον μὲν κάτω, ἔπειτα δὲ ἄνω· *purgans bibere: primo quidem dejectorium, deinde vomitorium.* ita enim vertenda hæc esse, dilucet ex sequentibus. Etiam ex iis, quæ t. XLIX. præcedente offendes: φάρμακον δοῦναι πίνειν ἄνω. μετὰ δὲ, πίσαι κάτω. *Pharmacum dare bibendum, quod sursum: postea vero bibere, quod deorsum* purget.

§ 360. Horum itaque, & quos præterea possum monstrare, locorum ἐκ παραλλήλου ἀντεξέτασις *sibi juxta positorum contentio* facit, uti nunc aspernari nolimus, quod alibi argumentum ab ea, ceu evidentissimum sententiæ testem urgemus.

§ 361. Interea quid vetat illud *supra* & *infra* interpretari de *loco*, quo medicamenta admittebantur? ita videlicet, ut *prius* de Potionibus, *posterius* de Infusionibus accipiamus? At his τὸ πίνειν, *bibere* non convenit. Ergone nescis, qui hoc objicis, non esse infrequens auctoribus, quod sequioris est generis sub nobiliore comprehendere? Apostolus I. Cor. III. 2: γάλα ὑμᾶς ἐπότισα καὶ οὐ βρῶμα· *lacte vos potavi, & non esca*: subintellige, pavi, seu quod aliud cognatæ significationis verbum. Ita & in illo Homeri Odyss. γ'.497: σῖτον καὶ οἶνον ἔχευεν· *effudit vinumque cibumque*. Iterum Iliad. μ'.319:

ἔδουσί τε πίονα μῆλα,
Οἶνόν τ' ἔξαιτον μελιηδέα. *edunt maturaque mala,*
Et vinum eximium mellitum.

Quin alterum jam exemplum ex Hippocrate attuli præcedente paragrapho: καὶ κάτω καὶ ἄνω ὑποχωρέῃ, *& deorsum & sursum dejecerit*. Dabo plura, si hæc non sufficiunt probandæ rei notissimæ. Hoc ergo obstaculum nullum est.

§ 362. In *reipsa* perquam simile vero est, Medicum, cum videret

deret catharticis nihil ſe proficere, & ſciret medicamenta ſtomachum fere lædere, & alvus ſi ſæpius ducitur, hominem infirmare, maluiſſe deinceps *infuſionibus* ventrem & hoc, quod corruptum excernebatur, eluere. Nam, ut bene Celſus II. 12: *Fere commodo demta materia, ſuperioribus partibus levatis, morbum ipſum mollit.* Quod & vere dictum eſſe, experientia omnibus diebus affirmat.

§ 363. Quare non poſſumus non pedibus ire in eam ſententiam, quam ante dixerat: *Plerumque alvum infuſionibus ducendam eſſe*: præſertim in Febribus & harum ſimilibus affectionibus. In quibus *medicamentorum dari potiones, & alvum duci non niſi raro debere*, lubentiſſime concedo eidem monenti lib. III. cap. IV. Cæterum diſſimulandum non eſt, priore loco pro *infuſionibus* legi *potionibus*. Sed enim de *clyſteribus* Celſum heic ſermonem inchoare & loqui deinceps, recte equidem Gul. Pantinus obſervavit & non poteſt latere conſideranti totum caput.

§ 364. Quam explicationem ſi acceptamus, optimo jam jure licuit Hippocrati dicere *omnigena* Oeniadem *medicamenta* bibiſſe & admiſiſſe: potiones, infuſiones: ſurſum, deorſum purgantia: valida, lenia. Atque ita exemplum habemus *Medici* τὰ ἐναντιώτατα ἢ ὡς δεῖ ποιοῦντος· *contrariiſſima, quam oportet, facientis*, uti Hippocrates de talibus loquitur II. Vict. acut. XIV. 18.

§ 365. Neque enim potuit quidquam contrarius morbo fieri. Præterquam enim, quod toties *potionibus* agitata, toties purgantium calore incenſa ejuſcemodi corpora magis exardeſcant & deflagrent: accedit & hoc mali, quod *infuſionibus* etiam, quantumvis lenibus, crebrius alvo ducta, *aſſueſcat non ali corpus*, uti de Purgationibus veriſſime judicat Celſus lib. I. cap. III. Unde neceſſario magis ac magis Oeniadæ reddebatur infirmum & ineptum ad ſe reſumendum.

§ 366. Iam vero, quod recte iterum & ibidem Cornelius notat, *omnibus morbis obnoxia maxime infirmitas eſt*: imo omnibus in morbis *ex imbecillitate maximum periculum eſt*: III. 4. Medicus ergo quid facere magis contrarium potuit ei, qui non nutriebatur, quam impedire ne nutriretur?

§ 367.

§ 367. Hippocrates denique *omnigena* Medicamenta tentata dicens, non eorum *multiplicitatem* deſignat tantum, ſed & *multitudinem*. Etiam iſte mos eſt imperitorum, ſi non ſtatim ex opinione eveniat, ſtatim mutare & experiri aliud atque aliud. Non eſt vero Naturæ infeſtior alius, quam Medicus inconſultus & præceps. Tales oſtendunt ſe, qui multis & multifariis illam medicamentis nulla non viſitatione præſcriptis & in horas diſpoſitis inquietant: nihil interim offerunt, quod ex uſu ſiet. Quare, tam operoſe nihil agente Medico, imo tam ſtudioſe male Ægrum habente, non puto fore, qui jam miretur, quod plane noſter hic Oeniades

§ 368. NIHIL FROFICIEBAT. quin *deficiebat* indies, magis atque magis tabeſcente corpore, & diffluente.

§ 369. Valleſius cauſam hujus partim ab *intemperie* Carnium exigit, partim à *natura* Purgantium. *Quia, ut Hippocrates l. de Purg. med. ſcripſit, cum carnes calidæ ſunt, diſtrahunt ipſum medicamentum: quanto magis neceſſe erat diſtrahi in hoc homine, in quo continenter à ventriculo ſugebatur. Cum ergo expurgantia medicamenta calida & ſicca ſint, intemperiem augebant, ac proinde omnia ſymptomata.* Propiorem potioremque cauſam repetas à *fervore* ſanguinis, *quem* Medicamenta purgando excitant. confer dicta mihi Exercit. XII. 184.

§ 370. Si ullo in morbo ἐπιείκειαν ἔχει *veriſimilitudinem habet* id, quod Hipp. dicit de Fract. III. 34: τὰ νοσήματα ἕλκεα εἶναι, *Morbos eſſe ulcera*: habet certe in Tabe. Quid enim aliud *hæc*, qua carnes diffluentes, eſt quam ulcus, quam eroſio, quam abſceſſus? cujus cauſa ſit in *fuligine* ignea atque mordaci? τὸ μὲν γὰρ θερμὸν, ἐπιδιεξέρχεται καὶ οἷον διαβιβρώσκει τὸ συνεχὲς, δῆλον· *Calidum namque uſquequaque pervadere ac veluti corrodere continuum, clarum eſt*, inquit Galenus in com. *Corrodi* vero carnes (εἰ μὴ πρὸς αἴσθησιν ἐναργῶς, ἀλλὰ πρός γε τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν λόγῳ θεωρητῶς, *ſi non ad ſenſum evidenter, certe quod ad veritatem ipſam demonſtrabiliter*) oſtendunt colliquatio atque emaciatio totius habitus. Quæ quid aliud ſunt quam ἀποστάσιες ſive *abſceſſus*? confer ad II. Epid. I. 10.

§ 371.

§371. Quod si hoc fatemur, *Tabem* quodammodo *ulcus* esse; jam reddere causam *non-profectus* est ex iis, quæ leguntur I. de Morb. t. XVIII. ἡ γὰρ σὰρξ τό, τε ἕλκος ὑπὸ τοῦ καύματος τοῦ ἐν τῷ σώματι ἕψεται, καὶ ὑπερυγραίνεται, ὥστε μὴ δύνασθαι μήτε ξηρανθῆναι, μήτε σαρκοφυῆσαι, μήτε ὑγιανθῆναι. ἀλλ' ὁκόταν ὁ χρόνος περιίῃ, τελευτᾷ πάσχων τὰ τοιαῦτα. *Caro enim & ulcus à caumate, quod est in corpore, coquitur & valde humescit, adeo ut nequeat vel siccari, vel caro nasci, vel sanescere. Verum progressu temporis moritur ista patiens.*

§372. Docuit eruditissimus Casaubonus in Animadv. ad Athen. III. 19. & ego Exerc. XI. 189, *caumata* Græcis Latinisque auctoribus significare dies anni ferventissimos: quales ὑπὸ κυνὰ καὶ πρὸ κυνὸς, *ante Canem & sub Cane* consuerunt existere, & ἐργώδεας τὰς φαρμακείας, *laboriosas purgationes* reddere, Aph. IV. 5.

§373. Præceptor noster magis heic *proprie* Caumatis vocem accipit: nempe pro πυρώσει, *ignitione* Carnium. *Quæ* fit, quando harum meatus implentur *fuligine* copiosa, ignea, subtili, acri atque mordaci. Quæ dum exspirare propter ariditatem Cutis nequit, macerat carnes, & eliquat, & madefacit liquamine sordido olidoque. Quo non deterso, non excreto, impossibilis est Carnis novæ generatio & corporis ad sanitatem reductio.

§374. Porro, quia *purgantia* Spiritum irritando accendunt, & Sanguinem in fervorem agunt, omnino necesse est, plus Fuliginum & mordaciorum generari, atque interim consumi illud, quod retundendo igni datum est corporibus.

§375. In hanc rem nobilis extat locus in IV. de Morb. t. XXIII. qui etsi prolixior, propterea tamen non pigrabor è Græco facere Latinum. *Calefacto sanguine*, inquit, *exhalat maxime per hoc* τοῦ ὑδρωποειδέος, *aquei quod est igni advertissimū: relinquitur vero pingue & leve, quod est biliosum, & igni maxime alimento est. Exhalat autem hoc modo. Uti si quis aquam & oleum in lebetem infundens, ligna multa subtus urat longo tempore: aqua quidem multum minuetur (exhalabit enim ex lebete) oleum vero, quia sibi cohæret densumque est, non potest attenuari, neque perinde ut aqua vaporescere. Perinde vero & in*

homine se res habet. Aqua enim calefacto corpore exhalat foras. Biliosum vero, quia sibi cohæret densumque est, non potest in vaporem simili attenuatione resolvi. Biliosum vero attenuatum, magis facit incalescere corpus, (Plus enim & melius alimentum igni suppeditat bilis.) duratumque in corpore aut sede fixa, morbum obfirmat. Pene nihil est in his, quod explicatione egeat, quodque non sit explicandis quæ proposui.

§ 376. Aliquid etiam nobis de *verbo* notandum, quo utitur in præsenti noster. Græce erat, ὐδὲν ὠφελέετο. Pro quo Cornarius : *nihil opis sentiebat*. liberius certe & liberalius. Potest enim quis proficere, & profectum non sentire. Crescentes morbi si coquantur interim, deficere ægrotus videtur, sed proficere certum est. Qui morbo suos nervos incidit, juvat: quamvis juvari se non sentiat ægrotus, imo sentiat sibi vires imminui adhibitis auxiliis. Quemadmodum gutta cavat lapidem, non vi, sed sæpe cadendo : quemadmodum securis prosternit robur, non robore, sed sæpe cædendo: sic Natura, sic Ars, quæ mala per longas invaluere moras, domant superantque, non impetu, sed paulatim. Hujus ipse Oeniades dabit mox exemplum.

§ 377. Foesius etiam minus bene, si proprie dixit, *nihil allevabatur*. Hoc modo enim dici verbum de eo solet, quod jacet, sive projectum sit, sive prostratum; prorsus ut simplex, *levari*. Proprie, inquam, *levamen* est casus : quemadmodum videre apud Principem poetarum Æneid. III. 709:

casusque levamen Amitto Anchisem.

§ 378. Nobis *decumbentes* ex morbo dicuntur proprie *allevari*, cum imminuta est corporis ægritudo in tantum, ut se erigere jam in lecto incipiant reconvalescentes, deinde indui, surgere, sedere, ingredi. Ita M. Tullius ad Attic. VII. I: *bono animo esse cœpi, quod Acastus ea, quæ vellem, de allevato corpore tuo nuntiasset*. Oeniadem decubuisse, nulla toto in contextu litera docet. Ex talibus morbis deficienti sero pedes portare corpus recusant.

§ 379. Sed & *allevare*, est onus alicui facere levius. *Oneris* instar homini est morbus. Nam & symptomatis gravat corpus & grave reddit frangendo vires. Illo modo in metaphora dixit Cicero

cero de Sulla p. m. 357: *coactus est in adversis sine ullo remedio atque allevamento permanere.*

§ 380. *Quomodo* si Foesius quoque, ut verosimile, accepit, rerum experientia ipsum ἀκυρολογίας arguit. Quam multa fiunt in morbis bene, sine sensu boni? præsertim in longis? Super hoc fundatum est præceptum Celsi lib. III. cap. I: *non statim condemnetur, si quid non statim profuit.* Super hoc Aureliani IV. Tard. III: *Nec recte culpanda virtus est, quæ una vice non dederit sanitatem.*

§ 381. Fere hoc experimur, eo magis videri debiles ægrotos, imo & esse, quo proximiores accedunt ad spem salutis. Medicinis etiam vires conciduntur & consumuntur spiritus. His deficientibus fit corpus grave: ut augescentibus, leve. Vires deficientes, etiam secundum rationem, magis minora, quæ insuper apparent, symptomata gravant & fatigant, quam ab initio longe majora plenas atque firmas.

§ 382. Malui ergo, *nihil proficiebat.* Glossarium: *profecit*, ὠφελήθη. *Proficere* quis in morbis dicitur, multis modis. *Primo* & plene atque secure, cum morbo solutus vires amissas recipit, & majorem indies majoremque progressum facit ad id unde excidit, nempe sanitatem pristinam & virium fungendique robur.

§ 383. *Secundo*, sed dubie (utpote non sine metu recidivæ) quum post morbum superest aut *empyreuma* Corpori aut *imbecillitas* Parti. Ad *illud* respicit nobile Celsi monitum, quod è Quartana evadentibus scribit III. 16: *Si febris quievit, diu meminisse ejus diei convenit, eoque vitare frigus, calorem, cruditatem, lassitudinem. Facile enim revertitur, nisi à sano quoque aliquamdiu timetur.* Simile est, sed altera conditione nitens, quod habet IV. 5: *Illud quoque in omnibus stomachi vitiis præcipiendum est, ut quo modo se quisque æger refecerit, eo ut sanus utatur. Nam redit huic imbecillitas sua, nisi iisdem defendatur bona valetudo, quibus reddita est.*

§ 384. *Tertio*, & neutiquam secure, quum superato Vigore, manifeste quidem Morbus declinat, & indies elanguescit, interim se suis temporibus ostentat ad tempus. Quorum nihil invenire locum in Oeniade nostro potest.

§ 385. *Quarto*, quum vigente Morbo per tempestiva auxilia

gravioris cujuſque Symptomatis vis obtunditur. *Grave* ſymptoma noſtro Eſuries erat, tam brevibus intervallis, tamque magnis ſtimulis repetens & indomitum furens. Tantum aberat, ut ea purgando quidquam de furore remitteret, ut eam pharmaca furiarent magis.

§ 386. Hoccine vero non animadvertiſſe Medicum, & in tempore abſtinuiſſe exacerbantibus! Apparet. Sed quæ cauſa hujus ablepſiæ? Perſuaſerat ſibi, illa demum vere juvantia eſſe, &, quamvis non ſtatim juvarent, non eſſe tamen ad alia tranſeundum, μένοντος τοῦ δόξαντος ἀπ' ἀρχῆς, *manente eodem indicante*, Aph. II. 52. *Sæpe enim pertinacia juvantis, malum corporis vincit*, ut eſt apud Celſum III. 12.

§ 387. *Denique*, quum creſcentis Morbi vehementiæ non protinus ſuccumbit Natura, ſed dubio licet marte, pugnare tamen pergit. In *acutis* tempus lucrari, in bonis eſſe indiciis ſolet. Raro non morbi ad ſumma progreſſio eſt profectio ad ſalutem. Morbi quippe ad ſummum progreſſi, ſalutares, ſi in extremo conſtiterint. neque enim poſſunt in eodem ſtatu permanere, neque quieſcere. Cum vero non quieſcant, neque ultra poſſint in deterius proficere, reliquum eſt ut in melius concedant. De hoc profectu atteſtantur Signa coctionis. Vide Aphor. IV. 71.

§ 388. *Contra* eſt in longis: *Longus enim morbus cum penitus inſedit, quod ad difficultatem pertinet, acuto par eſt*; ut vere judicat Celſus lib. III. cap. I. Etiam iſto modo *nihil* Oeniadem *proficere* docebant emaciatio & colliquatio corporis. Quorum ſymptomatum quia *veram* Cauſam, hoc eſt *ipſum* Morbum ignorabat Medicus: idcirco ſanitatem ea in taberna quærebat, ubi inveniendo non erat.

§ 389. Claudam inamœnum hunc diſcurſum joco-ſerio, ſi licet, & amœnitate quadam philologica. Videtur mihi talis Medicus cum Sanitate & ægroto atque adſtantibus ſeu neceſſariis periclitantis ludure ludum, qui χαλκῆ μυᾶ dicitur Heſychio.

§ 390. Pollux illum ludum ſic deſcribit lib. IX. cap. VII: ἡ δὲ χαλκῆ μῦα. ταινίᾳ τὼ ὀφθαλμὼ περισφίγξαντες ἑνὸς παιδὸς ὁ μὲν περιστρέφεται κηρύττων, χαλκῆν μῦαν θηράσω· οἱ δ' ἀποκρινάμενοι.

μῦθοι, θηρεύσεις, ἀλλ' οὐ λήψεις. Quem locum uti non intellexit, ita & pessime vertit Rod.Gualtherus: neque meliorem fecit Wolfg. Seberus: multo minus Bulengerus l.de Ludis Vet.cap.XIX. Qui nimis socorditer sequutus suos duces, *Ludum muscæ aneæ* nominat. Sed ecquid est obvium magis, quam ut oscitante uno oscitet & alter? Numquid ergo nemini suboluit de mendo? etiamne fasciatos habuere oculos? Scribe ubicumque, φάλκη μῦα, & subito disparebunt nebulæ. Hesychius: φάλκη· νυκτερίς.

§ 391. Jam mera lux erit, si Pollucis ista sic vertas. *Vespertilio murem. Fascia oculos uni ex pueris obligantes, hic quidem oberrat præconians, Vespertilio murem venabor: respondent alii, venabere, sed non capies.* Hunc ludum pueri lusimus non semel. Hodie etiam eum quot Medici? etiam annulati?

§ 392. VERUM. Transit deinceps Hippocrates ad veram Curationem. Quæ ut Arte inventa, ita & Naturæ grata fuit & probata eventu. Docebit hæc, *quid* Dogmaticus ab Empirico differat, *quid* Ratio à consilio, *quid* Indicatio ab observatione.

§ 393. Noli interim putare Hippocratem nostrum fuisse Dogmaticum. Sectæ hoc nomen est. At eæ longe post ipsum exortæ primum conditæque fuerunt. Conjicere hoc est vel uno è loco Celsi in Præfatione illa nobilissima, qua Sectarum omnium ut ortus auctoresque, ita & placita ac medendi rationem ut succinctissime, ita & luculentissime prosequitur. *Hippocrates Cous*, inquit, *primus quidem ex omnibus memoria dignis ab studio sapientiæ disciplinam hanc separavit, vir & arte & facundia insignis. Post quem Diocles Carystius, deinde Praxagoras, & Chrysippus, tum Herophilus & Erasistratus, sic artem hanc exercuerunt, ut etiam in diversas* (nota) *curandi vias processerint. Iisdemque temporibus, in tres parteis medicina diducta est: ut una esset quæ Victu, altera quæ Medicamentis, tertia quæ Manu mederetur. Post quos Serapion, primus omnium, nihil hanc Rationalem disciplinam pertinere ad medicinam professus, in usu & experimentis eam posuit. Quem Apollonius & Glaucias, & aliquanto post Heraclides Tarentinus, & aliqui non mediocres viri sequuti, ex ipsa professione se Empiricos appellaverunt. Sic in duas parteis ea quoque, quæ Victu curat, medicina divisa est, aliis rationalem*

 artem,

artem, aliis usum tantum sibi vendicantibus: nullo vero quidquam post eos, qui supra comprehensi sunt, agitante, nisi quod acceperat: donec Asclepiades medendi rationem magna ex parte mutavit. Ex cujus successoribus Themison nuper ipse quoque quædam in senectute deflexit.

§ 394. VENAM INCISUS. Glossæ Cyrilli: φλεβοτομοῦμαι, *Sanguinor.* Quod quia usitatum non est, equidem lubenter abstineo dicere, *sanguinatus.* Foesius: *Vena secta.* Non equidem damno: sed laudo Cornarium tamen, qui etiam ad Personam retulit: *Vbi vena ipsi secta esset.*

§ 395. Diserte τὸ φλεβοτομούμενος, *participium* hoc respicit ad Oeniadem, seu cui vena sit secta atque dimissus sanguis. Etenim ex consequenti *remedium* innotescit ex *materia* sua. Non alio quippe fine *Venam* secamus, nisi ut sanguine misso consequamur illum scopum, quem intendimus.

§ 396. *Scopus* iste circa duo quidem, sed revera multipliciter versatur. *Duo* ista, sunt Spiritus & Sanguis. In *spiritu* ad geminum scopum dirigitur: *unus* est, Ferventium refrigeratio: *alter* vero, Acrium emissio.

§ 397. In *sanguine* ad plures, si modo recte habet Medentium axioma seu maxima: *Vnum*, qua unum, non nisi *unum* indicat.

§ 398. *Vnus* est, Replentis depletio: *alter*, Gravantis deoneratio. *Illi* locus in Plethora est: *huic*, in Cacochymia. *Tertius*, vehementius influentis compressio. Revulsoriam vocant, respectu Contrarietatis terminorum, à quo & ad quem fit. *Quartus*, Copiosius influentis frustratio. Aversoriam alii, alii Diversoriam nuncupant, respectu Viciniæ, quo allicitur ire potius, quam quo contendit. *Quintus*, Stagnantis in membro seu parte derivatio. Quam *denique* sequitur Reliqui liberior circulatio. Permultæ igitur sunt, quas ex Sanguine incisâ tempestive venâ misso sperare utilitates atque commoda licet. Quin inductione earum liquet esse altero tanto plures, quam nostri passim consuerunt recensere.

§ 399. Ex istis *duo* insignes in Oeniade se obtulerunt: *unus*, in Spiritu; *alter*, in Sanguine. In *spiritu*, Acrium emissio. In *Sanguine*, Gravantis deoneratio.

§ 400. Spiritui *fuliginem* copiosam & acrem fuisse adsitam, ni fallor, intelligi satis potuit ex iis, quæ supra disserui de causis tabescendi & colliquationis corporis. *Fuliginem*, ducente Natura, per habitum corporis ad cutim propelli, & hinc foras per poros quos vocamus, in confessis est. Ut & hoc: *esse* Terreum quid & igneum, quantumvis subtile sit. Ut & hoc: *esse* Hoc ipsum copiosius & tantum non instar cineris igniti, quo magis uritur sanguis. Denique, *per* Cutim non evadere, nisi evehente subtili aquoso, quod à sero sanguinis evaporat. confer ad Hofmannum III. Inst. CXLII.2.

§ 401. Iam quisquis antedicta mihi percepit bene, potuit ex illis hæc cognoscere: *Sanguinem* Oeniadæ conflagrasse tacito velut incendio, quod σύγκαυσιν vocant Græci. Hinc *fuligines* quidem fuisse accumulatas; *serum* vero imminutum, quodque ejus remanebat, salsius atque acrius redditum. Eaque de causa, sicut admodum nihil per poros potuit amitti: ita nec spem fuisse movendorum *sudorum*.

§ 402. Interea stabit hoc: *Quæ educere oportet, quo maxime vergunt, isthac ducito*: Aph. I. 21. Ubi τὸ ῥέπειν, *vergere*, significat *inclinationem* Materiæ purgandæ, non quæ actu seu jam motu Naturæ fit; sed quæ fieri desiderat, ut fieri secundum naturam & à Natura solebat.

§ 403. Iam vero perambulanti omnes *medicinas*, non se ullibi offeret apta *materia* Fuliginibus istis educendis, præterquam in *chirurgica*. Verum est, habet & *pharmaceutica*, quæ διαφορητικῶν appellatione insignit ab insigni potestate, quam habent digerendi per cutem. Sedenim ea nihil posse distituta vehiculo, vaporibus è sero suscitatis, certum est. Hoc fundamento nititur *præceptum* de dando bono haustu Aquæ hordeaceæ in Tertiana exacta tunc, cum mador aliquis se ostendit ad promovendum sudorem. habes etiam apud Hofmannum III. Inst. XIX. 3.

§ 404. In *chirurgicis* autem primi nominis sunt *Balnea aquæ dulcis*. quæ in Febribus ob retentam fuliginem unice commendat Galenus loco non uno. tu iterum vide, si lubet, Hofmannum XII. Inst. XIII. 3. & inprimis V. Inst. XXXVIII. 3. Cæterum belle

ista

ista conducunt, ubi Seri est in corpore quod satis, vel ad sudandum, vel saltem ad vaporandum. Heic non erat. ideo nec sperare quid auxilii ex illis licebat. Quod si bene consideres, nullam tibi dubitationem facient, quæ Galenus scribit l. de Marcore cap. VI. & VII. Accedit, quod, etiam concesso, potuisse Balnea huic intentioni satisfacere, non potuerint tamen alteri & quæ majoris revera erat momenti.

§ 405. Eam *indicationem*, Sanguinis gravantis deonerationem fuisse dixi. *Indicans* scilicet erat Sanguis gravans. Oeniadæ *sanguinem* fuisse prorsus ad nutriendum ineptum, ostendi abunde, ubi causam explicavi, quare ipsi non contingeret ali ex cibis.

§ 406. Ex quibus intelligi potuit, *Sanguinem* debuisse necessario crassescere, lentescere, acrescere, atque nigrescere ad instar picis liquidæ quasi. Quod sane observare est, cum alibi tum potissimum in iis, quibus exuritur Sanguis, sive ab Ardente febre, sive ab Internecina fame. vidimus hoc in eo, cujus memini IX. 51.

§ 407. Talem vero sanguinem *gravare* Spiritum, non facile mittet in dubium, quisquis expenderit vitia, quę enumeravi. *Crassities* enim & *lentitudo* ut Sanguini immobilitatem conciliat, ita & Spiritui laborem creant in movendo illum seu circumducendo per venas. *Acrimonia* deinde non minus negotii facessit in exstimulando ad frequentationem pulsus atq; motus. Unde necesse est fatigari & dolere & deficere magis ac magis. *Nigredo* denique tenebras ipsi & tristitiam offundit.

§ 408. Tot ergo nominibus *gravis* Spiritui sanguis, & quidem sine spe meliorationis, *vel* à Cibis consequendæ, *vel* à Pharmacis: quod aliud potuit excogitari *remedium*, præter Ablationem ejus? Quod si auferendus fuit, non potuit *materia* excogitari, qua auferretur, præter Sectionem venæ.

§ 409. *Hirudines* scio ad hæmorrhoides ciendas in melancholicis applicari: sed quid hoc in negotio ab illis speres, non video. Antyllus quippe apud Oribasium Coll. med. VII. & ex eo Galenus l. de Hirud. c. I. docent, *trahere* illas sanguinem, non è profundo, sed iis dumtaxat è partibus, quibus admoventur. *Deinde* & hoc observavimus nos quoque, elicere non nisi tenuem San-

ſanguinem, imo potius ichorem cruentum. confer ad Hofmannum in Paralip. Officinal. cap. x.

§ 410. IN MANU. Heic protinus incertum eſt, quid per *manum* oporteat intelligere. *Certum* quippe, & oſtendi in II. Phyſiolog. XIV. 47, Græcis pariter atque Latinis accipi *nunc* latius, *nunc* ſtrictius. *Late*, *χεὶρ manus*, dicitur de *toto* quod utrimque dependet à Trunco ſummo. *Stricte* vero, de *parte* quæ illius eſt noviſſima & admirabiliſſima, *cum* ob Structuræ decus, *tum* ob Varietatem uſus.

§ 411. *Totum*, quod ad Venæſectionis negotium, recte *dividitur* in Brachium & Manum.

§ 412. *Brachium* nunc voco, quod Scapulas inter & carpos interjacet. Hippocrates modo *γῦον*, modo *βραχίονα* nominat. Γῦον l. de Loc. in hom. t. XI: αἱ δὲ πλάται πρὸς τὰ γῦα ἤρθρωνται, ἐπιβάλλουσαι ἐπὶ τὸ ὀστέον τὸ ἐν τῷ γύῳ. *Scapulæ humeris adarticulantur, connexæ oſſi quod in humero eſt.* Ubi *humerus* proprie pars eſt ſuperior & unioſſis. Inferior quippe & Ulna radioque conſtans, *βραχίων brachium* ſtricte dicitur, ceu videre apud Galenum I. de Fract. init. *Stricte*, inquam: nam *late* etiam dicitur de utraque. videre id l. de Artic. I. 4. & Galenum ibi.

§ 413. In *brachio* Venæ, ſectionibus inprimis obviæ, ſunt tres: *duæ* humeri; *una* Cubiti. nam ſic nunc vulgo, quod *brachium* Celſus lib. VIII. cap. x. 3. *Humeri* ſunt, Cephalica & Baſilica: *illa*, exterior & minor: *hæc*, major & interior. *Illam* capitis affectibus: *hanc*, Jecoris in dextro, Lienis in ſiniſtro deſtinarunt Æſculapii noſtri, ut Veſalius alicubi appellat: Galenus & Avicenna, inquam. *Illum* vide ſis de Adm. anat. III. 6. Meth. med. XIII. II. ad Glauc. II. 2. *hunc*, l. III. f. I. tr. III. 3. & f. XIV. tr. III. 6. 12. & f. XV. tr. II. 7. De quo more quid ex vero judicet Hofmannus, acerrimus talium nugarum cenſor, habes II. Inſt. CVI. 5. 6. *Cubiti* una eſt, ex duabus prioribus nata, *vena* Mediana dicta paſſim. IbnSinæ non contentus his *venis*, addidit plures l. I. f. IV. d. V. 20. ſed omnino inopportunas ad incidendum: quare etiam abiere nobis in deſuetudinem.

§ 414. Incidi vero omnes *iſtæ* Venæ & debent & ſolent ὑπὸ

τὰς συγκαμπὰς, *sub ipsas flexuras*. Ita enim l. de Off. nat. t. XII. & alibi vocat Hippocrates *locum* quo committitur Brachii pars inferior cum superiore, & ad hanc inflectitur. Flexu *cavum* quod fit, χελιδῶνα *hirundinem* vocatã fuisse olim, docui ex Hesychio II. Physiol. XIV. 73. Sub hoc *cephalica* & *Basilica* coeuntes & *medianam* constituentes habent similitudinem ≻ literæ bicornis, sed jacentis.

§ 415. Cæterum, quia *omnes* Venæ istæ non procul infra aut supra congressum in ipso Brachii cavo incidi solent, hinc vel inprimis est, quod prorsus nihil referat, *quam* ex illis tribus seces, si aliquam secandam constet. *Secato illam, quæ & prominentior est*, inquit Hofmannus, *& minus periculi habet, propter vicinos nervos, tendinesve*. Hoc egregie Celsus II. 10: *Mittere sanguinem cum sit expeditißimum, usum habenti, tum ignaro difficillimum est. Iuncta enim est vena arteriis, his nervi. Ita si nervum scalpellus attigit, sequitur nervorum distentio, ea quæ hominem crudelißime consumit.*

§ 416. *Prius* etiam Bauhinus monuerat Theat. anat. IV. 23. etiam alii. Rem vero ita se habere clare liquet ex Hippocrate. Ita enim in *Angina* venam secari præcipit *alibi* in Humero, *alibi* in Brachio, *alibi* in Flexura utriusque. In *humero*: l. de Loc. in hom. t. XLII. In *brachio*: de Vict. acut. IV. 24. In *flexura*: ejusdem operis II. 10. Neque desunt exempla & loca alia.

§ 417. *Manus* in hoc negotio, quo de nunc agimus, in considerationem venit secundum, non *totum* illud quod ab imo brachio deorsum est, sed *dorsum* Metacarpi tantum. In *solo* etenim hoc & *conspicuæ* Venæ & *opportunæ* Sectioni sunt.

§ 418. Sunt autem tres: *Ocularia* Chirurgis, & *Syele* Ibn Sinæ, & *Salvatella* vulgo dictæ. *Prima* ad interstitium Pollicis & Indicis: *altera*, ad Indicis & Medii: *tertia*, ad Auricularis & Minimi procurrit. In quibus ad incidendum eligendis etiam præter rationem aliqui sunt curiosi. Aliquid tamen est in Salvatella sæpe peculiare, quod meretur attendi, ceu mox exponam.

§ 419. Hippocrates *utraque* in Manu *unam* dumtaxat secare solebat: *quam* in dextra, ἡπατῖτιν *jecorariam*; in sinistra, σπληνῖτιν *lienarem* nominat I. de Morb. t. XXIII. Ita hoc lib. t. XXV. in Peripneumonia

ripneumonia & Pleuritide ficca ait ξυμφέρειν τὴν φλέβα ἀποσχάσαι τὴν ἐν τῇ χειρὶ, τὴν σπληνῖτιν καλεομένην, ἢ τὴν ἡπατῖτιν· *conferre ut vena fecetur quæ in manu, Splenitis dicta, aut Hepatitis.* Lib. II. de Morb. t. LIII, in Pulmonis eryfipelate jubet fimpliciter τὰς φλέβας ἀποτύψαι τὰς ἐν τῇσι χερσί· *venas fecare quæ in manibus* funt: nempe Hepatitidem aut Splenitidem, juxta id, quod priore loco erat definitum.

§ 420. Conftat ergo, Hippocratem & in *brachio* & in *manu* fecuiffe venam: at Oeniadæ *quam* inciderit, non conftat. Perfuadeo mihi, fi rogentur fuffragia eorum qui praxin fecundum Galeni placita faciunt, vix aliquem fore, qui non fit pronuntiaturus fecundum *brachii* Venas, quod in eo commodius poffint, quam in *manu* fecari. Et videntur illis favere *vitia* Sanguinis quæ propofui. *Craffus* enim per magnum foramen exit facilius. *Tale* vero fieri nifi in majore vena non poteft.

§ 421. Quibus equidem non refragor, vel ideo quod Præceptor non definivit. *Quod* facere non folet, nifi cum nihil refert. Ita l. de Superfœt. t. x. præcipit: Γυνὴ ἥτις πολυκύμων ἐοῦσα πέπαυται κυϊσκομένη, φλεβοτομείσθω δὶς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἀπὸ τῶν χειρῶν καὶ τῶν σκελέων. *Mulieri, quæ præfecunda exiftens ceffavit concipere, fanguis incifa vena mittatur bis in anno à manibus & pedibus.* Nempe heic indicatio eft recentandi fanguinem atque vices puerperii quodammodo fupplendi. Accedit, quod fæpius mitti fanguis Oeniadæ debuit. Hoc autem in brachio commodius fieri, quam manu, nemo ambigit.

§ 422. Verumtamen non illa funt tanti, ut propterea omnem de *Manu fumma* cogitationem in re præfenti abjicere debeamus: imo vero prægnantes funt rationes, quare eam oporteat præhabere potius.

§ 423. *Vnam* fuggerit experientia. Quæ etiam nos docuit non femel, *fanguinem* è Salvatella, manu aquis exemta, magno impetu & faltu etiam aliquo velut ex arteria exiluiffe: magno argumento, fuiffe ibi in proximo fynanaftomofin Arteriæ cum vena, quam fecabamus.

§ 424. *Alteram* ex hac obfervatione petit ratio. Quæ dictat,

Craſſum ſanguinem liberius & liberalius effluere ex Arteria quam vena ſecta: quia eſt in illis ſpirituoſior, calidior, tenuior, fluxilior, quam in venis. Arteriæ vice vero vena eſt, in quam proxime locum inciſuræ ſanguinem transfundit arteria.

§ 425. Hanc *transfuſionem* Sanguinis vero, non dicam non ignoraſſe Hippocratem, ſed penitus cognoviſſe. Quod pluſquam clariſſimum eſt ex l. de Loc. in hom. t. VIII. quem expoſui II. Phyſiol. XVI. 160. Deinde & l. de Oſſ. nat. t. XIII. ubi diſerte: φέρουσι δὲ καὶ ἀπὸ παχείων φλεβῶν ἐς τὴν κοιλίην καὶ τὸ ἄλλο σῶμα, καὶ ἀπὸ τῶν ἐξωτάτω, καὶ ἀπὸ τῶν ἐσωτάτω· καὶ ἐς ἀλλήλας διαδιδόασιν· αἵτε ἔσωθεν ἔξω, καὶ αἱ ἔξωθεν ἔσω. *Tendunt vero etiam à Craßis venis* (i. e. Vena cava & Arteria magna) *ad ventrem ac reliquum corpus, & ab extimis, & ab intimis: atque in ſe invicem transfundunt: hæ quidem ab internis extra, hæ vero ab externis intra.*

§ 426. Quæ obſervatio quam ſequelam habeat in Arte, cognoſci ex eo poteſt, quod protinus ſubdit & in eadem fundat præceptum: τὰς οὖν φλεβοτομίας ποιέεσθαι χρὴ, κατὰ τούσδε τοὺς τρόπους· *Igitur venæſectiones facere oportet ſecundum has ipſas rationes.* q. d. Sanguinem feliciter & ex arte miſſuro plane neceſſarium eſt attendere ad Venarum cum diſtributiones tum communicationes: cum perinde non ſit, quæ aut quo quæque loco incidatur. confer ad Hor. Augenium de Miſſ. ſang. IX. 2.

§ 427. Denique, *in manu* Dictator inciſam venam dicens, quæſtiunculam facit curioſulis: *quare* Non in pede etiam ſecta fuerit Oeniadæ vena? Hujus *cauſa* non una fuit. *Vna* fuit: quod Commodius ibi fieri inciſio, quam in pede poſſit. Hæc ſane ratio eſt, quare in brachio ſemper incidamus venam, quandocumque nulla eſt ſingularis neceſſitas, quæ ſuadeat alibi illam adminiſtrare. *Altera*: quod Sanguis fervidior ſurſum, quam deorſum eat. Quod diſcrimen omnino obſervandum eſſe comparet in l. de Med. t. V. 63. Neque quæſtionis eſſe poteſt, an etiam heic obſervatum fuerit. *Tertia*: quod Revulſionis quamdam ſpeciem, vel Averſionis præſtiterit è brachio miſſus ſanguis. *Deſinit enim fluere qua nolumus, alio dato itinere*: inquit Celſ. II. 10. Oeniadæ fervidiorem juſto confluxiſſe ad ventriculum, demonſtratum eſt in loco.

Quar-

Quarta: quod Chymi seu cremoris attractioni ad cor omnino plus conferre potuerit, & sic refrigerare illud atque humectare magis. *Quinta*: quod Alvum fluxilem habentibus, propter excrementorum Sanguinis tenuitatem atque acrimoniam, conferre possit non parum. Exemplum suppeditat *historia* Mnesianactis VII. Epid. t. XXV.

§ 428. UTRAQUE. Non interest, *utra* Sanguis è manu mittatur, si sola est & una indicatio deplendi. Eo casu tamen *dextram* præferimus omnes. Neque sine ratione, & varia quidem. *Primo* enim dextra se dextræ Chirurgi opponit dexterius & ad secandum accommodatius, quam sinistra. Hanc autem facilitatem sectari expedit, cum nihil impedit. Hoc ipsum tamen non impedit, quo minus in Chirurgo non requiras cum Celso VII. I, ut sit *manu non minus sinistra, quam dextra promtus*. At quotusquisque pariter utramque exercet? vix reperias in denis unum. *Deinde*: quia Dextra est calidior & plenior. vide nos, si otium est, II. Physiol. XV. 24. *Tertio*: quia Dextra est robustior, & ob id effeminationi minus obnoxia. Illud diserte satis dicitur II. Epid. VI. 14: Δυώαμιν πλείστην ἔχει τιτθὸς, ὀφθαλμὸς, δεξιός. *Potestatem maximam habet, mamma, oculus, dexter.* Similiter, & eamdem ob causam, Manus. *Quarto*: quod Fluxiones soleant ἐς τὰ δεξιὰ μᾶλλον καταῤῥέειν, ἢ ἐς τὰ ἀριστερὰ, ὅτι αἱ φλέβες εἰσὶ κοιλότεραι καὶ πλείονες, ἢ ἐν τοῖσιν ἀριστεροῖσιν· *in dextra magis deferri, quam in sinistra, quia venæ inibi sunt caviores & plures, quam in sinistris*, inquit Præceptor l. de Morbo sacro t. x.

§ 429. Refert econtrario quamplurimum, *utra* in manu secetur vena, quandocumque id *aut* Revulsionis gratia fit, *aut* Aversionis, *aut* Derivationis. In *revulsionibus* enim admirandi quid ἰθυωρίᾳ *rectitudo* præstat. De hac quædam ex Hippocrate meo dixi in II. Physiolog. XV. 12. In *aversionibus* Auxilium *aut* nullum *aut* parvi momenti feres, si neglexeris habere rationem *communionis* Vasorum à Parte mittente ad recipientem tendentium ab eodem ramo. V. gr. Oculo dextro inflammato sine fructu aversionem Sanguinis adhuc influentis moliere in sinistro brachio. In *derivationibus* similiter, nisi eligas sectioni Venam, in quam se exonerare consuerunt Affectæ partis arteriæ.

§ 430. Oeniadæ vero quia opus Sanguine dumtaxat misso fuit, quid opus erat, modo hac modo illa in manu venam solvi, & alternatim è dextris atque sinistris sanguinem emitti? præsertim cum sufficere videatur, si tantummodo incidatur una? Sanguis enim qua data porta totus *exire* potest & solet, nisi oborto animæ defectu cesset propelli.

§ 431. Dixi causam. Postulabant res ægrotantis, ut Sanguis non semel, sed sæpius; non ex parte, sed totus; non è solis Vasis, sed & ex Habitu corporis educeretur, & hic totus refrigeraretur ac refocillaretur succo novo. Iam vero certum est, utrovis beneficio vix gaudere Partes, quæ non exinaniuntur.

§ 432. Si ita est, etiam è *pedibus* debuit mitti. Si recte percepisti, quæ in præcedentibus docui, ipse tibi ad hanc objectiunculam poteris respondere. Si non perceperis relege, & expende. Quorsum repetam enim?

§ 433. PER VICES. Foesius heic: *Illud ἐν μέρει omisisse videntur interpretes, etsi eleganter & bene loco est positum.* Omisisse vero mirum est, cum Asulanus codex & Frobenianus habeant: illo autem Fab. Calvus sit usus: hunc vero sequutus Cornarius, utpote à se adornatum. Verosimile, pro superfluo habuisse, aut glossemate.

§ 434. Foesius interim bene censuit, *bene loco esse positum*: quin & reddidit bene, *per vices*. Ita enim hodieque mos obtinet apud Practicantes, ut vice *prima* à Dextris, *altera* è Sinistris, & his vicibus iterumque emittant sanguinem, si ejus missio repetenda est toties. Rationem dedimus.

§ 435. Sed eccur *per vices*? Quia, *primo*, Viribus parcendum, parcendum infirmitati fuit. Infirmus non fuerit, qui non aleretur, imo exhauriretur purgationibus? Celsus II. 10. etiam in valentioribus suadet *istam medicinam, ubi necessaria est, in biduum dividere.* Quare? Quia *satius est primum levare ægrum, deinde perpurgare, quam simul omni vi effusa fortasse præcipitare.*

§ 436. Procul dubio præcipitatus Oeniades fuisset, si κατὰ πολὺ καὶ ἐξαπίνης, *multum & repente* fuisset evacuatus. Ἐλέγχει γὰρ τὴν φύσιν τὸ ἀθρόον· *prosternit enim naturam quod confertum subitumque,* uti

uti ex Aph. 21. 51. recte monet Aretæus de Cur. acut. II. 3. Et omnino heic audiendum illud Celsi, quod est I. 3: *Cum quis mutare aliquid volet, paulatim debebit assuescere.* Quia videlicet τὸ κατ' ὀλίγον, ἀσφαλές· *paulatinum, tutum*: præsertim vero in negotiis Naturæ & Temporis.

§ 437. Quia, *secundo*, Nulla necessitas properare cogebat. Quare vel inprimis cavendum erat, ne periculosa festinatio esset; & hoc agendum, ut quam maxime id tuto fieret, quod faciendum Ars dictabat. Narratur in jocoseriis: Virum nobilem, curru ad urbem currentibus equis tendentem, cum rogasset sibi obvium rusticum, Num spes esset perveniendi in urbem ante quam clauderetur porta? & responsum tulisset, Omnino, si lente ageret: putasse, se deridiculo haberi, atque incitasse equos flagris: verum non ita diu post ob vehementem concussionem fracta rota comperisse sero, quam serio fuisset monitus non festinare.

§ 438. Huc quadrat casus Aph. II. 32. quo alia frequentior recidivæ causa in convalescentibus non est. Profecto, si uspiam, nostris in rebus habere locum debet aureum illud, σπεῦδε βραδέως, *festina lente.* Etenim admonemur eo Medici omnibus in negotiis nostris, præcipue magnis & periculosis, ita nos gerere, ut in illis agendis semper liqueat simul & industriæ celeritas & diligentiæ tarditas. Quo de proverbio multa illustria & nostris etiam rebus apta legeris apud Erasmum in Adagiis.

§ 439. Quia, *denique*, Curatio tota debuit incumbere ἐς νεόχμωσιν τῆς δυνάμιος, *in novationem virtutis.* Quo in negotio, si in ullo, verissimum est, quod in Petronii Fragmentis est:

Non uno contenta valet Natura tenore,
Sed permutatas gaudet habere vices.

Imo quod Aretæus jam laudato loco & ad rem præsentem prorsus apposite dicit: γάνυται γὰρ ἡ φύσις, καὶ τῇ τῶν παλαιῶν ἀπαλλαγῇ, καὶ τῇ τῶν καινῶν προσθήκῃ· *Natura delectatur simul & veterum subtractione & novorum additione.* Alludit ad illud Hipp. l. de Flat. III. 33.

§ 440. Oeniadæ quam *vetus* Sanguis usui non esset, ostensum fuit. Quod usui autem non est, oneri est. quo numquam non Natura gestit & gaudet sublevari. Quam econtrario *novus* Succus esset

essetnecessarius ad Spirituum refocillationem, Sanguinis renovationem, Membrorum restaurationem, audivimus quoque.

§ 441. At *illum* nisi quis lente festinando procuret in tali casu, curabit numquam. Quid ni huc ingeram Sallustianum illud: *Antequam incipias, consulto: ubi consulueris, mature facto opus est*. Recte, *mature*: nam ita dicitur fieri, quod neque præpropere fit, neque serius quam oportet, sed ipso in tempore. In quo medicinam facere, etiam curationis primum est.

§ 442. DONEC. *Adverbium* hoc referri potest, & ad *vices* Venæ sectionis repetendæ, & ad *quantitatem* Sanguinis mittendi. Quocumque referas, idem sensus erit. Nempe, perseverandum esse in auxilio, quod Ars *κατὰ λόγον* seu *duce ratione* invenit; quodque Natura statim post administrationem sic satis conspicuis testimoniis placere sibi innuit.

§ 443. Omnino heic & in similibus audiendum, quod inculcat Celsus lib. III. cap. I: *Minus vero removeatur, si quid paulum saltem juvat, quia profectus tempore expletur*. Non enim recte *aut* de Auxilio desperatur *aut* Natura culpatur, quum non statim reddiderint sanitatem. Satis est, si plenam fecerint futuræ valetudinis fidem, perseverationem sui persuadendo.

§ 444. EXSANGUIS FIERET. In hoc quia vertitur *cardo* Curationis, non minus successu felicis, quam aggressu audacis: video allaborandum mihi esse, uti bene intelligatur non modo *istud* Verbum, sed *ipsa* Res vel maxime. Quamquam hujus expositio nulli sane & feliciter possit sub manu succedere sine notitia prioris.

§ 445. Quod ad *verbum* igitur, nemo ignorat, *exsangue* Latinis dici, quidquid est sine sanguine, vel *extra sanguinem*, uti Isidoro placuit in x. Orig. lit. E. Quæ quia non satis explicate dicunt, quod res est (neque enim v. gr. Angelus recte videtur *exsanguis* dici, quod sit *vel* Sine sanguine *vel* Extra sanguinem: neque enim aptus creatus est esse vel in vel cum sanguine) idcirco negative malim *exsangue* dicere, quidquid est non-sanguineum.

446. *Sanguineum* quid dicitur multis modis. *Primo*: Id quod est *ex sanguine* ceu Materia. Ita *partes* cunctæ corporis *sanguineæ* au-

audiunt, quod ſint ex Sanguine primum conſtitutæ: diſerte id fatente Galeno l. de Fac. nat. II. 3, & alibi non ſemel: licet non minus id diſerte neget de Uſu part. XIV. 3. ubi vide ſis Hofmannum n. 964. aut nos II. Phyſiol. XVI. 12. Græci id αἱμαληρὸν vocant.

§ 447. *Secundo*: Id quod eſt *à ſanguine* ceu Cauſa. Ita color ſanguineus idem & floridus aut rubicundus eſt. Qualis pudore ſuffunditur ex facili iis, qui ſunt natura verecundiores. Cauſam reſciveris ab Hippocrate l. de Oſſ. nat. t. XXVIII. Græcis id eſt αἱμάλινον.

§ 448. *Tertio*: Id quod eſt *in ſanguine* ceu Subjecto. Unde *purpuream animam* Poeta dixit in Æneid. IX. 349: id eſt, *non purpurantis coloris ſanguinem*, ut vulgo exponunt Grammatici; ſed ipſam *animam*, quæ eſt in Sanguine purpureo. Eſſe vero, teſtis nobis omni exceptione major eſt Moſes Gen. IX. 4: Lev. XVII. 11. 14: Deut. XVII. 23. At hoc intelligi, ais, non poteſt niſi de *anima* bruta, mortali, ſenſitiva, quam vocamus. Ita eſt: & apage illos, qui *animam* Hominis, *qua* homo eſt, imo *quæ* Homo eſt, iſti ſimilem in ortu & interitu mentiuntur, propriam in perniciem. Quia tamen *Mens humana*, quamdiu in fragili hac teſta habitat, *animam purpuream* habet pro ſede & primo inſtrumento ſuo: eapropter *hac* cum Sanguine effuſa, neceſſe eſt & *illam* abire in locum quem meruit. Græci id ἔναιμον dicunt.

§ 449. *Quarto*: Id quod eſt *cum Sanguine* ceu Adjuncto. Latini alias *cruentum* dicunt: αἱματηρὸν Græci: Euripides, κάθαιμον: Dioſcorides, ἔναιμον, lib. I. 153.

§ 450. *Quinto*: Id quod eſt *ſanguine præditum*. Quale genus omne eſt Animantium perfectorum, quæ Philoſophi appellant per excellentiam. Simpliciter enim nullum non perfectum eſt, neque quidquam juſſit exiſtere Creator non *bonum*, hoc eſt, non perfectum in ſuo genere: Gen. I. 31. Hoc quoque ἔναιμον dici paret, non è Philoſopho modo in Hiſt. anim. IV. 1: ſed & Herodoto, cui θεοὶ ἔναιμοί τε καὶ σαρκώδεις *dii ſanguine atque carne præditi* dicuntur, qui Apoſtolo 1. Cor. VIII. 5, θεοὶ λεγόμενοι, *nominales dii*. de quibus exſtat inſignis diſſertatio Cl. Cocceji noſtri.

§ 451. *Sexto*: Id quod eſt *ſanguine plenum*. Qua acceptione nulla eſt in arte frequentior. Dicitur & hoc Græcis ἔναιμον. Ita Hippocrates ἔναιμον σῶμα, *ſanguineum corpus* dixit VI. Epid. VI. 27. Ita & Phavorino ἔναιμος, πλήρης αἵματος· *ſanguineus, plenus ſanguinis* exponitur. Mitto ſignificationes, ſeu potius uſurpationes vocis alias, ceu nihilum ad noſtrum inſtitutum facientes.

§ 452. Totidem vero modis *exſangue* dici cum poſſit, paret *homonymiam* Voci huic magnam ſubeſſe. Cui equidem non ignobilem Græci medicinam fecerunt: *aliud* ἄναιμον, aliud λείφαιμον, aliud ἔξαιμον vocando.

§ 453. Enim *proprie* Id, quod eſt *natura exſangue*, appellant ἄναιμον. Phavorinus: ἄναιμος, ὁ μὴ ἔχων αἷμα· *Exſanguis, qui non habet ſanguinem*, neque aptus natus eſt habere. Quomodo ut ne dubites accipere, nota quod protinus explicans illud, ἀναίμονι δίψη, dicat, τουτέστιν ἀγγελικῇ. αἷμα γὰρ οὐκ ἔχουσιν οἱ ἄγγελοι, *ſanguinem enim non habent angeli*.

§ 454. Huc & Philoſophi reſpiciunt *animalia* diſtinguentes in ἔναιμα καὶ ἄναιμα, *ſanguinea & exſanguia*: Hiſt. de Animal. IV. I. Ita & Anacreon alloquens Cicadam & extravagans furore poetico ait:

Ἀπαθής, ἄναιμ', ἄσαρκε· *Pati impotens, exſanguis, ex-*
Σχεδὸν εἶ θεοῖς ὅμοιος. *carnis: diis ſimilis pene es.*

§ 455. Λείφαιμον vero dicitur Id quod eſt *caſu exſangue*. Hoc de *natura ſanguineis* accipiendum eſſe conſtat, vel me tacente. Tendit huc expoſitio Galeni de Vict. acut. IV. 113: λείφαιμοι, οἱ ἐνδεὲς ἔχοντες αἷμα· *Exſangues, qui egeni ſunt ſanguinis*. Sed rectius id cognoveris è Philoſophi Probl. IV. 8: τῶν φοβουμένων τὰ ἄνω λειφαιμεῖ, τὰ δὲ κάτω ὑγραίνονται· *Paventibus partes ſupernæ deficiunt ſanguine, infernæ autem humectantur*.

§ 456. Ubi τὸ λειφαιμεῖν, non eſt *ſanguine privari*, ut Guaſtavinius: multo minus, *ſiccari*, ut inepte Septalius reddidit: ſed *deficere ſanguine*, hoc eſt, deſeri à ſanguine, non in totum, ſed ad ſenſum. Heſychius: λειφαιμήσας· ἀπολείψας τῷ αἵματι. Videris vim verbi hujus in illo Senecæ Hippol. act. II. 373:

vadit

vadit incerto pede,
Iam viribus defecta. non idem vigor,
Non ora tingens nitida purpureus color.

Cur autem *paventibus* accidat λιφαιμεῖν, require à Philoſopho Probl. XXVII. 10.

§ 457. Sed dicat aliquis: invito Hippocrate me τὸ λείφαιμον, *caſu exſangue* dicere. Nam II. Muliebr. t. XII, Mulieri ex fluxu laboranti vetat aut ſerum aut lac dari, ἢν ᾖ φύσει λείφαιμος, *ſi ſit naturâ defecta à ſanguine.* quod & repetit, quamquam alio in caſu, textu XVII. ſequente.

§ 458. Sed oportet diſtinguere inter *naturam* & *naturam*, Propriam & Adſcititiam. Etenim,

§ 459. Natura *propria* Mulier, qua mulier, habet & habere debet plurimum ſanguinis. Ratio eſt, quam Celſus innuit II. 10: quia ſæpe is *in una muliere duo corpora ſimul ſuſtinere* debet. Quæ ratio ſicuti à *fine* petita eſt, quam nos voluntatem Creatoris dicimus; ita aliam nobis Hippocrates ſuggerit à *conſtitutione* corporis. Habet, inquit, σῶμα ἐπιτήδειον πληροῦσθαι· *corpus idoneum impleri.* Quia nempe ἀραιοσαρκοτέρη, *carne rarior eſt.* Idcirco enim ἕλκυσε πλείονα ἀπὸ τῆς κοιλίης τῷ σώματι τὴν ἰκμάδα καὶ θᾶσσον· *trahit corpore plus humoris à ventre & citius.* Adeo etiam, ut, ἐπ' ἢν πλησθῇ τοῦ αἵματος τὸ σῶμα, ἢν μὴ ἀποχωρήσῃ ἐπ' αὐτέυ, πληρευμένων τῶν σαρκῶν, καὶ θερμαινομένων, πόνος γίνεται· *ſiquidem contingat impleri ſanguine corpus, niſi ſeceſſerit ab eo, repletis carnibus, & calefactis, morbus fiat.* vide ſis I. Muliebr. t. I. & II.

§ 460. Naturam *adſcititiam* appello, quam feminarum aliquæ habent ſibi peculiarem & præter naturam ſexus. Ex quo ſi æſtimes, ut profecto oportet æſtimare, non aliter quam *caſu* eſſe dixeris, in qua eſt. Non enim conſilio obtingit, ſed inopinato: non ex certa cauſa, ſed varia atque fortuita, ac ſæpe latenti: non denique ex lege Naturæ, ſed præter illam, aut opinionem ſaltem, quam de illa habemus.

§ 461. Secundam hanc igitur *privatam naturam* Femina λείφαιμος *exſanguis* dicitur, quæ talis eſt ἀπὸ γενέσιος, *à nativitate,* II. Muliebr. t. XVII: *aut* Obeſitate, l. de Superfœt. t. IX: *aut*

Puerperio, *aut* Morbo, *aut* quocumque alio ſimili caſu vel eventu, qui ſit Naturæ communi adverſus. Græci recentiores ὀλιγαίμους, *pauciſangues* appellant tales. habes apud Pollucem II. Onom. IV. 44.

§ 462. Denique ἔξαιμον vocant Id quod eſt *exſangue ſtudio*, id eſt, data opera: *ſive* Juvandi cauſa fiat, ut in arte; *ſive* Nocendi, ut in bello. Suidas: ἔξαιμοι· οἱ λείφαιμοι· οἱ πλεῖστον αἷμα κενώσαντες· *Exſangues: defecti ſanguine: qui plurimum ſanguinis effuderunt*: Plutarchus de Solert. animal. p. m. 970. D, Elephantum memorat, quo Porus contra Alexandrum prælians vehebatur, quamvis jam male affectum non prius tamen procubuiſſe, quam βασιλέως ἐξαίμου γινομένου καὶ περιρρέοντος, *rege exſangui facto & diffluente.*

§ 463. Atteſtatur huic expoſitioni verbum ἐξαιμάσσειν, quod eſt apud Pollucem loco, quem modo allegavi. Id vero Gualtherus recte interpretatus eſt, *ſanguinare.* Catholicon: *Sanguinare, ſanguinem emittere vel minuere, vel ſanguine inquinare.* Hoc vero eſt αἱμάσσειν, incompoſitum. Gloſſæ Philoxeni: Αἱμάσσω, *Cruento, ſanguino.* Αἱμάσσομαι, *Sanguinor.* Cujus compoſitum, ἐξαιμάσσομαι pro *ſanguinari*, ſiquidem in uſu quoque fuit, fuit idem prorſus cum eo quod ante habuimus, τῷ φλεβοτομεῖσθαι. vide ſis ad ſupra § 394. De *verbo* plus ſatis. *Rem* nunc adeamus.

§ 464. De qua Valleſius: *cum ergo expurgantia medicamenta calida & ſicca ſint, & intemperiem augerent, ac proinde omnia ſymptomata: unde potius expectari auxilium poterat, quam à refrigerando corpore? ut exſtincto calore ceſſaret diſsipatio, & hac ceſſante, ſuctus? Ad refrigerandum autem corpus nullum majus remedium excogitatum antiquis eſt, quam miſsio ſanguinis uſque dum linquatur animo, aut exſangue corpus fiat. Proximum huic vel potus aquæ frigidiſsimæ, & balneum ſubfrigidum. Nihil ergo citius poterat huic homini malum tollere, quam eo uſque ſanguinem mittere.*

§ 465. Quibus in verbis *tria* nobis, quod ad rem præſentem, offeruntur examinanda. *Vnum* eſt: Num mittendo ſanguinem accerſere animi defectum liceat. *Alterum:* Num in Oeniade id fecerit Hippocrates. *Tertium*: Quid ſit exſangue corpus facere.

§ 466.

§ 466. De *primo* Galenus ne quidem dubitat: quin id & præcipit & se fecisse ipsum & felici cum successu testatur multis locis. videre licet ad Aph. I. 23: Meth. med. IX. 4. 5: de Cur. rat. per sang. miss. 12: de San. tu. IV. 4. Neque quisquam est *interpretum* Aphorismorum, qui non idem & præcepisse Hippocratem & præstitisse putet.

§ 467. *Præcipere* videtur Aph. I. 23: ὅκου δεῖ μέχρι λειποθυμίης ἄγειν, καὶ τοῦτο ποιέειν, ἢν ἐξαρκέσῃ ὁ νοσέων. *Vbi expedit usque ad defectionem animi ducere, & hoc facito, si sufficiat ægrotans.* Apertius vero l. de Humorib. t. III: ὅκου ᾗ δεῖ γυιῶσαι ἢ λειποθυμῆσαι, [ἄγειν] ἕως ἂν τοῦτο ποιήσῃς· *Vbi vero expedit debilitare aut animi defectum facere,* ducito *donec hoc feceris.* Sic verba & concipienda esse, & recipienda, prorsus certum est.

§ 468. *Præstitisse* etiam conjici videtur ex l. de Vict. ac. t. LII: ubi in *Pleuritide* jubet, ἢν ὀξὺ τὸ ἄλγημα ᾖ, ἄγειν πρὸς λειποψυχίην· *si acutus dolor sit, ducere ad defectionem animæ.* Sic & in *Iliaca inflammatione* suadet Aretæus Cur. acut. II. 5: τάμνειν φλέβα, τὴν ἐπ' ἀγκῶνι μεγάλῃ τῇ χάσει, ὅκως ἀθρόως διεκχέῃ τὸ αἷμα τῆς φλεγμασίης ἡ τροφὴ, καὶ μέσφι λειποθυμίης· *Secare venam, quæ ad cubitum, incisura, quo confertim effundatur sanguis inflammationis alimentum, quin etiam usque ad deliquium animi.*

§ 469. Hisce *contrarius* videtur Corn. Celsus II. 10: non est tamen. *Videtur*, cum ait: *Semperque ante finis faciendus est, quam anima deficiat.* Gul. Pantinus hoc sic in commentario explicat. *Missionem ad animi usque deliquium produci, nonnumquam non utile solum, sed & necessarium est. Quod ubi Celsus semper fugiendum imperat, vel Syncopen intelligit, quæ animi corporisque sensus ac motiones omnes adimit, & in quam nemo umquam arte inducendus est: vel Lipothymiam gravem, jamque occupantem existimat, quam ipsam quoque semper, ne quid de insperato deterius pariat, devitare præstat. Nam ad levem usque & jam inchoantem tenuiter adducere, sæpe etiam maxime est præsidio.*

§ 470. Nisi fallor, respicit ad *tres* Defectionum sive *species* sive *gradus*, quos constituerunt recentiores. *Prima* est ἔκλυσις, *exsolutio* quæ dicitur, & via est ad lipothymiam. Seneca *levem dissolutionem*

lutionem appellat in Epist. LXXVII. *quam adferre quamdam voluptatem*, ait *non inexpertum sibi, quos aliquando liquit animus*.

§ 471. Species *altera* est λιποθυμίη, *defectus animi*: quæ & ipsa est via ad λιποψυχίην, ad *defectionem animæ*; quam συγκοπὴν *syncopen* Hippocrate juniores appellarunt, & *tertiam* Speciem fecerunt. Quæ quam sit grande malum, acutum, periculosum, meretur videri apud Aretæum de Caus. acut. II. 3.

§ 472. Qui in *hanc* tuto inducat, nemo est. Qui ad *primam* deducat, & sine periculo, nemo non est. Quid enim familiarius, quam mittere sanguinem, donec is, qui sanguinatur, sentiat alterationem, uti fere loquimur hodie. *Ad animi defectum* mittere in Morbis, præsertim acutis, nec nullius, nec cujusvis est: nec Medici quidem, nisi sobrii & usu doctrinaque præcellentis. *Hujus* enim tantum est conjicere, num *par esse ægrotus queat*. Satis igitur benigna Pantini interpretatio est, & ad faciendum securitati quidem patefaciens viam, temeritati contra intercludens.

§ 473. Non aliunde tamen elucidanda est ἐναντιοφάνεια *utriusque* Hippocratis, quam ex semet ipsis. Utervis certe non nisi *duas* Defectionum *species* novit: λιποθυμίην & λιποψυχίην, hoc est, *deliquium animi* & *defectionem animæ*. Ita enim etiam distingui Græca posse ad imitationem Latinorum censeo; non ignarus tamen promiscue apud suos usurpari. Videre hæc apud Aretæum II. de Curat. acut. I.

§ 474. Verum est, meminit τῆς ἐκλύσεως præterea Aph. VII. 8. Sed & hoc verum est, quod dicit Galenus ad Glauc. I. 14: εἰώθασι οἱ ἰατροὶ καθ' ἑνὸς πράγματος ἄμφω ταῦτα τὰ ὀνόματα [λιποθυμίαν καὶ ἔκλυσιν] φέρειν. *Consuerunt medici de una re ambo hæc nomina* [*lipothymiam & eclysin*] *usurpare*. Paret ex ipso aphorismo. Opponuntur enim, ἔκλυσις & λιποψυχίη. Quin esse ἔκλυσιν eamdum cum λιποθυμίᾳ manifestum est ex Aph. II. 36. 41. Contra λιποψυχίην dictam Hippocrati, *quam* Syncopen nunc nominamus, ostendi clare potest ex l. de Vict. acut. II. 45.

§ 475. Latinos *animum* inter & *animam* fecisse discrimen, docuerint abunde nos unius Nonii verba & quæ Veterum ille tradidit de Diff. verb. V. 20: ANIMUS & ANIMA *hoc distant*.

Animus

Animus est, *quo sapimus*: *Anima*, *qua vivimus*. Accius Erigone: *Sapimus animo, fruimur anima, sine animo anima est debilis*. Varro Andabatis: *In reliquo corpore ab hoc fonte diffusa est anima; hinc animus ad intelligentiam tributus*. Multa in hanc rem reperies in Salmasii Notis ad Epict. adi modo sis indices.

§476. Medicis *anima*, Vitalis vis: *animus*, Animalis est. Stoicis *hæc* dicebatur θυμὸς, sedes iræ, & cos fortitudinis: *illa* vero ψυχὴ, quod sedem habens in Calido nativo egeat spiritu, qui reciprocatur pulmonibus, ad refrigerium animalis.

§477. *Vtraque* multis de causis *deficere* potest: levioribus tamen Animus exolvitur: at Anima non nisi à gravioribus corruit. Plinius lib. xx. cap. xiv. auctor est, *Magnam societatem cum Menta ad recreandos defectos animo Pulegio* esse. At *hoc* aut *illa* quis speret in vitam se revocaturum *defectos anima*, sive quos Syncope corripuit?

§478. Celsus l. vii. c. ult. *in Gangræna membrum præcidi oportere, alio loco* (lib. v. cap. xxvi. 3.) *mihi dictum est. Sed id quoque cum periculo summo fit. Nam sæpe in ipso opere, vel profusione sanguinis, vel animæ defectione moriuntur*. Etenim, *deficiente anima* Functiones cessant omnes, cessat Pulsus, cessat Respiratio, & tantum non Vita ipsa: *deficiente animo*, Vox sola aliquibus eliditur; *aliis* ad Motum vis non sufficit: *summum* est, cum non videt, non audit, non sentit.

§479. Celsus ergo non sine gravi causa jubet, *Mittendo sanguinem* ante finem facere, *quam anima deficiat*, hoc est, Syncope obveniat. Quæ necessario accidit, si cui quis σφοδροτάτην κενεαγγείην ποιέει· *vasa ad extremum subito deplet*, uti loquitur Hippocrates de Vict. acut. II. 32. Quo respiciens Aretæus de Cur. acut. II. 6, in Jecoris affectibus acutis jubet εὐπόρως τὴν κένωσιν ἐμποιέειν, τάμνοντα φλέβας τὰς ἐπ᾽ ἀγκῶνι, συχνὸν μὲν ἀφαιρέοντα, μὴ ἀθρόον δέ· *amplo foramine vacuationem moliri, sectisque ad cubitum venis, copiosum quidem emittere, non universum tamen*. Equidem recte: nam *multos ex profluvio sanguinis intermori* experientia docuit in vulneratis. vide Celsum lib. v. cap. xxvi. 23.

§480. Imo refert Galenus Meth. med. ix. 10, *vidisse se duos*, *quibus*

quibus sanguis mitteretur, in ipsis medicorum manibus perire, qui, postquam animo liquissent, numquam revixerunt. Multi vero, addit, *etsi non protinus, postea tamen præ infirmitate virium perierunt. Quos si quis citra defectionem vacuasset, minimè periissent. Quin etiam aliqui inciderunt in longos morbos, postquam immodica inanitione resoluta naturalis vis fuit. Aliis, cum immodicæ vacuationis noxam sarcire non possent, in omne reliquum vitæ tempus totius corporis temperamentum redditum est frigidius. Ex qua refrigeratione facile ex quavis occasione læsi, alii decolorati ac mali corporis habitu vixerunt: alii ex eo ipso in morbos deciderunt exitiales, aquam inter cutem, orthopnœam, jecoris ac ventriculi imbecillitatem, apoplexiam, deliria.*

§ 481. Hippocrates similiter non sine gravi causa jubet, *Mittendo sanguinem* non ante finem facere, *quam animus deficiat*, hoc est, exolvatur ægrotus, si ferendo id esse jam ante Medicus prænosse ex viribus ipsius potuit. *Conditio* namque addita licentiam hoc audendi solis *circumspectis*, hoc est, prudentibus & expertis concedit: quibus sane multa licent, aliis omittenda.

§ 482. Quod ad *istam* interpretationem, mecum est Ferdin. Mena ad Gal. de Sang. miss. cap. XII. fol. 65. in fine. Missus vero *ad animi defectum* usque sanguis uti magnum est auxilium, ita & magna, proter refrigerium corporis, commoda adfert secum: quæ videre est apud Galenum in Meth. med. IX. 4. In cujus commentario tamen Lud. Lemosius nulli hoc tentandum contendit. Argumentis ejus respondit Zacutus I. Hist princ. med. IX. quæst. VII. confer & Brasavolum in Hipp. de Vict. acut. IV. 74. Sanctorius vero in com. Aph. quæst. XCII, diluit argumenta Averrois, qui in II. Collig. cap. VIII, contra idem illud placitum insurrexit.

§ 483. Summa dictorum est: *licere* Sanguinem mittere, si res flagitat, ad *animi* quidem, non *animæ defectionem.* Imo & *animæ.* Sic enim expresse verbis, quæ attulisti supra § 468. ex l. de Vict. acut. IV. 74. & constanter libri λειποψυχίην legunt. Non possum diffiteri. Sed nec persuadere mihi, non λειποθυμίην scripsisse Hippocratem, & mutasse librarium τῆς ἐφάσεως seu *proprietatis* utriusque vocis rudem.

§ 484. In quo prorsus me confirmat Galenus in commentario.

rio. πλέον δ᾽ ἀφαιρεῖν κελεύων, καὶ θαῤῥεῖν μέχρι λειποθυμίας ἄγειν ἥμαρτεν ἐν τῇ λέξει, προσθεὶς δι᾽ ὃ θαῤῥεῖν προσήκει. διὰ μὲν γὰρ τὴν ὀξύτητα τοῦ ἀλγήματος, ἐπὶ τὸ πλέον ἐκκενοῦν τοῦ αἵματος ἀφικνούμεθα· τὸ δ᾽ ἐᾶν ῥεῖν [lege, τὸ δὲ θαῤῥεῖν,] οὐκ ἐκ τῆς ὀξύτητος, ἀλλ᾽ ἐξ ἄλλων ἔχομεν· ἐὰν ἥτε δύναμις ἐῤῥωμένη, καὶ ἡ τῶν ἀκμαζόντων ἡλικία, καὶ τὸ πλῆθος αἱματικὸν, καὶ ἡ τοῦ κάμνοντος φύσις πυκνοτέρη τε καὶ σκληροτέρη, καὶ δυσδιαφορητοτέρα καὶ πολύαιμος, ἥτε ὥρα τοῦ ἔτους καὶ ἡ κατάστασις εὔκρατος· οὕτω γὰρ καὶ ἡ χώρα. τὸ γὰρ ἄχρι λειποθυμίας ἄγοντα θαῤῥεῖν, ἐκ τούτων ἡμῖν προσγίνεται· *Amplius vero detrahere jubens, & audendum usque ad deliquium animi vacuare, peccavit in oratione, cum addit, quare expediat audere. Etenim ob acumen doloris plus quidem sanguinis vacuamus: at quod audeamus hoc, id non ex acumine, sed aliis habemus. nempe si sit virtus robusta, ætas adolescentium, abundantia sanguinis, ægrotantis natura densior & durior ac minus perspirans multique sanguinis, anni quoque tempestas ac constitutio temperata: similiter & regio. Quod enim usque ad deliquium animi mittere sanguinem audeamus, ex istis nobis advenit.*

§ 485. Ex istis plane liquet, Galenum fuisse sequutum lectionem, quam urgemus. Aut igitur Præceptor promiscue usurpavit λειποψυχίην pro λειποθυμίῃ, *animæ defectionem* pro *animi deliquio*, aut oscitantia est librarii manifesta in textu, quem proposui. Hoc pergam credere, donec quis alterum asserens monstraverit loca, ad quæ respondere non potero.

§ 486. Nam neminem fore arbitror, qui existimet Hippocratem vehementia dolorum afflictatas vires, & ex parte fractas frangere voluisse præcipitatione in talem casum, unde se sintne erecturæ, incertum sit: at talis est συγκοπὴ, *animæ defectio*. Plusquam aurea sunt ista Aretæi de Cur. acut. II. 3: Ἐν συγκοπῇ μάλα χρὴ τὸν ἰητρὸν πρόνοιαν ἐπιτηδεύειν. μέλλουσαν μὲν γὰρ ἢν προγνώσκῃς, τά τε παρεόντα ἐπεσσυμένως συνεργὰ ἔνσεο· ἀτὰρ ἤδε ἐξελαύνοις ἂν αὐτέην πρὶν ἥκειν. παρεοῦσαν δὲ οὐ ῥηϊδίως διδρήσκουσι οἱ νοσεῦντες. λύσιν γὰρ τῆς φύσιος τὴν συγκοπὴν ἔλεξα. οὐ παλίσσυτος δὲ φύσις λυθεῖσα. τήνδε ὦν μάλιστα μὲν μέλλουσαν κωλύειν. ἢν δὲ μὴ, ἄρτι ἀρχομένην. *In syncope valde oportet medicum attendere. Futuram quippe si prospexeris, etiam præsentia ex consequenti cooperabuntur, ut propul-*

ses eam, priusquam invadat. Præsentem vero non facile evadunt ægrotantes. Solutionem namque naturæ syncopen dixi. Retrograda vero non fit natura soluta. Hanc igitur maxime quidem fut iram prohibeto: sin minus, primum incipientem.

§ 487. Quando itaque constat, *defectiva* Sanguinis missione non abstinuisse Hippocratem: *secundæ* quæstionis esse dicebamus, *num* in Oeniade illam tentarit? Mihi hoc vel suspicari in mentem non venit. Venit interpreti, quem laudavi. Cujus auctoritas quo major est apud nostri ordinis eruditos, eo sollicitius nos oportet causam hanc agere.

§ 488. *Principio* verum est, quod notat Ballonius I. Cons. XLIV. in fine: *Ratio, quæ efficiat sæpe ut primæ venæ sectionis nulla fere sit utilitas, est quod parca manu nimium ea celebretur. Si enim liberalius sanguis mitteretur, dubio procul manifestior foret utilitas.* Verum in hoc peccasse Virum, cui propositum erat *exsanguem* reddere ægrotantem, nulla est vel species veri. Quin ratio dictat, illi scopo intentum prima quidem vice largius misisse sanguinem, quod & urgeret necessitas major, & vires permitterent magis.

§ 489. *Deinde*, ad definiendam quæstionem, pretii erit vidisse, *quid* Galenus merito requirat ad hunc ausum, & *quibus* in Casibus audere quis illum debeat.

§ 490. Quod ad *primum*: Hippocratem ipsum requirere ait, ut non fiat nisi *ἐρρωμένης τῆς δυνάμεως*, *cum bene valet virtus.* Hippocrates faciendum monuerat, *ἢν ἐξαρκέσῃ ὁ νοσέων*, *si suffecerit ægrotans.* Galenus *sufficere posse* non putavit, nisi firmis & constantibus viribus.

§ 491. Celsus suum faciens illud quod legitur l. de Aere, aq. loc. n. 76. Zuing. *τὸ ἐρρῶσθαι* interpretatur *bene valere*, l. I. c. I. *Valere*, valet cum robore sanum esse. *Sanus* est, qui functiones suas edit inculpate: Gal. de Morb. diff. II. *Valet*, qui robur simul & potentiam adfert ad fungendum: l. de Plenit. VII. *Bene valet*, in quo etiam eminenti in gradu sanitas se atque robur ostentant. Neque vero aliunde possis *ægrotantium* Vires æstimare, quam ex Functionum constanti valentia aut valenti constantia. *Vires* autem sicuti *fundamentum* in Spiritu, sic *alimentum* in Sanguine, &

& *firmamentum* in Partibus ſolidis habent. Totum hoc colligere poſſis ex Aph. I.3.

§ 492. *Illorum* autem cum nihil Oeniadæ haberet bene, quei conſtitiſſe viro vires credit Valleſius, & ſufficere potuiſſe? Miſſioni ſanguinis, quam niſi bene validæ non admittunt? Galenus Meth. med. x.5, negat ἐῤῥῶσθαι ταῖς δυνάμεσι, *valere viribus* poſſe, cujus corpus ſiccum valde atque calidum eſt in febre. *Noſtro* non modo tale erat, ſed & ſpatio ipſo materia exhauſta, & tabe corpus corruptum, atque emaciatum à morbo, ac male habitum ab omnigenis purgantibus medicamentis, temereque datis.

493. Sed quibus in *caſibus* Galenus licere ſub ſtipulata conditione cenſet ad Animi uſque deliquium educere ſanguinem? Ἐπί τε μεγίστων φλεγμονῶν, καὶ πυρετῶν διακαεστάτων, καὶ ἀλγημάτων σφοδροτάτων· *In maximis Inflammationibus, in Febribus ardentiſſimis, in Doloribus vehementiſſimis.* Nimirum ἐς τὰ ἔσχατα νουσήματα αἱ ἔσχαται θεραπεῖαι ἐς ἀκριβείην κράτισται, *ad extremos morbos extrema examuſſim remedia præſtantiſſima.* confer l. de Loc. in hom. t. LV.

§ 494. Quibus commentarii vice ſubnoto Aretæi illud è II. Cur. acut. V: χρὴ γὰρ ἐν τοῖσι τοιέοισι μήτε σμικρότερόν τι γίγνεσθαι τὸ ἰητρὸν τοῦ πάθεος, μήτε βραδύτερον· *Oportet enim in talibus Medicum neque minus quid morbo præſtare, neque tardius.* Libri βραχύτερον legunt: male. Reſpicit quippe præceptum Morborum acutiſſimos. quorum *natura* conſiſtit in ſumma *tum* Magnitudine *tum* Celeritate. Utrobivis certe ἰσόῤῥοπον ἰητήριον *æquivalens medicina* poſtulatur à Natura. *Magnitudo*, inquam poſtulat ὡς μεγάλῳ πάθεϊ μέγα βοήθημα, *ut magno morbo magnum auxilium* adferatur. Quod ſi ſit κάτοξυ καὶ ἐπίκαιρον κακὸν, χρὴ ἀντίξοα, ἠδ' ὠκέα ἔμμεναι τὰ ἀλεξήματα, *peracutum atque periculoſum malum, oportet contraria, ſive cita eſſe præſidia*, inquit iterum Cappadox noſter in I. & II. Cur. acut. I.

§ 495. Cæterum quod ad *morbum* Oeniadæ, ſiquidem is recte à nobis fuit deſcriptus, non arbitror fore, qui ad aliquod ex iſtis generibus referat, in quibus Miſſionem ſanguinis ad animi uſque deliquium habere vult locum Galenus. *Inflammationis*

 quippe,

quippe, nedum *maximæ*, nullum reperimus signum. *Febris* si forte adfuit, *hecticæ* illa speciem, neutiquam *ardentis*, nedum *ardentissimæ* habuit. *Dolorem* si quis causari velit, cogitet placari cibo hactenus potuisse.

§ 496. Nullo igitur prorsus fundamento asseruit Vallesius fuisse *sanguinem* Oeniadæ missum ad animi usque defectionem. Inquies: nec voluisse id affirmare. Dubitasse enim, innuit aperte particula, *aut*. Voluit interim alterutrum instituisse Hippocratem: *nempe*; Misisse sanguinem donec animo linqueret, *aut* Exsangue corpus fieret. Sed hoc nunc quoque examinemus.

§ 497. Quid enim illis verbis, *donec exsanguis fieret*, Hippocrates voluerit, omnino non explicat Vallesius. Non credo, *voluisse* Sanguinem omnem, qui vasis contineretur, fuisse emissum, atque adeo vasorum τὴν ξύμπτωσιν ἐς ἔσχατον, *concidentiam ad extremum* perductam. Quam enim hoc sit σφαλερὸν *periculosum*, proque tali recte vereque habitum ab Hippocrate Aph. 1. 3, vel una illa ratio abunde probat, quod Anima sit in sanguine, *Deo teste*, inquit Plempius in Animadv. Praxis cur. Tert. propositæ à Petro Barba p. 26.

§ 498. Unde certissimum est (quod idem Barba scribit in eadem Praxi § Refellitur) *corpus reddi minus exinanitum per sæpius repetitas sanguinis evacuationes, etsi illarum quælibet in moderata fuerit quantitate*. Hoccine vero scire Medicum, & nihilominus audere contrarium facere! Plempius refert fecisse *illum* in Ferdinando Hispaniarum Infante, Belgii subjugati Gubernatore, principe desideratissimo suis. Huic quippe ex Tertiana intermittente, febrium pene securissima laboranti, citra necessitatem, contra artem, tantum sanguinis detraxit è corpore, ut fuerit tandem vacivus virium extinctus. Corpore dissecto vix aliquot cochlearia sanguinis fuere reperta in vasis. Quot autem vicibus, quibus locis modisque carnificinam istam exercuerit, dicitur à Mart. Soers in Assert. thes. de Tert. p. 10, § Statim. Ista quidem sceleratissima carnificinarum est, abuti ad occidendum arte, quæ saluti hominum & quæsita est, atque concessa à Deo. Quidni adstituas hoc exemplum illis, quæ refert Meibomius

com.

com. in Jusjur. Hipp. XIV. 16? Præsertim si verum est, quod tum vulgo rumor ferebat, fecisse jussu Senatus rerum Belgicarum in Hispania.

§ 499. Repeto: non hoc Præceptor dictat, in tali casu, qualis Oeniadæ erat, *simpliciter* Omnem sanguinem vasis esse deducendum; sed veterem & exsuccum & nutritioni non modo ineptum, sed & adversum. Talem quippe existere, ratione dudum (§ 225. & deinde) ostendimus non una.

§ 500. Quibus nunc addo *experimentum* simul & *auctoritatem* Hippocratis è II. de Morb. t. IV. Ὅταν τὶς τὴν χεῖρα τούτῳ πάσχοντι ἐπιτάμῃ, τὸ αἷμα μέλαν ῥεῖ, καὶ θολερὸν, καὶ νοσῶδες. καίτοι οὐδὲ αἷμα δίκαιον εἰπεῖν κατ' ὄνομα, ἀλλ' ἐρυθρὸν καὶ εἰλικρινὲς ῥεῖν. *Quando quis manum hoc patienti inciderit, sanguis niger fluit, & turbidus atque morbidus. Quamquam fas non sit sanguinem nominare, nisi qui rubicundus atque sincerus fluit.* Verum est, de *alio* Affectu hoc dicere Præceptorem: experientia tamen docet & in nostro & in quocumque alio morbo, ubi sanguis squalet, esse illud prius non minus verum. Qui vero talis est, ut ne quidem *nomen* Sanguinis mereatur: meretur ille citra controversiam totus auferri; quia non nutriendo, verum nocendo est.

§ 501. *Quemadmodum* vero istud fieri in Oeniade potuit, novo indies accedente alimento & fomento pravi? Nam *impura corpora quo plus nutriveris, eo magis læseris*: Aph. II. 10. Possem respondere, *frustra* quæri, num fieri possit, quod factum. Nam hoc curatio ostendit. quod maximum esse in Medicina argumentum, nonnemo recte dicit in com. ad Aph. II. 17, si recte memini. Atenimvero non isthoc ense nodos rescindere soleo. Ergo igitur age enodemus non adeo difficilem nodum.

§ 502. Vidimus ante, *omnem* Cibum fuisse huic ægroto corruptum ustione: *ustionem* hanc processisse à Spiritu igneo: *igneum* hunc factum partim *retentione* Fuliginum copiosiorum & acriorum solito, partim *exsiccatione* Sanguinis. Necesse fuit igitur, *sanguine* hoc dimisso, una *fuligines* eventilari, una *spiritum* refrigerari, & hoc refrigerio reddi *aptiorem* cibis coquendis.

§ 503. Et vero quia *mitti* Sanguis paulatim debuit, non po-

tuit nisi *paulatim* Cibus coqui melius, & in chilum succosiorem, Cujus *cremor* delatus in venas, quamquam impuraretur à sanguine, non læsit tamen, sed quavis vice juvit plurimum. *Non læsit*: quia illa demum Corpora impura læduntur accessu nutrimenti, quorum *ventriculus repletus est pravis humoribus, aut qui ex morbis evadentes prohibent recipere vires*; uti bene Galenus exponit in com. Hanc quippe genuinam fuisse Præceptoris mentem, dilucet ex fine Aph. VII. 66: ubi *sorbitiones* dari vetat *alvo nonpurgata*. Inquinantur enim ibi, & sanguinem purum aut depuratum novis sordibus secum adductis inquinant. *Iuvit* vero: quia magis ac magis Sanguinem humectavit, Spiritum attemperavit, Partes denique ipsas restauravit.

§ 504. Sed videntur hæc tanta beneficia gratis adscribi Chymo. Quid enim, *annon* Nova materia mixta corruptæ simul fuit cum hac ipsa venis semper subducta? Non profecto *tota*. namque negari de *parte*, eaque ipsa crudiore atque inutiliore non potest.

§ 505. Demonstrabo hoc ad oculum, si liceat mihi ponere: *Oeniadem* bis in die Bubulæ libram edere jussum, & Panis similaginei tantumdem. Quippe tam neminem in arte arbitror tironem, qui Hippocratem putet solum *sollicitum* de Sanguine demendo fuisse, non etiam de reficiendo. *Reficiendo* autem idonior esca alia non erat præ *bubula* & *pane*, quem dixi. Etenim neutri quidquam deest conditionis ad talem casum requisitæ.

§ 506. Celso auctore enim *Bubulæ* dotes sunt insignes. *Prima*: Quod sit gravissima, hoc est, plurimum alimenti habeat. *Altera*: Quod sit *ex domesticis animalibus stomacho aptissima*. Unde & *plerique qui nihil aliud concoquere possunt, bubulam coquunt*. Quibus *tertio* accedit, quod *minime intus vitietur*, præsertim *si macra est*. vide sis apud illum II. 18, 24, 28: & IV. 4.

§ 507. Pro quibus Hippocrates, quo ne desumsisse ex eo dubites, l. II. de Diæt. IX. 140: *βόεια κρέα, ἰσχυρὰ, καὶ στάσιμα καὶ δύσπεπτα τῇσι κοιλίῃσι· Bubulæ carnes, robustæ, & stativæ, atque concoctu difficiles ventribus*. Memini, de voce *στάσιμα* quid scripserim supra exerc. V. 91. 92. Heic reddebam, *tardæ coctionis*: nunc, *stativæ*.

ſtativa. Iam enim ſumo vocabulum hoc *intranſitive*, pro eo quod ſtat & ſtatione ſua non facile dimovetur. Oportet vero *ſtationis* appellatione nihil aliud intelligere in Alimentis, quam ſubſtantiæ modum compactum atque impervium Calido, ob denſitatem & ſoliditatem ſolutu difficilem. Atque ita *ſtativum* eſt hoc ipſum, quod tardæ concoctionis.

§ 508. Quamquam præſenti in caſu liceat etiam *activè* interpretari. Dum enim *bubula* moratur in ventriculo, dum ſe corrumpi non patitur, neque præcipitat in alvum, neque materiam dejectioni præbet: atque ita *per accidens* Alvum ſiſtit ſeu fluere non concedit ſolitæ fluere corruptis & combuſtis cibis. Non ergo *ſiſtit* Bubula quod eſt excretioni paratum: ſed quod præpropere excernat, nihil alvo ſuppeditat.

§ 509. De *pane ſimilagineo* effatum eſt Hippocratis in II. etiam de Diæt. VII. 91: οἱ σεμιδαλῖται ἰσχυρότατοι πάντων· *Similaginei ſunt omnium valentiſſimi.* Celſus II. 18: *Id valentiſſimum voco, in quo plurimum alimenti eſt.*

§ 510. Ecquid vero eſt σεμίδαλις, ex qua panes præ aliis laudamus. Cyrilli gloſſæ: Σεμίδαλις, *Similago.* Ea vero *medulla* erat Farinæ triticeæ, hoc eſt, ſincera farina & ab omni furfure repurgata. Dicebatur & *ſimila*, κατ᾽ ἀποκοπήν. Hieronymus ad Ezech. XVI. 13: *Simila, medulla frumenti, atque puriſſima.* Inquies: Non videri panes valentiſſimos confici ex *ſimila*, cum hac valentior ſit *ſiligo.* Celſus iterum: *ex tritico firmiſſima ſiligo, deinde ſimila.* Quod ſic Græce extulit Ægineta I. 78: τροφιμώτατος δὲ τῶν ἄρτων ὁ σιλιγνίτης, ἐφεξῆς δ᾽ ὁ σεμιδαλίτης· *Panum maxime alibilis eſt ſiligineus, deinde ſimilagineus.*

§ 511. Sed facile eſt evadere ex hac difficultate. *Similago* priſci uſus: *ſiligo* autem inventi fuit recentioris. Plinio XVIII. 8. 9. *ſiligo*, tritici delitiæ dicitur: *ſimilago*, flos. Flore contenta veterum frugalitas fuit. Hanc σεμίδαλιν Græci, Latini *ſimilaginem* nominabant, quod eſſet tota ſui ſimilis, ſeu farina mera, ceu dixi.

§ 512. Mart. Martinius, vir doctiſſimus, in Lex. philolog. ait Græcum vix Græcum eſſe. Mirabar legens: vel ideo quod uſurpetur Hippocrati, vetuſtiſſimo auctori, quem appellat Celſus

VI. 6.

vi. 6. Quin & Galenus de Alim. fac. I. 2, scribit diserte: ἡ μὲν σεμίδαλις, ἑλληνικόν τε καὶ παλαιὸν ὄνομα ἐστίν· σιλίγνις δὲ, οὐχ ἑλληνικὸν μέν. *Semidalis, & Græcum & vetustum nomen est: Silignis vero, ne Græcum quidem.*

§ 513. Hippocrati licuit ergo *ante cognitam* Siliginem dicere, *panem* Similagineum esse robustissimum. Hoc ipsum tamen etiam *post inventam* Siliginem quid vetat affirmare? Nam & in *similagine* Siligo omnis continetur, & præterea Flos farinæ, quam *similam* nuncupant. *Simila* vero firmius alimentum præbet: *siligo*, tenerius. *Firmius* nunc appello, quod coquitur tardius, adhærescit tenacius, digeritur serius. Nam è *siligine* Alimentum, ut cito fit, sic cito perit.

§ 514. *Quantitatem* Bubulæ pariter ac Similaginei, quam præscripsi, tam non metuo nimiam esse, ut plures fore confidam, qui negent sufficere homini famelico & largius esse solito. *Concedam* ego plus, si plus *ferat* Natura, plus *postulet* Consuetudo. cui semper aliquid esse concedendum monemur Aph. II. 16. 17.

§ 515. Nobis interea sufficit ad demonstrandum id, quod est præ manu; & ad quod, illo dato atque concesso, nunc demonstrandum progredior. Obiter tamen & hoc præsuppono: *Sanguinis*, saltem secunda vice & sequentibus, non amplius tribus aut quatuor summum unciis & tertio quoque vel altero summum die fuisse dimissum. Ita hodie faceret vir prudens atque peritus. Quamquam aliter fecisse Galenum videbimus in sequenti.

§ 516. Confecerit ergo Oeniades, post *primam* Sanguinis missionem ex Cibi libris duabus Chili melioris quadrantem: post *alteram*, trientem: post *tertiam*, semissem: post *quartam*, bessem ponderis assumti. neque enim, arbitror, voles me procedere gradu lentiore minoreve, aut admittere scoriæ plus triente in cibis optimæ notæ. In quo si mecum tibi convenit (conveniendum vero est, & certi quid pro incerto statuendum) jam intra primum biduum seu ante iteratam venæ sectionem Sanguini accesserunt binæ libræ Chymi.

§ 517. Statuamus porro, *venisse* Chymi has bilibras ad Sanguinis in emaciato & partim jam exhausto corpore libras sedecim.

cim. Igitur *altera* Sectione venæ si sunt emissæ *quatuor* Sanguinis unciæ, *una* Chymi modo fuit.

§ 518. Post quam, licet copiosior indies Chymus, etiam ob crescentem Cibi quantitatem, influxerit sanguini; non idcirco tamen necesse fateri, plus deinde Chymi, minus autem Sanguinis qualibet vice effluxisse. Ratio est, *una* quidem, quod *proficeret* Viribus & Corpore: *altera* vero, quod simul etiam *perspiraret* liberalius. Sanctorius egregie Stat. med. III. 37: *Illa cibi quantitas est unicuique saluberrima, quæ sine molestia potest à Virtute concoctrice vinci. Vincitur, si, quantum ingeritur, tantum absumitur*, nutritione partim, partim transpiratione. Unde iterum aph. 61: *Illa est viventis optima conditio, dum facta ciborum concoctione corpus persentitur levius, cum tamen sit majoris ponderis.* Hoc enim, bene quem nutriri, arguit: illud, bene perspirare.

§ 519. Sed alia hinc jam surgit dubitatio: Si *quavis vice* Sanguinis non amplius tribus unciis fuit emissus: emittendus vero fuerit librarum sedecim: ergo repeti Venæsectio sexagies quater debuit, antequam Oeniades *fieret exsanguis*, seu liberaretur ab Sanguine isto inutili atque noxio.

§ 520. Falleris, amice, quisquis in has cogitationes consentis. Toties dumtaxat opus incisa vena fuit, donec rediret Spiritui sua temperies & robur agendi, necessaria ad salutem ex toto recuperandam atque constabiliendam. Quemadmodum namque alias in Synocho putrida non quidquid Sanguinis putruit vena secta dimittimus, sed quod oneri potissimum est: ita & heic fieri debuit.

§ 521. Quemadmodum vero ibi Natura deonerata ab onere, non toto, sed prægravante, facilius reliquum gerit, regit, vincit, abigit: ita & in Oeniade factum. Natura vincens enim, subeunte in corpus nova alitionis materia, veterem & inutile pondus *partim* per Transpirationes digessit, *partim* per Urinas, *partim* per Alvum quoque excrevit. Sane quo plus Chymi novi admiscebatur Sanguini exusto; eo hic fiebat dilutior & mitior & ad effecandum quavis via aptior.

§ 522. Si ita est, non equidem recte Historiographus noster,

donec fieret exſanguis, Sanguine miſſo opus fuiſſe. *Iſta* enim, quam expoſui, *ratione* non demebatur corpori ſanguis, ſed addebatur. *Demebatur* vetus & nocivus: *addebatur* novus & nutritius. Neque hoc dicit Dictator, *toties* Vena inciſa fuiſſe ſanguinem miſſum, *donec* Sanguis ille niger, turbidus, morbidus eſſet emiſſus ad oculum omnis. *Hoc* enim *fieri* nec debuit, nec potuit.

§ 523. *Non debuit*: quia Spiritus fuiſſet ad *languorem* deductus inſuperabilem, ſaltem ad *intolerantiā* quavis etiam minima copia defatigabilem. Si hæc *plethora ad vires* non eſt, quæ eſt? Si eſt, ut eſt, *plethora* dicitur κατ' ἀντίφρασιν. Non enim *copia* eſt ſanguinis, ſed *inopia*. Etiam-ne vero *inopia* gravat? *Gravat* certe Spiritum ſubtilem & deſuetum ferre laborem. *Gravat*, inquam, Spiritum ſubtilitate *imbecillem*, & deſuetudine ferendi laboris *impatientem* vel minimi ponderis oneriſve. Salmaſio, eruditorum principi, quamvis ſeni & debili & decolori & numquam non aquoſiſſimum mejenti, tamen frequens admodum miſſus fuit ſanguis. Memini me fruſtra diſſuaſiſſe, cauſanti copiam in inopia & oppreſſum Virtutis revera deficientis.

§ 524. *Non potuit* etiam. Coctione ciborum quippe felicius procedente, & de die in diem plure ac plure Chymo infuſo in venam, adeo fuit iſte Sanguis dilutus & obliteratus, ut impoſſibile eſſet etiam veſtigium ejus deprehendere. Non enim heic obtinere putandum eſt, quod Lucretius ait in I. de Nat. rer. VI. 29.

vitium vas efficere ipſum,
Omniaque illius vitio corrumpier intus,
Quæ collata foris & commoda cumque venirent.

Non certe: non enim otioſa umquam in nobis, aut negligens ſui eſt Natura, morborum medicus: quin ſemper intenta rei pro ſe ſalutariter gerendæ, quamprimum poteſt, ſemet expedit, & nihil non ſanitatis recuperandæ gratia molitur.

§ 525. Quam equidem in *ſanguinis* Morbo (qualis iſte fuit) conſequitur facilius, propterea quod ſint ἄστατα τὰ ἐν ὑγροῖσι· *inſtabilia, quæ humidis inſunt* mala. Διὸ καὶ εὐμετάποιητα ἀπὸ φύσιος, *unde & facile commutantur à Natura*, l. de Eleg. t. x. 166: modo *illa* Medicum nanciſcatur ὁμότεχνον, hoc eſt, talem qui ſit Natu-

Naturæ cum *artis conſcius* tum *operæ ſocius*. Hoc enim elogio *verum* Medicum ceu maximo exornat Medicorum maximus in Præcept. vi. 65.

§ 526. Sed neque metuendum ab *empyreumate* eſt, quod Corpori ſanguis impreſſit. Sicut enim tempeſtiva pluvia tam arentem ſiti Terram rigat, quam æſtu ſqualentem Aerem temperat: ſic etiam Chymus æque Membra exſucca irrorat, ac Spiritum ignitum refrigerat atque humectat.

§ 527. Obaceras denique: Si ita eſt, *unde* Hippocrati conſtitit, jam factum eſſe *exſanguem* Oeniadem, & abſtinendum deinceps *miſsione* Sanguinis? Unde conſtat tibi, Sanguine putrefacto, quando ſit ſatisfactum *indicanti* Subtractionem ejus? Par eſt utrobique ratio.

§ 528. Concludo ergo: *Exſanguem* facere, non eſt Medici, ſi verbum accipis in rigore ſuo. *Exſanguem* facere, ſæpe eſt Medici, ſi verbum accipis medice, hoc eſt, reſpectu ejus quod peccat & ægrotat. Præcipuorum in arte errorum πρῶτον ψεῦδος eſt, quod ignorent medici, *modum conſiderandi* in arte omnem eſſe reſpectivum. Hæc ignorantia nobis pro Medicina obtruſit Phyſicam.

§ 529. Atque ita vidimus, *quid* Remedii attulerit Hippocrates. Reſtat videndum, *quo* Succeſſu atque Eventu. *Succeſſu* oppido felici: nam *deinceps profecit* Oeniades. Succeſſus felix *eventum* dedit feliciorem & prorſus ex voto: nam *liberatus eſt à malo*, quem malum habebat deſperatum.

§ 530. DEINCEPS. *hoc eſt*, Ab eo ſtatim tempore, quo Sanguis inciſa vena fuit miſſus, & Spiritus recreatus ac vegetatus contra hoſtem, qui jugulum ipſi non petebat, ſed premebat; non premebat, ſed feriebat; quique jugulaturus procul dubio & brevi fuiſſet, niſi velut è cœlo noſter Æſculapius adveniſſet in tempore.

§ 531. Foeſius, certe efficaciter, pro ἔπειτα reddidit, *tum demum*. Includit quippe verbum hoc *comparationem* facti Hippocratis cum eo, quod feciſſet Medicus prior: ſimul velut in ſpeculo oſtendens, Ab imperito quid peritus differat. Qui cum porrigeret ſalutare, ſtatim hoc Natura ambabus ulnis excepit, & inde initium

cœpit rumpendi retia Morbi & evadendi à laqueo Mortis.

§ 532. Vallesii de hoc auxilio hoc judicium est in commentario. *Audacter sane tentata est copiosa missio sanguinis in tabescente, & alimentum ex cibis non capiente homine, & felicissime successit. Quotus enim quisque medicus non abstinuisset ab omni sectione venæ, ob virium imbecillitatem quæ adesse videbatur, & ob penuriam alimenti, & reliqua symptomata? Neque tamen temere factum id huic ægroto est, sed prudenter.*

§ 533. Non intelligo, *quei* Idem in eodem negotio & tempore dici simul *audacter* facere & *prudenter* potest. Quippe nimium sunt hæc disparata. Meretur *prudentia* laudem. *Audacia* vero numquam non crimen habet, etiam cum forte juvat. Seneca recte de Benef. IV. 27: *nec audacem quidem timoris absolvimus.* Δειλίη γὰρ, inquit noster in Lege III. 39, *ἀδυναμίην σημαίνει· Timiditas enim impotentiam arguit*: utpote è cujus conscientia manat.

§ 534. Uti vero *audaces* timent conscientia inertiæ; ita & tument opinione artis. Cujus umbra vestitis si *fortuna* insuper faveat, non raro *magni*, magno licet immerito suo, apud populum cluunt. *Prudentia* è contrario neque tumida est, neque timida. *Nititur* enim recta ratione, comparata discendo atque faciendo. *Vnde* & nihil aggreditur, de quo desperat: & quod aggreditur, id & feliciter curat.

§ 535. Vallesius certe cum ait, *Quotusquisque medicus non abstinuisset ab omni sectione venæ*: innuere haut obscure videtur, raram esse (apud eos, qui *σχῆμα μὲν, καὶ στολὴν, καὶ πρόσωπον ἰητροῦ ἔχουσιν, speciem & stolam atque vultum Medici gerunt*, Lege I. 6.) hodie illam *aut* Scientiam artis, quæ invenire tale Remedium queat, *aut* Fiduciam quæ tentare audeat inventum.

§ 536. Mirum, si non *multi* Hippocratem ex seipsis metientes dicant, non ratione fecisse quod fecit, sed ratiocinatione: seu persuasisse sibi, *quoniam* Purgantibus, ceu secundis, hactenus frustra curatus esset Oeniades; Missione sanguinis tamen, quamvis infirmitati contraria, posse restitui. Quia nempe *satius sit, anceps auxilium experiri, quam nullum*: & *multa in præcipiti periculo recte fiant, alias omittenda*: & *nihil intersit, an satis tutum præsidium*

sit,

sit, quod unicum est; ut Celsus loquitur lib. II. 10: & III. 18: & VII. 33.

§ 537. Foesium præterea in stuporem dedisse *insolens* isthæc nostris moribus *curatio* videtur. *Est autem*, inquit, *insigne admodum & rarum exemplum, tantam ventriculi imbecillitatem & dolorem nullis aliis adjutum remediis, misso ex utraque manu sanguine ex toto conquievisse.*

§ 538. Cui ego non aliud responderim præter Boethii illud ex l. de Consol. Philos. IV. 5:

pectora turbant
Cuncta, quæ rara provehit ætas,
Stupetque subitis mobile vulgus.
Cedat inscitiæ nubilus error,
Cessant profecto mira videri.

Sed hoc est, quod ipse noster ait in I. de Diæt. t. XX. 213: πολλοὶ θαυμάζουσιν, ὀλίγοι γινώσκουσιν· *Multi mirantur, pauci intelligunt.*

§ 539. PROFECIT. Sic reddidi τὸ ὠφελήθη, præeuntibus Philoxeni glossis. Cornarius: *utilitatem percepit*. Foesius: *allevationem sensit*. Omnes bene: quamquam alio atque alio respectu quisque.

§ 540. Foesius in oculis *morbum* videtur atque *symptomata* habuisse. Hæc enim quia ponderis instar gravant ægrotantem & succumbere faciunt, non tantum decumbere, si qua ratione quis ea mitiget atque imminuat, certe *allevat* patientem, non modo onus ipsi faciendo levius atque levius, sed & erigendo jacentem aut extrahendo velut ex aqua & umbra mortis.

§ 541. Cornarius ad *auxilium* respexit, ad Missionem sanguinis. Quod enim pro *suppetiis* Medicus multum celer atque fidelis probum atque probe subministrat, id quoque certam adfert *utilitatem*: quatenus nempe præstat *Naturæ* primum, vindicare se gestienti, instrumentum, quod sit ἐπιτήδειον καὶ λυσιτελὲς, id est, *idoneum juvare & ex toto solvere* Morbum; tum & *Aegroto* fructum atque perceptionem commodi, quod secum velut in sinu illud ferebat.

542. Hinc disce rationem, quare, quod observat Celsus III. 2,

ſi quis temere habitus, adhuc integris viribus vivit, admota curatione momento, quin miraculo ſæpe, *reſtituatur*. Felices medici, quibus inter initia praxis talis vel unus in ſplendida perſona caſus obtingit! præſertim femina? quæ veræ ſunt Medicorum buccinæ. Quia enim muliercularum animos etiam parva facile movent, & quovis tintinnabulo ſonantiorem gerunt linguam; hacpropter Medicum, cujus opera ſe ſuoſque ſervatos credunt, magnis ubique & apud omnes extollunt laudibus, ſæpe immodicis &, ſupra quam quis ipſe velit aut meruiſſe ſe ſentiat, ardentioribus. Tu interim, quiſquis eris,

Ex ore boni quæ fuerit laus profecta,
Si non videaris meruiſſe: fac, mereri:

ut bene monet illuſtris Scaliger, Epidorpid. I. 56.

§ 543. Nos vero ad ipſum *ægrotantem* intendebamus, ejuſque *valetudinem*, cujus cauſa Naturę ſuppeditatum Medicus accerſitur. *Proficere* quippe Ægrotantium eſt proprie: ut *prodeſſe*, Medicorum. *Proficit*, qui ſic in via ſalutis progreditur, ut ſentiat ſe indies plus pluſque boni ejus conſequi, ad quod votis omnibus contendit. *Prodeſt*, qui ita pro ægro eſt, ut hic ſentiat ſe beneficio ejus promoveri ad id, cujus fieri compos deſiderat.

§ 544. *Proficit ægrotus*, quum ſuas ſibi Vires augeri atque confirmari ſentit, Morbi è contrario langueſcere atque penitus enervari. *Prodeſt medicus*, quum cito, tuto, jucunde curat. quemadmodum Oeniadem curavit Hippocrates. Quo alius profecto non potuiſſet, non poſſet citius curare, aut tutius, jucundiuſve.

§ 545. Non *citius*: quia Æger ſtatim à Sanguine miſſo medelam ſenſit ivitque proſum ad priſtinam valetudinem. Non *tutius*: quia Auxilium nullum æque habemus in poteſtate ac Sanguinis miſſionem. Vena inciſa ut numquam non certo ille profluit: ita non amplius quam Ars permittit. Medicamenta ſæpe non reſpondent conjecturæ: ſæpe ſpem in totum fallunt. Purgantia etiam plus interdum purgare & vacuare cogunt Naturam, quam ipſa velit, ægro expediat. Non denique *jucundius*: quia Medicus excogitare non poteſt, quo Materiam peccantem demat minore cum faſtidio, moleſtia, labore, fatigatione.

§ 546.

§ 546. Vallesius etiam ista sub finem commentarii expendens, tantum non Expositoris perfidi vices subit: ita μαγαδίζει. Vide quæso, hoccine non sit ex eodem ore calidum & frigidum efflare: ut jam non dicam, quod Euclio in Aulul. act. II. sc. II. 18:

Altera manu fert lapidem, panem ostentat altera.

Ecce! *Nihil ergo citius poterat huic homini malum tollere, quam eo usque sanguinem mittere. Verum qui curationem aliquanto tardiorem, sed aliquanto tutiorem optaret, mitteret sanguinem aliquanto parcius, & cibaret crassis & lentis cibis, & uteretur potu gelido, & balneo subfrigido.*

§ 547. Epanorthosis ista quid quæso est, si temeritatis quædam exprobratio non est? *Asclepiades*, referente Celso lib. III. cap. IV, *officium esse medici dicebat, ut tuto, ut celeriter, ut jucunde curet.* Quæ conditiones ita sunt inter se innexæ, ut *fidelis* Medici nomen mereri nullo in casu possit, qui aliquam negligit. Quod si *primam* Hippocrates, quæ caput est cæterarum, temserit, temere profecto egit; & inconsiderate, si non timuerit, ne periculosa esset illa festinatio. Si potuit *tutiorem* viam ingredi, super quo fuit fundata *laus* ista *prudentiæ*, quam commentarii initio tribuebas ipsi? Tam enim igni non est aquæ contraria, quam temeritas prudentiæ.

§ 548. ET. Copula hæc *continuationem* Profectus significat ad usque sanitatis recuperationem. Quasi dicat: Proficiendo profecit & pervenit tandem ad hoc, quod enixe desiderabat. Nam

§ 549. LIBERATUS EST. *Liber* dicitur, cui permissum est suo arbitrio vivere. Si recte, nemo magis *servus* est, quam Ægrotus, sive qui Morbi pariter atque Medici in potestatem venit.

§ 550. *Morbus* quos habet, admodum misero servitutis vinculo attinentur. Lecto affigi, parum est: etiam, affici fastidio cunctarum rerum. Omne genus doloribus affligi, pene intolerabile est. Curis, anxietate, terrore mortis confici, & evadendi spem non videre, miseriarum velut apex est.

§ 551. *Medicus* quos accipit, raro non adstricte rigideque habet:

habet: cupiditatibus omnibus atque deliciis ſevere interdicens; contra nihil non imperatorio more edicens amarum, ingratum, horridum, moleſtum; nihilque pene umquam concedens, quod animo collibitum ſit ſuo.

§ 552. Vere igitur recteque dicitur *liberatus*, quiſquis ſub haſta velut Morbi venditus devenit in manus Medici multum celeris atque fidelis, ejuſque officioſa curatione, Natura allaborante, imo benedicente Deo, velut manumiſſus aſſeritur Sanitati & Libertati, quam cum illa perdiderat.

§ 553. Quiſquis autem factus erit ſuus, quoties oblitus ante malorum apud animum ſuum multis in occaſionibus inſtigante Ventre ac Venere dicet,

Afflictus poſtquam meus à tortore receſſi,
Cur mihi non liceat, juſſit quodcumque cupido?

meminerit, ſi ſapit, reſpondere peſſimis iſtis conſultoribus; Imo, licent omnia,

Excepto, ſi quid Medici præcepta notarunt.

Cogitet ſemper, etiam ſibi dictum hoc: Ἴδε, ὑγιὴς γέγονας. μηκέτι ἁμάρτανε, ἵνα μὴ χεῖρόν τι σοὶ γένηται· *Ecce, ſanus factus es. Ne pecces denuo, ut ne pejus quid tibi eveniat*: Joh. v. 14.

§ 554. A MALO. Siquidem, quod Philiſcus ait apud Dionem l. XXXVIII. p. m. 79, ὑγιαίνειν σώματι καὶ δὴ μάλα ῥώννυσθαι πρῶτον κατὰ φύσιν ἀγαθόν ἐστιν ἀνθρώποις· *Sanum eſſe & bene valere, primum eſt homini ſecundum naturam bonum*: omnino primum ipſi contra naturam malum erit Morbus.

§ 555. Rectiſſime vero *morbus* Malum vocatur, quia eſt & *fructus* Peccati & *viator* Mortis, quæ per peccatum Hominis primi ſubintravit in mundum & ad omnes deinceps pertranſivit: Rom. v. 12. *Peccatum* nunc appello, quidquid homo ἀλόγως agit, hoc eſt, abdicato rationis imperio committit, ut cupidini atque libidini, brutis affectibus ſatisfaciat.

§ 556. Democritum ferunt dicere ſolitum: ſi *corpus* Animum vocaret in jus, haudquaquam effugere illum poſſe crimen male adminiſtrati muneris. Cum enim Corpori velut præſidio ſit impoſitus & rector datus, tamen pleraque mala omnia Corpori ab

Animo

Animo veniunt. Eusebius recte apud Stobæum Serm. XXXVIII. 15: Τῇ ψυχῇ σῶμα ἀνθρώπε ἐδίδω ὁ Θεὸς, ὥστε τῇ ψυχῇ τὸ σῶμα ὑπηρετέεσθαι. οἱ δὲ πολλοὶ τὸ ἔμπαλιν ποιέεσι, σώματι πρὸς πάντα, καὶ ἐς μῶνα τὰ ἐκείνε ὑπουργήματα, τὸ κρέοσον τῷ χείρονι, καὶ θνητῷ ἀθάνατον, ψυχὴν καταδελδόμενοι. Hoc est: *Animæ corpus hominis dedit Deus, ut animæ corpus serviret. Multi vero contrarium faciunt, animam corpori ad omnia, atque adeo sola ipsius obsequia, id quod potius deteriori, & mortali immortale mancipantes.*

§ 557. Hoc vero videre vel maxime est in conviviis nostris. Ut enim nihil nunc de patinarum luxu dicam (quo de videsis judiciũ Venusini II. Serm. II. 71.) quid in istis familiarius, quam vota magnis & plenis poculis facere pro sanitate alterius contra suam. Quod genus insaniæ in quo melior est ea, quam taxat Democritus apud Stobæum Serm. XLIV. 24? Ὑγιείην, inquit, εὐχαῖς παρὰ θεῶν αἰτέονται ἄνθρωποι. τὴν δὲ ταύτης δύναμιν παρ' ἑαυτοῖς ἔχοντες, οὐκ ἴσασιν. ἀκρασίῃ δὲ τἀναντία πρήσσοντες, αὐτοὶ προδόται τῆς ὑγείης τῇσιν ἐπιθυμίῃσι γίγνονται. *Sanitatem precibus à diis rogant homines: nescii sua eam in potestate esse. Per intemperantiam vero contraria facientes, ipsi sanitatis proditores suis cupiditatibus fiunt.*

§ 558. Dictator vero *morbum* Oeniadæ vocat *malum*, non illa vulgari acceptione, sed ἐμφατικῶς seu *significanter* admodum. Vere enim *malum* Morbus est, qui desperate ægrum habet, & obtorto velut collo trahit ad Mortem, quod malorum Naturæ maximum est atque gravissimum. Vidimus autem quam prope ad ultimam lineam fuerit ille miser pertractus à Morbo suo & protrusus à Medico suo. Ut dicere revera liceat, fuisse liberatum à Malis, iisque duobus magnis, Morbo ac Medico. Profecto, *majus* Morbo ipso *malum* Medicus imperitus est. Talis enim (uti ex Basilio recte idem Stobæus ait Serm. CCXLV. 6.) πρὸς κάμνοντας εἰσιὼν, ἀντὶ τοῦ εἰς ὑγιείαν αὐτὲς ἐπάγειν, καὶ τὸ μικρὸν λείψανον τῆς δυνάμεως ἀφαιρεῖται· *ad ægrotantes ingressus, cum deberet ad sanitatem eos reducere, etiam illud parum, quod reliquum est virium, aufert.*

§ 559. Quod ne mihi quis eorum, quos tangit hoc, ceu à me profectum dictumve vertat vitio, pretii erit repræsentasse

heic ipsius Hippocratis, è Præcept. II. 12, acriorem longe censuram. ἡ διάνοια παρὰ φύσιος λαβοῦσα, ὕστερον ἐς ἀληθείην [malim ὑγείην] ἤγαγεν. εἰ δὲ μὴ ἐξ ἐναργέος ἐφόδου, ἐκ δὲ πιθανῆς ἀναπλάσιος λόγου, πολλάκις βαρείην καὶ ἀνιαρὴν ἐπλώεσκε διάθεσιν. οὗτοι δὲ ἀνοδίην χρείζουσι. τί γὰρ ἂν ἦν κακὸν, ἢν τὰ ἐπιχείρα ἐκομίζοντο, οἱ τὰ τῆς ἰητρικῆς ἔργα κακῶς δημιουργέοντες; νῦν δὲ τοῖσιν ἀναιτίοισιν ἐοῦσι τῶν καμνόντων, ὁκόσοισιν οὐχ ἱκανὴ ἐφαίνετο ἐοῦσα ἡ τοῦ νοσέειν βίη, εἰ μὴ ξυνέλθοι τῇ τοῦ ἰητροῦ ἀπειρίη. Quorum sensus est. *Iudicium quod à Natura incipit, tandem ad veritatem* [imo, *sanitatem*] *deducit. Quod vero non ex dilucida perceptione, sed probabili rationis figmento procedit, sæpe in gravem atque funestam inducit affectionem. Hi vero inviam viam ingrediuntur. Quid enim esset mali, si tantum pecunias auferrent, qui Medicinæ opera male administrant? Nunc vero extra culpam positis ægrotis, quasi haut sufficere videretur ægrotandi vis, nisi accederet Medici imperitia,* magnum se exhibent ipsis malum. hoc enim ex antecedentibus subaudiendum esse, recte monet Zuingerus, & est præter hoc per se clarum.

§ 560. *Vtriusque* hactenus *exemplum* in Oeniade vidimus memoria atque observatione dignissimum. *Vidimus*, in quæ discrimina rerum Vir ille deductus fuerit ab eo, *qui* Medicinam ipsi faceret, *non ex dilucida perceptione*, hoc est, *notitia* aut *vera* Morbi, aut *certa* Causæ, aut *experta* Curandi: *sed probabili figmento rationis*, sive quali quali notione, & superficiaria dumtaxat Symptomatum inspectione, imaginando potius, quam ratiocinando, comparata.

§ 561. *Vidimus*, quemadmodum ex ipsis faucibus Orci fuerit ereptus iterum ab eo, *qui* Natura indice, Arte duce (quarum ὑπηρέτην *ministrum* se profitebatur, I. Epid. II. 51. ubi vide sis Galenum.) sic fecit, sic perfecit Curationem, ut merito dubites, Industria sapientiore, an Prudentia acriore; Ratione solidiore, an Experientia exercitatiore; Dexteritate denique feliciore, an Felicitate dexteriore.

§ 562. Habes præterea *exemplar* heic geminum atque illustre. Et quidem in *altero* Eorum, quos depingit Hippocrates l. de Eleg. IV. 61. Nempe qui ἑωυτοὺς ἐν λόγοισι πείσαντες, οἴονται εἰδέναι

ἔργον.

ἔργον τὸ ἐκ μαθήσιος, ἀλλὰ καθάπερ χρυσὸς φαῦλος ἐν πυρὶ κριθεὶς, τοιούτους αὐτοὺς ἀπέδειξε τὸ πέρας· *ſibi ipſis perſuadentes logis* (utitur Terentius Phorm. act. III. ſc. II. 8.) *opinantur ſe ſcire rem quæ ſolum comperiendo diſcitur: quos tamen, quale aurum improbum in igne probatum, tales demonſtravit exitus.*

§ 563. Quos equidem perquam eleganter l. de Vet. med. XVII. 47, comparat Gubernatoribus malis. Ἐπεὶ οἱ πολλοί γε τῶν ἰητρῶν ταὐτά μοι δοκέουσι τοῖσι κακοῖσι κυβερνήτῃσι πάσχειν. καὶ γὰρ ἐκεῖνοι ὅταν ἐν γαλήνῃ κυβερνῶντες ἁμαρτάνωσιν, οὐ καταφανέες εἰσίν. ὅταν δὲ αὐτοὺς κατάσχῃ ἄνεμός τε μέγας, καὶ χειμὼν, φανερῶς ἤδη πᾶσιν ἀνθρώποισι δι' ἀγνωσίην καὶ ἁμαρτίην δῆλοί εἰσιν ἀπολέσαντες τὴν ναῦν. οὕτω δὴ καὶ οἱ κακοί τε καὶ πλεῖστοι ἰητροὶ, ὅταν μὲν θεραπεύσωσιν ἀνθρώπους μηδὲν δεινὸν ἔχοντας, ἐς οὓς ἄν τις καὶ τὰ μέγιστα ἁμαρτάνων οὐδὲν δεινὸν ἐργάσαιτο· πολλὰ δὲ τὰ τοιαῦτα νοσήματα, καὶ πολὺ πλέον τῶν δεινῶν ἀνθρώποισι συμβαίνει. ἐν μὲν δὴ τοῖσι τοιούτοισι ἁμαρτάνοντες, οὐ καταφανέες εἰσὶ τοῖσιν ἰδιώτῃσιν. ὁκόταν δὲ τύχωσι μεγάλῳ τε καὶ ἰσχυρῷ καὶ ἐπισφαλεῖ νοσήματι, τότε σφέων τὰ ἁμαρτήματα καὶ ἡ τέχνη πᾶσι καταφανής ἐστιν. οὐ γὰρ ἐς μακρὸν αὐτέων ἑκάστου αἱ τιμωρίαι, ἀλλὰ διὰ ταχέως πάρεισι. *Quemadmodum enim hi, quum tranquillo mari gubernantes delinquunt, non deprehenduntur: quum vero irruerit in ipſos ventus magnus atque tempeſtas, palam jam omnibus hominibus conſpicui ſunt ſua inſcitia atque culpa perdere navem. Perinde etiam mali atque plurimi Medici, quum curant homines nihil grave patientes, & in quos etiam maxime quis delinquens nihil grave committit (ſunt vero multi tales morbi, & multo ſæpius, quam graves, accidunt hominibus) in talibus inquam delinquentes, non deprehenduntur idiotis* i.e. artis rudibus. *Quum vero curandus obtigerit magnus & vehemens & periculi plenus morbus, tunc eorum delicta atque ars omnibus manifeſta fiunt. Neque enim longe ſunt ipſorum cujuſque pœnæ, ſed derepente adſunt.* Græca, quamvis ſic ſatis prolixa quia venuſtiſſima tamen, & graviſſima ſunt, omnino mihi videbantur præſcribenda. Quæ tamen poterunt prætervehere, qui non intelligunt. nam qui intelligunt, facile vident, quid diſtent æra lupinis.

§ 563. In *altero* deinde exhibetur *imago* medici φερωνύμου ſeu

talis, qui & ob Scientiam ſolidam dignus eſt illo nomine, & Opere ipſo ipſum hoc meretur. Imo *talis*, ut ex Hippocrate pergam loqui, qui καὶ λόγους ἐν ἑωυτῷ εὐπόρους εἰς τὰς ἐπικουρίας ἔχει, καὶ οὐκ εὐδιορθώτοισι δικαίως οὐκ ἂν ἐγχειρέοι τῇσι νούσοισιν, ἢ ἐγχειρεομένας ἀναμαρτήτους ἂν παρέχῃ· *& rationes in ſeipſo expeditas ad auxilia habet, & non bene-corrigibiles morbos merito curandos non ſuſcipit, aut ſi ſuſcipit, etiam extra reprehenſionis aleam ponit*: l. de Arte XXIII. 120. Verus enim medicus ſerio cavet, ne quid temere aut aggreſſus aut molitus videatur umquam. Unde Trophilus medicus interrogatus: τίς ἂν γένοιτο τέλειος ἰατρός; ὁ τὰ δυνατά, ἔφη, καὶ τὰ μὴ δυνατὰ δυνάμενος διαγινώσκειν. *Quis fieret perfectus medicus? reſpondit: Qui poſſibilia & impoſſibilia potis eſt dignoſcere.* memorat etiam Stobæus Serm. CCXLIV. 9.

§ 565. Talis vero Medici καὶ τὴν τέχνην ὁ χρόνος εὐοδέα κατέστησεν, καὶ τοῖσιν ἐς τὴν παραπλησίην οἶμον ἐμπίπτουσιν τὰς ἀφορμὰς δήλους ἐποίησε· *non ſolum artem tempus reddit proſperam, ſed & aliis in ſimilem viam* (id eſt, Morbum aliquem tum cognoſcendi difficultatem, tum curandi ambiguitatem) *incidentibus occaſiones oſtendit*, facemque præfert ad rem feliciter expediendam.

§ 566. *Heic* præferre clariſſimam nobis *vidimus* Hippocratem, & tali quidem in caſu, ubi neceſſario, ſi abſque illa luce nos in viam damus, Ægrotantem devehemus in certam perniciem. Quare, ut tandem aliquando manum de hac quoque tabula tollam, ille mihi & eſt & erit ſemper

Felix, quem faciunt aliena pericula catum.

XIV.

XIV.

Mantissa Oeniadæ.

Galenus VI. Epid. III. 29.

Καὶ τήνγε ἐπεσχημένην ὀκτὼ μησὶν ἤδη τὰ καταμήνια λεπτοτάτην οὖσαν, ἀφελὼν αἵματος οὐκ ὀλίγον, εἰς τὴν οἰκείαν ἕξιν ἐπανήγαγον ἐν ἐλαχίστῳ χρόνῳ, καθάπερ καὶ ἄλλας οὐκ ὀλίγας. Ἔνιοι δὲ καὶ ἡμῖν ἀντιλέγειν ἐτόλμησαν, οὐ μόνον διὰ τὴν ἰσχνότητα τῆς γυναικὸς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀνορεξίαν, ὑπὸ τῆς φλεβοτομίας αὐτὴν βλαβήσεσθαι λέγοντες. [Ἐγὼ δὲ] τῇ μὲν πρώτῃ τῶν ἡμερῶν ἀφεῖλον τοῦ αἵματος, ὡς μίαν καὶ ἡμίσειαν λίτραν, αὖθις δὲ τῇ δευτέρᾳ μίαν, τῇ τρίτῃ δὲ οὐ πολλῷ πλέον ἡμίσεως μιᾶς λίτρας, οὐγκίαι γὰρ ἦσαν ὀκτώ. Ἰατρὸς δ' ἐπιθυμήσει γνῶναι τίνα σημεῖα καὶ ἄλλα τὴν φλεβοτομίαν ἐνεδείκνυτο, περὶ τὴν ἐπίσχεσιν τῶν καταμηνίων. Αἱ φλέβες ἐξεῖχον αὐτῆς αἵματος μεσταὶ φαινόμεναι, πελιδναὶ τῇ χροιᾷ. Διαιρεθέντος

ETIAM *ego defectam octo jam mensibus à menstruis, eamque gracillimam, demens sanguinis non parũ, ad suam valetudinem reduxi minimo tempore: quemadmodum & alias non paucas. Aliqui tamen nobis contradicere ausi sunt; non solum ob maciem mulieris, sed & ob inappetentiam fore dicentes, ut læderetur à venæ sectione.* [*Sed ego*] *primo quidẽ die eduxi sanguinis quasi unam & dimidiam libram: iterumque altero unam: tertio autem non multo plus dimidio unius libræ; unciæ enim erant octo. Sed medicus cupiet scire, quæ signa alia venæsectionem indicaverint, juxta cum suppreßione menstruorum. Venæ eminebant ipsi sanguinis plenæ apparentes, lividæ colore. Inci-*

δὲ τοῦ ἀγγείου, παραπλήσιον ἦν ὑγρᾷ πίττῃ, καὶ τὸ πάχος. δι' αὐτόγε τοῦτο πολὺ μᾶλλον ἔδοξε κενωτέον εἶναι δαψιλῶς.

ſa autem vena, aſſimilis erat humidæ pici, etiam craſſitie. Hoc ipſum vero multo magis videbatur vacuandum eſſe liberaliter.

COMMENTARIUS.

§ 1.

COMMENTARIO *præcedenti* jam finem impoſueram, cum ecce ſe mihi offert nobilis *hiſtoria* Mulieris à Galeno (rebus, ut videbatur, deſperatis) curatæ, mirum in modum faciens ad confirmationem eorum, quæ in *curatione* Oeniadæ vidimus admirabili cum induſtria tum ſatagentia ab Hippocrate, magno doctore noſtro, præſtita. Videbar igitur operæ facturus pretium, ſi hanc *mantiſſam* Oeniadæ adderem, atque ita duobus & tantis teſtibus hanc ipſam noſtris curandi rationem adprobarem, à qua hodieque Practici, neſcio quo panico detenti terrore, conſuerunt abſtinere.

§ 2. Quo me properantem non parum Jo. Bapt. Silvaticus atque Zacutus Luſitanus inſtimularunt ſuis in *eamdem* Hiſtoriam laboribus. Quam quidem Silvaticus in Galeni Hiſtoriis medicinalibus à ſe enarratis num. LXX: Zacutus in III. de Medicorum principum hiſtoria & primo propoſuit loco, & commentario partim, partim quæſtionibus aliquot expoſuit. In quibus quid viri iſti doctiſſimi præſtiterint, nihil me dicere attinet. imo malim te hoc ex collatione noſtrarum cum ipſorum meditationibus perdiſcere, quam ex ſingulari meo judicio. Eapropter etiam nolui *vel* Tibi præoccupando inſerere ſemen præjudicii, *vel* Mihi præjudicare ſuſpicione quæſiti atque emendicati favoris.

§ 3. Cæterum animus non eſt ſingulatim *hujus* Hiſtoriæ omnia excutere: pleraque enim per ſe ſunt clara: multa vero ex iis, quæ ad Oeniadem diximus. Quod nunc potiſſimum meditamur προσέδομα, ſeu *additamentum* ad Hiſtoriam præcedentem, duplex erit.

erit. *Alterum*, Impedimenta removebit: *alterum*, Signa dabit Mittendi ſanguinis. Hæc, inquam, præcipue agemus: cætera, ut fors tulit, excutiemus.

§ 4. PRIMO *colo* nobis Galenus *proponit* & Perſonam affectam & Curationem affectus: *illam*, ſic ſatis ad rem accurate: *hanc*, ſic ſatis ad fidem affirmate.

§ 5. *Perſonam* deſcribit à *proprietate* Naturæ & Affectus: *ab illa*, tectius; *ab hac*, nudius. Intelligas vero *mulierem* fuiſſe, & ea *ætate* quæ jam dudum conſueviſſet Menſtruum ſolvere. *Affectus* fuit αἱμοστασία, ἤτοι ἐπίσχεσις τῶν καταμηνίων *Sanguiſtitium*, ſive *ſuppreſſio menſtruorum*.

§ 6. Quem porro *manifeſtat* Durationis & Effecti mentione. *Duraverat* octo menſibus, ſive toties Natura coacta erat fruſtrare exſpectationem ejus mulieris. Neque enim aliud libentius aut liberalius ſolvunt tributum. Quippe ſatis eſt omnibus compertum quod καταμηνίων μὴ γινομένων, ἀπὸ τῆς ὑστέρης ξυμβαίνουσι νοῦσοι· *menſtruis non euntibus, ab utero accidunt morbi*: Aph. v. 57. qui deſumtus videtur ex l. de Morb. mul. t. xv. 5. apud Maur. Cordæum, quem heic, ſi lubet, adi & vide.

§ 7. *Comperta* vero etiam hæc mulier fuit, non ſine periculo vitæ. Iam enim *facta* erat λεπτοτάτη, *gracillima*. Philoxeni gloſſæ: *Gracilis*, λεπτὴ, ἰσχνή. ſic enim reſcribendum, pro λεπτακινὴς, quod habent libri. Liquet ex Onomaſtico: cui *Gracile*, λεπτὸν, ἰσχνόν. Celſus II. I: *Gracile corpus, infirmum: obeſum, hebes eſt*. Ergo *gracile* Corpus proprie, quod minime pingue eſt, carnoſiuſculum tamen. Hæc mulier etiam *excarnis* erat, quaſi os & cutis, ſceleton vivum, larvalē ſimulachrum. Ut gracillima diceretur, quæ erat λελεπτυσμένη ἄγαν, *præter modum extenuata* ſeu emaciata & plane macilenta. Cauſam repete ab iis quæ dixi XIII. 225.

§ 8. *Curationem* deſcribit & confirmat. *Deſcribit* à Remedio & Succeſſu. *Remedium* fuit, Sanguis in copia demtus. *Succeſſus*: quod minimo tempore fuerit reducta εἰς τὴν οἰκείαν ἕξιν, *ad proprium habitum*. Quo intelligas non ſolum *recuperationem* Corporis ſeu carnium muſculoſarum: ſed & *exſuperationem* Sanguinis pro menſtruo ſolvendi. Quippe niſi Menſtruis de more euntibus, non

poterat dici restituta suæ valetudini. Oportebat ergo prius fieri habitior & plenior. Naturæ mos est, ut in adolescendo, sic in renovando, prius Individui necessitatibus prospicere, tum Speciei quæ faciunt, curare.

§ 9. *Confirmat* suam hanc curationem Experientia. *Quo modo,* inquit, *alias non paucas* curavi. Videbimus mox, contradictum fuisse illi Curationis rationi: & proculdubio ab iis qui se Empiricos ab experientia nominabant: hi enim tunc Urbem, ut nunc Orbem, implebant. His provocando ad experientiam tacite velut insinuavit, *Multa experiendo fieri, quæ segnibus ardua videntur,* uti egregie notat Tacitus Annal. xv. 59. confer quæ scripsi supra XIII. 12.

§ 10. Ex *omnibus* tamen, quas se curasse profitetur, hoc solum nobis exemplum memorat. Causa fuit, *una*: Quia τὸ κατ᾽ ἐκείνην, οὐ γὰρ ἦν ἀφανής, ἔνδοξον ἐγένετο· *celebre fiebat quod illi evenerat; erat enim haut ignobilis.* Certe ita est, ut nostrate proverbio fertur: *Pauperum placentæ & Divitum morbi olent longe.* Hinc si quod egregium Medicus in splendida persona facinus animose aggreditur & prospere exsequitur, vel propter hoc unum cluit magnus & omnibus aliis præstantior unus: præsertim si generis illa feminini fuerit, ceu monebam Exerc. præcedente XIII. 542.

§ 11. *Altera* causa fuit, quod contradiceretur isti curationi. Unde non potuit non prospere succedens curatio Curatori adquirere gloriam. Etenim ita est, ut Cicero ait pro Plancio c. 25: *Is gloria maxime excellit, qui virtute plurimum præstat.* Medici virtus in cito, tuto, & jucunde medendo sita est omnis. Omne hoc cum præstaret Galenus, & contra sententiam eorum, qui non minus Artem volebant videri, ac ipse, intelligere: nemo sane miretur, si laudibus fuit elatus supra omnes.

§ 12. ALTERO *colo* deinde Galenus exponit, *Quemadmodum* sibi auxilium paranti fuerit contradictum. Ubi se *duo* nobis offerunt consideranda. *Unum* est, Contradictio ipsa: *alterum*, Ratio contradictionis.

§ 13. In *contradictione* iterum duo occurrunt: Personæ & Res.

§ 14.

§ 14. *Personas* non nominat; *sive* ut Honori parceret viventium, *sive* ne Crabrones in se concitaret magis.

§ 15. Quod si ob *priorem* causam non nominaverit, *argumentum*, Victoria modeste utentis, fuit. Satis, abunde satis triumphat Medicus, quando obloquentes ipso facto confundit & in ruborem dat cum ignorantiæ tum impotentiæ. Nam, ut vere Hippocrates l. de Eleg. III. 59, τὸ οἴεσθαι μὲν, μὴ πρῆσσειν δὲ, ἀμαθίης καὶ ἀτεχνίης σημεῖόν ἐστιν· *Putare quidem, sed nihil præstare, inscitiæ & inertiæ signum est.* Cætera meminisse debet & se Hominem & esse Humanum labi. Saltem ejus, quod Archidamus Philippo rescribebat: Εἰ μετρήσεις τὴν σεαυτοῦ σκιὰν, οὐκ ἂν εὕροις αὐτὴν μείζονα γεγενημένην, ἢ πρὶν νικᾶν. *Si metiare tuam ipsius umbram, nihilo ipsam inveneris factam longiorem, quam esset ante victoriam.* auctor Plutarchus in Apophth. Lacon. p. m. 218. E.

§ 16. Sin ob *posteriorem* causam non nominaverit, *argumentum*, Invidiam caute declinantis, fuit. Nam ita est, ut Lipsius ait Epist. misc. I. 77: *Omnes, qui excellere aliqua in re conantur (non enim dicam, qui excellunt) statim adflavit & adussit malevolentiæ ista aura.* Expertus quoque Galenus fuit, & recte faciendo multorum in se odia concitavit. vide sis l. de Purg. fac. cap. v. Ratio est: quia λογίατροι (οὕτως δὲ ὀνομάζουσιν οἱ πολλοὶ τῶν εἰδότων ἀσχημονοῦντας ἐπὶ τῶν ἔργων) τοῖς δὲ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων ἐλέγχοις ἄχθονται· *Sophistæ sive Sermone-medici (ita vero plerique nominant eos, qui Medici videntur quidem, sed sunt inepti ad faciendum) offenduntur redargutionibus, quæ fiunt ipsis operibus,* & testimonium accipiunt ab eventu secundo. Verborum, quæ dedi, *priora* sunt ex eodem capite, quod adire te rogabam: *posteriora*, ex III. Epid. I. 29.

§ 17. *Invidiam* itaque ut, quantum pote, declinaret, prudentiæ fuit devictis parcere non traducendo suis nominibus, & sic non dare justam calumniandi ansam: hoc enim quid est, quam *Sanguinem invidiæ mittere sine dolore?* ut Cicero eleganter ad Attic. I. 13. *Sic enim invidiam effugies, si te non ingesseris oculis, si bona tua non jactaveris, si scieris in sinu gaudere.* Senecæ hoc consilium est in Epist. cv. Quod, qui sapit, sequitur.

Nam tacitus pasci si poßit corvus, habebit
Plus dapis, & rixæ multo minus, invidiæque:
inquit Horatius I. Epist. XVII. 50.

§ 18. Interea, ut ante dixi, non est dubium, quin *Medici* fuerint, qui contradicebant. Id mihi è duobus liquet. *Primo*: Quod dicat, aliquos *ausos* sibi contradicere. Contradicunt non raro etiam Ægroti & Necessarii periclitantis: non ex audacia tamen, sed sollicitudine. *Audacia* eorum est, qui de se præsumunt majora viribus. Etiam eorum, qui convictionis dedecus metuentes alios satagunt à proposito absterrere & abstinere. *Deinde*: Quod in contradicendo *inappetentiam* causarentur. quod est, non plebis, sed medicos se profitentium. Unde enim artis rudes sciant, *anorexiam* Venæsectioni obstare?

§ 19. Quod ad *rem ipsam*: Dicebant fore, ut *læderetur* Patiens à *venæsectione* sive Sanguinis incisa vena missione. Quid noxæ metuerint, non dicit. Colligas ex rationibus, quas prætendebant, metuisse omnimodam Appetitus prostrationem ac Nutritionis defectionem. A quibus quid esset exspectandum, facile videre etiam idiotæ poterant. *Idem* hoc *mantelum* cernere est etiam hodie suæ *vel* Ignorantiæ *vel* Negligentiæ prætendere, quotquot in tempore *vel* Non attulisse arguuntur *vel* Adferre urgentur hoc auxilium ab iis, qui curationi suæ superinducuntur.

§ 20. Cæterum, ut ne *sine ratione* viderentur contradicere, & suam *vel* Negligentiam prodere *vel* Inscitiam accusare, adferunt duas: *unam*, à Macie mulieris; *alteram*, ab Inappetentia.

§ 21. Quod ad *priorem*, nisi rem intelligamus, non facile intelligemus *argumenti* Momentum, quod in illa se videre putabant, qui volebant esse *contraindicans* Venæsectioni, sive *impedimentum* Remedii magni & magnas vires requirentis.

§ 22. Sunt vocabula *duo* Græcis, λεπτότης καὶ ἰσχνότης: sunt *duo* Latinis, *gracilitas* & *macies*: quæ bene sunt inter se distinguenda, vel ideo quia non raro confunduntur. Hofmannus III. Inst. CXXXII. § I: Ἰσχνότης *late significat omnem gracilitatem, sive illa secundum naturam sit, sive præter naturam: presse, naturalem.* de qui-

quibus velim arbitrere, ubi nostra, quæ sequuntur, legeris.

§ 23. Quæ λεπτότης Græcis, eadem *gracilitas* Latinis est. *Gracilitas* autem proprie est corporis exilitas. Hæc inde ab antiquo est in Virginibus amata & quæsita arte non una. Terentius Eunuchis act. II. sc. III. 21:

Haut similis Virgo est Virginum nostrarum: quas matres student
Demissis humeris esse, vincto pectore, ut gracilæ sient;
Si qua est habitior paulo, pugilem esse ajunt: deducunt cibum,
Tametsi bona est natura, reddunt curatura junceas,

id est, statura decoras arte faciunt instar junci tenues, ut simul longiores videantur. confer ad Scaligeri Etymologias perperam à Varrone traditas. *Gracilitas* ergo tenuitas naturalis est. *Tengerheid* nostratibus.

§ 24. At ἰσχνότης Græcis proprie est, quæ *macies* Latinis. *Macies* autem est corporis extenuatio, sive tenuitas præternaturalis. Belgis, *magerheid*. Perottus: *Macer proprie vocatur exilis atque extenuatus.* Semper autem, quam *decora* Gracilitas, tam fuit *turpis* Macies habita, tam in femina, quam viro. Ovidius diserte de Rem. amor. I. 328:

In gracili macies crimen habere potest:

Græcum *habere* significationem, quam dixi, clare videris ex iis locis, quæ producit Foesius in Oeconomia. quo etiam appellat Hofmannus.

§ 25. Nobis id abunde dilucet ex præsenti historia. Cujus *initio* Mulier hæc λεπτοτάτη *tenuissima* dicebatur, sive præter modum extenuata; idque occasione *defectionis* Menstruorum. In *progressu* Galenus ἰσχνότητα vocat, non λεπτότητα: *maciem*, non *tenuitatem*. Tam enim rudes fuisse non arbitror, qui nesciverint (quod oppido tamen in hoc negotio necessarium est scitu, monitore Celso II. 10.) *interesse inter tenue corpus & infirmum*: quale numquam non macilentum est. Quod si illi rem suo nomine appellarunt, neque contradixit Galenus; non est dubium, quin ἰσχνότητα illi dixerint *extremam tenuitatem*, conjunctam cum imbecillitate manifesta.

§ 26. Non ergo sine ratione *malum* ex Sanguinis missione

metuebant: & quotusquisque nostrum non metueret hodie? *Macies* quippe infirmitatem ex atrophia significabat. At ubi *infirmitas* est, non recte hoc agitur, *ut ægri vires convellantur: quoniam ex imbecillitate summum periculum est*; inquit, & vere, Cellus III. 4.

§ 27. Ubi vero *atrophia* est, præsumitur paucus esse Sanguis, parumque aptus nutriendo. Unde verosimile, sequutos consilium, quod consulit Rod. à Castro in I. de Morb. mul. IV. § Ad curationem. *Si paucus*, inquit, *sanguis est, adjectione curatio perficitur per alimenta & victus rationem reficientem.* Zacutus diserte: *adjectio potius erat necessaria, quam detractio.*

§ 28. Quod tamen consilium è Celso est, ceu paret è III. 22. *Si tantummodo*, inquit, *non ali corpus apparet, causam ejus attendere oportet: &, si cibi minus aliquis, quam debet, assumit, adjicere; sed paulatim, ne, si corpus insuetum subita multitudine oneraverit, concoctionem impediat.* Atque *istam* Mulieri huic *causam* Maciei assignasse Medicos, vero prorsus simile Anorexia facit.

§ 29. Quin ipse Galenus vetat Sanguinem mittere macilentis. Ita enim diserte I. ad Glauc. XIV. 160: ὁμοίως δὲ καὶ ὅσοι παχεῖς ὑπερβαλλόντως ἢ ἰσχνοί· καὶ γὰρ καὶ τούτων τὰς τε φλέβας τέμνειν φυλακτέον, καὶ τὰς ἄλλας κενώσεις τὰς ἀθρόας εὐλαβητέον. Leonicenus vertit: *Eodem modo & quicumque supra modum crassi sunt, aut macilenti: nam & his venam incidere cavendum est, aliasque evacuationes integras vereri oportet.* Akakias concinnius: *Similiter autem & his, qui habitu sunt immodice vel obeso vel gracili, venam secare, & alio quovis modo affatim vacuare timendum est.*

§ 30. Idem in commentario p. 157: *vacuationem non ferunt nec immodice graciles, aut natura obesi, ob sanguinis inopiam & virium imbecillitatem.* Eamdem causam adfert Montanus in Expl. ad hunc locum p. 422. versa: *graciles non sunt curandi sanguinis missione, quoniam habent calorem imbecillem & paucum sanguinem.*

§ 31. Stephanus Atheniensis, interprete August. Gadaldino: *Sane inquisitione dignum est, quonam modo in gracilibus vacuationem respuat: cum ipse tamen sæpenumero pronuntiaverit, graciles quam cæteros sanguine plerumque abundare; magisque, quantum ad hoc spectat, confertas vacuationes tolerare. Et dicimus graciles hic ab ipso dici, non qui*

qui parum, ſed qui ſupra modum ſunt graciles. hæc enim in oratione ponitur. Læduntur vero, quia exſiccantur.

§ 32. Verum hæc non ſatisfaciunt Hor. Augenio l. de Miſſ. ſang. III. 17: *quia*, inquit, *Galenus mulieri, cum eſſet extenuatiſſima, ſanguinem copioſum detrahendum curavit. Conſtat enim diligenter conſideranti Galeni verba, ſolutio propoſiti problematis, quia gracilia corpora non protinus habent imbecillas vires, neque ſanguine deſtituta ſunt. Aut enim venas habent amplas, aut exiles. Quæ amplas habent, ſanguinem copioſum continent: quæ tenues, minimæ. In illis vena incidenda: in his omnino abſtinendum eſt. Vires quidem ſubſtantiam habet in Carnoſo genere, in Spiritibus, atque in Solidis partibus, à quibus illarum eſſentia tota dependet, ut Galenus docuit Meth. med. XI. I. Hæc tria ſimul conſpirantia vires conſtituunt validiſſimas. At ſi conſpirent duo, unum reluctatur, quod in propoſita hiſtoria contigit, validæ ſunt vires; ſed non ſimpliciter, neque abſolute. Habebat mulier carnis penuriam, quia illæ imbecillæ attrahere ad ſeſe ſanguinem non poterant: at Spiritus ſolidæque partes bene conſtabant. Quando Galenus in gracili corporis habitu venæſectionem inhibere videtur, non eſt locutus de omni, ſed de eo dumtaxat habitu, in quo tenues erant venæ, & ſpiritus facile diſſolvebantur.*

§ 33. Verum hæc non ſatisfaciunt mihi: imo nec ſatisfaciunt Galeno & hiſtoriæ Mulieris propoſitæ. quin totum hoc commentum plenum eſt ſophiſmatis. Quod quia abſque demonſtratione ſi dicam, piaculum erit & offendiculo iis, qui non niſi talibus Magiſtris diſcunt medicinam: age conſulamus his & noſtro honori.

§ 34. *Principio* aberrat ab ipſo fundamento. *Mulier* iſta, non gracilis, ſed *gracillima*; non tenuis, ſed *extenuatiſſima* erat, ut ipſe loquitur; ſive, ut Athenienſis, *ſupra modum gracilis.* Eratque talis, non *natura*, ſed *morbo*; ceu pridem monuimus. *Morbo* iterum non *uteri*, ſed *ſanguinis*; ceu poſtea docebo.

§ 35. Quare *diſtinctio* allata non *caſum* Mulieris noſtræ concernit, ſed neſcio *cujus* Individui vagi. Habere namque locum in *natura* Gracilibus poteſt, ſi incidat *quæſtio* de Mittendo ſanguine. *Quæ* enim latas plenaſque venas habent, tuto ſectionem ad-

mittunt: neutiquam vero, *quæ* tenues, nec elatas. *Iſtis* ſæpe materia ſupereſt: *illis*, raro non deeſt. Notabile, quod Celſus obſervat II.10: *Tenuioribus magis ſanguis, plenioribus magis caro abundat. Facilius itaque illi detractionem ejuſmodi ſuſtinent.* Vocat *tenuiores*, non qui præter naturam ſunt tenues (quales feminæ, quamvis concipiant, abortiunt tamen, Aph. v. 44) ſed qui minus ſunt carnulenti.

§ 36. De *viribus* deinde quod dicit, à Galeno quidem eſt, non extra tamen omnem teli jactum. Quod enim illam *diſtinctionem* Partium attinet, fateor me non aſſequi acumen Magiſtri. *Carnes*, quæſo, ſunt ne in cenſu Partium ſolidarum, annon? *Si non*: quo pertinent? vide Hofmannum II. Inſt. I. 3. *Si ſunt*: quare contradiſtinguit Solidis? Quoniam *hæ* natæ ſunt ex Semine primum: *carnes* vero ex Sanguine. Sed hoc falſum eſſe ipſo è Galeno oſtendi II. Phyſiol. XVI. 12. Opponerem alia, niſi me tæderet apinarum.

§ 37. De *viribus* ergo ſic melius, meo arbitratu, ratiocinabere. *Vis* eſt modus movendi. *Debetur* itaque *primariò*, Motori: *ſecundariò* Iis, per quæ movet.

§ 38. *Motor* eſt Spiritus, ſeu Ignis calidiſſimus & fortiſſimus ille, qui in Corde ardet fervetque & è Corde ſcaturiens perenni flumine influit in Corpus univerſum. Quoad *ſpiritum*, Vis *fortis* eſt, ſi ille multus aut unitus eſt: *fortiſſima*, ſi multus & unitus. contra, *debilis*, ſi ille paucus: *debiliſſima*, ſi inſuper diſiunctus.

§ 39. *Per quæ* Spiritus movet, ſunt Sanguis & Membra. Quod ad *ſanguinem*, Vis *fortis* eſt, ſi ille moderatus & bonus eſt: *debilis* contra, ſi paucus aut nimius: *debiliſſima* vero, ſi inſuper malus. *Malitiæ* vero ſicuti non una ratio eſt: ſic neque languoris. *Malus* eſt ſanguis putreſcens: *pejor*, putridus: *peſſimus*, corruptus. *Malus* eſt melancholicus: *pejor*, piceus: *peſſimus*, atrabilarius. *Malus* eſt pituitoſus: *pejor*, ſeroſus: *peſſimus*, ichoroſus ſeu colliquatus. Sic & in aliis.

§ 40. Quod ad *membra*, oportet diſtinguere inter *vires* Naturales & Animales. *Naturales* appello, quæ in Coctionibus ſeu alimenti præparationibus cernuntur, & in Excretionibus ſeu alieni

alieni expulſionibus non voluntariis. In *iſtis* Vis *fortis* eſt à Partis denſitate, uniente Spiritum: *debilis*, à raritate, in qua palatur ille & ſe remittit de intentione ſua.

§ 41. *Animales* potiſſimum ex Motionibus arbitrariis æſtimantur, ſive ex Muſculorum, inprimis artuum, contentionibus. In *illis* Vis *partim* à Tendinibus pendet, *partim* à Ventribus. *Fortis* quidem à *tendinum* Soliditate dura, duritie lenta, lentitudine tenaci, tenacitate valida: à *ventrium* Fibroſitate firma & Carnoſitate vaſta ac denſa. *Debilis* contra à contrariis *cum* Tendinum *tum* Ventrium conſtitutionibus.

§ 42. Ex dictis apparet: *Vires* pendere non niſi *diſpoſitive* à Solidis partibus: revera autem & *effective* à Spiritu ſeu primo omnium motore: *denique* à Sanguine, utroque modo. *Sanguis* enim *reſpectu* Membrorum movet *effective*: quemadmodum contra *reſpectu* Spiritus, qui illo utitur ceu vehiculo & vecte, *diſpoſitive* tantum.

§ 43. Quæ ſi ita ſunt, ut eſſe aliter non poſſunt; jam conſtat, ſi *conſpirent* Spiritus, Sanguis, Muſculi, *validiſſimas* Vires conſtituere, & eſſe *robuſtiſſimum* Corpus quadratum, ſucculentum, igneum: *debiliſſimum* contra, quod excarne, exſangue, ſegne h. e, ſine igne eſt. Numquam non *vegetum* Corpus eſt, quod Spirituoſum: *languidum*, quod Effœtum & effeminatum.

§ 44. Expende ad hæc, ſi placet, Aph. XVI. l. V. Τὸ θερμὸν, inquit, *βλάπτει ταῦτα τοῖσι πλεονάκις χρεομένοισι· σαρκῶν ἐκθήλυνσιν, νεύρων ἀκρατείαν, γνώμης νάρκωσιν, αἱμοῤῥαγίας, λειποθυμίας. ταῦτα οἷσι θάνατος.* *Calidum* quodcumque uſurpatum *nocet* attenuatione & diſſolutione Spirituum, atque *hæc* incommoda, imo damna adfert *ſæpe* & quovis tempore *utentibus* in ſe. videlicet, *Carnium* ſive muſculorum *effeminationem* mollitiemque humidam & flaccidam & ineptam contentionibus validis. *Nervorum* ſive ligamentorum, quibus inter ſe convinciuntur artus & articulationes, *incontinentiam* ſeu adſtrictionis motui neceſſariæ remiſſionem reſolutionemque. *Animi* in intelligendo *ſtuporem*, in meditando torporem, in memorando languorem, in zelando ignaviam. *Hæmorrhagias* ſive frequentes ichoroſi ſanguinis è naribus aliiſve naturæ locis

&

& cum ſanguine virium profuſiones. *Lipothymias* atque animi primum, mox animæ defectiones crebras. *Hæc* autem eveniunt, *quibus mors* imminet & ſupra caput adſtat.

§ 45. Sed ad cætera. In quibus quod magis mirere, illud eſt, quod differit de *viribus* Mulieris propoſitæ. *Habebat Mulier carnis penuriam*, inquit, *quia illæ imbecillæ attrahere ad ſeſe ſanguinem non poterant: at Spiritus ſolidæque partes bene conſtabant.* Sæpe cum in ejuſcemodi incido, aut meas dolere vices, aut lectoris ſoleo. *Meas*: quod, ſi tam proba ſunt, quam probata vulgo, ego tamen vel ſubtilitatem eorum non intelligam, vel utilitatem non perſpiciam. *Aliorum*: quod, ſi tam improba ſunt, ac mihi non probantur, lector tamen diſtineatur & decipiatur talibus vanitatum vanitatibus.

§ 46. De *tractione* Carnium quod dicit, imaginabile non eſt, nullo etiam ingenii acumine. imo impoſſibile eſſe, perquam ſolide demonſtravit vir doctiſſimus Georg. Ent Apologiæ p. 27. Deo autem ſit laus, qui Harveji diligentia reddidit nobis obliteratam injuria temporum doctrinam de Sanguinis, alimenti partium, ad partes appulſu, & verum illud ac certum fundamentum, ſuper quo ſuam Hippocrates medicinam fundavit,& fundare debet,quiſquis in tuto collocare ſatagit, & firmare contra imbrem inutilitatum & flumina ratiocinationum & ventos diſputationum, quibus,magno quidem duce, veram tamen Medicinam de ſede & dignitate ſua priore dimoverunt.

§ 47. Ego *cauſam* Maciei heic non aliam video,quam Sanguinis ad nutriendum ineptitudinem. Quid namque ſperes boni à *piceo*, exuſto, craſſo, lento ? imo ab igne doloſo & tacite carnes depaſcente?

§ 48. Porro neque hoc intelligo, *quemadmodum* Spiritus ſolidæque partes bene conſtare potuerint, *ubi* Carnes conſumebantur, *ubi* Sanguis erat (qualem comperit Galenus) tota ſubſtantia non tantum inutilis, ſed & nocivus. Cum *ſanguis* occulto uritur empyreumate, quid prius *pingui*, Spiritus ſuccendiculo, ſentit vim, perque eam redditur inutile ad hoc, ut ſit materia & fomes Ignis animalis, quem vulgo Spiritum nuncupamus vitalem.

§ 49.

§ 49. Etiamne, iſto caſu, putas *ſolidum* Sanguinis retinere illud rorulenti, quod Solido partium adſpergit, quodque his adhæreſcens adglutinatur & adglutinatum aſſimilatur? Si hoc affirmare nec audes, nec potes; jam docendus ſum, *quemadmodum* Solidæ partes, hoc eſt, ſeminales, exſangues, albæ, ſibi bene potuerint conſtare. Præſertim cum vel ſola Senectus oſtendat, non ſolas Carnes caloris acrimonia tabeſcere, ſed & ipſa Oſſa macerari. Unde enim eſt, quod ſeneſcens ſeipſo minor æque ac deformior fiat? Quod ſibi ne contingeret, Herculem conſcita ſibi morte præveniſſe memorat Lactantius.

§ 50. Ut jam non rogem, *unde* Augenio conſtiterit, Spiritus Parteſque ſolidas bene ſe habuiſſe? Galenus enim vel minimum ejus indicium non facit. quin econtrario *lapſarum* Virium argumenta & ſigna præbet tam aperta & ſplendida, ut neceſſe ſit magnam habeat ante oculos caliginem, qui illa non videat.

§ 51. Equidem non aliud, qui Galeno contradicebant, in *macie* prætendebant, quam quod eſſet *ſignum* Virium non ſufficientium ad Sanguinis detractionem, ſeu fulcri earum ſubtractionem. Quomodo enim macies Signum non fuerit, cum eſſet Symptoma? Quod ſi fuit *ſignum*, fuit haut dubie Morbi, cujus erat ſymptoma. Ut enim *cauſæ* per Effecta ſe manifeſtant: ita & *effecta* de Cauſis ſuis teſtantur.

§ 52. Si ita eſt, *quis* Morbus habebat mulierem, cujus *iſta* Macies fuerit proximum effectum atque immediatum ſymptoma? Heic prorſus hæſitaturum ſcio, qui præter vulgaria Inſtitutioniſtarum nihil aut didicit aut ipſe ſe docuit. Ego ſimpliciter ajo, *fuiſſe* Cacochymiam piceam. liceat quippe ſic nominare expreſſius & ad rei naturam verius, quam *melancholicam* Zacutus nominavit. Hanc *morborum* in cenſu habendam vel invitiſſimus fatebere, quiſquis legis mihi dicta exerc. XII.106, & rationi cedere turpe nõ ducis, perdendaq; ſenex fateri, quæ juvenis didiciſti.

§ 53. Augenius denique, ut ferulæ Galenum ſubducat, quam poterat videri contradicendo ſibi meruiſſe (hæccine enim contradictio non eſt, aliud præcipere, aliud facere?) ſic reſpondet. *Galenus quando in gracili corporis habitu venæſectionem inhibere videtur,*

 detur,

detur, non est locutus de omni, sed de eo duntaxat habitu, in quo tenues erant venæ, & spiritus facile dissolvebantur.

§ 54. Si ita est, *quare* Galenus hoc non expressit? *quare* non sic præcepit, ut debet, ut potest res fieri? Præceptum est regula faciendi. Illud vero optimum, quod optime faciendo didiceris esse optimum faciendo. *Non potest auctoritatem habere sermo*, ut bene Cassiodorus Epist. 8, *qui non juvatur exemplo: dum iniquum sit bona præcipere, & talia non fecisse.* Multo iniquius est, incerra & intuta præcipere, & contraria facere. Possunt ne habere, quæ doces firmitatem; nisi ea facto probes? Cui ignotum est Lucretii istud de Rer. nat. IV. 515?

Normaque si fallax rectis regionibus exit,
Et libella aliqua si ex parti claudicat hilum,
Omnia mendose fieri, atque obstipa necessum est,
Prava, cubantia, prona, supina, atque absona.

§ 55. Longe solidior est Victoris Trincavellii, quam adfert ratio, *quare* Graciles vetet Galenus sanguinare. Extat com. in priorem de Arte cur. ad Glauc. lect. 86. *Ni fallor*, inquit, *magis ad sensum Galeni est: quod hujusmodi homines, qui gracili admodum sunt corporis habitu, etsi venas habeant amplas & sanguine plenas, sanguis tamen ille magna ex parte malus & inutilis est: paucus vero est, qui bonus & naturæ operibus idoneus sit, ut docuit Galenus* VI. *Epid.* IV. 25. *Si enim copiosus ille sanguis bonus esset, caro etiam copiosior generaretur. Vnde neque multos spiritus hi habent, neque multum calorem naturalem: cujus substantia (ut ibidem ait Galenus) consistit in spiritu ac bono sanguine. Quare neque vires admodum constantes & validas possunt habere: quo fit, ut facile etiam per vacuationem, præter id, quod nimis exsiccantur, etiam exsolvantur, tam per sanguinis missionem, quam etiam per medicamenta.*

§ 56. Quo verior hæc Trincavelli ratio est, eo magis militat pro iis, qui se Galeno opponebant. Si namque ea de causa timendum est *gracilibus* Sanguinem demere: paret, quo *major* Gracilitas est, debere & *majorem* Timorem esse. Atque ita contradictionis nodus fit insolubilior, atque efficacius docetur, Galenum fecisse contra præceptum. Unde quid sequatur, malim te videre, quam dicere.

§ 57.

§ 57. Noviſſimus illius ad Glauconem libri expoſitor eſt Petrus Camañes. cujus ſententia etſi nodum non expediat, addemus tamen, ut juniores videant, quid ſperare debeant ab ejuſcemodi Magiſtris, qui docent priuſquam ipſi didicerint bene.

§ 58. Ejus ſunt cap. XIV. textu VII: *His obſervatis dicimus, macilentis & gracilibus à natura talibus, exiguas venas habentibus, tum & illis qui per vitam laborioſam, per jejunia & alia tales redditi ſunt, in quibus parum ſanguinis continetur, in his nihil aut parum eſſe evacuandum, & ab evacuationibus integris abſtinendum. Si vero graciles & macilenti venas habeant latas, & colorem verſus citrinitatem, parum aut nihil evacuandi ſunt, quia bilioſi exquiſiti ſunt, qui ex præcepto Galeni Meth. med.* VIII. *parum aut nihil ſunt evacuandi. Si denique per aliquem affectum macilenti facti ſunt, ſi non fuerint in hectica confirmati, juſte poterit Medicus ipſos evacuare omni genere evacuationis, viribus & morbo poſtulantibus, & conſentientibus, reliquiſque coindicantibus.*

§ 59. Si tempus mihi permitteret hæc ad libellam Rationis exigere, oſtenſu eſſet facile, quam iſta nihil aut parum veri, firmi, tuti habeant: quin rationi non tantum, ſed ipſi Galeno contradicant non ſemel. Verum iſtis & id genus aliis ſuperſedebo tantiſper, donec quis apparentem illam Galeni contradictionem conciliaverit, & quid in iſtis ipſis momenti oſtenderit.

§ 60. Nunc progredior ad *alterum* Impedimentum, quod Venæſectioni objiciebant Medici, quibuſcum res erat Galeno. *Impedimentum* hoc erat Inappetentia. Nam non ſolum ob *maciem* Mulieris, ſed & ob *inappetentiam* fore dicebant, ut læderetur à Venæſectione. Heic iterum videre oportet prius, *quid ſit* Quo provocant, quam *quæ ſit* Ratio, qua aſſertum eunt opinionem ſuam.

§ 61. *Quo provocant*, ſecundo loco, Anorexia ſive Inappetentia eſt. Paulus Ægineta III. 37: ἡ ἀνορεξία, σιτίων ἐστὶν ἀποστροφὴ ἤτοι δυσκρασίας ὑπαρχούσης κατὰ τὸν στόμαχον, ἢ χυμῶν περιουσίας. *Inappetentia eſt faſtidium ciborum,* factum *vel ob Intemperiem exiſtentem in ſtomacho, vel ob Humorum redundantiam.* Quibus in verbis duo dicuntur: videlicet, *quid* Inappetentia ſit: & *quibus* ex Cauſis procedat.

§ 62. Quod ad *prius*, recte dictum est: *Inappetentia est fastidium ciborum*: nihil quippe ad *essentiam* Symptomatis hujus exponendam requiritur præterea. imo optandum esset ad hanc normam concipi omnes rerum medicarum definitiones: consuleretur enim & captui discentium & memoriæ cujusque plurimum.

§ 63. Cibos *fastidientium* duplex est genus. *Alterum*, qui dicuntur ἀψίκοροι Græcis, tamquam ἅμα τῷ ἅψασθαι κορεννύμενοι τῶν σιτίων, qui, simulatque dapes vel libarunt, velut satiati protinus abstinent. Hos olim *tædulos* Latini appellabant. *Alterum*, qui μηδὲ ὅλως ὀρέγονται· *nihil omnino appetunt*, ut Galenus ait de Sympt. caus. I. 7. Hi cum nullius etiam cibi nidorem ferant, quasi etiam videre non sustineant, ita à quolibet oculos avertunt. Quæ ratio est, quare Onomasticon *fastidio*, ἀποστρέφομαι reddat; & *fastidium* Paulo ἀποστροφὴ *aversio*, imo *aversatio* dicatur potius: quia & omnem & omni tempore morbi fastidiunt cibum.

§ 64. *Vtro* jam in *genere* Mulier ista fuit? Τῶν ἀνορέκτων, seu eorum qui nihil assumunt, neque impetrant à se, ut quid assumant. Ita paret è Galeno de Loc. aff. VI. 5. ubi *signa* Mensium suppressorum dicuntur, βάρους μὲν αἴσθησις ἐν ὅλῳ τῷ σώματι, καὶ ἄση, καὶ ἀνορεξία, καὶ ἀνωμαλία φρικώδης· *gravitatis sensus in toto corpore, & anxietas nauseosa, inappetentia, atque inæqualitas horrida*. Non est credibile, non abstinere in totum à cibo, qui perpetuo nauseat, & nauseat cum anxietate, unde & Cor constringi & fauces videantur præfocari. Confer ad Hippocratem I. de Mulier. morb. t. XXI. & nota bene illa verba: ἀσιτήσει ἄλλοτε καὶ ἄλλοτε, ἐκκαρδιώξει· *abstinebit cibo aliter atque aliter, & deficiet præ fame*.

§ 65. Quod ad *posterius*, ad Causas inappetentiæ attinet, nihil heic necesse est requirere, *ex qua* Mulieri nostræ obortum istud fastidium fuerit: multo minus, an *intemperies* Stomachi recte inter illas accenseatur.

§ 66. Satis hoc in præsenti clarum est: *fastidium* Medicos allegasse etiam ceu argumentum, *primo*, Virium si non deficientium, saltem non sufficientium ferendo subtractionem ejus, quo solo Vita niti videbatur: *deinde*, Cruditatis stagnantis in prima regione. Impossibile enim nauseante ventriculo, aut fastidiente,

non

non fieri cruditates ex cibo, quem quis invita Naturâ, ſuadente ratione & urgente neceſſitate, vix aſſumit.

§ 67. Hoc adeo indubium eſt, ut in vulgus abierit certa perſuaſione, Non confici bene, quod quis contra Naturam aſſumit. Et hoc unde vulgus habet, niſi ex experimento, quod quiſque ex ſe capit? Imo unde, niſi ex hac obſervatione natus eſt aphoriſmus XXXVIII. lib. II? Cujus rationem redditurus ipſe Galenus ait: ὅσα γὰρ ἂν ἡδέως προσενεγκώμεθα, περιστέλλεται τούτοις ἡ γαστὴρ εἴωθε, καὶ πέττειν μᾶλλον αὐτὰ ῥαδίως· ἀποχωρεῖν δὲ ἀπὸ τῶν ἀηδῶν, ὡς ἤτοι ναυτίας ἐπιφέρειν, ἢ πνευματώσεις, ἢ κλύδωνας. ὅπερ οὖν ἐπὶ τῶν πλείστων καὶ εὐχύμων ὄντων γίνεται. *Nam quæ cum ſuavitate aſſumimus, ea venter amplexari ſolet, & multo hæc facilius coquere: recedere vero ab ingratis, ceu quæ nauſeas adferant, aut inflationes. quod quidem in plurimis etiam boni ſucci cibis evenit.*

§ 68. Itaque fieri non potuit, ut *iſta* Mulier cruditatibus circa primam regionem non eſſet obſita. *Cum ſit autem minime crudo ſanguis mittendus* (vide ſupra VI. 48. & Galenum Meth. IX. 5.) quãto minus cruditatibus pravis, cujus cujus conditionis, onuſto?

§ 69. Et in hoc ipſo pro ſe habebant ipſius quoque Galeni conſilium, quod eſt de San. tu. IV. 5. initio. εἰ δὲ, inquit, τὸ μὲν αἷμα τὸ χρηστὸν ὀλίγον, οἱ δ' ὠμοὶ χυμοὶ πάμπολλοι, μὴ φλεβοτομεῖν. αἱ γὰρ φλεβοτομίαι, τὸ μὲν χρηστὸν ἐκκενοῦσι· τὸ δὲ μοχθηρὸν, ὅπερ ἐν ταῖς πρώταις μάλιστα φλεψὶ ταῖς καθ' ἧπάρ τε καὶ μεσάραιον ἀθροίζεται, πρὸς ὅλον ἐπισπῶνται τὸ σῶμα. *Siquidem ſanguis utilis paucus, crudi vero humores fuerint plurimi, haut incidenda vena eſt. Venæſectiones quippe, utile quidem evacuant; at pravum, quod in primis maxime venis circa jecur ac meſaræum coacervatur, in totum rapiunt corpus.* confer ad Sanctacrucium de Imped. magn. auxil. III. 12. caput lectu & conſideratu digniſſimum.

§ 70. Hactenus itaque vidimus, quam non tantum non ſine ratione Medici contradicerent Venæſectioni, ſed ipſe Galenus videri poſſit contra propria præcepta & principia eam molitus. Superciliosius igitur dictum fuit: *aliqui tamen nobis contradicere auſi ſunt.* Non ipſis, Galene, ſpiritus contradictionis incentor ad hoc audendum erat, ſed ſollicitudo, quæ tenebat, periclitantis.

qua ſaltem tu admonebare ejus quod Hippocrates II. Epid. II. 17. ait, μηδὲν εἰκῆ, *nihil temere.* Cujus culpæ an omnino fueris exors, merito quis dubitet: non propter illa tantum, quę vidimus, dicta factis contraria; ſed & propter illa, quæ videbimus.

§ 71. TERTIO *colo* deinceps Galenus narrat, non quibus rationibus occurrerit contradictioni, aut ſatisfecerit dubitationi, etiam in ſuis dogmatis fundatæ: ſed tantum quid fecerit. Videtur hoc agere tum Galenus voluiſſe, quod Hippocrates inter notas veri Medici habet l. de Eleg. t. II. 34: ubi illos ait πρὸς τὰς ἀναστάσιας σιγητικοὺς, *ad objectiones taciturnos* eſſe. Recte, ſi præter rationem fuiſſent. At, non fuiſſe, vidimus. Quare non potius igitur ſe præbuit & oſtendit εὔθετον πρὸς τὰς ἀποκρίσιας, *idoneum ad reſponſiones?* ut ibidem in Medicis requiritur. Sed expendamus factum, & quid Galenum moverit ad faciendum quod fecit.

§ 72. Quod ad *factum*, Venam tamen incidi juſſit, inſuper habitis quæ Medici allegabant in contrarium, intuitu periculi quod metuebant ex Sanguinis miſſione. Facinus equidem animoſum, ſi à ratione profectum: audax, ſi à ratiocinatione. Quiſquis imitari voles, cave ne in exitium præcipites ægrum. Saluſtiani illius ſemper, præſertim in talibus, fac memineris: *& prius quam incipias, conſulto: & ubi conſuleris, mature facto opus eſt.*

§ 73. Sed *quomodo* Galenus in demendo ſanguine proceſſit? *Primo quidem die*, inquit, *eduxi ſanguinis quaſi unam & dimidiam libram: iterumque altero unam* libram: *tertio autem non multo plus dimidio unius libræ, unciæ enim erant octo.* in totum triginta octo ſeu libræ tres & unciæ duæ. Quæ ſane liberalis evacuatio fuit, & liberalior in emaciata.

§ 74. Ipſis in verbis *aliquid* de Tempore, *aliquid* de Modo obſervandum. *Illud* paucis expediemus: *hoc*, niſi pluſculis vix poſſumus.

§ 75. Igitur de *tempore* Venæſectionis repetitæ ſic Silvaticus: *Ego ſane inter ipſas vacuationes dies aliquot interceſſiſſe, facile mihi perſuadeo.* quo argumento, bone Vir? Non enim Galenus prima, altera, tertia *vice*, ſed *die* dicit ſe tantum & tantum ſanguinis emiſiſſe. Neque poſſunt ulla vi alium in ſenſum verba torqueri,

quam

quam *tribus* continuis diebus Venæsectionem instituisse. *Neque* certe (ut tuis tibi verbis respondeam) *fieri aliter potuit, quoniam statim evacuato illo sanguine atrabilario ac nigro & nutrire minime apto, corporis renutritioni occasio sese offerebat opportuna.*

§ 76. Et hoc quidem recte. Qui enim Sanguis neque nutriendo Corpori, neque reficiendo Spiritui est, necessario & oneri est, & inficit atque inutilem penitus chymum reddit, quem Ventriculus submittit. Levari itaque vires oportuit, & in totum tolli, quod obstaret Materiæ novæ, quo minus adferre Membris usumfructum sui posset. Quod etsi sine aliqua virium jactura nequiret fieri, merito tamen Galenus hoc damnum parvipendit contemsitque.

§ 77. Cæterum *modi* in mittendo sanguine à Galeno observati occasione Zacutus instituit quæstionem (num. IV.) hanc: *Vtrum* in sanguinis missione iterata, prima vice sanguis sit copiosius extrahendus? Quam decisurus aliquid de Vacuatione *partitis viribus* administranda præmittit, quod jam nos non tangit. Deinde proponit *antinomiam* Galeni circa id, quod præcipue erat in quæstione.

§ 78. *Illam* vero sic proponit, ut ostendat etiam heic contrarium fecisse, contrarium præcepisse Galenum. Nam Oeconomo, inflammatione oculorum laboranti, prima vice tres, altera unam sanguinis libram subtraxit: l. de Cur. rat. per sang. miss. c. 17. Similiter adolescentibus ad cotylam prima demit vice; addit deinde dodrantem, si ferant vires: eod. lib. c. 13.

§ 79. *Huic* Facto, *huic* Præcepto *contrarium* jubet l. de San. tu. IV. 10. Κάλλιον δὲ εἰ ἐγχωρεῖ δὶς ἀφελεῖν ἐν ἡμέρᾳ μιᾷ, τὸ μὲν οὖν πρότερον οὕτω κενοῦντας, ὡς μὴ λειποθυμῆσαι τὸν ἄνθρωπον, τὸ δὲ δεύτερον οὐδὲ τὴν λειποψυχίαν φοβεῖσθαι προσήκει. τῇ μὲν γὰρ προτέρᾳ κενώσει καταλυθεὶς, οὐκ ἂν ὑπομείνῃ τὴν δευτέραν. ἐν ταύτῃ δ' εἴ τι πάθοι τοιοῦτον εὐανακόμιστον γίνεται. *Præstat, siquidem expediat bis subtrahere uno die, prima quidem sic vacuare, ut ne animo deficiat homo: altera vero etiam animæ defectio formidanda non est. Etenim prima vacuatione dissolutus, non sustinuerit secundam. In qua si quid patiatur tale, ex facili id reparabile est.*

§ 80.

§ 80. Heic, qui superiorem exercitationem legisti, in transitu nota exemplum egregium discriminis inter *animi* & *animæ* Defectionem, inter *lipothymiam* & *lipopsychiam*. quo de ibi ex pleno dixi, quantumq; satis erat in occasione. videlicet XIII. 473. & porro. Quibus intellectis intelliges Galenum heic prima vice velle adeo moderate Sanguinem esse demendum in casu proposito, ut ne quidem animus tentetur: altera autem adeo intrepide atque largiter, ut ne quidem anima excusetur à defectu.

§ 81. Sed ad istam *antilogiam* Zacutus quid ? *Vides*, inquit, *arduam antimoniam: in qua jejuna est lectio auctorum. Sed satisfaciendum est objectæ auctoritati in hunc modum. Nam prima vice parcius sanguinem extrahit, secunda copiosius, quia cum medeatur laßitudini phlegmonosæ, in qua multa sanguinis quantitas in carnes & corporis molem delata est, nec jam est multa humoris vacuandi quantitas in venis, merito prima detractio parcior erit, altera verò copiosior, ut per eam vacuetur & residuum plenitudinis vasorum, & id quod post primam detractionem ex carnibus in vasa remigravit jam corruptum, cujus ratione copiosior detractio necessaria est.*

§ 82. Nuspiam, quod memini, *laßitudinem* Galenus φλεγμονώδη (quam *æstuosam* Latine appellassent rectius) sic describit, ut jam à Lusitano audivimus. De San. tu. III. 5. ita scribit: ἡ δὲ δὴ τρίτη τοῦ κόπου διαφορὰ, καθ' ἣν ὥσπερ τεθλασμένων ἢ φλεγμαινόντων αἰσθανόμεθα τῶν μορίων. τηνικαῦτα μάλιστα συμπίπτειν εἴωθεν, ὅταν ἐκθερμανθέντες ἱκανῶς οἱ μύες ἐπισπάσωνταί τι τῶν περικεχυμένων ἑαυτοῖς περιττωμάτων. *Tertia vero laßitudinis differentia est, in qua velut contusas aut inflammescentes sentimus partes. Ejuscemodi maxime incidere consuevit, quum incalescentes valde musculi attrahunt quid ex circumfusis sibi superfluitatibus.*

§ 83. Hanc speciem *laßitudinis* à Plenitudine seu redundantia sanguinis pendere, extra dubitationem est. Cui non est, legat Hippocratis ista in III. de Diæt. x. 185. ἔστι δὲ καὶ τοιάδε τὰ τεκμήρια πλησμονῆς. ἀλγέει τὸ σῶμα, οἷς μὲν ἅπαν, οἷς δὲ μέρος τι τοῦ σώματος, ὅ, τι ἂν τύχῃ. τὸ δὲ ἄλγος ἐστὶν, ὁκοῖον κόπος, καὶ δοκέουσι κοπιῆν. *Sunt & talia indicia plenitudinis. Dolet corpus, aliquibus pars quædam corporis, quæcumque tandem. Dolor autem est velut laßitudo, & putant se lassari.*

§ 84.

§ 84. Certum deinde, *impleri* Vasa prius, quam carnes. Vasis repletis si pergat sanguis luxuriare, augetur deinde Carnium moles immodice. Tunc quoque si pergat, distenduntur tumentque Venæ pariter ac Carnes. Neque possibile est, ne cogitatione quidem, sic Carnes repleri, ut interim depleantur Venæ: sive eodem tempore plurimum Sanguinis esse in Musculis, & parum in Venis, in fonte, unde in Habitum corporis scaturire debet.

§ 85. Ego mihi *æstuosam* Lassitudinem imaginor fieri ab eisdem causis, sed majoribus, à quibus fit tumor Corporis eorum, qui etiam moderata ambulatione sese exercent. Quod fieri, pene stultum esset probare velle; cum nemo non experiatur.

§ 86. *Causæ* sunt sanguis & motus. *Motu* ignem corporis vegetari, vel pueri norint. *Igne* augescente rarescit & vaporescit sanguis. At qui talis evadit, plus requirit loci ac spatii, quod *inane* vocamus cum Lucretio I. 10. 69. Quod si invenit, implet: sin, facit distendendo partium molles & dilatabiles.

§ 87. Hoc si *plenitudini*, seu Venis carnibusque jam occupatis à Sanguine accidit, & quidem à Motu vehementi, necessario præter omnem modum distenduntur Partes, & divulsione hac dolent. Distenduntur vero non solæ Carnes, sed etiam Venæ. Quod sane paret ex pulsatione, quam hoc Patientes, in toto non tantum Habitu corporis & minimissimis (Arnobii hoc in V. contra Gent. p. m. 160. 166.) arteriolis, sed & in dorso vasorumque truncis experiuntur talem, qualem in ovo putrescente. Unde & vulgus nostras illo casu dicere Medico solet, totum sibi corpus sic pulsare, acsi plenum undique putrescentium esset ovorum. Idem hoc etiam in magna Plenitudine à parvo Motu contingit.

§ 88. Ita vero se rem habere, ex ipso Galeno liquet. Veni sis mecum ad l. de San. tu. III. 7. ubi statim initio hæc legimus: *ὁ δὲ δὴ τρίτος τῶν κόπων ἐπὶ σφοδροτάταις γίνεται κινήσεσι, καὶ μόνος ἐξαίρει τοὺς μῦς ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν, ὡς ἐοικέναι φλεγμονὴν τὴν διάθεσιν αὐτῶν. ταῦτα τοι καὶ ψαυόντων ὀδυνῶνται, καὶ θερμότεροι φαίνονται. ὀδυνῶνται δὲ καὶ ὅταν αὐτοὶ καθ' ἑαυτοὺς ἐπιχειρήσωσι κινεῖσθαι.* *Tertia vero laßitudo à vehementißimis fit motibus, & sola attollit musculos supra id quod secundum naturam est, ut inflammationi similis videatur eo-*

rum dispositio. Itaque & tacti dolent, ac calidiores apparent. Dolent vero etiam, si ipsi per se conentur moveri. Locum, *prius*, in minore; *posterius*, in majore habet plenitudine.

§ 89. Ex dictis apparet, *motu* Sanguinem, si modicus sit, multo; si multus, parvo fervere: *fervore* Spiritum sanguinis ignescere, & *ignitione* turgere, adeo etiam ut exitu facto non aliter proruat impetu foras, ac solet apud Anglos cerevisia, quæ recens in lagenas transfunditur, & in his adeo redditur spirituosa ac vivida, ut operculo remoto dictum factum emicet tota, nisi quis caute, exili prius spiraculo spiritibus turgidis iterum iterumque facto præveniat & celerrime in calicem transfundat. Caussam istius vide sis apud incomparabilem Naturæ scrutatorem Fr. Baconem Verulamium Sylvæ sylv. IV. 314.

§ 90. Hinc jam discas veram rationem, *quare*, Cum sanguis fervet, & opus est misso, præstet vice prima minus, altera amplius demere. Etenim *fervente* Sanguine & *furente* Spiritu si incidatur vena, *hujus* quidem longe plurimum, *illius* non multum exit. Et hoc quidem observes etiam in cruore densato. Quem enim recens missum æstimabas ad plures uncias, eumdem densatum opinione reperies pauciorem. Etiam qui calens duas cyathi tertias videbatur implere, refrigeratus non admodum ultra dimidium eminet.

§ 91. Atque istuc, si quid recte video, respexit Celsus II. 10. *Quod si vehemens*, inquit, *febris urget, in ipso impetu ejus sanguinem mittere, hominem jugulare est. Expectanda ergo remissio est. Si non decrescit, sed crescere desiit, neque speratur remissio, tunc quoque quamvis pejor, sola tamen occasio non omittenda est. Fere etiam ista medicina, ubi necessaria est, in biduum dividenda est. Satius est enim primum levare ægrum, deinde perpurgare, quam simul omni vi effusa fortasse præcipitare.*

§ 92. Quum me meus p. m. parens, in praxi medica supra fidem solers & felix, ad eamdem manuduceret, quoties in Febre continua necessario Sanguis esset mittendus, & viribus consulendum simul, docebat sæpius incisuræ pollicem opponere & sistere fluxum ad temporis quod satis videbatur viribus

quaſi recolligendis ſedandiſque ſpiritibus fervidis. Mox pollice ſubmoto parum rurſus ſinebat effluere, iterumque ſiſtebat. Quas vices moderabatur ſecundum id quod pulſus indicabat, cui tum plerumque manum aut continuo aut crebro admovebat.

§ 93. In *verbis* Zacuti noviſſimis aliquid præterea eſt, quod ſine animadverſione præterire non poſſum. Ajebat: *ſanguine corrupto copioſiorem detractionem neceſſariam eſſe.* Hunc errorem hodieque errant plerique Medicinam facientium apud nos æque ac alibi. Sed de eo audi ſis veriſſimum judicium Sanctacrucii de Imped. magn. auxil. III. 8.

§ 94. *Nil magis receptum*, inquit, *quam largiter vacuare, quando ſuſpicio eſt putrefactionis aut malitiæ Sanguinis: & licet, ut multoties contingit, infelices ſint exitus; Medicus tamen gloriatur, omnia poßibilia auxilia fuiſſe propoſita. quia* (ſcilicet!) *nulla dies, nulla hora ſine linea, multis vacuationibus celebratis, quibus extrahebatur Sanguis peßimus, malignus, venenoſus. Putantque laici illas vacuationes fuiſſe ex arte, & defeciſſe ægrum ex vi morbi, non ex alia cauſa.*

§ 95. Nempe vulgo perſuadent ſibi, præſertim divites & parati, quidquid habent, pro anima dare, tum Medicum gnaviter facere officium & ſuam in arte excellentiam prodere, quoties nulla non viſitatione aliquid molitur novi, & ſemper aliud atque aliud præſcribit. Oſtendunt tales ignorare ſe, quod, ceu maximi momenti, monet Hippocrates in Medico III. 45: τὰ δὲ προσφερόμενα ἅπαντα μὲν χρὴ συνορῆν ὅπως συνοίσῃ· *Oblata omnia ut conferant, animadvertendum eſt.* Illud quia ſupervacua nequeunt, prorſus relinquenda: etiam ut ſumtui parcatur. Pergit n. 47: καὶ τί ποιῆσαι ὅπου χρὴ, μᾶλλόν τε καὶ ἧσσον, ἐσκέφθαι δεῖ. τούτων γὰρ ἀμφοτέρων ἡ χρῆσις εὐκαιρίης τε, καὶ μὴ γενομένων, μεγάλην ἔχει διαφορήν. *etiam cum expedit* aliquid fieri, *conſiderare oportet, quid, & magis an minus facias. Intereſt quippe plurimum, utraque hæc oportune fiant, an non.* Opportunus enim utriuſque uſus plurimum commodi, ut damni adfert inopportunus. Confer dicta mihi Exerc. VIII. 65.

§ 96. Quemadmodum vero te in *mittendo* Sanguine geras, cum *putreſcit* aut *putruit*, Sanctacrucius non tantum propoſitio-

nibus duabus definit, ſed & rationibus aſſerit egregiis. *Altera* propoſitionum, *putreſcentem* Sanguinem: *altera*, concernit *putridum*. Propoſitionum *prima* eſt: Putrefactio ſanguinis (commune vitium) detractionem poſcit, non ità tamen largiter, ac cum ſine putrefactione caleſcit. *Altera*: Putredo in termino, magis limitat quantitatem, & magis multiplicatione numeri, ac repoſitione melioris ſucci. *Rationes*, quibus hæc præcepta conſtabilire conatur, vide ſis apud ipſum, & confer ad Hor. Augenium de Miſſ. ſang. IV. 9. Nam mihi nunc ſatis eſt digitum intendiſſe.

§ 97. Sic neque libet ingredi litem de *loco*, in quo Vena huic Feminæ ſecta fuerit. Non quod illam in Menſium ſuppreſſione cenſeam inutilem: ſed quod, ſilente Galeno, definiri eam poſſe non putem in caſu præſenti, & conjecturæ poſſint in utramque partem adferri probabiles. Si tamen aliquando ſe offeret occaſio, non verebor ſententiam dicere, & docere *quid* Ratio dictet faciendum, *quidve* experientia probet in toto iſto negotio.

§ 98. QUARTO *colo*, & deinceps, ad finem uſque, Galenus eſt in eo totus, ut doceat nos, quibus *ſignis* Venæ ſecandæ neceſſitatem & Ipſe cognoverit & Nos ſimili in caſu cognoſcere queamus. Induit itaque, *primo*, Perſonam medici quaſi admirabundi & cupidi ſcire, qua ratione pervenerit ipſe in viam quæ duceret ad notitiam Auxilii tam ſalutaris, tam prompti, tam jucundi. Cujus deſiderio ut ſatisfaciat, monſtrat *deinde*, quibus Indicibus & ingreſſus ſit illam viam & ſemel ingreſſus in eadem perrexerit. Sequamur ergo huc præeuntem nobis ducem.

§ 99. Ait autem: *Sed medicus cupiet ſcire*. Neque injuria. Nam qui curationem, quæ ſibi ſub manu feliciter evenere, exempla nobis proponunt, neque docent quemadmodum ſimilem quis in ſimili præſtet caſu: illi non ſolum ludunt alios, ſed & ſeipſos. Nonne ſe ludunt, qui ſe vel inanis jactantiæ nota, vel ſtolidæ invidentiæ notant? Debebat nihil à Medicina eſſe alienius, quam celare & invidere ea, quæ liberaliter quemque, communis ſalutis cauſa, communicare decebat. Alios ludunt, qui theſaurum promittunt carbones. Talium uni Philemon apud Stobæum Serm. CXXXIX. 20: *πολλά με διδάσκεις ἀφθόνως διὰ φθόνον, ὅπως*

ἀκούων

ἀκούων πολλὰ, μηδὲ ἓν μάθω. Multa me doces non invide per invidiam, sic ut audiens multa, vel unum non discam. Doctorem quisquis se profitetur, eum oportet

Ἢ μὴ διδάσκειν, ἢ διδάσκειν ἀφθόνως·
Μὴ τῇ μὲν ἕλκειν, τῇ δ' ἀπωθεῖσθαι χεροῖν.
Vel non docere, vel docere candide:
Hac ne manu trahat, repellat altera.

Laude igitur etiam hoc nomine dignus Galenus, quod celare nobis noluerit, quæ vel maxime scitu erant ad imitandum necessaria.

§ 100. Sed *quid* Medicus cupiet scire? *Quæ signa alia Venæsectionem indicaverint, juxta cum Suppressione menstruorum.* Hoc erat *alterum*, quod nos curatius spopondimus velle pertractare ad historiam Mulieris propositæ.

§ 101. Principio miror, Galenum nobis *signa* Venæsectionis instituendæ, non *indicantia* tradere. Empirico igitur, non Rationali more processit ad inventionem Auxilii, quod attulit. Jam hoc affirmare non tantum dubito, sed & mirari prorsus desino.

§ 102. Ut *affirmem*, faciunt quæ legimus l. de Subfig. empir. c. 6. *In signis*, ait, *ad curationem attinentibus, commune à proprio separatur. Si quæratur: An pleuritico vena secanda sit? Respondetur: Non cuicumque secandam esse, sed illi, cui plethoricus concursus acciderit: vel qui sine hoc concursu robustus sit adolesens, atque ne hos quidem omnes. Neque enim si pleuritis in sene, aut infante fuerit, vena secanda est: aut in Scythia degat æger, instante hieme frigidissima, vel sub ardentissimo cœlo in summo æstatis fervore, aut certe syncopen pati assueverit. Nam nemini istorum venam secandam ducimus. Non hæc tamen sufficiunt. Sunt enim aliæ quoque determinationes: ut, si ad claviculam dolor incubuerit, ventrem purgandum eligimus.* confer Mich. Doringium 11. de Medic. 11. 6.

§ 103. Vides in istis ad *determinationem* Auxilii nihil requiri, nisi συνδρομὴν sive *concursum* Symptomatum, præter communia, propriorum maxime. Hæc enim intelligit, cum in præcedentibus dicit: *Symptomatum quædam, quæ curationem indicant, non male Indicatoria dicuntur.* Cujuscemodi præsenti in casu sola respiciens,

quei poteſt dici aliter ad curationem proceſſiſſe, quam Empirico more?

§ 104. Sed *mirari* hoc quoque deſinimus, quum animo recolimus quæ aliquando legebamus l. de Loc. affect III. 2. Sunt prolixiora quidem illa, ſed exſcribam tamen, vel eum in finem, ut diſcamus hoc ſaltem ſeponere præjudicium; *numquam* Galenum inſtituiſſe curationem, niſi duce Indicatione ſeu Hippocratica ratione. quam cum iſta eamdem eſſe, vel ex iis perceperis, quæ docet judicioſiſſimus Hofmannus VI. Inſt. II. 3. 4. 5.

§ 105. *Empirici dicunt, multos ſe vidiſſe pleuriticos tum à Præceptoribus, tum à ſeipſis curatos, obſervatis iis præceptis, quæ ab Hippocrate l. de Vict. acut. præſcripta ſunt. Quid vero Hippocratem, vel alium quempiam illo priorem induxerit, ut hæc inveniret auxilia, ſe penitus ignorare: ſatis ſibi eſſe, ſi jam dictis remediis commode utantur. Prorſus ut alii artifices, qui, quo pacto artes ſuæ fuerint inventæ, non inquirunt: ſed à præceptoribus edocti, uſu eas probant confirmantque, & ſic clarum nomen acquirunt.* Viden', etiam Empiricos *præcepta* Hippocratis ſequutos? & in his inſtituiſſe diſcipulos? Qui ergo injuriam me hodiernæ Medicinæ putabunt dixiſſe exerc. XIII: 12: oſtendant & doceant nos, quid in curatione habeant ſupra illos, unde magis Hippocratici mereantur dici. Sed Galeni de ipſis judicium porro audiamus.

§ 106. *Equidem, ut verum fateor, quum Empiricos talia proferentes audio, inducor certe, ut probabiles putem eorum rationes, videnturque mihi Dogmatici contra illos parum idonea ſe reſponſione tueri. Proinde, ut cæteris in rebus omnibus temerarium aſſenſum refugi: ita de his in inveſtigandis ſingulorum remediis, diu multumque apud me inquiſivi, an logica* (ſeu rationali) *indicatione indigerem: an ſufficerent ea præcepta, quæ ab experientia, & à præceptoribus, atque ex me ipſo didiceram. Igitur ea, quæ longa inquiſitione optima judicavi, ita me dii ament, veritatis amatores docere non gravabor. Nihil enim cauſæ eſt, quamobrem mentiar. quod facere ſolent ii, qui uni ſectæ addicti, omnem ex ipſa gloriam quærunt. quippe contentioſe eos defendere oportet, eam ſectam veram eſſe, quam unicam noverunt: nam ex nullo alio diſciplinarum genere gloriam ſperare poſſunt.*

§ 107.

§ 107. *Ego vero re ipsa, & publice, & privatim, apud eos videlicet, qui sectam quamlibet à me discere cupiebant, ostendi in omnium sectarum scientia (ne majus quidquam dixerim) me esse posthabendum nemini. Quod si uni sectarum patrocinium suscipere velim, quamvis ex tempore ac pro re nata dicendum fuerit, haut tamen facile ab aliquo convinci me rationum penuria patiar. Non enim (ut nonnulli faciunt) ex libris eas didici, sed præstantissimis in unaquaque secta præceptoribus usus sum.*

§ 108. *Neque sane odisse possum Empiricos, quorum sermonibus sum institutus; neque ullos Dogmaticos: pari enim studio omnibus dedi operam, versatusque sum cum præstantissimis in unaquaque secta præceptoribus. Itaque innotui Romæ tum primoribus urbis civibus, tum Imperatoribus deinceps omnibus, & quidem ob artis opera, non ob sophisticas rationes. Quamobrem nihil prohibet, quo minus de unaquaque secta vere dicam, quæ sentio.*

§ 109. *Igitur per artis exercitationem comperi, eam remediorum exercitationem, quæ ex vera Indicatione procedit, in iis, quæ raro incidunt, Empiricæ cognitioni præstare. Unde multos morbos curavi maxime contrariis præsidiis, interdum iis, quæ experientia & usu cognita sunt. quæ quidem in libris Methodi medendi latius explicavi.*

§ 110. Memorabiliora sunt hæc verba novissima, præut sine aliqua animadversione prætermittantur à nobis. Observa igitur in his, *primum*: Galenum experiundo comperisse, *quid* Indicatio præstet Cognitioni empiricæ in iis quæ raro incidunt. Hoc vero ostendit in l. de Comp. κτ̃ γρών III. 3. ceu notavi pridem, Exerc. VIII. 63. Inde forte alicui suspicio sit, in casibus obviis Empirica cognitione contentum fuisse. Fuit etiam in præsenti, quem tractamus. quem in raris potius habuisse, quam vulgaribus, ex narratione ipsa perquam probabile videtur.

§ 111. *Secundum*: Quod multos sese morbos dicat Galenus curasse præsidiis maxime contrariis, iisque experientia cognitis. Non semper ergo *dogmatice* sive per Indicationes curavit, sed sæpe *empirice* sive per Observationes in simili casu visas: adeo etiam, ut destituente Ratione, aut non respondente, aut fallente Conjectura & memoria in simili casu habita, ratiocinatione tran-

tranſiret ad contraria. Quod ipſum ne empiricum quidem eſt. Et neſcio annon de talibus audiendum ſit illud Celſi III. 9: *Sed cum eadem omnibus convenire non poſſint, fere quos ratio non reſtituit, temeritas adjuvat. Ideoque ejuſcemodi medici melius alienos ægros, quam ſuos nutriunt.*

§ 112. *Neque vero* (addit paulo poſt) *ita curatio nova eſt, qua nunc quidam traditos ſibi ægros (qui ſub cautioribus medicis trahebantur) interdum contrariis remediis ſanant. Neque ideo tamen non eſt temeraria iſta medicina*, quia *qui ſecundis aliquando fruſtra curatus eſt, contrariis ſæpe reſtituitur.* Non certe: Medici quippe eſt, curate ſequi, quod Hippocrates præcipit Aph. II. 52.

§ 113. Quando ergo Galenus aperte fatetur, ſe ſæpe curaſſe *remediis* Uſu cognitis & maxime contrariis iis, quæ Ratio indicaverat: jam nullus dubito, idem præſenti in Muliere feciſſe. Hodieque hoc aſtu laudem ſibi & famam hic ille comparat. Interea diſſimulat hoc Galenus: quin è contrario nobis it perſuaſum, ſe certis ſignis in eam curationem inductum. Quæ nunc porro examinemus.

§ 114. QUINTO *colo* itaque ait: *Venæ eminebant ipſi ſanguinis plenæ apparentes, lividæ colore.* Hippocrates veriſſime VI. Epid. VIII. 49: ἀγαθοῖσι δὲ ἰητροῖσιν αἱ ὁμοιότητες πλάνας καὶ ἀπορίας. *Bonis medicis ſimilitudines cauſæ ſunt errandi atque hæſitandi.* Nuſpiam vero majore periculo erratur, quam ubi, ſi offendas, maximum infertur damnum. Cavendum propterea ſollicite admodum, ne *ſumma in eo pernicies ſit, quod auxilii cauſa eſt inventum*, ut bene Celſus III. 12. Quin, quantum poſſumus, evitare incommoda quoque, non tantum pericula oportet. At quei poteſt, qui *apparentia* rei, non veritate niſus aggreditur facinus audax & plenum diſcriminis, idque contra proprium inſtitutum & contradicentibus & cum ratione quidem iis, qui ſe quoque rem intelligere oſtendebant? quomodo Galenum inſtituiſſe Venæſectionem in noſtra Muliere demonſtravimus in prioribus.

§ 115. Quando itaque *ſimilitudines* Medicis etiam bonis imponunt, optandum erat Galenum nobis clarius expoſuiſſet, quid *apparentis* Plenitudinis appellatione intelligeret. Neque enim imagi-

imaginor mihi voluisse, quod ideo Venæ eminerent supra cutis vicinæ superficiem, quia vere sanguinis essent plenæ. Qua enim quis ratione persuadeat sibi, abundare tanta in copia sanguinem posse, ubi macie corpus consumitur?

§ 116. Sed argumentum mihi potius sumo ex ipso Galeno l. de Plenit. c. x. *Venarum*, inquit, *tumor sanguinis quidem plenitudinem indicat, si tamen is à nulla gignatur externa constitutione omnino invalescente, aut ex fusione, vel ebullitione. Tum enim ex tumore venarum indicatur plenitudo sanguinis, quum omnes corporis particulæ eumdem statum obtinuerint cum mediocri etiam calore. At si illæ pariter omnes præ immoderato calore ferveant, funduntur inde humores, atque ita venæ in tumorem tolluntur, & proinde ex hoc flatuosa potius, quam sanguinea insinuatur plenitudo: humores enim concalefacti vertuntur in flatum. Unde & illi, qui pronuntiavere venarum tumorem esse plenitudinis signum: recte quidem dixisse videri poterunt, si modo quis huic ipsorum sermoni addat, id esse intelligendum secundum eas venas, quibus hoc ipsum contigerit. Necesse siquidem est, ut ea substantia, quæ tumorem venis infert, sit copiosior, quam antea fuerit. Attamen nondum propterea innotescit, cujusnam generis ea sit plenitudo: quum tumor quæ præter naturam est, ad quamcumque substantiam, dummodo multa sit, pertinere possit, sive is sincerus sanguis sit, sive biliosus, sive pituitosus, sive flatuosus. Sed & venarum tensio, non secus ac istud, cujuscumque differentiæ plenitudinis commune est: quippe quod & ipsa plenitudinis quantitatem potius quam particulares sequitur specificasque differentias. Tam igitur tumor, quam tensionis sensus, nihilo magis cujuspiam humoris, quam flatus præ se fert multitudinem.*

§ 117. Recte hoc, Galene, censes. Quando itaque venis tumentibus incertum est, à sanguine tumor, an flatu sit: unde id certum reddas, nisi ex illis quæ alterutrius vel præsentiam positivis indiciis, vel absentiam negativis demonstrent. Utra examinare heic & prodere posteritati voluisses, certe constitisset nulla prorsus ratione causam tumendi venis fuisse sanguinem.

§ 118. Quod si à sanguine, quæ *apparebat* Venarum plenitudo, non fuit, unde fuit? Procul dubio à *flatu*. Melancholici enim flatulenti, & ob id magis obnoxii Epilepsiæ, ut notat Hippocra-

tes VI. Epid. VIII. prope finem. In caufam nunc nihil attinet inquirere, quamvis non ignorem quam jejune Galenus eum locum exponat l. de Loc. aff. III. 7. neque aufus Vallefius fuerit fupra Magiftrum tentare quidquam. Qui male tamen me *plenitudinis* Apparentis tumorem putabit referre ad flatum, is quæfo doceat caufam verifimiliorem.

§ 119. Quod fi oftendi alia non poteft (ut oftendi non poffe propofito in cafu mihi perfuadeo) jam docendus fum, ubi Galenus in *inflationibus* Sanguinis venam effe incidendam docuerit. Hor. Augenius, cum è fua, tum ex aliorum fententia, peculiari opere de *indicante* Sanguinis mittendi difputans, & in eam rem omnia Galeni loca accurate perpendens, ac fpeciatim fcopos Venæfectionis omnes proponens l. de Cur. per fang. miff. I. 15, nufpiam *inflationis* Venarum facit mentionem.

§ 120. Neque volo mihi quis objiciat illud Hippocratis II. Epid. V. II: *ἀνεμίην, φλεβοτομίη λύει· Inflationem venæfectio folvit.* Non enim jam laboramus, an ex fententia Dictatoris recta ratione Sanguinem noftræ Mulieri fubtraxerit Galenus: fed, an ex eo quod tumerent Venæ, recte fecundum principia propria concluferit, Miffione fanguinis opus effe.

§ 121. Negamus enim, *primo*, Ufpiam juffiffe, caufa emittendorum *flatuum*, Sanguinem incifa vena mittere. Quifquis hoc claris textibus docebit nos, ei facile id concedam laudis, quod me diligentius perlegerit perpenderitque vaftum illud opus. *Deinde*, Confequentiam bonam effe: Venæ tument; ergo, Mittere fanguinem oportet. Quod jam non alia negamus ratione, præter quam Galenus ipfe nobis fubminiftravit.

§ 122. Quamobrem ut, quod fentio, dicam: Prætextus ifte fuit, nudumque nomen. Quod fi vellem, facili præterea negotio evincerem, *nedum* Hippocratis præcepto præfenti in cafu fuiffe locum, & in loco fuiffe exfecutum, fi concedam exfequi voluiffe, five fecundum illud facere. Sed pergo. Tu interea adi fis Vallefium II. Epid. V. II. & Foefium heic, five fect. VII. p. m. 127. E. ut & Sanctacrucium de Imped. magn. auxil. III. II.

§ 123. *Signum* alterum incidendæ Venæ fibi fuiffe ait, quod *livida*

lividæ colore apparerent venæ. Iterum dico, non intelligere me necessitatem sequelæ: Venæ livent; ergo Sanguis mittendus. Ipse *livoris* causam ubique facit Frigus, ceu videre Aph. V. 17. Sic & Quæsitis in Hipp. Galeno adscriptis in fine, *ex frigiditate atratus livescere quodammodo sanguis dicitur.* Neque facile est animo concipere *livoris* aliam in Sanguine, aliam in Membris esse causam. Membra certe livent perfrigerata: perfrigerantur emortua: emoriuntur autem per extinctionem & denegationem Spiritus seu calidi influentis, vivendi auctoris proximi.

§ 124. Eadem de causa livere sanguinem, livoremque suum per venas cutemque prodere, colligas ex iis quæ scribit Hippocrates II. de Fract. XII. 24: *γένοιτο δ' ἂν καὶ φλεβῶν αἱμοῤῥόων πελιώσιες, ναυσιώσιες, καὶ γαγγραινώσιες ὑπὸ τοῦ πιέξιος. Fieri vero etiam queunt venarum sanguifluarum livores, sugillationes, ac gangrænationes à compressu.* Imo clarius iis quæ leguntur l. de Int. affect. t. XXXIX: *ἢν τάμνῃ τὶς τινὰ φλεβῶν, ῥεύσει τὸ αἷμα ὠχρὸν, ἐάνπερ ὠχραὶ ἔωσιν αἱ φλέβες. ἢν δὲ μέλαιναι ἔωσι, μέλαν τὸ αἷμα ῥεύσεται. Si secet quis aliquam venarum, fluet sanguis pallidus, siquidem pallidæ fuerint venæ: sin nigræ fuerint, niger sanguis exibit.*

§ 125. *Livor* itaque si testis Spiritus in sanguine deficientis & Virium labentium est, quei potuit *signum* Sanguinis mittendi esse? præsertim quum ad nullam magis evacuationem, quam ipsam hanc intersit, *quæ vires sint*? Nam si quis *parum valet*, *male sanguis emittitur*, inquit Celsus II. 10. Quare autem? Quia *emoritur vis, si qua supererat, & hoc modo erepta est.* Ut jam non dicam in emaciatis etiam peritum medicum egregie falli posse, quia fere minus roboris illis corporibus subest, quam existimet.

§ 126. Galenus ergo sive vim corporis ex venis, sive ex ipsa specie æstimaret, repperit quæ virtutem significarent debilem, & absterrerent potius à Sanguinis subtractione. Quidquid sit, tam hoc signum leve est, quam prius incertum. Quin ausim quovis pignore certare, non esse nostro in ordine prudentium quemquã, qui solis his signis fretus in vili, nedũ splendida, persona periclitari similiter conjectura sua velit, & occidisse videri, si forte non servaverit.

§ 127. Imo, ut hoc quoque vel cum invidia mei nominis ad-

dam, Galenus nuſpiam vel ſtudio potuiſſet nuditatem ſuam detegere turpius, quam fecit in præſenti. Quare enim 11. de Comp. κ. τόπ. 1. p. 171. l. 42. ſcribit? δυσκολώτατον οὖν ἐστι τὸ διαγνῶναι τὸν πεπονθότα τόπον. οὐ μὴν οὐδὲ τὴν διάθεσιν εὑρεῖν ἕτοιμον· ἀλλὰ καὶ τοῦτο γεγυμνασμένου δεῖται, κατά γε τὴν διὰ τοῦ λόγου γυμνασίαν, ἱστορίᾳ τε πολλῇ καὶ συνεχεῖ τῶν καμνόντων διαθέσεως. *Difficillimum eſt dignoſcere Locum affectum. Sed neque Morbum invenire, facile. Nam & hoc requirit exercitatum, non tantum meditatione rationis, ſed & obſervatione multa ac continua diſpoſitionis ægrotantium.* Iterum eodem cap. 1. p. 178. l. 54: τὸ γάρ τοι τῆς τέχνης στοχαστικὸν, ἐν τῷ τῶν διαθέσεων διαγνωστικῷ μάλιστα ἐστίν. διεγνωσμέναι γὰρ αὗται τὴν θεραπείαν οὐ στοχαστικῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς ἐνδείκνυνται: *Artis conjecturale, in Morborum dignotione potiſſimũ conſiſtit. Quando enim illi ſunt inventi, curationem non ex conjectura, ſed ex certa ſcientia indicant.* confer ad Hofmannum 1. Inſt. 1. 5. Quare iſta, inquam, ſcribit, totamque Methodum medendi Indicationibus dumtaxat niti, 11. Meth. med. 7: ſi *ſigna* tam pauca, tam levia ſufficiunt, cum ad *cognitionem* Morbi tam occulti, tum ad *inventionem* Remedii tanti & tam periculoſo in caſu, ut ne dicam deſperato?

§ 128. Hactenus ergo *prætextum* Galeni vidimus, quem propterea facto ſuo obtendit, ut ne illud videretur auſus. Nunc porro videamus Eventum & in eo Verum fundamentum rectæ ſolidæque curationis.

§ 129. SEXTO *colo* igitur exponens *eventum* Venæſectionis ait: *Inciſa autem vena, aſſimilis*, qui effluebat ſanguis, *erat humidæ pici, etiam craſſitie.* Talis autem ardore fit, non ſubito, ſed paulatim depaſcente quidquid eſt chymoſi in maſſa. Superiore exercitatione docui abunde, quæ ſint *beneficia* Chymi, ſive cremoris chili, perpetuo ad ſanguinem affluentis: nempe fervorem Spiritus temperare, & ſqualorem Sanguinis atque Membrorum omnium prævenire; illum diluendo, hæc irrorando. ceu etiam plenius aliquando, ſi vult Dominus & vivo, exponam in Ænigmate Senectutis.

§ 130. Cæterum non nego etiam è vehementi ardore Sanguinem ſubito nigreſcere. Atenimvero pici tunc ſi colore ſimi-

lis

lis, non consistentia evadit. Hac enim similior atramento est. Memini me talem vidisse excretam ab alvo in puerpera quintum & decimum agente annum. Inciderat hæc in Febrem ardentissimam ex eo, quod vertente puerperii mense ambulando se fatigasset plurimum.

§ 131. Hippocrati, ni fallor, dicitur *μέλαν αἱματῶδες*, q. d. *atramentum sanguineum*. Locus est II. de Morb. t. LXXI: *ὅταν μὲν τὸ μέλαν τὸ αἱματῶδες ἐμέῃ, δοκέει οἷον φόνου ὄζειν. καὶ ἡ φάρυγξ καὶ τὸ στόμα καίεται ὑπὸ τοῦ ἐμέσματος. καὶ τοὺς ὀδόντας αἱμωδιᾷ. καὶ τὸ ἔμεσμα τὴν γῆν αἴρει. Quum atramentum sanguineum vomuerit, videtur quasi morticinum olere. Et fauces atque os uritur à vomitu: dentesque stupefacit. Etiam terram vomitus fermentat.* Has notas omnes observavi in ista puerpera. Quid sit, *φόνου ὄζειν*, egregie docet Rob. Constantinus in Lexico.

§ 132. *Piceus* vero sanguis non fit, nisi cum igne uritur occulto, quasi cineris dolosi. Tunc vero *nigrorem* concipit ex ustione biliosi: *lentorem* vero, ex siccatione fibrosi, quod est in Sanguine. Repete, si placet, quæ scripsi supra XIII. 227. Quorsum enim ego, quæ semel dixi, sine fructu repetam? Confer & Duretum III. Coac. tr. IV. cap. 44. seu p. m. 566. l. 37.

§ 133. ULTIMO *colo* tandem exponit *verum* fundamentum rectæ curationis. *Hoc ipsum vero*, inquit, *multo magis videbatur vacuandum esse liberaliter.* Recte: erat enim toto genere præter naturam, inutile, corruptum, noxium. Hippocrates II. de Morb. t. IV. qua de *morbo*, *Ὑπερέμετος τοῦ ἐγκεφάλου*, dicto: *ὅταν τις ἢ χεῖρα τούτου πάσχουσαν ἐπιτάμῃ, ἢ κεφαλὴν, ἢ ἄλλο τι τοῦ σώματος, τὸ αἷμα μέλαν ῥέει, καὶ θολερὸν, καὶ νοσῶδες, καίτοι οὐδὲ αἷμα δίκαιον εἰπεῖν κατ' ὄνομα, ἀλλ' ἐρυθρὸν καὶ εἰλικρινὲς ῥεῖν. Quod si quis aut manum ejus qui hoc patitur, incidat, aut caput, aut aliam aliquam partem corporis, sanguis niger fluit, & turbidum, & morbosum. Quamvis ne sanguinem quidem oporteat vocare, nisi qui rubicundus & sincerus fluit.* Quo respiciens Celsus II. 10. jubet, *ex incisa vena cum sanguis erumpit, colorem ejus habitumque attendere. Nam si is crassus & niger est, vitiosus est*, inquit: *ideoque utiliter effunditur.*

§ 134. Nota in transitu, *αἷμα θολερὸν* heic proprie dici, qui

eſt οἷον πολύπȣ θολὸς, *qualis polypi rubramentum*, ut dicitur II. de Morb. t. LXXXI. vide de eo aliquid Exerc. V. 57. *Talis* vero ſi non meretur *ſanguis* appellari, multominus certe *piceus*, utpote commatis multo improbioris. Ibi quippe ſi boni eſt aliquid, heic certe nihil.

§ 135. Quamobrem recte, ut dixi, Galenus cenſuit illud *vacuatione* Corpori ſubducendum eſſe, & *liberali* quidem. Sed *quare* Venæ potius inciſione, quam Alvi ſubductione? Reſponderit Celſus II. 10: quia, *ſi materia corrupta eſt, nullo modo melius ſuccurritur*. Quod enim corruptum eſt (quale eſt quod in alienam plane naturam degeneravit) id ſatis numquam mature poteſt auferri: non tantum quia à privatione comparari habitus denuo non poteſt; ſed inprimis, quia inficit & corrumpit alimenti quidquid venis infunditur. Si uſpiam, heic veriſſimum eſt Syrachidæ illud, *Qui picem tangit, inquinatur ab ea*: Eccleſiaſtici XIII. I.

§ 136. Recte vero Celſus, *nullo modo melius*, ſive citius aut tutius aut jucundius, *ſuccurri* Ægrotanti poſſe, ſi *materia* in venis *corrupta*, totoque genere facta eſt præter naturam & inutilis atque noxia corpori, quam Venæſectione. Quam enim fruſtra ſint, qui attenuante victu & medicamentis aperientibus ejuſcemodi curationes moliuntur, Zacutus bene docet, præeunte Silvatico. quos vide.

§ 137. Recte vero etiam Galenus cenſuit, *liberalem* Vacuationem eſſe debere. Talis eſt, quæ paucis vicibus totum, & ſingulis quamplurimum detrahit. Scopus quippe eſt, quamprimum novæ rurſus nutricationis initium facere corpori laboranti & alimenti defectu deficienti. In ſolo enim hoc eſt omnis ſpes evadendi. Quæ non poteſt non affulgere, quamdiu quis eſt ὀρθοςάδιος, & rebus ſuis præeſſe utcumque poteſt.

§ 138. Etſi igitur *metuenda* aliqua *imbecillitas* ſit ex larga vacuatione, hæc tamen abſterrere Medicum non debet ab eo auxilio ferendo, cui aliud ſecundum non eſt. Ratio eſt, quam & Zacutus notat: *Quoniam ſtatim vacuato illo ſanguine, corporis renutritioni & virium inſtaurationi occaſio ſeſe offerebat opportuna*. Unde merito Galenus illud damnum parvipendit: quia *major erat utilitas*

noxâ

noxâ, quæ ex virium jactura sequebatur. At melior est noxa, quam mors, inquit ille Meth. XII. I.

§ 139. Ego vero claudam hæc prudentissimo pariter ac fortissimo Celsi consilio, quod est capite jam toties laudato. *Fieri potest, ut morbus quidem Venæsectionem desideret, corpus autem vix pati posse videatur. Sed si nullum tamen appareat aliud auxilium, periturusque sit, qui laborat, nisi temeraria quoque via fuerit adjutus, in hoc statu boni Medici est ostendere, quam nulla spes sine sanguinis detractione sit, faterique quantus in hac ipsa re sit metus. Et tum demum, si exigatur, sanguinem mittere. De quo dubitari in ejuscemodi re non oportet. Satius est enim, anceps auxilium experiri, quam nullum.*

§ 140. Hoc ipsum tamen *consilium* Hippocratis esse, resciveris è l. de Loc. in hom. t. XXXVI. 115. Ubi ita ait Præceptor: τῶν νοσημάτων ὅτι ἂν ἐπικινδυνώτατόν ἐστιν, ἐν τούτοισι παρακινδυνεύειν χρή. ἐπιτυχὼν μὲν γὰρ, ὑγιᾶ ποιήσεις· ἀτυχήσας δ', ὅπερ καὶ ὡς ἔμελλε γενέσθαι, τοῦτ' ἔπαθε. *Quum morbus periculosissimus est, in hoc omnia audacius periclitari oportet. Nam si successerit, sanum facies: sin minus, non nisi quod eventurum erat, hoc patietur.* In vertendo verbo παρακινδυνεύειν propterea usus sum periphrasi, quia aliter potis non eram exprimere emphasin τῆς παρὰ *præpositionis.* confer quod ad *verbum* hoc, Lexicographos, vice Foesii heic tacentis: quod ad *textum* ipsum, Franc. Perlam in com. III. 3. & vide an satisfaciat tibi.

§ 141. Ut iterum fatear verum, *ista* Galenum via processisse plane mihi persuadeo. Ideo nec concedere Zacuto possum, *sagacissime illum vacuationem instituisse, dum totum illum sanguinem vitiosum & minime nutrire aptum venasecta exhausit.* Etenim ea demum *vera* Medici *sagacia* est, quæ auxilium adinvenit ex certa *notitia* Indicantis, sive ejus quod curandum est, additione aut detractione. *Cujus enim rei non est certa notitia, ejus opinio certum reperire remedium non potest,* inquiunt ex vero Dogmatici apud Celsum in Præf. illa nobili operis sui.

§ 142. Galenum vero non post certam notitiam auxilium invenisse, sed post inventum auxilium rationem quæsivisse, quam temeritati suæ prætenderet, necesse est fateare, quisquis

bene

bene intelligis, Empiricum inter & Dogmaticum quid intersit. Me vero etiam in eo confirmat illud πολὺ μᾶλλον, *multo magis.* Quei enim aliter hoc intelligam, quam Galenum, etsi ex tumore livoreque Venarum conjiceret mittendum esse sanguinem; certo tamen non scivisse, qualis revera esset: hoc interim comperisse, cum proflueret.

§ 143. Quum autem *piceum* exire, neque modo *crassum* ac *nigrum* cerneret, facile cognovit & oneri illum Corpori, & obici Corporis nutritioni esse; neque aliter deonerari ac renutriri Corpus posse, quam in totum vacuato illo inutili atque onerosso damnosoque humore.

§ 144. Credibile igitur, Galenum non alia intentione Venam secuisse, quam ut, parte Cacochymiæ melancholicæ hoc modo detracta, quod ejus restaret deinde Medicamentis subduceret commodius. Interim, qui erumpebat, humore conspecto, cepisse in arena consilium, & censuisse multo, satius se facturum, si liberaliter illum detraheret, neque prius satis detractum putaret quã ubi, qui piceus initio fluxerat, sincerior meliorque appareret.

§ 145. Non esse ex vano conjecturam hanc, facile intelliges ex iis, quæ Sanctacrucius, vir certe doctissimus, scribit l. de Imp. magn. auxil. III. 6. Cujus ego capitis potiora non pigrabor exscribere, vel ideo quia in paucorum manibus librum esse scio, & ne quis vocare in dubium velit meam fidem.

§ 146. *Restat*, inquit, *ut de Cacochymia melancholica dicamus, quatenus aut impedire prorsus aut modum imponere potest vacuationibus prædictis,* Purgationi videlicet, atque Sanguinis missioni. *Est autem distinguendum. Nam licet Melancholia superflua (qui solet Melancholicus sanguis appellari) sit mixta sanguini, & hac ratione in aliquo affectu indicet Vacuationem sanguinis: tamen prudenter agendum: quia, ut diximus, jam incipit apparere Purgationis indicatio; & ideo caute & moderate Sanguis extrahendus. Etsi enim ratione craßitudinis oporteat Sanguinem mittere, quia nequit Natura humorem ita crassum evincere, ut docuit Galenus l. de sang. miss. c. x: tamen necessarium est, Calidum innatum refrigerari in absentia Spiritus exhausti. In præsentia enim Melancholici succi non potest esse copia*

Spiri-

Spiritus, ob contrarias, quibus pollet, qualitates. Ergo remanere debet frigidior totus corporis habitus, & ad ulteriorem Melancholiam paratus.

§ 147. *Vnde quando Galenus in redundantia Sanguinis melancholici suadet Sanguinis mißionem, ut in curatione Melancholiæ morbi l. de Loc. aff. interpretandus est de moderatißima vacuatione. Id vero elegans locus insinuat, qui est l. de Sang. miss. c. x:* Cæterum in redundantia humoris melancholici Sanguinem mittere præstat, aut certe omnino Medicamento uti etiam bilem expurgante. *Quid clarius potest dici? Existimavit juxta artis leges, non posse Melancholicum succum sine maximo damno per sanguinis vacuationem exstirpari; & ideo proposuit Expurgationem, tamquam adæquatum Melancholicæ supernatantiæ auxilium.* Hactenus ille.

§ 148. Si ita est, facile conjeceris, quo consilio Galenus accesserit ad incisionem venæ & Sanguinis ex ea detractionem. Quidquid sit, ex hac curatione (quoquo etiam modo quis eam instituisse ipsum putet) abunde liquet, quantus Hippocrates fuerit, & quam certiorem sibi ducem legere in medicina possit nemo. Quo magis dolendum est, quam paucissimis hodie Medicis non evenire, quod Galenus conqueritur l. Quod opt. med. *Hippocratem*, ait, *multi laudant & cæteris in arte medendi anteponunt, qui tamen nihil agunt minus, quam ut ei, quem prædicant, similes efficiantur. Cum enim ille naturam corporis, ceu medicinæ principium, optime cognoscendam præcipiat: hi tale ea in re studium ponunt, ut non modo nullius Partium corporis substantiam, figuram, magnitudinem, nexum, aut quæ sit cum propinquis communicatio, sed ne posituram quidem sciant. Ille nos ad rationalem medendi rationem adhortatur: nostræ vero ætatis medici adeo sunt ab ejus studio aversi, ut eos qui in illo operam ponunt, velut inutilia tentantes reprehendant. Ille in prænotione morborum sibi comparanda suadet multum laboris impendere: sed id ita faciunt medici, ut si quis hæmorrhagiam aut sudorem prædixerit, hunc ceu magnum & magnopere admirandum proclament. Vt non dicam. nescire victum constituere, quo perdurare æger ad morbi summum usque vigorem queat. Quid igitur est, in quo illum, quem, tantopere extollunt, Virum æmulantur?*

XV.

Nicippus Gonorrhœus.

Hipp. IV. Epid. t. XXIX.

ΝΙ'ΚΙΠΠΟΣ ἐν πυρετοῖσιν ἐξωνείρωσσε. καὶ οὐδὲν ἐπέδωκεν ἐπὶ τὸ χεῖρον. καὶ τὸ αὐτὸ οἱ τοῦτο πλεονάκις ἐγένετο, καὶ οὐδὲν ἔβλαψε. προερρέθη ὅτι παύσεται, ὅταν οἱ πυρετοὶ κριθῶσι. καὶ ἐγένετο οὕτως.

NICIPPUS *in febribus ſe polluebat : & nihil gliſcebat in deterius. Atque hoc ipſum ipſi ſæpe evenit, & nihil nocuit. Prædictum fuit quod deſineret, quum febres judicatæ forent. Et factum eſt ſic.*

COMMENTARIVS.

§ I.

MEDICINÆ *Prometheus* Hippocrates (ut ſcite appellat *præceptorem* Theophilus de Fabr. hom. v. 19.) prudenti admodum conſilio conſulit Medicis, ὡς σωφρονεστάτους εἶναι, καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ τέχνῃ, καὶ ἐν τοῖσι προῤῥήμασιν, *uti quam prudentiſſimi ſint, cum in cætera arte, tum in prædictionibus*: II. Prorrh. t. III. Nempe, cum *Medicina* ſit Facultas juvandi Naturam in ſanando homine : *facultas* vero talis Ars, quæ prudentia potiſſimum nitatur: facile paret, *quanta* ea ſit opus, *cum* in tractando Corpore, omnium ut excellentiſſimo, ita & tenerrimo : *tum* in procurando Sanitatis bono, quo ſine ſi vita eſt, tantum non mors eſt. A qua afflictam vitam *tueri* velle, ſcire, poſſe; id vero eſt, quo ſe Homo homini deum præſtat. *Velle* quidem, cujuſvis eſt : at *ſcire*, non eſt, niſi docti : *poſſe* vero, etiam inter doctos, ſolius prudentis eſt. *Prudentia* quippe, Oculus ſcientiæ : ut *ſcientia*, Manus eſt *voluntatis* bonæ.

§ 2. Sed Hippocratem porro audiamus. Non enim ſatis habens

bens commendasse nobis *prudentiæ* studium, etiam rationibus in hoc instimulat. Sed *quibus?* Quas & ipse experiundo didicit, & experimur hodieque Medicinam quotquot factitamus.

§ 3. *Vna* est: *γνόντας ὅτι ἐπιτυχὼν μὲν ἄν τις τοῦ προῤῥήματος, θαυμασείη ὑπὸ τοῦ ξυνεόντος ἀλγέοντος. ἁμαρτὼν δ' αὖ τις, πρὸς τῷ μισεῖσθαι, τάχ' ἂν καὶ μεμηνέναι δόξειεν.* q. d. *Idcirco prudentes esse in prædicendo oportet, quia hoc novimus, quod, cui prospere succedit prædictio, admirationi sit ægrotanti ob solertiam. Cui vero non respondet, superquam quod invisus sit, fortaßis etiam insanivisse putabitur.*

§ 4. Illud *prius* quam sit ad fiduciam Medico apud ægrotos conciliandam necessarium & efficax, egregie Præceptor docet in præfatione Prognostici. Fiducia vero lætificat cor. Cor lætum rursus felicitat medicinam, Prov. XVII. 22. *Posterius* vero, ut Medicum ægrotanti reddit invisum, sic & inutilem. Neque enim prodest medicina, quæ suspecta est, & sine timore non admittitur.

§ 5. *Altera* est: *καί τοιγε ἀκούω καὶ ὁρῶ οὔτε κρίνοντας ὀρθῶς τοὺς ἀνθρώπους τὰ λεγόμενά τε καὶ ποιούμενα ἐν τῇ τέχνῃ, οὔτ' ἀπαγγέλλοντας. Nam & ego audio ac video homines neque recte æstimare ea, quæ dicuntur & fiunt in arte, neque referre.* Sane mirandum non est, Artis imperitos homines de his, quæ sunt artis, haut recte judicare.

§ 6. Si enim ita est, ut noster in III. Ep. III. 87. ait, *μέγα μέρος τῆς τέχνης εἶναι, τὸ δύνασθαι σκοπεῖν καὶ περὶ τῶν γεγραμμένων ὀρθῶς, magnam partem artis esse, posse judicare etiam de his, quæ scripta sunt, probe*: quanto majoris erit cum notitiæ tum exercitationis, posse rectum de auditis à Medicis, aut fieri visis inire judicium? præsertim ubi vix aliquid homines audiunt ab illis dici aut vident geri, quod suæ sit rationi consentaneum? imo quid non illi contrarium gerit Medicus adulari tam nescius, quã imperare doctus?

§ 7. Verum judicii *non recti* etiam majores istis causæ in hominibus sunt spesque metusque. Obnubilant quippe vel maxime hi affectus mentem, & faciunt, ut

quod minus miseri volunt,
Hoc facile credant. Contra quod metuunt nimis,
Numquam amoveri posse, nec tolli putent.
Prona est timori semper in pejus fides:

inquit Seneca Herc. fur. versu 313. Quibus autem cautionibus instituenda prædictio sit, egregie docuit Santorellus Antepr. lib. XIII. toto: quem legisse, spondeo, volupe erit, & utile.

§ 8. Mihi ex pluribus unum hoc in præsens monitum sufficit: *aut* Non esse faciendam prædictionem; *aut* Sic, ut eam veret eventus, atque hoc audiatur passim, προεῤῥέθη ὁ ἰατρὸς, καὶ ἐγένετο οὕτως· *Prædixit medicus, & factum est sic.*

§ 9. Nobile hujus & plenum admirationis exemplum præscripta nobis historia exhibet: ostendens Hippocratem æque in prædicendo prudentem, ac potentem in medendo fuisse vidimus nuper in Oeniade. Historiam vero hanc non ideo me in manus sumere nunc dicam, quia Interpretes eam non intellexerunt: hoc enim toties in paucis his exercitationibus demonstravi, ut nulli amplius novum putem: verum ut, si pote, saltem aliquos, saltem ex his queis salus proximi ex corde curæ est, excitem & invitem ad lectionem atque meditationem Scriptoris, quem dici non potest quam inæstimabili nostro bono Divina providentia atque benignitas dederit nobis & servaverit in hunc usque diem.

§ 10. *Ast ô felices Medici sua si bona norint!*
Jam enim eo res venere, ut nulla injuria nostris objicias, quod apud Athenæum IV. 16, convivis suis Cynulcus: Ἀπαίδευτοι ἐστὲ ἄνδρες δαιτυμόνες, οὐκ ἀναγινώσκοντες βιβλία, ἃ μόνα παιδεύει τοὺς ἐπιθυμοῦντας τῶν καλῶν· *Non bene consulitis vobis viri amici, quod non legatis libros, qui soli erudiunt cupidos præclari.* Sed ad rem. Præfatio quippe non opus esse, non liber debet; sed operis præparatorium, & gustum præbere dumtaxat dicendorum.

§ 11. NICIPPUS *in febribus.* Hippocratici stili non satis gnarus non facile divinabit, quid numerus heic multitudinis velit. præsertim si videat Foesii hoc interpretamentum in Oeconomia: πυρετοὺς *etiam vulgi more solet efferre Hippocrates de febre quæ ægrum affligit.* Ubi gentium vulgus *laborare febribus* dicat, quem *una habet*, profecto non scio. Nisi hæc voluit videri gratis obtrudere, quare exemplum non adscripsit? Præsertim ubi tam pudere ipsum oportebat sine auctoritate, quam suis in rebus aut Theologum sine scriptura, aut Iurisconsultum sine lege loqui.

Quæ

Quæ vero adfert loca ex Hippocrate, ea habent non vulgarem significatum, sed significantiam singularem. Si mecum libet inspicere, videbis ubique *continuam febrim* designari. Sed ut alia loca non sollicitemus, confer quæso historiam Antiphanis VII. Epid. t. XVI, cum ejus qui ab Alcibiade venerat II. Epid. II. ægr. 6.

§ 12. De *hoc* primum dicitur, ὅτι ἐκ πυρετῶν ὀλίγων πρὸ κρίσιος, ὄρχις ἀριστερὸς ᾤδησεν· *quod ex febribus parvis ante crisin testis sinister tumuerit*: & mox, ἐκρίνετο ὁ πυρετὸς εἰκοσταῖος· *judicata est febris die vigesima.* Hoc ipsum dicitur clarius in historia Antiphanis. Huic hieme τὸ πλευρὸν ἐπόνει, *latus dolebat*: aderat πυρετὸς, *febris*. cujusmodi? quæ οὐκ ἔλιπεν, *non reliquit*. Verum die XIV. iterumque XX. ἐδόκεον ἀπολήγειν οἱ πυρετοί. καὶ ἐπελάμβανον. ἦν δὲ λεπτὴ ἡ θέρμη, καὶ βραχύ τι ἐξέλιπεν· *videbantur desinere febres. sed denuo invadebant. Erat autem tenuis calor* sive *febris, ac nonnihil remittebat.*

§ 13. Ubi novissima verba satis aperte innuunt, *febrim* Antiphanis accessisse ad genus earum, quæ sunt ξυνεχέες μὲν τὸ ὅλον, καὶ οὐδὲν ἐκλείποντες· παροξυνόμενοι δὲ, πᾶσι τριταιοφυέα τρόπον· μίαν ἀπουκουφίζοντες, καὶ μίαν παροξυνόμενοι· *prorsus quidem continuæ, & numquam intermittunt: sed exacerbantur omnibus tertianarum more: uno die remissæ, altero intensæ*: I. Epid II. 25.

§ 14. Quæ quoque ut in transitu intelligas, scito *febrium* Speciem, quæ alternis exacerbantur, *unam* esse, quæ τριταῖος: *alteram*, quæ τριταιοφυής: *tertiam*, quæ τριταιοφυέα τρόπον παροξυνόμενος dicitur. Τριταῖος, *tertiana* quæ sit, lippis pariter ac tonsoribus est notissimum: quæ nempe *unum diem præstat integrum, tertio redit*, inquit Celsus III. 3. *Intermittens* ergo.

§ 15. Cæteræ *continuæ* sunt, & *in hoc* Tertianæ assimiles, quod altero die leniores, altero vehementiores sint. *Inter se* vero, partim consimiles, partim dissimiles. *Consimiles* quidem in eo, quod *per accessiones increscant, per discessiones tantum molliantur, nec umquam integrum corpus dimittant*, uti Celsus iterum loquitur II. 4. *Dissimiles* autem in eo, quod ex octo & quadraginta horis (quibus suam Tertiana periodum decurrit) prior non nisi duodecim, *posterior* fere sex & triginta per accessionem occupet.

§ 16. *Vtraque* nostris hodie *Tertiana continua* vocatur : recte quidem, sed indistincte. Distingues, si, cum additione, *priorem* Contractam, *posteriorem* Productam appelles. Hæc, ut dixi, ἐν παρόδῳ. nam plenior tractatio pertinet ad librum de Febrium differentiis.

§ 17. Ex his hoc interim loco discimus, qua de causa, *quæ* Febris una est, *plurium* tamen numero venire queat. Nempe, *singulæ* Accessiones sunt *vice* Febris novæ. Consuetudo obtinuit, ut *febris* vox latius modo, modo strictius accipiatur. *Latius*, pro Morbo ipso sive continenter affligat, sive per vices accessionum & remissionum aut intermissionum. *Strictius* vero, pro Accessione qualibet, quocumque etiam modo aut tempore vel repetat vel remittat aut desinat.

§ 18. Porro est, ubi illud ἐν πυρετοῖσιν *in febribus*, nullum certum *genus* designat, sed eam præcise *speciem*, cui convenire prædicata queunt, quæ apponuntur. Exempla dant Aph. IV. 63. 64. 65. Coac. 80. 130.

§ 19. Duretus, vir egregie doctus, commentariis in Coacas non uno loco hanc phrasin, ἐν πυρετοῖσιν de *febrium initiis* interpretatur. videre hoc lib. I. aph. 146, & 160, atque alibi. Est tamen ubi de *acutis* accipit: ut ejusdem lib. aph. 159.

§ 20. Ista quidem hactenus bene, inquis: sed expone nobis, quemadmodum præsenti in loco debeamus intelligere. Nam hic Rhodus, hic saltus. Hippocratis cedam liberis, si quod Magister optimus tacet, ego me dicturum certo profitear. Conabimur interea, & de hoc, & de cæteris, probabiliore tibi conjectura satisfacere, quam mihi quidem satisfaciunt ista Vallesii in commentario suo.

§ 21. *Nicippus numquid febricitabat ex semine? Non arbitror. Fortasse enim ex eo succo non febricitantur nisi hectice: ejus vero febris judicatio cito expectabatur futura. Febricitabat ergo ex alia causa (ut fortasse ex pituita) excernebaturque simul semen redundans. Cur ergo prædicebatur ei fore ut, cum febris judicaretur, cessaret ea excretio? Si enim ex diversis succis passiones illæ pendebant, quid prohibeat manere utramvis altera sublata? Certe, quia antequam febricitaret,* nihil

nihil tale patiebatur, conjectaverit Hippocrates fore ut &, cum febricitare sineret, cessaret excretio: viderit que non ob solam multitudinem aut corruptelam seminis fieri, sed quod calore febrili calidius, acrius, & mordentius fieret. Necesse ergo erat, cum virtus illi constaret, interim prodesse, excreto redundanti & mordaci succo, pariterque corpore siccato: desinere vero, cum febris solveretur. Et factum est ita.

§ 23. Hoc totum est, quod Vallesius dixit ad rem. Cætera quippe, quæ præmittit triplo plura, plane sunt ἀπροσδιόνυσα. Sed in ipsis illis quid est, non dicam examussitatum, sed aliqua vel probabili ratione suffultum? immo quid est dubitationi non expositum, quodve historiæ non demat fidei plus, quam addat? Non constitui hæc singulatim refellere, sed meliora conari. Quæ si præstitero, non videbor, spero, temere criminatus Virum optime meritum de Hippocrate, & ipsis nobis. Etenim mihi quidem tam nihil est volupe, quam ubique profiteri, per quos profecerim. Proficere autem soleo non solum per ea quæ bene docent docti: sed & per ea, quæ male. Unde nemo quisquam dixisse sibi turpe putet, quod alicui fuit ex usu.

§ 24. *Febrim* ergo arbitror fuisse, quæ τριταῖος ἀκριβὴς Hippocrati dicitur Aph. IV. 59: vulgo, *Tertiana exquisita.* barbare: neque enim scire videntur vim vocis, quam vertunt aut reddunt. *Exquisitum* Latini dicunt, quod diligenti investigatione simul & prudenti electione quæsitum est. Sic nemo *febrim* quærit: quamvis multi eam acquirant offerendo se idolis Cereris & Liberi ac Veneris. Aliis *exacta* dicitur: tolerabili voce, si bene explicatur. Ut enim *fides exacta* Ovidio IV. de Ponto IX. 480, dicitur bona, sincera, integra Jurisconsultis, ceu videre est l. I. C. de Suffrag. & l. 2. C. si propter publ. pensit. sic *febris exacta* dici ea potest, quæ suo in genere perfecta est, sive, ut Hippocrates I. Progn. III. 7. loquitur, εὐηθέστατος καὶ ἐπὶ σημείων ἀσφαλεστάτων βεβὼς, *benignissima & signis iens securissimis.* In qua quia & *materia* simplex & symptomata pauca ac parva sunt, & consentanea morbo: eapropter ἀκριβὴς, *sincera*, vel *mera*, aut *vera*, dicitur, & rectius quam *exquisita*, & planius quam *exacta*. Istæ enim appellationes & magis proprie explicant naturam ipsius, & minime ambiguæ sunt.

§ 25.

§ 26. *Tertianam* fuisse cur credam, *ratio* est: Quia febrium intermittentium hæc est, juxta Quartanam, benignissima & securissima.

§ 27. Dico, *juxta quartanam*. Notum quippe, & verum est effatum Præceptoris I. Epid. III. 4: ἀσφαλέστατος δὲ πάντων καὶ ῥήϊστος καὶ μακρότατος ὁ τεταρταῖος· *Securissima omnium & facillima ac longissima est quartana.* Ac primo quidem *securissima*: quia, ut Celsus III. 15. ait, *neminem jugulat*. Deinde, *facillima*: nam ut iterum ille III. 3, *simplicior* est, seu comitata symptomatis paucissimis mitissimisque; & *fervorem habet tolerabilem*, & *finita febre biduum integrum facit*. Denique, *longissima*: etenim *tarde admodum finitur, nisi primis diebus discussa est*, inquit idem III. 15.

§ 28. Iuxta quartanam ergo *tertiana* est, primo, *benignissima*: quia *materiam*, Biliosum sanguinis habet, & id solo secessu peccans. Quod non tantum docet *judicium* Naturæ, sed & *curatio* Artis; ceu alibi, si vult Dominus & vivo, ostendam. Interea de *secessu* quod dixi, adisis ad Prosp. Martiani Notat. ad l. de Nat. hum. vers. 272. nisi mavis ad Hippocratem l. de Vet. med. t. XXV. 80. & porro, atque alibi. Deinde, *securissima*: quia isthæc *materia* facile est & *separabilis* à Sanguine quem inquinat, & *superabilis* à Natura quam irritat. Tum quia & *ipsa* est non tantum *toleratu* facilis, sed & *eventu* salutaris; οὐ θανατώδης, inquit Hippocrates I. Epid. III. 8.

§ 29. *Veram* seu *meram* Tertianam fuisse, probabile reddit, quod Intermittentium alia non sit *judicii* aut brevioris aut certioris.

§ 30. Non *brevioris*: quia, ut scriptum est Coac. 148, τριταῖος ἀκριβὴς ἐν πέντε, ἢ ἐν ἑπτὰ περιόδοισιν, ἢ μακρότατον, ἐν ἐννέα κρίνεται· *Tertiana vera quinque aut septem periodis aut, cum longissimum est, novem judicatur.* Unde & ταχυκρίσιμος, *citi judicii* dicitur I. Epid. III. 8. Vidi *tertio* paroxysmo judicatam. Sed hoc rarum est. Ordinarium: *septimo* judicari. & hoc respicit Præceptor Aph. IV. 59. & l. de Judic. t. IV. diserte addit, ὡς ἐπὶ τὸ πουλύ. Nam medicorum est, *præcepta* fundare super iis, quæ fiunt *utplurimum*. Talia quippe maxime fiunt *secundum naturam*.

§ 31.

§ 31. Sed neque alia *certioris* est judicii, sive modum spectes sive prædictionem. *Modo* quippe bonam crisin præstat quoad omnes conditiones, & suapte natura, nec Naturæ beneficio tantum. *Prædictio* autem, quæ *in acutis non omnino certa* dicitur Aph. II. 19: heic certa est, quia brevis morbus est, nec acutus.

§ 32. *Brevis*, recte: at, *acutus*, non recte dicitur. *Istud*, inquam, recte: quia judicatur intra terminum acutorum: non vero *illud*, quia periculo, quod proprium est acutis, vacat. Vacat autem illo *omnis intermittens*, Aph. IV. 43. VII. 62. quos de *continuis*, sed *postea intermittentibus* interpretari tantum, vetat Coac. 117. Hoc vero etiam Celsus innuit lib. III. cap. I. ubi ostendit genus morborum esse, *quod neque acutum dici potest, quia non perimit: neque utique longum, quia si occurritur, facile sanatur.*

§ 33. Itaque præsupposito, quod ex ipsa deinceps historia confirmabimus, *tertianâ* Nicippum laborasse: jam definitu promtum est & certum, quid significet, accidisse ei, quod accidit, *in febribus*. Etenim accipi *febris* heic non pro *morbo* debet, sed *paroxysmo* morbi, sive accessione quavis & quavis die tertia revertente atque affligente.

§ 34. *Discrimen* hoc manifeste, animadvertens, videas in istis Celsi III. 3: *cum aliter aliterque in eodem morbo febres accedunt.* Nam *morbus* ibi est illa dispositio, quæ Naturæ vim atque modum in fungendo depravat, & fundatur in Materia aliena à constitutione partis, in qua residet. *Febris* vero est fervor ille toties repetitus & à Natura excitatus in spiritu, ut se impedientem materiam subigat, & disponat ad excretionem, & excernat quamprimum possit; eaque excreta, viribusque receptis, quarum in laborioso hoc opere fecit jacturam, deinceps pergat libere & inculpate fungi officia sua.

§ 35. Habemus ergo cynosuram, ad quam spes est si porro dirigamus commentarii nostri cymbam, appellendi hanc feliciter in portum, quo tendimus: utut recto cursu eum annavigare non poterimus, propter syrtes ac vada, quibus hoc quoque mare factum est ἀπειρεσώτερον seu difficilius navigabile.

§ 36. NICIPPUS *in febribus* ἐξωνείρωσε. Pro quo Foesius:

per somnum veneris imagines habuit. Ubi metaphrasis impossibilis est, sane paraphrasis tolerabilis est. Sed ea tantum, quæ nihil à Verbo scripto, nihil à Mente scriptoris reddit alienum. Ista mihi & in hoc & in illud peccare videtur.

§ 37. Et in *verbum* quidem aperte peccat. Sit enim jam, nihil intersit inter simplex, ὀνειρώσσειν, & compositum, quod heic est, ἐξονειρώσσειν. Saltem sic reddendum erat cum Cornario: *per somnum semen effudit*. Hoc enim medicis est ὀνειρώσσειν. *Medicis*, inquam: quia primo ac proprie significat *somniare*. Cyrilli lexicon: Ὀνειρώσσω, *Somnio*. Locus est apud Platonem egregius in v. de Republ. p. m. 667. D. ubi, præter vocis usum, spectes & rei naturam. τὸ ὀνειρώττειν, inquit, ἆρα οὐ τόδε ἐστίν, ἐάν τ' ἐν ὕπνῳ τις, ἐάν τε ἐγρηγορὼς, τὸ ὅμοιόν τῳ, μὴ ὅμοιον, ἀλλ' αὐτὸ ἡγῆται εἶναι ᾧ ἔοικεν; *Somniare, annon hoc est, quum quis, sive in somno, sive experrectus, quod alicui est simile, non simile, sed ipsum illud putat esse cui simile est?* Nempe cum dormientibus species earumque affectiones, in animam receptæ pridem, repræsentantur phantasiæ, sive verâ, sive terrificâ formâ, si illa putet se videre res ipsas, non imagines rerum, revera somniat. Quod *quomodo* fiat, egregie docet Hippocrates l. de Insomn. t. 1. qui sane meretur cum nobilissimo Scaligeri commentario legi.

§ 38. Interdum significat *somniare*, non simpliciter, sed *furibunde*. Hujus auctorem antiquissimum Hippocratem habemus in 1. de Diæt. XXXIX. 332: εἰ δέ τι πλέον ἐπικρατηθείη τὸ ὕδωρ ὑπὸ τοῦ πυρὸς, ὀξείη ἡ τοιαύτη ψυχὴ ἄγαν, καὶ τούτους ὀνειρώσσειν. καλέουσι δὲ αὐτοὺς ὑπομαινομένους. ἔστι γὰρ ἔγγιστα μανίης τὸ τοιοῦτον. Foesius: *Quod si adhuc magis aqua ab igne superetur, ejuscemodi animus valde acutus est, eosque somniis agitari necesse est. Hos autem subfuriosos vocant. Hoc enim insaniæ proximum est.*

§ 39. Ἡ ψυχὴ, non *animum* Hippocrati, sed *animam* significat. De *illa* dictum est VI. Epid. v. 5: ἀνθρώπου ψυχὴ αἰεὶ φύεται μέχρι θανάτου· *Hominis anima perpetuo nascitur usque ad mortem.* Ideo nascitur perpetuo, quia perpetuo moritur. Finis namque ab origine pendet. Est enim *ignis*, à quo & in existendo & in operando dependet, natura fluxa atque caduca, & alimenti eapropter

ter indiga perpetui, pluris aut paucioris, prout vel ætas, vel anni tempeſtas, vel alia quæcumque ἀπὸ τῶ ἔξωθεν, *externa* neceſſitas poſtulaverit.

§ 40. *Animus* eſt, quæ γνώμη, *mens*, Hippocrati dicitur non uno loco. Præ cæteris nobilior eſt, qui legitur VI. Epid. VIII. 28. καὶ τῆς γνώμης ξύνοια, αὐτὴ καθ' ἑαυτήν. χωρὶς τῶ ὀργάνων καὶ τῶ πρηγμάτων. ἄχθεται. καὶ ἥδεται. καὶ φοβεῖται. καὶ θαρσεῖ. καὶ ἐλπίζει. καὶ ἀδοξεῖ. *Et mentis cogitatio*, ſive Mens cogitans, *ipſa ſeipſa* conſtat: *ſine organis & operibus. Triſtatur & lætatur: timet & audet: ſperat & deſperat.* Ex quo loco luce meridiana clarius infert hoc, quod veriſſimum eſt, Sanctacrucius: nempe, Hippocratem prorſus aſſenſiſſe Anaxagoræ Clazomenio & Pherecydæ Syrio, qui jam per univerſam Græciam animæ immortalitatem exclamaſſent. vide ipſum Philoſ. Hipp. t. XXIII, & inprimis LXXIV. in digreſſione. videatur etiam Auguſtinus Steuchus de Perenni philoſ. IX. 15. Nobis quippe nunc ſtare heic non licet.

§ 41. Præſentis loci eſt illud, καὶ τύτυς ὀνειρώσσειν. Quod cum non ſatis intelligeret Zuingerus, margini pro τύτυς adſcripſit ἐν τῷ: & vertit, *etiam in videndis ſomniis*. Cornarius reddiderat: *& tales neceſſe eſt ſomnia videre.* Quod cum neque Foeſio placeret, maluit in Oeconomia hoc reponere: *eos in ſomnis Veneris ludibriis exerceri neceſſe eſt.* Verum poſtea Hippocratem nobis daturus Latine loquentem, conſiderato loco, reddidit: *eoſque ſomniis agitari neceſſe eſt.* Optime, & laudando candore, quem non puduerit retractare & emendare, quod inconſultu rationis pronunciaſſet. Utinam ea nobis omnibus ſit mens!

§ 42. Omnino & ratio dictat & poſtulat ſequela orationis, ut hoc in loco τὸ ὀνειρώσσειν ſignificet, *frequentibus & turbulentis inſomniis inquietari*: & locum propoſitum exponas ſecundum id quod legitur III. de Diæt. IX. 177: οὐκ ἔτι κατὰ τῦτον τὸν χρόνον ἡδεῖς οἱ ὕπνοι, ἀλλ' ἀνάγκη ταράσσεσθαι τὸν ἄνθρωπον· *Sed neque eo tempore ſuaves ſomni ſunt, ſed neceſſe eſt turbari hominem.* Quando autem, ut ille ait,

Exercent ægram furibunda inſomnia mentem,

deprehenderis dormientes οἰμώζοντας καὶ βοῶντας. τὺς δὲ καὶ πνιγομένυς

μένους. τοὺς δὲ καὶ ἀναΐσσοντας τε καὶ φεύγοντας ἔξω καὶ παραφρονέοντας μέχρις ἂν ἐξεγρέωνται· *plorantes & vociferantes: alios vero ſuffocatos: ut & è lecto exilientes ac fugientes foras uſque dum excitentur è ſomno* inquit Hippocrates l. de Sacro morb. t. I. *Cujuſcemodi* inſomnia cum, ut innuitur l. de Flat. t. xx. 220, fiant à flatibus multis, craſſis, tenebroſis, mirandum minime eſt, quare ἐν ὀξέσιν, ὕπνος ταραχώδης, σπασμὸν ἐνίοισι σημαίνει· *in acutis, ſomnus turbulentus, convulſionem aliquibus ſignificet*: Coac. 82.

§ 43. Cæterum, quia οἱ ὀπίσω σαρκὸς ἐν ἐπιθυμίᾳ μιασμοῦ πορευόμενοι, *qui ſectantes carnem in cupiditate pollutionis incedunt*, II. Pet. II. 10, ſæpe incidunt in impura ſomnia, iiſque delectantur, inde eſt, quod & ſæpe ſe polluant, & perdant ſemen, quod ſe ſeminare ſomniant. Unde obtinuit, ut *hoc* quidem diceretur ὀνειρώττειν: *prius* vero, ὀνειροπολεῖν. Diſerte id Suidas: τὸ μὲν ὀνειροπολεῖν, ἐπὶ τῶν ἐνύπνιον ὁρώντων. τὸ δὲ ὀνειρώττειν, ἐπὶ τῶν αὐτομάτως γονὴν ἀφιέντων. ὥσπερ οἱ ἐρωτόληπτοι πάσχουσιν, ἢ ἀπὸ βρωμάτων, ἢ ἀπὸ δαιμόνων ἐνεργείας τοῦτο πάσχοντες. *Somniare quidem dicitur de iis, qui inſomnium vident. Polluere autem de iis, qui ultro ſemen emittunt. Id quod amore-capti patiuntur: alii vero à cibis: alii denique à dæmonum illuſione.* Gemina reperies apud Ariſtophanis ſcholiaſtem Nebulis act. I. ſc. I. 16. unde forte huc ſunt tranſumta.

§ 44. Quibus in verbis notent juniores, *primo*, Ἐνύπνιον *inſomnium* dici, quod *in ſomnis* apparet animæ, non aliter acſi oculis cerneretur. Viſa enim dormientibus ita, ut fuiſſent in re, ἐν τῷ ὕπνῳ reponuntur animæ. Quam vocis *etymologiam* venuſte in præcepto adumbrat Hippocrates VI. Epid. VIII. 27: ubi conſiderare Medicum τὰ ἐν ὕπνῳ ἐνύπνια, *in ſomno inſomnia* jubet. Quare? quia μεγάλην ἔχοντα δύναμιν εὑρήσει πρὸς ἅπαντα· *magnum ad omnia momentum habere comperiet*, inquit in προτάσει procemii l. de Inſomniis; qua proponit utilitatem cum Præcepti iſtius, tum Scripti quod ordiebatur, non ſine captatione benevolentiæ, docilitatis, atque attentionis ſingulari.

§ 45. Omnium vero, quæ videre ſibi dormientes videntur, quinque facit principales & diverſitates & nomina Macrobius in Somn. Scip. I. 3. Sed curatius iſta & verius digeſſit Scaliger

in princ. com. modo laudati. Videatur etiam Jo. Sarisberiensis in Nugis curialib. II. 15. Artemidorus in Oneirocrit. lib I. cap. I, distinguit dumtaxat in *Somnium* & *Insomnium*. quorum *hoc*, Præsentia ait significare: *illud*, Futura. quod rectum puto.

§ 46. *Secundo*: Ἐρωτολήπτους dici eos proprie, qui ardent amore mulieris honesto: ut ἐρωτομανεῖς, qui furore quodam sectantur incertas atque illicitas libidines; quas fugere tam serio nos, & argumentis tam sensibilibus hortatur Sapiens in Prov. V. 3: VI. 24: VII. 5: IX. 13. compara Eccles. VII. 26. & dicta nobis Exerc. X. 208. quibus nunc hoc adde è Galeno de Plac. IV. 5: οὐκ ἀλλοτρίως τὸ τῆς μανίας ὄνομα κεῖσθαι ἐν αὐτοῖς, ὡς ἁμαρτάνουσι μανικῶς, καὶ τῆς ἀληθείας ἐπὶ πλέον ἀπαρτωμένοις· *non abs re poni nomen maniæ in illis qui peccant furiose, & à veri rectique tramite plurimum recedunt*. Hic est ille vesanus amor, qui (ut Seneca modulatur Hippolyto act. II. 641.)

intimas sævus vorat
Penitus medullas, atque per venas meat
Visceribus ignis mersus & venis latens,
Vt agilis altas flamma percurrit trabes.

§ 47. *Tertio*: Veneris insomnia nocturnasque pollutiones etiam à *saturitate* proficisci. In eam rem eleganter Plato principio IX. de Republ. p. m. 728. B. Græce locum non exhibeo; ex Græcis tamen Latine, quoniam vulgatus sic satis oscitanter fuit interpretatus; neque nostris iterum verbis, sed disertissimi Romuli nepotum. Extant autem l. de Divinat. I. 29. *Vide*, inquit, *quid Socrates in Platonis Politia loquatur. Cum dormientibus ea pars animi, quæ mentis, & rationis sit particeps, sopita langueat: illa autem, in qua feritas quædam sit, atque agrestis immanitas, cum sit immoderata obstupefacta potu, atque pastu, exultare eam in somno immoderateque jactari. itaque huic omnia visa objiciuntur à mente ac ratione vacua: ut aut cum matre corpus miscere videamur, aut cum quovis alio vel homine, vel deo, sæpe bellua.*

§ 48. Eodem quoque spectat, Euripidi vulgo quod tribuunt:

Νεκρὸν ἀφροδίτη διονύσου δίχα καὶ δήμητρος.

quod ita apud Terentium extulit Chremes, act. IV. sc. V. 6:

Verbum hercle hoc verum est, Sine Cerere & Libero friget Venus. quo de aliquammulta Erasmus in Adagiis. Quisquis odit heic peccare, hoc intelligat, consilium exercendæ continentiæ optimum juxta preces esse, quod suggerit Tertullianus adv. Marcionem II. 18: *aliquid cibis detrahere, & frenos imponere gulæ.* Hoc enim qui sequitur, intelliget *simul & comitibus gulæ, libidini scilicet atque luxuriæ prospectum, quæ fere ventris castigatione frigescunt.*

§ 49. Ergone, inquis, non sine peccato se quemquam polluere existimas? Sic censeo. Atqui etiam maxime castis atque sobriis accidere potest. Potest: sed excitatâ Naturâ occulto carnis stimulo. Quem procul dubio profert ῥίζα πικρίας, *radix amaritudinis* illa, quæ radicatur in nobis ex seminibus parentum, quando nos suæ imagini similes generant. Ista quippe etiam invitis, etiam insciis ἄνω φύουσα ἐνοχλεῖ, *suppullulans obturbat* & contristat non parum eos, qui ambulant per spiritum: Hebr. XII. 15. Christum solum *noctibus erudierunt renes sui*, uti de ipso testatus est Spiritus S. in Psalm. XVI. 7. Homines vero, qui τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιοῦσι εἰς ἐπιθυμίαν, *carnem curant ad libidinem*, ut loquitur Apostolus ad Rom. XIII. 14: hos, inquam, vel maxime inquinat pollutio nocturna; etiam quando fit sine *somnorinis* (ut Varro Prometh. lib. I. vocabat, citante Nonio II. 790,) *imaginibus*; saltem quarum memoria aliqua sit ab expergefactione.

§ 50. *Quarto*: Suidas cum ait, *quosdam se polluere illusu dæmonum*, nobile nobis argumentum suppeditat contra eos, qui Spiritus malos arbitrantur *succubos* iniri revera ab hominibus posse. Hoc credere mancipia Satanæ, & fassos apud Judicem, non dubito. Verum si sensum consuluissent, sola *pollutio* docuisset totum id fuisse imaginarium. Justo interim Dei judicio accidit, ut Princeps hujus seculi potens sit in filiis tenebrarum, & potenter ipsis persuadeat, libidinem à se, somno, vinoque sepultis, exercitam fuisse non spectaculum noctis, sed congressum verum, cumque femina tali & sua arte supposita, cum qua alias scortati essent, vel in corde suo.

§ 51. Non possum vero satis mirari illorum stuporem, qui arbitrantur non solum *incubos* dæmonas esse, sed & impraegnare posse

posse mulierem, & ex hoc conceptu nasci hominem; etiam, quod animus horret referre, Deo animam infundente. Hoc tamen cum plerisque suorum censet Mart. Delrio Disq. magic. lib. II. quæst. XV. Lud. Vives ad Augustinum de Civit. Dei XV. 23. ait *extare hodie nonnullas gentes, quæ originem suam habere glorientur à dæmonibus, qui coierint cum feminis virili forma.* Quæ sint illæ nescio, si non sunt, quas Satanas progenuit ex ea Muliere, cujus est historia conscripta à S. Johanne in Apoc. XVII. 3. Sed in viam: satis enim extravagatum est.

§ 52. Porro, posteaquam verbum hocce ὀνειρώσσειν à propria sua significatione deviare cœpit ad metonymicam, non in prima se, non in altera potuit continere, neu impedire, quo minus Medici deflecterent ad ulteriorem. Enim usurpant non solum de αὐτομάτως, sed & παραλόγως facta *Seminis excretione.* Usurpant de *pollutione* non solum *nocturna*, verum etiam *diurna*: tam de ea, quæ *coactu* Morbi, quam quæ *invitatu* Carnis fit.

§ 53. *Illius* exemplum est II. de Morb. t. XLIX. ubi inter *signa* Tabis dorsalis & hoc ponit, si, ἐπὴν οὐρέῃ ἢ ἀποπατέῃ, προέρχεται ὁ θορὸς πουλὺς καὶ ὑγρός. καὶ γενεὴ οὐκ ἐγγίνεται. καὶ ὀνειρώσσει κἂν συγκοιμηθῇ γυναικὶ, κἂν μή· *antequam urinam vel alvum reddit, præveniat semen multum atque humidum. Neque genitura retinetur, sed effluit invito, sive concumbat mulieri, sive non.* Aliud est l. de Int. affect. t. L. quo agens de Crassis morbis, inter alia eorum symptomata refert, quod ægrotus πολλάκις καὶ ὀνειρώσσει, *sæpe etiam semine fluit.* Additur, quod notandum, τὸ δὲ λάγνευμα τούτου, ὕφαιμον προέρχεται, καὶ ὑποπέλιδνον· *virus ejus, subcruentum exit, & sublividum.*

§ 54. Τὸ ὀνειρώσσειν ergo hasce quatuor habet significationes. Primam: *somniare.* Alteram: *insomniis turbari.* Tertiam: *inter dormiendum se polluere.* Quartam: *pati qualecumque seminis profluvium.* Tantum de *simplici* verbo.

§ 55. Cujus in textu *compositum* est, ἐξονειρώσσειν. Hoc bis reperio in l. de Genit. t. II. quem mox producam. Iterum l. de Int. affect. t. XLVI. in descripsione Typhi quintæ speciei. In quo ægrotus ἐξονειρώσσει θαμινά. πολλάκις δὲ καὶ βαδίζοντι αὐτῷ, ἐξέρχεται ἡ γονή. *noctu se sæpe polluit. Sæpe vero incedenti ipsi exit genitura.* Reperio

perio etiam in nobili historia Satyri VI. Epid. VIII. 52: Σάτυρος ἐν Θάσῳ, παρωνόμιον ἐκαλεῖτο γρυπαλώπηξ· περὶ ἔτεα ἐὼν πέντε καὶ εἴκοσιν, ἐξωνείρωσε πλεονάκις. προῄει δ' αὐτῷ καὶ δι' ἡμέρης πλεονάκις. γενόμενος δὲ περὶ ἔτεα τριάκοντα, φθινώδης ἐγένετο, καὶ ἀπέθανεν. *Satyrus in Thaso, cognomento dictus Grypalopex, cum esset annorum quasi quinque supra viginti, noctu se polluit sæpe. Promanavit vero ipsi etiam de die sæpius. Cum autem pervenisset ad annum fere trigesimum, tabidus factus est, & mortuus.*

§ 56. Uterque locus iste non patitur aliam verbi expositionem, præter quam dedimus. Nam cum utrobique *diurnum* Seminale profluvium opponet *nocturno*, quis neget *dormienti* illud, istud *vigilanti* accidere ? In sacris quæ dormienti accidit, ῥύσις νυκτὸς, *fluxio noctis*, Deut. XXIII. 10: quæ etiam vigilanti, ῥύσις γόνου ἐκ τοῦ σώματος, *fluxio genituræ è corpore*, dicitur Levit. XV. 3.

§ 57. Hoc, ut cogimur, concesso, nihilominus Foesium negamus defunctum officio interpretis exactissimi. Cum enim Nicippum dicit *per somnum veneris imagines habuisse*: non dicit, quod vel inprimis vult particula præposita, *se polluisse*. Facit certe illa, ut non possit τὸ ἐξονειρώσσειν minus significare, quam *inter somniandum profundere semen*. Semper enim auget (ubi fieri quit) verborum significationem præpositio illa ἐξ.

§ 58. Bene multi sunt, qui se somniant hymenæum celebrare, neque tamen distillat ab inguine virus. Id Achmes in Oneirocrit. cap. 129. significare ait κώλυμά τι καὶ ὀργίας ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτοῦ, *impedimentum atque moras in negotiis suis*. Cœlius Aurelianus Tard. pass. V. 5: *Aliqui ajunt oniropolesin ab onirogono discerni: siquidem Oniropolesis illa sit, quæ per somnum concubitum fingit, cum operis sensu, sed sine seminis jactu: Onirogonos vero usque ad effectum deducit seminis lapsum. Milesius nihil inquit supradicta differre: unum enim, atque eumdem fluorem dicit esse seminalium viarum. Sed quod nunc exclusio perficitur seminis, nunc impeditur, quamquam visa per somnum eadem fingantur, ob alias inquit irruentes fieri causas. Sed non est plurima discretio, nec intentio adhibenda: quippe cum neque ad curationem necessaria comprobetur.*

§ 59. Quando itaque vi verbi expositi certum est, Nicippo fluxis-

fluxisse in febribus *semen*: jam porro videndum est *tempus*, quo fluxit. Dispiciendum est, inquam, *integro* fluxerit, an *ferventi* ex febre. Foesius, *per somnum*, dixit. Cornarius quoque. Vallesius ne tangit quidem: tamquam scriptum non esset, aut ei momentum non inesset. Interpreti ut facile est dissimulare difficultates: ita gloriosum, ostendere & explanare. Quod etsi interdum non ex toto queat: tamen laudanda voluntas est, quæ glaciem alteri studuit frangere: præsertim in talibus, ubi οὐχ οἷόν τε τὸν αὐτὸν ἄρξασθαι καὶ τελειῶσαι, *fieri non potest, ut idem incipiat & perficiat*, quemadmodum ait Galenus de Nat. fac. II. 9. Certe sic excitantur bonæ mentes: quæ facile alias secure dormiunt super pulvinar inscitæ credulitatis.

§ 60. Cornarius itaque, illud ἐξωνείρωσε reddens *per somnum semen effudit*, in verbi usu cum Foesio non peccavit: *mentem* Auctoris interim non modo non illustravit, sed & obscuravit. neque offusas illi tenebras discussit Foesius. Sed qui potuit unus omnia? Non est interim, forte necerit, qui ad intellectum Hippocratis & plus luminis præferat posteritati, & enixiore studio.

§ 61. Illud, *per somnum*, in hoc obscurat historiam, *primo*, Quod videri Nicippus possit habuisse *hoc*, non *symptoma* Morbi, sed *accidens* Somni, sive potius *effectum* Phantasiæ in somno concitantis ad libidinandum. Quomodo si accipias, jam periit hoc totum, cujus gratia meruit ad posteros transmitti historia. *Deinde*: Quod videri Nicippus possit pollutionem passus nocte integerrima, sive qua maxime tertianarii à febre refecti quietius solent dormire, præsertim si & humidior & paulo plenior præcessit cœna. A cibis enim ὕπνος γίνεται τῆς σαρκὸς ὑγρανθείσης, καὶ χεῖται τὸ αἷμα, καὶ γαληνίζει διαχεόμενον (rectum puto, διαχεομένου, scil. τοῦ αἵματος) τὸ πνεῦμα· *somnus fit carne humectata, & funditur sanguis, & quiescit, eo fuso, spiritus*, inquit Hippocrates III. de Diæt. IX. 175. Iam hoc modo si interpretere, enervatur prorsus illud, *in febribus*: in quo tamen est, quidquid est admirandi in historia tota; ceu dicebam.

§ 62. Simplicissima interpretatio est: *Nicippum se polluisse in febribus*, hoc est, singulis aut plerisque saltem paroxysmis febrilibus.

libus. *Dormienti* an contigerit, non dicitur. Quosdam videas inclinata febre obdormiscere, & satis illa placide defungi. Mihi & hoc aliquando evenit, & somniare conjugis amplexum; sed hoc semel tantum, & inter initia, & post abstinentiam: nam & complexus suum tempus habet, Eccl. III. 5. Judicatus fui quinto paroxysmo & per sudores. Hoccine somnium præsignificaverit, nescio: scio ita velle Artemidorum in Oneirocriticis I. 80. Eodem modo si evenerit Nicippo, tacendum non erat, quod vel inprimis faceret ad rem. Nunc cum hoc non dicat Hippocrates, neque factum credo: contra, factum, quod dicit: nempe, Nicippum in febribus & earum fervore se polluisse insomnem, non in somnis.

§ 63. Neque opus heic alio verbo fuit, quam recepto consuetudine sic loquentium. Quid enim vetat ita interpretari, ut præpositio ἐξ adimat aliquid significato verbi simplicis? Τὸ ὀνειρώσσειν, nostro usu, est se polluere, sed noctu in somno & insomniis. Hoc negat præpositio, & innuit Nicippum in febribus quid passum tale, quod alias obtingere sanis consuevit per insomnia veneris.

§ 64. Ne autem hæc interpretatio sine exemplo si sit, ingenii videatur, non rei; sisto locum ex Theophrasti de Caus. plant. I. 8. fine. ubi agens de Arborum, è semine quæ prodeunt, degeneratione, idem & Animalibus ait evenire, alio licet modo, quia alio quoque modo feruntur. καὶ γὰρ ταῦτα τριτογονήσαντα [Heinsiana, τριγονήσαντα: corrupte] συνεξομοιοῦται. Ad quæ perspicacissimus rerum verborumque censor Scaliger: *τριτογονήσαντα, activum est. Animalia tertio ordine generantia. Est igitur in quarto fœtu mutatio. Quia tertio quæ feruntur anno, quarto fructum edunt. Si igitur ita est, quomodo est συνεξομοιοῦται? Non enim si in quarto fœtu mutatio est, in tertio generante est ἐξομοίωσις, id est egreßio à similitudine.* Similiter Hippocrati ἐξονείρωσις, est *egreßio à pollutione somnorina.*

§ 65. Sed potius eximamus scrupulum principalem, *modo* ostenso, quo ἐξονειρωγμὸς iste evenerit Nicippo febrienti & nihil haut dubie minus quam veneria meditanti. Nullius enim

æque

æque nobis quam ejus rei deſiderium ſolet per febres adimi. Nicippi exemplum ſine exemplo eſt : non ſine exemplari tamen, ex quo illius rationem percipiamus. Hoc nobis exhibuit Præceptor loco, quem modo innuebam, nunc ſiſto ex l. de Genit. II. 5. Οἱ ἐξονειρώσσοντες διὰ τάδε ἐξονειρώσσουσιν· ἐπὰν τὸ ὑγρὸν ἐν τῷ σώματι διακεχυμένον ἔῃ καὶ διάθερμον, εἴτε ὑπὸ ταλαιπωρίης εἴτε ὑπὸ ἄλλου τινὸς, ἀφρέει, καὶ ἀποκρινομένου ἀπ' αὐτοῦ, ὁρῶν παρίσταται οἵη λαγνείη. ἔχει [lege, ἐξίει] γὰρ τὸ ὑγρὸν τοῦτο ὥσπερ [non ὅπερ] λαγνεύοντι. ἀλλ' οὔ μοι περὶ ὀνειρωσσόντων, καὶ παντὸς τοῦ νοσήματος, τί ἐστι. καὶ ὁκόσα ἐργάζεται, καὶ διότι πρὸ λαγνείης. καὶ ταῦτα μὲν ἐς τοῦτό μοι εἰρέαται. Quæ mihi ſic videntur Latine danda. *Qui ſe noctu polluunt, idcirco ſe polluunt: quum humor in corpore diffuſus fuerit & fervidus, ſive à labore, ſive ab alio aliquo, ſpumat, & quum ſecernitur ab ipſo, ſpeciem exhibet tamquam veneris. Exit enim humor iſte velut coeunti. Sed non eſt mihi* inſtitutum dicere *de nocturnis pollutionibus, ſive quid ſit de toto morbo, & quæ operetur, & quare ſit vice veneris. Atque hæc quidem hactenus mihi dicta ſint.*

§ 66. Τὸ ὑγρὸν, *humor* rectius, quam *humidum* redditur. ex quo obtinuit nempe, ut *humor* appellaretur ſubſtantia uvida, ſive quæ per ſe eſt humida, & humectare apta nata: (nam proprie eſt qualitas ejus, quod humet. Varro hoc oſtendit de L. L. IV. 10: *natura frigori immiſcet calorem, atque humori aritudinem.*) at vero *humidum*, quod humectum eſt, ſive extrinſecus habet aliquid humoris.

§ 67. Medicis *humoris* vox uſurpatur tripliciter: communiter, proprie, & propriiſſime. *Communiter*, ſeu late, *humores* vocantur in corpore humano etiam quædam quæ amplius fluida non ſunt, nec apta humectare aut nutrire corpus: utputa Humores oculorum. *Proprie*, ſeu ſtricte, ſed per negationem definiente Hofmanno II. Inſt. CXVIII. 2, *corpus*, quod nec pars eſt ſolida, nec ſpiritus : ſive id coctionem primam tantum ſit perpeſſum, ſive ſecundam & tertiam quoque : ſive ſit id, quod Natura per coctionem intendit, ſive ſit excrementum. *Propriiſſime* vero & ſtrictiſſime, eſt *pars* illa corporis, quæ apud Hippocratem VI. Epid. VIII. 19, ἐνισχόμενον σῶμα, quaſi *intus contentum corpus* dicitur,

opponiturque τοῖς ἴσχουσι καὶ ὁρμῶσι, *continentibus* & *moventibus*, hoc eſt, *Solidis* & *Spiritibus* dictis Galeno l. de Trem. & palp. cap. v. Verbo, *Sanguis.*

§ 68. *Phraſis*, qua utitur Præceptor, ſignificantiæ plena eſt, & præter *ſanguinem* nulli alteri adaptabilis. Quam ſi aſſequuti Fernelius & ſequaces fuiſſent, neque Galenum ſuum deſeruiſſent, neque adeo ſollicite laboraſſent in *definitione* Partis cudenda & tuenda ſine ratione. Oſtendamus ergo Neotericis iſtis plenitudinem emphaſis, quam præ ſe ferunt hæ voces, ἐνισχόμενον σῶμα.

§ 69. Vocat σῶμα, *corpus*, non phyſice, ſed medice. Medicum quippe oportet loqui medice: hoc eſt, loquendi formulis uti talibus, quæ liquido præ ſe ferant ſcientiam neceſſariam atque utilem ad conſecutionem ſanitatis: id quod & Aureliani verba noviſſima inſinuabant, quæ attuli § 58. Itaque *corpus* heic dicit, non *quod* naturalibus, vel è principiis conſtitutum eſt, vel affectionibus obnoxium eſt. ſed *quod* concurrit ad conſtitutionem atque integritatem *ſani*, cum Corporis totius, tum Membri cujuſque. quæ abſque *humore* ſi ſunt, neque ſunt neque poſſunt eſſe quod dicuntur à Galeno Meth.med.1.6: videlicet τῆς τελείας ἐνεργείας ἀπεργαστικὰ, *perfectæ actionis effectiva.* Quin *humor* Membris dat & eſſe & operari. *Eſſe*: nutriendo, hoc eſt, inceſſanter renovando & vegetando. *Operari*: quatenus Spiritus, primi motoris, eſt & vehiculum & vectis, adeoque proximus ipſorum motor. Unde ſane meretur συμπληρωτικὸν, *completivum* dici, non ſolum παντὸς τοῦ σώματος *totius corporis*; ſed & ἑκάστου τοῦ μέλους, *uniuſcujuſque membri.* Ea definitio iterū Galeni eſt, Meth.med.1.5.

§ 70. Vocat ἐνισχόμενον, non ἰσχόμενον ſimpliciter, ut paſſim & perperam Recentiores, alii ex aliis & citant & corrumpunt nobiliſſimum verbum; ſupinâ nimis inadvertentiâ, illi quidem præcidentes particulam ἐν, adjicientes vero præcedenti τῷ ὁρμῶντι, contra omnium librorum lectionem conſtantiſſimam. *Monendum hic quoque videtur*, inquit Foeſius in Annotationibus, *omnia exemplaria manu ſcripta cum publicatis conſentire.* Si ita eſt, quid culpat Fabium Calvum, quod in vertendo ſecutus eſt textum, eumque, qua verborum, qua rerum ſeriem, integrum? Sed

hoc

hoc alibi. Mihi in præsens satis est, ἐνισχόμενον legi omnibus in libris, ut & apud Galenum de Diff. febr. I. 2. & l. de Trem. ac palp. c. 5. Unde interim error, quem errant? Ab Auctore Isagoges cap. IX.

§ 71. Præceptor itaque dicit ἐνισχόμενον, non ἰσχόμενον simpliciter. Nam *contentum* in genere est, quod ratione suæ vel liquiditatis vel fluiditatis contineri habet necesse. *Liquiditatis:* ut Spiritus. qui nisi in Sanguine à Solidis contineretur, evolaret præpropere, & corpus sine anima relinqueret, hoc est, vere corporaret. *Fluiditatis*: ut Excrementum omne, Chili primum, & Sanguinis. Hæc *detenta* potius, aut *retenta* appelles, quam *contenta*, si loquendum est examussim & ad usum medicum. *Detenta*, quatenus nostro ea commodo Natura ad tempus moratur. *Retenta* vero, quatenus non in tempore excreta morantur coactu Morbificæ causæ cum certo incommodo. Interea non obloquor loquendi minus accuratæ consuetudini, & appellandi *detenta* Contenta naturalia, ac *retenta* Contenta præter-naturalia: sed cum eo, ut ne nesciamus *continendi* rationem diversam esse in singulis illorum, neve negligamus diversitatem hanc patefacere tironibus. habet enim suum usum.

§ 72. Porro *non est* in verbo nostro *otiosa* præpositio ἐν. *Designat* enim locum & unionem. *Locum*, in corpore. *Unionem*, cum corpore. *Locum* primo: nam Sanguis interiora cujusque Membri perambulat: in Vasis maxime abundans, præsertim feminarum. Unde & vere & egregie Macrobius Saturnal. VII. 6: *mulier humectissimo est corpore.* quod ut multa docent: ita & ob multa erat necessarium, ceu alibi monstramus. *Unionem* deinde: nam Sanguis non tantum sibi cohæret; sed & Spiritui atque Solidis. quæ inter, ut substantiæ modo medium est, ita & vinculum singulare atque medium appropriatissimum contribuendi vitam Solidis, quam accipit à Spiritu. Fernelio heic dissentienti in Physiolog. II. 2. jam non respondeo, quo ne abeam ab instituto nimis longe.

§ 73. *Humoris* itaque appellatione haut alium agnoscimus proposito in textu præter Sanguinem. ceu qui *solus* spumescere in

vasis sit aptus. *Aptitudinem* hanc à pinguitudine atque substantiæ suæ tenacitate habet. Cernere est in sanguine, quem vena incisa mittimus, conceptas bullas perdurare, nec quod inclusum est corpus spirituosum perrumpere pelliculam posse. Spumantem spuere sanguinem in notis læsi pulmonis est, Aph. v. 13. & Coac. 433.

§ 74. *Spumescere* vero Sanguinem ait à labore. Etiam ab alio, quod vice laboris scilicet sit. Ita enim novisse se Fernelius Patholog. vi. 13. scribit, qui sola clysteris perfusione semen ejacularetur. *Labori* attestatur equitatio & vectio in curru. Ab his enim venerium in modum erigere viros, multorum experientia certum est, & novi esse. Sputatio spumosi sanguinis raro non ex cursu, venatu, aliisque id genus exercitiis laboriosioribus ortum habet. *Spuma* certe sine agitatione non oritur. Neque *agitatur* vel Sanguis, nisi à Spiritu: vel Spiritus, nisi à labore. *Labor* autem, ut opus facientibus à Corpore incipit: sic dormientibus, à Spiritu. *Spiritus* nempe, ex quacumque demum causa fervens, fervere etiam Sanguinem facit. Si *sanguis* vero bonus, si *fervor* modicus est, de facili *spuma* existit ex eo quod est tenuissimum atque humidum in sanguine, & se *pars* erigit qua viri sumus; modo ne nimis perspiret corpus, evoletque spiritus.

§ 75. Quæ si quando contingant dormienti, facile est, ut venerem sibi somnians phantasia imaginetur, atque in eam turgeat, & urgeat Spiritum usque & usque, donec veneriam istam spumam & secreverit à Sanguine, & excreverit à Corpore. neque enim prius hic morbus cessat.

§ 76. Quomodo autem, eleganter etiam adumbravit Hippocrates l. de Flat. t. xxiii. 241: ὁκόταν γυμνασθὲν ὑπὸ τῶν πόνων τὸ σῶμα θερμανθῇ, θερμαίνεται καὶ τὸ αἷμα. τὸ δὲ αἷμα θερμανθὲν, ἐξεθέρμανε τὰς φύσας. αὗται δὲ θερμανθεῖσαι, διαλύονται, καὶ διαλύουσι τὴν ξύστασιν τοῦ αἵματος. αἱ μὲν οὖν ἐξελθοῦσαι μετὰ τοῦ πνεύματος, αἱ δὲ μετὰ τοῦ φλέγματος. ἀποζέσαντος δὲ τοῦ ἀφροῦ, καὶ καταστάντος τοῦ αἵματος, καὶ γαλήνης ἐν τῷ σώματι γενομένης, πέπαυται τὸ νόσημα. *Quando exercitum à laboribus corpus calefit, calefacit & sanguinem. Sanguis autem calefactus, excalefacit flatus. Hi vero calefacti dissol-*

dissolvuntur, & dissolvunt concretionem sanguinis, exeuntes alii cum spiritu, alii cum humore calido. Defervente autem spuma, & requiescente sanguine, ac tranquillitate in corpore facta, cessat morbus. Verba cum sint per se clara, commentarium non poscunt: unde nec difficile erit ea appropriare ad rem præsentem.

§ 77. Non aliter, agitante *febre*, Nicippus *se polluebat*. Quid enim *febris* nisi fervor spiritus est, irritati ad excretionem ejus, quod molestat? *Fervor* iste si lenior est & in sanguineum corpus, hoc est, temperate calidum humidiusque incidit, ut minus impetuose agitat sanguinem, ita & potest efficere ut spumet, collectamque spumam istuc urgere, quo Naturæ ductu solet vergere, ad seminalia nempe vasa, perque hæc protrudere foras, & pollutionis imaginem præbere. Dico, *imaginem*: quia ea demum vera pollutio est, quæ somnianti venerem & vere semen profundenti accidit. Ita loquor: quia vix dubito, si eo tempore & quale est, conjiceretur in agrum Naturæ, fore fecundum.

§ 78. Atque ita Præceptoris ex sententia exposui non modo possibilem, sed & rationi consentaneum modum pollutionis ejus, quam suis in paroxysmis passus Nicippus fuit. Ad reliqua historiæ priusquam pergam, operæ erit vidisse, *primo*, Cur nocturnam pollutionem dicat morbum: *deinde*, Quæ operetur: *denique*, Quemadmodum sit vice veneris.

§ 79. Quod ad *primum*, Hippocrati ὅ, τι ἂν λυπέῃ τὸν ἄνθρωπον, τοῦτο καλέεται νοῦσος· *quidquid vexat hominem, id vocatur morbus*: l. de Flat. II. 23. Phavorinus: λυπῶ· ἀνιῶ, ἀλγύνω, ἀποκναίω, δάκνω, κήδω. Pro quibus non videbar verbum dare Latinum posse significantius præter id, quod etiam Adr. Alemanus reddidit. Agellius II. 6: *Vexasse grave verbum est, factumque ab eo videtur, quod est vehere. in quo inest jam vis quædam alieni arbitrii. Non enim sui potens est, qui vehitur. Vexare autem, quod ex eo inclinatum est, vi atque motu proculdubio vehementiore est. Nam, qui fertur & raptatur, atque huc atque illuc distrahitur, is vexari dicitur proprie.*

§ 80. Hoc *proprium* Morbi est, non sinere hominem sui potentem esse, quin intercedere functionibus ipsius, & variis corpus molestiis afficere & affligere doloribus multimodis. Hæc non

non poteſt, niſi quod intus in homine ineſt, & ſui ipſum arbitrii jam fecit. Galeno de Diff. morb. I. ac ſæpe alibi definitur *morbus*, diſpoſitio præter naturam functiones lædens: non male quidem; ſed ſubtilius, quam utilius. Ut jam non rememorem, quas & quantas ea definitio turbas & dederit & det quotidie. Quibus cum obnoxia Hippocratica non ſit, vel hoc nomine erat amplectenda & præferenda. ut ne dicam eſſe aptiorem uſui. Sed ſæpe vel invitiſſimi cogimur morem mori gerere, & meminiſſe ejus, quod dudum venit in conſuetudinem proverbii, *μὴ κινεῖν κακὸν εὖ κείμενον· Non movere malum bene poſitum.*

§ 81. Conceſſo, inquis, *quod* Pollutio nocturna ſit morbus: cujus generis eſt? Si factus eſt, Materiæ morbum: ſi fiat adhuc, Naturæ opus dixero. Scio multis hoc novum fore auditu. Quibus tamen nunc ſcrupulum non eximo: quin addo alium.

§ 82. Sennertus (quem duabus de cauſis nomino, & quia inſtar omnium eſt, & quia omnium in manu eſt, III. Pract. IX. ſ. II. 5) *affectum* hunc Symptomatis accenſet. In *cauſis* recenſendis ſic procedit: *Proxima eſt irritatio facultatis expultricis. Irritatur autem à ſemine, quod plerumque copioſius eſt. Semen autem copioſius generant cibi potuſque multi alimenti nimia copia, & hinc genita boni & multi ſanguinis in corpore redundantia.*

§ 83. Video heic cauſam primitivam, video antecedentem: proximam, niſi voce tenus, non video. Non video *morbum*, inquam, cui facto ſuccedat. Nam ſymptomatum omnium cauſæ Galeno morbi dicuntur l. de Diff. ſympt. cap. IV. Præcedere morbum ſemper, & ſymptoma ſequi, velut umbram corpus, ait eodem libro c. I. confer ad Lud. Mercatum I. Oper. III. quæſt. 179. Quis ergo *ille* Morbus, quem ita ſequatur hæc Gonorrhœa? valde enim hoc aveo diſcere: vel eam maxime ob cauſam, quod Galenus, & vere, dicat Meth. med. II. 3; *primum & præcipue id Medicis ſtudendum, idque fere proprium eorum munus eſſe, ut Morbos adimant. Quippe*, inquit, *ſimul cum hoc non modo Actionis vitium ſtatim evaneſcit; ſed etiam reliqua omnia ſymptomata tolluntur.*

§ 84. Maxime vero mihi rogo exponi *morbum*, cui Symptoma ſuum debuerit ille, cujus meminit Fernelius Pathol. VI. 13.

Quem-

Quemdam vidi, inquit, *qui longa gonorrhœa consuetudine, per insomnia, atque etiam cogitatione sola, purum sanguinem, non minori cum voluptate quam semen effunderet.*

§ 85. Similem ego casum sibi credo Lucretium posuisse præ oculis, cum de Rer. nat. IV. 1024. scribit:

Tum, quibus ætatis freta primitus insinuantur,
Semen ubi ipsa dies membris matura creavit;
Conveniunt simulacra foris è corpore quoique
Nuntia præclari vultus, pulcrique coloris,
Qui ciet inritans loca turgida semine multo:
Ut, quasi transactis sæpe omnibus rebus, profundant
Seminis ingentis fluctus, vestemque cruentent.

Scio, cum Oberto Gifanio alios quoque heic τὸ *cruentare* exponere, *inficere*, *polluere*, *fœdare*. Sed, cum neque exemplum ejus sit alibi, neque heic necessitas sic interpretandi; & vero constet, nimium lascivientes, post Seminis ingentem vim effusam, effundere tandem purum putum Sanguinem: malo literam sequi, & dicere, *cruentari* vere *vestem* tergendo tegendoque salacem caudam.

§ 86. *Alterum* erat: Quæ operetur. Aretæus, auctor admirabilis in causis signisque morborum exponendis, ad citam opem cum petendam Ægrum, tum ferendam Medicum hortari volens ait de Cur. chron. II. 5: καὶ τοῦ ἀτερπέος τοῦ πάθεος ἕνεκεν, καὶ τοῦ κατὰ σύντηξιν κινδυνώδεος, καὶ τῆς ἐς διάδεξιν γένεος χρείης, λύειν χρὴ μὴ βραδέως τὴν γονόῤῥοιαν, πάντων κακῶν ἐοῦσαν αἰτίην. *Propter turpitudinem primo affectus, tum periculum colliquationis, denique usum in propagatione generis, curare oportet haut cunctanter seminis profluvium, cum omnium malorum sit causa.* Malorum apex, tabes. *utpote quæ, interposito spatio, hominem consumit*: ut vere Celsus ait IV. 21. & suo exemplo testatus est Satyrus, cujus ex Hippocrate admodum nuper meminimus. Hinc intelligas illud Hofmanni III. Inst. CL. I: *In gonorrhœa, nisi caute tractetur, tabes est pedissequa, idque intra paucos dies: est & in profluvio, sed intra annum.*

§ 87. *Tertium* erat: Quemadmodum sit vice veneris. *Venus* concessa hominibus est, cũ Boni alicujus consequendi gratia, tum

Mali averruncandi. *Bonum*, quod quærimus vi verbi, *Fructificate & multiplicamini*, Gen I. 28, eſt *ſoboles* I. Tim. V. 14, & *ſemen Dei* Mal. II. 15. *Malum*, quod eadem averruncatum imus, eſt *ne uramur*, hoc eſt, libidine turgentes æſtuemus, & aut voluntas ſuccumbat tentationi, & ad ſcortationem aliave fœda atque abominanda divertat, aut ſpiritus Deum pacata conſcientia non poſſit invocare; I. Cor. VII. 5. 9. Hacpropter enim non tantum cuilibet viro ſuam attribuit conjugem Deus, Gen. II. 22; ad evitandam ſcortationem, I. Cor. VII. 2: ſed & τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι, καὶ τὴν κοίτην ἀμίαντον, *magnifieri in omnibus, & concubitum impollutum* voluit juſſit, Heb. XIII. 4. quod explicat præclare Calvinus, præclarus Eccleſiæ doctor, Inſtit. III. 73. confer Lev. XVIII. 18. ubi *ſoror* audienda eſt *quævis* Femina, ſive ſanguine juncta, ſive non ſit: nimis enim anguſte, qui de *germana* tantum interpretantur.

§ 88. Quibus itaque ſua conjux non eſt vel adeſt aut valet τῷ ἀνδρὶ τὴν ὀφειλημένην εὔνοιαν ἀποδιδόναι, *marito ſuo debitum neceſſitudinis perſolvere*, I. Cor. VII. 3: hiſce *vice veneris* Nocturna pollutio eſt, quatenus videlicet *noxas tollit iis, qui abſque coitu ſani degere non poſſunt*, ut bene obſervat Proſp. Martianus Notat. ad l. de Genit. V. 22. Celſus lib. I. cap. I: *Concubitus neque nimis concupiſcendus, neque nimis pertimeſcendus eſt. Rarus, corpus excitat: frequens, ſolvit.* Quemadmodum vero excitet aut ſolvat corpus, egregie Aretæus oſtendit de Sign. chron. II. 5. concludens: μέγα ἢ ἐς ὑγιείην, ἢ ἐς ἀλκὴν, καὶ ἐς εὐψυχίην, καὶ ἐς γένεσιν ζωοῦσα [lege, & heic & bis antea, ζέουσα] ἡ θορή· *magnum quid ad ſanitatem, ad robur, ad animoſitatem, ac procreationem fervens ſemen* poteſt. Qui locus etiam confirmandis & illuſtrandis eſt iis, quæ docet Iacchinus in Quæſt. nat. n. 28. & ex eo Hofmannus de Gen. hom. I. 4. & 19. cum hoc elogio: *Iacchinus nobis præſtitit, quod nec Ariſtoteles potuit, nec Galenus, nec quiſquam alius per tot retro ſecula.*

§ 89. Apoſtoli in verbis vulgo reddunt, *debitam benevolentiam*: nec diſplicet. Videbatur interim efficacius dictu, *debitum neceſſitudinis*. Heſychius: εὔνοια, φιλία. Philoxenus: *Neceſſitudo*, ἀνάγκη

ἀνάγκη καὶ φιλίαν. nempe *necessitudo* est tale jus, quo eorum, quos Deus & sua Voluntas insolubili religiosæ conjunctionis vinculo colligavit atque innexuit sibi invicē, cuilibet concessa est potestas ab altero petendi exigendi cum amoris debita, tum propinquitatis officia & beneficia charitatis. Quæ necessitudo adeo est inter conjuges arcta, ut Apostolus dicat I. Cor. VII. 4: *Mulier in suum corpus non habet jus arbitrii, sed vir: neque vir in suum, sed mulier.* Nunc ad historiæ reliqua.

§ 90. ET NIHIL *gliscebat in deterius.* Sensus est: quamquam se in febribus suis pollueret Nicippus, & hoc videretur noxæ *ipsi* fore atque causa mali majoris, non fuit tamen. Hoc enim diserte verba intendunt. Itaque reddenda nobis heic ratio est, quare, *primo,* Metuendum hoc symptoma esset: *deinde*, Metui eventus non responderit. Quas antequam promam, unum in verbis prætermittendum non est. Videlicet,

§ 91. Τὸ ἐπιδιδόναι eo in genere verborum esse, quæ *ancipitia* dicuntur Agellio XII. 9: hoc est, significare & capere possunt duas inter sese res contrarias. Exemplum habemus in VI. Epid. IV. 26: καὶ χροιὴ ἐπὶ τὸ κάκιον ἢ ἄμεινον ἐπιδιδοῖ· *& color in pejus aut melius proficit.* Galenus in com. exponit μεταβάλλει, *mutatur.* recte: nam quod mutatur, collatis inter se terminis à quo & ad quem, necessario vel in deterius abit, vel in melius proficit.

§ 92. Homini, in hac vita & rebus ad eam pertinentibus, summa bonorum *Sanitas* est; sicuti malorum, *Mors.* De *ista* habes Simonidæ testimonium apud Clem. Alexandrinum Strom. IV. p. m. 483: de *illa* vero Sapphus apud Aristotelem Reth. II. 23. aliorumque plurium, quos citasse non est opus in re confessa publice. Inter utramque medius *Morbus* est. qui revera quasi Ianus quidam bifrons est; Sanitati alteram, Morti alteram habens obversam frontem. Qua *sanitatem* intuetur, spei plenus, quem corde dolorem concepit, vultu dissimulat. Qua *mortem* oculis habet obversantem, pallor in ore sedet, character tam animi abjecti certus, quam corporis dejecti.

§ 93. *Homo* igitur violentia Morbi *positus in medio*, utroque versus dici potest ἐπιδιδόναι: nempe, *sanitatem* versus, reconva-

lescens: at *mortem* versus, devigescens indies. *Isto* modo accipitur Aph. II. 31. 32. & commode redditur, *proficere*. de cujus verbi potestate multa dixi præcedente exerc. XIII. 539. & sequentibus. *Altero* autem aliter atque aliter, prout subjecti nempe ratio postulat, quo de dicitur.

§ 94. In præsenti quia de *febribus* sermo est, suapte natura pronis sumere vires eundo, non videbar aptius verbum reponere posse, præter id quod proposui. *Gliscere* enim idem est quod *augescere*, paulatim vires sumendo & intendendo. Philoxeni glossæ: *Gliscit*, αὔξει. Onomasticon: *Glisco*, ἐπιτείνομαι. *Proprie* vero dici de incremento ignis videtur. M. Tullius Hortensio: *Ad juvenilem libidinem copia voluptatum gliscit illa, ut ignis oleo.* citat Nonius in 1.83. Sic & Lucretius in 1. 474:

Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens.

§ 95. *Febris* itaque dicitur *gliscere*, quæ de paroxysmo in paroxysmum ingravescit. Hoc admodum familiare est Semitertianis hodie dictis. Locum habes insignem in 1. Epid. 1. 22: φρικώδεις πυρετοὶ, ξυνεχέες, ὀξέες, τὸ μὲν ὅλον οὐ διαλείποντες. ὁ δὲ τρόπος ἡμιτριταῖος, τὴν μίαν κουφοτέρην, τῇ δὲ ἑτέρῃ ἐπιπαροξυνόμενοι, καὶ τὸ ὅλον ἐπὶ τὸ ὀξύτερον ἐπιδιδόντες· *Horriferæ febres, continuæ, acutæ, denique nihil intermittentes. Modus sesquitertianus: una die leviores, altera adingravescentes, & omnino in majus acumen gliscentes.* In hoc loco mirifice laborat Adr. Spigelius l. de Semitert. 1. 5. Nec equidem miror. Nam ipsum Galenum heic non intellexisse Præceptorem, saltem non ostendisse genuinam ipsius mentem, palam aliquando faciemus, si dabit Dominus, eo in libro quem de Febrium differentiis meditamur.

§ 96. Quibus præmissis, etiam promissis satisfaciendum. Promittebam vero redditurum me rationem, *primo*, Quare in febribus justum metum faciat profluvium seminis. *Deinde*, Quare malum hoc malo non fuerit Nicippo. Quæ ut distincte & perspicue explanemus, verbo prius insinuanda *natura* Seminis est.

§ 97. *Semen* itaque, ut officio, ita & constitutione res est longe nobilissima. *Officium* est, esse medium procreandi hominis. *Partes*, ex quibus constituitur, Hippocrati sunt πνεῦμα καὶ ὑγρὸν,

ὑγρὸν, *Spiritus* & *Humor*: Aph. v. 63. *Humor*, pars eſt coctiſſima & puriſſima Sanguinis, materia & fomes Spirituum vitæ. *Spiritus*, pars eſt avulſa Animæ ſeu Ignis illius, qui in nobis πάντα διὰ παντὸς κυβερνᾶν, *omnia in omnibus gubernare* dicitur 1. de Diæt. XIII. 145. vide ſis Hofmannum de Gen. hom. I. 10. *Humor* ſpiritui pro veſte & vehiculo eſt. *Spiritus* humori dat, quod ſit fecundus.

§ 98. Quare *ſemen*, Hominis eſt non excrementum, ſed pars. Præter rationem eſt, ideo *excrementum* dicere, quia excernitur. *Excerni* proprie eſt inutilium nutriendo. *Quæ* excernuntur, ne officiant officiis membrorum. *Horum* ergo commodo. At *ſemen* excernitur propter ſe, & cum incommodo corporis. *Propter ſe*: quia, niſi abjunctum à Viro, & inſinuatum Mulieri, nequit officium facere. *Cum incommodo* interim ejus, qui molendo id exterit ſibi, atque infundit in locos à Natura præparatos.

§ 99. *Incommoda* ſtatim adſunt, & ſenſibiliter. Convellitur corpus, cum avellitur ſemen. Idcirco *coitum* Democritus dicebat *parvam epilepſiam* eſſe, teſte Clemente Pædag. II. 10. p. 193. D. Stobæus hoc Eryximacho adſcribit Serm. XXXVIII. 6: Hippocrati Macrobius Saturnal. II. 8. Languet homo, cum plantavit hominem. Idcirco interrogatus Cleinias Pythagoricus, *Quando maxime ingrediendum ſit ad mulierem?* reſpondit, *Quum maxime voles lædi.* ita Plutarchus Sympoſ. III. 6. ſed Laertio potius credendum, qui Pythagoræ præceptori tribuit l. VIII. p. m. 573. B. Eapropter olim à mulieribus ſe abſtinebant athletæ, quo ne corporum ſuorum robora minuerent. Quorum aliquot Plato nominat in VIII. de Legib. p. m. 913. A. quos ait abſtinendi hac arte non ſoli corpori conciliaſſe robur, ſed & fortitudinem animo.

§ 100. Qua de cauſa *partem* Hominis ſemen dixi: ceu cui ſe vis vigorque corporis debent; cujuſque non niſi ſuperflui jactura ſine damno fit. Sic enim recte cum Galeno ſentias l. Art. med. c. 86. contra Epicurum, qui (referente Laertio in X. p. m. 782. C.) cenſebat, *Venereorum uſum numquam prodeſſe, præclareque agi, niſi etiam noceat.* quo de adiſis ad elucubratiſſimas Petri Gaſſendi Animadv. ad Epicuri Ethica p. 79. v. 17. Sane *ſanguis* ſi pars viventis

eſt, non ſit hoc oleum ſanguinis? Quod qui impendio libidinantes extundunt ex ſe frequentius, experimentis diſcunt ſubducere ſe ſua firmamenta corpori. Ut jam non dicam ex Ariſtotele VII. Hiſt. I. 16. animalium ſalacioribus & ſenectam immaturiorem & vitam eſſe breviorem.

§ 101. Ex his jam intelligere eſt, *quare*, Febrienti ſemen ſi profluat, merito metuamus malum. Elangueſcit enim ſpiritus, ut ne percoquere materiam peccantem poſſit. Qua recrudeſcente, quid ſperandum eſt? Celſus obſervat II. 10: *Si juvenis imbecillus eſt, aut ſi mulier, quæ gravida non eſt, parum valet, male ſanguinem emitti.* quare? *Emoritur enim vis, ſi quæ his ſupererat, & hoc modo erepta eſt.*

§ 102. Quanto gravius ergo multabitur prodigus ſeminis, ſive intemperantia, ſive infirmitate? Novi, qui ex tertiana febricitans, poſt tertium paroxyſmum, nocte integra, conjugis ad hoc ſollicitantis in amplexus conſcendens, acceſſionem deinde habuerit continuam & peremtoriam. Id mirari deſines, ſi in memoriam revoces exempla eorum, qui ipſa in venere ſani fuere extincti. habes apud Schenckium Obſerv. IV. p. 588. aliud Marc. Donatus habet Hiſt. mirab. IV. 17. ubi & Nobilis ſcorti meminit, in congreſſu interdum animo linquentis. Cauſam recte in ſpirituum profuſionem refert nimiam & nimis ſubitam. Nam & heic verum eſt, quod dicitur Aph. II. 51: imo nuſpiam verius.

§ 103. Si ita eſt, quei factum igitur, quod *febris* Nicippo non gliſceret in deterius? Cauſam quia noſter non dicit, à me ipſiſſimam nemo exſpectet. Exſpectationi interim tuæ ut reſpondeam, poſſibiles aliquot & probabiles conditiones exhibeo, quibus poſitis, ſi non omnibus, ſaltem aliquibus, cum ratione factum dicas, quod factum memoratur & credimus hiſtoriæ.

§ 104. Nicippus itaque *fuerit* Juvenis maturus & valens, carnoſus, ſanguineus, laborioſus: *inciderit* in Febrim, qualem propoſui, æſtate ineunte & tempeſtiva. Non puto mihi laborandum eſſe, ut edoceam ejuſcemodi rerum concurrere concurſum poſſe. Si recte mecum reputas, fatebere non alium eſſe magis familiarem.

§ 105.

§105. *Iuvenem* cum Juriſconſultis appello, *qui adoleſcentis exceſſit ætatem, quoad incipiat inter ſeniores numerari*, ut Marcellus definit §1. l. non aliter. ff. de Legat. & fideic. conſentiente Seneca in Epiſt. XXX. *Adoleſcentia* ſe, ſecundum eoſdem, porrigit ad annum quintum ſupra viceſimum: *nam poſt hoc tempus*, inquit Ulpianus, *compleri virilem vigorem conſtat*. vide §2. l. 1. hoc edictum. ff. de Minorib.

§ 106. *Maturum* dixi, reſpiciens ad illud Platonis in v. de Republ. p. m. 657. c: μέτριος χρόνος ἀκμῆς, τὰ εἴκοσιν ἔτη γυναικὶ, ἀνδρὶ δὲ τὰ τριάκοντα· *Iuſtum tempus vigoris, vigeſimus annus mulieri, viro trigeſimus eſt.* His videlicet annis,

Et hic ſponſæ maturus, & illa marito

eſt, ut loquitur Papinius III. Sylv. I. 76.

§ 107. *Hæc* vere viro *ætas* & eſt & recte dicitur *juſta*, l. 2. ff. de Vacat. mun. *legitima*, l. ult. C. de His qui ven. ætat. *robuſta*, § 6. l. 15. ff. ad Leg. Jul. de Adult. *Iuſta*: quod ejus non amplius fragile ſit & infirmum conſilium, neque captionibus ſuppoſitum, neque inſidiis expoſitum, quo minus rei ſuæ adminiſtratio ipſi committi debeat. *Legitima*: quod leges eam admittant ad rempublicam adminiſtrandam, ad honores, ad munera perſonalia. de quibus Hermogenianus conſulendus § 2. & 3. l. 1. ff. de Munerib. & honorib. *Robuſta* denique: quod, ut animo, ita & corpore præſertim valeat, fortibuſque viris creandis ſit aptiſſima.

§108. *Valere* dicitur, non tantum qui valetudine fruitur incolumi, ſive cui Mens ſana eſt in corpore ſano: verum qui præterea corpus habet virium robore & exercitatione ſuffultum firmatumque. Hic eſt ille, cui non modo licet, ſed prorſus expedit, ſi ſuæ ſpontis eſt, nullis ſe obligare legibus, & varium habere vitæ genus, ac meminiſſe ſemper, tam nihil viribus tuendis non convenire, quam βιοτῆς δ' ἀτρεκεῖς ἐπιτηδεύσεις, *accurata vitæ ſtudia*, ut Euripides ait Hippol. verſu 261. Tales Hofmannus III. Inſt. VII. 2, vix totidem dari opinatur, quot ſunt

Thebarum portæ, vel divitis oſtia Nili.

Sane darentur vel in Batavis plures, niſi corporum robora corrumperet aut educationis mollities aut juventutis licentia: ut alias nunc cauſas prætercam.

§109,

§ 109. *Carnosus*, εὔσαρκος Græcis dicitur, qui πάντῃ σύμμετρος sive *mediocri omnino corporis habitu* est. ita enim Galeni illud de Temp. II. 4. vertit & exposuit Tho. Linacer: plane. Potuisset: *omni ex parte commensus*. Belgæ mei: *gansch wel gemaekt*. Certe, ut formæ decus potissimum à commensuratione est: ita & commensuratio, à carnositate. Celsus: *Corpus habilissimum quadratum est, neque gracile, neque obesum*, lib. II. cap. I. *Habilissimum* vocat, quod humanis functionibus accommodatissimum est, & minime morbis minoribusque obnoxium. *Quadratum* heic Gul. Pantinus exponit, quod *neque proceritate enorme, neque brevitate deforme est, & cujus crassitiei longitudo membrorumque omnium analogia ac decora proportio respondet*: recte. Columella VII. 121. de Villatico cane: *probatur quadratus potius, quam longus, aut brevis*. Quinctiliano illa *virilis compositio*, quamvis in metaphora, dicitur Inst. II. 5. *Gracile*, quod teneritudine ac naturali macilentia contractum. repete dicta mihi supra XIV. 23. *Obesum*, quod crassitie ac pinguitudine distentum. *Gracile corpus, infirmum: obesum, hebes est*; ut ibidem Celsus.

§ 110. *Sanguineus*, αἱμαλώδης (ita enim Philoxeni glossæ exponunt) est, qui sanguine abundat. Nonius I. 96: *Abundare, supra modum aliquid esse*. Nobis non sic: verum de εὐπορίᾳ, *copia* dicitur, seu plenitudine non gravi vasis, sed liberali carnibus nutriendis fovendisque. Qui supra modum est, redundat. Onomasticon: *Redundo*, περίειμι. hoc est, *supersum*. Catoniano verbo (de Re rust. c. XII.) *temperatum* Sanguinem appello, qui sufficit necessaria alimenta partibus. *Abundantem* vero, qui robori præterea confert. confer ad Hippocratem de Alim. VIII. 19. *Redundantem* denique, qui superest & nihil nutritioni, nedum augmentationi virium confert, quin sensim has gravius graviusque premit, si pergat superabundare.

§ 111. *Laboriosus*, qui laboris est & diligens & patiens. *Labor* Ciceroni in Tusc. II. 15. definitur, *functio animi vel corporis gravioris operis & muneris*. Nicippum puta *corpus* labori magis, quam *animum* impendisse. *Diligens* heic censetur, qui gnaviter facit, quod faciendum est in rem familiarem, aut sanitatis causa. *Res fami-*

familiaris autem, ut prudenter æstimat Gajus JCtus in l. 18. Si quid. ff. de Ædil. edicto, non continuum laborem per dies noctesque exigit, sed nunc ex bono & æquo modice desiderat. Ad *sanitatem* spectat illud Hippocratis VI. Epid. IV. 20: *ἄσκησις ὑγιείης, ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων· Præsidium sanitatis, non satiari, non pigrari.* Quo de elegantia Foesius in Annotationibus. *Patiens* laboris mihi, qui facile fert, & minus lassatur. Id *consuetudine* nobis acquirimus. vide Aph. II. 49. quem Celsus I. 3. hisce expressit: *Omnem laborem facilius, vel puer, vel senex, quam insuetus homo sustinet.*

§ 110. Et istæ quidem *internæ* Conditiones sunt. Reliqua est *externa* una, Tempus anni: sed triplici iterum circumscripta conditione. Etenim

§ 111. *Tempus*, quo incidit in febrim noster, æstatem diximus. *Æstate* enim tertianas plurimas fieri notatur Aph. III. 21. *Ineunte* vero etiam mitiores, etiam in pravis anni constitutionibus. Hoc speciatim observat Hippocrates I. Epid. II. 61. de Causis seu febribus ardentibus. *ὅσοι μὲν οὖν ἦρος καὶ θέρεος ἀρξαμένου αὐτίκα νοσέειν ἤρξαντο, οἱ πλεῖστοι διεσώζοντο· ὀλίγοι δέ τινες ἔθνησκον· Quicumque enim vere aut æstate ineunte statim ægrotare cœperant, plerique evadebant: pauci quidam moriebantur.* Hoc est, quod dicit Aph. III. 9: *ἦρ δὲ ὑγιεινότατον, καὶ ἥκιστα θανατῶδες· Ver autem saluberrimum & minime exitiale.*

§ 112. Affine *veri* Æstatis initium est: imo hoc *finis* Veris est. Unde & *æstas* pro *vere* ponitur apud Poetam Georg. III. 296:

stabilis edico in mollibus herbam
Carpere oves, dum mox frondosa reducitur æstas.

Æstatem nominat, *ver* notat. *Annum* quippe Veteres in duas partes partiebantur, Hiemem & Æstatem. Et hoc est instituti antiquissimi & Antiquissimi dierum, ceu videre Gen. VIII. 22. Nec dubium, ex eodem habuisse Gentes. Philosophus diserte de Gen. anim. IV. 2: *ὁ μὲν γὰρ ἥλιος, ἐν ὅλῳ τῷ ἐνιαυτῷ ποιεῖ χειμῶνα καὶ θέρος· Sol enim totum annum distinguit in Hiemem & Aestatem.* vide & Theophrastum l. de Sign. pluv. p. 110. l. 20. edit. Furl. *Ver* breve olim: ut & *autumnus*. Id cognoveris vel ex Hippocrate

11. de Diæt. II. 18. 20. Atque iſtæ *cauſæ* ſunt, quare annexuerint *ver* Æſtati, *autumnum* Hiemi.

§ 113. In cujus teſtimonium cum Lud. de la Cerda ad propoſitum Poetæ locum, etiam Philonem citat in l. de Plantat. Noe p. m. 231. A, neſcio quid virum doctiſſimum fefellerit. Paret quippe inſpicienti locum, noſtro more annum diviſiſſe in quatuor quadrantes ſeu partes æquales. Ait enim τὰς ἐτησίους ὥρας ἰσαρίθμους, χειμῶνα καὶ θέρος, καὶ τὰς μεθορίους, ἔαρ τε καὶ μετόπωρον. Interpres : *annuæ temporum vices totidem, hiems & æſtas; eorumque confines ver & autumnus.* Non hoc Judæus, ſed hoc dicit : *anni partes dierum numero pares eſſe, hiemem atque æſtatem, ut & earum conterminas, ver atque autumnum.*

§ 114. *Initium* æſtatis itaque affine Veri eſt : maxime vero ſi *tempeſtiva* eſt : hoc eſt, gloſſatore Philoxeno, ἀκμαῖος, εὔκαιρος, ὡραῖος. *AEſtas* dicitur ὡραῖος, *matura*, quæ neque citius adeſt, neque ſerius, quam oportet : dicitur εὔκαιρος, *opportuna*, quæ conveniens tempeſtati eſt, ſeu talis eſt in omnibus ſuis qualitatibus, qualis per naturam debet eſſe : dicitur ἀκμαῖος, *vigens*, quæ adoleſcendo conſtanter perſeverat ſui ſemper eſſe ſimilis. Numquam enim quidquam magis viget, hoc eſt, majore atque meliore vi peragit quod agit, quam cum in agendi modo conſtans ſibi, paulatim promovet ad ſummum uſque vigoris, & proficit ad operis conſummationem.

§ 115. Vidimus, quæ ſit *natura* Conditionum, à me magna cum ſpecie veri, nulla ſaltem improbabilitate propoſitarum. Ex quibus *priores*, ſive quæ ad Ægrotantem pertinent, ſignificant *ipſum* Viribus fuiſſe vegetis & ad facile etiam majora ſuſtinendum idoneis atque ſufficientibus. *Poſteriores* autem, ſive quæ ad Morbum ſpectant magis, indigitant *eam* Temporis fuiſſe rationem, unde quidem nihil adverſi Naturæ, ſed emolumenti plurimum eſſet expectandum.

§ 116. Nicippus itaque ſi *eam* Ætatem habuit, *eam* Conſtitutionem corporis, atque exercitationem : habuit & *ſeminalis* Materiæ abunde, & *virium* plus ſatis, ad frequentiorem ejus atque indemniorem profuſionem. Et hæc quidem ſunt apud Galenum

num in confeſſo. Ita enim l. de Sanit. tu. II. 12. citato Hippocratis, qui VI. Epid. VI. 4. extat, loco ſubnotat: τὰ μὲν γὰρ ἄλλα πάντα, κοινὰ πάσης ἡλικίας ἐστὶ, τὰ δ' ἀφροδίσια, μόνης τῆς τῶν ἀκμαζόντων· *cætera quidem* (videlicet, labores, cibi, potus, ſomni) *communia cuivis ætati ſunt: venus autem ſoli vigentium convenit.* Iterum in VI. 4: ἀβλαβῆ γὰρ ἀφροδίσια μόνοις τοῖς ὑγροῖς καὶ θερμοῖς ἐστὶ, καὶ ὅσοι φύσει πολύσπερμοι· *Innocua venus ſolis humidis & calidis eſt, & quicumque natura abundant ſemine.*

§ 117. Valde eſt veroſimile, hinc Ruffum concinnaſſe, quæ ex ipſius operibus adducit Aetius tetr. I. Serm. III. 8. φύσεις, inquit, πρὸς ἀφροδίσια ἐπιτήδειοι, αἱ θερμότεραι, καὶ αἱ ὑγρότεραι, καὶ πλέον τῶν ἄλλων εἰς τὴν χρῆσιν εὔφοροι. καὶ ἡ μὲν τῶν ἀκμαζόντων, εὔθετος. ὡρῶν δὲ τὸ μὲν ἔαρ ἐπιτήδειον. χρὴ δὲ καὶ τὴν δίαιταν ὑγρὰν, καὶ θερμὴν ὑπάρχειν, εἴη δ' ἂν πόνων μὲν μετριότης, καὶ σίτου εὐωχία. i. e. *Naturæ ad venerem commodæ ſunt calidiores & humidiores: quæ & præ aliis facile ejus uſum ſuſtinent. Aetas etiam vigentium accommoda. Inter tempeſtates Ver opportunum. Sed & victum oportet humidum ac calidum eſſe. Sint etiam labores moderati, & cibi liberales.* Pro εὐωχία Cornarius εὐχυμία ſuo in codice videtur legiſſe. reddit enim, *cibi boni ſucci*: nec male. *Vtrumvis* enim vocabulum requirit quid *bonam* in cibis: ſed illud, *quantitatis*; hoc vero, *qualitatis*. Ubi igitur iſtæ adſunt cauſæ, ibi & in copia Semen fieri, & ſine incommodo excerni conſtat.

§ 118. Imo vero, *Seminis* ſuo tempore *excernendi* magnam eſſe neceſſitatem, non ſola ratione Galenus, ſed & exemplis iiſque luculentis oſtendit l. de Loc. affect. VI. 5. *Iſta* vero neceſſitas vel maxima eſt in Calidis atque humidis corporum conſtitutionibus: verbo, in Sanguineis. de quibus adiſis ad Hofmannum IV. Inſt. V. 6. & VIII. 24.

§ 119. Hoc in genere Nicippum collocavimus: ſed meliore; eorum nempe, quibus *caliditas & humiditas ſtant in æquilibrio*, hoc eſt (ut ego interpretari ſoleo) quibus neque *ſpiritum* Sanguis obtundit, neque *ſanguinem* Spiritus incendit. In hujuſcemodi vero temperaturis, ut maxima *ſeminis* copia gignitur, ita & maxime neceſſariam eſſe deonerationem, iterum Galenus cum ejuſdem

operis de Loc. aff. VI. 6. tum præcipue l. de San. tu. VI. 14. ſatis ex pleno demonſtrat.

§ 120. Poſſem & hoc dicere, nec ſine veri ſpecie, non *ſemen* Nicippo, ſed *humorem* Seminis effluxiſſe ſolum, prorſus ut in Gonorrhœa vulgo dicta. At ille non magis Semen eſt, quam pater eſt, qui patrare nequit. Impoſſibile eſt autem genitali *ſpiritu* turgeſcere Humorem ſeminalem, niſi inflammante Sanguinem libidine ſeu flagrante in venerem deſiderio, ſive ſponte Naturæ hoc concipiatur, ſive ex voluntate Viri. Iſto autem modo cum profluit ſeminis Humor, non ſolet criſtas petulans membrum tollere, ſed canum potius degeneres imitari.

§ 121. Verumenimvero non opus eſt huc confugere. Nihil enim incommodi vel metuendum eſt, ſi dicamus, ſtimulante Natura, prorſus ut in ſomnis, & ſe ſuſtuliſſe virilitatem & facere viriliter conatam. Imo vero, ſi verum eſt, quod Galenus ait ad VI. Epid. v. 25: audemus & hoc profiteri, *pollutionem* iſtam profuiſſe etiam Nicippo ad valetudinis recuperationem. Τὰ ἀφροδίσια, inquit, ποτὲ τῷ ψύχειν ἐργάζεται, μόνους ἐκείνους ὀνίσουσι τοὺς αἰθαλώδεις ἢ καπνώδεις διαπνοὰς ἴσχοντας, διὰ φυσικὴν δυσκρασίαν· οὗτοι γὰρ ὅταν ἐπισχεθῶσιν αὐτὰς, βλάπτονται μεγάλως. οὗτοι καὶ πρὸς τῶν ἀφροδισίων ἐν καιρῷ καὶ μέτρῳ γινομένων, ὠφελοῦνται· *Venus aliquando prodeſt refrigerando, ſolis illis ſubveniens, qui favillaceas aut fuliginoſas habent exhalationes, ob naturalem intemperiem. Hi enim quando retinent eas, læduntur valde. Iidem à venere, tempore & modo celebrata, juvantur.*

§ 122. Hofmannus II. Inſt. CXLII. 2: τὸν ἀτμὸν, *vaporem aqueum*, Sanguineorum: τὸν καπνὸν, *vaporem frigidiuſculum*, Pituitoſorum: τὴν λιγνὺν, *fuliginem*, Bilioſorum: τὴν αἰθάλην, *favillam*, Melancholicorum appellat exſpirationes. Quæ ut facile patior tantivis pretii eſſe: ita in æternum non commutavero cum iſtis apud Hippocratem VI. Epid. v. 13: Γλῶσσα, οὖρον, σημαίνει. χλωραὶ γλῶσσαι, χολώδεες. τὸ δὲ χολῶδες, ἀπὸ πίονος. ἐρυθραὶ δὲ, ἀφ᾽ αἵματος. μέλαιναι δὲ, ἀπὸ μελαίνης χολῆς. αὗαι δὲ, ἀπὸ ἐκκαύσιος λιγνυώδεος, καὶ μητρῴου μορίου. λευκαὶ δὲ, ἀπὸ φλέγματος. *Lingua, urina, ſignificant. Luteæ linguæ, bilioſæ. Bilioſum vero, à pingui.*

pingui. Rubræ, à sanguine. Nigræ, ab atra bile. Siccæ vero, ab exustione fuliginosi & matrice. Albæ denique, à pituita.

§ 123. Primum comma, ut interpunximus, ut exposuimus, ita interpungendum & exponendum esse ex Galeno nostro optime & verissime docuit (in talibus, supra quam quis credat, admirabilis) Salmasius de Calculo p. 27. Recentiores nostri heic impingunt omnes, & nescio quid absurdi delirant. Sed isti correcturæ favent omnino, quæ jam dicta sequuntur. Sed forte alias hæc persequar latius.

§ 124. Nunc vero mihi Galenus videtur adversari Hofmanno, & *ejusdem* si non naturæ, saltem *originis* facere favillacea & fuliginosa. Τὴν λιγνὺν, *fuliginem*, Nicandri interpres in Alexiph. ad ἔ. 52. definit τὸ καπνῶδες τοῦ πυρός, *fumosum* aut *fumum ignis*. recte. Etenim *fumus* proprie est id, quod ex rebus, cum cremantur, exhalat. Id vero mistum est ex terrestri & aquea substantia.

§ 125. In nobis *fumus* est, quam Fuliginem passim appellamus. *Ea* vero nihil est aliud, quam *recrementum* Oleosi sanguinis, quod illi in Flammulam vitalem, quem Spiritum vocamus, accenso & deflagrato superest. Hoc *aquosi* Vaporibus, ad promtiorem & innocentiorem exspirationem, permixtum constituit vere τὸ λιγνυῶδες, *fuliginosum* quod vocat Hippocrates, à natura sua; χολῶδες, *biliosum* vero, à materia. *Materia* enim fuliginis præcipua, Pingue sanguinis. Id præter summum Medicum etiam summus Philosophus notavit in Meteorolog. IV. 9: ἡ δὲ πίονος θυμίασις, λιγνύς· *Pinguis* (materiæ) *exhalatio, fuligo.*

§ 126. A fuligine porro *favilla* differt non substantia, sed modo substantiæ. Etenim ex Hippocrate etiam didiceris, *favillam* esse nihil aliud, quam ἔκκαυμα τοῦ λιγνυώδεος sive *fuliginem ustam*, hoc est, vaporoso Seri plus minus privatam, & ob hoc acriorem & noxæ aptiorem. Et hæc ratio est, quare (quod Gorrhœus in Definit. ad καπνὸς notat) Galenus sæpissime confundat & pro eodem usurpet αἰθαλῶδες περίττωμα, καὶ καπνῶδες, καὶ λιγνυώδη ἀναθυμίασιν· *excrementum favillaceum, & fumosum, ac fuliginosam exhalationem.*

§ 127. Cæterum, *favillam* Fuliginem esse, quam dixi; &,

quod Galenus dicebat, *retentam* nocere plurimum, duabus nunc obſervationibus confirmo. *Alteram*, Greg. Horſtius ſubminiſtrat Obſerv. de Febr. 1. 5: *alteram*, Galenus l. de San. tu. v. 11.

§ 128. Horſtii obſervatio eſt: *Vir conſularis febri prehenſus, præter ſigna tertianis exquiſitis propria, tam ipſius paroxyſmi tempore, quam die intermiſſionis, vago dolore prurituque cutis afficiebatur, cum exanthematibus partim rubris, partim albis, ac ſi virgis cæſus eſſet: quam ob cauſam ſuſpicionem veneni aſſumti, ſed falſo, concipit.* Ipſe vero Hofmannus *pruritum* favillæ adſcribit: & recte. *Fuligo* enim, etſi retenta ex facili Febrim cieat, ſive ad ſui expulſionem fervere Spiritum cogat: pruritum tamen non facere, exemplis conſtat innumerabilibus.

§ 129. Galenus de Primigene Mitylenæo refert, *niſi lavaret, omnino ſebricitaſſe: & ex eo ſe ratione collegiſſe, fumida ipſum excrementa gignere, quæ tranſpiratu emitti poſtularent. Cæterum cum denſior cutis eſſet, quam ut ea tranſmitti omnia ſineret, collecta ſub cute calorem excitare. Ergo placuit*, inquit, *explicata quoque manu Primigenis thoraci injecta, cujuſmodi eſſet caloris qualitas, explorare. Vt vero acrem mordacemque comperi, non diſſimilem calori eorum, qui cepas ampliter comediſſent, multo adhuc magis eventus cauſam probe conjectaſſe mihi perſuadens, percontabar, ecquid ſudoris illi citra balneum incideret, neganteque id, jam firmiorem habere me affectus ejus notitiam mihi perſuaſi.*

§ 130. His itaque, qui ejuſcemodi vel favillacea vel fuliginoſa aut multa colligunt aut parum excernunt; *his Venus*, inquit, *refrigerando prodeſt*, ſi tempore & modo peragatur. Quomodo autem *refrigerando?* Ut bulliens aqua ſubſidit & ſubtepeſcit, ut ſanguis fervens remittit de fervore, ſi partem vel huic vel illi demas: ita & Spiritus. Præter frigidos & malefitiatos non credo eſſe qui ignoret, quantus in venerem viros rapiat furor. Certe (ut verbis hoc nunc Ariſtonis apud Clem. Alexandrinum Strom. 11. p. m. 407. A, dicam) quoties *Amoris ignis & Voluptatis imaginatio*

Διὰ σπλάγχνων ἔσω
Χωροῦσιν, ὡς κυκῶσιν ἀνθρώπων κέαρ·

in

in cor atque viſcera
Subiere, ſævis ecquis eſt flammis modus?

Atenimvero mirari, ſi attendis, nequeas ſatis, quemadmodum adeo de facili

Hi motus animorum, atque hæc turbamina tanta,
Seminis exigui jactu compreſſa quieſcant.

§ 131. Porro aliquantum *defervens* Spiritus multo plerumque fit idonior rebus gerendis. Quotidianæ hoc & multis in negotiis obviæ obſervationis eſt. Ut vero cæteris omnibus in rebus modus eſt, quem ultra citraque rectum fieri nequit: ita & noſtri Caloris eſſe certam rationem oportet, & aliam atque aliam, pro cujuſque Materiæ morbificæ conditione. Cum enim conſtet Morbos, ut Hippocrates in VI. Ep. V. 6. obſervat, καὶ διὰ πεπασμὸν λείπειν, καὶ διὰ λύσιν, καὶ δι' ἀραίωσιν, *aut per Concoctionem deſinere, aut per Solutionem, aut per Extenuationem*: certum eſt, non poſſe hæc omnia Naturam uno eodemque caloris gradu perficere & exſequi. Hoc vero aperte innuit Aph. II. 47. Niſi enim *febrim* Spiritus faceret, nec faceret pus. Pure facto, niſi receptui caneret, ſe perderet profuſo pure. ut perditur, cum in ipſo impetu febris mittitur ſanguis. eapropter enim hoc *hominem jugulare eſt*, ut Celſus ex vero ait II. 10.

§ 132. Nec *aliter* Nicippo ſua pollutio profuit. *Seminis* quippe profuſione cautum fuit, quo ne pleniore in corpore vehementius exardeſceret Febris, & corrumperet Sanguinem. Ad Naturæ modulum namque ſemper compoſito calore, nihil umquam ſiniſterioris metuendum eſt, nullo etiam in morbo. Quin corpus noſtrum quo tepidius eſt in febribus, eo etiam laxius & ad exſpirandum aptius. Quod equidem valde in omnibus ad ſalutem opportunum. Quam facile enim retentæ fuligines nocent: tam multum ſuo diſceſſu conferunt ad ſanitatem recipiendam.

§ 133. Hactenus deſudavimus in *principali* Hiſtoriæ propoſitæ negotio. In quo ſi rem, quod ajunt, acu non tetigi; facile alium patior meliore cribro divinare. Ego interim perſuadeo mihi, propius nil factum: ſed ita, ut mihi palmam nec aſſeram, neque tibi præreptum eam. Tu ſi aliter cenſes, conere ſimiliter.

Nam-

Namque, ut Græcus verſiculus olim in vulgo jactatus promittit,

Μάντις γ' ἄριστος, ὅστις εἰκάζει καλῶς·

Qui bene conjiciet, vates hic optimus.

citant ex Euripide Tullius de Divin. II. 4. ad Attic. VII. 13. & Plutarchus l. de Orac. defectu p. m. 432. c. Progredior itaque ad reliqua.

§ 134. ATQUE *hoc ipſum ipſi ſæpe evenit & nihil nocuit.* Quibus in verbis, cætera claris, hoc ſolum dubium videtur, quid velit *numeri* Adverbium *ſæpe*, hoc eſt, multis vicibus, frequenter, crebro. Hoccine ſcilicet? in *toto* Morbo ſæpe ſe Nicippus polluit, ac tantum non in ſingulis acceſſionibus. an hoc? in *quovis* Paroxyſmo ipſi hoc contigit iteratò. Ego non video cauſam, quare non utroque modo liceat accipere, illis circumſtantiis circumſcripto caſu, quas præſuppoſui. Rationes non recito. Meminiſti enim eas me fundare in *conſtantia* Virium & *abundantia* Seminis.

§ 135. Sed & notabile eſt verbum ἐγένετο, *evenit*. Significat enim, *pollutionem* Nicippo fuiſſe, non *rem* Arbitrii, non *opus* Naturæ, ſed *effectum* Morbi. *Arbitrii* rem eſſe coitum, probari non debet: niſi fortaſſis in eorum gratiam, qui mentem in menta gerunt, furibundo membro in obſequium nati, neque imperare docti. Apud quos tamen cum nihil valeat ratio, quorſum velimus Æthiopem lavare?

§ 136. *Naturæ* opus eſt, quod illa coacte ſponteque facit. Quod facit *Natura*, inquam: non Morbus. Facit autem *coactu* Cauſæ, morbum mox daturæ, niſi præveniat & ſe ab ea liberet: interim *ſponte* ſua & αὐτομάτως *ſine adminiculis* Artis. Nam *ſponte* Natura facit, quod proprio inſtinctu, hoc eſt, voluntate divina, cujus illa miniſtra eſt. *Spons* enim proprie voluntas fuit, à ſpondendo: quoniam fœdera libero animo fierent, inquit Scaliger ad v. Hiſt: de Anim. I. 5.

§ 137. Inquies: *Nihil* in nobis non facit Natura, ne in Morbis quidem. Ita memini me ſcribere in VI. 28. Ita etiam revera eſt: ſiquidem, quæ in nobis geruntur, ex *principe* Cauſa, & ſola æſtimes. In rebus quippe naturalibus, & quatenus ſunt naturales, fruſtra, præter *Naturam*, aliud *principium motus* requiras. At in

rebus

rebus ad artem ſpectantibus etiam aliunde, quæ fiunt, oportet æſtimare. Quibus autem? Hoc ut ſemel & hac occaſione dicam facile conceſſuros confido, qui hæc, quia non ſatis apud Galenum intelligunt, neque ſatis intelligibiliter apud juventutem ſe poſſe exponere ſentiunt.

§ 138. In *actionibus* Naturæ igitur tria ſunt ſpectanda. *Primum* eſt: Modus quo agit, bene an male fiat, quod fieri debet. *Secundum*: Objectum in quod agit, proprium an alienum ſit. *Tertium*, Inſtrumentum, per quod agit, integrum an oblæſum ſit.

§ 139. Quum *bene* Natura & in *proprium* Objectum agit, *functio* ſeu Actio *naturalis* dicitur, hoc eſt, non à Natura tantum, ſed & ſecundum legem ejus peracta. *Fungi* enim eſt perficere ea, quæ ad vitæ incolumitatem atque felicitatem, ceu finem atque ſcopum, ſunt deſtinata. *Perficere* vero eſt, facere hoc opus abſolutum, omnibus ſcilicet numeris, quos requirit uſus, cui deſtinatur. Cæterum *perfici* Opus, quodcumque demum, non poteſt, niſi & *valeat* Spiritus, miniſter Naturæ, & *ſana* Inſtrumenta ſint.

§ 140. Ex dictis colligas, quod *functio* ſit Motus operans recte. Quod ſit *motus*, Spiritui debet. Hujus quippe *impulſu* omnia cientur in officium. Sola lipothymia id docet: ne plura huc phænomena accerſam. Quod motus iſte ſit *opera*, ſeu actio qua opus fit, Membro debet ceu organo, quo Spiritus inſtrui habet neceſſe, ut operetur. Quod vero non *quodvis* Opus quolibet membro, ſed hoc illo, illud alio, iterumque aliud alio operetur, id debet Conſtitutioni cujuſque membri (ex hujus tam materia quam ſtructura reſultanti) tamquam formæ per quam unumquodque eſt à Natura aptum ad id, quod ſui eſt muneris. Quod denique *recte* Opus faciendum facit, ſeu vitii expers, id debet Integritati conſtitutionis, quam Sanitatem vulgo nuncupamus.

§ 141. Quum *male* Natura, ſive in *proprium* Objectum, ſive *alienum* agit, non hoc jam Naturæ agenti, ſed actionem ejus vitianti debetur. *Quod* vitiat, eſt Diſpoſitio incongrua Naturæ ad fungendum, ſive Spiritui ea inſit, ſive Inſtrumentis. Eam *diſpoſitionem*, Morbum nominamus: hujus *effectum*, Symptoma. *Actio læſa* ergo, quatenus eſt *actio*, Naturæ munus eſt: at quate-

nus *læsa*, seu quod in actione culpamus, Morbi maleficium est. Non potest, neq; debet à Natura amplius requiri, quam ut agendi *potestatem* Spiritui, atque *actum* Membris conferat. Si *minister* Potestate concessa sibi nequeat uti: si *organa* Actum detorqueant alio, quam quo est destinatus: *neutra* sane Naturæ culpa est.

§ 142. Quum *bene* Natura, sed in *alienum* Objectum agit, sive fiente Morbo, sive facto, ἔργον τῆς φύσεως, *opus naturæ* dicitur à Galeno non semel. vide ad Hofmannum III. Inst. IX. 2. Quibus adstitue memorabilem locum qui est in com. ad VI. Epid. V. 3: οἱ πταρμοὶ φύσεως μὲν ἔργον ὑπάρχουσιν ἀεὶ, γίνονται δὲ ἐπὶ νοσώδεσι διαθέσεσιν. ὀνομάζω δὲ νοσώδεις διαθέσεις, οὐ μόνον ὅταν ἤδη νοσῶσιν· ἀλλὰ κἀπειδὰν ἄρχεταί τις αὐτῶν συνίστασθαι. *Sternutamenta, Naturæ quidem opus sunt semper; fiunt interim à Morbosis dispositionibus. Appello autem Morbosas dispositiones, non solum quando jam ægrotant*, hoc est, ex morbis factis decumbunt; *verum etiam quando incipit aliquis eorum fieri.*

§ 143. Fiunt autem *concepta* aut *collecta* Materia aliena à constitutione corporis. Quæ si *vel* Quantitate gravet Naturam, *vel* Qualitate irritet, *Ipsa* sibi admirabili potius quam explicabili ratione viam invenit, qua inimicam materiam expellat. *Expellit* autem hoc casu semper actione aliqua insolenti. *Insolentem* voco, quæ *vel* Toto genere talis est, *vel* Modo tantum. *Toto genere*: ut Tussis, oscitatio, pandiculatio, singultus, vomitus, aliæ id genus, quas Sanitas integra non novit. confer ad l. de Sympt. diff. VI. *Modo*: ut Alvi perturbatio, sudor, & si quæ præterea fieri alias solita exorbitat in excessu.

§ 144. Vulgo hæc *symptomata Causæ* dici consuerunt. *Symptomata:* quia sunt Actiones præter Naturæ quasi voluntatem factæ, aut saltem præter naturalem legem. *Causæ:* quia Materia peccans quamdiu in eo est, ut faciat Morbum (hoc est, eam Membro dispositionem introducat, unde illud aut in totum abstinere suo munere cogatur, aut saltem nimiopere interturbetur) rectissime *causa* dicitur Morbi, quem facit.

§ 145. Eædem *actiones* sunt, quæ vulgo etiam dicuntur *bonum* Signum *malæ* Causæ esse. Nempe *causa* est Morbus incipiens, Ma-

Materia nocens. quam in tempore expelli, *ſignum* Naturæ valentis eſt, & invigilantis ſuæ conſervationi. Sane numquam Natura hos motus inſolitos moliretur, niſi & ſentiret alienæ materiæ hoſtilem vim, & ſciret, quamquam *inerudita*, *facere tamen quæ oportet*: VI. Epid. V. 2. Quæ etſi faciat οὐκ ἐκ διανοίης, *non ex intelligentia*: ita facit tamen, ut etiam Arti palmam præripiat, cui proprium eſt μετὰ λόγου, *cum ratione* omnia facere. Hæc clare ſignificant illa Præceptoris I. de Diæt. XVII. 181: ἰητρικὴ τὸ λυπέον ἀπαλλάσσει· καὶ ὑφ' οὗ πονεῖ ἀφαιρέουσα, ὑγιέα ποιεῖ. ἡ Φύσις αὐτομάτη ταῦτα ἐπίσταται. καθήμενος, πονεῖ ἀναστῆναι· κινεύμενος, πονεῖ ἀναπαύσασθαι. καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἔχει ἡ Φύσις ἰητρικῆς. *Medicina quod moleſtum amovet: & unde laborat auferens, ſanum facit. Natura ſponte hæc poteſt. Qui ſedet, laborat exſurgere: qui movetur, requieſcere. Atque alia ejuſcemodi facit Natura, quæ ſunt Medicinæ.* Quorum explicationem quiſquis egregiam cupis, adi ſis ad Sanctacrucium de Hipp. Philoſ. t. LVIII. In qua tamen ſunt non pauca, quæ merentur ad incudem revocari. Sed hoc hujus loci non eſt.

§ 148. Porro locum non in *fientibus* Morbis tantum habent *opera* Naturæ; verumetiam in *factis*. Tale eſt, Materiæ morbificæ concoctio, & concoctæ judicatio ſive excretio tam paulatina quam ſubita. vide Galenum l. de Conſt. art. XII. Sic & puris confectionem diſerte in hoc cenſu collocat l. de Simpl. fac. V. 9. confer ſis ad Argenterii com. ad Aph. II. 47.

§ 149. Quum *male* Natura in *proprium* Objectum, non ſua tamen, ſed hujus culpa agit, quia nempe hoc illius viribus proportione non reſpondet, ἀποτυχία τῆς ἐνεργείας, *Fruſtratio actionis* dicitur cum alibi à Galeno, tum l. de Sympt. diff. cap. I. Hodie *errorem externum* nuncupamus, omne illud *vitium* Actionis, quod evenit ob non bene ſe habentes Cauſas ſine quibus non poteſt Actionum quæque fieri, vel per quas melius fieri debebat. *Errorem*: quia Natura excidens ab intentione operis deſtinati, erraſſe in agendo videtur. *Externum*: quia examinanti rem apparet liquido, errorem factum culpa alicujus, quod eſt extra conſtitutionem partium, ut phraſi equidem inſolenti amat Sennertus loqui in II. Inſt. p. III. ſ. I. 2. confer ad Hofmannum III. Inſt. IX. 9.

§ 148. Quibus intellectis intelligis etiam, *pollutionem*, quæ Nicippo evênit *febrienti* seu ferventi ad separationem biliosi à Sanguine, fuisse consectarium atque effectum Morbi. Id vero amplius ex sequentibus intelliges.

§ 149. PRÆDICTUM *fuit quod desineret, quum febres judicatæ forent*. Non videtur necesse heic à me notari discrimen, quod est inter προγνωσιν καὶ πρόῤῥησιν, *Prænotionem* & *Prædictionem*. videri de eo apud Foesium in Oecon. potes, aut Gorrhæum in Definit. qui satis hoc recte ex Galeno notant, πρόγνωσιν esse illam præviam futuri notitiam, quam animo Medicus concipit ex iis, quæ progresso morbo apparent aut superveniunt: πρόῤῥησιν vero, ejus significationem apud necessarios ægrotantis. *Ista* quidem semper necessaria est: ne forte, si quæ ex improviso accidant, offendant imparatum & cedant in damnum cum valetudinis, si non vitæ Ægrotantis, tum existimationis Medici ipsius. *Illa* vero tum maxime, cum metus est, ne, si nihil præmoneat & *victa ars malo fuerit, vel ignorasse vel fefellisse videatur*, inquit Celsus in v. 26. initio.

§ 150. Et *bona* quidem, si *certa* sunt, prædicere oportet confidenter, uti heic facit Præceptor: sin *dubia*, caûte, hoc est, cum hac exceptione, *si nihil inciderit quod impediat*, ut Seneca ait l. de Benef. IV. 34. & de Tranq. an. 13. *Mala* vero, si *certa*, sapienter: ne officium Scabini functus, non Medici videare. Hanc vocem enim, *Dispone domui tuæ*, qui audiat impavidus, perrarus est. Mortem quippe contemnere posse, *maximum argumentum est animi ab altiori venientis sede*, ut iterum ille Epist. CXX. Sin *incerta*, prudenter, hoc est, proposito metu spem tamen superesse ostendendum est in Natura, virtute divina, & divinitus sæpe adjuta in reddendo salutem desperatis.

§ 151. Nota modo formulam loquendi: προεῤῥέθη, *prædictum fuit*: impersonaliter. Eam *invidiæ* esse ne putes: *modestiæ* est. *Ille* enim hac se turpissima turpitudine contaminaverit, qui tantopere eam fuit detestatus, ut ne cadere quidem existimaverit hoc crimen in Medicum verum? Audi sis quid dicat in Præcept. VII. 87: ὃ γὰρ ἂν μεθ' ὅρκου ἐρέω, οὐδέποτε ἰητροῦ λογισμὸς φθονήσειεν ἂν ἑτέρῳ.

ἑτέρῳ. ἀκιδνὸς γὰρ ἂν φανείη. ἀλλὰ μᾶλλον οἱ ἀγχιστεύοντες ἀγοραίης ἐργασίης, πρήσσουσι ταῦτα ἀμαρέως. Zuingerus pro his: *Hoc enim jurejurando affirmare possum, verum medicum ratiocinando nihil umquam ex invidia vel malevolentia prolaturum: alioqui impotens videbitur. Nam qui forensem quæstum sectantur, his fere moribus præditi esse solent.* Ad quæ videsis & nobilem ejus commentarium. Quam verò *verus* Medicus alienus ab *invidia*, non minus à *jactantia* est. Cujus ne indicium esset, *Prædixi*: maluit, quod modeste licuit, *Prædictum fuit*. Interea nemo, nisi Hypsea cæcior, non videt, idem esse hoc cum illo. Exempla & alibi obvia: quæ notanda Grammaticis relinquimus.

§ 152. Sed *quid* prædictum fuit? *Quod desineret* Pollutio ista, ὅταν οἱ πυρετοὶ κριθῶσι, *quando febres judicatæ forent*. Hippocrates l. de Affect. t. VIII: κρίνεσθαι δέ ἐστιν ἐν τῇσι νούσοισιν, ὅταν αὔξονται αἱ νόσοι, ἢ μαραίνονται, ἢ μεταπίπτωσιν ἐς ἕτερον νόσημα, ἢ τελευτῶσιν· *Iudicari dicuntur morbi, quum augentur, aut marcescunt, aut transeunt in alium morbum, aut finiuntur*. Unde intelligas, *verbum* hoc extendere sese ad omnem mutationem, quam Morbus subit. Notavit hoc quoque Sennertus III. Inst. III. 9. Locus profecto nobilis & qui bene acceptus multis apud Hippocratem aliis pro luce, & multis in Praxi agendis pro regula est. Quod quia ostendere nisi multis propter materiæ copiam non possum, reservabo has cogitationes exercitationi singulari.

§ 153. Hoc casu *judicari* idem est, quod *finiri*. Quod ultimum est, quod Natura cupit. Unde recte *hæc* Crisis τελεία ἀπαλλαγὴ, *perfecta liberatio* dicitur à Galeno in com. de Vict. acut. II. 15. Ea vero obtingit nemini, nisi ejectâ Materia, qui fomes erat Morbi. Variis autem viis modisque ejici illa in Tertianis febribus solet, prout nempe Corpora fuerint, & quibus illa consentiunt & nequeunt non debere ea, quæ præter cum Naturæ intentionem tum Medici opinionem quandoque eveniunt in judiciis Morborum, tam bene, quam male. Quæ intelligam, intelliges ex Aph. III. 2. 3. 8.

§ 154. Nihil heic insoliti accidisse, plane credimus. Neque enim omisisset Præceptor annotare; ut non solet quidquam um-

quam prætervidere, quod facere ad posteritatis institutionem atque directionem potest. Sed neque hoc sollicitum habebat ægrotantem, quo modo judicandus esset. Haut dubie enim intellexerat Febrim suam sua natura esse boni judicii. Sed terruit novitas symptomatis & metus transituri in morbum talem, quo facto certa sterilitas erat futura, & pene certa tabes. Sub seminis quippe profluvio, ut omnis spes prolis decollat; ita & paulatim consumitur vis atque robur corporis. Celsus IV. 21: *Est etiam circa naturalia vitium, nimia profusio seminis, quod sine venere, sine nocturnis imaginibus sic fertur, ut interposito spatio tabe hominem consumat.* Hoc noster metuebat.

§155. Huic metui demendo quid quæso faceret ætas nostra? Extituros credo, qui suspenso judicio nihil ideo tentarent, quod periclitari conjectura sua non auderent. Plerosque tamen arbitror persuasuros sibi, pertinere *hanc* Gonorrhœam ad secundam speciem earum, quas proponit Joh. Langius in Epist. II. 5: cuique fomentum præbet sanguis impuris humoribus permixtus: & hacpropter sedulo medicinam facturos purgantibus primum, deinde & sobria victus ratione; ceu quibus solis audet dejerare Langius plures sanitari restitui. conferant juniores ad Sennertum suum III. Pract. IX. s. II. 4.

§156. Qua in conjectura quisquis me non falli fatebitur apud animum suum, eum ego rogo sollicitius inquirere, satin' bonis fundamentis innitatur ea Medicina, quæ nobis dat Præcepta faciendæ sanitati *aut* omnino inepta *aut* minus commoda minusque tuta. Cujuscemodi non possunt non esse, quæ nobis non *scientiam* de rebus, sed *opinionem* ingerunt: & in curando nos non *ratione* docent procedere, sed *consilio* tantum, ut bene Celsus distinguit in Præfatione nobilissima, qua accuratissime simul & nervosissime excutit controversias omnes, quæ sunt inter Medicorum sectas nobiliores, Dogmaticam atque Empiricam.

§157. Quin ad hanc nos inquisitionem obligat *amor*, cum *erga* Homines, tum *erga* Artem. *Homines* certe, quia experiuntur, quod ex vero notat Præceptor in III. de Diæt. VII. 132, ὅτι οὐδὲν ὄφελός ἐστιν οὔτε χρημάτων, οὔτε σώματος, οὔτε τῶν ἄλλων οὐδενὸς,

ἅπερ

ἄπερ τῆς ὑγιείης· *nullum vel usum vel utilitatem esse sive divitiarum, sive corporis, sive cujuscumque alterius rei, citra sanitatem*: idcirco se credunt Medicinæ, ceu profitenti Sanitatis curam, Morborumque depulsionem.

§ 158. *Artem* vero non potest non amare, quisquis amat proximum. Quod cum Hippocrates posuerit extra omnem dubitationem in Præc. v. 50: pudere nos debet, si non idem sentiamus. Nos, inquam, qui in hoc gloriamur, quod sumus discipuli Christi: à quo præceptum accepimus, *quod vultis vobis facere homines, facite ipsis*: Lucæ VI. 31. Ἦν παρῇ φιλανθρωπίη, inquit Præceptor, πάρεστι καὶ φιλοτεχνίη· *Si adest amor erga homines, adest & amor erga artem.* Hunc vero habere nos, quo majore poterimus argumento demonstrare, quam indefessa scrutatione eorum quæ scienda sunt, ut satisfaciamus expectationi Artis & Hominum illi sese confidentium?

§ 159. Quæ inter alias ratio est, quare & hanc & hujus generis alias exercitationes scribam, ut saltem aliquos erectioris ingenii viros excitem ad meditationem codicis Hippocratei. Neque pecco, si heic Medicinæ fontes sunt, quod omnes uno ore fatemur, quod huc nostros vocem, huc præeam, huc ducam, huc urgeam, huc denique stimulem omnibus modis. Publica confessio est, & toties publicata, quod

Dulcius ex ipso fonte bibantur aquæ.

Quare ergo non ascendimus ad illum, sed juxta rivos subsistimus, eosque saporatos ingeniorum lutis, per quæ ad nos sunt derivati?

§ 160. Hippocrates itaque, cui optime perspectum erat, non esse formidanda *mala*, quæ præter rationem eveniunt, eodem *verbo* & *metum* Cordi exemit & *lætitiam* ingessit in locum. *Prædixit* enim *morbum* Nicippo *neque* ad Mortem esse, *neque* ad Valetudinem longam, *neque* ad Solitudinem, quam vocat Psalmista LXVIII. 7.

§ 161. ET FACTUM *est sic*, quemadmodum erat prædictum. Judicatæ enim febres sunt, cessavit Gonorrhœa, &

Viribus acceptis, post vir, ut ante, fuit.

Atque

Atque ita quidem Nicippus morbo ſuo & metu gravioris morbo mali ex toto atque fèliciter defunctus, etiam una fuit expertus veritatem Prædictionis, & certitudinem Artis, & ſagacitatem Artificis.

§ 162. Quam ego *ſcientia* Viri nixam arbitror: non autem *arte* neſcio qua *vaticinandi*, quam de ſe Galenus jactat in II. de Diff. febr. VII. Quæ an ſimilis fuerit illius, cujus meminit Hippocrates in principio II. Prorrheticorum, non auſim dicere. Si fuit, nunc auſim dicere, Galenum ſemet ipſum præbere deridendum l. de Conſt. art. cap. XVIII. *Solæ*, inquit, *præſagitiones futuræ ſunt, ubi & qui curat Medicus fuerit præſtantiſſimus & qui recte curet, æger que in nullo delinquat. Alioqui enim ridiculus eſſet, qui arbitraretur, tale eſſe medicorum præſagium, quale profitentur vates. Hi enim hominem v. g. nono die liberandum autumant, nec adjiciunt, ſi omnia recte agantur. Imo & idipſum ſe præſagituros pollicentur: nimirum, futurum ne ſit, ut omnia recte, an perperam circa ægrotantes peragantur.*

§ 163. Hippocratis interim in præſagiendo admirabilis & tantum non divina fuit ἀγχίνοια. cujus tot teſtes habemus, quot aphoriſmos in Prognoſticis, Prorrheticis, Coacis, Epidemiis, & libris hoc titulo ſpeciatim inſcriptis. Ex quibus omnibus ſi *opus* Prognoſticum methodice concinnatum haberemus, videri vere poſſet αὕτη ἡ βίβλος ἀνθρωπίνην ὑπερβαίνουσα σύνεσιν, *hic liber excedere humani ingenii ſolertiam*, uti nunc de (male licet conſarcinatis) Aphoriſmorum libris loquitur Suidas in Hippocrate. Interea ſunt omnino omnes & ſingulæ *prognoſticæ* Hippocratis *ſententiæ* tales, ut videantur οὐκ ἀνθρωπίνου προελθοῦσαι ἐκ στόματος, *haut humano ex ore profectæ*. Quod facile nos concedimus, qui non dubitamus, non ſolum divinorum, ſed & humanorum ſcientiam eſſe donum Æternæ ſapientiæ. Namque BONI

Quidquid ſapimus mortale genus,
Quidquid facimus, venit ex alto.

XVI.

Clonigus Nephriticus.

Hipp. VII. Epid. t. LV.

ΚΛΟ΄ΝΙΓΟΣ ἐν ἀβδήροισιν, ἦν μὲν νεφριτικός. οὔρει δὲ αἷμα, κατὰ σμικρὸν, κατὰ πουλὺ, χαλεπῶς. ἠνόχλει δὲ καὶ κοιλίη δυσεντερική. τούτῳ πρωῒ μὲν ἐδίδοτο γάλα αἴγειον, καὶ ὕδατος πέμπτη μερίς. ἀναζευγμένου τὸ πᾶν κοτύλαι τρεῖς. ἑσπέρην δὲ ἄρτος μὲν ἔξοπτος· ὄψα δὲ, σεῦτλα, ἢ σίκυος. οἶνος μέλας λεπτός. ἐδίδοτο ἢ καὶ σίκυος πέπων. οὕτω δὲ διαιτωμένῳ καὶ ἡ κοιλίη ξυνέστη, καὶ τὰ οὖρα καθαρὰ ἐφοίτα. ἐγαλακτοπότησε δὲ, ἕως τὰ οὖρα ἀπεκατέστη.

CLONIGUS *in Abderis, erat nephriticus: mejebat sanguinem, paulatim, confertim, difficulter. Infestabat vero etiam alvus dysenterica. Huic mane dabatur lac caprinum, & aquæ quinta pars. Mixturæ totũ heminæ tres. Vespere panis quidem biscoctus: opsonia vero, betæ, aut cucumis. Vinum nigrum tenue. Dabatur vero etiam melopepo Ita autẽ victitanti alvus constitit, atque urinæ claræ itabant. Potabatur denique lacte, donec urinæ subsidere desinerẽt.*

COMMENTARIUS.

§ I.

ASCLEPIADES *officium* esse Medici dicebat, ut tuto, ut celeriter, ut jucunde curet: Celsus III. 4. *Curare* dicitur, qui apposite remedia confert ad sanandum: Fernelius Therap. I. I. *Sanare* enim solius Naturæ munus est. *Naturæ* quippe Medici morborũ: VI. Epid. V. I. *Medicus* autem Naturæ & Artis minister: Gal. ad I. Epid. II. 51. *Naturæ*

quidem, ut Principis. *Artis* vero, ut Cancellarii ipsius. *Natura*, quæ vult, jubet. *Ars*, jussa Naturæ excipit & promit atque dirigit ad publicam utilitatem. *Excipit*, considerando Indicantia. *Promit*, inveniendo Juvantia. *Dirigit*, definiendo Usum rectum, quæ anima est auxiliorum.

§ 2. *Auxilia* Medicus si confert Naturæ, facit *officium* Ministri: & *probi* atque *fidelis*, si apposite. *Apposite* autem confert, si cito, si tuto, si jucunde. *Cito* confert, qui in tempore & occasione. Etenim *medela tempore fit: aliquando & occasione. Tempus est, in quo occasio: Occasio autem, in qua temporis non multum*: Hippocrates Præcept. initio. *Tuto* confert, qui in periculum non inducit, & ne inducat, Victum medicamentis præfert, Medicamenta ferro, Ferrum igni, Ignem desperationi: Aphor. VIII. 6. In his ipsis tamen *satis tutum præsidium putat, quod unicum est*: Celsus VII. 33. *Iucunde* denique curat, qui ἀπόνως, εὐπόρως, εὐρύθμως: Hippocrates τῶν κατ᾽ ἰητρ. II. I. Ἀπόνως curat, qui facili labore & nullo aut parvo dolore. Εὐπόρως curat, qui parabilia, qui familiaria, qui pauca offert. Εὐρύθμως denique, qui facienda decore, loquenda honeste, tractanda pudice obit, & ubique se personis & sexui & ætati & tempori concinne gerit. Huc pertinet præceptum VI. Epid. IV. 8. 9. 10.

§ 3. Jam si hoc genuinum *exemplar* Veri medici est, ejus non facile vivum *exemplum*, si non in Hippocrate, repereris ostenderisve. Quem unum in virum contulisse omnes Gratiæ videntu, quidquid abs se sperare concessum est homini. Non hoc *amoris* judicium, sed *veritatis* esse, multis hactenus argumentis evicimus. Quæ quid attinet rememorare? præsertim, cum novum, & novi generis, præsens *historia* suppeditet? In qua non minus admirabili, quam felici *curatione* demonstravit, quanta in medendo fuerit εὐπορίᾳ instructus: quam paucis, inquam, quam familiaribus, quam parabilibus auxiliis & binos Morbos & tales curare noverit, quos tantum non nostri pro desperatis haberent.

§ 4. Obstupesco, fateor, cum illum Artis nostræ dæmonem video tantos morbos tam parvo negotio percurare: Recentiorum contra præceptis atque præscriptis insistentes valde quidem ope-

operose multa moliri, sumtui non parcere, & nihil interim efficere, nisi quod *officiosissime* sæpe tales *occidant*, ut alicubi C. Sidonius, & vere queritur. locus est in Epist. lib. II. 12.

§ 5. Suspicor autem fore, qui bonæ Fortunæ potius, quam bonæ Menti acceptum sanitatem suam debuisse Clonigum dicant: aut qui persuadeant sibi nasutiores, fuisse quidem ista istis temporibus, locis, hominibus apta & salubria, neutiquam vero responsura nostris. Istas quippe nænias nobis sæpe occinit vulgus. Quamobrem operæ pretium erit, non enarrasse tantum historiam; sed vel imprimis monstrasse, quemadmodum omnia secundum rationem facienti successerint secundum rationem. Unde tum simul dilucebit, *indicationem* esse τὸ τῆς ὀρθῆς θεραπείας πηδάλιον, *rectæ curationis clavum*, ut Tralliani nunc his accommodem verba, quæ sunt lib. IX. cap. I.

§ 6. CLONIGUS *in Abderis*. quod est in Thracia oppidum, ab Hercule quidem conditum, sed denominatum ab Abdero, amasio suo, Erimi filio; ceu prodidere Apollodorus Biblioth. II. p. m. 96. & Stephanus de Urbibus. quam ex illo corrigendum monet Casaubonus ad Strabonem Geogr. VII. p. m. 331. A. Qui & Tejos huc, non tolerantes Persarum contumelias, migrasse auctor est in XIII. p. 644. A. atque hinc manasse illud:

Ἄβδηρα καλὴ Τηΐων ἀποικία·

Abdera pulchra Tejorum colonia.

Quod proverbiali schemate in Adagiis dictum notat Erasmus de iis, qui adire insalubrem terram malunt, quam domi servire servitutem indecoram. Sed aliter sentiunt, qui gloriam in obsequio ponunt &, ut ventri bene sit, Ventres adorant. Abderis ejuscemodi fuisse *solum* colligas ex eo, quod Plinius refert in XXV. 8: *Circa Abderam, & limitem qui Diomedis vocatur, equi pasti inflammantur rabie.*

§ 7. *Urbs* ipsa famosa à Moris fuit. Quos Galenus in fine l. Quod an. mor. scribit multos ibi nasci solitos, sicut Athenis paucos. Hinc Arnobius in V. p. 164. edit. Leidensis: *O Abdera, Abdera, & esse tu fatua, & stoliditatis frigidissimæ judicaris.* Inde & & *Abderitanus* pro stulto positus apud Martialem Epigr. X. 25.

 itidem-

itidemque Vitruvium VII. 5. Etiam in proverbium abiit *Abderitica mens.* quo de iterum ad Erasmum vide sis in citatis Adagiis. Quin & *Abdera* Ciceroni ad Attic. V. 16, Senatus stultorum dictus. Democritus, & ipse Abderita, scribit Hippocrati Epist. XVIII: ἐπῆλθες ἡμῖν ὡς μεμηνόσιν, ἐλλέβορον δώσων, πεισθεὶς ἀνοήτοις ἀνδράσι, παρ' οἷς ὁ πόνος τῆς ἀρετῆς, μανίη κρίνεται· *Accessisti ad me velut insanum, elleborum daturus, persuasus à stolidis viris, quibus studium virtutis, insania judicatur.*

§ 8. Imo vero, ut verum fatear, fuerit Democritus (ut fertur Hippocrates scripsisse Damageto) ἀνὴρ σοφώτατος καὶ σωφρονίζειν ἀνθρώπους μοῦνος δυνατώτατος, *vir sapientissimus, & ad sapientia homines imbuendum solus potentissimus*: non fuisse tamen hoc magnum ingenium sine mixtura dementiæ, facile mihi persuadeo, quum & illa lego quæ narrantur Epist. XVII, & in memoriam mihi revoco istud Sophoclis in Oedipo Coloneo v. 1206:

Ὅστις τοῦ πλέονος μέρους
χρῄζει τοῦ μετρίου παρεὶς
ζώειν, σκαιοσύναν αἰεὶ φυλάσσων,
ἐν ἐμοὶ κατάδηλος ἔσται.
Quicumque vitæ res nimis
Omnem cupit præter modum,
Obnoxius dementiæ
Censebitur me judice.

§ 9. ERAT *nephriticus.* Cyrilli glossæ: Νεφριτικός, *Renosus:* Pro quo *Renitiosus,* in Philoxeni glossis est. Sed hoc vel illud qui usurpet ex Latinis, mihi quidem visus est hactenus nemo. Quapropter Græcum servare malui.

§ 10. Sed *affectus* quis? Auctor Defin. med. Νεφρῖτίς ἐστι φλεγμονὴ νεφρῶν μετ' ἀλγήματος σφοδροῦ, ποτὲ δὲ καὶ δυσουρίας, καὶ ἰνωδῶν ἀποκρίσεων, ἢ ψαμμωδῶν, μεθ' αἵματος ὀλίγου. *Nephritis est inflammatio renum cum dolore vehementi, quandoque & dysuria, atque fibrosis excretionibus, aut arenosis, cum sanguine aliquo.*

§ 11. Optime, quod *inflammationibus* Nephritidem adstituat. Nec aliter prisci Medicinæ auctores. Hippocrates in I. de Morb. t. III. exhibens catalogum aliquot Morborum ἐνδοιαστῶν ἀπαλλαῶναί τε

λωῦαί τε καὶ μή, *ambiguorum occidendi vel non*, Inflammationes præcipuas omnes recenſet, & in iis Nephritidem. Inſpice locum, & diſce, qui ſint illi Morbi, de quibus audire debeas Aph. 19. lib. 11. Qui enim occidendi ſunt ambigui, neque certam facere ſpem ſalutis aut mortis queunt. Eſſe vero, quos enumerat, acutos omnes, oſtendunt Partes affectæ, Materiæ morbificæ, Symptomata conſequentia. de quibus paſſim videre eſt cum eiſdem in libris de Morbis, tum & in aliis. Porro certum eſt, Morborum *nomina* à Parte affecta in ῖτις deſinentia nunquam non ſignificare *inflammationem* Loci, à quo deſumta eſt denominatio. Cui hoc ſecus videtur, exemplum monſtret contrarium, non ex uſu vulgi noſtri, ſed ſeculi priſci.

§ 12. Unde ergo eſt, quod hodie *nephritis* Affectum quemlibet renis, *aut* Dolorem à calculo reni vel ureteri impacto ſignificet? *Iſtud*, ut puto, nititur auctoritate Auctoris l. De affect. in renib. dign. ac curatione. *Omnis affectus*, inquit, *renis dicitur Nephritis: ſive Similaris ſit, ſive Organicus, ſive Communis. Proprie vero nephritis Calculoſitas dicitur.* ita enim τὸ λιθίασις Cyrilli in gloſſis exponitur.

§ 13. Sed quiſquis ille, quandoquidem ſuum nomen Chriſtianis adſcribit, non fuit certe Galenus: at quia hoc ipſo è loco paret pependiſſe totum à Galeno, nec debet vel veteris Medicinæ arbiter vel priſci Sermonis interpres haberi. Loquendi ætates ſunt, ut vivendi. Et hacpropter mera vis eſt, velle ex uſu novo Veterum æſtimare verba. neque injuriam Interpres ſuo Auctori facere majorem poteſt, quam ſi verba ipſius exponat ex ſuo vel cerebro vel tempore, neque Auctorem ipſum conſulat, aut coætaneos.

§ 14. Quod ad *ſecundum*, prima ejus origo eſſe à vulgo videtur. Auctor nobis Galenus de Nat. fac. 1. 13. ἅπαντες ἄνθρωποι δυσουροῦντες πολλάκις, ἢ καὶ παντάπασιν ἰσχουροῦντες, ὅταν ἀλγῶσι μὲν τὰ κατὰ τὰς ψόας, ψαμμώδη δ' ἐξουρῶσιν, νεφριτικοὺς ὀνομάζουσι σφᾶς αὐτούς. *Omnes homines urinam ſæpe cum difficultate reddentes, vel etiam omnino reddere non potentes, quando lumbos dolent & mejunt arenoſa, nephriticos ſeipſos dicunt.* Gorrhæus tamen in Definit. diſerte Galeno tribuit. Νεφρῖτις, inquit, *proprie* λιθίασις, *id eſt, cal-*

culi morbus appellatur, ut apud Galenum habetur initio libelli de Renum affectus dignotione. quod & idem scribit com. III. in lib. VI. Epid. Neque secus aphor. XI. lib. VI. νεφρῖτις pro renum calculo accipi videtur. Galenus tamen hoc etiam extendit nomen ad eos quibus renes vel inflammati vel exulcerati sunt. Quæ quidem uti extant in Foesii Oeconomia, ita huc sunt transcripta, locis ne quidem aditis, quæ citantur. Anutium vel maxime mirabar non exhibuisse ipsa verba nobis: cum in illis alias recitandis sæpe nimium se diligentem præstiterit.

§ 15. Vir doctus, qui Fernelii novissimam editionem procuravit, Pathol. VI. 12. nos in margine ablegat ad librum de Loc. affect. VI. 3. Ubi statim ab initio sic legitur: ἐὰν μὲν εἰσβάλλῃ ἐξαίφνης νεφρῖτις, ἀξιολόγου λίθου σφηνωθέντος, ἤτοι κατά τινα τῶν νεφρῶν, ἢ καὶ τῶν οὐρητήρων, παραπλήσιον ἄλγημα γίγνεται τοῖς κωλικοῖς· *Siquidem incidit de subito nephritis, alicujus momenti calculo impacto alteri vel renum vel ureterum, dolor oritur assimilis colicis.* Apponit deinde *symptomata* atque *signa*, quæ efficere Calculus atque ostendere consuevit ad sui nobis notitiam faciendam.

§ 16. Atenimvero mihi hoc inferri posse hoc è loco non videtur, quod vulgo volunt; si scilicet standum est receptis è Galeno principiis. Verum hoc jam non urgebo: recideret enim res in litem de nomine: quæ sane tanti momenti esse non debet, ut eapropter quis induere se velit. Animadvertit vero hoc, quod intendo, facundissimus Fernelius loco, quem monstravi; & *inflammationem* esse dixit, quæ *proprie* Nephritis appelletur. At qui est à *calculo*, Nephriticum dolorem nominat: rectissime, & prorsus consentanee placito Hippocrateo, quod est l. de Int. affect. t. XIX. collato cum textu XV. prægresso. Quorum priore (si lubet inspicere) videbis *Morbum renis* appellari, qui à Calculo est: at posteriore *nephritidem*, quæ Inflammatio est. vide & Ioan. Martinum in com. ad illum textum XV.

§ 17. Hofmannus III. Inst. XXXIII. *nephriticos* vult Renum imbecillitate laborantes dici. *Propter verba*, inquit, *Galeni de Loc. aff.* VI. 3, *Est & alius renum affectus, in quo tenuis ichor sanguinis mingitur*, &c. *non immerito statueris, renes quoque laborare tali affectu.*

Tum

Tum puta, cum ſanguinem, & pro ſui nutritione, & pro ſeminis confectione attractum, inalteratum dimittunt. Et hi potius fuerint Nephritici, quam Calculoſi. Favere videntur Floriacenſis ex Vet. lex. Græcol. excerpta : quibus *Renium valitudo*, Νεφρῖτις redditur. Succinit his Iſidorus Orig. IV. 7: *Nephritis, à renium languore nomen accepit.* Cæterum illum *affectum* Galenus nullo in loco *nephritidem* appellat diſerte. Quod ſi conjectura ſola ſatis eſt in talibus, quis finis opinandi erit. Renes *trahere* ſanguinem, ſapit ἀκυρολογίαν, aliquando, non heic tamen licitam. Renes *ſemen conficere*, Olhafii ſomnium eſt, & à me refutatum II. Phyſiolog. V. 142. & deinceps.

§ 18. Porro *nephritis* eſt non tantum Inflammatio renum, ſed *cum dolore vehementi*, inquit Definitor. *Dolor* Inflammationis ſignum Pathognomonicum eſt : doloris *vehementia*, Diagnoſticum. vide ſupra IV. 51. *Vehemens* dolor ſimul magnus & acutus eſt. *Magnus*, affligit graviter: *acutus*, celeriter. *Vtrumque* comprehendit Aretæi illud de Cur. acut. II. 8: καὶ ὀξὺ ἐν νεφροῖσι φλεγμασίη· *Vehemens in renibus* malum *inflammatio*. Interea *gravior* dolor, quam *acutior* eſt. Notavit hoc Ruffus l. de Affect. ren. ac veſ. cap. 1: φλεγμαίνοντες οἱ νεφροὶ ὀδυνῶσι μέν τι καὶ μειζόνως, οὐ μὴν οὐδὲ αὐτὴ ἡ νοῦσος συνταχύνει· *Inflammati renes dolent utique amplius, verumtamen ipſe morbus non æque properanter urget.*

§ 19. Addit: *quandoque & dyſuria.* Nempe tum, quando inter ſaccandum incaleſcit ſerum & fervet in veſica & ardet in urethra. *Dyſuria* heic quæ ſit intelligenda, intellexeris ex VI. 13. horum.

§ 20. Pergit: *atque fibroſis excretionibus.* Niſi hæ ſint, quæ Hippocrati ὥσπερ τρίχες, *velut pili* dicuntur Aph. IV. 76; non facile dixero, quid ſint. Sed eſſe, collegeris ex Galeni obſervatione, prodita in l. de Loc. aff. VI. 3. *Et nos*, inquit, *vidimus* ejuſcemodi excreta *ſpithamam longa. Quandoque vero etiam longiora ſunt: at quandoque admodum parva.* Hujuſcemodi ſi ſunt, putes *fibras* eſſe, quales à ſanguine, ſi bonus eſt & bene ſolidus, miſſo & aquis excepto ſeparantur ac coeunt. In *cauſa* generationis id genus excretorum reddenda Galenus perplexus eſt & candidus. *Cum pilos miejendo excretos vidi, tum ex colore, tum ex mole credidi dicentibus,*

eos

eos ex crassa lentaque materia, quam calor calefecit & exsiccavit, in venis concrescere: quamquam longitudinis ipsorum causam non intelligo.

§ 21. At ea facilis perceptu est. *Crudum* sanguinis ardore lentescens fit ductile. *Hujus* si quod ad renes descendit, & incidit in cribella papillaria, necessario, dum Seri saccandi continuo appulsu urgetur per angustissimos illorum canaliculos, fit instar pili aut fili aut fibræ, prout major est aut minor materiæ lentitudo sive tenacitas intrinseca, hoc est, particularum minimarum inter se. Exempla in artibus obvia.

§ 22. Hæc si *vera* est ratio, mirere non subvenisse Galeno, tanto Philosopho. Quei enim non *excelluisse* putemus, qui cum *naturæ neutiquam tardus esset* [de Diff. puls. 11. 3.] *statim ab adolescentia* [Meth. med. IX. 3.] *ab anno ætatis quartodecimo* [de Dign. an. morb. 8.] *operam dedit Philosophiæ, ejusque studia ursit supra omnes æquales* [de Succ. bon. & vit. c. 1.] *præceptoribus usus egregiis*, [de Dign. an. morb. 8.] *eosque jam tum rogandi fiduciam habens* [de Plenitud. c. 9:] *imo qui tota vita nihil æque studuit, quam demonstrandi primo scientiam tenere, deinde summo hanc studio exercere?* [Contra Jul. c. 6.]

§ 23. Sed *causa* illius gemina est : *una*, Communis; *altera*, Privata. *Communis* est, quod hominum uni scire omnia concessum sit nemini. Bapt. Egnatius eleganter Epist. quam præfixit Annot. ad Scriptores Vitarum Imp. Rom. *Sciant in homine multo minus mirum esse, nescisse quædam, quam uni constare omnia.* Et hoc quoque sapienter, ut omnia, voluit Deus. Scilicet, ne vel occupatæ Veritatis vel exhaustæ Eruditionis opinione, simul & desperatione bene de proximis posterisque merendi, segnesceret Homo in amore debito Creatori pariter atque Creaturis. Creatori debet, ut scrutetur ipsius opera, & precetur ab eo necessaria scrutationi, atque inventis denique utatur ad gloriam ipsius. Creaturis debet, cæteris quidem, velle discere à se potentiam, sapientiam atque bonitatem Creatoris; Homini vero, velle subvenire alterius, ceu unius Corporis membri, necessitatibus.

§ 24. Causa *privata* est in male concepto dogmate de *facultatibus*

tibus Animæ, ſive *poteſtatibus* Naturæ. Quia namque Galenus *eſſentiam Animæ* ignorabat, ut multis ipſe in locis fatetur, ceu videre l. de Uſu part. VII. 8. de Decr. IX. 9. Quod ani. mor. c. 3. ut & alibi ſæpe: imo cùm hoc noviſſimo loco illam à *temperie* quatuor ſive *qualitatum* ſive *corporum* ab illis denominatorū non diſtinguat: *facultates* autem eaſdem cum Anima faciat Meth. med. IX. 10: non eſt mirandum nequiviſſe rationē reddere ejuſcemodi Naturæ effectuū. Qua de re arbitrabimur & diſſeremus alibi, ſi vivimus, latius.

§ 25. Interdum excretiones *arenoſæ* ſunt, *cum ſanguine aliquo*. Quid ſint *arenæ*, & quomodo generentur, quæque præterea ad cognoſcendam earum naturam attinent, non eſt heic dicendi locus, ut tuto heic mihi liceat illi rei ſuperſedere. *Arenas* exeuntes quod & ſæpe *ſanguinis aliquid* comitetur, & propter attritionem capillaris quidem arteriolæ, nemo ignorat, & dicit Aph. IV. 78. Quamobrem redeo ad Hippocratem, poſteaquam docui, *nephritidem* ipſi Inflammationem renis renumve ſignificare: ut *nephriticos*, qui ex ea laborant. confer Aphor. VII. 34. 35. 36. Noſtrum *inflammatione* laboraſſe, & Signa & Curatio oſtendunt.

§ 26. MEJEBAT *ſanguinem, paulatim, confertim, difficulter*. Sunt hæc *ſymptomata* ſimul & *ſigna* Renum inflammatorum: non communia, ſed ſingularia & in hoc præſertim ægro notanda. *Communia* nunc appello, non tantum Pathognomonica, ſed & Diagnoſtica: hoc eſt, illa quibus *inflammationem* eſſe, & in ſpecie *renum* ſignificabatur. Quæ non neglexiſſe, ex eo paret, quod jam dixit: *erat nephriticus*. Hoc enim quei ſcire poterat, ſi non attendiſſet ad *ſigna*? Neglexit autem referre, quod nulli non eſſent obvia. Et ſatis erat *ſingularia* notaſſe, ſive quæ nec omni, nec ſemper adſunt. Talia quippe notare *proprietatem* Morbi ſolent, quam prætervidere non oportet, quiſquis (quod exigit Hippocrates l. de Arte t. XVI. 66.) τὰς ἀκέσιας ἀναμαρτήτους, *medelas inculpatas* ſatagit præſtare.

§ 27. Quod vero *non omnes* Sanguinem mejant, intellexeris ex Aretæo de Cauſ. acut. II. 9: ἐξεῤῥάγη κοτὲ αἷμα ἀπὸ τῶν νεφρῶν πολλὸν ἀθρόον, καὶ πολλῇσι ἡμέρῃσι ξυνεχὲς ἔῤῥεε· *Quandoque ſanguis prorumpit à renibus multus confertus, & multis diebus continuis profluit.*

fluit. Quod vero *non ſemper* Sanguinem mejant Nephritici, ſive non eſſe hoc ſymptoma ἐκ τῶν συνεδρευόντων, inter ea quæ ſtatim ab initio adſunt & morbum comitantur accedentem, Ruffus oſtendit cap. II. οὐρέουσι, inquit, συνεχῶς καὶ ἐπιπόνως. καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν λεπτὰ καὶ ὑδατώδη. περιϊούσης δὲ φλεγμονῆς, ἐρυθρότερα. *Mejunt continue & permoleſte. Et in principio quidem tenuia atque aquoſa. Procedente autem inflammatione, rubicundiora.* Qui quidem *rubor* non flammeus eſt, ſed coccineus: non ab ardore inflammationis inquam, ſed permixtione ſanguinis, quem vaſa vel nimium turgida vel etiam rupta dimittunt. Ita vero ſe rem habere, ex ejuſdem Ruffi cap. VIII. reſciveris.

§ 28. Propoſitum porro colon non modo Symptoma nobis, ſed & Modum ſymptomatis, certioris notitiæ gratia, proponit. *Symptoma* in Excreto vitium: *modus*, in Excretione, & triplex eſt. Merentur expendi ſingula: ſaltem hoc fine, ut diſcat juventus, quantum in receſſu habeat conciſus Hippocratis ſermo, & hunc ſicco pede non tranſilire.

§ 29. Inquit: *Mejebat ſanguinem*. Hoc dixi *in excreto* Vitium eſſe. Inſtitutioniſtæ vocant, *ſubſtantiæ* Vitium: ſcilicet excernitur, quod excerni non debebat. Non debere autem *ſanguinem excerni*, res eſt per ſe confeſſa. Rationum prægnantiſſima eſt, quod *ſanguis* ſit *anima*, Deut. XII. 23. Metonymia eſt ſubjecti quidem; ſed quæ hoc dicit tamen, *ſanguinem* eſſe ſedem primam & præcipuam *animæ* ſeu Spiritus viventis. quo de plenius videſis apud Harvejum de Gen. anim. exerc. LI. quem ſequitur, & merito, Gliſſonius in Anat. hepatis cap. XXXV.

§ 30. Mejebat vero *ſanguinem* non purum, ſed lotio perfuſum. *Purus* inter initia exit, & ruptis venis. Hippocrates l. de Affect. int. t. XVII. qua de *ſecundo* Renum morbo: ὁκόταν ῥαγῇ τὰ φλεβία, τὰ ἐς τὸν νεφρὸν τείνοντα, ἔπειτα ὁ νεφρὸς αἵματος ἐμπλησθῇ. οὗτος ὁκόταν ταῦτα πάθῃ, ἐξουρέει ἅμα τῷ οὔρῳ αἷμα κατ' ἀρχὰς τοῦ νοσήματος. ἔπειτα πῦον περιϊόντος τοῦ χρόνου. *Ruptis, quæ per renem porriguntur, venulis, ren ſanguine impletur. Quiſquis hæc paſſus fuerit, excernit ſimul cum urina ſanguinem in principio morbi. Deinde pus proceſſu temporis.* Ex hoc deſumtus Aph. IV. 75. ſaltem explicandus. Proſp.

Mar-

Martianus tamen ad l. de Nat. hom. versu 268. ex hoc loco desumtum autumat & hunc & sequentes duos: nec est absimile vero. Confer interim Notationem ipsius ad aphorismum allegatum, & disce inde *signa*, quibus dignoscitur Urina sanguinolenta à sanguine perfusa, sive à renibus ille, sive à vesica descendat. *Signorum* apud me hoc casu præcipuum est, quod ruptis in rene venulis multum semper sanguinis mejat æger.

§ 31. At vero *inflammato* Rene, sanguis in progressu demum morbi prodit, viscere repleto & vasis multitudinem nequeuntibus retinere. Unde ejus nunc minus nunc magis cum sero colatur atque excernitur. Atque huc spectat illud *paulatim* atque *confertim*, quod est in textu annotatum. Quod vel puer norit sic esse accipiendum, ut modo *hoc*, modo *illud* fieri intelligatur. Prout namque urget inflammatio, ita fit alterutrum: cum urget magis, exit minus; cum urget minus, exit magis.

§ 32. Quod addit denique, *difficulter* exire lotium cruentum, id molestiam in mejendo significat, sive ea à conatu enitendi, sive ab ardore exeuntis fuerit. Uti vero *ardor* urinæ ab æstu sanguinis ferventis & renis accensi est: ita *conatus* in mejendo difficilis dolorisque plenus ab illo ardore est. Quæ cum sint omnibus obvia nolo heic hærere.

§ 33. INFESTABAT *vero etiam alvus dysenterica.* Quæ *alvus* dicatur *dysenterica*, non facile conjeceris; nisi probe ex Hippocrate, *dysenteria* quæ dicatur, jam ante cognoveris. Qui hoc dicat locus est egregius in l. de Affect. t. XXIV. Δυσεντερίη ὅταν ἔχῃ, ὀδύνη ἔχει κατὰ πᾶσαν τὴν κοιλίην, καὶ στρόφος. καὶ διαχωρέει χολήν τε καὶ φλέγμα, καὶ αἷμα ξυγκεκαυμένον, ἡ δὲ νοῦσος γίνεται, ἐπειδὰν χολὴ καὶ φλέγμα κατασκήξῃ ἐς τὰς φλέβας καὶ τὴν κοιλίην. νοσέει μὲν τὸ αἷμα, καὶ διαχωρέει ἐφθαρμένον· νοσέει δὲ καὶ τὸ ἔντερον, καὶ ξύεται καὶ ἑλκοῦται. *Dysenteria quum habuerit, cruciatus habet toto ventre, & tormen. Atque egerit bilem ac pituitam, & sanguinem combustum. Morbus iste fit, quum bilis ac pituita decubuerit in venas & ventrem. Ægrotat quidem sanguis, & secedit corruptus: sed & ægrotat intestinum, raditurque & ulceratur.*

§ 34. Cum his conferri debent, quæ III. de Diæt. XII. 252.

 le-

leguntur. ὁκόταν δὲ θερμαινομένου τοῦ σώματος κάθαρσις δριμέα γίνεται, τότε ἔντερον ξύεται καὶ ἑλκοῦται, καὶ διαχωρέεται αἱματώδεα. τοῦτο δὲ δυσεντερίη καλέεται, νοῦσος χαλεπή τε καὶ ἐπικίνδυνος. *Quum calefacto corpore purgatio acris fit, tum inteſtinum raditur ulceraturque & ſecedunt ſanguinolenta. Hoc vero dyſenteria vocatur, morbus gravis & periculoſus.* Ita certe: nam & vehementia ſymptomatum quandoque conficit ægrotantem cito; quandoque vero paulatim excruciat ſucceſſu hydropis, aut in lienteriam deducit & conſumit pedetentim. vide Aph. VI. 43.

§ 35. *Acris* vero purgatio putanda eſt, quæcumque caloris inter excernendum exhibet ſenſum. Ἡ μὲν γὰρ θερμότης δριμύτητος σημεῖον· *Caliditas quippe acrimoniæ ſignum*, inquit noſter in VI. Epid. VI. II. Qui vero intelligere deſiderat, quemadmodum fiat acrimonia in humoribus, attendat ad illud, quod ſcribit Hippocrates in IV. de Morb. t. XXIII. *Calefacto ſanguine, exhalat maxime ob id aquoſi, quod eſt igni adverſiſſimum: relinquitur vero quod pingue eſt & leve, quod eſt bilioſum, & igni alimento quam maxime eſt. Exhalat autem hunc in modum. Quemadmodum ſi quis aquam & oleum in æneum infundens ligna multa ſuccendat longo tempore. Aqua quidem multum diminuetur, quod evaporet ex æneo: oleum vero vix. Aqua quippe ob raritatem valde poteſt ab igne attenuari, & rarefactum evaporare. Oleum vero, cum ſit glutinoſum ac denſum, non poteſt extenuari, nec perinde ut aqua exhalare. Ita etiam in homine ſe res habet. Aquoſum quippe ſanguinis, calefacto corpore, exhalat foras. Bilioſum vero, quia glutinoſum eſt & denſum, non æque poteſt in halitum attenuatione reſolvi. Bilioſum vero attenuatum, amplius facit incaleſcere corpus. Nam & copioſius alimentum & aptius igni bilis ſuppeditat.*

§ 36. Quemadmodum vero *purgatio* oboriatur calefacto corpore, pluribus eodem libro & textu XXV. ſequente oſtendit. Quorum mihi ſumma videtur his comprehendi verbis. ἢν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέῃ τι νοσερὸν, καὶ θερμαίνηται ὁ ἄνθρωπος, ταράσσεται τὸ ὑγρὸν πᾶν θερμαινόμενον ἐν τῷ σώματι. τοῦτο δὲ ποιέει βίῃ. καὶ ἢν μὲν ἀποκαθαίρηται ὁ ἄνθρωπος, τοῦ δὲ ταρασσομένου ἀποκρίνεται ὁκόσον ἂν πλέον ᾖ τοῦ καιροῦ. *Si fuerit in homine quid morbidum, & incaluerit homo, turbatur humor omnis* (hoc eſt, univerſus ſanguis) *calefactus*

in

in corpore. Hoc autem vis facit. Quod ſi vero depurgetur homo, ejus quod turbatum eſt, hoc totum ſecernitur quod præter modum eſt. confer l. de Vet. med. t. XXVIII. & deinceps.

§ 37. Itaque in *dyſenteria* Morbi ſunt duo: *unus*, Sanguinis; *alter*, Inteſtini. *Iſte* prior eſt, & cauſa alterius. *Sanguinis* morbus eſt corruptio. *Corrumpitur* autem, quando bileſcit, ſalſeſcit, putreſcit. Quæ ex facili omnia ardore obtingunt immodico. Quæ cum evenere, ſi Natura valet quod corruptum eſt in tempore, ut cætera pars ſanguinis tuta ſit, abſcindere & per inteſtina abjicere, ſpes eſt evadendi. Interea dum acris illa & fervens materia per arterias deſcendit meſentericas ad inteſtinum, neceſſario & toti ventri cruciatus oboritur atque tormentum dirum, & inteſtinum raditur ulceraturque. Hoc *ulcus* itaque Morbus eſt connexus Morbo ſanguinis: Quem quatenus agnoſcit auctorem ſui, inter *ſymptomata* Dyſenteriæ, non ipſum *morbum* eſſe, rationi nos par eſt credere. Sed hanc quæſtionem, cum longum foret excutere, exercitationi reſervabimus peculiari. Meretur enim Dyſenteriæ *natura* ſemel aliquando probe expendi. Nunc ſufficiunt, quæ digito dumtaxat tetigi extremo.

§ 38. Jam quæ eſt *alvus dyſenterica*? Quæ *ſanguinum* egerit, eumque putridum aut corruptum. *Putridum* appello, in quo exſtinctus eſt vitæ ſpiritus. *Corruptum* vero, qui præterea reſolvitur in tabum. *Iſte* cadaveris adinſtar recentis eſt: *ille*, diffluentis. *Putridus* eſt, qui velut lotura carnium dejicitur. *Corrupti* indices ſunt color ater & fœtor morticinus. *Deinde*: Quæ egerit cum roſione quidem, ſed ſine raſione. Nempe materia corruptione acris, inter tranſeundum per tunicas, inteſtina quidem mordicat, non lacerat tamen. Tormina ergo, non ulcera facit. Interea ſi conſideres, & *quod* egeritur, & *modum* egerendi, vix dubites adeſſe jam Inteſtini ulcus.

§ 39. Hanc ego interpretationem videor conſtabilire poſſe iis, quæ referuntur circa finem hiſtoriæ Heropyti, qui in Abderis decubuit ex Febri ardente: III. Epid. III. 80. Huic περὶ ἑκατοστὴν ἡ κοιλίη πολλοῖσι χολώδεσιν ἐπεταράχθη. καὶ ἦν χρόνον οὐκ ὀλίγον πολλὰ τοιαῦτα. καὶ πάλιν δυσεντεριώδεα μετὰ πόνου· *circa diem cen-*

centesimam alvus multis biliosis perturbabatur: & ibant tempore non exiguo multa ejuscemodi: atque iterum dysenteriosa cum dolore. Cum hæc, & hujus generis plura, Galenum video præterire securum, incipio aurem dare Cardano, ejusque judicio, quod vidimus supra VI. 3. Galeni autem lyra non canente, mirum est si quisquam interpretum saltet. Adeo heic omnes silent, quasi oleum perdere metuerent commentando aliquid in rem per se claram. Ego interea habuissem gratias, si meum hunc laborem prævenissent.

§ 40. Τὰ χολώδη, *biliosa*, Hippocrati quæ dicantur, Galenus exponit VI. Epid. IV. 4: ὅταν ἁπλῶς εἴπῃ χολώδη, τὴν ὠχράν τε καὶ ξανθὴν ὀνομαζομένην σημαίνει χολήν· *Quum simpliciter dixerit biliosa, pallidam vel flavam appellatam bilem innuit.* Et *hac*, & *illa*, pars *maxima*, Serum; *minima*, Bilis est. Ab *illo* liquiditatem: ab *hac*, tincturam habet. Unde si Seri copiæ *parum* Bilis fuerit admixtum, pallet modo; si *multum*, flavet. Confer III. Epid. I. 8. & disce ex eo, *utramvis* hanc Bilem, ut vulgo appellamus, cùm Vomitione tum Dejectione non Ægrotantibus solum, sed & sæpe admodum Sanis reddi.

§ 41. Quoties vero *alterutra* desubito multa & crebro profunditur ab alvo, ipsa quidem excretio, κοιλίης ταραχὴ, *ventris turbatio* dicitur Aph. I. 2: at cui hoc accidit, κοιλίη ταραχώδης, *venter turbulentus*, Coac. 564. & 616. atque alibi sæpius. In historia Heropyti dicitur, quod circa diem centesimum venter non ἐταράχθη, simpliciter; sed ἐπεταράχθη, addita præpositione, quæ significet tum demum factam alvi profusionem, quæ ante numquam fuisset. confer dicta mihi VI. 21. VII. 12.

§ 42. Porro, sicuti in *turba* Hominum est commotio multitudinis & strepitus multus & confusio atque præcipitatio rerum agendarum: eodem modo *turbulentus* Venter impetuose satis præcipitat multum & multa & multo cum murmure atque rugitu ac crepitu. Quo in casu quamvis initium à biliosis fiat, non semper tamen intra hæc se continet excretio; sed alia atque alia subsequuntur sæpe, eaque varia & multigenera interdum. Ita, quæ sit successio & variatio excretorum, si perseveret diarrhœa, & abeat in pejus, perspicere est ex historia Sileni I. Epid. III. 19.

cui Ignē præhenſo ἀπὸ τῆς κοιλίης τῇ πρώτῃ χολώδεα, ἄκρητα, ἔπαφρα, κατακορέα, πολλὰ διῆλθον· *ab alvo prima die bilioſa, meraca, ſpumantia, ſaturata, multa prodierunt.* Ubi *bilioſa* ſignificant dilute flaveſcentia, ad inſtar ſpicæ maturæ: *meraca*, mellea, colore & conſiſtentiæ modo: *ſpumantia*, bulloſa ob agitationem & flatum conceptum: *ſaturata* denique, crocea & ad atritatem jam vergentia. Sed de his in occaſione plenius.

§ 43. In *dyſentericis* primum ire *bilioſa* ſolent, deinde & *ſubcruenta* cum cruciatu. Ita videre eſt in hiſtoria filii Eratolai VII. Epid. t. III. Τὰ ὑποχωρήματα ἦν, χολώδεα, λεπτὰ, πολλὰ, καὶ ὕφαιμα μετρίως. ἡ δὲ ὀδύνη τῆς γαστρὸς, σφοδρή. *Dejectiones erant bilioſæ, tenues, multæ, & mediocriter ſubcruentæ. Cruciatus autem ventris, vehemens.* Cujus acerbitate jactatus Spiritus, & extinctus in Sanguine, facit ut hic corruptus, deinde & inſtar fecis vini rubri prodeat, præſertim ſi quoquo modo uratur. Quæ ipſa tum δυσεντεριώδεα, quaſi dicas, dyſentericarum affectionum ſunt plena. *Affectiones* hæ conſpicuæ ſunt in Excretis & Excretione ipſa. *Excretio* fit permoleſte. *Excreta* cruenta ſunt & fœtida.

§ 44. Quiſquis hæc intelligis, & quidem ex obſervatione magis quam ſpeculatione, atque ex viſu potius quam auditu; etiam intellexeris mentem & modum nobiliſſimi Aphor. VI. 43. Audiamus in tranſcurſu. Ὁκόσοι σπληνώδεες ὑπὸ δυσεντερίης ἁλίσκονται, τουτέοισιν ἐπιγενομένης μακρῆς τῆς δυσεντερίης, ὕδρωψ ἐπιγίνεται, ἢ λειεντερίη, καὶ ἀπόλλυνται. *Quicumque lienoſi* ſunt, ſeu à longo tempore magnum lienem habent, ejuſque viſceris in ſequeſtrando Sanguinis melancholico carent officio, ſi quo tempore *dyſenteria corripiuntur*, hoc eſt, ſubcruentorum ſive collectæ & ſtagnantis in Vaſis majoribus melancholiæ cum torminibus excretione crebra; *his* ob aſſiduum Deſidendi laborem, & Spiritus inquietudinem, & Sanguinis putredinem, & Inteſtini exulcerationem, *ſuperveniente longa dyſenteria* ſive quæ in plures uſque & uſque dies protracta ingraveſcat, *hydrops* quidem aſcites *ſupervenit*, ſi Sanguinem contingat, aut Chymum potius, materiam Sanguinis colliqueſcere & ſereſcere & ab arteriis Viſcerum imi ventris velut exſudare in uterum ipſius præ acrimonia & ſubtilitate

Ignis

Ignis flagrantis in ſanguine: *aut lienteria*, tunc ſcilicet quando vis Ignis nativi profunditur cum excretis & ob ejus imbellicitatem Ventriculus conficere cibos nequit, ſed indigeſtos & in fluorem ſolummodo converſos diffluere ſinit: *& pereunt*, tarde quidem, ſed certo; ideo nempe, quia in *hydrope* quidem φθείρονται αἱ σάρκες, καὶ τήκονται, καὶ γίνονται ὕδωρ· *corrumpuntur carnes, & colliquefactæ ſiunt aqua*: in *lienteria* autem τὸ σῶμα τήκεται, *corpus contabeſcit* ob defectum alimenti. vide ſis l. de Affect. t. XXIII. & XXV.

§ 45. Porro in textu ſic ſatis emphatica eſt & loquendi & connectendi formula: *Infeſtabat vero etiam* Alvus dyſenterica. Onomaſticon: *Infeſto*, ἐνοχλέω. *Infeſtare* dicitur, quod aliquem vel adoritur vehemente impetu velut feſtinans in perniciem ejus, vel opprimit mole turbationum. *Vtrumvis* quadrare in Alvum dyſentericam videtur. Nam & proculdubio Renum inflammationi *de ſubito* ſupervênit propter collectam pridie Cacochymiam atque hoc ſtimulo turgentem, & *mole* deinceps laborioſorum Symptomatum tantum non oppreſſit. *Immanes* ſunt à Nephritide & hinc ſubſequente Stranguria cruciatus: *ſæviores*, à Dyſenteria ulceroſa: at, heu! quanti ab illis ſimul in afflictionem fragilis corpuſculi conſpirantibus atque operas Ægri in perniciem ſociantibus?

§ 46. Particula καὶ ita ponitur in Græco, ut in eo aperte ſatis intelligatur, *non ſolum*: prorſus ut etiam in illo Ciceronis ad Lentulum, Famil. I. 9: *quumque ea contentio mihi magnum, etiam foris* [non ſolum domi] *fructum tuliſſet*. Clonigum ergo, vult dicere, *non ſolum* Nephritis infeſtabat, verum *etiam* Alvus dyſenterica ſeu Dyſenteria incipiens. Quo graviſſimo ſymptomate, & periculi pleno *comitata* Nephritis extitit vel hoc nomine metuenda. Alias enim veriſſimum eſt, quod ſcribit Aretæus de Cauſ. acut. II. 9: Νεφροὶ, τὴν μὲν τοῦ σώματος ἰδέην, οὐ κάρτα ἐπίκαιροι ἐς κίνδυνον, ἢν καί τι πάθωσι ὀξέως· ἀδενώδεες γὰρ τὴν φύσιν, ἐς δὲ ὄλεθρον εὐήθεες. *Renes, ratione quidem corporis, non admodum expoſiti ſunt periculo, etiamſi quid patiantur acuti: glanduloſi enim natura ſunt, & ob id in perniciem innocentes.* Morborum acutiſſimus eſt inflammatio. Ea ipſa tamen raro occidit: plerumque tranſit in ſuppuratum & longa valetudine ægrotantem conficit, ſi inter initia, excreto pure, non conſolidetur.

§ 47.

§ 47. Ut hæc concludam, *tres* Clonigum morbi ſimul & eodem tempore afflixere. Quorum tamen *præcipuus* fuit Nephritis: unde & illum inſcripſimus titulo. Nephritidi *comites* fuere Cacochymia ſanguinis & Dyſenteria incipiens. Sed ita, ut *prior* Cauſæ continentis rationem: poſterior, Effecti ſeu potius Coeffecti haberet. *Coeffecta* dici unius cauſæ bina effecta, notum eſt. Et quidem *proprie* Dyſenteria eſt *effectum* Sanguinis ferventis & acris. Qui ipſe, ut *nephritidem* genuit; ita & genitam fovet & auget. Cujus *auctæ* ratione quia Alvus citatur & fit dyſenterica, eapropter *effectum* Nephritidis dici illa poteſt quidem, ſed *improprie* tantum. Quod ſatis interim in arte.

§ 48. Tantum de his, quæ attinent ad *cognoſcendum* Clonigi morbum. Deinceps ea ſe nobis offerunt, quibus ille curatus fuit, facilitate ambigas, an felicitate majore. *Vtrāvis* ſpondere ſibi Hippocrati licuit inſtructo plena notitia Morbi & eorum quæ habere in promtu oportet, priuſquam aggrediare ad curandum. Certe ita eſt, ut ipſus ait in l. de Arte t. XIX. 91: *τῆς αὐτῆς ξυνέσιός ἐστιν, ἥπερ τὸ εἰδέναι τῶν νούσων τὰ αἴτια, καὶ τὸ θεραπεύειν αὐτὰς ἐπίστασθαι πάσῃσι τῇσι θεραπείῃσιν, αἳ κωλύουσι τὰ νοσήματα μεγαλύνεσθαι.* *Ejuſdem ſolertiæ, cujus eſt perſpicere Morborum cauſas, eſt & curare illos ſcire omnibus iis medelis, quæ prohibent ægritudines invaleſcere.*

§ 49. Porro ut, quod promiſi pronuper, noſtris conſtet, quam appoſite omnia fecerit Hippocrates ad ſanandum, quanta ſolertia Auxiliorum materiam invenerit, quanta prudentia adminiſtraverit: age oſtendamus, quò Præceptor optimus intenderit atque omnem medendi rationem direxerit. Quo vero ejus in arte præſtantia eluceat illuſtrius, proponemus primum Indicationes, ad quas reſpicere nos Recentiores jubent, quique omnia vel imprimis agere ſecundum rationem volunt videri. Adferam vero verba Sennerti, non quod aliorum non poſſim, ſed quod eum hodie omnes ceu Anteſignanum eligant, ac multi etiam ſolum legant, propterea quod perſuadeant ſibi illum unum habere, quidquid eſt uſpiam boni.

§ 50. Quando itaque *nephritide* ſimul & incipiente *dyſenteria* Clonigus noſter conflictabatur, non eſt dubium, quin Practico-

rum hodie vulgus, casu sibi simili oblato, intenturi sua sint consilia in *utrumque* Affectum, & ceu *connexos* Morbos tractaturi. (Qui *morbi* dicantur *connexi*, dictum obiter mihi exerc. VI. 19.) Quamobrem operæ pretium erit utriusque Affectus *indicationes*, quas sibi imaginantur nostri Auctores, seorsim ob oculos ponere, & addere aliquid de *materia* Auxiliorum, quibus satisfieri illis seu curari *utrumlibet* Affectum posse nobis eunt persuasum.

§ 51. Quod ad *nephritidem*, de ea Sennertus III. Pract. VII. f. II. 8: *Uti in aliis inflammationibus, ita & hic sanguis ad renes p.n. affluens revellendus, repellendus ad vicina derivandus, discutiendus, ac si suppuratio prohiberi non possit, ea promovenda, & hinc puris eruptio procuranda, ulcusque curandum.* Hui, quanta moles intentionum, quam indigesta, quam rudis! Qua certe obrutus ipse ostendit se imparem tot simul negotiorum executioni. Materias quippe ostensurus, quibus intentionum singulis sit satisfaciendum, adeo rem perfunctorie agit, ut videatur docere non docendos voluisse, sed doctos. Præterquam enim, quod *repulsionis*, deinde & *derivationis* atque *discussionis* vix verbo meminit, etiam in cæteris adeo est jejunus, ut spondeam nihil opis allaturum ægris, quisquis meliora non didicit. Quin imo, tamquam non satis scoporum præstituerit, ad quos curantis consilia vocet, mox alium addit atque alium: Fervoris videlicet in sanguine mitigationem, atque Doloris lenitionem. Sed adeamus porro singula, & appendamus ad trutinam rationis.

§ 52. *Principio ergo revulsionis gratia vena in cubito aperienda.* Quare? Quia *Revulsio est aversio humoris in partem aliquam fluentis in contrarium*: v. Inst. II. f. I. 18. Ubi quam male *revulsionem* confundit cum *aversione*: tam male explicat, quid sit per *contrarium* intelligendum. Quæ nunc examinare si velim, plane erit ab instituto decedendum. Interea nunc fontem doctis aperio, unde rem ex toto accipere si velint, possint. Sanguinis in partium quaslibet *influxus*, ut moderati, ita & immodici principium est Cor, primum vivens, primum calens, primum movens, Ignis nativi focus, castellum Spiritus, fons Sanguinis. Hujus ceu aquæductus sunt Arteriæ, quarum pars sursum eunt ad superna thoracis, ma-

nus, caput: pars deorſum, ad pectoris reliqua, ad imi ventris omnia, & pedes. Igitur *ſanguine* à Corde ſurſum exæſtuante & irruente v. gr. in Fauces, ſi ab his revellere impetum velis, in pede venam ſeca: ſi avertere, in brachio: ſi quod influxit, derivare ex parte laborante, ſub lingua. Contra deorſum v. gr. in Renem præcipitatum ſanguinem ut revellas, è cubito: ut avertas, è poplite inciſa vena mittendus eſt. Derivari, qui influxit, niſi per urinas nequit. Verum, ut dixi, de his aliàs latius.

§ 53. Eadem periodo Sennertus addit: *In morbi vero progreſſu venæ, quæ in poplite ſunt, aut malleolis, aperiri poſſunt.* Ubi licet non dicat, cujus gratia: tempus morbi tamen dicit, *derivationis*. confer v. Inſt. 11. ſ. 11. 5. Sed *cum ea ex parte affecta per vicinam humorem illapſum evacuare debeat, neceſſe eſt ut talis vena, quæ cum parte affecta communicet, aperiatur*: ut ipſe monet in v. Inſt. 11. ſ. 1. 19. Dic ergo, bone vir, quemadmodum poplitea aut malleolaris cum rene communicet. Nam qui à rene redit ſanguis in emulgentem, inde in cavam ſurſum tendit ad originem. At pedis aliqua vena depleta denuo ex ejuſdem arteriis impletur. Ita par eſt credere fatentes αἵματος περίοδον, *ſanguinis circuitum*, quem appellat Hippocrates l. de Inſomn. t. x | 11. 144.

§ 54. Pergit: *Pro venæ ſectione etiam curcubitulæ coxis & natibus affixæ è regione renis inflammati venæ ſectionis vicariæ ſunt.* In revellendo, an derivando? In *neutro*, ſi rationem audis, aut conſulis experientiam. Nulla enim contrarietas eſt inter renem & coxam è regione poſitam: nulla etiam vaſorum communio.

§ 55. Pergit: *Si hæmorrhoides ſponte aperirentur, valde commodum eſſet; quod niſi fiat, hirudines iis applicari poſſunt.* Hoc dictu facilius experti, quam factu norunt. Sed eſto, ſit moleſtiæ nihil in applicatione: quæ earum indicatio eſt? Nam derivare nequeunt: multo minus revellere. Non iſtud: quia ſanguis elici à parte laborante per venas debet: at quæ eum ab ano fundunt, arteriæ ſunt. Non illud: quia revulſio derepente præſtari debet. & tantum non pari vi retrahere in contrarium, ac aliquo irruit furor ferventis ſanguinis.

§ 56. Pergit: *Simul frictiones & ligaturæ extremorum inſtituendæ*

endæ. At vero *frictiones ea ratione sanguinem imminuunt, quod calorem in corpore excitent, qui substantiam corporis nostri dissolvat & dissipet*, ut ipse ait v. Inst. 11. s. 1. 16. § Frictiones. At quod est hujus Indicans? *Ligaturæ* quid possint, non video, concessa Sanguinis circulatione.

§ 57. Pergit: *Si bilis in ventriculo vel in mesaraicis hæreat, ne ad renes rapiatur, evacuanda Syrupo rosarum vel violarum, manna, tamarindis, cassia, rhabarbaro, electuario lenitivo: diaprunis, diacatholico, triphera Persica.* Non jam dicam, mihi cum oculos tum aures dolere, quoties in illam barbariem incurro: hoc nunc rogo tantum, ad quam indicationem hæc pertineant? Deinde, cur *rhabarbarum* in illum censum adducat, cum *stranguria laborantibus commodum non sit?* vide v. Inst. 1. s. 1. 11. § Rhabarbarum. imo cum *urinam moventia plane vitanda* sint, uti heic & paulo post monet. Hoc autem facere rhabarbarum, experientia testis, & tinctura qua inficit urinas. vide 111. Inst. 1. s. 111. 11. § Secundo. Possem opponere quoque Aph. 1. 24: sed faciam alias.

§ 58. Pergit: *Vel injiciatur clyster, qui simul dolorem leniendi, & nonnihil refrigerandi vim habeat.* Injectionibus utare, an purgantibus, si refert nihil, cur velis purgare & turbare? Sed iterum, quæ est illa ex præmonstratis indicatio, ad quam dirigatur hæc materia? Nam hoc videre tirones debent, ut sint certi, se cum ratione agere.

§ 59. Pergit: *Simul exhibenda, quæ fervorem sanguinis mitigant, ejusque ad renes motum & affluxum impediunt. Commodæ hic sunt emulsiones sem. iv. frigid. majorum, aquæ, decocta, syrupi & conservæ è violis, rosis, portulaca, lactuca, acetosa, halicacabo.* Jam dixi, hanc indicationem extra numerum esse earum, quæ ab initio proponebantur, velut fluentes ex natura Inflammationis. Sed facto illi loco, adeone nihil refert, qua forma medicinæ præparentur atque exhibeantur, ut ita promiscue hoc vel medici arbitrio vel ægrotantis palato sit relinquendum?

§ 60. Pergit: *Extra quoque applicentur, ad dolorem leniendum, calorem temperandum, & humorum affluxum prohibendum, epithemata è succis vel aquis rosarum, &c. vel cataplasmata ex iisdem, & farina hor-*

hordei; aut illinatur oleum roſaceum, &c. Præterquam quod & hæc incidant in eamdem, quam proximo movebam, difficultatem: quid eſt, quod rectum eorum uſum definiat?

§ 61. Atque hæc quidem omnia nos in principio vult agere; etiam incremento; etiam in ſtatu; etiam in declinatione; ſed cum aliqua aliquorum, quamvis levi mutatione, quæque nullis certis nitatur rationibus. Quare nec demitto me ad examen ejuſcemodi male præceptorum. Quin imaginor mihi accidere in his primum periclitantibus & recti bonique judicium atque uſum nondum adeptis, quod iter facientibus & rectam viam neſcientibus. Hi enim, cum veniunt ubi in plures una diffinditur, hærent anxii, nec ſingulas audent eligere, nec univerſas probare.

§ 62. Quæ procul dubio noſtris ſolicitudo plurimum augetur in perplexitate negotiorum, cujuſcemodi ſe præſenti in caſu offert. Nam quæ eodem tempore, nec minore moleſtia, etiam majore metu Clonigum infeſtabat Alvus dyſenterica, ea certe non debuit inſuper haberi. Quæ vero *Indicationes* in ea ſe offerant, compendio Sennertus dicit III. Pract. II. ſ. II. 7. § Indicationes, in fine. *Vt curandi,* inquit, *ſcopos in dyſenteria breviter complectamur, acres & vitioſi humores evacuandi ſunt, eorumque acrimonia temperanda eſt, & ſi maligni ſimul ſint, malignitas alexipharmacis expugnanda; ab inteſtinis avocandi, fluxuſque ſiſtendus, dolores mitigandi, ulcus mundandum & conſolidandum.*

§ 63. Quibus indicationibus quibus materiis ſit ſatisfaciendum, uſque adeo deinde confuſe atque jejune incerteque dicit, ut in curando malim Empiricorum inſiſtere conſiliis, quam rationibus eorum, qui ſe Rationales dicunt, ſed irrationales ſunt. Verum eam in arenam nunc non deſcendo. Jam enim hoc liquere arbitror, longe difficillimum eſſe tot & tantis Indicationibus & tam inter ſeſe intricatis ſimul ſatisfacere. Quin experiuntur medicinam qui faciunt, quo ſe ſtudent curatius iſtis dare, hoc ipſo minus præſtare. Neque mirandum ſane. quei enim veras nobis ſuppeditet curandi intentiones, qui veram Morbi naturam non perſpexit. confer dicta mihi VIII. 61.

§ 64. Hippocrates contra, *utrumque* Morbum (videlicet

Nephritidem & Alvum dyſentericam, *illum* Factum jam, *hunc* Fientem adhuc) eâdem eſſe ab origine ſciens & certus, exciſa radice, quidquid ex ea germinavit, exareſcere, huic uni tantum non omnem intendit curam. Ea vero *radix* procul omni controverſia fuit in Sanguine, & ſpeciatim in fervore ejus & acrimonia fervendo concepta. A *fervore* Sanguinis enim & fieri Inflammationem & factam eſſe hanc in rene, declaravi cùm exerc. IV. 23, tum hujus 20. Ab *acrimonia* Sanguinis autem quomodo Dyſenteria fiat, itidem fuit in præcedentibus oſtenſum.

§ 65. Obtulere itaque ſe Hippocrati in hoc caſu *indicantia* tria: *unum*, Primarium; *duo*, Conſectaria. *Primarium* fuit, Sanguis in vaſis ſuis fervens & acris, atque adeo turgens. *Conſectaria* fuere hujus, Sanguis ſtagnans in Rene, & arrodens Inteſtinum. Nota, me *priore* loco accipere *vocem* Sanguinis proprie: aſt poſteriore, æquivoce. Neque enim meretur *ſanguis* dici, cum quo ita comparatum eſt, ut & officium præſtare non poſſit, & neceſſario debeat excerni: quemadmodum certe debet tam qui Renem inflammat, quam qui Inteſtinum excruciat torminibus roſionibuſque.

§ 66. Ex his vero *indicantibus* certum eſt inprimis urgere primum, utpote quod *vere* Cauſa continens cæterorum eſt: unde & *primarium* appellavi. Vulgus mavult *præſervatorium* dicere: nec equidem male; dummodo non ignoret, *per ſe* Morbum eſſe, quæ *reſpectu* Morbi, quem fecit & fovet, dicitur Cauſa continens, quod hac poſita ponatur ille, nec removeatur niſi Morbo priore ſeu Cauſa ſui remota. Quatenus ergo hujus amolitione *præſervatur* Ægrotus ab incremento Morbi graviore & periculo exhinc imminente: eatenus *præſervatorium* Indicans facile concedimus appellari, quod per ſe ſpectatum & in ſua natura eſt *curatorium*, quemadmodum mos eſt vocare.

§ 67. E *conſectariis* Indicantibus (ut vocavi propterea, quod ſint *coeffecta* prioris, *alterum* dumtaxat eſt Curatorium, ſi rem recte putes. *Curatorium* vocant, cujus ablationi ſtudentes proprie & proxime *curare* Ægrotantem, hoc eſt, vindicare à Functionum impedimentis atque afflictionibus videmur, eumque integritati

ſuæ

ſuæ atque priſtinæ valetudini reſtituere. *Hoc*, præſenti in caſu, *indicans* Nephritis eſt, ſeu Inflammatio renis.

§68. *Alterum*, eſt Alvus dyſenterica. *Quod* quemadmodum appelles, ambiguum eſt. Nam & conſiderari poteſt ut Morbus, ſed fiens; & ut Symptoma, ſed urgens. Si conſideres, ut eſt *morbus fiens*, partim Curatorium, partim Præſervatorium eſt. *Curatorium*, reſpectu ejus quod factum eſt, quodque auctor dolorum eſt in inteſtino. Nihil equidem fit, cujus non pars aliqua eſt facta. adiſis Eraſtum l. de Cauſa cont. p. 16. § Tertio. & p. 19. § Sicut. At quia *morbum* nominare niſi *factum* non ſolemus, volente Galeno in Meth. med. 11. 3: hacpropter neque recte *curatorium* Indicans vocaverint præſertim illi, qui hoc Therapeuticæ proprium volunt, *fientes* autem Morbos ablegant ad Hygieinen, & recte quidem. Dyſenteria igitur quatenus eſt *in fieri*, vere eſt Indicans *præſervatorium*, ſeu tale quod Sanitatem poſtulat confirmari contra graviorem lapſum, quin & redintegrari illud quod lapſum eſt.

§69. Quod ſi rurſus conſideres ut *ſymptoma urgens*, Mitigatorium ab aliquibus, nec male nominatur hoc indicans. Non quod *ſymptoma* per ſe quid indicet (qui poſſit enim? cum ſit velut umbra tantum, cum Morbo accedens & recedens) ſed *quatenus* urget. *Vrgere* dicitur Symptoma, quodcumque *vel* excellit & ſe vehementia induit contra vires, ut Dolor acutus; *vel* revera Morbus eſt. Nam ita eſt, ut iterum vir ſolide doctus, quem modo laudabam, Tho. Eraſtus (eodem libro p. 53. § Conſtat) ait: *infinities accidit, ut morbus aliquis morbum alium creet. Quod cum ſit, morbus poſterior eſt ſymptoma, priori comparatus.* Ejuſcemodi vero *ſymptomata* cum ex toto nequeant auferri, niſi ablato Morbo cauſa: hacpropter *mitigare* ea dicimus, quoties prohibemus ſævire & ſiſtimus in furore. Atque hæc ego data opera σχολαστικωτέρως, ſcilicet ut advertant noſtri quam non heic ſatisfaciant Inſtitutiones vulgatæ & nimium vulgares.

§70. Nunc porro ad *indicata* progrediamur, quæ iſtis Indicantibus reſpondent. *Sanguis*, qua *talis*, poſtulat quod ſuo ſe acceſſu reſtauret, humectet, refrigeret. vide ſupra exerc. XIII. 526.

Qua

Qua *fervens*, exigit quod & ſuum reprimat fervorem & tranquillet furorem Spiritus. Qua *acris*, quod demulceat, imo obtundat ſtimulos. *Ille* vero, qui obſidet renem, quod ſe evacuet, & in ſpecie ureticum. Nam *quæ educere oportet, quo maxime*, hoc eſt, Naturæ ductu *vergunt* & ire foras conſuerunt, *eo ducenda* etiam ab Arte ſunt, modo *loca* ſint *convenientia*, neque laborent affectu, quo de metus ſit fore ut exacerbetur tranſitu peccantis per ſe materiæ: Aph. I. 21. Denique *illud* Sanguinis, quod confluit ad inteſtinum, hoc exulceraturus, niſi proſpiciatur ipſi in tempore, jubet nos exhibere quod avertere queat, & alioverſum deducere acrem & corruptam materiam.

§ 71. Quibus itaque *remediis* fuerit opus, paret. *Materia*, quæ illis ſatisfaciendo eſſet, tota fuit deſumta ex Diætetica: & recte quidem, ſive rationem æſtimes, ſive ſucceſſum. *Succeſſus*, ut videbimus, proſper fuit atque ex voto. Cæterum, quia ſapientium eſt, non ab eventu, ſed ab animi inſtituto res ponderare; videamus *rationem*, quam ſecutus fuit Vir clariſſimus. certi interea ejus, quod ipſe ex vero ait l. de Loc. in hom. t. LVIII: *μοῦνοι ἐπιτυγχάνουσιν, οἱ καλῶς τι πρῆξαι ἐπιστάμενοι. ἐπιτυγχάνειν τε γὰρ τουτέστι, τὸ καλῶς ποιέειν. τοῦτο δὲ οἱ ἐπιστάμενοι ποιέουσιν. Rem ſoli feliciter gerunt, qui recte quid agere norunt. Namque recte facere, hoc eſt proſpere rem gerere. Hoc vero ſapientes faciunt.* Eodem ſpectat illud Sacerdotis apud Sophoclem Oedipo tyr. verſu 43:

Ὡς τοῖσιν ἐμπείροισι καὶ τὰς ξυμφορὰς
Ζώσας ὁρῶ μάλιστα τῶν βουλευμάτων·
Conſulta maxime peritis ut viris
Videmus evenire cuncta proſpere!

confer etiam, ſi placet, ad Plauti Perſam act. IV. ſc. I.

§ 72. Dicebam vero exerc. VIII. 68, *materiam* Remedii, ſeu *Quo agendum ἀπὸ τῶν ἐπουσιωδῶν*, hoc eſt, *connexis eſſentiæ* Indicantis principalis pendere ac deſumendum eſſe. Indicans *principale* vero Sanguinem turgentem eſſe dicebamus. *Turgere*, malum eſt vehemens, hoc eſt, magnum & feſtinum. Requirebatur ergo talis *materia*, quæ potenter & propere poſſet illum furorem ſanguinis compeſcere, & ſedare. Nam quod turget, urget. Urget

get autem minitando periculum præſens. Quod prævenire præſtat, quam præveniri. *differre enim in talibus, malum*: Aph. IV. 10.

§ 73. Indicantia porro *minus-principalia* fundavimus in Sanguine ſtagnante in Rene, & mordicante Inteſtinum. *Iſte*, quia & coire ſolet & tranſire debet per anguſtias Caruncularum papillarium, requirit *materiam* ſe diluendo & tranſcolando idoneam. *Ille* vero, quia confluit qua ire nec ſolet nec debet, exigit *materiam* talem, quæ & præpedire ipſius affluxum queat, & munire partem contra offenſam.

§ 74. Quibus præhabitis jam porro expendamus, *an* ſatis *ex arte* & bona ratione hæc *omnia* Præceptor adminiſtrarit. In eo quippe cardo rei vertitur, velut ſumma curæ præſentis. Qui igitur in naſſam hanc innatavi, videre debeo, qua exeam, & ſuam Hippocrati meritamqne laudem afferam.

§ 75. Huic *mane dabatur lac caprinum, & aquæ quinta pars. Mixturæ totum, acetabula tria.* Spectant hæc principaliter *primum* Indicans, *turgentem* Sanguinem, *cauſam* omnium Clonigi malorum. Nobis ſpectanda in iſtis occurrunt, *primo*, Materia remedii: *deinde*, Uſus materiæ. *Materia* erat, Lac caprinum & Aqua. *Vſum* definit à Perſona, forma, quantitate, atque tempore. Dicebam vero, *principaliter* quia revera convenit etiam utraque illa *materia* Indicantibus cæteris, ceu mox oſtendemus.

§ 76. *Lac caprinum* multoties Hippocrati & multis variiſque in morbis fuit in uſu. Ego nunc ea dumtaxat ſiſto loca, quibus præſcribit *inflammatis*; & quidem propter eos, qui omnem ſimpliciter Lactis in talibus uſum damnant auctoritate Aph. v. 64. Ergo inſpicere ſi lubet, videbis etiam commendari in *pulmonia*, l. de Int. aff. t. IV: in *pleuritide*, III. de Morb. t. XXIV: in *morbo hepatico*, l. de Int. aff. t. XXXI: in *iſchiade*, eod. lib. t. LIV.

§ 77. Galenus *lac caprinum* non ab una dote nec uno in loco laudat. Laudat à *ſubſtantia*, quod neque craſſum, neque tenue, neque pingue ſit nimis, l. de Alim. fac. III. 15: & de San. tu. v. 7: & Meth. med. v. 15. Laudat à *temperie*, l. de Simpl. fac. v. 21: & de Diſſol. cont. c. 5. Laudat à *ſalubritate*, l. de Succ. bon. c. 4. Unde non immerito Simeon Sethi l. de Alim. fac. ὅτι παντὸς ἡ

 γάλακ-

γάλακτ🙰 τὸ αἴγειον ἐστι βέλτιστον· *Ex omni lacte caprinum est optimum*: quæ verba exhibeo è Codice Vaticano, cujus apographum mihi Cl. Joh. Rhodius procuravit: pro quo aliisque beneficiis fateor, & lubenter, me plurimum humanissimæ ipsius benevolentiæ debere. Cum Setho facit Plinius XXVIII. 9. Varro tamen illi præfert *ovillum* in l. de Re rust. II. 2. Sed propius ad rem.

§ 78. Lactis *facultates* sunt, non tantum egregie alere corpora, quibus convenit; verum etiam humectare, refrigerare, mitigare. *Alit*: quia boni succi est. Dioscorides II. 75: Γάλα κοινῶς μὲν πᾶν, εὔχυμον καὶ τρόφιμον· *Lac generatim omne boni succi & alibile est.* Idem testatur Celsus II. 20. Galenus etiam *optimum* ait omnium, quæ vescitur homo. vide l. de Alim. fac. III. 15. & l. de Succ. bon. c. 4. Quin Aristoteles in Polit. VII. 17. dicit, τὴν τοῦ γάλακτ🙰 τροφὴν, μάλιστα οἰκείαν τοῖς σώμασιν· *Lac alimentum esse appropriatissimum corporibus*: & hoc apparere ex gentibus, οἷς ἐπιμελές ἐστιν εἰσάγειν τὴν πολεμικὴν ἕξιν, *qui satagunt conciliare sibi habitum corporis bello aptum.* Quæ quam non intellexerit Gaza, versio docet. *Alit* autem, ut dixi, *egregie*: sed ea dumtaxat corpora, quibus convenit. *Convenit* enim non omnibus; sed his inprimis, qui sunt in vigore ætatis. quo spectat Hippocratis quod citavi & emendavi exerc. V. 90.

§ 79. *Humectare*, docet Galenus l. de San. tue. I. 7. *Refrigerare*, planum est ex iis quæ scribit ad Aph. V. 40: & de Simpl. fac. IV. 17. *Mitigare* denique, paret ex l. de Comp. κ. τόπ. VIII. I. ubi in faucium inflammationibus eo gargarisare inter initia jubet. quod & hodieque populus cum successu facit. Hippocrates expresse in I. Muliebr. t. LXXXVIII: ὅτε δὲ δάκνεται [ἡ, τε κεφαλὴ καὶ αἱ φρένες] καὶ δριμέα ἐστὶ, γάλα ταύτησι εὐμενές· *Quum vero roditur [caput septumque] ab acribus, lac illis propitium* ac mitigationi est.

§ 80. *Quæ* Lac si potest, fuit sane *materia* Intentioni propositæ appropriatissima. Neque *illi* tantum: sed & *illi*, quæ Alvum respicit dysentericam. Aetius tetr. I. serm. II. 92: ὅσοι ἢ χυμοὶ δακνώδεις ἔνεισιν, ἐκκαθαίρει τὸ γάλα. ὅθεν καὶ δυσεντερικοῖς καὶ διαχωροῦσι δριμὺ οὐ μόνον πιεῖν συμφέρει, ἀλλὰ καὶ ἐνιέναι κάτωθεν· *Quicumque*

que humores mordicantes insunt, eos expurgat lac. Vnde & ægre mejenti ac dejicienti acria non solum bibere illud expedit, sed & infundere.

§ 81. Quibus in casibus præ quovis alio lacte convenit *caprinum*. Cujus rationem perceperis ex Dioscoridis, quæ de hoc testatur in II. 75. Τὸ δὲ αἴγειον, inquit, ἧττον κοιλίας ἅπτεται, διὰ τὸ τὰς αἶγας τὸ πλέον συφέση νομῇ χρῆσθαι· ὅθεν καὶ εὐστόμαχον τυγχάνει. *Caprinum minus alvum tentat, quia capræ fere adstringenti pabulo vescuntur: unde & ventriculo conducit.* quin & intestinis, ceu quæ nihil sunt aliud quam ventriculus elongatus. confer ad Cæl. Aurelianum Tard. pass. IV. 3. p. m. 464.

§ 82. *Tale* vero *lac* cum nullum sit præterea, neque vero id haberi semper & ubique queat, *facere* Galenus jubet l. de Simpl. fac. X. 8. Vetus *faciendi modus* erat, διαπύροις κόχλαξιν ἐξικμάζειν, *ignitis silicibus exiccare.* ita ibidem Dioscorides. Meminit ejus Hippocrates in historia filii Erotolai VII. Epid. t. III. & γάλα πεπυρωμένον vocat. Cælius jam citato loco p. 463. *diacocleon* ait appellari. Foesius in Oecon. *diacoclacon* dicendum existimat. Sunt enim *coclacæ*, Festo auctore, *lapides ex flumine rotundi ad coclearum similitudinem.* Cyrilli Lexicon Græcolat. vetus: Κόχλαξ, ὁ λίθος, *Glarea.* Græce fuit, διὰ κοχλάκων. id fuit Cælio, *diacochlacon.* Cujus verbis etiam aliud & majus subesse mendum videtur. Ait: *Lac quoque bibendum præcoctum, quod appellant diacochlacon, sive singulare.* Quid heic sibi velit τὸ *singulare*, quis divinet? Forte fuit, *silicare.* Ut enim ψύλλιον *Pulicaris herba* dicta aliquibus est à *pulex*: quid ni sequior Latinitas à *silex* fecerit *silicaris*? Sed in spongiam incumbat ea conjectura, si dissentiunt membranæ.

§ 83. Galenus cum valde *astringere* Lac cupit, silicibus *ferrum* præfert: quoniam non tantum paria cum illis in exiccando facit, sed & astrictoriam præterea virtutem cum subtilissima scoria deponit extinctum in lac. Hodie *chalybe* potius utimur.

§ 84. Porro *opponentibus* Aph. 64. lib. V. respondet, & docte, Petrus Vaezius in Comment. medico cap. XX. quem vidisse operæ erit. Interim ratio & fundamentum, quibus responsio ipsius nititur, jam olim proposita fuere à Ruffo. scies ex Aetio tetr. I. serm. II. 93.

§ 85. Hoc caſu tantum aberat, ut *aquoſum* Lactis eſſet vel iſta vel alia quacumque ratione exiccandum, ut ratio exigeret non modo eligi *lac caprinum*, quoniam ſua natura *aquatum* eſt, & ob id *conſtrictioni ventris incongruum*, ut ibidem Cælius ait; ſed inſuper addi aliquid *aquæ*: quo ſcilicet *lac* etiam minus incendi poſſet, & magis refrigerare. Ὕδωρ γὰρ, ψυκτικόν· *Aqua enim refrigerat*, inquit Præceptor in II. de Diæt. t. XII. 223. Quantum vero in *refrigerando* valeat Aqua, facile didiceris ex III. de Diæt. t. X. 201. ubi, ſi quem contingat incidere in febrem ex eo quod *labores ſuperati ſunt à cibis*, præcipit προσφέρειν μηδὲν ἄλλο, ἀλλ' ἢ ὕδωρ ἡμερέων τριῶν· *offerre nihil aliud, niſi aquam diebus tribus*. confer ad Celſum in Præt. & l. III. 9. & conſidera, ibi quidem, Caſſii ingenioſiſſimi, ut appellat, medici; heic vero, Petronis conſilium factumque in febribus curandis.

§ 86. Sed cum *differentiæ* Aquarum tantum non ſint innumeræ, ceu colligere eſt ex iis, quæ tradit de iis Hippocrates l. de Aere aq. & loc. t. VI. 68. & deinceps: heic vero non definiat, *quam* Lacti miſcuerit: neque poſſit non intereſſe, *qua* offeratur: quid ejus nos faciet certos? Ratio & exemplum.

§ 87. *Ratio* ſuadet optimam dari: non ſimpliciter; ſed caſui præſenti. *Huic* autem *conducibilior* dulciſſima, leviſſima, limpidiſſima. Præceptor eodem libro t. VII. 78: ὁκόσων μὲν αἱ κοιλίαι ξυγκαίειν ἀγαθαὶ, τουτέοισι μὲν τὰ γλυκύτατα ξυμφέρει, καὶ κουφότατα, καὶ λαμπρότατα· *Quorum ventres accenſu promti ſunt, his dulciſſimæ conducunt, & leviſſimæ, & clariſſimæ.* Tales vero *cæleſtes* ſunt. Iterum noſter textu ſeq. 85: τὰ μὲν οὖν ὄμβρια κουφότατα, καὶ γλυκύτατά ἐστι, καὶ λεπτότατα, καὶ λαμπρότατα· *Pluviales igitur leviſſimæ & dulciſſimæ ſunt, ut & tenuiſſimæ, ac limpidiſſimæ.* Quo autem indicio *leviſſimam* deprehendas, docet Aph. V. 26. qui tranſumtus eſt ex II. Epid. II. 12: ὕδωρ τὸ ταχέως θερμαινόμενον καὶ ταχέως ψυχόμενον, κουφότατον· *Aqua quæ cito caleſit & cito refrigeratur, leviſſima.*

§ 88. Etiamne, *optima?* Ita arbitratur Philotheus in com. & ſequuntur ipſum Interpretum plerique. confer Annotationem Foeſii ad locum è II. Epid. allegatum. Quos ego mihi reſpon-

deant

deant rogo, quemadmodum *optimæ* mereantur dici, quæ καὶ σήπεται τῶν ὑδάτων τάχιστα, καὶ ὀδμὴν ἴσχει πονηρὴν, *& præ cæteris aquis putrescunt celerrime, & fœtorem acquirunt pravum?* nam ita de *pluvialibus* testatur Hippocrates l. de Aere, aq. & loc. t. VIII. 90.

§ 89. Ego *simpliciter*, nec habito respectu ad certum usum, prætulero *fontanam*: volente ipso iterum Præceptore ibidem t. VII. 71. 72. Ubi *optimas* dicit, quarum fontes in sublimi ad ortum æstivum erumpunt è collibus terreis. Has enim dulces esse, & albas ait, & puriores atque odoratas ac leves, modicoque vino ferendo idoneas. Quid præterea *dotium* requiras ad salubritatis apicem? vide ad Athenæum II. 7.

§ 90. Hoc casu *cœlestem* præfero tamen. Et habeo *exemplum* in III. de Morb. t. XXIX. ubi Dictator exhibens *catalogum* eorum, quæ in Febribus ardentibus apta nata sunt refrigerare, eidem inserit quam laudamus. Τοῦτο δὲ ὕδωρ οὐράνιον αὐτὸ καθ' αὑτό q. d. *Hoc vero* etiam præstat *aqua cœlestis ipsa per se*, hoc est, cui nihil incoctum, nihil additum sit. Eamdem commendat Celsus II. 18.

§ 91. Quod si *aquam* quis existimet Dysentericæ alvo non convenire, is attendat ad illud Celsi IV. 15: *Potui, si febricula est, aqua pura calida, vel ea, quæ ipsa quoque adstringat, dari debet. si non est, vinum lene, austerum. Si pluribus diebus nihil remedia alia* [forte *illa*] *juverunt, vetusque jam vitium est, aquæ bene frigidæ potio assumta, ulcera astringit, & initium secundæ valetudinis facit.*

§ 92. Tantum de *materia*, ad satisfaciendum *primæ* Intentioni adscita. Sequuntur quæ *rectum* Usum concernunt. Ubi *primæ* considerationis, *persona* est.

§ 93. *Huic*, inquit. Clonigo videlicet nephritico & mejenti sanguinem, paulatim, confertim, difficulter; & quem præterea alvus infestabat dysenterica. *Huic*, inquit, bibendum *dabatur* Lac temperatum aqua. Ergo, *huic*, cum dicit, meminisse præcepti oportet, quod præcipit Præceptor l. de Affect. t. 11: τοὺς νοσέοντας χρὴ σκοπεῖν εὐθὺς ἀρχομένους ἐν τῇ καταστάσει τῶν νοσημάτων, ὅτου ἂν δέωνται· καὶ οἵους τε ὄντας, φαρμακευθῆναι. καὶ ἄλλο ὅπερ ἂν τις θέλῃ προσενέγκαι. *Ægrotos oportet considerare protinus ac inceperint*

affici morbis, cujus omnino egeant: & satin' apti sint ad purgandum, aut omnino id, quod quis voluerit offerre.

§ 94. Certe nulla est medicina tam proba atque probata, quæ non suo, si inscite & intempestive præbeatur, effectu careat &, quamvis efficacissima, inefficax reddatur. Hoc autem Philo Judæus ostendit in Josepho seu De vita politica, p. m. 531. C. Ἰατρὸς, inquit, οὐχὶ μιᾷ χρῆται θεραπείᾳ πρὸς ἅπαντας τοὺς κάμνοντας, ἀλλ' οὐδὲ πρὸς ἕνα τοῦ πάθους μὴ ἐπιμένοντος, ἀλλ' ἐπιτηρῶν ἀνέσεις, ἐπιτάσεις, πληρώσεις, κενώσεις, αἰτιῶν μεταβολὰς, ποικίλλει πάντα πρὸς σωτηρίαν, ποτὲ μὲν ταυτὶ, ποτὲ δὲ ταυτὶ προσφέρων. hoc est: *Medicus neutiquam una utitur medicina ad omnes ægrotos, imo nec ad unum, affectu non persistente; sed observans remissiones, intentiones, repletiones, vacuationes, causarum mutationes, omnia variat ad salutem, nunc hoc, nunc illud offerens.*

§ 95. In hanc rem egregie quadrat historia, quam narrat D. Augustinus ad Marcellinum Epist. v. *Magnus*, inquit, *ille nostrorum temporum medicus Vindicianus, consultus à quodam, dolori ejus adhiberi jussit, quod in tempore congruere videbatur: adhibitum sanitas consecuta est. Deinde post annos aliquot eadem rursus corporis causa commotus, hoc idem ille putavit adhibendum: adhibitum vertit in pejus. Miratus currit ad Medicum, indicat factum. At ille, ut erat acerrimus, respondit: Ideo male acceptus es, quia ego non jussi. ut omnes, qui audissent parumque hominem nossent, non eum arte medicinali fidere, sed nescio qua illicita potentia putarent. Vnde cum esset à quibusdam postea stupentibus interrogatus, aperuit quod non intellexerant, videlicet illi ætati jam non hoc se fuisse jussurum.*

§ 96. *Alterum*, quod in his concernit *usum* Materiæ præfinitæ, *forma* est. Ita nunc appello *modum consistentiæ*, sub quo visum fuit *lac* & *aquam* Clonigo offerri posse cum fructu sperato. Equidem non parum refert, qua quid *forma*, Liquida an Solida, exhibeas. *Liquida* enim cito subeunt in Venas & suffunduntur Sanguini, & quaquaversum meant in Viscera atque Membra. *Solida* econtrario diu morantur in Ventriculo, & multa sæpe indigent attritione, neque tunc quoque tota penetrant; sed sua potius virtute, hoc est, subtilibus quibusdam particulis & sæpe inefficacioribus

cioribus imprægnant vel Serum ventriculo inſtillatum, vel Potum ſuperfuſum, vel Liquorem denique pro vehiculo admixtum.

§ 97. In *alimentis* quæ quidem *liquida* ſunt, promte Viribus ſuccurrunt laborantibus; ſed haud duraturam apponunt materiem: *ſolida* vero, quanto ſæpe tardius ſubveniunt, tanto etiam firmius quid robori addunt. Ita enim eſt, ut Præceptor ait l. de Alim. t. XII. 31: τροφὴ ἡ δυσαλλοίωτος, δυσεξανάλωτος· ἡ δὲ προσθετὸς, διεξανάλωτος· *Alimentum quod ægre conficitur, tarde conſumitur: quod facile apponitur, cito deteritur.* Eodem reſpiciens II. de Diæt. VI. 71, de *Cyceonibus* ait, quod, qui parantur ἐπὶ γάλακτος *cum lacte*, ſint τρόφιμοι πάντες *alibiles omnes*, ſive plus nutriant, quam ſi cum aqua aut vino aut melle conficiantur.

§ 98. Cæterum intelleximus jam ante, *fervorem* Sanguinis eſſe urgens malum, & poſtulare materiam, quæ promtum præſtet auxilium. *Tale* autem nequibat præſtari, niſi ab ea, quæ ex facili poſſet commeare ad intima Corporis, ad lacum fontemque Sanguinis. Jam vero comperimur, quotquot experimentum capimus in nobis, nihil æque famem ſanis ſedare ac potum lactis calidi. Quin tam potenter lac & nutrit & temperat vim Caloris omnia depopulantis, ut per illud non tantum vivere liceat, & ſanis, ſed & bene valentibus. Athenæus teſtatur in Deipnoſ. II. 71, πολλὰ ἔθνη γαλακτοποτοῦντα ζῆν· *multas gentes lactis potu vivere.* Etenim *poteſt lac* (inquit Joach. Struppius in Anchora Famis & Sitis penu V. cell. VI.) *omnia præſtare, cibum, potum, & medicamenta domeſtica plurima & ſaluberrima. Quod quidem Helvetii, robuſtiſſimi & vivaces populi ipſa re atque experientia didicerunt.* Et annon omni die hoc diſcimus in infantibus noſtris? Sed ita eſt, quæ ante pedes ſunt prætervidemus &, ceu uſum non habeant, prætereimus.

§ 99. *Tertio* ſeſe loco offert *quantitas* Materiæ exhibitæ, tam *quoad* Mixturæ totum, quam *quoad* Partes ejus ſingulas.

§ 100. *Mixturæ totum* fuit κοτύλαι τρεῖς, *heminæ tres.* Quæ κοτύλη Græcis, eadem *hemina* Aureliano dicitur Tard. paſſ. IV. 3. reperies enim p. m. 468: *Cum ciſternina vero aqua, ad heminas ſex, quas cotylas Græci appellant.* Ne dubites, addo etiam teſtimonium

nium

nium Q. Rhemnii Palæmonis è l. de Pond. & menſ. II. 67:

At cotylas (quas, ſi placet, dixiſſe licebit
Heminas) recipit geminas Sextarius unus.

Athenæus XI. 8: *Diodorus in Italicis gloßis & Heraclitus, ut ait Pamphilus, tradunt* τὴν κοτύλην καλεῖσθαι καὶ ἡμίναν, *cotylam vocari etiam heminam.* Qui cum ad Epicharmi atque Sophronis auctoritatem provocent, ſatis fatentur & hoc vocabulum eſſe à Græcis devolutum ad Latinos.

§ 101. Interpretes non raro *acetabulum* pro Cotyla reddunt: præeunte, ut opinor, Onomaſtico: cui *Acetabulum*, ἡμίνη exponitur. At erat *acetabulum*, quod ὀξύβαφον Græci, heminæ ſeu cotylæ pars dumtaxat quarta. Ita eſt in Excerpto περὶ μέτρων καὶ σταθμῶν, quod Marcellus Empiricus Operi ſuo præfixit: τὸ ὀξύβαφον ἐστὶ, τέταρτον ἐστὶ κοτύλης. Habes expreſſe etiam apud Galenum de Vict. acut. I. 21. Etiam apud Plinium XXI. 34: *Cum acetabuli menſura dicitur, ſignificat heminæ quartam partem, id eſt, drachmas* XV. Quod & confirmatur ex libris Cleopatræ, qua de Pond. & Menſ. *Cotyle, menſurâ quidem habet cyathos* VI: *pondere autem drachmas* LX.

§ 102. Cæterum κοτύλη *alia* Græca, *alia* Alexandrina, *alia* Italica erat. *Italica*, eadem & *libra* dicebatur apud Romanos, ceu videre apud Galenum de San. tue. IV. 8. & de Comp. κ. γένη I. 15. *Libra* autem *Romana*, quæ & *medica*, uncias continet duodecim, ceu notiſſimum eſt omnibus. Unde in jam laudatis Excerptis id manifeſtum dicitur, *quod Italica hemina habet uncias* XCVI. ἡ δὲ ἀλεξανδρίνη κοτύλη ἐλαίου μὲν ἔχει γο η. οἴνου δὲ γο θ. *Alexandrina autem hemina olei quidem habet uncias* VIII: *vini autem, uncias* IX.

§ 103. Quod vero *cotylam* Græcam attinet, video apud Hippocratem nominari Atticam & Ægineam. *Atticam*, l. de Nat. pueri t. XII. 85. & multis præterea locis. *Ægineam*, II. de Morb. t. LXII. & ſæpe alibi. *Attica* capiebat uncias menſurales novem. Et hæc intelligenda venit, quoties vel *ſimpliciter* κοτύλη, vel cum additione ἑλληνική occurrit apud Auctores. Oſtendit hoc Plinius loco, quem laudavi: *fere enim Attica*, inquit, *obſervatione medici utuntur.* Imo oſtendit Athenæus Deipnoſ. XI. 8. ubi τῆς κοτύλης nomen

nomen Athenienſibus proprium fuiſſe probat è Thucydide & Ariſtophane. Neque dubito hoc loco, qui præ manu eſt, de *Atticis heminis* accipere.

§ 104. Inquies: *Nimiam* videri eam *menſuram*, utpote XXVII. unciarum, præut uno tempore, nedum una vice queat aſſumi. Reſpondeo, *primum*: Parvam eſſe eam quantitatem, ſi compares cum illa, qua nonnulli *aquas* bibere *medicatas* præſcribunt. Ita enim Mengus (referente Gabr. Fraſcato de Aquis Returbii lib. III) ſummam doſin conſtituebat lagenas IV: Lud. Zimalia de Baln. Pancratii, uncias CCLXXX: Andr. Baccius l. de Therm. II. 10, uncias CCXL: Gabr. Fallopius tr. de Therm. cap. XI, uncias CXX: Fraſcatus ipſe, uncias C. confer ad Melch. Sebizium de Acidulis ſect. II. diſſ. VII. 9. & deinde. Archigenes apud Aetium tetr. III. ſerm. III. 30. ubi de Diæta in Veſicæ ulcerum curatione obſervanda, inter alia laudat *Aquas albulas*, eaſque trium heminarum menſura primo die potatas, perveniendo deinde ad quinque & ſex. Ut jam non dicam, quantum ſæpe vel Vini vel Biræ ingurgitent horum cupidi. videſis ad Lipſium in Epiſt. miſc. III. 51.

§ 105. Reſpondeo *ſecundum*: Non eſſe, quod quis de menda ſuſpectum habeat codicem, cum & alibi parem præſcribat menſuram, & verbo tali, quod cadere in ſuſpicionem non poteſt. Ita videas l. de Affect. int. t. IV. in Pulmonis inflammatione, ſub qua *tubercula* ipſi accidunt & ſuppurantur: ubi pure evacuato inter alia jubet bibere ἵππειον γάλα σεσησμένον ἑκάστης ἡμέρης ἕωθεν τρικότυλον κύλικα, ἐὰν ᾖ δυνατός. Cornarius: *equinum lac excolatum quotidie mane, poculi tres heminas continentis menſura, ſi facere poterit.*

§ 106. Etiam κότυλος *menſuræ* olim fuit nomen. Etiam apud Hippocratem, ſi credimus iis, quæ *de Menſuris & Ponderibus medicinalibus, ex Græco translatis, juxta Hippocratem* ſe tradere profitetur Marcellus initio operis ſui. Scriptum eſt ibi: *Cotylos habet* III. *quod facit cyathos* II. *& cochlearia ſex*. Apud Sicyonios *cotylus* erat poculi genus parte una auritum. auctor eſt Athenæus XI. 8: imo Diodorus libro quem ad Lycophronem ſcribit. Pamphilus

poculi quidem genus fuisse, sed Baccho peculiare volebat.

§ 107. Ut vero hinc τεικότυλον κύλικα dictum existimem, à me non impetro. Ut enim non attingam quæ dici in hanc rem Grammatice queunt, mensura unciarum duodecim revera minor est, præut necesse habuerit Senex addere eam conditionem, ἢν ᾖ δυνατὸς, *si potis sit*. Quam merito tamen stipulatur, si bibendæ sunt unciæ viginti septem. Revera enim facile tantum bibere nequeunt, nisi qui dudum consueverunt κοτύλαις μεγάλαις ἐγχέειν ἐς σφέτερον δέμας ὐδενὶ κόσμῳ, *magnis cotylis* vinum aliumve luxuriæ potum *infundere in suum corpus nullo pudore*. ita enim hæc, ibidem Athenæus quæ citat è Cocalo Aristophanis, recte legenda observat doctissimus Casaubonus in Animadv. XI. 8. Quare *corpus* Græcis δέμας nuncupetur, disces ex Macrobio in Scip. somn. I. 11.

§ 108. Sed γάλα σεσεισμένον Hippocrati quid est? Foesius in Annot. ad hunc librum n. 11: *Sic quidem legunt quotquot vidimus exemplaria. Sed σεσησμένον lego cum Interpretibus: etsi Calvus mihi videtur utramque lectionem adhibuisse.* Suidæ τὸ σήθω, κοσκινίζω exponitur. Est autem κόσκινον, *cribrum*. Hodie quibus utuntur ad incernendum & purgandum lac à pilis & id genus sordibus inter mulgendum aliterve illapsis, faciunt ex setis seu caudæ equinæ pilis: unde & setaceum appellant; nostrates, *een seef*. Atenim tanti ne id est, ut locum habere in præceptis medicis debuerit? Nolim de tanto Viro sensisse tam humiliter. Sin aliud est *lac excolatum*, paratus sum discere & discedere à sententia rem doctus.

§ 109. Ego quod scriptum est, rectum censeo, & commodum præsenti loco. Videtur id vidisse etiam Joh. Martinus, doctissimus hujus libri interpres. Vertit enim: *lac equinum agitatum*. Industriam interea & diligentiam in Explicatione desidero. Itaque & ista nos manent. Viderint autem eruditi, num exspectationi suæ satisfecerim, & mihi subveniant deficienti.

§ 110. *Recte* scriptum esse, mihi quidem videtur liquere ex IV. de Morb. t. XXV. Hippocrates eo in loco ostensurus, quemadmodum ex *perturbatione* Sanguinis secessio fiat humorum ejus massam constituentium, adducit exemplum lactis, & inquit:

ἔοικε

ἔοικε δὲ τοῦτο, ὥσπερ οἱ Σκύθαι ποιέουσιν ἐκ τοῦ ἱππείου γάλακτος. ἐγχέοντες γὰρ τὸ γάλα, ἐς ξύλα κοῖλα, σείουσι. τὸ δὲ ταρασσόμενον, ἀφρέει καὶ διακρίνεται. καὶ τὸ μὲν πῖον, ὃ βούτυρον καλέουσιν, ἐπιπολῆς διΐσταται, ἐλαφρὸν ἐόν. τὸ δὲ βαρὺ καὶ παχὺ, κάτω ἵσταται, ὃ καὶ ἀποκρίναντες, ξηραίνουσιν. ἐπὴν δὲ παγῇ καὶ ξηρανθῇ, ἱππάκην μὲν καλέουσιν. ὁ δὲ ὀῤῥὸς τοῦ γάλακτος, ἐν μέσῳ ἐστίν. Quæ ſic reddebam: *Simile hoc eſt, quod Scythæ faciunt ex equino lacte. Infuſum quippe lac in ligna cava,* h. e. lignea vaſa, *quatiunt. Vexatum vero, ſpumat ac diſcernitur. Et pingue quidem, quod Butyrum vocant, in ſuperficie natat, cum ſit leve. Grave vero & craßum ſubſidit: quod ſequeſtrantes exiccant. Vbi vero concretum ſiccatumque fuerit, Hippacen nominant. Serum lactis autem in medio eſt.*

§ 111. Iſta, quod ad rem, nihil habent aut habere difficultatis poſſunt apud hos, qui umquam rei ruſticæ interfuere. Nec quemquam hodie tam hoſpitem noſtro in orbe puto, qui ignoret quemadmodum opera iſta lactaria fiant. *Butyrum* itaque non ſecerni à lacte, niſi vi & concuſſu vehementi, notum eſt. Id noſter diſerte σείειν, *quatere*, ſeu violenter tundere, & tundendo agitare, & agitando cernere. Unde deduxero noſtratium *karnen*: quod eſt huic negotio proprium. Plinius XXVIII. 9: *E lacte fit butyrum, barbararum gentium laudatißimus* (quia lautiſſimus) *cibus, & qui divites à plebe diſcernat. Plurimum è bubulo, & inde nomen: pinguißimum ex ovibus. Fit & ex caprino. Fit hieme calefacto lacte, æſtate expreſſo tantum, crebro jactatu in longis vaſis, anguſto foramine ſpiritum accipientibus ſub ipſo ore.* Sed clarum eſt, quod nonniſi *vi coactum* ſe prodat atque in ſummo fluitet.

§ 112. Itaque γάλα σεσεισμένον audacter reddidero *lac quaſſum*, ſive quod vehementer agitatum ſit, ſive quod vim agitatione ſit paſſum, nec amplius integrum, utpote privatum parte pinguiore &, Hollandis meis ſi credas, meliore ac merita egregiis ſuis dotibus *D. Virginis ſoror* appellari. Qua ſecreta, quod ſupereſt lac ebutyratum, nos *karne-melk* deinde vocamus.

§ 113. Nullus queo dubitare, quin id ipſum ſit, quod Poeta Bucolicor. I. 82, *lac preßum* dicit. Tityrus abiturientem Melibœum ut retineat apud ſe, invitat commoditate primum loci

ad quiescendum, ruris deinde delitiis ad vescendum, molestia denique itineris ad cavendum.

Hic tamen hanc mecum poteris requiescere noctem
Fronde super viridi: sunt nobis mitia poma,
Castaneæ molles, & pressi copia lactis.
Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbræ.

§ 114. Interpretes ad illud, *pressi lactis*: *Aut vere casei, quod potius. Aut lactis recens mulcti: quia premuntur exprimunturque ubera, cum mulgentur.* Non possum diffiteri: oculi mihi auresque dolent, quoties incido in ejuscemodi ineptias. Si enim intellexit *lac recens mulctum*, quare non dixit, *& largi copia lactis*, ut in Georg. III. 308? Si vero *caseum* intellexit, quare non dixit, *densati copia lactis*, ut Plinius in XXVIII. 9? Ruris, ut dixi, delitiæ sunt Poma atque castaneæ maturæ ad edendum, & Lac pressum ad bibendum. Pretiosius hoc, præut potui sit quotidiano & tenuioribus. In Frisia non urbani solum, sed & pars magna nobilitatis, præsertim feminæ magna cum voluptate in potu familiari hoc presso lacte utuntur. Certe recens & assuetis potus est jucundus & salubris valde. Nam & egregie nutrit ob reliquam casei materiam, & facile exit per urinas, & mire temperat æstum sanguinis. Possem plura heic subnotare: sed non hoc jam ago.

§ 115. Dicat aliquis: Non posse illam expositionem admitti, propterea quod *butyri* rem nomenque diu ignorarint Græci, nec Romani minus. Hoc autem liquere ex textu ipso, quem allegavi. Hippocrates enim, exemplum si fuisset domesticum, quid habebat opus externum, à Scythis petere, gente barbara & longius dissita? Quod si butyri è lacte extundendi modum ignorarunt, qua veri specie appellasse γάλα πεπιεσμένον, *lac pressum*, putabimus, quod non nisi expresso butyro sic gaudet appellari? Sin illam noverint rationem premendi lac, cur ait, ὃ βούτυρον καλέουσι, *quod butyrum vocant*?

§ 116. Atenim vero ad hæc non est difficile respondere. Concedimus, antiquissimis temporibus aliud Græcis pariter ac Latinis *pingue*, aut corpori curando, aut cibis parandis, non fuisse in usu

usu præter *oleum*, proprie sic, quia ex olivis exprimitur, dictum. At posteaquam aliqui ex ipsis Thraciam, Pæoniam, Scythiam, alias nationes barbaras adierunt, earum περιήγησιν edentes nomen id *butyri* in Græciam primi invexerunt. id quod ex Aristotele etiam constare Casaubonus ait in Animadv. ad Athenæum x. 14. Mihi locus non succurrit: nec vacat quærere. Fecerit, qui de fide dubitavit Viri diligentissimi. Interea si ita est, ut esse constat ex Hippocrate, qui Scythas ait *pingue* Lactis concutiendo expressum vocare *butyrum*: male Galenus de Simpl. fac. x. 11: male Plinius XXVIII. 9. qui ita dictum censent, quod plurimum è bubulo fiat lacte.

§ 117. Res ipsa quia vetustissimæ notitiæ est, quid causæ est, cur negemus Græcis fuisse notam? Illud sane apparet ex sacris. LXX. interpretes enim sæpe nobis exhibent τὸ βούτυρον: ceu videre Gen. XVIII. 8: Deut. XXXII. 14: Jud. V. 25: II. Reg. XVII. 29: Jobi XX. 17: XXIX. 6: Psal. LV. 22: Prov. XX. 33: Esai. VII. 15. 22. confer ad Cl. Coccejum Jobi XXIX. 6. & disce, ea voce ubertatem & copiam rerum vitæ non tantum necessariarum, sed & jucundarum significari in Scripturis divinis.

§ 118. Quando itaque res fuit notissima Cananæis & successoribus eorum Hebræis, non video rationem, cur putemus eam ignorasse Græcos. quos constat sapientiæ studio Ægyptum atque Chaldæam adiisse. Quidni vero etiam Judæam adierint, præsertim Salomonis tempore, regum sapientissimi ac famigeratissimi, cujusque conspectum incolæ totius terræ dicuntur quæsivisse, ut audirent sapientiam ejus, quam Deus indiderat animo ejus? I. Reg. X. 24.

§ 119. Hippocratis è verbis hoc, si attendis, recte solum intuleris: Scythas solos ex *equino lacte* expressisse *pingue* & hoc *butyrum* appellasse. Græci enim ex bubulo, forte & ovillo ac caprino etiam extundebant. Vocabant autem ἔλαιον ἀπὸ γάλακτος, *oleum è lacte*. Hecatæus (vetustissimus auctor, ceu ex Suida liquet) in peregrinatione per Europam de Pæonibus ait, ἀλείφεσθαι ἐλαίῳ ἀπὸ γάλακτος, *ungere se oleo è lacte*. Veteres quippe quodvis pingue ἔλαιον vocabant. Ejus plura sunt vel apud Hippocratem so-

lum testimonia. quorum pars jam monstrata è Foesio in Oeconomia.

§ 120. Quare autem *ex lacte oleum* vocent, innuere Philosophus videtur III. Hist. de Anim. XX. 250: ὑπάρχει δ' ἐν τῷ γάλακτι λιπαρότης, inquit, ἣ καὶ ἐν τοῖς πεπηγόσι γίνεται ἐλαιώδης· *Inest in lacte pinguedo, quæ & in caseis evadit oleosa.* In casei requisitis est, ut sit non Argus, non Largus, non Mathusalem, non Magdalena, hoc est, pingue suum velut oleum nonexsudans & quasi lachrymans. Si hoc Philosophus non voluit, videndum an hoc voluerit: Lactis particulas pingues crebro jactatu expressas & collectas concretasque induere seu æmulari quammaxime naturã olei.

§ 121. Ἱππάκη Hesychio *tria* significat. *Primo*: σκυθικὸν βρῶμα ἐξ ἵππου γάλακτος. *Scythicum edulium ex equino lacte.* Ergone nescivit quale id esset? *Caseum* appellant, qui ejus primi meminere. Hippocrates l. de Aere, aq. & loc. t. XIV. 140. qua de Scytharum *Nomadum* seu pascuam planitiem inhabitantium victu: ἐσθίουσι κρέα ἑφθά, καὶ πίνουσι γάλα ἵππων, καὶ ἱππάκην τρώγουσι, τοῦτο δ' ἐστὶ τυρὸς ἵππων· *comedunt carnes coctas, & bibunt lac equarum, & Hippace vescuntur: ita vero appellant Caseum equinum.* Ex quo Dioscorides in II. 80: ad quem videsis Saraceni scholia, si libet plura de eo cognoscere, & qui præter nostrum ejus meminere. Vide & Hier. Mercurialem in Var. lect. II. 26. & Foesium in Oecon. Laudat hunc *caseum* Scaliger ad III. Hist. anim. XX. 241: *ex equabus,* inquit, *caseum factum esitavimus in Apulia, ut ajebant, dulce & pingue.*

§ 122. *Secundo* significat ὀξύγαλα ἵππειον, ᾧ χρῶνται σκύθαι. *Oxygala equinum, quo utuntur Scythæ.* Non facile quis dixerit, quale id fuerit. Quod conjecturam reddit difficilem, illud est, quod de ejus usu subjicit Hesychius: πίνεται γὰρ καὶ ἐσθίεται πηγνύμενον, ὡς Θεόπομπος ἐν τρίτῳ αὐτοῦ λόγῳ· *Bibitur vero & estur coactum, ut Theopompus in tertio suo libro,* Historiarum haut dubie. quas sæpe citat Athenæus & singulari elogio condecorat in III. 8. quo de etiam Casaubonum adi, qui verum ait & approbat testimonio Dionysii Halicarnassei Epist. ad Pompeium, atque Luciani de conscribenda historia.

§ 123.

§ 123. Plinius *duplex* Oxygala nobis deſcribit. *Additur* [lacti ſcilicet] *paululum aquæ, ut aceſcat. Quod eſt maxime coactum, in ſummo fluitat. id exemptum addito ſale, oxygala appellant. Oxygala fit & alio modo, acido lacte addito in recens quod velis aceſcere.* Brevitas invidioſa. Sed ita eſt, qui ſuo tempore in vulgo notiſſima oderunt in ſcriptis accurare, ut ne nimium diligentes habeantur, pontem ſternunt, qua ad poſteritatem tranſeat ignorantia ſuarum rerum.

§ 124. Si quid conjicere poſſum, iſtud *prius* Oxygala eſt, quod noſtrates vocant *op-ruitſel*, & colligunt ex lacte poſt ebutyrationem aceſcente. Forte hoc eſt, de quo Aſiatice diſſerit Galenus de Alim. fac. III. 16: ut brevibus ex eo Aetius tetr. I. ſerm. II. 98. *Poſterius* autem credo eſſe, quod nobis dicitur *ſaene*, & fit ad multum lactis recentis atque egelidi affuſo modico preſſi ſeu ebutyrati. *Aliud* Oxygala eſt, quod parare Columella docet in XII. 8. *Aliud*, quod μέλκα Græcis, ſed accepta voce à Latinis, nuncupatur, cujuſque confectionem egregiam docet Paxamus Geop. XIX. 21. Romani ruris *vocem* eſſe Galenus dicit l. de Cibis boni & mali ſucci c. 13. Laudat, ad *refrigerandum*, Meth. med. VII. 4. confer & Æginetam III. 37.

§ 125. *Scythicum* Oxygala apud ſuos *Thur* vocari teſtatur Scaliger Exerc. CCLXXXIV. 2. *Equinum*, inquit, *lac acidum Tartari Solis vi cogunt in caſei duritiam, & Thur vocant.* Quod nomen Ambr. Contarenus Itiner. Perſici cap. VII. adſcribit Tartaris Precopenſibus. Addit Scaliger ab iiſdem Scythis *lac acidum* vocari *Comiz*. Quibus quia lucem dare licet ex Gul. Rubrico (cujus Itinerarium Tartariæ editum eſt Gallice à Petro Bergerono Pariſiis & annis abhinc viginti tribus:) operæ id erit, vel ad aſſequendam Grammatici mentem. Dabimus autem ejus verba ad verbum Latine, & caput VI. pene totum.

§ 126. *Ipſorum Coſmos* [commis] *ſive lac equinum comparant ſibi hoc modo. Extendunt ſupra terram longum funem utrimque palo attenſum. Deinde illi alligant tribus admodum horis tres pullos equarum, quas mulgere volunt. Quæ manentes hac ratione apud pullos ſuos, magna ſeſe lenitate patiũtur mulgeri. Quod ſi quæ ferocior forte occurrit*

ſuum

suum ipsi pullum admovent, ut aliquantum lactet, quo facto desubito hunc amovent, jubentque accedere eum, cui illam mulgendi demandata est cura. Quando itaque magnam eo modo collegerunt quantitatem lactis, adinstar vaccini, dulcis, protinus id infundunt in utrem aliudve vas. Vbi tum concutiunt & jactant valde ligno quodam ad hoc apto, utpote inferius habente pilam magnitudine humani capitis, superius cavo. Sic quassatum lac incipit instar musti effervescere, atque acescere velut fermentum: atque interim pergunt contundere, donec extuderint butyrum. Quo facto gustant &, si deprehendunt mediocriter acre, bibunt. Pungit vero hoc linguam, prorsus ut lora, quum bibitur. Bibitum vero post se relinquit linguæ saporem amygdalinum, reficitque valde cor: quin & inebriat capite infirmiores, ac potenter ciet urinas.

§.127. *Porro faciunt & aliud genus quod nigrum* [nonnihil ad cæruleum vergens] *est, unde & Cara-cosmos appellant, quod sit Magnatibus in usu. Faciunt autem hoc modo. Lac equinum non coagulatur. Ratio est, quod non videamus ullius animalis lac coagulari, nisi ejus quod concepit. Cæterum movent illi hoc lac tamdiu, donec ejus quod crassius est, subsidat ad fundum, perinde ac fex vini: quod autem purius est, atque subtilius, remanet superius clarum lac, serum velut aut mustum album. Etenim sedimina sunt admodum alba: dantque ea servis suis; quibus somnum egregie conciliant. Sed quod ad clarum, hoc nisi à dominis non bibitur. qui profecto potus est suavis admodum atque magnarum virtutum.*

§ 128. *Quod ad lac caprarum, ei primum subtrahunt butyrum, deinde hoc coquunt ad plenum usque rancorem, atque mox immittunt in corium caprinum conservationis gratia. Non saliunt autem butyrum suum, neque curant insignem illum rancorem. Reservant vero in hiemem. Quod ad lactis reliquum, quod ablato butyro superest, sinunt id acescere, quantum quidem potest. Deinde coquunt fiuntque grumi, quos* [excolato sero] *exiccant ad Solem: qui reddit illos duros instar scoriæ ferri. Conservant autem in saccis in hiemem. Hac tempestate enim, cum ipsis deficit lac, aliquid accipiunt ejus egregie durati acidique, quod appellant Gri-ut* [Currut & Curt ac Court] *& mittunt in utrem atque affundunt aquam calidam, jactantque tamdiu donec penitus resolvatur in aqua, quæ inde acescit & in potu ipsis servit vice lactis.*

Dili-

Diligenter quippe cavent, ut ne bibant aquam puram putam.

§ 129. Et hæc quidem ex relatione Rubrici, exceptis illis paucis quæ virgulis inclusi: sunt enim hæ notationes, quas margini codicis sui adscripsit Cl. D. Jacobus Golius, Mathesios & Linguarum Orientalium apud nos Professor longe doctissimus, qui ista quoque in Arabia observavit. Lactis illius exsiccati etiam meminit Marcus Polus lib. VII. cap. 47.

§ 130. Laconibus denique ἱππάκη erat μάνδρα ἵππων, *equile* aut cubile equorum. Verum satis exorbitatum est: revertamur aliquando in orbem nostrum.

§ 131. Itaque ad *difficultatem* motam § 104. respondeo *tertium*: Magno morbo fuisse opus auxilio magno. Ἢν γὰρ μὴ μετακινήσης τὸ νοσέον, αὔξεται, inquit Hippocrates l. de Loc. in hom. t. LIV. Sane ita est, *nisi dimoveris* de potestate sua *morbum*, *invalescit* irritatus irrito conatu. Quisquis ergo *medicinam* vis aliquid præstare, memineris τοῖσιν ἰσχυροῖσι νοσήμασιν, ἰσχυρὰ φύσει τὰ φάρμακα, *validis morbis valida suâ naturâ auxilia* adhibere. Vides heic & sæpe alias facere Principem medicinæ. Quando autem *lac* debuit *materia* auxiliandi esse, non potuit *magnum* Remedium nisi à *multo* Lacte præstari.

§ 132. Venio ad *tempus* denique Lactis exhibiti. *Dabatur*, inquit, *mane*. Philoxenus: *Mane*, πρωΐ, ἕωθεν. Macrobius in Saturnalib. II. 3. *tempora* Diei, inde à media nocte, accurate digerens, *mane* vocat, *dum dies clarus*; sive, ut Isidorus loquitur Orig. V. 30, *lux matura & plena* est. Medicis *mane* suam latitudinem habet, nempe quadrantem diei. Quo alludit Martialis. I. Epigr. L. 30: *Sed mane totum dormies*. Columellæ dicitur *dies matutinus*, IX. 15. *Tempus* est, quod Lex sacraverat olim offerendo agno, in typum Agni ante jacta mundi fundamenta mactati: Exod. XXIX. 39. Apoc. XIII. 8.

§ 133. Nobilis est apud Hippocratem discursus de *temporibus*, & in his captandis atque arripiendis *occasionibus*, in I. de Morb. t. IV. Ubi inter egregia multa & hoc occurrit: νοσήματά ἐστιν, οἷσι καιρός ἐστι θεραπεύεσθαι τὸ πρωῒ τῆς ἡμέρης. Διαφέρει δ' οὐδὲν ἢ πάνυ πρωΐ, ἢ ὀλίγῳ ὕστερον. *Sunt morbi, quos tempus est curandi mane diei.*

Nil vero refert, bene mane, an paulo serius. vide Salium in com. t. 28.

§ 134. In hoc *censu* Morbus est, qui præ manu est. Spiritus enim noster nocturna quiete solitus ea curare, quæ concernunt cum Corporis tum suam è Sanguine refectionem, atque eâ factâ redire ad conversationem cum rebus externis, ut his adsit, foras sese ad Sensuum atque Motionum organa mane effundit, secumque Sanguinem, vectem suum, rapit. Quod quia sine nixu non facit, eapropter & ipse & secum sanguis fervet ad lucem sibi redditam, & quam præ omni ac quavis re corporali desiderat & amat ceu comparem sive potius ministram fidelem & ducem fidum ad eas res, quibuscum sibi conversandum est. Lux enim est, quam primam inter corporales Deus bonam dixit: quæ & ipsa bona est, & omnia bona corporalia revelat. Quæ & ita corporalis est, ut spiritualibus proxima sit, atque omnia bona spiritualia per similitudinem denotet. Quæ luce animadvertens Spiritus noster, qui est lampas à Domino, non potest non illam amare & ad Solem ceu sponsum matutinum è thalamo suo egredientem properare in occursum, ut in ipsius se luce & oblectet & exerceat in his, quæ sui esse muneris vel Naturæ instinctu novit.

§ 135. Quoniam igitur Naturæ quadam consuetudine cujusque diei matutino, perinde ac cujusque anni tempore verno, Sanguis à centro ad circumferentiam, ut quidam amant loqui, hoc est, à ventribus ad habitum corporis, à visceribus ad carnes sese soleat effundere magis: eapropter est, quod hoc tempore opportunius exhibeantur, quæ ad frenandum ejus sive impetum sive furorem sunt composita. Uti enim in vacuum hæc tunc veniunt: ita & sincerius atque celerius perveniunt in vasa, & operantur efficacius.

§ 136. Bonum est consilium, quod suppeditat inter alios Conr. Gesnerus l. de Lacte & operib. lact. p. 17. v. *Qui lac ebiberit, summe cavere,* inquit, *debet, ut interim à reliquis cibis abstineat, donec illud exacte concoctum sit, atque alvo secesserit. Si namque eo nondum confecto novum alimentum ingesseris, præter quod ipsum putrescet, etiam quidquid adjeceris, simul ad putredinem trahet. Mane vero bibendum nuperrime mulctum, atque interim magno labori parcendum*

cendum, sensimque deambulandum, interjectis quietibus, quæ tamen citra somnum sint. His enim conditionibus potum facile secedit, educens secum quæ supervacua fuerint. Illud enim præ cæteris maxime observari oportet, ut primum semper secedat: quod ubi secesserit, novum bibendum est. In principio igitur secedit quidem commode, purgans non tantum quæ in tota corporis mole sunt, sed inprimis quæ in ventriculo, intestinis, proximisque membris continentur. Postea vero cum jam per venas distribuitur, optime nutrit, neque amplius dejicit alvum, sed potius sistit. Vide sis etiam de his Hier. Acorombonum tract. de Lacte, p.86. inprimis si vis variorum de istis, quæ attulimus, videre sententias. totus enim in his colligendis fuit.

§ 137. VESPERE *autem panis quidem biscoctus: opsonia vero, betæ, aut cucumis. Vinum nigrum tenue. Dabatur vero etiam melopepo.* Quæ hac pericopa proponuntur, principaliter spectant *consectaria* Indicantia, seu duo illa *coeffecta* Sanguinis ferventis in vasis, quæ jam ante, *nephritidem* esse atque *dysenteriam incipientem*, exposui. Nobis in præsens *spectanda* duo sunt potissimum: *primo*, Materia medica quæ fuit data: *deinde*, Tempus datæ.

§ 138. *Materia* multiplex fuit; esculenta partim, partim potulenta. *Esculenta*: Panis atque Opsonia. *Panis* erat biscoctus. *Opsonia*: Betæ, cucumis, melopepo. *Potus*: Vinum, nigrum, tenue. Dabantur autem hæc *vespere*. Sed adeamus singula ordine, quo digessi.

§ 139. Ἄρτος ἔξοπτος. Cornarius: *panis valde assatus.* Foesius & heic & in Oeconomia: *panis exassatus. qui* (addit, vice glossæ) *plurimum siccat, eoque utitur in dysenteria.* Latine licet, *exassatus*, dici potuerit: Latinorum tamen quis usurpaverit, dici non potest. Cicero illud Xenophontis in Oeconomico sive Memorabil. v. p. m. 860. B, ἡ δὲ γῆ ὀπτῶτο ὑπὸ τοῦ ἡλίου, redditurus vertit, *terra à sole percoquebatur.* citat Nonius ex III. Oecon. in *Interfici*, VI. 9. Quomodo etiam Lucretius in V. 24: *& terram percoxerat igni.* Id vero est ἐξοπτᾶν Græcis. Sophocles Hippodamia (citante Athenæo in XIII. 2.) *metaphorice* usurpat pro *urere aliquem aspectu suo.* quod est excellentium pulchritudine. *Proprie* vero significat, quod dixi. Latine igitur dixeris: *panis percoctus.* Belgæ, phrasi simili: *deur-gebakken brood.*

§ 140. Qualis dici *medullosus* non potest. Potest, & vere & solus, *biscoctus*. Nam & totus crusta est, & fit talis coctione repetita. Qua hoc efficitur, ut medulla aut non aut parum differat à crusta. Non differt eo in genere, quod fit è siligine tritici: differt, sed parum, in eo quod olim ex secundaria farina, nunc ex secali seu rogga confectum appellant *nauticum panem.* Plinius Valerianus II. 45: *Panem nauticum infundes pridie in vino acri.* Cæterum unica coctione usque adeo ex toto etiam medullam exsiccare, tantum non impossibile est. Impedit enim crusta, quæ obducitur. Idcirco extractum è furno panem nostrates pistores sinunt refrigerari, atque mox bisecant subtepentem: deinde remittunt in furnum, & leni ac lento igne percoquunt.

§ 141. Coctio hæc si intra tostionem erit, facit panem egregie salubrem & humiditatibus è ventriculo, quin toto corpore absorbendis aptum. Quod si modum illa excedat, & torreat sive crustam sive medullam quoque, facit amarescere, & cibo panem injucundum atque insalubrem valde. Atram bilem quippe generare atque ad insaniam ducere compertum est. Atram bilem gignere optima ratione ex Galeni de Vict. acut. IV. 104. colligit illustre artis & patriæ suæ lumen ac columen D. Renatus Moreau (quem ut sine honoris præfatione nominem, non sinit favor, quo me vir humanissimus dignatur) in Animadv. ad Scholam Salern. cap. XVII. p. 271.

§ 142. Dicat aliquis: Videri me non recte ἔξοπτον *biscoctum* exponere, cum hic διπυρίτης appelletur Hippocrati in l. de Int. affect. t. XXVIII. Ubi *hydropi à liene* Victum præscribens ait inter alia: ἄρτῳ μὲν χρεέσθω πυρίνῳ ὀπτῷ, ἢ ἐκ τῶν σκληρῶν πυρῶν, διπυρίτῃ. Cornarius: *Pane utatur triticeo assato, aut ex duro tritico, biscocto.* Hesychius: Δίπυροι ἄρτοι, οἱ ἐκ δευτέρου ὀπτώμενοι· *Biscocti panes, qui iterato sunt cocti.*

§ 143. Sed quid sunt σκληροὶ πυροί? quid *durum triticum*? Phavorinus: Σκληρὰ, κατεσκληκότα. καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν πάντα κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, παρὰ τῷ Ἱπποκράτει· *Dura, arida. Eademque ratione omnia inde deflexa sumuntur apud* Hippocratem. Iterum: κατεσκληκὼς, κατεξηραμμένος· *Aridus, exsiccatus.* Unde putarim σκληρὸν πυρὸν

πυρὸν Hippocrati eſſe vel *vetus* & vetuſtate aridum triticum, vel *toſtum*; ſeu qualis eſt Rogga orientalis dicta Sitopolis. Illa quippe, cum ſit vitio ſoli & cœli crudior humidiorque, & ob id de facili coacervata incaleſcat ac putreſcat: eapropter torreri ſolet, priuſquam vel reponatur in horreum vel committatur mari.

§ 144. Simile quid etiam βυνὴ, Aſclepiadæ dicta, eſt. Ἔστι δὲ κριθὴ βεβρεγμένη, καὶ βλαστήσασα, καὶ πεφρυγμένη μετὰ τῶν γλωσσιδίων, inquit Aetius tetr. III. ſ. II. 29. hoc eſt: *Byne eſt hordeum maceratum, ac germinans, & una cum lingulis toſtum.* Belgis: *mout.* confer ad Cornarii Expoſ. in Dioſc. lib. II. embl. LXXV. & ſequenti. *Torrendi* triticum longe vetuſtiſſimum eſſe morem collegeris è II. Sam. XVII. 28.

§ 145. Huic conjecturæ ſi locum damus, jam dixero *dipyritem* Panem eſſe, qui bis ſit expertus ignem: ſemel in frumento: deinde in maſſa. Atque ita non recte hic *biſcoctus* appellabitur.

§ 146. Porro neque neceſſe eſt, ut ἄρτον ὀπτὸν exponamus *panem aſſatum.* Poſſis enim, *aridum* aut *ſqualidum.* Sic erudititiſſimus Caſaubonus ad Athen. III. 19, Pompejani Philadelphenſis illud, ὀπτὸς γὰρ ἐστί μοι τάριχος, exponit, *ſqualida namque mihi cutis eſt.* Mox enim, ut ſqualorem ſibi ſordeſque defricet, adferre jubet ἐλαίου τὴν λήκυθον, *olearium vas.* quo de adeundus Euſtathius ad Hom. Odyſſ. ζ'. p. m. 1552. l. 23. Non mirabere vero, τάριχος *cutem* dici, ſi attendis quo Pompejanum elogio Cynulcus ibi commendet; quod nempe fuerit ὀνοματοθήρας. Græcis ſic appellabatur *aucupator verborum,* ſive cujus omne ſtudium in vocularum obſervationibus & novationibus poſitum. Idem ſignificat θηρολέξης, ut explicat Heſychius. Metaphoram deſumſit Pompejanus à ſalſamentis, quibus ſi cutis eſt, aſpera & rugoſa admodum fit digeſtis à ſale humiditatibus.

§ 147. Jam hoc modo illud ὀπτὸν ſi recte exponimus, poſſit ἄρτος ἐξοπτος dici *panis præſqualidus.* Fidem fecerit illud Dioſcoridis in II. 107: ὁ δὲ παλαιὸς καὶ ξηρὸς [ἄρτος, καὶ] καθ᾽ ἑαυτὸν καὶ μιγεὶς τισὶν, ἵστησι κοιλίαν ῥέουσαν· *Vetus autem & ſqualidus panis, tum per ſe, tum mixtus aliquibus, ſiſtit alvum fluentem.* Cæterum cave ejus generis intelligas, cujus aliquos aſſumſerant ſecum Gibeonitarum

nitarum legati ad S.P.Q. Israelis, exoraturi pacem & veniam vitæ suæ: Jos. IX. 5.12. Simpliciter *siccum* oportet intelligere. quem cibi tenuissimi exemplar ponit Salomon rex in Prov. XVII.I.

§ 148. Verumenimvero huic expositioni locum dare apud Hippocratem vetat locus, qui est l. de Int. affect. t. XXI. sane considerabilis. Consulit pituita obsessis, ut per duos tresve dies vomitu facto, deinde pro cibo sumant ἄρτον ἔξοπτον ἕωλον, *panem biscoctum hesternum*. Ubi *hesternum* significat tempus præteritum, sive propius illud ab hodierno, sive longius absit. Opponit ergo *hesternum* Panem hodierno seu recenti. Ratio consilii, quam addit, nobilis est, etiam hodie: ἕλκει γὰρ ἂν μᾶλλον ταῦτα τὸ φλέγμα· *Hæc enim maxime pituitam absorbent.* Sane nos hoc de nullo panis genere comperimur verum, si non de biscocto. Quo solo propterea vesci cogimus, qui lue se veneria male mulctarunt.

§ 149. Nota vero, illud ταῦτα respicere simul τὴν μάζαν ψεστὴν, *mazam oleo & melle subactam*, ut reddit Cornarius. Græcis τὸ μάττειν est in magide farinam sive triticeam sive hordeaceam, puram, non-puram, aqua vel sola mistam vel cum oleo simul, aut melle, aliisve subigere faciendæ mazæ.

§ 150. De *mazis*, qua materiam, formam, facultates, luculenter Hippocrates in II. de Diæt. t. VI. 54. Hesychius: Μάζα, ἄλφιτα πεφυρμένα ὕδατι καὶ ἐλαίῳ· *Maza: farina subacta aqua & oleo.* Hæc vulgarior haut dubie. Medici variare jubebant ex cujusque usu. Quæ cum oleo & melle subigebatur, ea ψαιστὴ dicebatur. Galenus in Exegesi, ψαιστὴν μάζαν exponit τὴν μέλιτι καὶ ἐλαίῳ πεφυραμένην, *melle & oleo subactam.* Extat apud Hippocratem bis eodem l. de Int. affect. t. XLIV. & sequenti, seu p. 207. l. 24. 47. confer ad Foesii Oeconomiam.

§ 151. Possis hinc suspicari & isto loco esse non ψεστὴν, sed ψαιστὴν legendum. Præsertim si usum consulis & ipsum Hippocratem. *Usus* ibi est, absumendi pituitam. Id quod mel, aqua mistum, subducendo per alvum facit egregie. Hippocrates de *Cyceone* (qui non nisi *forma*, seu substantiæ modo distat à maza) II. de Diæt. VI. 70: ἐπὶ μέλιτι δὲ, θερμαίνει μὲν ἧσσον, καὶ τρέφει, διαχωρέει δὲ μᾶλλον, ἢν μὴ ἄκρητον ᾖ τὸ μέλι· ἢν δὲ μὴ, οὐ διαχωρέει,

ἀλλ'

ἀλλ' ἵστησιν· *Cum melle* (paratus Cyceon) *calefacit quidem minus, nutritque; secedit vero magis, nisi merum fuerit mel: sin, non secedit, sed sistit.*

§ 152. Verum cum Aldinus ubique ψεστὴν, non ψαιστὴν legat, & Foesius testetur istud præ se ferre exemplaria omnia, videtur non facile heic posse eligi verum. Imo potest, si loca ipsa consulis, & usum ibi requisitum. Quo de dicemus planius, si quid sit ψεστὴ, dixero prius. Τὸ ψέω Phavorinus exponit λεπτύνω *attenuo.* Unde ψεδνὴ ibi, ἡ λεπτὴ *tenuis.* Ab eodem verbo est haut dubie ψεστὴ, & significationis ejusdem. Quo *tenuior* Maza autem erit, eo melius percoqui potest. *Percoctissimam* vero voluisse dari liquet clare iis è locis quæ novissime allegavi. *Priore* enim, in *victu* Typhi tertii, præscribit ἄρτον μὲν, ὡς ὀπτότατον· μάζαν δὲ, ψεστὴν ὡς μάλιστα· *panem quidem, quam coctissimum: mazam vero, tenuem quam maxime.* Sic & *posteriore* loco, in *curatione* Typhi quarti, ἄρτον ἔξοπτον, μάζαν τε ψεστὴν ὡς μάλιστα· *panem* (si ita vis) *percoctum, & mazam quam maxime tenuem.* Mazæ enim quia fermentum non habent, nec elevantur: eoque minus, nisi tenues sint, percoqui queunt.

§ 153. Quod si minus hæc emendatio placet, vide an velis reponere φυστήν. Hesychius: Φύστη, μάζα ἄτριπτος· *Physte, maza non subacta*, sive *non intrita*, sed mistione dumtaxat farinæ cum aqua parata. Etymologici author: Φύστη, ἡ ἐν ταῖς σκάφαις τριβομένη καὶ ἠρέμα ἀναδευομένη μάζα· *Physte, quæ in scaphis subacta est & nonnihil irrigata maza.* Athenæus III. 29: Ἀθηναῖοι μὲν φύστην, τὴν μὲν μὴ ἄγαν τετριμμένην μάζαν· *Athenienses physten vocant mazam, quæ non multum sit subacta.*

§ 154. De hoc *genere* Mazæ accipio, quod scriptum est in II. de Diæt. VI. 57: μάζα προφυρηθεῖσα, ῥαντὴ, ἄτριπτος, κούφη, καὶ διαχωρέει, καὶ ψύχει. ψύχει μὲν, ὅτι ψυχρῷ ὕδατι ὑγρὴ ἐγένετο. διαχωρέει δὲ, ὅτι ταχέως πέσσεται. κούφη δὲ, ὅτι πολλῆς τροφῆς μέρος τι ἐν τῷ πνεύματι ἔξω ἀποκρίνεται. *Maza pridem subacta & irrigata, sine intritione, levis est, secedit, & refrigerat. Et refrigerat quidem, quia frigida aqua humectata est. Secedit vero, quia cito concoquitur. At levis est; quia multum alimenti cum flatu foras exit.*

§ 155. Si, quæ sit *origo* Typhi, quæ *natura* utriusque, consideramus, sane fatendum est, bene quadrare id mazæ genus. Verum hoc me dimovere à proposito non potest, quin saltem isto loco, cujus occasione in hæc incidimus, ψεστὴν legam. De cæteris alias arbitrabimur curatius. Joa. Martinus in com. ad t. XLII. 19. satis habuit lectorem suum remisisse ad t. XIII. 25. heic autem de *maza* tantum, & obvia dixisse. Sed is est mos plerorumque interpretum, multum dicere de quibus multi dixerunt, silere contra cum silentibus, præsertim si quis difficilis locus & operosus se offerat.

§ 156. Cæterum, cum ex collatione locorum, quæ quarto abhinc paragrapho exhibui, constet ἔξοπτον καὶ ὀπτότατον, *percoctum* & *coctissimum* Panem eumdem esse: talem vero alium hac nos ætate ignoremus præter *biscoctum*: recte etiam existimo me hoc verbum, vertendo illud, Eatine reposuisse. Et vel eam ob causam, quod hic egregie conveniat in casu proposito, ceu ex ipso mox eventu innotescet, & confirmabimus plenius,

§ 157. Vidimus itaque de *pane* præscripto: videamus, *quid* Pani fuit additum. Addit præceptor: ὄψα δὲ, σεῦτλα, ἢ σίκυος. *Opsonia vero, betæ, aut cucumis.*

§ 158. Ὄψον, *opsonium* Athenæo VII. 2. definitore dicitur proprie πᾶν τὸ πυρὶ κατασκευαζόμενον εἰς ἐδωδήν, *quidquid igne præparatur ad esum*, sive elixetur, sive assetur. Verum hac significatione *augustior* Antiquiorum, *angustior* Recentiorum est.

§ 159. *Antiquioribus* quippe Græcis & ὄψον & προσόψημα non aliud significabant, quam προσφάγιον, id est, *quidquid ad panem adhibetur*, ut vertit Cicero apud Xenophontem. Belgæ dicimus *toe-spyse*. Id vero dilucet ex ipso Xenophonte Memorabil. III. p. m. 789. ubi Socratem introducit definientem, quinam dicendi sint ὀψοφάγοι: nempe, οἱ μικρῷ σίτῳ πολὺ ὄψον ἐπεσθίοντες, *qui cum tantillo panis multum opsonii comedunt*. Mos præ cæteris gentium frequentatissimus Anglis, & causa illis gravium morborum. Et merito de illis dubites, ὁπότερα τῷ σίτῳ ὄψῳ, ἢ τῷ ὄψῳ σίτῳ χρήσωνται· *utrum pane opsonii vice, an opsonio panis utantur.* Sed ne abeam longe, ecce disertum Didymi testimonium apud Hom. Iliad. λ΄. 629: πᾶν δὲ τὸ μετ᾽ ἄρτου ἐσθιόμενον, ὄψον καλεῖται.

Quid-

Quidquid cum pane editur opſonium dicitur. Id vero eſt *vel* Caro, *vel* Piſcis, *vel* Olus aut Fructus arboreus. Ita eſſe vel unus apud Hippocratem qui l. de Affect. eſt textus XL. oſtenderit abunde, ſi libet inſpicere.

§ 160. Cæterum ea erat ratio *priſcæ frugalitatis, ut ad victum nihil opſonii ſibi deeſſe exiſtimaret, modo ne deeſſet olus*, inquit Scaliger in com. ad I. de Plantis p. m. 63. B. Liquet ex diſcurſu Socratis apud Xenophontem loco, quem monſtravi. Quamquam & olus opſonare eſſet eorum, quibus res anguſta domi. Significat, & egregie, Ariſtippi in perſona Flaccus I. Epiſt. XVII. 13:

Si pranderet olus patienter, regibus uti
Nollet Ariſtippus: ſi poſſet regibus uti,
Faſtidiret olus.

Diogenes Laertius hoc ita refert in vita Ariſtippi p. m. 133. B: παριόντα ποτὲ αὐτὸν λάχανα πλύνων Διογένης ἔσκωψε· καί φησιν, Εἰ ταῦτα ἔμαθες προσφέρεσθαι, οὐκ ἂν τυράννων αὐλὰς ἐθεράπευες. ὁ δὲ, καὶ σὺ, εἶπεν, εἴπερ ᾔδεις ἀνθρώποις ὁμιλεῖν, οὐκ ἂν λάχανα ἔπλυνες. *Prætereuntem aliquando* (Ariſtippum) *olera abluens Diogenes cavillabatur, inquiens: Hæc ſi didiciſſes edere, ſane regum aulas non obſervares. At ille: Et tu, inquit, ſiquidem ſcires hominibus converſari, non equidem olera lavares.* vide ad hunc locum Notas eruditiſſimi Caſauboni: vel ideo, ut diſcas θεραπεύειν τὰς αὐλὰς Græcis eſſe, *ſedere in veſtibulo & obſervare fores*, ſeu *colere egreſſus*, (ut Tacitus loquitur in Annal. IV.) Virorum magnatium.

§ 161. *Recentioribus* porro placuit appellatione *opſonii* Piſcem ſolum intelligere. Pollux diſerte VIII. 7: καὶ ἰχθύες, καὶ ἰχθύδια, ὄψον· *Et piſces, & piſciculi, opſonium.* confer ad Ariſtophanis ſcholiaſtem Equitib. fine act. III. ſc. I. Myrtilus apud Athenæum VII. 2: Εἰκότως πάντων τῶν προσοψημάτων [ἤτοι] ὄψων καλουμένων ἐξενίκησεν ὁ ἰχθὺς διὰ τὴν ἐξαίρετον ἐδωδὴν μόνος οὕτως καλεῖσθαι διὰ τοὺς ἐπιμανῶς ἐσχηκότας πρὸς ταύτην τὴν ἐδωδήν. *Merito ex omnibus quæ cum pane ſumuntur* [*ſive*] *opſoniis dictis, obtinuit Piſcis, ut, quia egregia eſca eſt, ſolus ita appelletur ab iis, qui uſque ad inſaniam hoc cibi genere delectantur.* Dicuntur hi ὀψομανεῖς à Chryſippo Introd. ad conſiderationem eorum quæ bona & mala ſunt. vi-

de Athenæum XI. 3. confer Clem. Alexandrinum Pædag. II. I. p.m. 146. B. & nos horum x. 208. Myrtili vero iſtis gemina prorſus & inſuper in eam rem egregia reperies apud Plutarchum Sympoſ. IV. 4.

§ 162. Interpretum quotquot hoc ignorabant, locis ſexcentis ὄψον *opſonium* verterunt, cum deberent *piſces*: ut & ὀψάριον, *parvum opſonium*; ubi erat vertendum, *piſciculus*. Sic enim de ſacro N. T. codice meritiſſimus Beza apud S. Johannem Euang. VI. 9. Gloſſarium vetus: ὀψάριον, *ciculum*. ſcribe, *Piſciculus*. Ita ſcribendum liquet è ſequenti: ὀψάριον ταριχευμένον, *Alec*, *Alex*. Hoc quid ſit, indicat Caſſianus Baſſus Geop. XX. 45. nempe, *ſedimentum gari*. Iſidorus Orig. XII. 6: *Halec*, *piſciculus ad liquorem ſalſamentorum idoneus*. Is piſciculus, *mænis* eſt. Onomaſticon: *Alec*, μαινίς. Baſſus tamen ei rei idoneos plures nominat.

§ 163. Bon. Vulcanius in Notis ad Cyrilli gloſſam jam modo exhibitam monet, in Euangelio Johannis ὀψάρια rectius verti *piſces aſſos*, quam *piſces* ſimpliciter. Quare autem? ὀψάριον enim dicitur ἀπὸ τοῦ ὀπτᾶν i. e. *aſſare*. atque ita quod apud Lucam legitur XXIV. 42: οἱ δὲ ἐπέδωκαν αὐτῷ ἰχθύος ὀπτοῦ μέρος· *illi vero dederunt ipſi piſcis aſſi partem: periphraſis eſt* ὀψαρίου, inquit.

§ 164. Sed aliud judicium Caſauboni eſt ad Athen. VII. 2: *Somnium merum eſt, quod jam olim vigilantes quidam Grammatici ſomniarunt*, ὀψάριον, *non piſciculum ſignificare, ſed piſcem*, παρὰ τὸ ὄψον αἱρεῖσθαι ἐκ τῆς θαλάττης. Etymologici auctoris iſta ſunt. Et aliquanto poſt: *De etymo*, inquit, *audiamus aliorum magiſtrorum judicium*. Γίνεται, ajunt, ὄψον παρὰ τὸ ὀψέ. διότι οὐχὶ ἕωθεν, ἀλλ᾽ ὀψὲ τοιαύτας τροφὰς προσφέροντο. ἢ μᾶλλον ὅτι ὀψὲ καιροῦ εἰς χρῆσιν ἦλθεν ἀνθρώποις ἡδονῆς χάριν, τὸ ὄψον. *Factum eſt opſon ex opſe. Quoniam non mane, ſed ſero ejuſcemodi cibos offerrent. Sive potius, quod ſero hominibus in uſu venerit opſonium voluptatis gratia*. Simile quid Euſtathius Odyſſ. γ'. p. m. 1477. l. 40.

§ 165. Atenimvero hoc ultimum, *tarde* hominibus piſces in cibum fuiſſe acceptos, unde probent Grammatici, nequeo conjicere. Romanis certum eſt *piſces marinos in uſu fuiſſe protinus condita*

dita Roma. auctor est Cassius Hemina. cujus ea de re verba recitat Plinius XXXII. 2. De Græcis pariter ex vetustissimis auctoribus constat. Israelitæ etiam murmurantes in deserto recordabantur piscium, quos ederant in Ægypto: Num. XI. 5. Oportet vero in delitiis habuerint, quos adeo vesane desiderabant.

§ 166. Quod autem *pisces* Græci appellarint ὄψα, in causa est aviditas ejus cibi, quæ ut Græcis olim, ita & hodieque multis est familiaris, cum ab instituto, tum à natura. *Instituto* quidem plerique Græcorum erant gulæ atque cupediis dediti. quo nomine sæpe eos videas famigerari à Comicis. Sed fallam, si te velim illud intelligere de Græcorum prioribus. Sane hi frugales erant, & mensam instruebant sine arte. Unde per jocum ab Antiphane comico in Oenomao dicuntur μικροτράπεζοι καὶ φυλλοτρῶγες, *tenui mensa atque oleribus victitantes.* citat Athenæus IV. 3.

§ 167. Fuere itaque Græci *instituto* quidem ὀψοφάγοι, sed libero: prorsus ut inter monachos, quos appellant, Carthusiani hodie. quibus illud epitheton nemo negarit, qui viderit perpetuo περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναστρεφομένους, *circa forum piscarium discursantes,* ut Myrtilus ait apud Athenæum VII. 2. *Instituto* etiam, sed *coacto* Ichthyophagi erant, quorum meminit Ptolomæus Geogr. IV. 9. & Strabo in XV. p. m. 720. D. Sunt hodieque in Norwegia populi, quibus *piscis* pro pane pariter atque opsonio est. Pro *pane* scilicet duratus vento: pro *opsonio*, recens. Iste est, quem *stokvis* vulgo nuncupamus, quod nisi fuste prius & probe subactus, atque maceratus aqua, ne ab igne quidem, nedum à nostro coqui probe queat. De quo Cl. Hofmannus V. Inst. XXI. 15: *quia in frigore illo Septentrionali tantopere exsiccatur, ut nisi bene contundatur insuperque diutius in qua maceretur, edulis non sit, abeat in pace. Qui cum Aselli speciem* dicat, *verumtamem non illam, quam tantopere commendat Galenus Meth. med.* VII. 9. VIII. 2. *de Alim. fac.* III. 30. *de Vict. att.* 8. hoc quidem recte; non illud tamen; ceu plene, ut arbitror, ostendi in XI. harum exercitationum.

§ 168. *Naturâ* etiam aliquibus inseri propensionem ad pisces, constat multorum exemplis. quorum aliquot variis ex auctoribus adducit Zuingerus in Theatro vol. IX. lib. II. p. 2239. Qua-

rum propensionum qui causas posse negant humano ab ingenio adferri, næ illi tenuiter nimis sentiunt de illius sagacia perspicaci! Cujus diligentiæ quid non videmus subjici? Sed ut facilia nos negligentes fugiunt: ita & difficilia consequimur accuratione. Quare nec ardua desperemus. Nihil est, quod non expugnet ingenium acre, si adsit pertinax opera & intenta ac diligens cura.

§ 169. Sed pergamus *species* Opsonii videre, quas Clonigo præscripsit Hippocrates. *Istæ* erant: *Beta*, *Cucumis*, *Melopepo*. De *quibus* hoc notes in genere, fuisse ejus generis materiæ, in qua minimum alimenti est. Celsus II. 18: *Imbecillißima materia est omne olus, & quidquid in cauliculo nascitur, qualis est cucurbita, & cucumis, & capparis.* Quinimo Galenus de Alim. facult. II. 43, merito medicamentis adscribi potius, quam alimentis censet quæcumque oleracei sunt generis. De quibus merito dixeris illud Demosthenis (Olynth. III. p. m. 39. E.) οὔτ' ἰσχὺν ἐντίθησιν, οὔτ' ἀποθνήσκειν ἐᾷ, hoc est, (interprete Hieronymo ad Ezech. IV. 16.) *non vires tribuunt, sed mortem prohibent.* Symmachus Epist. I. 17. al. 23: *Parvis nutrimentis quamquam à morte defendimus, nihil tamen ad robustam valetudinem promovemus.* Hinc disce, satin' recte Fr. Juretus emendare hunc locũ sit conatus. Lectius jure retinet.

§ 170. Talem vero materiam exigebat *impuritas* Corporis, sive *illa* Cacochymia, cujus fructum docuimus Dysenteriam fuisse. Veritatis certe infallibilis est effatum Aph. x. lib. II: Τὰ μὴ καθαρὰ τῶν σωμάτων ὁκόσον ἂν θρέψῃς, μᾶλλον βλάψεις. *Non pura corpora quo plus nutriveris, eo magis læseris.* confer Aph. VII: 65. 67.

§ 171. *Beta*, quam τεῦτλον Græci, aut σεῦτλον dicunt, vulgo quidem agnoscitur duûm generum, *alba* & *nigra*. Ita Theophrastus Hist. plant. VII. 4. Dioscorides in II. 149. & qui sua ex illis habet, Plinius XIX. 8. Eudemus autem l. de Oleribus (citante Athenæo IX. 2.) quatuor ejus genera nominat: πεσόν, καυλωτόν, λευκόν, πάνδημον. Dalechampius: *sessile, in caulem erectum, candidum, & ubique vulgare.* Sed *betæ sessilis* quis meminit umquam? Rescribe: πλάσον, *latum.* Hesychius: Πλάσονα, παχύτερον, ἢ πλατύτερον. *Beta major* & foliis latissimis crassioribusque, nota Botanicis est, & hortis nunc plurimis. Describit eam Andr. Cæ-

salpinus

salpinus l. de Plantis. Mirabar hoc non vidisse Stapelium meum, sed in com. ad illum Theoph. locum p. 778. secutum eos qui πραστὸν citra rationem reponunt. Hæc ipsa cum *alba* sit, recte alii sub hoc genere comprehendebant. Καυλωτὸς *beta* quæ sit, non dixero, si non est πλατύκαυλος Dalechampii Hist. gen. plant. v. 2. p. 533. cujus caulem ait quatuor se digitos latum vidisse. Iconem si inspicias, dixeris hanc Hermolaum Barbarum habuisse præ oculis, cum καυλωτὸν *surculosam* vertit. Πάνδημος *beta* proculdubio est, quam *nigram* cæteri appellant. Sub qua forte *laticaulem* comprehendebant. Quidquid sit, vulgares maxime sunt *alba* & *nigra* Beta dicta passim. quam differentiam ex foliorum colore, non radicum æstimandam recte monuit Hofmannus II. de Med. offic. XXXVI. 2.

§ 172. Sed *utra* ex illis dabatur Clonigo? *Alba*, si recte puto. Ejus quippe folia vesca magis & salubriora gratioraque. Theophrastus Hist. VII. 4: εὐχυλότερον δὲ τῶν τεύτλων τὸ λευκὸν τοῦ μέλανος· *Ex betis autem alba est sapidior quam nigra.* Est autem *sapidior*, quia succi melioris. *Melioris*, inquam: non boni simpliciter. Ἀμφότερα γὰρ κακόχυμα διὰ τὸ ἐν αὐτοῖς νιτρῶδες· *Utraque enim mali succi propter nitrosum quod habent*: ut recte monet Dioscorides II. 149. Quæ etiam ratio est, quare inter *res mali succi* Betam enumeret Celsus II. 21. Ægineta l. VII. lit. T. 6: Τεῦτλον, νιτρῶδές ἐστιν· ὅθεν καὶ ῥύπτει, καὶ διαφορεῖ, καὶ διὰ ῥινῶν καθαίρει. πλέον ἢ τὸ λευκόν. ἑψηθὲν ἀφλεγμάντου γίνεται δυνάμεως, [καὶ] ἀτρέμα διαφορητικῆς. *Beta, nitrosa est. Unde & detergit, ac discutit, ac purgat per nares. Magis vero alba. Cocta potestatem acquirit sedandi inflammationes, leniterque discutiendi.* Oribasius in hæc consentit Collect. med. XV. lit. T. 2. & luculentius l. de Virt. simpl. II. l. T. 2. Plane gemina sunt apud Aetium tetr. I. serm. I. lit. T. 2. Oribasius Synopsios I. 9. collocat inter *secundi ordinis refrigerantia.* A quo dissentit Simeon Sethi, si proba editio est: Σεῦτλον θερμόν ἐστι καὶ ξηρὸν κατὰ τὴν γ'. ἀπόστασιν. *Beta calida est & sicca in tertio gradu.* Sed chirographi mei, Vaticanus & Regius, legunt κατὰ πρώτην, *in primo* gradu. quod nos malle sensus jubet. Manet interim difficultas contrariantium inter se sententiarum. Sed ea nulla est.

Simeon recte: σύγκειται δὲ τὸ σεῦτλον ἐξ ἐναντίων δυνάμεων. ὁ μὲν γὰρ χυλὸς αὐτοῦ ἐστι θερμὸς, καὶ γαστρὸς ὑπαγωγὸς καὶ διψώδης. αὐτὸ δὲ τὸ σῶμα παχυμερὲς καὶ φυσῶδες, καὶ δύσπεπτον καὶ ψυχρὸν, καὶ γαστρὸς ἐφεκτικὸν, καὶ διὰ τοῦτο δυσφόρως ἑψόμενον [Vaticanus, quod probo, διαφόρως ἑψημένον] ἐναλλασσομένου τοῦ ὕδατος, ἐν ᾧ ἕψεται, ἐπέχει τὴν γαστέρα διὰ τὸ ἀποβαλεῖν τὴν νιτρώδη ποιότητα. Constat *autem beta ex contrariis facultatibus. Etenim succus ejus est calidus, & ventrem subducit, sitimque facit. Corpus ipsum vero crassarum partium est & flatulentum, refrigerat etiam, ventremque cohibet. Itaque diutius cocta donec mutet saporem aqua, ex qua coquitur, cohibet alvum propterea quod deposuerit nitrosam qualitatem.*

§ 173. Hippocrates *geminas* in Beta potestates agnoscit: alendi videlicet, & medendi. *Medicinales* curate distinguit secundum partes, II. de Diæt. XIV. 280. Τεῦτλα, inquit, ὁ μὲν χυλὸς, διαχωρεῖ. τὸ δὲ λάχανον ἐσθιόμενον, ἵστησιν. αἱ δὲ ῥίζαι τῶν τεύτλων, διαχωρητικώτεραι. *Betæ, succus quidem, alvum solvunt: at herba comesta, sistit. Radices autem betarum, magis alvum laxant.* Paulo post (n. 295) *Betam* ponit inter ea, quæ alvum magis, quam urinas cient. Agnovisse *quid alimentarii* etiam in Beta paret ex l. de Affect. t. XLIX. ubi τεῦτλον κομιστικὸν dicit. Hesychius: Κομίσαι· θρέψαι. Iterum: Κομιστή· τροφή. Diphilus Siphnius apud Athenæum IX. 2: Τὸ σευτλίον φησὶν εὐχυλότερον εἶναι τῆς κράμβης, καὶ θρεπτικώτερον μετρίως· *Betam ait sapidiorem* [aut *succi melioris*] *esse quam brassicam, & paulo amplius nutrire.* Idem statuit: *albam ducere ventrem magis: nigram, urinas. At radices & gustui gratiores esse, & plus alimenti præbere.* Cui consentit Plinius XX. 8. confer & ad Hofmannum loco non ita pridem laudato.

§ 174. Ex istis spicilegium si facias, reperies *inesse* Betæ albæ & coctæ *virtutem* molliendi & extergendi leniter alvum, & cohibendi simul ne diffluat, sedandique inflammationes & digerendi nata ex his fuliginosa atque acria, pariterque aliquid utilis & alimentarii succi suppeditandi. Quas sane dotes quisquis consideras, non potes non fateri optima ratione pro *obsonio* Betam fuisse Clonigo imperatam.

§ 175. *Cucumis* (qui σίκυος Græcis, & σίκυς) duplex est: ἥμε-

ρος

ρ@ καὶ ἄγριος, *sativus* & *silvester*. De *illo* Dioscorides II.163: de *hoc*, IV.154. In *illo* cibus pariter ac medicina inest: in *hoc*, medicina quidem, non sine veneno tamen. De *hoc* in præsens non cogitabimus amplius: de *illo* etiam pluscculis.

§ 176. *Cucumim*, ceu vulgaris notitiæ plantam, neque Dioscorides nobis, neque Veterum quisquam alius descripsit suis notis. Unde factum, ut nostro seculo dubitatum sit, quis *verus* Veterum *cucumis*, ex omni nunc noto genere, sit habendus. Verum videtur Matthiolus com. ad Diosc. II. 128. veris conjecturis ostendisse τὸν σίκυον τὸν ἥμερον Dioscoridi dictum esse eumdem, quem hodieque *Concommer* vocitamus. Matthioli sententiam elevare conatus est Amatus Lusitanus Enarrat. in Dioscor. d. l. Verum non tanti ejus sunt rationes, ut propterea velis sequi; saltem non expensis, quæ Matthiolus respondet in Apol. adv. Amatum cal. XI. Dioscoridem vero non alium *cucumim* appellasse, quam qui id nominis haberet ab antiquo, prorsus est veritati consentaneum. Quidquid sit, nos in *vulgari*, rotundo pariter ac longo agnoscimus eas facultates, quibus conferre ad salutem potest ejuscemodi in casu, ut est propositus.

§ 177. In *facultatibus* Diphilo Siphnio neque cum Dioscoride convenit, neque cum Demetrio Ixione. Dioscorides II. 163: Σίκυς ἥμερος εὐκοίλιος, εὐστόμαχος, ψυκτικὸς, ἐ φθειρόμενος, κύστει ἁρμόδιος, ἀνακτητικὸς λειποθυμιῶν ὀσφραινόμενος· *Cucumis sativus alvo & stomacho utilis: refrigerat, non corruptus: vesicæ prodest: revocat deficientes odoratu*. Contrarium scribit Diphilus apud Athen. III. 2: ὁ σικυὸς ψυκτικὸς ὑπάρχων δυσοικονόμητός ἐστι, καὶ δυσυποβίβαστος· *Cucumis refrigerandi vi præditus ægre cum in corpus distribuitur, tum per alvum descendit*. Sed de *immaturo* alterum loqui, alterum de *maturo*, certum mihi. Etenim ex Dioclis Carystii, quæ exhibentur Deipnos. II. 27, videre est venisse in cibum tam crudum quam bene coctum à Sole. Nostrates non nisi immaturo vescuntur; & vel acetarii vice, vel condimenti. Condiuntur parvuli quippe muria primum, mox aceto, pipere, macere, & anethi aut feniculi comis. *Agourkes* vocant, vocabulo, ut videtur, ex ἄγγουροι corrupto.

§ 178.

§ 178. Veteres non *maturum* modo, sed & *immaturum* esitasse paret ex Hippocratis quæ legimus II. de Diæt. xv. 317: Σίκυοι ὠμοὶ ψυχροὶ, καὶ δύσπεπτοι. οἱ δὲ πέπονες, οὐρέονται, καὶ διαχωρέονται· φυσώδεες δέ. *Cucumeres crudi frigidi, & difficiles concoctu. Maturi vero, mejere faciunt, & alvo secedere: flatulenti interim.* De *his* intelligendus Celsus II. 20: cum *rebus boni succi*: contra de *illis*, capite sequenti, ubi contrariis adstituit.

§ 179. Diphilus porro ἀφροδισίων ἐφεκτικὸν, *venerem cohibere* scribit. Demetrius contra, ὁρμητικὸν ὑπάρχειν: id est, interprete Dalechampio, *venerem accendere.* Sed menda levissima maximum in errorem abduxit Virum eruditissimum. Ixion quippe ἐτυμολογῶν, cum σίκυον dixisset dici à σεύεσθαι & κίειν, quæ verba motum atque progressum in ulteriora significant: ejus etymologiæ rationem mox reddit ex natura rei, quoniam ὁρμητικὸς ὑπάρχει, i.e. *late se fundit* in cucumerario, sive (ut Dalechampius Hist. gen. plant. v. 29. explicat, & forte se corrigens) *ad gignendos, spargendos, diffundendos ramos caulesque valde incitetur.*

§ 180. Libri, pronissimo errore, pro κίειν legunt κύειν. *Quod est, vel osculari,* inquit Interpres, *vel utero gerere, quoniam eo cibo venus accenditur.* Quei potest, si refrigeret? atque adeo etiam, ut Quintilii in Geop. XII. 19. testentur, *si puero lactanti & febrienti accubare feceris cucumeres æquilongos, fore ut protinus sanetur.* Fallitur vero etiam, quum eo respicere Veterum illud *proverbium* putat:

Τὸν σίκυον τρώγουσα γύναι, τὴν χλαῖναν ὕφαινε.

Cum enim, inquit, *textrices magna ex parte, si Aristoteli creditur, sint impudicæ, ut in iis veneris impetus refrenetur, adagium edendos cucumeres textricibus consulebat, quod veneri refragentur.* Proverbium ad verbum sic recte reddideris:

Tu cucumim vescens mulier, sis texito lænam.

Quo admonebantur mulieres, quarum opera vestes olim conficerentur, ut cum maturus erit cucumis, cogitent de hieme & parandis familiæ hibernis vestibus, cujusmodi est læna. confer sis ad Casaubonum Animadv. ad Athen. III. I. & Stapelii com. ad Theoph. VII. 4. p. 781.

§ 181. Ea itaque *dos* & *virtus* Cucumis est, ut cum fructu fructus

ctus hic potuerit Clonigo offerri. *Refrigerando* enim, & *humectando*, & Ventri profuit, & Sanguini. *Ventri*: ne incenderetur ab acribus ad se confluentibus. *Sanguini*: ut remitteret de fervore, quo urebatur & intra se concipiebat acria plurima. Prosper Alpinus de Plantis Ægypti c. XXXVIII. notat, esse ibi Cucumeris genus quod *chaté* vocant, cujus aqua stillatitia, si ad librum bibatur, mirifice sanet renes inflammatos.

§ 182. DABATUR *vero etiam σίκυος πέπων.* qui Galeno, contractis in unam vocibus, σικυοπέπων dicitur de Alim. fac. II. 4. Stapelius d. l. interpretatur, *cucumis maturus*: errore egregio. Tota *specie* differunt Σίκυος & Σίκυος πέπων. Probari hoc primum ex Aristotele potest. Quærit in Probl. XX. 32: *cur* Σίκυοι πέπονες *meliores nascantur in palustri solo, quale AEgypti est?* Ratio dubitandi, *una*, Quod per se sint humidi: *altera*, Quod οἱ σίκυοι αὐτοὶ ὑγρότεροι, *cucumeres ipsi humidiores* ibi, & hac de causa etiam in hortis, utpote paludosis, fiant deteriores. Responsionem qui requirit, Philosophum adeat: qui non intelligit, Septalium, commentatorem insignem. Vide & Theophrastum de Caus. plant. III. 22. & adde ἐπιμυθίαν Scaligeri in com. cap. 23. p. m. 201. D.

§ 183. Idem vero apertius ex Hippocrate liquet. Locus est l. de Affect. t. L. Σίκυος πέπων, καὶ διουρητικὸν, καὶ διαχωρητικὸν, καὶ κοῦφον. ὁ δὲ ἕτερος πέπων, ψύξιν τινὰ παρέχει· καὶ δίψαν παύει. τροφὴ δὲ ἀπὸ οὐδετέρου τούτων οὐ γίνεται, εἰ μὴ λεπτή τις. ἀλλ' οὐδὲ φλαῦρον ἀπ' οὐδετέρου οὐδὲν ἄξιον λόγου. Quæ tantum non ad verbum verteris: *Cucumis pepo, & ciet urinas, & laxat alvum, & mitigat. At alter pepo, refrigerat aliquo modo, ac sitim sedat. Alimentum vero à neutro eorum, præter quod tenue, obtingit. Sed neque malum aliquod effatu dignum.* Quid in his clarius, quam distingui *peponem*, qui sic simpliciter appellatur, ab eo, qui, cum additione, *cucumis pepo* dicebatur.

§ 184. Hoc ipsum clare innuit Pollux VI. Onomast. IX. 2: σίκυος, καὶ σίκυος πέπων, ὃν καὶ σπερματίαν ὠνόμαζον· *Cucumis, ac cucumis pepo, quem & seminosum nominarunt.* Ostendit *nomen*, fuisse è *genere* Cucumerino. Ostendit *cognomen*, fuisse tamen *census* distincti, *speciei* diversæ. Scivit hoc Theodorus, & hinc in Pro-

blemate laudato, pro σίκυοι πέπονες reddidit, *cucumeres, cognomento pepones*. Tam sane recte, quam absurde alius, *cucumeres maturi*.

§ 185. Non arbitror fore, qui opponat, *fructum* hunc sero admodum innotuisse & venisse in cibum. Plutarchus enim Sympos. IX.9. disputans, *Fiant ne subinde novi morbi, & quibus ex causis?* ut affirmativam probet, argumentum inter alia sumit ex novitate ciborum, qui alio atque alio tempore admittuntur in usum. De hoc vero experientia testatur. Quippe rebus secundis solet luxuria invalescere & immutare victus rationem quoque, & pro simplici ac familiari atque salubri cibo sectari semper ea, quæ se saporis novitate commendent gulæ. Ita, inquit, πολλὰ τῶν ἀγεύστων καὶ ἀβρώτων πρότερον, ἥδιστα νῦν γέγονεν· *multa eorum, quæ olim ne gustabantur quidem, nedum edebantur, nunc facta sunt suavissima.* Adfert deinde talium exempla quædam, & inter alia σικύε πέπονος, & novisse se multos seniorum ait, qui vel gustare de eo non sustinerent. Sed quis non videt loqui Chæronensem de suo tempore & populo Romano? Quod ex Plinio mox plenius liquebit.

§ 186. Sed an *notus* est nostro seculo fructus? Notissimus, & ipsus ille cujus nomen expressum in textu. *Melo*, inquam, sive *melopepo*, ut quidem Græci recentiores communius appellant. Sed cum plerisque hodie verisimile non videatur, tam nectaream suavitatem appellatione *cucumis*, tam insipidi fructus Veteres fuisse complexos, probemus testibus, probemus ratione.

§ 187. *Testem* jam habuimus Pollucem, qui σίκυον πέπονα esse dicit, quem σπερματίαν appellabant aliqui. At σίκυος σπερματίας est Melo seu melopepo. Hesychius: σίκυος σπερματίας, ὃν ἡμεῖς μηλοπέπονα· *Cucumis seminosus est, quem nos Melopeponem dicimus*. At *peponem* Cratinus ita ait appellari in Ulyssibus. Verba extant apud Athenæum II.27. quæ procul dubio Deipnosophista ipse legi vellet atque interpungi: τοὺς πέπονας Κρατῖνος, τοὺς μὲν σικύους, σπερματίας κέκληκεν ἐν Ὀδυσσεῦσι. Jam nisi impingere in rei naturam velis, debes reddere: *Pepones Cratinus, nempe cucumeres, spermatias vocavit.* Videtur hujus auctorem appellationis Cratinum agnoscere, sive hoc significare; Cratinum id genus *cu-*

cumim

cumim maluisse à proprietate & multitudine seminis *seminosum*; quam à carnis affinitate cum peponibus *peponem* cognominare cum Platone comico, Anaxila, Theopompo, imo antiquitate & Græcia tota. Scilicet placere sibi in epithetis Poetæ solent: & pars est non infima poesios, ea rebus ex sua natura dare.

§ 188. Sed & *rationem* testem habemus. Comparet aliquis interiora veri Cucumeris cum interaneis Melonis, & sentiet causam appellationis jam allatæ. Σπερματίαν scilicet Cratinus, aut quisquis ejus est cognominationis auctor, dixit à numeroso, quod in meditullii velut loculis continet, semine. Quod, ut Matthiolus scribit, una cum parte carnea estur & non estur, prout fructus ipse plus minusve maturitatis est adeptus. Si namque ultimam senserit maturitatem, quod intimum est, insuave reperitur.

§ 189. Plinius XIX. 5. ex *semine* Cucumis vulgaris natum primo in genus credidit transivisse. *Ecce jam maxime*, inquit, *nova forma cucumerum in Campania provenit mali cottonei effigie. forte primo natum ita audio unum: mox semine ex illo genus factum. Melopeponas vocant.* Ridicule. Nam semen quodcumque qualicumque terræ datum, si prodit in plantam, servat speciem. Ne in insitionibus quidem arbor subjecta mutat surculum. Naturæ hoc opus, quæ æterna lex est, data rebus à Creatore suo. Quod considerans Hippocrates I. de Diæt. XL. 344. negat φύσιν μεταπλάσαι ἀφανέα οἷόν τε, *possibile esse ut Natura insita immutetur*. Confer & quæ præcedunt textu XIV. 151. & deinde.

§ 190. Cæterum ut *prisca* Græcia hunc *cucumim* Peponem à similitudine carnis: ita *infima* Melopeponem, à facie rotunda instar mali nominarunt. Qua facie cucumis non reperitur. *Melonem* ab eadem ratione vocitavit Latinitas posterior. Videntur enim quasi μήλωνες, hoc est, *pomei* dicti.

§ 191. *Serendi* eos modum Palladius docet in Martio tit. IX. Ut *dulciores* habeas, sequere Florentini consilium Geop. XII. 20, cujus & Plinius meminit laudato loco. Qui, ut *sine semine* nascantur, quosdam ait semen eorum præmacerare herba, quæ *culix* nomine, trita. Tales ἀνεχίας Plato appellat in Laio. *Culicis*

herbæ quis præterea meminerit, non memini, neque, quæ sit, novi. Docebunt forte Botanographi: quorum hæc cura laborem sollicitat.

§ 192. De *facultatibus* ex Hippocrate jam audivimus. Florentinus etiam *ἐμψύχειν ἱκανῶς*, *egregie refrigerare* ait. Nec tantum: sed & *δύναται καὶ δίψαν τὴν ἀπὸ καύσου καταπαύειν*, *posse etiam sitim à causone sedare*. Græciæ novissimæ est *τὸ καύσων*. Id in veteri Lexico Græcolat. exponitur, *ardor*. Ita *febrem ardentem* appellabant. Gariopontus & alii maluerunt Græculum illud retinere. Ita videas apud illum lib. VI. cap. I: *Ex rubea vero cholera putrefacta in vasis, fit tertiana indeficiens. Quæ & causon & synocha dicitur.* Veterum nemo utrumque hoc nomen unius febris fecit. sed de hoc alibi suo tempore.

§ 193. Florentini ista antiquissimæ sunt observationis. Quid ni velimus enim ex ipso fonte aquas nostras & puriores haurire? Hippocrates sub finem III. de Morb. t. XXIX. luculentum nobis exhibens catalogum *ψυκτηρίων ἐπὶ τοῖσι καύσοισι*, *Refrigeratoriorum in ardoribus*, inter alia jubet offerri *σίκυον πέπονα, ἄνευ τοῦ δέρματος πάλης, ἐφ' ὕδατι. cucumim peponem, sine farina corticis* (hoc est, Melonis carnem solam) *ex aqua*. Quo fructu? *τοῦτο οὐρέεται, καὶ ψύχει, καὶ τὴν δίψαν παύει· Ciet hoc urinas, & refrigerat, & sitim sedat.*

§ 194. Imo vero etiam foris applicata Melonis caro egregie inflammationes compescit. Ita si sedes inflammetur, præcipit *σικύου πέπονος τὸ ἔνδον τρίψας λεῖον καταπλάσσειν*, *cucumis peponis medullam probe contritam sub forma cataplasmatis* apponere: l. de Fistulis t. VI. II. Steph. Manialdus, accepta Foesii versione (*Cucumeris maturi pars interior diligenter contrita imponatur*) in commentario errorem deinde errat, quem undecimo abhinc paragrapho redarguebam. Habet interim assentientem sibi Hofmannum II. de Medic. offic. LXXVI. 6. & Bacc. Baldinium tract. de Cucumeribus p. 12. Ego autem mihi Salmasium Plin. exercit. p. 958. & Stapelium com. ad Theophr. p. 782. Interim, si cui rem satis certam fecisse non videbor, ei dicam hoc Theopompi: *εἰ δ' ἄλλος νοεῖ ἑτέρως, κρατείτω τῆς ἑαυτοῦ γνώμης· ἐμὲ δὲ μὴ ὀχλείτω.*

χλείτω. *Si alius sentit aliter, fruatur suo sensu: mihi vero negotium ne facessat.*

195. Atque ex istis jam judicare est, satin' recte de *melonibus* Clonigo obtulerit Hippocrates. *Rectissime*, inquis: si Sanguinis fervori comprimendo, & fervidis per urinas exigendis. *Non recte* tamen consuluisse videtur Alvo dysentericæ. Nam fructus iste, cum sit horarius, ad Choleram morbum concitandum est peridoneus. Ita enim ipse in v. Epid.t. xxvii, Biantem pugilem refert in hunc affectum incidisse, cum ex aliis, tum ex cucumi pepone.

§ 196. Parvi ea difficultas momenti est, si & *illa* consideres, quæ de Melopeponibus notat Galenus, in II. de Alim. fac. 9: & *illud*, quod de Biante testatur Hippocrates. Sane non corrumpuntur in ventriculo, nisi pravum in eo humorem aut quam aliam corruptionis causam offendant. Quo casu tamen Galenus ait etiam minus esse corruptelæ obnoxios, quam Pepones; neque choleram facere, aut febres, nisi & pleno ventriculo aut cum aliis cibis sumantur, & prorsus non concoquantur. confer ad Hofmannum laudati modo loci § 14.

§ 197. In ista, & quidem universa impegisse Biantem, perquam vero est simile. Erat enim φύσει πολυβόρος, *natura multivorus*. Qua voce etsi non Menium aliquem intelligamus, qui, ut Horatius ait I. Epist. xv. 35, *tribus ursis quod satis esset*, solitus fuit cœnare: talem tamen, qui se plurimo saburrabat cibo, eoque nec satis manso comminutoque; qui mos est voracium & magna cibos aviditate rapientium atque ingurgitantium. Quibus quamdiu Natura valet, sponte sese sua deonerare modo per vomitum solet, sæpe per secessum, & in biliosioribus plerumque cholerico modo. quo de alias latius. De Menio poeta quod dicit, ut ne poeticum putes, vide sis ad Cam. Baldum in Physiogn. Arist. parte IV. apotelesm. XXIV. & Lipsium Epist. miscell. III. 51. & in Theatro Zuingerum vol. IX. lib. II. p. 2237.

§ 198. Sed habemus in textu, quod satisfacere dubitationi queat. Neque enim sua emphasi caret illa phrasis: *dabatur vero etiam*. Mihi quidem subindicat & tempus & quantitatem & for-

mam Melopeponis exhibiti. *Tempus:* nam ponit poſt uſum Vini, ita ut liquido intelligas, primario atque ordinario datum Opſonium è betis aut cucumi cum vino nigro tenui. Quo cum eſſet uſque eo profectum, ut alvus & purior iret & minore cum moleſtia, tum varietatis cauſa datum de melone arbitror. Quia namque dulceſcere maturitate præ cucumi ſolet melo, eapropter ſatius fuit dari demum purgatiore alvo: vel ideo, ut per urinas expurgaret liberius atque fructuoſius. *Quantitatem* loquendi formula modicam innuit. Quod ad *formam* denique, crudum fuiſſe conceſſum. neque opſonii vice aut modi.

§ 199. Fuit *cibus.* Sequitur *Potus.* quo ſine Cibus, ut non bene conficitur in alimentum, ita nec diſtribuitur in partes. Cæterum ille non vulgaris fuit, non Aqua; ſed medicinalis, quippe

§ 200. VINUM *nigrum tenue.* Heic ſe nobis conſiderandum offert, *primo*, Quale hoc vinum fuerit: *deinde*, Quare vinum, & ejus quidem generis obtulerit.

§ 201. Quod ad *prius*, Hippocrates l. de Vict. rat. acut. III. 1. 7, *triplex* Vinorum genus à Colore agnoſcit: alba, nigra, gilva. Quæ diſtributio juxta cum aliis ibi propoſitis egregie vapulat Commentatori, qui omnium audit fidiſſimus: ſcilicet! Οὐ μόνον ἀτάκτως, inquit, ἀλλὰ καὶ ἐλλιπῶς τὸν κατάλογον ἐποιήσατο τῶν οἴνων· *Non ſolum inordinate, ſed & inſufficienter enumerationem inivit vinorum.* Nam differentia, *quæ in colore eſt, ea in album, nigrum, gilvum, flavum, atque rubrum dividitur.* Braſavolus in commentario excuſat & dicit, iſtum catalogum *neque eſſe inordinatum neque diminutum, cum id ſibi tantum inſtituerit de vinis contracte agere: ut ex his diligens lector per conjecturam omnia quæ de vinis dicenda eſſent, eliciat.* Similis excuſatio Valleſii eſt ad hunc locum. in cæteris etiam ſaltat ad lyram Galeni, interpretum choragi.

§ 202. Ego vero ſatisfeciſſe non *inſtituto* tantũ, ſed & *naturæ* rei arbitror. Medici enim eſt ſpectare *vires* Vinorum, & quid quodque conferat ad uſum medicum. *Illas* ut æſtimet, neceſſe non habet præter *extrema* Vinorum, alba & nigra, atque inter hæc *media* gilva, conſiderare alia. *Cuilibet* ordini ſua latitudo eſt: ſua eſt *albis* Vinis, ſua *gilvis*, itemque *nigris*. In quovis ordine non

tanta

tanta est coloris varietas, quæ manifeste *virtutem*, & ob id necessario *usum* variet. *Alba* vina inquam, licet sint minus alba; & *nigra*, magis nigra; & *gilva*, vel remissiora vel intensiora: non idcirco tamen Medicus possit aut velit sectari istas minutias numquam & nusquam profuturas.

§ 203. Ergone nescimus *utilitatem* medicam discernere à *curiositate* philosophica? Galeno igitur gratiæ, qui medicinam Hippocraticam nobis transformavit in sophisticam, matronam in meretricem! Sed istam ego laudem ipsi numquam invidebo. quin optavero potius, uti cum Prosp. Martiano etiam alii viri magni suas socient operas, ac tandem aliquando vindicent innocentem ac castam Susannam, quam sibi Hippocrates, princeps ille & parens medicorum desponsavit, à duobus senioribus istis, Galeno atque Avicenna, quorum commentis laborare fama atque existimatione dudum cœpit apud S. P. Q. M. Sed hoc per transennam.

§ 204. Sed forte vel Galenistæ alicui vel Avicennistæ videbor ex amore Senis nostri insanire, & audiam ex illo illud Prudentii περὶ στεφάνων hym. x. 236:

Si me movere rebus ullis niteris,
Ratione mecum, non furore dimica.

Quamobrem non possum non, præter rationem pridem allatam, adferre auctoritatem Mnesithei, qui (citante Agellio XIII. 29.) scribit, *tria genera esse vini, nigrum, album, medium, quod vocant κιῤῥὸν, & efficere nigrum vires, album urinam, medium πέψιν.*

§ 205. Sunt hæc, ut vides, prorsus ex sententia Hippocratis, & procul dubio ex disciplina ipsius. Auctor enim medici seu Introductorii cap. IV. ordine enumerans Rationalis sectæ (cujus auctorem & principem facit Hippocratem: recte an male, nunc non disputo. dixi tamen in XIII. 393.) professores, quinto loco nominat Mnesitheum Atheniensem. cui Galenus in 1. de Cur. rat. ad Glauc. cap. I. hoc testimonium dicit: quod fuerit *vir tum in aliis omnibus, quæ ad artem pertinent, sufficienter doctus, tum vero, qua via ac ratione medendi scientiam oporteat exercere, nemini peritia secundus.*

§ 206.

§ 206. Ne quis ergo miretur, quod *Mnesitheum* appellem, quem *Mnestheum* Agelliani libri, facili errore. Plinium non ignoro aliquoties nominare *Mnestheum*, sed qui de Coronis scripserit vide XXI. 3. Ubi tamen Chiffletianus codex mss. præ aliis, Dalechampii testimonio, integer ac incorruptus, *Mnesitheum* legit. Quidquid de illo sit, hoc certum mihi, isto nomine neminem, contra illo cognitum esse, qui scripserit de Alimentis. quo in opere dicenda erant, quæ servavit nobis Agellius. Habeo autem testem non modo Galenum de Alim. fac. II. 61: sed & Athenæum II. 13. ac plurimis præterea locis.

§ 207. Sed quid laboro? ecce ipsissima Græca apud eumdem lib. I. 25: Μνησίθεος δ' ὁ Ἀθηναῖός φησιν, ὁ μέλας οἶνός ἐστι θρεπτικώτατος· ὁ δὲ λευκὸς, οὐρητικώτατος καὶ λεπτότατος· ὁ δὲ κιῤῥὸς, ξηρὸς, καὶ τῶν σιτίων πεπτικώτερος. *Mnesitheus Atheniensis ait, quod nigrum vinum sit alibilissimum: album, maxime urinas moveat & tenuissimum sit: gilvum denique, siccum & cibis coquendis aptissimum.* Confer & ipsius Athenæi quæ immediate hæc præcedunt: ut & Theopompi quæ refert eodem libro I. cap. XX.

§ 208. Sed quid laboro in testimoniis externis conquirendis, neque me potius tueor auctoritate ipsius Galeni, atque ex hoc umbonem sumo, quem spiculis objiciam Galenistarum? Quandoquidem nihil est facilius quam Galenum deprehendere in contradictione, quoties contradicit vel Hippocrati vel Aristoteli; summis profecto & in sua quisque professione incomparabilibus viris. Facio ergo & nunc ante me hoc oppono, quod est de Comp. κατὰ τόπ. III. 2. p. 198. l. 54: παμπόλλῳ δὲ διαφέρει, κιῤῥὸν [libri, σκιῤῥὸν, manifesto vitio] ἢ λευκὸν, ἢ μέλανα τὸν οἶνον εἶναι· *Plurimum vero refert, gilvum, an album, an nigrum vinum sit*, ex quo coquas agrestis Laphathi radices, pro cataplasmate Parotidibus, ex consillo Archigenis, admovendo. Athenæus auctor est in I. 20, Galenum sub iisdem generibus de *vinis* Italicis disserere. Libros nominat Dalechanpius in Annotationibus. ubi, si libet, vide.

§ 209. Τοῦ μέλανος vero strictior quandoque significatio est, quandoque laxior. *Stricte* significat colorem *nigrum*, sive qui obscurissimus & infimus colorum est, & alium ob id nullum recipit: contra

contra quam *albus*, qui cum sit summus, cæteros admittit omnes, & se interim remittit. Scaliger exerc. CCCXXV. 10: *Nigro colori nomen ab eo, quod est ejus, quod fuit: ut niger νεκρός. Mortui namque nigri.* Similiter φαιὸς, *phæus*, à φάω *neco*. Videri possit *niger* esse ex ἀνιχρὸς *tristis*. Certe *nigredo* & signum tristitiæ & causa est. *Signum* esse cum tristitiæ tum deformitatis atque afflictionum, quarum causa tristatur homo, colligas ex Jer. XIV. 2: Thren. IV. 8: Psal. CXX. 5. *Causam* tristitiæ atque horroris esse, nemo non in tenebris experitur. Neque miramur. Nihil æque luci est contrarium ac tenebræ. At lux est Spiritus noster, ideoque amat in luce esse, & pavet in tenebris.

§ 210. *Nigri* significatio *laxior* est, quando opponitur non *albo*, sed *gilvo*: colorum non extremo, sed medio. quem κιῤῥὸν Græci, *gilvum* & *helbum* Latini dicunt. Isidorus Orig. XVII. 15: *Elbum est inter nigrum candidumque colore. Nam elbum nec album, nec nigrum est.* repetit lib. XIX. 28. In glossis Cyrilli κιῤῥὸς exponitur *rubeus*. Quem cave confundas cum *rubro*. Anton. Thylesius l. de Colorib. cap. VII: *Invenitur & rubeus: etsi aliqui non indocti vocem non esse Latinam monuerint: quum tamen apud auctores non malos, ex uvis nigris fieri vinum forte legatur, ex rubeis autem suave. necnon bos rubeus probatur. Verbum est omnino rusticum, nec prorsus idem color est, qui & ruber: sed ad eum proxime accedit.*

§ 211. Ita sane, ut si *parum* Nigri admisceas *rubeo*, mox transeat in *rubrum*. Sic & *uvæ* natura *nigræ*, ab initio sunt *albæ* quidem, sed maturescendo fiunt *rubeæ* primum, mox *rubræ*, tum paulatim *vinosæ* & *puniceæ*. confer sis ad Aristotelem l. de Colorib. cap. V. *Nigri* itaque gradus primus in rubro est. *Rubrum* vero appellatione nigri contineri vel solus ille Dioscoridis locus evicerit, qui est IV. 175. ubi Ebuli fructum ait μελαίνειν καὶ τρίχας ἐγχριόμενον, *denigrare etiam capillos, si inungatur.* Quis nescit autem baccarum Ebuli succum colore rubro, eoque saturo, rubere adinstar sanguinis floridi? Unde & *sanguineas ebuli baccas* Poeta dixit in Bucol. X. 27. Qui *color* quia & in plurimis sese vinis ostentat, & illecebrosius blanditur oculis, eapropter est quod & *vinum* Patriarcha atque Moses appellarint *sanguinem uvarum*, & ab eo caven-

 dum

dum monuerit Sapiens, cum sui cupidinem blandiendo atque saliendo infusum accendit: Gen. XLIX. 11: Deut. XXXII. 14: Prov. XXIII. 31.

§ 212. Præsenti in loco quemadmodum *nigri* appellationem accipias, *stricte* inquam, an *late*, definitu erit non admodum difficile, si attendas ad *alterum*, quod additur, verbum. Neque enim simpliciter dicit: potui erat οἶνος μέλας, *vinum nigrum*: sed ut qualitatem ejus proximius designet, addit

§ 213. λεπτός. Quod verbum accipi *dupliciter* solet: proprie atque improprie. *Proprie*, de Consistentia rei seu Modo substantiæ cujusque. Scaliger exerc. CXLI. 5: *Tenuem substantiam docet Galenus, quæ ad minima facile redigi potest: in siccis quidem mutuo abscessu separabilia: in humidis viscidis productilia: in aqueis, quæ possunt subire & penetrare.* vide Galenum de Simpl. fac. IV. 3. Aristoteli II. de Gen. & corr. II. 10: λεπτὸν *tenue* dicitur, quod est λεπτομερὲς καὶ μικρομερὲς, *subtilium & minutarum partium.* Quale quod est, sua natura est ἀναπληστικὸν, seu aptum natum replere rerum spatia, etiam imaginaria, sive quæ videri nisi mentis acie nequeunt. Quam subtilitatem ut minus subtiles faceret intelligere Joan. Grammaticus, explicat simili profecto haut subtili: εἰ μὲν εἰς μέδιμνον καρύων σεμίδαλιν ἐμβάλλοις, διαδυομένη εἰς τὰς μεταξὺ τῶν καρύων κενὰς τοῦ στερεοῦ σώματος χώρας, ἀναπληρεῖ ταύτας. *Siquidem in medimnum nucum conjicias similam, ea se insinuans inter nuces, vacua solidi corporis spatia adimplet.* Quisquis autem hoc non intelligis, ne te conferas in scholam Democriteam, nedum Epicuream.

§ 214. *Improprie* τὸ λεπτὸν ad Vires rei refertur, & Impotentiam significat, quam res consequitur ex minutione sui corporis. *Robur* omne in mole & soliditate consistit. *Hæc* quæ habent, *crassa* dicuntur. Crassis *quod* deteris, detrahis viribus. *Terendo* sane fiunt parva, levia, mobilia, & ad resistendum inepta. *Natura* terit & attenuat movendo. *Movet*, cum coquit & coquendo alimenta præparat animantibus. *Quorum* corporibus si plus aufert, quam adfert, extenuat simul & infirmat.

§ 215. Similiter in *vinis* quia numquam, quietis impatiens spiritus

ſpiritus igneus, ceſſat agitare & attenuare; eapropter eſt, quod etiam craſſiſſima quæque & prorſus opaca fiant tenuia atque pellucida imbecillioraque, ſaltem in nutriendo. *Nutriendi* vis enim craſſis major. vide Galenum l. de Bonit. ſucc. c. XI: imo Hippocratem II. de Diæt. XIII. 231. *Vim* hanc, quæ dos præcipua vini eſt, ſi amittant (amittunt autem ſubſidentibus craſſis) merito deinde dicuntur λεπτὰ, hoc eſt, *tenuia* qua Subſtantiam, & *infirma* qua Vires. *Quas* quæ ob ortu, ſive in nutriendo, ſive in vegetando, habent exiguas, natura ſunt λεπτὰ, & ſimpliciter *invalida*. Heſychius: λεπτόν· ἀσθενές.

§ 216. *Affine* huic vocabulum aliud apud Hippocratem reperio, μαλακόν. quod Heſychius exponit, ἡδὺ, πρᾳηνὲς, τρυφερὸν, ἀσθενές· id eſt, *ſuave, lene, delicatum, infirmum*. Apud illum extat laudato textu n. 225. 226. Ubi *nigrorum* Vinorum duplex facit genus. Sunt enim τῶν οἴνων οἱ μέλανες, alii αὐστηροὶ, alii μαλακοί. Latini dicerent: *Vinorum nigra* quædam *auſtera* ſunt, quædam *mollia*. Vinum *auſterum* vocant τὸν οἰνώδη καὶ εὔτονον, quod *forte* & *robuſtum* vulgo dicimus, quodque *durum* eſt atque *ingratum*. Contra *molle*, quod ſe novitate, lenitate, ſuavitate, atque remiſſa quadam generoſitate commendat. *Auſtera*, inquit, *ad robur atque ſiccitatem commoda ſunt*: l. de Affect. t. L. *Mollia* igitur an humectant & enervant? imo & effeminant, ſi abutare. Priore loco Nigrorum *auſteris* tribuit, quod ſint ſicciora, & alvum non moveant, neque urinam cieant, neque ſalivam: quin calefaciant & ſiccando humiditates è corpore abſorbeant. *Mollibus* contra, quod humidiora ſint, inflent, atque alvum leniant, hoc eſt, lubricent aquoſitate ſua.

§ 217. Quibus præſtructis, jam nullus aſſeverare dubito, Hippocratem heic loci per οἶνον μέλανα λεπτὸν intellexiſſe *vinum rubrum parvum ac leve*, quod appellamus vulgo. Cujuſcemodi plura habet Gallia, & habuit haut dubie Græcia quoque, vel ex ſe, vel ſubvecta. *Francicum* quod nominant Galli à ſpeciali provincia & ſolo natali, ſi bene maturum eſt, poſſit pro exemplari eſſe & γεύματι ſeu guſtu, ut vocant. Sane ego non vererer ſubſtituere & concedere, ſi mihi propoſito ſimilis offerretur caſus.

§ 218. Vidimus, *quæ* Esui, *quæ* Potui fuere data. Videndum ulterius, & *primo* quidem, Quo tempore: *deinde*, Quare illo. Quod ad *primum*, sive *tempus*, quo Opsonium obtulit cum Vino, factum id

§ 219. Ἑσπέραν. *Vespera*, si vocis usum spectamus, triplex est: prima, vera, & sera. *Prima* fit Sole inclinante. Juvenalis Sat. III. 316: *jam Sol inclinat, eundum est.*
confer Jud. XIX. 8. & Lucæ XXIV. 29. *Inclinare* vero incipit lucis seu diei nona. Sidere inclinato, Græcis ὀψὲ, *suprema* Romanis dicebatur. *Illius* auctorem habeo Thucydidis scholiastem Hist. I. p. 35. n. 4. ad illud, ἤδη γὰρ ἦν ὀψέ. ubi diserte: οὐ λέγει ὅτι ἦν ἑσπέρα, ἀλλ' ὡς ἐννάτη ἢ δεκάτη ὥρα· *non dicit, quod esset vespera, sed quasi nona aut decima hora.* Criticis veteribus τὸ περὶ ἡλίου δυσμάς, *tempus circa occasum Solis* dicebatur. De *altero* Plinius VII. 60: *Accensus Consulum cum ab Curia inter Rostra & Græcostasin prospexisset Solem à columna Mænia ad carcerem, inclinato sidere Supremam pronuntiabat. Quamquam plurimi*, inquit Censorinus de Die nat. XXIV, *Supremam, post occasum Solis esse existimant: quia est* in XII. *Tabulis scriptum sic.* SOL. OCCASUS. SUPREMA. TEMPESTAS. ESTO. Sed hoc mutatum postea M. Plætorii Tribuni plebis scito. quod & Varro monet in V. Ling. Lat. p. 44. Confer & Agellium XVII. 2. nisi pro Veteribus unum Salmasium mavis in Plin. exerc. p. 649.

§ 220. *Vera* vespera incipit cum Sole occaso. Censorinus: *Post supremam sequitur vespera.* Erat itaque insigne spatium *inter duas vesperas* istas, ut appellat S. Scriptura Exod. XII. 6: XVI. 12: XXIX. 39. 41. Hoc *spatium* dicebatur Judæis *parasceue*; Gentibus, *cœna pura.* de quibus adi sis ad Martinii Lex. Philologicum, & quos ibi laudat.

§ 221. *Sera* vespera denique sub crepusculo erat. Cyrilli glossæ: Ἑσπέρα, *Sera vespera, Crepusculum.* Censorinus: *Inde porro crepusculum, sic fortasse appellatum, quod res incertæ creperæ dicuntur; idque tempus noctis sit, an diei incertum est.* Itaque & inter *veram* ac *seram* Vesperam spatium est, sed perinde, ut prius, vagum atque incertum, propter incrementa & decrementa lucis. Ob

quæ

quæ non poteſt eadem menſura eſſe ſolſtitialibus & brumalibus, vel æquinoctialibus diebus, dierumque partibus.

§ 222. Iſtud *ſpatium* Græcis ὀψινὴ ὥρα: Latinorum priſcis *ſuprema tempeſtas* dicebatur, ceu modo vidimus. Cyrilli iterum gloſſæ, *crepuſculum* appellant. Ὀψινὴ ὥρα, ἡ μετὰ ἡλίου δυσμὰς, *Crepuſculum*. q. d. *Sera tempeſtas*, ſive *quæ poſt Solis occaſum* ſequitur, *crepuſculum* dicitur. Sed malim eſſe hoc tempus dubiæ lucis, ſive quo inter ſimilia oculus diſcernere haut ſatis poteſt. Unde, ut Hadr. Junius notat in Nomenclatore, Galli dicunt *jour fallant entre chien & loup*. q. d. tempus quo ex colore dignoſci canis à lupo nequit.

§ 223. *Qua* jam *veſpera* Clonigus opſonavit? Si morem cœnandi priſcum conſulas, non facile definiveris. Cœnæ tempus ordinarium erat, Sole occidente ſive undecima diei hora labente. Quam tamen viri graves occupationum cauſa ſæpe differebant uſque περὶ λύχνων ἀφὰς, quod *luminibus accenſis* Romani, antiquiores *prima face* dicebant. Et quia propter eamdem cauſam fere parcius prandebant, idcirco cœnabant liberalius & hilaritates etiam ſuas ac compotationes ei reſervabant. Illo certe tempore etiam Cyrum cœnatum legimus apud Xenophontem Cyropæd. IV. p. m. 104. B: ὁ μὲν οὖν Κῦρος δειπνήσας τοὺς Πέρσας, ἐπειδὰν συνεσκόταζε· *Cyrus cœnam Perſis præbuit, quum tenebræ jam eſſent*.

§ 224. *Hoc* interim *tempus* quam impatienter exſpectarent, præſertim vinoſi, oſtendit Alcæi illud apud Athenæum XI. 8:

Πίνωμεν. τί τὸν λύχνον ἀμμένομεν;
Δάκτυλος ἀμέρα.
Bibamus: quare lumen exſpectabimus?
Digitus dies.

Quæ ut manifeſtiſſime arguunt Lyrici illius φιλοινίαν: ita & hoc innuunt, doluiſſe vinoſo poetæ, quod propter ſobrios ſodales cogeretur exſpectare lucernarem horam. Quid moras trahimus? inquit: quid exſpectamus, ut veſpera ſit, atque inferatur lumen? Annon videtis, qui reſtat, diem digitum eſſe?

§ 225. Is eſt δάκτυλος ἀὼς in Epigrammatis, VII. 180. Quod an recte interpretatus ſit Vinc. Opſopœus, itemque Eraſmus

in Adagio, *Dies digitus*; intelliges ex Casauboni Animadv. in istud Alcæi. Hodie altitudinem Solis occidentis metimur extensissima dextra, sic ut pars ejus ima attingere Finitorem videatur. Tum si summum latus contingat imam Solis orbitam, hora præterpropter diei superest. Quomodo si Alcæus digito dumtaxat abesse Solem ab Horizonte voluit, jam sane digitus dici potest mensura tempori conveniens.

§ 226. Etiam *famelicis* quam fuerit durum, Soli ventrem oblatrare, egregie Plautus in Bæotia ostendit sub persona parasiti. Cum enim essent τρεχέδειπνοι, *patinarum assectatores*, & venire soliti in convivium invocati, ut de se Ergasilus ait Captiv. act. 1. sc. 1. 2: eapropter queritatur contra Romæ posita solaria, atque ex eorum ceu lubitu instituta convivia & tempora capiendi cibi.

Vt illum dii perdant, inquit, *primus qui horas repperit,*
Quique adeo primus hîc statuit solarium.
Qui mihi comminuit misero articulatim diem.
Nam me puero venter hic erat solarium,
Multo omnium istorum optumum & verissumum.
Vbi iste monebat, esse: nisi cum nihil erat.
Nunc etiam quod est, non estur, nisi Soli lubet.
Ita cum adeo jam oppletum est oppidum solariis,
Major pars populi aridi reptant fame.

§ 227. Ill. Salmasius & heic & in Plin. exerc. p. 649. ostendit, eo tempore non nisi unicum in Urbe solarium, in foro ad Rostra, fuisse statutum & in columna positum: quei itaque heic de pluribus conquestio est? An quia à foro venientes solebant rogari horam? Ita hodie sciscitantur qui absunt à campana longius ex iis, quos inde venientes habent obvios. Ita quidem non invenuste dici oppidum potuit repletum horologiis seu horarum indicibus.

§ 228. Porro non semper cœna in id tempus, nedum convivia fuere dilata: quoniam multi ea *tempestive* agitabant, & ad pocula etiam de die seu statim à meridie accedebant. confer quæ supra jam diximus exerc. x. 255. imo potius quæ ea de re luculentissimis scripsit Salmasius cum in eisdem Plin. p. 648. tum in Notis ad Fl. Vopisci p. 233. v. 10.

§ 229.

§ 229. Cum itaque præsenti in casu opsonationis tempus ex more temporum definire non liceat, videamus an definiri ex usu Artis queat. Hippocrates l. de Affect. t. XXXVII: πρὸς μὲν τὰ φλεγμαίνοντα, ξυμφέρει τὰ ψυχρά· *Inflammationibus conferunt frigida.* Quamobrem? κρῆσις γὰρ καὶ μετριότης, τῷ μὲν θερμῷ, γίνεται ἀπὸ τοῦ ψυχροῦ· *quia temperatio atque mediocritas calido quidem obtingit à frigido*: l. de Vet. med. XXVIII. 91. Accedit quod, ὅταν ῥεῦμα γίνεται, καὶ φλεγμονή ἐστιν, ἐπειδὰν παχύτερόν τε καὶ ἧσσον δριμὺ, πέπον τε καὶ μεμιγμένον μᾶλλον, τῶν πρότερον γένωμαι, τότ' ἤδη καὶ τὸ καῦμα πέπαυται· *quum fluxus atque inflammatio adest, siquidem quod fluit crassius atque minus acre fiat, coctumque ac mixtum magis priore, tunc quoque cauma cessat*: ut ibidem dicitur t. XXXI. 104.

§ 230. Jam vero præ *somno* nihil est, quod magis vel refrigeret, vel mitiget, vel maturet. *Refrigeret*, inquam: φύσει γὰρ πέφυκεν ὁ ὕπνος ψύχειν· *Sua quippe natura somnus aptus natus est refrigerare*: l. de Flat. XX. 215. *Mitigandi* vim, sive dolorem sedandi, somno inesse cognoveris ex Aph. V. 2. τὰ δὲ παύοντα ὀδύνην, πάντων ἀμείνω· *Quæ vero sedant dolorem, omnium optima* dicit in Progn. II. 51. neque enim vetat, quod ibi de uno notat, etiam ad alia transferre: cum revera nihil & naturæ amicius & jucundius ægrotanti sit, quam liberari à dolore; quâ demum id ratione fiat. *Maturationibus* somnum conferre, hoc potest argumento esse, quod sub eo occlusior sit alvus. Ὅσα δὲ πεπαίνεσθαι δεῖ, κατακεκλεῖσθαι δεῖ· *Quæcumque vero maturari oportet, conclusa esse oportet*: VI. Epid. II. 23.

§ 231. Porro, quia oportet τὴν νύκτα καθεύδειν, *nocte dormire*, Progn. II. 11; ceu quæ quieti data est hominibus, Joh. IX. 4: plenus autem venter dormiat libenter, eapropter cibum putamus sub noctem opportunius dari. Quo tempore scilicet Spiritus noster se recepturus est in viscera, & vacaturus negotiis privatis & domi curaturus ad quæ velut familiæ cura vocat. repete, si placet, quæ pridie etiam huc pertinentia dixi § 134. & sequenti.

§ 232. ITA AUTEM *victitanti alvus constitit, atque urinæ claræ itabant.* Hactenus propositum nobis fuit, *quibus* Morbis detineretur

neretur Clonigus, & *quibus* Auxiliis eum curaverit Hippocrates medicus. Qui deinceps nobis *eorum* Successum exponit,& porro, *quid* egerit ad integram usque ac securam restitutionem.

§ 233. *Successum*, usque ad stuporem multorum qui legunt,& Hippocraticã curandi rationem non intelligunt, fuisse prosperũ, felicem, facilem, pridem monuimus, nunc videmus. Neque dubito, quin hunc etiam *eventum* Ægrotanti prædixerit, imo promiserit τὰ δέοντα ποιέοντι, *facienti jussa*, Aph. I. Hoc sane pertinebat ad erigendum animum afflicti. Ita enim est: *animus lætus bonam reddit medicinam*, inquiebat Parœmiographus sacer Prov. XVII. 22. Quo spectat præceptum nostri de *fiducia* erigenda in ægrotis, Progn. I. 2. Sed & sciebat Præceptor, & monuerat l. de Eleg. IX. 145: προδιαστέλλεσθαι τὸ ἐκβησόμενον ἐκ τῆς ἐμπειρίης, ἔνδοξον καὶ εὐμαθές· *præmonere* ægrotantem *de eventu* morbi *ex* antehabita *experientia* sive similibus antevisis casibus, *gloriosum* esse atque *bene versati* in arte. Viderat autem simile in Erotolai filio. cujus historiam luculente conscriptam exhibuit VII. Epid. t. III.

§ 234. *Ita autem victitanti*, ut præscriptum fuit, & in eo victu perseveranti, primo quidem *constitit alvus*, hoc est, desiit desidendi vel frequentia vel molestia inquietare; non affluentibus amplius acribus ad intestina.

§ 235. Deinde etiam *urinæ claræ itabant*, sive quales ire sanis assolent, aut quando vitii nihil in viis est urinariis. *Claras* vocant, quæ tales & redduntur & redditæ permanent. Græce dicuntur οὖρα καθαρὰ, *urinæ puræ*, ad verbum. Ita vero stricte dicuntur, *quibus* nihil est alienæ substantiæ admixtum. Fuerant *urinæ cruentæ*, seu sanguine perfusæ ac turbidæ. Profectum autem, cùm emollientibus ac refrigerantibus cæteris, tum matutino præsertim lactis potu, tantum fuit, ut urinæ istæ cruentæ deinceps puræ atque claræ redderentur.

§ 236. Nec *puræ* tantum, verumetiam *citra dolorem*, & *libere*, ac *liberaliter*. Quod me necessariâ inferre consequentiâ fatebere, si consideres, *laboriosæ* & *paulatinæ* Mictionis causam agnitam fuisse *sanguinem*. Cujus *ardori* adscripsimus in commentario utrumque illud, quod vidimus, vitium. Quando itaque non amplius

plius arderet urina, & pura iret, non potuit non libere ac liberaliter ire. Neque, si aliter heic evenisset, Præceptor id tacuisset.

§ 237. Quibus ex voto & ratione effectis, quotusquisque hodie non putaret rem confectam, & negotii amplius nihil superesse? Præceptor tamen ostendit, *germina* dumtaxat præcisa, non esse excisam *radicem*. Hanc evicimus suo loco, *cacochymiam* Sanguinis fuisse, venarum insigne vitium: & ex hac *nephritidem* natam, atque subsecutam *dysentericam* Alvi constitutionem. *Victu* præscripto igitur cum superati essent hi morbi, quo ne radice relicta alii, serius ocyus, succrescerent, juremerito etiam isti eradicandæ adhibuit curam. Atque hoc est, quod ultimo nobis colo ac loco considerandum proponitur.

§ 238. POTABATUR *autem lacte, donec urinæ subsidere desinerent.* ita reddebam in textu. Cornarius: *Bibit autem lac, donec urinæ restitutæ sunt.* Foesius: *In lactis autem potu perseveravit, tantisper dum urinæ restitutæ sunt.*

§ 239. Quam clarum periodi hujus membrum *prius* est: tam est *posterius* obscurum. Etiam *obscurius*, si addas ἐπιμύθιον Foesii, quod in Oeconomia fuit adfabulatus. Vertit enim illud, ἕως τὰ οὖρα ἀποκατέστη, *quoad urinæ restitutæ sunt, quæ antea supprimebantur & ægre prodibant.* Unde illud de *suppreßione* Urinarum sit, quis divinet? nam verbum de ea non est in textu. *Aegre*, sive cum difficultate fuisse redditas, & qua de causa, paret in textu, & exposui in loco.

§ 240. Porro cum *urinæ* non recte dicantur *restitutæ*, nisi prius fuerint vitiosæ; dicendum hoc *vitium* erat, si aliud esset ab illo, quod dictum est. Quod dictum est, in *contento præternaturali* erat, ut loquimur vulgo, sive in sanguinis mixtione cum urinis. At hoc jam emendatum erat, cum *urinæ itarent puræ*. Euntibus vero *urinis claris*, nec amplius sanguine turbidis, quid erat opus, ut in Lactis potu perseveraret Clonigus? an, ut fieret, quod factum jam erat?

§ 241. Tota heic *difficultas* est in ignoratione *cum* Originis morbi, *tum* Significationis verbi ἀποκαθίστασθαι.

242. Quod ad *originem* Morbi, non videntur Interpretes con-

ſideraſſe, *utrumque affectum*, Renum inflammationem inquam, & Inteſtinorum tormina, pependiſſe à *ſanguinis* Cacochymia putrida & acri. Cujus etſi *mordacitas* atque *malignitas* eſſet eatenus obtuſa, ut deſineret moleſta eſſe Inteſtinis atque Renibus, neque vel hos inflammare amplius, vel illa mordicare: non propterea tamen *ipſa* Corpori erat depurgata. Qua tamen relicta, relinquebatur metus recidivæ. Nam, *quæ relinquuntur in morbis, recidivas facere ſolent:* Aph. II. 12. confer VI. Epid. II. 12.

§ 243. Hanc itaque *cauſam* Malorum, *morbum* principalem ut amoliretur, juſſit in *matutino* Lactis potu perſeverare, quouſque *urinæ*, tum claræ & puræ euntes, non tantum *ſubſiderent*, verum *ſubſidere* rurſus *deſinerent*, adeoque repetita puritate jam *purum* eſſe Sanguinem oſtentarent, & ſecuritatem promitterent ægrotanti.

§ 244. Atque hanc *ſignificationem* Verbi ἀποκαθίστασθαι eſſe ſi monſtravero, confecta & ſalva res erit. Τὸ καθίστασθαι, quoties dicitur de urinis, *ſubſidere* ſignificat, ſeu deponere ſedimentum, quale quale. Sic (ut unum modo exemplum, atque alterum adferam) I. Epid. I. 25, οὐ καλῶς καθιστάμενα οὖρα, *urinæ non probe conſiſtentes*, interprete Foeſio, *dicuntur, quæ nullam, aut paucam, eamque crudam & incoctam habent ſubſidentiam, ideoque perturbatæ remanent & craſſis fere junguntur, iiſque ibidem τὰ καθαρὰ opponit.* Sic & I. Epid. II. 31, οὖρα πάχος μὲν ἔχοντα, θολερὰ δὲ, οὐδὲ καθιστάμενα· *Vrinæ craſſitudinem quidem habentes, verum turbulentæ, nihil conſiſtentes*, ſimul ponuntur, inquit Foeſius in Oeconomia.

§ 245. Neutro loco autem recte, τὰ καθιστάμενα, *conſiſtentes* reddit. Aliud *conſiſtere* eſt, aliud *ſubſidere*: imo, ſi recte putes, contraria ſunt. Τὸ συνίστασθαι *conſiſtere* ſignificat proprie, Donato ad Adelph. act. II. ſc. I. 2. interprete, *conſtanter ſtare*. Hoc ſenſu Ovidius Metam. VII. 572. dixit; *prohibent conſiſtere vires*. Et Cicero in Orat. XXVIII: *ſi ſemel conſtiterit, numquam cadet*. Hoc ſenſu itaque *conſiſtentes* Urinæ eædem eſſent & *claræ* Medicis dictæ, & opponi *turbatis*, atque *turbidis*, ac *confuſis* ſolitæ. Quarum *iſtæ* Claræ redditæ turbantur quidem mox; ſed perinde ac *illæ* ſubclareſcunt iterum, depoſito turbamento: *cæteræ* conſtant in confuſione. At

quam

quam isthæc interpretatio istis locis non conveniat, nimio clarius est vel luscitiosis intuenti.

§ 246. Hippocrati τὸ συνίστασθαι, *consistere*, dicitur ordinarie de rebus fluentibus aut membris fundentibus fluores, cum fluere aut fundere desinunt. Ita III. Epid. III.72, τὸ κοιλίη συνέστη est, quod Cato cap. 125. dixit, *alvus constitit*. In eadem Parionis, seu primi post statum pestilentem ægroti historia legeris: καὶ τὰ κοιλίην συνιστάμενα. καὶ πάλιν διαλυόμενα· *Excreta consistebant: sed iterum diffluebant*. Possem ejuscemodi plura ex Hippocrate sistere; sed nolo me detinere in re non ignota ipsi Foesio, atque in vulgo confessa.

§ 247. *Subsidere* autem, quod Græcis est καθίστασθαι, dicuntur *proprie* in Urinis ἑτερογενῆ, *aliena* illa, quæ præter naturam *vel* subrepserunt in Sanguinem, *vel* secesserunt à Sanguine. *Illius* generis sunt, quæcumque cruda suggerit tempore valetudinis secundæ, Satietas nimia. *Hujus* vero, quæcumque cocta egerit, tempore valetudinis adversæ, Natura valida. *Neutra* quia Sero sanguinis permiscentur, sed confunduntur tantum: idcirco de facili se segregant gravitate sua, & subsidunt ad fundum. Quemadmodum & *illa*, quæ sese Sero associant in viis, qua transit. Exempla horum & loca vide sis apud Foesium quoque in Oeconomia.

§ 248. Quando itaque extra controversiam est *subsidendi* significatus in verbo καθίστασθαι: videndum restat, sit ne *præpositio* altera in decomposito otiosa & supervacua, an significativa; & , ut prima est, ita & principalis.

§ 249. *Istud* præsumere quemquam vetat studiose quæsita veteribus & nullo non tempore accepta sapientibus βραχυλογία, seu multa paucis dicendi contentio. Agnoscit & merito laudat Sidonius Epist. IV. 3: *Quondam nec injuria hæc principalis facundia computabatur, cui paucis multa cohibenti, curæ fuit, causam potius implere, quam paginam.* Quam *brevitatem* ut in Orationibus, ita & in Dictionibus sectabantur. *Utriusque* exemplar, si ullibi invenias, certe in Hippocrate. Quo nemo perfectius expressit atque explevit Medici sapientis officium. Quod quidem in ipso, ut ipsius è I. de Diæt. XX. 213. verbis dicam, πολλοὶ θαυμά-

ζουσιν· ὀλίγοι, ἢ γινώσκουσιν· *multi mirantur, ſed pauci cognoſcunt*; imo cognoſcere ſtudent, panico quodam obſcuritatis metu abſterriti. Ita enim ex vero loquor, ceu certus, longe apertius Hippocratem animi ſenſum & hiſtoriam rei & veritatem naturæ & utilitatem artis expreſſiſſe atque oſtendiſſe ſuo in breviloquio, quam Galenus in omni ſua λογοδιαῤῥοίᾳ ſive *profluentia loquendi*, ut appellant Cynulcus apud Athenæum IV. 15, & Cicero in Partit. XXIII.

§ 250. *Otioſa* igitur præpoſitio heic ſi non eſt, quid ei in ſignificando negotii eſt? Perfectam, *cum* Morbi ejectionem, *tum* Sanitatis reſtitutionem demonſtrare. Τὸ ἀπὸ, inquam, heic ſignificat perfectionem ab initio ad finem. quod & in voce συναπεργάζεσθαι Scaliger obſervat apud Theophraſtum de Cauſ. plant. III. 15; ſecundum Gazam 14. in fine. *Initium* fuit, cum urinæ, quæ reddebantur jam claræ, cœperunt turbari, & deponere ſedimentum multum, craſſum, rubeum. *Finis* fuit, cum urinæ, quæ ad tempus fuerant turbatæ, cœperunt clareſcere rurſus, & nubeculam oſtentare albam, lævem, æqualem. Sicut enim *iſtæ* urinæ indicio erant, Cacochymiam ſanguinis mitigatam eſſe, & ſecretam, & excerni beneficio cum Naturæ, tum Artis: ita rurſus *illæ* ſignificabant, non modo Materiam quæ vitium fecerat, sed & utrumque Morbum, atque in totum eſſe remotos atque ſic in tutum eſſe Corpus collocatum, priſtinæque valetudini aſſertum.

Τῷ βασιλεῖ τῶν αἰώνων ἀφθάρτῳ, μόνῳ σοφῷ
Θεῷ, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τιμὴ καὶ δόξα
εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.

A M H N.

INDEX

INDEX
AVCTORVM,

qui in his SELECTIS laudantur, illustrantur, emendantur.

Socra-

INDEX

Vocum Græcarum.

Γα-

Εἰκ

Ἐυ-

Μα-

Προε-

Σύγ-

INDEX

INDEX

rerum memorabilium,

quæ in his SELECTIS occurrunt.

Ærum-

Cha-

Cru-

Emta

Inertia,

borum

Scir-

Sola.

INDEX
paroramatum.

Sel. I. in textu l. 5. *Doctrinam, Inst.*
§ 9. l. 3. -re illud sibi.
III. in textu l. 2. *in animo ipsi.*
IV. § 41. l. 6. VI. ad Stranguriam iliosam.
§ 82. l. 5. *-sus fuit.*
§ ult. l. ult. octavum.
V. § 12. l. 9. *vitæ.* confer Sextum Empiricum Pyrrhon. III. 24.
§ 90. l. 7. Tale vero quod est, minime gravat ventriculum.
§ 105. l. 10. *dele*, iis.
VII. § 35. l. 2. *-bus bene: per-*
VIII. § 26. l. 22. Ignatius (ut appellat Casp. Barthius Adversf. XXVI. 4.) in
§ 25. l. 4. Pastor. & Def. Heraldi Animadv. ad Arnob. l. V. p. 172.
§ 31. l. 8. πῦ εἰλ.
IX. § 22. l. 5. 34. compara ad Plautum Pseud. act. 1. sc. III. 125.
§ 40. l. 27. *ardens felle siccato.*
§ 60. l. 9. nobis vin.
§ 69. l. 15. *sanies.* Artemidorus Oneirocrit. 1. 68: ἔστι γὰρ οὐδὲν ἄλλο ὁ γάρος, ἢ σηπεδών. *Etenim nihil aliud est garum, quam sanies.*
X. § 9. l. ult. *ajunt.* Forte objecerit quis è Plinii XIV. 2: *etiam è nigris vina vetustate in album colorem transeunt.* iterumque è cap. sequenti: *Prusinia, nigro acino, intra quadriennium albescente vino.* Sed vel puer viderit, non ista nos tangere. Neque enim dubium, an vina, posito per ætatem quo colorabantur, albescere possint. Hæc credimus expertis. Sed vitem quis vidit, vinum dare nigrum solitam, dedisse postea album?
§ 20. l. ult. fiant? ceu docet Hippocrates 1. de Diæt. t. XVIII. 204.
§ 64. l. ult. *-orem:* X. Epigr. XLVI. 1. 8.
§ 89. l. 15. -stui placendo serv.
§ 129. l. 14. *ipsum.* Casauboni heic videsis Animadv. & disce, οἶνον σαπρίαν vulgo Græcis appellatum τὸν πρὸς τῷ τέλει, ut exponunt Grammatici; sive id vinum, quod inibi est, ut desinat & destituat Oeconomum.
§ 151. l. 14. M. Aur.
§ 235. l. ult. *-ce* fuerit, neque
§ 250. l. 7. 3: nisi mavis Callimachus; in cujus Epigr. n. V. totitem extat verbis.
§ 280. l. 14. de Hloth.
§ 50. l. 9. -go non est.
XI. § 114. l. 1. Epimenidis
XII. § 110. l. 6. *Natum tot annos*
§ 169. l. ult. Nonius 1. 62.
§ 171. l. 1. -mine sic sive reddidit, sive imitatus est Hor.
§ 176. l. 6. utebatur
XIII. § 138. l. 4. *-tum* : Nauseam videlicet, aut defectionem. Cæt-
§ 161. l. 11. deteritur
§ 361. l. 12. *edunt & oves bene pingues,*
XV. § 1. l. 13. -vis boni est:

Et has minutias notare quid vetat?
Opus est, in imperitiorum gratiam.

Sel. I. § 34. l. 4. supell.
III. § 7. l. 19. gerendis
IV. § 12. l. 25. morbus
§ 16. l. 7. Quod
§ 18. l. 2. *solutionum*
§ 20. l. 15. *ægri*
§ 52. l. 4. audivimus
§ 10. l. 7. στρογγυλοειδῆ
l. 13. σκιδῶν
§ 27. l. 19. *sedimentum*
§ 32. l. 18. αὐτῶν
§ 63. l. 23. crassæ
§ 79. l. 14. *-rhoidas*
§ 86. l. 7. *dele* quam
§ 98. l. 8. *Sepiâ suffocatâ*
VI. § 48. l. 22. ἀφροδισιάζειν
VII. § 4. l. 16. secum
§ .0. l. 11. dele *à*
§ 49. l. 6. *Unus,*
§ 52. l. 9. μηρωτέραν
l. 16. *persanavit*
VIII. § 5. l. 8. *suffarta*
§ 24. l. 20. *dele* con-
IX. § 22. l. 6. *Leno*

§ 43. l. 11. *prehendit*
§ 61. l. 5. Herveti
§ 70. l. 3. *sanguinis*
X. § 3. l. 12. scrutari
§ 88. l. 2. Themistoclis
§ 94. l. 1. fuisse
§ 117. l. 3. collapsam
§ 133. l. idem
§ 158. l. 3. inquit,
l. 11. Cal.
§ 162. l. 11. 124. notabamus)
§ 167. l. 9. ὑπεραναγκ.
§ 181. l. 4. Hesychio
§ 187. l. 1. prelum
l. 2. trabem
§ 191. l. 12. dere.
§ 256. l. 9. *vacuum*
§ 286. l. 10. *lesi*
XI. § 14. l. 7. *Galli*
§ 28. l. 5. Piscib.
§ 49. l. 9. πολεμιων
§ 71. l. 6. ἐμφατικων
§ 77. l. 5. *Mysticeto*
§ 86. l. 2. συναγελ.
§ 92. l. 14. IX.
§ 117. l. 2. σέβῃ
§ 130. l. 5. συγκαλ
§ 209. l. 3. Æstate
XII. § 27. l. 3. utplurimum
§ 88. l. 8. κινεῖν.
§ 116. l. 2. *dele* &
§ 126. l. 5. ἀνδρείοις
XIII. § 1. l. 5. gladius
§ 35. l. 7. jamante
§ 44. l. 1. ibi *sig-*
§ 55. l. 5. nomine
§ 60. l. 5. *δὲ*
§ 93. l. ult. lib. II.
§ 107. l. 2. hos
§ 126. l. 1. Ær
§ 140. l. 5. ὅτε
§ 152. l. 9. Animæ
§ 157. l. 4. Per. v.
l. ult. IV. 8.
§ 226. l. 4. τὸ
§ 275. l. 3. textu
§ 308. l. 9. textum
§ 375. l. 4. *adversiss*
§ 390. l. 4. λήψῃ.
l. 10. μιῶν.
§ 403. l. 5. destituta
§ 459. l. 13. *fit.*
§ 461. l. 1. Secundum
§ 474. l. 7. eamdem
§ 482. l. 4. propter
§ 491. l. 2. ἐρρῶσθαι
§ 547. l. 10. ignis
§ 557. l. 6. Ὑγι-
XIV. § 32. l. 9. *habent*
§ 54. l. 6. incerta
§ 99. l. 2. curationum
§ 116. l. 16. *qui*
§ 124. l. 8. φλέβες
§ 127. l. 6. ἰσορίαν τε
XV. § 32. l. 4. quod
§ 53. l. 4. prævenit
§ 155. l. 9. sanitati
XVI. § 3. l. 4. tur, q.
§ 6. l. 4. quem
§ 116. l. 10. dubitabit
§ 156. l. 5. Latine
§ 167. 14. *in qua*

Reliquum probo, præter quod haut quidquam probo.

VALE.

